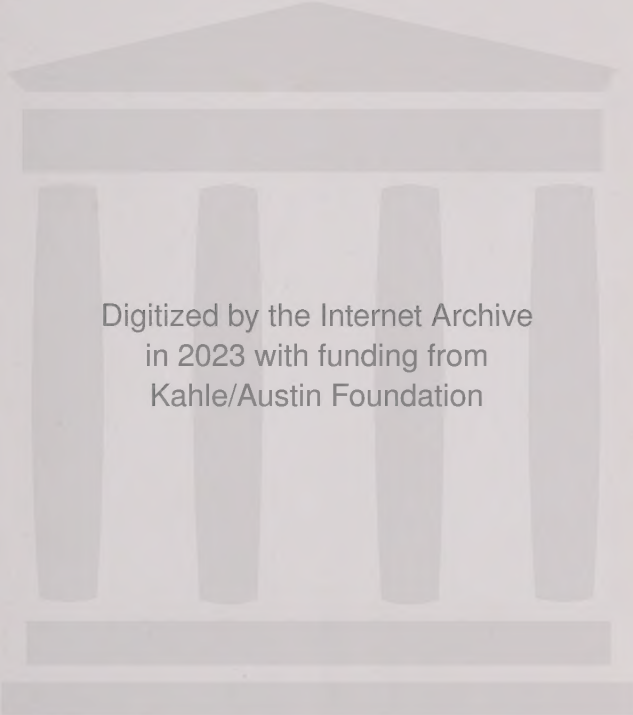

TRENT UNIVERSITY

LIBRARY
OF RELIGION

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

CORPVS
SCRIPTORVM ECCLESIASTICORVM
LATINORVM

EDITVM CONSILIO ET IMPENSIS
ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE
VINDOBONENSIS

VOL. XXII

S. HILARII
EPISCOPI PICTAVIENSIS
TRACTATVS SVPER PSALMOS

PRAGAE VINDOBONAE LIPSIAE
F. TEMPSKY. F. TEMPSKY G. FREYTAG.

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS.

MDCCLXXXI.

S. HILARII
EPISCOPI PICTAVIENSIS
TRACTATUS SVPER PSALMOS

RECENSUIT

ET

COMMENTARIO CRITICO INSTRVXIT

ANTONIVS ZINGERLE

PRAGAE

VINDOBONAE

LIPSIAE

F. TEMPSKY.

F. TEMPSKY

G. FREYTAG.

BIBLIOPOLA ACADEMIAE LITTERARVM CAESAREAE VINDOBONENSIS.

MDCCCLXXXI.

LR
BR 60. C 6 V. 22

GVILELMO · EQVITI · AB · HARTEL

S

48312

PRAEFATIO.

Hanc partem operum Hilarianorum recensenti maxime dolendum est plurimumque difficultatis adfert, quod nullus liber manu scriptus extat, qui quasi dux fidus semper et ubique praesto sit, atque augentur difficultates eo, quod ex ipsis duobus codicibus uetustissimis alter, qui aetate omnes superat, etiam ubi nobis subuenit saepius iam est decurtatus uel aperte interpolatus, alter, qui praestantia fideque excellit, ultimam tantum huius operis partem eamque lacunosis codicis rescripti uestigiis nobis tradidit, sed nihilominus haec uestigia ibi cum aliorum librorum lectionibus comparata normam quandam suppeditauerunt, qua in ceteris quoque partibus meliores et deteriores accuratius diiudicari possent, quas res cum in libello „Studien zu Hilarius' von Poitiers Psalmencommentar“¹⁾, ubi etiam alia omnia ad has quaestiones pertinentia pertractata exemplisque inlustrata sunt, fusius exposuerim, non iam huius loci est dicta repetere, conferas ea quoque, quae de his et similibus inserui „Wiener Studien“ 1886 p. 331 sqq., 1889 p. 314 sqq.²⁾, „philolog. Abhandlungen“ III IV.³⁾, „Archiv für lat. Lexicographie und Grammatik“ II.⁴⁾, „Beiträge zu griechisch-lateinischen Worterklärungen“⁵⁾: itaque hoc loco summas tantum res, quae ad adnotationis criticae indolem intellegendam necessariae uidentur, paucis repetam nonnullaque supplementa adiungam.

¹⁾ Vindobon. 1885 (Sitzungsber. d. kais. Akademie d. W. CVIII); siglo *Acad.* in apparatu crit. usus sum. ²⁾ — Stud. ³⁾ Innsbruck 1882—87. = Abh. ⁴⁾ = Arch. ⁵⁾ Leipzig 1891. = Beitr. — ex aliis abbreviationibus, quas in adnotatione inuenies, hoc loco haec explicandae uidentur: Brambach Orth. = die Neugestaltung der latein. Orthographie

Libri igitur manu scripti, quibus usus sum, hi sunt:
 G Cod. rescriptus Sangallensis 722 saec. VI—VII¹⁾, qui olim sine dubio Ps. CXIX—CL complexus nunc reliquias Ps. CXIX—CXLVII, 7 (excepto Ps. CXLVIII) suppeditat. liber, quem nemo adhuc adhibuerat, optimus est omnium, nullis interpolationibus inquinatus, quamvis satis magnus numerus uolgarium errorum iam ex archetypo ortorum ne ab eo quidem absit.

F Cod. Veronensis bibl. cap. XIII, 11 saec. VI²⁾ nunc continet quæ ex hoc opere Hilarii nobis seruata sunt usque ad Ps. CXXXII, 4³⁾, sed ita, ut initium prologi uel instructionis (1—8) et Ps. LV, LVI, CXXII, CXXIII prorsus desiderentur ac multa (praesertim Ps. LXIII—LXV; CXIX—CXXI; CXXIII—CXXV; CXXXII) iam a prima manu in angustum coacta sint et uariata eo fere modo, quem apud Zenonem quoque et in libro Parisino 1692 saec. X, qui in catalogo S. Hilarii nomen præ se fert, deteximus.⁴⁾ præterea prima manus ubique tot errores omnis generis commisit ut alteri, quæ iis corrigendis operam nauauit, alium codicem correctiorem consulendum fuisse statuamus necesse sit. itaque me amplis illis dittographiis, quas dicunt, iam a secunda manu

von W. Brambach; Buecheler Decl. = Grundriss der latein. Declination von F. Buecheler — I. Windekilde; Draeger Synt. = Historische Syntax der latein. Sprache von A. Draeger²⁾; Georges Wortf. = Lexikon der latein. Wortformen zusammengestellt von K. E. Georges; Georges Lex. = ausführliches lateinisch-deutsches Handwörterbuch von K. E. Georges⁷⁾; Hartel Stud. = patristische Studien von W. v. Hartel Sitzungsber. der kais. Akademie in Wien CXX; Neue Formenl. = Formenlehre der latein. Sprache von F. Neue²⁾; Paucker Suppl. = Supplementum lexicorum latinorum scripsit C. Paucker; Roensch Ital. = Itala. u. Vulgata v. H. Roensch; Sabatier = Bibliorum sacrorum latinae uersiones ed. Sabatier; Sittl V. = die lokalen Verschiedenheiten der latein. Sprache von K. Sittl; Stolz L. = Laut- und Formenlehre der latein. Sprache von F. Stolz (Iw. Mueller Handbuch d. kl. A. II², 237 sqq.); Wattenbach Pal. = Anleitung zur latein. Palaeographie von W. Wattenbach³⁾. ¹⁾ cf. Acad. p. 5 sqq. ²⁾ cf. Acad. p. 47 sqq. ³⁾ olim, id quod ex indice saec. X—XI codici inserto conperimus, etiam Ps. CXXXIII, CXXXVI, CXXXVIII, CXL, CXLI, CXLIII praebuerat; cf. Acad. p. 50. ⁴⁾ cf. Acad. p. 51; 98. adde de Veronensi etiam Pitra *Analecta sacr.* III, 74.

obelo notatis, ubi nihil utilitatis ad rem criticam factitandam adferebant, adnotationem non onerauisse uix est quod dicam: immo complura istius modi, quæ initio adscripseram, postea ut inutilia delenda erant. nihilominus hic liber uetustissimus ab altera manu correctus iis locis, ubi non decurtatus est et G nos destituit, ad antiquas lectiones diiudicandas haud parui est momenti; atque in rebus orthographicis¹⁾ et in s. scripturæ locis secundum antiquas uersiones traditis proxime ad G accedit.²⁾

Cod. Vaticanus Reg. 95 sæc. X³⁾, cuius prima folia R simili modo ut in V temporum iniuria iacturas fecerunt, subministrat nobis, qualis nunc est, partes prologi uel instructionis (1—5; 22 med. usque ad finem), Ps. I—II, secundam partem Ps. XIII (3—6), Ps. XIII, LI—LXIX, CXVIII—CXXXI, CXXXV, 1 fin. — CL, sed in fine (f. 228 et 229) permultæ litteræ prorsus euanuerunt atque ultima Ps. CL capita sine

¹⁾ plerumque GV in hac regione consentiunt. ubi semper fere dissentiebant, codicem G utpote emendatiorem praeferendum putavi et e. g. constanter cum eo *impius* scripsi, quam formam etiam totiens optimis T. Liui libris confirmatam inueneram, non *impius* cum V; uel *sexagesimus*, *nonagesimus*, quas formas plerumque GR praebebant, non *sexagensimus*; ubi ipsi GVR in singulis uocabulis scribendis non eandem semper rationem seruabant, uelut *expecto* et *expecto*, *olprobrium* et *opprobrium* sim. in omnibus promiscue interdum leguntur, certe in tali quoque editione a summa constantia quaerenda abstinendum ac potius uetustissimorum codicum imago exprimenda uidebatur. sed singula uestigia formarum illarum pronomini *hic*, quas Buecheler Decl. p. 42 „incorrectas“ uocat, adnotationi tantummodo inserui; formam genetiui *Hierusales*, de qua Acad. p. 28 dixi, ibi tantum in textum quoque admisi, ubi uel ipse G uel V alio insuper codice confirmatus eam repraesentabat. similia ualent de forma uerbi *defatigare* et *defetigare* (cf. Georges Wortf. 197), in qua re ipsi uetustissimi interdum magno opere fluctuant (cf. e. g. p. 150, 14). ²⁾ cf. quae de codicis V auctoritate in his rebus fusius exposui Abh. IV, 75 sqq., ubi omnia, quae ad hoc argumentum in nostro libro pertinent, explicata sunt. repeto id hoc loco, ne mireris, si forsitan interdum in ipso textu Hilariano lectionem R, in s. scripturae locis lectionem V praelatam uideas; res sunt ualde diuersae. a V uel G in talibus ibi tantum rarissime discessi, ubi apertae aberrationes aderant (cf. Abh. IV, 86) uel ipse liber in sequentibus priorem lectionem ut mendosam corrigebat. ³⁾ cf. Acad. p. 61 sqq.

dubio perierunt. R non tot mendis scatet ut V, nusquam consulto decurtatus est, immo, si orthographiam et s. scripturam locos, qui in hoc libro saepius iam Vulgatae accommodati sunt excipias, codici G similior, quamuis ei non omnino bonitate sit comparandus atque interdum paullo grauioribus iam corruptelis deprauatus. haud raro in eo singula uocabula propter similes litteras in fine uerbi praecedentis exciderunt, id quod propterea nominatim commemorandum esse uidetur, ne quis me reprehendat, si forte in eius generis praeremissionibus me hunc librum ceteroqui in ipso Hilarii textu post G maxime respiciendum non secutum esse animaduertat.¹⁾

P Cod. Parisinus 1691 saec. IX—X²⁾ complectitur, si paruas quasdam lacunas et ea, quae Ps. LXVII, 20 interciderunt³⁾, excipias, tractatus in Ps. LI—LXIX et CXIX—CXXXVIII, 24: in fine sine dubio est mutilatus. hic liber a Benedictinis, qui eum parum diligenter contulerunt, certe nimis aestimatus etsi iam quaedam interpolationis uestigia magis manifesta prodit, tamen, si subsidiorum in hoc Hilarii opere recensendo conditionem modo delineatam spectas, ne a nobis quidem erat spernendus, cum in nonnullis partibus, uelut psalmi CXXXVIII, ubi alii nos destituunt, uetustissimus nunc nobis sit testis atque in rebus a prima manu exaratis multa contineat, quae ad textus historiam, quam dicunt, errorumque originem inustrandam sint utilia. talia igitur semper diligenter enotata sunt: ceterum in iis partibus, ubi meliores praesto erant, ex hoc et sequentibus libris, quamuis omni ex parte accuratissime essent excussi, minutias quasdam prorsus inutiles adnotationi non esse insertas unusquisque haud grauate probabit.

T Cod. Turonensis saec. X—XI⁴⁾, codici P simillimus, eiusdem certe familiae eadem continet usque ad Ps. CXXXVIII, 10 med., nisi quod hic illic plura exciderunt (Ps. LI, 1—5; LIII, 10—LIII, 3; LXIII, 9—LXV, 11; LXVII, 30 fin. — LXVIII, 19; LXIX, 5 fin.; CXXII, 6—CXXV, 8; CXXXVIII, 3—5): sed maiore etiam eum cautela est adhibendus, quia

¹⁾ sic e. g. in hoc libro p. 435, 26 *scientiam* post *etiam* excidit; 831, 12 *etiam* post *abstinentiam*; 595, 9 *sicut* ante *scriptum* sim. ²⁾ cf. Acad. p. 72 sqq. ³⁾ cf. infr. p. 295, 2. ⁴⁾ cf. Acad. p. 76 sqq.

interdum ea, quae in ipso P uolgaribus tantum mendis deprauata sunt, proprio Marte restituere conatus est ac tali modo bonis quibusdam emendationibus remedia quoque magis uiolenta admiscuit. ea autem re sine dubio excellit, quod graecam s. scripturae interpretationem, quae ab Hilario totiens laudatur, minus corruptam haud raro seruauit quam omnes alii ac rationem, qua uerba graeca tum in scholis pronuntiabantur, addidit ¹⁾

Ex libris, qui Ps. CXVIII solum uel paucis tantum adiunctis nobis tradiderunt,

Cod. Coloniensis XXIX, Darmst. 2025 saec. IX²⁾ solum c. Ps. CXVIII continet,

Cod. Parisinus 1693, olim Mazarin. saec. XI³⁾ Ps. CXVIII p. et CXLII, quorum librorum naturam atque indolem paucis uerbis uix melius delineare possis quam ita, ut C cum P compares et p cum T, etsi non easdem operis partes atque illi prodiderint, sed cum ex ceteris, qui plura praebent, huic part. VR soli subuenirent, facere non potui, quin ex cohorte eorum, quos codicum, qui ipsam illam ut praecipuam sibi elegerunt, Coloniensem adhuc incognitam huiusque stirpis uetustissimum praeter Parisinum aetate proximum respicerem, codicis p adseclam

Albinensem saec. XI—XII, ut uidetur, a Benedictinis totiens cum Parisino comparatum satis ea adfinitate perspecta non denuo contuli, sed siglum A uncinis inclusum addidi, ubi Benedictini consensum illum notauerant.

Inter libros recentiores, qui ob uetustiorum lacunas descriptas difficultatesque inde ortas ex parte saltem consulendi erant, primum locum obtinet:

Cod. Vaticanus 251 saec. XIII⁴⁾, qui praeter orthographias in omnibus Veronensi simillimus atque in eo quoque eius socius est, quod Ps. IX, XCI et priorem Ps. XIII partem continet, et cum praeterea prologum, ubi VR interdum temporum iniuria mutilos esse diximus, integrum seruaerit, sane in primis dignus erat, qui iis locis codicis V uice fungeretur. in psalmis

¹⁾ cf. Beitr. p. 216. ²⁾ cf. Acad. p. 84. ³⁾ Acad. p. 85. ⁴⁾ cf. Acad. p. 97. ⁵⁾ cf. Acad. p. 91 sq.

igitur, quos supra nominavi, et in prologo constanter eum atque accurate conlatum, ut res poscere uidebatur, adhibui; ex ceteris, quæ examinanda curavi, nonnulla, quæ mentione digna uidebantur, hic illic, præcipue in tractatibus posterioribus, ubi hic codex ea, quæ olim etiam in Veronensi usque ad Ps. CXLIII fuerant, plerumque conseruauit, adnotationi inserui.

D (*d*¹*d*²) Cod. Vaticanus 249 et 250 sæc. XV¹) nullius fere pretii sunt. itaque eos non ferme nominavi nisi in prologo, ubi interdum aliorum testium penuria horum quoque lectiones accuratius exquirere atque, ubi notatu dignæ uidebantur, adscribere coactus eram.²)

Farraginem prorsus singularem congegit librarius codicis *A* olim Aquiscinetensis nunc Duaceni 220 sæc. XII. ex quo Martenius quondam tractatus illos in Ps. XV, XXXI, XLI deprompsit, quos nunc in editione Migniana I p. 891 sqq. operi Hilariano adiunctos inuenis. quibus accurate examinatis quamuis plurimis argumentis mihi persuasissem recte Rein- kensium eos s. Hilario abiudicasse³), tamen codex ipse, ex quo postea Card. Pitra aliud quoque fragmentum ediderat⁴), ita saltem inspiciendus uidebatur, ut de eius indole uniuersa paullo accuratius iudicari posset. quod negotium C. Vrba, uir doctus, cum nuper Galliae bibliothecas perlustraret, comiter suscepit. continet igitur iste liber præter alia, quæ huc non pertinent, non solum tres illos tractatus, de quibus supra dixi, sed præterea prologum⁵), Ps. I et II*, deinde „item de primo“, ex quo tractatu Pitra l. c. quædam publici iuris fecit ac recte Hilario abiudicauit, de V^o, de psalmo VI° et VII°, de VIII° 6), de XIII°*, de XIIIII, de psalmo XV°, de psalmo XXXI°, de psalmo XLI°, de LI°*, de psalmo LXXVIII°, de psalmo LXXXVI°, de psalmo LXXXIX, de XC^o, de psalmo XCI^o, de XCV^o, de psalmo XCVI^o, de psalmo XCVII^o, de

¹) Acad. p. 94. ²) Cod. Tellerianum (*t*) a Bened. conlatum, cum magis etiam interpolatus uideretur, paucissimis tantum locis commemo- rauit. ³) cf. Hilarius v. Poitiers (Schaffhausen 1864) p. 305. ⁴) cf. Spicilegium Solesmense p. 165 sqq. ⁵) asterisco eas partes notavi, quarum initium et finis Hilarianis ferme respondent. ⁶) haec prorsus ab iis abhorrere uidentur, quæ *Vr* tradiderunt.

psalmo XCVIII^o, de psalmo CVIII^o, de psalmo CX^o, de psalmo CXIII^o, de CXV^o, de psalmo CXXX^o (sed est textus psalmi CXXXV, initium et finis explicationis ab Hilarianis abhorrent).

de centesimo ⁱtesimo II° (sed est textus psalmi CXXXVII, tractatus a nostro alienus). quæ secuntur inscriptione carent, sed sunt psalmi CXXXIX, CXLII, CXLVII et initium finisque nihil cum Hilarianis habent commune. in fine legitur: centesimus quadragessimus nonus psalmus lectus est, qui habet in principio antate (*sic*) dño canticũ nouũ etc.

Cuius indicis natura quamuis codicis indolem forsitan satiam depinxerit, tamen, ne ulla posset restare dubitatio, nonnulla etiam accuratius exscribenda curavi; ac primum hoc loco in adnotatione priorum prologi capitum lectiones a nostro textu dissonantes adiunxi¹⁾, ex quibus apparet paucas quoque illas libri partes, quæ Hilariana præbent, ualde esse interpolatas ac codici Telleriano (*t* cf. supr. p. XII adn.) simillimas; deinde ex ceteris duo exempla appendici in fine huius uoluminis positæ inserui (cf. infr. p. 878 sqq.), ex quibus facile intelleges quanto opere talia ab operibus uere Hilarianis dissentiant. id quoque ex

¹⁾ p. 3, 1 uarias in libro psalmore opinionones esse ex ipsis libris quos diuersi tractatores scriptos reliquerunt (= *t*) 6 ab eo 9 concludatur 10 *om.* psalmo 13 et nunc cantauim' et scripsimus (et nunc cantamus et scribimus *t*) 14 in actus dictum inuenimus 15 in librum 16 episcopatum accipiat alter p. 4, 1 secundum plurimorum 5 *om.* Dauid auctor — Salomon 7 moysi inuenim' ex quo absurdum 8 cognominare cum tot 9 titulis credantur (= *t*) 10 prophetis 11 *om.* et auctorum et 12 in quorundam 13 cum eorum nichil 14 ita edictum 15 at ego ut etiam in plurimis latinis et grecis codicibus inueni insertis auctoz| nominibus simplices tantum psalmore tituli pferantur 17 dies autem quis in eis auctorum scripserit sub diuersis subscriptionibus 19 quod si alicui psalmo auctor in superscriptionib; 20 sine auctoris subscriptione 21 eius anteriori psalmo 22 cui nomen p. 5, 1 et si subscriptio talis est 3 donec prophetae 5 editi sunt 8 detrahit 11 samuhel inter eos inuocantes nomen eius dicens non posse 12 *om.* eum uideri samuhelis nomen 13 *om.* extet in psalmo 15 *om.* in Regnorum libris 17 altare altare 18 *om.* dauid 19 eius nomen non est incredibile esse oportere 20 praedictus 22 et equatus 24 *om.* profecta et improbabilis p. 6, 1 non est enim 5 et incorporationis *om.* et regni et ad resurrectionis 6 sunt

duobus illis exemplis non temere electis disces, ipsos etiam tractatus suppositos multum interdum inter se differre: prior enim explanatio cum eo usque insulsiatatis procedat, ut audientes ad patientiam audiendi reuocentur, altera compilandis saltem quibusdam locutionibus Hilarianis paullo prudentius operam dedit. iam uero hac occasione oblata uix est quod pluribus exponam, cur in illa appendice aliis quoque exemplis tractatum mutilatorum uel Hilario falso adscriptorum ex codicibus a saec. VI. usque ad XII. selectis imaginem totius rei exprimere conatus sim: potius id hoc loco addere possis, forsitan etiam tractatus de titulo IX et XCI psalmi solis codicibus Vr traditos ob uarias causas illuc transponendos fuisse, de qua re alibi dicam.

- α Ex editionibus prioribus principem a. 1510 ualde raram, Basiliensem a. 1550, Parisinam a. 1572 ac Benedictinorum librum constanter ante oculos habui: consensum omnium *E*, *e* siglo E, ueterum usque ad Benedictinos *e*, recentiorum ubi ab *e*, *b* α dissentiunt ϵ , ipsos Benedictinos *b* significauit. editio Parisina 1605, quae Ps. CXLIX et CL prima ex codice R descripsit, π littera π designata est.

Quibus omnibus hoc loco breuiter repetitis atque uno in conspectu positis nemo, opinor, qui talium rerum iudex est expertus, ualde miretur adnotationem criticam in hoc uolumine interdum paullo ampliorem extitisse. primum enim iis locis, ubi G adest, ex cuius reliquiis haud raro pauca tantum uerba uel singulae sententiae etiam nunc legi possunt, aut ubi V decurtatus est uel uariatus atque ex ipso textu Hilariano solum disiecta quaedam membra seruaui, id unicum remedium, quod perspicuitati satis consuleret, bene omnia ponderanti restare uidebatur, ut in apparatu non tantummodo lectiones uariae, quas

enim 8 isayae et erit uobis uisio om̄ium tanquam (= t) 9 om. huius (= t) quem cū dederint scienti litteras dicent (= t) 11 istum (= t) signatus (= t) 12 et dabitur liber hic nescienti litteras 18 atriusque 21 cum gl̄ificatis p. 7, 1 denegarunt 7 om. abnegata 11 intelligentia earum obsignata (= t) tamen pie nequaquam (= t) 16 et nemo claudit et qui claudit 17 per haec 18 om. quae (= t) 20 prophetiā absoluit (= t).

uocant, sed ipsae etiam in textum receptae codicum siglis additis notarentur. ubi V in eius generis farraginibus, ut ita dicam, pauca interdum uocabula sola ex ueris Hilarianis seruaui, ea uncinis inclusa adscripsi. quod remedium nisi in illis partibus, quae ex rebus expositis nunc omnibus notae sunt, adhibuissem, certe, non dicam perspicuitati, sed ipsi etiam breuitati minus consulissem: quid enim aliud restabat illud remedium euitanti quam sescenties eadem uerba repetere ueluti: „h. l. G legi non potest“ uel „h. l. V mutilus est atque interpolatus“ et quae eius modi sunt similia?¹⁾ deinde cum mihi primo sermonis Hilariani proprietates, res orthographicae atque eius s. scripturae interpretationes ex antiquis codicibus estituendae, praeterea tot sententiae optimorum librorum apicibus adhibitis emendandae essent sciremque non philologos solos hunc librum nouis curis editum desiderare, haud superfluum esse putauit eas similesque res, quae non unicuique statim conspicuae sunt, librorum uel libellorum, ubi accuratius sunt explicatae, titulis adiunctis confirmari.²⁾ denique cum in hoc opere interdum, ubi plures optimorum codicum aut omnes nos destituunt uel manci sunt, quidam ex iis, qui aetate pretioque proximi sunt, uiam quodam modo monstrare debeant, facere non potui, quin et eorum ubique imaginem exprimerem ita certe fidam, ut unusquisque iudicium ferre posset incorruptum. ceterum me in talibus libris exscribendis, ubi plures et uetustiores testes aderant, ultra modum non egressum esse iam supra dixi.

Itaque, ne loquar de illis huius operis partibus, in quibus R uel Vr uel RD soli nobis subueniunt, de reliquis generatim atque uniuersim haec leges sancienda uidentur, ut codicis G, ubi deest, uicem consensus VRPT (in Ps. CXVIII VRCp) suppleat ac, si hi ipsi inter se discrepant, sermone Hilariano et errorum fontibus bene obseruatis plerumque ii praefereendi sint, quibuscum R facit. TCpA ubi soli lectionem tradunt, caute adhibendi sunt: nam etsi leues quosdam errores, id quod supra

¹⁾ uix autem est quod dicam iis locis, ubi errores a G/V commisi notandi erant, in apparatu eos solos nominari ²⁾ cf. indicem horum librorum et sigla adhibita supr. p. VII.

dixi, interdum bene emendauerunt, tamen sæpius suspecta præbent. omnium autem horum codicum stemma usitato more uix accurate depingi posse, ex condicionibus modo expositis et ex eo patebit, quod antiquis iam temporibus in multis libris singulæ tantum operis partes propagabantur. nihilominus omnes fere ac præcipue uetustiores quædam proprietatum errorumque genera totiens præ se ferunt, ut iam ex archetypo uel ex eius apicibus male lectis ea fluxisse haud temere conicias. ac, ni omnia fallunt, archetypus ille satis negligenter scriptus erat. cuius negligentiae uestigia eadem fere numerosissimaque in omnibus libris occurrunt, præmissiones, aberrationes, additamenta a prima uel secunda manu in margine adposita: nusquam alibi tot eius generis errores adhuc inueneram.¹⁾ singulæ litteræ, præsertim *u* et *s*²⁾, et syllabæ, ueluti *bi*, *bu*, *li*, *di*, *den*, *ni*, *ti*, *te*, *at*³⁾ ubique haud raro supra scriptæ sunt aut omissæ aut falso additæ. uocabula *sicut*, *scit*, *sit* iam in antiquissimis libris interdum inter se permutantur⁴⁾, item *non* et *nunc*⁵⁾, sæpissime in omnibus *enim*, *autem*, *igitur*, *ergo*, *etiam*, *uero*⁶⁾, item sescenties *quia*, *qui*, *qua*⁷⁾, *est* et *sit*⁸⁾, *ex* et *et*⁹⁾.

¹⁾ cf. Acad. p. 30 sqq. ²⁾ cf. Acad. p. 25; de *s* adde e. g. p. 21, 25, ubi *V similis* ex *simili* recte restituit; 838, 29 *contemptus* pro *contemptu* R; 841, 20 *eius modis* pro *eius modi* G; 852, 12 *laudis* pro *laudi* R; 868, 3 *temperantes* pro *temperante* R; ib. 23 *exultatione* pro *exultationes* R; 817, 15 *ei* G *eis* R sim. si talia respicis, non uolentum uideatur, si e. g. 835, 1, ubi solus R subuenit, *opulentiori* ex *opulentioris* restitui. ³⁾ cf. Acad. p. 31 et Abh. III p. IX; nihilominus *nos*, ubi expectes *nobis*, iis locis non mutauit, ubi, uelut p. 595, 24, consensus optimorum librorum eum usum etiam apud alios scriptores obuium (cf. Hartel Lucifer p. 364) commendabat; sed paullo aliter res se habebat p. 592, 5 et 255, 5 ubi uide adn. — de syllabis *is* et *ibus* confusis adde exempla p. 131, 12; 400, 16; 408, 19; 572, 12; 868, 21. ⁴⁾ cf. Acad. p. 29. ⁵⁾ Acad. p. 67, ubi nunc addas etiam exemplum p. 843, 7. ⁶⁾ cf. e. g. p. 6, 1 (ubi uero R, *autem* r, *enim* A, *ergo* e!); 30, 6; 59, 10; 239, 14; 245, 13; 252, 18; 308, 13; 334, 5; 360, 12; 438, 17; 461, 21; 585, 14; 618, 15; 756, 15. ⁷⁾ exempla innumerabilia inuenies, sæpe correctiones *qui*, *qua* sim. ⁸⁾ cf. p. 296, 16; 336, 16; 352, 14; 511, 5; 620, 1; 625, 19; 628, 16; 631, 18; 642, 22; 665, 13; 767, 5 sim. ⁹⁾ cf. e. g. p. 410, 5; 510, 24; 603, 14; 605, 18; 747, 22; 809, 18; 873, 18.

in ipsis antiquissimis, *præ* et *pro* etiam iam in antiquis¹⁾; inter quos Veronensis scriptura unciali, quam dicunt, exaratus similibus non contentus eo usque processit, ut *aliam* et *uel iam* confunderet!²⁾ præter hæc mendorum genera, de quibus breuiter disputatum est, nullum in archetypo magis propagatum fuisse apparet, quam quod uocalium *a* et *u*³⁾, *e* et *i*⁴⁾, *u* et *o*⁵⁾ permutatione continetur. haud raro etiam *a* et *o*⁶⁾, *a* et *i*⁷⁾ confunduntur. ex consonantibus sæpissime *d* et *n*⁸⁾, *b* et *p*⁹⁾, *d* et *t*¹⁰⁾ permutantur; interdum etiam *s* et *r*, *s* et *t*, *c* et *t*. *s* et *c*¹¹⁾, *p* et *f*¹²⁾, *m* et *h*¹³⁾, raro *c* et *g*¹⁴⁾. nonnumquam libri uetusti inter formas uerbi finiti, quod dicunt, et participii uacillant; interdum hæc res facile litterarum permutationibus, quas modo commemorauimus, et lineolis pro *m* et *n* certe iam in

¹⁾ exempla huius rei interdum iam in paucarum paginarum spatio coaceruantur uelut p. 606, 26; 613, 4; 615, 2; 657, 1; 678. 10. ²⁾ cf. Acad. p. 14; ex exemplis prorsus singularibus in Acad. non commemoratis, quae ad errorum genera hactenus h. l. breuiter tantum repetita ex parte pertinent et forsitan nihilominus ad rem melius etiam illustrandam quaedam conferre possint, haec adicienda uidentur: p. 14, 18 *ueri* pro *numeri* scripsit *V*; 24, 14 *ueteris* ex *teris* restituit *m. 2 V*; 128, 11 pro *ecclesiae PT* scripserunt ac *desideria*: 440, 19 *semper* pro *serpens* scr. *V*¹ (alibi uocabula *semper* et *se per*, *spe* et *saepe* confusa sunt, cf. Acad. p. 30); 481, 1; 529, 23; 657, 18 uoces *utiliter* et *humiliter* ab antiquis librariis inter se permutantur; 505, 18 *terrena* ex *rena m. 2 V*; 615, 13 *ianuam* pro *eam* scr. *G*; 840, 21 *eam* pro *animam* scr. *R*; 777, 12 *diaboli* pro *doli* scr. *G* ³⁾ cf. Acad. p. 14. ⁴⁾ Acad. p. 17. ⁵⁾ Acad. p. 24. ⁶⁾ etiam haec permutatio latius patet, cf. p. 295, 10; 308, 4 et 6; 323, 7; 367, 4; 381, 11; 393, 2 et 13; 417, 1; 422, 8; 425, 3; 442, 11; 443, 2; 445, 1; 473, 25; 520, 21; 533, 15; 584, 7; 732, 12; 822, 24; 825, 13, ideoque dubitatio illa, quae de loco p. 304, 9 Stud. 1889 p. 319 accidit, euanuit. ⁷⁾ cf. e. g. 128, 13; 451, 19; 473, 18; 713, 12; 714, 12; 813, 18; 814, 23; 847, 18. ⁸⁾ cf. praeter ea, quae dixi Acad. p. 22, infr. p. 49, 9; 73, 14; 137, 25; 143, 8; 146, 13; 183, 10; 329, 18; 337, 21; 397, 18; 422, 4; 426, 5; 500 10; 518, 5; 567, 9; 622, 12; 695, 25; 757, 18. ⁹⁾ cf. Acad. p. 15. ¹⁰⁾ Acad. p. 16. ¹¹⁾ Acad. p. 20; 60, adde e. g. infr. p. 377, 2; 78, 17; 94, 23; 888, 24; 190, 25. ¹²⁾ Acad. p. 21, adde infr. p. 395, 8; 441, 3; 450, 3 sim. ¹³⁾ cf. Stud. 1889 p. 322; adde infr. p. 326, 14; 328, 21; 485, 21. ¹⁴⁾ Acad. p. 21; ex rebus singularibus h. l. adiungo *V* interdum *oe* et *y* confundere, cf. p. 70, 20; 518, 19 (p. 316, 12 etiam *P*¹ similia indicare uidetur); idem *zaholum* saepius, semel (p. 322, 24) *ladiarum* (= *lazarum*) praebet.

archetypo satis abunde aut recte aut falso adhibitis¹⁾ explicatur. cf. e. g. insulsum illud *expellans* G p. 601, 17, ubi RP recte *expellas* seruarunt; uel 657, 2 *postulans* P, ubi GVRT bene *postulat* tradiderunt; uel 193, 1 ubi solus V¹ *ostendit* pro *ostendens* scripsit, quod m. 2 correxit; quaedam huius generis etiam eo inlustrantur, quod litteræ finales, de quibus supra diximus, exciderunt. e. g. p. 212. 7 *conseruant* VR pro *conseruantes* (e contrario p. 232, 13 solus P *uulnerantes* praebet pro uera lectione *uulnerant*); alibi autem dubitare possis ibique meliorum librorum consensum secutus sum uno loco excepto, ubi usus sermonis Hilariani id dissuadere uidebatur. itaque p. 153, 16 cum VRP *requiescens* seruaui, ubi uide adnotationem. item p. 221, 13 *confirmans* cum VRP, quamuis ibi *confirmat* ex uestigijs cod. T ualde adrideret. p. 197. 16 *suscipiens* cum VR, de quo loco in Addendis Hartelii explicationem adiungam: tantummodo p. 652, 5, ubi solus T participium *habens*, quod ibi ex usu Hilar. expectes. praebet (VRP *habet*), ei codici ceteroquin caute adhibito obtemperandum esse putauit. iam uero de archetypi scriptura quamuis difficile sit certam sententiam expromere, tamen, si omnia respicis, haud temere in eo praeter alias negligentias fuisse formas quasdam litterarum maiuscularum ita deprauatas suspicari possis, ut interdum cursiuae, quam uocant, fere similes existerent;²⁾ ac talis antiqui archetypi condicio, qua forsitan multorum mendorum in nostris libris occurrentium origo inlustratur, et ipso argumento huius operis, quod mature in tot ecclesijs recitabatur ac iam saeculo sexto talem in usum decurtabatur, eo facilius sit explicanda.³⁾

Iam ea omnia, quae ad apparatus criticum intellegendum rationemque, quam in hoc opere recensendo adhibui, cognoscendam breuiter hoc loco repetenda erant, uno in conspectu posui: sed identidem eos, qui hoc libro utentur, rogatos uelim, ut etiam alia illa opuscula, in quibus codicum condiciones

¹⁾ Acad. p. 40. ²⁾ cf. de rebus similibus nunc etiam C. Paoli lat. Palaeographie p. 15 ac de corruptelis, quibuscum nostrorum librorum menda saepissime comparari possunt, Reifferscheidii Arnobium p. VIII sq. ³⁾ forsitan et ipsa s. Hilarii uerba, quibus de s. Pauli epistulis infr. p. 523, 9 sqq. utitur, h. l. mentione sint digna.

meaque emendationes accuratius expositae sunt, inspiciant: tum id mihi concessuros esse spero, fundamentis in nostro libro, qui re uera nonum premebatur in annum, diligenter positus textum huius operis Hilariani tot difficultatibus onerati plurimis locis a fœdis erroribus esse liberatum ipsumque scriptoris dicendi modum nunc demum ex libris manu scriptis optimis melius inlustratum. indices postremb huius editionis uolumini adiungentur.

Postquam aliis uiris doctis, qui in hoc longo labore quodam modo me iuuerunt, iam alibi gratias egi, hoc loco grato animo mihi nominandi sunt: *Guilelmus de Hartel*, qui primus ad hoc opus incohandum me excitauit ac, qua est beniuolentia, in eo persequendo semper me adiuuit. *Carolus Schenk*, præceptor optimus, qui summa liberalitate uarias obseruationes emendationesque mecum communicauit, *Hartmannus Grisar*, collega doctus ac comis, qui quædam ex codicibus Vaticanis recentioribus denuo Romæ meum in usum contulit, *Iosephus frater meus*, ecclesiæ cathedralis Tridentinæ canonicus, qui multas plagulas perlegit ac præsertim ad s. scripturæ locos, qui in hoc opere totiens sed non ubique satis dilucide laudantur, nunc accuratius inuestigandos multa contribuit. in plagulis corrigendis Iosephus filius diligenter me adiuuit.

Dabam Oeniponte mense Septembri a. p. Chr. n. MDCCCXC.

ANTONIVS ZINGERLE.

ADDENDA ET CORRIGENDA.

pag.

- 3, 9 *habeant: fiat, fiat* interpunge.
- 4, 6 *Idithun* lege.
- 19, 12 *octogesimo et octavo]* haec numerorum ordinalium, quos dicunt. forma Hilario ualde familiaris saepius ex uetustis libris restituta est, cf. e. g. p. 21, 8; 313, 11; 340, 21; 357, 20; 724, 16; 823, 16; 824, 25; 867, 12 sim.
- 21, 25 *instituta]* etsi sermo Hilarianus a similibus non omnino abhorret, tamen h. l. ex coniectura *instituta*e scribendum uidetur.
- 40, 6 *quibusque* (= *quibuscumque*) *postea* uel *quibus postea quoque* infra lin. 8 simplici *cum* non mutato coni. *G.* de Hartel. interpunctionem ne forte abundantem putes, cuncta quaeso bene ponderes.
- 40, 12 *hebraicam]* *hebraicam* ex *V* hoc quoque loco in textum recipias, quia hanc formam postea saepius antiquissimis libris confirmatam recepi; cf. Georges *Lex.*⁷ I, 2796.
- 59, 26 in adnotatione *pertinent* l.
- 62, 21 in adn. adde: *curuent V.*
- 64 infr. in sacri textus indice 8 corrige: I Cor. 4, 21.
- 106, 4 adnotationi inseras: ΠΥ)-(ΑΤΑ T.
- 115, 9 in adn. adiungas: cf. *Abh. IV, 89.* — postea 10 lege: & ex parte eras. R.
- 128 in adn. lin. 7 ante *iudicia* num 13 intercidit.
- 162, 23 in adn. apices codicis T accuratius ita exprimendi erant: ΣΤΕΛΑΓΡΑΦΪΑ)-((in his prioribus plagulis librario nondum omnes eius generis litterarum formae praesto erant.)
- 188, 20 in indice locorum s. script. lege: Esai. LIX, 20 (LXX).
- 192, 20 in adn. adde: *an gestorumque finem?* cf. *infr. p. 328, 8.*
- 197, 16 *suscipiens]* h. l. participium codicum meliorum interpunctione a nobis Hartelio suadente adhibita sic explicari potest: *Sicima Samaria est, quae eadem et Sichen est, quam Iacob deputauit, haec (= illa), cum mansisset, euangelium domini ex parte suscipiens.* de simili usu pronominis *hic* cf. e. g. p. 178, 20; 735, 29, de ceteris supr. p. XVIII.
- 209, 10 adn. cf. *praef.]* cf. *Addenda* l. — in archetypo saepius formam

pag.

ecfero extitisse ex multis uetustissimorum librorum uestigiis uidebis; cur hoc loco *ec* in V interciderit, ex apicibus cod. P (*ec* confundebatur cum *haec*) facile intelleges.

- 224, 18 in adn. adiunge: *erue h. l. V, sed infra et ipse eripe.*
- 266, 7 cum *Graecis* l.
- 266, 10 de forma *τράγος* cf. quae dixi Beitr. p. 217.
- 283, 6 quod solus *R gentium* omisit, praetermissio illius codicis est similis earum, de quibus supr. p. X disputauimus, cum alibi in talibus haec uox semper addita sit; cf. p. 89, 13; 348, 14; 481, 9; 509, 17; 680, 26.
- 391, 16 in adn. adde: cf. *Roensch Ital. p. 470, Stolz L. 316, Georges Wortf. 543.*
- 407, 18 adn. cf. praef.] cf. *Addenda* l. — uitiosum illud est (*e* post *cuiusque* in lectione *R* ceteroquin sana ac s. Ambrosii textu confirmata ex antiqua dittographia, ut saepius, ortum uidetur errorque mature alios librariorum ad interpolationes adduxit.
- 420, 2 notandum est formam *quisque* pro *quisquis* (cf. Acad. p. 29) ibi tantum in textum esse admissam, ubi uel codice *G* uel consensu *VR* (*VRPT, VRCp*) confirmabatur.
- 595, 16 *tamen*] cum *R* seruauit; cf. de simili eius uocis usu (ubi fere = *certe*) Hartel Stud. p. 44 et infr. p. 872, 5.
- 627, 6 ubi *quid* ex *quin* (*G*) frequenti illa litterarum *n* et *d* permutatione (cf. supr. p. XVII) correctam restitui, ne forte credas simpliciter ex *VR* *qui* (*qui* = *quomodo*) recipiendum fuisse, conferas uelim p. 634, 6, ubi idem *V* aperte peccans denuo *qui* pro *quid* scripsit.
- 658, 3 ubi in adn. *ut semel in quod elati sunt perseuerent* ex *ut semel in id quod elati sunt perseuerent* reficiendum esse putari, ea coniectura illis, quae supra p. XVII de *in* et *id* confusis ideoque interdum falso repetitis diximus, ualde commendari uidetur (p. 137, 25 pro *in ea, quam adsumperat, humilitate VR* similiter *in id ea, quam adsumperat, humilitate* praebent!); sed cum h. l. *in id quod* forsitan nihilominus apud eius aetatis scriptorem quodam modo explicari posse Hartelius me monuisset (= *in eo, in quod*), textum non mutaui. idem uir doctissimus etiam de coniectura *in id* (= *in eo*) quo cogitari posse benigne mecum communicauit.
- 692, 22 lectio librorum uetustiorum a nobis restituta *nox enim iam proficit*, si *in lucem* ex antecedentibus simul auditur, idem sane exprimit, quod altera recentior *nox enim iam proficiscitur*; cf. de sim. uerbi *proficio* usu Hartel. Stud. I, 27.
- 733, 10 si omnia bene ponderaueris, non cum Benedictinis lectionem *R* glossema uocabis, sed eam, quae a librario codicis *T* efficta est ad corruptelas illas suae familiae sanandas, quarum ueras origines uestigia *P* satis manifeste etiam nunc produunt; cf. quae de rebus similibus exposui Acad. p. 77 sq.

pag.

- 735, 27 notandum uidetur me non temere etiam in uocula *id* ante *quod* omittenda optimum librum *G* omnibus aliis neglectis esse secutum, cum talem pronomini demonstratiui, quod grammatici uocant, praetermissionem Hilario haud raro familiarem fuisse alibi ceterorum quoque consensu confirmetur; cf. p. 232, 6; 342, 8; 343-19; 350, 6; 772, 18 sim.
- 736, 11 in adn. uerba *aut si* a sequentibus spatio quodam interposito disiungenda sunt.
- 786, 17 hoc etiam loco codicis *G* uestigia me secutum esse uix miraberis si bene omnia examinaueris. quod *hac* (simul auditur ablatius *diapsalma*) ex *ac* restitui, simplex emendatio est erroris in nostris libris uolgatissimi, cf. Acad. p. 27: cur librarii posteriores, qui in praecedentibus pro genetiui forma *diapsalmae* a *G* seruata atque apud Hilarium saepius usitata (cf. Abh. IV, 56) iam *diapsalmi* uel *diapsalmatis* inuenerunt, illud *ac* (*hac*) aut omiserint aut in *se ad* mutauerint, facile unicuique patebit.
- 835, 1 in adn. post *opulentioris RE* adde: cf. *praef.* p. XVI.

INDEX NOTARUM.

G = cod. rescriptus Sangallensis 722 saec. VI—VII.

V = cod. Veronensis XIII. 11 saec. VI.

R = cod. Vaticanus Regin. 95 saec. X.

P = cod. Parisinus 1691 saec. IX—X.

T = cod. Turonensis saec. X—XI.

C = cod. Coloniensis XXIX, Darmst. 2025 saec. IX.

p = cod. Parisinus 1693, olim Mazarin. saec. XI.¹⁾

r = cod. Vaticanus 251 saec. XIII.

D (*d*¹, *d*²) = cod. Vatican. 249; 250 saec. XV.²⁾

A = cod. Duacenus 220 saec. XII.

α = ed. princ. Paris. 1510.

b = ed. Benedictin. Paris. 1693; Veron. 1730.

E = consensus ed. *α*, *b*, Basil. 1550, Paris. 1572.

e = consensus earundem ed. *b* excepta.

ε = consensus earundem ed. *α* excepta.

π = ed. Paris. 1605.

¹⁾ de codice Albinensi (*A*) cf. praef. p. XI.

²⁾ de Telleriano (*t*) cf. ibid. p. XII adn.; XIII. de codice olim Salisburgensi, qui periisse uidetur, cf. Acad. p. 95.

TRACTATUS

SANCTI HILARII EPISCOPI PICTAUIENSIS

SUPER PSALMOS.

1—3 *sic R, V h. l. deest.*

XXII. Hilar. Piet. para. I.

INSTRUCTIO PSALMORUM.

Diuersas esse plurimorum in psalmore libro opiniones, ex libris ipsis, quos scriptos reliquerunt, compertum habemus. nam aliqui eos Hebræorum in quinque libros diuisos uolunt esse, ut sit usque in quadragesimum psalmum liber primus et a quadragesimo usque in septuagesimum primum liber secundus et ex eo usque in octogesimum octauum liber tertius et usque in centesimum quintum liber quartus — ob quod hi omnes psalmi in consummatione sua habeant, fiat, fiat —, concludatur deinde in centesimo quinquagesimo psalmo liber quintus. alii uero ita inscribendos psalmos existimauerunt: psalmi Dauid, quo titulo intellegi uolunt, eos omnes a Dauid fuisse conscriptos. sed nos secundum apostolicam auctoritatem librum psalmore et nuncupamus et scribimus. ita enim in Actis apostolorum dictum meminimus: scriptum est enim in libro psalmore: fiat domus eius deserta, et episcopium eius accipiet alius. ergo

12 Act. ap. I, 20.

1 sic V in seq. superscriptionibus cf. Acad. p. 49, om. R 2 diuersas RrDα uarias ε plurimorum RDE plurium r in R de rDE oppiniones R 3 reliquerunt RrD reliquere E 4 eos Hebraeorum R Hebraeorum eos rDE ut sit usque RDE-ut usque r 5 liber primus RDE sit liber primus r 6 ex eo Rrd²α ab eo d¹ usque in rD usque R usque ad e (cf. v. 7) 7 quintum RDE quartum r 8 ob quod RE ob hoc quod r ob hoc d² ob haec d¹ 9 in centesimo quinquagesimo psalmo DE in centesimum quinquagesimum psalmum R centesi *** (sequitur lacuna usque ad uerba episcopium eius) r 10 ita scribendos R 11 inter uolunt et eos ras. 6—7 litt. R 12 sedum (dum in ruptura pergam.), in marg.: secuti m. 2 R 16 episcopium eius scripsi (cf. Paucker suppl. lex. lat. p. 240 et Arch. II., 604) episcopon eius R episcopatum eius DE ** competentius r accipiet R accipiat rDE alius (post alius spatium 3—4 litt. in fine lin.) R aliter r alter DE.

neque secundum quosdam Hebræos quinque libri, neque secundum aliorum simplicitatem psalmi David dicendi sunt, sed secundum apostolicam auctoritatem liber psalms esse noscendus est.

2. Sunt autem plures eorundem psalms scriptores.
 5 nam aliquibus David auctor præscribitur, in aliquibus Salomon, in aliquibus Asaph, in aliquibus Idithum, in aliquibus filiorum Chore, in aliquo Moyses. et quidem absurdum est psalmos David nominare, cum ibi auctores eorum ipsis inscriptionum titulis commendentur. et liber psalms
 10 rectius esse dicatur, diuersis in unum uolumen prophetis diuersorum et auctorum et temporum congregatis. visum autem aliquibus est Hieremiæ et Aggæi et Zachariæ quorundam psalms superscriptionibus nomina prænotare, cum horum nihil in authenticis septuaginta translatorum libris ita editum reperiatur, adeo ut etiam in plurimis latinis et græcis codicibus sine
 15 horum nominibus simplices tantum psalms tituli præferantur.

3. De his autem, qui sine diuersorum auctorum nominibus sub diuersis superscriptionibus habentur, antiquorum uirorum ista traditio est, quod ex eo psalmo, cuius auctor in superscriptione ponitur, qui deinceps sine auctorum superscriptione succedunt, illius esse existimandi sunt, qui anterioris psalmi auctor inscribitur, usque in eum psalmum, in quo nomen auctoris

1 secundum aliorum *R* secundum pluriũ *r* secundum plurimorum *DE*
 2 David *R* 5 nam aliquibus *Rd²e* nam in aliquibus *rd¹* tamquam
 David *r* 6 idithun *r* idichun *R* 7 filio chore *R* filii chore *d¹*
 moyses *R* moyse *m. 1 r* Mosi α Moysi ϵ et quidem *R* ex quo *rDE*
 8 nominare (*in marg. add. dicer* uel) *R* cognominare *rd²E* cognomi-
 nari *d¹* cum ibi *R* cum tot *rDE* 9 commendentur *R* edantur *rDE*
 et liber *R* 10 dicatur *R* dicetur *rDE* in *supr. add. m. 1 R* pro-
 phetis *r* 11 congre^r *R* 13 suprascriptioibus *r* ni *R* 14 ita dictum
d¹ α repperiatu *R* 15 sine *ex* sint *R* 16 pferantur *R* 17 qui sub (sub
in marg.) *R* diuersorum *om. re* auctorum *om. R* 18 antiquorum
 latinorum *R*, *sed cf. infr. p. 5, 23* 20 ponitur *R* (*cf. infr. p. 5, 4*)
 præponitur *rDE* quae deinceps *R* 21 illiu' *R* eius *rDE* existimant *r*
 ante prioris psalmi *R*, *sed cf. infr. p. 5, 5* 22 usque eum *R* in
 * quo *rd²* (*cf. infr. p. 16, 10*) quo *Rd¹e* auctoris alterius *R* alterius
 auctoris *re* alicuius auctoris *d¹* auctoris alicuius α .

alterius præferatur: ut si psalmi alicuius superscriptio talis sit: psalmus David, ceteri, qui sine titulo consequantur, David esse credantur, donec cum prophetæ alterius nomen in superscriptione ponatur; et ex eo usque in alterum prophetam, qui sine inscriptione medii sunt, eius sint, qui in anterioris psalmi superscriptione auctor coeptus sit anteferri. 5

4. Quod si forte aliquis per id intellegentiæ huic fidem detrahat, quod in his psalmis, qui eum psalmum, cui Moyses auctor prælatum est, subsecuntur, scriptum sit, id est in nonagesimo octavo: Moyses et Aaron in sacerdotes eius et Samuel inter inuocantes nomen eius, non posse a Moysen eum prophetatum uideri, cum Samuel nomen, qui tanto postea, quam Moyses, natus est, extet in psalmo, meminerit, nulli mirum aut difficile uideri oportere, ut tantus propheta tanti prophetæ, postea licet futuri, nomen ediderit, cum in Regnorum libris Iosias regis nomen sit, antequam nasceretur, prophetatum, propheta dicente: altarium, altarium, hæc dicit dominus: ecce filius nascetur David, Iosias nomen eius, per quod non incredibile esse oportere, ut Samuel a Moysen prædicatus sit, maxime cum secundum Hieremiam dicentem: nec sistet Moyses et Samuel, Moysi cognominatus et coæquatus sit ex merito sanctitatis. quæ traditio ab Esdra, quantum creditur, psalmos post captiuitatem in unum librum colligente profecta si falsa aut improbabilis existimabitur, ab his, qui contradicent, auctores horum psalmodum demonstrari necesse est. absolutum enim est, non potuisse eos nisi prophetis prophetantibus prophetari. 10 15 20 25

10 Ps. XCVIII, 6. 17 III. Reg. 13, 2. 21 Hierem. XV, 1.

2 consecuntur rd¹ 3 donec cum Rr (cf. Draeger hist. Synt. II, 611 et Arch. II, 604) donec DE 5 aediti sunt r sit r 6 superscriptione R 11 inter inuocantes Rr inter eos inuocantes E 12 sumuhel R 14 nulli mirum aut RE nimirum haud r inde ab uerbis ut tantus usque ad finem primi folii alia manus R 16 nasceretur r nascitur R nascatur E 17 profetatum R altare altare r 19 nomen est eius r oportet r 20 prædicatus R prædictus rDb, cf. p. 7, 7 21 et samuhel, samuhel moysi r 22 æquatus r 24 profecta re profetia R prophetia α cf. Acad. p. 23 25 eorum r | 27 profetis R.

5. Non est uero ambigendum, ea, quæ in psalmis dicta sunt, secundum euangelicam prædicationem intellegi oportere, ut ex quacumque licet persona prophetiæ spiritus sit locutus, tamen totum illud ad cognitionem aduentus domini nostri Iesu Christi et corporationis et passionis et regni, et resurrectionis nostræ gloriam uirtutemque referatur. sunt autem omnes prophetiæ ad mundialem sensum et prudentiam sæculi clausæ atque obsignatæ, secundum illud Esaia: et erunt uobis uerba omnia hæc tanquam eloquia libri huius signati. quod si qui dederint homini scienti litteras dicentes: lege ista, et dicet: non possum legere, signatum est enim. et si dabitur liber hic in manus hominis nescientis litteras, et dicetur ei: lege hunc, et respondebit: nescio litteras. imperitia legendi et intellegendi librum prophetiæ sub persona utriusque hominis monstrata est, cum intellegentia docti ad legendum, signaculum clausi mysterii non adeuntis, illius indocti ignorationi per communem utriusque intellegendi inopiam comparatur. sunt enim uniuersa allegoricis et typicis contexta uirtutibus: per quæ omnia unigeniti dei filii in corpore et gignendi et patiendi et moriendi et resurgendi et in æternum cum conglorificatis sibi, qui in eum crediderint, regnandi et ceteros iudicandi sacramenta panduntur. et quia scribæ et pharisæi dei filium natum in corpore non recipientes omnibus prophetiæ

8 Esai. XXIX, 11 sq.

1 non est uero ambigendum *R* non est ergo ambigendum *e* non est autem ambiguum *r* 3 prophetae *r* inter locutus et tamen *litt.* *sp* *supr. scr.* *R* 6 refertur *r* sunt enim *r* 7 alem — clausæ *om.* *r* 8 omnia uerba hæc *rE* 9 quod si qui dederint *scripsi* (*cf. quae dixi Stud. 1886, 331*) quod si quiderit *R* ut uidetur, quod si quidem *rE* 10 dicentes *Ra* dicas *r* dicetur *E* 11 et dicent *R* dicet *rE* 12 hominis *om.* *r* 14 et respondet *R* et respondebit ei *r* respondet *E* pro imperitia lacunam habet *r* 15 liber *r* 16 monstrauit *r* cum intelligentiam docti ad intelligendum *r* 17 claustrum misterii *R* non adeuntes illos *r* 18 utriusque *R* utriusque *rE* comparentur *r* 19 contexta *RE* conscripta *r* 20 omnia illa unigeniti *r* 21 et in æternum conglorificandi *r* 22 et regnandi *r* 23 post panduntur *des. fol. 1 R*; quae secuntur usque ad uerba sub gestorum historia in hoc cod. desunt, quia aliquot folia interciderunt.

intellegentiæ aditum denegarent, sub denuntiatione pœnæ
 ita a domino arguuntur: uæ uobis legis doctores, qui
 abstulistis clauem scientiæ: ipsi non introitis et
 introeuntes non sinitis introire. negantes enim
 Christum, cuius aduentus opus est prophetarum, clauem scientiæ 5
 abstulerunt; quia cognitionem legis, quæ aduentum domini cor-
 poreum prædicauit, fides corporei aduentus abnegata præcludit.

6. Et hoc quidem ex omni scripturarum propheticarum genere
 dictum esse intellegendum est, ut, nisi in aduentum domini ex
 uirgine in hominem procreandi intellectæ et recognitæ fuerint, 10
 intellegentiæ earum uis obsignata habeatur et clausa. tamen
 nequaquam psalmoreum librum nisi per fidem aduentus eius
 posse intellegi, ita beati Ioannis Apocalypsi docemur: et
 angelo Philadiæ ecclesiæ scribe: hæc dicit
 sanctus et uerus, qui habet clauem Dauid, qui 15
 aperit, et nemo claudet; qui claudit, et nemo aperiet.
 clauem igitur Dauid habet, quia ipse hæc septem quædam
 signacula, quæ de corporalitate eius et passione et morte et
 resurrectione et gloria et regno et iudicio Dauid de eo in psalmis
 prophetat, absoluit, aperiens, quod nemo claudet, et claudens, 20
 quod nemo aperiet; quia per hanc, quæ in illo expleta est
 prophetia, aperiet, quod nemo præcludet, et contra expletæ in
 eo prophetiæ fide abnegata claudet, quod nemo possit aperire.
 nullus enim nisi ille, in quo hæc prophetata sunt et expleta,
 clauem intellegentiæ huius impertiet. denique id ipsum in 25
 consequentibus docuit, dicens: et uidi super dexteram
 sedentis in throno librum scriptum de intus et de
 foris, signatum signaculis septem; et uidi alterum

2 Luc. XI, 52. 13 Apoc. III, 7. 26 Apoc. V, 1 sq.

3 ipsique *r* 11 intelligentiarū uis α intelligentiarum uis *D* intelli-
 gentia earum (*om.* uis) *rt* $\text{I}\beta$ et nemo claudet et claudet et nemo *r*
 17 hæc septem quædam scripsi (*cf. quæ dixi Stud. 1886, 339 et infr.*
p. 8, 14) per hæc septem quædam *rd*^{1b} per hoc in quedam *d*²
 per hæc uis quadam *e* 20 absoluit *DE* absoluet *r* aperiens *om.* *r*
 et claudens *DE* et claudet *r* 21 quia per hæc \bar{q} α 22 prophetia *rDa*
 prophetiam *e* 25 in consequentibus *r* consequenter *DE cf. Stud.*
1886, 332.

angelum ualidum, prædicantem in uoce magna: quis est dignus aperire librum et soluere signacula eius? et nemo potuit neque in cælo neque in terra neque infra terram aperire librum. neque uidere
 5 ipsum. et ego flebam multum, quia nemo dignus repertus esset aperire librûm, neque uidere ipsum. et unus de senioribus ait mihi: noli flere, ecce uicit leo de tribu Iuda. radix Daudid aperire librum et septem signacula eius. liber iste et præterita et
 10 futura in his, quæ intro et foris scripta erant, continens a nemine dignus est aperiri; et apostoli fletus ob desiderium intelligentiæ et dolorem difficultatis exoritur. sed uicit leo de tribu Iuda et radix Daudid, librum et signacula eius aperire: quia solus septem illa, quæ superius docuimus, signacula, qui-
 15 bus liber clausus est, per sacramentum corporationis suæ et diuinitatis absoluit. id ipsum autem dominus post resurrectionem testatus est, dicens: quoniam omnia oportet impleri, quæ scripta sunt in lege Moysi et in prophetis et in psalmis de me. per hæc ergo omnis
 20 prophetiæ liber et signatus et clausus est; quia creditis his, quæ inpleta per eum sunt, cuncta illa, quæ signata et clausa sunt, et aperientur et absoluentur.

7. Et quamquam omnia a diuino spiritu per Daudid dicta esse ipsa domini professione noscamus, tamen etiam id ipsum pro-
 25 phetiæ huius species docet, supernæ et cælestis in eo doctrinæ

17 Luc. XXIV, 44.

1 in uoce *rD* (cf. Tischendorf *Nou. Test. Vat. p. 262 ἐν φωνῇ μεγάλῃ*)
 uoce *E* 4 neque infra terram *om. r* 5 et ego flebam multum *r* (cf. Tischendorf *l. c.*) et flebam *DE* quia nemo — uidere ipsum *om. r*
 7 ait *rd²E* dixit *d¹* 10 intro *r* intus *DE* 11 dignus est *rE* est dignus *D* apostoli *rDe* apostolo *b* 12 exurit quia uicit *r* de *rb*
 ex *De* 14 pro uoce solus lacunam habet *r* illa ** superius * *** signac
 **** liber; linea quæ hanc lacunosam sequitur uacat *r* 16 absoluat ipsum ut autem *r* 17 quoniam omnia oportet impleri *D* quoniam oportet impleri *r* quoniam oportet omnia impleri *e* quoniam oportet impleri omnia *b* 20 est signatus et clausus *r* *** ditis his **** pleta per **** cuncta ***** signa *lin. seq. uacat r* 23 a re *om. Da*
 25 docet *rb* edocet *Da* doctrinæ scientiam *r* doctrinam scientiæ *DE*.

scientiam extitisse. eo enim organo prophetatum est, græce psalterium, hebraice nabra nuncupato, quod unum omnium musicorum organorum rectissimum est, nihil in se uel peruersum continens uel obliquum, neque quod ex inferioribus locis in sonum concentus musici commouetur: sed in formam dominici corporis constitutum organum sine ullo inflexu deflexuue directum est, organum ex supernis commotum et impulsum et in cantionem supernæ et cælestis institutionis animatum, non humili et terreno spiritu, ut cetera terræ organa, personum. non enim ille humilia atque terrena in illo corporis sui organo prædicauit, sicut ipse testatus est: qui est de terra, de terra est et de terra loquitur, qui autem de cælo uenit, quæ uidit et audiuit, testatur. per hunc ergo supernum spiritum deus cantatur in psalmis, in forma dominici corporis, in quo cælestis spiritus est locutus, forma quoque terreni huius et musici et ex supernis concinentis organi comparata.

8. Non est autem ignorandum, indiscretum apud Hebræos numerum esse psalorum, sed sine ordinis adnotatione esse conscriptos. non enim illic primus aut secundus aut tertius aut quinquagesimus aut centesimus prænotantur, sed sine discrimine aliquo ordinis numerique permixti sunt. Esdras enim, ut antiquæ traditiones ferunt, incompositos eos et pro auctorum ac temporum diuersitate dispersos in uolumen unum collegit et rettulit. sed septuaginta seniores, secundum Moysi traditionem ad custodiam legis doctrinae in synagoga manentes, postea quam illis a rege Ptolomæo transferendæ ex hebræo in græcum sermonem totius legis cura mandata est, spiritali et cælesti scientia uirtutes psalorum intellegentes in numerum eos atque ordinem

11 Iob. III, 31.

2 psalterium *r* psalterio *DE* nuncupatum *r* 10 in illo *r* in ipso *DE*
 14 in forma *rDe* in formam *b* 19 numerum *om.* *r fort.* et sine
 21 prænotantur *r d¹e* prænotatur *d²b* sed sine discrimine aliquo *rb*
 sed sine prescriptione aliqua *De* 26 ad custodiam legis doctrinae
scripsi (cf. *Ps. II cap. 2*) ad custodiam legis et doctrinae *d²α* ad
 custodiam legis et doctrinam *r* ad custodiendam legis doctrinam *d¹e*
 27 illis *om.* *r* a rege Antiocho *rd¹* 28 spiritali *r*.

redegerunt, singulis quibusque numeris pro efficientia sua et absolute perfectis perfectorum et efficientium psalmodum ordinem deputantes.

9. Et quamquam id ipsum ex singulorum psalmodum uirtutibus intellegi possit, tamen absolutissime in gestorum et temporum historia edocemur, psalmodum scilicet conlocationes secundum perfectorum numerorum esse efficientias ordinatas. psalmus enim tertius secundum historiam quinquagesimo psalmo posterior est; inscriptio namque utriusque multo interuallo temporis ætatisque diuersa est. nam ille, quæ sub Uria et Daud sunt gesta, complectitur: ille autem fugam Daud Absalon filio suo eum persequente significat; sed uirtus ac sacramentum numeri perfecit, hunc et illum pro competentibus et sibi congruis numeris conlocari.

10. Inscriptio uero quinquagesimi psalmi secundum historiam quinquagesimi et primi psalmi inscriptione posterior est. sed quinquagesimi numeri uirtus exigebat et Doec Idumæi inpæniten-
tens in Daud odium postulabat, anteriorem postponi et posteriorem anteferri, ut remissio peccatorum in numero quinquagesimo conlocaretur et pœna perfidiæ numerum constitutæ remissionis excedens careret uenia, cum et tempus et numerum pænitiæ perdidisset. nam cum in quinquagesimo, in quo sunt sabbata sabbatorum, secundum iubelæi anni præformationem peccatorum remissio sit constituta, competenter hic psalmus, in quo pænitiæ lata peccatorum remissio postulatur, in ordine est huius numeri conlocatus.

11. Tribus uero quinquagesimis psalmodum liber continetur: et hoc ex ratione ac numero beatæ illius nostræ expectationis

1 redegerunt ut in singulis r 3 pro ordinem deputantes r haec habet: uirtus intelligi possit 4 et quamquam — intellegi possit om. r 6 edocemur r docemur DE 7 efficientias r efficientiam DE 8 Incip. cod. V quinquagesimo V 9 inscriptio V 12 olim persequente e sed uirtus scripsi, et uirtus VrDe et tamen uirtus tb 13 perfecit Vr perfecit DE pro VrDe sic pro t b 16 quinquagesimi primi rd² 17 uirtus exigebat Vr (cf. Ps. LI cap. 2 numeri uirtutem) uirtus et perfectio exigebat DE doec idomæi V doech idumæi r 20 numero r 21 carere V 22 in quo sunt r in quo est VE 23 iubelei V 25 lata añlata D antelata E.

existit. namque qui et primæ quinquagesimæ et secundæ
 deinde quinquagesimæ et tertiæ rursus quinquagesimæ, in qua
 finis est libri, consummationem diligenter aduertat, prouidentiam
 dispositorem in hunc ordinem psalmoreum cum dispensatione
 salutis nostræ intelleget conuenire. cum enim primus gradus 5
 sit ad salutem, in nouum hominem post peccatorum remissionem
 renasci, sitque post pænitentiae confessionem regnum illud
 domini in sanctæ illius ciuitatis et cælestis Hierusalem tem-
 pora seruatum, et postea consummata in nos cælesti gloria in
 dei patris regnum per regnum filii proficiamus, in quo de- 10
 bitas deo laudes uniuersitas spirituum prædicabit: facile intel-
 legemus in singulis psalmoreum uirtutibus sub quinquageno
 numero collocatis sacramentum dispositionis huius quinquagenariae
 contineri.

12. Esse autem hæc sabbata sabbatorum, septenarius 15
 numerus per septem in septuplum connumeratus ostendit;
 quem tamen ogdoas, quia dies eadem prima quæ octaua, se-
 cundum euangelicam plenitudinem in ultimo sabbato adiecta
 consummat. et hæc quidem sabbata sabbatorum ea ab apo-
 stolis religione celebrata sunt, ut his quinquagesimæ diebus 20
 nullus neque in terram strato corpore adoraret neque ieiunio
 festiuitatem spiritalis huius beatitudinis impediret; quod ipsum
 extrinsecus etiam in diebus dominicis est constitutum, qui ultra
 sabbati numerum per plenitudinem euangelicæ prædicationis
 accedunt. namque cum in septimo die sabbati sit et nomen 25

1 et secundæ deinde quinquagesimæ et tertiæ rursus *t* et secundæ
 deinde quinquagesimæ (quinquagesimæ *V*) centesimum (centen-
 simum *V*) psalmum et tertiæ rursus *Vr* et secundæ deinde
 quinquagesimæ psalmum et tertiæ rursus *E* 3 aduertit *r* prouidentia
V 4 dispensatione *ex* dispensationem *m.* 2 *V* 7 sitque *ex*
 sitquæ *m.* 2 *V* 9 seruatum *Vr* reseruatum *E* consummatae *V*
 10 fili *V* 11 intellegemus *V* intelligamus *r* intelligimus *E* 12 sub
 quinquageno numero *Vr* sub quinquagenario numero *t* sub quinquagenariae
 numero *e* 13 dispositionis *Vr* dispensationis *De* 15 esse autem
 sabbata sabbatorum hæc *r* 17 octoas *V* 18 adiectum *Vr* 20 re-
 ligione *ex* regione *m.* 2 *V* regione *t* quinquagesimæ *ex* quinquagesime
m. 2 *V* 22 spiritalis *r* 23 in diebus est dominicis *V*
 25 namque *ex* namquæ *V*.

et obseruantia constituta, tamen nos in octaua die, quæ et ipsa prima est, perfecti sabbati festiuitate lætamur.

13. Et dignum est hanc ogdoadis perfectam sacramentis cælestibus uirtutem in psalmo eo, qui octauo in numero dispositus est, contueri, cui pro torcularibus titulus adiectus est, uasculis in nouos fructus preparatis et ad feruentis musti calorem continendum innouatis. et numerus iste ad percipiendos fructus euangelicos, caducis his corporum nostrorum uasculis reformatis. secundum ogdoadem est euangelicam destinatus. et hoc psalmi istius textus et sermo testatur. ogdoadis quoque istius uirtus tamquam in uirtute sexti psalmi et numeri, quo pro octauo oratio est, continetur: et hoc numeri ratio perfecit, ut et in sexto pro octauo esset oratio et in octauo titulus pro torcularibus adderetur. tribus autem in numeris hæc torcularium superscriptio reperitur. nam et octauus et octogesimus et octogesimus tertius psalmus hunc habent titulum, ut in numeris perfectis perfectæ huius beatitudinis ordo consisteret; ita tamen, ut simplicem ogdoadem et ogdoadis decadem sacramentum triadis, quæ nostris Trinitas est nuncupata, concluderet.

14. Et hanc quidem ogdoadis perfectionem etiam in centesimo atque octauo decimo psalmo cognoscere possumus. namque in octonum numerum per octonos uersus secundum Hebræos singularum litterarum initia collecta sunt; sed et ipsa uirtus psalmi sacramentum ogdoadis edocet. sunt autem in eo ogdoades uiginti duæ. nam octoni uersus singularum litterarum initiis deputantur: et hoc ea ratione efficitur, ut, quia psalmus iste perfectum uirum secundum doctrinam euangelicam consummat, per omnes uiginti et duas Hebræi sermonis litteras sub sacramento ogdoadis erudiremur.

3 ogdoadis V 4 in psalmo eo d²e in psalmo et V in psalmo r
5 contueri VE contineri r 6 musti liquorem d¹e 9 ogdoadem (et sic
semper) V 11 tamquam in uirtute Vr etiam in uirtute E 12 pro
h. l. om. Vr (sed cf. lin. seq. ubi hi quoque cod. pro octauo præbent)
et hos V 13 perfecit Vr perficit E 15 reperitur Vr 16 et octo-
gensimus tertius V et centesimus tertius r 19 quæ nostris Vr quæ
a nostris E 20 in centesimo adque octauo decimo V in centesimo
atque decimo octauo rE 25 ogdoades XXII V ogdoadis XXII r
28 uiginti duas et r hebrei ex hebreis m. 2 V.

15. Et ea causa est, ut in uiginti duos libros lex Testamenti Veteris deputetur, ut cum litterarum numero conuenirent. qui ita secundum traditiones ueterum deputantur, ut Moysei sint libri quinque, Iesu Naue sextus, Iudicum et Ruth septimus, primus et secundus Regnorum octauus, tertius et quartus in nonum, Paralipomenon duo in decimum sint, sermones dierum Esdræ in undecimum, liber Psalmorum duodecimus sit, Salomonis Prouerbia, Ecclesiastes, Canticum canticorum in tertium decimum et quartum decimum et quintum decimum, duodecim autem minores Prophetæ in sextum decimum, Esaias deinde et Hieremias cum lamentatione et epistula, sed et Daniel et Ezechiel et Iob et Hester uiginti duum librorum numerum consumment. quibusdam autem uisum est, additis Tobia et Iudith uiginti quattuor libros secundum numerum græcarum litterarum connumerare, Romana quoque lingua media inter Hebræos Græcosque collecta; quia his maxime tribus linguis sacramentum uoluntatis dei et beati regni expectatio prædicatur: ex quo illud Pilati fuit, ut his tribus linguis regem Iudæorum dominum Iesum Christum esse præscriberet. nam quamuis multæ barbaræ gentes dei cognitionem secundum apostolorum prædicationem et manentium hodie illic ecclesiarum fidem adeptæ sint, tamen specialiter euangelica doctrina in Romano imperio, sub quo Hebræi et Græci continentur, consistit.

16. Consequens autem est, secundum octonarium hunc uiginti et duarum ogdoadum numerum eum, qui subiectus est in quindecim canticis graduum, psalmoreum numerum

2 deputetur ex deputentur m. 2 V 3 moysei V (cf. Neue Formenl. I, 333) moysei (mosi α) rE 5 octauus Vr in octauum E 7 hesdrae V duodecimus sit Vr in duodecimum E solomonis V 8 aecclesiastes V ecclesiasten r 9 quartum decimum ex quartum decim V duodecim ex duodecimum V 10 minores scripsi Bened. adnotatione usus, ones V omnes rt, om. E (cf. Stud. 1886, 332) profetae V esaias V 12 hester ex ester V uiginti duum V XXII r uiginti et duorum α uiginti et duum ε 13 tobiae r 14 graecarum ex graecorum m. 1 V 16 qui his V 18 illut V 20 barbarae ex barae m. 2 V 21 illic hodie V ecclesiarum V 22 in romano imperio Vr in Romani imperii E 23 consistit Vr sede consistit E 24 octonarium numerum r 25 ocdoarum V ogdradarum r numerum h. l. om. r eum om. Vr.

contueri. post perfectam enim illam præcedentium ogdoadum doctrinam hoc canticum graduum in quindecim psalmos ex duobus perfectis numeris oportuit conuenire, hebdomade scilicet et ogdoade, id est septimo et octauo numero. namque per obseruantiam legis, quæ in hebdomade est constituta, et euangelicum profectum, qui ogdoadis et præsentis religione et sperata expectatione perficitur, hoc canticum graduum in cælestia et æterna conscenditur. nam et in templum per hunc numerum graduum principes sacerdotum in sanctorum sancta scandebant: ut, quia neque hebdomas legis sine euangeliorum ogdoade, neque ogdoas euangeliorum sine legis hebdomade uirum posset præstare perfectum, quisque perfecte credidisset perfectum hunc uerumque, qui in quindecim graduum canticum est, hebdomadis et ogdoadis numerum. ille in his perfectis et beatis et sanctis sanctorum locaretur.

17. Quamquam uero hæc a nobis secundum numeros et legis obseruatione complacitos et in sacramento euangelico distributos ita dicta sint, tamen absolute uniuscuiusque numeri uirtutem ex superscriptionibus psalmorum et dictorum ipsorum intelligentia consequemur. sunt autem superscriptionum om-

1 contineri *Vr* α , sed cf. *supr.* p. 12, 5 pos¹ corr. m. 1 *V* 2 gradum *V* 3 ebdomadae scilicet odoade *V* epdoade scilicet odoades *r* 4 namque *Vr* nam *E* 7 hoc *Vr* isto *E* 8 nam et *ex* nam corr. m. 2 *V* 9 scandebant *VrD* conscendebant *E* 10 hebdomas *Ed. Basil.* obdomades *V*¹ ebdomades *V*²*r* ebdomada *Dt* α 12 cf. *quæ de hoc loco, qui nota illa uerborum perturbatione in nostris libris totiens obuia ualde corruptus est traditus, probabiliter ita sanando disputauit Stud. 1886 p. 335.* quisque ille perfecte (perfectæ *V*) credidisset in his perfectis et beatis et sanctis sanctorum perfectum hunc uerumque, qui in quindecim graduum (gradum *V*) canticum est, ebdomadis et ogdoadis (ogdoadis *V*) numerum (numero *r*) locaretur *Vr* quisque ille perfecte credidisset in his perfectis et beatis sanctis sanctorum perfectum hunc uirum qui in quindecim graduum canticum est hebdomadis et ogdoadis numerum locaret α ² quo usque illa (ille *t*) perfecte credidisset in his perfectis et beatis sanctis sanctorum perfectus in hoc utroque, qui in quindecim graduum canticum est, hebdomadis et ogdoadis numero locaretur *tb* 16 et legis *ex* et legis et m. 2 *V* et legis *r* in legis ϵ sine legis *Da* 17 complacitos *V* complacitos *rDa* completos ϵ distributus *V* 18 sint *Vrd*² α sunt ϵ absolute *V* absolutæ *r* absolutius *E* ueri uirtutem *V* uiri uirtutes *r* 20 intelligentiam *Vr* consequemur *V* superscriptionum *V*.

nium tituli diuersi. nam præter eos, qui auctorum suorum nominibus aut causarum uel temporum significationibus prænotantur, sunt alii, quibus titulus in finem est; alii, quibus tantum psalmus cantici, uel canticum psalmi: et necesse est diuersas causas diuersarum superscriptionum extitisse. non enim sine causa tanta rerum diuersitate hic titulorum ordo conuertitur, ut nunc in finem, nunc psalmus, nunc canticum, nunc canticum psalmi, nunc psalmus cantici ad distinctionem psalmi, qui subiacet, præferatur. et quamquam in singulis quibusque psalmis singularum quarumque inscriptionum causas præstare nitamur, tamen ad compendium studiosæ intellegentiæ in breuem sermunculum uirtutem superscriptionum omnium coartamus.

18. Finis est, cuius causa cetera sunt; ipsum autem nulli alii causam suam præstat. ob finem enim omnia, nihil uero aliud post finem. namque ad finem tenditur et ad finem desinitur. ita finis et anteriorum perfectio est et ex se nihil in aliquid aliud protendens propria in semet sui ipsa possessio est. psalmi igitur, qui inscribentur in finem, ita intellegendi sunt, ut ex perfectis atque absolutis bonorum æternorum doctrinis et spebus existant: quia ad ea, quæ in his dicentur, fidei se nostræ cursus extendat et in his, nullo ulteriore procursu, ipso suo optatæ et adeptæ beatitudinis fine requiescat.

19. In musicis uero artibus hæ sunt officiorum et generum uarietates. psalmus est, cum cessante uoce pulsus tantum organi concinentis auditur. canticum est, cum cantantium chorus, libertate sua utens neque in consonum organi adstrictus obsequium, hymno canoræ tantum uocis exultat. canticum autem psalmi est, cum organo præcinate subsequens et

2 uel temporum *VrDa* aut temporum *e* 3 ali¹ *corr. m. 2 V* in fine *ra*
 7 in finē *ex* in fine *m. 2 V* 11 causas præstarent amore tamen *V* causas
 præferant amore tamen *r* 12 sermunculum *Vr* sermonem *e* 14 ipsum
 autem *Vre* ipse autem *b* 16 aliud *V* et ad finem *Vr* sed in fine *E*
 17 *ex om. r* nichil *r* in aliquid (*om. aliud*) *V* 18 ipsa *Vr* *cf. Neue*
Formenl. I, 674, ipso ipse (*om. sui*) *Da* 19 inscribuntur *rE* 20 ad-
 que *V* 21 *speb. V* (*cf. Ps. LI cap. I*) speciebus *rE* adsistant *Vr*
 dicuntur *E* 22 *se sup. lin. a m. 2 V* nullo ulteriore procursu *VrDe*
 nullo ulteriore tendens procursu *b* 28 canore *V*.

æmula organo uox chori canentis auditur, modos psalterii modulis uocis imitata. psalmus uero canticum est, cum choro ante cantante humanæ cantionis hymno ars organi consonantis aptatur, uocisque modulis præcinentis pari psalterium suauitate
 5 modulatur. his ergo quattuor musicæ artis generibus competentes singulis quibusque psalmis superscriptiones sunt coaptatæ. ex uirtutibus autem psalmorum et ex ipsis doctrinæ musicæ diuersitatibus causa uniuersiusque superscriptionis ostenditur.

10 20. In eo enim psalmo, in quo tantum psalmus inscribitur, fidelium operum et religiosorum gestorum aut doctrina aut confessio continetur, cum propheta commemorando, quæ egerit, ad doctrinam nos gestorum similium instituit, motibus corporei organi nostri ad pios officiorum usus temperatis. at, uero cum
 15 canticum tantum in titulo præponitur, scientia in eo spiritualis et intellegentia cælestis archani, quam quis per cognitionem sapientiæ consequitur, existit: cum non commemoratis fidei operibus solam doctrinam perfectæ de deo cognitionis ostendit. non enim statim omnis scientia in bono opere est;
 20 neque rursum omne opus bonum ueram scientiam consequitur. ob quod est et illud, quod in tertio superscriptionum genere est, canticum psalmi, cum bonorum operum efficientiæ scientiæ doctrina coniungitur. prius enim in bonis operibus uiuendum est, ut perfecta possit ea, quæ deinceps succedet,
 25 diuini sacramenti esse cognitio, secundum id quod dictum est: desiderasti sapientiam? serua mandata, et dominus præstabit tibi eandem. præstat ergo dominus sapientiam his, qui per meritum operum gratiam intellegentiæ

26 Eccles. I, 33.

1 modos *V(?)r* modum *E* psalteri *ex* psalteriu *V* '3 cantionis' *Ed.* *Basil.* (*cf.* *Ps. LXIV cap. 3; II cap. 31; LXVII cap. 4; CXLIII cap. 6*) canticum *Vr* cātatiōis *α* ymno *V* consonantis *ex* consonantes *m. 2 V* 8 superinscribitionis *V* 12 quæ gerit *Vr* 13 motibus *r* motu *V(?) E* 14 usibus *V* temperatis *Vr* temperato *E* ad uero *V* 15 in ante titulo *sup. lin. a m. 2 V* spiritualis *re* 16 archani *ra* 20 consequetur *V* 21 illut *V* generue *corr. m. 1 V* 24 succedet *Vr* succedit *E* 27 tibi *ex* obi *corr. m. 2 V* 28 qui *ex* que *m. 2 V* operum *Vre* bonorum operum *b.*

consequuntur. ex his igitur operum doctrinaeque studiis psalmi illius, qui canticum psalmi superscribitur, erit causa noscenda. ubi autem est psalmus cantici, illic per cognitionis scientiam usus boni operis tractatur, cum quando desiderabilem nobis fidelium gestorum efficientiam praestet anterior de deo adepta cognitio.

21. Hæc igitur musicae artis quadrifaria diuersitas psalmodum est diuersitatibus coaptata: ut psalmus per corporei organi motum in commemoratione gestorum sit, canticum uero per sapientiae cognitionem habeat in se doctrinae scientiam; canticum uero psalmi est, cum praeeunti gestorum merito cognitio scientiae praestatur, psalmus deinde cantici, cum per adeptae scientiae cognitionem fidelium gestorum opera inchoatur et geritur. per has ergo superscriptionum proprietates intellegentiam psalmodum quaeri oportebit, quia unicuique generi prophetiae in proprietate titularum unumquodque genus musicae comparationis aptatum est. eos uero, qui sine inscriptione ulla significationis alicuius habeantur, ut est primus et secundus et ceteri complures alii, intellegendum est ex doctrina spiritus sancti ad spiritalem cognitionem generalis scientiae fuisse cantatos, ut unusquisque ex his secundum fidei suae sinceritatem rationem intellegentiae spiritualis expeteret.

22. Aliae uero superscriptiones, quae aut res gestas secundum historiam significant, aut tempora, aut dies, aut aliud aliquid complexae sunt, uel ex interpretatione nominum, uel ex comparatione gestorum, uel ex consimilium specie, ex quibus rebus psalmus consistat, ostendunt: ut, sicubi est pro die sabbati,

1 consequantur *V* his ex is *m.* 1 *V* igitur *V* ergo *rE* operantium *V r* cf. de hoc errore et sim. Acad. p. 31. studii insistentium psalmi illius *r* 4 tractatur ex tractur *m.* 2 *V* 5 praestat *r* 8 diuersitatibus *Vr* diuersitati *E* per corporei organi *V* per organi corporei *rE* 9 in commemorationem *r* 10 hãt in se *r* 11 preeunti *V* praeeunte *E* 12 scientiae *h. l. om. Vre, sed cf. uersum sequentem* cum *om. r* 13 opera *Vr* opus *E* 15 quaeri *r* quaerere ex quaere *m.* 2 *V* quaerere *E* 16 generi ex genere *m.* 2 *V* profetae *V* 18 sine scribitione *V* habentur *b* 19 primus et secundus *Vr* primus uel secundus *E* 20 et doctrinae *r* 23 aliae ex alie *m.* 2 *V* 24 aliut *V* 25 complexa *Vr* sunt *om. Vr* interpretaetione *V*.

aut pro occultis filii, aut pro die octaua, per corporalem superscriptionum significationem spiritualis psalmi intellegatur editio; uel, cum illius Dauid, uel illi Dauid, uel Abessalon, uel Saul, uel Doec in titulo sub gestorum historia
 5 prænотantur, in eo aut per pronominum qualitates, ut illi uel illius Dauid, aut per nominum uirtutes, ut est in Abessalon et Saul et Doec, prophetiam, quæ in psalmo sit, consequamur.

23. Diapsalma uero, quod interiectum plurimis psalmis est, cognoscendum est, demutationem aut personæ aut sensus
 10 sub conuersione modi musici inchoari: ut, sicubi diapsalma intercesserit, aut aliquid aliud dici, aut etiam ab altero dici, aut in altero artis musicæ modulo cantari intellegendum sit. et de personis ac sensibus, ubi diapsalma intercedere reperiemus, rationem adferre temptabimus. ceterum modi musici disciplinam
 15 conseruare translatio græca et latina non potuit. hæc autem in compendiosam breuitatem festinus ad ipsam psalmoreum expositionem sermo cõlegit.

24. Est autem diligens perpensumque iudicium expositioni psalmi uniuscuiusque præstandum, ut cognoscatur, qua unus-
 20 quisque eorum clauē intellegentiæ aperiendus sit. nam liber omnis similis est urbi pulchræ atque magnæ, cui plures ædes diuersæque sint, quarum fores propriis clauibus diuersisque claudantur: quæ cum unum in locum congestæ permixtæque sunt, uolenti unamquamque ædem aperire maximam ignaro
 25 adferant difficultatem, ut clauem uniuscuiusque ædis inueniat; sitque aut familiaris scientiæ, cognitam clauem cito ex copia illa congestæ in unum uarietatis eligere, aut ingentis laboris, aptam et congruam clauem aperiendi uniuscuiusque aditus in-

1 fili V 4 doech r post historia incip. fol. 2 R 5 prænотatur b in eo aut per pronominum qualitates scripsi Stud. 1886 p. 336 in eo pronominum qualitates R in eo per pronominum qualitates e in eo pronominum
 qualitibus Vr 5 ut illi^{us} R 6 aut om. r per sup. lin. a m. 1 V 7 profetiam V 8 diapsalma R in diapsalma VE in diapsalmo r 10 sub conuersione Vr 11 aliut V 12 intellegendum est Vr 13 repperiemus VR 14 temptauimus V 21 adque VR complures aedes α aedes complures ε 23 in unum locum r 24 sint E aperire om. r 26 necesse in marg. add. m. 1 R 27 congesta r aut ingentis ex ad ingentis in marg. corr. m. 1 R.

uenire, quia ratio et qualitas non sinat, non suas clauas claustris disparibus coaptare. itaque secundum domini misericordiam aperiendi uniuscuiusque psalmi clauem reperturi huius ipsius primi psalmi aditum propria sua et congrua clauē pandamus.

5

PSALMUS PRIMUS.

1. Principalis hæc in psalmis intelligentia est, ex cuius persona, uel in quem ea, quæ dicta sint, intellegi oporteat, posse discernere. non enim uniformis et indiscreta eorum est constitutio, ut non et auctores habeant et genera diuersa. inuenimus enim in his frequenter personam dei patris solere proponi, ut in octogesimo et octauo psalmo, cum dicitur: exaltaui electum de plebe mea. inueni Dauid seruum meum, in oleo sancto unxi eum. ipse inuocabit me: pater meus es tu et susceptor salutis meæ. et ego primogenitum ponam eum, excelsum super omnes reges terræ. personam uero filii in plurimis fere introduci, ut in septimo decimo: populus, quem non cognoui, seruiuit mihi; et in uicesimo primo: diuiserunt uestimenta mea sibi et super uestem meam miserunt sortem. nunc autem primum hunc psalmum uel ex persona patris, uel ex persona filii non posse intellegi, res ipsa absolute docet: sed in lege domini fuit uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. in eo enim psalmo, in quo personam patris designari meminimus, propria et apta memorantur, cum dicitur: ipse inuocabit me: pater meus es tu, deus meus, et susceptor salutis meæ.

12 Ps. LXXXVIII, 20 sq. 18 Ps. XVII, 45. 19 Ps. XXI, 19.

1 sinat *ex sinit* R 2 dñi V dñi Rα 3 aperiendi V repperituri R 4 propria et R 6 inc. psalmus I. V duo uersus uacui R 7 intelligenti ≡ ≡ a R 8 sunt V e 9 est eorum E 10 diuisa V 11 persona V 12 octogesimo et octauo V LXXX. VIII. (VIII in ras.) R octogesimo octauo E 14 sancto meo E inuocauit R 16 super reges RE 18 ut in XVII. R ī septimo decimo V ut in decimo septimo psalmo E 20 sibi uestimenta mea E 21 hunc primum V. uel ex persona patris *sup. lin. add. m. 1* V 22 filii V 23 post docet VE *add.*: cum in eo ait et *add. m. 2* V 25 propria ei et ε 26 inuocauit R 27 inter susceptor et salutis *spatium uacuum* 7—8 litter. R.

et in eo, in quo filius loqui docetur, ipse se ex his, quæ commemorat, dictorum suorum profitetur auctorem, dicens: populus, quem non cognoui, seruiuit mihi. dum enim et pater dicit: ipse inuocabit me et filius ait: populus
 5 seruiuit mihi, ipsos se esse, qui de se loquantur, ostendunt. at uero nunc cum dicitur: sed in lege domini fuit uoluntas eius, nulla domini persona de se loquentis ostenditur. sed alterius potius, beatitudinem eius scilicet uiri, cuius in lege domini uoluntas sit, prædicantis. persona itaque prophetae,
 10 cuius ore spiritus sanctus loquatur, nunc esse noscenda est officio oris eius ad cognitionem nos sacramenti spiritualis erudiens.

2. Et cum hæc loquatur, quærendum est, de quo uiro eum loqui intellegere debeamus. ait enim: beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum et in uia peccatorum
 15 non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit. sed in lege domini fuit uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. et
 20 folium eius non decidet: et omnia, quaecumque faciet, bene dirigentur. multos uel presenti sermone uel ex litteris ac scriptis eorum conperi ita sensisse de psalmo hoc, quod significari in eo dominus noster Iesus Christus intellegi debeat, cuius beatitudo in his, quæ subiecta sunt, prædicetur. sed id nec modo, nec ratione docuerunt; bonæ quidem
 25 opinionis affectu, quia omnis ad eum prophetia est referenda psalmoreum: sed ubi et quando ad eum prophetiæ ipsius sermo se referat, rationabilis scientiæ discernendum est ueritate.

4 ipse inuocauit V inuocabit (om. ipse) RE 8 alterius ex alius m. 2 V beatitudine R uidelicet V 9 prædicantis (i in ras. a m. 2, prob. erat prædicantes) V predicatur R 10 loquatur ex loquantur R loquitur E inter est et officio 2 litt. in ras. R 12 et quia infusus huic profetae sps sanctus hæc loquatur V 16 lege ex le corr. in marg. m. 2 V 20 non defluet RE 21 fecerit R 22 scribitis V 23 hoc om. V 24 atque intelligi E cf. Abh. IV, 64 25 ante id una litt. eras. R docuere E 26 referenda est profetia V 27 profetae illius sermo referat V.

3. Ea autem, quæ in exordio psalmi posita sunt, minime personæ eius dignitatique conueniunt: et incautam hanc ita prædicandi facilitatem ipsa illa coarguunt, quæ continentur in psalmo. cum enim dicitur: et in lege domini fuit uoluntas eius, cum lex per dei filium lata sit, quomodo ad eum ob id beatitudo referetur, quia uoluntas eius in lege domini fuerit, cum dominus ipse sit legis? quod autem lex eius sit, in psalmo septuagesimo et septimo ipse testatur, quo ait: adtendite, populus meus, in legem meam, inclinate aurem uestram in uerba oris mei. aperiam in parabola os meum. et hæc Matthæus euangelista ab ipso dicta esse confirmat, dicens: ideo in parabolis loquebatur, ut inpleretur quod dictum est: aperiam in parabolis os meum. prophetiam ergo suam dominus rebus inpleuit. nam in his, in quibus locuturum se sponderat, parabolis est locutus. id autem quod ait: et erit tamquam lignum, quod plantatum est secus decursus aquarum — in quo comparatiue beatitudinis profectus ostenditur — quomodo personæ eius poterit coaptari, ut sit dei filio plantatum lignum beatius, ob quod beatus sit, quia aliquando similitudinem eius profectu beatitudinis consequatur? dehinc cum secundum Sapientiam et apostolum et ante sæcula et ante tempora æterna sit et primogenitus omnis creature sit, et in ipso et per ipsum creata sint omnia, quomodo his rebus cum fiet similis, beatus est, quæ ab ipso sint instituta? cum neque creatoris uirtus ad beatitudinis suæ perfectionem comparatione egeat creaturæ, neque primogeniti antiquitas in eo, quod erit

9 Ps. LXXVII, 1 sq. 12 Matth. XIII, 35.

1 ea ex et m. 2 V minima R 2 incauta R 3 illa ipsa ε
 4 cum enim dicitur om. V 5 Inlata sit R 6 ob id om. V 8 in om. V
 septuagēsimo et septimo V LXXVII. R septuagesimo septimo E
 testatus est V ε cum ait ε 9 popul' (om. meus) α popule meus ε
 in legem ex in lege m. I V 10 aures uestras ε in parabolis E 11 Mat-
 theus V Matheus R euangelista R ab eo e 14 suam om. V
 rebus dominus E 15 expleuit VE quibus (om. in) R se locu-
 turum V 18 comparatiuae R 20 ob quod beatius sit Rα 21 cum
 ipse sapientia et apostolus V 22 ante ex inte m. 2 V 25 si-
 mili V es V sunt VE (praeter Basil.) 26 comparationem aegat V.

tamquam lignum, tempus præposteræ comparationis admittat. id enim, quod erit per expectandum adhuc tempus, non potest uideri ut aut fuerit, aut iam sit in rerum natura. quidquid autem iam est, non eget dilatione temporis, ut ad id, quod
5 erit, inchoetur, quia antiquitate exordii sui esse iam permanet.

4. Itaque quia hæc a diuinitate unigeniti dei filii domini nostri Iesu Christi intelleguntur aliena, uir ille hic a propheta beatus prædicari opinandus est, qui se ei corpori, quod dominus adsumpsit, in quo homo natus est, conformem studio æquitatis
10 et totius iustitiæ perfectione præstiterit. et sane id ita intellegi oportere, plenior psalmi expositio monstrabit.

5. Speciosissimum autem hoc et dignissimum incipiendorum psalmorum sanctus spiritus sumpsit exordium, ut humanam infirmitatem per spem beatitudinis ad innocens religionis studium
15 adhortaretur, ut sacramentum dei corporati doceret, ut communionem gloriæ cælestis polliceretur, ut pœnam iudicii denuntiaret, ut differentiam resurrectionis ostenderet, ut prouidentiam dei in retributione monstraret. perfecta scilicet consummataque ratione tantæ prophetiæ ordinem inchoauit, ut
20 hominum inbecillitatem ad fidei studium beati uiri spes inliceret, spei beatitudinem comparata ligni beatitudo sponderet, insolentem impietatem intra metum denunciata impiis seueritas coherceret, meriti differentiam in consiliis sanctorum condicionis ordo distingueret, dei magnificentiam in cognoscendis iustorum
25 uis æquitas constituta monstraret. sed res ipsas et earum uerba tractemus.

1 præproperae V admittit V 3 aut fuerit aut om. V iam sit habere naturae VR quod autem V 4 iam om. V ut ad aliquid erit inchoetur R ut ad aliquid inchoetur e 5 qui ^m corr. m. 2 V 6 dñi filii dñi n̄ ih̄s (corr. m. 2) x̄pi V filii dei domini nostri Iesu Christi E 7 aliena (ena in ras. et postea 4 litt. eras.) R profeta V 9 In quo Rα id est in quo Ve 15 adortaretur R ut ante communionem sup. lin. a m. 2 V 17 differentiam ex differrentiam m. 2 V 19 tanti profetae V tantae prouidentiae e ut humanam infirmitatem V 21 ligni beatitudo Vr ligni similitudo RE (sed cf. infr. cap. 14) 22 impiis ex impiis (s sup. lin. add. — ante hanc uocem una linea eras.) R in his V 23 coherceret ex coherceret R differrentiam ex differentia m. 2 V 25 sed (s eras.) R nunc et E eorum RE.

6. Beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum et in uia peccatorum non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit. sed in lege domini fuit uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die ac nocte. quinque generum obseruantiam beato uiro subesse 5 propheta commemorat: primam in impiorum consilio non eundi, alteram in peccatorum uia non consistendi, tertiam in cathedra pestilentiae non sedendi, tum deinde uoluntatis in lege domini ponendae, postremo in ea die noctuque meditandi. ergo necesse est differre impium a peccatore, peccatorem a pestilente; maxime 10 cum sit impiis consilium, peccatori uia, cathedra pestilenti, dehinc cum in consilio impiorum eatur potius quam stetur, in uia uero peccatoris stetur magis quam eatur. quarum rerum causas ut intellegere possimus, discernendum est, quanto differat peccator ab impio, ut per id intellegi possit, cur peccatori uia, 15 et impio consilium deputetur; dehinc cur et in uia standum et in consilio eundum sit, cum humana consuetudo et in consilio standum et in uia eundum esse decernat. non omnis, qui peccator est, et impius est: impius autem non potest non esse peccator. et sumamus ex usu conscientiae communis exemplum. 20 patres suos amare possunt filii, licet ebriosi sint et lasciu et prodigi: et inter haec uitia carent impietate, qui non carent crimine. impii uero, licet in praecipuis sint continentiae frugalitatisque uirtutibus, omne tamen, quodcumque aliud extra impietatem erit crimen, in contumelia parentis excedunt. 25

7. Igitur secundum hoc propositum exemplum impium discerni a peccatore non dubium est. et impios quidem eos esse natura ipsa iudicii communis ostendit, qui cognitionem dei expetere fastidiunt, qui nullum esse mundi creatorem inreligiosa opinione

4 et in lege dñi meditabitur V hac nocte R 6 propheta om. V
 in consilium VRe, sed cf. Acad. p. 24 et infr. cap. 7 non ineundum V
 7 in ante peccatorum sup. lin. a m. 2 V uiam non cōsistendum V
 8 sedendum V 9 meditandum V 12 in consilium VRe ante
 eatur una litt. eras. R 13 eatur ex ineatur m. 1 V 14 es corr. m. 2 V
 quantum Vε 15 qui R 17 in consilium Re 21 filii (lii in ras.) R
 23 uero om. V in eras. R praecipui ex praecipuis R 24 alii J
 extra impietatē ex exintra pietatē corr. m. 2 V.

præsument, qui mundum in hunc habitum ornatumque fortuitis motibus constituisse commemorant, qui, ne quod iudicium creatori suo ob uitam recte criminoseue gestam relinquunt, uolunt ex naturæ necessitate se nasci et ex eadem rursus necessitate
 5 dissolui. herum igitur omne consilium fluctuans, incertum ac uagum est et in isdem ac per eadem sine ulla consistendi statione differtur; non enim tenet modum definitionis alicuius. creatorem mundi disputatio docere ausa non est. cum enim quæras, cur mundus et quando et in quantum? et utrum
 10 mundus homini, an homo mundo? et mors ob quid, uel quo usque, uel qualis? circa hæc impietatis suæ consilia agitur semper et uadit, loco consistendi in his consiliis non reperto.

8. Sunt et alia consilia impiorum, eorum scilicet, qui in hæresim delapsi nec noui nec ueteris Testamenti legibus conti-
 15 nentur. quorum sermo in orbem semper et circulum erroris inflexus, nihil tenens et in nullo consistens indefinitæ sententiæ cursu recursuque iactatur. quorum impietatis est, deum non ex dei ipsius professione sed ex arbitrii sui uoluntate metiri; ignorantes non minoris impietatis esse, deum fingere, quam negare: a
 20 quibus cum requiras, quo spei ac fidei suæ fine sic sentiant, confunduntur, perturbantur, dissimulant, circumerrant et finem ipsum eius, de qua quæritur, disputationis euitant. beatus ergo uir est, qui in hoc impiorum consilio non abiit, id est, qui ipsam illam in hoc consilio eundi non admiserit uoluntatem: quia
 25 quæ impia sunt, uel cogitasse iam crimen sit.

9. Sequens autem est, ut qui in impiorum consilio non abiit, in peccatorum quoque uia non stet. plures enim sunt, qui, cum per confessionem dei ab impietate discreti sint, non tamen a,

rant

1 in *eras. R* 2 commemo *corr. m. 2 V* 3 criminose ≡ *ue R*
 4 se nasci — necessitate *om. V, in marg. inf. add. m. 2: necessitate*
 se nasci et ex eadem rursus 5 ac *om. V* 6 uagū *V uacuum Ra*
 hisdem *VR cf. Neue Formel. II, 200* nulla consistendi ratione *V*
 7 defertur *E* alicuius *ex alicus m. 2 V* 8 non esse *VR* 9 quæ *R*
 12 et uadit *R* 13 in heresi *VR* 14 dilapsi *R* ueteris *ex teris m. 2 V*
 16 et *om. V* 17 impietas *V* 20 requiras *R* 23 consilium *VRe*
 24 consilium *VRe* non eundi *V* 26 consiliū *ex consilio V* con-
 silium *Re* 28 discreti sunt *Vα.*

peccato per id liberi sint, in ecclesia quidem manentes, sed ecclesiae disciplinam non tenentes: ut auari, ebriosi, tumultuosi, procaces, superbi, simulatores, mendaces, rapaces. et ad hæc quidem nos uitia naturæ nostræ propellit instinctus; sed utile est, nos uia hæc, ad quam ferimur, abscedere, neque consistere illic, adhibito 5 decedendi ex ea non moroso recursu. et ideo beatus uir est, qui in uia peccatorum non stetit, natura quidem in uiam hanc deferente, sed ex uia hac fidei religione referente.

10. Tertius quoque hic obtinendæ beatitudinis ordo est, in cathedra pestilentiae non sedere. sederunt in cathedra Moysi 10 pharisæi docentes, sedit et Pilatus in tribunali: cuius itaque cathedræ sessionem existimabimus pestilentem? non utique Moysi. domino sedentes potius quam sessionem cathedræ improbante, cum dicit: super cathedram, inquit, Moysi sederunt scribæ et pharisæi; quæcumque dixerint facite, quæ autem faciunt, facere nolite. cathedræ huius sessio pestilens non est, cuius oboedientia dominica auctoritate præcipitur. illa ergo erit pestilens, cuius contagium Pilatus manus abluendo deuitat. multos enim etiam in metu dei constitutos sæcularium tamen honorum ambitio corrumpit: et uolunt 20 ecclesiae legibus subditi fori legibus iudicare. sed quamquam ad hæc ipsa officia, quæ agunt, ferant secum religiosam uoluntatem, beniuolos sese continentesque præstando, tamen necesse est eorum, in quibus deuersabuntur, negotiorum quodam pestilenti contagio polluantur. publicarum enim causarum ordo 25

14 Matth. XXIII, 2.

1 in ecclesia V in ecclesia R 2 ecclesiae ex ecclesiam m. 2 V ecclesiae R 3 quidem uitia naturæ nostræ nos propellit V 4 sed ut utile est E nos om. V a uia hac ε 5 ad quam (ad sup. lin. m. 2 V) Vr qua Re abscedere R¹ sic neque E adhibito R 6 decedendi ex decidendi R 11 farisei VR docentes om. V 12 existimauimus ex existimabimus V 13 moysi R 14 inquit ex inquit R mosi R 15 scribæ et pharisæi om. V dixerint uobis R 17 oboedientia ex oboediaentia m. 2 V 18 illa enim V contagio V 20 honorum Rα 21 ecclesiae V f ≡ ori (eras. l) R 22 aguntur R agent ex agerunt V ferunt V 23 beneuolos ε sē R continentesq. R 24 diuersabuntur VE (sed. alibi etiam V deuersari) quodam om. V 25 ante contagio in marg.: q publicarum rerum necessitudines n̄ sine macula exerceantur add. m. 1 R.

manere eos uolentes etiam in ecclesiasticæ legis sanctitate non patitur. et quamuis religiosi propositi tenaces sint, tamen per necessitatem sedis obtentæ tum ad contumeliam, tum ad iniuriam, tum ad pœnam cunctante licet uoluntate coguntur, facitque eos
 5 necessitas necessitatis ipsius esse participes, cum tamquam lue morbida imbuuntur. et ideo hanc eorum cathedram pestilentie propheta cognominat, quia contagione sua etiam uoluntatem religiosæ mentis inficiat.

11. Sed beatitudinem uiri nondum uel in impiorum consilio
 10 non isse, uel in peccatorum uia non stetisse, uel in pestilentie cathedra non sedisse consummat. possunt enim hæc et in sæculari uiro reperiri, ut unum deum esse creatorem mundi opinetur, ut a peccatis se per studium modestæ innocentie referat, ut honorum dignitatibus priuatæ et tranquillæ uitæ otia
 15 anteponat. sed perfectum nunc deo uirum propheta conformans, et quem in magnis æternæ beatitudinis constituat exemplis, non communibus eum ad id docet usurum esse uirtutibus, sed his consummandum esse, ut beatus sit, quæ secuntur: sed in lege domini fuit uoluntas eius. abstentio superiorum inutilis est, nisi in consequentia adhibeatur intentio: scilicet
 20 ut in lege domini uoluntas sit. non expectat propheta, ut metus sit. plures enim intra legem metus cohibet, paucos uero uoluntas constituit in lege: quia timoris est, non audere timenda neglegere; perfectæ uero religionis est, præscriptis uelle parere.
 25 et ideo beatus ille est, cuius in dei lege non timor est, sed uoluntas.

12. Sed deest interdum et aliquid uoluntati; et perfectam beatitudinem solum uelle non obtinet, nisi uoluntatem sequatur

I eos om. V ecclesiasticæ V aeclesiasticæ R sanctitate ex sanctitatem m. 2 V 3 optentæ R cum ad (et sic ter) Ve 4 cunctata licet uoluntate concurrunt V facit E 5 luce V 7 qui V 9 in ipsorum consiliū V in impiorum consilium Re 10 non abisse V 11 eni sup. lin. R et sup. lin. a m. 2 V 12 repperiri VR 13 modestiæ l'α 14. refrenet e honore V otium e 15 nun R 16 constituat ex constituta m. 2 V 17 usurum esse suffragiis sed V 18 sequuntur E 19 abstinentia ex abstentio m. 2 R 21 ut in ras. a m. 1 V 22 uero om. V 23 constituet V q̄ timoris est R 24 est om. R praescribitis l'R 27 aliquid (om. et) V 28 optinet R.

operatio. sequitur namque: et in lege eius meditabitur die ac nocte. beatum hunc uirum continua legis meditatio et indefessa consummat. sed forte id humanæ infirmitatis natura non patitur, per quam quiescendum, dormiendum, cibo uacandum est; ob quæ a spe consequendæ beatitudinis etiam necessitate naturalium decidamus, cum quando a meditatione diurna atque nocturna negotii corporalis intercessione sit desinendum. simile quoque huic dicto apostoli dictum est: sine intermissione orate. quasi uero non occupanda in res suas naturæ nostræ necessitas possit sine interpellatione temporis semper orare. meditatio itaque legis non solum in uerbis legendi est, sed in operis religione; neque ut libros tantum et scripturas recenseamus, sed ut ea, quæ scripturis ac libris continentur, gestis rebusque meditemur, et diurna nocturnaque opera legem semper exerceant, ut illud apostoli est: omnia quæcumque facietis in gloriam dei, siue cum manducatis, siue cum bibitis, siue cum aliud agitis. per hoc enim efficitur, ut sine intermissione oremus, cum per opera deo placita et in gloriam eius semper exercitata sancti cuiusque uiri uita omnis oratio sit; ac sic secundum legem noctu dieque uiuendo uita ipsa nocturna legis erit et diurna meditatio.

13. Sed consummata uiri huius beatitudine, qui impiorum consiliis, et peccatorum uiis et pestilentiae cathedra se abstinens
8 I Thess. 5, 17. 15 I Cor. 10, 31.

3 infirmitas \equiv \equiv tis R 5 utque a spe V consequendae ex consequentiae R. 6 cum aliquando ϵ 7 adque V 8 huic dicto illud apostoli dictum est V 9 orantes Re 10 nostre corr. m. 2 V 11 legi \equiv \equiv s R 12 legentis Ed. Basil. et Paris. legendis b sed et in operis ϵ 13 recenseamus sed ut ea quae scribuntur ex recenseamus sed ut eamus sed ut ea quae scribuntur m. 2 V recenseamus sed ^{ut ea q. \equiv in} scriptoris (in diuers. liq. m. 2) R 15 opera legē ^{er} semper se \equiv ex c \equiv e ant (p sup. lin. m. 2 — u supr. add. m. 3) R 16 quaecumq. V quaecūquae R facitis RE in gloria dei V in gloriam dei (sup. lin. m. 2 add. facite) R in gloriam dei facite F (cf. Abh. IV p. 80) 18 ut sup. lin. m. 2 V orem' (in marg.: quomodo omni tempore oratur m. 1) R 19 in gloria VR exercita VE 20 cuiusquam V fit ex sit m. 2 R 21 diuque V 22 huij R.

dei legem uolens die et nocte meditetur, docendum est, quantus ei fructus adquisite huius beatitudinis sit futurus. uelle enim beatum esse ex beatitudinis ipsius expectatione proficitur. sequitur namque: et erit tamquam lignum, quod
 5 plantatum est secus decursus aquarum, quod fructum suum dabit in tempore suo. et folium eius non decidet. ridiculum hoc forte et ineptum comparatæ beatitudinis credetur exemplum: in quo ligni plantatio, decursus aquarum, fructuum datio, suum tempus et folium non decidens
 10 prædicatur. hæc quidem secundum homines sæculi nulla forte existimabuntur. sed uideamus secundum propheticam doctrinam, quanta in his ipsis rebus ac uerbis comparatæ beatitudinis gloria collocetur.

14. In libro Genesis, ubi plantatum a deo paradysum legislator ostendit, omne quoque lignum specie pulchrum et ad
 15 esum bonum productum esse monstrauit; esse quoque et in medio paradiso lignum uitæ et lignum sciendi boni et mali exposuit; inrigari deinde paradysum flumine, quod postea in quattuor principia diuisum sit. quod autem esset hoc lignum
 20 uitæ, propheta Salomon docuit, dicens de adhortatione sapientiæ: lignum uitæ est omnibus, qui complectuntur eam et qui incumbunt in eam. lignum hoc ergo uiuens est; neque solum uiuens, sed etiam rationale; rationale autem in tantum, ut fructus det, det uero non confu-
 25 fuse. non inportune, sed tempore suo. et plantatum hoc lignum est secus decursus aquarum, in possessione sci-
 14 Gen. II, 9. 21 Prov. III, 18.

1 die eam et nocte (ex noctem) V quantus ex quantum m. 2 V
 3 enim sup. lin. add. m. 2 V 5 iuxta decursus e 7 defluet RE
 8 ligni — R lignum V 9 non deciditione V non defluens RE
 10 forte ex forte et m. 2 V 14 paradysum R paradisi V legis
 labor V 15 quoque ex quodque R ad usum Re 16 et om. V 18 para-
 dysum R paradisi V 20 profeta solomon V de adhortatione sapientiae
 scripsi cf. Stud. 1886 p. 337 de adortatione sapientiae R de odoratione
 sapientiae α de adoratione sapientiae ε de sapientie (de sup. lin. m. 2) V
 22 post incumbunt in eam R add.: sicut in dñm (sicut in domino E)
 23 ergo hoc E rationabile ex rationabilem m. 1 V 24 rationabile V
 ut fructus det fructus det uero V non confusae nō inportunae VR
 26 iuxta decursus e.

licet regni dei, id est in paradiso, et unde flumen exiens in quattuor principia diuiditur. non enim ait: post decursus aquarum, sed: secus decursus aquarum, unde primum decursum aquarum diuisiones sortiuntur. illic enim plantatum hoc lignum est, quo latronem illum, se dominum confitentem, dominus, qui sapientia est, introducit dicens: amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. et quia sapientiam, quæ Christus est, lignum uitæ cognominari de sacramento futuræ corporationis et passionis prophetica auctoritate docuimus. etiam ex euangeliiis intellegentia huius est proprietas adstruenda. dominus namque ipse se arbori comparauit, cum in Beelzebul dæmonia eum Iudæi eicere dixissent: aut facite, inquit, arborem bonam et fructus eius bonos, aut facite arborem malam et fructus eius malos; ex fructu enim arbor cognoscitur. quia cum fructus esset optimus dæmonia eicere, Beelzebul eum, cuius fructus pessimi sunt, esse dicebant. huius quoque beati ligni non dedignatus est in se docere uirtutem, cum pergens ad crucem ait: quia si in humido ligno hæc faciunt, in arido quid fiet? per humidi ligni exemplum nihil in se ariditati mortis obnoxium esse significans.

15. Huic itaque ligno beatus ille uir similis fiet, cum, translati latronis in paradysum modo, secundum decursus aquarum et ipse plantetur: et fiet beata illa et non eradicanda nouella plantatio, quam in euangeliiis dominus significat, cum de aliena plantatione conqueritur, dicens: omnis plantatio, quam non plantauit pater meus, eradicabitur. hoc ergo

6 Luc. XXIII, 43. 12 Matth. XII, 33. 19 Luc. XXIII, 31.
26 Matth. XV, 13.

8 sed — aquarum *add. m. 2 V* iuxta decursus ϵ 5 latronē (*ē in ras.*) *R* 6 introduxit ϵ 8 quæ *ex* qui *R* qui *V* ϵ α cognominari *ex* cognominari *m. 1 V* 10 ex euangeliiis *R* intellegentia istius est *V* 11 comparatum *V* 12 Beelzebul *E* 13 inquit *ex* inquit *R* 16 Beelzebul *E* ϵ \bar{u} *R* 17 non dedignatus est comparationem cum pergens *Vr* 19 in umido *V* 20 ariditati *ex* aridati *m. 2 V* 21 significandū *V* 22 fiet similis *V* 23 in paradysum *R* in paradisi *V* 24 radicanda *R* 25 in euangeliiis *R* aliena *sup. lin. m. 2 V* 26 conquaeritur *VR* 27 pater meus coelestis ϵ ergo *sup. lin. m. 2 V* enim *R*.

lignum dabit fructus suos. ubicumque autem de fructibus arborum aliquid diuinus sermo significat, facere potius eas fructum, quam dare memorat, cum ait: non potest arbor bona malos fructus facere, et cum secundum Esaiam
 5 querella de uinea est: expectaui, inquit, ut faceret uuas, fecit autem spinas. lignum autem hoc dabit fructus suos, arbitrio dandi et ratione moderatum. nam in tempore suo dabit. et quo tandem tempore? nempe eo, de quo beatus apostolus ait: ut notum faceret uobis sacramentum uolun-
 10 tatis suæ secundum placitum. quod proposuit in ipso, in dispensatione plenitudinis temporum. hoc ergo dispensationis est tempus, quo et accipiendi et dandi oportunitas temperatur, cum suum erit tempus, ut accipiant quibus dabit. temporis autem mora in plenitudine temporum pendet. dispensatio enim dandi
 15 fructus plenitudini temporum reseruatur. et qui tandem hic dispendendus erit fructus? nempe ille, de quo idem apostolus meminit, dicens: et transformabit, inquit, corpus humilitatis nostræ conforme corpori gloriæ suæ. hos ergo nobis fructus suos dabit, quos iam in eo, quem sibi ad-
 20 sumpsit et qui significatur in ligno, homine perfecit, quem in immortalitatis suæ naturam absorpta mortalitate transfudit. erit ergo ut hoc lignum beatus ille uir, cum quando ipse in gloria dei domino suo conformis adstiterit.

3 Matth. VII, 18. 5 Esai. V, 2. 9 Ephes. I, 9. 17 Philipp. III, 21.

1 de frugibus V 2 diuinus sermo aliquid V 3 fructū R fructum ex
 fructus m. 1 V fructus ε potes^t corr. m. 2 V 4 fructus malos E
 esaiam V 5 quaerella VR de uinea est (ea est in ras.) R inquit ex
 inquit R ut faceret uuas fecit autē ex ut facere duas autē corr. m. 2 V
 6 lignum igitur V lignum ergo ε dauid V 9 apostolus V ut om. Rα
 facere Rα 10 secundum beneplacitum RE 11 in dispensationem RE
 12 oportunitas VR oportunitas E 13 cum suum enim erit V dabitur V
 autem' ora R 14 pendet — temporum om. V 15 et qui tandē R
 16 dispendendus VRα (cf. Prud. in Synm. I, 584) dispensandus ε
 17 et transformauit VRα 18 nrā ≡ R conforme V conformatum RE
 corporis V claritatis suae RE 20 in ligno hunc perficit V 21 ab-
 sorta VR 22 quando ex cū quando R in gloriam R 23 dom^o
 corr. m. 2 V.

16. Folium autem ligni huius non defluet. nec mirum si folia eius non defluunt, cuius fructus dabuntur potius, quam decident, non maturitate depulsi, non ui exteriore decussi, sed rationalis officii dispensatione demensi. et quid in foliis significet, ex comparatione rerum corporalium absolutum est. 5
namque hanc esse naturam foliorum contuemur, ut ad custodiam fructuum fructibus ipsis circumiecta prorumpant, ut quodam uallo tenera pomorum initia communiant. doctrina ergo uerborum dei, quæ promissos nobis fructus conuestit, significatur in foliis. his enim uerbis spes nostræ inumbrantur, 10
horum inter has sæculi tempestates munimine conteguntur. non defluent igitur hæc folia, id est dei uerba; quia per dominum dictum est: cælum et terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt. nihil enim ex his, quæ a deo dicta sunt, dilabatur aut decidet. 15

17. Quod autem hæc folia ligni huius non inutilia sint, sed salutaria gentibus, sanctus Iohannes in Apocalypsi testatur dicens: et ostendit mihi flumen aquæ uitæ, splendidum tamquam crystallum, exiens de throno dei et agni, in medio plateæ eius et ex utraque parte 20
fluminis arborem uitæ, quæ facit fructum duodecies, singulis mensibus reddens fructum suum, et folia arboris illius sunt ad sanitatem gentium. cæleste sacramentum ita per corporales species exponitur, ut rationem spiritalem corporalia ipsa quamquam implere non 25
possint, tamen ad corporum rationem mutila sint. conuenerat enim dixisse, ex utraque parte fluminis demonstrati arbores esse, non arborem. sed quia uitæ arbor ubique in sacramento

13 Matth. XXIV, 35. 18 Apoc. XXII, 1.

1 defluet *ex* defluent *m. 2 V* nec mirum — defluent (*sic*) *infr. add. m. 2 V*
3 decidentur *R* decus = si *R* decursi *V* 4 dimensi *Ve* demessi
coni. Bened. 6 foliorum *ex* filiorum *m. 2 V* ut *add. m. 2 V*
7 circumiecta *R* 11 in has *V* 12 non decident *V* dei *om. V*
13 transibunt *R* 15 quæ ab eo *V* delabatur *V* 19 de throno *V*
de throno *R* 20 agni *ex* angeli *R* 22 fructum suum *ex* fructuum
suum *m. 2 V* 25 corporalia *ex* corporalium *m. 2 V* 26 ad corporum
rationem mutila sint *scripsi, cf. Stud. 1886 p. 338* ad corporata
non mutilent *Ra* ad corporata non mutilentur *VrD* 27 arbores *ex*
arbores *m. 1 V* 28 uitæ arbor *V*.

baptismi una est, undique ad se uenientibus apostolicæ prædicationis fructus subministrans, ideo ex utraque parte fluminis una uitæ arbor adsistit. unus enim agnus est in dei throno uisus, et unum flumen, et uitæ arbor una: quæ omnia in se
 5 conplectuntur mysteria corporationis, baptismi, passionis, cuius folia, id est prædicationis uerba, salutem gentibus per doctrinam eloquii non decidentis inperitunt.

18. Et omnia, inquit, quæcumque faciet, prosperabuntur. iam non, sicut in Adam, donum eius et statuta
 10 perturbabuntur — quia ille constitutæ immortalitatis beatitudinem peccato transgressæ legis amisit —, sed per redemptionem ligni uitæ, id est dominica passione, cum ipsi ligno uitæ similes erimus, i. a., quidquid in nobis fiet, æternum est, æternum autem cum beatitudinis sensu. prosperabuntur enim omnia
 15 illa, quæ fient: non demutatione incerta, non in natura infirma, cum incorruptio corruptionem et æternitas infirmitatem et forma dei formam terrenæ carnis absorbuerit. huic igitur plantato ligno, in tempore suo hos fructus suos danti, beatus ille uir erit similis, ipse quoque in paradiso plantatus, ut plan-
 20 tatio dei non eradicanda permaneat; in quo omnia a deo facta prospere dirigentur, nulla deinceps demutatione uel infirmitatis nostræ eradicanda uel temporis.

19. Demonstrata autem perfecta huius uiri beatitudine consequens erat, quæ impios pœna maneret, ostendere. sequitur
 25 namque: non sic impii, non sic, sed tamquam puluis, quem proicit uentus a facie terræ. non est impiis comparatiuæ huius beatitudinis spes relicta, sed uagum eos,

1 undique ex saeuientibus V 2 subministratos V 3 arbos V
 agnus ex magnus m. 2 V in dī throno V in dī throno R in
 throno dei E 8 inquit ex inquit R prosperabuntur VR bene
 dirigentur E 10 perturbantur Ra illae R 11 transgressæ R
 13 quicquid R aeternū est R 14 prosperabuntur enim VRa pro-
 spere dirigentur autem ε 15 non in natura (in sup. lin.) V non
 natura Re infirma ex infirmi R 16 incorruptio ex incorruption V
 17 absorb erit R absorpserit E 18 dante VR 19 uir om. R 21 nulla ex
 ualla m. 2 V 22 post temporis V add. demonstratur 24 quæ sup.
 lin. a m. 2 V ostenderet V 25 impii V 27 uagum os Ed. Par. 1572b.

obtritum, uentilatum, dispersum et inquietum manet, ut ex illa corporalis soliditatis firmitate decussi ludibrio pulueris differantur in pœnam: non in nihilum dissoluti, ut sit in his materies pœnalis, sed in inane ac leue aridumque protriti, ut ludibriosa pœnæ mobilitate iactentur. cuius pœnæ et loco altero idem 5 propheta meminit, dicens: comminuam eos ut puluerem ante faciem uenti, ut lutum platearum delebo illos. comparatio itaque ut beatitudinis, ita et pœnæ est constituta. quam enim nullus labor est uento puluerem dissipare et quam lutum in plateis ingredientes se prope calcasse non sentiunt, ita pœnæ 10 illi infernæ facile est impios delere atque dispergere, quos peccatorum ratio et in lutum soluerit et comminuerit in puluerem, non relicta neque substantia firmitatis, cum puluis et lutum sint et per id quod puluis et lutum sunt, in naturam tantum pœnalis substantiæ reseruati. 15

20. Et quia per hanc demutationem obtritæ in puluerem firmitatis non erunt eius boni participes, quod beato uiro ex fructu ligni dabitur in tempore, ideo consequenter adiecit: propterea non resurgunt impii in iudicio. non abolitio his, qui utique puluis erunt, per id quod non resurgent 20 denuntiatur, sed resurrectio his in iudicium denegatur. non enim per id quod non erunt, sensu pœnæ carebunt: quia lucri pœnam faciet, quod non subsistet ad pœnam. subsistent autem, quia erunt puluis. puluerem uero effici uel ariditate uel adtritu, non est subsistendi amisisse naturam, sed in naturam 25 alteram substituisse. per id autem, quod in iudicium non resurgent, absolutum est non resurgendi eos caruisse natura, sed

6. Ps. XVII, 43.

2 infirmitate V discussi V puluis V 3 ni||hilū (1 litt. eras) R
dissoluit R 4 poenae sed V in om. R ut ludibriosae poenae et loco
altero (om. uerba poenae — cuius) Ra 7 comparatio R 8 quomodo
enim Ed. Par. 1572 b et sic 9 quomodo lutum 9 est sup. lin. a m. 1 V
10 prope om. V 11 inferni E 13 non sup. lin. R 14 et per d R
15 poena V 18 adeo V 19 resurgāt α resurgent b in iudicium E;
R h. l. in marg. hanc notam add.: ñ resurrectio impiis sed iudiciū
denegatur 20 his ex is m. 2 V resurgunt E 21 in iudicio
etiam h. l. et in seqq. V 23 poena faciet R 24 aridate V
25 ^{sub}sistēdi V ^{is}amisse R.

resurgendi in iudicium ordinem perdidisse. qui autem resurrectionis et iudicii ordo intellegendus sit, dominus in euangeliiis ostendit dicens: qui credit in me, non iudicatur: qui autem non credit, iam iudicatus est. hoc est
 5 autem iudicium, quia lux uenit in hunc mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lumen.

21. Neglegentem audientium et incuriosam legentium facilitatem dicti dominici sermo perturbat. cum enim dicit: qui credit in me, non iudicabitur, exemit iudicio fideles; et
 10 cum subiecit: qui autem non credit, iam iudicatus est non admisit ad iudicium infideles. ergo si credentes exemit et reppulit infideles, nec in hos nec in illos iudicii sorte permissa, quomodo conuenire sibi in hoc, quod tertium ait, existimabitur: hoc est autem iudicium, quia lux
 15 uenit in hunc mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lumen? non enim potest locus relictus esse iudicio, cum neque infideles nec fideles sint iudicandi. et hæc quidem ita esse auditoribus neglegentibus et lectoribus incuriosis uidebuntur: ceterum in se uirtus ipsa uerborum proprietatem dicti et intellegentiam continet.
 20

22. Qui credit, inquit, non iudicatur. quid enim necesse est iudicare credentem? iudicium enim ex ambiguis rebus existit, et ambiguitate adempta iudicii non desideratur examen. ex quo ne infideles quidem necesse est iudicari, quia ambiguitas,
 25 quin infideles sint, non resedit, sed adempto in credentes non credentesque iudicio causam dominus iudicii et auctores, in quos iudicari necesse esset, adiecit. sunt enim aliqui.

3. Ioh. III, 18, 19.

1 perdidisse ordinem *E* 2 in euangeliiis *R* 4 est hoc *sup. lin. a m. 1 V* 6 ante tenebras *tres litt. (quã ?) eras. R* 7 neglegentiã (*sed iã ex corr.*) *Rb* audientiam *Ve* et incuriosam neglegentium 1 9 ademit iudicio *ex* ademit non iudicio *V* 12 ademit *V* nec in hos *ex* ergo in hos *corr. m. 2 V* 13 sibi hoc (*om. in*) *Ve* 14 ait *ex ad corr. m. 2 V* existimatur *R* est *om. R* 15 hunc *om. E* 16 lucem *E* 17 relictus *om. R* neque fideles *E* 20 dicit *R* 21 inquit *ex* inquit *R* *ex* inquit *m. 2 V* iudicabitur *E* 22 existet *V* 24 nec infideles quidem *R* 25 quin *ex* qui *m. 2 V* 26 dñs in iudicii auctores *V* 27 in quo *R* necesse est *V* aliqui *ex* aliquid *m. 2 V*.

inter pios impiosque qui medii sint, ex utroque admixti, neutri tamen proprii, quia in id ipsum constiterint ex utroque: nec fidei admiscendi, quia sit illis aliquid infidelitatis insertum, nec infidelitati deputandi, quia aliquid habeant et fidei. plures namque dei metus in ecclesia continet: sed eosdem tamen ad sæcularia uitia sæculi blandimenta sollicitant. orant, quia timent; peccant, quia uolunt. Christianos se nuncupant, quia bona est spes æternitatis: gentilia agunt, quia blanda præsentia sunt. impii non manent, quia his dei nomen in honore est: pii non sunt, quia quæ pietatis sunt aliena sectantur. et necesse est ea magis diligant, per quæ id quod se nuncupant esse non possunt, secundum nuncupationis uoluntatem operum uoluntate potiore. et idcirco dominus postea quam credentes non iudicandos et non credentes iam iudicatos esse dixerat, addidit: hoc est autem iudicium, quia lux uenit in hunc mundum, et dilexerunt homines magis tenebras quam lumen. in eos ergo iudicium est, quod iam et in incredulos actum est et in credentes non necessarium est: quia magis tenebras quam lumen dilexerint; non quod non dilexerint et lumen, sed quod dilectio illis fuerit magis propensa tenebrarum. præferri enim solet dilectioni ex comparatione dilectio: et hinc iudicium est, quia, cum dilexerint Christum. magis tamen tenebras dilexerunt. hi ergo iudicabuntur, qui neque ut pii non iudicabuntur. neque iam fuerint ut impii iudicati, in quos ex prælata potius dilectione iudicium est.

23. Huius quidem euangelicæ dispositionis tenuit et propheta rationem, dicens: propterea non resurgunt impii in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum.

1 inter impios piosque *E* 2 proprie *E* ipsut *V* cf. *Acad. p. 28*
 3 quia sit illis in aliquid *V* quia sit aliquid (*d ex t*) *R* 4 aliquid *V*
 5 in ecclesia *V* in ecclesia *R* tamen in saecularia *V* 9 'is *I*
 10 quia *ex* quian *m. 1 V* pietati *VE* 11 nuncupant esse *ex*
 nuncupantes se *R* pant esse — secundum nuncu *add. m. 2 V*
 12 operum uoluntate *add. m. 2 V* 13 potio^e re *R* 15 hunc *om. e*
 18 et — necessarium est *om. I* 19 quia magis *ex* quia *lex*
 magis *corr. m. 2 V* 23 tenebras dilexerint *V* hii *V* 24 non *sup. lin. R*
 ut ante impii *add. sup. lin. m. 2 V* 25 potius dilectione *sup. lin. R*
 26 huius *ex* husius *R* et huius *Ve* et ante propheta *sup. lin. R om. Ve.*

impiis iudicium, quia iam iudicati sunt, non relinquit; peccatoribus autem, quos superiore sermone discerni ab impiis docuimus, consilium iustorum, quia iudicandi sint, denegavit. illos enim præiudicatos impietas facit, hos uero peccatum destinet iudicandos. itaque neque impietas, quæ iam iudicata est, peccatorum est permissa iudicio, neque peccatores, qui iudicandi sunt, iustorum, qui non iudicabuntur, meriti sunt digni esse consilio.

24. Et huius differentie hinc ordo proficiscitur: quia cognoscit, inquit, dominus uiam iustorum, et uia impiorum peribit. consilium iustorum peccatores ideo non adeunt, quia uiam iustorum dominus cognoscit. cognoscit autem non ignorationis scientia, sed dignatione noscendi. neque enim hæc in deo passionum humanarum demutatio est, ut aliquid aut cognoscat, aut nesciat. beatus apostolus Paulus, qua ratione a deo cognosceremur exposuit, dicens: si quis est in uobis propheta aut spiritualis, cognoscat quæ scribo uobis, quia domini sunt: si quis autem non cognoscit, non cognoscitur. eos ergo cognosci a deo ostendit, qui, quæ dei sunt, cognouerint: tum cognoscendi, cum cognouerint, dignationem scilicet cognitionis per meritum religionis cognite consequentes, ut quod cognoscitur, non ignorantis profectus intellegatur esse, sed cogniti. absolute autem dominus ostendit in Adam atque Abraham peccatores se ignorare, cognoscere autem fideles. namque Adæ post peccatum dictum est: ubi es, Adam? non quod deus, quem adhuc in paradiso habebat, in paradiso esse nesciret; sed quod, dum ubi sit interrogatur, indignus cognitione dei per id, quod peccauit, ostenditur. Abraham autem diu ignoratus, scilicet ad quem septuagenarium iam dei fuit sermo, cum se per oblationem

16 I. Cor. 14, 37. 26 Gen. III, 9.

1 iam ex dam m. 2 V relinquit ex relinquit R 2 quo R
supiore R superiori E sermone ex sermo m. 2 V 3 iudicati V
4 fecit V 6 peccatorum ē (ē ex aē? post ē 2—3 litt. eras., fortasse litt. rit.) R
12 inter cognoscit et cognoscit autem eras. dñs R 15 aliquid V
16 ab eo cognoscentem V 19 cognoscetur R³E 20 quia quæ R
21 cognouerit V 24 adque V R 27 in paradiso R 30 dei iam E.

Isaac fidelem domino probasset, tali in diuinam familiaritatem dignatione suscipitur: nunc cognoui, quia times dominum deum tuum et non pepercisti filio tuo dilecto propter me. non ignorabat utique Abraham fidem, quam ei de generando Isaac credenti et ad iustitiam deputauerat: sed quia magnum timoris sui dederat filium offerendo docimentum, nunc cognoscitur, nunc probatur, nunc dignus est, qui non ignoretur. sic itaque deus et agnoscit et nescit, cum Adam peccator nescitur et Abraham fidelis agnoscitur, dignus scilicet, qui a deo nihil utique ignorante noscatur. cognita ergo est deo iustorum non iudicandorum uia: et ideo peccatores, qui iudicandi sunt, eorum consilio submoentur. impii autem in iudicium non resurgent, quia deperdita eorum uia iam fuerint iudicati per eum, qui ait: pater non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS II.

Quare fremuerunt gentes. et populi meditati sunt inania? et reliqua.

1. Plures nostrum ambiguos facit apostolica auctoritas, utrum psalmum hunc cohærentem primo et ueluti primi extimum putent esse, an uero subiacentem et secundum potius connumerent. namque in Actibus apostolorum primum hunc haberi atque esse, sub oratione beati Pauli ita docemur: nosque uobis euangelizamus eam, quæ ad patres facta est

2 Gen. XXII, 12. 14 Ioh. V, 22. 24 Act. ap. XIII, 32.

1 Isaac V fidelem deo V 2 nun^c corr. m. 2 V 5 cōdē generando isac R ei de nascendo isac V et om. V 6 sed qui R 7 documentum R²E inter nunc et cognoscitur una litt. eras. R probatur ex probantur m. 2 V 10 qui deo nihil utique ignorante R qui non ab ignorante V 12 eorum consilio ex eorum consiliu = V ab eorum consilio ε 13 in iudicio V quum deperdita ε 14 qui ait ex quia ait m. 2 V 15 dō n n̄ ihu xp̄o V 17 Explic. psalmus primus incip. psalmus II. I Explicit psalmus I. incipit psalmus II. R 21 coherentem VR 22 connumerarent V 23 actis VE apostolorum ex apostolorum m. 1 V primo V 24 adque VR 25 uobis ex nobis R euangelizam' R euangelizamus V ea V.

promissio: hanc deus expleuit filiis nostris. suscitans dominum nostrum Iesum, sicut et in psalmo scriptum est primo: filius meus es tu, ego hodie genui te; cum suscitauit eum a mortuis amplius non regressurum in interitum. ob hanc ergo apostolicam auctoritatem errore scribentium fieri creditur, ut in ordine secundus psalmus iste numeretur, cum primus esse ipso doctore gentium testante noscatur. cognoscenda itaque ea ratio est, cur et a nobis secundus esse intellegendus sit, et ab apostolo esse primus ostensus sit.

2. Mediis namque legis temporibus, priusquam unigenitus dei filius, ante sæcula manens deus uerbum. homo nascitur, poscente rege Ptolomæo septuaginta seniores libros Veteris Testamenti ex hebræis litteris in græcas transtulerunt. erat autem iam a Moyse antea institutum, in synagoga omni septuaginta esse doctores. nam idem Moyses, quamuis uerba Testamenti in litteras condidisset, tamen separatim quædam ex occultis legis secretiora mysteria septuaginta senioribus, qui doctores deinceps manerent, intimauerat. cuius doctrinæ etiam dominus in euangeliiis meminit, dicens: super cathedram Moysi, inquit, sederunt scribæ et pharisæi: omnia ergo, quæcumque dixerint uobis, facite et seruate: secundum uero facta eorum nolite facere. doctrina ergo horum mansit in posterum, quæ ab ipso scriptore legis accepta in hoc seniorum et numero et officio conseruata est.

20 Matth. XXIII, 2.

1 repromissio RE deus E (*Θς nou. Test. Vat.*) dī V om. R 2 sicut et in psalmo scriptum est secundo (*corr. m. 1*) R sicut et in psalmo scribitum est V sicut in psalmo primo scriptum est E 7 esse ex esset R doctore ex doctor V testant = = e (*in ras. fuit ur*) V 8 noscatur ex noscantur R quæ R 11 nasceretur E 12 Ptolomeo VRα 13 hebreis VR græcas R 14 ^a moyse R sinagoga R omni ex omne m. 2 V 15 esse ex osse m. 2 V Moysis V quamuis ueteris testamenti uerba in litteris E 16 iam separatim R 17 mysteria secretiora V seniorib. ex seniores *corr. m. 1* V; R post senioribus haec praebet in marg.: q̄ LXX seniores a mose instituti p̄ p̄genies in posterū sunt seruati 18 intimauerat ex intimauerant m. 2 V 19 euuangeliiis VR 20 inquit R¹ ⁱⁿ quid V farisæi R farisei V 21 seruate et facite E 22 facta uero V 24 ante numero 2—3 litt. *eras. R.*

hi itaque seniores libros hos transferentes et spiritalem secundum Moysi traditionem occultarum cognitionum scientiam adepti ambigua linguæ hebraicæ dicta et uaria quædam ex se nuntiantia secundum uirtutes rerum certis et propriis uerborum significationibus transtulerunt, doctrinæ scientia multimodam illam sermonum intellegentiam temperantes. et ex eo fit, ut, qui postea transtulerunt, diuersis modis interpretantes magnum gentibus adtulerint errorem, dum occultæ illius et a Moyse profectæ traditionis ignari ea, quæ ambigue lingua hebræa commemorata sunt, incerti suis ipsis iudiciis ediderunt. ambiguitatis autem linguæ hebraicæ unum adferemus exemplum, ex quo cetera istius modi esse atque ita, ut sunt, intellegantur. Bresith uerbum hebraicum est. id tres significantias in se habet, id est, et in principio, et in capite, et in filio. sed translatores septuaginta in principio ediderunt ceteris diuerse transferentibus: et secundum hanc ambiguitatem hæc ab illis in omni translatione est facta confusio.

3. Sed perfecta horum septuaginta interpretum auctoritas manet. primum, quod ante aduentum corporalem domini transtulerunt, nec adulatio interpretandi adhibita tempori arguetur, tanto anteriore interpretationis ætate; dehinc, quod ipsi illi principes doctoresque synagogæ et præter scientiam legis per Moysen quoque doctrina secretiore perfecti non potuerunt improbabiles esse arbitri interpretandi, qui certissimi et grauissimi erant auctores docendi. hi ergo psalmos inter ceteros libros

1 trasferentes V 2 cognitionum ex cognitionem m. 2 V scientia V
 3 ambigua^e R hebraicæ V uario V nuntiaⁿ tia (quæ litt. correctæ sit non apparet) R 5 post transtulerunt 1—2 litt. eras. R multi-
 modu^a m sermonum intellegentiam V 6 ut om. Rb 7 interpretaentes VR
 8 attulerint RE occulte V moysi VR 9 traditionis profectæ V
 ambiguae VR hebræa V 10 cōmemorata (cō i. ras.) R incertis
 ipsis Vα 11 lingue hebraice V 13 Bresith in ras. a m. 2 V BPΘICIO R
 hebreicum V significantias ex significantia m. 2 V 14 id est
 in principio E 15 diuersæ RV¹ 17 in omnem translationem V
 18 interpretaetum V 20 adula^{ti}o R adibita R arguitur ε
 23 doctorina (na in ras. a m. 1) secretina secretrinore V non prob-
 abiles ε 24 interpretaendi VR.

transferentes et in numerum redegerunt et in ordinem conlocauerunt et diapsalmis distinxerunt, qui omnes secundum Hebræos confusi et habebantur et habentur. horum igitur translationes Hebræis tum lingua tantum sua utentibus non erant necessariae. ipsis tamen, omnibus diligenti et religiosa custodia observatis, quibus postea dominus legem omnem sacramento et corporationis suæ et passionis et resurrectionis impleuerat, cumque his libris, quos regi idem translatores ediderant, conlatis et fideliter consonantibus repertis, indissolubilis constituta est priuilegio doctrinæ et ætatis auctoritas.

4. Beatus ergo apostolus Paulus, secundum professionem suam Hebræus ex Hebræis, etiam secundum hebraicam cognitionem et fidem psalmum hunc primum esse dixit, translatorum distinctione non usus: cui maximum hoc prædicandi ad synagogæ principes studium erat, ut dominum nostrum Iesum Christum dei filium, natum, passum, resurgentem regnare in æternum ex doctrina legis ostenderet. tenuit itaque hunc modum, ut Hebræis prædicans Hebræorum consuetudine uteretur. sed nobis translatorum utendum auctoritate est, legem non ambiguitate litteræ, sed doctrinæ scientia transferentum.

5. Præstat autem nunc absolutissimam intelligentiam personæ, temporis, causæ apostolica auctoritas. nam quid in libro Actorum suorum de hoc eodem psalmo idem apostoli senserint, uerbis ipsorum loquemur. scriptum namque est: ipsis dicentibus: domine, tu es, qui fecisti cælum et terram et mare et omnia, quæ in illis sunt, qui per os patris nostri Dauid, sancti pueri tui, dixisti: quare fremuerunt gentes, et populi meditati sunt

25 Act. ap. IV, 24.

1 redigerunt V 2 et in diapsalmis distinxerunt V hebreos VR
 3 translationes R 4 cum lingua R 5 diligentiae religiosa V 6 postea scripsi
 posteaquam cod. cf. Addenda omne V sacramento corporationis R
 8 cumque scripsi cum cod. idem VRa cf. Neue Formel. II, 200
 idem ε 9 compertis ε 12 hebreus VR et sic fere semper hebraicam
 constitutionem V 16 xpm supr. add. V 18 tenetur corr. m. 2 V
 20 transferentū V trāsferēdū α transferendo R ε 23 actorū ex
 auctorū m. 2 V 24 loqmur R scribturnamquæ ita est V 25 et ipsis I:
 tu ex eu corr. R 26 et mare in marg. add. m. 1 R illis ex illius R.

inania? adstiterunt reges terræ, et principes conuenerunt in unum id ipsum aduersus dominum et aduersus Christum eius. conuenerunt enim in ueritate in ciuitate ista aduersus sanctum tuum filium Iesum. quem unxisti, Herodes et Pontius Pilatus et populus Israhel facere, quanta manus tua et consilium præscripsit fieri. et nunc, domine, respice in minas eorum, et da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum. non ergo ambiguum est, quid tanto anteriore tempore prophetiæ psalmus ostenderit. nam permixti tum sibi in Herode atque Pilato gentes frementes et populi uana meditates in unum cum ipsis suis regibus et principibus adstiterunt. communi enim et prætoris et tetrarchæ iudicio in dominum confirmata damnationis est passio.

6. Et quidem diligenter secundum propheticam scientiam unicuique generi et nomini singulorum quorumque uerborum est proprietas coaptata: ut gentes fremuerint, inperito scilicet motu inconditoque commotæ, dei filium in corpore cernentes et audientes. quæ usque adeo fremuerunt, ut corona spinea conpunerint, ueste regia indutum salutatione atque honore regis inluserint, harundine caput contuderint, aceto ac felle potauerint, lancea latus foderint. cohors enim militum Pilato subditorum ex fremitu iræ intemperantis hæc gessit.

7. Populi autem inania meditati sunt id est inani in doctrinis dei meditatione uersati, cum per meditationem legis non intellexerint, qui prædicabatur in lege. iam enim tum non tantum ex illa secundum carnem Abrahamæ generatione synagogæ populus abundabat, sed ex multis populis; in uno Israhel populi nomine multorum populorum diuersitas contine-

2 id ipsum *om.* RE 3 post eius R h. l. inepte etiam uers. 3. psalmi *adunxit* disrūpamus uincula eorū et ꝑiciamus a nobis iugū ipsorū 7 ei consilium R præscripsit VR 8 illorum RE 9 omni fiducia ex omnib fiducia *m.* 2 V 10 profetiae V 11 adque VR 12 principibus et regibus E 13 tetrachæ V 14 in dño I 15 scientiam *sup. lin. a m.* 2 V 19 quæq R queq. V usque ad dñm V 20 adque V adq R honore *sup. lin. a m.* 2 V 21 capud VR 24 id est inania V 25 eum E 26 intellexerunt E 27 non *sup. lin.* V tantum *ex tanto m.* 2 V habrahæ R 29 israhel V.

batur. et hoc in Actorum libro ita scribitur: erant autem in Hierusalem habitantes Iudæi, uiri timentes deum, ab omni gente, quæ sub cælo est. populi itaque isti meditati inania sunt ex multis populis in unum populum congregati.

8. Reges quoque adstiterunt, Pilatus scilicet et Herodes, in quibus reges terræ intelleguntur: et uterque pro legum, quibus præerant, necessitate præsentis suæ adhibuit officium. qui autem impio inreligiosoque consilio multis conuentibus aduersus dominum tractabant, hi principes conueniunt in unum: frequenter scilicet in domum Caiphæ omnibus sacerdotum principibus congregatis. denique reges terræ cognominati sunt Herodes tetrarcha et Pilatus prætor, quia iure terreni imperii adstiterunt. ceteri autem, qui in unum conuenerunt, neque principes terræ sunt, neque principes sacerdotum, quia nec ius regni sui prætori Romano et tetrarchæ subditi obtinebant, neque ultra iam principes sacerdotum cognominari merebantur, quia impii in deum ac dominum ipsius sacerdotii extitissent.

9. Et quia non ambiguum est, ex persona dei Patris secundum apostolicam auctoritatem psalmum cœptum esse, quippe cum dixerint: qui per os patris nostri Dauid. sancti pueri tui, dixisti, ideirco enim ad intellegendam personæ demutationem ab interpretantibus interiectum diapsalma est, licet in libris Hebræorum non contineretur. persona ergo, quæ demutatur, apostolorum esse intellegenda est, dicentium: disrumpamus uincula eorum et proiciamus a nobis iugum ipsorum. detestari eos necesse est quod arguunt. horum ergo, qui et fremuerunt et inania meditati sunt, uincula disrumpunt et iugum abiciunt. et non ambiguum est, quin differat iugum abicere et uincula rumpere; quod utrumque

1 Act. ap. II, 5.

3 dñ V dominum RE 4 meditati ex meditatis m. 1 V sunt inania E 6 herodes ex herodis m. 2 V 9 aduersum V 10 dñ V tractabant ex tractabunt m. 2 V 11 caifae VR 14 neque reges terræ ε 16 subditi obtinebant (ant ex unt m. 2) V obtinebant subditi E 18 sacerdotū R 21 dixerit V quip per os corr. m. 1 V Dauid om. R 22 enim om. VE 23 ab interpretaentibus VR 24 contineretur ex continetur corr. m. 2 V 26 abiciamus RE.

utrique superius memorato et generi et nomini conuenit, ut uincula gentium rumpant, iugum autem populorum abiciant, quia gentes peccatorum suorum uinculis conligentur, a quibus absoluere se per infidelitatem non possunt, secundum id quod dictum est: fasciis peccatorum suorum con- 5 strictus est peccator, Iudæi uero iugo legis onerentur, quod a se apostoli abiciunt, beato Petro dicente: nunc uero quid temptatis dominum. ponere supra collum discipulorum iugum, quod neque patres nostri, neque nos potuimus portare? hoc ergo populorum iugum a se 10 abiciunt, quia subditi eo fuerunt: uincula autem non sibi, sed gentibus dirumpunt. et ita utriusque sermonis ratio seruata est, ut, ubi uincula dirumpuntur, nullam personæ suæ significantiam addant, ubi uero abiciunt iugum, illic dicendo: abiciamus a nobis, non de aliis quam de se ipsis locuti intellegantur: ut graui isto et intolerabili abiecto suaui illo ac leui, 15 ad quod inuitati sunt, euangelicæ sanctificationis se iugo subderent, gentium autem uincula per libertatem prædicationis abrumpent, secundum illud, quod in eiusdem psalmi commemoratione dixerunt: et nunc, domine, respice in minas illorum 20 et da seruis tuis cum omni fiducia loqui uerbum tuum. hæ enim apostolicæ doctrinæ omnium infidelitatum et peccaminum laqueos abrumpunt.

10. Et quia superius duplex persona seruata est, cum ait: aduersus dominum et aduersus Christum eius 25 gemina quoque nunc ridentis et subsannantis significatio

5 Prou. V, 22. 7 Act. ap. XV, 10. 20 Act. ap. IV, 29.

1 et homini *V* ut *ex* et *R* 2 uincula quidem gentium ϵ
 3 colligantur *E* 4 absoluere super infidelitate *V* 5 fasciis *ex* fasceis *V*
 fasceis *R* constrictus *R* 6 iudei *V* onerantur *VE* 10 a se *sup.*
lin. a m. 2 *V* 11 ei *E* 12 sermonis *V* 13 & ubi *R* ubi *b*
 nullam *ex* ullam *m.* 2 *V* 14 addant (*v diuers. liq.*) *R* 15 de
 ipsis *R* de semetipsis *E* intelliguntur *ex* intelligantur *R* 16 suaui
 illi et *E* *cf. Bûcheler lat. Decl. p. 114* 22 hæ = (*1 litt. eras.*) *R* hoc *V*
 23 peccatorum ϵ 24 seruata *ex* serua *m.* 2 *V* 26 ridentis *ex*
 ridentes *m.* 2 *V* subsannantis *ex* subsantis *m.* 2 *V* significatio *ex*
 significacionibus *m.* 2 *V*.

consecuta est. non enim discernitur contumelia alterius ab altero, neque discretus est honor religionis ad utrumque. qui enim per genuinam patris et filii secundum se legitimamque naturam in gloria diuinitatis unum sunt, unum etiam sunt uel in contemptus iniuria, uel in honore reuerentiæ, et alter in altero aut honorificatur aut spernitur. atque id ipsum dominus testatus est dicens: sicut pater suscitatur mortuos et uiuificat, sic et filius, quos uult, uiuificat. nec enim pater iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit filio, ut omnes honorificent filium, sicut honorificant patrem. qui non honorificat filium, non honorificat patrem, qui misit illum. non distinguitur honor, non discernitur contumelia: æqua in utrumque religio expectatur, et iniuria unius contemptus utriusque est. ita cum in uno uterque spernatur, qui unum sunt in diuinitate ambo per gloriam, unum quoque sunt in religione ambo per honorem. ut nunc qui aduersum dominum conuenerunt, conuenerunt quoque aduersum Christum eius: et quos in cælo habitans inridet, hos et dominus subsannat.

11. Non quod non et dominus esset semper in cælo, quippe qui de se ipse testatus sit: nemo ascendit in cælum, nisi qui descendit de cælo, filius hominis, qui est in cælo. non abest ergo a cælo, quia, cum de cælo descenderit, filius hominis manens atque loquens, esset tamen, cum hæc loqueretur, in cælo. descenderat quidem filius hominis, sed per naturæ uirtutem non aberat filius dei, unde descenderat, neque se ex eo, quod antea erat, tum. cum homo est natus.

7 Ioh. V, 21. 21 Ioh. III, 13.

1 consecuta (con *ex parte euan. laesione pergam.*) R subiecta V ab *supr. add.* R 2 honor est E 3 filii V 4 in contemptu iniuriæ R 5 in honoris reuerentiæ ε 6 adque VR 12 distinguitur *ex* distinguitur m. 2 V 15 post spernatur 4 uel 5 *litt. eras.* R 16 et nūc α et hinc ε 17 quia aduersum V 18 aduersum Christum eius VE habitans V inridit V 19 hoc et V subsannat — non et dominus *qm.* V 20 quippe de se *cx* quippe cum de se m. 1 V 22 de cælo descendit R 23 descenderet V 24 adque loquens *e&* R adque loquen^s esset (*corr. m 2*) V atque loquens est E 27 ante V¹ε erat *ex* erant m. 2 V um cum V.

absumpserat: neque factus filius hominis, filius dei esse defecerat. sed adeo filius hominis filius dei est. ut descendens de caelo filius dei per uirtutis suae substantiam idem filius hominis esset in caelo.

12. Sed uolens propheta sub personae distinctione significare 5
patrem, qui, filio suo etiam in filio hominis consistente in ter-
ris, in illa aeterna sua sede ac beata maneret et sine descen-
sionis alicuius dispensatione requiesceret, ait: qui habitat in
caelis, inridebit eos, et dominus subsannabit eos:
ut per eum, qui inrideret habitans in caelo, intellegeretur et 10
dominus, qui subsannaret e caelo. non differt autem subsannare
et inridere; utrumque enim secundum uoluntatis adfectum offi-
cio oris efficitur. namque secundum intellegentiam nostram
per corporales species diuinarum rerum sensus exponitur, ut
subsannatio et risus in eludendis his, qui aduersus dominum et 15
aduersus Christum eius conuenerant, nominaretur, non quod in
incorporalem deum aut resolutio aut obductio oris incideret, sed
ut ex naturae nostrae consuetudine nosceremus, quali in impios
esset iudicio diuinae uoluntatis inlusum. subsannati igitur et
inrisi sunt. nam qui testes falsos concinnauerant, qui prodi- 20
tionem mercati erant, qui super se ac filios suos sanguinem
eius receperant, qui: crucifige clamauerant, qui: descende
de cruce, si filius dei es dixerant, qui sepulchrum ob-
signauerant, qui resurrectionis silentium a militibus et famam
furati corporis emerant, perdidierunt tantum impietatis suae la- 25
borem. deus est, quem cruci adfixerant: aeternus est, cuius

3 post dei 1 litt. cum uirgula supr. scr. eras. R; E h. l. uoces esset et
inter dei et per inser. per uirtutem suae substantiae E 6 consistente ex
consistentente m. 2 V 7 discessionis V 10 qui irridet e 11 sub-
sannaret ≡ (e ex corr., t in ras.) R differt ex defert m. 2 V
15 in eludendis R d^om corr. m. 2 V 16 conuenerat V 17 don au re-
lutio corr. m. 2 V incideret (t in ras.) R incederet V 18 in pios V
19 esse V iudiciū V subsannati ergo E 20 nāq. R namque qui V α
falsos testatus V concinnauerat corr. m. 2 V 22 eis receperat corr. m. 2 V
crucefige V clamauerant ex clamauerunt m. 2 V 23 es dei R
sepulchrū m. 1 R 24 silētium ex simlētium m. 1 V 26 cruci (ci in
ras.) m. 1 R fixerant Ve.

sepulchrum obsignauerant. inridetur impietas, dum ad illicita nititur, dum inconcessa expetit, dum quod obtinuisse se sperat amittit, dum deum esse, quem tamquam hominem condemnat, agnoscit.

- 5 13. Ob quod competenter hoc sequitur: tum loquetur ad eos in ira sua et in indignatione sua conturbabit eos. postea enim quam resurgente a mortuis deo, in quem mors per speciem corporis, quod adsumpsit, inciderat, temeritas infructuosæ impietatis inrisa est, deus ad eos, quos subsanna-
- 10 uerat, loquitur eosque in indignatione conturbat. ac priusquam, qui iste iræ sermo et quæ hæc indignationis perturbatio sit, ostendimus, admoneri legentes atque audientes oportet, ne aliquas demutationes passionum perturbationesque motuum cadere in deum credant. nihil enim in æternam illam et per-
- 15 fectam naturam nouum incidit: neque qui ita est, ut qualis, est, talis et semper sit, ne aliquando non idem sit, potest effici aliquid aliud esse, quam semper est. terrenæ istud imperfectæque causæ habent generis, ut demutabiles fiant conuersione naturæ, cum lætitiâ mæror, placabilitatem ira,
- 20 beniuentiam offensa, æquanimitem inuidia, securitatem sollicitudo perturbat: sumusque per hæc aliud aliquando, quam fuimus, cum eam, quæ præsens sit, mentis adfectionem subrepens per inconstantiam infirmitatemque nostram motus adpetitionis alterius inquietet et ex eo, quod fuimus, in id, quod
- 25 sumus, conuersio nos repentina demutat. deus autem beatus atque perfectus profectu non eget, cui nihil deest: demutatione non nouus est, qui origine caret. IPSE EST, qui, quod est, non aliunde est: in sese est, secum est, a se est, suus sibi est et

1 sepulchrum V 2 se *sup. lin. a m.* 2 V 5 tunc E loquitur /:
 6 in *sec. l. om.* V conturbabit *ex conturbauit VR* 7 ex mortuis V dei
 filio ε 8 adsumit V 10 in *om.* V 11 quī (*sic*) R quis ε quæ R
 12 ostendamus E adque VR 14 in *dom̄* V enim *om.* R
 16 talis *corr. m.* 1 V 20 beneuentiam ε æquanimitem *ex æqua-*
 minitatem m. 2 V et securitatem E 22 cum ea V 24 inquiet
 (*et in ras. m.* 3) R 26 adque VR 27 car& (§ *diuers. liq.*) R
 qui *ex quid m.* 2 V 28 in esse est V cum est Rα ^a se est V
 ad se est Re.

ipse sibi omnia est, carens omni demutatione nouitatis, qui nihil aliud, quod in se posset incidere, per id, quod ipse sibi totum totus est, reliquit.

14. Ex huius igitur optima ac beniucola beatitudine per dominum nostrum Iesum Christum profectæ omnes sunt cælestium 5 et inuisibilium creationes, spiritalium et corporalium constitutiones, non ut profectum sibi aliquem ex his, quibus originem inpartiebat, acquireret. neque enim quisquam eo indiget, quod ex se tribuit, aut per id proficit, cui ad id, quod est, auctor est. exteriora autem sunt, quæ adferunt profectum; quia ea, quæ inopiæ 10 medentur, aliena sunt. deus igitur, ex quo omnia sunt, nullo eorum indiget, quibus id quod sunt esse largitus est: omnia uero ad profectum eorum, quæ gignerentur, creauit. et quia longus erit sermo, si etiam de cælestibus et inuisibilibus inchoetur, ex nobis ipsis, ad quos prophetiæ psalmus est, tractemus. 15

15. Hominem, non quod officio eius in aliquo egerit, instituit, sed, quia bonus est, participem beatitudinis suæ condidit et rationale animal in usum largiendæ æternitatis suæ uita sensuque perfecit; et hoc ex ipsius dictis absolute intellegitur ait enim: sed nunc Israhel, quid dominus deus tuus 20 poscit a te, nisi ut timeas dominum deum tuum et ambules in omnibus uisibus eius et diligas eum et seruias domino deo tuo ex toto corde tuo et ex tota anima tua et custodias præcepta domini dei tui et iustificationes eius, quæ ego præcipio tibi, 25 ut bene sit tibi? nullum a nobis, nisi innocentiam et reli-

21 Deut. X, 12 sq.

1 caret ex carunt m. 2 V 3 totum om. R reliquid R 4 beneuola ε
7 ut om. R 8 indiget ex indicet m. 3 R 10 profectum ex profectam m. 2 V quia ea — profectum om. V 11 nulla ex nullū R
13 gignentur ex tignentur m. 2 V 14 inchoetur corr. m. 2 V
15 prophetia (profetia V) psalmi Vε 17 sed qui^a corr. m. 2 V sed qui Re condidit ex condit m. 2 V 18 suae æternitatis ε uita sensusque VR uitae sensusque α 19 absolute ex absolutae R intellegetur ex intellegatur m. 2 V 20 et nunc ε israhel V 24 inter anima tua et et custodias add. ε: et ex tota uirtute tua 25 tui om. RE.

gionis et fidei obsequium deus postulat. amari se a nobis
 exigit, non utique amoris in se nostri fructum aliquem sui
 causa ipse percipiens, sed amore ipso nobis potius, qui eum
 amabimus, profuturo. nam amari se, sibi que nos obsequi id-
 5 circo ut nobis bene sit, expectat, ut digni beatitudinis ac boni-
 tatis suæ munere per meritum amoris sui et obsequii iudicemur.
 bonitatis autem usus, ut splendor solis, ut lumen ignis, ut odor
 suci, non præbenti proficit, sed utenti. quod ergo sumus, pro-
 fectus noster est potius, quam eius, qui nos in id, quod sumus,
 10 instituit; quia deus bonorum eorum, quæ in se sunt æterna, non
 inuidens in sensum nos atque usum beatæ suæ bonitatis adsumit.

16. Sed qui perfectus ac bonus, et bonitate in nos ac beati-
 tudine sua non sine ratione ac modo usus est. nam unicuique
 nostrum libertatem uitæ sensusque permisit, non necessitatem
 15 in alterutrum adfigens, ut unumquemque ex natura bonum
 malumque esse lex cogeret; sed qui nos per beniuolentiam
 utendæ beatitudinis suæ creasset, profectum nobis ad id per
 meritum uitæ innocentis honestæque constituit. quid autem
 honoris ac præmii bonitatis necessitas mereretur, cum malos
 20 non esse uis quædam nobis conserta non sineret? uoluntati
 ergo permissa bonitas est, ut præmium sibi uoluntas bonitatis
 acquireret, et esset nobis æternæ huius beatitudinis profectus
 atque usus ex merito, non necessitas indiscreta per legem. et
 quamquam nos ad uoluntatem bonitatis, id est ad bene honeste-
 25 que uiuendum per spem promerendæ et utendæ suæ bonitatis
 inliceret, pœnam tamen deuitatæ et contemptæ bonitatis adiecit:
 ut, cum libertatem nobis uoluntatis ad bonitatem promerendam
 reliquisset, quia meritum naturæ necessitas non haberet, liber-
 tatam ipsam cotidie propositus e contrario pœnæ terror argueret.

4 nos *ex nobis m. 2 V* obsequi *ex absequi m. 2 V* 5 expectat ⁱ
 expetit *ε* beatitudinis suae ac bonitatis *e* beatitudinis suae ac bonitatis
 suae *b* 8 succi *E* præbenti *ex* probanti *m. 2 V* 12 ac bonus
 est, bonitate *ε* in *om. Ra* 13 unicuique (que *sup. lin. a m. 2*) *V*
 15 ea natura *R* 16 malumq. *V* per beneuolentiam *ε* 19 ac *ex* hac *R*
 20 conserta *ex* conseria *corr. m. 3 R* uoluntati — præmium
 sibi *om. V* (sed *linea dimidia uacua relicta*) 22 aeternae *ex* aeterna *m. 2 V*
litt. aeternae hu in ras. R 23 adque *VR* 24 quamquam *ex* quam *m. 2 V*
 honestaeque *R* 26 deuitatæ *ex* deuitati *m. 2 V*.

atque ita et per rationem æqui atque iusti ad meritum præmii permissa libertas est et per bonitatem dei ius libertatis metu constitutionis artatum est, ut bene uelle meriti spes moneret, malum nolle propositæ ultionis pœna suaderet.

17. Itaque his, quibus ex uoluntatis libertate malitia magis placuit, ultio constituta ira esse dei creditur, non quia indemutabilis illa dei et quieta natura motu impetus turbidi incalescat, sed quod ille, qui per constitutionem pœnæ maneat in pœna, sentiat sibi auctorem huius constitutionis iratum. pœna enim patientis ira esse creditur decernentis. atque ita irascitur deus, cum per pœnæ dolorem iram decreti in se sentiant esse puniti, quæ non per demutationem naturæ in iram ex placabilitate commotæ, sed ex constitutione pœnæ ira sit puniendis. hanc autem pœnæ constitutionem iram nuncupari atque esse, Iohannes in euangelio ostendit, dicens: natio uiperarum, quis monstrauit uobis fugere a futura ira? cum enim debitum illis esset ob impietatem suam pœnæ constitutione puniri, iram tamen hanc futuram pœnitentiæ confessione fugiebant. apostolus quoque iræ huius ita meminit, dicens: quia si, cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est, multo magis iustificati nunc per sanguinem eius liberabimur per illum ab ira, iram uidelicet pœnam manentis constitutionis ostendens.

18. Non itaque ad demutationem deus mobilis est neque ad aliud ex alio transferendus: cum certæ ipse constantisque naturæ est, manet ut est, quippe qui dixerit: ego sum qui

15 Matth. III, 7; Luc. III, 7. 19 Rom. V, 10. 26 Exod. III, 14.

1 atque *ex* adque *R* adque *V* 2 ius *V* uis *R* (?) *E* libertis *V*¹
 3 ar = tatū (*eras. c. ?*) *R* artata *E* meriti = (*eras. s ?*) *R* merenti *V*
 4 praepositae *V*¹ poenae *V* 9 sentiat *ex* sedtiat *V* cf. *praef. et Acad. p. 22* 10 decernentis *ex* decernitur *V* atq. *V* adque *R*
 12 quæ *m. 2* *V* per denotationem *V* 13 commota est, sed *E*
 14 adque *VR* 15 in euangelio *R* 16 monstrabit *ex* monstrauit *R*
 17 sua^m *corr. m. 2* *V* 18 poenitentiae *ex* poenitentiae *m. 1* *R*
 19 huius *ex* eius *m. 1* *R* 22 liberabimur *ex* liberamur *m. 2* *V* ab ira
 per illum *R*^e 23 iram uidelicet poenam *V* constitutionis est *V* 24 non
 itaque — mobilis est *om. V* 25 et ex alio *VR* incertae ipse (ipsae *V*)
 inconstantisque naturæ est manet *VR* certe ipse cōstantisq; naturæ est
 manet α cum certae ipse constantisque naturæ sit maneatque *e*

sum et non demutor. beata illa et perfecta aeternaeque
 uirtutis bonitas non patitur conuersionem nec demutatur ex
 alio in aliud motu accidentis instinctus. et hoc hic idem sic
 sancto spiritu loquens propheta testatur, dicens: deus iustus
 5 iudex, fortis et magnanimus, numquid irascetur
 per singulos dies? nisi conuertimini, gladium
 suum uibrauit, arcum suum tetendit et parauit
 illum; et in ipso parauit uasa mortis, sagittas
 suas arsuris operatus est. non ergo ad iram magnani-
 10 mus demutatur, sed potens iudex pœnam decreuit ad culpam.
 nam non conuertentibus gladium uibrauit et arcum tetendit et
 in eo parauit uasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est.
 operatus autem est non ad motum iræ repentinæ, quæ per cu-
 piditatem ulciscendi subito accensa sit, sed operatus arsuris est,
 15 qui per inpœnitentem uoluntatem ipsi se constituent urendos.
 et his, qui non conuerterentur, gladius uibratus est, non ex
 demutatione iræ promendus ad singulos — neque enim, qui mag-
 nanimus est, per dies singulos irascitur — sed quia iudicium de-
 creuit, gladius eius ex pœnæ constitutione iam promptus est.
 20 psa autem pœnalis iudicii spiritalia ministeria in gladio, arcu,
 sagittisque memorantur; quæ quia præparata habentur arsuris,
 non ex motu iræ temporariæ præparantur, sed ea ex decreti
 constitutione temperatissima deus bonitatis suæ æquabilitate
 moderatus est: non occultam scilicet constitutionis ipsius huius
 25 seueritatem et incognitam relinquendo, terroremque eius denun-
 tiationibus præmonendo, et ipsam illam, constitutam licet, longa
 tamen ad peccati pœnitentiam dilatione remorando.

4 Ps. VII, 12.

1 et perfectae aeternaeque *V* et perfecta aeternaque *E* 3 accedentis *V*
 et hoc hic idem sancto *V* et hoc hic idem hic sancto *E* cf. *Ps. CXX cap. 11*
 4 profeta *V* propheta *R* 5 iudex iustus *RE* magnanimis *R*
 irascitur *R* 6 conuersi fueritis *RE* 7 et arcum suum *RE* 8 et
 in eo *RE* 9 magnianimus *V* 10 deputatur *R* 11 uibrabit *R* 12 et
 sagittas suas *VE* 13 repentinæ iræ, *E* quæ per *ex* *quer corr. m. 2* *V*
 15 constituent^{ais}ur^{os} et his *corr. m. 2* *V* 16 conuertuntur *ex* conuer-
 terentur *m. 2* *V(e)* 17 magnianimus *V* 20 arcus *V* 21 quæ quia
 præparata *V* q; q² præparata *R* quia præparata *E* 23 aequalitate *R*
 24 huius *om. V* 25 et incognitã *R* 26 longanimitatem ad *R* 27 dilatione *ex*
 dilatatione *R*.

19. Atque ideo, posteaquam fremuerunt gentes et adstiterunt reges, posteaquam inania meditantes populi in unum conuenerunt aduersus dominum Christumque eius et posteaquam inrasi subsannatique sunt, subiectum est: tunc loquetur ad eos in ira sua et in indignatione sua conturbabit eos. 5
 qualiter autem loqui semper in ira sua dominus solitus sit, unum propheticae doctrinae grauissimum et maximum adferemus exemplum, Esaia dicente: audite uerbum domini, principes Sodomum; attendite uerbum dei, populus Gomorrhæ. quo mihi multitudinem hostiarum uestrarum? dicit dominus; plenus sum. holocausta arietum et adipem agnorum et sanguinem tauro- 10
 rum et hircorum nolo; nec si ueniatis apparere in conspectu meo — quis enim exquisiuit hæc de manibus uestris? — calcare aulam meam non adponetis. 15
 si adferatis similaginem, uanum est; thymiana abominatio mihi est. neomenias et sabbata et diem magnum non sustineo, ieiunium et ferias et neomenias uestras et festiuitates odit anima mea. facti estis mihi in abundantiam, iam 20
 non sustineo peccata uestra. cum extendatis manus uestras, auertam oculos meos a uobis; et si multiplicetis precem, non exaudiam uos: manus enim uestræ sanguine plenæ sunt. et hæc quidem atrocia et plena iræ, principes Sodomum generosam 25
 Abrahamæ familiam nuncupari, populum Gomorrhæ electum in hereditatem Israhel dici, improbabiles esse hostias, abominabiles

8 Esai. I, 10 sqq.

1 adque VR 2 conuenerant VR 3 aduersum V 4 loq̄tur R
 5 et indignatione (ne sup. lin. a m. 2) V conturbabit ex conturbauit m. 2 V
 6 d̄s V 7 profeticae VR et ex est m. 2 V maximum ex
 maximus m. 2 V 8 Eseaia V 9 Sodomorum RE cf. Stud. 1886 p. 341
 domini E 10 gomorrae VR mihi om. R 15 apponitis R 16 thymiana ex
 thymiamna m. 2 V 17 est mihi E numenias I et sabbata
 uestra Re 18 ieiunia RE 19 et neomenias om. V 20 facti enim
 mihi estis E in abundantia VR 21 extenditis R 22 uestras om. RE
 23 praecem VR 24 sanguinae V 25 Sodomorum RE generosa V
 generosum R 26 Abraham R familia VR Gomorrae VR 27 Istraël V.

sollemnitates, pertæsa ieiunia. auertendi ab aspectu adeuntium oculi, obstruendæ ab auditu precantium aures, quia manus sanguine plenæ sint: quid hac comminatione grauius est? quid his minis seuerius? sed uideamus, qualiter in ira sua deus loquatur.

5 20. Sequitur enim, posteaquam dictum est: manus uest-
træ sanguine plenæ sunt, lauamini, mundi estote,
auferte nequitias ab animis uestris, a conspectu
oculorum meorum. discite bonum facere, exqui-
rite iudicium, liberate iniuriam accipientem, iudi-
10 cate pupillo et iustificate uiduam: et uenite, dis-
putemus, dicit dominus. et si fuerint delicta uestra
sicut phœnicium, ut niuem dealbabo: si autem
fuerint ut coccum, ut lanam candidam efficiam, et
si uolueritis et exaudieritis me, quæ bona sunt
15 terræ manducabitis: quod si nolueritis neque au-
diueritis me, gladius uos comedet. os enim domini
locutum est hæc. sequitur terrorem benignitas. et quibus
iam ultio criminis debita est, his adhuc superest pænitentis
conscientiæ beata confessio. non enim statim deus in ira sua
20 perimit, sed loquitur et dissimulata adhuc pœna tantum in
indignatione perturbat. qui enim ut coccum et phœnicium
erant, redundanti in manus sanguine decolores, hi in niuem
albescunt eruntque ueste beati uelleris candidati. et hæc qui-
dem ex auctoritate Testamenti ueteris præsumpta sint: uideamus,
25 an etiam in nouo dei ira talis esse intellegatur, ut saluet.

21. Namque Iohannis eos, quos esse nationem uiperarum
ob malitiam paternæ in se impietatis exprobrat, ita ad salutem

1 pertesa R spreta V ab conspectu E euntium (aduidendū *supr.*
scr. m. I) R 2 oculi *ex oculis* R ab *sup. lin. a m. 2* V ꝑcantium R
praecantium V sanguinae V¹R 3 plaenae V sunt VE hac *ex*
haec R 4 loquitur Rα 9 iudicate orfano R E 10 et uenite
arguamur RE 12 sicut foenicium V (e) ut fenicum R 14 et
audieritis R *Ed. Par. 1572 b* 15 neque obaudieritis mihi (ihi *in ras.*) R
16 comedet *ex* comedit R 17 hæc *om. E* et quibus — adhuc *om. V*
18 pænitentis R pænitentis, *ex* pænitentes V 21 foenicium V
fenicum R 22 hi *om. Rε* 23 erunt que V uestae R uelleris *ex*
uelleres *m. 2 V* 25 esse *sup. lin. a m. 2 V* 26 namque *ex* nam *m. 2 V*
Iohannis V Ioannes *ex* Ioannis R quos esse fructum uiperarum V.

monet: facite dignum fructum p̄nitentiæ. et rursum dominus ipse: uenite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam. frementibus autem aduersus se et non tantum in passione, sed etiam post passionem, non dico in unum conuenientibus, sed persecutionem 5 ecclesiæ, apostolorum fugam, eadem martyrum spirantibus deus sic loquitur iratus: Saule, Saule, quid me persequeris? ait autem: quis es, domine? dominus uero: ego sum Iesus Nazareus, quem tu persequeris. at ille tr̄mens et pauens in eo, quod sibi acciderat, dixit: 10 domine, quid me uis facere? sic loquitur iratus. sic in indignatione conturbat, cum, quibus ob meritum impietatis p̄na decreta est, ipsis per admonitionem desinendi metus et terror adfertur.

22. Sed ne ipsam quidem principalem et maximam loquendi 15 in ira et in indignatione conturbandi prædicationem prætermisit propheta. namque post id quod ait: tunc loquetur ad eos in ira sua et in furore suo conturbabit eos. ut ostenderet, qui ille iræ sermo esset et quæ ex eo conturbatio gigneretur. adiecit: ego autem constitutus sum rex ab eo 20 super Sion montem sanctum eius, adnuntians præceptum eius. dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ. reges eos in uirga ferrea. tam- 25 quam uas figuli confringes eos. iratus loquens atque in indignatione perturbans et irascendi modum temperat et loquendi. nam neque iram dissimulat potestate prælata, neque

1 Matth. III, 8. 2 Matth. XI, 28. 7 Act. ap. IX, 4.

2 ipse dñs (dñs *add. m. 2* ?) V (ε) omnes *om.* V 3 honorati R
4 aduersum V 5 conuenientibus R 6 ecclesiæ V ecclesiæ R 9 Na-
zareus RE ad ille V 13 p̄na R 15 et maxime R 16 in iram R
et in indignatione *ex* et indignationem *m. 2* V et indignationē R
prædicationiē (tio *in ras.*) R 17 profeta VR loquitur R 18 conturbabit eos *ex* conturbauit *corr. m. 2* V 19 illae V iræ *sup. lin. m. 1* R
21 prædicans præceptum eius R 22 meus *om.* V 23 odie R 24 tuam
post possessionem *om.* V 25 et t̄quam R (b) 27 pturbat (t *in ras. 2 litt.*) R conturbans V 28, namque ira V.

a bonitate sua excedit terrore præmisso, ut ad pietatem nos
 metus eius, cuius potestas esset demonstrata, reuocaret. con-
 turbantur ergo frementes et uana meditantés, cum regem
 sciunt, cum filium dei audiunt, cum possessorem eum finium
 5 terræ et heredem esse gentium discunt, cum regendi ius in
 uirga ferrea eius esse cognoscunt, cum modo ac facilitate uasis
 figuli comminuendos populos intellegunt. sic loquitur iratus.
 sic conturbat indignans, non puniens admissam impietatem, sed
 impænitentem ad pænitiæ confessionem commemorato pote-
 10 statis terrore perturbans.

23. Quamquam uero per spiritum prophetiæ, pro gerendis
 gesta memorantis, quia solitus sit per non ambiguam prou-
 dentiam gerendorum deus futura pro præteritis significare,
 absolute intellegi possit, omnia hæc ex persona unigeniti filii
 15 dei domini nostri Iesu Christi dicta esse, et infidelitas maxima
 sit trepidum ad hæc sensum ambiguæ opinionis adferre, tamen
 etiam euangelicis atque apostolicis doctrinis ostendendum est,
 nihil eorum prophetam, quæ gerenda prædicandaque essent, non
 antea prophetasse, maxime cum non exiguus ignorantibus atque
 20 simplicibus error oriatur in eo, quod dictum est: ego hodie
 genui te. cum enim ante tempora unigenitus dei filius ma-
 neat, non conueniens et consonans esse intellegitur, ut in die
 genitus sit, cum dies omnes in tempore sint. tempora enim
 secundum præscriptam nobis a Moyse cognitionem, in hunc
 25 suum motum atque cursum ab origine sæculi et constitutione
 dimensa sunt, cum per momenta et horas et menses et annum

1 ad pietatē R ad pietatem ex ad impietatem m. 2 V 2 potestatem
 (tem in ras. m. 3) demonstrat (t in ras. m. 3) R uocaret R reuocare V
 conturbabantur V 4 possessorem eum ex possessorem cum R possessorem
 eum corr. m. 2 V 5 discunt ex dicunt R 6 ac supr. scr. R uasi^a corr. m. 2 V
 9 impaenitentē V in — p^o enitentē R penitentiae ex paenitentiae R peni-
 tentiae ex penitentiam m. 2 V cōmemorato (o in ras.) R commemoratae ex
 commemorantur m. 2 V 11 profetiae V prophetiae ex prophetae R
 12 memorantis ex memorantur m. 1 V 15 ess^o V 16 ambigue (ue in ras.) R
 17 euuangelicis VR adque VR 18 profetam VR gerenda ex gene-
 randa R 22 nec conueniens nec consonans e 23 omnis ex omnes m. 2 V
 omnis RE sit VE 24 praescriptam VR a nobis a Moyse V in
 hac suum R 25 et om. R 26 oras R.

reolubili in se successione discreta sunt; institutumque est tempus ex tempore, quia tempora omnia mutua temporum substitutio et gignit et terminat. atque ob id dies in tempore est, per quam tempus uniuersum et inchoatum desinit et desinens inchoatur. unigenitus uero filius dei, ut dei uerbum, ita est deus uerbum; non cum temporibus est, sed ante tempora; non in aliquo. sed ante omnia est. erat enim, cum tempora facta sunt, quippe qui ea fecerit. erat ergo semper. non enim est definitus in tempore, non subiectus in numerum; sed per quem est eorum omnium, quæ et sunt et esse dici possunt, origo, ipse ille infinitæ æternitatis suæ ortu, ut ab æterno genitus, esse persistit. ut igitur dicti prophetici, quo ait: ego hodie genui te, ratio possit intellegi, adhibenda nobis est euangelica atque apostolica auctoritas, ut uel prophetam de apostolo uel apostolum de propheta intellegamus. tenendus autem idem euangelicorum dictorum ordo, qui psalmi est.

24. Nam id primum est: ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius. et nescio, cui Christum regem esse ambigere sit tutum, latrone hoc ipso in crucis passione confitente: memento mei, domine, cum ueneris in regnum tuum. sed non sufficit confessio latronis, regem esse profitentis. testantur etiam adoraturi magi, cum interrogant: ubi est, qui natus est rex Iudæorum? testatur et Pilatus interrogans: tu es rex Iudæorum? profitetur et dominus respondens: tu dixisti. non negat interrogatus, nec gloriatur humiliandus ad mortem.

20 Luc. XXIII, 42. 23 Matth. II, 2. 24 Matth. XXVII, 11.

2 omnia *sup. lin. a m.* 2 V (E hoc uerbum ante tempora ponunt) 3 germinat V R 4 per quam — R per quem ε inchoatum V (sed mox inchoatur) 5 dei filius ε ut dī uerbum ita et d̄s uerbum V ut dei uerbum ita est: deus erat uerbum α ut dei uerbum est ita et deus erat uerbum ε 6 sed ante — ante omnia est om. V 8 fecerit ex faceret m. 2 V 9 definitus Rb 11 illae infinitae V ille et infinitae α ille ex infinitae ε 13 euangelica adq. apostolica auctoritas VR euangelica et apostolica atque prophetica auctoritas E 15 idem (em in ras.) R 16 euangelicorum R euāgeliorum V 20 profitente Ve 21 subfcit V 22 profitentis ex profitentes m. 2 V 24 testatur — et Pilatus — rex Iudæorum in marg. scr. m. 1 R 26 ne^c corr. m. 2 V.

cum non sit nisi ex responsione confessio, ita neque se protulit professionis auctorem, neque interroganti cognitionis ueritatem inuidit.

25. Sed non sufficit respondisse, quod rex sit; audiamus
 5 etiam illud, et qui sit iste, qui rex est. princeps namque sacerdotum etiam cum sacramento interrogat, dicens: adiuro te per deum uiuum, ut dicas nobis si tu es Christus filius dei. et dicit illi Iesus: tu dixisti. interrogatio nunc quoque non inprobatur, sed et iactantia et gloriatio
 10 spontaneæ professionis effugitur; quæsitæ tamen ueritas non negatur. ac sic uerecundia humilitatis et ueritatis confessio temperantur, ut sit et in responsione officium et in interrogatione cognitio. sed expectandum est, qui tandem sit responsionis huius profectus, quod Christus filius dei est; nempe
 15 quid sequitur ad id, quod dictum est: tu dixisti? uerum dico uobis, a modo uidebitis filium hominis sedentem a dextris uirtutis et uenientem cum nubibus cæli. qui filius hominis est. idem et filius dei est: natura generositatis in filii hominis adsumptione non deperit. nam
 20 non ideo non dei filius, quia et hominis filius est. non enim cum diuinitatis decessione fit humilitatis accessio; nec per consortium infirmitatis contumeliam uirtus exceperit, quippe cum infirmitas honore sit donata uirtutis. nam hominis filius a dextris dei adsidet, ueniens cum nubibus cæli contuendus. quo
 25 dicto prophetia consummatur illa, quæ dixit: dicit dominus domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabillum pedum tuorum.

26. Hic ergo rex super Sion montem sanctum dei constitutus est, præceptum domini adnuntians: non super illum utique
 6 Matth. XXVI, 63. 15 Matth. I. c. 64. 25 Ps. CIX, 1.

1 cum non sit *ex* cum sit non sit *m.* 2 *V* ita *om.* *V* praetulit *V*
 2 interroganti (*og sup. lin.*) *V* cognitionem ueritatis *V* 5 qui rex sit *V*
 6 interrogat (*t in ras 2 litt.*) *R* 7 per dñm *V* 10 quæsita (*a supr. scr.*) *R*
 11 ac si *V* 12 temperatur *V* 14 nempe quid *ex* nempes quid *m.* 1 *V*
 nempe quod *e* 17 ad dextris³ *V* uirtutis dei *E* in nubibus *E*
 19 in fili *V* 20 et *sup. lin. a m.* 2 *V* est filius *VE* 24 cum caeli
 nubibus *VE* 25 profetia *VR* dixit *RE* 27 scabillum *RE*
 28 Sioⁿ *corr. m.* 2 *V*.

deperditæ ciuitatis montem, conploratæ scilicet et homicidæ et
 parricidæ Hierusalem; sed Hierusalem eius, quæ in cælis est,
 quæ mater est nostra, quæ ciuitas regis magni est, cuius, ut
 existimo, hodie incolæ sunt in passione domini resurgentes.
 dei itaque præceptum hic rex constitutus adnuntiat, ut uentu- 5
 rum eum cum nubibus cæli meminissent, aduersus quem fre-
 merent et conuenirent, ut per cognitionem diuini aduentus con-
 turbati super contumelia inlusæ humilitatis corporeæ pæniterent.

27. Tenet autem ordinem prophetiæ euangelica doctrina.
 nam in eo ipso dicti utriusque ratio continetur, huius scilicet 10
 dicti: ego autem constitutus sum rex ab eo super
 Sion montem sanctum eius, adnuntians præceptum
 eius. dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego
 hodie genui te: cum enim ait: a modo uidebitis filium
 hominis sedentem a dextris uirtutis, tempus, quo 15
 filius hominis, qui et Christus et dei filius est, consensu dei
 dignus esset. ostendit: ut, quia antea dei filius, tum quoque et
 hominis filius esset. id, quod tum hominis filius est, ad per-
 fectum dei filium, id est ad resumendam indulgentamque cor-
 pori æternitatis suæ gloriam per resurrectionis potentiam 20
 gigneretur: quam gloriam a patre corporeus reposebat. qui
 enim in forma dei erat, formam serui acceperat. et acceptæ
 huic formæ serui gloriam dei. in qua mansit. expostulat, dicens:
 pater, clarifica me apud te ipsum ea claritate,
 quam habui. priusquam mundus esset apud te. non 25
 noua quærit, non aliena desiderat: esse talis, qualis fuerat, po-
 stulat et precatur id se, quod ante erat, esse, gigni scilicet

14 Matth. XXVI, 64. 24 Ioh. XVII, 5.

I perditæ R^{2b} terrenæ e 2 Hierusalem sed Hierusalem V 3 quæ
 mater nostra V magni regis est V 4 hodieque e 5 itaque ex
 itaque m. 2 V hic ex his m. 2 V ut sup. lin. a m. 2 V eum
 nenturum V 6 cum cæli nubibus E fremet V 9 profetæ V
 euangelica VR 11 autem om. e 15 uirtus dei α uirtutis dei e
 16 qui Christus R et dei filius (om. est) Rα et dei filius et e
 consensu ex consensu m. 2 V 17 dignandus e ut quia corr. Bened.
 ut qui V e et qui R tunc quoque V 18 esset ut id e esset et id b
 filius hominis E 22 serui sup. lin. a m. 1 V 23 postulat e 24 glorifica RE
 25 habui priusquam sup. lin. a m. 2 V 27 et scripsi sed cod. prae-
 catur VR post ante 3 litt. eras. R.

ad id, quod suum fuit. non erat autem idipsum tunc totus, quod ut fieret precabatur: fieri autem totus non aliud, quam quod fuerat, postulabat. sed cum fit, quod fuit, et, quod non erat, est futurus, ad id, quod fuerat, id, quod totum non erat, quodam noui ortus nascebatur exordio. ergo hic resurrectionis suæ ad adsumendam gloriam dies est, per quam ad id nascitur, quod ante tempora erat. sed nascens ad id, quod ante tempora fuit, id tamen in tempore nascitur esse, quod non erat. atque ideo filius hominis a modo adsidens uirtutis dextris est uidendus, quia natura carnis post resurrectionem glorificata ad profectum eius, quam antea habuerat, claritatis prouehabatur: cum hominis filius consessurus patri et in immortalitatem corruptione carnis absorpta in uiuentem tunc et non moriturum amplius dei filium nasceretur.

28. Tenuit autem beatus apostolus nouam hanc in eo temporariæ huius natiuitatis discretam ab ea, quæ ante tempora est, generationem et subdiuisam significationem. nam cum de beata illa et nullis circumscripta temporibus natiuitate dixisset: primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso creata sunt omnia in cælis et in terra, uisibilia et inuisibilia, primogenitum quoque etiam ex mortuis in resurrectione commemorat dicens postea: primogenitus ex mortuis, ut fieret ipse in omnibus primatum habens. nascitur enim ad id, quod non erat, cum tamen id fieret, quod fuisset. est enim primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ:

19 Coloss. I, 15 sq.

1 tum totus V 2 quod ut fuerit R 5 nascibatur exordii V
 6 ad pr. l. supr. add. VR nascitur ex nascetur R 7 post erat incip. al. man. R
 8 fuid V no = scetur (o ex a) R nescitur α esse — atque in ras. R
 9 adque VR uirtutis dextris et uidendus V uirtuti in dextris est uidendus (in i. ras.) R 11 prouehabatur V 12 consessurus ex consensurus V, ex consessurus R patriæ immortalitatis V corruptione ex corruptionis R 13 et in uiuentem E 15 post autem 4—5 litt. eras. R temporariæ (te ex corr., rariæ in ras.) R tempore α 16 discretum V
 17 generationē ex generationē R generatione b de beat ille corr. m. 2 V
 19 primogenitus ex primagenitus m. 2 V 21 post ex mortuis uerba errore huc quoque translata ut fieret ipse in omnib. del. m. 1 V
 23 ut h. l. om. V 24 cum suo. lin. a m. 1 V.

idecirco primogenitus ex mortuis, ut maneret primogenitus creaturæ. idem enim est primogenitus ex mortuis, qui erat primogenitus creaturæ.

29. Non nunc aliud est, atque antea fuit, quamvis ipse etiam aliud fuerit ex alio; sed id, quod ex alio etiam aliud fuit, in id ipsum tamen, unde antea exstitit, aliud est renatum. nam qui natus ex uirgine homo est, erat et tum dei filius: sed qui filius hominis est, idem erat et dei filius. natus autem rursus ex baptismo et tum dei filius, ut et in idipsum et in aliud nasceretur. scriptum est autem, cum ascendisset ex aqua: filius meus es tu, ego hodie genui te. sed secundum generationem hominis renascentis tum quoque ipse deo renascebatur in filium perfectum, ut hominis filio ita et dei filio in baptisinate comparato.

30. Sed id, quod nunc in psalmo est: filius meus es tu, ego hodie genui te, non ad uirginis partum neque ad lauacri generationem, sed ad primogenitum ex mortuis pertinere apostolica auctoritas est. namque in libro Actuum apostolorum ita dictum est: nosque uobis euangelizamus eam, quæ ad patres facta est repromissio. hanc deus expleuit filiis nostris, suscitans dominum nostrum Iesum, sicut et in psalmo primo scriptum est: filius meus es tu, ego hodie genui te, cum suscitauit eum a mortuis, amplius non regressurum in interitum. uox ergo hæc dei patris secundum apostolum in die resurrectionis existit; et uideamus an idipsum et euangelistæ doceant. namque dominus resurgens tali ad apostolos usus est

19 Act. ap. XIII, 32 sq.

2 idem enim genitus est ex V 4 quamvis ipse etiam aliud (ex alio m. 1) R quamvis (ex quam m. 1) ipse etiam aliud V quamvis etiam aliud ipse E 5 set R uerba sed id quod ex alio in marg. inf. add. m. 2 V 7 filius dei ε 8 erat om. V 9 et cum V 10 nosceretur V est enim V 12 post renascentis desin. al. man. R tūaq̄. quo R 13 profectum VR sed cf. adn. Bened. 16 neque ex neque neque m. 2 V 19 uobis om. R euangelizamus VR ea V 21 d̄m n̄ ihm V 24 regressurum ex regressuroum m. 1 V 26 die (om. in) V exstitit V exstitit E 26 euangeliste V que Bened. h. l. de V notant euangelia sic doceant ad α pertinet 27 namq. V namque ex namque R.

uoce: data est mihi potestas omnis in cælo et in terra. euntes nunc docete omnes gentes, baptizantes eas in nomine patris et filii et spiritus sancti. resurgens enim in cælo et in terra ius omne sortitus est. in eo autem quod ait: data est, poposcisse id, quod accepit, ostendit.

31. Sequitur enim: posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ. accepit ergo hereditatem gentium, quam poposcit. 10 poposcit enim cum ait: pater, uenit hora, honorifica filium tuum, ut filius honorificet te. sicut et dedisti illi potestatem omnis carnis. ut, omne quod dedisti illi, det illi uitam æternam. et rursum: non pro his rogo tantum, sed et pro his, qui credituri 15 sunt per uerbum eorum in me. hæc ergo hereditas eius, ut omni carni det uitam æternam, ut omnes gentes baptizatae atque doctæ regenerentur in uitam: non iam secundum diuinam illam Moysi cantionem angelorum dominatui deditæ neque secundum eorundem numerum diuisæ, sed in dominicam 20 familiam susceptæ et in domesticos dei deputatæ et ex iniusto atque peccatore et peruerso iure dominantium in regnum æternum diuinumque translatae. neque enim adhuc tantum portio domini Israhel, neque funiculum hereditatis eius Iacob, sed gentes omnes, secundum numerum angelorum ante diuisæ, nunc 25 iam unius atque unus omnis hæc uniuersitas gentium dei populus est: et æterna hæc omnium ex mortuis resurgentium primogeniti huius ex mortuis æterni heredis hereditas est.

1 Matth. XXVIII, 18. 10 Ioh. XVII, 1 sq. 13 Ibid. 20.

1 omnis potestas R 3 eos RE fili V 4 enī *supr. scr.* R
8 terminos *sup. lin. a m. 1* V 10 poposcit *h. l. sup. lin. a m. 2* V
11 ut filius tuus E sicut dedisti RE 13 illi ui uitam V illi^a uitam R
14 sed pro his R sed et pro iis α sed et pro illis ε 16 baptizate adque
eductæ V 17 regenerentur om. V 18 illam diuinam E cantionem R *cf. p. 16, 3* dominatui (tui in ras.) R 20 deputate ex depotate R
21 peccatore et om. Ve 22 enim om. Va 23 israhel V funiculus E
post sed eras s? R 24 ante *sup. lin. a m. 2* V 25 populus ex populos R
26 est om. V resurgentium — mortuis om. V 27 et aeterni V.

32. In eo autem, quod subiectum est: et possessionem tuam terminos terræ, non est existimandum, quod id ipsum repetitus sermo significet, tamquam illi sola gentium terras inhabitantium donata possessio sit. non enim ait: et possessionem tuam usque ad terminos terræ, sed terminos terræ. ab eo autem, quod terminatur, id, quod terminat, differt. neque id ipsum est finitum atque finire. neque unum est modum sumere atque moderari: quorum aliud interius modum accipit, aliud exterius quodam ambitu suo obiectuque moderatur. non enim ita in profundum demersa terra est aut in latitudinem extensa aut prolata in altum est, ut non undique secus aut circumfusæ aut subiacentis sibi naturæ contineatur obiectu. hanc enim infernæ vastitudinis demersa et immensa abyssus sustentat, hanc circumfusi et superni æris spiritus inumbrat atque ambit. quod autem subiecta sibi abyssus suspensa sit, propheta testatur dicens: ipse super maria fundavit eam et super flumina præparavit eam. et rursum: qui firmavit terram super aquas. et hanc immensam atque infinitam vastitatem abyssum scriptura solita est nuncupare, cum Iona intra cetum orat et dicit: abyssus multa circumfudit me. atque hæc quidem infinita immensitas, quæ secundum uerbi proprietatem in abyssus significari intellegitur, spiritali diuinæ substantiæ est circumscripta uirtute secundum illud apostoli: quoniam omnia in ipso et per

16 Ps. XXIII, 2. 18 Ps. CXXXV, 6. 20 Ion. II, 6. 24 Rom. XI, 36.

1 autem *om.* V adiectum est *Ve* 3 rep&ititus (& ex parte *eras.*) R soli R solo V terra R 4 est V et in *ras.* R 5 sed terminos terræ *om.* V 7 finium V finitum esse • adque VR et sic fere semper 9 cipit — obiectuque *om.* V habitu R 10 demersa est terra E 11 latitudinem V 12 subiacentes V 13 obiectum V demersa et immersa R 14 abusus V aeri V 16 profeta VR et sic *sescenties* testatur ex taestatur m. 2 V mariam V fundavit illam R 17 præparavit illam RE et iterum V 19 scriptura V 20 sic V cf. quæ dixi *Abh.* IV, 58 cum Iona^e intra coetum oranti — dicitur R cum Iona intra cetum orante dicitur E habysson R 22 que V 23 spiritali et diuinæ V^b spiritualis et diuinæ *Ed. Basil. et Par.* 1572 24 omnia in ipsum V sed cf. Ps. CXXXIX cap. 1.

ipsum, ipsi gloria in sæcula sæculorum. esse autem
 infernæ huius regionis vastæque abyssus incolas plures, beati
 Iohannis Apocalypsi docemur, cum nullus, neque in cælo, ne-
 que supra terram, neque infra terram obsignatum librum dignus
 5 est repertus aperire. non utique de mortuis et in terram
 sepultis significare intellegitur, cum ad tertii incolatus demon-
 strationem non qui intra terram, sed qui infra terram, neque
 qui mortui sunt, sed qui uiuunt, nullum in se resignandi libri
 habuerint auctorem. cum ergo possessio terræ finium domino
 10 donatur, non tam terra donatur, quam ea, quibus terra finitur.
 terræ enim terminos, quibus terra ipsa determinatur, accepit.

33. Cuius rei sacramentum omne beatus apostolus Paulus,
 quippe cuius ore Christus de se est locutus, exposuit dicens: qui
 cum in forma dei esset, non rapinam existimauit se
 15 esse æqualem deo, sed se exinaniuit formam serui
 accipiens, in similitudine hominis constitutus et
 habitu repertus ut homo: humiliavit se factus
 obaudiens usque ad mortem, mortem autem crucis;
 propter quod et deus illum exaltauit et donauit
 20 illi nomen, quod est super omne nomen, ut in no-
 mine Iesu omne genu curuet cælestium et terre-
 strium et infernorum, et omnis lingua confiteatur,
 quia dominus Iesus Christus in gloria dei patris.
 in forma itaque dei manens formam serui accepit, scilicet ex
 25 deo homo natus. et post mortem crucis in nomen, quod super
 omne nomen est, exaltatur: in deum namque, quia nullum ultra
 deum nomen est, prouehitur, eique hoc petenti, id est, ut esset,
 quod fuerat ante, donatur. formam enim serui in forma dei
 manens sumpserat. accepit deinde possessionem finium terræ,

14 Phil. II, 6 sqq.

2 huius infernae E abyssos V abyssi E 4 super V 6 sepultis ex
 sepultam m. 2 V 8 mortui ex mortuis m. 1 V uiuant VRα ullum Vb
 illum R α 10 non tam terra donatur om. V 12 sacramētum ex
 sacramētaum m. 1 V 14 in sup. lin. a m. 1 V 17 rep ≡≡≡ tus R
 18 oboediens R crucis ex faucis m. 2 V 21 genu ex genus m. 2 V
 flectatur RE 23 in gloria ē (ē in ras.) R(e) 24 itaque (ita in ras.) R
 25 quod est super omne nomen E 29 promissionem R.

id est, ut in nomine Iesu omne genu flectat cælestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris: non terra solum, sed superna etiam infernaque donantur et ea, quibus terra concluditur. et in gloria dei patris hodie 5
genitus nascitur, id est in manentem antea dei formam per præmium mortis formæ seruilis adsumptio honestatur; fitque sub tempore noua nec tamen inusitata natiuitas, cum ad resumendam gloriam dei patris, qui ex forma dei forma serui erat repertus, primogenitus ex mortuis nasceretur. 10

34. Sequitur deinde: reges eos in uirga ferrea, tamquam uas figuli confringes eos. multis aut male opinantibus aut uirtutem et proprietatem dictorum diuinorum ignorantibus aduersa hæc esse bonitati dei uidentur, ut gentes, 15
quas filius dei in possessionem poposcit et in hereditatem accepit, terrore uirgæ ferreæ regat et modo uasis figuli confringat. neque enim boni cuiusquam est dare et accipere perdenda. et qui mauult peccatorum pænitentiam quam mortem, non existimatur secundum professionem naturæ suæ esse facturus, si uirga ferrea confringat, quos dari sibi in hereditatem poposcit. 20

35. Et primum, ne quis temerariæ huic et impiæ præsumptioni locus pateat, proprietates ipsæ uerborum in romanam linguam translatorum cognoscendæ sunt. namque id, quod nobiscum est: reges eos in uirga ferrea, quamquam ipsum reges non tyrannicum neque iniustum sit, sed ex æquitatis ac 25
moderationis arbitrio regimen rationale demonstret, tamen molliorem adhuc regentis adfectum proprietas græca significat. quod enim nobiscum est: reges eos, cum illis est ποιμανεῖς αὐτούς, id est pastoraliter reges, regendi scilicet eos curam

1 flectāt V flectat¹ R flectatur E 2 terrestrium (*om.* et) E 3 in gloria ē R e 4 non terra solū VR non terrena sola E 6 genitus ex genuitus m. 1 V 8 inusitata ex inusitatum m. 1 V 9 serui erat per primogenitum ex V 11 et tamquam Rb 14 bonitatis V 16 terrorae VR et in modo R² canfringat (*can ex parte in ras.*) R 17 pe=denda V 18 magis uult ex mauult R² (b) 19 promissionem e. naturae ex nam terrae m. 2 V 22 ipsae (*ae in ras.*) R 24 eos *sup. lin. a m.* 1 V 25 regis non sit tyrannicum neq. iniustum sit V 28 ποιμανεισαστουσι V ποιμανισουσι R reges ex regis R.

adfectu pastoris habiturus: ipse est enim pastor bonus, cuius nos sumus oves, pro quibus animam suam posuit. ne autem ius tyrannicum significari arbitremur in uirga, quæ in uirgæ nuncupatione proprietatis sit, ex nouo et ueteri Testamento noscendum est.

36. Beatus Paulus ad Corinthios scribens, quos ex multis peccatis ad pænitentiam moderata atque utili adhortatione reuocabat, ait: quid uultis? in uirga ueniam ad uos an in caritate et spiritu mansuetudinis? numquid Paulo ius prætorium erat, ut uirgam comminaretur et cum officio lictoris ad ecclesiam Christi adesset? non utique ita opinandum est. sed quia omnis dei sermo, quo ex errore in ueritatem retrahimur, quo per comminationem terroremque iudicii ad innocentis et sanctæ uitæ uiam regimur, uirga est nuncupatus, per quam, intra disciplinam diuini metus cohibiti, moderati ac prouidentis rectoris monitu coercemur, beatus apostolus condicionem eligendi aduentus sui his, quos monebat, adiecit, utrum mallent eum in seueritate doctrinæ atque obiurgationis adesse, an in spiritu lenitatis. quod utrumque secundum modestiæ tenorem erat necessarium, ut obœdientibus lenior, insolentibus uero seuerior adueniret. et hoc quidem ex noui Testamenti auctoritate præsumptum est.

37. Hanc autem uerbi doctrinam uirgam nuncupari ex ueteri ita cognitum est, cum dicitur: uirga directionis uirga regni tui; quia hæc eadem est uirgæ directio, qua per doctrinam in æquam uiam utilemque dirigimur, et quæ uirga

8 I Cor. VI, 21. 24 Ps. XLIV, 7.

2 oves sumus *ε* 4 ueteri *ex uetere m.* 2 *V* 6 chorinthios *R*
 quos cū *ex α* quos tum *ex ε* 7 pænitentia *V* p^o enitentiam *R*
post utili I litt. eras. R adhortatione *ex* adhortationem *m.* 2 *V*
 8 uenio *V* 10 ut in uirgā *V* ut uirga *Basil. et Par. 1572* ut in uirga *b*
 cum officia *V* 11 lictoris *VR* ad ecclesiam *V* non — opinandum
 est *om. R* 12 di sermone cū *ex V* in ueritate *R* in ueritatem dei *E*
 14 regimur *ex* regimurum *m.* 2 *V* 16 coercemur *b* 18 eum in
 seuaritate doctrinæ *V* eum in seueritate eū (*e ex c*) doctrinæ *R*
 20 obydientibus *V* 21 insolentibus *ex* insulentibus *R* uero *om. V*
 23 *ex ueteri (i ex e m. 2)* ita *V* *ex ueritate sed. in marg.:* *ex ueteri ita R*
 25 uirgæ *ex* uirgatui *m.* 2 *V* quo per *V* 26 uitam *V*.

regni est, necesse est ipsa illa doctrina sit regni. ipsum autem dominum nostrum ob doctrinæ suæ utilem ac moderatam prædicationem uirgam nuncupatum ita accepimus dicente Esaia: exiet, inquit, uirga de radice Iesse. ac ne tyrannicam in eo seueritatem per uirgæ nuncupationem auderet quisquam 5 opinari, continuo propheticus sermo subiecit: et flos de radice ascendet et requiescet spiritus dei super eum, ut uirgæ seueritatem floris suauitas temperaret, cum unicuique nostrum doctrinæ terror regimen perfectæ beatitudinis admoueret. in hac ergo uirga reget datas sibi gentes: non 10 corruptibili, non caduca, non fragili, sed ferrea, id est ualidissima et pro naturæ suæ soliditate firmissima.

38. Hac ergo uirga ferrea ut reget, ita et confringet uel conteret; nam magis hoc secundum septuaginta translatore 15 græcitatibus proprietatis enuntiat. ita enim scriptum est: *Ὁς σκευὸς κεραμέως συντρίψει αὐτούς.* sed siue conterat, siue confringat, non ideo existimandus est hereditatem poscere, ut eam ad perdendum atque abolendum confringat et conterat: quippe cui cor contritum sacrificium sit optimum. contritio ergo illa siue confractio est, quæ in nobis corporeas uoluptates et sæcularium uitiorum incentiua conminuit dignosque 20 nos dignatione domini præstabit secundum dictum prophetæ: cor contritum et humiliatum deus non spernet. comparata autem uasis figuli confractio quantam absolutionem intelligentiæ huius inperitur? non enim sine 25 causa quos in hereditatem poposcit, uirga ferrea regens tamquam uas figuli confringet: nisi quod comparationis exemplo

4 Esai. XI, 1. 23 Ps. L, 19.

1 necesse est illa ipsa est doctrina sit regni V 3 uirga V Esea V 4 in-
quid VR 6 de radice eius RE 7 super eum spiritus domini RE 13 ut
reget ita confringet et conteret Rb reget ita ut confringat et conterat e
15 *σκευος κεραμεως συντριψει αυτους* ≡ V *σκευος κεραμε-
ωκε υπτην εταυτου* R 18 atque abolendum om. V 19 con-
bula
tributum R contribulatum VE 22 præstabit ex præstauit m. 2 V
23 contribulatum Rb 24 spernet R 25 inperitur ≡ titur (eras. i) R inperit V
impartitur e.

fragmenti istius modi damnum proficere in restaurationem eiusdem uasis ostendit.

39. Qualis autem a deo secundum uas figuli nostra confractio sit, idem docuit per Hieremiam prophetam, dicens: surge et
 5 descende in domum figuli, et ibi audies uerba mea. et descendi in domum figuli, et ecce ipse faciebat opus super lapides. et cecidit uas, quod faciebat in manibus eius; et iterum ipse faciebat uas aliud secundum quod placuit in conspectu
 10 eius ut faceret. et factum est uerbum domini ad me, dicens: si secundum figulum hunc non possum facere uos, domus Israhel? ecce sicut lutum figuli uos estis in manibus meis. in summa loquar super gentem aut super regnum, ut feriam eos et perdam:
 15 et si conuersa fuerit gens illa a malis suis, pænitebo de malis, quæ cogitabam facere illis. et in summa loquar super gentem et regnum, ut reædificem et plantem. et facient mala ante me, ut ne audiant uocem meam; et pænitebo de bonis, quæ
 20 locutus sum facere illis. sic petitas atque obtentas hereditatis suæ gentes deus confringet et conteret, ut reformet. confringet enim in omnibus omnes inexplebiles cupiditates et inlecebrosas lasciuias et feruentes iras et inanes superstitiones et tumentes fastus et impias opiniones. reformat autem nos
 25 ad rationabilem uitæ usum contemptu pecuniæ, luxus pudore, iræ moderatione, ueri scientia, communionem uiuendi, religionis officiis, cum per doctrinæ regimen terroremque iudicii in has uirtutes post uitia illa reuiuiscimus. non enim ait: tamquam
 4 Hierem. XVIII, 1 sqq.

1 frac̄nti R dānū^p R 4 Ieremiam V 6 descendit V 8 fecit uas aliud RE 12 Istrahel V ecce ex ece m. 2 V 13 supra gentem V (sed. infra super) 15 paenitebao corr. m. 1 V 16 cogitabo VR 17 loquor V reaedificem ex reaedificet m. 2 V 18 ante me ex autem corr. m. 2 V 20 hereditates V 21 conterit (terit sup. lin. a' m. 2) V ut — enim om. V 22 confringet enim in R confringit enim deus in E 23 inlecebras V lasciuias ex lasciuitas m. 1 V 24 fastus ex fastos R 27 doctrinā^o corr. m. 2 V 28 per uitia illa V reuiuiscimus E cf. Neue Formenl. II, 505.

uas figulum confringes, ne per testæ fragmentum inre-
formabile uas posset intellegi; sed ait: uas figuli, quod in
ipsa artificis molitione uas fieret, ut secundum prælatum exem-
plum prompta esset confracti eiusdem uasis ex artificis uolun-
tate reparatio.

6

40. Sed inrationabilis materiæ uas etiam sub alia intellegentia ad rationem humanæ uoluntatis aptatum est: homines quidem per hæc uitia sua cadere, sed si in his pæniterent, id est, si ab his desinerent, se quoque deus in his, quæ ad pœnam casus huius constituerit, pænitere, non quod hic motus mentis secundum humanam naturam in deum caderet, sed quia homini gestorum pænitentia modus est gerendorum; pænitentiam quoque suam deus memorat ad pœnam, quia puniri desinerent, qui esse impii destitissent. ut ergo figulo promptum est amissum uas ad eandem, uel quam uolet, speciem reformare, ita deo facile est, post uitiorum casus uolentes se erigi per doctrinæ suæ institutionem ad pietatem ex impietate reparare.

10

15

41. Sed et illa tamquam uas figuli non ignoranda confractio est, tum cum his corporibus dissolutis et casu mortis confractis pro uoluntate artificis restauratio adferetur. quod utrumque propheticus sermo significasse eodem dicto uidetur. nam cum pænitentiam utilem in his, quæ antea agebantur, ostendit, præsentis huius uitæ et corporalis ex uitii in uirtutem nouam quasi instaurationem docet esse oportere, ira in eos dei sicuti criminum uoluntate cessante. et quamquam id ex figuli comparatione protulerit, tamen, cum de eodem figulo ait: et

20

25

26 Hierem. XVIII, 4.

1 figulum *Vr* figuli *R* figulus α *om. Basil. et Par. 1572.* (an figlinum? cf. *Bened.*) confringes eos, ne ϵ teste *corr. m.* 2 *V* teste *R* fragmentum *R* 2 *sad m.* 2 *V* 4 uasi^s *corr. m.* 2 *V* 6 sed hoc irrationabilis ϵ 11 *dñm ex dñm* *corr. m.* 2 *V* 12 modus ex moduaus *corr. m.* 1 *V* p^o \equiv enitentiam et sic saepissime *R* 13 poenam ex paenam *R* desinerⁿ & *R*¹ 14 esse ex essent *R* 17 institutione^m *corr. m.* 2 *V* ad pietatem ex ad impietatem *m.* 2 *V* 19 tum *sup. lin. a m.* 2 *V* 21 significasse ex significasset *m.* 1 *V* 23 praesenti *V* in uirtutē α in uirtute *V* in uirtutes ex in uirtute *m.* 3 *R* 24 ira ex ita *m.* 2 *V* in eosdem sicuti *V*.

ipse fecit uas aliud secundum quod placuit in con-
 spectu eius, significari intellegitur etiam illa, quæ secundum
 dei uoluntatem resurgentium corporum instauratio est futura.
 prout ei enim placet et in conspectu eius dignum est, con-
 5 fracta reparabit, non ex alia aliqua, sed ex ueterè atque ipsa
 originis suæ materie speciem illis conplaciti sibi decoris inper-
 tiens: ut corruptibilium corporum in incorruptionis gloriam
 resurrectio non interitu naturam perimat, sed qualitatis condi-
 cione demutet. non enim aliud corpus, quamuis in aliud
 10 resurget, apostolo dicente: seminatur in corruptela, re-
 surgit in incorruptione; seminatur in ignominia,
 resurgit in gloria; seminatur in infirmitate, resur-
 git in uirtute; seminatur corpus animale, surgit
 corpus spiritale. fit ergo demutatio, sed non adfertur
 15 abolitio. et eum id, quod fuit, in id, quod non fuit, surgit, non
 amisit originem, sed profecit ad honorem. confringi itaque nos,
 tanquam uas figuli, uel nunc, uel tunc gaudeamus: ut et nunc,
 modo figuli uasis, conmortui et consepulti domino in baptis-
 mate in nouitate uitæ ambulemus et in nouum Christi hominem
 20 deposito uetere renascamur, et tunc per hunc nouæ natiuitatis
 profectum in beatam illam ac deo placentem iteratæ repara-
 tionis nostræ speciem reformemur.

42. Cuius boni non ignarus propheta post hæc hortatur et
 dicit: et nunc reges intellegite, erudimini qui iudi-
 25 catis terram. seruite domino in timore et exul-
 tate cum tremore. adprehendite disciplinam, ne
 forte irascatur dominus, et pereatis de uia iusta.

10 I Cor. XV, 42.

2 etiam intelligitur illa *E* 4 prout & enim *R* prout enim ei *VE*
 in *om.* *V* 5 ex ueteri *E* 6 materiae *R* 7 corporū incorruptionis *V*
 11 in incorruptione *ex* in corruptione *m.* 2 *V* 12 resurgit *semper*
restitui, quia cod. V hanc formam, quæ textui graeco et antiquis uersionibus
Italicis respondet (Sabatier III, 718), primo loco excepto constanter repetit.
 resurget *RE* 13 resurget spiritale (*om.* corpus) *RE* 16 confringit *VR*
 19 uitæ *om.* *R* 20 uetere *R* renascamur *ex* nascamur *m.* 2 *V*
 23 ignarus *ex* ignoras *m.* 2 *V* 25 et exultatè ei cum *RE* 26 ad-
 præhendite *VR*.

cum exarserit in breui ira eius, beati omnes, qui
 confidunt in eum. doctrinæ hic ordo utilissimus est, ut
 eorum, in quæ nos adhortetur, beatitudinem cognitam præstet;
 quia difficile sit animum ac spem ad ignorata protendere. uolens
 igitur propheta ad eorum nos, quæ superius commemorauerat, 5
 intellegentiam cohortari intellegentiæ ipsius honorem ante me-
 morauit, dicens: et nunc reges intellegite, eos scilicet,
 qui intellecturi essent, reges esse demonstrans. sed quærendum
 est, quos reges ad intellegentiam propheticæ huius adhortationis
 admoneat, ne forte quisquam eos significari intellegat, quorum 10
 nunc in humana corpora et in bellorum ministeria et in metum
 gentium regnum est. non sunt autem hi æterni et beati apud
 deum reges, quippe cum ipsi iam mandatis dei excidant et
 diabolo in regnum sint deputati, dicente eodem, cum dominum
 temptaret: et duxit illum diabolus in montem altis- 15
 simum et ostendit illi omnia regna orbis terræ in
 momento temporis; ait ad illum diabolus: tibi
 dabo potestatem hanc et gloriam eorum, quia mihi
 tradita sunt. alios autem nobis reges euangelia demonstrant,
 scilicet in quos adpropinquauit dei regnum et eos, qui regnans 20
 in se peccatum deicerint, qui sui ipsius corporis reges sunt,
 dominatui suo uniuersa uitiorum incentiua subdentes: hoc enim
 in nobis est dei regnum. sic iterum Christus regnat in nobis,
 cum per eum ipsi dominorum in nos iure regnamus secundum
 quod dictum est: non uenit regnum dei cum obserua- 25
 tione, neque dicent: ecce hic, ecce illic. ecce enim
 regnum dei intra uos est. huius regni beatus apostolus
 meminit Corinthiis scribens: iam sine nobis regnatis;

15 Luc. IV, 5 sq. 25 Luc. XVII, 20 sq. 28 I Cor. 4, 8.

3 in qua R adhortatur ex adhortetur m. 3 R 4 ac sp̄e ex a spe R
 6 intellegentia ipsius V 8 sed quærendum est — obsequii metus p. 72, 6 om. a
 10 ne quisquam forte e 11 in corpora humana V e 12 aput V
 13 ipsis V iam a mandatis (a inser. m. 3) R (b) dī ex d̄s m. 2 V
 et om. V 14 diabulo V 17 & ait (& supr. scr.) R (b) 19 euuangelia VR
 20 in quo V regnum dei e regn^{an}s R 23 est om. V regnum dei e
 regnat ex regnauit m. 2 V 26 et ecce illic e.

et utinam regnaretis, ut et nos uobiscum conregnaremus. hoc itaque regnum dei est, ubi peccatum uincitur, ubi mors perimitur, ubi non regnat hostis: mors enim regnauit ab Adam usque ad Moysen; et apostolus ait:
 5 iam non regnet in uobis peccatum. per hoc dei regnum regno peccati dissoluto ipsisque iam nobis regibus regno aduersante subuerso hoc nobis dei regnum est, cum omnibus uitiorum nostrorum aculeis contusis labes erit corporeæ infirmitatis absorpta.

10 43. Hos itaque reges propheta ad intellegendum cohortatur, ut sciant, aduersus dominum et Christum eius fremuisse reges et populos uana meditados; intellegant quoque ridentem e cælis et in ira loquentem et super Sion montem sanctum regem constitutum, præcepta dei patris adnuntiantem; cognoscantque
 15 eum, qui sit genitus in filium, tempus quoque illud, quo, qui tempora fecit, sit in tempore genitus; intellegant, in quo et hereditatem gentium et possessionem terræ finium postulauit; non ignorent etiam, quæ hæc uirga sit ferrea, qua regens eos modo uasis figuli confringat. hæc enim intellegentes sacramentum omne diuinæ uoluntatis agnoscent: et cum per obædientiam præceptorum heredes dei patris, coheredes autem
 20 domini nostri Iesu Christi erunt, per id, quod æterno regi coheredes sunt, id necesse est consequantur, ut reges sint.

44. Testantibus itaque euangeliiis atque apostolo de regibus
 25 sequens est, ut cognoscamus, qui sint iudices terræ, quos adæque reges oporteat erudiri: maxime cum reges nudo tantum nomine

3 Rom. V, 14. 15 Rom. VI, 12.

1 et utinam regnetis VR (sed V mox conregnaremus et Ps. LX, 5 VRPT regnaretis; cf. quae dixi Abh. IV, 84 et Sabatier III, 669, 8) uobis conregnemus R uobiscum regnemus Ed. Basil. et Par. 1572 5 peccatum in uobis ε regnum dei ε 7 subuerso ex subuenrsante V erit regnum dei, cum ε omnibus uiuorum R 8 corporae R 11 aduersū R fremuisse ex fremuisset m. 2 V 12 intellegunt V ridentem e ≡ R ridentem e ex ridente m. 2 V inridentem e ε 13 in add. m. 2 V 15 in om. R 16 tempora fecit ex tempore fecit m. 2 V 17 hereditatem (om. et) ε 20 diuinum V per obydientiam V 22 ἄμ x̄p̄ V per qđ R 25 quos adeq. reges V quos ≡ — aequae reges (eras. ad) R quosque ut reges ε 26 oportere V.

sine regni alicuius designatione cognominet, ut eos suos atque in se esse reges doceret, iudices autem terræ dicat. differre uero iudicem atque regem, ipso usu terrenæ consuetudinis noscimus; quia non idem sit regnare, quod iudicare, quia regnum dominatio sit, iudicium uero modus sit æquitatis. sancti ergo 5 quique intellegendi sunt esse iudices terræ, quorum uita atque fides infidelium iniquorumque iudicium sit. et hoc dominus in euangeliiis ostendit dicens: uiri Nineuitæ surgent in iudicio et iudicabunt generationem hanc, quia pænitentiam egerunt in prædicatione Ionæ; et ecce 10 maior hic quam Iona. regina Austri surget in iudicio et iudicabit generationem hanc, quia uenit ab ultimis partibus terræ audire sapientiam Salomonis; et ecce maior hic Salomone. tales erunt iudices terræ, quorum comparatio fidei ac timoris in pænitentes 15 impiosque condemnet. si enim pænitentia Nineuitarum ex Ionæ prædicatione suscepta fructum adepti sunt pænitendi, necesse est obædiens eorum pænitentia insolentem horum in pænitentiam iudicabit. aut regina Austri ex ultimis partibus terræ desideratam Salomonis sapientiam audiens nonne infidelitatem et incuriam præsentium auditione peregrina damnabit? cum tamen inobædientiæ atque inaudientiæ iudicium differens a Salomone atque Iona Christus auctor adcumulet. absolute autem hos esse iudices terræ apostolus demonstrat dicens: an nescitis, quia sancti mundum iudicabunt, et in uobis 25 iudicatur hic mundus? cum per meritum adeptæ beatitudinis criminorum uitam sanctitas comparata condemnet.

8 Matth. XII, 41 sq. 25 I Cor. 6, 2.

I fine regni cuius V 3 cognoscimus ε 4 quin regnum V 5 modus sit ex domo sit m. 2 V sit modus ε 7 iniquorumq: ex iniquorum R in euangeliiis VR et sic saepe 8 Niniuitæ Re 10 Ionæ sup. lin. a m. 1 V 11 quam Iona hic ε 13 obaudire sapientiam ε 14 Solomonis V Solomone ex Solomonis m. 2 V 15 fides ac timor R fidis ac mors V 16 pænitentiam ex pænitentes m. 2 V Nineuitarum ex Nineuitarum m. 1 V Niniuitū R Niniuitarum ε 18 oboydiens V poenitentia ex poenitendi m. 2 V 19 iudicet V ε cf. Arch. II, 318; Stud. 1889 p. 322 regina ex regna m. 2 V 20 Solomonis V 21 auditio R 22 a Solomone V 26 iudicabitur mundus R ε 27 sc̄itas R.

45. Intellegentiæ autem huius atque eruditionis opus continuo propheta subiecit, dicens: seruite domino in timore et exultate cum tremore. non securum patitur aut negligens esse seruitium: uult in omni seruitutis officio admisceri timo-
 5 rem. ut enim metuentes serui diligentius dominis carnalibus seruiunt, cum uoluntatem sollertioris obsequii metus obsequellæ admixtus eliciat. ita et deo seruietes, si timeant per imminentem timorem, non negligentes in ea erunt. quam susceperint. seruitute. ac ne tyrannici terroris hic metus esse fidelium
 10 crederetur, ad id, quod dixerat: seruite in timore, adiecit: et exultate: ut metum seruitutis gaudii exultatio temperaret, cum ipse timor causam lætitiæ per conscientiam seruitii fidelis adferret. porro autem, ne libertas gaudii fines congruæ moderationis excederet, ita subdidit: exultate in tremore, quia
 15 periculosa ad obliuionem timoris esset libera a tremore lætitia. atque ita hæc prophetici eloquii ratio seruata est, ut seruitutem timor detineret, timorem exultatio moderaretur, et exultationem tremor consequens contineret.

46. Huius autem seruitii et timorem exultantem et exultationem trementem docuit in eo, quod sequitur, consistere, dicens: adprehendite disciplinam. uirtute uerbi significationem inpatientis et uelut præpropere ad id uoluntatis ostendit, non tam expetendam, quam adprehendendam potius disciplinam docens: non tepore fidei in huius obœdientiæ obseruatione contentus, sed ardorem spiritus in adprehendendi au-
 20 ditate desiderans. sic in rapiendo regno cælorum raptores dominum delectant, cum ait: a diebus autem Iohannis

27 Matth. XI, 12.

2 et exultate ei R ε 3 ut negligens V 4 esse om. b 6 seruiunt et cum V sollertioris V obsequellæ R 8 ea sup. lin. a m. 2 V 9 seruitute ex seruitem m. 2 V 10 crederetur V seruite domino in timore E 11 et exultate ei ut E 13 adferret ex adferet m. 2 V finis V 14 tremore ex traemore m. 2 V 19 seruitii (alterum i in ras.) R 21 adpraehendite R uirtutem uerbi significatio in patientis V 22 uelud R praepropere (e in ras.) R praepropere V propere c 24 tepore R tempore Ve^{'''} obseruationem V 25 adpraehendendi ex adpraehendi m. 2 V 26 raptores dominum delectant cum ait scripsi raptores dominum delectatū ait R raptores dñm delectatum ait Vα raptore dominus delectatus ait ε.

regnum cælorum uim patitur, et uim facientes diripiunt illud: quia, cum regni cælestis possessio Israheli prædicaretur, fides tamen gentium possessionem hanc sibi Israhel diffidente præriperet.

47. Sic et Paulus currit, ut adprehendat, dicens: sequor autem ut adprehendam, in quo et adprehensus sum. non lento gradu properat neque otioso sequitur procurso; adprehensurus enim sequitur. et satis quidem dixisse uideretur, si consecutus sequeretur, sed uim et ipse adferre optat et adprehendere properat et modo exempli corporalis inuadere. scit autem se eo ipso iam esse, quod adprehendere properat, adprehensum. si enim nos per corporalem naturam deus naturæ suæ dissidentes homo genitus adprehendit, factus ipse quod sumus, nostrum est, ad adprehendum nunc id, quod est ipse, contendere, ut in eam gloriam, in quam naturam corporeæ huius corruptionis exemit, festinatio nostra se misceat: atque ita adprehendemus id, in quo fuimus adprehensi, si naturam dei consequamur, deo ante naturam hominum consequente. adprehendenda itaque disciplina et inuadenda est quodam amplexu et in uinculo corporali, ne elabatur aut decidat.

48. Causam autem diligentis huius amplexus ac uinculi propheta subiecit dicens: adprehendite disciplinam, ne quando irascatur dominus, et pereatis de uia iusta, cum exarserit in breui ira eius. adest enim pœnæ dies, qui in exardescente ira domini significari intellegitur: in

5 Philipp. III, 12.

1 facientes *ex* facientis *R* 2 illud *ex* illum *m. 2 V* Istraheli *V*
 5 sic et beatus Paulus ϵ adpraehendat *VR* et sic saepe 9 et ipse *ex*
 ipse *m. 2 V* adferre cupiat *R* *cf. Acad. p. 24* 10 adpraehendere *V*
 11 inuade = = = re *V* quod adpraehendere poterat *V* 13 dnd
 naturame *corr. m. 1 V* dissidentis *VR* *b* diffidentes *e* 14 ad-
 praehendum *R* ad praehendendū *V* nunc in quod *V* 15 ut *sup.*
lin. a m. 2 V in eam *ex* in eum *m. 2 V* 16 eximit *b* 17 ad-
 praehendemus *ex* adpraehensi *m. 2 V* id in quo fuimus adprehensi *sup.*
lin. a m. 2 V 18 *post* consequamur *1 litt. eras. R* 19 itaque *V*
 est *del. m. 2 V* 20 āplexu *ex* plexu *m. 2 V* et uinculo *V* ne = la-
 batur (*eras. e*) *R* excidat ϵ 21 complexus *Ed. Par. 1572 b*
 ac in *ras. R* 23 uia *ex* uir *m. 2 V* 24 poene *R*.

quo si non adprehensam a nobis disciplinam tenebimus, per-
diti a iusta uia erimus. unicuique enim rei perit, quidquid
aufertur; et quod deest, ei, cui deest, iam uidetur amissum.
nam tametsi per naturam suam manet, ei tamen, cui abest, non
5 manet. et ideo de uia iusta impii pereunt, quia in ea non
erunt. pereunt autem de uia iusta, cum exarserit in breui
ira eius.

49. Non morosa hæc ira est, per quam a iusta uia pereunt, ne
quis sibi interim pœnæ lucro inter moras iudicii blandiatur.
10 in breui namque exardescit ira. excipit enim nos statim ultor
infernus: et decedentes de corpore, si ita uixerimus, confestim
uiæ rectæ perimus. testes nobis sunt euangelicus diues et
pauper: quorum unum angeli in sedibus beatorum et in Abrahæ
sinibus locauerunt, alium statim pœnæ regio suscepit. adeo
15 autem statim pœna mortuum excepit, ut etiam fratres eius
adhuc in supernis manerent. nihil illic dilationis aut moræ
est. iudicii enim dies uel beatitudinis retributio est æterna uel
pœnæ. tempus uero mortis habet interim unumquemque suis
legibus, dum ad iudicium unumquemque aut Abraham reseruat,
20 aut pœna.

50. Et ideo copiosum hunc sacramentis caelestibus psal-
mum sic propheta conclusit: beati omnes, qui confidunt
in eum. non trepidam spem neque ambigam perfectio
beatitudinis exigit. confidentia ad id opus est, firmæ scilicet
25 opinionis, et indemutabili uoluntate: quia plus sit credere,
quam sperare. confidendum ergo est, ne nos a uia
recta exardescens breui dei ira deperdat. fidelis enim

2 a iusta uia (a *supr. scr.*) R a uia iusta V de uia iusta E re ⁱ R
4 tametsi *ex* tamet m. 2 V manet *ex* namet m. 2 V maneat E
& tamen R 5 impii pereunt — de uia iusta *om.* R 8 per qua^m a
iusta V per quam iusta R per quam de iusta E 9 in poene lucro R (b)
10 in breui *ex* in breui m. 2 V 11 decedentes *ex* decidunt m. 1 V
decedentes E 12 de uia recta E sunt *om.* b 13 habrahae R
14 sinu E 16 adhuc *om.* Vα 20 aut *sup. lin. a* m. 2 V poenae *ex*
poena m. 3 R 21 sacramentis *ex* sacramentum m. 2 V 24 firmæ
scilicet opinionis V¹ firmæ opinionis scilicet E 25 sit *sup. lin. a* m. 2 V
27 in breui *ex* breui m. 2 V ira dei E.

est, qui ait: qui credit in me non iudicabitur, sed transiet de morte ad uitam, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

DE TITULO IX. PSALMI.

In finem pro occultis filii. Psalmus Dauid. 5

1. Quorundam psalmorem absoluta intellegentia est, quorundam obscurior sensus est; diuersitatem utramque adfert diuersitas prophetiæ. per multa namque et uaria genera sermonis ad agnitionem dei hominem spiritus sanctus instituit, nunc sacramentorum occulta per naturas et comparationes hominum 10 comprehendens, nunc fidei simplicitatem uerborum absolute commendans, nunc uitæ ordinem præceptorum ueritate confirmans, nunc quid prouidendum sit et cauendum per personam prophetæ, qui psalmum scribat, ostendens: ut per hanc multiplicem et diuitem copiam doctrinæ, per quasdam partes et 15 incrementa discendi totius intellegentiæ ædificatio comparatur. et erit nobis psalmus positus in exemplum, cuius superscriptio talis est: in finem pro occulta filii, psalmus Dauid. itaque per naturam eorum, quæ et occulta et in fine sunt, quærenda est psalmi intellegentia. 20

2. Psalmus inscriptus non est in finem pro occulta filii, nisi tantum in id, ut, ex quibus psalmus ipse consisteret, nosceretur. omnia autem, quæ ad titulum sermonis adduntur, ex quibus sermo sit initus, testantur. non enim conuenit, ut in sermone aliud sit, aliud in titulo, quia titulus uelut index 25 eorum est, de quibus scribitur. uerbi igitur eius, quod in fine dicitur, ratio est intellegenda. in fine est, ultra quod nihil est, 1 Ioh. V, 24.

1 est *om. R.* Explicit psalmus II incipit de titulo noni psalmi feliciter *Vr* Finit psalmus II. incipit ~~== ==~~ XIII *R* 5 in finem — Dauid *del. V* filii *om. r* 6 quorundam *ex* quorundam *V* 7 utraque *r* utique *b* 8 namque *ex* quæ *corr. m. 2 V* 10 et *ex* et et *m. 2 V* comparationem *rb* omnium conpraehendens *V* 12 præceptorum *ex* præceceptorum *corr. m. 1 V* 15 quasdoam *corr. m. 1 V* 16 discendi (*corr. m. 2 V*) 17 nobis *sup. lin. a m. 2 V* 18 pro occulta *Vr cf. Neue Formenl. II, 784 Sabatier II, 20* 19 et fine *V* 21 inscriptus est (*est sup. lin. a m. 2 V*) 24 testantur *ex* uestantur *m. 2 V* 25 uelut *ex* ueluti *V* 26 e rum (*corr. m. 2 V*) est *om. V* 27 nichil *r.*

in fine est, quod præsens tempus excedit; quia finis ex omnibus, non ex fine omnia: desinunt enim in ea cuncta, et est quoddam rei actæ dictæque postremum; et nisi in ea totius uniuersitatis postremitas erit, non erit finis; quia necesse est
 5 non esse ultimum. quod ultra se habeat aliquid postremum. ex quo intellegendum, quotiensque titulus habet in fine, non præsentia in his, sed ultima contineri. occulta autem sunt, quæ abscondita et latentia sunt, quæque reconditis et inaccessibilibus et inperspicabilibus occultantur sintque ei tantum, qui
 10 condiderit, conperta, aut nisi cum aliquibus cognoscenda protulerit. ergo psalmus inscribitur in finem pro occultis. et quia ex natura rerum, quid intellegentiæ in nominibus finis occultorumque sit, uidemus, res ipsas, quæ in fine atque occultis sint, conuenit explicari.

15 3. Et de his quidem testis est nobis beatus apostolus Paulus ita dicens: prout legentes potestis intellegere intellectum meum in sacramento Christi, quod aliis temporibus non est cognitum filiis hominum, sicut nunc reuelatum est. et rursum: mihi
 20 minimo omnium sanctorum hæc gratia data est in gentibus, euangelizare inuestigabiles diuitias Christi et inluminare, quæ sit distributio sacramenti eius, quod absconditum est a sæculis in deo. hoc est igitur occultum, de quo et dominus ait: non est
 25 absconsum, quod non cognoscatur, neque opertum, quod non reuelabitur. sed psalmus occulta continet, non occultum. recte ita: nam consequentia docent plura fuisse, non unum. est enim occultum, deum salutis humanæ causa non in cælesti gloria et claritate nominis sui adfuisse, sed

16 Ephes. III, 4. 19 Ibid. 8, 9. 24 Matth. X, 26.

2 enim *sup. lin. a m.* 2 V in ea V *cf. Neue Formenl. I, 672* in eo *rb* & est *ex* in *est corr. m.* 2 V 3 aptae Vr dictæque *ex dictæq. m.* 2 V et *ex at m.* 2 V 5 esse *sup. lin. a m.* 2 V 6 quotiensque V *cf. quæ dixi Acad. p. 29* quotiescumque *rb* titulos habent *r.* 9 sintque ei V in quæ et *r.* 10 protulerint Vr 13 uidemus *scripsi aedemus V aedem' r* et deinde *b* edidimus *coni. Bened. in adn. cf. Acad. p. 93* 15 apostolus *sup. lin. a m.* 2 V Paulus *om. rb* 19 releuatum V michi *r* 24 est ergo *rb* 25 absconsum V 29 cælesti *ex cælestia m. 1 V.*

formam humani corporis induisse. est et occultum, naturam in eo carnis humanæ non ex communi originis genere induisse, sed extitisse ex uirgine et editam uirgine fuisse et absque nascendi initio procreatam. est occultum, eum, qui mortuus sit, ex morte uixisse, gloriam immortalitatis ex corpore resumentem. 5
sed non is quidem finis est.

4. Finem autem non uelut quendam rerum occasum, sed decurrentium modum consummationemque significat; neque ut in abolitionem desinatur, sed ut in quendam manendi terminum ea, de quibus agitur, collocentur. quis ergo hic finis sit, id est 10
quæ rerum omnium absoluta perfectio et quæ absconsa sit, beatus apostolus ad Corinthios ita loquitur: quomodo enim in Adam omnes moriuntur, sic et in Christo omnes uiuificantur. unusquisque autem suo ordine: primitiæ Christus, deinde qui sunt Christi, qui in 15
aduentu eius crediderunt; deinde finis, cum traderit regnum deo patri, cum euacuauerit omnem principatum et potestatem. oportet enim illum regnare, donec ponat omnes inimicos sub pedibus suis: deus enim omnia subiecit sub pedibus eius. 20
nouissima inimica deuicta est in eo mors. cum uero dixerit: omnia subiecta sunt, absque eo, qui subiecit illi omnia, tunc ipse subiectus erit illi, qui sibi subiecit omnia, ut sit deus omnia in omnibus. hic igitur est finis occultis, mortuorum resurrectio, sanc- 25
torum clarificatio, malitiæ dominantis abolitio, mortis interitus; et per hoc Christi regnum patris quoque dei regnum: his enim gestis postquam filio erunt a patre uniuersa subiecta, non ut per subiectionem regni adimatur æternitas, sed ut nos

12 I Cor. 15, 22—28.

3 et editam fuisse *V* et absque nostro nascendi *Bened. in adn.*
8 consummationemque *ex* consummationem quæ *m. 2 V* 10 id est
quæ *V* id̄ *q̄ r* item quæ *b* 11 et quam *b* absconsa *V* 14 rdine
corr. m. 1 V 19 inimicos *ex* inimicos suos *corr. m. 2 V* (*cf. Nou. Test. Vat. Tischend. 1475*) 21 cum uero indixerit omnia *sup. lin. a m. 2 V*
(*de indixerit cf. Acad. p. 22*) 22 subiecta sunt ei *r* 24 ut sit deus
omnia *om. r* 25 sanctorum glorificatio *b* 27 dei et regnum *rb*
29 subiectionem *ex* subreptionem *corr. m. 2 V* sed nos (om. ut) *Vr.*

clarificatos et immortalitate coopertos et in corporis sui gloriam conformatos in regnum patris inducat, iam cohereditate sua dignos, iam in familiam patris adsumptos, iam bonorum eius gloriaeque participes, ut patri conregnet in nobis sitque
 5 deus omnia in omnibus, cum subiectione obœdientiae in diuinam naturam humanae adsumptionis absorbeatur infirmitas. æterna hæc igitur per filium laus patri deo debita est, suscitatis omnibus, qui ab Adam usque ad regni tempus per fidem uixerint, et cælesti habitu a corpore transfiguratis, et iniquitate malitiæ
 10 omnis ablata, et diabolo in pœnam æterni ignis addicto, et de memoria hominum nomine eius exempto: hæc in psalmo occulta cantantur, hæc consummato fine celebrantur. et quia filius futurorum omnium conscius est, hæc tamquam iam perfecta laudantur, quia in eo et apud eum et per eum omnia
 15 sunt: ipsi gloria in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS XIII.

Dixit insipiens in corde suo: non est deus
 et reliqua.

1. In multis nos erudiens apostolus etiam id edocet, cum omni
 20 reuerentia uerbum dei esse tractandum, dicens: qui loquitur, tamquam eloquia dei. non enim secundum sermonis nostri usum promiscuam in his esse oportet facilitatem; sed loquentibus nobis ea, quæ didicimus et legimus, per sollicitudinem sermocinandi honor est reddendus auctori. et exemplum
 25 nobis cælestis doctrinæ præstat humani officii consuetudo. si enim quis uerba regis interpretans et præcepta eius in aures
 20 I Petr. 4, 11.

1 et immortalitate *ex* et et immortalitate *m. 2 V* gloria *rb* 3 iam in familiam *ex* in familiam *m. 2 V* 5 subiectione *scripsi* subiectionem *Vrb* per subiectionem *coni. Bened. in adn. — cf. de Trin. XI, 32, Stud. 1889 p. 320* 7 suscitatis in omnibus *r* 13 hæc *ex ham m. 2 V* 16 Explicit psalmus VIII incipit psalmus XIII feliciter *V* Explicit de titulo psalmi noni incipit psalmus XIII. Lege feliciter *r — in cod. R, qui omisso nono. hunc psalmum secundo adnectit (uid. supra), post integrum ipsius psalmi textum desunt duo priora tractatus capita* in multis nos erudiens — exultet Israhel. 17 insipiens *ex* incipiens *m. 2 V* 19 in multis *ex* in multis *m. 1 V* etiam inde docet *r* 21 eloquia *ex* eloquia *m. 2 V* 26 interpretans *V* in aurem *rb*.

populi deducens curat diligenter et caute per officii reuerentiam regis satisfacere dignitati, ut cum honore ac religione omnia et relegantur et audiantur: quanto magis conuenit dei eloquia ad cognitionem humanam retractantes dignos nos hoc officio præstare? sumus enim quoddam sancti spiritus organum, per quod uocis uarietas et doctrinæ diuersitas audienda est. uigilandum ergo et curandum est, ut nihil humile dicamus metuentes huius sententiæ legem: maledictus omnis faciens opera dei negligentem; proposito contra præmio curæ et diligentiae eorum, qui cum reuerentia ac metu sanctas scripturas sibi tamquam dei uerba commendent et cum debita dignitate ea insinuent mentibus audientium, domino dicente: et super quem aspiciam, nisi super humilem et mitem et trementem uerba mea? oportet igitur et prædicantes existimare non hominibus se loqui, et audientes scire non hominum sibi uerba proferri, sed esse dei uoces, dei constituta, dei leges, et reuerentiam maximam utrique officio conuenire. maximi enim periculi res est, de thesauris dei, de sacramentis reconditis, de testamento æterno aliquid aut superuacuum proferre, aut negligentem audire. consignanda sunt omnia animis, commendanda sensibus, quia nihil est uerborum dei, quod non sit inplendum; et omne, quod dictum est, habet quandam iam efficiendi necessitatem, quia dei uerba decreta sunt.

2. Qui lectus est psalmus, in finem inscribitur. si omnes ita inscriberentur, nihil esset difficultatis; excluderet enim omnem generalitas quæstionem. sed cum aliam alius habeat inscriptionem, ex causis diuersis tantum necesse est diuersitates inscriptionum extitisse. duplex autem in his, qui in finem superscripti sunt, intellegentia est: aut enim ea, quæ in consummatione erunt, continebunt, aut eorum, quæ in toto psalmo erunt dicta, absolutionem psalmi finis inpertiet. sunt autem in psalmo omnia aspera, horrenda, pertæsa, blasphemiiis plena, 8 Hierem. XLVIII, 10. 12 Esai. LXVI, 2.

5 sumus ex summus *m. 2 V* 7 nichil et sic saepe *r* 10 sanctas ex sanctus *m. 2 V* scribituras *V* 17 utriusque *r* 18 thesauris *V²rb* 20 negligentem *rb fort. recte* omnia animis ex omnia enī animis *m. 2 V* 24 in fine *V* 26 alius aliam *rb* inscriptionem *V* 28 in fine *Vr cf. Ps. LI, cap. 1* 32 blasfemiis *V*.

repleta sceleribus, querimoniis graui. non est confessio in
 deum, non lætitia in gaudiis, non in choris canticum; sed ac-
 cusatio in profanos, sed querella in contumaces, sed dolor in
 affictos. ait enim: dixit insipiens in corde suo: non
 5 est deus. corrupti sunt et abominabiles facti sunt
 in voluntatibus suis; non est, qui faciat bonum,
 non est usque ad unum, et reliqua. sequitur in fine:
 quis dabit ex Sion salutare Israhel? dum auertit
 dominus captiuitatem plebis suæ, lætetur Iacob,
 10 et exultet Israhel.

3. Ut enim qui pestilentem urbem ingressus omnes omnino
 inhabitantes morbo dissolutos et febribus æstuantes et diuerso
 ægritudinum genere confectos contemplatus sit et nullum illie
 medicum inueniens ingemescat et nihil auxilii, nihil remedii
 15 adesse tantis malis doleat et desæuire magis membrorum
 pestem cotidie sentiat sciatque medicum in longinquo positum
 mederi posse, si adesset, — quod solum superest — dolore despera-
 tionis exclamet, dicens: quis est qui eum præsentem efficeret
 et salutare eius adferret?, omnem scilicet sollicitudinem ad
 20 uota conuertens: pari modo spiritus sanctus contuens errorem
 generis humani, contuens mala sæculi huius ingrauescentia et
 morbum inmedicabili morte grassantem, ubi deus negatur a
 stulto, ubi abominandis uoluptatum fallaciis corrupti sint cuncti,
 ubi nullus bonum uolens sit, ubi eorum guttura innocentium
 25 sint sepulchra, ubi lingua usi sint in officium fraudulentia, ubi
 uenenum aspidum labiis eorum uerbisque suffusum sit, ubi os
 amaritudine et maledictione sit plenum, ubi uelox pedum eorum

1 sceleribus *ex scaeleribus m. 2 V* quaerimoniis *V* 3 in prophanos *r*
 quaerella *V* querela *r* 7 reliqua *ex reliquam m. 1 V* sequitur *ex*
 sedquitur *m. 2 V* 8 ex Syon *r* Israhel *V* dum auerterit *rb*
 11 qui *R* quis *V om. r* si quis *coni. Bened.* 14 ingemiscat *rb*
 15 deseruⁱ r^e *corr. m. 2 V* deseuire *r* magis *sup. lin. a m. 2 V*
 17 quod solum potest dolorū desperatione *R* 19 et *supr. scr. m. 3 R*
 adferre *V* 20 et 21 cernens *b* 23 sint *ex sunt m. 2 V* sunt *rb*
 cuncti *sup. lin. m. 2 V* 25 sepulchra *Rr (et alibi V)* sepulcra *h. l. V*
 lingu^u si sint *(in ras. fuit a) m. 1 V* linguosi sint *r* 26 aspidum *om. R*
 s^{uf} fusum *V* 27 et maledictione *(litt. ledictio in ras.) R om. Vr.*

ad effundendum sanguinem cursus sit, et per hæc, non agnoscentibus uiam pacis, in omnibus uitæ eorum uis infelicitas ingrauescat, ubi in deum nulla reuerentia est, ubi deuastatio plebis dei persecutoribus tanquam cibus panis sit, et innocentium mortes. damna, supplicia fiat satietas iniquorum, ubi deus non inuocatur, et trepidatur in nullis, creaturam in idolis omisso creatore reuerentibus, ubi deus in generatione iusta desperatur habitare, et consilium inopis confunditur, et spes patientiæ eius inluditur: his igitur ita grassantibus malis et toto orbe dominantibus conscius spiritus sanctus eius, qui solus opem ferre possit, exclamat: quis dabit ex Sion salutare Israhel? non enim Moyses dederat, non Elias, non Esaias, non prophætæ; omnia legis opera aduersus tantam morborum pestem infirmabantur. opus erat medico, qui una atque eadem auxilii sui ope uniuersa curaret et tot ac uarios in toto orbe languores non arte, non opere, -- quia quando opus et ars singulis adhibita profuisset? -- sed uerbi potestate sanaret. hunc requirit spiritus, hunc exspectat, ad cuius aduentum febris quiesceret, cæcitas desineret, paralysis non esset, mors non occuparet; hunc exspectat, hunc proclamat, hunc orat: quis dabit ex Sion salutare Israhel? sed in singulis uerbis singulæ uirtutes sunt explicandæ.

4. Sion quæ sit, apostolus docet, cum dicit: accedamus ad Sion montem et ad sanctam ciuitatem Hierusalem; omnes enim currimus adprehendere, in quo sumus adprehensi a Christo, id est, inueniri in eius corpore, quod ex nobis ipse præsumpsit, in quo ante constitutionem mundi a patre sumus electi, in quo reconciliati ex inimicis et adquisiti sumus ex perditis, in quo apostolus cum damno uniuersorum

22 Hebr. XII, 22. 24 Philipp. III, 12.

1 effundēdum *ex* efundēdum *m.* 2 *V* 4 plebis eorum dei *r* 5 dampna *Rr*
 6 omisso *ex* omnisso *V* 7 dō creatore *Vr* reuerentibus *scripsi*
 reuerentes *RVrE* 9 crassantibus *V* 11 posset *Vr* 12 esaias *V*
 esayas *r* 14 adque *Vr* 15 uarias *V* orbe *ex* urbe *m.* 2 *V*
 16 *p* fuisset (*p* *supr. scr. m. 1*) *R* 17 potestate *ex* potestates *V* sanare *r*
 expectat *R* 18 paralyticus *V* paralties (paralyticus?) *r* 23 et
 ad *Vr* *cf. Sabatier III, 930 adn. ad Rb* 24 adpraehendere *VR*
 adpraehensi sumus *Rb* 26 praesumpsit (prae *in ras.*) *R* ante *ex* te *m.* 2 *V*
 28 et perditis *ex* et peruitis *V*.

optat inueniri dicens: et omnia arbitror stercora, ut
Christum lucrifaciam et inueniar in illo. ergo, quia
non nisi ex adsumptione carnis nostræ hi morbi essent nostri cor-
poris auferendi, et ex adsumptione carnis salus nostra omnis in deo
5 est, ideo ita ait: quis dabit ex Sion salutare Israhel?

5. Sed in eo, quod salutare est, uirtus est nominis. non nos
aptamus aut fingimus, sed in ueteris Testamenti libris salu-
tare dominum deum nostrum nuncupari docemur, et proprie
hoc nomen per pollicitationem gentibus semper indultum est.
10 ait enim Esaias: et reuelauit dominus brachium suum
sanctum in conspectu omnium gentium, et cogno-
scent omnes fines terræ salutare dei nostri. omni-
bus igitur gentibus reuelatum est et ab omnibus cognitum est.
et rursum in psalmis spiritus sanctus exclamat: cantate do-
15 mino canticum nouum, quia mirabilia fecit. ostendit
dominus salutare suum, in conspectu gentium
reuelauit iustitiam suam. et rursum: adnuntiate in
gentibus gloriam eius et in omnibus populis salu-
tare eius. et rursum: ostende nobis, domine, mise-
20 ricordiam tuam et salutare tuum da nobis. cuius
spei desiderium dominus in euangelio ostendit, dicens: multi
prophetæ et iusti concupierunt uidere, quæ uos
uidetis, et audire, quæ auditis. hoc salutare Simeon et
exspectauit diu et, cum in manibus accepisset, agnouit et inter
25 uagitus infantia, inter cunarum sordes per fidem deum uidit. in
talibus et agnoscens adorauit, dicens: nunc dimitte seruum

1 Philipp. III, 8. 10 Esai. LII, 10. 14 Ps. XCVII, 1. 17 Ps. XCV, 3.
19 Ps. LXXXIV, 8. 21 Matth. XIII, 17. 26 Luc. II, 29.

2 lucrum faciam *r* 3 adsumptione *ex* adsumptione *m.* 2 *V* 5 dabit *ex*
dauit *m.* 2 *V* 7 optamus *ex* optatus *m.* 1 *V* 8 deum *om.* *Vr* nuncupari *ex*
nuncupari *V* 9 hoc *ex* haec *m.* 2 *V*, $\frac{\text{poll}}{\text{---}} \equiv \text{i} \frac{\text{e}}{\text{---}}$ itationem *corr.* *m.* 2 *V*
(*in ras, fuit* tibus) 10 Esei as *V* et *om.* *R* reuelabit *r* braccium *r*
13 post ab omnibus 2 *lin.* *eras.* *V* 14 in psalmus *V* 15 fecit dominus *r*
17 reuelabit *ex* reuelauit *m.* 2 *V* 18 et — salutare eius *om.* *Vr*
21 dñs n̄ *V* dominus noster *r* in euuangeliiis *V* in æuangeliiis *r*
22 cōcupierunt *V* concupiuerunt *r* cupierunt *R* 23 audistis *V*
Symon *corr.* *m.* 2 *V* Symeon *r* 24 expectauit (*om.* et) *Rb* 25 et
cunarum *Rb* *cf.* *Acad.* *p.* 93 fidem *ex* fide *m.* 2 *V*.

tuum, domine, secundum uerbum tuum in pace: quia uiderunt oculi mei salutare tuum, quod præparasti in conspectu uniuersorum populorum, lumen in reuelationem gentium. ergo hoc salutare gentium adnuntiatur, non carnali Israhel, qui in monte dominum 5 maiestatis expectauit, uidit, audiuit, qui in prophetis lapidauit, cecidit, secuit et occidit; sed sermo iste omnis ad gentes est, et gentium salutaris est.

6. Ita ait: dum auertit dominus captiuitatem plebis suæ. captiuitas proprie gentium est, qui in corde suo 10 dixerant: non est deus; qui trepidauerant, ubi non erat timor, qui spem inopis confuderant et inluserant, quia dominus spes eius est, qui in generatione iusta dominum habitaturum negauerant, capti religionibus dæmonum, superstitionibus temporum, officii creaturæ. hæc captiuitas apellitur, hoc seruitium ad- 15 imitur. sed Israhel erit ille, qui credit. Israhel erit ille, qui deum oculis cordis aspiciet: quia Israhel deum uidens est, qui post captiuitatem auersam hoc dei salutare cognoscit. lætatur Iacob, lætatur et Israhel captiuitate auersa, libertate concessa, deo contemplato, Abraham et Iacob patribus per adoptionem 20 familiæ nuncupatis. in his ergo lætemur et in his exultemus, scientes per nostram redemptionem ob unius pænitentis salutem esse in cælis gaudia angelorum: et cum cælestis lætitia pro nobis sit, oportet in Christo gaudia nostra esse perpetua, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen. 25

2 quoniam *Rb* salutare tuum — lumen *om. r* 4 in reuelatione *R* usque in reuelationem *r* 5 israhel *V* israheli *r* in monte *ex* in monte in *V* in morte *R* 6 post lapidauit unum uerbum erasum *V* 7 cecidit (ci *supr. scr.*) *R* caecidit *V* et *om. Vr* sed *om. r* 9 cum *r* ple^bis *V* 10 propriae *R* prope *V* post suo *eras. in R* 11 dixerant *ex* duxerant *R* dixē. *r* dixerunt *V* 12 quia a dño *R* 13 iusta *om. R* dñm *V* 14 capti *ex* capiti *R* 15 apellitur *ex* apellatur *R* apellatur *r* 16 credit — ille qui *om. Vr* 18 aduersam *V* cognoscet *Vr* lætatur (lae *i. ras.*) *R* lætetur *r* 19 lætetur israhel (*om. et*) *r* ciuitate euersa *V* 20 et Abraham et Isac et Iacob *V* et Abraham et Ysaac et Iacob *r* 21 in his exultemus (*om. et*) *V* 22 redemptionem *ex* emptionem *m. 2 V* 23 in excelsis *r* et cum *ex* ea cum *m. 2 V* 25 amen *om. Vr*.

PSALMUS XIV.

Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto tuo? et reliqua.

1. Psalmus. qui lectus est, inscribitur psalmus David, 5 quia per eum spiritus sanctus hæc locutus est. et recte ita competit psalmo; nihil enim in tempus alterum destinatur, nihil ex occultis profertur, sed omne opus eius in præsens est; denique ita incipit: domine, quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto 10 tuo? oratio est simplex dominum precantis et optantis ab eo noscere, qui mores, quod studium, quæ uoluntas sit cohabitaturi cum deo et in excelsis eius et cælestibus quieturi. non est enim humilis cuiusdam animi nec mediocris operis admisceri deo, mereri eiusdem domicilii communionem. ergo de 15 quibus quæritur, statim respondetur: ut, quia arduum est atque difficile hæc obtinere, quibus modis id consequendum sit, intellegatur.

2. Dicit enim ad id, quod quæsitum est: qui ingreditur sine macula et operatur iustitiam, et cetera psalmi 20 consequentia. talibus præceptis formatur, talibus monitis instruitur, cui ad deum iter est, cui ad sublimitatem eius ascensus est, cui in æternis eius est requies. præceptum autem omne breuitate collectum est, ut memoriæ mandetur, ut hæreat animo, ut foris ac domi, publice priuatimque, die ac nocte 25 retineatur, ut temperetur. instetur. est enim hæc breuitas

1 Explicit psalm. XIII incipit psalmus dauid XIII Vr Finit psalmus XIII incipit XIII R 4 Dauid V 5 ita om. V 6 in tēpus (p in ras.) R 7 pferitur R 9 aut quis tabit requiescit V cf. infr. cap. 6 10 dominum præcantis R dñm depræcantis V optantes V orantis R 11 quæ habitaturi R 12 eius et caelestibus om. V 13 cuiusdam nominⁱ = V cuiusdam nominis r 14 misereri ex miseriri m. 2 V misceri r communione r 15 quæritur V statim et respondetur sup. lin. a m. 2 V arduum atque difficile sit hæc V 19 psalmi consequentis R psalmo consequentia rb 21 ad sublima V ascensus = est R 22 cuius in æternisius sit requies V 23 hereat VR 24 publicae V priuatimquæ V priuataeque R noctu V 25 ut temperetur scripsi cf. Abl. IV, 59 temperetur R¹ temptetur V obtemperetur R² ins = tetur R.

locuples et infinita et ex omnibus noui ac ueteris Testamenti præceptis institutisque decerpta, infantibus, feminis, uiris, senibus aptissima. atque ut breuitatis ipsius commendabilior esse possit opulencia, quid in singulis uerbis sacramenti sit, prosequemur. non est hic prophetia, non obscuritas, non exemplum. uox interrogantis 5 est, bonitas respondentis, confirmatio audientis. sed in his uirtus est contuenda uerborum. distinxit enim ita: habitationem in tabernaculo, requiem in monte; et prior est habitatio in tabernaculo, posterior requies in monte. ut ergo habitationis et requiei distantia intellegatur, montis et tabernaculi proprietates explicanda est. 10

3. Et tabernacula, quæ prius fuisse legimus, fuerunt leuia, caduca, arescentia, ad tempus ex frondibus texta, qualia interdum a nobis effici solent uitandi æstus causa, ut infra umbram eorum ardorem solis æstumque uitemus. istius modi enim tabernacula populo sunt per Moysen instituta. sed hæc arefacta sunt et dissoluta. erant enim imaginaria et facta ad exemplum. ait enim ita deus Moysi: uide facias omnia secundum speciem, quam ostendi tibi in monte. 15 Dauid quoque, templum ædificare optans, tabernaculum cognominauit, sicuti ait: non dabo somnum oculis meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. sed et Moysi et Salomonis tabernaculum concidit; et deinceps apostoli plurima tabernacula condiderunt et per omnes orbis terrarum partes, quacumque adiri potest, quin etiam ex Oceani insulis habitationes deo plurimas parauerunt. de 20 quorum gloria testatur spiritus sanctus: quam amabilia

17 Exod. XXV, 40. 20 Ps. CXXXI, 5. 26 Ps. LXXXIII, 2.

3 adque VR ipsius om. R cōmendabilior esse ex cōmendabiliores se corr. m. 3 R posset V 4 sacramenti sit psequitur (ti sit p sequitur in ras.) R 6 inde a confirmatio diuersa man. incipere uidetur usque ad adquisita p. 96, 2 R conformatio Vr 8 habitatio ex habitio R 9 requiei ex requie m. 2 V 11 primum V laeua V 12 caduca (duca in ras.) R arescentia ex rescentia m. 2 V te^xta V tecta b 14 ardore V 16 et effecta de exemplo V 17 uide ut facias Rb 19 opta — ns V 22 Moyses ex Moysi m. 3 R de genetiuo Moysi cf. Neue Formenl. I, 333 Solomonis V Salomoni r Salomon Rb condidit Rrb sed et deinceps V sed deinceps r 24 quacumque adiri possunt rb 25 in Oceani Vrb dō add. m. 2 V.

sunt tabernacula tua, domine uirtutum! concupiscit et deficit anima mea in atriis domini. non ergo unum tabernaculum, uel per Moysen frondeum, uel per Dauid exoptatum, uel per Salomonem omnibus humanis operibus
 5 ornatum propheta desiderat, sed multa et innumerabilia: quia, etsi in orbe ecclesia una sit, tamen unaquæque urbs ecclesiam suam obtinet; et una in omnibus est, cum tamen plures sint, quia una habetur in pluribus.

4. Primus itaque et maximus gradus est ad cælestia ascen-
 10 dentibus habitare in hoc tabernaculo et illic noctibus diebusque uitam æui totius agere, amotum a sæculi curis et negotia mundi huius relinquentem, sicut plures sanctorum numquam a tabernaculo recesserunt; ut de Iesu Naue scriptum est: et Iesus iuuenis non egrediebatur tabernaculum;
 15 et Anna prophetis non discedebat a templo, ieiuniis et obsecrationibus seruiens die ac nocte. post quæ in monte domini quiescendum est: hinc enim proficiscentibus eo iter est, et non nisi per hanc habitationem iter ullum est. ergo quærendum prius de habitatione tabernaculi fuit; quia ex
 20 eo in montem esset ascensus, deinde habitatio est temporis et laboris. quies uero non interpellatur extrinsecus, sed otium est iuge, perpetuum, molestia carens, quod in statu suo maneat; ceterum si inquietudo se misceat, otii et naturam et nomen amisit.

5. Sed mons domini nullus in terra est: omnis enim terra
 25 iam pridem per uitia hominum maledictis obnoxia est; nam et in Adæ operibus et in Abel sanguine meruit offensam et sub Noe habitantium peccatis fuit plena et nunc quoque edita

13 Exod. XXXIII, 11. 14 Luc. II, 37.

1 deus uirtutum *Rb* 2 post mea in 1 lin. uacua *V* in atriis *V* (cf. *Sabatier II, 169*) in atria *Rb* 3 Mosen *R* uel per dñ *R* 4 et per Solomonem *V* cf. *Acad. p. 15* humani = s (in *ras. fuit b*) *V*
 5 ordinatum *R* 6 ecclesia *V* tamen ex tam *m. 2 V* 9 itaque *V*
 12 reliquentem *corr. m. 2 V* sicut ex si *m. 2 V* a om. *V* 13 ut de ihu *VR*
 14 iu^{ue} nis *R* 15 profet^e = s *V* profetes *R* 16 ac ex hac *R* 17 in mōtem *V*
 h: inc *V* 18 ullu^t est 21 iterpe = antur *V* 23 cete = rum *R*
 24 dī *V* 25 per uitia hominum (a homin in *ras.*) *R* maledicti obnoxia est *V* maledictionibus noxia est *R* 27 edita et exclusa *V*.

et excelsa quæque montium fanis, templis sacrisque maculan-
 tur. ergo non in his talibus expectandus hic mons est.
 sed ut editissimæ humi partes montes nuncupantur, ita
 necesse est in his, quæ cælestia sunt, maxima atque
 sublimia sub montis nomine opinari. et quid sublimius Christo? 5
 quid excelsius deo nostro? mons autem eius est illud, quod ex
 homine corpus adsumpsit, in quo nunc habitat et sublimis et
 excelsus super omnem principatum et potestatem et omne
 nomen. super hunc montem ædificata est ciuitas, quæ non
 possit abscondi, quia, sicut ait apostolus, non est aliud fun- 10
 damentum nisi Christus. ergo quia, qui Christi sunt,
 in Christi corpore ante constitutionem mundi electi sunt, et
 ecclesia corpus est Christi, et fundamentum ædificationis nostræ
 Christus est, et ciuitas super montem ædificata: hic ille mons
 est, in quo quæritur, quis possit esse requiescens. in alio qui- 15
 dem psalmo de hoc eodem monte sic legimus: quis ascen-
 dit in montem domini, aut quis stabit in loco
 sancto eius? et Esaias nobis erit testis: et erit in no-
 uissimis diebus manifestus mons domini, et dicent:
 uenite, ascendamus in montem domini et in ædem 20
 dei Iacob. et rursus Paulus: uos accessistis ad Sion
 montem et ad ciuitatem dei uiuentis Hierusalem.
 si ergo requiei nostræ spes omnis in Christi est corpore et
 cum in monte sit quiescendum, montem non aliud possumus
 intellegere quam corpus, quod suscepit e nobis, ante quod 20

10 1 Cor. 3, 11. 16 Ps. XXIII, 3. 18 Esai. II, 2. 21 Hebr. XII, 22.

1 profanis *V* 3 editissimæ *R* aeditissimæ *V* 5 sub monti
 nomine *V* 6 quidve *b* quid — deo nostro *om. R* dñn *V* cf. *Acad. p. 49*
 7 et est sublimis *V* et celsus *V* 10 abscondi — apostolus *in*
marg. infer. add. m. 2 V 11 quia qui *ex* quia *m. 2 V* 12 et eclesia *V*
 13 corpus est Christus *R* 14 supra montem ædificatur *V* 15 quis
 posset requiescens *V* et in alio *V* 16 ascendet *Rb* 17 in *om. b*
 qui^s *corr. m. 2 V* 18 Esⁱas *corr. m. 1 V* 19 mons domus do-
 mini *Rb* cf. *Sabatier II, 520* et dicent[≡] *V* 20 in ædem (*om. et*) *Rb*
 21 post Paulus *2 litt. eras. V* accessistis *ex* accesstis *R* 22 ierusalem *ex*
 hierusalem *R* 24 in mon^{te} *corr. m. 2 V* montēt non *R* 25 ex *Vb*
inter ante quod et dñs erat uerba *ex dittogr. orta* suscepit ex nobis sit
 an quod *del. m. 2 V*.

deus erat et in quo deus est et per quod transfigurauit corpus humilitatis nostræ conformatum corpori gloriæ suæ, si tamen et nos uitia corporis nostri cruci eius confixerimus, ut in eius corpore resurgamus. ad illud enim post habitationem
 5 ecclesiæ scanditur, in illo in domini sublimitate requiescitur, in illo cum angelorum choris, cum et nos simus dei ciuitas, sociabimur. quiescitur autem, quia nullus fit ex infirmitatibus dolor, nullus ex inopia metus, sed omnibus firmitate sua per uirtutem æternitatis utentibus in his sit, extra quæ nihil indi-
 10 geant, quiescendum.

6. Ergo ad id, quod quæsitum est: domine, quis habitabit in tabernaculo tuo aut quis requiescet in monte sancto tuo? respondit spiritus sanctus per prophetam: qui ingreditur sine macula et iustitiam operatur.
 15 igitur inpollutus ingrediens et extra omnem peccati labem uiuens hic esse responsus est, cui post baptismi lauacrum nullæ adhæserint sordes, sed sit immaculatus et nitidus, sitque ei non corpus stupris contaminatum, non oculi spectaculis theatralibus sordidi, non mens uino ebria, non pecuniæ uita
 20 ancilla. magnum est igitur his abstinere; sed non in his statim confecti itineris est requies: cepta enim in his uia est, non peracta. nam sequitur: et operatur iustitiam. bonum non tam cogitandum est, quam exsequendum; et beniuolentia non ineunda est, sed explenda. iustitiam enim uelle hic erit
 25 fructus, ut fiat. et quidem in his utilis est ad dominum cursus; uerum plura sunt reliqua.

7. Restat enim: qui ingreditur sine macula et operatur iustitiam. qui loquitur ueritatem in corde

1 et in quod V et in quo — est et om. R 3 inter nostri et cruci una uox eras. V 4 corporae V 5 eclesiae V ecclæsiæ R in domini — in illo om. V 6. otiabimur V 7 sit V ex impietate R an ex infirmitate? 8 nullus om. R 11 habitabit ex habitauit R habitauit V cf. supra cap. 1 12 in tabernaculo ex in tabernaculum m. 1 V aut quis requiescet — tuo om. Rb 14 et operatur iustitiam Rb 16 respoⁿsus est R 18 post oculi 1 litt. eras. R 19 non uita decuniæ ancilla V 20 igitur est hi ≡ s (in ras. fuit c) V sed non is V 25 his sup. lin. add. m. 2 V ad deum V 28 ueritatem ex ueritate m. 2 V.

suo. superiora illa, licet magna atque præclara sint, solent
tamen cum gentibus esse communia, ut uitium caueant, ut famam
bonitatis adquirant. sed hæc animalium, non spiritalium uirtus
est. apostolus enim et carnalem hominem posuit et animale
et spiritalem: carnalem, beluæ modo diuina et humana negle- 5
gentem, cuius uita corporis famula sit, negotiosa cibo, somno,
libidine; animalis autem, qui ex iudicio sensus humani, quid
decens honestumque sit, sentiat atque ab omnibus uitiiis animo
suo auctore se referat, suo proprio sensu utilia et honesta
diuidicans, ut pecuniam spernat, ut ieiuniis parcus sit, ut am- 10
bitione careat, ut uoluptatibus resistat, ut bonitate uenerabilis
sit. sed præsens in his tantum et inter homines homini erit
usus. de quibus ait gentium doctor: secundum doctrinas
et præcepta hominum, quæ sunt rationem quidem
habentia sapientiæ in superstitione et humilitate 15
sensus, ad non parcendum corpori non in aliquo
honore, ut ad saturitatem carnis. spiritalis autem est,
cui superiora illa ad dominum studia sint, et hoc, quod agit,
per scientiam dei agat, intellegens et cognoscens, quæ sit uo-
luntas eius, arcanum secreti consilii et absconditi a temporibus 20
sæculi per reuelationem ac donum spiritus sancti intellegens et
sciens, quæ ratio sit a deo carnis adsumptæ, qui crucis trium-
phus, quæ mortis potestas. quæ in uirtute resurrectionis ope-
ratio. hæc, ut idem apostolus docet, animalis autem homo
non percipit, quæ sunt spiritus dei; stultitia enim 25
est illi, nec potest intellegere, quoniam spirita-
liter interrogatur. qui autem spiritalis est, iudi-
cat omnia, ipse autem a nemine iudicatur.

13 Coloss. II, 22 sq. 24 I Cor. 2, 14.

1 superior V 2 ut uitium *ex* aut uitium *m.* 2 V famam (*om. ut*) V
3 adquirunt V 4 carnalem *sup. lin. a m.* 2 V 5 diuinæ humana
omnia nelegentem V 7 sensu V 8 dicens V uitiiis *ex* uitas R
9 su^o proprio sensuo *corr. m.* 1 V utilia *ex* utilitas *m.* 1 V 10 ut
ieiuniis (*ut sup. scr.*) R ut ieiunii V 11 uoluptatibus (*om. ut*) V
12 *post sed 2 litt. eras.* V 15 sapientiæ *om.* R 16 non parcen-
dum (*om. ad*) V 17 aut ad V 18 ad dñm V agit *ex* ait R 19 q̄. sit V
20 archanum R consilio V 21 ac *ex* hac R intellegens rescuens V
24 autem *om.* Rb 25 est enim Rb 28 ipse uero b.

8. Conscijs ergo spiritus sanctus ea, quæ superiora sunt in uitæ innocentia et in operibus iustitiæ, et gentibus et hæreticis esse communia. namque plures eorum et ieiunijs corpora defatigant et continentiam patrimoniorum largitione testantur et pudicitiam uirginitate consummant. sed quia abundatura hæc et multa istiusmodi in ipsis essent, dominus ad discipulos sic locutus est: amen dico uobis, cum uenerit filius hominis, putatis inueniet fidem super terram? sciebat et uirginitatem et continentiam et ieiunia esse curanda, et quia hæc non proficiunt ad sanctitatem, nisi expleantur in Christo, id est cum Christi ueritate consentiant, ad id, quod superius dixerat, propheta subiecit: et loquitur ueritatem in corde suo, superiora illa inutilia demonstrans, nisi in confessionis ueritate suscepta sint. et in his quidem conscendentibus ad requiem montis domini gradus celsus est, in innocentia uidelicet et in operibus et in confessione: sed, licet prouecti per plura simus, adhuc tamen alia sunt reliqua.

9. Solent enim plures gloriosam intelligentiæ uerborum speciem præferre et uoluntatis ac iudicii decus etiam sermonum honestate mentiri, cum de deo bene sentiant et loquantur, uerbis autem ac sensui suo gestis atque operibus mentiantur. hi sunt, qui quæ locuntur oderunt et his, quæ prædicant, ipsis rebus inimici sunt. ergo ad ueritatem cordis adiunxit dicens: qui non egit dolum in lingua sua: ut ueritatem, quam sentit, non fallat in uerbis, ut catholicæ doctrinæ professionem et ita sentiendi ac prædicandi iudicium etiam operatio consequatur, quia, secundum apostoli testimonium, ut in corde creditur, ita ore confessio fit ad salutem. ergo ut sit in dei requiem

7 Luc. XVIII, 8. 27 Rom. X, 10.

2 hereticis R 3 esse add. m. 2 V defetigant ex defitigant, fort. recte m. 1 V deficant r 5 uirginitatem ex uirginitate m. 2 V consumant uel consumunt (a et u interdum distingui non possunt) R habundatura R 6 e^k V 8 sciebat enim et V 9 fort. sed quia 10 ad salutem nisi nisi V 12 ueritate^m corr. m. 2 V 15 uidelicet ex uidelicet m. 2 V 17 alta sunt r 19 iudicii sui V etiam uerborum R 20 sentiat V 21 ad sensui suo V operib; supr. scr. R 22 loquuntur R et hi quæ V 24 et ueritatem VR 25 catolicæ V 26 hac prædicandi R ac prædicandi ex aut prædicandi m. 2 V 28 ita in ore Rb in requiem dñi huius dignus V(r)

dignus ascensus, in uerborum ac linguæ ueritate uiuendum est, ut per operationum fidem sensus nostri uerba non falsa sint.

10. Sed artum hoc et per sæculi nequitas ac uitia difficile est. est enim necessarium plerumque mendacium, et nonnumquam falsitas utilis est, cum aut percussori de latente mentimur, aut testimonium pro periclitante frustramur, aut fallimus de difficultate curationis ægrotum; et oportet secundum apostoli doctrinam sermonem nostrum sale esse conditum. idcirco nunc spiritus sanctus falsitatis adfectum mendacii condicionibus temperauit dicens: qui non egit dolum in lingua sua nec fecit proximo suo malum, ut crimen mendacii in incommodo haberetur alieno.

11. Sed licet, quæ superius diximus, expleantur, et ingrediatur innocens opereturque iustitiam. ueritatem corde complectens, se ipsum in his, quæ locutus fuerit, non fallens, malum proximo non inferens, perfectus tamen in his non erit. est adhuc aliquid in nobis edomandum, expuendum, perimendum: et, quid illud sit, idem, qui per superiora, confirmat propheta dicens: et obprobrium non accepit aduersus proximos suos. insolentiæ scilicet et fiducia uitia depellit et commune illud superbiæ malum tollit. quid enim tam inane, tam miserum quam homo homini superbiens, quam de se aliquid confidens? nonne uidemus plures, per opum insolentiam cum exprobrassent inopibus egestatem, amissis omnibus egere, et aliorum miseriam fastidientes rursus eguisse miserantum?

8 Coloss. IV, 6.

1 linguæ *ex lingua R* 2 operationem *V* 3 nequitas *ex nequitas m. 1 V*
 difficile iter est *rb* 4 plerumque *ex plerumque m. 2 V* 5 utilis (*om. est*) *V*
 percussuro *b* 6 testimonium *ex estimonium m. 2 V* frustamur *R*
 8 doctrina^m *V* conditura *corr. m. 1 V* 11 incommodo (*om. in*) *V*
 13 ingraediatur *V* 15 fuerat *b* 16 inferens *ex afferens (ut uidetur)*
corr. m. 1 R adhuc *ex allhuc R* 17 perimendum *sup. lin. a m. 2 V*
 18 idem quod *V* per superiora *ex per superiorem m. 2 V* per superiorem *R*
 confirmat profeta subiecit dicens *V* 19 aduersum *Rb* 20 et fiducia uitia depellit *sup. lin. a m. 2 V* 21 superbae *V* 22 confidens *R*
 fidens *b* 23 insolenti *m corr. m. 2 V* exprobrassent *ex inprobassent m. 2 V*
 24 inopum *Rb cf. infr. p. 92, 2* aegestatem *R* egestate *ex in egestate m. 2 V*
 25 aeguisse *R*.

plures etiam per præsumptionem uitæ diu innocentis ad crimina deuolutos et, cum delicta aliis exprobrarent, ipsos uix ad pænitiæ ueniam pertinere? non est igitur obprobrium aduersus proximos ineundum, sed, si quid in illis incuriosum, si
 5 quid negligens, si quid petulans, si quid incontinens deprehenditur, sine exprobrationis amaritudine blandimento emendationis est corrigendum. hoc humilitas, hoc sui per metum diffidentia, quæ ualidissima fiduciæ custos est, curat, ne sit admonitio contumelia, ne sit emendatio obprobrium, ne sit doctrina conuicium.
 10 sic fiduciam orantis pharisæi dominus in euangelis damnauit, tum cum in medio consistens ita sermocinaretur: gratias tibi ago, domine, quod non sum. sicut ceteri homines, adulteri, auari, sicut et hic publicanus. erat autem publicanus in secreto orans: domine, miserere mihi peccatori. huic orationi eius scriptura subiecit:
 15 quia magis iustificatus egressus est publicanus quam pharisæus. misericordiam dei peccati confessione promeruit publicanus: pharisæus uero honorem eorum, quæ de se præferabat, per insolentiam obprobrii amisit.
 20 12. Sed forte iam dignum se quis, si hæc uniuersa adeptus sit, promissionibus dei credit: cum se post innocentiam, post bonitatem, post prudentiæ modum etiam humilitate moderatus sit. sed plura adhuc restant. nam ut significauit in eo mendacio esse peccatum, si alteri malum mentientis falsitas con-
 25 pararet, ita nunc, ubi obprobria aduersus proximos non sumenda decernit, habendam tamen rationem ipsius humilitatis adiecit. quæ autem hæc ratio sit, cohæret in uersu: et obprobrium

11 Luc. XVIII, 11; 13.

1 innocentes R 2 exprobrant *ex* exprobrant *m. 2 V* 3 penitentiæ V
 pænitiæ R 4 sed si quid in illis incuriosum si quid negligens
 si quid negligens si quid petulans si quid petul incontinens V sed si
 quid in illis incuriosum si quid petulans si quid incontinens R 5 de-
 præhenditur V 7 sup metum R 10 farisæi R farisei V in euuan-
 gелиis VR 11 consisteⁿs V 12 sicut et ceteri V 15 mei peccato 24 7 R *cf.*
Sabatier III, 345 ^orationi *m. 1 V* ante scriptura *eras. sul R* 17 mi-
 serdā R 18 publicanus *om. VR* fariseus V farisæus R honorem *ex*
 homorem *m. 2 V* 19 proferebat Vb 22 post prudentiam modum Vr
 23 i eo mendaciis esse V 27 coheret VR.

non accepit aduersus proximos suos. ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus. non oportet humilitatem carere constantia, et libertas dei a nobis in ea, quam omnibus debemus, seruitute retinenda est, ne ad potentium inpetus terreamur, ne ad maliuolorum arbitria cedamus. interdum enim etiã regibus iniqua poscentibus turpi adulatione famulamur et uitii alienis conscientie nostrae infirmitate blandimur. ergo si iam in professione iniquitatis abruperit, ut in uersu explicatur: ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus, oportet istius modi hominem apud nos non alicuius, sed nullius esse iudicii, ut sit nobis nullus, abolutus, interemptus. spiritalia enim tractantem et caelestia contuentem decet humanae nequitiae despiciere momenta et animo sublimi et excelso istiusmodi maliuolentiae hominem, tamquam nullus sit, opinari.

13. Sed magnitudinem fidei nostrae nimium forte erexisse propheta aduersus iniquos iudicabitur. sed spectandum est, quid sequatur: ad nihilum deductus est in conspectu eius malignus: timentes autem dominum magnificat. ergo, ut sine personae exceptione nullus nobis, qui malignus est, debet esse, ita et sine exceptione personae omnis, qui dominum timeat, honorandus est. non nos moueat innocens pauper, non ieiunans anus, non seruus fidelis, non confidens in ecclesiae habitatione peregrinus, sed omnes pari iudicio reuereamur, ut talis sit in eorum, qui timent dominum, magnificatione humilitas, qualis esse debet in nihil aestimandis maliuolis libertas.

3 constantiam V in eam V 4 ne — terreamur in marg. super. add. m. 2 V 5 maliuolorum R 6 etiam reb. V 8 iniquitatis (fuit es) V abruperit ita ut V (an in professionem i. eruperit?) 10 homine^m corr. m. 2 V 11 sed nullius — ut in marg. infer. add. m. 2 V sit ex sed m. 2 V nullus om. R 12 et caelestia enim contuentem corr. m. 2 V 13 decet et humanae V sublimi et ex sublimet et m. 2 V 14 hominem om. R tamquam nullius opinari R 18 quid sup. lin. a m. 2 V 19 eius corr. m. 1 V dñs V 20 qui ex quid R 21 omnis ex omnes m. 2 V 22 de m V 23 sanus R 24 reuereamur ex reruereamur m. 1 V 25 ut talis sit ex ia (?) talis sit R talis (om. ut et sit) V dñm V.

14. Et quia in regenerationis nostræ natiuitate in hæc sacramenta iuramus, renuntiantes diabolo, sæculo, peccatis, cum interrogantibus respondemus, retinendam usque in finem confessionis huius fidem statuit dicens: qui iurat proximo suo et non
 5 decipit. quamuis enim quis in mandatis dei diu manserit, tamen, si aliquando fefellerit, iam non manet, cum fefellit, et iustitia anterior iniustitiæ tempore amittitur. et ideo in euangelio: beati, qui manserint usque in finem, ideo apud Salomonem omnis laus in exitu canitur, quia in his, quæ pro-
 10 missa sunt deo, non est aliquando fallendum.

15. Sed tendit usque ad consummationem perfectam admonitio cælestis. nam cui uitium omne detersit, cupiditatem quoque eius, quæ nimium nos detinet, pecuniæ auertit dicens: qui pecuniam suam non dedit ad usuram. fallax hoc beneficium et humanitas fraudulenta et damnosa hæc beniuolentia
 15 docetur. quid enim tam intolerabile, quam ut indigenti ita beneficium tribuas, ut magis egeat, et miseriam inopis opem laturus accumules? si Christianus es, quid a deo præmii expectas, ipse ab hominibus non beneficia expectando, sed damna?
 20 si Christianus es, quid otiosam pecuniam tuam in redditum conponis et fratris tui inopiam, pro quo Christus mortuus est, thesaurum tuum efficis? si Christianus es, non quæro ut largiaris, saltem debitum sic reposee, ne spolies, et memento eum, a quo
 25 inops uoluit esse et pauper. itaque siue iniuriam siue

8 Matth. XXIII, 13.

1 sacramento V 2 renuntiantes R diabulo V 3 retinenda V confessionis huius fidem *sup. lin. a m.* 2 V 6 et iustitia *ex et iustitia et corr. m.* 2 V 7 anterior iniustitiæ *sup. lin. a m.* 2 V et ideo in euangelio V in euangelio R 8 usquæ V usq (*supra q aliquid eras.*) R 9 Solomonem V promissa *ex proximissa corr. m.* 1 V 11 perfecta R admonitio *ex admonitione m.* 1 V 15 damnosa (*om. et*) b 18 laturus V quid ab eo R præmium præmii R præmioi *corr. m.* 1 V 19 expetêdo V 20 si *ex sit m.* 2 V otiosam *ex otiosum m.* 2 V *om. R* 21 et *sup. lin. a m.* 2 V fratris *ex a fratris m.* 2 V de thesauro tuo *ex de thesaurum tuum m.* 2 V 22 effici^s *corr m.* 2 V si xpianus eius, non V 23 reposee (*s in ras.*) R reposee *ex reposee m.* 2 V a *om. V* 24 xp̄s et inops V.

beneficium cum pauperi præstas, Christo præstare te nosce, quia propter eum, cum deus esset, indigentiam eius est dignatus et nomen.

16. Sed ne durus sermo admonitionis istius crederetur, tamquam si penitus sub usurarum nomine habendi curam remouisset: non igitur acquirendi sollicitudinem sustulit, quin etiam modestiam accipiendi muneris temperauit adiciens ad id, quod dixerat: qui pecuniam suam non dedit ad usuram et munera super innocentes non accepit. est quædam munerum consuetudo, quæ honorem adferat largienti, ita ut maximi doloris sit oblata contemni, quam damni donasse, quæ sumpta sunt. igitur ea munera, quæ in alterius operarentur iniuriam, inhibuit. nam si usum omnino munerum abstulisset, satis fuerat dixisse: et munera non accepit. sed quia simplex donorum usus aut ex hominis aut etiam ex dei reuerentia uenit, ea uetuit munera, quæ integritatem iudicii corrumpent, quæ innocentis iniuriam emerent, quæ nullum in se caritatis mutuæ officium continerent. ut enim quæ deo offerimus, his quidem ille non eget, sed per nos debitæ reuerentiæ explentur officio, ita eam in muneribus docet seruandam esse rationem, ut ea sumantur a nobis, quæ sint grata et utilia offerentibus, non quæ nos faciant uenales, nec insidiosa innocentibus sint, nec munerantibus sumptuosa, officio potius quam cupiditate sumpta, honore ingesta quam metu, caritate magis suscepta quam lucro.

17. Qui facit hæc, non mouebitur in æternum. per hæc igitur est habitatio in tabernaculo, per hæc requies in monte. restat ergo præceptorum custodia et mandatorum opus. conuendendus est psalmus in uiscera, scribendus in corde, in memoria

1 xpi V 2 esset et indigentiam V 5 paenitus VR - 7 adiciens scripsi id adiciens V dicens R 11 maximi doloris ex maximi donasse doloris m. 2 V contemnui V quam damna donasse R quaedam indonasse r 12 quæ (ae in. ras. m. 3) sumpta sunt R 13 nam si unū V 17 emerunt V 18 et enim V 20 expletur officium V impletur officium b obseruandam esse b 23 nec ante munerantibus sup. lin. a m. 2 V sumptuosa (o ex corr.) R 27 in tabernaculū R in tabernaculum V 28 præceptorum ex præceptorem m. 2 V.

signandus et huius nobiscum noctibus diebusque copiosæ breuitatis thesaurus comparandus, ut acquisita hac in uaticum æternitatis opulentia et habitantes in ecclesia tandem in gloria Christi corporis quiescamus.

PSALMUS LI.

5

In finem intellectus illi Dauid, cum uenit Doe Idumæus et adnuntiauit Saul et dixit ei: uenit Dauid in domum Abimelech.

10 Quid gloriaris, in malitia qui potens es, iniquitatem tota die? iniquitatem cogitauit lingua tua et reliqua.

1. Superscriptio ipsa psalmi sollicitam expetendæ intellegentiæ postulat diligentiam. est enim in exordio eius statim positum: in finem intellectus. nam et non sui temporis res
15 psalmus continere ostenditur, cui præscriptio tituli in finem est. et cum in fine intellegentia sit. non potest in eo alicuius alterius magis rei intellegentia esse quam finis. finis autem est, ut frequenter ostendimus, quo concluduntur omnia, cuius causa cetera sunt, ad quem uniuersa spei, rerum, negotiorum
20 opera festinant.

2. Intellegentia ergo psalmi in eo consistit, ob quem omnia sunt, extra quem nihil est. et quis iste sit, superscriptio ipsa. quæ continere historiam existimatur, ostendet. est enim talis: in finem intellectus illi Dauid, cum uenit Doe

1 nobis V 2 thesaurus R 3 in uaticum ex 4 uaticum m. 2 V 3 in ecclesia corr. m. 2 V in gloria xp̄i corporis V in gloria corporis R in gloria corporis Christi b 5 Explicit psalmus XIII incipit psalmus LI V Finit psalmus XIII incipit LI R Incipit tractat' beati hylarii pictauensis ep̄ in psalm̄ LI P (add. m. sæc. XII?) 6 in finem — Abimelech om. R 7 Idumeus VP Saül V Sauli P 8 Achimelech V sed in seqq. et hic cod. semper Abimelech, cf. Sabatier II, 105 9 iniquitate VR sed cf. infra cap. 5 et Abh. IV, 77 10 iniustitiam cogitabit R 12 superscribitio V expetendae ex expectandae R 14 res om. P 15 contineri P 16 est om. P 18 quem concluduntur P cuius clausa V 19 ad quae uniuersae res rerum P 21 de quo omnia sunt R 23 historia R ostendit VPE.

Idumæus et adnuntiauit Saul et dixit ei: uenit Daud in domum Abimelech. atque ut absolutius rationem superscriptionis consequi possimus, ipse rerum gestarum ordo subdendus est. Doec præpositus erat mulorum Saul; qui ad Saul ait: uidi filium Iesse uenientem in Noba ad Abimelech, filium Achitob. et interrogauit eum in domino et manducare dedit ei et gladium Goliæ alienigenæ dedit illi. quibus auditis rex potestatem Doec sacerdotum et ciuitatis dedit. dehinc scriptura subiecit: et circumiuit, inquit, Doec Idumæus, et tetigit sacerdotes et mortificauit in die illa octoginta et quinque, omnes ferentes ephud, et Noba ciuitatem sacerdotum deiecit in ore gladii. hæc itaque omnis gestorum fides est: ex qua tantum ad psalmi titulum præsumptum est, quantum et sacramento psalmi et prophetice satisfaceret doctrinæ. id enim solum in superscriptione est: cum, inquit, uenit Doec et adnuntiauit Saul et dixit: quia uenit Daud in domum Abimelech. et necessario post quinquagesimum psalmum, in quo peccatorum remissio secundum sanctificati huius, ut in exordio psalmorum docuimus, numeri uirtutem continetur, psalmus iste tempore anterior, ordine posterior collocatur: ut id, quod in finem intellectus præscribitur, perfectis undique et absolutis sacramentorum generibus possit intellegi.

5 I Reg. 22, 9. 9 Ibid. 18 sq.

1 Idumeus *VRPα* 2 Daud *VPE* *dd R* absolutius *ex* absolutio
m. 2 V 4 mulorum *ex* malorum *m. 3 V* 5 uenientem *corr. m. 2 V*
6 Acitobh *P* in domino (in *supra scr.*) *R* 7 et manducare dedit
illi *PE* dedit ei — alienigenæ in *margin. infer. add. m. 2 V* 8 alieni-
gene (*supra eras. sunt. litt. nige*) *R* dedit ei *R* 9 et ciuitates *P*
10 inquit *VR¹* Idomeus *V* 11 octoginta et *¶ R* 12 *efut ex efat m. 2 V*
effad ex effud m. 3 R (*ἐφούδ LXX*) *effod α ephod P_e* Noba *ex*
Noua *m. 2 V* 14 este estorum *m. 2 V* fides est *ex* fides et *m. 1 V*
tātum a bsalmi titulo (titulo *ex* titulum *m. 2 V* tantum psalmi titulum *P*
15 profeticae *VR* 16 in superscriptione *VR* 17 inquit *V* 21 ordine
posterior *om. V* 22 in fine *VRPα* 23 perfectis undiq. (s undiq. *in ras.*) *R*
perfectis undiquæ *V¹* 24 posset *V*.

3. Abimelech, interpretatione uerbi, fratris mei imperium significat. quod enim nobiscum fratris mei imperium dicimus, id Hebræi Abimelech nuncupant. cum ergo Sauli dicitur: uenit Dauid in domum Abimelech, illi inimico
 5 Dauid nuntiatur, quod domum ingressus sit fratris imperii. domus autem imperii fratris quæ sit, Petrus apostolus docet dicens: et uos quasi lapides uiui ædificamini domus spiritalis ad sacerdotium sanctum. et infra: uos autem genus electum. regale
 10 sacerdotium, genus sanctum, plebs ad possidendum. in hanc igitur spiritalem domum ædificandi in regale genus sumus, si per spiritalem corporum ædificationem conformes deo facti genus perfici regale mereamur. hanc ergo Abimelech domum, id est domum fraterni regni, Dauid ille uerus, sanctus,
 15 rex, iustus, oriens ingressus est; factus scilicet nostri corporis homo. quæ domus fraternum ei regnum est, quia in eiusdem corporis gloria coheredes sumus regni eius, ipso dicente: uenite, benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum a constitutione mundi. quod autem
 20 fratres eius sint, quorum domum regiam fuerit ingressus, per prophetam testatur in psalmo dicens: adnuntiabo nomen tuum fratribus meis, in media ecclesia laudabo te. concessa ergo secundum præcedentem psalmum peccatorum remissione uerbum caro factum habitat in nobis, qui et fratres
 25 et domus spiritalis et regale genus sumus.

7 I Petr. 2, 5. 9 Ibid. 9. 17 Matth. XXV, 34. 21 Ps. XXI, 23.

1 interpraetatione VR 3 hebrai VR hæbræi P nuncupant ex nuncupauent V¹ 5 fratris = imperii R fratris imperium V 6 quæ ex que corr. m 2 V 8 domos spiritales R in domos spiritales e 9 electum om. V forsitan id sacri textus uocabulum h. l. ipsum iam Hilarium fugisse ex iis, quæ secuntur, ubi identidem regale genus nominatur, tonicere possis. 12 p sup. scr. R corporum om. R sed 4 litt. eras. conformes adō P 13 meremur V 15 post ingressus est 3—4 litt. eras. R nostri corpori R 16 fr̄ni mei regnum est R fraternum regnum est P fratris mei regnum est e 17 gloriam P 19 constitutione ex constitutionem m. 2 V 22 ecclesia V aecclisias R laudabor P.

4. Populus autem impius et parricidalis et proditor, qui in Doec significatur, regi suo, inimico scilicet Daud, prodit, quod in domo Abimelech sit — et hoc fit, cum Pilato traditur, cum homo crucifigendus offertur, cum repudiato rege regem suum Cæsarem confitentur — prodens quidem eum in domo esse Abimelech, sed non intellegens eum, cum in domo Abimelech sit, in domo esse imperii fraterni, corpus scilicet, in quo ei sanctorum ecclesia, quæ corpus est Christi, conformis conregnabit, ingressum, id est in qua et desideratum sibi cibum sumpserit — desiderio enim manducare pascham desideravit — et ex qua Goliæ, id est diaboli arma sustulerit; fortis enim spolia ipse diripuit; post quod ab hoc eodem Dœc, id est populo proditore apostoli occisi, ecclesiæ subuersæ sunt. hinc ergo titulus psalmi: in finem intellectus, quia in Christo, qui Daud, oriens, iustus, rex et æternus et pastor est, totius spei nostræ consummatio et legis finis esse intellegitur: qui et secundum psalmi et titulum et ordinem in ea corporis sui domo proditus est, quæ ei fraterni domus esse significatur imperii.

5. Quid gloriaris, in malitia qui potens es. iniquitatem tota die? querella prophetae est, gloriari eum iniquitate tota die, qui in malitia potens sit. et hæc quidem gloria iniquitatis arguitur. ceterum est gloria et expetenda et confitenda et adfectu quodam exultantis gaudii eloquenda; quod utrumque sub isdem dictis alius propheta demonstrat dicens: non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis

25 Hierem. IX, 23 sq.

1 in Doec persona significatur Pa 2 inimicus VP prodit quod om. V
 3 in domū RP Abimelec R 4 crucifigendus R 5 confitentur e
 quidem sup. lin. a m. 2 V in domum P 6 sed ex sit m. 2 V cum
 in domū P cum — sit om. e 7 in domū P in quo est sanctorum P
 8 cōformis conregnauit ingressū V conformes conregni et ingressus P
 9 et (&) post qua eras. R 10 pascha PE 12 quod ab om. V
 13 hinc ex hic m. 1 V hic a 14 in fine VR 15 rex æternus V
 16 intelligitur esse E psalmi titulum PE 17 ea om. P 18 quae ex
 que m. 2 V 19 Incip. cod. T gloriatur RPTTE in malitiā qui potens es V
 in malitia potens RPTTE iniquitatē R iniquitatem V iniquitate PTE
 20 quaerella VR quaerela P profetae R profeta^e (corr. m. 2) V 21 in
 malitiā R et hac P 24 hisdem VPT hisdem ex nisdem R 25 sua om. V.

in fortitudinesua, neque diues in diuitiis suis:
 sed qui gloriatur. in domino gloriatur. uetitis enim
 primum inprobabilis gloriae causis causam rursus gloriae con-
 petentis ostendit. quo exemplo beatus apostolus scit in nullo
 5 sibi nisi in uno tantum gloriandum, cum ait: mihi autem
 absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu
 Christi, per quem mihi mundus crucifixus est et
 ego mundo. non ergo gloria istiusmodi, sed gloria iniquitatis
 offendit; et eius iniquitatis, quæ die tota sit. diem pro ætate
 10 uel tempore hominis nuncupari solere meminimus, cum dicitur:
 diem hominis non concupiui, uel rursus cum Abraham
 diem domini desiderauit, uel cum apostolus satanæ tradit in
 interitum carnis, ut spiritus saluus sit in die domini, non hunc
 diem ortu solis occasuque finitum, sed diem constituti temporis
 15 uel ætatis ostendens. potens ergo in malitia gloriatur iniqui-
 tatem tota die.

6. Sed absolute intellegitur, in Doe personam rationem que-
 relle huius non conuenire. quid enim potentie habebat mu-
 lorum custos et ius in animalia uectionis regie sortitus, aut
 20 tantum nuntians Daud domum Abimelech ingressum? num-
 quid tota die iniquitatem gloriatur? uerum sub persona eius
 populus, cui omnis in iniquitate ætas fuit, cui ex potentatu
 malitie gloria iniquitatis ipsius abundauit, significari intelle-
 gendus est. potens enim fuit, cum seruiens uisitabatur a
 25 domino, cum propter eum tot plagis percussa Aegyptus est,

5 Galat. VI, 14. 11 Hierem. XVII, 16.

2 sed *om. PT* 3 causis — gloriæ *om. V* 5 esse gloriandum *
 6 in cruce *V* ihm xpi *V* 7 et ego mundo *ex et ego mundus m. 2 V*
 8 ante non ergo *R in margine add.: n̄ eē gloriandū in malitia sed gloria ex sed gloriari m. 2 V et gloria PT* 9 offendit — quæ *in marg. sup. add. m. 2 V* 10 homines *V* 11 cupiui *P* 13 salus (*corr. m. 1 V*)
 in diē *Re* 15 gloriatur iniquitatē *R gloriatur iniquitate P gloriatur in iniquitatem V gloriatur in iniquitate TE* 17 personā *R persona VPE post personā R supra scr. &* quaerellæ *R quaerellæ P* 18 non *om. V*
 mulorum (orū *in ras.*) *R malorū V* 20 Abimelech *ex Abimellech V*
 21 iniquitatem *V in iniquitatē R iniquitate P in iniquitate TE* 22 omnis iniquitate *ex omnes iniquitate m. 2 V ex potentatum V* 24 seruiens cum *PT uisitatur VR a dō VP.*

cum in trium dierum tenebris tenebras ipsas lumine secum manente non sensit, cum Aegyptum ipsam argento et omni ornatu despoliatam cladi suæ reliquit, cum secundum diei noctisque tempora columna nunc nubila nunc ignea usus est, cum rubrum mare pedes transiuit, cum angelorum cibo uixit, cum maiestatem descendētis ad montem dei uidit, cum uocem de igne loquentis audiuit, cum regna multa bellis grauibus euertit. cum Iordanem refluentem, ut sibi areret, spectauit, cum prophetas habuit, cum sacerdotibus ad emundationem peccatorum et redemptionem animæ suæ usus est, cum obtinere regnum suum meruit. sed in his omnibus cum potens esset, tamen in malitia sua potens semper fuit, cum capas et alium Aegypti et carnes desiderauit, cum ob uitiorum consuetudinem seruitutem impiam libertati piæ prætulit, cum uitulum adorauit, Moysi maledixit, deum abominatus est, filios suos dæmonum hostias uouit, prophetas occidit, ipsum quoque deum ac dominum suum, sui causa natum hominem, proditum prætori in crucem sustulit. ac sic toto uitæ suæ die iniquitatem glorians, cum potens esset, potens tamen in malitia esse permansit.

7. Post hanc ergo de eo prophetici doloris querellam iam in ipsum sermo conuertitur: iniustitiam cogitauit lingua tua. linguæ humanæ officium est, ut naturali impulsa ratione, motu uario eodemque moderato uocem in uerba distinguat, extetque per eam ex confuso erumpentis spiritus sono dissonans ad rerum intellegentiam sermo. et quamuis quidem hic eius ad id efficiendum rationabilis motus sit, tamen ipsa subditâ potius esse rationi intellegitur, quam sensu rationis

1 in triduum dierum P 2 non sensit V Aegyptum ipsi R 3 despoliatam Pα cladis V reliquid R 5 pedes Vε pede RPT (sed cf. Ps. LXV, 10 ubi etiam in R pedes) 6 descendētis ex descendētes m. 2 V uocē de supr. scr. R uocem dī loquentis PT 8 Iordanem ex Iordeanem V¹ 10 optinere R 12 cepas PTE cephas V et allia PTE et cum carnes PΤα 14 impiam om. R libertati pie ex libertate me corr. R libertati pia V Mosi Re Moysen PT 15 deum = R dōn V dñm P abominatus est R abominatus (om. est) PT hostiis PΤα 16 uobit V 18 diem R iniquitate PT iniquitatis R in iniquitate E cū in marg. add. R 19 potenstamen ex potestamen R esse om. PT 21 in ipso P 22 impulsus V 23 moderato ex uariato corr. R 24 per eum PT 27 sensum R.

intellegens est. quod uero caret sensu intellegentiæ, caret et
 rationis instinctu. quidquid autem caret rationis instinctu,
 caret et meditatione consilii. et quomodo recte a propheta
 dictum intellegitur, linguam iniustitiam cogitare, cum cogitatio
 5 ex rationabili sensu animæ uiuentis incatur, lingua uero non
 ad naturam rationis ineundæ, sed ad ministerium naturæ sit
 rationabilis instituta? sed dicti huius perfecti et prophetici
 auctoritatem et alius propheta demonstrat dicens: in ore
 stultorum cor eorum est: quia nihil ex rationis consilio
 10 tractantes et cordis meditatione pendentes temerario tantum
 motu linguæ inconsultæ res fortuitas et inconditas eloquantur.
 atque ideo in ore stultorum cor eorum est, quia non quod
 cogitauerint loquentur, sed quod locuti fuerint cogitabunt. et
 hoc quidem de lingua stulti. at uero de lingua sapientis ita
 15 legimus: lingua intellegentis meditatur sapientiam;
 et rursum: lingua mea calamus scribæ uelociter
 scribentis: quia intellegentis lingua ex meditatione sapien-
 tiæ sit, et eadem rursum tanquam calamus scribentis nihil in-
 conpositum, nihil incertum agat, sed his, quæ aut cogitata aut
 20 lecta fuerint, obtemperans celeriter ex ratione consilii obsecundet.

8. Et quia ex ratione naturæ cogitatis potius famuletur
 lingua quam cogitet, hæc lingua, quæ iniustitiam cogitauit, non
 naturæ suæ usa esse docetur officiis. sequitur enim: sicut
 nouacula acuta fecisti dolum. nouacula ad nitorem
 25 uultus acuitur, ut abradens hirsutam atque horrentem faciem
 8 Eccles. XXI, 29. 15 Ps. XXXVI, 30 16 Ps. XLIV, 2.

1 est om. PTb sensu^m V (sed in dittoqr., quam del. m. 2, sensu) 2 in-
 instinctum V instinctum V 4 lingua VPT eum cogitatio V 5 ratio-
 nabili ex rationali m. 2 V rationali T uiuentis incatur (s i ex corr.) R
 uiuentis incitatur P uiuentis incitetur T linguam V 6 ineundam PT
 7 rationalis T perfectam T et profeticam PT 11 inconsulte VP
 et incondita V 12 adque VR stultorum ex stultorum m. 1 R stulto V
 15 legamus R lingua sapientis RP meditabatur R meditabitur PTE
 17 sapiētiae ex capiētiae m. 2 V 19 sed in his V quae aut cogitat
 aut lecta fuerint ex quae agat aut cogitata aut lecta fuerint m. 2 V
 quae aut cogitatu aut lectu fuerint R 20 celeriter haec ratione PT
 21 potius supra scr. P 22 cogitauit ex cogitabit R 23 usu V officii R
 25 atque horrentem faciem uiuificet R adque horrentem faciem uiuificet V
 atque horrentem barbam faciem leuiget e, cf. Abh. IV, 92.

leuificet. hæc si potius uulneret, dolum fecit, quippe cum præparata ad ornatum ministerium suum præbuerit ad uulnus. lingua hæc ergo huius in malitia potentis iniquitatem cogitans dolum fecit: id est, quam natura ad eloquendas rationabiles cogitationes consulti cordis præparauerat, ipsa potius inrationabiles cogitet iniquitates. populus enim ille, qui in Doec significari intellegendus est, ad magnificandum dei nomen electus et ad celebrandas laudes ipsius præparatus hunc inhonorat, hunc tradit, hunc, quantum in se est, morte crucis perimit; et hoc linguæ suæ nouacula, per quam clamauit: crucifige, crucifige, consummat. dolum itaque, tamquam nouacula acuta, iniquitatem cogitans fecit hæc lingua; et cuiusmodi dolum, consequentia docent.

9. Sequitur enim: dilexisti malitiam super benignitatem, iniquitatem super quam loqui iustitiam. doli huius crimen ex comparatione fit grauius, cum malitia diligitur bonitate neglecta, cum iniquitas agitur prætermisso sermone iustitiæ. hunc propensæ in malitiam dilectionis adfectum dominus in euangeliiis condemnat dicens: hoc est autem iudicium, quia lux uenit in hunc mundum et dilexerunt homines magis tenebras quam lumen. populus itaque, cui ad redemptionem peccatorum uerbum caro factum est et deus homo natus est, ut per fidei iustificationem maledicto legis liber esset, dum in transgressione legis mauult seruire maledicto, ipsum illum deum suum tradidit pœnæ, sanguinem eius, ut prætor esset innocens, in se ipse suscipiens. et hæc agens demutat naturæ consuetudinem. malitiam enim diligit super benignitatem et ex bonis amorem conuertit in pessima-diligere quoque iniustitiam super quam loqui iustitiam maluit.

18 Ioh. III, 19.

2 præparatio P at uulnus P 3 in lingua P cogitando V
6 cogitat E significatur intellegendus est V 8 celebranda P 9 cruci V
perimit RP 10 nouacula acuta per quam e crucifige sec. loc. sup.
lin. a m. 2 V 11 itaque V acuta et iniquitatem PTab 13 dilexisti et
dilexisti m. 1 V 16 iniquitas ex iniquitate m. 2 V præmisso V
17 hunc propensæ malitiæ affectum PTab 18 in euangeliiis VR est
om. V 20 magis homines RPTa 22 dñ ex dñ m. 2 V homo ex hominij
m. 2 V 26 naturæ suæ consuetudinem V 27 et ex nobis V 28 super
— iustitiam sup. lin. a m. 2 V.

10. Tenuit uero secundum Iudaicam consuetudinem propheticus sermo in ipsa sermonum uirtute rationem, cum ait: dilexisti malitiam super benignitatem, iniustitiam super quam loqui iustitiam. nam ubi ait: dilexisti
 5 malitiam super benignitatem, nihil ultra quam dilectionem ipsam ex comparatione condemnat. ubi uero ait: iniustitiam super quam loqui iustitiam, ibi coarguit non iam praelati amoris adfectum, sed ipsum illum odium in loquendo dicens: super quam loqui iustitiam. possunt
 10 enim et solent Iudæi, licet non ament bonitatem, tamen eam uel loquendo simulare. at uero loqui de domino nostro Iesu Christo, qui secundum beatum apostolum Paulum factus est nobis iustitia et sanctificatio et redemptio, nullo modo possunt. non continentur ad aliquam sermonis patientiam, cum quando
 15 ex propheticis auctoritatibus ostenditur a nobis unigenitus deus, qui ante sæcula natus est, in homine et passus et crucifixus et mortuus; tum enim omne de eo eloquium et uitant et fugiunt: et si discedendi quoquam locus nullus sit, uti quadam taciti doloris oppressi aures manibus obstruunt et auditum, ne in se
 20 penetret, excludunt, bonitatem quidem tantum non amantes, interdum tamen eam loquentes, ceterum iustitiam nec diligentes, quia Christus est, nec loquentes.

11. Intercessio diapsalmæ, etsi personæ non adtulerit conuersionem, tamen sensus fecisse intellegitur demutationem.

12 I Cor. 1, 30.

1 I I daeicam V 2 orationum cum ait P ordinem cum ait T 3 iniquitatem super quam T 4 ubi om. P, cum T 5 dilectionem ex dilectioni m. 2 V 6 ipsam ex comparatione sup. lin. a m. 2 V 7 iniquitatem super quam T 8 non tam R illū RVT illum Pa illud e cf. Stud. 1889 p. 318 10 et solent in marg. a m. 2 V Iudei ex et Iudei V Iudei R illicet V 11 at uero loqui de T 12 est om. P in nobis R 13 significatio V In VRPTα uerbum loqui etiam post redemptio repetitur 14 non sup. lin. a m. 2 V aliquam ex aliquem P cum quando scripsi cf. Abh. IV p. 60 sq. cūsi quando R si cum quando Vb si quando PTE 16 est natus VT 17 enim sup. lin. a m. 2 V omne in ras. P omne ex homine V & uitant R euitant VPTE 18 si om. V discedendi ex descendendi P ut quadam RP 19 obpraessi V ne ipse paenetret V 20 tantam P (ex corr. ?) αb 21 tamen om. V 22 qua Christus est P quae Christus est E 23 diapsalmæ P adtulit V 24 demutatione^m V.

nam cum et eius, cuius antea, et ad eum, ad quem antea, sermo sit, idem tamen sermo aliud nunc quam ante significat. et quidem superiora querellis grauius fuerunt, adeo ut ex prophetæ dolore, antequam edicerentur, increpita sint: cum iniustitiam lingua cogitat, cum tamquam nouacula acuta dolum 5 efficit, cum malitia super bonitatem diligitur et iniustitiæ super iustitiæ eloquium est. propter quæ quædam quasi prophetæ accusatio apud deum præmissa est arguentis, cum dicitur: quid gloriatur in malitia potens iniquitatem tota die? et ne inanis querellæ dolor reperiretur, ipsa querellæ causa 10 subiecta est.

12. Nunc uero intercedente diapsalma non præcessit querella, sed demonstrata ante causa peccati grauissima tum hæc damnationis est subiecta sententia: dilexisti omnia uerba præcipationis, linguam dolosam: propterea deus 15 destruet te in finem, euellat te et emigret te de tabernaculo et radicem tuam de terra uiuentium, eo exemplo, quo in Genesi dictum legimus his uerbis: quia fecisti hoc, maledictus tu a terra, et rursum: quia audisti uocem mulieris tuæ; sed et ab apostolo, cum 20 grauissima humanæ impietatis crimina percensuisset, ita dictum: propter hoc tradidite eos deus in reprobum sensum:

18 Gen. III, 14. 19 Gen. III, 17. 22 Rom. I, 28.

1 cuius *supra scr. R*. 2 aliut *ex alium m. 2 V* nunc quā antea *V* nūquam ante *R* numquam ante *P* 3 quaerellis *VR* quaerelis *P* ex prophetiæ *Ra* ex profetiæ *VP* 5 iniustitiam — cum *om. V* 6 malitia *ex malitiam m. 2 V* malitiā *P* diligit *P* et iniustitiam sup iustitiam *P* super iustitiæ *om. V* 7 quedam *VR* 8 præmissa *ex præmissio m. 2 V* 9 gloriaris *R* iniquitate *T* in iniquitate (in *supr. scr. m. 2*) *P* 10 quaerellæ doctor *R* repperiretur *VRP* q. rellæ *V* 14 est subiecta sententia *ex* est subiecta soli sententia *m. 1 V* 15 lingua dolosa *PT* 16 in finem — emigret te *om. R* te post euellat *om. PTE* de tabernaculo tuo *E* 18 eo exemplo *scripsi* et exemplo (hoc *supr. scr. m. 3 R*) *RI*² exemplo *V¹PTE* quoq. Genesi *V* 19 et rursum — sed *om. V* quia audisti *R* 20 uxoris tuæ *R* et apostolus cum grauissima humanæ impietatis crimina percensuisset ita dictum *V* sed et ab ap^{to} grauissimis humanæ impietatis criminib. pcensetis (percensetis *T*) adiectum ē *PT* 21 post ita dictum *inseruit* ē *m. 3 R* 22 deus *om. RPT* in sensum reprobum *RPT*.

ita et nunc: dilexisti uerba præcipitationis, linguam
 dolosam: propterea deus destruet te in finem.
 uerbi uirtutem latinus sermo non tenuit. quæ enim nobiscum
 uerba præcipitationis sunt, ea a Græcis τὰ ῥήματα
 5 καταπορευτισμοῦ commemorata sunt: quo dicto significatur id,
 quod nobiscum præcipitatio est, cum illis esse demersio in
 profundo maris. potest autem nobiscum secundum generalem
 sensum præcipitatio non in mari tantum, sed ex editis aut
 10 ædium aut rupium aut quorumcumque generum locis deciden-
 tium casus intellegi. ergo secundum demonstratam præcipita-
 tionis rationem, quia uerba præcipitationis Doec dilexerit, seue-
 rissimæ damnationi subiectus est.

13. Omnis etenim anima infidelis, in sæculi huius tamquam
 maris profundo naufraga, incerto motu uagoque differtur et
 15 diuersarum cupiditatum æstu mobilis fluctuat, potestate diaboli
 sæculum incolentis inlusa, et nulla ad resistendum obnitendum-
 que ei subiectæ soliditatis firmitate consistit: ex quo facile est,
 incentiuis circumagentium cupiditatum pendulam uagamque iac-
 tari. quod autem sæculi huius motus atque fluctus undantis
 20 maris sit æstibus comparatus, qui dominantis sit diaboli incolatus,
 secundum propheticam et allegoricam intellegentiam psalmus
 centesimus et tertius sub corporali tamen creaturarum significa-
 tione demonstrat: Hoc mare magnum et spatiosum,
 illic serpentes, quorum non est numerus. animalia
 25 pusilla et magna: illic naues pertransibunt. draco
 iste, quem formasti ad inludendum ei. et rursus in
 psalmo sexagesimo octauo: ueni in altitudinem maris,

Ps. CIII, 25. 27 Ps. LXVIII, 3.

1 lingua dolosa FT 3 uox sermo post nobiscum repetita R 4 a
 greci = si (1 = ex u?) R τὰ ῥήματα Ρατακορευτισμοῦ V ἀρημεα
 καταφορευτισμοῦ R 6 mersio PT in profundum TE 8 in mare ex
 in mari T ex sup. lin. a m. 2 V 9 quorumque VP quorumcumque T
 10 demonstratam ex demonstratu m. 2 V præcipitationem (cm. rati-
 onem) PT 11 quia sup. lin. a m. 2 V præcipitatis V seuerissima
 damnatione VRPa 13 infidelis ex infideles m. 2 V 14 naufragia V
 15 mobilis ex mobiles R si potestate R (an scilicet potestate?) 17 ei
 om. PT subiecta V 18 cupiditatum V 19 sæculi huius morte
 adque V 21 profeticam ex profeticam m. 2 V adlegoricam V
 26 in psalmo LXVIII VRPT 27 in altitudine R.

et tempestas demersit me. unigenitus itaque dei filius,
 dei verbum et deus uerbum, ad eruedos nos ex profundo
 sæculi huius naufragio descendit doctrinae suæ reti, cui regnum
 caelorum simile est, hæc uniuersa piscium genera extracturus.
 ab impio populo proditur et inhonoratur; seseque populus con-
 formatus ad inludendam draconi socium ipse demergit et in
 hoc se profundum ad incolatus eius consortium præcipitat.
 sic et incredulus Moysi Aegyptiorum populus præcipitari de-
 mergique meruit, et impiam gentem refusi in se maris fluctus
 absorbit, præcipationis uerba tunc, cum deo obstitit, diligentem.

14. Quia igitur Iudeorum populus incredulus et regem
 suum prodens uerba præcipationis dilexit, dicens: regem
 non habeo nisi Casarem, deo rege neglecto et rege
 homine confesso in hoc se sæculi profundum ipse demersit;
 ideo in finem destruitur — usque in consummationem enim
 sæculi regnum destructæ ciuitatis amisit — et de tabernaculo
 euulsus et transmigratus est: uagus nunc in toto orbe terrarum
 et ubique peregrinus consummatis omnibus suis in domini
 passione peccatis.

15. Quia præcipationis uerba dilexit, tabernaculo illo
 caret, in quo propheta semper dei spiritu plenus fuit, in quo
 sanctarum uirtutum tremendæ contemplationes et salutare
 uisiones exstiterunt, in quo hostiarum ad redemptionem animæ
 utiles oblationes, in quo paschæ agnus in clade Aegypti fidelium
 custos et in liminum sanguine potens signum, in quo amula

12 Ioh. XIX, 15.

2 et dei uerbum *E* ad erudiendos nos *VR* qui ad eruedos nos *T*
 3 rete *PT* 4 colorum (cel in ras.) *R* 5 populo ex polo *m. 2 V* pro-
 ditor — populus *om. V* populo conformato *Re* (conformato *etiam V*)
 6 draconem *PTe* in *om. V* 7 præcipitat *ex* præcipitauit *m. 2 V*
 8 moysè *P* Aegyptiorum *R* 10 tum *VPTTE* obsistit *V* 11 quia
 ergo *E* Iudææ *VPTa* Iudæus *E* 12 præcipientii (ii in ras.) *R* præ-
 cipientii *PTE* 13 nisi *supra ser. R* 14 se *om. R* 15 ideo *ex eo m. 2 V*
 in fine *VR* in consummatione *P* 16 destructæ *P* 20 qua *V*
 22 sanctorum *V* contemplationis *P* et salutaris (salutares *T*) suis
 donis extiterunt *PT om. V* 24 paschæ *R* pasche *V* paschæ *P* agno *V*
 clade *ex clade m. 2 V* 25 custos *ex* *cus m. 2 V* liminū *ex* limine
 corr. *m. 1 R*.

æternorum temporum temporariæ festiuitates. ab hoc itaque tabernaculo euulsi his spiritualium donorum honoribus carent.

16. Euulsi autem sunt non ex hoc terreno tantum tabernaculo, sed et ex illo, de quo dictum est: eleuabo Dauid tabernaculum, quod cecidit: sanctum illud scilicet et uenerabile nati ex uirgine dei corpus et templum, in quo, qui crediderit, tamquam consors dominicæ carnis habitabit. omnis autem infidelis a cognatione hac non crediti corporis, id est dei tabernaculo reuelletur et emigrabitur, spiritualis huius tabernaculi indignus habitaculo; quod significare dominus intellegitur, cum dicit: ego sum uitis uera, uos estis propagines, pater meus agricola est. omnis propago in me non manens neque ferens fructum eradicabitur. et omnem propaginem in me manentem emundabit eam pater meus, ut fructum ampliorem ferat. si qui igitur per fidem corporati dei manere in natura adsumpti a deo corporis merebuntur, hi emundantur in fructus æternos ex se adferendos: quia necesse est, ut naturam ueræ uitis propago intra uitam manens teneat. at uero qui incredulus nati in corpore dei fuerit, uel si et credens maneat, fructibus tamen fidei suæ careat, eradicabitur aut ob infidelitatem aut ob inutilitatem fructuum negatorum. natus enim ex uirgine dei filius, non tum primum dei filius cum filius hominis, sed in filio dei etiam filius hominis, ut et filius hominis esset dei filius, naturam in se uniuersæ carnis adsumpsit, per quam

4 Amos IX, 11. 11 Ioh. XV, 1 seq.

4 et om. VPE tabernaculum Dauid E 6 in quo qui ex in quo quo m. 2 V crediderit ex crediderint m. 2 V 9 tabernaculi T reueletur V euelletur E 11 cum ait E ego ex egoue m. 1 V 12 omnis ex omnes m. 2 V 13 era. bitur corr. m. 1 R eradicabitur ex eradicauit m. 2 V 14 et omnem mundi propaginem V in me ex in mea m. 2 V emundabit ex emundauit V 15 eam om. PTE (cf. text. graec. et Sabatier III, 463) 17 a dño V hii RT fructus (s in ras. 2 uel 3 litt.) R 19 sed uero (sed add. m. 2) V incredulus ex incredulis m. 1 R 20 nat ≡ ex nati (i eras.) R 21 aut ob inutilitatem ex aut in ob ilitatem V 22 fructuum ex fructu R 23 filius non tum primum dei sup. lin. a m. 2 V 24 ut et filius hominis esset filius dei TPb.

effectus uera uitis genus in se uniuersæ propaginis tenet. si qua ergo propago infidelis aut infructuosa est, eradicandam ipsa se præbet; per naturam quidem manens, sed per infidelitatem aut inutilitatem reuellitur. ex hoc ergo tabernaculo, tamquam ex uera uite, hic impius Doec et euellitur et emigratur, manens per naturam et in tabernaculo et in uite, sed per infidelitatem dignus auelli.

17. Auulsus autem de tabernaculo eradicabitur et de uiuentium terra. qui enim non manebit in Christo, regni Christi incola non erit; non erit autem, non quod sibi non patuerit incolatus — uniuersis enim patet, ut consortes sint corporis dei atque regni; quia uerbum caro factum est et inhabitauit in nobis, naturam scilicet in se totius humani generis adsumens —, sed unusquisque pro merito se et euellendum de tabernaculo et eradicandum de terra uiuentium præbet, non prohibitus umquam inesse, quia per naturæ adsumptionem incola sit receptus; sed eradicatur ob infidelitatis crimen, naturæ consortio indignus existens. eradicatur ergo de uiuentium terra, quæ in beata regione sanctis domino conregnantibus præparatur; cuius ipse in euangelio meminit, dicens: beati mansueti, quoniam ipsi hereditabunt terram; et hic idem propheta: et placebo domino in regione uiuentium, a qua proditor populus eradicari meruit, postquam destructus in finem a tabernaculo et emigratus est et auulsus.

18. Viuorum autem idcirco terra est, quia omnis fidelis in domino, licet mortuus sit, deo tamen uiuat, ut dictum est: ego

20 Matth. V, 4. 22 Ps. CXIV, 9. 26 Matth. XXII, 32.

1 propaginis — ergo *sup. lin. am.* 2 V propaginis ex propagines R
2 ipse præbet P 4 euellitur E 5 uitæ P et demigratur PT 6 uitæ
RP 8 et de tabernaculo VT 11 corpori R 12 habitauit RPTE cf.
Sabatier III, 389 14 pro merito et euellendum se de VPTE 15 ta-
bernaculo ex tabenaculo m. 2 V 17 eradica ≡ ≡ tur P infidelitatis
corr. m. 1 V crimen (e ex *corr.*) R 19 sc̄is V sanctis ex sanitis R
corregnantibus T congregantibus P 20 in euangelio VR meminit
om. V 22 profeta VR dño V dō RPT 23 populus proditor P
meruit ex metuit m. 2 V 24 et ante emigratus om. PT est om. V
et euulsus e 25 autem om. V 26 uiuant V uiuit PTE.

sum deus Abraham et deus Isaac et deus Iacob: non est deus mortuorum, sed uiuorum. et rursum per Iacob: uiuat Ruben et non moriatur; et illud: Ismael hic uiuat in conspectu tue. sed et illud apostoli
 5 — si ita tamen legenti uidebitur, quia duplicem sensus significationem habet —: et nos, qui uiuimus, qui residui erimus, rapiemur cum nubibus obuiam Christo in aera: et sic semper cum domino erimus. interceptio quidem corporum adfert temporarium mortis occasum; sed lex
 10 constituta moriendi legem non adimit resurgendi: quia decernenti legem lex non adfert necessitatem, neque sibi deus ius uiuificandi ademit legem nobis decernendo moriendi. mors autem in eos tantum, in quos est decreta, legitima est. uiuunt autem deo omnes, ex cuius lege sunt mortui. neque mors.
 15 quæ non nisi per legem decernentis inualuit, potest per se in id inualescere, ne per decernentem renouandæ uitæ legem demutabilis sit lege uiuendi, cum decernentis potestas constitutam ab exordio in Adam sub condicione decreti uitam legis demutauerit lege moriendi. uiuunt itaque sancti quique et
 20 fideles deo. nam cum se deum eorum, qui mortui fuerant, id est Abraham et Isaac et Iacob esse dicat et continuo testetur, non mortuorum se, sed uiuorum deum esse, docet per id, eos, qui iudicio humanæ opinionis mortui existimentur, sibi legem decernenti non mortuos esse, sed uiuos.

25 19. Intercessio diapsalmæ, etsi non personam, sensum tamen innouauit. nam post prænuntiatam Doec damnationem, ad quem tanquam ad præsentem fuit sermo, nunc ad alterius expositionis

3 Deut. XXXIII, 6. 4 Gen. XVII, 18. 6 I Thess. 4, 16.

1 Abraam *T* Abrahamæ *ex* Abraha *m.* 2 *V* Isaac *V* 3 Ruben *ex* Ruben *m.* 4 *V* 4 Ismael *RT* apostolis ita *V* apostoli ita *PT* 7 obuiam xpo *VPT* obuiam domine *RE* in aera *ex* in uera *m.* 2 *V* 12 adimit (*it a m. 1 sup. lin.*) *V* adimit *PTb* decernendo *ex* decernendi *V* 13 in eos tantum in quos decreta legitima est *P* in eos tantum est in quos decreta legitima est *T* 17 mutabilis sit *PT* lege uiuendi *om.* *PTb* constituta *P* 18 uita legis α uitæ legem ϵ legem uiuendi *T* *cf. adn. Bened.* 20 fidi *PT* fuerant *ex* fuerunt *m.* 21 fuerint *PT* 21 Isaac *V* post dicat 6 *uel* 7 *litt. eras. T* 22 *se supr. scr. P* 23 qui *ex* que *m.* 2 *V* 24 esse sed *ex* essed *m.* 2 *V* 27 ad ante alterius *om. P.*

significationem se rettulit propheta: uidebunt iusti et timebunt et rident super eum et dicent: ecce homo, qui non posuit deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum et præualuit in uanitate sua. destructo Doec in finem et euulso de tabernaculo 5 atque emigrato et de terra uiuentium eradicato sancti quique necesse est metuant: cum uideant tot tantisque diuinæ misericordiæ auxiliis populum adiutum atque usum post ingentem illam et ultra humanas opes gloriosi regni dignitatem maximum de se atque ultimum humanæ calamitatis exemplum præbuisse. qui enim 10 memoria recenseat antiquas gloriæ eius et innumeras beatitudines, quas superius pro parte memorauimus, cum post Aegypti funera itineri eorum diuisum mare cessit, cum ardorem diei nubis columna inumbravit, cum noctis tenebras ignis columna discussit, cum cibum cælum per angelos præbuit, cum fontem 15 petra fluxit, cum Iordanes refluxit, cum ciuitas magna ad solum arcæ testamenti circuitum concidit, cum sol de cursu suo inhibitus diem distulit, et diuinæ legis ordo ex illo elementorum indefesso inperturbatoque motu ad belli moram restitit: post illam deinde diuinæ maiestatis et conspectus et auditus fami- 20 liaritatem consumptos eos bellis, fame emortuos et antea mortuorum cadaueribus ad mortem famis pastos, reliquos deinde in seruitutem redactos exules ubique, ubique esse degeneres, nusquam cognitos, semper nouos et demutatione incolatus semper ignobiles, semper alienos? iam si spiritales quis oculos 25

1 retulit *RPT* profeta *R* profetia *P* profetiae *V* 2 post timebunt 4—5 *litt. eras. R* ridebunt *TE cf. Neue Formel. II, 427* 3 sed *sup. lin. a m. 2 V* 6 adque *VR* de terra uiuentium *ex de terra emigrantium uiuentium V* 7 cum uideant *om. PT* 8 adiutum adque adsumptam *V* et ingentem illam extra humanas *T* 9 ac ultimum *E* 10 quis *E cf. Hartel Ennod. Ind. p. 701, Petschenig Vict. Vit. p. 168* 12 Aegypti *R* 14 nubis columna *V* nubes columna *P* columna nubis *e* 16 Iordanis *V* (ubi cum Iordanis refluxit *sup. lin. a m. 2) PTE* maxima *VPT* 17 circuitu *P* inhibitus diem *om. V* 19 ad belli mora *P* restitit *ex restitit m. 2 V* post illa *R* 21 bellis *ex belli R* famemortuos *R* et ante *PT* 22 ad moram famis *Tb* 23 ad seruitutem redactos esse degeneres nusquam cognitos semper ignobiles (esse — cognitos *sup. lin. a m. 2) V* 24 et demutatione incolatis (*sic*) semper ignobiles *sup. lin. a m. 2 V* 25 si *sup. lin. a m. 2 V* spiritales *ex spiritualis R.*

erigat, de quibus dominus ait: eleuate oculos uestros et uidete regiones, quia albæ sunt ad messem, tum sciat auulsos esse ex consortio corporis dei, ex illo beatitudinis regno, ex illo resurrectionis honore et esse sine dei spiritu, sine intelligentia prophetiæ constitutosque gehennæ pabulum, quos immortalis uermis exesurus sit et inextinguibilis ignis crematurus, quorum sciat legislationem, quorum testamenta, quorum patres, ex quibus Christus secundum carnem, qui est super omnia deus. quanto ergo has demutationes eorum et præsentis et æternas calamitates sancti quique metu contuebuntur, quia punitorum contemplatio sit terribilis exemplo? uidebunt ergo iusti et timebunt, nihil non sibi metuendum in tanta horum calamitate intellegentes. sed quia iusti sunt, licet timeant de exemplo, tamen de fructu propriæ iustitiæ gaudebunt. ridebunt enim super eum: ridentes igitur et timentes, quia deo subditi sunt, punitorum seueritate terribili. temperat ergo metum risus, dum et metus de exemplo et risus ex merito est. moderatur autem rursus metus risum, dum ita gaudebunt in bonis, ne desit terror exempli: quia impiæ et diffidentis de se conscientia est, timere sine gaudio et insolentis naturæ est, sine timore gaudere.

20. Sed qui timentes ridebunt, id quoque adicient ad hunc moderatum in timore risum, ut dicant: ecce homo, qui non posuit deum adiutorem suum. stultitiæ atque impietatis extremæ est, non intellegere sub deo et ex deo uiuere, sed in
1 Ioh. IV, 35.

2 quam albae ex qua albae m. 2 V ad messes PT cum VRPT 3 et ex illo PT 4 esse sine (om. et) V et esse se sine P 6 exaesus V ex = surus P 7 sciat — quorum sup. lin. a m. 2 V 9 damnationes VIPT^e et praesentes et aeternas calamitates scripsi cf. Abh. IV, 61 et praesentis et aeterna calamitates R¹ et praesentes et aeternae calamitates V et praesentis et aeternae calamitatis R² PTE 11 est terribilis PT sit hoc terribilis R^{3b} post terribilis 1 litt. et post exemplo 2 litt. eras R 12 non nihil T in om. PTb 13 intellegentes ex intellegendus m. 2 V 14 timeant ex timeme m. 2 V tañ & de fructu (& supr. scr. m. 3) R 15 igitur om. PT 19 exempli ex exemplo m. 1 R impie V impie P 20 insolentis ex insolentis R 22 sed quia PT adicient ex adsicient m. 2 V 23 in timorem V 24 stultitiæ adque VR si ultimæ atque P ultimæ atque T 25 se sub PTE.

his, quæ gerit et expectat, sua magis uelle confidere potestate, cum, si quid illud in se sit, ex deo sit. ad deum itaque spes omnis nostra sit et confessio omnis in deo sit exemplo prophetæ dicentis: domine, adiutor meus et redemptor meus et rursum: leuau i oculos meos in montes, unde ueniet adiutorium mihi. auxilium meum a domino, qui fecit cælum et terram. metuamus itaque semper, ne quando nos æternus ille ignis urat et uermis immortalis absumat, cum audiamus quid iusti timentes ridentesque dicant: ecce homo, qui non posuit deum adiutorem suum, sed sperauit in multitudine diuitiarum suarum.

21. Diuites quosdam insolentes esse præstat opulentia, et maxime timorem dei diuitiarum fiducia inanis auertit: stulti, non intellegentes hoc se magis religiosos oportere esse, quod diuites sunt, quia gratiam referre largitori bonorum sibi desiderabilium conueniat, et hoc magis inexcusabilis sit auaritiæ reatus, quia auaritiæ necessitatem non excuset opulentia. iam uero quam infelix fiducia est rei inanis: deum contemnere habendo aurum, quasi aurum non ex dei sit creaturis, aut aliquis per id iudicio sanæ mentis beatæ uitæ adquirat profectum, quod sibi aurum iaceat suffossum, et hinc fiat non generalis animæ et corporis homo aliusque possit esse, quam natus est, aut cum uita excedat, auro suo sit usus in morte! utetur plane, si eo recte utetur in uita, si esurientem pane suo aluerit, si nudum ueste sua texerit, aut ægrum sumptu suo refouerit,

4 Ps. XVIII, 16. 5 Ps. CXX, 1 sq.

1 post gerit *P*² *supr. scr.* q s expectat *ex* expctat *m. 1 R* uelle *supr. scr. P*² uelit (el *ex corr.*) *R* uelit *VP¹T* 3 in dñ *R* 8 exurat *E* uermis *ex* uernis *m. 2 V* 9 adumat *V* quid *om. V* timentes *ex* timent *m. 2 V* 11 in multitudinem *V sed. cf. supr. p. 111, 4* 12 esse *om. PTe* opolentia *V* 14 religiosos (o *in ras.*) *R* ante quod *supr. scr.* putant *m. 3 R* 15 bonorū *ex* busnorū *m. 1 V* 16 et ob hoc (ob *supr. scr. m. 2*) *P* inexcusabilis *ex* inexcusabile *P* inexcusabilis *ex* inexcusabis *V* auaritiæ sit *E* 18 contēpnere *R* 20 aliquis *scripsi* aliquid *R* aliquem *VITE cf. Abh. IV, 62* sane *P* profectum *ex* praefectum *m. 2 V* 21 subfossum *R* 22 aliusquæ *ex* aliusque *m. 2 V* 23 excidat *PT* utetur *ex* utatur *m. 1 P* utatur *V* utitur *e* 24 in uitam *V* abuerit *ex* aluerit *m. 1 V* 25 fouerit *V*.

aut captiuum libertati suæ redemerit. hæc sunt plane ambicio-
sæ apud deum humani thesauri legationes, hæc potentia
deprecandorum criminum et uera suffragia. sic auro demu-
tabimur, ut ex terrenis cælestes et ex mortalibus simus æterni,
5 hæc infidelis ille populus non cogitans et dei mandata contem-
nens putansque se per legem, quæ futurorum bonorum umbra
est, esse diuitem, adeptis diuitiis male usus, ex uiuentium terra
et tabernaculo eradicatus et emigratus, auulsus est: præpoten-
tem se in uanitatibus credens, in regni scilicet sui gloria, in
10 templi auro, in mandatis hominum, secundum prophetam dicen-
tem: sine causa colunt me, docentes doctrinas et
præcepta hominum, dei lege contumeliosa humanæ con-
suetudinis obseruatione mutata.

22. Propheta autem, quem necesse est iustum esse intellegi,
15 aliter de se fiducia spei suæ loquitur: ego autem, sicut
oliua fructifera in domo dei, speraui in misericordia dei in æternum et in sæculum sæculi. differt
quidem tempore ætas hominum, sed prophetiæ spiritus idem
est. propheta manere se in domo dei sicut oliuam fructiferam
20 dicit, arborem semper uirentem et fructus optimi feracem.
apostolus huic oleæ, præfractis ob infidelitatem ramis eius, fideles
gentes ex ignobili oleastro esse insitas prædicat, ut contra
naturam generis naturam radice acciperent. sed propheta, in
lege licet manens, euangelicus tamen propheta simul et in lege
25 et in euangeliis cum fructu suo in domo dei esse persistit: non
perfringendus in ramis, non relinquendus in truncum, non
inutilis iam ipse inserendo sibi præbendus oleastro, nec radice
suæ uirtutem arbori transfusus alienæ, sed totus integer, ut

11 Esai. XXIX, 13. Matth. XV, 9. 21 Rom. XI, 17.

1 reddiderit *ex redemerit m. 3 R (b) hæc PTE planæ V planæ R*
2 \equiv potentia (po et e *ex corr.*) R 3 depraecandorum V demutabitur V
5 hæc *ex corr.* V 6 quæ *ex q. m. 2 V* 7 et adeptis VPTE 9 gloria *ex*
gloriae m. 2 V 11 docentes *om. T* & pcepta *supr. scr. P* et mandata T
12 dī lege V dei lege *ex dei legē R* diligentes PTα 14 profeta VRP
autem *om. PT* 15 loquitur *ex loquimur P* 18 idē est V idem (*om. est,*
sed m in ras.) R 22 ex nobili P 23 acciperent *ex acceperint m. 1 R*
in lege scilicet R 24 euuangelicus VR tamen et propheta E 26 in
truncum *corr. m. 1 V* in trunco PT 27 instrendo V se inserendo PT.

est fidei apostolicæ prædicator; non ex gentibus radici legis ad
fidem euangelicam inserendus, sed etiam in gentium euangelica
fide propriæ radicis suæ ramorumque uirtute totus ipse ex legis
pingui conscientia fructuosus. est autem dei domus secundum
apostolum Petrum ecclesia et omnes fidei euangelicæ sectatores, 5
sicut ait: ædificamini domus spiritalis, regnum
sacerdotale. et Paulus: ut scias, quemadmodum
oporteat in domo dei deuersari, quæ est ecclesia
dei uiuentis, columna et firmamentum ueritatis.
in hac igitur dei domo iustus et sanctus propheta, tamquam 10
fructifera oliua consistens, propria sua usus fructuosa pinguique
radice sperauit in misericordia dei; non ad tempus, non in
huius corporalis tantum uitæ breui sæculo, sed in sæculum
sæculi. extendit enim spes suas ad infinitam perennitatis
ætatem nec concluditur mortis occasu, cum sciat sibi in Abrahæ 15
sinibus exemplo pauperis Lazari esse uiuendum, sciat quoque
gloriosæ resurrectionis demutatione coæternum se et conformem
deo esse mansurum, mansurum autem ob id, quod sequitur:
confitebor tibi, domine, in sæculum, quia fecisti:
et expectabo nomen tuum, quoniam bonum ante 20
conspectum sanctorum tuorum.

23. Spes in misericordia dei in sæculum et in sæculum
sæculi est. non enim ipsa illa iustitiæ opera sufficient ad
perfectæ beatitudinis meritum, nisi misericordia dei etiam in
hac iustitiæ uoluntate humanarum demutationum et motuum 25
uitia non reputet. hinc illud prophetæ dictum est: melior

6 I. Petr. 2, 5. 7 I. Tim. 3, 15. 26 Ps. LXII, 4.

1 ad fidem euangelicam inserendus *ex* ad fidem euangelicam fide in-
serendus *m.* 2 *V* 3 fidei *P* propria *e* radicis *ex* radis *m.* 2 *V*
5 ecclesia *V* aecclesia *T* et omnis *V* 8 te oporteat *PTE* dei *om.* *R*
diuersari *ex* deuersari *m.* 2 *P* conuersari *RE* 9 sq. sic *T*, cf. *praeter text.*
graec. *Ps. LXIV, cap. 6; CXXXII, cap. 2; in VRPE h. l. uerba* co-
lumna et firmamentum ueritatis *noto errore in falsum locum ante quae*
est inreperunt 10 domo dei *P* & *ex parte* *cras.* *R* 11 propriæ *VR*
proprie *Pe sed. cf. supr.* 3 15 quoniam sciat *R* quoniam sciat *VP* quoniam sciat *T*
cf. Acad. 23 abraae *T* 18 ad id *T* 19 in saeculo *PT* (*εις τὸν αἰῶνα*
LXX) quia tu fecisti *E* 20 ante conspectu *R* 22 et in saeculum
add. m. 2 Vom. R 25 humanorum *V* 26 melior est misericordia *PE.*

misericordia tua super uitam: quia, quamuis probabilis
 per iustitiæ operationem uita iustorum sit, tamen per miseri-
 cordiam dei plus meriti consequetur. ex hac enim uita in
 uitam proficiet æternam; et operationem iustitiæ in tantum dei
 5 misericordia muneratur, ut, miserans iustitiæ uoluntatem, æter-
 nitatis quoque suæ iustum quemque tribuat esse participem.
 idcirco in sæculum et in sæculum sæculi misericordiæ
 spes est: sed confessio tantum in sæculum, non etiam in
 sæculum sæculi. non enim confessio peccatorum nisi in huius
 10 sæculi tempore est, dum uoluntati suæ unusquisque permissus
 est et per uitæ licentiam habet confessionis arbitrium. dece-
 dentes namque de uita simul et iure decedimus uoluntatis.
 tunc enim ex merito præteritæ uoluntatis lex iam constituta
 aut quietis aut pœnæ excedentium ex corpore suscipit uoluntatem.
 15 cuius temporis non iam liberam, sed necessariam uoluntatem
 ostendit propheta, cum dicit: non est mihi in diebus
 illis uoluntas. cessante enim uoluntatis libertate etiam
 uoluntatis, si qua erit, cessabit effectus. transire namque ad
 Abraham uolens diues chao medio non sinitur, cum tamen
 20 per libertatem uoluntatis in Abrahæ sinibus esse potuisset.
 interclusa est ergo libertas uoluntatis, quia confessio nulla est
 mortuis, secundum id, quod dictum est: in inferno autem
 quis confitebitur tibi? sperans ergo propheta misericor-
 diam in sæculum et in sæculum sæculi confitetur
 25 tantum in sæculo: temporaria confessionis officia sæculi tem-
 pore gerens, spem uero æternam sæculorum æternitate protendens.

16 cf. Ecclesiastes XII, 1. 22 Ps. VI, 6.

1 sup *supra scr. m.* 1 R uitam ex uita m. 2 V 4 proficit E
 5 misericordia dei E meiserans V 6 quoque ex quoquæ m. 2 V
 quemq̄ (q̄ in *ras. a m.* 2) V quenque T 7 et saeculum *sup. lin. a m.* 2 V
 8 tantum in saeculo PT non etiam — nisi in huius *in marg. inf. add.*
m. 2 V 12 nanque T de uita ex de uitam m. 2 V et de iure VPTE
 decidimus Ve 14 excedentium P 16 profeta VRP inter ostendit et
 profeta *quaedam eras.* P 17 illis *sup. lin. a m.* 2 V cessant enim
 uoluntates libertatem (libertatē T) PT etiam RPT et V 18 si quae-
 rit T 20 per libertatem ex per libertatis m. 2 V uoluntatis *sup.*
lin. a m. 2 V abraae T habrahae R 21 nulla sit VPTE 23 miseri-
 cordia P 24 in saeculū VT in saeculo RP et in saeculum *om.* V
 25 temporariae VPT 26 gerens (g et r in *ras.*) R aeterna V.

confessionis autem causam addidit dicens: quia fecisti; auctorem scilicet uniuersitatis huius dominum esse confessus, nulli alii docens confitendum, quam qui fecit oliuam fructiferam spei misericordia in sæculum sæculi.

24. Et quis hic sit, qui fecit ista, demonstrat dicens: et
 5 expectabo nomen tuum, quoniam bonum est in conspectu sanctorum tuorum. expectabit ergo dei nomen, cui confitetur, per quem facta sunt omnia: unus enim deus pater, ex quo omnia, et nos in ipso: et unus dominus noster Iesus Christus, per quem omnia, et nos
 10 per ipsum. huius ergo nomen expectat, Iesum scilicet uidere, id est saluatorem suum nosse, angelo dicente: et cognominabis nomen eius Iesum; ipse enim saluum faciet populum suum a peccatis eorum. Christum conspicere, ut per professionem generosæ familiæ sit christianus,
 15 expectat. bonum autem hoc nomen est, quod archangeli atque angeli adorant, quod dæmones tremunt et ferre non possunt, quod ad salutem homines adsumunt; quia scriptum est: et omnis qui inuocauerit nomen eius, hic saluus erit. expectat autem non occulte, non trepidus, non solus, sed in
 20 conspectu sanctorum eius, fide scilicet libera testimonium expectationis suæ uel sub sanctorum cælestium conscientia non recusans, uel prophetiæ exemplo sanctis omnibus, qui in terra sunt, in se ipso præbens expectationis exemplum.

8 I Cor. 8, 6. 12 Matth. I, 21 18 Rom. X, 13.

1 qui V 2 dñ VPT 3 nulli alium R confitendum ex confitendo m. 2 V
 4 misericordiam saeculum saeculi VRPT cf. adn. Bened. 6 in conspectu ex
 in conspectum m. 1 V 7 expectauit R 8 per quē ex per fe quē m. 1 V
 omnia Paulus unus P omnia, ut ait Paulus: unus E dñ sup. lin. a
 m. 2 V 10 ihs ex ihm m. 2 V 11 in ipsum V 14 a peccatis eorum ex
 peccatis eorum m. 2 V a peccatis PTb 16 arcangeli adque angeli V
 angeli atque archangeli E 17 demones VR 18 homines ex hominis
 R hominis VP 20 occultae R 21 scilicet licet libera V 22 sub
 (ub in ras.) R om. V 23 profetae V prophetae P omnibus ex om-
 nisbus m. 1 V Explicit psalmus LI incipit psalmus LII V Finit
 psalmus LI incipit LII R Finit psalmi LI incipit psalmus LII P Expl.
 de psalmo LI incip. de LII T.

PSALMUS LII.

In finem pro Maeleth intellectus illi Dauid.

Dixit stultus in corde suo: non est deus et reliqua.

- 5 1. Præsens psalmus tertio decimo psalmo pæne conueniens est, sed habet in hac ipsa uerborum similitudine non exiguum intelligentiæ discrimen. primum uirtute inscriptionis ipsius. nam tertius decimus ita inscribitur: in finem illius Dauid, quo titulo id significatur, psalmum illum a Dauid prophetatum
10 fuisse; hic uero: in finem pro Maeleth intellectus illi Dauid. ubi enim est: in finem intellectus, adhortationis et admonitionis est significatio, qua iubemur secundum finis cognitionem intelligentiæ nostræ admouere iudicium: ut ea in psalmo denuntiari intellegamus, quæ consummabuntur in fine,
15 secundum illud apostoli: dehinc finis, cum tradiderit regnum deo patri; cum euacuauerit omnem principatum et potestatem et uirtutem, tunc et ipse subicietur subicienti sibi omnia. nouissima autem inimica euacuabitur mors. hic ergo finis est, qui intellegitur in psalmo. illud autem, quod illi Dauid psalmus
20 inscribitur, ostenditur omnis de Christo, qui Dauid uerus est, prophetari: quia ubi illius inscribitur, ibi eum, qui dixerit, significat; ubi uero illi est, ibi eum, ad quem dicatur, ostendit.

2. Dixit insipiens in corde suo: non est deus.
25 uitii est humani, pudenda eloquia uerbis oris non audere com-

15 I Cor. 15, 24 sqq.

2 pro Meleth *V* pro Melech *R* pro Abimelec *P* intellectum dauid *V*
5 paenae *V* penae *P* 6 similitudinem *V* 7 uirtutem *PTe* inscriptionis *V* 8 filio Dauid *Vr* 9 profetatum *VR* 10 huic *V* in fine *V*
Melaeth R *Meleth V* *Abimelech PTe* *Amalech r* (*μαελέθ LXX ed. Tischendorf II, 63*) intellectus *ex* aintellectus *m. 2 V* illi Dauid — intellectus *om. PT* 11 in fine *V* 12 quia iubemur *V* 13 et ea *V*
14 denunciari *RTe* in finem *Pe* 16 euacuauerit (er *supr. scr.*) *R* euacuabit *Ve* (*καταργήθη Nou. Test. Vat. Tischendorf p. 1475*) 17 et uirtutem *om. V* 18 subicitur *P* 19 hic (o *in ras. 1*) *R* intellegetur *V*
22 ub (*corr. m. 1*) *V* qui *om. V* 25 uitii (ii *ex u m. 3*) est humani
Re uitii humani est *VPT* eloqui *V* auderi *V*.

mittere, sed instinctu nequitiae interioris urgente ea intra cor eloqui: dum aduersum publici pudoris necessitatem uoluntatis iniquitate luctante, quod pudet dici, non pudet cogitari. et ideo stultus in corde suo dicit: non est deus, quia, si uellet uerbis oris hoc eloqui, stultus esse, sicuti est, publici 5 adsensus iudicio argueretur. quis enim mundum contuens, deum esse non sentiat? sed fit frequenter, ut, cum nos ueri necessitas ad confessionem dei cogat, oblectatio tamen uitiorum deum nobis non esse persuadeat, et quod contra fidem credimus, id tamen de consilio impii cordis eloquamur. ex quo 10 illud dei dictum est per prophetam: populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me; quia nolunt credere, quod negare non possunt.

3. Causam uero huius stultissimi in corde eloquii ostendit dicens: corrupti sunt et abominabiles facti sunt in 15 iniquitatibus. inicum est, quidquid extra legem est. et legem dei excedentes primum corruptioni subditi sunt, dehinc abominationi: quia iniquitas corruptionem adferat, corruptio autem abominationem meretur. cum enim quis transgredietur dei legem, tum deum negabit: et deum negare corruptio est. 20 dominus enim noster ad depellendam corruptionem uerbum caro factum est. oportet enim, secundum apostolum, corruptionem uestiri incorruptione. sed qui inicus est et qui uerbum deum carnem factum esse non credit et, quia deus non sit, loquetur in corde, corruptus et abominabilis permanebit. tertius 25

11 Esai. 29, 13. 22 I Cor. 15, 53.

1 interiori *V* urgente *R* 2 eliqui *V* doloris *V* 3 cogitare *PE*
 5 uellit *V* uelit *PTe* sicut est *V* 6 arguetur *T* 7 ueri *ex* uerita *corr. m. 2 V*
 8 cogitat *P* oblectatio *ex* oblectatione *m. 2 V* uitiorum — id tamen
in marg. inf. add. m. 2 V 10 eloquimur *VPTu* ex (*x in ras.*) *R*
 12 honorat *ex* honorate *m. 1 V* 14 causa *V* eloquii *ex* aeloquii *R*
 eloquii *ex* eloqui *m. 2 V* 15 adhominabiles *R* in iniquitatibus *R*
(cf. LXXed. Tischendorf év àvoμιας) in iniquitatibus suis *VPTE* 16 iniquū
R iniquum *PT* quicquid *RPT* 17 legem *ex* lege *m. 2 V* exci-
 dentes *P* 18 affer = t *P* affert *TE* 19 abominationē (*nē supr. scr.*) *R*
 transgreditur *R* 22 corruptione *V* 23 uestiri *ex* uesti (*esti i. ras.*)
m. 3 R incorruptionem *VPT* et qui *PT* est *om. PT* 24 et qui
 quia *T* 25 loquetur *R* loquitur *PT*.

decimus psalmus pro eo, quod abominabiles facti sunt in iniquitate, ita ait: abominabiles facti sunt in adinventionibus suis. nec differt sensus et crimen: quia homines ea, quæ sibi sunt placita, sectantes diuinæ legis constituta transgressi sunt.

4. Consequitur deinde hæc querella: non est, qui faciat bonitatem. uersum hunc, quia inferius etiam cum accessione subiectus est, suo loco tractabimus. qui tamen nunc oportune et competenter adiectus est, corruptis omnibus et abominatis neminem in operibus repertum esse bonitatis: quia, cum loqui, quæ bona sunt, aliquando soleamus, factis tamen ipsis difficile, quæ bona sunt, exsequimur.

5. Ac ne indiligens dei erga homines uoluntas esse existimaretur, adiecit: dominus de cælo prospexit super filios hominum, ut uideret, si est intellegens aut requirens deum. prospectio domini de cælo frequens fuisse cognoscitur, quotiensque peccatis humani generis commotus salutis nostræ causa aut Noe ante diluuium eligit, aut Abraham iustificat per fidem, aut Isaac sponsionis suæ promittit heredem, aut in Iacob posterioris populi primogenita præfiguratur, aut Moysen prophetam et ducem præficit et latorem legis instituit, aut dum prophetas in omni tempore legis inspirat. per has igitur uirtutis suæ et istius modi efficientias ad filios hominum prospexit, ut uideret, si quis esset intellegens et requirens deum.

1 pro eo quod est *T* 2 iniquitate (*om.* in) *P* in iniquitate — facti sunt *om.* *V* 3 sensus (*us sup. lin. a m. 2*) *V* 4 sunt placita *ex* sunt placita sunt *m. 2 V* 6 quaerella *VR*¹ quaerela *PR*² 7 *P*¹ post bonitatem *add.*: non ē usque ad unum, in *T* inter bonitatem et uersum linea uacua uersum *ex* uerum *P* 8 quia *PT* oportune *VPT* oportuna *R* 9 corrupti sunt omnibus *V* 11 solemus *V* ipsis *ex* ipsis *m. 2 V* 13 ac ne hinc diligens *R* ac ne indi — = gens (*li eras.*) *P* 14 adiecit dicens *PE* 15 ut uideret *om.* *PT* super filios — uideret *om.* *R* (*h. l. Vr, qui omnia præbent, etiam textu LXX Tisch. conprobantur*) aut *om.* *PT* 17 quotiensque *V* quotiensq *R* quotiens *PTE* (*cf. quae dixi Acad. p. 29*) 18 enoch ante dilubium *V* eligit (*sed e denuo eras.*) *R* elegit *V* 19 isac *V* sponsioni suae promitti *V* 20 potioris populi *Vr* primogtenita *R* 21 præfecit *V* 22 in *R* dū postea *eras.* profetas *VP* 23 ex istius modi *V* istius modi *PTE* 24 & quirens *R* exquirens *P*¹*T* et exquirens *P*²*e.*

6. Non est autem facile illud, ob quod deus prospicere dignatur, ut uideat: magnumque est illud, quod tam studiose, an in aliquo reperiri possit, inspicitur. prospicit enim e cælo deus, ut uideat, an se quisquam hominum intellegenter exquirat. quotum enim quemque hominum inuenies, qui secundum perfectam intellegentiam deum uelit exquirere? qui primum causas creaturarum et dehinc constitutionem humani generis pertractans per rationem intellegentiæ auctorem ac parentem tantæ uniuersitatis exquirat? dehinc cur mundus, cur homines, cur sæculi tempora; cur patriarcha electus, cur lex constituta, cur propheta præmissus et in quem profectum causarum omnium origo constiterit? tum præterea quem uirtutes cælorum et angelorum ministeria et archangelorum potestates et diaboli regnum et sancti spiritus donum et deus ex deo unigenitus dei filius profectum nobis ex tam uariis officiorum generibus impertiant? hunc ergo exquirentem se per intellegentiam uirum deus uidere prospectat.

7. Est enim intellegentiæ non exiguum meritum, Salomone dicente: intellegentia enim bona omnibus, qui inueniunt eam; et rursum per alium prophetam: o Israhel, quid deus requirit a te nisi facere iudicium et intellegere iustitiam? proprium enim intellegentia humanæ rationis officium est; et ideo nobis natura animæ spiritalis inserta est, ut per eam ad intellegentiæ sensum, qui solus rationis est particeps, tenderemus. sed obruti uitii et per oblectamenta corporis natura corporeæ grauitatis oppressi declinamus nos a studio intellegentis exquisitionis.

19 cf. Prov. III, 13; VIII, 35. 20 Deut. X, 12.

1 non est autem ex non est d̄s autem m. 2 V 2 illud est VPTE 3 reperiri VRP prospexit T 4 intellegentes V 5 inueniens P 6 uelit ex uellit R uellet V 9 in R quinques cur ex cur m. 1 10 patriarcha ex patriarchae m. 2 V 12 origo omnium (sed signo transmutationis a m. 1 addito) R quae V 13 ministeria — archangelorum om. V 16 sēp intellegentiam R uerum P ueri T 17 uidere ex uidero m. 2 V 18 solomon V 21 requirit ex requiret m. 2 V exquirat PT exquiret R (αἰτεῖται LXX) a te ex a te d̄s m. 2 V 22 intellegentiæ VPT 23 naturae V 26 obrupati V 27 ab T intellegentes V.

8. Declinamus autem, posteaquam esse inutiles cœpimus; id enim propheticus sermo significat: omnes declinauerunt, simul inutiles facti sunt. non cum declinant, inutiles fiunt; sed cum inutiles cœperint esse, declinant. et uirtutem
 5 dicti facile est ex consuetudine humanæ demutationis intellegi. namque cum ex bonis esse mali cœperimus et ex prudentum familiaritate et publicæ famæ honestate per uitia nos et dedecora secreuerimus, effecti per id inutiles, tum omnes probabili-
 10 tum uirorum declinamus occursum, sectantes deuia, et præsentiam bonorum conscientia nostræ pudore uitamus. denique Adam per peccatum inutilis factus tum dei declinauit aduentum; uiuens aliquandiu innocens et per mandatorum obseruantiam utilis familiarem sibi occursum antea dei, simul atque inutilis cœpit esse, refugit.

15 9. Non repertis autem deum intellegenter exquirentibus et omnibus, simul atque inutiles facti sunt, declinantibus ex adfectus dolore iteratur querella dicentis: non est, qui faciat bonitatem, non est usque ad unum. grauis dei professio est et indissolubile super humana uitia iudicium, cum bonitatem
 20 usque ad unum nemo facit. et quaeretur post hæc, quomodo Abel placuerit, Seth probatus sit, Enoch translatus sit, Noe reseruatus sit, Melchisedech sanctificatus sit, Abraham electus

1 esse ex esset m. 2 V coeperimus V 3 simul inutiles m. 1 R 4 fiunt
 sed cum inutiles add. m. 2 V 6 namque V nam^{q:} P nanque T 8 id
 sup. lin. VP tum ex tum tum m. 2 V 9 occursum ex occursum m. 2 V
 praesentia V 11 Adam sup. lin. a m. 2 V tum om. V 12 obser-
 20 uantiam ex obseruantia m. 2 V 13 sibi utilis R dī supr. scr. m. 1 R
 adque V ≡ ≡ q̄ (at eras. cū supr. scr. m. 1) R 14 esse coepit PT 15 dñm
 ex dñm esse m. 2 V dñm post exquirentib. transpos. PT 16 factis &
 declinantibus (& i. ras. 1) R facti ≡ declinantib: P 17 quaerellae V
 quaerella R dicentis ex dicentes R 18 bonum RPT 19 indissolubile
 ex indissolubili m. 2 V super uitia humana V 20 et sup. lin. a m.
 2 V quaeretur ex quaeritur m. 2 V quaeritur PTe 21 placuerit et
 probatus sit PT urba Isaac heres sit in VPPT iam. h. l. post
 probatus sit leguntur, sed V eadem infra post Abraham electus sit repetit,
 ubi etiam in r inueniuntur ac suum locum habent; in R post Noe reseruatus
 sit inreperunt, cf. quae de eius modi rebus dixi Acad. p. 34 Enoch —
 Abraham electus sit om. PT.

sit, Isaac heres sit, Iacob Israhel sit, Iob inculpabilis sit, Moyses amicus sit, Aaron christus sit, Dauid secundum cor dei sit, prophetæ spiritales sint, apostoli cælorum claves sortiti sint, si excepto uno tantum bonus nemo sit? iam uero illud quomodo dictum intellegitur: bonus homo de bono
 5
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 10
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 15
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 20
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 25
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 30
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 35
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 40
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 45
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 50
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 55
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 60
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 65
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 70
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 75
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 80
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 85
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 90
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 95
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra
 100
 thesauro profert bona, et illud: serue bone, intra

10. Ac primum, ne etiam in hos, quos superius commemo-
 10
 rauius, iudicio dei probatissimos uiros, cadere tamquam gene-
 15
 ralis huius sententiæ professionem existimemus, superiorum dic-
 20
 torum sensus obsistit. omnis etenim de stultis et corruptis
 et abominabilibus cœptus est sermo; et deo prospiciente de
 25
 cælo, ut uideret, si quis intellegenter exquirens esset omnibus,
 postquam inutiles esse cœperant, declinantibus nemo repertus
 30
 est bonitatem faciens usque ad unum, id est ex illis, qui et
 stulti et corrupti et abominabiles et, postquam inutiles facti
 sunt, declinantes esse cœpissent: sententia in eos diuini iudicii
 congruente, a quibus cœpit et sermo. id autem, quod ait us-
 35
 que ad unum, non unum excepit ex omnibus; sed omnibus
 40
 inutilibus et declinantibus, cum usque ad unum bonitatem nemo
 facit, ne unum quidem secreuit ex omnibus. non enim ait:
 præter unum, sed usque unum; et in eo, quod præter unum
 est, exceptio significatur unius: in eo uero, quod usque ad
 45
 unum est, diuersitas generalis per prospicientis e cælo scientis
 50
 diligentiam sub quodam speciali et personali numero continetur.

11. Quamquam uero eam esse infirmitatem humanæ naturæ
 meminerimus, ut ex comparatione diuinæ bonitatis bonus nemo
 sit, sed inconparabilis illa diuinitatis exceptio non intereludit
 bonitatis officium, ut secundum comparationem humanam inter
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100

5 Matth. XII, 35. 6 Matth. XXV, 21.

3 propheta spiritualis (om. sint) PT caeli V 4 sint ex sunt m. 1 R uero
 om. V 5 illud dictum quomodo V intellegitur PTe bono om. V 6 serbe V
 7 aliqui VT (in T s eras.) 9 ne om. V 12 enim V 14 omnibus ex omni-
 15
 busq R 15 coeperant ex coeperunt m. 2 V 17 et postquam inutiles om. V
 19 congrui R et om. R 20 sed omnibus om. T 22 sed ne PT
 23 usque ad unum TE 24 est om. V 25 prospicienti PT a caelo V
 scientem VPT 26 diligentia R 30 officium bonitatis V.

homines bonus nullus sit. bonitas namque primum perfecta
 ea est, quæ indemutabilis naturæ uirtute consistens nescit ali-
 quando aliud esse quam fuerit, nec potest non id esse, quod
 semper est. humani uero motus ipsa plerumque mutatione
 5 diuersi sunt, et terrenæ legis imperfecta natura fit alia, ex alio
 instinctu se perturbante demutans: et ad id nos diuersarum
 adfectionum motus inpellit, dum contumelia irascimur, dum
 damno mouemur, dum ira accendimur, dum metu perturbamur,
 dum amore inflectimur, dum odio inpellimur, dum gaudio
 10 efferimur, dum dolore stimulamur, dum iudicio dissidemus, dum
 ætate mutamur. his ergo subditi naturæ infirmis motibus
 æquales esse non possumus, dum et adfectu demutabiles sumus
 et tempore. et ideo perfecta bonitas in nullo est, quia eam
 naturalium perturbationum incentiua demutent. sed tamen cum
 15 in bonitatis sumus uel uoluntate uel gestis, non possumus uel
 tunc non hoc esse, quod sumus. et quamuis imperfecti ad id
 simus, ne semper id simus, quod tamen sumus in tempore,
 licet per naturæ infirmitatem demutationi bonitatis obnoxiiis non
 adimitur nobis, bonos nos uel tum esse, cum sumus.

20 12. Bonus autem solus per naturam indemutabilem suam
 semper deus non prædurus huius demutationis nostræ arbiter
 fuit, indulgentiam infirmitati nostræ, qua non semper boni per-
 manemus, ex merito uoluntatis inertiens, qua bonos nos esse
 delectat: magisque his, quæ uellemus, propitiatus est quam his,
 25 quæ non possemus. iratus est. namque cum Moysi. fideli uti-
 que amico sue, et quem in deum pharaoni constituerat, dixisset:
 quia non glorificasti me in aquæ contradictione,
 ascende in montem et morere, hunc sibi postea,
 27 Deut. XXXII, 49.

1 nemo sit *E* bonitas ex bonitatis *m. 2 V* 2 ea om. *RPT* est ea e
 4 demutatione *V* 5 natura ex matura *m. 2 V* fiat *VP* 8 damno
 mouemur dum *sup. lin. a m. 2 V* 9 dum amore — efferimur om. *V*
 11 infirmes *V* 12 et *sup. lin. a m. 2 V* 13 ea *VP* 15 uel uoluntate
 — possumus *supr. add. m. 2 V* 16 hoc om. *P* 18 demutatione *P*
 obnoxii *PTα* 19 nos *sup. lin. a m. 2 V* 21 prædurus ex præduros
m. 2 V 22 boni om. *V* 23 qua bono esse *V* 24 uelimus *PT*
 25 possumus *PT* utiquæ iam amico suo *V¹* 26 faraoni *VRP*
 27 in aquæ contradictionē *R* in aqua contradictione *P* in aquis con-
 tradictionis *E*.

sepulturæ eius loco a nemine cognito. una cum Helia ab apostolis
 in monte conspectum beati et æterni regni sui consortem et
 martyrem reseruauit. et, ne per Aaron et Dauid et Salomonem
 pluresque alios istiusmodi bonitatis dei exempla percurram.
 quibus, increpitis demutationum offensis, ob fidei tamen meritum 5
 adfuit uenia procliuis, conscius dominus infirmitatis humanæ.
 cum apostolis dixisset: omnes uos scandalum patiemini
 in nocte hac, et beato Petro non tam ad denuntiationem
 damnatæ demutationis, sed quia per timorem carnis demutabilis
 homo, id quod negaturus esset admonito et neganti quidem 10
 claues tamen regni cælorum non ademit: quia cum per trepi-
 dationem obrepsisset negatio, uoluntatis tamen usque ad marty-
 rium confitendi fides firma non deerat. et aliud est nolle, aliud
 non posse. territus enim Petrus, etsi per carnis sensum
 responsionis non potuit tenere constantiam, per fidem tamen 15
 animi statim fleuit. et cum decussum se ab eo, quod uolebat,
 agnouit, lacrimarum dolore fidei suæ effudit adfectum. et ipsum
 illud fuit demutationis tempus et fletus, scilicet secundum tre-
 pidationis demutationem uoluntatis firmitate potiore. nam mox
 inconstantiam trepidationis constans fides fleuit, probatissimam 20
 deinceps apostolicæ constantiæ firmitatem martyrii confessione
 confirmans. hæc ideo in præsentī loco commemorauimus,
 ne generaliter dictum existimaremus: non est, qui faciat
 bonitatem, non est usque ad unum, cum hi tot et tanti

7 Matth. XXVI, 31.

1 niminae R¹ Elia R conspecto VRPT' 3 martirem R reser-
 uabit P aron V dauit R (ubi post hanc uocem eras. & Saul) solomonem V
 4 percurrant V 5 in quibus V 6 affuit T fuit V procliuis V 8 in hac
 nocte PTb Petro ter non VPTE 9 damnatæ negationis VPTE 10 homo
 esset quod negaturus esset V 11 claues ex clauis m. 1 P regni om. VPTα
 12 obrepsisset V orrepsisset T 13 confidendi R fidis V deerit R
 15 tamen om. V 17 dolore supr. scr. m. 1 R effudit ex effundit m.
 2 V et ipsum ≡ illud R et ipsud illud V 18 negationis tempus VPT
 20 fides ex fidis m. 1 V fuit P probaptismum V 22 comfirmans
 V confirmat T hoc VPT 23 existimaretur V 24 bonitatē ex bonū
 corr. T que R hii T et tam placentes PT et tā placiti Vr et
 placentes e.

placentes deo uiri. etiamsi per naturæ demutationem de proposito fidei aliquantulum discessissent, tamen maximis ac pulcherrimis bonitatis operibus gloriam sint cælestis de se iudicii consecuti.

- 5 13. Atque hanc quidem intelligentiæ nostræ rationem ea, quæ consecuntur, absoluunt: nonne sciunt omnes, qui operantur iniquitatem, qui comedunt populum meum ut cibum panis? deum non inuocauerunt: ibi trepidauerunt timore, ubi non fuit timor. quoniam dominus dissipauit ossa hominibus placentium; confusi sunt, quoniam deus spreuit illos. si enim usque ad unum bonitatem nemo facit, quomodo populus dei est, qui ut cibum panis manducatur ab operantibus iniquitatem? generalitas ergo sententiæ amota est, cum a dei populo, quem in bonitatis operationibus non ambiguum est permanere, iniquitatem secernuntur operantes. comedunt itaque operarii iniquitatis populum dei ut cibum panis, qui sanctorum iniuriis uiuunt, quos uexatio prophetarum et uastatio ecclesiæ et omnis iniquitatis delectat operatio. comedunt quoque etiam illi ut cibum panis populum dei, qui eum obtretationis morsu et laniatu inuidiæ dilacerant, secundum illud apostoli: si autem inuicem mordetis et comeditis, uidete ne consumamini ab inuicem. sed et sunt comedentes populum dei ut cibum panis, quibus, ut idem beatus apostolus ait, deus

21 Gal. V, 15. 24 Phil. III, 19.

1 ueri *V* praeposito *V* 2 decidissent *PTE* didicissent *V* 3 gloriam *P* caelesti *P* 4 iudicii (dic *in ras.*) *R* iudicium *V* 6 consequuntur *PTE* nonne scient *RPTE* omnes *h. l. om. V* sed *cf. p. 128, 19* 8 inuocauerunt *ex inuocauerit m. 2 V* 9 trepidauerunt timorem *V cf. Sabatier II, 107* timuerunt *R (sed hic ex corr.), PTE post timor R add. confusi sunt* 10 dñs *V cf. Sabatier l. c. adn. deus RPTE* hominib: (nib: *in ras. m. 1) R* hominum *P* eorum hominum *T* 13 cibus (s *in ras.*) *R* cibum *V* manducatur (a *in ras. m. 1) R* manducaretur *V* manducetur *PTb* 14 dei *om. PT* 16 iniquitatem — operarii *in marg. infer. add. m. 2 V* secernentur *V* secuntur (cuntur *in ras.*) *R* sed comedunt itaq; *R* 18 et omnis *sup. lin. a m. 2 V* 20 dei populum *VPTE* 23 sed et sunt et comedentes *V* 24 quibus *om. V* ait ≡≡ quorum dñs (*in ras. fuit. ue) V.*

uenter est, qui ministerium deputant ad negotiationem conlationibus se plebis et muneribus ditando, dum conuiuia sub obtentu religionis sumptuosa sectantur, dum apothecas suas inutili religiosorum obsequio distendunt — cum consuetudo ab apostolis necessariæ huius conlationis ad diurnam tantum sæculo 5 renuntiantium aut per inopiam indigentium alimoniam fuerit instituta —; de quibus scriptum est: comedentes domos uiduarum et occasione longa orantes. hi ergo ut cibum panis dei populum comedunt et deum non inuocauerunt. stulti enim in corde dixerunt: non est deus. non inuocant 10 ergo, quem negant. uel certe si qui in ecclesia positi dei plebem obtrectatione, insectatione, sumptu comedunt ut cibum panis, etiamsi dominum inuocare se credunt, audient dictum in euangelio fuisse: scimus enim, quia peccatores deus non audit. hi ergo dominum non inuocauerunt, quia oratio 15 non uerborum sit professio, sed fidei.

14. Sed qui deum non inuocant, et illud impietati suæ addunt, ut timeant non timenda: illic enim trepidauerunt, ubi non erat timor, saxa, metalla, robora, ignem, aquam, æthera, reges mortuos atque morituros, uel cetera religionum superstitiosa comen- 20 ta uenerantes et hoc ipso impio inanium metu contemptuque necessarij timoris ex comparatione condemnandi: cum non tam obliuisci timorem dei impium sit, quam impietate præcellat, timori eius metum inanium prætulisse. docuit autem dominus, solum in nobis metum eorum, quæ uere timenda sunt. oportere 25

7 Matth. XXIII, 14. 14 Ioh. IX, 31.

1 moysterium V inputant R 2 ditantium cõiuia V ditando conuiuia PT 3 religionis — inutili om. V 5 ad diurna R in diurna V 7 domus V 8 et oratione longa E hic V 9 et dñm V et dominum (dñm) RPTe 11 denegant V 12 obtrectatione om. V insectatione et sumptu E insectationis sumptu V insectati et sumptu P insectantur et sumptu T et cibum V 14 euangelio VR peccatores ex peccatorū m. 2 V 15 non exaudiet PT hic V operatio RPTe cf. Acad. p. 31 16 non uerborum sed professione sit fidei PT 17 sed quia PT impietatis suæ VR 18 enim om. P trepidarunt E 19 timor adorantes saxa et ala V 21 hic V metu in ras. R metui V contemptum V om. PT 22 necessarium V condemnant V 23 timore V impietatem V 24 pietati T præcellentis T 24 timoris VT eius om PT 25 quæ iure V.

esse, cum dicit: nolite timere eos, qui possunt corpus
 occidere, animam autem non possunt occidere;
 timete autem magis eum, qui potest et animam et
 corpus perdere in gehennam. impius ergo timor est,
 5 cum quæ non timenda sunt timentur et quæ timenda sunt non
 timentur. et plerumque nos tamquam pro debita officii religione
 pie adulari regibus existimamus, quia in corpus nostrum sit his
 aliquid potestatis: quibus nihil ultra de nobis licet quam latroni,
 quam feбри, quam incendio, quam naufragio, quam ruinæ. his
 10 enim casibus corporum pro summa potestate desæuiunt, et
 propter breuem dolorem libertatem ecclesiæ, spei nostræ fidu-
 ciam, confessionem dei addicimus, punitorem perditoremque in
 igne iudicii et corporis et animæ nostræ deum non timentes et
 æternis diuinæ ultionis pœnis momentanea atque abolenda
 15 supplicia præferentes; dum placere nos ipsis et in eorum gratia
 permanere famulatu impio gloriamur.

15. Et hoc ipsum decreto grauissimo sententia diuina con-
 demnat. namque ad illud, quod dixerat: nonne sciunt
 omnes, qui operantur iniquitatem, qui comedunt
 20 populum meum ut cibum panis? deum non inuoca-
 uerunt: ibi trepidauerunt, ubi non erat timor, id ad
 summam cœpti sermonis adiecit: quoniam deus dissipauit
 ossa hominibus placentium; confusisunt, quo-
 niam deus spreuit illos. hi ergo, qui operantur iniquitatem
 25 et populum comedunt ut cibum panis et deum non inuocauerunt
 et in non timendis trepidauerunt, nonne cognoscent, quia ossa
 eorum, qui hominibus placere uelint, deus dissipauit? timuit

1 Matth. X, 28.

et
 1 possunt *om. R* corpus occidunt *R* 3 et animam corpus *V* et corpus
 et animam *R* 4 in gehenna *Pb* ipsius ergo *V* 5 et quæ — non
 timentur *sup. lin. a m.* 2 *V* 6 nostrumquã pro *V* debito *V* 8 po-
 testates *R¹* in nos *V* quam latroni *om. PT* 9 his enim generibus
 pro summa *V* 11 breuem corporis dolorem *V* libertatem *om. V*
 ecclesiæ *V* ac desideria *PT* fiduciæ *V¹PT* 12 confessione deicimus *PT*
 in ignē *R* igne *V* iudicia *V* 13 timentis *V* 16 manere *VRT*
 famulatum *V* 17 et *om. PTE* ipsum *om. V* 18 scient *Tb* 19 omnes
h. l. om. RE cf. p. 126, 6 21 trepidauē timore ubi *P* 22 coepti *ex*
 coepit *R* dñ *supr. scr. m. 1 R* dissipabit *R* 24 hii *T* 27 uellint *V.*

huius prophetici dicti sententiam sanctus ille gentium doctor
 dicens: ego si adhuc hominibus placerem, Christi
 seruus non essem. inutilis est humanae gratiae et inreligiosa
 sectatio. nam ex deo magis, quam in contumeliam dei homi-
 nibus est placendum, ut per diuina instituta et probitatem
 fidelis uitae innocentisque placeatur. ceterum placere tantum
 hominibus uelle deo est displicere. non auocat autem ab
 hominum gratia deus iustorum mentes et fidelium rationabilem
 sanctitatem. et audiamus eum per Paulum dicentem: sine
 offensione Iudaeis et Graecis estote et ecclesiae dei,
 sicuti et ego omnia omnibus placeo, non quærens
 quod meum utile est, sed quod multorum est, ut
 saluentur. hoc est non hominibus, sed deo placere, cum
 per id, quod deo placetur, et hominibus sit placendum. ex
 causa enim placendi deo causa quoque etiam hominibus proba-
 bilis fit placendi. ceterum studium, quod, ut hominibus tantum
 placeatur. inpenditur, ad id, quod deo placendum est, non refertur,
 quia tantum eorum causa, quibus placetur, adhibetur. non est
 autem maius uinculum hominibus placendi quam ut nemo sui
 causa uelit his placere, quibus placeat; quia quod in profectum
 propriae utilitatis efficitur, non potest non aliquam interdum
 offensionem ex causis accedentibus excitare, cum quod alii utile
 est, alteri sæpe fiat incommodum. at uero qui nihil sui causa
 uelit et omnia in profectum alienae utilitatis exerceat, necesse
 est ut causam sibi inoffensae placabilitatis adquirat; quia et ex
 alienis utilitatibus placeat nec offendat ex propriis. et hanc

2 Gal. I, 10. 9 I Cor. 10, 32 sq.

1 ille doctor gentium *V* 4 namque deo *Tb* 7 ab hominibus gratia
V 8 mentis *V* 9 per paulum loquentem *VPTE* 10 iudaeis ac
 graecis estote *PT* estote Iudaeis et Graecis *E* ^{et} ecclesiae *V* 11 et ego
 per omnia *R³Te* placet *V¹* non ex nã *m.* 2 *V* 12 quod mihi utile
 est *R* quod mihi utile sit *b* meum utile *PT* 13 non hominibus placere
 sed dõ *V* 14 quod dõ placet \equiv *P* cendum — enim pla *sup. lin.*
a m. 2 *V* 15 quoque *om. E* 20 uellit *V* iis *E* placeret *V* quibus
 placeat *sup. lin. m.* 2 *V* 21 potest *ex* est *m.* 1 *V* 22 accedentibus
ex accidentibus *m.* 1 *R* accidentibus *VT* 23 ad uero *V* 24 uellit *V*
 25 inoffensam *V¹* 26 et hanc sibi esse *E*.

esse causam probabilem placendi sibi cunctis apostolus docuit, quia utilitatis suæ negligens utilitati se dedisset aliena.

16. Dissipauit ergo ossa deus hominibus placentium. et ossa non hæc corporalia dissipari intellegenda sunt, sed quia spes
 5 æternitatis in ossibus significari solet, ex quo dictum est: hoc nunc os de ossibus meis. quod beatus apostolus, quia magnum mysterium est, ad Christum et ad ecclesiam refert. quæ ex Adæ sui æternitate æternitatis substantiam mutuatur. quod in domini uulnerato licet corpore confixoque non frangitur.
 10 os, inquit, eius non conteretur: quia cum fuerit iniquus ius passionis in carnem, in æternam tamen diuinitatis et impassibilem naturam nihil licuit passioni. integram autem et incorruptam spem æternitatis significari in ossibus etiam illic meminimus, ubi dicitur: custodit deus omnia ossa iustorum,
 15 unum ex his non conteretur, quia secundum demonstratam Ezechieli resurrectionem sacramentum eius sub ossium significatione sit reuelatum. ergo ut custodit deus ossa iustorum, ita et hominibus placentium dissipauit, et dissipauit non ita, ut eo, quod essent, carerent, sed ut per contemptum
 20 dei tamquam deperdita et abiecta uiliscerent.

17. Id enim sequitur: confusi sunt, quoniam deus spreuit illos. confunditur quisque et pudore dedecoris sui et conparatione honoris alieni. et hinc illud, quod apostolus significat dicens: omnes quidem resurgimus, sed non

5 Gen. II, 23. 10 Num. IX, 12. 14 Ps. XXXIII, 21. 24 I Cor. 15, 51.

1 probilem V¹ & placendi (di in ras.) sibi cunctis R placendi cunctis E 2 utilitatis se V^{****} dedisset ex disset m. 1 P 3 dissipabit P dñs ossa V 5 et hoc R 6 ex ossibus R 7 ministerium V¹
 8 ex aeternitate adae suit V substantia R²P 9 quid V in dñn^o
 (o add. m. 2) V in dño P¹ 10 hos V¹ 11 uis passionis V in carne internam tamen P diuinitatem R 14 ubi add. m. 2 V dñs V do-
 minus RPTE 16 ezecehi V hiezechiheli T sub ossibus significatione V
 17 releuatum V 18 et dissipauit supr. scr. R et dissipabit P² om. V 19 ut cū quod R 20 uiliscerent V 21 idem sequitur V quia deus RE
 22 spraeuit eos R et pudore om. V 23 corporatione (sic) ex conparatione m. 2 V illud est quod PTE 24 resurgemus RPTE cf. Sabatier III, 720.

omnes demutabimur. sed et propheta et confusionem resurrectionis et honorem discernit, ita dicens: et resurgent alii quidem in uitam, alii in confusionem æternam. confundentur ergo, quorum ossa dispersa sunt, quos spreuit deus, quos tamquam indignos, ne conformes essent gloriæ suæ et resurrectionis, abiecit: resurrecturi adeo, ut confundantur. non demutabuntur uero et ex eo confundentur. hæc enim resurrectionis statuta condicio est, et ideo tamquam ex præterito pro decreti definitione fit sermo, quia id, ut ita maneat, sit statutum.

18. Commemoratis uero humanis et insolentiæ et iniquitatis impietatibus, ut is, qui titulo præfertur, intellectus in finem possit intellegi, tali propheta spem beatorum finis ipsius adhortatione confirmat dicens: quis dabit ex Sion salutare Israhel? dum auertit dominus captiuitatem plebis suæ, exultabit Iacob et lætabitur Israhel. una enim hæc spes reliqua fuit humanæ infirmitati et fidei, per quam inter tantas præsentis uitæ calamitates æternorum bonorum expectatione requiesceret. et ideo certus huius beatitudinis propheta, tamquam ex uasto humanarum miseriarum proclamat profundo, dicens: quis dabit ex Sion salutare Israhel? namque secundum alium prophetam: ex Sion exiet lex, et uerbum domini ex Hierusalem. hoc uerbum domini caro factum est. hæc caro et Sion et Hierusalem est, ciuitas nobis pacis et speculatorium nostrum. hinc salutaris, hinc Iesus. Iesus enim, ut sæpe diximus, ipso nomine salutaris est.

2 Dan. XII, 2. 22 Esai. II, 3.

1 inmutabimur *Rb* confessionem *V* 3 uitam alii in *om.* *R* alii quidem in *e* alii autem in *b* 5 deus *om.* *V* confirmes *T*¹ 6 et *om.* *V* 7 immutabuntur *b* 8 surrectionis *V* 9 pro *om.* *R* 12 impietatis *V*¹ ut his *R* in fine *RPT* 13 spe *R* 15 israhel *V* aduertit *R* plebis *V*¹ 18 calamitates *ex* calamitatis *m.* 1 *V* expectatione rerum requiesceret *V* 19 beatitudinis *V* 20 proclamat de profundo *V*^{se} 22 cundū *corr.* *m.* 2 *V* 23 de ierusalem *R* 24 caro *sup.* *liv.* *add.* *m.* 2 *V* hæc uerbum caro *corr.* *m.* 2 *V* 25 nobis *add.* *m.* 2 *V* nouae *PTE* nostrum *om.* *V* hinc ihs enim ut *V* 26 est lex — salutaris *om.* *V*.

autem ex Sion non fuit salutaris, opere quidem uiuificans, sed non iustificans ex fide.

19. Hic uero expectatus salutaris et datus est Israhel, sed non carnali illi Israhel. non enim, qui filii carnis, filii
 5 dei sunt, sed filii promissionis deputantur in semen. testatur et Iohannes, non esse secundum carnem Abrahamæ filies, cum et filii uiperarum sunt, et potens est deus Abrahamæ filios de lapidibus excitare. dominus autem ipse docuit, ex fidei
 10 generationem filiorum originem deputari, cum ait: si filii Abraham essetis, opera Abraham faceretis. sed et Daniel presbyteros condemnans ita dicit: non semen Abraham, sed semen Chanaan et non Iuda. Ezechiel quoque increpitis populi iniquitatibus ait: pater tuus Chananeus, mater tua Chettæa, radix tua et generatio
 15 tua de terra Chanaan. non est ergo Israhel iste ex successione corporea, cui ob infidelitatem origo profanissimi generis deputatur. neque huic data salus est, qui non suscepit oblatam, sed ei, qui auersa captiuitate populus dei factus est.

20. 20. Captas autem inperitarum gentium mentes et impiissimis uitiis ac religionibus subditas in libertatem fidei et nomen
 20 familiæ cælestis absoluit. qui enim erant dæmonum seruitus, facti sunt dei populus. et quis hic sit captiuitatem auertens, de se ipse testatus est. hanc enim non lex, non patriarcha,
 25 non propheta, non angelus, non aliqua alia cælestium uel

4 Rom. IX, 8. 10 Ioh. VIII, 39. 12 Dan. XIII, 56. 14 Ezech. XVI, 3.

1 sed non iustificans *om.* V 3 uero *om.* V expectatus est salutaris *PTE* 4 illi *om.* *PT* 5 sed filii V deputantur *ex* demutantur *m.* 2 V 6 iohānis V 7 est dñs V 8 ex fide V 10 filii V 11 abrahā V abraam T *cf.* Sabatier III, 430 *adn.* abrahæ RE abraam T habram V abrahæ RE 12 danihel RPT praesbyteros R presbiteros VT dixit PT 13 cannam V ezechihel R hiezechihel T 14 iniquitatem V¹ 14 chananeus RPT chanaaneus V 15 chettea V chetthea P cethæa R cethæa T (*χερραία* LXX *Tischend.*) generationem V¹ 16 chanaan V 18 suscipit oblata V 19 uersa V 20 captus enim V
 22 qui ^{eni} *corr.* *m.* 1 R 23 et *om.* V 24 hæc enim P 25 non alia caelestium V.

dominatuum uel potestatum uel thronum uel uirtutum uirtus auertit, sed ille, qui accepto libro in synagoga cum ista legisset: spiritus domini super me, propter quod unxit me prædicare captiuis remissionem et cæcis uisionem, dimittere contrafactos in remissionem, prædicare 5
annum domini acceptum, fidem et auctorem consummatæ significans prophetiæ ait: quia hodie inpleta est prophetia hæc in auribus uestris. hæc igitur populi dei auersa captiuitas est, cum oculi intellegentiæ panduntur, cum præfracta peccatis corda in requiem relaxantur, cum annus 10
domini acceptabilis nuntiatur, quo pænitentiae nostræ deo est accepta confessio, cum nihil præteritorum reputatur ad crimen, cum noua omnia sunt, noua libertas est, noui filii, et aeterna lætitia est.

21. Exultabit Iacob et lætabitur Israhel: idem 15
namque ipse patriarcha utrumque nomen sortitus ex merito est. nam, quia manu calcem fratris continuisset in partu, Iacob nuncupatus est, subplantaturus deinceps et emendo primogenita et benedictiones occupando. et interpretationis uirtutem Genesis exposuit, Iacob eum, quia subplantator fratris sit, nuncupatum. 20
per agnitionem autem confessi dei tum, cum se ab eo homine, cuius in lucta dominabatur, benedici poposcit — quia deum, aduersum quem generis sui populus secundum futuræ passionis sacramentum in lucta carnis inualuit, fidei oculis conspexisset

3 Luc. IV, 18. 7 Ibid. 21.

1 dominatuum *ex* dominatium *m. 1 V* dominatū (*alterum u eras.*) *R* potestatum *V* thronum *R* tronuum *V* thronū *P* trhonorum (*sic*) *T* *cf. Stud. 1886 p. 341* uirtutuū *corr. m. 1 V* 4 et caecis uisionem *om. R* 5 dimitte *corr. m. 2 V* in remissione *V* 6 auctoritatem *PTb* 7 significans *ex* significare *m. 2 V* significationis *PT* *cf. Acad. p. 80* profetiae ait *ex* profetat *m. 2 V* 8 hoc igitur *PTb* populus dī aduersa *V* 9 intellegentia *PTe* 10 præfracta *corr. m. 1 V* præfacta *P* 11 quod totius pænitentiae dō *V* ^{est} accepta *VP* accepta est *E* 12 quod nihil *V* 13 sint *PT* 15 exultabit enī iacob *V* 16 idem enim ipse *V* utrarumque *V* sortitum *V* 17 namque quia *V* fratris calcem *V* 18 et timendo *V* 19 benedictionis *V* interpraetationis *R* interpraetati nominis *V* 21 confessi *ex* confessio *m. 1 V* tunc cum *V* 22 aduersus *VP* 24 in lucta carus *V*.

in corpore — Israhel, quia Israhel deum uidens sit. meruit nomi-
nari. et secundum ipsius Genesis prophetiam in Iacob iuniorem
populum, qui esset ex gentibus crediturus, significari absolutum
est. hic ergo exultabit Iacob et lætabitur Israhel:
6 secundum ecclesie ordinem hic unus populus duplicis et pro-
fessionis et honoris; neque enim geminatis sententiis idipsum
caelestis sermo significat. sed quia fides prima, qua quis inuo-
cari super se dei nomen precatur, fide anteriorem populum
subplantat, cum Iudæo nec infidelem se optat esse gentilis. hic
10 ergo Iacob est, spe præoccupatæ benedictionis exultans. iam
uero ubi baptismo renatus et fide consummatus deum intelle-
gentiæ oculis et mente adspexerit, tunc iam lætabitur Israhel, quia
iam subplantato seniore deum fide uideat, uisurus uerore conspectu
secundum illam beatitudinis sponsionem: beati mundi corde,
15 quoniam ipsi deum uidebunt, domini et dei nostri Iesu
Christi, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LIII.

In finem in hymnis. intellectus Dauid, cum uene-
runt Ziphæi et dixerunt ad Saul: nonne ecce Dauid
20 absconsus est apud nos?

Deus, in nomine tuo saluifica me et in uirtute
tua iudica me. deus, exaudiorationem meam, auri-
bus percipe uerba oris mei et reliqua.

14 Matth. V, 8.

1 sit *add. m.* 2 *V* 2 generis *R* 4 hoc ergo *Pb* hoc ē ergo *T*
5 hic unus est populus *E* 6 sententi is *R* 7 quo quis *VRPE fort.*
cum quis 8 nomen dī *P* præcatur *VR* p̄dicatur *P* prædicatur *T*
antere *P* 9 cum Iudæo nec infidelem se *G. de Hartel* (cum Iudæo
infideli non se *temptaueram*) cum Iudæo in fidelē se *R¹* cum Iudæo et
infidelem se *I* cum Iudæo in fidele fidelē se *P³* cum Iudæo infideli
fidelem se *PTE cf. de loco corrupto etiam adn. Bened. et supr. cap. 19* optasse
gentilis *V* 10 spes *P om. V* [̄]occupatæ *corr. m. I P* 11 a baptismo *T*
regeneratus in *ras. m. 3 R* 12 et mentis *VPT* israhel lætabitur *PTE*
om. V quia iam *om. V* 13 uideat — conspectu *om. V* 14 mundo
RITE 15 et dī n̄ *V* et dei *R* iħm xp̄i *V* 16 amen *om. V* Explicit
psalmus LII incipit psalmus LIII *V* Finit psalmus LII incipit LIII *R*
Finit trāc. psalmi LII incept LIII *P* Expl. d. ps. LII incept. de LIII *T*
18 in finem — oris mei *om. VIT* 19 ad *om. R cf. cap. 2* 20 abs-
conditus *R* 21 saluum me fac *R*.

1. Sanctus et beatus Daud non ignarus est, ut propheta, euangelicæ doctrinæ, et in tempore licet legis hanc corporalem agehs uitam, tamen, quantum in se est, apostolici mandati præcepta consummat, tēstimonio de se dei fidem præstans, cum dictum est: inueni uirum secundum cor meum Daud, qui Iessæ est. non enim inimicos suos bello persequitur neque insidiantibus sibi decertando armis resistit, sed exemplo domini, cuius et nomen et lenitatem præfigurabat, proditus orat, periclitans psallit, patiens odia gratulatur; et ideo secundum domini cor repertus est. quia cum domino duodecim milia legionum angelorum possent in tempore passionis adsistere. tamen ad omne officium humilitatis explendum passioni se et infirmitati ipse permisit, orans tantum et dicens: pater commendo in manus tuas spiritum meum. quo exemplo hic idem, per similitudinem passionum futuræ eius passionis propheta, non contradicit, non resistit inimicis, malum pro malo ex præcepto euangelico non reddens. sed dominicæ mansuetudinis æmulator, cum tribulatur, cum proditur, cum fugatur, dominum, cuius tantum aduersus impios armis utitur, deprecatur.

2. Psalmo autem huic ex historia titulus præscribitur; sed ante historiam, quatenus et quando et in quem ea, quæ sub historia dicuntur, a nobis sint intellegenda, monstrantur. est enim primum: in finem intellectus illi Daud. tum deinde sequitur: cum uenerunt Ziphæi et dixerunt ad Saul: nonne ecce Daud absconsus est apud nos?

5 Act. ap. XIII, 22 (cf. I Reg. 13, 14). 13 Luc. XXIII, 46.

1 non ignarus ut profeta *R* non ignarus sed ut propheta *PTE*
 3 mandati *supr. ser. m. 1 R* 6 qui Iessæ est *V* qui Iesse est *PTE* qui
 filius Iesse est *Rb* (τὸν τοῦ Ἰεσσαί). 7 decertant *V* 8 et nomen leni-
 tatem *V* 9 odia *om. V* 10 domini *om. V* reptus est *V* 11 assistere
RT 12 passioni set firmitati ipse permisit *V* passioni se et infirmitati
 subesse permisit *PTE* 13 orans — dicens *om. V* 15 eius *om. V* 16 con-
 tradixit *V* 17 euangelico *VR* reddens *et* resddens *m. 1 V* 19 dñi
VT depræcatur *VR* 20 historiae titulus *V* titulus ex historia *E*
 21 quatenus — sub historia *in marg. inf. add. m. 2 V* 23 primus *R*
 in fine *R* 24 Ziphei *R* aziffiei *V* zyphæi (*y in ras. supr. additum*) *P*
 zyphæi *T* et *om. V* ad *om. RPT* 25 absconditus *R* est nobis-
 cum *RPT*.

ergo hoc, quod a Ziphæis Daudid proditur, in finem est intellegendum. per quod ostenduntur ea, quæ in præsens tum erga Daudid agebantur, præformationem in se futuri temporis continere: cum innocens insectatione uexatur, cum propheta contumeliis
 5 inluditur, cum deo placens ad mortem requiritur, cum rex inimico suo, ut dominus Herodi atque Pilato, ab his proditur, cum quibus tutus esse debebat. psalmus ergo intelligentiæ in finem est et in Daudid illo intellectus, in quo finis est legis, et qui Daudid habet clauēs, aditum intelligentiæ tum aperiens, cum,
 10 quæ de se a Daudid sunt prophetata, consummat.

3. Ipsa autem secundum hebræam proprietatem interpretatio nominis adfert non exiguum nobis ad intellegendum profectum. Ziphæi namque significantur, quæ nobiscum sunt oris aspersiones: hæ ab Hebræis Ziphæi nuncupantur. aspersio autem
 15 secundum legem emundatio peccatorum erat, per fidem populum sanguinis aspersione purificans, cuius aspersionis hic idem beatus Daudid ita meminit: asperges me hyssopo, et mundabor, sacramentum futuræ ex domini sanguine aspersionis fide interim legis sanguine holocaustatum repensante.
 20 sed hic populus, ut populus Ziphæi, ore potius quam fide aspersus et emundationem aspersionis labiis magis quam corde suscipiens, infidelis in Daudid suum et proditor exstitit, quod antea per prophetam dixerat: populus hic labiis me honorat, cor autem eius longe est a me; ad prodendum
 25 Daudid ob id pronus, quia cessante fide cordis omnia per oris fraudulentiam legis sacramenta gessisset.

17 Ps. L, 9. 23 Esai. XXIX, 13.

1 azziffeis (zz in ras.) V a zēp̄phis P in fine VR 2 eo V erga ex ergo m. 1 V 3 gerebantur PT generabantur V 7 in fine VR 8 illū T 9 clauēs id est aditum T 10 a supr. scr. m. 1 Rom. V profetata ex profetatum m. 2 V
 11 hebreⁿ m V interpraetatio VR 13 zefei V ziphei P aspersiones ex aspersionis R aspersionis ex aspersionis V aspersionis P 14 ea ab V autem om. PTe 15 per fidem — aspersione add. m. 2 V uoce persona, quam aberratione h. l. finxerat V¹, deleta populorū (o ex u corr., r i. ras. m. 3) R 17 asperges ex asperge R asperge P hysopo V ysopo PT ysobo ex ysopo R 18 aspersione V 19 fidem VP fides T repēnsante V repensate ex repensate R repēnsat P repraesentat Te 20 est et hic populus PT 21 et mundationem R in labiis potius V 23 ante PT 25 ob in V 26 cessisset V.

4. Deus, in nomine tuo saluifica me et in uirtute tua iudica me. deus, exaudi orationem meam, aribus percipe uerba oris mei. secundum demonstratam tituli rationem passio Dauid prophetæ dei ac domini nostri Iesu Christi passionis exemplum est. et idcirco oratio quoque 5 eius etiam ad intellegentiam orationis eius, qui uerbum caro factum est, temperatur: ut, qui omnia secundum hominem passus est, idem omnia secundum hominem et loquatur; et quorum infirmitates portauit et peccata suscepit, eorum ad deum deprecetur obsequio. proprietates autem uirtutesque uerborum, etiam inuitis licet et cunctantibus nobis, intellegentiæ 10 huius exigunt sensum, ut omnia ex persona eius dici non ambigamus in psalmo. ait enim: deus, in nomine tuo saluifica me. in humilitate corporis unigenitus dei filius sub prophetæ sui dictis hæc precatur, qui et gloriam, quam ante 15 sæcula habuerat, reposebat. saluificari se in dei nomine rogat, in quo est et nuncupatus et natus, ut se in eo corpore, in quo erat natus, idipsum, quod naturæ anteriori suæ et generi erat proprium, saluum faceret dei nomen.

5. Et quia omnis hæc ex persona formæ seruilis oratio est, 20 cui formæ seruili usque ad crucem mortis adsumptæ salutem eius nominis, quod dei est, deprecatur, et saluandus ex dei nomine id continuo subiecit: et in uirtute tua iudica me. namque ob meritum humilitatis, quia se exinanisset formam serui accipiens, formam nunc rursus dei consortem in ea, quam 25

ⁱ
 1 saluifica me *corr. m. 2 V* saluum me fac *RPT* (LXX *σῴζόν με*) 5 et *om. T* oratio ex ratio *m. 2 V* 7 factus est *V* ut quia *V* *inter* secundum et hominem 4—5 *litt. eras. R* 8 passus — hominem *om. RV* eloquatur *R* 10 depraecetur *VR* proprietatis *V* 11 inuitis *V* et *om. V* 12 eius exigunt *V* ut omnia *ex* ut omnia *ut m. 2 V* ambigamus *ex* ambigimus (a *supr. scr. m. 1*) *R* ambigimus *V* 13 ait enim *supr. scr. m. 1 P* saluum me fac *RPT* 14 sub profeta *V* 15 sui *om. PT* quia gloriam *PT* 17 est nuncupatus *V* 18 nat' *supr. scr. m. 3 R*
 anteriori *ex* anteriore *m. 2 V* 19 saluum *ex* saluum *m. 1 V* ⁱfacere (*corr. m. 2*) *V* 20 oratio — seruili *in marg. inf. add. m. 2* (*quæ hoc quoque loco seruilis scripsit*) *V* 21 mortē crucis *T* 23 in continuo *V* 24 forma serui *V* 25 consorte *V* in id ea *VR* (*error ex dittographia ortus, cf. Acad. p. 22 et Stud. 1889 p. 322*).

adsumpserat, humilitate repetebat, in dei nomen homine ipso, in quo deus nasci obœdierat, saluato. et ut huius nominis, in quo se saluari orabat, honorem non nude tantum nuncupationis doceret esse, iudicari se in uirtute dei preatur. primum enim
 5 ex iudicio est, quod meretur: factus, inquit, obœdiens usque ad mortem et mortem crucis. propter quod exaltauit illum deus et donauit illi nomen, quod est super omne nomen: ut ei nomen, quod super omne nomen est, donetur: tum deinde hoc ipsum iudicium sit in
 10 uirtute iudicii, quia per uirtutem dei is, qui ex deo homo mortuus fuerat, idem rursus in deum ex homine mortuo resurrexit, secundum illud apostoli: crucifixus ex infirmitate resurrexit ex uirtute et rursus: non enim erubescio euangelium; uirtus enim dei in salutem omni ere-
 15 denti. per iudicii enim uirtutem infirmitas corporalis in dei nomen naturamque saluatur; atque ita ob meritum obœdientiae in salutem nominis dei ex iudicii uirtute prouehitur, ut in eo dei et nomen et uirtus sit. ceterum si ex consuetudine humana sermo iste corpisset, in misericordia potius uel æquitate, quam
 20 in uirtute, iudicari propheta se poposcisset. sed uirtutis illic opus fuerat iudicio, ubi dei filio in filium hominis ex partu uirginis nato, rursus ipsi hominis filio per iudicii uirtutem dei filii et nomen redhibendum esset et uirtus.

6. Sequitur dehinc: deus exaudi orationem meam,
 25 auribus percipere uerba oris mei. promptum prophetae fuerat dixisse: deus, exaudi me. sed quia ex persona eius

5 Phil. II, 8 sq. 12 II Cor. 13, 4. 13 Rom. 1, 16.

1 nomē V nomine PPT cf. lin. 15 2 obydierat V ut add. m. 2 V
 3 se om. V nude tantum nuncupatis VPT 4 doceret sese V
 praecatur VR 5 est om. R inquit VR¹ obaudiens VP 6 & mortem
 R et mortem sup. lin. a m. 2 V mortem autem PPT 7 qud R 8 ut eo
 nomine V 10 homo add. m. 2 V 12 ex infirmitate ex et infirmitate
 m. 2 V 13 rursus V 14 euangelium VR dei est in RPT salute
 P 16 ob meritum tuum obidientiae V 17 in salute V 18 et nomen
 ex nomen m. 2 V humanus V 19 æquitatē P 20 se propheta R
 et uirtutis R 22 rursus V 23 filii V redimendum V et uirtus
 ex uirtus m. 2 V 25 inaurire uerba Re 26 perso corr. m. 2. V.

loquitur, qui solus sciret orare, ideirco constans postulatio exaudiendae orationis ostenditur. Paulus beatus neminem hominum, qualiter orare oporteat, scire docet dicens: quod enim, quid oremus, qualiter oporteat, nescimus. non est ergo infirmitatis humanae, exaudiri orationem suam postulare: cum doctor gentium, post constitutam licet iam a domino formam orandi, quid et quatenus oret ignoret. sed eius ista fiducia est, qui solus patrem uidet, qui solus patrem scit, qui solus potest orare pernoctans — secundum euangelium enim dominus pernoctauit orans —, qui per speculum uerborum formam ipsam occultissimi sacramenti sub communibus uerbis, dum oraremus, ostendit. et qui orationem suam poposeit audiri, ut peculiare hoc induciae suae doceret esse, subiecit: inaurire uerba oris mei. et quisquam hoc humanae fiduciae esse existimabit, ut uerba oris sui uelit audiri? an illa, quibus motus animi nostri et impetus pronuntiamus, tum cum de ira exardescimus, tum cum de odio obtrectamus, tum cum de dolore querimur, tum cum de adulatione blandimur, tum cum aut pro spe lucri aut de ueritatis pudore mentimur, aut de contumeliae offensione maledicimus? et quis usquam uitae ita emendatae et patientis ad omnia fuit, ut his humanae demutationis uitis non esset obnoxius? solus hoc potuit cum fiducia uelle, qui peccatum non fecit, in cuius ore dolus non fuit, qui flagellis dorsum praebuit, maxillas ab alapis non deflexit, sputamentorum contumeliam non exprobrauit et in nullo uoluntatem eius, cuius ad haec uoluntati in omnibus uolens obaediebat, offendit.

3 Rom. VIII, 26.

1 postulatio postulandae orationis *RPT* 2 hominem *V* 3 orare debet *V* quid enim oremus qualiter *T* 6 licet etiam a *V* formam ordinis *R* 8 est qui solus potest (*del. m. 2*) patrem scit qui solus potest orare *et. V* est qui solus patrem uidet qui solus patrem scit potest (*potens T*) orare *et. PT* 9 euangelia *V* 11 dum *om. V* 13 inaudire (*d in ras. a. m. 2*) *V* 14 mei *in ras. R* et quisquam — sui *supr. ser. m. 3 R* humane *VP* 15 uellit *V* 16 impetus (*m ex n m. 3*) *R* pronuntiamus *RT* tum cum di ira *ex* tum di ira *m. 2 V* 17 quaerimus *VR* quirimus *PT* 18 de adulatione *ex* de adulatione *R^b* adulatione *V* 19 de ueritatis *ex* debito ueritatis *m. 2 V* aut cum de contumelia *V* 20 usquam (*us sup. lin. a m. 2*) *V* unquam *P* unquam *T* uitae ita *ex* uitata (*posterius ta in ras.*) *corr. m. 3 R* 24 deflectit *P* 25 uoluntate *V* ad haec *PT* 26 obydiebat *V*.

7. Causam deinde, cur uerba sua audiri oret, adiecit: quoniam alieni insurrexerunt aduersus me et fortes quæsierunt animam meam, non proposuerunt deum in conspectum suum. unigenitus dei filius, dei uerbum et
 5 deus uerbum — cum utique omnia, quæ pater posset, omnia ea et ipse posset, sicuti ait: quæcumque enim pater facit, eadem et filius facit similiter, et in indiscreto deitatis naturæque nomine indiscreta quoque esset et uirtus —, ut absolutissimum nobis humanæ humilitatis esset exemplum,
 10 omnia, quæ hominum sunt, et orauit et passus est. et ex communi nostra infirmitate salutem sibi est deprecatus a patre, ut natiuitatem nostram cum ipsis infirmitatis nostræ inisse intellegeretur officiis. hinc illud est, quod esuriuit, sitiuit, dormiuit, lassatus fuit, impiorum cætus fugit, mæstus fuit et fleuit et
 15 passus et mortuus est. et ut his omnibus non natura, sed ex adsumptione subiectus esse posset intellegi, perfunctus his omnibus resurrexit. omnis ergo eius in psalmis ex naturæ nostræ affectu querella est. nec mirum, si ita nos intellegimus dicta psalmodum, cum ipse dominus secundum euangelicam
 20 fidem passionis suæ sacramenta scripta esse fuerit testatus in psalmis.

8. Alieni igitur super eum insurrexerunt. non enim iam filii Abrahæ sunt, neque filii dei: sed natio uiperarum, sed serui peccati, sed semen Chanaan patre Amorrhæo, matre
 25 Chethæa et de diabolo patre filii diabolicæ uoluntatis. quærent

6 Ioh. V, 19.

3 et non *RPT* proposuerunt (er in ras. a m. 2; unt add. m. 2) *V* 4 ante conspectum suum *RPT* cf. p. 146, 8 6 ea add. m. 3 *R* om. *PT* possit *V*
 7 et increto *V* ut indiscreto *PTb* ut in indiscreto e 10 q. m. 1 *R*
 hominū ex hominis *T* 11 depræcatus *VR* 12 nostram — infirmitatis
 om. *V* infirmitati ñrae *P* inēe intellegeremur *P* inesse intellige-
 remus *T* 13 esuriuit ex esuribit m. 2 *V* sitiuit om. *V* dormiuit ex
 dormibit m. 2 *V* 14 lassus *V* caecus fugit *V* mestus *VT* 16 per-
 functis *V* 18 quaerella *R* quaerela *P* intellegimus *V* 19 euuan-
 gelicam *R* euuangelii *V* 23 filii *V* habrahae *V* abraae *T* 24 chan-
 naarum *V* amorreo *RPT* 25 chettea *V* cethea *T* c & hea *R* c & thea *P*
 de om. *PT* diabulo *V* filio *P* querunt q. *V*.

quoque et animam suam fortes: cum Herodes principes sacerdotum, ubi nasci habebat Christus, interrogat, cum omnis synagoga aduersum eum testis falsa coniurat. sed animam hanc humanæ naturæ et infirmitatis esse existimantes non proposuerunt deum ante conspectum suum; quia deus ex eo, quod 5 deus manebat, usque ad originem nascendi se hominis humiliasset, id est, ut hominis filius esset, qui erat antea dei filius. non enim alius filius dei, quam qui filius hominis; et filius hominis non ex parte, sed natus, forma enim se dei ex eo, quod erat, ad id, quod non erat, id est, ut nasci posset in animam suam corpusque, euacuante; et ideo et filius dei et filius hominis, ideo et deus et homo, id est dei filius habitu humanæ originis natus est, usque ad naturam scilicet hominis nascendi, qui totus ex anima et carne formabilis est, dei se humiliante substantia. ob quod cum insurgunt aduersum eum 15 alieni, cum potentes animam suam exquirunt, quæ frequenter in euangeliiis tristis et mæsta est, deum ante conspectum suum non proposuerunt, quia deus dei filius, ante sæcula manens, humanæ naturæ habitu, id est nostri corporis atque animæ homo ex partu uirginis natus esset: per operum magnificentiam 20 non intellegentes, quia hominis filius, cuius animam quærebant, ad id, quod homo esse cœperat, ex dei filio, quod semper manserat, extitisset.

9. Interuentu diapsalmi non dicentis, sed cui dicebatur, 1 herodis principis *V* 2 nasci habebat *RPT* irasci habeat *V* cf. *Arch. II, 182*

3 aduersus *PTE* et animam *PT* 4 infirmitates *V* ^Pposuerunt *P* posuerunt *T* 6 hominis (n ex corr. m. 3) *R* hominis ex homines m. 2 *V* 8 non enim alius dī *V* et filius hominis *sup. lin. a m. 2 V* 9 ex patre *T* post sed natus in *P m. 2* haec adiecit: dei filius hominique unitus id est factus est filius hominis q dī erat 9 enim *om. V* 10 non *sup. lin. a m. 2 V* posset ex possit *P* possit *VT* 11 suam *om. VT* euacuante (exianiuit *supr. scr. m. 2*) *P* uacuante *R* uacante *V* euacuauit *T* et ideo et filius dī *PT* filius dei — ideo et *om. V* 14 carne ex corpore *corr. T* 16 animam eius *PTE* 17 euangeliiis *VR* mesta *V* ante deum una *lit. (n uel u?) eras. R* 19 adque *V¹* adque *RV²* et 20 natus eēt *p* *P* natū esse (se in *ras.*) per *R* 22 esset ex esse m. 2 *V* 23 manserat ex manserat manserat m. 2 *V* manens erat *R* extitisse *V*. 24 diapsalmae *TE* cui dicebatur — sermo est *om. V*.

demutata persona est. nunc enim generalis sermo est prophetiæ. nam post eam orationem, quæ ad deum fuerat, ut fiducia orantis posset intellegi in eo ipso precationis tempore quod poposcerat inpetrantis, continuo subiicit: ecce enim deus
 5 adiuuat me et dominus susceptor est animæ meæ. conuertit mala inimicis meis. effectus proprios propriis reddidit postulatis. docens non neglegentem orationis nostræ deum esse, neque inrationabilem præstationem misericordiæ suæ existimandam, cum nos secundum quod precaremur audiret.
 10 namque ad id quod ait: quoniam alieni insurrexerunt super me, proprium illud est: deus adiuuat me; ad id autem: et fortes quæsierunt animam meam, in eo exaudite orationis peculiaris effectus est. quod ait: et dominus susceptor est animæ meæ; ad id uero quod ait: et
 15 non proposuerunt deum ante conspectum suum, hoc competenter adiecit: conuertit mala inimicis meis. deus ergo et aduersus insurgentes adiuuat et quæsitam a fortibus animam sancti sui suscipit et non propositus ante oculos neque ab impiis cogitatus in inimicos mala ipsa conuertit: ut, dum
 20 deum non cogitant iusti animam quærendo et aduersum eum insurgendo, adiuto eo atque suscepto, eum, quem inter iniquitatum opera non cogitabant, ultorem malitiæ ex malitiæ ipsius retributione sentirent.

10. Habeat itaque hanc innocens religio fiduciam, ut inter
 25 humanas insectationes et animæ pericula adiutorem sibi deum esse non ambigat et, si quando iniustæ mortis uis adferatur,

1 profetiae VR 2 quæ ex que m. 2 V ad eum VR cf. Acad. p. 31 3 præcationis VR 4 inpetrato PT 5 adiuuat V 8 inrationabilem ex mrationabilem m. 2 V irrationabilem TE 9 suæ esse existimandam V præcaremur VR 10 nāquæ V nanque T ad ex quod corr. m. 2 V 13 exaudite VR quo ait V 14 quo ait non V 15 hoc complectentur V 16 inimicis ex inimiciis m. 2 V 17 aduersum PT a om. R 18 animam — neque ab in marg. infer. add. m. 2 V proposito R 19 impiis ex piis m. 2 V cogitato R ad inimicos PTE inimicos V ut om. P supr. ser. T 20 aduersus PT 21 adque VR 22 cogitant ex cogenitant m. 1, sed deinde in dittographia iusti animam quærendo — cogitabunt V ultorem malitiæ ex (del. m. 2) ipsius V ultorem malitiæ ipsius PTE 24 beati itaq. V 25 humanos V sibi dominum V 26 non om. V iniuste V morti suis R.

excedentem habitaculo corporis animam sciat in dei susceptione
 requiescere: habeat ultionis quoque certissimam securitatem,
 cum mala omnia in eos, qui inferant, reuertantur. non potest
 iniquitatis argui deus, nec perfectæ bonitati malignæ uolun-
 tatis instinctus ac motus admixtus est. mala enim non mali-
 uolus excitat, sed ultor retorquet; neque ea ex malitia sua
 adfert, sed in merita nostra conuertit. statuta enim in omnes
 sunt ad ultionum ministeria mala ista cum lege uiuendi, iusti
 id iudicii seuera æquitate moderante. sed hæc auersa a iustis
 sunt lege iustitiæ et conuertuntur in iniquos æquitate iudicii.
 utrumque iustum, ut et iustis ad metum prompta sint nec ad-
 mixta, quia iusti sunt: et iniustis ad pœnam sint conuertenda,
 quia meriti sunt: nec iustis admixta, cum prompta sint, nec
 iniustis defutura, quia prompta sunt.

11. Dehinc rursus fit ad personam dei. ad quem primum
 deprecatio erat cœpta, conuersio: in ueritate tua disperse
 illos. ueritas mendacium confutat et perimitur falsitas ueritate.
 omnem autem superiorem orationem esse eius hominis, in quo
 filius dei est natus, docuimus, etiam hoc quoque nunc a deo
 patre deprecantis, ut inimicos suos in ueritate disperdat. et
 quæ sit ueritas, non ambigitur; nempe ille ipse, qui dixit: ego
 sum uita, uia, ueritas. disperduntur ergo in ueritate ini-
 mici, cum falsis testibus damnationem Christo comparantes

21 Ioh. XIV, 6.

1 excedentem *PT* 2 ultionis quã certissimam *PT* 3 infecerant *P*
 4 iniquitate *R* malignæ bonitatis *V* 5 est *om. P* 6 re- torquet
postea litt. ter eras. R neq. enim ea *V* 8 ad ultionum (ul *sup lin. a*
m. 1) V adultionum *T* Quæ secuntur post lege in *T* desunt usque ad
 propria *Ps. LIV cap. 3 med.* iusti = id *R* iusti in *V* 9 et aduersa (et *sup. lin.*
a m. 2) V a iusti ex a iusti *m. 2 V* 11 ut *supr. scr. R* hæc ad-
 mixta *P* 12 et iniustos *V* et iniustos *P* 13 quia miseriti sunt *ex*
 quia miserinti sunt *V* prompta *ex* prorupta *m. 2 V* nec iustis *P*
 14 defuturan sunt quia *V* 15 aut personam *V* 16 depraecatio *VR*
 coepti *V* conuersio *h. l. om. et supr. post ad personã dñi pos. P*
 19 natus est *VPE* 20 depraecati sunt inimicos *V* 21 ambiguitur *V*
 & ^{et}
 illi ipsi *V* 22 uia *add. m. 2 V* ueritas *R* uerita = s *P* disper-
 nuntur *V¹* 23 damnatione *R* comparantes *PE*.

resurrexisse eum a mortuis audiunt et in dei ueritate gloriam suam resumpsisse cognoscunt. nam postea ob pœnam dei in crucem acti fame et bello absumpti ac perditum sunt: uitæ auctorem morte damnantes neque dei in eo ueritatem per operum
 5 magnificentiam cogitantes. hos igitur disperdit dei ueritas, cum ad resumendam gloriæ maiestatem paternæ resurgens absolutæ in se diuinitatis probauerit ueritatem.

12. Quod autem et in crucem actum unigenitum dei filium et morte damnatum eum, qui natiuitate, quæ sibi ex æterno
 10 patre est naturalis, æternus sit, frequenter, immo semper, prædicamus: non ex naturæ necessitate potius, quam ex sacramento humanæ salutis, passioni fuisse subditus intellegendus est; et uoluisse se magis passioni subici, quam coactum. et quamquam passio illa non fuerit condicionis et generis, quia incommutabilem
 15 dei naturam nulla uis iniuriôsæ perturbationis offenderet, tamen suscepta uoluntarie est, officio quidem ipsa satisfactura pœnali, non tamen pœnæ sensu læsura patientem: non quod illa lædendi non habuerit pro ipsa passionis qualitate naturam, sed quod dolorem diuinitatis natura non sentit. passus ergo est deus,
 20 quia se subiecit uoluntarius passioni; sed suscipiens naturales ingruentium in se passionum, quibus dolorem patientibus necesse est eas inferri, uirtutes, ipse tamen a naturæ suæ uirtute non excidit, ut doleret.

1 resurrectionem cum ex mortuis (*supr.* cum *inter lineas a m. 2*: xp̄o comparantes resurrexisset) *V* 3 adsumpti *V* ac perditum sunt *sup. lin. a m. 2 V* 4 neq. dñm in ueritate *P* 6 gloriæ paternæ maiestatem *VPE* 7 absolutam e 8 quod autem spectat et *Bened. in adu.* in cruce *P* 9 natiuitate (*supr.* e *aliquid eras.*) *R* 10 æternus est id frequenter *V* et æternus sit frequenter e prædicamus non (*supr.* usn 3—4 *litt. eras.*) *R* 12 passioni ex passionis *R* ex passionis salutis passionis *V* fuisse subditus intellegendus est et *VR* fuisse subditum et *P^uTb* 13 sese *V* et quã *RP* (*sed R in marg. add. qq*) 14 indemutabilem *VPE* 16 uoluntariæ *R* uoluita uoluntariæ *V* 17 poene *V* in poenæ *R* post non 2 *litt. eras. R* 18 qualitate ex qualitatem *m. 2 V* naturã non sentit passionis qualitatem naturam sed quod dolorem diuinitatis natura non sentit *V* 19 passus = ergo *R* 20 passionis *V* naturam ingruentium *P* 22 eas *om. Pb* inferre *VRP* a *om. V* 23 doleret ex doleret *m. 1 R* doleret *V*.

13. Sequitur enim: uoluntarie sacrificabo tibi. legis sacrificia, quæ in holocaustatis et oblationibus hircorum atque taurorum sunt, non habent in se uoluntatis professionem, quia maledicti sententia legem sit decreta uiolantibus. quisquis enim a sacrificio destitisset, ipse obnoxium se efficiebat esse maledicto. necesse ergo erat effici, quod fiebat, quia sacrificii negligentiam maledicti non admittebat adiectio. a quo maledicto nos dominus noster Iesus Christus exemit, apostolo dicente: Christus nos exemit de maledicto legis, factus pro nobis ipse maledictum, quia scriptum est: maledictus omnis, qui pendet in ligno. maledictorum se ergo obtulit morti, ut maledictum legis dissolueret, hostiam se ipse deo patri uoluntarie offerendo: ut per hostiam uoluntariam maledictum, quod ob hostiæ necessariæ et intermissæ reatum erat additum, solueretur. cuius sacrificii alio loco meminit in psalmis: hostiam et oblationem noluiisti, perficis autem mihi corpus; deo patri legis sacrificia respienti hostiam placentem suscepti corporis offerendo. cuius oblationis beatus apostolus ita meminit: hoc enim fecit semel se ipsum offerens hostiam deo, omnem humani generis salutem oblatione sanctæ huius et perfectæ hostiæ redempturus.

14. Ob quæ omnia ita gesta laudem deo patri refert: confitebor nomini tuo, domine, quoniam bonum est, quoniam ex omni tribulatione eripuisti me. reddidit singulis propositionibus proprias absolutiones. nam in exordio

9 Gal. III, 13. 16 Ps. XXXIX, 7. 19 Hebr. VII, 27.

1 uoluntariæ VR 2 q. in holocaustatis V et in oblationib. P hircorum R 4 legē quisque V 5 a om. V 6 sacrificii ex sacrificia m. 2 V 7 a om. P maledicto ex maledicti m. 2 V 8 Iesus Chr. om. V 9 nos redemit RPE (in P supr. scr. m. 2) ex maledicto R 10 scribturn V 11 pendit P ex pendet corr. m. 3 R 12 ergo om. V optulit R mortui V 13 uoluntariæ VR ostiam V 14 quod hostiæ necessariæ ob intermissæ V 15 reatu P erat ex erout m. 2 V alio conmonet in V 17 perfecisti RPE 18 respiente (e fin. add. m. 3) R 19 oblationes P apostolus ex apostulus m. 2 V 20 semel supr. scr. m. 1 R 21 oblationem V 24 est om. P 25 eripuisti nos h. l. V sed cf. infr. p. 146, 7. reddit Ib 26 propria V absolutiones ex oblationes m. 1 R.

dixerat: deus. in nomine tuo saluifica me; post praecum uero satisfactionem congruam gratulationis esse oportuit professionem, ut eius nomini confiteretur, in cuius nomine saluari sese fuerat deprecatus, et, quia auxilium contra alienos insurgentes in se
 5 poposcerat, idipsum adeptum se fuisse professi per hoc gaudii exultatione memoraret: quia ex omni tribulatione eripuisti me. ad id uero, quod, cum fortes quaesierunt animam eius, deum non proposuerunt in conspectu suo, praecclare indemutabilis diuinitatis suae docuit aeternitatem in eo, quod dictum est: et
 10 super inimicos meos respexit oculus meus. morte enim non interceptus est unigenitus dei filius. ad explendam quidem hominis naturam etiam morti se, id est discessioni se tamquam animae corporisque subiecit et ad infernas sedes, id quod homini debitum uidetur esse, penetrauit: sed manet resurgens et inimicos suos inmortalis oculo despicit, glorificatus in
 15 deum et ex hominis filio in dei filium, ex quo etiam hominis filius esse coeperat. per resurrectionis gloriam renatus. inimicos suos despicit, quibus dixerat: soluite templum hoc. et post triduum aedificabo illud. aedificato igitur hoc
 20 corporis sui templo eos, qui quaesierant animam suam, ex edito uidet et ultra humanae mortis legem auctores mortis suae sublimis ipse despectat. mortem perpetuens. sed mori nesciens, deus

18 Ioh. II, 19.

1 deus *om.* RPE praecum V 3 ut eius nomine V saluaris est fuerat V 4 depraecatus VR 5 sese VPE professus PE 6 exultationem Pb memorare ad id uero quia ex V eruisti me V cf. p. 145, 25 7 ad id uero qd cum (qd *supr. scr. m. 1*) R ad id uero quod dum P quod dum V quaesierunt *om.* P quaerunt V 8 dum non proposuerunt dñm in V praeclaræ V indemutabilis *ex indemutabiles m. 3* R 10 oculus tuus V, *sed cf. quae secuntur* 12 decessioni P descensionem V 13 inferna — P in quod P 14 penetrauit R penitruait V set et manet V 15 dispicit P 16 ex hominis (*om. et*) V¹ 17 gloriam (gloria V) iam VPE 18 despicit *ex* despicit P 19 reaedificabo R 20 exedito R 21 inter auctores et mortis *dimid. lin. uacat* V morti R 22 despectat V despecta P morte P ^{pe}per tiens R se mori P dñs et homo V.

homo dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in
sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LIV.

In finem in carminibus intellectus David.

Inaurire deus orationem meam et ne despexeris
deprecationem meam et reliqua.

1. Superscriptio psalmi sine historia est; tantum: in finem
in hymnis intellectus est. hymnos aliqui translatores
nostri carmina nuncupauerunt; plerique autem hymnos ex ipsa
græcitatibus usurpatione posuerunt. de nomine nihil differt, dum-
modo res una esse, quæ uel in hymnis uel in carminibus signi-
ficabitur, intellegatur. hoc ergo de psalmo sentiendum est,
quod quæ hymno eius uel carmine continentur, in finem intel-
legenda sunt: omni intellectu scilicet nostro ad dominum
nostrum Iesum Christum, quem apostolus finem legis docuit
esse, referendo.

2. Frequenter autem admonuimus, eam in psalmore cog-
nitione sensus nostri temperandam esse rationem, ut eum, de
quo et per quem omnis prophetia est, ex dei filio hominis
filium natum meminerimus, dei naturam omnibus ante sæculis
manentem in naturam hominis esse ex partu uirginis genitam,
ita ut naturæ posterioris adiectio nullam defectionem naturæ
anterioris adferret, neque qui etiam homo esse cœperat, id,
quod ante hominem manebat, deus scilicet, esse desineret. hic
ergo adsumens carnis nostræ fragilitatem et manens suus atque
noster ita agit, orat, profitetur, expectat omnia illa, quæ

16 Rom. X, 4.

2 amen om. V Explicit Psalmus LIII incipit Psalmus LIII V Finit
Spalmus LIII incipit Spalmus LIII R Finit Psalm' LIII incip. LIII P
4 in finem — deprecationem meam om. V 7 superscriptio V in fine
RP 10 usurpatione V 13 intellegenda sunt omni in marg. add. P
sunt omni sup. lin. a m. 2 V 14 d m. 1 R 17 eam sup. lin. a m. 1 P
condicione R 18 ut cū P 19 profetia VR 20 filium ex filio m. 2 V
et dei naturam E antea VR 21 hominis ex nis m. 2 V genitū P
22 ita sup. lin. a m. 2 V a m. 1 P 23 etiam iam V 24 ante ex
antea m. 2 V ominem R hominem ex homine m. 2 V his ergo V
25 adsumens ex adsumen m. 3 R adque VR 26 agit (git i. ras. 3) R
agitur P orat (t supr. scr. m. 1) R ora V om. P ac profitetur P
26 expectati V illa om. P.

nostra sunt, ut in his admisceat etiam illa, quæ sua sunt, loquaturque interdum ex persona hominis, quia homo et natus et passus et mortuus est, interdum autem omnis ei secundum deum sermo sit, quia ex deo homo et ex dei filio
 5 hominis filius exstitisset: naturæ scilicet eius confidentiam non oblitus in uerbis, qua in adsumptione licet hominis non carebat, et ita ex nobis atque ex infirmitate nostra humani sermonis consuetudine usuque loquens, ut ex se atque ex uirtute sua, quæ deo sunt propria et digna, loqueretur, ut in præsentibus
 10 psalmo cognosci potest, qui ita cœptus est.

3. Inaurire deus orationem meam et ne despexeris deprecationem meam: intende mihi et exaudi me. contristatus sum in exercitatione mea et conturbatus sum a uoce inimici et a tribulatione peccatoris: quoniam declinauerunt in me iniquitatem
 15 et in ira molesti erant mihi. cor meum conturbatum est in me, et formido mortis cecidit super me. timor et tremor intrauit in me et contexit me tenebra. et dixi: quis dabit mihi pinnas sicut columbæ? et uolabo et requiescam. ecce elongaui
 20 fugiens et mansi in solitudine. in exordio psalmi etsi humilitatis uoce usus sit, cum ait: inaurire deus orationem meam, non tamen sine aliqua propria conscientiæ altioris fiducia intellegitur hæc locutus. non enim cuiuscumque est
 25 innocentia id postulare, ut orationem suam deus inauriat. promptæ namque semper precatiōni hominum dei aures sunt:

1 in om. V etiam om. V ante sua aliquot litt. (sua?) eras. R
 2 qua et homo e 5 eius (iu in ras. m. 3) confidentiā (ā supr. scr. m. 3) R
 6 quā P quia V in om. V 8 consuetudinē usque P consuetudine usque VR 9 propria sunt et digna V sunt proprie digna P loqueretur ex loquetur m. 2 V loquetur R loquitur P 10 quia ita V
 11 dñe P 12 deprecationem VR 13 contristatus (om. sum) V
 14 et tribulatione V 15 iniquitates Re 16 molesti ex molestia m. 2 V conturbatum ex conturba V 17 mortis om. V sed cf. p. 151, 16
 18 tremor uenit super me RPE 19 tenebrae R pennas PR^sE 20 ante ecce litt. in del. m. 2 V 22 uoce ex uocet m. 2 V 23 conscientia RPE
 24 fiducia PTE est add. m. 2 V 25 oratione sua R 26 nāque supr. scr. m. 1 R praecatiōni VR sunt ex sint m. 3 R.

quia, qui naturam audiendi humano generi inperit, ipse extra
 auditus non potest esse naturam et, qui ubique hunc in nobis
 sensum auditionis operatur, non potest non ubique in ipso
 esse, quod præstat. deus itaque ubique et semper audit; sed
 non omnium meriti est, ut quod audit et inauriat: auditum 5
 quidem eius orantis uoce penetrante, sed dignationem eorum,
 quæ audiuntur, inauriendi sola orationis innocentia promerente.

4. Triplex autem in exordio ratio precationis est edita.
 prima enim ea est, ut inauriatur oratio. sequens est, ne
 despiciatur deprecatio. tertia est, ut intendat sibi seque exaudiat. 10
 et necesse est discretam esse uniuscuiusque generis naturam,
 ut non idem sit inaurire et non despiciere, rursumque differat
 ab utroque intendere et exaudire. et quia de inaurienda
 oratione quid intellegi posset, ostendimus, quid illud sit: ne
 despexeris deprecationem meam, tractandum est. de- 15
 spiciuntur orationes leues, dissidentes, inutiles, sæculi curis anxie,
 rerum corporalium desideriis implicatæ, bonorum operum fruc-
 tibus infecundæ. hæ igitur despiciabiles sunt orationes, dei
 dignatione non dignæ, de quibus per Esaiam prophetam ait:
 et cum extenderitis manus uestras ad me, auertam 20
 oculos meos a uobis. et causam despiciendæ orationis
 continuo subiecit dicens: manus uestræ sanguine plenæ
 sunt. ubi ergo operatio iniquitatis extabit, illic despicitur

20—22 Esai. I, 15.

1 qui *om. V* extra (*tra add. m. 2*) *V* 2 isse *V* 4 sed *add. m. 2 V*
 5 meritis ē *P* meriti = ē *T* et inriat *V* 6 quidem *ex* quidem *m. 2 V*
 eius *add. m. 2 V* penetrantē *P* inetrante *V* 7 sola *ex* solu *m.*
 2 *V* 8 in exordio ratio (*ex* rationis *corr. m. 2*) preactionis *V* in exor-
 dio oratio preactionis *R(ε)* in exordii preactione oratio *PT* 9 inauri-
 riatur *ex* inauriatur *m. 1 V* 10 despiciatur *R* sibi *ex* seibi *m. 1 V*
 12 despiciere *RP²* differt *V* 13 ab utroque (*que add. m. 2 i. ras.*) *V*
 inauriendo *V* inauriendi *R* 14 posset *ex* possit *m. 1 R* posse *V*
 possit *PT* 15 despexeris *RP²* uoces tractandum est in *PT* supra post
 illud sit *leguntur* despiciuntur *ex* despiciuntur *R* *ex* despicitur *m. 2 V*
 16 differrentes *V* sæculis *V* curis *ex* scurries *m. 2 V* 17 et rerum *PE*
 implicatae *m. 2 V* iplicitae *RP* 18 infaecundae *RT* infecunda *ex*
 infaecunda *m. 2 V* haec *VR* 19 de quibus *om. R* Eseiā *V*
 Isaiam *T* 20 extenderitis *ex* extenderetis *m. 2 V* 21 meos *add. m.*
 2 *V* 22 sanguinae *VR* 23 ergo *supr. scr. R.*

oratio deprecantis. at uero tum in eum, qui sperat, intenditur, eum tacitæ spei fides piæ conscientiæ religione cohibetur. et est nobis hoc absolutissimum uniuscuiusque proprietatis exemplum. inauriuit dominus uerba Chananæ sæpe clamantis; despexit
 5 orationem adolescentis illius, qui ab æternitatis largitore diuisionem patrimonii postulabat; intendit autem in eam feminam, quæ fidei silentio salutem sibi etiam a uestis fimbria expetebat.

5. His ergo totius precationis suæ generibus distinctis nunc causam ipsam exposuit deprecandi: quia in exercitatione sua
 10 conturbaretur a uoce inimici et a tribulatione peccatoris. et quidem exercitatio numquam nisi ad res utiles salutaresque suscipitur; quas quia in sancto quoque impii ferre non possunt, omnibus eum iniuriis adficere et usque ad formidinem mortis defatigare contendunt. sed hæc in domino Iesu
 15 Christo exercitatio nostræ salutis operatio est, quam diuersarum sanationum, dehinc passionis ipsius exercitatio prouehabat. in hæc quoque se mundo consortio nostræ infirmitatis exercens — quam exercitationem egressu suo Isaac in campum præfigurauit, cum inuectæ camelo Rebeckæ, tamquam sponsæ ex gen-
 20 tibus exercens se in hoc mundo Christus, occurrit —, a uoce inimici etiam turbatur, cum Samaritanus, cum dæmonium habens dicitur, cum quia se a cruce non eruat, negatur esse ceteris salus. declinantes in eum iniquitatem falsorum testimoniorum et sententiæ mortis in ira quoque molesti sunt ei, dum flagellis,
 25 dum colaphis, dum alapis desæuiunt.

1 præcantis *V* tum ex cū *R* in eo *V* *RP* sed. cf. *Acad.* p. 24 intēditur
 comptæ spei fidis *V* 2 piæ ex præ *m.* 2 *V* 3 ¶ (*i. ras.*) est *R* uniuscuius
V 4 inauriuit ex auriuit *m.* 2 *V* Channaneæ *V* clamantis ex cla-
 mantibus *V*¹ dispexit *V* 5 adolescentis *RPT* 8 hi ergo *V* is g^h P
 totis *V* 10 post. conturbaretur *m.* 2 *V* sup. lin. add.: et conturbaretur et
 tribulatione *VT* 11 equidem in exercitatio *V* 12 inpiis *V* 13 adficere
 adque ad *V* 14 defatigare ex defitigare *P* defetigare ex defatigare *m.* 2 *V*
 15 diuer^{sarū} ≡ ≡ ≡ tionum *R* 16 prouehabat ex priuehebat *m.* 2 *V* 18 exer-
 citationem ex exercitationum *m.* 2 *V* egressu ex gressu *m.* 3 *R* suo
om. *V* isaac ex isac *m.* 3 *R* Isac *V* 19 inuecte *V* 21 cum Samaritanus
 dæmonium *PTE* 22 a sup. lin. a *m.* 2 *V* 23 declinante *T* iniquitate *PT*
 25 colafis *VR* dum alapis add. *m.* 1 *V*.

6. Sed inter hæc, habens potestatem duodecim milia legionum
 cælestium euocare, non ad iram commouetur neque ad ultionem
 exacerbatur. sequitur enim: cor meum conturbatum est
 in me. pati omnia in se ipse constituit, dummodo humanæ
 salutis sacramenta perficeret. difficillimum autem hominis infir- 5
 mitati est, intra se ipsum perturbationes mentis commotiones-
 que cohibere, ut non etiam usque ad ipsam uultus demutationem,
 tacito licet motu, significatio anxietatis uel indignationis erumpat.
 uerum unigenito deo, quamuis infirmitas nostra suscepta
 sit, tamen diuinitatis suæ non est abolita natura. ut non his 10
 omnibus, quæ infirma sunt, salua maiestatis suæ dignitate per-
 functus sit, dum uniuersa, quæ mortis nostræ sunt ac timoris,
 ita pertulit, ut in eum inciderent hæc potius quam inessent.
 dum infirmitas nostra magis est, quam naturalis in deo est.
 denique idipsum sequens sermo conexuit, cum dixit: et formido 15
 mortis cecidit super me. timor et tremor
 uenit super me et contexerunt me tenebræ. et hæc
 quidem in eum omnia, quæ nostræ necessitatis sunt, inruerunt:
 sed ab eo naturæ suæ uirtute suscepta sunt, dum mortem
 nostram, potens non mori, etiam timore in se mortis ingruente 20
 non renuit.

7. Et cum hæc eadem, tamquam in hominem, imbecillitati

1 potestatem *corr. m. 3* R potestates *ex* potestatem *m. 1* V legionū
ex legiones *corr. m. 1* R caelestium legionū *PT* 4 ipso *PTE* 6 intra
add. m. 2 V se *om. V* ipsum *ex* ipsa *m. 2* V perturbationis^{em} mentis
 commotionis^{em}q. (*corr. m. 2*) P perturbationesquæ V 7 demonstrationem
 R 8 significatio *ex* significationibus *m. 1* V 9 quāuis *ex* quā *m. 2* V
 nostrā R suscepta *ex* suspecta P 10 oblita *Ve* ut n̄ his P 12 sunt
om. V 14 in P uerbis dum infirmitas — in deo est *expunctis hæc sunt*
superscripta: dū infirmitatis nre magis .| quod in assumpto patitur
 homine q̄ diuine q̄ impassibilis .| nature nostra magis quam (*om. est*) V
 15 in id ipsum se sermo P (*T in marg. infer.*), id ipse sermo T¹ 15 con-
 nexuit T contexuit V dicit V^{PTE} 17 contexerunt *ex* contexuit *m. 2*
 V contexit R^{PTE} tenebra PTE et hæc quæ quidem *corr. m. 2* V
 18 omnia in eum R nostris necessitatibus (*om. sunt*) R 20 timori R
 timorem *rb* inruente R ingruentem *Vrb* 21 rennuit V³RP 22 ibi-
 cillitati V ante imbecillitati P³ *supr. scr. cui*?

eius dominatura cecidissent, tamen, ut non subiectum se his, quæ ingruerent, edoceret, subiecit: et dixi: quis dabit mihi pinnas sicut columbæ? et uolabo et requiescam. non infirmus est, cui ad euolandum de contegentibus se tenebris metuque mortis pinnæ non aliunde sumendæ sunt. cum enim dicit: quis dabit mihi?, non poscentis ab aliquo. sed non aliunde sperantis est. euolare autem ut columba festinat, id est in spiritalem redire naturam. nam et in columbæ specie spiritus in eum uolando requieuit habitatione aliquando in eo homine, qui tum de Iordanis aquis ascendebat, inuenta. et hæc quidem precationis est causa, quia infirmitate corporis adgrauatus hoc, quod nobis est mortale, susceperat. ut caro factus in spiritum euolaret. et harum quidem pinnarum suarum in psalmo alio ita meminit: si sumpsero pinnas meas ante lucem et habitauero in postremis maris. etenim illic manus tua deducet me. suas itaque sumet, ut intellegatur eas ex his euacuatus adsumere.

8. Sed sumptis pinnis, ut uolando requiescat, quo sit quieturus, ostendit dicens: ecce elongaui fugiens et mansi in deserto. ceciderunt quidem super lucem tenebræ, sed tenebræ eam non comprehenderunt. elongauit enim fugiens, qui ne a contegentibus quidem potuit comprehendi. fugit ergo etiam eos, qui se persequebantur, et ab his longe factus habitat in deserto. et quod desertum hoc uel quæ solitudo sit — nam

14 Ps. CXXXVIII, 9.

1 eius *del. P²* dominantur *P* accidissent *P* s^e ≡ *corr. m. 2 V*
 2 ingruent *V* doceret *V* 3 pinnas *R ex corr., PT* 4 ad uolandum *PT* contegentib. *ex ctegentib. P* cunctis gentibus *R* 5 pennae *PT* aliundæ *V* 6 poscentis *ex poscentes m. 1 R* 8 id est spiritalem *V* nam *om. PT* 9 aspiciet *sps V* 10 in e^o *corr. m. 1 V*
 11 precationis *VR* qui *V* 12 degravatus *VPTE* 13 in spū *P* in spiritu *T* euolar& (& in ras. 3) *R* pennarum *PTE* 14 pinnas *R³PT*
 16 etenim illic *VR* ita enī illic *P* ita enī illuc *T* etenim illuc *E de illic in uersionibus h. l. antiquis cf. Sabatier II, 269* suas *add. m. 2 V* pinnas suas *T* sumit *PT* 17 et his *PT* euacuatus *ex uacuatus R* 18 pennis *PT*
 19 elongaui *ex longauī m. 2 V* 20 in solitudine *PT* 21 longauit *P*
 22 qui in ea *R* contingentibus *PT* continentibus *V* 23 se *om. V*
 ab his (*om. et*) *V* 24 et quā *R* desertum *ex deserto m. 2 V*.

eodem uerbo utrumque græcitas elocuta est — ita alius propheta declarat: lætare desertum sitiens, exsultet desertum et floreat tamquam liliū: et floreant et exsultent deserta Iordanis. inualescite manus inualidæ et genua dissoluta: consolamini modici animi, sensu inualescite et nolite timere. ecce deus iudicium reddet, ipse ueniet et saluabit nos. tunc aperientur oculi cæcorum et aures surdorum audient, erudietur lingua mutorum. tunc saliet claudus tamquam ceruus. uenerat quidem ad oues perditas domus Israhel; sed ab his fugatus hæc deserta lætificat. in his enim manet et manet, postquam uolando requieuit. est enim dei requies, quæ impiis denegatur, cum dicitur: si intrabunt in requiem meam; resumpta spiritali gloria unigenitus deus in his, tamquam in templo digno se, corporibus, quæ erant antea deserta, requiescens, quia plures iam filii desertæ magis quam eius, quæ habet uirum.

9. Non sum autem nescius, plerosque solum uerborum sonum et litteram contuentes nihil de omnibus fere psalmis congruum aliquid personæ domini nostri Iesu Christi existimare, putentque totum querellis prophetæ increpari. sed nos litem non mouemus. neque enim destruimus, sed adstruimus, addentes potius de obscuris intellegentiam, quam simplicibus detrahentes: quia, quæcumque Daudid aut passus aut questus est, etiam passionibus eius, qui uniuersitatis nostræ caro est factus, inpleta

2 Esai. XXXV, 1 sqq. 13 Ps. XCIV, 11. 16 Esai. LIV, 1.

1 eo locuta est P et ita Pb 3 florient V florent R 4 inualescitæ V¹ 5 dissoluta om. V consolamini ex consolutamini m. 1 V consolidamini T 6 ani^{mi} corr. m. 1 V ecce dñs V ecce dñs R ecce deus noster E 9 et erudietur T mutorum ex mortuorum m. 2 V tunc om. V tū P sali et P salit V 10 clodus VP 11 istrahel V ir† R 13 inpiis V sed cf. Acad. p. 27 15 tāquam templo R 16 ante V requiescit TE (de participio, quod habent VRP, cf. Victor Vit. ed. Petschenig p. 165) iam om. V fili V 19 de hominibus V 20 aliquid om. PTE personam R nostri om. V putent. quæ R 21 quaerellis VR querellis PT profetae VR non mo mouemus V 22 enim add. m. 2 V 23 potius dō de PT quam om. V 24 quaestus VR.

sunt. et, ut arbitror, ea, quæ secuntur, intellegentiæ nostræ cursum probabunt.

10. Intercedens uero diapsalma demutauit et sensum. nam omnis rursus aduersus eos, de quibus est querella, fit sermo.
 5 honore tamen eius, ad quem omnia est referre solitus, antelato. sequitur enim: expectabam saluificantem me a pusillanimitate et tempestate. non noua hæc eius expectatio est: nam et in eo psalmo, quem ex persona eius esse non dubium est, sic precatus est: salua me, deus, quoniam intrauerunt
 10 aquæ usque ad animam meam. infixus sum in limum profundi et non est substantia. ueni in altitudinem maris et tempestas demersit me. ab hac igitur tempestate atque ab hac pusillanimitate — humiliatus enim erat usque ad mortem crucis — saluari expectat ab eo,
 15 ad quem precatus est dicens: pater, clarifica me apud temetipsum claritate, quam habui apud te prius quam mundus esset.

11. Sed expectans, saluari se, plus iam quam spem salutis expectat. sequitur enim: præcipita, domine, et diuide
 20 linguas eorum. proprietatem uerbi siue hebraici siue græci latinitas, uti in multis, non elocuta est. nam id, quod præcipita dicitur, cum illis *καταπόντισον* enuntiatum est: quo sermone non ut præcipitentur. sed ut in profundum demergantur, oratur. demergi ergo eos linguasque eorum diuidi

9 Ps. LXVIII, 2 sq. 15 Ioh. XVII, 5.

1 ut *supr. scr. m. 2 V* ea \bar{q} *V* secuntur *R* sequuntur *corr. m. 2 V*
 sequuntur *PT cf. Acad. p. 23* 3 intercedens *P* demutabit (*sic*) *P*
 4 aduersus *VPT* quaerella *VR* querela *PT* 6 pusillanimitate *V*
 7 peccatio *corr. m. 2 V* est *add. m. 2 V* 9 præcatus *VR* 10 aquae
ex quae m. 2 V 11 limū *T* limeum *ex liminum m. 1 V* limo *RPE*
 13 intēpestate *P* adque *VR* pusillanimitate *V* humiliat' temerat'
 q: ad *P* humiliatus usque ad *T* 15 præcatus *VR* apud *VR* 16 claritatem *V*
 20 proprietate ^m *V* uerbi = *R* hebraici *V* haebraici *ex* haebraeici *R* 21 ut *VPT* non *ex nun m. 3 R*, elocuta *ex locuta R* est (*e ex corr.*) *R* 22 *καταπόντισον V ΓΑΛΑΠΟΝΤΙΣΟΝ R* cataponteson *P* *ΚΑΤΑΠΟΝΤΕΚΟΝΤ* e = nuntiatum *R* ennuntiatum *V* 23 \bar{n} præcipitentur (*om. ut*) *P* 24 demergi (*gi in ras. m. 3*) *R* eorum dauid rogat *V*.

rogat. quorum aliud sub Noe, aliud post ædificationem turris
scimus effectum, cum illos diluio submersos consumpsit pro-
fundum, hos uero linguarum diuisio ad causam æternæ inter
se concertationis discreuit, ut conspirationem aduersus deum
initam, dum se inuicem et nesciunt et metuunt, non tenerent. 5
non dispar ergo nunc in hos pœna deponitur, scilicet ut iure
gentium, quas in aquis significari meminimus, absumpti et in
omnes linguas, cum quibus nunc habitant et quibus locuntur,
diuisi amitterent uitæ ac regni sui dignitatem.

12. Ut autem ob uitia ciuitatis contradictionemque præcep- 10
torum suorum hæc consecutura nosceremus, adiecit: quia
nidi iniquitatem et contradictionem in ciuitate;
die et nocte circumdabit eam super muros eius, et
iniquitas et labor in medio eius: et non defecit de
plateis eius usura et dolus. ob hæc igitur uitia et cri- 15
mina futuræ captiuitatis et dispersionis pœna deponitur; sed
potissima crimina sunt iniquitas et contradictio. nam eum,
quem lex et prophetæ nuntiauerant, reicientes contradictione
impia respuerunt. quæ contradictio nocte et die circumdans
muros ciuitatis ipsius supergressa est, quia et ipsa passionis 20
sue nocte, cum se uidendum in consessu et a dextris uirtutis
profiteretur, discissa ueste etiam cum blasphemiam inuidia con-
tradixerunt. in muris autem tuitionem salutis significari memi-
nimus; sicut cum nouæ Hierusales ædificatio et munitio, id est
constructio et custodia ecclesie cælestis optatur, ita scriptum 25

2 dilubio *V*¹ submersa consumit *V* 3 uero *deest*, *eras*. ergo *R*
4 concertationes *R*¹ contrectationis *V* 6 non dispar $\equiv \equiv \equiv$ ergo *R*
5 dissipare ergo *P* ergo (*ante ergo spatio 2 uerborum uacuo*) *T* in
^hos *corr. m.* 2 *V* ut ^uire *corr. m.* 2 *V* 7 absumpti *V*¹ 8 inter
ōnes et linguas uocem iniurias *del. m.* 1 *V* loquuntur *PTE* 13 supra
muros *PT* et iniquitas et dolor *PT* 14 i ⁿ*R* deficiet *PT* 15 plæis
corr. m. 1 *V* 17 potissima in crimina *V* potissima in crimine *PT* po-
tissima inter crimina *E* contradictionem eum *V* 18 profetæ *VR*
nuntiauerant *RT* 19 circumdat & muros *R* *sed. cf. infr. p. 156, 5*
21 concessu *V* 22 blasphemie *V* 24 nouae *ex nomi nomine V*
noua *P* hierusales *V* hierusalēs *P* hierusalem *RTE cf. Acad. p. 28*
25 ecclesie *V* scribuntum *V*.

est: benigne fac, domine, in bona uoluntate tua
 Sion et ædificentur muri Hierusalem. erat ergo tum
 in eo populo custodia spiritalis et dispositæ per angelos legis
 administratio communiebatur. sed ubi ipso mediatore legis
 5 reiecto hos muros et hanc custodiam circumdans iniquitas
 supergressa est, tum cœpit maius esse ipsa munitione peccatum,
 ut iniquitas uinceret custodiæ uoluntatem, usura et dolo ceteris-
 que, quæ in lege sunt uetita, redundante.

13. Et indignationem tantæ huius iniquitatis ostendens subie-
 10 cit: quoniam si inimicus meus inproperasset mihi.
 supportassem utique et si odiens me super me
 magna locutus fuisset, absconderem me utique ab
 eo. tu autem, homo unanime, dux meus et notus
 meus, qui simul mecum dulces capiebas cibos, in
 15 domo dei ingressi sumus cum concordia. querella
 non de passione est, sed de apostolo proditore. nam cum
 salutem generi humano suscepta crucis morte donaret, non
 potest uideri sacramentum hoc magnæ pietatis arguere. nam
 utique si inimicus esset, querellæ causa non esset, cum id in
 20 se consummaretur, quod ad salutem nostram perpeti ipse uoluis-
 set; sicuti si odiens se locutus super se magna fuisset, abscon-
 sus ab eo fuisset, quia ei non cognitus in homine deus esset
 et ob hoc minus esset criminis nescienti — non enim gentes
 uerbum carnem factum prænuntia sibi lege didicerunt, quod
 25 utique his, qui sub lege sunt, etiam ipsis gestis ad speciem

1 Ps. L, 20.

1 benignæ R domine om. R 2 ut aedificenjur Pb cf. Sabatier II,
 105 ^o g = tū eo P ergo tum ei T 3 dispositæ ex disporsitæ m. 1 V
 laegis R 6 tunc PT 7 custodiae ex custodire m. 1 V custodis e
 8 redundantibus Tε 9 et — tantæ om. V indignitatem PTE
 ostendens dicit V 10 meus om. PT maledixisset (sed supr. scr. in ppe-
 rass&) R 12 absconderet V¹ 13 unanime P unanimis RE et notus
 meus sup. lin. a m. 2 V 15 quaerella VR 16 protraditore V traditore
 PT 17 humano generi P cruci V 19 querellæ — esset om. PT
 20 nostræ V 21 et sicuti E odiens elocutus V magna esset PTE
 absconsus — fuisset om. V 22 ei in ras. m. 3 R 23 et om. V ab P
 hoc om. V 24 carnē V carne R prænunciata R dedicerunt V¹ 25 his
 que V ipsis gestisi V¹ ipsius (u eras.) gentis P ipsius gentis T.

futuræ ueritatis aptatum est, cum et hominem Abraham adorauit et Iacob in homine deum uidit — ; portasset utique hæc obprobria gentium, quod, cum esset homo, se deum faceret, quod dæmonium habens populum seduceret, quia ignorassent hæc omnia in lege, quæ ad Israhel lata est, contineri. uerumtamen 5 cum unianimis et dux et notus hæc faciat — unianimis, cum electus ad apostolum est; dux, cum demorante domino ipse ad prædicationem aduentus sui ad castella præmissus est et futuri regni dux ab eo ac princeps est constitutus; notus autem, cum omnes ingressus eius egressusque didicisset cognouisset- 10 que in hominis filio et dei filium, qui et particeps in demutando ex aqua uino et dulcificando in populi cibum hordeo extitisset conuiuioque eodem usus esset secumque dei domum semper esset ingressus —, maiorem de se querellam in hoc consortium diuini ministerii adsumptus exhibuit. 15

14. Sed quamquam specialia hæc in impietatem eius dicta essent, tamen pænæ decretum refertur ad plures. ueniat mors super eos et descendant in infernum uiuentes, quoniam nequitia in hospitiis eorum, in medio eorum, ita super eos morte uentura, ut ad pænæ sensum 20 uiuentes descendant in infernum, cum in hospitiis eorum et in medio eorum, id est totos ipsos intra extraque nequitiae opera circumdent.

15. Verum ille hæc his agentibus atque meditantibus, ad

2 portasse se utique *VRP* portasse (*om. utique*) e obprobria ex obprobria *m. 1 R* 3 deum se *E* 4 dæmonē *PT* 5 israhel *V* 6 unanims *RP* (*in R u supr. scr. m. 1*) et dux — unianimis *in marg. infer. add. m. 1 V* unianims *T* unanims *R* 7 eiectus *V* ad apostolatam *P* in apostolum *E* 10 omnis *R* eius egressusqueque *in marg. m. 1 V*

ui

dedicisset *V* cognossetq. *P* cognossetque *VT* cognosceretque *E* 11 hominis ex homine *m. 3 R* particeps ex participes *corr. m. 1 V* 12 pro dulcificando *Bened. con. multiplicando* 14 & hoc *R* 15 diuini — quā (*sic*) specialia *supr. scr. m. 1 R* (quā specialia *postea eras. et repetitum post csortiū*) 16 in impietate *R* impietatem (*om. in*) *P* 17 fertur *R* 18 descendit *V* 19 nequitiae *PT* in medio ipsorum *PT* (ipsorum *in ras. P*) 21 infernum — eorum et in *om. V* cum hospitiis *PT* 22 est id est *R* totus *V* 23 circum *V* 24 adque *VR*.

quem spes et precatio sua esset, ostendit dicens: ego ad dominum clamaui et dominus exaudiuit me. uespere et mane et meridie narrabo, renuntiabo: et exaudiet uocem meam. liberauit in pace animam meam
 5 ab his, qui adpropiant mihi, quoniam inter multos erant mecum. et exaudiet me deus; et humiliauit eos, qui est ante sæcula. clamorem fidelem mox dominus exaudiuit et hanc ipsam exauditi clamoris sui gratulationem uespere et mane et meridie narrabit, diem omnem in his diei
 10 partibus, per quas dies continetur, ostendens. talis autem temporum ordo non nisi ex prophetica scientia distributus est, ut uespere et mane et meridie nuntiet, quia secundum legem et obseruantiam legis a uespere dies coepta eadem ipsa usque ad meridiem deputatur, cum inchoationem diei non mane lux
 15 reddita, sed uespere nox facta perficiat. narrat ergo et renuntiat ea, quæ psalmo continentur, quod uocem eius audiet et in pace animam suam liberet — pacificauit enim omnia in cælo et in terra — et liberet ab adpropiantibus sibi. superior enim querella de proximis, cum etiam unianimus et dux et notus
 20 hæc ageret cum apostolis ceteris et ipse electus in apostolum. deus ergo, qui est ante sæcula, id est, per quem omnia sunt, quia ante omnia sit, exaudiet eum et humiliauit eos, cum indigni gloria æternæ resurrectionis effecti sint.

^e 1 spes R praecatio VR ad deum PTE 2 me om. T uesper^e corr. m. 2 V 3 narrabo *supr. scr. m. 1 P* renuntiabo R et renuntiabo (renunciabo T) PTE 4 liberabit PTE *cf. Sabatier. II, 111* 5 adpropiant P appropriant *ex* appropinquauit m. 1 V adpropinquant R *cf. infr. 18* 6 exaudiet (om. et) R humiliabit RPTE 8 exaudit PTE

et hanc — exauditi om. V 9 uesper^e et man^e corr. m. 2 V narrauit V in his di V 11 profetica VR 12 meridiaie R nunciet RT 13 usque in VPTb 14 inchoationem RT non male V 16 audiat TE *cf. Lucifer ed. Hartel p. 368* in pacem (om. et) V 17 liberet *ex* liberam m. 2 V pacificauit omnia P pacificans omnia T 18 ab inproperantibus PT 19 quaerella VR · unianimus R unanimitas PE 21 ante deus del. et m. 2 V per quae V 22 qui ante P et exaudiet V humiliabit RPTE 23 gloria *supr. scr. R* gloria *ex* gloriae V gloriae PT aeternae *ex* certae m. 1 V aeternae et PT.

16. Nam interiecto diapsalma omnem his ob inpænitentem impietatis professionem spem recidit dicens: non enim est illis commutatio et non timuerunt. omnes secundum apostolum resurgent, sed non omnes commutabuntur, quia non timuerunt deum. fas enim fuerat ignorantes in homine deum resurgentem tamen deum ex mortuis credidisse, patente his etiam post passionis piaculum pænitentia et indulgentia. non enim solum non timuerunt deum, sed cum ad retribuendum his manum extendisset, id est auxilium obtulisset, contaminauerunt testamentum eius: cum eum, qui testamento legis ad salutem prænuntiatus est. reppulerunt. sequitur enim: extendit manum suam in retribuendo. contaminauerunt testamentum eius: diuisi sunt ab ira uultus eius. et idcirco demutatio his non relicta est, quia pro peccato semel mortuus et resurgens eos tantum demutatione donauit, qui secum per fidem et commortui sunt et resurgent. hos autem ab ira uultus sui euersa ciuitate diuisit partemque eorum cum infidelibus ponens eos uel dispersit in omnia, uel diuisit a sanctis.

17. Dehinc de generali querella ad significationem eius, qui et dux et unanimes et notus fuerat, sermo se rettulit: et adpropiauit cor eius. molliuerunt sermones eius super oleum. et ipsi sunt iacula. admixtus apostolis et curam pauperum agens. maximum scilicet ministerii opus curans, adpropiauit cor suum — ab adpropiantibus enim liberari animam suam gratulatus est —. non utique ministerio fidei adpropians, sed iræ dei et contaminationi testamenti eius. ceterum ipse

3 I Cor. 15, 51.

1 interiecto *ex* interiectio *m. I V* 2 recidit (*i prior. loc. in ras.*) *R* recedit *P* 3 timuerunt deum *PTE* 4 surgent *RPT* 5 ignorasse *PTE* 6 resurgentem tamen *dm in marg. super. a m. 2 V* credidissent *PTE* (*e ante resurgentem add. si*) patente his *R* 8 ad retribuendum *IT* 11 repulerunt *PE* 12 manum *ex manum m. I V* 15 mortuus est et *PTE* 19 genera^{II} *R* quaerella *VR* 20 ei dux *PT* ei et dux *E* unanimes *T* unanimes *PE* se *om. V* retulit *RITE* 21 molli sunt *T* 23 ministrii *V* ministerio *P* 24 adpropiauit *V* adpropiasuatibus *corr. m. I V* 25 utiq. *V* ministeria *P* adpropians *V* 26 ira *V* contaminati *V*.

blandiloquus, emollito super oleum sermone curam agere se pauperum fallens etiam tum, cum pretiosi unguenti effuso alabastro conquestus est, tamquam id magis ueniri in sumptum inopum debuisset. sed ille occasionem furti de pecuniæ cōlatione quærebat. et istiusmodi furti blandiloqui oleum psalmo alio euitat propheta, cum dicit: oleum peccatoris non inpinguet caput meum, quia sub specie boni operis malitiæ arma commoueat. sunt autem etiam in uerbis iacula, sicuti dentes scutum et sagittæ sunt, et lingua machæra acuta est. hæc igitur sermonum iacula detestatur, quæ magis sub blandimento et adulatione nocitura sunt.

18. Sed inter ista inimici iacula inperterritus manet nobisque portum securitatis tutum fidumque demonstrans. sequitur enim: iacta in deum cogitationem tuam, et ipse te enutriet: non dabit in æternum fluctuationem iusto. ademit nobis etiam in euangeliiis dominus sollicitudinis necessitatem dicens: nolite solliciti esse de crastino: sufficit diei malitia sua. quærite primum regnum dei et iustitiam, et omnia præstabuntur uobis: omnem scilicet curam in promerendo dei regno et iustitia collocandam. iactanda ergo cura super eum est: ipse enim enutriet, secundum illud: super aquam refectionis enutriuit

6 Ps. CXL, 5. 9 Ps. LVI, 5. 17 Matth. VI, 33 sq. 22 Ps. XXII, 2.

1 blandiloquus (s in ras.) R 2 prætiosi VR effus = o R effusio V
 3 conquestus (tus add. m. 1) est V^{con} quaestus est R 3 ueneri R uenire T
 4 occasionem ex occasione con m. 2 V 5 et ē eiusmodi P et eiusmodi VT forte blandiloqui V forte blandiloqui PTE 6 profeta VR
 7 impinget T capud VR maliti^{ae} corr. m. 2 V 9 dētis V machera RPT macera V 10 es^t V om. P q̄ magis V 12 interritus V
 13 portū corr. m. 1 R securitatis ex securitati R securitatem V tutum fidumque VRPT præbere, ob falsam Bened. adnot. commemorandum erat demonstrat PTE 14 in dominum RPTE 15 fluctuationem eius R 16 et ademit V in euangeliiis VR sollicitudines V 18 sufficit enim diei b 19 et iustitiam eius RE nobis V 20 omnes V
 promerendam^o corr. m. 1 V iustitiā R cōlocanda V 21 super eum (eum ex ea m. 1 V) cura est VPTE.

me. enutriens autem non relinquet in fluctibus istius sæculi, sicuti enutritus Iacob omnem tempestatem et odiorum et duræ seruitutis euasit dicens: deus, qui enutriuit me a iuuentute mea. ipse enim uitæ auctor est, ipse cibi largitor, non terreni tantum, sed etiam spiritualis.

5

19. Sed illo super aquam refectionis educato et a procellæ fluctibus liberato digna impios pœna consequitur, cum dicit: tu uero, deus, deduces illos in puteum interitus. uiri sanguinum et dolositatis non exdimidiabunt dies suos: ego autem sperabo in te, domine. est 10 quidem puteus aquæ uiuæ; sed est et puteus interitus secundum illud: non me demergat tempesta aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat super me puteus os suum. non relicto igitur in fluctuatione iusto illi in puteum interitus deducuntur, cuius os clausum resurgenti 15 ex inferis unigenito deo esse non potuit. ceterum post passionem domini statim eos belli uictoria cum excidio ciuitatis absumpsit: omni promiscua ætate ad satisfactionem uincientium interempta, non dimidiatis uitæ diebus iuuentute prostrata. dies autem pleni sanctis et fidelibus reseruantur secundum illud: et dies pleni 20 inuenientur in his, quorum spes semper in domino est: qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

3 Gen. XLVIII, 15. 12 Ps. LXVIII, 16. 20 Ps. LXXII, 10.

1 huius seculi P 2 sicut PT 4 enim *supr. scr. T* ipsi cibi V 6 edocat V 7 impius P 9 uiri *sup. lin. V* dolosi PT' exdemidiabunt V (*cf. Sabatier II, 111*) dimidiauerunt PT dimidiabunt R 11 sed est et e sed est VRPT' 13 sorbeat V *sed cf. Ps. LXVIII cap. 13* 14 puteus *supr. scr. m. 1 P* in fluctuationē P 15 ille PT' deducetur PT' clusos clausum V resurgenti et ex P resurgentes ex *corr. m. 3 R* resurgente ex e 17 adsumpsit V 18 ad satisfactionem *corr. m. 1 V* euincientium PT 21 inueniuntur in his V inuenientur his RPT'E 22 amen *om. V* Explicit Psalmus LIIII incipit Psalmus LVII V Explicit Psalmus LIIII incipit Psalmus LV R Explicit Psalm. LIIII incipit LV P Expl. de LIIII Psalmo incip. de LV T.

PSALMUS LV.

In finem pro populo, qui a sanctis longe factus est, David in tituli inscriptione, cum tenuerunt eum allophyli in Geth.

5 Miserere mei, domine. quoniam conculcavit me homo: tota die pugnans tribulavit me, conculcauerunt me inimici mei tota die et reliqua.

1. Multa psalmi superscriptio comprehendit, quæ præter rerum gestarum notionem alterius intelligentiæ intimant sensum, cum
 10 pro populo, qui a sanctis longe est, psalmus est, cum tituli inscriptio præfertur, cum postremo exordium ipsum in finem præscribitur. si enim eam solam querellam præsens sermo concineret, quod, cum fugeret, ab allophyliis in Geth David teneretur, totum se circa id tantum hic increpitæ iniqui-
 15 tatis motus exsereret. at uero cum hæc ante rei gestæ significationem ad inuendum legentis sensum dirigendumque præ-
 lata sint, sine dubio intellegimus per rerum gestarum, quæ in David gerebantur, effectus inprimi nobis secundum spiritum prophetiæ earum rerum, quæ sub his præscriptionibus signifi-
 20 catæ sunt, notionem: ut. quod David passus est, præfiguratio fuerit passionum domini nostri Iesu Christi: ut. quod tituli inscriptio est, eius. qui moriendo uicerit, significata uideatur æternitas, quia tituli inscriptio, quam *στηλογραφίαν* sermo græcificatis enuntiat, his maxime, qui probabilem uitam degentes
 25 etiam pro salute patriæ mori bello non timuerint, ad æternitatis gloriam deferatur. populus autem, qui longæ sit factus a sanctis, Israhel indignus factus sanctificatione gentium longeque ab ea discedens esse noscendus est. quod autem in finem est, proprium ei esse, qui finis legis est, intellegatur:

3 inscriptionem b 4 allophi Geth R 8 conpraehendit R 10 psalmus : (: in ras. P) 11 profertur R 12 in fine RPE quaerellam R querellam PTE 13 contineret Te ab allophilis RPT 14 se id circo R iniquitatis increpitæ E 15 ad uero R 16 legendis R legentium PTE 17 rerum *supr. ser. T* 19 significata RPe 20 ut om. R 21 passionum om. R nostri om. R 23 *στελαΓΡαΦΥαχ* T stelagraphiā Pa stilographiam R 25 in bello s timuerunt E 26 populo RPa pro populo con. Bened. 28 discedens R in fine RP.

quod idipsum psalmi fine noscetur, cum huius ipsius intelligentiæ nostræ absolutionem is maxime, quo psalmi finis concluditur, sermo declaret.

2. Per hæc ergo, quæ superscriptioni præter rerum gesta conexa sunt, psalmum etiam ex persona domini tractabimus. non tamen a prophetæ ipsius dissidentes querellis. neque eum in his, quæ pertulit, non etiam ingemuisse existimandum est; quia idcirco his ipsis, quæ spiritalem sensum intimant, rerum gesta conexa sunt, ut per actionem prophetæ sensus ac sermo notesceret prophetiæ, cum propheta non tam spiritu quam passionibus prophetaret. erit ergo sermo inter David ipsum et hominem Iesum Christum temperatus: ut, quia infirmitates omnium portauerit et peccatorum nostrorum frequenter et uoce sit usus et lacrimis, extra contumeliam dei sit et affectus et sermo qui hominis est.

3. Miserere mei, domine, quoniam conculcauit me homo: tota die pugnans tribulauit me, conculcauerunt me inimici mei tota die. diem frequenter significari pro ætate cognouimus, ut ubi dies tota est, illic omne uitæ tempus ostensum sit. neque enim uel David uel dominus unius tantum diei insectatione uexatus est. sed qui misericordiam dei postulat seseque conculcatum esse conqueritur, habet securitatis et uirtutis suæ arma, quibus non solum terrena odia, sed et spiritualium nequitiarum bella sustentat, aduersum quas potius quam aduersum carnem et sanguinem pugnam nobis apostolus docet esse. ministeriis enim impiorum utuntur ad uexationes tribulationesque sanctorum, cum eorum corda penetrantes in omnem eos impetum turbulentæ mentis instigant.

4 per hæc certe *PTe* rerum genera *Pe* 5 conexa *T* 6 dissidentis *R* 7 non etiam non gemuisse *RP* non etiam gemuisse (gemuisse α)
^h
E 8 is *corr. m. I R* 11 prophetarit *PTE* 13 portauit *RPE*
^{ee con}
 19 cognoscimus *PTe* et ubi *R* 22 esse conuenerit *R* q; ritur *P*
 24 sed spiritualium *R* 26 aduersus uexationes *RPT* α 27 penetrantes *R* penetrantes *T* 28 in omni eos impetu *R* mentes *R*.

4. Hanc igitur supereminentem in hoc sæculo efferentemque se altitudinem propheta non pertimescens ait: ab altitudine dierum non timebo; quia multi, qui debellant me, timebunt. scit æterni iudicii diem, nouit etiam æternum
 5 ignem pœnis æternis præparatum: atque ideo magis illi, qui eum debellare temptant, timebunt, quia hoc non sancto timente in eos magis iudicii terror incumbet. pro fiducia uero securitatis suæ subiecit: ego uero in te sperabo. in domino laudabo sermones meos tota die. spes omnes in deo
 10 conlocat sermonesque suos toto tempore uitæ suæ laudat. neque obscurum est, quid in loquente se laudet.

5. Uox enim hæc sancto est digna, quæ sequitur: in deo sperabo, non timebo quid faciat mihi caro. non hunc frangit sæculi terror, neque conspirantium aduersus se
 15 odia perturbant. spes enim, quæ in deo est, terrores humanorum non pertimescit odiorum. carnem autem pro significatione hominum, per quam in corpore continentur, frequenter accipimus: uel cum dicitur de impiis: non habitabit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt, uel illud:
 20 uidebit omnis caro salutare dei, uel illud apostoli: nonne estis carnales et secundum hominem ambulatis? manet itaque inperterritus sub misericordia dei atque ideo in eo sperans omnes carnis impetus insectationesque non metuit. sed digna plane etiam hæc unigenito deo uox est, cui
 25 exinanienti se ex dei forma uirtutem dei atque naturam seruilis forma non abstulit. factus enim caro deus etiam in adsumptione carnis deus esse permansit, utens uirtutis suæ sub consortio nostri corporis potestate. non enim carne est degrauatus, ne

18 Gen. VI, 3. 20 Luc. III, 6. 21 L. Cor. 3, 3.

1 & ferentē q̄ se P 2 profeta R 5 adque R 6 sancto non PTE
 7 incumbit PTE 13 homo P homo RTα sed cf. quæ secuntur
 18 cum dicitur (dicit) de impiis conieci cum hic de impiis R cum
 hic de impiis dicit Pb cum hoc de impiis dicitur T cum de ipsis
 dicit e habita bit P 19 istis om. R sed cf. Ps. LXIV cap. 4
 22 imperterritus T adque R 23 omnis R 24 planæ R 25 exinani
 ≡≡≡ ente R atq. ≡≡≡≡ naturā P.

super undas ambularet, neque non ut usque ad fimbrias uestis
 uirtus diuinæ potestatis exiret, neque ut non peccata dimitteret
 et sputo suo naturam uidendi cæcis ab utero oculis accenderet
 et aure producta de uulnere abeisæ auris uulnus obduceret,
 neque ut non solida parietum corpore interlabente penetraret. 5
 non ergo metuit a carne uel in deo sperans propheta uel sub
 adsumptione carnis deus opera diuina consummans.

6. In his etiam, quæ consecuntur, rei in eo quoque gestæ
 significatio continetur. ait enim: tota die uerba mea ex-
 secrabantur: aduersus me omnia consilia eorum 10
 in malum. habitabunt et abscondent: ipsi calca-
 neum meum obseruabunt. nusquam enim nisi occultis
 consiliis aduersum eum et testimonia falsa et captiosæ interro-
 gationes sunt comparatæ: in commune habitantes et consilia
 malitiæ occultentes. sed et increpationem uerborum eius, quibus 15
 impietates eorum exprobrare non destitit, non tulerunt egressus
 quoque omnes ipsius in calcaneo contuentes, tum in eius sup-
 plantationem fraudulentas conspirationes ineuntes: ob quod eos
 digna hæc iudicii sententia comprehendit.

7. Sequitur enim: sicut expectauerunt animam meam, 20
 pro nihilo saluos facies illos, in ira populos de-
 duces. nouus hic prophetæ sermo est, ut eos, qui expectent
 animam suam, ad nihilum deus saluet, et cum aliud sit nihilum,
 aliud saluari, nunc salus, quæ in eos fiet, in nihilum sit. est
 ergo quod saluetur in nihilum? est plane, quicquid resurre- 25
 ctione concessa demutatione non dignum est. nam cum omnis

3 accenderet *ex* ascenderet *corr. m. I R* 4 auræ *R* 5 penetra-
 ret *T* 6 profeta *R* 7 consumans *R* 8 consequuntur *R* consequuntur
PTE 9 exsecratur homo aduersus *T* execratur = tur homo aduersus
P 10 eorum malum habitabunt in malum habitabunt et abscon-
 dent *P* (*idem præbet α nisi quod om. et abscondent*) 12 nūquam *R*
 13 eum testimonia (*om. et*) *PTE* 14 cōparantæ *T* in comune *P* in

cōmunæ *R* ^{tan} habi: tes *m. I P* 16 impietatem *PTE* non destitit =
 non *R* 17 tum *scripsi*, dum *RPTE cf. Acad. p. 16* 18 fraudulentæ
 conspirationis ineuntes *R* fraudulenta conspiratione consentiunt *PTE*

^{expectauerunt}
 19 iudicis *Pb* 20 sustinuerunt *T* 22 profetæ *R* expectant *PTE*
 23 in nihilum *PTE* 24 est ergo — nihilum *in marg. infer. add. P.*

caro redempta in Christo sit, ut resurgat, et omnem adistere ante tribunal eius necesse sit, non tamen omnibus gloria et honor est promiscuus resurgendi. quibus ergo tantum resurrectionis, non etiam demutatio est tributa. hi saluantur in nihilum.
 5 in ira enim deducuntur hi populi, quibus ad pœnæ sensum salus resurrectionis est constituta; a qua ira eripiendos nos apostolus pollicetur dicens: quoniam si, cum adhuc peccatores essemus, Christus pro nobis mortuus est. multo magis iustificati in sanguine eius saluabimur per eum ab ira. pro peccatoribus igitur ad salutem resurrectionis est mortuus, sed sanctificatos in sanguine suo saluabit ab ira.

8. Denique pro nihilo populis saluatis et in ira deductis spem uitæ suæ sanctus hic nuntiat dicens: deus, uitam meam
 15 nuntiaui tibi, posuisti lacrimas meas in conspectu tuo, sicut in promissione tua. dignus promissione dei est ob constantiam prædicandi et ob meritum non tacendi: lacrimæ enim suæ, quas uel pro se propheta uel pro nobis dominus profudit, in dei sunt conspectu, legatione earum ad
 20 obtinenda, quæ deus promisit, usus.

9. Sed se gratiam æternæ promissionis inituro inimici eius conuertentur retrorsum, ut, quo in ira deducerentur, ostenderet. id enim sequitur: conuertentur inimici mei retrorsum, in quacumque die inuocauero te. illo deum inuocante
 25 illi eo, unde processerint, conuertentur: deducente eos dei ira et resumpto ad pœnas corpore puniendo.

10. Sed illis ad æternitatem pœnæ in infernum post resurrectionem reuersis hic officio gratulationis suæ fungitur, dum ait: ecce cognoui. quia deus meus es tu, et in deo

7 Rom. V, 8.

2 necesse sit R 3 honore P 4 hii RT 5 iram T hii RT
 9 iusti PTe 13 iram T 14 nuntiat RT 18 pro se profeta R per
 se propheta e 20 optinenda RP iussurus R 21 ad gratiam T
 ituro P1a 22 ut qd P in irā RP 23 conuertantur ex conuertentur R
 conuertantur Pe 25 deducentes P1 deducendis P2T 26 puniendo R (de
 abl. gerund. cum partic. praes. coniuncto cf. Draeger Synt. II, 849)
 puniendos PE puniendi T 27 poene R 28 officio T.

laudabo uerbum. hoc ergo uerbum suum in deo laudat, quod deum suum esse cognouit.

11. Neque id tantum laudat, sed etiam illud, quod sperauit in eo non metuens, quid homo sibi faciat. hæc plane digna sanctis omnibus uox est, constanter inter insectationes humanas fidem tenere et metu terrenæ turbulentiae non moueri speque certissima quod aliquid aduersum animæ æternitatem homo effecturus sit non timere, cum post intercessionem mortis istius in immortalē gloriam et corruptio et infirmitas nostra mutetur. atque ob id sermones suos, quibus se sperantem in domino humanam uim protestatur non metuere, conlaudat dicens: in domino laudabo sermonem, in domino sperabo: non timebo, quid faciat mihi homo. ob hoc ergo sermonem suum laudat in domino, quia sperans in eo hominem non timebit.

12. Sed ut doceret, idcirco se nihil ab homine pertimescere, quia, si quid potestatis suæ exseruisset in corpore, id rursus resurrectionis gloria sine corporum labe redhiberet, subiecit: in me sunt, deus, uota quæ reddam laudationis tibi: quoniam eruisti animam meam a morte et pedes meos de lapsu; ut placeam coram deo in lumine uiuentium. non extra se sunt ista, quæ sperat, nec laudationis uota, quæ reddet, sunt extrinsecus capessenda. ipse enim sibi resurrectionis est dominus; ipse huic mortuo et intra sepulcrum relicto corpori diuinæ naturæ suæ tribuit consortium. neque enim resurrecturis omnibus ab exteriorē materia corpus acquiritur neque peregrinæ originis externarumque causarum natura redhibetur: sed idipsum in profectum æternæ claritatis emerget, fietque in eo demutatione potius quam creatione, quod nouum sit. sunt ergo in se uota, quæ reddet tum

4 non metuens qđ R 5 constantem PTE int (inter T) sectationes PT 6 turbolentie P 7 qđ nihil aduersum T 9 in mortalem R 10 adque R 18 rediberet P 19 uota tua Re laudationes Re 23 quae reddat T q̄ reddita P quae reddenda e 24 emortuo PTE 25 tribuet R 28 redhibetur R (quod noto propter fals. adn. Bened.) redhibitur T redibitur P recipitur un. Vat. rec., e 29 emergit PTE fi&

in eo que^{em} (in marg. q) demutatione R fitque in eo demutatione PTE.

cum infirmitas corporum detrahatur, id est lapsus et lacrimæ; tum, cum corruptionem incorruptio deuorabit, tum, cum mortem potestas immortalis absorbebit, tum, cum sit deus omnia in omnibus, tum, cum lumen uiuentium sit in eodem uiuentium lumine
 5 deo ipse placiturus. nam si sibi in creatione mundi secundum Sapientiæ professionem super filiis hominum adgaudebat pater, longe magis in reconciliatione mundi intellegendus est patri esse placiturus. est enim lux uera mundi, inluminans omnem hominem uenientem in hunc mundum,
 10 minus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LVI.

In finem, ne disperdas, Daudid tituli inscriptio,
 cum fugit a facie Saul in speluncam.

15 Miserere mei deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea.

1. De superioris psalmi superscriptione id tantum demutatum in consequenti est, quod, ubi pro populo longe a sanctis facto prænotatum est, nunc ne corrupas uel disperdas
 20 præscribitur, quod uno uerbo τῶ μὴ διαφθείρης utrumque græcus sermo complexus est. consequens enim erat, ut, quia corruptio eos, qui longe a sanctis discederent, mansura esset, ne huic sanctus subderetur oraret. nam et in psalmo alio gratulationem auersæ huius a se corruptionis ostendit dicens: nec
 25 dabis sanctum tuum uidere corruptionem. neque ambiguum est, psalmum hunc secundum apostolorum professionem ex persona esse domini intellegendum.

24 Ps. XV, 10.

1 detrahitur P 2 mortē ex morte corr. man. rec. R 3 absorbet ex absorbit m. 1 R absorbet PE 6 filios PTE 7 patri huius esse R (an patri filius esse?) 9 omnem om. Pe Explicit Psalmus LU incipit Psalmus LVI R Explicit Ps. LV inc. LVI P Expl. de LV incip. de LVI T 14 in spelunca R 18 in om. R pro polo R 19 prænotatum scripsi cf. Stud. 1889 p. 314 enotatum R enigmatum Tα aenigmatum Pb aenigma tum Ed. Basil. 1550 et Par. 1572 20 inter quod et uno eras. quo ≡ d R to me diaftires F cōme dias theres R tome-dias thyres α, om. T lacuna relicta 21 grecus R 23 sanctis R orarent P nam in Pb alio ≡≡ gratulationem P.

2. Itaque Dauid ad humanæ carnis gloriam resurrectionis dominicæ tempus expectans nunc et non corrumpi se rogat et auersam a se corruptionem in eo, in quo primitiæ resurrectionis sunt, propheta præscientia gratulatur. ideo autem: in finem tituli inscriptio est, quia et gloriosa ad æternitatis honorem uita suscepta et mors plurimis salutaris uirorum fortium inscribatur sepulcris et hæc omnia ad eum referri oporteat, qui uel finis est legis, uel quem psalmi ipsius finis ostendat. id autem, quod in spelunca clausus hæc loquitur, tempus est prophetiæ, quo psalmum intellegitur scripsisse, ipsa illa speluncae habitatione mansuri in corpore domini humilitatem prophetans. ceterum uideri non potest, ut qui ob metum erat intra speluncam reconditus, psalterio et cithara, ut testatur in psalmo, id est totius artis musicæ perstreperet apparatus.

3. Cœpit autem ita: miserere mei, deus, miserere mei: quoniam in te confidit anima mea. misericordiam rogat, quia confidit in domino. docens ab his misericordiam dei sperandam esse, qui crederent. et misericordiæ dei quod momentum quie sit effectus, ostendit dicens: et in umbra alarum tuarum sperabo, donec transeat iniquitas. a uibus naturæ est infirmitatem pullorum alis inumbrare eosque a præteruolantium ui atque improbitate defendere. quod et in gallinis maxime noscimus, cum collectos intra pinnas fetus suos aut opacant aut tuentur. quarum consuetudinem ad exemplum sollicitudinis suæ dominus commemorat dicens ad Hierusalem interfetricem prophetarum: quotiens uolui colligere filios tuos, sicut gallina, quæ congregat pullos suos sub alas suas et noluisti? sperat ergo in umbra alarum dei sanctus, donec iniquitas transeat. id est dum aut sæculi scandala, aut iniquitates impiorum, aut

26 Matth. XXIII, 37.

4 profetae R in fine RP 6 mors ex mortis P salutaris plurimis T
 7 sepulchris R sepulchris PTE oportebat PT 9 profetae R 11 mansuro RPα mansuram Ed. Basil. 1550 12 intra spelunca R 13 id est om. PT 17 in deo PTE 21 a uibus R pullorum infirmitatem T 22 adque R atq; P improbitate P 23 pennas PTE 24 aut operiant aut tueantur e 26 profetarum R 28 sub alas suis PTE 30 iniquitates ex iniquitatis T.

terrenæ humilitatis infirmitatem, dum hanc ipsam quasi speluncam habitaculi et corporis sui Daud, qua nunc est clausus, euadit.

4. Sed sperans sub umbra alarum dei officio spei suæ semper
 5 intentus est dicens: clamabo ad deum altissimum, deum, qui benefecit mihi. clamat fide potius quam uoce. qui fugiens et latens clamat. porro autem non est in sermone sperantis gratulatio adeptorum; sed propheticæ scientiæ ac fidei est, gerendis non aliter gaudere quam gestis et idcirco ad
 10 eum, qui sub indemutabili constitutione bonitatis iam sibi benefecerit, clamat; et quatenus benefecerit dominus, consequentibus docet dicens: misit de cælo et liberauit me, dedit in obprobrium conculcantes me. misit deus misericordiam suam et ueritatem suam, animam meam
 15 eripuit de medio catulorum leonum; dormiui conturbatus. dignum fuit, etiamsi nulla demutatio personæ esset ac sensus, diapsalma interuenire, quia ad intelligentiam dictorum sensus esset credentium erigendus. benefecit deus sancto suo, mittendo de cælo, ut liberato eo in obprobrium hi,
 20 qui eum conculcabant, darentur. et misit misericordiam suam ac ueritatem ad eripiendam de catulorum medio animam ipsius, tum cum conturbatus dormisset. si mors significatur in somno, uel cum dormiturus Daud cum patribus suis est, uel cum dormiens Lazarus excitandus est, uel cum centurionis illius non
 25 est mortua puella sed dormit, uel cum eos, qui dormierunt, non præueniemus in resurrectione, si conturbatio dormientis significatio est passionis, cum dicitur: nunc anima mea turbata est ualde, quam tamen eripi de manu canis ita antea est

27 Ioh. XII, 27.

1 terrenæ (om. aut) *RPα* infirmitatem *ex* infirmitatem *T* *ex* infirmitatis infirmitatem *R* 2 habitali et corporis *P* habitaculū scilicet corporis *T* qua *ex* quia *R* quia *α* 3 euadat *T* 4 et sperans *PTE* sperans *b* 5 ad dñm *PT* 8 adeptorum *P* profeticæ *R* 12 e caelo *PTE* 15 eripuit animam meam *PE* et eripuit animam meam *T* 17 esset *ex* cesset *R* aut sensus *T* ascensus *Pα* 18 benefacit *R*
 dñ *supr. scr. T* 19 hii *RT* 20 conculcabat *R* et misit misericordiam ac ueritatem *Pe* et misericordiam misit ac ueritatem *T* 26 sic *R*.

deprecatus: libera me de ore leonis et de manu canis unicam meam et non alii canum uel leonum catuli intellegi possunt. quam qui sunt et natio uiperarum, de quorum medio anima eripitur et eripitur per missam e caelo misericordiam et ueritatem secundum illud: misericordia et ueritas 5 sibi obuiauerunt et si misericordia et ueritas dominus Iesus Christus est: non ambigitur, quin illi in obprobrium deducantur, qui conculcantes dominum in passione ista non credunt; quibus utique obprobrium est unigeniti dei aduentum et peccatorum indulgentiam perdidisse. 10

5. Et quia huic sanctorum spei uel persequentum odia uel negantium aduersatura semper essent, commemoratis humanae salutis sacramentis subiecit: filii hominum, dentes eorum scutum et sagittae et lingua eorum machæra acuta. uitia motusque animorum sub corporalibus officiis diuinus sermo 15 significat, ut in deuteronomii cantico: incrassauit et calcitrauit dilectus, impietatis luxu sub significatione consuetudinis corporalis increpito, uel illud: qui deuorant plebem meam ut cibum panis, uel etiam: dentes peccatorum contriuiisti, nec non et apostoli: quod si mordetis inuicem, uidete, ne consumamini ab inuicem, ut quod 20 singulis quibusque membris officii actionisque mandatum est, id ad efficientiam mentium animorumque referatur: ut nunc uel persequentium uel obtrectantium commemoraturus effectus ait: filii hominum, dentes eorum scutum et sagittae 25 et lingua eorum machæra acuta, cum et consumerent saeuitia potestatis et obtrectationum iaculis uulnerent.

1 Ps. XXI, 22. 5 Ps. LXXXIV, 11. 16 Deut. XXXII, 15. 18 Ps. LII, 5. 19 Ps. III, 8. 20 Gal. V, 15.

1 depraecatus R 4 per missa R misericordia et ueritate R 6 sibi ⁽¹⁾ scripsi (cf. Sabatier II, 171) se |RPTe om. b 7 deducantur R = = = dantur P dedantur T dedentur α dentur Ed. Basil. 1550 (Bened. falsa de cod. rettulerunt) 12 negantium ex necantium corr. m. l R 14 scutum et sagittae T cf. p. 160, 9 arma et sagittae RPE machera R 15 animorum R animarum PTE 16 deuteronomii (alterum i in ras.) R deuteronomio Pa 17 luxū R 20 et illud apostoli ε 22 singuli P 23 ad om. P ut non uel R 25 scutum et sagittae PTE arma et sagittae R.

6. Sed inter hæc, quæ scit et expectat, propheta non tacuit. deprecatus enim, ne corrumpetur, absorbendæ corruptionis istius tempus exoptat dicens: exaltare super cælos, deus, et super omnem terram gloria tua. quæ in altum de
 5 humilibus efferuntur, ea exaltari uidentur, quia per profectum quendam in id, quod sublimius est, euadunt quod autem super cælos exaltandum est, necesse est ut prius descenderit ad inferiora de cælis, per quod rursum exaltandum sit super cælos. quod idipsum apostolus absolutissime ita dicit: qui cum
 10 ascendisset in altitudinem, captiuam egit captiuitatem, dedit dona hominibus. ascendit autem quid est, nisi quia et descendit in inferiora terræ? qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cælos, ut adimpleat omnia, hinc exaltandi super cælos
 15 causam significans extitisse, quod descendendi usque in inferiora terræ humilitas esset assumpta. ex uoto ergo propheta prænuntiat exaltari super cælos deum. et quia exaltatus super cælos impleturus esset in terris omnia sancti spiritus sui gloria, subiecit: et super omnem terram gloria tua: cum effu-
 20 sum super omnem carnem spiritus donum gloriam exaltati super cælos domini protestaretur.

7. Omnis autem hic profectus non naturæ diuinæ, sed infirmitati hominis optatur: quia se per assumptionem carnis in cælestibus collocandum propheta non nescit, quippe cum con-
 25 corporales et participes effecti simus in Christo Iesu. et idcirco hæc ad carnis suæ infirmitatem, quæ et in passionibus domini uexanda et super cælos esset exaltanda, conexuit: laqueos parauerunt pedibus meis et incuruauerunt animam

9 Ephes. IV, 8 sq.

1 profeta *R* 2 depraecatus *R* deprecatis *Pα* 4 sup omnē terrā *ex* in omni terra *corr. R* 9 quod ipsum *PTE* absolutissimæ *R* 11 dona hominibus *PTE* cf. *Sabatier III, 799* donationes in homine *R* 13 ipse est qui *PTe* 14 adimpleat *RPT* adimpleret *E* 15 descendendi *ex* descendendi *corr. m. 1 P* 16 prænuntiat *RT'* 19 gloria tua *ex* gloriam tuā *R* 21 protestaretur (re ex parte eras.) *R* 22 autē *ex* parte eras. *R* 23 in cælestib; *P* 24 concorporales *RT'* corporales *Pe* 25 participes *RPT'* cū participes *α* comparticipes *ε* Iesu *om. PTe* 26 in carnis suæ infirmitatem *PTe*.

meam. foderunt ante faciem meam foueam et inciderunt in eam. per compassionis fidem etiam se ipso in domino propheta patiente, tamquam et ipse sit passus, hæc queritur. sed in eos, qui maiestatis dominum persecuti sunt, cum in foueam præparatam inciderint, mortis ipsius et sensus refertur et pœna. 5

8. Et quia conpatiendi et conmoriedi fides nos glorificat in Christo, uelut in procinctu spei fideique huius propheta consistit dicens: paratum cor meum, deus, paratum cor meum: cantabo et psalmum dicam tibi. exsurge, gloria mea, exsurge psalterium et cithara. exurgam diluculo, confitebor tibi in populis, domine, psalmum dicam tibi in gentibus. interiecto diapsalma hunc ad deum rettulit propheta sermonem psalmi interim fide hæc eadem, in quæ cor eius paratum est, concinendo; et animi sui et corporis gaudia sub significatione psalterii et citharæ adhortatus sese ipsum in eo, quod cantet psalmumque dicat, ostendit. ait enim: exsurge, gloria mea, exsurge, psalterium et cithara: exurgam diluculo, se ipsum scilicet ostendi in psalterio citharaque declarans, cum ad exsurgendum cithara psalterioque commonitis ipse potius, qui in his significetur, exurgat. exurgens autem diluculo cum gloria sua spei euangelicæ gloriam cantat, congruente diluculi et orationis tempore et salutis. nam id sequitur: confitebor tibi in populis, domine, psalmum dicam tibi inter gentes. laudaturus in populis et in gentibus deum necesse est ut in eo salutem gentium laudet: quia iam non in uno Israhel funiculum hereditatis artatum sit, neque Iacob portio, sed terræ plenitudo iam dei sit; neque simus iam imago terreni, sed imago cælestis. 30

4 quaeritur *RPab* 7 nos conglorificat *T* in xpo *R*, christo *PTE*
 8 in procinctu *R* 12 confitebor *RP¹* et confitebor *I²TE* psallam
 tibi *R* 13 diapsalmate *e* nunc ad deum *R* 15 ante est *eras. ti R*
 17 se == ipsum *R* 18 post ostendi aliquid (&?) *eras. R* ostendit *e*
 23 congruente diluculo *T* 24 confitebor *R* cf. supra et confitebor *PTE*
 28 funiculū hereditatis artatū sit *R* cf. *Abh. IV, 91* funiculus h.
 artatus sit *PTE* 29 terraeni *er* terraenae *R*.

9. Quid autem confitendum in populis psallendumque inter
gentes esset, ostendit: quia magnificata est usque ad
cælos misericordia tua et usque ad nubes ueritas
tua. hæc est ergo in populis gentibusque confessio, quia magnificata
5 usque ad cælos misericordia sit et ueritas usque ad nubes. nam
cum domino obuiam sancti rapiuntur in nubibus ipso illo nube in
resurrectionis corpore eleuato et creatura omnis secundum
apostolum a corruptione sit liberanda pacificataque
omnia per eum et in cælo sint et in terra, merito et
10 usque ad nubes ueritas nostræ in eo resurrectionis ecfertur et magni-
ficatur usque ad cælos misericordia eius, congemescens creaturæ
corruptione depulsa. sed horum quidem usque ad nubes et usque
ad cælos significatur elatio; uerum illi proprium est cælos
transgredi et omnem sensum existimatæ sublimitatis euadere.
15 10. Repetita itaque spei suæ precatione propheta sic clausit:
exaltare super cælos, deus, et super omnem terram
gloria tua. nullus exaltando deo modus est; nam super
cælos eius elatio est. dominus enim creaturarum ultra creaturas
intellegendus est. et cum nobis non aliud sit in cognitione quam
20 cælum, ultra omnem sensum est, qui super cælos exaltatus
sensum notionis excedit. misericordia quidem eius usque in
nos redundauit, sed magnificata usque ad cælos in cælestibus
mox futuris. et cum usque ad nubes ueritas eius elata sit
nobis obuiam in nube rapiendis, sed cælos omnes tamen con-
25 sessurus a dei dextris ipse transcendit, gloria quoque eius in

7 Rom. VIII, 21. 8 Coloss. I, 20.

3 et ueritas tua usque ad nubes PE 5 misericordia sit *scripsi*,
misericordia ≡≡≡ R sit misericordia PTE 6 rapiuntur ex rapiuntur
T illa ē in resurrectionis corporeq̄ a in resurrectionis corporeae
gloriam ed. Basil. 1550, Par. 1572 7 eleuato R cf. Ps. LXII cap. 3, elato
ex elati T elati ex eluti P elati b elato e 8 pacificādaque e 9 per
eum quae et in E 10 nostrae con. Bened., nostra RPTe h̄ fertur P
haec fertur T 11 congemescens R congemiscentis PTE 15 prae-
catione R 16 super coelis ed. Par. 1572 coelis b 17 gloria tua ex
gloriam tuam R 18 creaturarum ultra RPTb creaturarum est ultra e
19 intelligendus ē (est T) RT intelligendus Pb 21 excedit ex excidit
corr. m. 1 R excludit PTe 22 redundabit R 24 sed RPTab scilicet
ed. Basil. 1550, Par. 1572 25 transcendet R.

terris, id est nobiscum mansura, cum dicit: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LVII.

5

In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscriptione.

Si uere utique iustitias loquimini, iusta iudicate filii hominum et reliqua.

1. De superioris psalmi superscriptione sola deest significatio aliqua gestorum. nam et in finem et ne disperdas et tituli inscriptio est. neque enim psalmus quicquam per rerum gesta continet prophetiæ, ut, sicut ceteris, sanctus Dauid et dictis prophetet et gestis: sed increpatio in impios et denuntiatio iudicii dei in peccatores et retributio lætitiæ in sanctos et fructus homini iustitiæ continetur. hic ergo finis in psalmo est, hæc depellendæ corruptionis fiducia, hæc ei, qui nos per mortem redemit, tituli inscriptio est.

2. Et quidem talem totus psalmus ipse se profert: si uere utique iustitias loquimini, directa iudicate filii hominum. etenim in corde iniquitates operamini, in terra iniquitatem complectentur manus uestræ.

1 Matth. XXVIII, 20.

2 diebus uitæ usque *PTE* 3 noster *om.* *R* Explicit psalmus LVI. incipit psalmus LVII *R* Finis psalmi LVI inc. LVII *P* Expl. de LVI. incip. de LVII *T* 6 inscriptionem *b* 8 iustitias *V* iustitiam *R* 9 filii *V* 10 de superioribus psalmis superscriptione *V* 11 In in (*alterum supra scr. m. 1*) fine *R* in fine *VP* ne disperdas (*om.* et) *V* 13 profetiæ *VR* ut sicut ceteris *VRPTα* sicut in ceteris *ε* 14 prophetet et *T* prophete (profete *V* prophetae *α*) et *VPα* prophetat et (*prophetat supra ser., tat in ras.* *R*) *R ed. Basil. 1550, Par. 1572* sed *VPTE* sic (*ic in ras.*) *R* increpatio in impios et *om.* *R* et denuntiatio *PTb* est denuntiatio (*ati sup. lin. a m. 1*) *V* est et denunciatio *e* 15 dī ern peccatores *V* 16 et et fructus *ex* et ceteros *ius m. 2* *V* homini *R* hominis *V* omnis *PTe* 17 depellendæ *RTV²* depellenda *V¹Pe* 19 talit̃ *PTc* totus *V om.* *RPTe* (*sed in R post talem 4—6 litt. eras.*) ipse se profert *in marg. add. P* ipse se proferet *R* 20 iustitiam *RPTe* recta *R* filii *V* 21 iniquitatis *V¹* 22 complectentur *R*.

- iustitiæ sermo communis est; sed æqui iudicii studium et con-
 suetudo paucorum est. sed plane tum uere quis loqui iustitiam
 existimandus est, cum iudicium retineat ueritatis, deo ob id
 non eloquia humana, sed cordis opera, id est cogitationum
 5 molitiones iudicante. solet autem iniquitas sub publicæ conscientiæ
 pudore non peragi; et ideo, licet complexæ manus non sint iniquitatem,
 tamen iniquitatem deo cor operatur in terra. hinc adulterium
 solo conceptum corde iam crimen est, hinc secundum Pauli
 euangelium secreta hominum deus iudicat, uoluntates hominum
 10 deo iam in ipsis humanæ natiuitatis exordiis contuente. nam
 cum naturæ potentis uirtus non tam uiscerum fibras quam
 adpetitus mentis introeat, necesse est non per motus sensuum
 perspicendi sumat exordium, sed per scientiam naturæ etiam
 futuros motus sensuum præsciens adprehendat.
- 15 3. Et ideo de his, qui complexas manibus iniquitates corde
 perficiunt, continuo subiecit: alienati sunt peccatores ab
 utero, errauerunt a uentre, locuti sunt falsa. sic
 alienatus Esau ab utero est, cum maior minori seruiturus, etiam
 ante quam existeret, nuntiatur, deo futuræ non nescio uolun-
 20 tatis, cum et sermonis falsitas et uitæ error a uentre est: ipso
 potius hoc sciente quam aliquo ad necessitatem genito naturam-
 que peccati. ac ne uitium referri posset ad originem, prædu-
 rata in his ad obædiendum uoluntatis crimen exprobrat dicens:
 furor illis secundum similitudinem serpentis

1 sed quia iudicii *Pe* sed iudicii *T* 2 et plane *PTE* uere ex uero *m. 2 V*
 3 retineat *ex* retinet *m. 2 V* post deo aliquid *eras. R* 4 eloquia diuina *R*
 5 molitiones *ex* molitionis *P* solent autem iniquitates *V* 6 complexæ
ex complexus *m. 2 V* non *om. VR* sint *ex* sine *m. 2 V* iniquitate
VR 7 tamen iniquitate *V* 8 solum *V* 9 euangelium *VR* secre-
 ta *P* iudicat *ex* indicat *m. 2 V* uoluptates *R* hominum *lacuna rel.*
om. P om. V 10 iam *om. PTE* humanis *R* natiuitatis *ex* natiui-
 tates *V* exordii *R* contuētem *V* nam *om. R* 11 potentis *ex*
 potestis *corr. m. 1 R* potens *V* uisceram *V* fimbrias *R* 12 adpe-
 titas *V* 13 exordium *ex* exordeum *m. 1 R* per naturæ scientiam
VPTE 14 adprehendat *VR* 15 complexas (*a in ras. a m. 1*) *R*
 iniquitatis *P¹* 17 sic esau alienatus *VIPTTE* 19 nunciatur *T* nomi-
 natur *R* uoluntatis *ex* uoluntate *m. 2 V* 20 sermonis (*i in ras. m. 1*)
R sermo est *V* est a uentre *V* in ipso *V* 21 ab necessitatem *P*.

sicut aspidis surdæ et obturantis aures suas: quæ non exaudit uocem incantantium, medicamenti medicati a sapiente. non excusatur quædam necessitas naturalis in crimine. nam serpens innocens esse potuisset, cui aures per se ut surdæ sint obstruuntur; uocemque incantantis non audit, 5 cum medicata medicamina a sapiente non percipit. neque hic Marsorum cantus et consopita uiperarum sibila memorat, quia hæc eadem maiore cum inertia per fidem nominis dei uirtutemque torpescunt; sed illam contumacem atque insolentem antiqui serpentis inobædientiam docet aduersus sanctorum 10 cantus et medicata a sapiente medicamina obsurdescentis; cui etsi cotidie, ne fallat, ne subrepat, ne mordeat, etiam sub diuini nominis denuntiatione mandetur, tamen obstructo desæuit auditu; ex quo non obædientes euangelio natio uiperarum sunt.

4. Sed quia potestas eius suorumque conteritur et omnia in 15 his sæuitiæ arma franguntur, hæc subdita sunt: deus conteruit dentes eorum in ore ipsorum, molas leonum confregit dominus. spernentur uelut aqua decurrens: intendet arcum suum, donec infirmentur. sicut cera liquefacta auferentur: supercecidit 20 ignis et non uiderunt solem. de peccatorum dentibus et molis leonum frequenter nobis fuit sermo, quia in his desæuientis malignitatis significatur instinctus. his ergo

1 aspidi [■] R et obturantis ex et obturantis R ebt obturantes V
 2 exaudit PTE medicamenti meditati (dicamenti me sup. lin. add. m. 2)
 V medicamentis medicati Pα 4 nam om. V 5 uocemque V¹
 7 marsorum RPT sanctorum V consopia V sibila memorat V 8 cū
 supr. scr. m. 1 R i ≡ nertia (i in ras. a m. 2) P inertia V enertia α
 energia ed. Basil. 1550, sed cf. Bened. in adn. 9 illā V in illam P
 adque V 10 serpentes V¹ aduersum PTE 11 a add. m. 2 V
 obsurdescentes R cui etsi scripsi, cui et R cum ei V PTE 13 denun-
 ciatione R denuntiationē P mandatur T tamen scripsi ei tamen R et
 tamen rel. libri. cf. quæ dixi Stud. 1889 p. 314 desæuit ex desaut m. 2 V
 editui V 14 euangelio VR nati uiperarum Pγα 15 sed om. R
 potestates V suorum V 16 seuitiæ V conteruit V, cf. F. Neue
 Formel. II, 488, contriuit rel. libri 18 confregit d̄s V decurrens ex
 decurrans m. 2 V 19 intendent V Pα intendit R arcum ex arcē m. 2
 V 21 de peccatoribus dentibus R 22 et sup. lin. a m. 2 V molas R
 23 desæuientes P desæuientis — significatur supr. add. m. 2 V.

confrac^{tis} contritisque uelut decurrens aqua spernentur. omnis
 enim superfluentium aquarum cursus est otiosus, cum unus-
 quisque ex his tantum, quod sibi utile putet esse, deriu^et
 ceteris meatu transeurrente perituris, cum ad solam sui aboli-
 6 tionem usque ad maria deferantur. atque huius quidem in his
 naturæ atque contemptus in psalmo alio meminit, cum loquitur:
 effusus sum tamquam aqua et dispersa sunt ossa
 mea. factum est cor meum tamquam cera lique-
 fiens in medio uentris mei. et multa quidem, quæ ex
 10 solidis in liquida soluuntur, demutant habitum sine abolitione
 naturæ, ut ex rigentibus fluant: cera autem, si solo suscepta
 igni sit, sic liquescit, ut pereat. eodem nunc modo creationis
 utriusque in perdendis peccatoribus posuit exemplum: sper-
 nentur uelut aqua decurrens, intendet arcum suum,
 15 donec infirmentur. sicut cera liquefacta auferen-
 tur. primum ergo spernentur sine consistendi spe et manendi
 inutiliter defluentes; dehinc arcus domini erit, donec infirmentur,
 intentus; infirmati autem, liquefacti ceræ modo auferentur. et
 in arcu seueritatem iudicii dei significari frequenter ostendimus,
 20 peccatorum hunc semper pœnis his, qui punientur, intentum.
 et sane intento arcu, igne iudicii eos ut liquefactam ceram
 auferendos sequens sermo declarat: supercecidit ignis et
 non uiderunt solem. superiectus ergo ignis eos auferet,
 ne solem iustitiæ contemplantur; indigni enim sunt, qui sint
 25 coheredes æterni luminis.

7 Ps. XXI, 15.

1 decurrens *ex* deerrens *m.* 2 *V* omnis ergo *V* 2 cum *om.* 1
 3 ex his id tantum *PTE* deriu^et *P* 4 transeurrente *ex* transerrente *m.* 2 *V*
 sui *om.* 1 absolutionem *R* 5 deferantur *ex* deferūtur *m.* 2 *V* adque *VR*
 (*in V* adque — naturæ *sup.* *lin. a m.* 2) 6 loquitur *R* dicitur *VPTTE*
 8 factus sum tamquam *R* caera *V* liquefiens *ex* lifiens *m.* 2 *V*
 liquescens *Re* 10 soluuntur *R* demutant *ex* demistant *m.* 2 *V* sine
 absolutione *R* 11 caera *V*¹ si *om.* *TE* 12 igni sit sic *R* igni^{sit} sic
V ignis sic *P* igni sic *E* igne sic *T* per at *corr.* *m.* 2 *V* 14 qua
corr. *m.* 2 *V* intendit *VRPa* *sed cf. supra* arcum *ex* urcum *m.* 2 *V*
 15 laquefacta *V* 18 liquefactae *coni. Bened.* 21 igingne *corr.* *m.* 1 *V*
 ignē *P* igne *supr. scr. m.* 1 *R* ut — auferendos *supr. scr. m.* 1 *R*
 22 et *om.* *V* 23 ergo *ex* egro *R* auferet ideo ne *corr.* *m.* 1 *V*.

5. Ac ne id, quod tamquam cera liquefacta auferentur igne super eos, ne solem uideant, decedente, abolitionem eorum potius quam pœnam significaret, adiecit: priusquam producat spinas uestras rhamnus, sicut uiuentes, sicut in ira absorbet uos. rhamnus sentium genus est, quod plures ex se condensasque spinas modo rubi ecfert; florescit autem cum ceteris uere confotum. ergo antequam rhamnus peccatorum spinas producat, ut uiuentes eos ignis in ira absorbet. neque enim suspensio adhuc iudicii tempore quiescere peccatores sine pœna erat dignum: uiuentes itaque eos, cum pœnæ scilicet sensu, absorbet ignis, etiam antequam resurgant. corporum enim resurrectio significatur in rhamno, quæ ipsa in se spinas, quibus conpungenda sunt, exhibebunt: aliis fructus æterni floris habituris, his uero tantum ad eferendos in se modo rhamnorum spinarum aculeos excitandis. peccatorum autem uim et dolorem significari meminimus in spina, cum dicitur: in ærumnam incidit, dum configitur spina; quia usque ad mortem humiliatus de peccato condemnauit peccatum in carne, uelut cum configens spina configitur. et unusquisque, secundum apostolum, siue bona siue mala percipiet in carne, cum ipsam materiam ac sensum, in qua conpungatur, habiturus sit peccator. ante resurrectionem carnis, id est antequam spinas suas rhamnus emittat, uiuens absorbetur

17 Ps. XXXI, 4. 19 II. Cor. 5, 10.

1 ac ne id quod *om. PTe* tamquam cera autem liquefacta *PTe*
 2 decedente *ex* decedente *P* decedente *Vα* aboletionem *V¹* et ut abo-
 litionem *PTe* 3 significare *V* 4 ramnus *T* ramn' *P* ramnus *ex* ram-
 nas *m. 2* *V* rānos *R* sic in ira *PTE* 5 uos *RPT om. V¹* eos *add.*
V² 6 condensatosq (atosq *eras.*) *R* rubi *add. m. 1* *V* ecfert *V*
 efferit *RPT* 7 confotum *ex* confotem *m. 2* *V* 8 producat *ex* producet
R producet *P* ut *om. e* absorbeat *P* absorbebit *e* 10 cum *add. m. 2* *V*
 11 absorti *R* resurgent *VP* 12 enim *add. m. 2* *V* ipse *R* 13 ~~exi-~~
 bebunt *V* 14 habetur *V* his *ex* hisic *R* ac eferendos *V* ad haec
 ferendos *R* ad efferendos *PTE* 15 aculeo *R* 17 in erumnam *VRTα*
 incidi *R* incidet *PTe* confringitur *Pα* qua usque *P* quousque *e*
 18 ad *om. V* 19 cum *om. V* 20 mala *ex* male *m. 2* *V* 21 tum ipsa
 materia *R* in quā *R* conpingatur *V* 22 habiturased *R* habitura
 seu *V* habiturus sit *P* resurrectionem *ex* resurrectionis *m. 2* *V*.

ad pœnam anima eius secundum diuitem euangelicum punienda, quæ uiuens sit.

6. Sed inter hæc iusti cuiusque, tamquam Lazari in sinu Abrahæ requiescentis. lætitia monstratur. sequitur enim: lætabitur iustus, cum uiderit uindictam: manus suas lauabit in sanguine peccatoris. et dicet homo: sic utique erit fructus iusto? sic utique est deus iudicans eos in terra. lætitia iusti est, cum uiderit uindictam, quia peccatoribus puniendis deductum se per angelos in æternam
 10 requiem lætatur: manus suas non peccatorum sanguine abluens, sed, cum peccatores in sanguine sint, quia rei sanguinum sunt, manus ille ab omni reatu sanguinis ablutas continebit. et idipsum psalmo alio testatus est, cum dicit: odiui congregationem malignorum et cum impiis non sedebo:
 15 lauabo inter innocentes manus meas. et commemoratis innocentiae officiis adiecit: ne perdas cum impiis animam meam et cum uiris sanguinum uitam meam. in peccatorum scilicet sanguine manus ille abluet inter innocentes. adeo autem hi uiri sanguinum sunt, ut omnium ab Abel usque ad Zachariam interfectorum ab his sanguis
 20 sit reoscedendus et abluente manus suas Pilato super se suasque esse iusti sanguinem sint professi.

7. Sed manus suas lauante iusto atque lætante dicet homo: an fructus erit iusto? et utique eum esse dicit,
 25 quia deus sit in terra eos iudicans. dicens ergo homo:

13 Ps. XXV, 5 sq. 16 Ibid. 9.

1 ad poena^m V euuangelicum R euangelicum ex euangelicam m. 2 V in euangelio PTE 3 sed inter haec iustitia monstratur mediis omissis V cuiusque om. P 6 peccato ius^r V et dicit homo V et dicet Rb si utique erit PTE si utique est R 7 sic om. RPTE 8 eos om. P 9 deductum ex deductus m. 2 V 12 reatus sanguine R et ipsum Pe idipsum Vb 13 alio om. R est supr. scr. m. 1 R odio habui PTE congraegationem V 15 manus meas om. V 16 innocentiae om. R 19 sanguinum ex sanguinem m. 2 V 20^h abel R zacchariam I¹ 21 reoscedendus ex reiposcedendus corr. m. 1 V abluentem V se om. V 22 sint promissi V 23 adque VR dicit homo R 24 sit iusto R et utique — an fructus sit iusto om. R.

an fructus sit iusto non ambigitur expectare iudicium, iusto
 tamen iam in terris, quia per angelos in Abrahæ sinum deductus
 sit, iudicato secundum illud: qui credit in me, non iudi-
 catur, sed transit de morte in uitam: qui autem
 non credit, iam iudicatus est. cum ergo sanctus non
 iudicandus sit, qui in uitam sit transiturus ex morte, et infide-
 lis iam iudicatus ad pœnam sit, intellegitur in eos relicum esse
 iudicium, qui pro gestorum qualitate inter peccata fidemque
 sint iudicandi per dominum nostrum Iesum Christum, qui est
 benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LVIII.

In finem, ne disperdas, Dauid in tituli inscrip-
 tione, quando misit Saul et custodiuit domum eius.
 ut eum interficeret.

Eripe me de inimicis meis, domine, et ab insur-
 gentibus in me libera me et reliqua.

1. Superscriptio psalmi a superiore non differt, sed psalmus
 eo differt, quod quædam ex his, quæ in Dauid ipsum gesta
 sunt, præferuntur, cum Saul misit et custodiuit ad interficien-
 dum eum domum eius. uerum, si ob id dirigenda ad deum
 esset oratio, superiora illa, id est in finem et ne disper-
 das uel corrumpas et in tituli inscriptione, non
 necesse fuerat anteferri. hæc autem maxime quamquam spiri-
 tali sint distributa ratione, cum et finis legis sit Christus et
 corruptioni subiecta non fuerit eius æternitas et gloriosæ mortis

3 Ioh. III, 18; V, 24.

1 ambigitur ex ambigetur m. 2 V 2 iã supr. scr. m. 1 P abraae VT
 habrahæ R seductus V 7 reliquum R reliquum PTE 8 idemque
 sint iudicati R Explicit psalmus LVII. incipit psalmus LVIII VR
 Explicit psalmus LVII. incipit LVIII P Expl. de LVII. incip. de
 LVIII T 12 inscribtione V 13 eius om. R 14 ut interficeret eum E
 15 de inimicis meis dñs m̄s R de inimicis h. l. V, sed cf. infr. cap. 2
 17 subscrbtio ex superscribtione V 18 his ex bis R 20 eum ex
 eam corr. m. 2 V uero (o in ras.) P si ex erti V ad eum (eu add.
 m. 2) V 21 in fine VR.

ipsius titulus in salute sit gentium, tamen etiam ipsa, quæ de
gestis eius præscripta sunt, prophetica esse declarant, cum
passionis dominicæ ut propheta non nescius sub occasione ac
tempore eorum, quæ perpetiebatur, odiorum et patiendo prophe-
tam se docuerit et loquendo. tractabimus autem psalmum, ut
eorum, qui secundum litteram sapiunt intellegentiam, non
grauemus: sed et ut, quod a Saul custoditus ad interficiendum
est, non minus eius sit temporis prophetia, quando a populo
et in Hierusalem tamquam in domo sua dominus conclusus
et custoditus sit ad mortem.

2. Eripe me de inimicis meis, domine, et ab insur-
gentibus in me libera me. eripe me de operantibus
iniquitatem et de uiris sanguinum libera me. uitio-
rum humanorum causas profectusque complexus est, ut, unde
orta est et quo euaderet impietas, nosceremus. et ideo iras
et simultates et inimicitias euangelium compressit — cum irasci
sine causa fratri reatus gehennæ sit et oblatio muneris nisi
post reconciliationem non concessa sit simultatis et inimicos
non solum diligendos, sed et pro his orandum esse decernat —
quia ex his ad uirum sanguinum peruenitur. nam primum
inimici sunt; dehinc insurgunt in eum, cuius inimici sunt; in-
surgentes autem iniquitatis operarii sunt; postremo iniquitatis
operarii usque ad uiros sanguinum profecerunt. uiros autem
sanguinum non solum admissa cædis. sed et cogitata consummat.

1 de *add. m.* 2 *V* 2 eius *add. m.* 2 *V* prophetica *VR* et sic in seq.
declarantur *T* 3 ut *om.* *PT* et *ed.* pleraque 7 sed et — — quod *P*
sed et quod ut *R* sed et quod *V* a *supr. scr. m.* 1 *R* 8 sit eius *PT*
prophetia, quando a populo *con.* *Bened. in adn.* profetia quam a populo
R profeta quam a postulo *V* propheta quam (q^{am} *P*) apostolus *PTE*
9 dominus (dñs ut saepe scribitur in *V*) addidi cōclusa *V* 11 me
om. V dñe *VPTe* deus meus *R* 14 complexum est *R* 15 orta et quo
euaderet *V*² (orta euideret *V*¹) 18 concessit simultates *V* 19 decer-
nat *T* decernunt *VR* decernit *PF* 20 sanguinem *V* unam primum *V*
21 dehinc — inimici sunt *om. V* surgunt *P* in *supr. scr. m.* 1 *R*
insurgens *V* 22 iniquitates *R* 23 uirum *V* pficiunt *T* 24 caedis
set et cogitata *ex caecidisset* cogitata *m. 2 V* cedis (caedes *T*) sed et
agitata *PT* consummat *R*.

3. Sequitur enim: quia captauerunt animam meam, inruerunt in me fortes. neque iniquitas mea, neque peccatum meum, domine; sine iniquitate cucurri et direxi. captata anima Dauid est, cum ad interficiendum domo clausus est. et quamquam erutus de Saul 5 manibus sit, tamen uiri sanguinum sunt sanguinem eius optantes. sed secundum psalmi præscriptionem aduersum unum esse precationem conuenerat rege utique hoc uolente. sed orationi propheticae fuit sermo moderandus, ut querella referretur ad populum, cum captant animam fortes inruentes: quippe quos 10 fortes armauit, qui et cor Iudæ ad ministerium perditionis ingressus est. hi ergo fortes captant animam et eius animam, in quo neque iniquitas neque peccatum est, qui currens sine iniquitate direxit.

4. Et nescio si anterior psalmus referri in Dauid ista patitur, 15 quo dicitur: ecce iniquitatem meam ego agnosco et peccatum meum contra me est semper. non conuenit psalmorem ordini tanta diuersitas, ut ab eodem dictum esse utrumque intellegendum sit. sed si, quia anterior confessi peccati psalmus posterior in tempore est, uideatur Dauid ante 20 peccatum, ut peccati nescius, hæc locutus, meminimus eum sub eodem peccato de humanæ necessitatis confessione dixisse: ecce enim in iniquitatibus conceptus sum et in delictis peperit me mater mea secundum illud: quis

16 Ps. L, 5. 23 Ibid. 7.

ⁱ 2 iniquitas *corr. m. 2 V* ^{pe} 3 ccatum *corr. m. 2 V* 4 capta *V* 5 domo *ex domu R* et tāquā *P* erutus *ex eruditus m. 1 V* 6 sanguinem *ex sanguinum m. 2 V* 7 præscriptionem *V* 8 præcautione *ex præcautionem V* rege utique (*utiquae V¹*) hæc uolente *VPT* regem utique hæc uolente *α* regem utique hæc uolentem *ε* 9 quaerella *VR* querela *PTE* referretur *ex referretur R* 10 a = nimam (*eras. d?*) *R* 11 fortis armauit *VTE* perditionis *V* p̄di = tionis (*i ex uc corr.*) *R* perditionis *PTE, cf. Stud. 1889 p. 315 et Lact. II, 14, 8 (ubi perditores hominum dicuntur spiritus maligni)* 15 ita patitur *Ph* ista patitur *e* 16 quod dicitur *VP* [*sensus: nescio si anterior psalmus (L), quo dicitur: „ecce iniquitatem meam ego agnosco“ patitur ista (sine iniquitate cucurri) in Dauid referri*] 18 ordinata diuersitas *PT* 19 sed si quia *ex* sed quia *m. 2 V* et si quia *Tα* et si qua *P* 20 ui de = tur *P* 21 meminimus *ex meminuerimus m. 1 V* eam *V* 22 enim iniquitatibus *V*.

enim gloriabitur castum se habere cor coram deo nec si unius diei fuerit infans? manente in nobis etiam secundum apostolum et origine et lege peccati. non ergo conscientiae humanae uox ista conueniet.

5 5. Sed uideamus, ne forte eius querellis hic abnegatae de se iniquitatis competat sermo, qui peccatum non fecit et in quo inuentus dolus non est, qui et dixerit: ecce ueniet princeps mundi et non inueniet in me quicquam: peccati scilicet in se calumniam non reperiendam, per quod de peccato
10 peccatum condemnaturus esset in carne. ergo hic intellegendus est conqueri captatam animam suam et inruisse in se fortes, qui et habuit hanc querellae securitatem, ut in se neque iniquitatem neque peccatum esse profiteretur, et qui sine iniquitate cucurrisset se dixerit secundum illud: exultauit ut gigans
15 ad eurrentam uiam, a summo caelo egressio eius et occursum eius usque ad summum eius.

6. Hic ergo solus currens direxit, qui infirmitatis nostrae humilitate suscepta egressus caelos, regressus ad caelos, qui reuehens nos secum oblaturusque deo munus precatus sit:
20 exsurge in occursum mihi et uide tu, domine, deus uirtutum, deus Israhel. intende ad uisitandas omnes gentes: ne miserearis omnibus, qui operantur iniquitatem. exurgere enim sibi in occursum deum uirtutum ad uisitandas omnes gentes precatur: in eo namque coexcitatae
25 et collocatae a dextris eius in caelestibus gentes sunt. et dignum

7 Ioh. XIV, 30. 14 Ps. XVIII, 6 sq.

1 enim *om. R* 2 fuerit *ex fuerat m. 1 R* 5 quaerellis *VR querelis PTE* abnegate *V abnega = tae (n eras.) R* 7 non *add. m. 2 V* 8 in me *om. V* 9 calumnia non reperienda *VPT* 10 esset *om. V* 11 conquaeri *VR* captam *R* inruisse *ex inruis corr. m. 2 V* in eum *R* 12 habuit *om. Vc* habuerit *T* iniquitatem neque *add. m. 2 V* 13 et *om. V* 14 se *om. V supr. add. R* exultabit *P* ut *add. m. 2 V* gigans *VRP cf. Neue Formenl. I, 149* gigas *TE* 15 caelo *VRPT* caeli *E* 17 hic *ex hir V ex hinc R* currens *add. m. 2 V* dixerit *R* 18 regressus ad caelos *om. V* 19 oblaturusq; dñm precatus sit *P* oblaturusq. deo precatus sit *T* 21 istrabel *V* 24 praecatur *VR* coexcitatae *RT* excitatae *V* quoexagitat *P*.

fuit, reditum eius ambitione occursus cælestis ornari, ne ingressuro cælos dignatio paterna deesset. neque id mirum, cum primo nominis sui martyri Stephano uelut in primoribus cæli in occursum a deo patre descensum sit. uisitari itaque in occursum suo omnes gentes precatur secundum illud: neque enim misit deus filium suum in hunc mundum, ut iudicet mundum. sed ut saluus fiat mundus per ipsum. descensum namque eius in carnem et ex Maria natiuitatem lætantes angeli et patentes cæli honorauerunt. non impudens ergo hæc occursus sui oratio est, cui ad salutem gentium, sicuti et psalmo alio et apostolico testimonio continetur. primogenito ex mortuis uox occurrentis hæc fuerit: filius meus es tu, ego hodie genui te. hanc itaque occursus sui significationem uisitandis in se gentibus deprecatur, non tamen iudicii seueritate præterita, cum misericordia ab omnibus, qui ipiquitatem operantur, auertitur: omnibus quidem in eo, quia caro factus est, gentibus uisitatis, sed æque omnibus iniqua operantibus iudicatis.

7. Interiecto enim diapsalma, quæ impietatem populi essent mansura, declarat. mox namque et templi desolatio et ciuitatis euersio et ipsos illos captiuitas consecuta est. quin etiam nunc ingressu ciuitatis eiusdem edicto romani regis inhihentur. et cum deserta sanctorum sancta et prophetias silere et placationum hostias deesse et dignitatem omnem deformatam ministerii leuitici recordantur, conuersi nunc et fame uerbi dei et cibi salutaris adfecti ad solacium præsentium miserarium circumire

5 Ioh. III, 17. 12 Ps. II, 7; Act. ap. XIII, 33.

^{oc a}
 1 cersus corr. m. 2 V ne ingressuro ex ngressuro m. 2 V 2 caelos ex taelos m. 2 V paterna deesset VRPT paterna de caelo deesset E 3 primoribus (om. in) V in prioribus R 5 gentes om. R præcatur VR 6 dñ ex dñ m. 2 V 7 per eum RPTE 10 occursusque oratio V occursus oratio PT 11 psalmogeniti uocibus alio — primo omiſſis R¹, primogenito ex psalmogeniti corr. man. rec. 12 fuerit (er eras.) R 14 depræcatur VR 17 aequo R 19 in impietatem E impietas P esset = P 20 et ciuitatis ex ciuitatis m. 2 V 21 euersio — captiuitas in marg. inf. add. m. 2 V 22 eius V 23 profetias VR placationum (om. et) V 25 leuitici V fame (om. et) V 26 præsentiu (ū in ras. 3—4 litt.) R.

sunt soliti ciuitatem. id enim sequitur: conuertentur ad uesperam et famem patientur ut canes et circumibunt ciuitatem. famis huius tempus et per prophetam alium denuntiat deus cum dicit: ecce induco famem super terram: non famem panis, neque sitim aquæ; sed famem uerbi, ut audiatur uerbum dei, inprudenciam eorum ac rabiem in nuncupatione canum arguens secundum illud: libera me de ore leonis et de manu canis unicam meam. et hunc quidem habent interioris conscientiæ suæ dolorem, cum se dispersos, cum captiuos, cum tributarios congemescunt, sine templo, sine sacerdote, sine regno: et hoc, posteaquam in maiestatis dominum saluatoremque mundi manus impias intulerunt.

8. Sed ubi de peccato crucifixi unigeniti dei arguuntur, impii esse non desinunt; et dolore translatae ad gentes diuinæ cognitionis accensi ore adhuc uerbisque desæuiunt. sequitur enim: ecce loquentur in ore suo et gladius in labiis eorum.

9. Sed hanc obtrectandi atque insectandi impietatem non solum in his, sed etiam in gentibus, quæ audire detrectant, ita diuinus sermo condemnat: quoniam quis audiuit? et tu, domine, deridebis eos, pro nihilo habebis omnes gentes. nemine audiente iridentur a deo; quia, ubi dicitur: quis?, ibi aut rarus significatur aut nullus: nullus secundum illud: quis similis tibi in diis, domine?

4 Amos VIII, 11. 8 Ps. XXI, 21. 25 Ps. LXXXVIII, 7; LXXXV, 8.

2 canis V circuibunt V circuibunt R 3 famis huius tēpus et
per V famis huius pēs per R famem huius temporis per PTE
4 denuntiat deus (dñs) cum dicit *scripsi cf. adn. Bened.* denuntians (denunciāns R) cum dicit VR denuntians dicit PTE 5 aq R 6 inprudenciam V
7 atq. T qua P in nuncupatione ex in nuncupationem corr. m. 1 V
11 congemescunt V congemiscunt RPTE 14 arguentur VR 15 ex dolore V 16 accensi RPT 17 loquitur V
loquuntur V²P¹T¹ 19 adque VR impietate V, cf. Acad. p. 27 20 que
corr. m. 2 V audire ex audiri m. 2 V audere R detractant R
22 et tu dñm V 23 iridentur TE 24 nullus poster. loc. om. RPT
25 qui V similis tui R diis ex dies m. 2 V.

rarus autem in eo, cum dicitur: quis dabit ex Sion salutare Israhel? inidentur igitur non audientes et in quorum ore labiisque sit gladius; quia in cælis habitans deus subsannabit aduersus deum et Christum eius reges ac principes congregatos. gentes etiam omnes spernet uisitas et non obedi- 5
dientes; quia, quamuis ex his sit portio quantulaecumque credentium, tamen uniuersitas reputatur in plurimis secundum illud domini dictum: numquid, cum uenerit filius hominis, inueniet fidem super terram? non quod non in aliquibus reperietur, quibus et dicitur: uenite, benedicti 10
patris mei, possidete præparatum uobis regnum a constitutione mundi; sed, cum pauci ex omnibus gentibus sint fideles, non per paucos efficitur, ne non omnes gentes sint infideles. inridendarum autem gentium ea maxime causa est, quod, dum crucifixum, dum mortuum, dum sepultum stultitia 15
prudentiæ sæcularis exprobrat, magnæ pietatis sacramentum non intellegentes filium dei resurgentem ex mortuis et maiestatis esse dominum non credunt.

10. Sed habens ille potestatem animæ ponendæ et animæ resumendæ, quia hoc mandatum accepit a patre, inrisis spre- 20
tisque gentibus subiecit: fortitudinem meam ad te custodiam, quia deus susceptor meus est: deus meus, misericordia eius præueniet me, deus meus ostendit mihi inter inimicos meos. fortitudinem suam ad deum custodiet, animam suam scilicet, quam deposuit resumendo: 25

1 Ps. XIII, 7; LII, 7. 8 Luc. XVIII, 8. 10 Matth. XXV, 34.

1 rursus autem *PT* daubit *corr. m. 2 V* exion *R* 2 istrahel *V* et
om. R 3 gladiisque si gladius *V* 4 regis *V* principes (*e in ras. a m. 2*) *V*
5 obydientes *V* 7 et credentium *V* putatur *V* 8 uenerit *ex ueneris*
m. 2 V 9 super *add. m. 2 V* 10 repperietur *VRP^a sed cf. F. New*
Forment. II, 473 benedicti *ex benedicto m. 1 V* 11 praeparatum *ex*
praeparatum R 14 aute *corr. m. 2 V* aut *corr. m. 3 R* gentem *V*
15 stultia *P* stultae *V* 16 exprobrae *V* exprobrant *PE* 17 dī *ex die*
corr. m. 2 V 19 sed habens *sed ille (del. m. 2) V* post animae
ponendae uerba repetita et animae ponendae *del. m. 2 V* 20 spræti-
que *R* 22 meus *es RPTE, sed cf. Sabatier II, 117* 24 ad deum
qui custodiet *P*.

nemo enim auferet eam ab eo, quia uirtus sua et refugium suum sit, in cuius manibus commendauerit spiritum suum. cuius misericordia eum præueniet, ut etiam ante resurrectionem dei filius intellegatur, cum moriente eo, obscurato sole, lux
 5 deperit, cum pendente eo in cruce tremit terra, cum descendente eo ad inferos sanctos eius inferi non tenent, cum emittente eo spiritum uelum templi tamquam custodia illinc spiritali erumpente discinditur, cum postremo centurio proclamat: uere dei filius erat iste. custodita igitur ad
 10 deum fortitudine sua, quia lux lucet in tenebris et tenebræ eam non comprehenderunt, et præueniente eum misericordia sua ostendit ei inter inimicos eius, quia susceptor eius esset, cum id etiam inimici confessione patuisset: uere eum dei filium esse centurio proclamat. et hæc tum quidem
 15 ita cognita sunt.

11. Sed quia secundum illud: et uidebunt in quem conpuxerunt etiam in futurum inter inimicos eius ostendet deus, quod eius sit susceptor, quippe cum secundum apostolum introgressa gentium plenitudine id, quod Israhel sit relieum,
 20 saluabitur, ut quod scriptum est impleatur: ueniet ex Sion, qui liberabit et auertet impietates ab Iacob — et hoc illis a me testamentum, cum auferam impietates eorum, ad significationem itaque repositæ huius misericordiæ speique subiecit: ne occideris eos, ne quando
 25 obliuiscantur legis tuæ. disperge illos in uirtute

9 Matth. XXVII, 54; Marc. XV, 39. 10 Ioh. I. 4. 16 Zach. XII, 10; Ioh. XIX, 37. 20 Esai. LIX, 20. 21 Rom. XI, 27.

1 aufert PTE et quia corr. m. 1 R et quia VPE refugium ex refugiem corr. m. 2 V 5 in cruce ≡ (una litt. eras.) R in crucē I tremuit terra PT remittere I 8 discingitur V 9 ueri Vb adeum RPT 10 fortitudo V 11 conpraehenderunt R praeueniente ex praeuente T 13 potuisset V uere enim eum E dū uere eū T 14 quidem tum Pb 17 in futuro T ostendit V 18 sit ex ostendit corr. m. 2 I 19 introgressa ex introgesta m. 2 V gentium multitudine R istrahel V reliquum R reliquum PTE 20 scribturn V exion R 21 quiliberabit ex queliberauit m. 2 V qui eripiat R impietates ex impietate P impietatem T ut hoc R 24 nec occideris V 25 disperge (par sup. lin. add. m. 2) V disperge RPTE in uirtutute R.

tua et destrue eos, protector meus domine, delicta oris eorum, sermonem labiorum ipsorum; et comprehendantur in superbia sua et de exsecratione et mendacio conuellentur in consummatione; in ira consummationis et non erunt et scient, quoniam 5 deus dominatur Iacob finium terræ. inimici quidem propter nos. sed dilecti propter patres; misericordiæ id, quod eorum est relicum, reseruatur. dispersi quidem interim circum omnes fere gentes, sed consparsione eorum sancta æque radice liberabuntur. destruentur ergo secundum prophetiam non occisi, 10 sed dispersi et destruentur in delictis oris eorum et sermone labiorum, cum ex Sion ueniat liberator, de quo clamauerunt: crucifige, crucifige et cui dixerunt: nos patrem habemus Abraham et rursum: quis tibi dedit hanc potestatem? et: in qua potestate hæc agis? in hac igitur 15 superbia comprehendentur, cum saluatori suo hæc a se ingesta esse non cognoscant; auersaque impietate de exsecratione ac mendacio auellentur et hoc in consummatione, quia, cum intrauerit gentium plenitudo, tum quod Israhel est relicum saluabitur. in ira autem consummationis non erunt, quia impietates 20 ex Sion ueniens auertet: non autem non erunt, qui et sunt cognituri cognoscentque, quia deus Iacob dominetur finium terræ, non iam in funiculo hereditatis et in Iacob portione

13 Luc. XXIII, 21. Ioh. VIII, 39. 14 Luc. XX, 2. 15 Matth. XXI, 23.

1 distrue *V* dilecta *V* 2 et comprehendantur — in consummatione *om. V* et comprehendantur — conuellentur *in marg. infer. add. m. 3 R* comprehendentur *ed. post Par. 1572* 4 conuellantur *R³* consummatione (*om. in*) in ira consummationis *R* in consummatione consummatio in ira consummationis *PE cf. infra lin. 18 sq.* 5 quonia dñs dominatur Iacob *V* quoniam deus dominabitur Iacob *R* quoniam deus Iacob dominabitur *e* quia deus Iacob dominator *T* quia dñs dominat *P* 7 patres ex patris *m. 2 V* 8 reliquum *R* reliquum *PTE* 9 consparsione *VRI²¹* conspersione *P²E* conspersiones *T* sancta adque *VR* sancta atque *e* 10 profitiam *V* 11 et ante destruentur *om. R* 12 exion (exiō *V*) *VR* 13 crucifige *semel R* dixerant *V* 14 habraham *V* abraam *T* 15 agis *ex facis T* 16 conpraehendentur *VR* incesta *R* 17 auersaque ≡ *R* aduersaque *V* 18 qua cum *V* quae cum *R* 19 reliquum *R* reliquum *PTE* 20 in ira — quia *om. V* impietates ex impietatis *P* 21 exion *VR* 22 cognoscente *V*.

noscendus, sed deus Iacob, id est, quia, qui in homine Iacob deus intellectus et uisus est, dominator sit terræ finium, quorum et creator est confitendus.

12. Sed illos interim desolationis ac dispersionis suæ manet
 5 pœna. nam etsi consummationi temporum propter patres et
 electos hæc dispensatio misericordiæ reseruetur, interiecto tamen
 diapsalma, quid in eos interim repetita significatione constitutum
 fuerit, ostenditur. sequitur enim: et conuertentur in
 uesperum et famem patientur ut canes et circumi-
 10 bunt ciuitatem. ipsi dispergentur ad manducan-
 dum: si autem non saturabuntur, et murmurabunt.
 amissa ciuitate temproque deserto et secundum romani regis
 edicta circumeuntes tantum, non etiam ineuntes ciuitatem famis
 eos non huius panis et cibi, sed oblationum, hostiarum et
 15 uisionum, quibus omnibus saturabantur. adficiet, aduersum
 custodem suum canum improbitate latrantes. et dispergentur
 ad manducandum: quia per diuersa speciem sacerdotii
 illius legitimi et holocausti et circumcisionis imitantur, eum
 hæc tantum non nisi intra Hierosolimam sint legitima con-
 20 stituta. sed ad manducandum dispersi non saturantur. non
 enim nisi sanctis et deo placitis et loci ipsius ac templi con-
 stitutione religiosi sollemnitatibus explebuntur. sed adhuc et
 murmurabunt: ne hæc quidem fame festiuitatum suarum
 edomiti, ut secundum murmur, quo in deserto deum exacerba-
 25 uerunt, penitentiae quiete respiciant.

1 quia qui *Bened. in adn.*, quia *VRPα* qui *ex* quia *T* qui *ε* 2 dominator *ex*
 dominabitur *m.* 2 *V* 5 temporum *ex* temporam *m.* 2 *V* 6 hanc *P*
 dispensati *corr.* *m.* 2 *V* 7 quid *ex* quide *m.* 1 *V* in *ex* inter *m.* 2 *V*
 9 canis *V* circuibunt *R* 13 ineuntes *ex* non ineuntes *m.* 2 *V* introeuntes *T*
 fames *PTE* 14 sed cibi *P* cibi *T* ostiarum *V* & uisionum *R* uisionum
VPE 15 saturabantur (abantur *add.* *m.* 2 *V*) *VRTα* saturabantur *Pε*
 17 manducantur *ex* manducandum *m.* 2 *V* sacerdotii illius *ex* sacer-
 dotillius *m.* 3 *R* sacerdotii alius *ex* sacerdotium alius *m.* 2 *V* sacer-
 dotii alias *un.* *Vat. rec.* 18 olocausti *V* holoc — austi *P* holochausti *T*
 19 int *ex* in *T* hierosolimam *R* hierosolyma *VT* 20 dispersi — (*eras. u?*)
R 21 nisi *om.* *VRe* ipsius templi ac constitutione *V* ipsius hæc
 templi constitutione *b* 22 solemnitatibus *TE* & murmurabunt *R*
 murmurabunt (*ex* murmurabuntur *m.* 2 *V*) *VITb* 23 fame *add.* *m.* 2 *V*
 24 ut *om.* *R* qd̄ in deserto *R* 25 respiciant *ex* respiciantur *m.* 2 *V*.

13. Sed inter hæc spes omnes suas et gratulationes psalmi
 fine concludit dicens: ego autem cantabo uirtuti tuæ.
 exaltabo mane misericordiam tuam: quia factus
 es susceptor meus et refugium meum in die tribu-
 lationis meæ. adiutor meus tibi psallam: quia 5
 deus susceptor meus, deus meus misericordia mea.
 et ista quidem omnia possunt ad prophetæ gratulationem referri;
 sed neque a domini sunt confessione diuersa. hæc enim eorum
 dispersio passionis impietatem est consecuta. sed quod in
 misericordia dei mane, quia susceptor et refugium eius factus 10
 est, exultaturus est, uidetur id ad resurrectionis tempus esse
 referendum; quia, cum omni tempore laus dei cantanda sit a
 propheta, resurgenti tamen ex mortuis diluculo in cælosque
 redituro exultatio matutinæ gratulationis est propria, domino nostro
 Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen. 15

PSALMUS LIX.

In finem, in his, qui inmutabuntur, in tituli inscrip-
 tione Daud in doctrinam, cum succendit Mesopo-
 tamiam et Syriam Sobal, et conuertit Ioab et per-
 cussit uallem Salinarum duodecim milia. 20

Deus, reppulisti nos et destruxisti nos et reliqua.

1. Multa in psalmo ante rerum gesta præscripta sunt, qua
 necesse est ad alicuius intellegentiæ significationem his, qua

2 tue VP 3 & exultabo R exultabo P²T ed. Basil. 1550 4 et
 refugium — susceptor meus om. V et refugium in (om. meum)
 PT² 7 quidem om. PFE 8 a del. m. 2 V 9 impietate R sed
 quotquot P 10 dei om. PT manent P manet e qui V qua R
 factus sit T 11 exultaturus est sup. lin. a m. 2 V est exultaturus T
 exultaturos (om. est) P 13 tamen ex tam m. 2 V deluculo V
 14 gratulationis ex gratulatio m. 3 R est om. R dn̄o n̄ V domino
 n̄o T domino RPE 15 in omnia saecula s. a. VPT²E Explicit
 psalmus LVIII. incipit psalmus LVIII VP Explicit psalmus LVIII.
 incipit LVIII R Expl. de LVIII. incip. de LIX T 17 in his
 quae h. l. VR sed et. infr. cap. 1 et 2 in tituli inscriptione R in titulis
 V sed et. infra et Sabatier II. 119 18 in doctrina VRa 19 Su-
 bal. et corr. ex SuBaLeTH R 22 in om. T praescripta V 23 ad
 om. PT significatione T.

effecta sunt, anteferri: cum in finem, cum pro his, qui demutabuntur, cum tituli inscriptio, cum in doctrinam David superscriptio comprehendit. post quæ gestorum
 5 Sobal, et conuertit Ioab et percussit uallem Salinarum duodecim milia. quo psalmus omnis ab historia dissentit. nam cum Sobal percussit cum Mesopotamia et Syria, quæ ab eodem ad bellum commota et accensa et capta est, hanc maximi belli uictoriam ingens gratulationis lætitia conse-
 10 cuta est. psalmus autem totus tristis et mæstus est, cum super repulso detractoque populo dolor est, cum commotæ turbatæque terræ querella est, cum sanandæ contritionis eius oratio est. deinde id, quòd in Salinarum ualle memoratum est, neque in historia, neque in aliquorum translatorum intelligentia est.
 15 nam secundum Aquilam, qui translator legis Iudæis post passionem domini fuit, ita scribitur: cum percussit ualles. sed hic secundum litteram scribens et extra spiritalem intelligentiam manens belli locum edidit. translatio autem illa seniorum septuaginta et legitima et spiritalis, ante passionem domini
 20 gesta que suscepta, per nominum naturarumque species nunc quoque, ut in omnibus psalmis, causam sensumque manifestat, in commemoratione gestorum non argumentum psalmi, sed tempus

1 in fine *VRP* cū ante pro his *supr. scr. m. 1 P* 2 inscriptio *V* in doctrina *VPTe* 3 superscriptio *V* superscriptio *ex* superscriptid (?) *R* conpraehendit (co in *ras. R*) *VR* post quæse *V* 4 et syriam iobal *omissis uerbis* et conuertit Ioab *V* et siriam subalet ≡ (*eras. h?*) c. I. *R* et siria sub al. et c. I. *P* 6 milia *om. V* quod *VPT* qd *R* omnis *om. e* 7 cum *add. m. 2 V* subal *R* percussus *RPTE* cum *del. m. 2 V* et siria quæ *R* syriaq: *T* 8 ab eo *T* ad *supr. scr. m. 1 R* 10 estristis (*is in fin. add. m. 2*) *V* 11 destructoque *TE* 12 quaerella *VR* sanād^{ae} *corr. m. 2 V* contritionis *ex* contristionis *m. 2 V* 13 in salinarum moratum est *V* 14 in hystoriā *P* 15 aquilam (*qui in ras. a m. 2*) *V* aq¹lān *P* acylan *R* legis *om. R* iudaeus *T* 16 dī *V* 17 spiritalē *ex* spiritalē si *m. 2 V* intelligentiam habens *PT* 18 dedit *R* 19 dī *V* 20 gestorumque *VRPa* gestorumque ordinē *T* locus nondum sanatus *nomi* ≡ ū *R* 21 uti nominibus *R* sensusque *P* 22 in commemorationē *P*.

ostendens: ne ob id, quod continetur in gestis, sed ut tum, cum ea gesta sunt, scriptus esse noscatur.

2. Sed antequam de tempore loquimur prophetiæ, quia multum ad intelligentiam psalmi proficit scire, quando sit scriptus, de superscriptione tractemus, quæ intellegenda refertur ad finem et his, qui inmutabuntur: qui ex impietate scilicet ac uitiiis desinentes ad religionem atque innocentiam transferentur et ex peccatis synagogæ ad ecclesiæ gratiam demutabuntur, sicut in eo psalmo, qui primus pro his, qui inmutabuntur, est scriptus, ostendimus, cum dicitur: audi filia et uide et inclina aurem tuam et obliuiscere populum tuum et domum patris tui; quoniam concupiuit rex speciem tuam; et rursum in eodem: pro patribus tuis facti sunt tibi filii, constitues eos principes super omnem terram. filiorum itaque demutatione facta pro patribus paternam domum obliuiscitur, deo regi magis regina placitura, cuius morte renouatur ad uitam. et ideo tituli inscriptio pro his, qui inmutabuntur, adscribitur, gloriam mortis eius, qui pro omnibus mortuus, tituli inscriptione testante. et testante ad doctrinam Dauid, ut omnes eum Dauid, qui et oriens et iustus et rex æternus est, nouerimus; qui inimicas nobis infestasque uirtutes cum duce suo peremit, omnibus his. qui aduersum nos uitiorum bella accendere erant soliti, extinctis: non in ualle planctus, neque in ualle tabernaculorum, sed in ualle salium; id enim magis quam salinarum græcus sermo declarat, cum ex se iam non

10 Ps. XLIV, 11 sq. 13 Ibid. 17.

1 ostendens *ex* ostendit *m.* 2 *V* 3 loquamur *R⁹PT^e* loquemur *α* 4 proficit *ex* profecit *P* profecit *V* scriptum *V* 5 de superscriptione *VR* in finē *V* 7 adque *V* 8 ecclesiae *V* 10 est *ex* et *m.* 2 *V* scribitus *VR* dicimus *R* audi filia *om.* *P* parua lacuna *rel.* 14 nati sunt *RE* filii *V* constitues principes *V* 15 super *ex* super eos *m.* 2 *V* $\text{fi} \equiv$ liorum *P* 16 obliuiscitur *ex* obliuis *m.* 2 *V* 17 morte *add.* *m.* 2 *V* 18 inscribitio *V* 19 gloriam *T* gloria *VR* gloriæ *PE* est mortuus *T'* mortuus est *E* 20 et testante *om.* *V* dauit *V* 21 omnesecundum dauit *corr.* *m.* 2 *V* rex et aeternus est *VPT^eE* 22 inimicus *V* infestasque *P* 24 plantas *V* 25 salium *P* salium *V* 26 declarat *ex* declarat *m.* 2 *V*.

flebiles habitationes nec lamentanda tabernacula, sed salem
 potius hæc mundi huius uallis exhibeat, eos scilicet eorumque
 similes, quibus dictum est: uos estis sal terræ, in quibus
 maxime anticus ille nosque incendens hostis extinctus est. pro
 5 his igitur in fine commutandis et sub testimonio ac tituli in-
 scriptione ad Dauid edocendis psalmus hic scribitur, non alio
 tempore, quam cum Nathan propheta throni æterni regem ex
 Dauid semine nuntiauit. in eo enim tempore hæc, quæ in
 rebus gestis præscribuntur, effecta sunt, in quo prophetia æterni
 10 regis ostensa est. intellegendus ergo psalmus pro his est, qui
 inmutabuntur, in Dauid æternum regem edocendis, et qui pro
 amissis patribus erunt ex commutatione iam filii. ita enim cœpit:

3. Deus, reppulisti nos et destruxisti nos: iratus
 es et misertus es nobis. commouisti terram et
 15 conturbasti eam: sana contritiones eius, quia
 mota est. ostendisti populo tuo dura, potasti nos
 uino conpunctionis. dedisti metuentibus te signi-
 ficationem, ut fugiant a facie arcus. secundum com-
 munem sæculi sensum iræ miserationique non conuenit, neque
 20 ipsius in eisdem uterque hic idem conueniet adfectus, ut ultionis
 uoluntati uoluntas miserationis admixta sit. solis autem hoc
 patribus pie irascentibus congruit, ut misericors eorum ira in
 peccatis sit filiorum, secundum etiam illud beati Pauli, cum ita
 Satanæ in interitum carnis tradit, ut spiritus saluus
 25 sit in die domini, uindictæ præsentis seueritatem ad salutem
 spiritus proficere demonstrans. æternus ergo ille et cælestis

3 Matth. V, 13. 23 I Cor. 5, 5.

1 nec ex nec cum *m. 1 V* sallem potius *P sales* potius *T uallem*
 potius (*u in ras. a m. 2) V* 4 antiquus *R antiquus PTE* 6 a dauid *T*
 Dauid *e* edocentis *VRa* edocentes *P, cf. Acad. p. 16* 7 troni *P*
 ex *supr. scr. m. 1 R om. V* 8 semine esse *VE* nuntiauit ex nun-
 tiasit *m. 2 V* nunciauit *R* 11 in dauid *om. V* 12 erant *V* 13 dex-
 truxisti *V*, iratus es nobis ex iratus est *m. 2 V* iratus es nobis *PTb*,
cf. Sabatier II, 119 16 commota *Pb* tuo *om. R* potasti ex putasti
m. 2 V 17 metuentibus ex metuentis *m. 1 V* 20 idem *om. Pb* ut
om. V 21 uoluntati uoluntas (tati uolun *add. m. 2) V* uoluntati (*in ras.*)
 uoluntas *P* miserationi ex miserationis *R* 22 misericor *V* 23 si
 filiorum *R* 24 in *om. R* 25 uindice *V* 26 ille cælestis *PTE*.

omnibus pater. qui et dixit: ego occidam et ego sanabo, sic repellit et destruit suos, ut misereatur iratus. destruxit enim Hierusalem templum, sed cælestem sanctis reddidit ciuitatem: reppulit ab operationibus legis, sed iustificationem fidei iustificans ex fide impium tribuit; dissoluit terrestre regnum, sed reges constituit cælorum. ita iram misericordia consecuta est, dum damno terrenorum præsentium ingens æternorum bonorum retributio repensatur. 5

4. Et hæc quidem non magis ad Israhel, quam ad uniuer- sitatem humani generis aptata sunt; quia ex uno in omnes 10 sententia mortis et uitæ labor exiit, cum dictum est: maledicta terra in operibus tuis, nunc autem per unum in omnes donum uitæ et iustificationis gratia abundauit, ut quorum terra maledicta est, horum nunc conformia deo corpora sint, et quæ commota metu et ignoratione turbata et labore contrita 15 est et ipso illo lætificantis uini conpuncta potu, nunc susceptæ significationis securo uirtute futuræ iræ defugiat potestatem. in arcu enim, ut frequenter tractauimus, præparatæ ad pœnam impiis iræ terror ostenditur secundum illud: numquid irascetur per singulos dies? arcum suum tetendit et 20 parauit eum et in eo parauit uasa mortis, sagittas suas arsuris operatus est. metuentibus igitur significationem dedit uel signi in frontibus, uel fidei in cordibus, uel testimonii in operibus, uel gloriæ in confessionibus, uel uictoriæ in martyribus, ut a facie arcus iræque fugiatur, 25

1 Deut. XXXII, 39. 11 Gen. III, 17. 19 Ps. VII, 13 sq.

1 et sanabo *R* 2 reppulit *P* et destruit uiros *corr. m. 2 V* destruxit *V* 4 reppulit *TE* ab operationib. regis *V* iustificationem ex iustificationis *m. 2 V* 6 ira misericordia^m *corr. m. 2 V* 7 bonorum *R add. m. 2 V om. PT* 9 histrahel *V* 10 apta *P* 11 extat *R* 12 suis *V* in omnes donum *om. PT* 13 et *om. Pe* iustificationis ex iustificationes *m. 2 V* 14 conformando corpora *V* 15 et labore — uini con *om. V* 16 et ipso illo *P* lætificatis *R* 17 sc̄ificationis *T* 19 ira & terror *P* irascitur *R* 20 per singulos dies nisi conuertamini arcum suum *R* 21 et parabit eum et in eo parauit *V* et parauit in eo *RPTTE* 22 arsuris *ex arsuris R* operatus est *ex superatus est R* 23 dedit *add. m. 2 V* uel fide *P* 24 ut ≡ uictoriæ *R* 25 in martyriis *e* a facie *P* iræquæ *R¹*.

ut dictum est: natio uiperarum, quis monstrauit
 uobis fugere ab ira uentura? gratulantis igitur
 humani generis hæc uox est post regnum mortis, post diaboli
 terrores, post laborum peccatorumque onera, post infelicis
 5 lætitiæ dolorem, quia uitiorum gaudia, cum sint intellecta, con-
 pungunt. in uino enim secundum apostolum lasciuia est. et
 sicut est uinum cor hominis lætificans, ita et uinum est cor
 hominis conpungens. nam et calix iræ est, sicuti et calix
 uitæ est.

10 5. Post hæc ergo et post hoc uini conpunctionis uinum signi-
 ficatione fugiendi arcus iræque concessa uniuersitas fidelium
 æternis spæbus exultat. id enim mox diapsalma interueniente
 declarat: ut liberentur dilecti tui, salua dextera tua
 et exaudi me. — dextera domini fecit uirtutem et a
 15 dextris deo uirtus dei coexcitata secum humilitatis nostræ carne
 consedit. data ergo significatione fugiendi a facie arcus libe-
 rantur dilecti et per dei dexteram saluantur. et a qua facie
 arcus liberentur saluenturque, apostolus docuit dicens: qui
 liberauit nos de potestate tenebrarum et transtu-
 20 lit in regnum filii dilectionis suæ. liberandi ergo
 dilecti saluandique per dexteram dei sunt.

6. Sed salutis huius ad fidei firmitatem noscenda est prophetia.
 sequitur enim: deus locutus est in sancto suo: lætabor

1 Matth. III, 7. 6 Ephes. V, 18. 14 Ps. CXVII, 16. 18 Coloss. I, 13.

2 fugeræ *V*¹ ab uentura ira *T*¹ gratulantis *ex* gratulantes *m. 2 V*
 3 post diaboli tortores *P* 4 onera *ex* one *m. 1 V* honera *PT* infelicis
ex infelices *P* infaelicis *V* 5 gaudia *ex* gaudia *m. 2 V* intellec-
 &
 6 enim *T*¹ etenim *Pb* lasciuia *R* 8 nam et calix uitæ est *R*
 sicuti et calix iræ est *in marg. add. m. 1 R* 10 hoc uini conpunctionis
 1
 uinum (unum *V*) *VR* hoc uinum uini conpunctionis uinum *P* hoc uinum
 conpunctionis *T* hoc conpunctionis uinum *E* significationē *R* signi-
 ficationem *V* 11 concensa *R* 12 æternis rebus *R* æternis speciebus *P*
 diapsalma *P* 13 dextera tua *om. V* 14 et a dextris (et dextris *R*)
 dō uirtus dī *VR* et a dextera dō uirtus dī *Pb* et ad dexterā dī uirtus
 dī *T* et a dextris dei uirtus dei *e* 15 coexcitata secus *P* excitatus
 eum *V* 16 refugiendi *V* 17 saluanturque *R* 22 firmitate ^m *corr. m.*
 2 *V* profetia *ex* profetia *m. 2 V*.

et partibor Sicimam et conuallem tabernaculorum
 dimetibor. meus est Galaad et meus est Manasses
 et Ephræm fortitudo capitis mei, Iuda rex meus,
 Moab olla spei meæ. in Idumæam extendam cal-
 ciam mentum meum: mihi allophyli subditi sunt. in
 sancto deus locutus est, in eo nempe, cui etiam dæmones
 clamant: scimus, quia tu sanctus dei es et de quo
 angelus euangelizat: et quod ex te nascetur sanctum,
 uocabitur filius dei. in hoc itaque sancto locutus est,
 cum dicit: pater, qui in me loquitur, ipse facit opera
 sua. locutus ergo in sancto deus in principio sermonis exultat.
 exultabit enim ut gigans ad currendam uiam, exul-
 tabit in Sicima partienda. Sicima Samaria est, quæ eadem et
 Sichem est, quam Iacob Ioseph filio suo sub benedictione
 spiritus deputauit, hæc, cum omnibus antea legis temporibus
 in impietate mansisset, euangelium domini ex parte suscipiens:
 nam hodieque pars eius inreligiosissimis studiis de studio uetere
 detinetur. illic enim uaccæ adoratæ, illic mons relicto sacrario
 electus. illic regnum aduersum Iudam excitatum. sed eodem

7 Marc. I, 24. 8 Luc. I, 35. 10 Ioh. XIV, 10. 12 Ps. XVIII, 6.

1 partibor *VPTE* diuidam *R* sicimam^h *P* conuallem *ex conualent*
m. 2 V 2 dimetibor *V*, cf. *Sabatier II, 119* dimetiar *RPTE* galaad
 (a *postr. in ras.*) *V* galaat *P* 3 et tefren *corr. m. 2 V* et efraim *P*
 et effrem *R* fortitudo *VRPE* assumptio *T* iuda — spei meae *supr.*
scr. m. 1 P 4 in idumeam *VR* in idumea *P* 5 allophili *RT* ex allophili
corr. m. 2 V allophi *P* cf. *Acad. p. 21* 8 euuangelizat *R* 10 opera
 tua *R* 11 locutus ergo ≡ ≡ ≡ (*eras. est*) in sancto deus *R* locutus
 est ergo in sancto dñs *PT* locutus ergo deus in sancto *E* 12 exultabi^t
corr. m. 2 V exultauit *Re* gigas *TE* exultauit *VR* et exultauit *e*
 13 sicima *P* Sichima *E* in samaria est *PT* 14 sichem *ex snhem*
m. 1 R sychem *VP* iosep *V* iosep *R* sub benedictione (*ne ex nem*
m. 2) sp̄s *V* sub benedictione sp̄u *R* sub benedictionis spiritu *e*
 15 ante *V* 16 in *om. V* euuangelium *R* suscipiens *V* suscipiens *R*
 suscepit *PTE*, cf. *Addenda* 17 hodiequæ *P* ueteri *ex uetere R*
 ueteri *T* 18 detenetur *V* adorate *R* odorate *PT* 19 eo *VPTE*.

primum dominus accedens etiam credente Samaritana et aquae
 uiuae potum precante fidem intulit; mox etiam apostolis praedican-
 tibus participes sancti spiritus facti sunt. partita ergo
 Sicima est, cum fideles ab infidelibus separantur. et est futuri
 5 iudicii ista diuisio, sicut scriptum est: ueniet dominus
 serui illius in die, qua non sperat, et hora, qua
 ignorat: et diuideteum partemque eius ponet cum
 hypocritis. diuisa ergo Samaria est uel iudicio, uel fide
 secundum illud: non ueni pacem mittere in terram,
 10 sed diuisionem.

7. Neque solum loquens in sancto deus Sicimam partitus
 est, sed etiam conuallem tabernaculorum dimensus est, hanc
 siquidem habitationis humanae demersam humilemque sedem.
 quam et alio loco ob aegritudines uitae ac lamentationes cala-
 15 mitatum uallem plactus esse commemorat dicens: deposue-
 runt in ualle plorationis; dimensus ergo hanc est, quia
 gentium plenitudo spectatur. et ubi modus est credentium
 futurus, illic dimensionis examen est, partem intra ecclesiam
 congregandis, parte alia in eadem ualle residentibus.

20 8. Quisque autem aliqua metitur, necesse est ut ea, quae
 sua sunt, metiatur. suus enim est Galaad et suus est Manasses.

5 Matth. XXIV, 50 sq. 9 Matth. X, 34. 15 Ps. LXXXIII, 7.

1 dñ^m V accedens V etiam credentae corr. m. 2 V iam credenti T
 samaritana ex samaritani V ex samaritanae P 2 praecante VR¹ praecanti PR³ precanti T intulit — participes in marg. inf. a m. 2 V praecantibus V 4 sichima PE fidelis V separatur ex separantur m. 2 V 5 certa diuisio PTb dñ V 7 diuidet eum (om. et) V ponit V 8 hippocritis V ippocritis R ypocritis PT aŕ: Samaria Sicima T fidei V 9 in terra R 12 demensus est P dimensum V 13 inhabitationis PT humanae — lamentationes om. PT 14 aegritudines ex aegritudinem m. 2 V calamitatem PT 15 uallum placitus V esse ex essem m. 2 V om. R 16 demensus PT¹ ergo om. PT 17 expectatur P_t ut ubi corr. m. 2 V modus ex motus P credentiū supr. scr. m 1 R 18 dimēisionis ex dimēsion m. 2 V demensionis P parte T partim e, cf. Neue Formel. I, 204
 18 dimēisionis ex dimēsion m. 2 V demensionis P parte T partim e, cf. Neue Formel. I, 204
 19 congraegandi V congregandis T partem
 aliam V 20 quisquae corr. m. 2 V quisq: T quisq R quisquis PE sed cf. Acad. p. 29, Draeger Synt. I, 101 necesse est ex neceest m. 2 V 21 manases (s in ras.) P.

mons iste Phœnicum est Arabiae Mesopotamiaeque contiguus, ex parte Manasse in possessionem deputatus: et ideo et suus est Manasses, sub Manasses nomine terrae plenitudinem, sicuti et sub Galaad omnem orbem suum esse demonstrans. sed in his usurpandis nihil praeter ius proprietatis ostensum est. 5

9. Ephrem autem adsumptio capitis eius et Iuda rex eius est. hæc sanctus loquente in se deo loquitur, qui et per Iacob Ephrem conuersa manuum sanctificatione benedixerit et regem ex Iuda, qui et expectatio gentium futurus esset, ostenderit. adsumptio ergo Ephrem est, non etiam Manasses, cum Ioseph 10 uterque sit filius. sed cum in capite significatio contineatur et corporis secundum illud: de torrente in uia bibet, propterea exaltabit caput et omnis sanctus caput est corporis Christi, idcirco adsumptio capitis eius Ephrem est, quia contra generationum ordinem ad præferendam ecclesiae 15 sanctificationem in prælato Ephrem et postposito Manasse minor maiori est antelatus. adsumptio itaque capitis sui est Ephrem, id est populi, quem in Ephrem præfigurauit, uel potius ecclesia in corpus adsumitur.

10. Iuda etiam rex meus est, id est a se dispositus et electus. non utique uel Dauid ipsi rex Iuda est, cum ex Iuda 20 rex ipse sit primus, uel loquenti in sancto suo deo rex est, sed loqui hæc sanctus iste, in quo deus loquitur, intellegendus est, qui et spiritu Iacob repleuerit ad æterni regis istius prophetiam, cum ait: non deficiet princeps de Iuda, nec 25

12 Ps. CIX, 7. 25 Gen. XLIX, 10.

1 foenicum VRPT mesopotamiae quæ = e(a eras.) R mysopotamiaeque V
2 & suus R suus PE 3 sub manasses *supr. scr. P add. m.* 2 V sub
manasse ex sub manasses R sub manasse T sicuti est P 4 sub *supr.*
scr. m. 1 R 5 ius (iu in ras.) P iura T 6 effrem RVP et sic uel
efrem (V) fere semper adsumpsio V iudas P 7 loquitur ex loquente
m. 2 V qui ex quis V inter per iacob et effrem quaedam erasa P
9 qui expectatio PT futuras V¹ 10 adsumptio ex adsumptione m.
2 V ioseph V ioseph RP 11 significatio ex significatione m. 2 V
12 corporis ex corpore P bibet ex bilet m. 2 V bibit R 13 exal-
tabit ex exaltati m. 2 V capud V 15 ad præferendum V¹ 16 et
postpositum P 18 populus Te postius V 19 ecclesia V 20 rex
meus & R rex ei est T 21 dicit V 22 loquente P dō ex dō P
23 iste ei in quo VE 24 spū V sps P repletus fuerit PT isti V.

dux de femoribus eius, donec ueniat semen, cui repositum est, et ipsum est expectatio gentium.

11. Et quia non solum ex hac generatione sanctorum, sed etiam ex peccatorum origine huic dei sancto carnis esset ineunda
 5 susceptio, quia in similitudine carnis peccati deus filium suum misit, idcirco etiam Moab olla spei eius est. et hæc quidem Moab generatio secundum eam, quæ in Genesi sententia est, diuinæ maledictionis suscepit opprobrium. sed post decem generationes per gradus successionis sancto digna fit genere:
 10 sanctusque hic ex Iuda et ex Moab originem sumens, decocta tamquam per ollam carnis cruditate, in speciem cibi significatur æterni, cum caro eius uere cibus uitæ sit. est et olla secundum Hieremiam urens peccata atque tollens; sicuti et dominus ipse mittere ignem uenit super terram et multi secundum apostolum
 15 tamquam per ignem erunt salui, cum defæcatis et perustis uitis, ut argentum ignitum, probabiles iudicentur. hinc ergo Moab spei suæ olla est, cui etiam ex Moab, cruda utique atque uitiosa, iam cælestis illa ad cibum uitæ sanctificatio carnis in spe est.

20 12. Quin etiam usque in Idumæam calciamentum suum extensurum esse se dicit, scilicet usque ad defectionem Esau: quia Idumæa, quæ sedis est Esau, prædicationis apostolicæ

15 I Cor. 3, 15.

1 semen *V* cf. *Sabatier I, 126 adn., om. RPTE* 2 repositum est *ex repositum m. 2 V* ipsum *V ipse RPTE* 3 et quam solum *V* 4 origine *ex* originem *RP* 6 est *om. V* 8 diuina *P* suscepti ^t *corr. man. rec. R* obprobrium *R* opprobriū *V* 9 generationes *ex* generationis *m. 2 V* post gradus *PT* susceptionis *R* digna fit generationis per gradus successionis digna fit genera *V hoc quoque loco dittographia deformatus* 10 sanctus itaque hic *T* sanctoque hic *V* et moab *T*. 11 cruditatem *V* 12 et ^{supr.} *scr. m. 2 V* 13 ieremiam *h. l. V* adque (*ex* adque *V*) *VRP¹* 15 defecatis *T* depeccatis *V* et perustis ut argentum *V* 17 adque *VR* 18 cibū *ex* uerbū *m. 1 R* est sanctificatio carnis in spe est (*in add. m. 2*) *V* 20 idumeam *ex* idueum *m. 2 V* 21 se *add. m. 2 V* 22 quæ sedis est Esau, prædicationis *scripsi*
 sedis est esau prædicationis *R* quæ[■] au sedis est prædicationis *V* esau sedes est prædicationis *T* esau sedes est et prædicationis *P*.

dirigat gressum. speciosi enim pedes euangelizantium sunt: et in calciamento pedes, in pedibus autem gressus ostenditur. neque solum in Idumæam cursum prædicationis extendet, sed etiam allophyli subditi sunt secundum illud: exaudi. deus, orationem, ad te omnis caro ueniet; quia deo dignum sit gentes ei omnes esse subiectas et uniuersitatem carnis ad confessionem æternæ huius misericordiæ erudiri.

13. Sed cognitis his, qui inmutabuntur, secundum tituli inscriptionem et doctrina eius, qui Dauid est æternus, accepta æternam illam primitiuorum in cælis Hierusalem et circumstantium deo sanctorum ciuitatem ingredi propheta festinat. ducem, qui se eo deducat, expectans. sequitur enim: quis deducet me in ciuitatem circumstantiæ? quis deducet me usque in Idumæam? nonne tu, deus, qui reppulisti nos et non egredieris deus in uirtutibus nostris? Esau defectio est et Edom secundum Genesim deficiens est; et secundum apostolum, quod est relicum Israhel, saluandum est. optans ergo propheta in ciuitatem circumstantiæ deduci scit se ante usque in Idumæam esse uenturum, id est in illam defectionem populi anterioris, qua maior seruiet minori. et ultima prædicatio conuertet corda patrum ad filios, cum ueniens ex Sion peccata et impietates ab Iacob auferat. sed hic idem deducet, qui et ob impietatem ante destruxit et reppulit, qui capta Hierusalem destitutoque regno indignos spretosque

1 Rom. X, 15. 4 Ps. LXIV, 3. 17 cf. Rom. IX, 27.

1 gressus *PTb* euangelizantium *R* 2 et calciamento *P* pedes *ex* pedis *m. 1 R* 3 neque *ex* neque *m. 1 V* extendit *PTE* 4 allophyli *VT* allofili *RP* sibi subditi sunt *T* 5 deus *om. ε* orationem *m* meam *RTe* 6 ei *om. V* 7 ad confessione *V* erudiri *ex* erudiris *V* 9 doctrinam *V* doctrinae *P* acceptā *RP* 10 circumstantiū ≡ (*s eras.*) *P* 12 deducat (*t in ras.*) *R* 13 quis *ex* quise *m. 2 V* 14 repulisti *PTE* 15 deus *post* egredieris *om. RPTe* 17 reliquum *R* reliquum *PTE* israhel *V* 18 in ciuitate *R* deduci *ex* deducit *m. 2 V* 19 scit *om. V* uenturam *V* 20 anterioris *ex* anteriores *P* quia maior *VRP* 21 conuertere *VRP* fort. conuertet et? 22 exion *RP* ex syon *T* ab iacob *ex* ab hac iacob *m. 2 V* ab iacob *supr. scr. P* auferat *ex* auferet *T* 23 ante *supr. scr. P* destruxit *V* et *ex* te *m. 2 V* reppulit *T* quia capta *PTE* 24 hierusale *V* distitutoque *R* destituto *VPT* sprætosque *VR*.

deseruit, solitus ante eos spiritalibus auxiliis confouere et cælesti militia aduersum inimicorum bella tutari. nunc autem deserente eos custodia spiritus sancti nullum in uirtutibus eorum, id est in exercitiis diuinæ propugnationis auxilium est. et
5 ideo, quia destruxit, non egredietur in uirtutibus eorum.

14. Sed repositæ spei, quia quod Israhel est relicum saluabit. misericordiam propheta non tacuit dicens: da nobis auxilium de tribulatione et uana salus hominis. in deo faciemus uirtutem et ipse ad nihilum deducet
10 tribulantes nos. scit uanam salutem esse. quæ ab hominibus speratur, quia et uitæ huius usus sine misericordia dei nullus sit secundum illud: melior misericordia tua super uitam, quia, nisi ad profectum æternitatis uita suscepta sit, miseriarum in nobis potius erit origo, non uitæ. auxilium itaque a deo in tribulationibus sperat, quia hominum salus uana
15 sit. postulat ergo de tribulatione auxilium in deo uirtutes concessio auxilio facturus: cum liberati omnes a lege peccati in dei potius iustificatione maneamus, cum pugnam non aduersus carnem et sanguinem, sed aduersum spiritales nequitas et mundi
20 potentes, deo satanam ipso spiritu oris sui interficiente, pergamus, cum non regnet iam in inmortalis corpore nostro tribulans nos ante peccatum, cum absorbeatur mors a uita

12 Ps. LXII, 4. 22 I Cor. 15, 53.

2 bella *ex* bellum *m.* 1 *P* turi *V* 3 custodia *ex* todia *m.* 2 *V* eorum — exercitiis *om.* *PT* 5 qui *T* destruxit *V* 6 histrael *V* reliquum *R* reliquum *PTE* saluabitur *T* 10 esse et quæ *P* esse eam quæ *T* 11 uitæ *ex* uotæ *m.* 1 *R* huius sine *PTb* 12 nullus sit usus *PTb* melior est *PE* 13 uita ^m *corr. m.* 2 *V* 14 misericordiarum nobis *V* itaque *V* 16 uirtutis *VP* uirtutē *T* 17 facturū *V* 19 sed aduersum (*ad add. m.* 2) *V* sed & aduersū *R* sed aduersus *PTE* spiritales *ex* spiritalem *m.* 2 *V* 20 potentis (*ex* potentes *m.* 2 *V*) *VPT* dō satanā (*dō supr. scr. m.* 2) *V* dō satanan *R* satanan *ex* satanam *P* sathanam *T* deo interficiente *PTb* pgamus *P* pergamus *V* 21 regnet *ex* regnetet *R* in inmortalis *ex* non inmortalis *m.* 2 *V* in mortali *RT* 22 nos *om.* *R* ante *om.* *PT* cum non (*n̄ T*) absorbeatur *PT* mor' *corr. m.* 2 *V*.

in contentione uictoriæ per dominum nostrum Iesum Christum,
qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LX.

In finem in hymnis Daud.

Exaudi, domine, deprecationem meam, intende
orationi meæ et reliqua. 5

1. Simplex est psalmus æternæ gratulationis continens proph
phetiam. nam neque res gestas neque significationis alicuius
cognomenta superscriptio comprehendit: tantum hymnus in
finem est, ut id, quod a propheta cantatum est, in fine uel 10
psalmi uel temporum explicandum esse noscatur. oratio autem
est iusti æterna sperantis seseque in Christo coexcitatum in
cælestibus gratulantis. cœpit enim ita:

2. Exaudi, deus, orationem meam, intende depre
cationi meæ. a finibus terræ ad te clamaui, dum 15
anxiaretur cor meum. exaudiri precationem suam sanctus
hic postulat, cuius et ea fiducia est, ut in orationem suam uelit
intendi, utrum sit innocens, casta et fidelis et ex intimo con
scientiæ atque cordis metu profecta, quia secundum apostolum
et corde credendum et ore confitendum sit ad salutem. inten
20
-dendæ autem orationis hinc precatio est, quod, dum corde anxio

1 in conten = = = tione R in contentionem E per dñm nostrum
Iesum xp̄m I 2 amen om. V Psalmus explicit LVIII incipit psalmus

LX V Explicit Psalmus LVIII incipit Psalmus LX R Finit Psalm LVIII
incip. Ps. LX P Expl. LVIII incip. de LX. Psalmo T 4 in hymnis
VR (ἐν ὑμνοῖς LXX) hymni e hymnus b om. PT 5 deprecationem VR
6 orationi (ex oratione) meae V orationem meam R 7 æternæ add.
m. 2 V profetiam VR 8 nam nec PT 9 cognomen PT conprae
hendit VR tantum ex tamē m. 2 V ymnus T in fine VRP 10 ut
om. PT ut id om. V in finē PTe 11 explicandum esse noscatur om.
PT 12 est post iusti in fin. uers. postea add. m 1 R 13 gratula tis P
14 deprecationi V praecationi (precationi T) RPT 16 exaudiri ex
et exaudiri m. 2 V praecationem V ^{de} ꝑcationem R 17 ea ex ei corr.
m. 1 R uellet VR 18 casta fidelis I 19 adque VR profeta V
secundum ap̄m RT secundum Paulum b 20 confitendum ex confiten
dendum m. 1 V intendendae (intendende P) ex intendae (inten
le P)
RP intende V 21 praecatio RP praedicatio V.

est, a terræ finibus clamauerit. non hic extrema solitudinum
aut contigua oceani incolebat, qui a terræ finibus anxio corde
clamabat; sed sciens se in carne quidem, quæ terra est,
degentem iam in fine carnis habitare, dum secundum Paulum
5 habitans in corpore peregrinatur a corpore, dum uiuens iam
non sibi uiuit neque ipse uiuit, sed uiuit in eo Christus, con-
gemescens tamen in hoc suo habitaculo superuestirique festinans
et ideo anxio corde a terræ finibus clamat, quia et necessitatem
habeat in carne uiuendi et spem teneat a carnis uitii desinendi
10 dicens:

3. In petra exaltasti me, deduxisti me; quia factus
es spes mea, turris fortitudinis a facie inimici.
habitabo in tabernaculo tuo in sæculum. hinc itaque
iam sanctus a terræ finibus clamat, quia exaltatus in petra sit.
15 petra autem secundum apostolum Christus est, quem exaltauit
deus et donauit illi nomen, quod est super omne nomen.
in quo et elegit nos ante mundi constitutionem in
cælestibus. per eum enim sumus in spem æternitatis deducti et
in hac spe non confundimur, quia ab inimici facie hæc eadem spes
20 nobis fortitudinis turris est facta. nam cum in muris sit ualida et
firma munitio, murorum tamen ipsorum firmitas in turribus
omnis est. et ideo turris fortitudinis exaltans nos in
petra deus factus est, quia per hanc spem uim diaboli eiusque

5 II Cor. 5, 8. 6 Gal. II, 20. 15 Phil. II, 9. 17 Ephes. I, 3 sq.

1 extrema *Ve* exultima *R* extrema *PTb* solitudum *V* 2 contiguam *R*
^h oceani *V* anxio *ex* anxio *P* 3 qua terra est *V* 4 ^{de} gentem *J*
degentem (*m del. m. 2*) *V* secundum Apostolum *E* 5 peregrinatur a
dño *R* 6 neque ipse uiuit *om. V* congemescens *VRP¹* congemiscens
P²TE 8 anxio *P* a *om. V* qui et *VR* 9 et spem = teneat *R*
desinendis *V* 10 dicens *corr. m 1 V* 11 im *V* deduxisti me *R ante*
tractat., cf. Sabatier II, 120 et infr. 18 (deducti), eduxisti me *PT om.*
h. l. VR 13 habitabernaculo *V¹* in saeculum *scripsi, cf. Sabatier l. c.*
et Acad. p. 24, in saeculo VR in saecula FTE 14 a terra ^r *corr. m.*
2 *V* qui ^a *P* qui *V* 15 petra *ante* autem *add. m. 2 V* 17 legit
corr. m. 2 V 18 in spe æternitatis *VR* 19 confundemur *V* facit hæc
ex fecit hæc m. 2 V 20 in meris *V* 22 im *V* 23 eiusque *V*.

insidias sustinemus tutissima aduersum eum spiritalesque eius nequitas fidei munitione consepti: cum in tabernaculo dei habitaturi simus in sæcula, sine ullo scilicet ætatis modo in æternum fluentibus sæculis temporibusque mansuri.

4. Set quia hæc, quamuis spe reposita iam sanctis sint, 5
tamen adhuc sub dispensatione temporum differantur, qua munitione interim tutus sit, interiecto diapsalma demonstrat dicens: protegar in uelamento alarum tuarum, quoniam tu, deus, exaudisti orationem meam. protectionem misericordiae dei sub uelamento alarum diuinus sermo significat, de 10
quo quia superioribus tractatum est, superfluous nunc et otiosus erit sermo. sed protectionis meritum ex fide orationis indultum est secundum illud: petite et dabitur uobis.

5. Quin etiam ad quam spem protectione alarum dei inumbrandus esset, ostendit dicens: dedisti hereditatem 15
timentibus nomen tuum. dies super dies regis adicies, annos eius usque in diem generationis et generationis. permanet in æternum in conspectu dei. hæc enim hereditas sancti est, uita et incorruptio et regnum et coæterna deo habitatio. non Israhel tantum hæc 20
hereditas scripta est, sed timentibus dei nomen. dies enim æterni sunt regis, siue quia sancti, qui peccati serui non erunt, reges sunt secundum illud apostoli: iam sine nobis regnastis et utinam regnaretis, ut et nos uobiscum conregnaremus, siue quia hic idem etiam rex sit propheta, 25

13 Matth. VII, 7; Luc. XI, 9. 23 I Cor. 4, 8.

1 aduersus eum • 2 munitionem P consepti V 3 modi V 4 mansuris R 5 set V et R sancti VPe sit V 7 tutum (om. sit) PT diapsalma P 8 protegat V 9 meam om. V 11 superioribus psalmis VPTE tractatum ex tractum P 13 secundum illud om. V 14 protectionem V inumbrandus sit (ex set) corr. m. 2 V 16 timentibus te RPT reges V 17 annus V in dies RPTTE generationis et generationi ex generatio m. 2 V generationis R 18 supermanet (lectio nata ex falsa diuisione uocabulorum et generationi spermanet) V 20 ante habitatio 4 litt. eras., quarum 3 prior. hab erant R histrael V Israheli ue/ Israeli E 21 timentibus nomen tuum R 22 regis ex reges m. 2 V 23 regnastis V regnatis RPTTE cf. phil. Abh. IV, 84
25 conregnaremus VPTE conregnemus R qua corr. m. 1 V.

siue quia æternum regnum consedentem a dextris oportet regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus suis; non ut rex ipse tum non sit: sed cum tradiderit regnum deo patri, conregnabit is ipsis, qui reges sunt. ex quo mihi uidetur hæc
 5 nunc ratio seruata. ut usque in dies generationis et generationis adicerentur super dies dierum anni eius, in conspectu autem dei maneat in æternum: ut tempus illud, quo eum regnare, donec inimicos suos sub pedibus suis ponat, oportet, a generatione usque in generationem sit
 10 comprehensum, quia generationem hanc spiritualis natiuitatis generatio ex mortuis consequetur, æternitatis autem suæ exceptio, dum in æternum in conspectu dei est, prædicetur. est autem ipse primogenitus ex mortuis. sed huius regenerationis dominus ad apostolos ita meminit: amen dico uobis, quod
 15 uos, qui secuti estis me, in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede maiestatis suæ, et uos sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israhel. huius igitur generationis tempus ostendit et usque in hanc super dies dierum anni regis
 20 augentur. ceterum ipse in conspectu dei manebit æternus iam omnibus, quos redemit, in reges cælorum et coheredes æternitatis adsumptis, tradens eos regnum deo patri.

6. Et quia conparticipes et concorporales et conformes eius effecti sint iam in eis nec corruptione nec morte dominante,
 25 cum in omnem plenitudinem dei repleantur, subiecit spiritus

14 Matth. XIX, 28.

1 quia *add. m. 2 V* æternum regnum *VRcf. Stud. 1889 p. 322* in aeterno regno *PTE* considentem *V* dextris *ex dextoris m. 2 V* 2 omnes inimicos suos *P* 4 conregnabit = is ipsis *R* conregnabit his ipse *V* conregnabit = is (his *T*) ipse *PT* conregnabit his ipsis *e* 5 oratio *V* seruatque 1 dies *V* et generationes *V* 6 adicerentur = super *R* eius sit in *V* 7 manere *e* illud *R* quo cū *V* 8 regnar & *P* regnare oportet *T* ponat a generatione *PT* 9 usque in generatione *V* sit comprehensum quia generationem *in marg. infer. add. P* 11 consequatur *PTb* tuæ expectatio *V* 12 in aeterno *P* in conspectū *R* est *om. V* 14 ad *om. V* 18 histrabel *V* 19 reges *R* 20 aeternus *ex aeternum m. 1 R* iam in omnibus *P* 21 coheredes *ex coheredes eorum m. 2 V* 24 effecti sunt *PT* in his *VPTE* 25 replentur *V*.

prophetiæ: misericordiam et ueritatem eius quis
 requiret eorum? non inopes iam misericordiæ ueritatisque
 eius hæ scilicet generationes erunt, quas in se ex mortuis
 regenerauit ad uitam quæque in spe gloriæ dei manserint, tum
 cum in regnum traditæ deo patri suscipientur in reges con- 5
 summata in omnes eius misericordia ac ueritate, per quem
 redemptas se gratulentur ad uitam, sitque omnibus accessus
 ad patrem. post quod nihil misericordiæ ac ueritatis requiratur
 a domino, cum in dei plenitudinem impleantur. simile autem
 huic propheta dictum est id, quod ad apostolos dominus locutus 10
 est: nunc quidem tristitiam habetis; rursus autem
 uidebo uos et lætabitur cor uestrum et gaudium
 uestrum nemo auferet a uobis. in illa die me non
 rogabitis quicquam, quia iam gaudium nemo abla-
 turus ab his sit. 15

7. In hanc igitur æternitatis spem sese propheta confirmat
 dicens: sic psallam nomini tuo deus, in sæculum
 sæculi. ut reddam uota mea de die in diem. psallet
 in sæculum sæculi et uota de die in diem reddet nullo tem-
 porum fine conclusus, hymnis æternis æternorum uotorum 20
 gaudia redditurus, cum absoluta omni terrenorum corporum
 infirmitate cælestem atque angelorum agat uitam de die in
 diem uota reddendo secundum illud: uota mea domino

11 Ioh. XVI, 22. 23 Ps. CXV, 18 sq.

1 quiⁿ P qui V 2 requirit V eum PT inopis ex opis m. 1 V
 iam om. V 3 hæe ex hæe m. 1 V hæe (ae in ras. a m. 1) R hæe ex
 hæe P 4 regenerabit PTE qua in spe V 5 suscipientur (s in ras.,
 ur ex e m. 1) R 6 et ueritate T ex ueritatem P per quē ex perquo m. 1 R
 p quam ex p quem m. 2 P 7 redemptas ex redempta P redempta V
 redem^p tos R? 8 nihil om. V post ueritatis posuerunt E 9 plenitudine
 R impleatur P similem V 10 profeta^e V ita locutus est VPTE
 11 inter nunc et quidem eras. 4 litt. (audē?) R 12 uestrum om. R
 13 auferet VPTE cf. Sabatier III, 469 adn. tollet Rb 14 nemo ab
 his ablaturus sit T¹ 16 speciem P 17 dñs V om. RPTE 18 psallit
 PT¹ 19 de die in diem om. V reddit PT temporeum corr. m. 1 V
 20 uotorum in marg. add. P 22 adque VP de diet V.

reddam in atriis domus domini, in conspectu omnis populi eius, in medio tui, Hierusalem, caelestis utique matris et liberæ per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

5

PSALMUS LXI.

In finem pro Idithum psalmus Daudid.

Nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum et reliqua.

1. Prophetiæ sermo non nisi ad aliquem profectum audientium
 10 scriptus est, ut aut ad scientiam doceat, aut ad uoluntatis innocen-
 centiam confirmet, ut nunc hic psalmus pro Idithun a
 Daudid cantatur, in quo ad dei timorem, ad humanarum siue
 spiritalium nequitiarum constantem tolerantiam eruditur et ad
 contemptum opum, quia auaritia malorum omnium radix est,
 15 firmatur. in his enim beatæ æternæque uitæ status certus est,
 si et pietas in deum sit et patientia in aduersis et contemptus
 opulentiae. a dei itaque confessione cœptus est psalmus.

2. Nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso
 enim salutare meum. etenim ipse deus meus, saluator
 20 meus, susceptor meus; non mouebor amplius. confes-
 sio dei communi hominum affectu a propheta ita cœpta est,
 ut, cum post multam inscientiæ noctem, post ambiguam huma-
 narum sententiarum incertamque doctrinam, post diuersarum

1 conspectu *ex* conspectui *m. 1 V* 3 libere *V* per dominum nostrum
RT per deum ac dñm ñ *V* per dñm dñm ñrñm *P* 4 amen *om. V* **Ex-**
 plicit psalmus LX incipit LXI *VR Expl. de LX. ps. incip. de LXI T*
 Incip tractat de psalm LXI *P* 6 idithm *corr. m. 2 V* 7 ab ipsa
 autem *V* 9 profetiae (*ex* profetiae *V*) *VRP* 10 est *supr. scr. R* aut
ex aud *m. 3 R* ad ante scientiam *om. VE* *supr. scr. m. 1 P* scientiam
 (am in *ras.*) *R* ad uoluntatem innocentiam *V* 11 ≡≡≡ idithun a
 dauid *R* prodit; humana dauid *P* addidit hunc ad dauid *V* ad Idithum a
 Daudid *e* 12 in quo dei timore *R* 13 nequitiarum ≡≡≡ instantem *R*
 erudimur *T* 15 firmatur *eras. R* firmamur *T* uitae et status *V*
 16 patientiam *P* patientia *ex* patientia et *m. 2 V* contentus *P* 17 a
 add. *m. 2 V* a *ex* ad *R* ceptus (ce in *ras. 3—4 lit.*) *R* 19 et ipse
 deus meus *PTE* saluator *Ve* salutaris *PT* et salutaris (taris in
 aditor
ras. R) *Rb* 20 susceptor *supr. scr. m. 1 R* 21 affectum *V*.

religionum uanam opinionem, cum diu erratum quæsitumque de deo sit, an unus an plures, et sexus aut unius aut duplicis, et potestatis aut æqualis aut disparis, et ætatis aut uniformis aut uariæ. et naturæ aut innascibiles omnium aut aliquorum aliquando generatæ; tum deinde cum aliquibus magna ætate et longo labore certatum sit, aut nullos omnino esse aut a cura humanæ uitæ abesse; iam porro cum a plerisque tractatum sit, uel solem astraque cetera deos esse uel mundum ipsum in æternitatis specie huius ac mutationum manentem cum omnibus suis, quæ ex se eferat, deum esse; iam uero ut plerique ignem uel aquas uel spiritum diuino nomine atque honore donauerint, alii quoque ligna, lapides. metalla sub specie hominum, uoluerum, ferarum adorauerint; postremo cum iam fessis omnium destitutisque studiis plerique eorum maximeque prudentes, unum hoc se scire, id est, nihil horum hominem scire docuissent: tum post hanc quasi necessariæ confessionis inscientiam prudens quisque conuersus ad prophetas atque apostolos dei legem omnem sub sacramento æternæ dispositionis perceperit, in qua rationem deductæ in hoc corpus animæ conexæque tractauerit, in qua diuisionem gentium secundum angelorum numerum acceperit, in qua et esse principem mundi et unius electionem gentis audierit, in qua humanæ mortis auctorem non ignorauerit et habitare in carne sua peccati legem

1 uariam opinionem *E* 2 an unius an duplicis *et sic in seq. semper aut — aut in an — an mutarunt E, sed cf. de cod. lectione aut — aut Martel Emod. p. 645* et potestates aut aequales aut dispares *R* 3 et ætates aut uniformes *R* 4 innascibilis *VRPTE* 5 generatæ *TE* generatæ *T in marg. VRP (fortasse legendum et natura aut innascibilis omnium aut aliquorum aliquando generata sit)* ab aliquibus *PT^h* 6 aut nullos *ex aut nullū, ut uidetur, m. 1 R* . ut nullos *P* ut nullus *T* esset *T* 8 dōs (os *in ras.*) *R* 9 in æternitatis specie *Pα* in æternitate speciei *T* hac mutationū *P* manente *VR* 10 cum omnibus *ex* cumnibus *m. 2 V* eferat *P* efferat *RT* ferat *V cf. prae f.* 11 uel *ex* uael *m. 2 V* adque *VRP¹* 12 sub speciei *P* sub speciem *V* 13 postremo *ex* postremo *m. 1 V* 14 omnium *ex* hominum *P* 15 unum *o* se *V* hominū *V* 16 tunc *V* 17 inscitiam *Ve* conuersus *ex* conuersum *P* 19 ratione *VR* 20 conexæque *K* conexæq. *V* conexæ *P* 22 unius electionem *P* 23 suā *V*.

obnitentem legi mentis suæ senserit et congemuert, postea
 quam dei spiritum, dei uirtutem. dei sapientiam, dei filium et
 unigenitum deum ad remissionem peccati condemnationemque
 peccati legis hominem natum esse cognouerit, qui humanarum
 5 passionum sorte perfunctus ad condemnanda in se cælestium
 nequitiarum impia temptamenta sit mortuus, ut æternitatem
 omnibus, qui per habitantem in carne nostra peccati legem
 moriebamur, inueheret; ac tum hoc sacramento pietatis accepto
 post ignorationis noctem in scientiæ lumine collocatus ita dicat:
 10 nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim
 salutare meum. etenim ipse deus meus est, saluator
 meus, susceptor meus: non mouebor amplius.
 reperta itaque fidei sede post uagos errores impietatisque
 sententiam, quia susceptorem suum saluatoremque cognouerit.
 15 amplius non mouetur. quid enim ultra ignorationi anxietatique
 hominum est relictum, cum æternitas animæ et corporis, id
 est totius hominis prædicetur, cum adsumptio atque susceptio
 terrenæ nostræ carnis a deo sub sacramento magnæ huius
 pietatis ostensa sit, cum peccatorum remissio condemnata pec-
 20 cati lege sit præstita, cum homini nostro a dextris dei con-
 sessus in cælis sit?

3. Sed hanc humanæ beatitudinis spem gentilium impietatum
 studia comminuunt, prudentiæ sæcularis inanitate profectum
 homini ad deum denegantes et deo consortium adsumpti cor-
 25 poris detrahentes, arbitri moderatoresque diuinæ potestatis:
 quasi difficilius deo sit adsumpsisse hominem quam eum in

^b
 1 omnitentem *P* legi ex lege *T* menti suae *P* 3 condemnationem-
 que peccati *sup. lin. a m.* 2 *V* 4 hominum *V* 5 sorte *ex serie corr.*
m. 1 R ad condemnandam *P* in sae *corr. m. 2 V* 6 tēptamenta
 (*p ex parte in ras.*) *R* 7 lege *VR* 8 hac (*ha in ras.*) tum hoc *P*
 9 incitiae *V* lumine *ex luminae m. 2 V* lumen *P* collocatus *ex*
 conlocatus *VP* dicit *PTE* 10 subdita ē *R* 11 dñ̄ meus et suscep-
 tor meus *V* 13 fidei sed post *R* impietatesque sententia *R* 14 qui
 susceptorem *PT* 15 ignorantia *V* an — xietatiq. *P* 16 relicum *V*
 aeternitatis *V* 19 condemnata peccati le^{ge} *R* condemnata lege pec-
 cati *PT* 20 dei *om. PT* 23 saecularis *ex sicularis m. 2 V* 25 ar-
 bitrio *V* 26 eum *ex cum R.*

tanta naturæ ac uitæ suæ ratione formasse. hanc itaque impiam
 eorum obtrectationem propheta mox arguit: quousque in-
 ruitis in hominem? interficitis uniuersi, tamquam
 parieti inclinato et maceriæ impulsæ? inpellunt enim
 hæ ignorantés atque impiæ disputationes hominem ad uitia
 procliuem et quassum iam cadentemque demergunt consiliis
 adhortationum fallacium noxiarumque perimentes: quasi parua
 sibi ipsa conciliatrix uitiorum uoluntas sit, quam adhuc desperatio
 iudicii æterni retributionisque in usum tantum præsentium et
 corporalium adhortetur.

4. Sed hunc corporis sui parietem, quem ante libido, ebrietas,
 auaritia, ira perfoderat, iam in se in domum dei uiuis lapidibus
 exstructum esse non nescit et in imaginem dei creatum esse
 recolit: certusque conformem se dei gloriæ præparari subiecit:
 uerumtamen honorem meum cogitauerunt repel-
 lere, cucurri in siti. illis honorem suum detrudere cogi-
 tantibus ille in siti cucurrit. est enim sitis bonorum æter-
 norum et spiritalis esuries in sanctis, de qua dictum est: beati,
 qui esuriunt et sitiunt iustitiam. cursum ergo iustitiæ
 suæ sitiens tenuit, omnem uitam integram etiam ab ipsa contra-
 dicentium sibi obtrectatione conseruans. nam et a domino suo
 didicit, ut opera omnia sua etiam gentilis testimonii iudicio
 laudentur, cum dicitur: sic luceant opera uestra coram
 hominibus, ut magnificent patrem uestrum, qui
 est in cælis. sic et Paulus placens omnia in omnibus

18 Matth. V, 6. 23 Ibid. 16. 25 I Cor. 10, 33.

1 suæ (u ex n? corr., ae in ras. 2—3 litt.) R 2 ob^trectationem P
 obtrectatione formasse V arguit dicens E quosque V inruistis
 ex inruitis P irruistis T 3 interfecistis PT 4 macheriae P
 5 hæc V adque VRP^a 6 quassatum T iã in ras. m. 3 R
 9 et add. m. 2 V 13 structum R et om. V in supr. scr. m.
 1 P 14 reformem R 16 cucurri ex curri m. 1 V in sitim
 Ve 17 in sitim VRe, sed cf. infra etenim sitis PT 18 et spiritalis
 in scis = (cis in ras. et postea eras. s) corr. m. 1 R et spiritalis
 Ve est spiritalis in sanctis (in sanctis in ras. T) PT 19 esuriunt ex
 esurient m. 2 V iustitiam ex iustitiæ m. 2 V 20 sciens VRPe
 ipsa ex ipsu m. 2 V 21 a add. m. 2 V 22 testimonii ex testimonium
 m. 2 V 23 laudetur P cum dicitur om. V luceat P 25 placens
 per omnia omnibus Te.

neque Iudæis neque Græcis neque ecclesiæ scandalum est, ne habeat aduersarius male de se quid loqui, illo quidem obtrectandi studium uoluntatemque retinente, quamuis se ille liberum ab omni obtrectationis occasione præstaret; quod et in hoc
 5 sancto in siti currente cognoscimus. sequitur enim: ore suo benedicebant et corde suo maledicebant, cum et conseruantes honorem suum probabilis uitæ confessione benedicerent et interioris odii malignitate maledicerent.

5. Sed id, quod sibi maxime salutare est, sanctus iste etiam
 10 diapsalma interueniente congeminat, indefessæ in nobis confessionis perseuerantiam oportere esse demonstrans. sequitur enim: uerumtamen deo subiecta est anima mea, quoniam ab ipso est patientia mea. quia ipse est
 15 deus meus et saluator meus, adiutor meus, non emigrabo. in deo salutare meum et gloria mea, deus auxilii mei, et spes mea in deo meo. impellant quidem isti inclinatum parietem maceriamque iam quassam et, benedicente licet ore, corde maledicant, scit tamen subiectam animam suam deo esse oportere, quia ab ipso patientia sua sit.
 20 didicit enim ab eo non auertere faciem a sputamentis nec subtrahere alapis maxillas nec potandum cum felle acetum renuere nec post colaphos et flagella maledicere. ipse enim deus suus est atque saluator, ipse etiam adiutor, ne de patientiæ huius perseuerantia speique suæ fiducia motus emigret. in eo
 25 enim est salus et gloria eius et spes, qui se coexcitatum sibi conformem sit cælesti suæ gloriæ redditurus.

1 ecclesiae V 3 retinere V se *supr. scr.* P¹ 4 et *add. m.* 2 V
 5 *sqr* enim R 7 conseruant VR benedicebant R 8 et interioris
 oris malignitate PT (*in P* oris *supr. scr. m.* 1?) 9 quod maxima
 sibi V 10 diapsalma inueniente P 11 perseuerantia P 13 et pa-
 tientia P 14 deus meus et V¹ deus = = = et P *cf. Sabatier II,*
122 deus et V²RTE 15 salutarem meum V 16 auxiliū mei R in
 deo ē Re impellant quidem insiti R 17 et benedicentes T 21 ma-
 xillas V potandum *ex* putandum *m.* 2 V putandum P fel V
 22 rennuere RP colafos VPT 23 adque VRP¹ patientia R
 24 fiducia *ex* fiduciae *m.* 2 V mutus *supr. scr. m.* 1 R æmigret P
 25 salus (*s in ras. m. 1, postea is eras.*) R et spes *ex* est spes *m.* 2 V
 26 *post suae 3-4 litt. eras. R.*

6. Et quia spei huius ipse etiam ceteris, ut propheta, sit prædicator, subiecit: sperate in eum omnis cœtus plebis et effundite coram illo corda uestra, quia deus adiutor noster est. nihil occultum, nihil clausum, nihil obligatum sub dei confessione in corde retinendum est. effundendus coram eo omnis adfectus est, ut nihil de nobismetipsis fiducia sit, sed ut per eum, ante quem nos tamquam pro peccato effundimus, adiuuemur. effundenda autem coram eo corda nostra lacrimis et fletibus sunt secundum illud: fuerunt mihi lacrimæ meæ panis die ac nocte, dum dicitur mihi cotidie: ubi est deus tuus? hæc recordatus sum et effudi in me animam meam; effusionem animæ in lacrimarum profusione esse demonstrans, quia per eas rogandus est, qui est solus fidelis adiutor.

7. Sed officio suo functus propheta admonitionem suam parui apud impios scit esse momenti; nam continuo diapsalma intercedente subiecit: uerum tamen uani filii hominum, mendaces filii hominum in stateris; ut decipiant ipsi de uanitate in idipsum. uani homines, quia aut ipsi uana sperent aut in eos sperare sit uanum; mendaces quoque, quia impietatis suæ sensu aut falluntur aut fallunt: et in eo mendaces, ut decipiant in stateris, sub iustitiæ scilicet nomine iniusta peragentes. nam ubi examen de se moderatæ prudentiæ pollicentur, ibi studia immoderatæ impietatis exercent, errore se ipsos, quem a ceteris depellere se professi sunt, implicantes: et idcirco ipsi de uanitate in idipsum, illo scilicet recedentes, ex quo se excedere gloriantur.

9 Ps. XLI, 4 sq.

2 speratæ V¹ in eū VT in eū ex in eo P in eo R omnes T
3 et add. m. 2 V efficite (ex effecite) coram P dñs supr. scr. m. 1 P
5 est add. m. 2 V 7 ante quam VP tramquam V 8 effundim R
9 lacrimis ex et lacrimis m. 2 V 10 meæ om. T panes Re 12 in
add. m. 2 V effusione P 15 sua V parui apud V 16 monenti P
diapsalma incedentes P 17 fili V mendaces filii hominum om. V
19 quia ut ipsi RP qui aut ipsi V ipsi e sperant e serent ex serint
m. 2 V 20 quid impietatis V sensū R 23 studia ex studiae m. 2 V
24 errore ex errores P errori T qu ≡ em P 26 in idipso R decipiunt in idipsum T illos V recedentes V recedentes ex recedentes R recedentes PT.

8. Sed radix maxime iniquitatum in pecuniæ cupiditate est; quam qui adpetit, grauissimæ tempestatis naufragio mergetur. sequitur enim: nolite sperare in iniquitate et in rapinas nolite concupiscere. diuitiæ si fluant,
 5 nolite cor adponere. magnæ enim in his desiderii sui et amoris inlecebræ sunt: rapiunt ingenia mentesque pendulas adprehendunt. non solum itaque non concupiscendæ earum rapinæ sunt, uerum ab his uoluntas nostra, etiam si præbeantur fluantque, referenda est, ne desideratæ cupitæque dominantur.
 10 non enim hæc spebus nostris bona sunt coæterna, neque nobiscum aut condescendunt in infernum aut conresurgunt de inferno. fides, pietas, continentia, benignitas expetenda est, et maxime dei cognitio sectanda est. ceterum hæc uana et per naturam sui ad omnem iniquitatum necessitatem captiosa
 15 uitanda sunt.

9. Et quod illud magis ad spem æternitatis expetendum esset, propheta subiecit dicens: semel locutus est deus, duo hæc audiui, quia potestas dei est, et tibi, domine, misericordia, quia tu reddis unicuique
 20 secundum opera eius. semel deo loquente duo audiuit; et necesse est ea sibi esse conexa, quæ sub unius sermonis significatione sunt cognita. ad deum namque in exordio psalmi propheticam confessionem retulerat dicens: nonne deo subdita erit anima mea? ab ipso enim salutare meum.
 25 depellendus itaque absolute fuit Iudaicæ impietatis furor: ut in deo patre significari doceretur et filius, ut nunc in uno etiam

2 tempestatis *ex* tempestates *R* mergitur (*ex* mergetur *P*) *PTE*
 3 et *om.* *V* 4 si affluent *Re* 5 magna *P om.* *V* etenim *ex* enim
m. 1 (?) *V* in hisce *E* 6 mentisque *V*¹ 7 adpraehendunt *VR*
 9 refrenanda est *Te* cupitæque *ex* cupiditateque *m.* 2 *V* dominantur
ex dominantur *P om.* *V* 10 speciebus *P* coaeternæ *V* aeterna *PT*
 neque nobiscum *ex* neque neqiscum *R* que nobiscum *V* 12 fidis *V*
 benignitas *corr. m.* 1 *V* expectanda est *P* 17 estet *V* 18 haec *P*
 19 reddes *RPTTE* 20 audiet *R* 22 significatione *ex* significationes *P*
^d
 a d ≅ *P* 23 prophetica (profetica *VR*) confessione *VRPT* 25 ante
 depellendus *eras. uidetur de R* itaq̃. *V* absolutæ *VR* iudaicæ *V*.

alter ostenditur. eam enim fidem esse subdendæ deo anima-
 suæ testatus est, quia ab ipso esset salutaris eius. et salutarem
 Iesum esse sæpe tractatum est. semel autem deo loquente duo
 intellecta sunt et audita, sicut illud: pater, manifestaui
 nomen tuum hominibus in patre significavit et filium, 5
 uti nunc semel loquente deo duo hæc audiuit: quia potestas
 dei est, et tibi, domine, misericordia, quia tu red-
 dis unicuique secundum opera eius. novit Paulus in
 uno utrumque, id est neutrum sine altero confiteri dicens:
 unus deus est, et unus dominus, quia et in deo dominus, 10
 et deus significetur in domino, in semel itaque loquente deo
 hæc duo audiuntur: quia potestas dei est, et tibi,
 domine, misericordia. ab ipso enim salutare eius est;
 et filius omnia accepit a patre: et idcirco in eo dei potestas
 vel accepta vel nata est. pater enim non iudicat quem- 15
 quam, sed omne iudicium dedit filio. retributor ergo
 uniuscuiusque est ille, qui iudex est. sed potestas eius est, a
 quo unigenitus deus est natus in iudicem; et potestas eius a
 deo est, qui iudicium accepit a patre: atque ita nec caret
 potestate qui iudex est, nec miseratione qui deus est. certe 20
 necesse est æterni iudicii reus maneat in uno utrumque non
 confitens, cum tamen non unus intellegendus sit esse, qui uter-
 que sit, dicens: pater in me et ego in patre, dominus noster
 Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

4 Ioh. XVII, 6. 10 I Cor. 8, 6. 15 Ioh. V, 22. 23 Ioh. X, 38.

1 ea^m corr. m. 2 V fidem esse (ēē R) subdendæ VRe fidem sub-
 dendæ PTb 2 suæ testatus est Ve suæ esse testatus est RPTb
 qui ab V salutaris V salutare RPTE et salutarem VRPE et salu-
 tare T 3 est om. V 6 ut nunc VPT ut in uno R ita nunc con. Bened.
 in adn. dō duo hæc V dño duo hæc (dño in ras.) T domino duo
 hæc R dño dō hæc P domino deo duo hæc E 7 et tibi dñm V
 reddes RPE 9 id est supr. scr. m. 1 P 11 significatur PTe semel
 (om. in) ε loquente ex lonte m. 2 V dño P 12 duo hæc VT
 14 accipit V idcirco (om. et) V 15 quemquam ex quamquam m.
 2 V 16 retributio R ergo ex irgo R 18 a dō ex dō m. 2 V
 20 est post dō add. m. 2 V 22 confitens ex fitens m. 2 V sit om. V
 qui add. m. 2 V 23 noster (ñ) om. VR Explicit psalmus LXI incipit
 psalmus LXII VP Explicit psalmus LXI incipit LXII R Expl. de LXI
 incip. de LXII T.

PSALMUS LXII.

Psalmus Daud, cum esset in deserto Idumææ.

Deus deus meus, ad te diluculo uigilo et reliqua.

1. Daud in deserto habitasse libro regnorum continetur, ut,
 5 qui passiones domini præfigurabat, etiam tum eas, cum desertum
 habitat, prophetaret, unigenito deo æque in deserto moraturo.
 sed ut sancto uiro congruum et tanto propheta erat dignum,
 cum declinans odia impiorum solitudini se dedisset, maximis
 rerum cælestium sacramentis occupatur et ab omni humanæ
 10 aut impietatis aut ignorationis cœtu remotus animum ad ea,
 quibus æternitatis cognitio ac meritum adquirebatur, intendit.
 non occupatus, non impeditus communium rerum ac sæculi
 curis, sed in illo solitudinis suæ quieto otiosoque secreto, cum
 nihil in oculos, in mentem offensionis incurreret, solis est
 15 diuinis studiis negotiosus. et uideamus, unde psalmi sermo sit
 cœptus.

2. Deus deus meus, ad te de luce uigilo. huic plane
 ad gratulationem cognitionemque dei dies cœpta est, cui initium
 idipsum orandi ad deum, quod lucis est. deum quidem uni-
 20 uersitatis, sed tamen per cognitionis scientiam deum suum
 deprecatur.

2 esset in deserto *Ve* isset in desertum *Rb* 3 dñs meus *V* delu-
 culo *V* uigilo *Ve* uideo *Rb* 5 passionis *V* 6 habita *V* profetaret
VR deo *om. PT* moraturo *T* 7 congruam *P* 9 et ab *RPT* aut *V*
 omni humanæ aut *supr. add. m. 2 V* 10 ea *ex eat R eae V* 11 me-
 ritum *T* adquirebatur *ex* adquirebatur *m. 2 V* 12 communium *ex*
 communium *m. 2 V* 13 suae *om. PT* 14 in mentem *om. T (sed*
spatium uacuum) eminentur *P* et in mentem *E* offensionis *P* 15 negotio
 usus *R* psalmus (us *add. m. 2)* sit coeptus *V* 17 de luce *ex* leuce
corr. m. 2 V diluculo *R* 18 cui initium idipsum orandi ad deum quod
 lucis est *scripsi cf. Acad. p. 59*, cui in id ipsum orandi ad dñm quod
 lucis est *V* cui id ipsum orandi ad deum quod lucis est *RPT (sed in*
T post lucis est *spatium uacuum)* cui idipsum orandi ad deum initium
 quod lucis est *E* 20 dñm suum *P* 21 deprecatur *VRP*.

3. Oratio autem non tam uerborum est, quam adfectus; et
 idcirco subiecit: sitiuit tibi anima mea, quam simpli-
 citer et caro mea. in terra deserta et inuia et
 inaquosa. deo igitur, penes quem fons uitæ est, anima ipsius
 sitit desiderio intenta potandi. et quidem uniuscuiusque mens 5
 ad cognitionem spemque æternitatis naturali quodam fertur
 instinctu, quia ueluti insitum impressumque omnibus sit, diuinam
 inesse nobis animarum originem opinari. cum non exiguam
 cælestis in se generis cognationem mens ipsa cognoscat. porro
 autem terrena hæc corpora, quæ ad uitiorum concreta materiam 10
 sint, dum his, quibus quasi naturaliter delectantur, infecta sunt,
 desperant se consequi posse consortium munusque cæleste:
 quasi non et animæ naturam uitia corporis, quibus oblectatur,
 inficiant, aut, cum delectatio corporis redundet ad mentem, non
 et mentem secum corpus retrahat ad oblectationis adfectum. 15
 necesse est autem ut in eadem condemnatione sit uoluptatis,
 quod in eadem est uoluptate. sed nos spiritalibus doctrinis
 eruditi scimus et animæ et corpori salutem a deo esse donatam,
 si modo post regenerationis gratiam mentis gaudiis sensus
 corporis inuatur, id est, si non secundum carnem, sed secundum 20
 spiritum uixerimus; quia spiritus carnisque opera secundum
 apostolum uitiorum et continentia studiis distinguantur. arduum
 autem, sed maxime uerum est, æternitatem ita corporis ut

1 uerborum est *P* quam *ex qua m.* 2 *V* est idcirco *P* 2 sitiuit *V*

mea *ex mea ipsius m.* 2 *V* multipliciter *T* multipliciter *P* 3 et caro *V*
 caro *RPTE* et in inuia *PT* 4 adeo *V* ad *R* a deo *P* ad eum *T* fort. ad deum
 penes *P* uox uitæ *P* anima ipsius *ex eanima mea ipsius corr.*
m. 2 *V* 7 inpraessumque *R* 9 cognitionem *PT* 10 cōsecrata *V*
 materia *V* 11 sunt *ex* sint *P* sunt *E* 12 se (e in ras) in uersu
 exeunte adiunxisse uidetur *m.* 3 *R* si *VP* sibi *T* sequi posse con *om.* *V*
 consequi posse *om.* *R* (ubi in uers. ineunt. 1—2 litt. [s ?] eras.) *PT*

13 natura ^m *corr. m.* 2 *V* oblectatur *ex* sublectatur *m.* 2 *V* oblectantur
Re 16 uoluntatis *V* 17 ut in eadem est uolūtate *V* 18 et corporis

VR datam *E* 19 pos ^t *corr. m.* 2 *V* gaudii *V* 20 secundum
 carnem sed *om.* *P* 22 et continentia est: diis *P* distinguatur *P*

^d distinguatur *V* distinguatur *Re* 23 aeternitate *V*.

animæ sperare. et ideo ad sitim animæ propheta subiecit:
 sitiuit tibi anima mea, quam simpliciter et caro
 mea, nihil in se sub infidelitatis ambiguitate retinens incertum:
 sed tam simpliciter, quam anima deo sitiens, et caro sua siti-
 5 titit enim non corpori, sed deo sitiens. nam quamuis eum in
 deserto et inuio et inaquoso manentem necessitas ipsa naturæ
 ad sitim corporis detineret, tamen etiam per has inediæ et
 sitis passiones scit fidem probandam esse credentium, ut magis
 anima deo, quam corpori, sitiatur, sitiens et corpori: quia neque
 10 fames neque angustiae neque ulla genera passionum a caritate
 dei, quæ est in Christo, sint apostolum separatura. sitit ergo
 deo sanctus. et quid sitiatur, psalmo alio testatus est, cum dicit:
 sitiuit anima mea ad deum uiuum, quando ueniam
 et parebo ante faciem dei? hoc animæ desiderium, hæc
 15 sitis spei eius est, ut dei sibi proueniat aspectus, ut quampri-
 mum raptus in nubibus, deo Christo obuiam eleuatus appareat.

4. Et desiderii huius adfectum nunc quoque propheta declarat.
 nam post sitis protestationem, post deserti et inuui et inaquosi
 inopiam, quia in his ueluti militia et uictoria sit fidei, subiecit:
 20 sic in sancto apparui tibi, ut uiderem uirtutem
 tuam et gloriam tuam: quia melior misericordia
 tua super uitam. prophetiæ scientia est pro gerendis gesta
 memorare. et hinc frequens auctoritas est, cum aceto pota-
 uerunt adhuc in passione potandum, cum disciderunt uestem,
 25 quæ discindenda post esset; ut nunc in siti corporis deo sitiens
 ei in sancto suo talis apparet, in simplicitate carnis, in siti
 animæ, in oratione diluculi, quia non nisi per hæc probati uel

13 Ps. XLI, 3.

2 sitiuit V et om. RPT quam — caro mea om. V multipliciter PT
 3 ambiguita == te P 5 corporis P 6 et in inuio RPTTE manentē supr.
 scr. m. 1 R manente V 7 inædiæ VRPT 8 passionis V¹ 10 famis
 P a om. V 11 siti VRP 12 et qui V sitiit R 14 faciem dī V
 faciem tuam RPTTE 15 praeueniat PT 17 adfectus num V pro-
 feta VR 18 nam post RPTTE quod post V 19 inopia V 21 et
 gloriam (om. tuam) P melior est R 22 uita^m corr. m. 2 V pro-
 pheticæ scientiæ est Te 24 adhuc corr. m. 1 V disciderent
 (ex disciderant P) RP disciderant α 26 ei ex & P carnis in ras. P
 27 deluculi V.

adsumpti habebuntur a Christo uel ei obuiam rapiuntur in nubibus. sed in sancto dei non aliter apparebunt deo, quam secundum illud: qui me uidit, uidit et patrem atque illud: ego et pater unum sumus. quia in filii et natura et nomine æternæ naturæ ac nominis significatio continetur: 5
apparens filio uel susceptus a filio patri apparebit in filio.

5. Atque, ut in sancto appariturus deo cuius sancti desiderium in hac sitis suæ significatione ostenderet, subiecit: ut uiderem uirtutem tuam et gloriam tuam: eum scilicet ut uideret, qui secundum apostolum et uirtus dei est et in gloria dei est, 10
uisurus autem non ad aliud, quam ad consortium æternitatis merendum et ad regni cælestis æternitatem sortiendam, quia hæc per misericordiam dei ultra uitæ huius beatitudinem præparentur.

6. Id enim sequitur: quia melior misericordia tua 15
super uitam. magnum quidem dei munus est, quod uenimus in uitam, et ipsa natura duce nasci nos gratulamur. sed quia plena omnis anxietatum ac dolorum ætas nostra est, plus in misericordia dei spei est, quam in uita: quia hanc mors ex peccati lege consequitur, hæc uero æternitatem ex morte restituet. 20
sicuti tritici satio ac dissolutio ipsa tritici conseruatione præstantior est — hoc enim deus, prout uult, uestit in spico — ita magnum misericordiæ dei munus est, si commortui Christo

3 Ioh. XIV, 9. 4 Ioh. X, 30.

1 habebuntur uel ei a xp̄o *corr. m.* 2 V 2 in sanctos V 3 illud
ex illum m. 2 V uidet uidet (*ex uidit uidit m.* 2 P) RP²α adque
VRP 4 illum V¹ unum (m *in ras. a m.* 2) V in filio P et
naturam V et nominæ P 5 æternæ VRPT paternæ E natiuræ
corr. m. 1 V 7 desiderio VP 8 suæ (u *in ras. m.* 1? *eras. t*) R
hostēderet V 9 eum *ex cum* R scilicet *ex uidelicet* P uidelicet b
ut *om.* Ve 10 et in gloria dei est *om.* V 11 ad (*in ras. m.* 1 R)
aliud RTE aliut V aliud P 12 regni (*om. ad*) V 13 per misericor-
dia ^m *corr. m.* 2 V 15 idem sequitur V melior est RPTE, *sed cf.*
supra 16 munus sint uita et ipsa V 17 duce nostra gratulamur V
18 ñni V omni^s P om̄iū T aⁿxietatum V anxietatum R anxietatum P
doloris V nostra et V 19 spes V 20 restituit PTE 21 satio —
ipsa tritici *in marg. sup. add. m.* 2 V conuersatione R 22 prout *ex*
prout P spico Vα spica *ex spico m.* 3? R spica PTe, *cf. Neue Formenl. I, 550.*

uiuamus in Christo. nam et ipsa Adæ mors, ne in æternitatis
 pœna maneret, sub misericordiæ significatione est constituta et
 apostolus dissolui se melius sibi esse decernit. et propheta
 gaudium mansuræ se mortis ostendit dicens: pretiosa in
 5 conspectu domini mors sanctorum eius, quia per eam
 cum peccati lege resolutis demutationis gloriosæ profectu æter-
 nitas animæ corporisque iam sine peccati corpore rependetur.

7. Certus ergo misericordiæ dei, quæ supra uitam melior sit,
 propheta officium gratulationis exsequitur dicens: labia mea
 10 laudabunt te. sic benedicam te in uita mea et in
 nomine tuo leuabo manus meas. et sermone et opere
 laudat deum atque benedicit; nam in uita sua benedicens in
 nomine suo manus eleuabit. in eleuatione manuum non habitum
 orandi, sed excelsi operis indicium significari frequenter docui-
 15 mus. in hac igitur uita sua deum, quia misericordia eius supra
 uitas sit melior, laudabit. est enim et uita post uitam, qua in
 Abrahæ sinibus uiuendum est, in qua et dei nomen in pauperis
 quiete benedicitur, secundum illud prophetæ: non mortui
 laudabunt te, domine, neque omnes, qui descendunt
 20 in infernum; sed nos, qui uiuimus, benedicimus
 dominum. super has igitur uitas misericordia ea est, quæ,
 quod oculus non uidit et auris non audiuit et in
 cor hominis non ascendit, his, qui dominum dili-
 gunt, præparauit.

4 Ps. CXV, 15. 18 Ps. CXIII, 17 sq. 22 I Cor. 2, 9.

1 neaeternitatis *P* ne aeternitatis *VTe* 2 maneret *ex* manet *m.* 2 *V*
 misericordiae *ex* misericordia *R* 3 dissoluis se *V* 4 sibi mortis *Te*
 praetiosa *VRP* 5 per eam *TE* per eum *VRP* 6 peccati (*om.* cum)
 lege resoluta cum demutationis *Tb* peccati (*om.* cum) lege resolutis
 demutationis *V* gloriae *V* 9 profecta *V* exequitur *T'* 10 te *V*,
cf. Sabatier II, 123 te domine *RPTE* 11 et sermone et ore *PT'* et
 sermone suo et opere *E* 13 manus suas *VPTb* in eleuationem *VP*
 habitum \equiv orandi (*eras. m*) *R* habitu orandi *V* 14 indictum *R* iudi-
 cium α 15 supra uita sit *ex* supra uita sua *dñi m.* 2 *V* supra uitam
 sit *PT'* 16 laudauit *PE* et uita — uiuendum est *in marg. inf. add.*
R et *supr. scr. P* qua e quia *cod.* 17 habraae *R* in qua dei nomen *E*
 in *om. PTE* 18 quiete *in ras. R* quietem *V* benedicitur *ex* benedicatur *R*
 21 superas *R* ea est *ex* est *m.* 2 *V* ea ē *in ras. R* 22 nec (*ex* nic)
 auris audiuit *R* auris *ex* aures *P*.

8. Hanc igitur laudat atque benedicit, non etiam nunc ab holocaustis pecudum adipisque pinguedine sacrificia legis expectans, sed in sola animæ confessione benedictionisque laude se ipsum deo hostiam statuens secundum illud: sacrificium laudis honorificabit me et illud: immola deo sacrificium laudis et illud: quoniam si uoluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis non delectaberis, quia litteræ ac legis allegorumena præscriptione cessante deus uiuæ intellegentisque hostiæ sit laudibus honorandus. subiecit enim: sicut adipe et pinguedine repleatur anima mea, et labia exultationis laudabunt nomen tuum. neque illa quasi abominanda condemnat, sed hæc ut magis expectata confirmans, cum sicut adipe et pinguedine, quæ sacrificiorum primitiæ habebantur, repleri animam suam exultationis laude deponat.

9. Verum hæc non tam uerborum officia quam mentis sunt, ut sacrificium laudis ex operum sanctitate descendat. itaque continuo subiecit: si memoratus sum tui supra stratum meum, in matutinis meditabar in te. meditationem matutinam recordatio nocturna consummat; et idcirco de luce ad deum uigilat, quia ex strati, id est ex lectuli puritate et fiducia et conscientia orationis est matutinæ. obrepentes itaque

4 Ps. XLIX, 23. 5 Ibid. 14. 6 Ps. L, 18.

1 ob holocaustis ^h R ob olocaustis P 3 que *add. m.* 2 V 4 statue ⁿ corr. m. 1 V 5 honorificauit *ex* honorificabat m. 2 V honorificauit P illud V immola V 6 dis et illud *in marg. add. m.* 1 R 7 dedissem *ex* ≡ uidissem (*eras.* 1?) R holocausti V delectaueris V 8 alligorumina VR (*in R* uim in ras. 1, *supr. scr. m.* 3 allegorica, *in marg.* allegorumina) *cf. infr. CXLVII cap. 5.* allegoricorum (alligoricorū α) PTE 9 ante deus *eras.* & (?) R uiuæ (u *in ras.*) R uiua^e V intellegentes quæ P 11 labia *ex* laua m. 2 V unt = -- (*eras.* is?) no^{nda} tuū *in ras.* R 12 abomina *corr. m.* 1 R abhominanda P condempnat (*p del. P²*) sed RP condemnatis et V 13 confirma^t T (*fort.* confirmat, *sed cf. praef.*) 14 que R habeatur *ex* haueatur m. 2 V 15 laudem V 17 sanctitatem V discendat R 18 memoratus *ex* memoratus R sup R 19 in matutinis *ex* matinis m. 2 V meditabar *ex* meditabor m. 2 V, *cf. seq.* meditabor Re 21^a trati RP trati V id est *supr. scr.* P.

sub secreto noctis cogitationes dei recordatione compressit, sese-
 que aduersum carnis incentiua luctantem metus nominis dei
 sui iuuat. sequitur enim: quia fuisti adiutor meus et in
 uelamento alarum tuarum sperabo, dei se meditatione,
 5 per quam sibi adiutor est, protegente. non enim ei alia quam
 placendi deo cura est: eius tantum in strato meminit, in eo
 matutinus ex nocturna recordatione meditatur; adiutor suus est
 et sub uelamento alarum eius exultat, id est tegmine protegen-
 tis est tutus.

10 10. Sed horum omnium hinc profectus, hinc causa est, quia
 sequitur: adhæsit anima mea post te, me suscepit
 dextera tua. amoris hæc uis est, ut his, quos amamus,
 etiamsi absentes sint, hæreamus, dum adfectum insitum nequa-
 quam aut locus diuellit aut tempus. adhæsit ergo deo propheta
 15 non blandimentis sæculi, non corporis uitiiis amorem suum ab
 eo caritatemque retrahentibus, quia secundum apostolum ad ad-
 herenti deo unus est spiritus et dominus pro discipulis orauit:
 pater, sicut nos unum sumus, ut et illi unum sint
 in nobis. adhærens ergo deo susceptus a dei dextera est:
 20 id est per uirtutem dei, quæ significatur in dextera, ab eo, qui
 dei et uirtus et sapientia et uerbum caro est factus, adsump-
 tus est conformis gloriæ corporis iam futurus.

11. Et quia susceptus a dei dextera metum omnem a se,
 qui ab inimicis suis esse possit, abiecit, fiduciae suæ non tacuit

16 I Cor. 6, 17. 18 Ioh. XVII, 11; 21 sq.

2 luctantem&us R 4 iuramento V sperabo ex exultabo T 5 adiutor
 ex adiuitor R ei in ras. m. 1 R 6 cuius (cu in ras. m. 1 R) R P T E
 strato ex stratu m. 1 R stratu ex strato P in eo quoque matutinis α
 in eo quoque in matutinis ε 7 quia adiutor E adiutor in marg. add.
 m. 1 R suus et sub P T 8 tegmine R tegmine ex tegmine P 9 tutus
 ex tutum R 10 quia P q T 11 poste R 12 haec uis supr. scr. m. 1 R
 ūt R 13 hereamus V areamus (a ex parte in ras.) R affectum R
 14 adhesit V adesit R profeta V propheta ex prophetā R 15 non
 blādimentis V blandimentis ex in blandimentis R 16 cantatemquæ V
 aderenti R 19 adherens V adaerens R ergo dñs P dei om. V
 21 & uirtus ex uirtus m. 3 R factus ex factū m. 1 R assumptus
 & T 22 futurus ex futuros m. 3 R 23 et qui E suscept' ē (e ex i
 corr. m. 3, ē in ras. m. 3) R susceptus est b a ≡ se R 24 adiecit V
 et fiduciae (& supr. scr. m. 3 R) Rb.

securitatem neque iusti iudicii dei ignorat seueritatem dicens: ipsi autem in uanum quæsierunt animam meam. introibunt in inferiora terræ, tradentur in manus gladii, partes uulpium erunt. in uanum itaque animam suam quærunt. secundum enim euangelium homo cum corpore animam non perimit, et misericordia dei melior super uitam est, et hic iam susceptus a dextera dei est. terræ autem inferiora introibunt, quia chao inuio separantur a sanctis: et in manus gladii tradentur, quia secundum diuitem potestas pœnæ, quæ in ore gladii significatur, in impios exeretur: partes etiam uulpium erunt, fallacium bestiolearum sortem adepturi: quia et Herodes est uulpis et uineam sponsi exterminant uulpes et foueam sibi filio hominis caput suum nusquam reclinante in impiorum cordibus condiderunt; et dæmonum in his significatas esse nequicias non dubium est, quibus cum principe eorum præparatus ignis gehennæ est.

12. Sed inter hæc lætitiâ eius, qui ob humanæ salutis gaudium frequenter ad patrem exultauit, ostendit: rex autem lætabitur in domino, laudabitur omnis, qui iurat in eo: quoniam obstructum est os loquentium iniqua. causam, cur rex lætetur, significat, quia, quisque in eo iurabit, in deo sacramenti huius religione laudabitur: qui sciat

5 Matth. X, 28.

1 dei om. PT 3 tradentur — gladii om. V 5 quæsierunt PTE 6 perimit (mi in ras.) RP uitā R uita^m corr. m. 2 V uita P uitas E 7 ic corr. m. 1 R hinc V 8 quæ a chao PT inuio ex inuia m. 2 V inuio (io add. m. 3, o in ras.) R a scīs et V scī; s& (lineola supr. i in ras.) R 9 tradentur ex traduntur m. 1 R potestatem V 10 gladii ex gladiis R etiam ex uitium m. 2 V 11 bestiolearum (ol eras.) R sorte V adepturi R herodes (erodes R) ex herodis RP herodis V 12 est om. PT uulpis VRPT cf. F. Neue Formenl. I, 181 uulpes E 13 capud Pⁱ 14 demonum VR 15 principe ex pincipe m. 1 R earum P 17 quⁱ corr. m. 1 V umanae corr. m. 1 R salutis (tis in ras. 3) R 18 gaudium est frequenter R exultauit eras. R 19 in deo RE et laudabitur E iurat in ras. m. 3 R (supr. scr. m. 1 iurat sed postea eras.) 20 est om. R ὄλ (sic) R 21 letatur R quia ex quisa m. 1 V quisque VPTa quisq R quisquis e 22 iurauit P iurauerit T.

scilicet regem Iesum, qui etiam deum super omnia, qui secundum Paulum testetur magni dei saluatoris aduentum, qui secundum Esaiam iurans in eum iurabit in deum uerum. obstructum enim est os loquentium iniqua, quia prædicetur ex lege et ex prophetis atque ab apostolo in eo nos ante constitutionem mundi et elegisse pater et benedixisse doceatur et ipse nos coexcitauerit et collocauerit a dextris dei in cælestibus, cum uidebunt eum in maiestate sua iudicare de uiuis et mortuis. per hæc itaque obstruetur os loquentium iniqua. ipse enim est rex in æternum et in nomine domini Iesu omne genu flectet cælestium et terrestrium et inferiorum, et omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LXIII.

15

In finem psalmus Dauid.

Exaudi, deus, orationem meam, dum deprecor ad te: a timore inimici eripe animam meam et reliqua.

1. Psalmi superscriptio historiam non continet. simplex est et prophetalis spiritu editus: tantum per id, quod in finem

20

3 Esai. LXV, 16. 10 Phil. II, 10 sq.

1 *dm VP* Christum Iesum *E* 3 esaiam (a in ras) *R* esaiam *V* isaiam *T* in eum *Bened. in adn.*, in deum *R* in dō *VPT om. E* iurauit *PE* iurauerit *T* in dñ uerum *VRPT* 4 enim *su r.*

scr. P os *R* qui *R* 7 coexcitauerit *ex coexcitauerunt m. 2 V* et collocauerit *add. m 2 V m. 1 R* 8 = cum *R* et cum *VPTE*

magestate *R* 9 p aec *corr. m. 1 R* obstruetur *ex obstructur m. 1 R* obstruuntur *V* hos *R om. V* loq̄.tium *V* 10 Iesu Christi *Rb* 11 genu *ex genum R* flectet *ex slectet V* flectetur *PTE cf. Acad. p. 57* terrestrium (*om. et*) *Pb* 12 confitebitur *ex confiteatur m. 1 R* 13 Iesus Christus *Rb* in gloria est dñ patris *PTE* in omnia saecula saeculorum (saeculaorum *V*) *VTb* in p̄ mnia saecula saecula saeculorum *P* Explicit psalmus LXII incipit psalmus LXIII *VP* Finit psalmus LXII inc̄p. psal. LXIII *R* Expl. de psalmo LXII incip. de LXIII *T* 17 dum *V* cum *R* depraecor *V* ad te *om. R* 18 a ≡ timore *R*; de forma huius tractatus in cod. *V* ualde mutata ac mutilata *cf. praef. et Acad. p. 51* 20 editus tantum *supr. scr. m. 3 R* in fine *RP*.

præscribitur, res non sui temporis, quo scriptus est, continere testatur. sed quærendum est, ex qua persona sit dictus, quidue ex se intellegendum enuntiet; nam sine dubio esse spiritualis est opinandus. cum enim ipsi illi psalmi, qui secundum titu-
 5
 lorum inscriptiones res gestas continere creduntur, in plurimis a tituli sui et rerum ac personarum proprietate dissentiant magisque per editiones nominum atque gestorum spiritualium operationum significant effectus, quid de eo erit intellegendum, in quo simplex tantum psalmi in finem intellegendi inscriptio
 10
 continetur, nisi quod spiritualis in eo doctrinæ forma sit constituta?

2. Esse autem plures memini, qui omnia, quæ in libris psalmore scripta sunt, ad personam domini nostri unigeniti dei filii existiment esse referenda, nihilque in eis aliud quam quod ei sit proprium contineri. quæ eorum opinio argui non
 15
 potest. omnis enim ex adfectu religiosæ mentis hic sensus est; et caret culpa, propensiore studio omnia ei, per quem ipsa omnia sunt, coaptare. quamquam enim idipsum interdum imperite fiat, tamen per id, quod ad eum cuncta referuntur, necesse est ut ea, quæ ei sunt propria, vere ac fideliter præ-
 20
 dicentur. cauendum autem est, ne, dum omnia conuenire in eum æqualiter opinamur, per adsertionis huius studiosam intentionem plurimum et diuinitatis suæ dignitati et corporationis sacramento et operationum potestati et passionis uirtuti et resurrectionis gloriæ detrahatur.
 25

1 non sui ^{bu} (= *eras. s*) et temporis (bu *supr. scr. m. 3*) P non sui sed temporis T scriptus = est R 4 ipsi psalmi illi P 6 sui om. PT dissentiant ex discensiant m. 1 R 7 per hæditiones R 8 intellegendum (gen in *uers. exeunt. add. m. 3, d in ras.*) R 9 in fine PR
 10 spiritalis ex uiritalis m. 1 R 12 in libris T 13 salmore R
 14 filii dei E in eis e in eis T in eo RP 15 et sit R 17 et earū culpa R studio in *ras. m. 3* R ei per in *ras. 6—8 litt. R* 18 coaptare (*aptare in ras. m. 3*) R post interdum 2—3 litt. *eras. R* 20 quæ ei (e ei in *ras. 3*) R predicentur R 21 autem ex uitem m. 1 R 22 assertionis ex adsertionis P 23 dignitati ex dignitatis P 24 operationem R uirtuti (uir in *marg. adiect., tuti in ras. m. 1?*) R.

3. Tenendus igitur modus est et diligenter ac caute constituendum est, quid de diuinitatis suæ natiuitate, quæ ei a patre est, fuerit prophetatum, quando eius hominis, quem adsumpsit, persona tractetur, ubi operatio, passio et resurrectio prædicetur, quid uero unicuique tempori congruat, quando fides gentium nuntietur, quando peccata anterioris populi arguantur, quando doctrina timoris dei et confessionis eruditio ex prophetæ oratione præstetur. in his enim prophetiæ spiritalis ordo consistit. et si dominus prædicatur, profectus scientiæ huius ad fidem utilis est. si ad timorem et confessionem eius docemur, domino formamur, proficimus, adquirimur, ut per passionem eius redempti, ita eidem per doctrinæ suæ instituta placituri.

4. Esse autem in præsentī psalmo quædam intellego, quæ ei homini, quem dominus adsumpsit, aptari posse uideantur, ubi dicitur: perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. significari enim forte in eo existimabitur Iudæorum conspiratio, cum testimonia, quibus argui posset, quærentur nec reperiuntur, et omnia scrutantium ingenia deficiunt; dehinc quod sagittis paruulorum, id est doctrinis apostolorum uulnerentur, aduersum quos nullam causam iustæ persecutionis inuenerint, et ideo defecerint contra ipsos linguæ eorum. hæc quidem non tamquam improbabilia prætermittimus, sed quædam alia in psalmo sunt, quæ ordinem intellegentiæ huius impediunt. non longe tamen ab his sermo expositionis nostræ dissentiet.

5. Existimamus enim non modo apostolorum, qui primi fuerunt, sed cuiusque sancti in domino sperantis confessionem

1 tene dus *corr. m.* 1 R diligenter R contuendum est T 2 quid ≡
 de R ei *in ras.* m. 3 R 5 u unicuique R gentium ex nuntium
 m. 1 R 7 prophetae ex propheta R oratione ex curatione m. 3 R
 8 prestetur R c̄sistit (sistit m. 3 *in ras.*) R 11 adq̄rimur R
 13 salmo R 14 ei *in ras.* R quē (e *in ras.*) R 15 scrutati h. l. V,
sed infra et ipse perscrutati in iniquitates P 16 scrutiniū ex scruti-
 nio m. 2 P 18 posset *in ras.* P gruntur R quaerētur P 19 sagittis
 ex sagittas T 20 iuste R 23 in salmo R 24 ab is R 25 dissentiet
 ex dissentiant T.

præsenti psalmo contineri. inter maximas enim sæculi tempestates et grauissimas humani generis in deum impietates sumus constituti, cuius fidelem per nos et ueram confessionem nunc philosophia irideat, nunc hæreticorum furor incurset, nunc auaritiæ studia condemnent, nunc ambitionis fauor inquietet. quibus omnibus dissimulandis, tolerandis, uitandis, coarguendis mens nostra nisi per deum erudita non sufficit. quantis enim et quam molestis disputationum aculeis dei prouidentiam et principalem atque ininitiabilem in creato ab eo mundo dominatum eius philosophia impugnat, nunc aquis, nunc terræ, nunc atomis, nunc cælo dei nomen indulgens! quam uero ingenioso calliditatis usu fidei doctrinam hæreticus mentitur! quanto deinde audientium periculo opum gloriam auarus adfirmat! quanto quoque continentiae excidio uoluptatum gaudia corporis adsertor exsequitur! quam pestifera autem ambitiosorum in honoris adhortatione facundia est! quibus omnibus peruigil cura, pernox oratio et æterna ad deum confessio repugnabit. ob hæc igitur fidei nostræ et æternæ salutis excidia propheta orare intellegitur in psalmo, ex persona sua, quatenus in deum sperare nos conueniat, ostendens.

6. Ait enim: exaudi, deus, orationem meam, cum tribulor; a timore inimici eripe animam meam. ingruentibus his, quæ superius memorauimus, per quæ fides nostra et spes periclitatur, ad eum, qui solus mederi his potest, referatur oratio. metus est enim, ne infirmam per naturam et

1 presenti salmo *R* continere *P* 2 impietates in deum *T* 3 fidelē p nos *Re* per nos fidelem *PTb* 4 filosofia *R* ereticorum *R* 6 omnibus *om. PT* tolerandis *om. R* uitandis et coarguendis *E* 9 ininitiabilem *R* 10 filosofia *R* nun^c atomis *R* 13 post gloriam *l uel b* *eras. R* auarū *P* 14 continere excidio *P* uoluptatum (upⁱ in *ras. m. 3 R* uoluntatum *P*) gaudia corporis *RPT* gaudia corporis uoluptatum (uolūtātū α) *E* 16 onoris *corr. m. 1 R* adortatione *R* puigili *P(V)* 17 cura *om. R* repugnauit *P* 18 ob in *ras. R* 19 intelligitur *PTE* in salmo *R* qua \equiv tenus (*eras. n?*) *R* in *om. R* 23 ingruen^t \equiv ibus *corr. m. 1 R* p quas *P* 24 mederi *ex* mediri *R* 25 refertur *PTE* $\equiv \equiv$ metus (*eras. ne, tu in ras.*) *R*.

consortium carnis animam undique subrepentium inlecebrarum
 æstus absorbeat. adsunt namque cotidie et pugnant blandi-
 mentis fallacibus, quasdam machinas excidii admouentes. itaque
 per doctrinam cælestis eruditionis peruigilem curam fidei in-
 5 pendere admonemur, timere insidiantem semper hostem, ne
 incautam securitatem nostram ipse in speculis positus incurset.
 uigilandum ergo in oratione dei est et semper orandum, ut,
 cum fatigari anima et adfligi subrepentium inlecebrarum aculeis
 cœperit, deus semper oratus exaudiat nosque ab his, quæ time-
 10 mus, eripiat. ait enim: a timore inimici eripe animam
 meam. deus enim non tum tantum orandus est, cum quæ
 timentur ingruerint — et timenda sunt ea, quæ, cum cœperint
 adesse, dominantur —, sed semper atque indefessis precibus
 orandus est, ut nos a timore eorum, quorum dominatum time-
 15 mus, eripiat. scriptum enim in prouerbiis est: cum uocarem,
 non exaudistis; et cum extenderem uerba, non in-
 tendistis; sed inania fecistis consilia mea et con-
 siliis meis non intendistis. et ego perditionem
 uestram inridebo. erit ergo, cum inuocabitis me,
 20 et ego non exaudiam. propheta ergo, licet prior tempore,
 non tamen eorum, quæ postea dicerentur, ignarus est, sed in-
 pendentibus semper tribulationibus anxius et ad omnem timorem
 inimici sollicitus deum orat ob ea, quæ timet, et, ut secum in
 tribulatione sit, ut exaudiat, deprecatur. neque enim dei
 25 misericordiam metus noster, sed fides promeretur; et longæ
 præparationis documento opus est, ut mereamur audiri. meminit
 ergo propheta ab his se omnibus precatu liberari et docet

15 Prov. I, 24 sq.

1 undique (ndique *in ras.*) R 2 cotidiae R 3 ita R 5 et timere
 conī. Bened. ostem *corr. m.* 1 R 6 incautā *in ras.* R 8 animā R
 inlecebrū R aculeis *in ras.* R 9 caeperit R 10 inimi R 12 et timenda
 scripsi sed timenda *cod.* ea sunt PTE 13 sed semper adque R
 et semper atque PTE 14 ut *om.* R 15 scriptum est enim PTb
 19 uestrā *ex uestrae corr. m.* 1 R 23 et ut (ut *supr. scr. P*) secum RPE
 et se cum T 24 ut exaudiat RP¹T et exaudiat P² et ut exaudiat E
 26 præparationi ≡ s R documento P 27 peccatis liberari PT.

orationem suam non ex dominatu eorum, quæ timuerit, sed ex metu esse dominatus.

7. Ait enim: protexisti me a conuentu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem, qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in obscuro immaculatum. non hic propheta arma bellica, nec ensis, aut iacula, aut tormenta arcum pertimescit. omnis enim ei in lingua timor est; huius gladios, huius spicula metuit. ab his quidem fide sua tutus est; ait enim: protexisti me a conuentu malignantium; sed arcus homicidæ linguæ semper intentus est et acumen gladii in lingua eius præsto est. uolant autem letales eius sagittæ, et non ambiguum est, quid efficiant, scilicet ut sagittent in obscuris immaculatum. et proprietates uerbi intellegenda est. non sanctum, non iustum, sed immaculatum sagittant, eum, cui per sacramentum baptismi sordes et maculæ ueterum criminum recens ablutæ sunt, nondum tamen firmatæ fidei, nondum doctrinis spiritalibus eruditum, nondum contra hæc pugnacis linguæ arma certantem, sed simplicem et ex nouæ natiuitatis infantia tenerum. hunc ergo sine metu contradictionis alicuius, intento iam pridem arcu, per rerum ignorantiam in obscuro positum uulnerabunt. ait enim: subito sagittabunt eum et non timebunt, naturam simplicem et immaculati nouitate imperitam. hanc enim fallunt, huic occultos laqueos prætendunt insidiarum secretis latentibus gloriantes.

8. Sequitur enim: firmauerunt sibi uerbum malum; disputauerunt, ut absconderent laqueos; dixerunt:

1 sed ex merito P 4 qui V (cf. *præf.*) PTE (LXX οὐτινες) quia Ra 5 exacuerunt — ut R 7 enses PTE 8 arcuum PTE, cf. *Bücheler Decl. p. 84* ei om. e timor *supr. scr. m. 1* R 9 gladius P sua *supr. scr. T* 11 omicidæ R 12 in *supr. scr. m. 1* R 13 letales (ex letales R ex laetales T) RPT qui deficiant *corr. m. 1* R 14 in obscuro PTE 16 sagittant *eras. T* 17 ante ueterum 4 *litt. eras. R* 18 ablatae R fidei *add. m. 2* P 19 eruditus P pugnacis (cis in ras.) R 20 certantem — sed (*eras. te?*) R 21 hinc R intentū R 22 arcū R positū *exposito R* 24 & ante immaculati in ras. R immaculatā e post nouitate *eras. n* R 25 occultos (v *supr. o eras.*) R 27 sibi *supr. scr. P.*

quis uidebit eos? tempus discernitur et inferendi uulneris et consilii firmati. nam cum dicitur: subito sagittabunt, futuri temporis opus docetur; cum autem: firmauerunt uerbum malum, iam ex præterito consilium firmatæ pridem uoluntatis ostenditur. semper enim excidia aduersus fidem præsto sunt, et occultis ac fallentibus insidiis pestiferæ adhortationis doli adiacent, quos a raris quibusque conspici opinantur. et ideo dictum est: absconderunt laqueos et dixerunt: quis uidebit eos? si enim hæreticus peruertere fidem temptet, incredibile est quantis eam dolis subuertere contendat; si spem æternitatis nostræ philosophus impugnet, mirum in modum omne bonum præsentis uitæ ponet in corpore: omni ingenii sui alacritate ea, quibus doctrinæ cælestis institutio subrui possit, uterque scrutantes.

9. Sed quid ad deum humana peruersitas? quid aduersus opificem operis ingenium? exquirant licet omnibus argumentationis suæ quæstiunculis excidium ueritatis, deficient tamen in ueritatis destructione falsitatis adsertio; atque ideo subsequitur: perscrutati sunt iniquitates. defecerunt scrutantes 20 scrutinio. defectio scrutantium defectionem superuacua contra deum adhortationis ostendit. quæ enim non labefactabuntur ingenia contradictioni ueritatis intenta? rimentur licet omnia naturalium causarum secreta peruicacique studiorum suorum uigore ipsa cælestium motuum interna scrutentur, in ipsa tamen 25 operis sui intentione deficient doctrinis spiritalibus refutati. qui enim fortuitis motibus agi omnia docent, audient a nobis æternæ uirtutis deum non in fortuitis manere, sed esse mundi

1 tepus R ð excidia ex extendia m. 1 R 6 presto R oculis (ltis in ras.) R pestifere adortationis R 7 iacent PT quibusquæ R opinantur eras. T 8 dic^u ≡ ≡ tum (c in ras., postea 2 litt. eras.) R et dixerunt om. R 9 ereticus R 12 post uitae in ras. uita R 14 scrutan^u ≡ ≡ tes T 17 questiu^uq^ulis sic m. 1 R 20 scrutationio^u R scrutiniū PT cf. supr. cap. 4 defectione superuacuae P 21 labefactabuntur (t in ras.) R 22 omnia ex omnia m. 1 R 23 studiosom suorum R 24 tameⁿ qui in ras. R 26 nec enim R post docent des. f. 44 T deinde in eo cod. complura exciderunt; nam f. 45 incip. a uerbis et exultent Ps. LXV, 11 27 in om. P furtuitis R.

creatorem indefinitæ ut essentiae, ita et uirtutis; ipsum a nemine, sed ex eo omnia; moderantem ea ipsa omnia et continentem. qui uero prædicabit animæ cum corpore occasum, audiet animam non esse terrenam, sed ex adflatu dei ortam elementis corporis admisceri; mortem autem non interitum esse, sed discessionem 5 eius a corpore. qui autem resurrectionem carnis abnegabit, sciet non difficilem eius instaurationem futuram ei, cui inchoatio prima sit facilis. porro qui curam humanæ conuersationis deo auferet, cognoscet æterni regni deum iudicem; neque hominem ideirco tantum conditum, ut esset — quid enim esse hominem 10 deo utile fuit? — sed ut in cognitionem dei editus profectum sibi ex opificis sui cognitione speraret.

10. Iam si fidem hæreticus destruet, dei filium semper fuisse cognoscet, nullo a patre interuallo temporis separatum; ipsum esse uerbum, uirtutem, sapientiam dei; hunc mundi opificem 15 fuisse, hunc et hominis conditorem; hunc prima mundi crimina diluio abluisse, hunc Moysi legem dedisse, hunc in prophetis fuisse et per eos ingentia illa corporationis et passionis suæ sacramenta cecinisse; hunc in corpore resurgentem caducæ carni claritatem spiritualis gloriæ intulisse et in naturam diuinitatis suæ terrenæ corruptionis absorbuisse primordia. 20

11. Deficient igitur aduersum ista scrutantes; et per uirum doctrina dei eruditum et in altum humilitatem cordis sui erigentem hæc diuinæ operationis præconia proferentur, ita ut hæc eminentia dei eorum ipsorum, qui hæc audiant, confessione 25 laudetur. atque ideo ita sequitur: perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutiny. accedet

1 indefinitæ (ex indefinita) ut essentiae ≡ ita et R indefinitæ sententiae (sen in ras.) ita et P 2 omnia continentem (om. et) P^b 5 sed ≡ discis ≡ sionem R 6 resurrectionis P 7 cui supr. scr. R 8 prima (r ex i, supr. aliquid eras.) R 11 uti lefuit (uti lefui in ras., t add. m. 3?) R 13 hereticus R 16 hunc — conditorem in ras. 3 ex parte in marg. exter. R hunc ante prima in marg. inter. add. R 19 caecinisse P resurgentem ex surgentem R 20 carnis R 21 pri ≡ ^{mordia} (eras. mo) R 22 ista supr. scr. m. 1 R 23 do ≡ trina R 24 ope- rantis R propherentur R 25 haec ex hae m. 1 R audian ≡ R 26 sunt ex tunt m. 1 R 27 scrutiniū ex scrutiny m. 2 P.

homo et cor altum, et exaltabitur deus. cognita enim
 scrutantium defectione et accedente homine cordis alti magni-
 ficentia diuinæ bonitatis agnoscitur. quantus autem fiet
 doctrinæ spiritualis profectus! nam quis non magnificabit
 5 deum, quem mundi huius cognouerit conditorem? quis non
 metuet quem iudicem sciet? quis non renasci in innocen-
 tiam uolet, cum peccati remissio sacramento nouæ natiuitatis
 indulgeatur? quis non a peccato desinat iam renatus et in
 innocentia uelit paruuli permanere, cum talium sciat regnum
 10 esse cælorum? hæc professio nostra scrutantium ingenia de-
 bilitat, hæc doctrinæ nostræ spicula, quæ per regeneratorum
 exordium sagittæ sunt paruulorum, stultas disputationes et ridi-
 cula de deo dogmata uulnerant. his aduersari profanæ linguæ
 contradictio non potest, aduersum omnium disputationum et
 15 adhortationum nostrarum fidem et trepidatio abnuentium et
 metus est audientium.

12. Adnuntiatis enim operibus dei tunc incipient facta eius
 intellegi, tunc in his lætabitur iustus, tunc eum omnes recti
 corde laudabunt. et hoc ipsum psalmus ita edocet: accedet
 20 homo et cor altum, et exaltabitur deus. sagittæ
 paruulorum factæ sunt plagæ eorum, et nihil ha-
 buerunt contra ipsos linguæ eorum. conturbati
 sunt omnes, qui uidebant eos, et timuit omnis

9 Matth. XIX, 14.

1 ad cor altum *e* 2 hominem *P* 4 doctrinæ *ex doctrina R post*
 profectus *eras. 2—3 litt. R nā ex na corr. m. 3 R* qui *P* 5 cogno-
 uit *P* 6 in nocentiam *P* 7 remissio *R remissione P remissionem E*
 sacramento *P sacramentum (sacramentū) RE* 8 indulgeatur (indulgeat^r)
 con. Bened. in adn. indulgeat *RPE* et innocentiam *R et innocentia P*
 10 prophessio *R* 11 generatorum *P* 12 sagittas disputationes *R* 13 uul-
 nerantes his aduersarii *P* 14 aduersum (aduorsum) conieci adorum *R*
 ad horum *PE cf. Stud. 1889 p. 315 et infr. p. 233, 4* et adhortationum
om. RP sed cf. Ps. CXLIII cap. 13 fn. 15 fidem *om. P post* trepidatio
 2 *litt. eras. R* abnuentium (nuentiu in *ras.*) *R abnuentium est P et*
 est audi
 m&u. entium *R om. P* 18 tun = c eum *R* 19 ipsū *ex ipsud P ipsud*
R sed cf. Acad. p. 28 21 nihil abierunt *R pro nihilo habuerunt P.*

homo. et adnuntiauerunt opera dei et facta eius intellexerunt. lætabitur iustus in domino et sperabit in eo, et laudabuntur omnes recti corde. aduersus uulnerantes sagittas paruulorum loqui aliquid aduersantium lingua non habuit. et qui uidebant paruulos sagittantes, conturbantur et metuunt, cum se in errore sitos recognoscunt, cum diem iudicii et retributionem actæ in corpore uitæ agnoscunt, cum opera dei audiunt et facta eius intellegunt. in his est lætitia sanctorum, in his spes firmissima. ob hæc deum qui recto corde sunt laudant, scientes esse remissorem peccatorum, mortis peremptorem et diaboli debellatorem, iudicem sæculi, æternitatis largitorem, deum et dominum nostrum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LXIV.

In finem psalmus Dauid.

Te decet hymnum, deus, in Sion et tibi reddetur uotum in Hierusalem et reliqua.

1. Oportune superiorem psalmum hic, qui subiacet, consecutus est. est autem et ipse in finem et congregationem gentium, quæ dominum laudaturæ sunt, nuntiat; et ipse huius interpretationis nostræ fidem reddet.

2. In exordio autem eius secundum consuetudinem suam propheta orationem omnem ad deum erigit. omnis enim nobis res atque sermo cum confessione dei ineundus est. sed sciens propheta, plures pro diuersitate studiorum in superuacuis demorari, specialem et proprium dei a nobis honorem requirit

2 ante intellexerunt *eras.* non *R* 6 se in errore sitos *P* se in errore sistos *R* in se errores istos *e* 10 remissorem (*ex* remissorum *R*) *RP* remissionem α (*V*) 11 peremptorē (*in uersu exeunt. ē euan.*) *R* bellatorem *P* **Explicit psal LXIII inc̄p̄ p̄salmūs (sic) LXIII** *R*, in *P* *deest subscriptio, de V cf. praeef.* 15 p̄sal *R* 16 hymnum *V* *cf. Sabatier II, 125* hymnus *RE* 18 oportuna *RP*¹ oportune *P*² α oportune ϵ psalmū *ex* psalmus *R* subiacet *ex* subiacet & *R* 19 in fine *P* 20 nuntiat et *Pe* nuntiauit *ex* nunciauit *R* 22 suam *ex* sciam *R* 23 dirigit *PE(V)* 25 studiorum *RP* rerum studiorum α rerum ac studiorum ϵ .

dicens: te decet hymnum deus in Sion. Sion mons
quidem Hierusalem adiacens est; sed montem hunc eiusque
nomen atque etiam urbis ipsius ecclesiam, quæ corpus est
Christi, nuncupatam semper accepimus, domino in psalmis
5 dicente: ego autem constitutus sum rex ab eo super
Sion montem sanctum eius. et ne in regno eum collis huius
constitutum arbitraremur, in prophetis atque etiam in euan-
geliis dictum est: gaude ualde, filia Sion, prædica,
filia Hierusalem: ecce rex tuus uenit tibi. et aposto-
10 lus: ea autem, quæ sursum est Hierusalem, libera
est, quæ est mater nostra. hymnus ergo hic deo con-
decet, qui sit in Sion spiritali et ecclesiastico cantico innocens
et dei laudibus dulcis.

3. Omnia autem superstitionum genera, quæ extra religionem
15 dei sint, condemnat. plures enim sunt in demersissimo erroris
profundo locati, qui doctrinæ suæ peruersitatem quadam inanis
laboris probitate commendent. cernimus namque nudis philo-
sophos corporibus algere; ipso etiam coniugiorum usu magi
abstinent; hæretici siccio panis cibo uiuunt. sed qui tandem
20 otiosi huius propositi profectus est? totum hoc inane atque
ridiculum est et cum ipsis superstitionis causis miserabile. deo
ergo uouenda sunt contemptus corporis, castitatis custodia,
ieiunii tolerantia. atque ideo ait: et tibi reddetur uotum
in Hierusalem. uota enim tantum ecclesiasticæ religionis
25 utilia sunt. quæ cum et dignis deo cantionibus et propositæ
in ecclesia obseruantia studio probabuntur, tum digni erimus,

5 Ps. II, 6. 8 Zach. IX, 9, cf. Matth. XXI, 5. 10 Gal. IV, 26.

1 te *Vα* tibi *RPe* decet *dñe V* hymnum *dñ V* ymnus deus *P*
sion *secund. loc. supr. scr. m. 3 R* 4 accepimus *P* salmis *R* 5 dicente
ex dicentem *P* constitus *R* habeo super *R* 7 profetis *R* euuan-
geliis *R* 8 gaude *ex* gaudet *P* 10 susum *P* liberata est quæ
mater nostra *P* 13 deo *ex dñ m. 2 P* 14 *post omnia eras. 5—6 litt. R*
15 condempnat *R* in demerso *P* 17 condēpn& *R* 18 usū *ex usu*
m. 3 R magi *R* magi *P* magistri *E* 19 heretici *R* 20 totum *ex*
tutum *R* adque *R* 21 cū ipsi *P* 22 *post contemptus eras. ergo R*
26 obseruantia *R* probantur *Re*.

pro quibus deum sanctus spiritus interpellat. idem namque per prophetam loquitur et docet. ipse autem secundum apostolum pro nobis inenarrabilibus gemitibus interpellat; atque ideo hic ita dictum est: exaudi orationem: non enim subsequitur meam, ut dicentis persona posset intellegi. licet enim multi, tamquam hoc deesset, addiderint, non tamen in authenticis extat. propheta enim non suo sensu, sed inspiratus hæc loquitur: exaudi orationem.

4. Sequitur, ut, quorum oratio sit exaudienda, demonstret. nec longe expectationem nostram differt; subiecit enim: omnis caro ad te ueniet. humani generis uniuersitatem scriptura sub carnis nomine designat, ut in lege: et dixit deus, non permanebit spiritus meus in hominibus istis, quoniam caro sunt, et in eadem: quoniam corrumpit omnis caro uiam eius et in propheta dominus: et effundam de spiritu meo super omnem carnem et in euangelio: et uerbum caro factum est et inhabitauit in nobis. huius igitur humani generis orationem exaudiet deus, quod uanis infelicium superstitionum doctrinis tenebatur, cum præcepta gentilia omnes eos ad studium impietatis inbuerent, deum in lignis et saxis et metallis prædicando et mundi opificem atque animæ nostræ parentem intra inanimem materiam collocando. hunc igitur errorem gentes fatentur, quod eos philosophiæ facundia detinuerit in errore: scientes tandem uetera delicta sua et antiquæ impietatis crimina deo propitianda esse per Christum. ipse enim secundum apostolum nostra placatio est, ait namque: quem proposuit deus placationem

2 Rom. VIII, 26. 12 Gen. VI, 3. 14 Ibid. 12. 15 Ioel II, 28. 17 Ioh. I, 14. 27 Rom. III, 25.

2 profetam R ipse ipse autem R 4 ita om. R post orationem
4—5 litt. (meam?) eras. R 5 possit PE 6 authenticis P 10 differ ≡ t P
11 scribitura R 13 post meus 2—3 litt. (est?) eras. R 14 ea' P ea R
corruptioñis in ras. R 15 et effundam PE (καὶ ἐκχεῶ LXX) effundam R
17 inhabitauit ex inhabitabit R 21 prædicandi P 22 inanem ed.
Basil. 1550, Par. 1572 23 filosofiae R 24 errore ex errorem R
tandē ex tande m. 3 R uetera in ras. R 25 post impietatis eras. dō
R dō supr. scr. m. 3 R 26 enim ē (ē supr. scr. m. 3) R placatio
est (c in ras.) R 27 dñs P.

per fidem in suo sanguine et iterum: ipse est placatio pro peccatis nostris. ueniet ergo ad eum omnis caro dicens: uerba iniquorum præualuerunt super nos, et impietatibus nostris tu propitiaberis,

5 5. Sed qui tandem propitiationis effectus est? uel quid proderit errorem gentilem reliquisse et doctrinam impiam spreuisse? et id ipsum non dissimulauit dicens: beatus, quem elegisti et adsumpsisti, ut inhabitet in tabernaculis tuis. omnis quidem caro ueniet, id est ex omni hominum
10 genere congregamur, sed beatus est quisque fuerit electus. multi enim secundum euangelium uocati sunt, sed pauci electi. electi autem sunt nuptiali ueste conspicui. puro atque integro nouæ natiuitatis corpore splendidi. itaque non res indiscreti iudicii electio est, sed ex meriti electu
15 facta discretio est. beatus ergo, quem elegit deus: beatus ob id, quia electione sit dignus. scire autem nos conuenit, hic beatus in quam rem fuerit electus; scilicet ad id, quod sequitur: inhabitabit in tabernaculis tuis. omnis perfectio bonorum inhabitationis cælestis est requies. multas mansiones
20 dominus in cælis esse testatur, sed patrem orat, ut apostoli ubi et ipse sit maneant, dicens: pater, quos mihi dedisti, uolo ut ubi ego sum ibi et illi sint mecum. ex plurimis ergo mansionibus apostolis suis eam, quæ sibi est propria, communicat. scit propheta, quanta beatitudo sit in tabernaculis
25 dei esse, alio loco dicens: concupiscit et deficit anima mea in atria domini. sed non ob id bonorum cælestium

1 I Ioh. 2, 2. 11 Matth. XX, 16. 21 Ioh. XVII, 24. 25 Ps. LXXXIII, 3.

3 præualuerunt *Ve* inualuerunt *RPh* 4 et impietatibus nostris tu propitiaberis *V* cf. *Sabatier II, 125* et impietates nostras tu propitiaberis *RPE* 10 congregantur *P* congregabuntur *e* (congrægabuntur *V*) quisque *P(V)α* cf. *Acad. p. 29* quisquis *Re* 13 splendidi (di *uersu exeunte add. m. 3, postea uers. ineunte 2—3 litt. eras.*) *R* 14 delectu *E* dilecti ^{onis} (dilectionis *ex dilectu fec. m. 2*) *P* 15 discretio *R* 17 seqⁱ t^r; ⁱ
in marg. infer. add. m. 3 *R* 18 in tabernaquulis *R* 19 requie (i *supr. scr. m. 3*) *R* requie *e* (in requie *V*) 22 et illi *om. V* 23 quæ *ex que* *R* 25 dei \equiv esse *R* deficit (*ex defecit m. 2 P*) *VPE* defecit $\equiv \equiv$ (*eras. in?*) *R*.

spes adimitur, si non omnes ad cohabitationem dei eligentur. plures enim mansiones diuersæ dignitati habitantium præparantur. sed licet diuersa sit dignitas — differt enim stella stellæ in gloria — tamen quotquot habitationibus, uariis licet, digni habebuntur, fidei fructum et honorem gloriæ cælestis sortientur. 5

6. Post enim beatitudinem eius, qui ad habitandum in tabernaculis dei fuerit electus, hoc sequitur: replebimur in bonis domus tuæ: sanctum est templum tuum, mirabile in æquitate. his ergo bonis domus replebuntur, quia in tabernaculis dei beatus habitabit. et quidem interim, 10 bona domus quæ sint, possumus existimare, ecclesiæ scilicet munera, quæ ei secundum multiplicem fructum Christus indul- sit, quia et ipsa secundum apostolum domus dei est: ut scias, inquit, quemadmodum oporteat in domo dei deuer- sari, quæ est ecclesia dei uiui, columna et firma- 15 mentum ueritatis. hæc ergo habet tricenum, sexagenum centenumque fructum. his ergo bonis domus dei fides cre- dentium explebitur, quæ interim donorum diuisionibus adornatur, sicut scriptum est: huic ergo datur sermo sapientiæ, alii sermo scientiæ, alii fides in eodem spiritu, 20 alii dona curationum, alii genera linguarum, alii interpretatio linguarum. uerum sunt et alia plena et

3 I Cor. 15, 41. 13 I Tim. 3, 15. 19 I Cor. 12, 8 sq.

1 eliguntur *ex* eligentur *m.* 3 *R* eligantur *ex* eligentur *m.* 2 *P*
2 ante diuersæ *supr. scr. & m.* 1? *R* dignitatis *P* dignitates *R* præ-
parantium *P* 3 stella = stellę *R* stella ^{ab} stellæ *corr. m.* 2 *P* 4 quot-
quot *ex* quodquod *m.* 3 *R* 5 cælestis gloriæ *PE* 6 quia ^{ad} habi-
tandū (*ad supr. scr. m.* 2) *P* 7 replebimur *VRE* replemur *P* 9 equi-
tate *ex* iquitate *m.* 1 *R* his *ex* hi *m.* 1 *Phi R* domus dei *E* replebimur *E*
10 in tabernaculis (*cu in ras. m.* 3) *R* post beatus eras. qui *R* post habitabit
3—4 *litt. eras. R* 11 bona ^{domus} (a ^d in ras. 3) *R* 14 inquit *R*¹ inquit *l*
P oporteat te in *Pb* post dei 5—6 *litt. eras. R* diuersari *E*
15 aeclesia *R* 16 tricenum sexagenum centenumque (*V*)*RP* *cf. F.*
Neue Formenl. 1, 105 tricesimum sexagesimum centesimumque *E*
19 huic ergo *VR* hinc enim *P* huic enim *E* dabitur *V* sermo
VRE aliis sermo *P* 20 alii (*alterum i in ras. m.* 1 *R*) sermo *VR* aliis
sermo *P* alii uero *e* 21 curationum *V* *cf. Sabatier III, 702* sanationum
RPE aliis genera *P*.

perfecta domus dei munera nequaquam naturis carnalium sensuum æstimanda. nouit hæc usque ad tertium cælum apostolus raptus et prædicat dicens: quod oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit, quæ
 5 præparauit deus his, qui diligunt eum. his igitur domus dei donis replebimur. et meritum percipiendorum horum fructuum docet dicens: sanctum est templum tuum. mirabile in æquitate. omnia namque credentium corpora templum dei esse apostolus docet dicens: an nescitis, quod
 10 templum dei estis et spiritus dei habitat in uobis? si quis templum dei corruperit, corrumpet et hunc deus. templum enim dei sanctum est. ornandum ergo hoc dei templum est sanctitate atque iustitia, ut bonis domus dei repleatur, ut æquitatis ac fidei operibus mirabile
 15 sit. domum autem dei etiam ipsum adsumptum a dei filio hominem intellegere erit promptum, quia in eo inhabitet omnis plenitudo diuinitatis, et per naturæ proprietatem in eo pater habitat, bonis itaque eius, id est uirtutis, gloriæ, æternitatis unoquoque eo replendo, qui se templum deo sanctum et
 20 mirabile in æquitate seruauerit. omnium itaque spes ista est, ut bonis domus dei repleamur, ut sanctum et mirabile templum illius simus. beati quidem sunt, qui iam a deo ad habitandum in tabernaculis eius electi sunt, sed festinare nos in consortium huius beatitudinis congruum est. operationibus id atque orationi-
 25 bus consequentes.

7. Ob quod ita sequitur: exaudi nos, deus salutaris noster, spes omnium finium terræ et in mari longe.

3 I Cor. 2, 9. 9 I Cor. 3, 16 sq.

L

1 in naturis R 2 aec corr. m. 1 R 6 bonis E replebimur m. 1 R 11 post quis eras. in R corruperit ex corrumperit R et hunc
 VRe eum Pb 12 ornandum ex orandum P 13 tem^{plū} corr. m. 1 R sanctitate ex sanctitati m. 1 R 14 dei om. P 15 &tiam (iam in ras. m. 1) R post adsumptum 1—2 litt. eras. R 16 inhabitet — pater om. P 18 habit& (& in ras. m. 1) R habitat e itaque om. e gloria ≡ R 20 omnium itaque nostrum spes E 22 iam (i in ras., eras. e?) R 24 id om. R adque R 25 consequentes R expetentes PE.

non competit hæc oratio Iudæo. et quamquam hic liber legis sit, prophetia tamen non est gentis unius. spes enim hæc omnium finium terræ est; et quacumque se habitabilis mundi huius temperies extendit, omnibus Christus in spe est. quin etiam interni atque externi maris insulæ in huius nominis uirtute requiescunt. spes enim omnium finium terræ et in mari longe est. sed spem oportet non ex inani esse præsumptam, ne magis sit incertorum præsumptio, quam expectatio cognitorum.

8. Itaque, cur in eo spes omnium sit, in consequentibus docet 10
dicens: præparans montes in uirtute tua accinctus
in potentia et conturbans fundum maris, sonum
fluctuum eius. ad terrenorum montium naturam sermo
iste non pertinet: firmati enim sunt, non præparati; præparatio
autem futuræ operationis est cœptum. dehinc memoratorum 15
montium præparatio in accinctu potentiæ atque uirtute est:
terra autem omnis ex nihilo est iussa subsistere, resque ea
potentiæ non eguit accinctu, quæ ex iubendi facilitate pendebat.
utile est autem cognoscere, sicubi in scripturis montium facta
sit mentio. ait namque propheta: audite, populi omnes, 20
et attendat terra et omnes habitantes in ea. et
erit uobis dominus deus in testimonium, dominus
deus de domo sancta sua. propter quod ecce do-
minus descendet de loco suo et descendet super
excelsa terræ et conteret montes subtus se, et 25

20 Mich. I, 2 sqq.

1 competit (com *supr. scr. m.* 3) R 2 hæc spes enim P 3 qua-
cumque ex quaecumque R 5 atque externi om. P 8 presumptam ex
presemptam *corr. m.* 1 R 12 in potentia V¹ (cf. Sabatier II, 126,
ἐν δυναστείᾳ LXX) potentia V²RPE et conturbans V (ὁ συνταράσσων),
qui conturbas RPE fundum (fundum = R) VRP profundum e 13 moni-
tium R 14 firmati aut sunt P non præparati ex præparati R
15 de inc R 17 resquæ P ea eras. R 18 non = (eras. n?) R
22 in testimonio V dñs dñ de V dominus de RPE 23 mo R
ecce dñ V 25 sup^{do}tus V.

ualles liquescent, tamquam cera a facie ignis. propter impietatem Iacob hæc omnia et propter peccata domus Israhel. et rursum: commota est et contremuit terra, et fundamenta montium conturbata sunt et commota sunt, quoniam iratus est eis deus. ascendit fumus ab ira eius, et ignis a facie eius exardescet, et carbones accensisunt ab eo. et inclinavit caelum et descendit, et caligo sub pedibus eius. et in consequentibus est: misit sagittas et dissipavit eos; et fulgura multiplicavit et conturbavit eos. et in his, quantum lectio docet, descensionem domini de cælo per prophetam spiritus sanctus ostendit, metum terræ, montium trepidationem, ob id, quia his dominus iratus sit, fumo de ira eius exorto, igne deinceps de conspectu eius accendendo. in fumo, qui ascendit, præteriti temporis res est; in igne autem accendendo futuri significatio continetur. dehinc, ne quicquam de natura hebeti et immobili dictum existimaretur, hos montes sagittæ missæ dispergunt et fulgura multiplicata conturbant.

9. In hoc igitur montium nomine supereminentem omnem potestatem intellegi oportet, quæ se contra deum exaltans atque efferens iræ dei subdidit. descendens igitur deus uerbum, adsumptum sibi hominem potentia accingens, primum hæc

3 Ps. XVII, 8 sqq. 9 Ibid. 15.

1 facie *ex* faciae R 2 hæc omnia — Israhel *om.* V et propter RP (cf. Sabatier III, 943, καὶ δι' LXX) propter E 3 commota V et commota RPE 4 contremuit V e intremuit RPb 5 iratus est eis dñs V (cf. Sabatier II, 33, ὠργίσθη αὐτοῖς ὁ θεός LXX) iratus his dñs R iratus est his PE 6 ab ira VPE in ira R 7 exardescet VPE exardescit R et carbones V carbones RPE accensi VRPb succensi e 8 et inclinavit V inclinavit RPE 9 est *eras.* R *om.* e sagittas V (cf. Ps. CXLIII cap. 9 Sabatier II, 33 *adn.*, βέλη LXX) sagittas suas RPE 10 dissipavit R dissipavit *ex* dissipaverit V dispersit PE 13 motum e quia (a *in ras. m.* 1) R 17 nequiquā P hebeti *ex* hebiti *corr. m.* 1 R aebeti P 20 in *om.* Pb montium ≡ nomine R supereminentem omnē potestatem in tellegi (in *in marg. add. m.* 3) R omnem supereminentem uirtutem intellegi PE omnem scilicet supereminētem uirtutem V 21 exaltans *ex* exultans R 23 ominem potentia ≡ (*eras. m.*) R.

caecumina montium depressit, diaboli scilicet et suorum contumacem excellentiam protriuit, quos per hanc primæ obtritionis potestatem pœnæ æterni iudicii præparauit. seruauit autem hanc eandem propheta rationem dicens: ascendit fumus ab ira eius, et ignis a conspectu eius ardescet. 5
 fumus enim eos interim arsuri ignis inuoluit, atque ob id in præsentī psalmo ita scriptum est: præparans montes in uirtute tua accinctus potentia. accinctio potentiæ ei, quod indigebat, corpori coaptatur. non enim uirtus accingitur, sed in uirtute dei potentia homo, quem dominus adsumpsit, accingitur. 10

10. Contemplandum autem est, quid præparationem montium subsequatur: qui conturbat fundum maris, sonum fluctuum eius. conturbat non mare, sed maris fundum, neque fluctus eius, sed sonum fluctuum. mare autem, ut prophetiæ sermo edocet. pro sæculo nuncupatur, ut ait: super- 15
 inducet dominus machæram terribilem et magnam super draconem serpentem prauum et perimet draconem, qui in mari est. et iterum: hoc mare magnum et spatiosum; ibi requiescet draco, quem figurasti ad inludendum illum. uel certe illud abso- 20
 lutius: ueni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. montes igitur, id est aduersariæ omnes supereminentesque uirtutes pœnæ iudicii præparantur et maris fundamenta turbantur. in harum enim inimicarum uirtutum fiducia sæculum consistebat, et hæc in inuisibilibus sæculi huius 25

4 Ps. XVII, 9. 15 Esai. XXVII, 1. 18 Ps. CIII, 25. 21 Ps. LXVIII, 3.

4 profeta ^h (eras. m) R 5 ardescet ex ardescit m. 1 P 6 inter mansuri P in om. R cf. Acad. p. 22 7 psalmo ex salmo m. 3 R 8 accinctio ex accentio m. 1 R ei in ras. 1 R 10 in supr. scr. m. 3 R 12 subsequatur Re consequatur Pb 14 fluctus (m. 3, luctus in ras.; prius scriptam uocem del. m. 1 et in marg. add. fluctus) R 15 profetia ser-
 mo R docet P 16 maceram R 17 perimet ex perimit m. 1 R om. P 18 hoc mare V mare hoc RPE 19 spatiosum V latum RPE cf. Sabatier II, 204 20 illum V ipsum RPE illud supr. scr. m. 1 R
 absolutiōs corr. m. 1 R 24 arum R en¹nimiarum corr. m. 1 R
 25 fiducia ex fideciae m. 1 R in om. RP inⁱⁱⁱⁱuisibilibus (sup. ui eras. in)
 R inuisibilibus P.

profundis latebant. sonus autem fluctuum cum fundo maris
 perturbatur. turbato enim diabolo omnia terroris sui ministeria
 turbantur: et ipse, in quo gentes pauebant, aduersantium
 potestatum sonus trepidat. recordemur uatum murmura et
 5 inconditos bacchantium fremitus et nonnumquam confuso
 audientium sensu incertum nescio quid simulacrorum æra so-
 nuisse, omnem denique profano cærimoniorum cantu mundum
 resultantem; nunc uero domino Christo prædicato silere omnia
 confutata et trepida, cum hi templorum et gentium dii uirtute
 10 fidelium subiciuntur ad pœnam, cum credentium uerbis tor-
 quentur, laniantur, uruntur et inuisibiles nobis atque inconpre-
 hensibiles naturæ uerbo continentur, puniuntur, abiguntur, cum
 uates silent, cum muta sunt templa. per hæc itaque iam
 iudicio præparantur. et præparatio ista quid proficit? profecit
 15 namque: turbabuntur gentes et timebunt: cernentes
 scilicet deos suos mutos et tantum ad inpositionem manuum
 nostrarum pœnæ suæ uocibus ingemescentes. sed post pertur-
 bationem gentium alii timebunt; timorem enim erit inlatura
 turbatio. numquid omnes, qui turbabuntur, et timebunt? non
 20 utique omnes, qui turbabuntur, et timebunt.

11. Qui ergo timebunt? qui inhabitant fines. non subiecit
 scriptura, ut adsolet, fines terræ; non enim hic de terræ finibus
 loquebatur. dehinc ergo sermonis ratio non patitur, ut id
 adiectum existimemus. ait enim: qui inhabitant fines.

1 sonū *R* aur̄ *supr. scr. m. 1 R* 3 in *om. Pb* 4 recordemur (*VPE*)
 recordamur *R* 6 simulachrorū *P* 7 caerimoniorum (*V*) *R* cerimoniorū *Pa*
 cerimoniarum *s. cf. Stud. 1889 p. 321* 8 resōlūantem *corr. m. 1 R*
 9 & gentiām *corr. m. 1 R* di¹ *m. 1 R* 11 ≡ ≡ uruntur (*eras ui?*
uel in?) *R* 12 abiciuntur *R* 13 iam *ex tam m. 1 R* 15 et timebunt
VRe timebunt *α* et peribunt *P* 17 uocibus *ex uobus m. 1 R* inge-
 mescentes *R* (ingementes *V*) ingemiscentes *PE* pturbationem *R*
 turbationem (*VPE*) 18 timōr^{*****} enī *in ras. 3, supr. scriptum erat tim,*
postea eras. R 19 qui turbabuntur et timebunt *scripsi qui et (& supr.*
scr. R) turbabuntur timebunt *RPe* non utique — timebunt *om. R*
 20 qui et turbabuntur et timebunt *Pb* qui turbabuntur timebunt *e*
 21 tibunt *R* ^{me} habitant ⁱⁿ *R* 23 loqueba ≡ tur (*eras. n*) *R* ergo *om. P*
 uti adiectum *P* ut ita ≡ dictum (*eras. d*) *R* ut ita dictum *e*.

numquid et gentes, quæ intra fines sunt, non timebunt, et terrarum tantum extrema deum metuent, ab eius metu ceteris, quæ in medio habentur, alienis? finis autem est non res ipsa, sed rei extremum. extremum uero est, in quo res ipsa deficiet. qui ergo fines inhabitant? scilicet qui in carne positi neque in totum adhuc secundum carnem agunt neque iam omnino finem peccati per desinendi a peccatis consuetudinem teneant, sed uolentes desinere nec penitus desinentes et finem etiam nunc, id est quandam proximam defectionem peccati, carnis habitantes nec a carne absunt nec in totum interna carnis exercent. apostolus autem cum in corpore sit, peregrinatur a corpore. apostolus cum in uita sit, cotidie tamen moritur; uiuit autem iam non ipse, uiuit uero in eo Christus. omnes ille fines ambiguae uoluntatis excessit, etiam extra fines corporis peccatique habitat peregrinando a corpore, dum in corpore est, et cotidie moriendo, dum uiuit, et iam non ipse in se uiuendo, sed Christus. ceterum timentium trepidatio ex ambiguae habitationis incerto est, dum adhuc habitando fines timent, nondum penitus, quod iam habitant, transeundo, et tamen desinendi uoluntate finem iam habitent desinendi.

12. Sed uideamus, hi, qui fines habitant, cur timebunt et unde illis metus ingruat. neque id occultum est; sequitur namque: et timebunt, qui inhabitant fines, a signis tuis. metus ergo omnis a signis est. sed quæ hæc erunt signa?

11 II Cor. 5, 8. 12 I Cor. 15, 31. — Gal. II, 20.

1 timebunt (*sic m. 1*) R 2 extrema R 3 abentur R 6 adue^h R
 = omnino (*eras. h*) R 7 desinendi R teneat α tenent ε 8 penitus P
 9 carnis (*i in ras.*) R carne e (*fortasse legendum carnisque cf. infr. lin. 14 fines corporis peccatique*) 10 cum in corpore — ap *in ras. m. 3,*
 ostolus *sup. ras. scr. m. 3* R 12 cotidia^e R 13 in me *corr. m. 1* R
 omnis ille finis P 14 extra finis *corr. m. 1* R 16 & iam RP in se
supr. scr. m. 1 R 18 habitationes *corr. m. 1* R habitandi fines P
 19 quod iam habita sit P quod iam habitatum sit e 20 in fine e ha-
 bitent *ex habite m. 3?* R 22 ingruat (*ru in ras.*) R (*ingruet V*).

exitus matutini, et uespere delectabis. uisitasti
 terram et inebriasti eam, multiplicasti locupletare
 eam. flumen dei repletum est aqua, parasti cibum
 illorum, quoniam ita est præparatio tua. ab his
 5 igitur signis metus ortus est. est enim magnum in singulis
 quibusque eorum signum. nam post præparationes montium in
 accinctu potentiæ et conturbati maris fundum et sonitum fluc-
 tuum eius progressus ecclesiæ in matutinum et uespertinorum
 hymnorum delectationes maximum misericordiæ dei signum
 10 est. dies in orationibus dei inchoatur, dies hymnis dei clau-
 ditur, secundum quod dictum est: suavis ei sit laudatio
 mea et rursum: eleuatio manuum mearum sacrifi-
 cium uespertinum.

13. Succedit igitur et hoc sequens signum: uisitasti ter-
 15 ram et inebriasti eam, multiplicasti locupletare
 eam. terra hæc, qua utimur, non locupletatur, sed ex fruc-
 tuum suorum ubertate locupletat. non ergo in eam sermo
 conueniet, quæ et locupletandi se caret sensu et cuius id
 est, ut locupletet, officium. uisitauit autem deus terram,
 20 id est humani generis natiuitatem; eaque uisitata a deo mul-
 tiplicatis gratiarum muneribus ditescit apostolo dicente: in
 omnibus ditati estis in ipso, in omni uerbo et sci-
 entia. his enim bonis replemur et sine cessatione potandi

11 Ps. CIII, 34. 12 Ps. CXL, 2. 21 I Cor. 1, 5.

1 delectabis *V* cf. *Sabatier II, 126* delectationis (tionis in ras. 3 *R*)
RP delectationes *E* 2 in — ebraisti *P* locupletareⁱ *R* 3 aquis *h. l.*
R (sed *infr.* et ipse aqua) 4 ita^{est} *P* post præparatio 3—4 *lit.* (nis?)
eras. R 7 conturbati maris fundum *V* ex usu *Hilar.* (pro conturbatum
 maris fundum) conturbati maris fundi *RP* conturbationem maris fundi *E*
 sonitum *scripsi* sonitu *RP* sonitus *E* 8 processus *P* in matutinum
 (matutinū *R*) *RP*e matutinorum *b* 9 delectationis *P* delectatione *R*
 10 inchoatur (*V*) *P* inchoatur (eras. *h*) *R* hymnis (*V*) *Re* in hymnis
Pb 11 est (*V*) *PE* ē *add. m. 3 R* 15 locupletareⁱ *R* om. *h. l. V*
 16 locupletatur ex locupletamur *m. 1 R* 18 idē est in ras. *m. 3 R*
 19 autē (*V*) *P* a^{uñ} *R* 20 umani *R* eaque *P* 22 ipso *supr. scr. m.*
 2 *V* omni (*om. in*) *V*.

cotidie caelestium bonorum munus haurimus pleni diuinis copiis atque ebrii. locupletatio enim ostensa est esse ea, quæ superius nuncupabatur ebrietas.

14. Et locupletationis atque ebrietatis huius fructus est con-
 tuendus. et qui hic tandem sit, non tacetur: flumen dei 5
 repletum est aqua, parasti cibum illorum, quoniam
 ita est præparatio tua. et de flumine ambigendi locus
 nullus est. ait enim propheta: fluminis impetus lætifi-
 cat ciuitatem dei. et ipse dominus in euangeliiis ait:
 qui biberit ex aqua, quam ego dederò, flumina de 10
 uentre eius fluent aquæ uiuæ salientis in uitam
 æternam. et iterum: qui crediderit in me, sicut
 scriptum est, flumina de uentre eius exient. hoc
 autem dicebat de spiritu sancto, quem accepturi
 erant credentes in eum. hoc ergo flumen dei aqua 15
 repletur. spiritus enim sancti muneribus inundamur, et in nos
 ex illo uitæ fonte fluuius dei aqua repletus infunditur. habe-
 mus etiam et cibum paratum. et quis hic cibus est? ille
 scilicet, in quo ad dei consortium præparamur per communionem
 sancti corporis in communionem deinceps sancti corporis conlo- 20
 candi. id enim præsens psalmus significat dicens: parasti
 cibum illorum, quoniam ita est præparatio tua:
 quia cibo illo quamuis in præsens saluamur, tamen in posterum
 præparamur.

15. Seruat autem consuetudinem suam propheta, ut tempora, 25
 de quibus loquitur, distinguat. superior namque sermo tam-
 quam de præterito fuit: quæ autem adhuc gerenda erant,
 gerendorum fide et scientia tamquam iam gesta memorauit,
 ut autem ea omnia futuri temporis doceret esse, ait: riuos

8 Ps. XLV, 5. 10 Ioh. IV, 13 sq. 12 Ioh. VII, 38 sq.

^h

1 aurimus *corr. m.* 1 P aurimus R 3 ebrietas P 9 in euange-
 liis R (in euangelio V) 10 ex (x in ras. I) R & flumina R 13 hoc
 ergo V cf. *Ephem. Austr.* 1889 p. 984 18 hic (V) PE hic ille R
 19 a quo e per communionem (em ex *corr.* I) R 20 post sancti 3—4
 litt. eras. R in communionē P 23 salu = emur (e ex a ut uidetur
corr.) R saluemur e 25 ¶ t = t (eras. i) tempora R 26 nāque
 supr. scr. m. 1 R 27 adhuc supr. scr. m. 3 R erant supr. scr. m. 3 R.

eius inebria, multiplica generationes eius: in
 stillicidiis eius lætabitur, cum exorietur. omnis hic
 orantis est sermo et, ut ea, quæ commemorata sunt, deus ex-
 pleat, deprecantis. terra autem uisitata inebriata est; et quo-
 5 modo nunc riui eius inebriantur? sed meminisse debemus,
 quod si quis ex aqua domini potauerit. flumina de uentre eius
 effluent: ergo potatione aquæ opus est, ut flumina fluant.
 inebriamur autem ipsi, cum spiritum sanctum, qui flumen est
 nuncupatus, accipimus. dehinc, quia ex nobis diuersi gratiarum
 10 riui emanant, orat propheta, ut hos eosdem dominus inebriet: ut
 his inebriatis et dono diuini muneris perfusis generationes nostræ
 multiplicentur, terra scilicet bona secundum euangelicam compa-
 rationem uerbi semen exicipiens fructu tricesimo et sexa-
 gesimo et centesimo ditiescat. est autem nobis per sacra-
 15 mentum baptismi renatis maximum gaudium, cum quædam in nobis
 spiritus sancti initia sentimus, cum subeat nos sacramentorum
 intellegentia, prophetiæ scientia, sermo sapientiæ, spei firmitas,
 sanationum charismata et in dæmonia subiecta dominatus. hæc
 enim tamquam stillicidia nos penetrant, quæ paulatim cœpta
 20 fructu multiplici exuberant. in his ergo stillicidiis, cum exo-
 rietur, terra lætabitur. sed stillicidia multiplicantur, ut riui sint:
 riui autem inebriantur, ut flumina sint.

16. Consequens autem est, ut omnem expectationem nostram
 propheta confirmet et doceat, quid montium præparatio, fundi
 25 maris turbatio, terræ uisitatio et eius inebriatio, fluminis pleni-
 tudo consummationis habitura sint. docet itaque in his, quæ
 consecuntur, dicens: benedices, domine, coronam anni
 benignitatis tuæ, et campi tui replebuntur ubertate.
 pinguescent fines deserti, exultatione colles

13 Matth. XIII, 8; 23.

1 in stillicidiis eius VE in stillicidiis RP 4 deprecantis R et
 quod nunc P 6 si qui^s corr. m. 1 R si qui Pa x — potauerit in
 ras. m. 3 R 7 effluent ex effluant R effluant Pa 8 qui supr. scr.
 m. 1 P fluius ex flumen m. 3 R fluius PE 12 euangelicam R
 (euāgelii V) 13 (tricensimo et sexagēsimo et centesimo V) 18 sana-
 tionū (nū in ras. 3) R 19 paenetrant P(V) 20 in his igitur P(V)
 25 turbatio (io in ras.) R et fluminis PE 27 benedicis dñe coronam
 V benedices coronam RPE 29 et exultatione E.

accingentur. induiti sunt arietes ouium, et conualles abundabunt frumento; etenim clamabunt et hymnum dicent. annum benignitatis dei ex propheticis atque apostolicis doctrinis cognouimus. dictum enim est ex persona domini: spiritus domini super me, propterea unxit me, euangelizare pauperibus misit me, prædicare captiuis remissionem et cæcis uisionem. uocare annum domini acceptum et diem retributionis: annum æterni et beati illius sæculi sine dubio declarat. namque bonitatis domini hic annus est, quo erunt indefessa illa benignæ retributionis tempora auspicanda. huius igitur anni dei benedicetur corona, iucundissimus et suauissimus uisitatae terræ inebriataeque fructus hæc enim Christi est, depulsa corporum nostrorum corruptione et perempta mortis potestate, uictoria. hæc corona sanctificatae terræ nostræ flore benedicta est dominus sanctorum suorum choro atque ambitu gloriosus. tunc ubertate campi replebuntur, tunc deserti fines pinguescent, tunc colles exultatione accingentur, tunc arietes ouium induentur. illud enim retributionis est tempus.

17. Sed discrimen ipsius retributionis est contuendum. in campis enim, quorum in cultura usus est, ea, quæ sub lege ex cultura dei fuerint, opera ubertatem consequentur. ubi autem fines deserti pinguescent, ecclesiæ, quæ deserta fuit diu, populus repromissionis bonis opimatur. in collibus uero exultatione accinctis gloriosa martyrum gaudia nuntiantur; hi enim sunt terris ceteris celsiores. cum autem arietes ouium induentur, æterna illa et beata patriarcharum et prophetarum et apostolorum, qui duces gregis sancti sunt, uestis ostenditur, de qua ait beatus apostolus Paulus: oportet enim corruptibile

5 Esai. LXI, 1 sq. 29 I Cor. 15, 53.

1 accingentur *RP* erigentur *e* 6 euangelizare *R* 12 benedicetur corona *RP* (benedicitur corona *V*) benedicet coronam *E* uisitatae ≡ (*eras.* q) *R* 16 adque *R* 17 ubertatae *R* fines (*V*) *R* finis *P* 18 exultanter ≡ *P* arietes *ex* arietis *P* 20 contuendū^s (*s* *supr.* *scr.* *m.* 2) *P* 21 et cultura dei (*V*) *PE* 23 diu fuit *PE* (fuit *V*) 25 accinctis *ex* accingentur *P* 27 (patriarcarū *V*) profetarum (*V*) *R* 29 Paulus *om.* *P* enim *om.* *R*.

hoc induere incorruptionem et iterum: in quo nolimus despoliari, sed superindui, ut absorbeatur hoc mortale a uita. hoc ergo indumento arietes ouium induuntur et hoc gloriosæ immortalitatis habitu uestiuntur.

5 18. Sed quamquam diuersa retributionum sint dona monstrata, spem tamen præter hæc non exiguam misericordiæ suæ deus tribuit dicens per prophetam: et conualles abundabunt frumento: humiliores scilicet, sed tamen non impiæ fidei atque operis homines fructum uitæ sortientur. non enim
10 ubertate replebuntur ut campi, neque ex deserto pinguescent, neque exultatione accingentur ut montes, neque tamquam arietes ouium induentur, in quibus omnibus indefinitæ gloriæ munus ostenditur, sed frumento abundabunt, uiuendi scilicet substantia non carebunt, quia per infirmitatem fidei humiles sunt et editis
15 circum se collibus uallium more depressi.

19. Ac ne propheticus sermo hos campos, hæc deserta, hos colles, hos arietes. hæc conualia, quæ aspectui nostro subiacent. uoce et sensu carentia significare existimaretur, adiecit: etenim clamabunt et hymnum dicent, dei scilicet laudes
20 ob hæc diuersa retributionum præmia indefessis et maximis uocibus concinentes.

PSALMUS LXV.

In finem, canticum psalmi.

Iubilare deo omnis terra, psalmum dicite nomini eius et reliqua.
25

1. Superscriptio psalmi a superiore eo distat, quod in se habet canticum psalmi, cum in anteriore psalmus cantici editus sit. ceterum æquabiliter præscribuntur in finem. itaque secundum illam, quam in exordio attulimus, de titulorum

1 II Cor. 5, 4.

2 despoliari PE 5 dona monstrata sint PE 7 habundabunt R
8 humiliores ex humilioris m. 1 R 12 definitæ Pb 15 uallium
ore P 16 ac ex hac R 17 aspectu P 18 significasse P 21 concin-
nentes P Finit psalmus LXIII incipit psalmus LXV R Explic
psalm⁵ LXIII incipit psalmus LXV P; de V cf. præf. 28 æquabiliter R æqualiter PE.

incriptione rationem perspicuum est psalmum hunc ob adepta
 per meritum boni operis spiritalis doctrinae instituta cantari:
 quia quando in superscriptione psalmus canticum est, per
 cognitionum caelestium praedicationem gesta boni operis con-
 tinentur in psalmo; cum autem canticum psalmi est, ex
 operationis obcedentia adeptae spiritalis scientiae hymnus osten-
 ditur. canticum enim uocis officium est; psalmus autem ex
 coaptatione, quam harmoniam nuncupant, organi comparatur,
 fitque ex inparibus ac dissimilibus modis artificis ingenio apta
 et consonans et amœna modulatio. quo exemplo uariis officii
 nostri et scientiae ministeriis gratum deo opus et sibi consonans
 comparamus. et huius quidem intellegentiae ipsi nobis psalmi
 auctores erunt, cum quando sit in psalmo canticum per scientiae
 et cognitionis doctrinam boni operis praedicatione, in canticum uero
 psalmi per gestorum meritum gratulatio adeptae scientiae intel-
 legatur. ob eam igitur causam in psalmo praesenti spiritus
 prophetiae a gratulationis doctrina coepit. psalmum autem ex
 prophetarum persona consistere, res ipsa et ratio demonstrat.

2. Iubilate deo omnis terra, psalmum dicite
 nomini eius, date gloriam laudationi eius. dicite
 deo: quam terribilia sunt opera tua! in multitu-
 dine uirtutis tuae mentientur tibi inimici tui.
 primum ergo iubilandum deo praemonet, secundo psallendum
 nomini eius, dehinc dandam gloriam laudationi eius, tum dicen-
 dum deo: quam terribilia sunt opera tua! postremo

1 incriptionē *R* rationem *supr. scr. m. 1 R om. P* ob adempta *P*
 4 gesta *om. R* 5 post est 1—2 *litt. eras. R* 6 post operationis 5—6
litt. eras. R 8 coaptatione *RE* ea adeptatione (ea ex eo) *P* qua *R*
 armoniam *RP* nuncupantur *P* comparantur *P* 9 fuitque *P* 10 offi-
 cio *P* 11 dī *P* 12 comparemus ex comparamus *P* quidem ^{opus} intel-
 legentiae (opus *supr. scr. m. 2*) *P* 14 doctrina *R* 17 a *om. RP*
 doctrinae *P* coepit ex caepit *m. 1 R* ex persona prophetarum *PE*
 18 res *supr. scr. m. 1 R* 19 deo (dō *V*) *VRE* dño *P* 20 laudationi
PE laudationis *R* 21 terribilia sunt *e, cf. infr. et Sabatier II, 127*
 terribilia *RPb* in multitudine *RE* in multitudinem *P* 22 inter tuae et
 mentientur *supr. scr. & postea eras. m. 1 R* 23 secundum *V* 24 dan-
 dam gloriam *VR* gloriam dandam *E* dehinc — laudationi eius *om. P*
 tunc dices dño *V* 25 terribilia sunt *Ve* terribilia *RPb*.

id confitendum: in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui. sed ut rationem atque ordinem ita dispositi huius sermonis intellegamus, necessarium est id, quod difficultatem adfert, paucis absoluere.

- 5 3. In latinis codicibus ita legimus: iubilate deo omnis terra. et quantum ad eloquii nostri consuetudinem pertinet. iubilum pastoralis agrestisque uocis sonum nuncupamus, cum in solitudinibus aut respondens aut requirens per significantiam ductæ in longum et expressæ in nisum sonus uocis auditur. in
10 græcis uero libris, qui ex hebræo proximi sunt, non eadem significantia scribitur. namque ita se habent: ἀλαλάξατε τῷ θεῷ πᾶσα ἡ γῆ; et cum illis alalagmos, quem latine iubilum ponunt, significat uocem exercitus præliantis, aut in concursu proterentis hostem, aut successum uictoriæ exultationis uoce
15 testantis. quam rem, ubi ita se translationis ratio temperauit, absolutius in psalmo altero intellegemus, cum dicit: omnes gentes, plaudite manibus, iubilate deo in uoce exultationis. uox autem exultationis dissentit ab iubilo; sed pro translationis condicione, quia propria exultantis uocis
20 nuncupatio non reperta est, per id, quod iubilum dicitur, uox exultantis ostenditur.

16 Ps. XLVI, 2.

1 id *om. V* in multitudine *h. l. VRPE* 2 sed ad *V* adque *VR* ita dispositi *om. V* 3 intellegamus *om. V* 4 *inter* paucis et absoluere *supr. scr.* uerbis *m. 2 P* 6 sed quantum *V* nostri *VRE om. P*
7 agresti⁸ quæ *corr. m. 2 V* sonum *ex sinum m. 1 V* 8 per significantiam *om. V* 9 et expressæ in nisum = *R* et expressæ in nisum *P* & expressæ in nisum *α om. V* sonus *VPE om. R* auditur in græcis *VPE* audit in græcis *supr. scr. m. 3? R* 10 ex hebreico *V* non eadem significationem eiusmodi habet *V* 11 ΑΛΑΛΑΞΑΤΕ ΤΩ ΘΕΩ ΤΤΕ ΑΗΗΗ; *R*
ΣΑΛΑΛΑΓΜΟΙΣ · ΕΤΩΘΕΩΙΤΑΕΛΕΓΗ (*primæ 11 litt. in ras.*) *P* αλαλαξατε τω θεμιτακλητε *α* ἀλαλάξατε — illis *om. V* 12 alalagmos *Rα* alalagmus *VP* latini *V* 13 proeliantis *VR* praelianti = *s P* 14 propterrem hostem *V* successu *V* 16 intellegemus *RP* intelligimus *E* 18 ab = = iubilo (*eras. in*) *R* a iubilo *VP* 19 quia *R* quia *α* qua *P* 20 reperta *ē* = (*ē in ras. 1 postea eras. s*) *R*.

4. Positi igitur in uitæ istius præliis et in hoc carnis et sanguinis nostri certamine aduersum diabolum exercitusque eius armis spiritalibus dimicantes deo monemur in uoce exultationis iubilare. et ne ad inanimem hanc terræ molem esset sermo referendus, uniuersitas nostra ex terra in primo Adam 5 parente genitorum sub plurali numero monstratur, cum dicitur: iubilare deo omnis terra. simul enim et officium omnium docetur et origo. terrendus ergo est confessionis nostræ sermone omnis profanus auditor; et aduersum diabolum armaque eius orationum nostrarum sonitu certandum est, et belli nostri 10 uictoria exultationis uoce monstranda est. audiat orantis populi consistens quis extra ecclesiam uocem, spectet celebres hymnorum sonitus et inter diuinorum quoque sacramentorum officia responsionem deuotæ confessionis accipiat. necesse est terreri omnem aduersantem et bellari aduersus diabolum uincique 15 resurrectionis fide mortem tali exultantis uocis nostræ, ut dictum est, iubilo. sciet hoc deo placitum esse, hoc spei nostræ testimonium esse, publicas uictricesque exultationis nostræ uoces personare, quarum propheta non neglegens est, alio loco memorans: circumiui et immolaui in tabernaculo eius hostiam iubilationis. et ne inanem iubilationis huius doctrinam atque obseruantiam crederemus, alibi protestatur: beatus populus, qui scit iubilationem. necessarium ergo id fidei nostræ est, in cuius scientia beatitudo est. 25

5. Nam primum in admonitionum ordine propheta disposuit, ut iubilet deo omnis terra, secundo, ut psalmum dicat nomini

20 Ps. XXVI, 6. 23 Ps. LXXXVIII, 16.

1 positi igitur et nos sumus in uitæ V 3 dimicantes propter quod monemur dō V 7 officium R 8 est ergo V 11 uictoriam V exultationis VPE exulta = ti = onis R audiat VRE audia = t P 12 post ecclesiam *supr. scr. & m.* 3 R spectat V celebres VRE celebra (s in ras.) P 17 sci& (sci eras.) R sciet P sciat E placitum esse PE placitum est (sed st in ras.) R 18 testimonium esse *scripsi ex usu Hilar. cf. Stud. 1889 p. 316* testimonium ē R testimonium PE 20 alio loco R loco alio PE circūiui RP circuiui E et immolaui E cf. *Sabatier II, 53 om.* RP 21 inane P 23 protestatur RE propheta testatur P.

eius. deo itaque iubilandum est, quia debitum ei a nobis est exultantis uocis officium. psallendum autem nomini eius est, quia, ut per organum psalmus est, ita et corporis nostri, quod animæ et adfectionis et negotiorum omnium organum est, artificio-
 5 ficiosis operibus est placendum. digne ergo dei nomine agendum est, ut in quantum effeci licet, dictis domini obsecudemus dicentis: sic luceat lumen uestrum coram hominibus, ut uideant opera uestra bona et magnificent patrem uestrum, qui in cælis est. uitæ enim nostræ
 10 honestas ad eius laudem erit referenda, cui uiuimus. denique idipsum ex subiectis docetur. sequitur enim: psallite nomini eius, date gloriam laudationi eius, quia ex organi nostri psalterio, id est corporis animæ famulantis effectibus præbetur per nos deo gloriosa laudatio, cum gentes opera
 15 nostra contuentes patrem nostrum, qui in cælis est, magnificent. et dabitur laudi eius gloria, si digne nomini eius organi, id est corporis nostri, operatione psallamus.

6. Docemur etiam consequentibus monitis ad ordinem obsequellæ propheta uel spiritu per prophetam ita admonente:
 20 dicite deo: quam terribilia sunt opera tua! quis enim non trepidet ad maiestatem eius, qui sæcula instituerit, mundum condiderit, tempora reuolubili uicissitudine cursuque dimensus sit, cælum astris ornauerit, terram fructibus repleuerit, mare obicibus concluderit, hominem ut his aut uteretur aut
 25 dominaretur elegerit? per hæc enim omnia uirtutis ac potestatis eius æternitas noscitur, apostolo dicente: quæ enim inuisibilia eius, a creatura mundi ipsius factis intellecta

7 Matth. V, 16. 26 Rom. I, 20.

1 quia PE quia ≡ ut ≡ in fine fol. R (ubi locus etiam in seq. aberratione corruptus) a nobis ē exultantis Re a nobis exultantis Pb 2 officium Re officium est Pb psallendum autem — psalmus est om. R 16 digne PE digni R 18 etiam PE ergo R cf. Ephem. Austr. 1889 p. 984
 in consequentibus (in supr. scr. m. 2) P obsequellæ (e in ras.) R obsequille (sic) P 19 ita om. R 21 enim add. m. 2 V 22 tempora per uices dimensus sit V 25 enim om. V uirtutis signa potestatis V 26 æternitas ex æternitatis m. 2 V 27 factis P facti (ex facit R) Ra.

aspiciuntur, æterna quoque uirtus eius et diuinitas. hæc terribile nomen conditoris efficiunt, et operum dignitas maiestatem eius, qui ea sit operatus, ostendit. horum igitur operum esse deus a nobis prædicandus est et a ceteris confitendus est: non hæc omnia esse dii mentienda sunt.

7. Alii enim fortuito hæc extitisse commemorant, alii æterna mansisse confirmant. et idcirco mundum ipsum deum esse contendunt, dum aut suapte, cum uoluit, potestate constiterit, aut, dum initio caret, careat dominantis arbitrio. alii autem solum cælum, quia igneum sit, alii aera. quia motu ac natura indissecabili circumferatur, alii aquas, quia indefessæ efluant, deum nuncupant. plures terræ metalla, robora, scopulos, herbas deos adorauerunt. nonnulli deos esse aut putrefactorum corporum ossa, aut deflagantium rogorum busta mentiti sunt: horum omnium conditorem deum nescientes. et idcirco talem confessionis nostræ ordinem propheta esse docuit oportere: dicite deo: quam terribilia sunt opera tua! in multitudine uirtutis tuæ mentientur tibi inimici tui: ex multitudine scilicet uirtutum dei uenerationem falsorum in diis nominum mentientes.

8. Sed quia mentientur inimici, quid a cunctis fieri oporteat, docetur ita: omnis terra adoret tibi et psallant tibi: psalmum dicant nomini tuo, altissime. mendacio inimicorum in nuncupatis diis demonstrato salutis nostræ instituta præbentur: ut terrena omnis origo nostra adoret et psallat

2 ista enim terribilem *corr. m.* 2 V 4 operum esse deus VRa
 óperum P operum conditor esse deus ε a nobis VRP et a nobis E
 5 confitendus est R *cf. Stud. 1889 p. 316* confitendus VPE non PE
 non ne R (*an non uero?*) dii mentienda sunt R dī me = tienda sunt P
 6 fortuito R fortuitu PE 8 suaptæ R sua parte P cum uoluitur P
 constituerit P 9 ut dum P 10 igneū sit (ū si in *ras. t. add. m. 3* ?) R
 11 indefessæ RP indefesse E ^h efluant R efluant PE 14 rogorum P
 18 mentiūtur *h. l.* V 21 sed quia RPE et quia V mentientur VRP
 mentiuntur E inimici VRE inimici tui P 22 adorent tibi V adoret
 tibi R adoret te PE *cf. Sabatier II, 127* psallent V psallat (*t in ras.*
 P) RPE 23 dicant V dicat (*t in ras.* P) RPE altissimæ R.

altissimo, uerum deum et uniuersorum conditorem relictis impietatibus mendacibus recognoscens.

9. Sensum diapsalma distinxit. sermo enim ad deum cum oratione directus ad homines nunc refertur, quos tanquam
 5 longe a cognitione dei consistentes propheta ad proximum aduocat dicens: uenite et uidete opera dei. docuit autem et apostolus esse plures longe a deo positos, quos doctrinae adhortatio tanquam in uicinia collocauerit, cum ait: et cum uenisset, euangelizauit pacem his, qui de longe, et
 10 pacem his, qui de prope. ex lege enim multi tanquam de prope manentes crediderunt gentibus longe aduocatis.

10. Prophetica igitur praedicatione omnes ad dei opera contuenda aduocauit: sed non ea opera, quae cunctorum aspectui subiecta sunt, caeli, aeris, terrae ac maris — haec enim omnes
 15 contuentur —, sed ea, quae fidelium tantum studiis conperta sunt quibusque salutis humanae cum ingenti admirabilium uirtutum terrore consultum est: pharaone impietatis suae poenis in exemplum humani timoris coercito, ut terror damnationis inreligiosorum metu religionem inchoaret; cum in terrae iter
 20 mare aruit et aquae in aridam conuersae sunt; cum iordanen pedes populus egressus est, et ingressuro repromissionis terram Israhel fluentibus stare iussis relictis ad gradiendi securitatem fluminis alueus decucurrit. ad huius igitur legis et prophetarum dei opera contuenda propheta gentes aduocat dicens: uenite et
 25 uidete opera dei: terribilis in consiliis super filios

8 Ephes. II, 17.

3 diapsalma distinxit *P* ad eum *Ra* cf. *Acad.* p. 31 5 de consistentes *R* 8 in uicinia *Rb* in uicina *P* in uicino *V* in uicino *e*
 9 his qui de longe *V* uobis qui longe *RPE* 10 de prope *V* prope *RPE* 12 prophetica (profetica *R*) igitur *RPE* profetae *V* 13 aduocat *V* aspectui *RPE* oculis *V* 14 caeli aeris *VPE* caeli — aeris (*eras. d?*) *R* ac *VPE* *supr. scr. m. l* *R* 15 studium *V* 17 faraone *RP* (faraonem *V*) 20 — aruit (*eras. h, r in ras.*) *R* iordanen pedes populus *R* cf. p. 101, 5 iordanen (iordane *V*) populus pedibus *VP* iordanem pedibus populus *E* 22 fluentibus *R* fluentis *PE* stare iussis *in ras. R* relictis *R* reliquus (u *in ras.*) *P* 23 legis et prophetarum *om. V* 24 contuenda *VRE* conculcanda *P* 25 opera *dm̄i h. l. V* (*sed supr. 6 et ipse dī*) terribilis *i VR* terribilis & in *P*.

hominum. qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede. ipse enim deus esse intellegendus est, ex cuius terribilibus consiliis humanæ saluti per hæc opera consultum est: ut opinionem de deo — quia nemo cælum contuens deum esse non sentiet — scientia nobis et cognitio talium operum de auctore confirmet.

11. Verum hæc. quamuis uirtutum dei opera sint, non tamen spei et saluti satisfaciunt uniuersorum. populo enim tantum legis mare in terram demutatam est eiusque itineri Iordanes aruit. sed quid hoc ad uniuersæ terræ salutem proficit? omnibus enim hoc, quod uenite dictum est, competit; quia de uniuersis præscriptum erat: omnis terra adoret tibi. quid ergo mihi ad salutem tanto postea genito Iordanes tum arefactus inperit? inperit plane. huius enim primum aquis peccatorum ablutio Iohanne pænitentiam prædicante donata est: et per quem populo in repromissionis terram iter fuerat, per eum uia nobis cælestis regni et in nouæ generationis lauacro possessio æternorum corporum inchoatur aquis ipsis baptismo domini consecratis. ob quod ad id, quod dictum erat: uenite et uidete opera domini, quam terribilis in consiliis super filios hominum. qui conuertit mare in aridam, in flumine pertransibunt pede, ne ab his. quæ antea gesta sunt, spei nostræ esset

3 ex om. P 5 sentiet RP^α sentiat ε nobis scripsi cf. Stud. 1889 p. 317

nos RP^α om. ed. Basil. 1550 et Par. 1572 7 quam^{uis} (uis. supr. scr. m. 1) R
8 salutis P 9 itineri ex itinere m. 1 R iordanis RPE 10 hoc
om. V proficit VRE profecit P 11 ante uenite eras. dictū R
uenite - dictum est R uenit edictum P competit P competit ex con-
petit m. 3 R 12 adoret tibi R adoret te (t te in ras.) P 13 iordanes
V iordanis RPE 14 tunc V inperit^{is} VE inperitit (tiit in ras. m. 3)
R inperitⁱ supr. scr. P imperⁱ tit (eras. i) plane R imptit plane P
om. V 15 aquis primum V iohanne VRP Ioanne E pænitentiam
ex pænitentiae m. 2 1° pænitentiam R penitentia P 16 et per quae P
17 et in nouae (ioua in ras.) R et nouae PE^{re} generationis lauacro
(re supr. scr. m. 2) P 18 inchoatur R 23 antea gesta sunt Re
gesta sunt antea Pb.

intercisa securitas, cum de futuro transibunt dixisset, ideo subiectum est: ibi lætabimur in ipso. per has enim Iordanis aquas in illa. quæ a prophetis promissa sunt, terræ bona gressu abluendorum corporum transitum est atque trans-
 5 itur; et ibi cælestis sacramenti exordiis lætamur. cuius lætitiæ et tempus et causam alius propheta testatur dicens: lætare desertum sitiens, et exultet desertum et floreat tamquam lilium. et efloreat et exultent deserta Iordanis. inualescite manus inualidæ et genua
 10 dissoluta, consolamini modici animi, sensu conualescite, nolite timere. ecce deus iudicium reddet. ipse ueniet et saluabit nos. tunc aperientur oculi cæcorum. et aures surdorum audient, et audietur lingua mutorum. tunc saliet claudus tamquam
 15 ceruus. hoc ergo illud est, quod significatur: ibi lætabimur in ipso. quæ in aduentu domini et Iordanis baptismo et infirmitatum omnium curatione expleta sunt. quod autem ibi lætabimur, ad Iordanem pertinet. ita enim dictum est: in flumine pertransibunt pede, ibi lætabimur.

20 12. Quod autem in ipso, quis iste sit, in quo lætabimur in ipso, propheta subiecit dicens: qui dominabitur in potentia sua in æternum, non ambigemus, quis iste erit, si dicti huius euangelici recordemur: data est mihi omnis potestas in cælo et in terra: euntes nunc docete
 25 omnes gentes et apostoli dicentis: propter quod exaltauit eum deus et donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectat, cælestium et terrestrium et infernorum.

6 Esai. XXXV, 1 sqq. 23 Matth. XXVIII, 18. 25 Phil. II, 9 sq.

1 intercisa (eisa in ras.) R 4 corporum PE om. R 5 & in ras. R exordiis lætamur Re lætamur exordiis Pb 8 et hæc floriet R incip. f. 45 T 10 consolamini RPE consolidamini T 14 claudus R clodus (o in ras. P) PT 16 in aduentū R 18 iordanem R iordanem PTE 20 quid ex quod m. 2 P 21 dicens = R 22 ambigemus RT ambigimus PE 23 euangelici R omnis potestas Rb potestas PTe 26 quod est — nomen om. R 28 flectat R cf. Acad. p. 57 flectatur PTE cælestium in marg. add. m. 1 R.

et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est. et hæc non de diuinitatis suæ dicta sunt potestate. illa enim, ut semper est dominans, ita et dominabitur semper: sed in æternam gloriam eius adsumptæ ex uirgine carnis natura transfertur. Iesus enim eius hominis, qui ex Maria natus est, nuncupatio est; et Iesu nomen, quod super omne nomen est, donatur. non enim hic, ut in ceteris, Iesu Christo, sed Iesu tantum. ei enim a cælestibus et terrestribus et infernis adorato et per omnem linguam in dei patris gloria esse confesso æterni regni donatur arbitrium. sed ut in pluribus, nunc quoque latinitas nostra non satis proprie significationem dicti græci elocuta est. quod enim nobiscum scribitur: qui dominabitur in uirtute sua in æternum, in græcis ita legitur: τῷ θεοπόζοντι ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος. quod nobiscum in æternum, id simplex et in omne tempus sine definitionis alicuius proprietate commune est: quod cum illis τοῦ αἰῶνος, id certi et designati sæculi significationem habet.

13. Unigenitus enim dei filius etsi regnauit semper, non tamen semper regnauit in corpore. ergo ubi designati et tamquam demonstrati sæculi dominatio per id, quod τοῦ αἰῶνος dicitur, uirtute uerbi ipsius continetur, tempus illud ostenditur, quo glorificato in gloriam dei corpori et nomen dei donatur et regnum. et huius quidem dominandi sæculi tempus absolute apostolus docet dicens: cum euacuauerit omnem principatum et potestatem et uirtutem, et nouissima

25 I Cor. 15, 24; 26.

1 in P post ih̄s 1 litt eras. 2 dei patris ē RPT est dei patris E 3 sint R 7 est donatum PTE hic supr. scr. P 11 propriae RP 12 græci (i ex corr 1) R 14 ΤΩ ΑΕΤΙΟΖΟΝ ΠΕΝΤΑΥΝΑΚΤΕΤΑ ΑΟΥΑΙΩΙ (postea eras. in hoc) R ΤΩΔΕC ≡ ΤΟΖΟΝ ≡ ΤΕΝΤΙΔΙ-ΝΑΚΤΕΙΑ ΑΙ-ΤΟΥ ΑΙΩΝΟC P to. destio zonten edi nas teiali tulio nos α. In T omnia satis bene litt. græc. scripta sunt et articulus τῷ ante δυναστεία superscripta pronuntiatione eius temporis (ti) accurate est exaratus; qui cum etiam ex uestigijs in RP eluceat et a Tischendorffo (II, 68) probetur, in textum erat recipiendus. 16 diffinitionis P¹T 17 ΤΟΥ ΑΤΩΝΟC R 21 dominatio PTE demonstratio R 22 illut V 23 quo VPTe qđ Ra corpore V 25 euacuauerit ≡ (1 litt. eras.) R 26 & nouissima Re et nouissime (e in ras. P) PT.

inimica deuincetur mors; tunc solus in uirtute sua
 sæculi dominabitur. nunc enim quamuis regnet, tamen prin-
 ceptus huius sæculi petiit, ut modo tritici apostolos cerneret; et
 sunt spiritales nequitiae in caelestibus, aduersum quas spiritalibus
 5 nos armis beatus Paulus instruxit, aduersum quas militantes
 nos fidei nostrae angeli, qui secundum euangelia cotidie in
 caelis deum patrem uident, prosequuntur et misericordia dei
 protegit.

14. Atque ob id consequitur: oculi eius super gentes
 10 respiciunt. ab omni enim in peccatis morante uultus domini
 auersus est. haec namque indemutabilis dei significata con-
 uersio est: non quod tamquam per naturam corporalem se
 quoquam aut auertat aut referat, sed quod par atque idem
 æqualiter semper manens uniuscuiusque auxilio pro meritorum
 15 diuersitate aut desit aut adsit. ex persona enim peccatorum
 ita scriptum est: auerte faciem tuam a peccatis eorum
 et iterum: quare auertis faciem tuam et dexteram
 tuam? et rursum: auertisti faciem tuam, et factus
 sum conturbatus. ubi autem iustorum persona tractatur,
 20 haec dicta sunt: oculi domini super iustos et aures
 eius, in preces eorum et iterum: oculi tui uideant
 æquitates et deinceps: designatum est super nos
 lumen uultus tui, domine; ergo incorporalis deus mise-
 ricordiae suae oculis et tamquam ministerio famulantium
 25 angelorum protegit gentes, et in omnes credentes donum se
 diuinæ miserationis effundit.

16 Ps. L, 11. 17 Ps. LXXIII, 11. 18 Ps. XXIX, 8. 20 Ps. XXXIII, 16.
 21 Ps. XVI, 2. 22 Ps. IV, 7.

1 deuincetur *RTE* deuincitur *P* 2 saeculi *R* saeculo *PTE* 3 petit
T petit *RPe* 5 aduersum *RPT* aduersus *E* 6 euangelia *R* 7 pro-
 sequuntur *Rα* prosequuntur *PTE* et *om.* *R* 11 post indemutabilis
 eras. est *R* 13 quoquam *R* quoq̃ *α* quoq: *PT* atq; *in ras.* *R*
 14 semper *supr. scr. T* 15 assit *T* ^{ab} dsit *R* et ex *R* 19 persona *ex*
 personam *R* tractatur ^{ibi} haec (ibi *supr. scr. m. 2*) *P* 22 deinceps *T*
 26 donum se *PTα* dona se *ex donū* se *R* donum *ed. Basil. 1550, Par.*
1572 (an donum suae? cf. Stud. 1889 p. 317).

15. Hoc Iudæi denegant, his operibus dei infidelis populus contradicit, gloriam sibi in Abraham electi generis usurpans. et consequentibus istud dictis propheta demonstrat, ad id, quod dixerat: oculi eius super gentes respiciunt, conectens istud: qui in iram prouocant, non exaltentur in se. 5 hoc, quod in se exaltantur, dominus in euangeliiis condemnat dicens: nolite præferre inter uos dicentes: patrem habemus Abraham; potens est enim deus ex lapidibus istis suscitare filios Abrahæ. quod autem in iram prouocant, omnifariam prophetæ locuntur; Esaias: in iracundiam prouocastis sanctum Israhel; ad Eze- 10 chiel quoque spiritus loquitur: fili hominis mitto te ego ad domum Israhel, qui exacerbant me, et in psalmis: exacerbauerunt spiritum eius et rursum: frequenter liberaui eos, ipsi uero me exacerbauerunt. omnis 15 ergo operationem et misericordiam dei in salutem gentium denegans in iram prouocat misericordiæ et salutis auctorem; quia in se gloriosi et exaltati iram eius, qui solus gloriosos potest efficere, exacerbant.

16. Interiectio rursum diapsalmi et sensus et personæ demutationem docet. nam sub hac significatione frequenter alterum, nonnumquam utrumque distinguitur. superior enim sermo ex prophetæ persona omnis fuit dicentis: uenite et uidete 20

7 Matth. III, 9; Luc. III, 8. 10 Esai. I, 4. 12 Ezech. II, 3. 14 Ps. CV, 33. Ibid. 43.

2 habraam *R* abraam *T* gene^{ris} ^{usur}pans *corr. m. 1 R* 4 dixerit *P* conectens (connectens α) istud *RPTα* connectens illud ε 7 praeferre (pferre *P*) *RPT* cf. *Sabatier II, 13 adn.* proferre *E* 10 locuntur *R* loquuntur *PTE* esaias *R* isaias *T* ≡ esaias^{ut} ^{ait} *P* in iracundiam *RPE* in iram^{cundiã} *T* 11 prouocastis *RT* prouocatis *P* prouocasti ε hezehiel *R* hiezechiel *T* 13 israhel *ex* esrahel *m. 1 R* exacerbant *R* (παρὰπικραίνοντες *LXX*) exacerbauerunt *PTE* 15 omnis *RPT* omnes *E* 16 operatio ≡ ≡ ≡ et misericordia ≡ *P* in salute *R* 17 denegans *RPT* denegantes *E* prouocat *RPT* prouocant *E* 18 in se (e in *ras.*) *R* exaltati ≡ iram (*eras. s?*) *R* gloriosos *ex* gloriosus *corr. m. 1 R* 20 diappsalmi *P* 23 profetae (ae in *ras.*) *R* dicentis *ex* dicentes *R*.

opera dei, quam terribilis in consiliis super filios hominum; sequentem uero apostolicum esse oportebat, ut his inuitantibus, istis prædicantibus eadem doctrina ueteris ac noui testamenti prædicatio contineretur.

5 17. Horum igitur adhortatio refertur ad gentes, cum dicitur: benedicite gentes deum nostrum. non ex inani nostrum prophetiæ sermo subiecit. non utique illos, quos deos putabatis, heroum nomina uel elementorum creationes uel metallorum materiem, sed nostrum et eum, cuius opera
10 recensentur, qui terribilis in consiliis super filios hominum, qui conuertit mare in aridam, qui dominatur in uirtute sua in æternum. hoc autem proprie apostolicæ doctrinæ est, deum ex lege ac prophetis in euangelis prædicare.

18. Sed id, quod consequitur: et obaudite uocem lau-
15 dis eius, intellegentiam confundit. uox laudis namque non eius, qui laudatur, sed eius, qui laudet, auditur. et quomodo gentes, ut uocem laudis obaudiant, admonentur? uerum et hic latinitas nostra proprietatem dicti in translatione non reddidit. nam hoc, quod nobiscum scribitur: et obaudite uocem
20 laudis eius, a Græcis ita dictum est: καὶ ἀκούσῃσατε τῆν φωνῆν τῆς αἰνέσεως αὐτοῦ. quo uerbo id significatur, obaudiri posse ut efficiant uocem laudis eius: quod plenius intelleget,

1 terribilis RPE terribilis ē T in consiliis RPE in marg. add. T
3 p̄dicantibus (p̄dic in ras.) R 5 adortatio R 6 deum RPE domi-
num T 7 prophetiæ (profetiae R) RPTα prophetæ ε. 8 putabatis
RPTα (Bened. de R falsa rettulerunt) perturbatis ed. Par. 1572 heroum
(u in ras. R) nomina RE om. PT cf. Acad. p. 30 elementorum (om.
uel) R 9 uel [metallorum] materiem (supr. metallorum signa transpositionis
erasa) R uel materiem metallorum PTE eū supr. scr. R 12 autē R enim
PTE propriae R proprium PTE deum REDm̄ (in ras. P) PT 13 = ac R
in euangelis R 15 uox laudis namque scripsi cf. Stud. 1889 p. 321 uox
laudis nam P uox laudis R nam uox laudis TE 17 uerum om. R

20 ΚΑΙΑΚΙΤΙCΑΤΑΠΗΝ ΠΟΝΕ ΕΤΕCΑΝCΑΙΟC ΑΨΥΟΨ R ΚΑΞ-
ΑΡΟΥΤΙCΑΤΑ·ΙΤΗΝΦΩΝΗΝ ΤΙCΑ·ΙΝΕCΑΙΩΕΔΥΤΟΙ P, om. α, T
textum bene scripsit, nisi quod et ipse ΑΚΟΥΤΙCΑΤΑΙ, cui adiunxit litt.
lat. acutisate (uoci τῆν superscr. τιν cf. supr.) 21 quo ex quod R
obaudiri posse ut efficiant PTα utaudiri posse ≡ ≡ efficiant R ut
obaudiri posse efficiant ε.

qui meminerit dominum in euangelis dixisse: quod dico uobis in tenebris, dicite in lumine, et quod in aure auditis, prædicate super tecta. deus namque constanti et publica prædicatione laudandus est, neque debet in commemorandis uirtutibus eius fides nostra trepidare.

19. Sed quæ tandem uox laudis eius audiri efficienda est? nempe ea, quod credentium animam posuerit in uitam, quod apostolicæ prædicationi et martyrum confessioni constantiam et perseuerantiam largitus sit confitendi, quorum discursibus orbem terræ quibusdam quasi pedibus cælestis regni prædicatio transeuerit. in omnem enim terram exiit sonus eorum. et alibi spiritalis discursus gloriam clamans spiritus sanctus: quam speciosi pedes euangelizantium bona, euangelizantium pacem! hæc ergo uox laudis dei prædicantium audienda præconio est, propheta testante: qui posuit animam meam ad uitam et non dedit commoueri pedes meos. non enim humanarum comminationum terribulis a cursu prædicationis suæ apostoli deflexi sunt, neque firmitas pedum insistentium a fidei gressu commota est, quin semper iudicii et æterni regni dominum prædicarent.

20. Locutus autem ex unius persona spiritus prophetiæ rem ipsam non uni tantum nomini competere significat. nam cum dixisset: et non dedit commoueri pedes meos, subiecit quoniam probasti nos, deus, igne nos examinasti, sicut igne examinatur argentum. sermo itaque cœptus ex uno refertur ad plures. est namque unus spiritus, et una credentium fides est et secundum quod in gestis apostolorum est: erat credentium anima una et cor unum. atque

1 Matth. X, 27. 11 Ps. XVIII, 5. 13 Rom. X, 15. 28 Act. ap. IV, 32.

3 constanti = et (eras. a?) R 7 quod ex quot R 8 et perseuerantiam RE om. PT 10 pedibus RTE fidelib: P 12 clamans R clamat

PTE 14 et euangelizantium pacem T hæc R 17 comminationum Re commutationū PTα 19 a fidei gressu RE fidei gressus P fidei gressib: T 20 & supr. scr. m. 1 R æterni regni R regni æterni PTE 25 sicut igne examinatur V cf. Sabatier II, 128 sicut examinatur RPTE 27 fides = ē & secundum (eras. uidetur interpunctio) R(e) fides secundum PTb apostolorum RPE apostolicis T 28 anima una R cf. Sabatier III, 514 adn. anima PTE.

ita, cum ab uno coeptum designatur in plures, unanimitas docetur in pluribus. sed quæ tandem comparationis similitudo est, examinatos eos igni, sicut examinatur argentum? et, ut arbitror, examinandi argenti illa sola ratio est, ut sordes, quæ
 5 ex prima terræ materie adhæserint, decoquantur, ut, quæ fraudulenter ex alterius metalli natura admixta fuerint, purgentur. deus itaque credentes in se non tamquam fidei eorum ignarus examinat: sed quia etiam secundum apostolum temptatio probationem adfert, examinantur credentes non ad cognitionem
 10 dei sed. ad sui probationem, ut igne purgati et admixtione uitiorum carnalium defæcati splendeant examinatæ innocentiae claritate.

21. Temptationum autem genera et diuersas martyrum uictorias contuentes scimus, quibus modis anima ponatur in
 15 uitam, cuius contemptu desæuientibus pœnarum ingeniis a fidei gressu et testimonio non mouentur. alii enim in uinculis carcerum gloriantur, alii cæsi in uerberibus gratulantur, alii potestati inreligiosorum desecanda felicium capitum colla submittunt; plures in exstructos rogos currunt et trepidantibus
 20 pœnæ ministris ignem saltu deuotæ festinationis insiliunt; alii in profundum demergendi non in aquas necaturas, sed in refrigerium æternæ beatitudinis decidunt toto ipso se corpore deo hostiam tamquam holocausta præbentes.

22. Percurrit ergo per hæc passionum genera ex persona
 25 apostolorum, euangelistarum, martyrum propheticus sermo

1 coeptum *supr. scr. T* desinatur *R* 4 ut *supr. scr. P* 5 materie *VTb* materiae *Pe* matheriae *R* adheserint *VR* decoquantur *VRTE*
 de — c ≡ oquantur *P* 6 fraudolent̃ *P* 7 fidei eorum *om. V* 8 qui
 corr. m. 1 *R* 10 admixtione (admxtione ≡ *R*) *VRPT* cf. *Stud. 1889 p. 322*
 ab admixtione *E* 11 defecati *VP* examinantes *V* 12 claritate ≡ (*eras. m?*) *R* claritatem *V* 14 c̃tuentes scimus (c̃tu in *ras.*, entes sci in *mag. add.*) *R* animae ponantur *V* 16 enim *om. V* carceris *V* 18 inreligiosorum *om. V* 19 rogis *V* 20 ignem *VPTE* igne *R* saltu *VRTE* saltus *ex* salus *P* 21 demergentes *V* 22 refrigeriū *ex* refriū *P* æternum *V* decidunt *VRTE* decedunt *P* toto ipso se corpore *RE* toto ipso corpore *V* toto pro se corpore *P* toto se corpore *T* 24 ergo per hæc *VTE* p̃ ergo hæc (p̃ *supr. scr. m. 2*) *P* hæc ergo ergo per hæc *R* 25 euangelistarum *R om. V*.

dicens: igne nos examinasti, sicut igne examinatur
 argentum. induxisti nos in laqueum, id est in
 custodiae catenas. posuisti tribulationes in dorsum
 nostrum, poenas scilicet uerberum, quibus cum apostolis
 Petrus gaudet et Paulus exultat. inposuisti homines 3
 super capita nostra. transiuimus per ignem et
 aquam. gloriosas uidelicet martyrum mortes commemorat
 gladii, ignis, profundi. sed qui transit per ignem et aquam,
 non in his aboletur, sed in aliud per illa transducitur. et quo
 transducatur, propheta non nescit dicens: induxisti nos in 10
 refrigerium. huius refrigerii et in loco alio meminit dicens:
 conuertere anima mea in requiem tuam, quia domi-
 nus benefecit mihi. eripuit animam meam de
 morte, oculos meos a lacrimis, pedes meos a lapsu.
 bene placebo domino in regione uiuentium: animam 15
 uidelicet suam in requiem beatæ illius resurrectionis hortatus,
 in qua post mortis istius tempus omni humanarum calamitatum
 labe deteresa non doletur, non fletur, non peccatur, sed uiuitur.
 in huius igitur beatitudinis per ignem et aquam refrigerium
 educti sunt. 20

23. Et ne aut pertranseuntis aquas natatus aut transilientis
 ignem saltus aut introductio in refrigerium communis alicuius
 et terreni loci requies significari existimaretur, adiecit: in-
 troibo in domum tuam in holocaustis. holocausta
 sunt integra hostiarum corpora, quæ, quia tota ad ignem 25

12 Ps. CXIV, 7 sqq.

2 in laqueum VPTE in laqueum ≡≡ (laqueum in ras. postea 2 litt.
 eras.) R 3 posuisti nos V tribulationes VR tribulationē PT in
 dorsū nostrum VRE in dorso nro ≡ P in dorso nostro T 4 poenas ex
 poenus R cum apostolus ex cum apostolum m. 1 V 8 p ignem aqua
 (sup. a lineol. eras.) P 9 aboletur (ex aboletur R) RTTe dissoluitur V
 aliut (ut in ras.) R et quo RPTE et ubi V 10 nescit RPTE igno-
 rat V 10 induxisti V cf. Sabatier II, 128 et eduxisti RPTE 13 mihi
 PTE tibi (t in ras. 3) R cf. infr. CXLVI cap. 4 (ubi etiam G praebebat mihi)
 14 a lacrimis R cf. infr. l. c. et Sabatier II, 227 de lacrimis PTE a
 lapsu R de lapsu PTE 18 et uiuitur VRTa 21 et ≡ ne R per-
 transeuntis T pertranseuntis RP 23 adiecit RPE subiecit T.

sacrificii deferebantur, holocausta sunt nuncupata. per hæc igitur genera poenarum martyres in fidei testimonium corpora sua holocausta uouerunt, ut in dei domum, id est in cælestis domicili habitationem consummatis hostiarum suarum sacrificiis introirent.

24. Sed quid tandem in hac corporum suorum oblatione uouerunt? scilicet ut per hæc martyrii sui exempla gentes ad spem regni æterni erudirent. qui enim tum Christum prædicabant, non sibi, quibus tum erat cognitus, sed nobis, qui futuri adhuc eramus, uel quibus tum erat incognitus, prædicabant. quæ eorum prædicatio omnis posteritatis fidem ad martyrii desiderium accendit. non enim causa alia prædicabant nisi ut fidei suæ et martyrii exemplo plures martyres erudirent. quod Paulus docuit dicens: ego Paulus uinctus Iesu pro uobis gentibus. atque ob id in huius prædicationis fructu deo se uota reddere confitentur dicentes: reddam tibi uota mea, quæ distinxerunt labia mea. et locutum est os meum in tribulatione mea: holocausta medullata offeram tibi cum incenso et arietibus, offeram tibi boues cum hircis, an ignorat propheta ex persona dei in spiritu se locutum: non accipiam de domo tua uitulos neque de gregibus tuis hircos et: numquid manducabo carnes taurorum aut sanguinem hircorum potabo? et rursum: quoniam si uoluisses sacrificium, dedissem utique, holocaustis autem non delectaberis? cessat igitur opinionis nostræ error, ut hæc uouisse martyres existimemus. sed in martyriis posterum

14 Ephes. III, 1. 21 Ps. XLIX, 9. 22 Ibid. 13. 24 Ps. L, 18.

2 genera poenarum *RPE* poenarum genera *T* 3 ut in dei *RTE* ut dī *P* id est *RPE* *supr. scr. T* 7 uouerunt *RPE* uoluerunt *T* 10 adhuc *supr. scr. m. 1 R* 11 omnis *RE* omnem *PT* 13 martyr = es (*eras. a*) *R* martyras *T* quod *ex* quodquod *R* 14 Iesu *R* *cf. Sabatier III, 795 adn.* Christi Iesu *PTE* 17 distincerunt *VP* 19 offeram tibi — arietibus *in marg. add. T* 20 hircis *R* hircis *ex* hircos *P* 21 in spiritu ≡ se *R* 25 holocaustis autem non *R* *cf. Sabatier II, 104 adn.* holocaustis non *PTE* 26 cessat *RPTα* cesset *ε* 27 martyras^e *corr. m. 1 R* martyras *T* martyriis *ex* martyris *P* posterum *RPT* posterorum *E*.

reddent deo quæ locuti sunt uota, ipsi quidem se primum deo
 uouentes et se ipsos holocausta præbentes, quia in his domum dei
 introibunt in passionum suarum tribulationibus Pauli uoce claman-
 tes: quis nos separabit a caritate dei? tribulatio an
 angustia, aut persecutio, aut fames, aut nuditas, aut
 periculum? et: confido, quod neque mors, neque
 uita, neque præsentia, neque futura, neque creatura
 alia poterit nos separare a caritate dei, quæ est
 in Christo Iesu. hæc ergo in tribulatione primum beatorum
 martyrum uota sunt, quæ in tribulationibus suis locuntur et
 spondent; tum deinde, ut ex nobis holocausta medullata con-
 summent. medullata ob id, quia fides animæ et cordis
 officium est resque hæc uoluntatis internæ est. cum incenso
 quoque arietes offeruntur. quid autem sit incensum, ita hoc
 eodem psalmorum libro docemur: fiat oratio mea tam-
 quam incensum in conspectu tuo, in incenso orationes
 intellegendas esse significans. qui uero sub arietum nomine
 ostendantur, anterior psalmus ostendit, cum ait: induti sunt
 arietes ouium; in his enim, tamquam in principibus gregum,
 significat sacerdotes, quos doctrinæ apostolicæ eruditio cum
 orationum odore — bonus enim secundum Paulum in
 Christo odor sumus — ad martyrii studium prosequitur.
 non solum autem arietes cum incenso offerentur, sed etiam
 boues offerentur; id est contumacis naturæ pecora in culturam

4 Rom. VIII, 35. 6 Ibid. 38 sq. 15 Ps. CXL, 2. 18 Ps. LXIV, 14.
 21 II Cor. 2, 15.

1 reddent *R* reddunt *PTE* 3 clamantes *PTE* clamantibus *R* 5 aut
 persecutio aut f. aut n. aut p. *T* *cf.* Sabatier III, 626 et *supr.* p. 209, 2
 aut persecutio aut f. an n. an p. *R* an persecutio aut f. aut n. aut. p. *Pe*
 7 neque creatura alia *om.* *PT* 9 hæc ergo in *RPTTE* hæc ergo sunt in *V*
 primum *VRPT^{ab}* prima ed. Basil. 1550 Par. 1572 beatorum *om.* *V* 10 uota
 sunt *RPTTE* uota *V* locuntur *R* loquuntur α loquuntur *PT^e* 11 tunc *V*
 olocausta *V* consumment *VPTE* ^aconsumment *R* 13 res. quæ *P* 17 signi-
 ficans *RTE* significat (*t in ras.*) *P* 19 in his enim *PTE* in his ergo *R*
 gregum *ex grecum* *P* 20 quos *om.* *R* apostolicæ *supr.* *scr. m.* 1 *R*
 21 Paulum *RT^e* apostolum *P^b* 23 offerentur *VR* offeruntur *PTE*
 24 offerentur *V* offeruntur *RPTTE* post offerentur *add.* cum hircis *V*
 ad culturam dī domantur *V*.

dei mitigantur in hoc martyrium Christi nominis doctrinis apostolicis edomita.

25. In eo autem, quod dicitur: offeram tibi boues cum hircis, uirtutem uerbi ex hebræo in græcum demutati latinus sermo non tenuit. nam quod nobiscum est: offeram tibi boues cum hircis, cum illis ita habetur: ἀνοίσω σοι βόας μετὰ χειμάρρων. Χειμάρροι cum græcis non proprium, sed appellatiuum nomen hircorum est et eorum maxime. qui in ipso hiemis tempore editi sint. et scriptura hoc in loco tantum
 10 χειμάρρους nuncupauit, ceteris autem locis τράγως, quos nos hircos dicimus, posuit. confirmat autem spiritalis intellegentiæ sensum aliorum consonans sibi et conuers translatio, qui pro χειμάρρους καιρίμους transtulerunt; καιρίμοι autem significantur, qui ex ipso tempore editi sunt; χείμαρροι autem, quos hiemps
 15 genuit, unde et torrentes eodem uocabulo græcitas nuncupat, quos ex nihilo in fluuios hiemps auxerit.

26. Ergo cum ait βόας μετὰ χειμάρρων, non de pecudibus se loqui propheticus sermo demonstrat, sed in bubus ecclesiæ se homines ostendere, in χειμάρροις autem eos, quos ipsa
 20 persecutionis tempestas in martyrii gloriam genuerit. scimus enim plures sacramentorum diuinorum ignaros exemplo martyrum ad martyrium cucurrisse, et extra scientiam fidei ante

1 martyrⁱ P 6 ΝΩΙ ^{cofibo} ΑCΜΕΤΑΧΧΗ ΜΑΡΡΩΝ ^{ch}ΙΜΑΡΡΥΑ
 ΕΤΑΑ ΑΡΡΟΙ R ΑΝΟΙCΩ CΟΙ ΒΟΑΕΑCΕΤΑ ΧΕΙΔΙΑΡΡΩΝ ΧΕCΗΙ
 ΜΑΡΑCΙΑΑΡΡΟΙ P, in T omnia bene exarata sunt pronuntiatione aniso, si, chimarri litteris latinis superscripta. quae in RP abundant ex ditto-graphia orta uidentur, cf. infr.; ceterum Hilarium re uera χειμάρρων et χειμάρροι scripsisse pro χιμάρρων et χιμαροι etiam explicatione, quam adiungit, probatur 9 et scriptura PTE inscribitur ad R 10 chimarrus. ΧΕΙΜΑΡΡΟΙC R ΧΕΙΜΑΡΡΥC T ubi ΜΑΡΡΥC (ubi in ras.)
 ΧΙΑΛΑΡΡΥΕ P ΤΡΑΤΩC R ΤΡΑΓΩC P ΤΡΑΓΩC T ^{tragos} cf. Addendu
 11 dicimus_posuit T dicimus tragos posuit RP 13 ΚΑΙΡΙΜΟΥC T
 ΚΑΙΡΙΜΟΥC R CΕΡΑΛCΟC ΚΑΙΡΙΑΙΟΥC P cf. Rost-Palm lex. p. 1544
 ΚΑΙΡΙΜΟΙ T ΚΙΤΙΜΟΙ R Caerim ΙΚΑΙΡΙΑΑΟΡ P 14 editi sint T eruditi
 sunt R eruditi sint VP ΧΕΙΔΙΑΡΡΟΙ P(R) hiemps RP hiemps TE 17 ΧΕΙ-
 ΜΑΡΡΩΝ RT ΧΙΜΡΩΝ P 19 hominis VP ⁱⁱ i corr. m. 1 R 20 in
 VPT p postea interpos. m. 3? R gloriam VRT gloria Pb generauerit V.

uuentes, facto fidei præsentis edoctos, ipsam illam consummatae in martyrio fidei gloriam consecutos. qualis fuit ille, qui dominum in ipsa sua damnatione confessus est dicens: memento mei, domine, cum ueneris in regnum tuum; qui mox tale martyrii huius a domino munus accepit: amen 5
 dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. huius igitur similes apostolicæ doctrinæ eruditio deo offert cum hominibus diurnæ frugiferæque culturæ, sub ipsa desæuientis hiemis tempestate progenitos. dicente autem deo: quo mihi multitudinem hostiarum uestrarum? plenus sum, 10
 holocausta arietum et adipem agnorum et sanguinem taurorum et hircorum nolo. quis enim hæc exquisiuit de manibus uestris? superfluum est existimare, in bubus et hircis tamquam perfecta sollemniorum uota placuisse. 15

27. Demutat, ut in ceteris, interiectio diapsalmæ personam atque sensum, doctrinæ tamen ordine non dissidente. postea enim quam ex persona apostolorum, euangelistarum, martyrum, prophetarum ostenderit, quibus modis anima eius posita esset in uitam, id est per passionum pœnas atque mortis, per quas 20
 in locum beatitudinis transisset reddens in holocaustis deo uota, post hunc ergo sermonem, quem omnem ad deum habuerat, eos nunc, quos ad holocaustorum sollemnia erudierat, adfatur dicens: uenite et audite, et enarrabo uobis, omnes, qui timetis deum. aduocat non incertos neque 25
 ad incerta. nam qui sint, quos aduocet, docet: omnes, qui timetis deum; inreligiosis enim neque adeundi neque

3 Luc. XXIII, 42 sq. 9 Esai. I, 11 sq.

1 factos *R* præsentis (s in ras.) *R* præsentis *T* ^{ter}psentali *P* ^{et} ipsam *P*
 3 inter sua et damnatione *10—12* litt. (confessione?) *eras.* *R* 4 mei
supr. scr. T 6 paradiso *V* paradyso *RPT* 7 similis *P* 9 dicenti
RT 11 adipe *P* 14 perfecta post sollemniorum *supr. scr. R* 16 demutat *RP* demutauit *T* diapsalme *P* 17 sen ≡ sum *R* postea
 enim *VT* postea enim (stea in ras.) *R* postea enī (enī in ras.) *P* 19 profetarum *VRP* propheta *T* 20 in uitam *RT* in uita *P* mortis *PT*
 mortes *RE* 24 uenite audite *R* et ^enarrabo *RP* (corr. m. 1) 26 sint
supr. scr. m. 1 P.

audiendi uoluntas est. dehinc, quid enarraturus sit, significat: quanta fecit animæ meæ. hanc enim posuit in uitam, hanc in refrigerium induxit, hæc in holocaustis domum dei introibit.

5 28. Sed ut hæc animæ fierent, ex causis meruit, ut fierent. quibus uero causis meruit, dicit: ad ipsum clamaui ore meo. meruit ergo bona animæ, quia ad eum ore clamauit. sed clamor oris plerumque mendax est, et non semper uerborum sonus adfectum mentis nuntiat. sequi ergo clamorem
10 oris debet et sensus: et secutus est. nam propheta conexuit: et exaltaui sub lingua mea: non in lingua, sed sub lingua, in occultis scilicet linguæ et quodam intra se tacite uoluntatis eloquio. quod idipsum in euangeliiis domino placuit dicenti: intra in cubiculum tuum et claude ostium
15 tuum et ora: et pater tuus, qui uidet in absconso, reddet tibi. ergo nunc, qui ore clamatus est, exaltatur sub lingua deus.

29. Sed qui sub lingua exaltatur. omni cordis puritate uenerandus est: nec sufficit non egisse aliquid impium, si mente
20 cogitatur impietas. ab eo autem, qui sub lingua exaltet deum, hanc impietatis cogitationem abesse oportere propheta docuit dicens: iniustitiam si conspexi in corde meo, non exaudiat deus. propterea exaudiuit me deus, intendit uoci orationis meæ. iniquitatem non modo re
25 non effecit, sed nec corde conspexit. uel certe iniquitatem non conspexit in corde, nullum scilicet uitium iniquæ suæ uoluntatis

14 Matth. VI, 6.

1 dehinc — significat *om.* R 2me ac V hanc enim posuit RPT hanc enim animam posuit V 3 hanc in RV³PT in V¹ olocaustis V 4 introibit (*ex introibot m. I R*) RPT introiuit V 6 dicit R edicit PTE 7 animæ RPTTE anima V quia RT qui P^a quæ V ad eum RPT ad dñi V 8 clamor oris PTE clamor horum R 9 nuntiat R enuntiat PT 12 tacite R 13 in euangeliiis R 14 clude T hostium P 20 exaltent P 21 habe^m oportere R 23 exaudiat VRT^b exaudiet e intendit VPT^t cf. Sabatier II, 129 et intendit (*ex intendet R*) RP³E 24 re RPTE^o re P³ 25 efficit R¹ 26 in corde suo V.

in corde suo contuens: et ob id dignus audiri. in uitam enim eius anima posita est pedesque eius non commoti sunt et in refrigerium inductus est et domum dei introibit et, quæ distinxerat labiis, uota persoluuit deo, honoris et gloriæ confessione subnixus dicens: benedictus deus, qui non amouit deprecationem meam et misericordiam suam a me, laudem dei cœptam in exordio psalmi in fine confessus, cui gloria est in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LXVI.

In finem hymnus psalmus cantici. 10

Deus misereatur nobis et benedicat nos: illuminet uultum suum super nos et misereatur nobis et reliqua.

1. Psalmus breuis est et euangelica prædicatione absolutus. nam et in finem est et psalmus cantici est, per quod confessio per scientiam gerendorum et per doctrinam proficientia gesta cantantur. et principium eius, unde oportuit, sumptum est. est autem omnis in eo sermo uel prophetarum uel apostolorum, quorum alii uenturum in corpore unigenitum deum, alii uenisse docuerunt, sancto spiritu illuminati et honore gloriæ cælestis expleti. oratio ergo eorum in psalmi exordio esse noscenda est. 20

2. Deus misereatur nobis et benedicat nos: illuminet uultum suum super nos et misereatur

1 in uitam PTE in uita VR sed cf. supr. p. 267, 20 et 268, 2 2 enim RT supr. scr. m. 1 P om. V pedesque RPT pedes V 3 introiuit h. l. VR 4 distinxerat V distinxer P 5 dicens RT ait in ras. P mouit V 8 amen om. V Explicit psalmus LXV incipit psalmus LXVI feliciter V Explicit psalmus LXVI incipit psalmus LXVI R Finit psalmus LXV incipit psalmum LXVI P Expl. de LXV incip. de LXVI T 10 in finem hymnus — misereatur nobis om. V psalmus cantici David E 14 et euangelica R euangelica T 15 in fine VRP 16 proficientiam V 17 et principium ex primum et principium m. 2 V unde add. m. 2 V 18 est autem õnis ex est autem un õnis corr. m. 1 V sermo = = uel P sermo uel ex sermo uel uel m. 2 V 19 uel apostolorum quorum sup. lin. a m. 2 V 20 illuminati TE et honor R 21 in psalmi exordio ex in psalmi in exordio corr. m. 1 V.

nobis. secundum doctrinæ ordinem primum misericordia dei
 poscitur. ex copia enim bonitatis suæ misericordiam in pec-
 catorum remissione largitur; et peccatorum remissio non pro-
 hitatis est meritum, sed spontaneæ indulgentiæ uoluntas ex
 5 bonitatis diuitiis ad miserandi munus exuberans. ergo, qui
 misericors est, ut benedicat, oratur. et benedictionis quidem
 fructum iam in exordio formati hominis cognouimus, cum talis
 ad Adam tum adhuc peccati nescium sermo est: crescete
 et multiplicamini et replete terram et domina-
 10 mini eius. ista quidem quamuis corporaliter tantum dicta
 plerique arbitrentur, tamen spiritali doctrina eruditus plus de
 se uirtutis præbuerunt. hæc enim benedictio non creationes
 tantum corporalium successorum Adæ largita est. quamuis
 enim fecundæ eius soboles futuræ essent, tamen terram implere
 15 non poterant; quæ pro copia hominum licet habitetur, non
 tamen adinpletur. uerum terram corporis nostri impleri doc-
 trinis spiritalibus uoluit et multiplicari et crescere scientia dei.
 per Adam enim atque in ipso Adam, qui primus opus dei
 fuerat, oportuerat cognitionem dei inchoari: sed eo peccatis
 20 coinquinato benedictionis istius fructum prophetæ sibi atque
 apostoli deprecantur. quem beatus apostolus consecutus ita de
 se gloriatur: benedictus deus, qui benedixit nos in
 omni benedictione spiritali in cælestibus in
 Christo. hi ergo crescunt, multiplicantur, replentur, qui

8 Gen. I, 28. 22 Ephes. I, 3.

1 misaericordia R 2 misericordia R in peccatorum remissionē e
 3 largitur — remissio om. R post remissio litteras repetitas ne largitur
 remissio del. m. 2 V 4 ex bonitatis in miserandum munus V 10 dicta
 ex dictor corr. m. 1 V dicta ante tantum supr. scr. m. 1 R 11 eru-
 ditus R 12 non creationes sup. lin. a m. 2 V cf. Stud. 1889 p. 321 non crea-
 tionis E congregationes R concreationis PT 14 fecundiae V secundae R
 sobolis R futura esset V terram et implere ex terra est implere corr.
 m. 2 V 15 non tamen et impletur VPT 16 impleri doctrinis sup.
 lin. a m. 2 V 17 spiritalus V scientiam V 18 adque VR 19 in-
 choari R inchoare V 20 quo inquinato R profetae R profeta ex
 profeta corr. m. 1 V 21 depræcantur V quæ e quae VRPT
 bæatus (sic) add. m. 2 V 22 in omnibus V 24 hii RT.

in Christo caelestes sunt; et benedicti sunt, qui spiritali benedictione in caelestibus benedicuntur. et uideamus, an benedictionis istius fructum praesens psalmi oratio deprecetur.

3. Post misericordiam enim et benedictionem id sequitur: inluminet uultum suum super nos et misereatur nobis. benedictione dei opus est, ut nos uultus eius inluminet, ut tenebrosa corda nostra cognitionis suae lumen inradiet, ut maiestatis suae spiritus lucem obscuratis intelligentiae nostrae sensibus tribuat et gloriari deinceps liceat, dicentes: designatum est super nos lumen uultus tui domine. hanc autem inluminationem uultus sui super nos misericordia ipsius, quae in peccati remissione in nobis est coepta, largitur. in quem autem profectum inluminationem uultus dei super se precentur, sermo consequens docet.

4. Ut cognoscamus in terra uiam tuam et in omnibus gentibus salutare tuum. interiectio diapsalmi, etsi conuersionem personae adtulit, sensum tamen non demutauit. nunc enim ad eum sermo est, qui nunc usque fuerat in uotis. quod autem in latinis libris ita scribitur: ut cognoscamus in terra uiam tuam, in graecis ita est: τοῦ γινῶναι ἐν τῇ γῆ τῆν ὁδόν σου. inter γινῶναι et cognoscamus id 9 Ps. IV, 7.

ⁱⁿ
1 in xp̄o (in in principio uersus supr. scr. m. 2) V post Christo nonr. litterae erasae P benedicti ex bonedicti m. 2 V 2 et uideamus ex et bene uideamus m. 2 V 3 fructus V praesentis PE ratio R 4 misericordiam enim et om. V 6 benedictione ex benedictionem R 7 irradiet PTE irradiet ex irradiat m. 1 R 8 obscuratis ex obscuritatis (?) R obscuritatis e 12 in peccati remissionem V in peccatis remissionem P in nos V ē in ras. P et V 13 post super se 3—4 litt. (sup?) eras. R 14 praecentur V ꝑcetur R docet. diapsalma. ut cognoscamus PTE 15 in omnibus (om. et) RPb 17 personae non ^{sensus} attulit (adtulit P¹) Pb ^{psonā} psonae non attulit T ^{sensū} sensū T tamen demutauit PTab 18 ad dñm sermo est V sermo est ad eum E fuerat ex fuerit m. 1 R 19 auř supr. scr. P ista V 20 ΤΟΥ ΥΝΩΝΑΙ ΕΝΤΙΥ·ΗΤΗΝΟΔΟΝCOY·ΙΝΤΕΡΤΝΟΝΕΝΩΝΑΙ P ΤΟΥ ΓΝΩΝΑΙ ΧΗΤΥΝ ΝΟΑΟΝCAY· inter ḡno & ΝΑΩΝΑΪ R om. Vα, in T omnia bene sunt scripta (praeter ΓΝΟΝΑΙ), post alterum ΓΝΟΝΑΙ spatium 4—5 litt. uacuum; superscripta est pronuntiatio gnone en ti gi tin odon su.

differt, quod sine personæ definitione est *γνώσις*, cognoscamus autem ipsos eos, qui hæc locuntur, ostendit. ergo secundum ueram illam græcitat̄ translationem inluminari se dei uultu ob id deprecantur, ut cognita fiat in terra dei uia, quæ
 5 est doctrina uitæ religiosæ. per eam enim ad deum pergitur. religiosæ autem uitæ doctrina Christus est. quam se esse in euangelis ostendit dicens: ego sum ueritas, uia, uita et rursum: nemo ad patrem uadit, nisi per me. et hunc esse uiam, ipse ille conexus sibi. psalmi sermo testatur.
 10 quæ in terra, id est uel ex terra ortis uel terram inhabitantibus cognoscibilis et nota præstanda est. ut cognoscamus in terra uiam tuam, in omnibus gentibus salutare tuum. Iesum salutare dici ipse ille proprietatis sermo loquitur. nam quod nobiscum salutare est, id apud Hebræum
 15 Iesus est. confirmat autem istud angelus ad Ioseph de Maria loquens: pariet autem filium, et uocabis uomen eius Iesum: quia ipse saluum faciet populum suum a peccatis. Iesum itaque ostendit angelus idcirco, quia salutaris esset populo, nuncupandum. tantæ ergo prædicationi se
 20 in pares esse, nisi inluminentur, ostendunt, nisi quodam uultu domini splendore lucescant. sunt enim et ipsi secundum euangelium lumen mundi — dominus autem ipse lux uera est — a luce inluminati, ut lumen essent apostoli et prophetæ. ceterum superfluum est ideo inluminari se uelle, ut cognoscant
 25 ea, de quibus quasi cognitis prædicabant.

7 Ioh. XIV, 6. 8 Ibid. 16 Matth. I, 21. 22 Matth. V, 14.

1 psone *supr. scr. m. 1* R TNANAI V TNONENΩNAI P GNONETNONAI R 2 autem *om. V* loquuntur PTE 3 sed uultu V 4 præcatur V dī ui ≡ a P 5 doctrinae V ad dñm V ad eum RPT *cf. Acad. p. 31* 6 religiosæ autem uitæ V e religiosæ uitæ autem PT in euangelis R in euangelio V 7 uia *add. m. 2* V et uita E 9 esse iam V connexus PTE 10 id est quæ ex (in ras. β) terra R ortis ex hortis P mortis V 11 et nota (not in ras.) R et ne P *om. V* quæ in terra — et nota præstanda est *om. T spatio uac. relicto* 13 salutare T salutare ac salutarē e illi V 14 hebreum VRT 15 iosef V 17 a peccatis eorum e 19 ē & populo R 20 esse ex esse se R ostendit V 22 euangelium VR 23 ea luce T inluminēt P illuminati s T profetae VR 24 est dō V 25 cognitis ex cognotis m. 1 R.

5. Hanc autem omnem prophetica[m] atque apostolica[m] doctrinam necesse est confessio populorum et remissorum peccatorum lætitia consequantur; neque solum peccatorum remissorum, sed quod eum, qui peccata remiserit, æquitatis futurum iudicem sciant, quod per eum in uiam uitæ omnes gentes terram inhabitantes dirigantur relicto idolorum errore ad cognitionem dei eruditæ. idcirco hæc secuntur: confiteantur tibi populi, deus, confiteantur tibi populi omnes. lætentur et exultent gentes, quoniam iudicabis populos in æquitate et gentes in terram diriges. cum confitentur populi, designari uidentur ex tribubus duodecim uel credentes uel credituri. cum confitentur populi omnes, exceptio nulla fit gentium. cum lætantur et exultant gentes, quoniam iudicabit populos in æquitate et gentes in terram diriget, causa lætitiæ ex spe iudicii æterni et directarum in uiam uitæ gentium prædicatur.

6. Interiectio diapsalmi uidetur hic nihil innouasse, cum præsertim sub isdem uerbis sensus iteratus sit: confiteantur tibi populi, deus, confiteantur tibi populi omnes. sed cum adicitur: terra dedit fructum suum, intellegitur non ex nihilo eorumdem uerborum facta esse repetitio, si tamen idipsum sub isdem uerbis significatum intellegere debeamus. inuenimus enim confessionem duplici ratione esse tractandam: esse unam confessorum peccatorum, ubi in deserto Iordanis confitebantur peccata sua; esse aliam laudationis dei,

1 profetiam adque V 2 remissio populorum V qui postea om. et remissorum peccatorum & remissorum peccatorum P et = remissio peccatorum (eras. in?) R 3 consequatur VPTE 4 eum .ex eorū m. 2 V 5 in uia R inhabitantes ex habitantes P 6 relictorū V in cognitionem V 7 id seq̄tur V 8 d̄s RP dī V 9 iudicas PTe 10 in terram VRe cf. Sabatier II, 130 in terra PTb dirigis T¹c 11 ex tribus VR uel credentes R 13 exultent P 14 in terra T 15 et spe V directarum (ec in ras.) P rectorum V 17 hinc nihil P 18 isdem RP hisdem VT^α itenatus V¹ 20 icitur R 22 isdem R hisdem VT 23 esse tractandam (am ex ū corr. m. 2) V tractandam esse PTE 24 eē unam R unam PTE confessionē (sed ionē in ras. 3) R (b) cf. Acad. p. 59 25 esse om. V aliam ex ueliam m. 2 V cf. Acad. p. 15.

ubi dominus loquitur ad patrem: confitebor tibi, domine pater, domine cælorum et terræ, quoniam abscondisti hæc a sapientibus et reuelasti ea paruulis. prima ergo illa et superior confessio peccatorum esse credenda
 5 est, maxime quæ prædicationi propheticæ atque apostolicæ connectitur; sequens hæc laudationis dei intellegenda est populorum, deinde omnium, id est gentium uniuersarum, et ob id, quia terra fructum suum dederit.

7. Sed quærendum est, quem fructum terra dederit, ob quem
 10 populi omnes deum laudent. causa quidem deo debitæ laudationis æterna est, quod corporales hos et nobis necessarios fructus terra suppeditet: sed terræ non sunt. aut enim nostri sunt, quibus præbentur, aut dei sunt, per quem ministrantur. requiramus ergo, quos fructus terra habuerit et amiserit. per
 15 id autem, quod amisit, ostendemus habuisse. Adæ terram meminimus post peccatum datarum sibi benedictionum honore fuisse spoliatam. ipsi enim dictum est: quoniam terra es, et in terram ibis. ergo quia terra est, hac post peccatum maledictione damnatur: maledicta terra in operibus
 20 tuis, in doloribus edes eam omnibus diebus uitæ tuæ, spinas et tribulos generabit tibi. terræ elementum extra crimen fuit: caret ergo maledictione, quod carebat et crimine. uerum hic Adæ terra, quæ per inlecebram cibi erat criminosa, maledicatur. hæc ergo ab eo omnibus
 25 præsentis uitæ mæroribus consumitur et ægritudinum doloribus

1 Matth. XI, 25; Luc. X, 21. 17 Gen. III, 19. 19 Ibid. 17 sq.

1 confite= or P confiteor TE dñe pater dñe caelorum V domine pater caelorum R dñe pa^τ= celi P pater domine caeli T cf. *Abh. IV p. 82*
 3 paruolis V 4 primo VP 5 maximaeq R prædicatione R propheticae adque VR connectitur TE 7 ¹ ob id R 8 terrae V 9 est om. V 11 corporalis PT¹ 14 et ergo P terra et habuerit b et amiserit— quod *add. m. 2 V* 15 et amiserit V ostendimus PT ostenditur e terra P ternam V 16 post meminimus *supr. scr. enī R* 17 spoliatum (u in ras.) R ipsi ex ipse m. 2 V terras^e *corr. m. 2 V* 18 ibus V hac= post R haec post VP 22 quod non carebat V 23 terra = R (*fortasse legendum terrae*).

editur omnibus, spinis et tribulis uitiorum et cupiditatum aculeis
 conpuncta. omnis ergo terreno Adæ similis hos maledictos
 fructus terræ suæ reddit. ceterum qui iam cælesti Adæ con-
 figuratur, habet innocentem terræ suæ fructum, primum dei
 cognitione locupletem, dehinc castitatis, iustitiæ, misericordiæ 5
 operibus gloriosum, uetere homine cum uitiiis et concupiscentiis
 eius exuto. ob id ergo deo est reddenda confessio, quod terra
 fructum suum dederit. suum: quia eum Adam cum habuisset,
 amiserat. dedit ergo, quod suum est, id est fructum, qui ei in
 cognitione dei est, exhibuit in ipso illo primum domino nostro, 10
 qui terrenum corpus adsumpsit nihil peccans.

8. Ob quæ demonstranda et docenda rursum benedictionis
 dei munus oratur, cum dicitur: benedicat nos deus. ac
 ne de incerto et incognito deo sperari benedictio existimaretur,
 adiectum est: deus noster: patriarcharum scilicet et pro- 15
 phetarum et apostolis ipsis tamquam successionis hereditate
 iam proprius; in quibus fructum suum dedit terra, continentiæ
 et fidei et iustitiæ et misericordiæ, quin etiam inter ipsos
 sæuissimarum persecutionum cruciatus atque mortes ipso iam
 diuini nominis deuota martyrio. 20

9. Repetitur deinde benedictionis oratio, cum dicitur: bene-
 dicat nos deus. non ex nihilo iterantur hæc uota, sed ut
 per benedictionem dei augescente doctrina deum omnes terræ
 fines timeant. ait enim: et metuant eum omnes fines
 terræ. metuant ergo omnes fines terræ deum, sed deum 25
 nostrum, sed deum benedicientem. non est minimum officium
 fidei metus. nam inter præcipua spiritalium gratiarum dona

1 in spinis *VPTE* tribolis *V* 2 ñnes *V* ^{dae}ae similes *V* 3 quia
 iã *P* 6 gloriosam *VR* concupiscentis exuto *V* 7 est *om. PT*
 9 fructuum *V* ei et in cognitione *E* ei cognitionem *V* 10 nostro *om.*
PT 13 nos dñ dñ ñr *P* 14 et ex te *m. 2 V* 15 noster ex nostes *V*¹
 patriarcharum *V* 16 haereditatè *R* 17 iam proximis *R* terrae *R*
 continentiae fidei *PT* 18 misaericordiae *R* 19 adque *VR* mortis *V*
 20 diuini *ex diuino VP* 21 repetitus *V* cum *ex nē m. 2 V*
 22 iterantur *ex iteratur P*² 23 per *om. R, supr. add. P* doctrina deum
 : non alienum
 (m partim i. ras. 3) *R* doctrina dñ *P* 25 dñm sed dñm ñr *m P.*

numeratur, cum dicitur per Esaiam: et repleuit eum spiritus timoris dei. et per Salomonem: initium sapientiae timor domini est. beatus, cui prouenerit timere non ex naturae humanae trepidatione, sed ex cognitione rationis. 5 qui enim ex infirmitate in rebus trepidis metuit, hic in secundis rebus rursus ex naturae uitio insolescit. at qui ex scientia timet, semper timet neque minus secunda quam aduersa formidat. sumit igitur originem sapientia ex timore res utiles ac probabiles exequendo, quae propriae peculiariesque sapientiae sunt. 10 hunc ergo dei timorem omnibus terrae finibus propheta optat, ut nulla gens terram incolens extra metum eius sit, apostolo uoti ipsius summam explicante, cum dicit: et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris, qui est benedictus in saecula saeculorum. amen.

PSALMUS LXVII.

15

In finem psalmus cantici Dauid.

Exurgat deus, et dispargantur inimici eius et reliqua.

1. Psalmus non a Dauid, sed illi Dauid in finem praescribitur. 20 deinde non canticum psalmi, sed psalmus est canticum, ut in eo cognitionis et scientiae prophetae enuntiatio doceretur. est autem ipse totus sacramentis legis euangeliorumque contextus magnaue et ex praeteritis et ex futuris

1 Esai. XI, 3. 2 Prov. I, 7. 12 Phil. II, 11.

1 numeratur *supr. scr. m.* 1 R numerantur V esaiam V esaiam ex esaiam R¹ isaiam T replebit T spiritu R 2 solomonem V 3 timor non ex V 5 in saecundis R 6 naturae ex natura m. 2 V ad qui VR 7 inter timet et semper m. 2 V *sup. lin. add.* et 8 sapientiae PT 12 istius VP summa P Explicit psalmus LXVI incipit psalmus LXVII feliciter V Finit psalmus LXVI incipit psalmus LXVII RP Expl. de psalmo LXVI incip. de LXVII T 16 in fine V, in R h. l. *superscriptio deest* 17 dispargantur V cf. *Sabatier II, 130* dissipentur R 19 a postea *era.* R ad V sed — Dauid om. V in fine VRP 20 psalmum V 21 canticum ex canticum V¹ profeticae VR enunciatio RT 22 ipse totus (totus ex tutus R) Re totus ipse ex totus ipse totus ipse *corr. m. 2 V* totus ipse PTb euangeliorumque VR 23 magnaue ex V et ex futuris R.

allegoricorum dictorum interpretatione confertus: qui et legis latæ in se doctrinam contineat et adsumptæ a domino carnis adferat notionem et impietatem populi anterioris exprobret et futuræ cognitionis nostræ fidem nuntiet et domini super cælos complectatur ascensum et futuri regni eius gloriam comprehendat. 5
initium autem ex eo sumpsit prophetia, in quo salutis nostræ consistit effectus. cœpit enim ita:

2. Exurgat deus, et dispargantur inimici eius et fugiant odientes eum a facie eius. sermo uotorum est non ex incerto poscentis, sed ex cognitione scientiaque sperantis; 10
resurrectionis enim nunc in deo tempus optatur, cum de peccato peccatam in carne condemnans potestates huius mundi ostentui fecit eum fiducia triumphatis his in semetipso. uenit enim mundum uincere et principem mundi cum peccati lege confingere et decretum mortis peccati remissione delere. hanc igitur 15
propheta fugam horum inimicorum eius expectat. neque enim resurgentis ex mortuis occursum eius potuit hæc odientium eum turba dæmonum perferre, cum ad primam apostolicæ fidei post subiectas his spiritales nequitias potestatem cecidisse de cælo satanam modo sit fulguris prædicatum et 20
princeps mundi in passione sit iudicatus. sed fugientes a facie dei trepidationem suam quidem, dum fugiunt, ostendunt, euadere tamen faciem dei, quamquam fugiant, non possunt. nam et

12 Coloss. II, 15. 19 Luc. X, 18.

1 allegoricorum *V* dictorum *ex* doctorum *R* interpretatione *VR* datae *V* 2 doctrinae *V* 3 exprobret *ex* exprobiret *m.* 2 *V* 4 complectetur *R* 5 gloria *V* conpraehendat *VR* 6 propheta (profeta *V*) *VPTE* 7 constitit *P* ita *om.* *PT* 8 disparguntur *V* dissipentur (pe in ras. *m.* 3, antea eras. *p* *R*) *RPTE* 10 scientiaque *ex* scientiaque *m.* 2 *V* sperantis resurrectionis *ex* sperantisque surrectionis *m.* 2 *V* 12 potestatis *VP* ostentui *ex* ostentus *m.* 2 *V* 13 fiducia *ex* fiduciam *m.* 2 *V* triumphatis *VR* triūphantis *P* his *om.* *PT* in semet etipso *V* uenit *ex* ueniet *m.* 2 *V* 15 decretum *add.* *m.* 2 *V* remissionem *V* 17 resurgētes *VP* occursum *V* odio habentiū eū *PT* 18 daemonium
turba *V* *p* = ≡ = ferre (eras. rae?) *R* perre *corr.* *m.* 2 *V* ferre *PTb*
primum *V* fidei doctrinam post *T* fidei uocem post *e* 19 subiectas *ex*
subiectis *m.* 1 *R* spiritalis nequitiae *PTE* potestates *Te* caecidisse *V*
20 satanam *TE* fulgoris *RP* prædicatum *ex* prædicatus *m.* 2 *V*.

trepidationem earundem nequitiarum spiritalium psalmo anteriore declarat dicens: misit sagittas suas et dissipauit eos: et fulgura multiplicauit et conturbauit eos. conturbantur itaque et fugiunt dissipati. uerum dei uultus non
 5 effugiunt potestatem secundum illud: ascendit fumus in ira eius, et ignis a facie eius exardescit, carbones succensi sunt ab eo. horum itaque inimicorum fugam hæc et interitus et iudicii pœna consequitur.

3. Et sane idem nunc, ut in anteriore psalmo, prophetiæ ordo
 10 distinguitur. sequitur enim: sicut deficit fumus, deficient; sicut liquescit cera a facie ignis. sic pereant peccatores a facie dei. fumus cum emerit, licet globosus et crassus, tamen paulatim ita deficit aboleturque, ne extet, sicut in conspectu ignis cera sic liquescit, ut non sit;
 15 fumo quidem in inane per leuitatem sui tenuitatemque dilapso, cera autem ui et calore ignis absumpta, quia infirmis ipsa per sese naturæ potioris diripiatur ardore; quem in modum omnis iniquorum potestas a facie dei, id est dei iudicio deliquescit.

4. Et hunc peccatorum a dei facie interitum necesse est ut
 20 iustorum lætitia consequatur. nam et continuo subiectum est: et iusti lætentur in lætitia. æqua enim iudicii cælestis et iusta moderatio est ut peccatores morte conficere, ita et iustos lætitia munerari. id ipsum autem ad ostentandum iudicii examen est consecutum: exultent in conspectu dei,
 25 epulentur in lætitia. mundo enim corde, secundum euangelicæ benedictionis merita, conspectu dei digni sunt.

2 Ps. XVII, 15. 5 Ibid. 9.

1 earundem *ex* eorundem *m. 1 R* 3 fulgora *P* multiplicauit *om. V* et conturbat eos *V* conturbantur *ex* conturbantur eos *m. 2 V* 4 et fugiunt *ex* eos et fugiunt *m. 2 V* 6 exardescet *TE* 9 idem *ex* idem *ex m. 2 V* ut *VRPT* qui *E* profetiae *VR* 10 deficit *V* 11 liquefit *PTE* pereant *ex* pereant si *m. 2 V* 12 cum *add. m. 2 V* cū (ñ *i. ras. m. 3*) *R* (item *lit. emer in* emerit *i. ras. m. 3 R*) 13 deficit *ex* deficit *R¹* aboleretur qui *V* 14 caera *V* 15 in inane *coni. Bened. in adn. inane V* in igne *RPTE* dilapso *V* 16 ip ≡ sa *R* ipsa *ex* ipse *V* 17 potioris *ex* potiuris *R* 18 inimicorum potestas *R* (deprauatum *ex* inicorum *cf. Acad. p. 31*) a dei iudicio *V* 19 a facie dei *E* 21 in *om. RPTE* 23 ad ostendendum *PTE* 25 epulentur *VP* 26 euangelicæ *VR*.

uerum lætari in lætitia significationis est altioris, causam scilicet perfectæ lætitiæ ostendens. plerique enim in his, quæ sibi sunt nocitura, lætantur, ut gaudet lasciuus in scortis, ut fur lætatur in furtis, ut unumquemque pro uitiis suis ea, quæ exercet, oblectant. uerum qui in lætitia lætatur, causam lætitiæ ex ipsius lætitiæ honesta utilique ueritate suscepit. et ideo in lætitia lætantur, quia in conspectu dei exultabunt; eam ueræ exultationis docens esse lætitiā, quæ conspectus dei iucunditate perfecta sit. exultationis autem huius atque epulantium gaudia, ex quibus est lætitia iusto, sanctus Moyses in diuina illa Deuteronomii cantione ita meminit dicens: iucundamini cæli simul cum eo, et adorent eum omnes angeli dei. iucundamini gentes cum populo eius, et confortent eos omnes filii dei. in hac itaque lætitia lætabuntur et iusti cælesti gaudio unanimes, exultationis diuinæ societate lætantes.

5. Et ad huius nos temporis gratulationem sub fidei euangelicæ confessione nunc propheta aduocat dicens: cantate deo, psallite nomini eius, iter facite ei, qui ascendit super occasum. dominus nomen est illi: et exultate in conspectu eius. adhortatio omnis licet multum ad quendam pulsum et uoluntatis nostræ proficiat et mentis, cum ad aliquid optandum agendumque conciliante ea uel inlicente deducimur, tamen, si maxime adhortationis ipsius

11 Deut. XXXII, 43 (LXX).

1 est interioris *PT* causa *V* 3 nocitura *P*¹ et gaudet *V* fur — furtis ut *sup. lin. add. m. 2 V* 4 ut ante unumquemque *om. R* exercent *P* 5 oblaectant *V* oblectat *R* in lætitia — ex ipsius in *margin. super. add. m. 2 V* 6 suscipit *P*²*TE* et ideo ait in *TE* 7 lætentur *T*^ε exultabant *V* 8 uere ex uerte *m. 1 V* 9 iocunditate *PT* adque *VR* epulantium *VRT* 10 gaudii *T* iustorum *V* iusta *α* moyses ex inarses *m. 2 V* est in *V* 11 iocundamini *PT* 14 filii *V* 15 lætantur *R* unanimes ex *τ*namines *m. 2 V* un — animas *P* exultationis ex exultationes *m. 1 R* 17 et ad cuius *VRP* ad cuius *Efort. recte* 19 iter ex *α*linter *m. 2 V* 22 impulsus *ε* 23 ad *om. e* optandumque (*om. agendum*) *V* conciliante ea *R* conciliantem *V* conciliante casu *PTE* 24 si maximæ ^{ad} adhortationem ipsius *R*.

causa proposita sit, iam ratione animus ac uia tamquam certissimo duce nititur. ut nunc propheta nos ad cantandum deo psallendumque nomini eius hortatus, ne quid forte ambiguitatis relinqueret, et cui deo et cuius nomini psallendum esset, ostendit, ut iam non adhortatio adhibita, sed cognitio percepta in
5 dei nos exultatione et cantico collocaret.

6. Psallendum itaque ei iterque eius parandum est, qui ascendit super occasum. occasu autem uniuersa, quæ ueniunt in uitam, intelleguntur aboleri. abolitio autem omnium
10 occidentium secundum humanam communemque opinionem existimatur in morte. ei ergo psallendum eiusque iter nobis est præparandum, qui occasum mortis ascenderit, id est, qui occasum omnem occasu ipso non detentus excesserit. huic autem nomen est dominus, qui se ex forma dei exinaniens et
15 formam serui suscipiens obœdientem se usque ad mortem crucis egit. propter quod eum exaltauit deus nomenque ei super omne nomen donauit, ut in eius nomine genu cælestia et terrestria flecterent et inferna, linguaque omnis confiteretur dominum
20 Iesum in gloria dei patris. ascendit ergo super occasum, cui nomen est dominus, idque, quo occidunt uniuersa, transgrediens legem mortis ex mortuis æternus egressus est. huic itaque iter parandum est secundum illud: parate uias domini, rectas facite semitas eius. omnis uallis
25 inplebitur et omnis collis humiliabitur, ut parato

16 Phil. II, 9 sq. 23 Esai. XL, 3 sq.; Luc. III, 4.

1 propositae V sit iã ^hsupr. scr. m. 1 R ac uia R 3 eius ^hsupr. scr. m. 1 R 4 cui dō (om. et) V estet V 5 adhibita sed cognitio per ^hsup. lin. add. m. 2 V praecepta e 6 collocare V 7 ei in ras. R 8 occasum autem V 9 in uita V intelligantur R oboleri V abolitio V omnium om. V 10 occidentū P secundum om. V 11 psallendum ≡ R 12 ascenderit ex ascendit m. 2 V 14 dñs VR¹T dño R²P 15 obpeditiam (entiam in ras.) P se om. RPT¹ usque ad
ex usque in m. 2 V 17 iusper V omne ^esupr. scr. m. 1 R 18 ac terrestria PTE 19 confitetur R confiteatur PTb 20 in glām PT¹ ergo add. m. 2 V 21 dñs VT dominus ex domino m. 1 R domino PE itaque V 22 lege V aegressus V¹ 23 iter ex inter m. 2 V 25 replebitur PT ut om. VRPE parato ex paratio R.

itinere in nobis, id est uitiorum infidelitatisque nostræ uel compressis tumoribus uel eleuata humilitate terrenæ labis, initurus correctis æquatisque uitæ semitis in corda nostra descendat. in huius itaque conspectu exultabimus, cui iter exæquatis et insolentiæ tumoribus et libidinum uoraginibus sit 5 parandum, et in quo nos resurgentes ex mortuis contuebimur. super occasum enim nostræ mortis ascendens uitam nobis ex mortuis in se resurgente quæsiuit. hæc illa apostolorum est lætitia, cum eum post resurrectionem contemplantes contrectantesque uiderunt. 10

7. Sed hanc sanctorum lætitiã trepidatio eorum, quos cum mundo uicit, insequitur; id enim ait: turbabuntur a facie eius, patris orphanorum et iudicis uiduarum. causam turbationis hanc docuit, quod pater orphanorum sit iudexque uiduarum — a facie enim patris orphanorum uiduarumque 15 iudicis fugient — non relinquens eos orphanos, qui agnoscentes patrem in cælis diabolo patri renuntiauerint, easque uiduas. quæ legi mortuæ sponsum se secutæ sunt, iudicans. uiduam enim, quæ a lege sit libera, beatus Paulus transire ad nuptias alterius sine adulterii crimine docuit idque exemplum omne 20 ad ecclesiam, quæ legi se mortuam Christo postea sociaret, aptauit. est autem etiam secundum huius sæculi sortem sensus aptissimus, ut deus, qui aduocatum nobis a patre alium dedit,

19 Rom. VII, 3 sq.

1 in nobis *e cf. Stud. 1889 p. 317* nos *VRP* apud nos *T* nostro *db* 2 conpraessis *VR*¹ terrena (*om. labis*) *R* terribilis obiectionis *Vr* terrenae abiectionis *coni. Bened. in adn.* iturus *Te* ituros *P* 3 cum rectis æquatisque *V* cum rectis æquitatisq *R* cum rectis æquitatis *PE* uitæque *PE* descendet *E* 4 ex æquitatis *R*¹ *Pe* (ex iniquitatis *corr. man. rec. R*) 5 et ante insolentiæ *add. m. 2 V supr. scr. T* insolentia et moribus *V* liuidinum *V*¹ 6 in quos *P* 7 ascendit uitam *R* ascendit qui uitam *PTE* 9 cum *add. m. 2 V* 13 patres *V* orphanorum *VRP* iudices *V* 14 docuit etiam quod *E* iudexqui *V*¹ 15 a facie — uiduarumque *in marg. inf. add. P* 16 relinq^{en}s *P* relinquentis *T* 17 renūtiaueriⁿt *V* renuntiauer^{int} *P* easque ex eosque *m. 2 V* 18 lege *R* se cutae *corr. m. 1 R* sese secutae *PTE* sint *T* 21 legise mortua christo *R* legi sit mortua *χρ̄o* *Pe* legi sit mortua ut christo *T* se sociaret *PT* se sociari *α* se sociantem *ed. Basil. 1550, Par. 1572* 22 aptauit et autē *V* 23 qui *add. m. 2 V.*

ne orphani essemus in sæculo, orbatorum pater sit iudexque uiduarum; quia et desolatæ a parentibus misereatur infantiae uiduarumque, quæ in se adquieuerint, iudex sit. iudex autem ideo. quia sub nomine uiduarum pleræque non uiduæ sunt, 5 quæ uel deliciatæ in Christo nubere uolunt, uel fallunt humana iudicia; et quia dignitas nominis in conseruato proposito sit uoluntatis, scrutans corda et renes deus idcirco sit iudex, quia solus earum mentem sensumque diiudicet. et quidem hæc, ut dixi, secundum desolationem condicionis humanæ de orphanis 10 uiduisque sint dicta.

8. Ceterum ut ad ecclesiæ totius demonstrationem hæc ita significata esse possint intellegi, continuo subiecit: deus in loco sancto suo: deus inhabitare facit unimores in domo, educens uinctos in fortitudine, similiter 15 eos, qui exacerbant, qui inhabitant in sepulcris. hic ergo locus deo sanctus est, ubi sit uidua ex lege, ubi orphanus ex sæculo, ubi unius moris ac uoluntatis pacificus unanimesque conuentus — erat enim secundum Actus apostolorum credentium anima et cor unum —, ubi qui uincti sunt 20 educuntur in fortitudine. ligato enim prius intra domum suam forte eos, qui peccatis suis uinciebantur, absoluit, ut Abrahamæ filiam

5 I Tim. 5, 11. 19 Act. ap. IV, 32. 21 Luc. XIII, 16.

1 orbatorū *ex orphanorū* T iudexque (ue *add. m. 2*) V 2 quia ^{ut} et (ut *supr. scr. man. rec.*) P et infantiae V 3 uiduarumque quæ V uiduarumq: ^{et} quæ (et *supr. scr. man. rec.*) P uiduarum quoq iudex quæ R adquieuer ≡ int P 4 plereque R plerique *ex plerequæ* m. 2 V plereque (q̄ *supr. scr. m. 2*) P sunt uel (*om. quæ*) RPTe 5 deliciatæ VTe delic — atæ P delicatæ V²Rb cf. *Stud. 1889 p. 321 Sabatier III, 875 Roensch Ital. p. 155 Paucker Suppl. p. 178* uolent VP¹ 6 et quæ α et quæ VRPT proposito *ex propositæ* m. 2 V 8 deiudicet P equidem V 9 secūdum (dum *add. m. 2*) V 11 ad *supr. scr.* P ecclesiæ V 12 possit VPT intelligit V 13 inhabitari V unimoris VP¹ unius moris P²Te 14 uinctos *ex uictor* m. 2 V 15 exaceruant V exacerbabant E 17 in saeculo V unis ⁱ *corr. m. 2* V ac *ex hac* R 18 unianimesque V 20 legato VP¹ suam *om. V* forti PTE cf. *Neue Formenl. II, 33* 21 adsoluit V habrahae V abraae RT.

octo et decem annis ligatam in libertatem uerbo uirtutis eduxit. eduxit autem etiam eos, qui antea exacerbabant, id est, qui transgressione legis iram in se dei iudicis incitabant uel aduersum nomen eius gentili eloquio disserebant, ad doctrinam diuinæ cognitionis instituit, ut ex persecutore Paulum gentium apostolum doctoremque perfecit. hos itaque exacerbantes, inhabitantes antea in sepulcris, id est intrâ corporum suorum emortua domicilia consepultos in cælestem uitam spiritalemque deduxit. sunt enim multi in uiuentibus mortui. nam et in euangeliis mortui non putati non differre docentur a mortuis domino dicente: sine mortuos sepelire mortuos suos, et apostolus scit quasdam mortuas uiuere, id est, dum uiuunt, esse iam mortuas. sed hos omnes de sepulcris dominus, qui in filios dei regenerantur, eduxit.

9. Verum hæc qui in nobis deus super occasum ascendens per uirtutem: resurrectionis operatus est, idem omnia ad huius spei nostræ præparationem adumbrata gessit in lege, ut non alius prophetarum, alius euangeliorum deus possit intellegi. atque ideo erga nos quoque paribus hæc momentis, quibus ex Aegypto populum eduxit, impleuit. nam et patres nostri sub nube fuerunt et in Moyse in mari baptizati sunt et in similitudinem cælestis panis manna e cælis decedente saturati sunt et Christo aquam petra præbente potati sunt;

11 Luc. IX, 60; cf. Matth. VIII, 22. 12 I Tim. 5, 6.

1 otto (sic) R septem VPTE legatam V 2 eduã pr. l. supr. scr. R ante P¹E exacerbabant V 3 iudices V 4 eius supr. scr. m. 1 R 5 instituti VRP 6 gentium om. R cf. Addenda aptorū P præfecit RPTE exacerbantes V 7 in sepulchris RT in sepulcris ex sepulcris m. 2 V inde est V 10 et om. V morti V nō putanti corr. m. 2 V nuncupati R 11 sine V. cf. Sabatier III, 308 sinite RPTE 12 apostolus ex apostolos R quosdam (o in ras. m. 3) R mortuos R 13 dum uiuentes etiam V mortuos (o in ras. 3) R^h os omnes corr. m. 2 V hos homines PTe 18 prophetarum alius om. R 19 adque VR ergo V hæc monentes V 20 ex aegypto R ex aegyptao corr. m. 1 V patres ex patris m. 2 V 21 nuue V¹ in moysen Th a moyse ≡ P et in mari V 22 e supr. scr. m. 1 RP 23 Christo om. V aqua PT prebente V praeuente RPT (error ortus ex praeuente, cf. supr. nuue pro nube sim. et de h. loci explicatione Stud. 1889 p. 317).

quæ quidem in illis salutariter gesta symbola quoque nostræ
 in se salutis habuerunt, ut sequens prophetiæ sermo declarat
 dicens: deus, dum egredieris coram populo tuo,
 dum transgredieris in deserto, terra mota est.
 5 etenim cæli destillauerunt a facie dei, mons Sina
 a facie dei Israhel. præisse deum iter populi sui, dum
 desertum transgreditur, in columna nubis ignisque cognouimus
 et usque ad populi errorem de cælis stillasse manna. sed
 cum superiora omnia, quæ ecclesiæ propria sunt atque apta,
 10 memorasset, scilicet cum super occasum ascendit dominus, cum
 orphanorum pater est iudexque uiduarum, cum in loco sancto
 suo, id est in domo, congregat unimores et uinctos in fortitu-
 dine et exacerbantes extrahit e sepulchris, hæc tamen coram
 populo egrediens et in desertum transiens consummare memo-
 15 ratus est, ut nunc ex præterito motam esse terram, destillasse
 cælos et hoc a facie dei Israhel in Sina refertur effectum.
 hoc ideo, ut, cum illa, quæ legis sunt, gessit, in his quoque
 ea, quæ euangeliorum sunt, præformasse sciretur. egressus
 enim coram populo suo in desertumque transgressus est; in
 20 illum uidelicet desertum Iordanis, in quo lilia floruerunt, in quo
 fons aquæ uitalis desolata et arida inrigauit. funiculum nam-
 que ante erat hereditatis Iacob desertæque gentes elemen-
 torum subditæ fuerunt potestati. at nunc inspectante eo, qui

21 Deut. XXXII, 9.

1 symbola *V* figuram *PTE om. R* nostra *VR* 2 ut nunc sequens *V*
 3 egred \equiv eris (*eras. i*) *P* egredederis *Re* 4 transgredederis ε in *add. m. 2 V*
 desertum *E* terra mota est *om. V* 5 distillauerunt *RPTE* mons *eras. R*
 syna *PT* synai *R* 6 israhel *V* 8 eiusq ad *R* terrorem *VPTe* 9 eclesiæ
R aeclesiae *V* adque acta (*sic*) — scilicet cum in *margin. sup. add. V*
 10 per occasum *V* dñs *om. VR* 12 uniusmores *ex unimores m. 3 R*
 uniusmoris (*ex unimoris m. 2 P*) *P²Te* 13 exacerbantes *V* 15 distillasse
RPTE 16 israhel *V* syna *R* 19 in desertumq *R* in desertum *P* in
 desertō *T* desertum *e* 20 illum (illū) *scripsi cf. p. 104, 8 et Ps. LXVIII*
cap. 5 illo VRP illud *TE* - deserto *V* deserto *RP* 21 desolatis (*ex*
desolaris m. 2 V) et (*inser. m. 3 R*) aridis *VRP* desolatos et aridos *E cf. de*
h. l. Stud. 1889 p. 318 funiculus *PTE cf. Abh. IV, 77* 22 ante *supr.*
scr. m. 1 P om. R hereditatis spes iacob *V* desertaque *V* 23 at *ex ad P*
 ad *VR* spectantante *corr. m. 2 V* q fuit \equiv populus dī ad ea *P*.

fuit dei populus, deus ad ea, quæ ante erant desolata, transiit; et iam inrigata ab eo finium deserta pinguescent. et hic idem est, qui manna de cælis dedit populo. si enim lex disposita per angelos est, panemque angelorum manducauit homo, cæli- que stillasse in Sina scribuntur, profecto ministerium hoc a 5 cælis, id est ab angelis expletum esse non dubium est. est- que idem largitor eius, qui de cælis est, panis, qui in Sina mannæ fuerat indultor.

10. Sed transiens ad desertum deus, id est ad gentilium arida et desolata quondam corda transcendens felicem illam bonæ uoluntatis pluuiam segregauit. segregauit enim ipse ex utero 10 matris Paulum in apostolum: quia quos et præsciuit, hos et prædistinguit. hanc etiam eloquii prædicationisque pluuiam et in psalmo Salomon terræ ad spei securitatem nuntiauit dicens: et descendit sicut pluuiam in uellus et sicut 15 stillicidia stillantia supra terram. et aliquibus nubibus ne super uineam pluerent meminimus esse præceptum. sanctus quoque Moyses, qui sub uelamento uerborum communium ingentia cælestis spei sacramenta condebat, uerba sua excipi ut pluuiam imbremque cantauit, pluuiam inrigantem desertam 20 et aridam et præparatam deo hereditatem. atque ideo sequitur: pluuiam uoluntariam segregabis, deus, hereditati

11 Gal. I, 15. 12 Rom. VIII, 29. 15 Ps. LXXI, 6. 17 Esai. V, 6. 19 Deut. XXXII, 2.

1 erant *ex erat m. I V* 2 & iam (& *l in ras.*) *R* ut iam *e* pinguescent *V* pinguescerent *e* pinguescunt *Tb* 3 mannam *V* populos *V* si *cm. V* 4 est per angelos *E* 5 a *supr. scr. m. I P* 6 cælis = *ex* cæles = *P* expletum esse non est dubium estque idem *Te* expletum esse non dubium est et quidem *R* expletum esse non dubiū ē qui idem *P* expletum est non dubium est qui idem *V* 7 est panis sit qui *R* 8 fuera *V* fuerant *R* 9 ad desiderium *R* gentium *PTb* 11 pluuium *V¹* 12 in *supr. scr. m. I R* 13 prædestinauit *RPTe* etiā *supr. scr. P* aeloquii *R* & loq *P* prædicationis *V* 14 solomonari ad spei *V* 15 descendet *PTE* 16 super *RPTe* 18 quæ sub *e* 19 ingentia caelestia *V* ingenita caelesti *R* 20 deserta et arida *PTE* 21 dō hereditatem *VR* dī hereditatem *PE* dei hereditati *T* adque *VR* 22 segregabit *V*.

tuæ: et infirmata est, tu uero perfecisti eam. animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. prouidus enim uoluntatum deus segregauit uoluntariam pluuiam præsciendo. quæ infirma est, cum iudicium
 6 in se mortis habuit Paulus, cum Petrus scandalo crucis motus est, ter denegat admonitus ne negaret, cum apostoli timent, fugiunt, diffidunt. sed quia in his bonæ uoluntatis esset adfectus, perfecti ita sunt, ut et fundamenta ecclesiarum fierent et columnæ. hæc ergo hereditati dei pluuiæ segregatur.

10 11. Quæ autem hereditas sit, non obscurum est, ea scilicet, quæ data est poscenti, cum dicitur: posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam. gentes itaque animantium et pecorum ritu non intellegentes — et ideo, cum cura pecorum deo nulla sit, hereditas illa in hac segregata uoluntaria
 15 pluuiæ est — in ea habitare monstrantur. sequitur enim: animalia tua habitabunt in ea, parasti in dulcedine tua pauperi. habitabunt ergo animalia uel in hereditate dei uel in pluuiæ uoluntaria; et hæc in dulcedine pauperi uel hereditas uel pluuiæ est parata. eloquia enim dei in sanctorum
 20 faucibus dulcia sunt, et beati sunt pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cælorum. animalia autem cum essent, facta sunt spiritalia. hæc ergo omnia in usum hereditatis, uel uoluntariæ pluuiæ ministerium sunt segregata.

11 Ps. II, 8. 13 I Cor. 9, 9. 19 Ps. CXVIII, 103 20 Matth. V, 3.

1 eum V eam — (= *eras. ln*) R 2 in dulcedinem (*ex dulcitudinem*) tuam V — dulcedinē tuā P dulcedinem tuam RT *sed cf. infr.* 3 pauperi dñ prouidus R 4 præsciendi V quæ *add. m. 2* V infirmata TE 5 motus (*om. est*) Te *fort. recte* 6 cum ter b ne *om. R*

timen^t *corr. m. 1* P 10 ea *add. m. 2* V scilicet = quæ R 13 ritu i intellegentes V et ideo — pluuiæ est *in marg. add. T* cū *supr. scr. m. 2* P 14 dō *supr. scr. m. 1* R *om. T* nulla sit hereditas *ex nulla sit hereditas nulla sit hereditas m. 2* V illa in hac sit segregata sit *corr. m.*

2 V uoluntaria pluuiæ (*pluuiæ supr. scr. m. 2*) ē ea P uoluntaria pluuiæ V uoluntariæ pluuiæ R 15 monstratur R 16 in dulcedine V 17 post pauperi *inser. dñ m. 1* R 19 enim eloquia V sanctorum (*om. in*) b 20 dulciantur V 21 qm ipsorum R 22 cum *om. V* 23 ministerio V (*sed postea in uerbis pluuiæ — sunt dittoqr. repitit ministerium*).

12. Atque ut secundum præparatam dulcedinem pauperi uel ecclesiæ congregatio, quæ hereditas deo est, uel apostolicæ prædicationis significatum esse intellexeretur eloquium, subiecit: deus dominus dabit uerbum euangelizantibus uirtutibus multis, rex uirtutum dilecti, et pulchritudini domus diuidere spolia. segregatæ itaque pluuiæ ad euangelium inrigandum dominus dabit uerbum, id ipsum in sensum nostrum et ora diffundens, secundum illud: non enim uos estis, qui loquimini, sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis. sed uirtutes multæ euangelizantes sunt, quibus dabit uerbum, ut sit in Paulo uirtus, in Petro uirtus et in Iohanne uirtus et in ceteris uirtus, multasque ob id euangelii prædicandi significet esse uirtutes; quibus quamuis deus et dominus et rex dabit uerbum, uirtutes tamen istæ dilecti sunt, id est eius, qui regi et domino et deo sit dilectus. laboriosius autem id et obscurius, dum conlocationes uerborum non demutat, translatio latina declarat. ceterum absolutius totum hoc sermo e græco enuntiatus eloquitur, hunc scilicet deum et dominum nostrum regem earum, quæ dilecti sint, esse uirtutum: ut uirtutes ad apostolos, dilectus uero referatur ad Christum, cuius uel in his, uel hi omnes intellegantur esse uirtutes. oportuit autem propter ea, quæ secuntur,

8 Matth. X, 20.

1 adque VR dulcedinem V¹ 2 cōgrægatio V dei e 3 prædicationes V significatam ex significatū m. 2 V intellegitur V eloquium dī^u (puncta supr. et sub dī prius scripta postea erasa) R 4 euangelizantibus corr. m. 1 V 5 rex uirtutum dilecti in marg. add. m. 1 R uirtutum V cf. F. Neue Formenl. I, 269 uirtutum RPTE pulchritudine (h supr. scr. m. 1 R) VRP sed. cf. infr. et Sabatier II, 132 adu. 6 segregatæ V 8 defendens R 10 uirtutis T multaet euangelizantes corr. m. 2 V 11 sunt sunt quibus Re 12 in iohanne (om. et) V 13 uirtutes quib. V uirtutes hae autē uirtutes quibus R 14 dabit V uirtutis R isti R 15 dilecti ex dilecte P ei' T ei VRP 16 & laboriosius R id et ex id est m. 2 V id est R obscurius ex obscuriosius
 \overline{om}
autem V 19 dñ n̄ V dominum n̄m Re dominum PTb 20 ut ex & m. 1 R uirtutis V ad ex ab m. 2 V dilectum VP 22 q̄. secuntur V q̄ secuntur (ex parte in ras.) R.

licet in omnibus unus atque idem esset spiritus, numerosarum tamen uirtutum fieri mentionem, quia ad pulchritudinem domus ipse uirtutum spolia diuideret. ad ecclesiae enim decus detracta ab his diabolo et gentium spolia diuiduntur atque etiam ex
 5 his spoliis domus pulchritudo perficitur, cum in sacerdotes dei ad ministerii sanctificationem ab aris templisque dæmonum abstrahuntur sanctoque spiritu inrigati euangelizantes effectæ sunt dilecti esse uirtutes.

13. Ad has enim easdem uirtutes, quæ ad pulchritudinem
 10 domus uel spolia diuidunt uel ipsæ sunt spolia, diuinus sermo se rettulit dicens: si dormiatis inter medios clericos, pinnæ columbæ deargentatæ, et posteriora dorsi eius in uiriditate auri. prophetiæ uota sunt, quibus manere in mediis clericis hæc ad pulchritudinem domus diuisa
 15 spolia exoptat, ut usque ad consummationis suæ diem — quia significari mors soleat in somno — in domus pulchritudine perseuerent. qui quidem sunt in usum prædicationis tamquam deargentata, pinnæ columbæ, id est sancti, spiritus munere ornatuque pretiosi. in his autem, quæ post eos sunt, in auri
 20 uiriditate consistent, ut his post prædicationem euangelii honor regius et indefessa æternitas ex conscientiae suæ fructu in auri uiriditate reddatur: dum et aurum refertur ad honorem et in uiriditate uigor æternus ostenditur. posteriora itaque dorsi, quæ interscapilia magis græcus sermo significat.
 25 id est quæ bonæ conscientiae atque honoris posteriora

1 sp̄s *supr. scr. m.* 2 P nōmerosarū P¹ 2 qui ad V 3 ipse uirtuti V ipse uirtutis PTE ipsae uirtutes *coni. Bened. in adn.* diuiderent *coni. Bened.* aeclesiae V 4 diabolo — ex his *om. V* et ante gentium *supr. scr. T om. E* 6 ad ministeriis VP 8 sint R dilecti ex dilecte P 10 ipse R ipsa' V sermo ex sermo sermo R 11 retulit V¹RPTE inter medios ex in medio m. 1 R 12 pennae RPTE 13 uiriditate ex uiditate PT prophetae Te 14 diuisa ex diuinæ m. 2 V 16 domus ex domos P pulchritudinem V 18 pennae PTE sp̄s sc̄s V 19 praetiosi VR post *supr. scr. T* 20 honor eius et V 22 et aurum ex et in aurum R 23 uiriditate (*om. in*) Tb uiriditatis ex uiritate m. 2 P uictor V 24 interscaplia R interscaplia (*scapli in ras. P*) VPTE 25 id ex isd m. 1 V quae *add. m. 2 V* atq. honoris *supr. scr. T* adquae honores V.

sint tempore, ultra prædicationis huius honorem sunt honoranda; cum interim deargentatæ pinnæ sub munere sancti spiritus permanentes post etiam ad conscientiæ suæ fructum auri uiriditatem, id est florem honoris perpetui consequentur.

14. Ut autem hæc ad pulchritudinem domus spolia diuisa, 5
 quibus ut inter medios clericos dormirent, id est. ut morte tales consummarentur, optatum est, ad principes ecclesiarum, per quos pulchritudo domus consistit, relata possint intellegi, continuo subiecit: dum discernit cælestis reges super eam, niue dealbabuntur in Selmon, monte dei, monte 10
 uberum; mons consecratus, mons pinguis. dum itaque hos cælestis super eam reges discernit, id est, dum dominus de cælis descendens eos, qui spolia fuerint, constituit in reges et super eam domum, quæ per eos pulcherrima est, unumquemque disponit: in Selmo niue dealbabuntur. 15
 in pace scilicet, quia Selmon interpretatio pacis est, gloriam æternitatis accipient. hic enim dei mons, in quo pax dei nominis ipsius est significata uirtute, et uber et consecratus et pinguis est. reges autem esse eos non obscurum est, de quibus dictum est: iam sine nobis regnastis et utinam 20
 regnaretis: ut et nos uobiscum conregnaremus. dominus ergo cælestis — quia qualis cælestis, tales et cælestes

20 I Cor. 4, 8.

1 sunt tempore *V* honore *VR* sint (*in ras.* 3 *R*) *VRPe* 2 de-
 argentatæ *ex* deargentatum *m.* 2 *V* pennæ *PTE* 3 conscientiæ *ex*
 conscientiam *m.* 2 *V* 6 morte^{ta} les *R* mortales *P* 8 relata possint *scripsi*
cf. St. 1889, 318 relatū possit *VRE* esse relata possit *T* relatū possit (ut
supr. scr. m. 1?) *P* 9 regis *V* eum *V sed cf. infr. lin. 12* 10 monteuberum
 montem *dī* *V* montē dei montē uberē *R* mons dei mons uber *PTE cf. Sabatier*
II, 132 Thalhofer Ps. p. 331 11 mons consecratus *om.* *V* 12 eam *ex*
 eum *m.* 2 *V* discernet *Rb* 13 constituit in (uit *in ras.*) *R* constituit
 eam in *V* 14 eam *ex* eum *m.* 2 *V* 15 disponet *T* niue dealbatū *T*
 16 interpretaatio *V* pacis ē (ē *in ras.*) *P* 17 in *om.* *R* 18 est = signi-
 ficata *R* 19 pinguis (*om. est*) *V* eē *post autem supr. scr. m. 1 R*
 20 regnastis (*ex regnatis m. 1 P*) *VP* regnatis *RTE cf. Abh. IV, 84* uti-
 nam (*om. et*) *PT* 21 ut *om.* *R* nos *ex non V* cogregnaremus *V*
 22 qualis *ex* quales *VR* et caelestes *ex* et caelestis *m.* 2 *V*.

— hos in Selmon reges super domum suam, per quos diuisis
 spoliis ornabitur, exalbatos niue disponet in reges. factus
 est enim in pace locus eius et phœnicium secundum
 Esaiam ut nix dealbabitur. sed reges necesse est, penes quos
 5 sit domus pulchritudo, ultra candorem niuis esse præstari. lux
 enim mundi sunt; et quisque dignus erit cum domino montem
 regni cælestis inscendere, super niuem dealbabitur: quia cum
 se apostolis in habitu, quo cum sanctis conregnaturus esset,
 ostendit, uestimenta eius super niuem alba sunt uisa. hic ergo
 10 mons et hoc regnum deo pacis est.

15 Sed plerique sunt, qui ecclesiæ pacem sub hæreticorum
 consortio mentiuntur, dissoluentes noui ac ueteris testamenti
 conexam sibi coniunctamque rationem, dum plerique alium
 euangeliorum, alium deum legis effingunt. nonnulli uero ad-
 uersum unigeniti dei naturam nomenque uenientes ex tempore
 natum solum hominem confitentur, neque ex forma dei in
 formam serui esse deductum, sed ex forma serui tantum esse
 cœpisse confingunt. plures autem non ueræ diuinitatis deum
 neque ex paternæ maiestatis naturæque proprietate sub-
 sistere disserunt: sed externæ substantiæ deoque diuersæ, quæ
 20 in adoptionem filii electa sit, modo creaturarum ex nihilo,
 quibus nulla origo anterior sit, constiterit. plures etiam in
 corpus atque ex se protensum permanentemque patrem loquan-
 tur, ut adsumptio illa carnis ex uirgine filii nomen acceperit,
 25 non qui antea erat dei filius, idem hominis filius sit natus in
 corpore. et quidem omnia hæc ad speciem humanæ prudentiæ

2 Ps. LXXV, 3. 3 Esai. I, 18.

1 regis *V* diuisis *ex* diuis *m.* 2 *P* 2 ornabitur *T* 3 est \equiv *R* \bar{e}
supr. scr. *P* foenicium (ex fenicium *m.* 1 *R*) *VR* feniciū *P* 4 esaiam *V*
 isaiam *RPTb* paenes *V* poenes *R* 5 domus *add. m.* 2 *V* 6 quisq.
V quisq *R* quisq: *PT* 7 inscendere *ex* scendere *P* ascendere *TE* cum
 se ab apostolis *RP* eum se ab apostolis *V* 11 ecclesie *V* 12 metiun-
 tur *V* 13 connexam *TE* 14 euangeliorum *ex* euangelium *m.* 2 *V*
 dñm (om. alium) *V* 16 neque *ex* neque enim *V* 17 tantum *ex* tante
m. 2 *V* 18 cepisse *P* confingunt *ex* confingant *m.* 2 *V* uere *VR*
 20 quae *add. m.* 2 *V* 21 fili electa *V* filii elata (ie et a in ras.) *R*
 ex nihilo modo creaturarum *T* 23 progenitum permanentemq. *V* loquan-
 tur *PTb* 25 ante *PE* sit *supr. scr. m.* 1 *R* 26 quidem (om. et) *V*.

coaptantur, postquam rationem cælestis sapientiæ non comprehenderunt; quibus, ut spero, aliis locis uberius copiosiusque responsum est.

16. Quia ergo ueræ fidei una hæc sedis est, deo quæ sit placita, et hic æterni regni mons unus in pace sit, de susceptis plurimis arguit nos propheta dicens: ut quid suscepistis montes caseatos? lac, cum corrumpitur, densatur et ex uitio in coaguli caseique speciem concrescit. nam utrumque id unus græcitatibus sermo complectitur. ergo sicuti ex natura sua lac ipsum uitio accedente degenerat et quadam sui corruptione coalescit, ita hæc genera doctrinarum, quæ initia cognitionis ex innoxio sincerique lacte deducant, conrumpuntur in uitia fiuntque corruptione sui coagulata uel caseata, ne lac sint. quod idipsum loco alio ita meminit: coagulauit sicut lac cor eorum: ego uero legem tuam meditatus sum: quia consiliis gestisque impietatis cor infectum, cum per infantiam simplicitatem naturam lactis habuisset, uitiorum postea corruptione degenerans in coagulum densatum esset atque concretum. referendus ergo ab his omnibus et sensus et studium est, neque quisquam alius magis, quam hic mons pacis, habitandus est. nam post exprobrationem caseatorum coagulatorumque montium continuo subiecit: mons, in quo beneplacitum est deo habitare: in eo etenim dominus habitabit usque in finem, in eo monte æternæ habitationis sedem deo ostendens esse conplacitam, qui ad sedem pacis esset electus.

14 Ps. CXVIII, 70.

4 sedes *PTb* fides *e* dōq: sit placita *P* quæ deo sit placita *T*
 6 suscipitis *R* 8 caseique *R* caseiq: *P* utroq: *P* 9 un' *supr. scr. P*
 10 accedente *ex* accedente *R* accidente *V* 11 coaccessit *R* coalescit *PTb*
 12 sinceroque *Te cf. Stud. 1889 p. 318* deducant *T* 13 fiunt *R* corruptionis
 sui *V* corruptiones ut *R* ne *ex* nae *R* le *P* 14 quod ipsum *VT*
 coagulauit *V* 16 per infantiam *V* 20 alius magis quam *sup. lin. add.*
m. 2 V 21 habitantis est *R* exprobrationem *V* 22 coagularumque *V*
 23 etenim *ex* enim *m. 2 V* 24 habitauit *V*.

17. Sed quia post legis tempora circumcisionisque præscripta sacrificiorumque præcepta per euangelicæ confessionis fidem ab his, qui gloriantur in lege, id est a carnali Israhel, quædam per nos uidetur pacis dei facta esse mutatio cognitionisque
 5 alterius, quam in lege præscripta est, introducta confessio, cum nos omnia per dominum Iesum Christum, quæcumque præcepta sunt lege, in euangelicam spem adumbrata esse doceamus illis contra deum patrem secum locutum ac legem dedisse iactantibus: respondendum est, hac ipsa psalmi prophetia per
 10 angelos potius legem in manu mediatoris esse dispositam neque a nobis quicquam esse mutatum, sed in his manere, quæ sola sunt, id est unam eandemque sedem dei pacis incolere, cum quando eundem prædicatorem euangelii dominum Iesum Christum, quem et latorem legis habeamus. post unius
 15 enim complaciti deo montis sedem, quam usque in finem cælestis habitabit, ut sedis hæc euangelicæ pacis præformata per mediatorem legis intellexeretur in lege, continuo subiecit: currus dei decem milium multiplex, milia lætantium: dominus in illis in Sina, in sancto ascendit
 20 in altum, cepit captiuitatem, dedit dona in hominibus, etenim non credentes inhabitare.

18. Fidem omnem breuia hæc quidem uerba significant, sed quæ uirtutibus suis magna et infinita complexa sunt. hanc autem currus siue sedis dei dignitatem haud dissimiliter Daniel
 25 propheta descripsit dicens: sedis eius flamma; ignis

25 Dan. VII, 9 sq.

1 præscribita *V* 2 euangelicã *P* 3 in *om.* *R* istrahel *V* 5 præscribita *V* 6 p̄ dñm n̄m̄ *P* 7 in *supr. scr. m.* 1 *R* in spem euangelicam *VPTE* doceamus *ex* docemus *m.* 2 *V* 8 ad legē *V* 9 lætantibus *V* hac *ex* haec *P* 13 eum^{dñm} prædicatorem *V* dñm ihm *V* 15 dño *PT* in fine *R* 16 habitauit *VP* sedes (*ex* sedis *P*) *RPTE* 18 post lætantium 3—4 *litt. eras.* *R* 19 in illis *ex* illis *m.* 1 *R* sina *ex* sine *m.* 2 *V* syna *RPT* in sancta *V* 20 hominibus (*om. in*) *VPTE* sed *cf. infr.* 21 inhabitare dñm dñm *R* 24 haud *ex* haut *RP* haut *V* daniel *RPT* 25 sedes *RPTE*

ardens rotæ eius: flumen ignis ducebat ante eum:
 milia milium seruibant ei et dena milia denum
 milium adstabant ei. atque in his quidem, siue sub
 specie talis ornatus, siue sub significationis exemplo, nobis in
 curru opinio et sensus comitatus cælestis adfertur, ut sub con- 5
 cordi iugo milibus lætantium obsequellam cælestem intellegamus.
 et hoc illæ in Sina ardentes faces conlucentesque ignes, ingra-
 uescentia tonitrua et totius domini aduentus terror ostendit,
 ministeria scilicet angelorum legem in manu mediatoris dispo-
 nentium adstitisse. hic ergo currus dei decem milium multiplex 10
 est miliaque lætantium sunt. et quia mediator dei hominumque
 sit dominus, in cuius manu per angelos, ut dictum est, lata
 lex fuerit, sequens sermo subiecit: dominus in illis in
 Sina, in illis scilicet lætantibus milibus: currusque numero
 multiplici decem milium, id est infinitorum intellegentia sub 15
 decem milium multiplicatione subiecta. in his itaque deus in
 Sina est.

19. Sed ne forte euangelia non supplementa legis aliquatenus
 uiderentur, qui in illis in Sina est dominus, hic rursus in
 sancto ascendit in altum captiuamque cepit captiuitatem. in eo 20
 scilicet sancto, cuius formam ex forma dei euacuatus accepit.
 quod autem sanctus sit. cum plures prophetiæ tum Gabriel
 angelus ad Mariam testatur dicens: et quod ex te nascetur

23 Luc. I, 35.

1 rotæ eius *scripsi* (οἱ τροχοὶ αὐτοῦ LXX, cf. etiam Sabatier II, 871,
Lucif. ed. Hartel p. 274) rotas (ro in ras. R) eius RP rota eius VTe
 flumen ignis *scripsi* (ποταμὸς πυρός, cf. *Lucif. l. c.*) flumen eius V
 flumen ignis RPTe ducebant VR fort. lucebat cf. *Lucif.* 2 ei post
 seruibant *supr. scr. P* et om. PT (in Peras.) 3 astabant ex stabant
 P adstabant V sub specialis R 4 bonis in curru PT 5 concor-
 dii V 6 obsequellam PTE 7 syna RT ardentis facis T conlu-
 centisq. ignis PVT ingrauescentiaque PE ingrauescentisque T
 8 tonithrui T aduentus *corr. m. 1 V* 9 lege V manu *add. m. 2 V*
 10 milium ex mulium *m. 1 V* 11 et *supr. scr. m. 1 R* 12 domin s sit V
 data P 16 milib. multiplicationibus (sic) *m. 2 V* 18 aliquatinus V¹
 20 captiuamque ex captiuumque *m. 2 V* coepit VRP et captiuitatem
 PT 21 forma ex forma V 22 tum gabrihel T cū gabrihel P tum
 gabriel ^h quoq̄ (quoq̄ *diuers. liq. supr. scr.*) R 23 ad Mariam *om. R* et *om. R.*

sanctum, uocabitur filius dei; et dæmones clamant: scimus qui sis, sanctus dei. in sancto ergo ascendit in altum. et quid illud sit ascendere in altum, sub huius ipsius dicti significatione Paulus docuit dicens: ascendit autem
 5 quid est, nisi quia et descendit in inferiora terræ? qui descendit, ipse est qui et ascendit super omnes cælos. ascendens ergo in altum et sese hominem ex mortuis in cælestibus reuehens accepit eos, qui a diabolo erant
 10 capti, quos et ad pulchritudinem domus spolia diuisit. dehinc dona in hominibus accepit, cum primogenitus ex mortuis de se ipse testatur dicens: dominus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui te. posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ. accepit ergo dona in hominibus, gentes
 15 scilicet in hereditatem; in quibus in sancto in altum primogenitus ex mortuis capta captiuitate conscendit. et quia ultra humanæ spei fidem sit, eum terrenæ carnis corruptionem in cælestem gloriam transtulisse gentesque impias et ante uitiorum ac superstitionum furore peruasas ad cognitionem dei consortiumque esse deductas, ob hoc in his dona hominibus accepit, qui se cum deo habitaturos esse non crederent. atque ita huius mediatoris ex lege consummata cognitio est, ut, qui in lætantium milibus in Sina fuisset, hic idem in sancto rursus in altum captiua captiuitate conscendens dona nos, qui secum
 25 cohabitatos diffidebamus, acciperet.

20. Post hanc itaque contra spei nostræ diffidentiam acceptorum in hominibus donorum hereditatem digna hæc ad deum

2 Marc. I, 24; Luc. IV, 34. 4 Ephes. IV, 9 sq. 11 Ps. II, 7 sq.

2 sc̄s V sancte (e in ras. 3) R 4 dicti ex dicit R paulus supr. scr. T 6 qui ascendit RPTE 7 ergo add. m. 2 V 8 cepit V a diabulo V 9 hos et V 11 dominus dixit ad me om. V 12 postula a me PT 13 hereditatem (om. tuam) T 16 ultra ex ultro m. 2 V 17 terræne V terrænae RT 18 legentesque V et omni ante V 20 i his dona in hominibus V 21 habitato sese ñ P 24 in alto RP captiua supr. scr. P capta T captiuitatem V¹ 25 diffidibamus V 26 diffidentiae V.

prophetae subiecta confessio est: dominus deus benedictus
 de die in diem, prosperum iter nobis faciet deus
 salutarium nostrorum. benedictus itaque dominus et
 deus est ascendens in altum, capiens captiuitatem, in hominibus
 dona percipiens, eos qui scilicet inhabitaturos se esse non
 crederent. cotidie autem per populi credentis accessionem
 benedictionis multiplicatur augeturque confessio, cum gentiles
 superstitiones impiæque de diis fabulæ, cum aræ dæmonum,
 cum idolorum inania relinquantur et iter omnibus ac profectus
 dirigitur in salutem. hic igitur salutarium nostrorum dominus
 ac deus est, cuius de die in diem benedictionum significatur
 æternitas. In eo enim, quod cotidie est, continuatur et semper,
 cum tanta æui protendatur infinitas, quanta et dierum post dies
 successio consequatur.

21. Cautissime autem semper propheticus sermo, ne quis per
 gentiles fabulas philosophiæque doctrinam notionem nostram de
 diuinæ ueritatis scientia perturbaret, admonuit; quia uariæ
 eorum impiissimæque sententiæ multa de deo stulte profaneque
 complexæ sunt. nos uero ad cognitionem dei patris et dei filii
 instituti sacramentum sumus ueræ cælestisque prudentiæ in eo,
 quod uerbum caro factum est. consecuti. ipsum enim nobis,
 quod Iudæis scandalum, gentibus uero stultitia est, id est dei
 passio, crux, mors, sepultura siue per rationem diuinæ uolun-
 tatis perfecta cælestisque sapientia est, siue per resurrectionis
 potestatem uirtutis æternitas est. ad huius igitur nos propheta

2 perum iter — per populi credentis *om.* *P* lacuna non relicta (*f.* 83
fin. 84 *in.*) faciet nobis *RTE* 5 dona perficiens *V* eos scilicet
 qui *T* se *om.* *V* 7 gentilis *V* 8 impiasque *V* diis (*ex* *dis* *P*)
VPT *dis* (*is in ras.* 3) *R* 9 relinquantur *R* relinquuntur *PTE* ac *ex*
 hac *R* 10 diligitur *V* nostrarum *V* 11 in die *V* 12 cotidie *ex*
 cotie *V* *ex* cotidiae *R* 13 tanta *ex* tantua *m.* 2 *V* post diem *R*
 15 cautissimae *R* cautissime *ex* cautissime *cō m.* 2 *V* ne quis scripsi ne
 quit *R* ne quid *Ve* ne qui *PTb* *cf. Stud.* 1889 *p.* 318 16 gentilis *V* philo-
 sofiaque *V* philosophiæque *RP* 17 scientiæ *P* 18 impiaque *PT* de
 eo *V* stultae profaneque *V* stultae profanaeque *RP* 19 complexa *V* cog-
 nitione^m *V* filii *V* 21 id ipsum *V* 24 sapienti ≡ e ã *P* resurrec-
 tionis (*is in ras.*) *P* refectionem^{is} *V* 25 aeternitas *ex* aeternitem *m.* 2 *V*
 est *om.* *PTb*.

scientiam dei, qui nobis et passus et mortuus est et resurrexit et dominus est, instituit dicens: deus noster deus saluos faciendi, et domini exitus mortis: eum nobis deum intimans, qui, cum esset deus, omnia ad salutis nostræ incrementa susciperet. et idcirco hic deus noster est, quia deus eorum sit, qui fient salui. saluos autem nos per id deus noster effecit, quod exitus sit mortis egressus; id enim his uerbis, quæ latine minus expresse atque absolute translata sunt, continetur. admonui enim superius, plerumque interpretes cunctos, dum conlocationem ordinemque uerborum demutare ac temperare non audent, minus dilucide proprietatem declarasse dictorum. uerumtamen in his, quæ dicta sunt: deus noster deus saluos faciendi, et domini exitus mortis, et salutis nostræ deus et exitus eius ultra exitum mortis ostenditur, quia mortis exitus domini sint. omnibus enim, qui ueniunt in uitam, ingressus in mortem est; sed primogenito ex mortuis tantum proprius fuit egressus ex morte. atque ideo proprius exitus mortis est domini, quia adsumptæ ab eo carnis hæc uirtus sit, ut naturæ nostræ corruptionem in gloriam cælestem post exitus mortis efferat. uerum susceptæ mortis ipsius non fuit occultanda uel causa, uel ratio; et quid nobis unigenitus deus ex forma dei exinanitus et formam serui adsumens adferret auxilii, oportuit ad fidei nostræ et securitatem et scientiam reuelari.

1 nobis *ex nubis m. 2 V* 2 dñs saluos *ex dñi saluos m. 2 V* 3 et dñs exitus *V (sed cf. infr.)* et domini ^{dñi} exitus *R* 4 incrementa *V¹* 5 suscepit *Tb* suscepit *e* quia *ex* qui *m. 2 V* 6 eorum est *R* fient *ex* fiet *m. 2 V* 7 egressus *ex* gressus *m. 2 V* 8 expressæ adque absolutæ *VR¹* expresse atque absolutæ *P* expressa atque absolute *T* 9 admonuit *R* interpretaes *V* 11 dilucid = e (*eras. a*) *R* delucide *V* delucidae *P* declasse *V* declarans se *P* 13 saluos (*om. alter. deus*) *R* et dñm *V* 14 et ante exitus eius *supr. scr. P. om. V* 15 quia *scripsi cf. Ephem. Austr. 1889 p. 30* qui *cod. et ed.* 16 ingressus *T* in mortē est *α* in morte est *VPT* in morte sit *R* primogenitu *V¹* 17 tantum proprius *V* tanto proprius *PTα* ideo *ex* eidem *m. 2 V* 20 effert *V* efferet (*t in ras.*) *R* efferret *PTE cf. Stud. 1889 p. 319* uerum susceptæ *PT* (*Bened. adn. falsa*) uere susceptæ *R* uerum hæc susceptæ *Vrb* 21 causam *V¹* 22 dñs *add. m. 3? R* exinanitas *V* 24 reuelari *ex reuelara (?) m. 1 R.*

22. Et primum quidem non alienum a dei misericordia et bonitate uideri potest, ut uitam omnibus in se ipso restitueret ex mortuis: namque qui primum animam nobis ad flatum respirationemque uiuendi, cum hominem secundum imaginem sui similitudinemque constituit, de thensauris potestatis suæ diuinitisque diffuderit. secundum apostolum enim ipsius genus sumus et secundum eundem: omnia ex ipso et per ipsum et in ipso sunt; scilicet ut in ipso habitatio nostra atque incolatus ostensa sit sedis, dum omnia inmensa uirtutis potestate complexus est; per ipsum uero originis inchoatæ opus effectusque monstraretur. cum in nobis id ipsum, quod sumus, operatus sit; ex ipso autem initia uitæ ad exordia spiritus indulta notescerent. non fuit ergo a beneficentia diuinæ bonitatis alienum, ut qui ex se ipso nobis, qui eius genus sumus, uitæ ac spiritus elementa tribuisset, in se ipso quoque nobis per unigenitum deum æternitatis nostræ inchoaret exordia. uereque nunc et ex ipso et per ipsum et in ipso maneremus, cum quando nos in hac habitatione ac sede mundi huius, qui omnia in omnibus est, conlocatus rursus plenius iam atque perfectius in se ac per se atque ex se inita carnis nostræ societate post exitus mortis iam conlocaret æternos. hæc quidem ad significationem diuinæ bonitatis ita dicta sint.

23. Sed suscipiendæ ab unigenito deo carnis adeundæque mortis et per apostolum et nunc per prophetam grandior

6 Act. ap. XVII, 28. 7 Rom. XI, 36.

3 et mortuis *V* qui *supr. scr. R* 4 [&] respirationem uiuendi (& *supr. scr. m. 3*) *R* respirationēque = uidendi *P* 6 defuderit *P* defudit (it in *ras. 3*) *R* 8 adque *V* eatq *R* 9 sit — *R* sedis (is in *ras*) *R* sedhis *V* uirtutis suæ *T* 10 per *add. m. 2 V* inchoatæ *V* 11 monstretur *VPE* sumus *ex* *supremus m. 2 V* 12 autem ut initia (ut *ante uers. ineunt. add. m. 3*) *R* 13 notiscerent *V* 14 ut *om. VPT* se ipso nobis qui *add. m. 2 V* genus *add. m. 2 V* 15 uitæ ac *ex* uitæ ac *m. 2 V* uitæ = ac *R* elimenta *V* 18 in hac ipsa habitatione *PTE* qui omnia in omnibus est *h. l. om. T* est *om. R* 19 collocatos *T* 20 in se et per se adque ex se (ex se *add. m 2*) inita *V* in se ac per se adque in se inita *R p* se atque in se inita *P p* se atq: in se qui omnia in omnib: ē inita *T* 21 exitu mortis *R*.

profundiorque ratio tractatur. ac primum quid in crucis sacra-
 mento atque mortis ab unigenito deo et domino maiestatis
 effectum sit, per apostolum intellegamus, ut duce eo docti
 prophetiæ scientiam consequamur. ait enim ita: et uos, cum
 5 essetis mortui in peccatis et præputio corporis
 uestri, conuiuificauit cum illo donans nobis omnia
 peccata, delens quod aduersus nos fuit chirogra-
 phum in sententiis, quod erat contrarium nobis,
 10 tollens illud de medio et adfigens illud cruci, spo-
 lians se carne, et principatus et potestates ostentui
 fecit cum fiducia triumphans eos in semetipso.
 sacramentum itaque salutis nostræ primum resurgens ipse ex
 mortuis decretumque mortis nostræ, quo ante detinebamur, ab-
 soluens in se ipso, qui ex mortuis æternus iam maneret, imple-
 15 uit. sed in eo ipso, quod nobis uitæ auctor in se est, dum
 per adsumptionem corporis homo natus et mortuus iam rursus
 æternus ex mortuis est, omnes quoque inimicas uirtutes mundi-
 que potestates principesque aeris huius ostentui reddidit, id est
 uel nostræ spei uel suæ damnationis fecit ostenta et ipsos quæ-
 20 dam quasi ex diis sæculi portenta constituit his ipsis in se
 cum fiducia triumphatis: dum et per securitatem æternitatis
 mors ipsa in deo moriente fiducia est et auctores mortis humanæ,
 dum etiam in se ipso per occupatum a satana cor Indæ auc-
 tores sunt mortis, triumphat ex mortuis, ut neque a pœna
 25 mortis abessent, cum se usque ad mortis infirmitatem subiecisset

4 Coloss. II, 13 sqq.

2 dñō add. m. 2 V 4 prophetae PT ait ex aut m. 1 V 5 esse^{tia}
 R mortui ex murtui m. 1 R 6 nobis supr. scr. m. 1 R 7 aduer-
 sum RE chirografum VP cyrophū corr. m. 2 R 9 e medio PT
 sponlians corr. m. 2 V 10 se carnem ex etamen m. 1 V carne P^{se}
 potestastis V 11 triumphans R 12 esurgens R 13 decretumque
 mortis add. m. 2 V absorbens PT 15 dñm per V 17 mortus
 corr. m. 2 V mortuus (u in ras., us adiect. in uers. exeunt.) R 18 aeris
 ex heris m. 2 V ostentui fecit V 21 triumphantis P 22 auctoris P
 auctoris ex auctoritas m. 2 V 24 sunt ex uno m. 2 V triumphat R
 triumphant ex triumphantis m. 2 V * ad poenam V.

æternus, et omnem pœnam humanæ mortis exciperent ut auctores, cum in æternitatis dominum auctores mortis per id. quod uerbum caro factum est. extitissent. hæc quidem ita apostolus.

24. Sed propheta breuibus licet, sed eandem intellegentiam 5
 uerbis significantibus eadem ista complexus est. nam ubi dominum in exitum mortis ostenderit, subiecit: uerum tamen
 conquassauit capita inimicorum suorum, uerticem
 capilli deambulantium in delictis suis. principatus
 enim ac potestates, in quibus capita inimicorum significantur, 10
 fecit ostentui. hæc igitur in mortis exitu conquassat, quorum
 spiritalem nequitiam atque naturam in eo, quod capilli uerticem
 perambulent, docet, dum et tamquam dominantes hominum
 capitibus insistent et tamquam nequitiae spiritales sine sensu
 eorum, quibus insistent, ipsum illum capilli uerticem proculcent; 15
 quia et ipsa scilicet corpora usque ad animæ mentisque sedem
 sine sensu adeundi interlabantur et penetrent. aeris enim
 huius sunt potestates; et ideo capilli uerticem perambulant uel
 insistenti leuitate uel potestate dominandi et toto in orbe per
 momenta singula commeantes. sed hæc in delictis suis peragunt, 20
 dum unicuique in eo, quod delinquat, auctores sunt secundum
 illud apostoli: deus filium suum misit in similitudine
 carnis peccati et de peccato condemnauit peccatum

22 Rom. VIII, 3.

1 exciperet *Ve* ut auctoris *P om. T* 2 cum *om. V* 5 brebib. *V*
 sed *om. E* eandem ista *V eandē* eadem ista *P* 8 conquassabit *RTE*
 capitau *corr. m. 2 V* 10 et potestas *V* significatur *V* 11 exitus
 cumquassata forum *V* 12 adqui raturamⁿ *V* 13 perambulant^e *corr.*
m. 2 V perambulet *R* dū tamquam *V* 15 insistent^a *T* (insistant *fort.*
scribendum) proculcentⁿ *T* 16 animā mentesq: sedem *P¹* 17 sine
 sensum *V* pænetrent *V²R* pænitent *V¹* penitent *T* penetrant *P*
 aeris (ae *add. m. 2*) *V* 18 potestatis *V¹* 19 leuitatem *P* toto
 (om. et) *T* urbe *V* 20 suis sperabunt *V* 21 delinquatⁿ *P* sunt *add.*
m. 2 V secundum illud — in carne *h. l. om. T* et *infr. inser. post*
 proditiōnis peccant 22 in similitudinem *PTE*.

in carne; cum causam in his exordiumque peccati ex eo ipso, quod in carne sua per instinctum proditionis peccant, id est de peccato carnis peccatum in carne condemnat.

25. Tenet itaque diuinæ dispensationis ordinem propheticus sermo et euangeliorum opera adumbrata esse per legem ipsi illis legis operibus declarat. multa enim plerumque per nominum proprietates ita expressa atque absoluta sunt, ut non magis gerendis in præsens potius quam in futurum significandis rebus impensa sint: ut nunc post tantas ac tam manifestas euangelicæ spei prædicationes altius quiddam nobis et ultra aurium sensum adfert subiectus ordo dictorum: dixit dominus: ex Basan conuertar in profundum maris. uidetur enim hic sermo domini fuisse, cum ad diuidendum ad iter mare exerendamque in Pharao iram est conuersus. sed numquid ex Basan conuersum eum esse lex docuit? non utique. Basan uero est ciuitas hostilis quondam regni, quæ fuit Og regis habitatio; sed interpretatio nominis pudorem confusionemque significat. potest quidem uideri, ut ex pudore populi in Aegypto seruientis, cum depressus a Pharao ipsam illam conseruandi educandique generis libertatem perdidisset, in profundum maris. id est ad liberandi populi sui magnificentiam deus esset conuersus. sed qui secundum proximum huic psalmum dixerit: salua me, deus, quoniam intrauerunt aquæ usque

23 Ps. LXVIII, 2 sq.

1 cum causam — in carne *om. V* 3 condemna ^t *corr. m. 2 V* 4 tenet *ex tenec m. 2 V* dispensationis *V* 5 pelr *corr. m. 1 V* 6 per *add. m. 2 V* 7 proprietatis *V* expressa *P* 9 tã *supr. scr. m. 1 R* 10 prædicationis aletius quidam *V* 11 subiectas *V* 12 conuertar *ex conuertur m. 2 V* conuertar conuertar *PTE* maris *om. (spatio uacuo rel. P) PT* 13 ⁱ domini sermo *V* post fuisse *del. ði m. 2 V* ad ^{di} uidentum ad (*alter. ad part. eras.*) *R* 14 exherendamque *P* in farao *VRP* est *om. VR* sed unumquid *V* 16 est *om. R* quodam *V* fuit graecis *R* fuit in = oc, (*g ex c*) regis *P cf. Acad. p. 22* 17 interpretaetio *V¹* 19 seruientes *P* a farao *VRP* 20 perdidissed id in *V* perdidisset id in *R* 21 id es ⁱ *corr. m. 2 V* esset *V cf. Hartel Lucif. p. 376* est *RPT* sit *E* 23 aq̄. usque usquæ *corr. m. 2. V.*

ad animam meam; infixus sum in limum profundi
 et non est substantia; ueni in altitudinem maris,
 et tempestas demersit me, non ambigendus est post
 humani corporis pudorem — quia ipsæ illæ corporum atque
 elementorum nostrorum origines sint pudendæ — in hoc mare, 5
 id est in hanc sæculi tempestatem esse conuersus, ut usque ad
 ultimæ confusionis uerecundiam subiectus crucis morti per eam
 in se inimicorum capita conquassaret, spiritales scilicet nequi-
 tias potestatesque omnes et principatus aeris huius reddens
 ostentui triumpharet, cum eos aternitati pœnæ, postquam ipse 10
 et passus et mortuus est, destinaret. ob id ergo conuersus in
 profundum maris intellegendus est, id est usque ad ultimas
 descendisse sæculi passiones, ut conculcans capita inimicorum
 ultionem diuinæ potestatis exereret.

26. Quod ipsum uidetur sequens sermo complecti, cum dici- 15
 tur: ut intinguatur pes tuus in sanguine: lingua
 canum tuorum ex inimicis ab ipso. diuinæ autem
 ultionis ira sub humanæ uindictæ significatur exemplo. ex
 Basan enim in profundum maris conuersus ob id est, uti pes
 intinguatur in sanguine atque ab ipso sanguine, qui ex ini- 20
 micis est, canum quoque lingua tinguatur. hæc uero accidere
 solent omnibus bello consumptis et captiuitate deletis et pro
 uictorum arbitrio atque ultione punitis. per humanæ itaque, ut
 dixi, consuetudinis morem, cum gladius, cum arcus, cum
 sagitta, cum framea, cum reliqua pœnarum ac mortium 25

1 ad amā meā P sum ex se m. 2 V in limū V in limo Re 3 non
 ambigendum est V 4 ipse ille VRP adque elementorum V 5 ori-
 ginis V 6 hanc ex hac m. 2 V conuersus ex conuersum m. 2 V
 7 ultime confesion ≡ i ≡ s sio corr. m. 2 V crucis add. m. 2 V
 9 potestatisque (que add. m. 2) V aeris ex heris m. 2 V 10 aeter-
 nae (aer̄nae P) poenae PTe 11 passus (om. et) PT mortus V
 destinare^t corr. m. 2 V 13 descendisse (se add. m. 2) V 15 quod id
 ipsum V 16 incingan^tantur V tis^{uu} V 17 can ≡ ū P 18 ultiones V
 19 enim add. m. 2 V conuersum V ut ipse R sed cf. infr.
 20 tinguatur VPTE 21 tingatur V tinguatur T ex uiro accidere
 (re add. m. 2) V 22 bella V 23 per humana uīdictae itaque V
 25 sagittas V fram^tmea V mor^tium V mor = tium R.

arma memorantur, diuinæ seueritatis significantur officia. et hæc quidem Iudæis post crucem et mortem domini omnia acciderunt, cum a Romanis capti uniuersa suppliciorum ac miseriarum genera perpessi sunt, ut peremptorum sanguine et incedentium pedes tincti sint et canum lingua satiata sit. sed id non minus ad eorum pœnam damnationemque referendum est, qui ostentui redditi cum fiducia triumphantur.

27. Et quia sub his, quæ in Iudææ populo temporibus legis expleta sunt, uniuersarum fere gentium ad speciem futuræ misericordiæ salus est inchoata, ut per id, quod tum gestum est, id quoque, quod postea gerendum esset, doceretur, cum ipsos illos, in quos illa tum gerebantur, et inumbratio nubis et iter maris et mannæ spiritalis cibus et spiritalis potus ex petra in spe euangelica fideque concluderet: nunc quoque, ut semper, in his ipsis noui ac ueteris testamenti per prophetam facta conexio est, cum dicit: uisa sunt itinera tua, deus, itinera dei mei, regis, qui est in sancto. præuenerunt principes coniuncti psallentibus in medio iuuenum tympanistriarum. in ecclesiis benedicite dominum de fontibus Israhel. ibi Benjamin iunior in pauore, principes Iuda duces eorum, principes Zabulon, principes Nephtalim. dei quidem itinera sunt uisa, cum coactis in glaciem aquis præeunte eo in columna ignis et

1 diuinæ memoriae seueritatis *V* et quidem (et *add. m. 2*) *V* 4 et incidentium *V* incedentium (*om. et*) *PTe* 5 et tantum lingua *V* 8 et qui *P* iudae *V* iude *P* iudaeorum *E* 9 sunt *ex sui m. 2* *V* 10 quod tum gestum est *id om. PT* 12 quos (*om. in*) *P* apud quos *T* inumbratio nobis *V* inumbrationib: *P* 13 maris *V* spiritalis *ex* spiritalis (*bis*) *m. 2* *V* cibus et spiritalis *om. R* 14 spe (*om. in*) *V* non quoque *V* ut et semper *PTb* 16 conexio *TE* 17 in *soc* *V*
^h
 19 tympanistriarum (*h* *supr. scr. m. 3*) *R* tympanistriarum *V* in ecclesiis benedicite *om. V* *dōn* *V* *dām* *dām* *PT* dominum deum *E*
^b
cf. infra 20 israhel *V* ubi ueniamin *V* in pauorē *RP* 21 principes — eorum *in marg. sup. add. m. 2* *V* diabulon *P* (*sic et infr.*) 22 principis *V* nephtalim *ex* neptalim *m. 1* *R* neptalim *PTα* uisa *om. V* 23 cum a coactis *corr. m. 2* *V*.

nubis iter populo siccatum est, cum in medio tympanistiarum
iuuenes psallentes gloriose glorificatum dominum cantauerunt.
sed nouimus itinera et alia regis in sancto, cum uirtutibus
caelestibus animisque sanctorum iter eius praeuentibus in eo,
qui primae sabbati psalmus est, cantatur: tollite portas 5
principis uestri, et eleuamini, portae aeternales, et
introibit rex gloriae. quis est iste rex gloriae? et haec itaque
dominus uirtutum ipse est rex gloriae. et haec itaque
dei nostri et regis in sancto itinera sunt uisa, cum ingressum
eius tanta caelestium coetuum gaudia praeunt. 10

28. Sed quia quae ante praeformata in Pharao et in Israhel
fuerant, in diaboli suorumque clade et populorum omnium
salute perfecta sunt, non ad synagogae confessionem, sed ad
ecclesiae benedictionem nos cohortatur propheta, ut, quibus dei
et regis in sancto itinera essent uisa, firmaret, dicens: in ec- 15
clesiis benedicite dominum de fontibus Israhel,
ex initiis scilicet legis atque adumbratione gestorum doctrinam
ecclesiae defluxisse commemorans. ac ne quid benedicientibus
ecclesiis ambiguitatis existeret, quis hic maximus euangelicae spei
praedicator futurus esset, ostendit dicens: ibi Benjamin iunior 20
in pauore, in ecclesiae scilicet fontibus Benjamin iunior in pauore
mansurus; post consternationem enim pauoris in euangelium
Christi de tribu Benjamin Paulus electus est, matutino
deuoratas carnes ad uesperum diuidens in salutem.

5 Ps. XXIII, 9 sq. 23 Gen. XLIX, 27.

1 tymphanistiarum *V* 2 iuuenis psallentes *V* gloriosae *VRP*¹
3 sed nouissimi = s (is ex us ras. corr.) *R* itinerae ex itinera *R*
& part. eras. *R* 4 iner eius *V* 5 primae sabbatis *P* primus sabbatis *V*
est add. m. 2 *V* cantatus *V* om. *PT* 6 principes *V*²*R* uestras *R*
7 quis est — gloriae part. in marg. *P* dominus — gloriae om. *R*
10 tantae *P* coetū gaudia *P* gaudia coetuum *V* 11 aētea *V* in-
fatione et israhel *V* 13 non a *V* sed a ecclesiae benedictionem
corr. m. 2 *V* sed ad caelest = ē benedictionem *R* om. *PT* 14 choar-
tatur *R* ut om. *PTb* 15 esse *PTb* firmarent *Pα* 16 dominum
deum ε de sanctis israhel (israhel *T*) *PT* 18 commemorans om. *V*
19 ambiguitatis ex ambiguitatib. *V* quis hic ipse maximus *V* 20 be-
minia in *V* 21 in ecclesiae *V*.

ceteros quoque principes Iuda, ne ignorentur, ostendit, id est, qui ab eo, qui de Iuda frutice expectatio gentium futurus erat, eligendi essent, reuelans: principes Zabulon, principes Nephthalim. ex his enim, ut euangelia declarant, apostolorum
 5 est cœpta delectio, hos principes eorum, qui in ecclesiis congregarentur, ostendens. nam cum ex omnibus tribubus singulis quibusque populis secundum legem sint principes instituti, nunc tamen, ubi euangelicæ dispensationis principes declarabantur, earum tantum tribuum, ex quibus uocandi essent, com-
 10 memorata sunt nomina. orta enim in finibus Zabulon et Nephthalim luce magna post umbram mortis piscatores ex his sunt hominum constituti. solum ergo id sub prophetiæ significatione ex illa principum uniuersitate memoratum est, quod ad euangelii confirmationem ipsis rerum effectibus et apostolorum elec-
 15 tione esset explendum.

29. Et quia tantæ expectationis spe detinentur — quia non ambiguum est omnes sanctos et prophetas cælesti desiderio euangelicæ beatitudinis tempus optasse, domino dicente: amen dico uobis, quia multi prophetæ et sancti cupierunt
 20 uidere, quæ uos uidetis, et audire, quæ auditis — consummari id, quod tantopere concupiscit, precatur dicens: manda, deus, uirtuti tuæ, confirma, deus, quod operatus es in nobis. a templo tuo in Hierusalem tibi

18 Matth. XIII, 17.

2 de iudae PTE frutice m. 3 ut uidetur in loco ab orig. uacuo R fructicet V 3 elegendi V reuelat V diabulon P 4 neptalim Te 5 dilectio VRP¹ congraegaretur V 6 tribubus ex tribus P² tribus V om. R 8 tamen — ubi R dispensationes V 9 earum Te eorum VRP^α cf. Stud. 1889 p. 319 uocandis essent V 10 ziabulon P 11 lucē magnā P post umbra V piscatoris V¹ peccatores P principes T 12 homines V solū erat id V 13 ad supr. scr. T 14 ipsa T effectibus et apostolorum om. PT esse VP 16 expectationis ex expectationes m. 1 R, m. 2 V detinentur (ex dintinētur m. 2 V) VRP detinetur T detinerentur E 17 ambiguo V desiderii P 18 beatitudines V¹ tempus opus optase V 19 et iusti Rb 20 uidere quae uos supr. scr. m. 1 R audiri V¹ quae uos audistis P quae uos auditis TE inter auditis et consummari R add. & non audierunt 21 tanto cōcupiscit V praecatur VR 23 es in nobis ex ē in nobis R est nobis V^α es nobis PT.

adferent reges munera. distinguit intellegentiæ signifi-
 cationem, ne quid confusum ambiguumque subrepat in eo, quod
 ait: manda deus uirtuti tuæ; quod utique contra humanum
 sensum et usum naturalis consuetudinis est locutus. mandare
 enim quisquam uirtuti suæ aliquid non uidetur, quia per eam 5
 internæ potestatis insit effectus; et cum omnia uirtute fiant,
 non existimatur uirtuti ipsi aliquid mandari solere faciendum.
 sed enim dei uirtus deique sapientia est dominus Iesus Christus,
 qui et ponendæ animæ ac resumendæ mandatum accepit a
 patre. idcirco non contra intellegentiæ communis sensum 10
 dictum uidetur, quod tamen propheticæ scientiæ proprietate
 memoratum est, ut uirtuti suæ mandaret deus, unigenito scilicet
 deo, qui et dei uirtus est. dehinc quia rerum subitarum in
 deo non cadit noua repensque molitio, cuius scientiam non
 subterfugiant quæ gerenda sunt, quia natura eius uniuersa, quæ 15
 erunt, uirtutis suæ potestate complexa est, id nunc confirmari
 propheta postulat, quod iam sit idem deus operatus in nobis,
 secundum illud apostoli: benedictus deus pater domini
 nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni
 spiritali benedictione in cælestibus: in quo et 20
 elegit nos ante mundi constitutionem, uti essemus
 sancti et inmaculati in ipso. deus itaque, qui secun-
 dum prophetam fecit, quæ uentura sunt, ea, quæ iam ante con-
 stitutionem mundi per definitionem gerendorum operatus in
 nobis est, confirmauit in domino. 25

18 Ephes. I, 3 sq.

1 offerent *ex* offerunt *R* 2 subripat *V* 6 potestati *R* 7 man-
 dare *V*¹ faciendum *ex* faciendæ *m.* 2 *V* 8 sed quia *V* dī *supr. scr.*
m. 1 *V* 11 scientiæ *in marg. add. P* propriaetate memoratus est *V*

12 dō scilicet *R* 13 dī uirtus est *V* in deo *VRPT* cf. *Hartel Ennod.*
p. 673, Lucif. p. 364, Petschenig Vict. p. 159 in deum *E* 14 recensque *RT*
(sed c in ras. 3 R, in marg. p add. T) 15 subterfugiant *V* 16 complexa
 sunt *V* 18 deus et pater *E* 20 benedictione spiritali *E* 21 ut *RPT*^b

23 uentu^{ra} *P* eaque quæ *P* iam *om. V* ante constitutione mundi
V ante mundi constitutionem *T* ante constitutionem (*om. mundi*) *P*
 24 per definitionem *om. PT* (*Bened. falsa adn.*).

30. Et quid illud sit, mox continuat ordo dictorum: a templo tuo in Hierusalem tibi adferent reges munera. templum in Hierusalem est, in quo hostiarum legitima offerebantur; nunc autem a templo in Hierusalem a regibus sunt munera adferenda. quod utique contra locorum significationem rationemque gestorum est, ut illinc, quo inferri magis oporteret, id est de templo, offerenda sint munera. sed quia est caelestis illa nobis mater Hierusalem et primitiuorum conscriptorum et frequentantium cœtus, omnisque in Christo renatus dei templum est, maxime in quo non mors magis sit regnatura, sed uita, et qui ipse rex sit eius, cuius seruus fuerat ante, peccati, hostiam se ipsum uiuam et rationabilem et placentem deo offerens: tum ergo ab hoc templo, id est ab hac sancta corporis sui habitatione, in illo conuentu angelorum frequentantium, id est in illa caelesti Hierusalem, si qui reges sint, id est qui peccato ultra non seruiant, offerent se ipsos deo munus.

31. Quod quia carnalis Israhel, dum sibi tantum peculiarem dei misericordiam usurpat, uidetur tamquam soli ei sit proprium defendere, mox propheta subiecit: increpa feras siluæ, concilium taurorum inter uaccas populorum; ut non excludantur hi, qui probati sunt argento: dissipa gentes, bellum quæ uolunt. uaccas in Samaria adoratas esse, cognitio ex libris est. principes uero populi istius iam non populi, sed gregum duces esse, propheticus sermo est, cum dicitur ex domini persona: tauri pingues obsiderunt me. feras autem siluæ nequitiarum spiritalium supra

7 Hebr. XII, 22 sq. 25 Ps. XXI, 13.

1 ordo *ex orido m. 1 V* 2 offerent *T* 4 templo (*om. a*) *V* in ierusalet (*sic*) *R* a regibus *ex* regibus *R* 5 offerenda *V* significationemque (*om. rationem*) *V* 6 illic *VRP* cf. *Stud. 1889 p. 321* 8 conscriptorum *VP* 9 omnisque *ex* omnis *m. 2 V* 10 mors *ex* more *m. 2 V* 13 cū ergo *RPTα* 14 frequentiu *P* frequētium *V* frequentantium — participes esse et mensae (*Ps. LXVIII cap. 19*) *om. T* 15 hierusale *V* ē qui reges *R* 16 peccatu *V* 17 carnalis (*i in ras.*) *VP* israhel *V* 18 usurpant *V* sit *ex* sunt *m. 2 V* 21 hii *R* 22 quae bella uolunt *R* 23 adoratas in samaria esse *V* princeps *P* 24 populi sed *om. R* graegum *R* grec, ū ≡ *P* 25 obsiderunt *V*.

uerticem capilli in peccatis suis deambulantium significatio intellegenda est secundum illud: deuastauit eam aper de silua, et singularis feras depastus est eam. quo in loco ipsius principis mundi, id est satanæ, et inmanitas significatur et uirtus. id ergo nunc poseit propheta, ut uel in has feras siluarum uel in hoc concilium taurorum inter populorum increpet uaccas, ne hi, qui probati argento sunt, excludantur. probati autem argento hi sunt, qui secundum argentum defæcati et passionum omnium igne decocti immaculati et sine terrenæ sordis admixtione iam splendent.

32. Cum enim propheticus sermo fidem gentium populique huius exacerbantis inprobam uoluntatem sæpissime increpet, iamque salus a deo in omnes per omnesque sit cognita idque ex scientia dispositionis dei notum sit, tum impietate populi exprobrata sancti quique in spem regni cælestis uocantur. non enim Iudæorum deus tantum est, non et gentium: immo et gentium; unus enim deus est, qui iustificat circumcisionem ex fide et præputium per fidem. postea ergo quam increpitis his principes Sodomorum et principes Gomorræorum esse meruerunt, tum ad gentes cognitio dei scientiaque defluxit, et iam non intra errorem neque contradictionem inscitia detinentur. increpitis autem siluarum feris taurorumque conciliis uaccisque populorum eos, qui adhuc perpetuis aduersum gentium spem ac salutem

4 Ps. LXXIX, 14. 16 Rom. III, 29 sq.

lan
1 deambutiū P 2 diuastauit V euastauit P 3 est add. m. 2 V hoc in loco P 4 principes V sataneae corr. m. 2 V 6 taurorum & inter R 7 increpat V hii ex hi m. 2 V 8 hii sunt RP (in R alterum i supr. scr. m. 1) 9 defecati VP depaccati R de peccati e 10 terrene V 11 gentium praedicet populique E 12 exacerbantis V saepissimae V sepissimae R 13 idque ea scientia V 14 tum scripsi cum (ex cum cum V) VRP impietas VP 15 exprobrata Pα in om. V 16 et non RPE 17 immo et gentium om. VP 19 his qui principes E (de abl. abs. enormiter usurpato cf. Draeger Synt. II, 812) 20 gomorreorum R gomoro^{reo}rum P gomorum ex sodomorum m. 2 V maeruerunt V 21 etiam non R intro P 22 contradictionem insciētiae V contradictionem scientiae P.

infidelitatis odiis persistunt decertare, condemnat dicens: dissipa gentes, quæ bellum uolunt. pacificauit enim omnia dominus in cælo et in terra et secundum apostolum deus in Christo erat mundum reconcilians sibi. earum ergo
 5 gentium dissipationem, quæ cælestis pacis fœdus abnuant magisque
 10 dissensionum uolent bella, sub diuersarum tamen gentium congregatione denuntiat.

33. Nam ad conseruationem coniunctionemque totius sensus increpitis taurorum conciliis ferisque siluarum, gentibusque
 10 bellum uolentibus dissipatis, ne quid sibi ultra adrogans Israhel impiusque præsumeret, subiecit: uenient legati ex Aegypto. Aethiopia præueniet manu sua. deo regna terræ:
 cantate deo, psallite domino. expleta autem hæc eadem
 15 sunt uel magis ex oriente uenientibus, uel tunc, cum in apostolos
 20 spiritus sanctus diuisi ignis modo uenit. nam illic ad prædicationis euangelicæ cognitionem etiam ex Aegypto conuenisse scribuntur, quibus magnitudinem diuini muneris tamquam
 legatis renuntiantibus Aegyptus prope uniuersa est iam fidelis. Aethiopia uero in eunucho Candaces fidei confessione præuenit;
 20 manu autem sua, dum ipse baptismi gratiam sibi postulabat
 dicens: ecce aqua, quis me prohibet baptizari? sacramentum ipsum baptismi adeo inpatientis desiderii cupiditate
 præueniens, ut a diacono ministerium apostolici officii salutis suæ cupidus exigeret. et quia exinde per omnes fere
 25 gentes prædicatio diuinæ cognitionis inluxit — quia et omnia regna dominum Christum deum intellectura licet sero sint, et omnis lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei

3 II Cor. 5, 19. 21 Act. ap. VIII, 36.

2 quæ bella *R* bellum quæ *Pb* 3 secundum (*om. et*) *R* 4 eorum *P*
 5 quæ caelestis *V* 6 bolent *V*¹ diuersorum *V* 8 potius *V* 9 que
 bellum uolentibus *sup. lin. a m. 2 V om. P* 10 adrogans *ex anrogans*
m. 2 V 12 aethiopia *V* manus sua *R* manus eius *PE* 13 cantante *P*
 & psallite *R* expleta enim *Pb* hæc ea *V* 15 diuisio *P* 19 in
 eunucho Candaces *scripsi in eo non candaces V in candace ē (ē in ras.)*
R in candacis P in Candacis eunucho E 20 gratia *V* 21 aquam
corr. m. 2 V aquã R prohibet me *RPE* baptizari *V* 22 impatientes
 25 inluxit cum quia omnia *V* 26 dñm ihm dñm *V*.

patris sit — consummationem temporis huius exoptat dicens: deo regna terræ: cantate deo, psallite domino. omnes scilicet ad canendum deo ac psallendum adhortatur, uel quia salute omnium prophetica sollicitudine lætatur, uel regnis omnibus deum cognoscentibus regni cælestis succedit 5 æternitas.

34. Atque ut in ceteris solet, nunc quoque, cui deo dominoque cantandum psallendumque esset, ostendit dicens: psallite deo, qui ascendit super cælos cæli ad orientem; ecce dabit uocem suam, uocem uirtutis. competenter 10 nunc ascendentis super cælum cæli ad orientem dei honor poscitur: ut, quia superius significata humilitas eius fuisset, cum uel super occasum ascendit uel exitum mortis egreditur, nunc, ubi non cælum, sed cælum cæli transgressus esse notescit, diuinitatis ac magnificentiæ eius non ignoraretur 15 æternitas. ad orientem uero idcirco, quia ipse secundum prophetam oriens ex alto sit, ut regressus eo, unde descenderat oriens, nosceretur ipseque sit hominibus in hunc cælestis sedis ascensum rursus auctor oriundi.

35. Nam idipsum sequens sermo significat, cum dicitur: 20 ecce dabit uocem suam, uocem uirtutis. in omnibus quidem, quæcumque in corpore manens gessit, uirtutis uocem dedit; cum paralytico dicit: surge et ambula, cum Lazarum

17 Zach. III, 8; VI, 12; Luc. I, 78. 23 Matth. IX, 5 sq.

1 confirmationem ex consummationem m. 2 V 2 dō post dicens
 eras. R & psallite R 3 omnis V α ac ex hac R 4 salutē P uel
 quia regnis E 5 regni caelestibus V om. R succedere V 7 cum
 deo e 8 cantandū ex cantatū m. 2 V ^p sallendumque V ostendit
 add. m. 2 V 9 deo n̄fo qui R super coelum coeli e 10 competen-
 ter — uocem uirtutis *infr. lin. 21 om. V* 12 onor corr. m. 1 R supe-
 rius — cum uel om. P 13 post exitum 3 litt. eras. R 14 egr ≡ editur P
 15 notescit. P cf. phil. Abh. IV p. 63 notescitur R noscitur e 17 ex
 alto sint regressus R 18 oriens post descenderat om. Pb nosceretur
 ex nasceretur m. 1 R hominibus ex omnibus m. 1 R omnibus Pe
 19 ascensus P rursus PE 21 suam — in omnibus in ras. P
 23 dicit om. P.

uocat e sepulcro, cum Petro ceterisque apostolis ait: quæcumque solueritis super terram, soluta erunt et in cælis; et quæcumque ligaueritis super terram, erunt ligata et in cælis. uox plane est ista uirtutis,
 5 humanæ infirmitati tantum posse concedere. sed scimus adhuc aliam uocem superesse uirtutis, de qua ipse testatus est dicens: amen amen dico uobis, quoniam uenit hõra et nunc est, in qua audient mortui uocem filii dei: et qui audierint, uiuent. numquid alia uox potest maior esse
 10 uirtutis, quam dissolutorum corporum puluerem in formam cogere soliditatemque membrorum et uitas rursus in homines animasque reuocare et corruptionem naturæ inbecillis naturæ cælestis incorruptione mutare? hæc humanæ spei uera et perfecta constantia est, hæc diuinæ magnificentiæ bonitas absoluta
 15 est. ob quod uniuersos ad honorem huius tantæ uirtutis hortatur dicens: date honorem deo, ut perceptæ immortalitatis laudem ad honorem eius, qui tanti nobis muneris parens est, referremus.

36. Dehinc, ne quid sibi uel carnalis Israheì uel uniuersitas
 20 gentium impiarum ex his pietatis scientiæque dei meritis præsumeret, a quibus hic honor deo reddendus esset, ostendit dicens: super Israhel magnificentia eius, et uirtus eius in nubibus, super eum scilicet Israhel magnificentiam futuram esse demonstrans, qui iam ex conparatione nubium

1 Matth. XVIII, 18. 7 Ioh. V, 25.

1 sepulchro *R* s ≡ epulcrho *P* 2 sic *V* nisi quod habet soluta erint, legaueritis, legata; at *RPE* quæcumque ligaueritis s. t., ligata erunt et i. c. et quæcumque solueritis s. t. soluta erunt et i. c. 6 testatur
^{1a} *V* tractus est *P* 8 fili *V* 9 uive¹ *R* potes *V* 11 uitam *PE* uias *V*
 in hominem^{is} animas reuocare *V* 12 naturæ inbecillis — incorruptione
 &
 in marg. inf. add. m. 2 *V* om. *P* 13 perfecta *R* 14 absoluta ē *R* absoluta *Pb*
 15 ob ≡ ≡ quod *R* 16 date ex dete m. 1 *R* 17 tanti bonis *P* est add
 m. 2 *V* 18 referremus ex referrens m. 2 *V* referemus corr. m. 3 *R*
 refe ≡ rimus *P* referamus *E* cf. Hartel Lucif. p. 376 19 israhel *V*
 20 scientiaque *V* 21 honor dī *P* 22 israhel *V* 23 scilice *V*
 24 quia iam ex qui iam m. 2 *V* nuuīū *V*¹.

spiritalis existeret, uel qui secundum apostolum rapi obuiam Christo in nubibus mereretur. et ideo uirtus eius in nubibus est, quia his, qui ultra terrenam originem mortalemque degentes se in sensum caelestem et uitam, ut ita dicam, aeriam extulissent obuiamque elati in nubibus adstitissent, his 5 esset proprium uirtute dei magnificentiaque laetari. — frequenter autem meminit his ipsis nubibus, tamquam ratione scientiaque perfectis, ne super impiam Israhel uineam pluerent, esse praecceptum: quia indigni sancto eloquio, quos iam spinæ et tribuli, id est terrena ultia obsederant, exstitissent. — namque cum 10 omnibus sit ad nouam resurrectionis originem uoce uirtutis utendum, non uniuersis tamen gloriosus idem resurrectionis honor est praeparatus domino dicente: nolite mirari ista, quoniam uenit hora, in qua omnes, qui sunt in monumentis, audient uocem eius: et prodient, qui 15 bona gesserunt, in resurrectionem uitæ, qui autem iniqua gesserunt, in resurrectionem iudicii. et ideo super eum Israhel magnificentia et uirtus dei est, qui esset in nubibus, quia pro discrimine uitæ innocentis atque impiæ resurrectionis sit aut in uitam aut in iudicium distincta 20 diuersitas.

37. Deinde id ipsum sequens sermo designat dicens: mirabilis deus in sanctis suis. in eos scilicet mirabilis, quos in uitæ resurrectionem excitabit æternos. mirabilis autem est, cum omnem beneficentiæ suæ in eos conferat uoluntatem, 25 cum ipsos intra perfectionem caelestis gloriæ conlocabit, sicuti

13 Ioh. V, 28 sq.

2 mereretur *ex* aereretur *m.* 2 *V* 3 his qui *om.* *V* 4 degētis *V*
 5 aeream *ε* 6 esset (*t in ras.*) *R* esse *V* 7 memini *E* 10 obside-
 rant *V* 12 gloriosos idem *P* gloriosus *id ē* *V* gloriosus *id est RE*
cf. Stud. 1889 p. 319 14 omnis *V* 15 *post* monumentis 3—4 *litt. supr. scr.*
eras. R 16 qui autem *ex* & qui autem *R* 17 in resurrectione *R*
 18 *dī* esset qui esset *P* 19 in nōbīb; *R* innocentes *V* adque *VR*
 20 in uita *R* 22 *id om.* *P* 23 in eo *VP* in eis *E* quod in uitae *P*
 24 resurrectione *V* excitabit *ex* excitabat *R* excitauit *V* 25 omne *V*
 beni = uolentiae (*i ex e corr.*) *P(e)* conferet *Vε* 26 conlocauit *V*.

ad patrem pro his precatus est dicens: pater, uolo ut,
 ubi ego sum, hi mecum sint; uel illud: ut omnes
 unum sint, ego in illis et tu in me. mirabilis ergo in
 sanctis deus est, quos, cum conformes gloriae corporis sui fecerit,
 5 per se, qui mediator est, etiam in unitate paternae maiestatis
 adsumet, dum et in eo per naturam pater est et ille rursus
 per societatem carnis in nobis est: quos in regnum praeparatum
 illis ante constitutionem mundi obtinendum locauerit, quibus
 absorpta morte inmortalem uitam aeternamque reddiderit. non
 10 enim iam incrementis corporum escarumque alimentis infirmi-
 tatumque casibus uitae humanae demutatio laborque tolerabitur,
 sed aeternitas cunctis, quae naturae suae uirtute ipsa se continens,
 id est quae se ipsam alat conseruetque, donetur: certique
 omnes fore se sempiternos non aliunde iam, id est non extrin-
 15 secus continentur ad uitam, sed ex deo, per quem resurrexerint
 et inmortales maneant et aeterni. et ideo haec humanae spei
 sacramenta tali confessionis fide propheta conclusit: mirabilis
 deus in sanctis suis, deus Israhel ipse dabit uir-
 tutem et fortitudinem plebi suae, benedictus est
 20 deus. dat itaque uirtutem plebi suae et fortitudinem deus,
 quae immortalis effecta intra se uitam uirtutemque contineat
 despoliatoque corpore superinduta sit honore caelesti, ut omni
 corruptione et infirmitate depulsa deum aeternitatis suae laude

1 Ioh. XVII, 24. 2 Ibid. 21; 23.

2 et hi *E* inter omnes et unum *del.* in omni *m.* 2 *V* 3 mirabiles *V*ⁿ
 4 quod cum *P* quos (*om.* cum) *V* 5 in unitatem *PE* paterne *corr.*
m. 2 *V* 8 aetate constitutione *corr.* *m.* 2 *V* obtinendam *V* 9 absorpta *V*
 absorpta *RP* 12 cunctis *q̄* *V* cunctis *q* *R* 13 quae (*ae add. m.* 2)
 secundum ipsam *V* donabitur *E* 14 sempiternos quod non *E* aliunde *V*ⁿ
 15 contineantur *E* conseruentur *V* 16 maneant et aeterni *V* maneant
 aeterni *R* 18 suis *om.* *V* dñs israhel *V* israhel *R* 19 plebi eius *RP*
 20 benedictus es deus *P* benedictus deus *R* benedictus deus est *E*
 21 se *om.* *RPE* uitam *supr. scr. m.* 1 *P* contineatque *V* contineatur
E esse appetit in *ras. a m.* 2 *P* 22 despoliatoque *P* (*in ras.*) *E* su-
 perinduita *corr.* *m.* 2 *V* ut *om.* *P* omnique corruptione in *ras. a*
m. 2 *P* 23 aeternitati *V*^s suae *om.* *P* laudando *P*.

benedicat per unigenitum et primogenitum suum deum ac dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS LXVIII.

In finem pro his, qui commutabuntur, ipsi psalmus Dauid. 5

Saluum me fac, deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam et reliqua.

1. Tertius hic pro his, qui inmutabuntur, est psalmus; qui etsi nihil sub historiæ commemoratione complexus est, ut in quinquagesimo et nono inesse tractauimus, neque ut in quadragesimo quarto aliquid proprium in superscriptione prætulerit, ubi pro dilecto canticum prænotatur, in eo tamen, quod non illius Dauid, sed illi Dauid psalmus in finem præscribitur, in illum potius Dauid, qui et oriens et iustus et finis est legis. conuenire intellegenda propheta est. per id enim non ab illo, sed in illo psalmus docetur esse cantatus. in his autem, qui inmutabuntur, euangelicæ spei fideles significari docuimus, qui aut ex legis obseruatione aut ex gentili impietate ad cognitionem dei demutati, tamquam renascentes incorruptæ æternitatis candore florerent: quod id ipsum psalmi fine tractabitur. non ambigitur autem psalmus ipse sacramentum passionis domini continere. nam præter Iohannem apostolum, qui in potatione aceti consistere consummationem scripturarum 15

23 Ioh. XIX, 28.

1 benedicant VP et primogenitum *add. m. 2 V primogenitum in ras. a m. 2 P 2 dñm ñ (ñ add. m. 2) V 3 amen om. V Explicit psalmus LXVII incipit psalmus LXVIII feliciter V Explicit psalmus LXVII incipit LXVIII R Finit psāl LXVII inēp psāl LXVIII P 5 quæ h. l. V sed cf. infr. lin. 9 inmutabuntur R ipsi om. R psalmus om. V 11 quinquagesimo V 12 quadragensimo V superscriptione V 13 delicto R prænotat P 14 sed ipsi V in fine VRP 17 in illos V in illum E doceatur V 18 aeuangelicæ V fidelis VP 19 qui autem ex V obseruatione ex obseruationem corr. m. 2 V 20 demutatio P renascentis VP 21 florent P 22 abigitur corr. m. 1 V psalmus ex psalmi corr. m. 2 V 24 in putatione cantici P consummationem ex consummationis m. 2 V consummatione P scribturarum VP.*

testatus est, tum etiam dictum hoc ab eodem sub apostolorum recordatione praesumptum: zelus domus tuæ comedit me adimit ambiguitatem confirmatque omnia ad eum dicta gesta que esse referenda. uniuersarum itaque humanarum passionum sorte perfunctus secundum susceptas infirmitates nostras loquitur; et dolet ipse quidem extra necessitatem et timoris positus et doloris, sed his se tamen, quæ suscepit, accomodans, ut qui carnis nostræ homo natus esset, et dolorum nostrorum querellis et infirmitatis precatatione loqueretur. cœpit itaque ita:

10 2. Salua me, deus, quoniam intrauerunt aquæ usque ad animam meam. infixus sum in limum profundi, et non est substantia. uiuendi omnibus finem mors in cunctos constituta praescribit. et quid sibi nunc oratio ista uult, quæ se saluari deprecatur, cum lex mortis

15 in omnes sit constituta? dehinc nunc orandæ salutis hæc causa est, quia intrauerunt aquæ usque ad animam; introeundi autem aquis ad animam hinc facultas sit, quod infixus sit in limum profundi; defixi uero in limo profundi nulla substantia sit. ergo quia nemo nisi quod sperat precatur — sperat autem

20 nemo se non mori — talis hæc eius merito oratio est, qui, moriturus licet, morte non erat obtinendus. adsumpta ergo infirmitas habuit officium deprecandæ salutis, diuinitatis uero conscientia spem tenuit salutis in morte sperandæ. saluari se ergo orat, qui et dixerit: deus, deus meus, quare me

25 dereliquisti?

2 Ioh. II, 17. 24 Ps. XXI, 2; Matth. XXVII, 46.

1 cum etiam VP subab apostolorum R 2 praesumptum sit Pa zelus — comedit me in marg. a m. 2 V 3 ademit VP ōni ad eam V 5 infirmitates ex infirmitatis m. 2 V loquitur ex loquetur m. 2 P 6 ac dolet ipsi V ex necessitatē timoris V 7 quæ suscepit V accomodans ex ascommodans m. 2 V 9 quaerellis VR quære ≡ lis P et om. P infirmitatis ex firmitatis m. 2 V ita ex' itaui m. 1 V 11 in limo RP² 13 in ex m corr. m. 2 V perscribit ex prescribit m. 2 V et ex te corr. m. 2 V 14 salutari V 15 ōnis V sit add. m. 2 V constituta ex constitue m. 2 V 16 quam intrauerunt V quia intrauerint PE animam meā R 17 sit in limo P² 18 uero in limum b 19 praecatur sperat add. m. 2 V 21 optinendus V 23 speranda VRIα. (in R postea 2 litt. eras.) se ex set m. 2 V 24 dŕ meus V.

3. Introeuntibus enim aquis usque ad animam subiectas
 morti crucis fiebat, cum passionum uniuersarum impetus usque
 ad mortem animæ perrumperet. in aquis autem insectationes
 populi motusque gentium significari solere non dubium est,
 cum dicitur: torrentem pertransiuit anima mea, uel 5
 illud: et pertransiuit anima mea aquam inmensam.
 sunt et aquæ harenosam domum subluentes eamque in casum
 ruinamque pellentes. hæ ergo nunc aquæ usque ad animam
 intrantes ad precem eum orandæ salutis coegerunt.

4. Verum ineuntium harum passionum non aliunde quam 10
 ex adsumptione carnis et uirtus est et potestas. non enim
 incidere in deum hic infirmitatum nostrarum terror ualebat,
 aut exerere se nisi in carne corporis nostri, tamquam in
 subiacente materie, potuerant passionem. porro autem haurienda
 fuit natura cælestis, ut exinaniens se ex dei forma in formam 15
 serui hominisque decideret. et ideo usque ad animam aquæ
 penetrant, quia substantia ei non sit infixio in limo profundi.
 non utique substantia ea non erat, quæ adsumpta habebatur,
 sed quæ se ipsam inaniens hauserat. nullo autem modo se
 caruit, qui se ipsum exinaniuit euacuans; nec tamen idipsum 20
 uidebatur exstare, quod iam in aliud se euacuando concesserat.
 non est ergo substantia per id, quod infixus est in limo pro-
 fundi. primus enim homo de limo terræ; et secundus Adam
 in huius limi profundum de cælis descendens se ipsum tamquam
 ex alto ueniens defixit. euacuans ergo se, quippe cui substantia 25

5 Ps. CXXIII, 5. 6 Ibid.

2 crucis ex crocis m. 2 V 3 insectationis V motasque V 5 quod
 dicitur P pertransibit V sed cf. infr. CXXIII, cap. 6 mea add. m. 2 V
 6 pertrāsibit animā meam quam V 7 arenosam PE domum add. m. 2 V
 subruentes ex subluentes m. 2 P 8 pellētis V hae ex heae m. 2 V
 hae ≡ (eras. c?) R haec P 9 intrātis V coeperunt V 12 incidere
 in deum ex incidere in dñm in deum R incedere in dñm V 13 se
 add. m. 2 V carne add. m. 2 V i subiacentem materie V subia-
 cente materiae R in subiacente materia E 14 passionis VP porro
 aut V 15 forma in om. V 16 hominesque decederet V 17 paeni-
 trant P¹ penetrarit V infixa (ex infixo m. 2 P) P²e infimo V 18 ea
 non supr. scr. m. 1 R 19 inaniens ≡ ≡ ≡ erat P 20 exinaniuit ex
 exinabit m. 2 V 21 euacuando (om. se) ex seuacuando m. 2 V 23 de
 terrae limo VP adham V¹ 25 ueniens deficiens defixit V.

non erat, non iam usque ad carnis, uerum etiam usque ad mortis profunda descendit, et omnis in eum terror desæuientis in nos tempestatis incubuit. cum enim se contra naturæ cælestis terrenæque diuersitatem in hunc limum potestatis suæ uirtute defixit — quia ea, quæ natura dissident ad quandam conexionis suæ soliditatem non generis ipsius propinquitate conueniunt, sed potiore ui tamquam confixa sociantur — tunc et pati cœpit et mori posse, per occasum mortis in inferna descendens.

5. Sequitur enim: ueni in altitudinem maris, et tempestas demersit me. imitator ille et dominicæ mortis et temporis Ionas mari mersus cetoque susceptus non tam in mari se, quam in inferno positum testatur: clamaui in pressura mea ad deum meum, et exaudiuit de uentre inferiorum clamoris mei. et quamuis eum cetus ad speciem infernæ mortis hausisset, ait: introiuit caput meum in scissuras petrarum, descendi in terram, cuius seræ tenaces et æternæ. sancto etiam Iob post illum uniuersarum passionum gloriosissimum bellum, cum dignus iam esset eloquio diuino scientiaque naturæ, post confracti intra se maris portas rugientesque eius in matris suæ uentre terrores, rursum quid etiam in mari significaretur, dominus reuelauit dicens: uenisti autem super fontes abyssi, aut in uestigiis maris ambulasti? aperiuntur autem tibi præ timore portæ mortis, in uestigiis utique maris, tamquam

13 Ion. II, 3. 16 Ibid. 7 (LXX). 23 Iob XXXVIII, 16 sq.

1 non iam *om.* V uerbū etiam V 2 descendit V in eo P 4 terraenaeque R terraeneque V 5 uirtute in *ras. m.* 1 R uirtutē P 6 conexionis (e in *ras.*) P conixionis V¹ non *om.* V 7 potiotrē ui tamquam V potiore uita quam R potiozem uitam quam P confixam P 8 poss & per *corr. m.* 1 R inferna (*om.* in) V 9 descendens V 12 mersus *ex* mensus P cetoque *ex* cytoque P coetoque *ex* coetuque R estoctoque *ex* estoque *m.* 2 V ñ tam *supr. scr.* P 13 quam in *ex* quam *m.* 2 VP positus V 15 clamoris mei V *cf. Sabatier II, 937* clamores mei R clamores meos PE 16 introibit V capud VR 17 discendi V serrae VRP 18 tenacis V et *supr. scr.* R *om.* V etiam ionae (*nae add. m.* 2) V illum V illū R illud PE *cf. Stud. 1889 p. 318* 21 rugientisque V matris *ex* maris R terroris V 23 fontis V¹ aut in *ex* autem in *m.* 2 V 25 itaq; maris R.

in profundo uel altitudine maris, portas mortis esse significans. nam cum profunda maris inferiora sint terræ, necesse est in profundo maris, id est in inferioribus, sedem mortis ostendi. ueniens ergo in hoc profundum maris tempestate demersus est, cuius in anteriore psalmo ita meminit dicens: omnia excelsa tua et fluctus tui super me transierunt. sed et ille, ut dixi, dominicæ mortis imitator, quem ex tenacibus æternisque terræ seris inmanissimus ille maris istius cetus euomuit, haud dissimilia conquestus est: omnes suspensiones tuæ et fluctus tui super me transiebant. usque ad mortis igitur ueniens profundum mortis ipsius tempestate demersus est aduersarumque uirtutum depressus procellis est.

6. Non tamen tacitus eorum, qui se ipsos diabolo præbituri erant uelut ministerii arma peccato — quippe qui et nonnumquam consilia initæ mortis suæ exprobrauerit et stans in templo sæpe clamauerit et eleuatis ad deum frequenter oculis intenderit, ut ad unumquodque diuinitatis suæ opus maximum adspectarent — intellegitur ad patrem; ob quod sequitur: laboraui clamans, rauæ factæ sunt fauces meæ: defecerunt oculi mei, dum spero ad deum meum. infirmitates nostras suscipiens portansque peccata usu et consuetudine

5 Ps. XLI, 8. 9 Ion. II, 4.

1 altitudinē P latitudinem V 2 nū cum profundo maris V necesse est in profundo mortis R 4 in add. m. 2 V ^r pofundum R profundo ex profundus m. 2 V 8 seris ex serris R serris VP cetus ex cytus P cytus V coetus R haud ex haut P aut VR¹ 9 conquaestus est VRP suspēisionis V 10 fluctus auiaasi (ass in ras.) super V transiebant VRP et ed. uet. usque ad Par. 1572 transibant ed. rec. 11 maris ipsius P demersus (om. est) V 12 aduersariaque V aduersariumq; α aduersariarumque Ph dep̄raessus VP est om. P 13 tacitus (tacit in ras.) R tacitu V taciti P tactu α iabolo corr. m. 2 V 15 exprobauerit V 17 ut ad unum ut ad quodque V adspectarent conī. Bened. aspectaret P adspectare VRe 18 intelligeretur Re ad et patrem V ^{hoc} ob quod (hoc supr. ser. m. 2) P 20 speraui dñm V spero in deum PE¹ infirmitatis V¹ 21 consuetudine (consuet add. m. 2) V.

humanæ defatigationis locutus est, namque qui se somno et lassitudini sæpe commiserit etiam usque ad sitis et esuritionis necessitatem. fauces itaque eius raucæ sunt oculique defecti. causam uero maxime clamoris et intentionis oculorum hanc esse docuit, quia speraret in deum, uel cum clamat dicens: qui credit in me, non in me credit, sed in eum, qui me misit, uel cum clamaturus Lazarum uoce magna eleuatis sursum oculis ait: pater, gratias tibi ago, quoniam audisti me.

7. Sed illo uel paterni nominis magnificentiam testante uel humanæ salutis opus moliente odia in eum multiplicantur in cassum. sequitur enim: multiplicati sunt super capillos capitis mei, qui oderunt me gratis. conualuerunt, qui persecuntur me inimici mei iniuste; quæ non rapui, tunc exsoluere repetebam. numerus odientium ultra capillos capitis est multiplex, siue ob impiorum copiosam multitudinem, siue quia indigni sint dei cura — nam apostolorum capillos, quia tanta eorum deo cura est, scimus esse numeratos — siue quia infidelium numerus ultra numerum sit fidelium. nam cum decus capitis in capillis sit, et ecclesiæ, quæ corpus est Christi, in apostolorum decore omnis ornatus sit, super hoc capitis sui decus odientium est multitudo. oderunt autem eum gratis, id est causam odii non habentes. et

6 Ioh. XII, 44. 8 Ibid. XI, 41.

1 humaneⁿ corr. m. 2 V om. R defatigationis ex defatigationis P defatigationis ex defatigationis m. 2 V 2 lassitudinis V^c commiserit V esuritionis ex tesumtionis m. 2 V 3 fauces om. V itaq^e eras. R raucæ^a corr. m. 2 V 4 maximæ ex maximes R maximi e han^e V 6 eum (om. in) R 7 misit me P 8 rursum V quia audisti R 11 moliente ex molie m. 2 V odia supr. scr. m. 1 R 14 persecuturⁿ P iniustæ VR que non ex qui non P 15 axsoluere V¹ 18 capillos tanta (om. quia) V de^o corr. m. 2 V dī P est sed scimus V esset scimus e 19 numeratos ≡ ≡ ≡ ≡ quia (eras. siue?) R 20 cum om. V 21 omnes V¹ ornatus est PE 23 eorum gratis V odiⁱ corr. m. 2 V habentis V.

conualescentes inimici iniuste sunt persecuti. non enim peccatum egerat, nec dolum habuerat; et ideo, quæ non rapuerat, tunc repetebatur exsoluere. cum enim debitor mortis peccati- que non esset, tamquam peccati et mortis debitor tenebatur, ab his scilicet, qui in eo peccati legem, quæ in membris nostris 5 est, exserebant. de peccato enim condemnauit peccatum in carne.

8. In quo quia magnum diuinæ sapientiæ consilium explebat, crucisque mors in deo stultitia gentibus uidebatur, magna- que in eo cælestis terrenæque spei expectatio inerat, subiecit: deus, 10 tu seis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt abscondita. non confundantur in me, qui expectant te, domine uirtutum: non uereantur super me, qui quærent te, deus Israhel. insipientiæ suæ deus conscius est, et delicta sua abscondita ab eo non sunt: pœnas 15 scilicet insipientiæ et delictorum, quas non rapuerat, repetebatur exsoluere. usque ad crucis autem stultitiam — id est, quia stultitia sit gentibus peccata nostra sic suscipiens — ut peccator et stultus gratis iniusteque uexatur. sed quia stultitiam atque delicta propter sapientiam nostram uitamque susceperat, ut et 20 principem sæculi iudicaret et de peccato condemnaret in carne peccatum — cum quando in se, in carne scilicet corporis sui, in qua nihil inueniri poterat peccati, secundum quod ait: ecce ueniet princeps mundi et non inueniet in me quicquam, ueniens hic mundi princeps nihilque inueniens peccati 25 tamen pœnam, id est ius mortis, exeruit, per quod humanæ mortis auctor, quia in auctorem uitæ peccati nescium mortem

6 Rom. VIII, 3. 23 Ioh. XIV, 30.

1 conualiscentis *V* 2 rapuerat *ex* rapuerunt *m. 2 V* 3 expetebatur *V*
exsoluere *ex* exsoluerunt *m. 2 V* 6 est *om. V* 7 in carnem *V*

8 explebat consilium *Pb* 9 mortis *P* stultiti^a *corr. m. 2 V* 11 tui
seis *V* 12 absconsa *R* expectant te *ex* expectate *m. 2 V* 13 ante
domine *eras. dñe R* 14 querunt *V* istrachel *V* 15 poenascilicet *R*
16 rapuerat *ex* rapuerunt *m. 2 V* 17 quia stulta *V* quia stultum *PE*
18 suscipi ut (pi ut *in ras. P*) *PE* 19 iniustaeque *VR* uexetur *ex*
uexatur *P* 20 ut principem *Pb* 21 et peccato *V* 22 peccatom *V*
23 in quam *V* 25 nihilque *ex* nihil *m. 2 V & nihil ex nihil m. 3 R*
26 id est istius mortis *R* 27 nesciuit *R*.

molitus sit, iudicatur; hæc sanctorum expectatio fuit, ut caro omnis redimeretur in Christo, ut in eo æternæ resurrectionis primitiæ existerent — non confundi in se eos rogat, qui expectent dominum, neque quærentes deum Israhel super se
 5 uereri ac pudere; quia suscipiendæ ab eo carnis tempus desideratum sit secundum illud: multi prophetæ et iusti cupierunt uidere, quæ uos uidetis, et audire, quæ auditis. ne quid ergo in se inbecillum infirmumque maneat deprecatur, ne spem expectantium infirmitas corporis carnisque
 10 confundat. per eum enim et in eo expectatio nobis omnis ad deum est. ueniens ergo in corpus, ne in se sanctorum spes confundatur, orat.

9. Quod autem infirmitates nostras ad salutem generis humani ex paterna uoluntate susceperit, quia non uoluntatem suam
 15 facturus uenerit, sed uoluntatem eius, qui se miserit, patris, nunc quoque per subiecta declarat: quoniam propter te sustinui inproperium, operuit reuerentia faciem meam. exter factus sum fratribus meis et hospes filiis matris meæ: quoniam zelus domus tuæ comedit me. non fuit ergo in unigenito deo naturalis infirmitas,
 20 sed adsumpta, quia propter eum hæc inproperia susceperit passionum. quamquam ne in naturis quidem hominum inest necessitas aliqua peccati; sed ex adpetitu uoluntatis oblectationeque uitiorum peccati usus adripitur. et ideo dominus non
 25 se rapuisse, quæ ut solueret repetebatur, ostendit; quia ea, quæ contra naturam sint desiderata, rapiantur, soluturis omnibus quadrantem nouissimum talium debitorum: et ob hoc orationis dominicæ præscripto remitti nobis debita deprecamur. sustinuit

6 Matth. XIII, 17; Luc. X, 24.

1 et hæc *E* caro omnis (omnis *eras.*) *R* omnis caro *E* 2 aeterno *V*
 5 aut pudere *PE* 6 sit (it *in ras.*) *R* illud *V* profetae *R* profit = ae (*in ras. fuit i*) *V* 7 quæ uos auditis *Pb* quæ auditis uos *e* 9 infirmitatis *V*
 11 ne *ex me m.* 2 *V* 16 *p* *supr. scr.* *P* 17 reuerentiam *V*¹ faciem
 add. *m.* 2 *V* 20 *i* *V om.* *R* 23 *ex om.* *P* et oblectatione uitiorum
Pb 24 dñs add. *m.* 2 *V* 25 que *corr. m.* 2 *V* petebatur *P* 26 desiderata (ta *in uers. exeunte add. m.* 3) *R* 27 nouissimum *ex nouissi m.*
 2 *V* et ab hoc *V* 28 depræcamur *V* depre = = camur *R.*

ergo inproperium propter deum, dum alienum a natura sua corpus
adsunit, dum secundum apostolum peccati nescium pater
facit esse peccatum, dum fit obœdiens usque ad mortem
crucis, dum ipsi exprobratur, quod ceteros saluans se ipse non
saluet, dum contumelias sputorum alaparumque perpetitur. 5

10. Hoc igitur pudore coopertus ob deum fit alienus a fra-
tribus suis et filiis matris suæ hospes efficitur, a uitiiis scilicet
eorum, qui sibi secundum carnem consanguinei habebantur,
alienus, dum nummulariorum mensas templum ingressus euer-
tit, dum nudinas ouium ac bouum prohibet, dum uendentibus 10
columbas, cur domum patris sui domum fecerint negotiationis,
exprobrat. zelo enim domus dei peruasus hæc egit. est autem
hæc amoris pii indignatio, ut eorum, quos diligimus, contume-
liis tamquam zelo efferuescente moueamur. hoc enim pollutæ
domus zelo, ut euangelium — sicut superius docui — testatum 15
est, turbam omnem ementium ac uendentium templum ingressus
eiecit. zelo autem dei etiam usque ad mortis seueritatem et
finem placuisse, laudabile est.

11. Per hanc igitur exprobratarum his cupiditatum indigna-
tionem omnium in eum maledictorum congesta conuicia sunt. 20
quæcumque autem in impios dirigi solent, hæc in eum oppro-
bria sunt relata, cum blasphemus, cum Samaritanus, cum
Beelzebub, cum dæmonium habens dicitur. id enim subiacet:
et opprobria exprobrantium te ceciderunt super
me. blasphemie opprobrium ei potius, qui deo contumeliam 25

2 II Cor. 5, 21.

1 dum alienum *ex* alienum *m.* 2 *V* 2 dum secundum *ex* in secun-
dum *m.* 2 *V* nesciunt pate *V* 3 dum sit *V* 4 dum ipse *VP* expro-
bratur (*ra in ras.*) *P* exprobratur *R* ipse *ex* ipsum *m.* 2 *V* 5 tum
cōtumelias *V* 6 alienus *≡* a *P* 9 alienās *P* alienās *α* alienans *VR*

templum euertit ingressus *V* 10 bouum ^u *corr. m.* 2 *V* 11 qui *R*
fecerit *V¹P* 13 indignationum eorum *V* 14 efferuescente *ex* enim-
feruescente *m.* 2 *V* efferuescentem *P* 17 et *om.* *VRP* 19 cupidita-
tium *V* 20 maledictorum *ex* maledictarum *R* congesta *om.* *V*
21 autem *add. m.* 2 *V* obprobria *RP* 22 blasphemus *VRP* 23 bel-
zibul *V* enim (nim *in ras.*) *V* subiecit (*e in ras.*, it *ex* et *m.* 2 *V*)

VPE 24 opprobria *V* obprobria et sic etiam *infr. R* 25 blasphemie *VR*.

exprobret, ingeritur; scienti dæmonii infamia ei magis, qui a deo sit alienus, est propria. quæ cum omnia ei exprobrata sunt propter domus dei zelum, eorum, qui deum exprobrant, super eum opprobria congeruntur. et huius dicti ad Romanos
5 apostolus scribens sub huius significationis meminit intellegentia.

12. Ipsa etiam ieiunii continentia recidit in opprobrium, cum a diabolo temptatur, cum in templi pinna locatur, cum supra montem fertur, cum postremo ad adorandum satanam totius mundi ambitione temptatur. flet interdum et ingemescit et
10 fristis est, et id ipsum ad infirmitatis tribuitur exemplum. omni denique generi hominum et obtrectatio efficitur et anticum. ipsi enim, qui in portis orandi uictus causa sedeant, oblocuntur et detrahunt, et in eo ebrii psallunt. hæc autem omnia uel secundum gestorum fidem uel secundum humana
15 consuetudinis modum in se ita gesta esse conqueritur: et operui in ieiunio animam meam, et factum est mihi in opprobrium. et posui uestimentum meum saccum, et factus sum illis in parabolam. aduersum me detrahebant, qui sedebant in porta, et in me psallebant, qui bibebant uinum. fuit itaque ieiunium ei in
20 opprobrium, quia per esuriendi opprobrium usque ad adorandi satanæ contumeliam temptatus est. uestis autem de sacco habitus est luctus. luctus uero omnis adfectus in fletu est. et cum Lazarum excitaturus inlacrimat, infidelitatem humani
25 generis lugebat: in habitu enim luctus flendi significatur adfectus. quod autem non Lazarum, cuius et morte lætatur, quem

5 Rom. XV, 3.

1 ingeritur *ex* igitur *m. 2 V* daemōni ≡ *R* a *supr. scr. R* 2 est opprobria *V* quaecumq: omnia *P* 3 sint *E* qui dño *V* 6 recidit *ex* recidit *m. 2 V* cū a *P* quo a *V* 7 zabulo *VP* quo in *V* 8 ad *supr. scr. R* satanā *V* satanan *P* 9 ābitione *R* habitatione *b* fle — *t P* ingemescit *V¹PE* 10 tristes est *V¹* ad firmitatis *V* 11 denēique *corr. m. 1 V* 13 obloquuntur *PE* 14 gestorum — secundum *in marg. inf. add. m. 2 V* 16 in ieiunio *ex* inienio *m. 2 P* 19 qui sedebant *add. m. 2 V* in portam *V* 20 biberant *ex* ibierant *m. 2 V* ei *in ras. R* 21 usq. adorandi *V* 22 contumeliam (*liam add. m. 2*) *V* 23 omnes effectus *V* et *add. m. 2 V* 24 lazarum *ex* ladiarum *V* (*et sic infr.*) 25 *post* lugebat *cras. et R* in habitantiū enim luctu *R* effectus *e* 26 cuius et *ex* cum *m. 2 V*.

et ex mortuis excitaturus erat, fleuerit. omnis ipse euangelii sermo declarat. sed cum resurrectionis fidem nullam futuram in ipso resurrectionis opere fleisset. fletus eius in parabolam profecit, ut et tum documentum amoris sui in Lazarum flendo dictus sit præbuisse et a plerisque hodie, quia fleuerit, argnatur infirmus. in ebris autem psallentibus et his, qui in porta sederent, detrahentibus omnium etiam infirmorum in eum contumeliæ per hanc consuetudinem uulgi docentur. adeo autem nullum genus hominum de eo facisse manifestum est, ut Cleophas ei, qui tamquam rerum ignarus causam sermonis interrogaret, respondisse ita scribatur: tu solus peregrinus es in Hierusalem et non cognouisti, quæ facta sunt in ea in diebus his? stupor enim est de ignoratione unius in cognitione uniuersorum.

13. Sed inter has omnium de se et obtrectationes et contumelias humanæ salutis sacramenta peragebat: et salutem a deo homini, quem adsumpserat, deprecatur. id enim sequitur: ego uero oratione mea ad te, domine: tempus beneplaciti, deus! in multitudine misericordiæ tuæ exaudi me. in ueritate salutis meæ. eripe me de luto, uti non hæream, et libera ex odientibus me et de profundo aquarum. non me demergat tempestas aquæ, neque absorbeat me profundum, neque contineat puteus super me os suum. ceteris in contumelias et opprobria eius intentis ipse oratione sua totus ad deum est: susceptas quidem infirmitates nostras in se habens.

11 Luc. XXIV, 18.

1 exciturus V¹ 2 sed eum (eum *add. m.* 2) V¹ resurrectionis V¹
 3 in parabola P¹ 4 profecit ut et R¹ profecitur et V¹ documentum E¹
 7 infirmarum V¹ infi ≡ morum P¹ 9 nullum ≡ genus (*eras. s*) R¹
 10 cleopas P¹ cleopas VR & qui R¹ 11 scribitur V¹ 12 es *inser. m.*
 3 R¹ et *supr. scr. RP* 13 in his diebus R¹ unius in cognitione
om. V 15 hos V¹ õnes V¹ et ob hoc obtrectationes V¹ contumeliam V¹
 16 sacramentum V¹ et salutem R¹ 17 deprecatur V¹
 18 *post uero del. omnes m. 2* V¹ orationẽ meam RPe a te R¹ 19 in multitudine P¹
 20 salutis tuæ RPE *cf. infr. cap. 15* eripe me *et eripe meae m. 2* V¹ 21 ut R¹ hæream P¹ habeam V¹ et libera ex odientibus me *om. RP* 24 puteos V¹ 25 contumeliis R¹ opprobrias V¹.

sed in his, quibus adfcitur, cælestis erga nos misericordiæ munus exsequitur; neque inuitus hæc sumens in multitudine misericordiæ beneplacitum deo esse tempus ostendit. in hoc ergo beneplacito tempore rogat, quia non ignorat hanc patris
 5 de se prophetiam etiam ab apostolo Paulo recognitam: tempore accepto exaudiui te.

14. Omnia quidem deo pro magnificentia operum intellegenda sunt placere, quæ gesta sunt; et cum in Genesi scribitur: et uidit deus quia bona sunt, uitium nullum in rerum
 10 creaturis relinquitur, tametsi quædam humani ingenii corrupta nequitiis sunt, ut ex remediis uenena, ut ex ferro ensis, ut ex igni conflagratio, ut ex cibis cruditas, ut ebrietas ex uino, ut postremo partes ipsæ et membra corporum ad naturales utique
 15 usus utilesque formatæ uitiorum se ac criminum ministeria præbuerunt: et cum deo cuncta sint placita, beneplacitum tamen tempus hoc est, quo unigenitus deus in sanguine corporis nostri tamquam inimica ac dissidentia reconciliaturus
 omnia in cælis et in terra deo esset: cum multiformis illa dei sapientia aliis occulta temporibus nullisque principibus ac
 20 magistratibus sæculi cognita ad laudem claritatis dei esset reuelanda, cum coheredes et concorporales et conparticipes Christo gentes fierent, cum in eo omnes aduersæ deo uirtutes dehonestarentur, cum mors, postquam in deo esset grassata. desineret, cum lex peccati, quæ in carne nostra est, tolleretur,
 25 cum reuelationem filiorum dei congemescens omnis creatura

5 II Cor. 6, 2. Esai. XLIX, 8. 8 Gen. I, 31.

2 in multitudinē *P* i multitudinē enim enim *V* 6 exaudiui te *ex*
 exaudiuit *m. 3 R* 7 dō in *ras. R* pro magnificentiam *R* 8 quæ
 ex *q. m. 2 V* 10 relinquitur creaturis *VPE* tametsi *ex* nametsi *VRP*
 13 pares *P* ipse *VR* & membra *R* 14 utilesq (q postea eras.) *R*
 17 tamquam in inimica ^{ac} _{re} *V* conciliaturus *P* 20 magistratibus *b*
 esse *V* essent *P* 21 est concorporales ^{con} *V* et corporales *P* et participes *P*
 23 moras *corr. m. 2 V* crassatura *R* 25 congemescens *P²E*.

speraret, cum in passione unigeniti dei omnium ante constitutionem mundi causarum et originum consummaretur effectus principem sæculi iudicando, hominem ex peccati lege redimendo. creaturis a corruptionis uanitate, cui seruiant, liberandis, nequitiiis spiritalibus domini morte damnandis, deo in omnibus et per omnes æternitatis munere et immortalitatis nostræ claritate laudando. omnia autem hæc uirtus resurrectionis impleuit, quia per primitias ex mortuis ab hominum genere morte depulsa in auctores mortis æternæ mortis pœna decreta est. in se enim ipso principatus et potestates dehonestatas cum fiducia triumphauit.

15. Et ideo post beneplaciti temporis significationem omnis tribuendæ ueræ salutis oratio est, ut ea ipsa salutis ueritas intellexeretur, quæ ex resurrectione speratur. dehinc. qui infixus esset in limo profundi, ut luto non inhæreret, rogat secundum illud: quoniam non derelinques animam meam in infernum, nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. qui enim terra est, et in terram, ex qua acceptus est, reuertetur, luto et limo, quo infixus est, inhærebit in naturæ suæ, id est corporis, originem dissolutus. liberari se etiam ex odientibus se deprecatur et de profundo aquarum, quia usque ad animam suam — id est insectantium passiones — peruperint. ueniens quoque in altitudinem maris ac tempestate demersus nunc, ne demergatur, orat: ut superius adsumptæ infirmitatis nostræ professio sit, cum se demersum esse

16 Ps. XV. 10.

1 passione (om. in) V ante constitutio V¹ 2 cōsumeretur V

3 principe R principes V 4 a om. V seruierant E nequitii^s corr. m. 2 V 7 impleuit et per e 9 auctoris VP 10 pricipatus V potestates V dehonestates V¹ 13 uere VR 15 inhereret VR 16 illut V derelinquis V 17 in inferno RPE cf. Sabatier II, 30

18 de terra est E et in terra R 19 reueretur corr. m. 2 V quo supr. scr. P inhererebit VRP 20 in om. Pe origine Pe dissolutus V¹ 21 praeatur V 22 id est insectantium passionis peruperint V id est insectantium passiones pruperint R id est usque ad passionem insectantium odia proruperint PE cf. supr. p. 315, 3 et Stud. 1889 p. 319 24 adsumptæ om. R 25 demersus V¹.

profitetur. nunc uero conscia in se salutis fiducia est, cum, ne se aquae tempestas demergat, precatur. nam eiusdem naturae non est et demersam iam esse et, ne demergatur, orare: sed eius, quae per corpus licet mersa non tamen sit detinenda per
 5 spiritum. et ideo nunc, ne absorbeatur profundo neue super se puteus os suum claudat, precatur. in puteo enim infernae mortis sedem significari et psalmus alius testis est, cum dicitur:
 10 tu uero, domine, deduces eos in puteum interitus. demersum hoc profundumque puteorum inferna terrae significari
 demonstrans. ne contineat ergo super eum puteus os suum postulat. impossibile enim est deum uitae portis inferni detineri.

16. Ac ne in eo, quod mortem nostrae infirmitatis adsumpsit, secundum humanam necessitatem aliquid ex mortis acerbitate mæreret, subiicit: exaudi me, domine, quoniam suauis
 15 est mihi misericordia tua: secundum multitudinem misericordiae tuae conspice in me. hoc enim in multitudine misericordiae beneplacitum est tempus, cum in se uniuersorum hominum uitam deus miserans ut miserator deus uitam esset largiturus ex mortuis. sed qui suauem hanc sibi
 20 esse dei misericordiam testabatur, susceptæ tamen infirmitatis nostrae sollicitudinem non relaxat dicens: ne auertas faciem tuam a puero tuo: quoniam tribulor, uelociter exaudi me. intende animæ meae et libera eam: propter inimicos meos eripe me. omnia ut homo et
 25 patitur et loquitur. nam ex susceptione carnis et puer est secundum illud: ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo complacuit animæ meae, et citum auxilium tribulationi suae orat et intendi in animam suam

8 Ps. LIV, 24. 26 Esai. XLII, 1.

1 profiteretur V¹ conscius R conscientiae P 2 praecatur — demersam in marg. sup. add. m. 2 V 3 ne add. m. 2 V 5 neut super R 6 praecatur VR in puteum R 12 iam in eo quod P 13 aliquid ei ex e acerbitate R 14 moereret ideo subiicit b hereret et subiicit V hereret et ideo subiicit Pa haereret ideo subiicit ed. Basil. 1550, Par. 1572 16 enim multitudinem V¹ 17 bene add. m. 2 V 19 eē P sed quia Pb 24 ut om. V homo add. m. 2 V haec patitur V patitur P 25 est om. V 26 illud V 28 animam (om. in) R.

rogat, ut per id, quod in eam intendet deus, digna sit liberari. et hæc quidem ut homo noster obædiens usque ad mortem crucis precatur. sed cum eripi se propter inimicos suos rogat, consuetudinem humanæ et spei et moris excedit. nemo enim saluus alia magis, quam salutis suæ causa uult esse: et a malis 5 quis eripi se ob id necesse est, ne malis adficiatur, optabit. at uero nunc eripi se non sua causa, sed propter inimicos suos ex his, quibus adficitur, deprecatur, quia hi inimici dehonestandi in se patiente et triumphandi cum fiducia in se ex mortuis resurgente mox essent. 10

17. Denique nihil se sua causa agere ac pati consequentibus docet dicens: tu enim scis inproperium et confusionem et uerecundiam meam: in conspectu tuo omnes tribulantes me. inproperium expectauit cor meum et miseriam. superior non dispar professio 15 est, cum dicit: deus, tu scis insipientiam meam, et delicta mea a te non sunt absconsa. contra humanam enim opinionis errorem soli deo adsumpta magis hæc ab eo infirmitas, quam naturalis esse, erat nota. et quia propter inimicos suos hæc perpetienda sibi fuerant, per quæ humanæ 20 saluti atque æternitati consulebat, huius beneplaciti temporis testatur adfectum dicens: inproperium expectauit cor meum et miseriam, desideratas sibi esse huius temporis significans passiones secundum illud diuinæ communionis sacramentum: desiderio concupiui hoc manducare: quia 25 in his passionis suæ desideriis beneplaciti temporis consistebat effectus.

18. Sed pati ad profectum nostræ salutis expectans alterius quoque expectationis desiderio detentus est. sequitur enim:

25 Luc. XXII, 15.

1 intendit PE 4 consuetudine RP mores VP mortis R excidit P 5 aliqua magis Pb 6 optauit V 7 ad uero R ac uero V non eripi se non R 8 hi ex nihil m. 2 V hij P 9 et om. R 11 nihil se agere post sua causa supr. ser. m. 1 R ac si consequentibus P 12 inproperium meum et RPα 13 tuo sunt omnes E 15 superior ex super m. 2 V 18 errorem ex terrorem m. 2 V hæc om. R 21 æternitatis V cuius V 24 communionem VR¹ 25 cupiui RPE.

et sustinui commærentem et non fuit: et consolantes et non inueni. commærentis et consolantis non solacium, sed fidem quærit, ut si quis ueniens ex lege et harum omnium passionum intellegens prophetiam secum tamquam in consummatione ipsius legis adsisteret: ut postea Paulus adimplens
 5 passiones Iesu Christi et consepultus in baptismo Christum finem esse scit legis. nam ad consummationem humanarum passionum propheticorumque dictorum, qui gestorum futurus finis erat, idem est et querellarum. id enim sequitur: et
 10 dederunt in escam meam fel et in siti mea potauerunt me aceto. hæc enim ita, ut scripta leguntur, expleta sunt. nam et fel ingestum ei, et aceto potatum euangelia testantur. oblatum quidem secundum Matthæum fel renuens. sed secundum Iohannem, ut acetum potaret, sitiuit. locus autem
 15 ipse his uerbis est dictus: post hæc Iesus sciens, quoniam omnia consummata sunt, ut impleretur scriptura, ait: sitio: et erat concha posita aceto plena. spongiam igitur plenam aceto hysopo admiscentes obtulerunt ori eius. cum ergo accepisset Iesus
 20 acetum, dixit: consummatum est. uenerat ad oues perditas domus Israhel et expectans consolantem commærentemque non habuit: non quod consolatione eguerit uolens pati atque mori, sed qui secum super totius populi impietate mæreret et qui se ipsum ipsa mærentis secum salute consolaretur, ut
 25 omnibus tanto scelere perfunctis solacium in his saltim, qui salui fierent, acciperet secundum illud: et in seruis suis consolabitur; quia non credente Israhel gentes ei essent

5 Coloss. I, 24. 6 Ibid. II, 12. 15 Ioh. XIX, 28 sq. 26 Deut. XXXII, 36.

1 commærentem V conmerentem R consolantem E 2 commærentes (conm. R) VR consolantes R 4 profetiam RV² profetiae V¹ 5 cōsummationem V absisteret V 6 ihm xp̄i V 8 gestorū (est in ras.) R om. P 9 fines R et om. R quaerellarū V RP 13 mattheum V renuens R 14 iohannem V 16 scribtura VP¹ 17 erat (om. et) V
 18 hyssope b 21 peditas corr. m. 2 I^r coherentemque P 22 consolationem P eguit PE aeguit V 23 qui secum ex cum m. 2 I^r impietatē R hereret P 24 merentes P 25 perfunctis ex perfunctus R saltem PE 26 secundum (om. illud) P secundum dauid V 27 credētes istrachel V gentes in eum E.

credituræ. uerum prophetiæ non sitisse scribitur. sed, ut implerentur omnia, sitisse se dixit. quia cunctæ nostræ, quæ in eo fuerunt, infirmitates non naturales sunt, sed adsumptæ. dehinc, ut satisfecisse scripturæ propheticæ nosceretur, potato aceto omnia consummata esse testatus est, ut plenitudo legis et prophetarum, qui legem et prophetas consummabat, existeret. 5

19. Iam uero, quia intra consummationem oblatis fellis et potandi aceti consummanda quoque erat passionis totius prophetia, ad ea, quæ postea impietatem tanti facinoris consecuta sunt, sermo se rettulit dicens: fiat mensa eorum coram 10
ipsis in laqueum et in captionem et in retributionem et in scandalum. obsecrentur oculi eorum, ne uideant, et dorsum eorum perpetuo incurua. esse mensam sacrificiorum, ut de lege, quæ in se futuri est speciem complexa, taceamus, apostolus testis est dicens: non 15
potestis mensæ domini participes esse et mensæ dæmoniorum. sed esse mensam scientiæ, cum nonnullis locis cognitum sit, tum etiam in his ipsis dictis intellegi oportere idem beatus apostolus ad Romanos scribens interpret est, cum eos obæcatos esse, ne quid intellegerent, testatur. hæc 20
ergo mensa, unde cibus uitæ spiritalis accipitur, coram ipsis in laqueum et in captionem et in retributionem et in scandalum facta est: cum uel præscripta legis uel

15 I Cor. 10, 21. 19 Rom. XI, 7; 9.

1 uerū *ex* uero *R* uera *P* uero *V* profetiae *R* profitiæ *V* cf. *Draeger Symb. I, 429* prophetia *P* propheticæ *E* 2 sitisse ^{se} *P* sitisse *V* 4 scribituræ *VR* 5 plenitudo *V* 6 existeret *ex* existere *m.* 3 *R* 7 iā uero *ex* et iā uero *R* consummationem — aceti *om.* *V* 8 aceti *ex* aceto *m.* 2 *P* consumanda ^m *corr. m.* 2 *V* consumanda *R* passionis (i in *ras.*) *R* passiones *V* 10 retulit *RPE* mensa ^a *corr. m.* 2 *V* 11 et in retributionem *add. m.* 2 *V* 15 testi est *V* testatus est *PE* 16 participare et mensæ *P* 17 esse *ex* esse *m.* 1 *V* esse [&] *T* cum *om.* *R* 18 his *om.* *R* dictis id intellege ⁱ *corr. m.* 2 *V*, de uoce id *ex* in ac ditto-graphia orta cf. *Acad. p. 22* 19 beatus *supr. scr. m.* 1 *P* 22 in laqueum *V* et in retributionem *om.* *PT*.

prophetarum uoces ab ecclesiae uiris ad reuelationem diuini
 consilii tractantur. cum ad adsumendae carnis fidem unigenitus
 deus in hominis specie et ab Abraham adoratus et cum Iacob
 conuolutatus ostenditur. cum ex Iuda princeps ueniens idem
 5 expectatio gentium nuntiatur, cum in Abraham semine omnes
 patriae gentium benedicendae sunt, cum ex David utero aeterni
 regni dominus praedicatur, cum secundum Esaiam dominus
 tanquam ouis ad occisionem ductus nec maxillas ab
 alapis nec faciem auertit a sputis, cum secundum Ieremiam
 10 hic deus noster est, qui disciplinis omnibus
 Israel dilecto suo traditis postea in terris
 uisus sit et inter homines conuersatus sit, cum
 denique de aduentu eius omnium prophetarum dicta conueniunt.
 haec itaque doctrinae mensa. uel hic uitalis cibi sermo et la-
 15 queus et captio et retributio et scandalum est, cum a nobis
 deus Iacob esse, qui ab his sit crucifixus, ostenditur. haec
 enim est retributio tantae impietatis, ut, quod nobis est dei
 uirtus, his scandalum sit. nam cum inlaqueati captique sint
 scriptis, intelligentiae tamen carent sensu; et ideo obscurati
 20 sunt oculis, ne uideant, id est ne lumen intelligentiae con-
 tuerentur, quia secundum euangelium omni habenti dabi-
 tur, qui autem non habet, etiam quod habet aufe-
 retur ab eo: indigni uidelicet, qui intelligentiae sensum ac
 lumen acciperent, et ideo euangelicae libertatis scientiam non
 25 adepti perpetuo adhuc legis onere deprimuntur, ut ferant, quod
 sustinere non possunt. id enim in incuruando dorso per cor-
 poralium operum speciem significat.

7 Esai. LIII, 7. 10 Baruch III, 36 sq. 21 Matth. XXV, 29; Marc. IV, 25.

1 uocis V ecclesiae V ueris V 2 cum ad ^{ad}sumendae V cum
 assumendae R carnis ex canis m. 2 V 3 in homine ^{is}speciem V
^{ab}abraham V 4 id est expectatio P 7 secundum eseiã esiae V
 secundum isaiam isaiae T 9 hieremiam P²T 13 aduētum V¹
 profetiarū V 14 mensam P uitalis sibi P 17 enim ^eadd. m. 2 V
 18 inlaqueati ^eex inlegati m. 2 V 20 intelligentiam ^ecorr. m. 2 V
 25 depraeuētur V¹ 26 in incuruando ^eex incuruando m. 2 V 27 signi-
 ficat ^eadd. m. 2 V significatur E.

20. Sed hanc eorum obcecationis insipientiam alia etiam
debitæ ultionis pœna consequitur. effunde super eos
iram tuam, et animatio iræ tuæ comprehendat eos.
fiat habitatio eorum deserta, et in tabernaculis
eorum non sit, qui inhabitet. in ira dei pœnæ consti- 5
tutionem, non motum animi ad ultionis uoluntatem exardescen-
tis significari sæpe tractauimus, quam non subito puniturus
intenderet, sed in quam pœna dignus incidere. mansit autem
hæc a prophetis omnibus huic genti impiæ denunciata damnatio,
nam euersa mox ac diruta ciuitate deleti sunt gloriosissimo 10
illo templi cultu delicto ornatuque detracto. et ideo habitatione
deserta in tabernaculis eorum nullus habitabit.

21. Verum adhuc secundum impietatis incrementa prophetia
quoque pœnæ et ultionis extenditur. quoniam, quem tu
percussisti, persecuti sunt et super dolorem uul- 15
nerum meorum addiderunt. appone iniquitatem
super iniquitatem ipsorum, et non intrent in iusti-
tiam tuam. deleantur de libro uiuentium et cum
iustis non scribantur: causam apponendæ iniquitatis
super iniquitatem ipsorum et repellendi eos, ne in iustitiam 20
intrarent, et delendis de uiuentium libro non scribendisque cum
iustis eam esse demonstrans, quod, quem deus percusserit, hi
persecuti sint et super dolorem uulnerum suorum addiderint
quod doleret.

22. Et forte non iniuste, quem deus percusserit, persecuti 25
esse uideantur: ac de his, quæ percussa a deo sint quid

1 insipientiam alia *T* insipientiam mali *R* insipientiam alia *P* scitiam alia *V*
3 comprehendat *VRP* 5 infra dei *R* poenæ constitutionem nouum
motum *V* 6 exardescenti *V* 8 poenam *P* poenam *VR* 10 diruta *V*
delegiti *corr. m. 2* *V* 11 cultu delicto *V* ornatuque; (*q*; *inser. m. 3?*) *R*
detractu *V* 12 habitauit *VTb* habitauit *P* 13 profetia *V* profetie
P 15 dolorem *ex* dolore *m. 1* *V* uulnerum eorum *P* 18 tuam
add. m. 2 *V* 19 causa *P* iniquitati *corr. m. 2* *V* 20 repellendi
com. et *P* repellendiq; *T* 21 delendi *T* quod (uel delendi eos) expectes,
sed. cf. Ind. s. u. uariatio non *supr. ser. R* scribendique *T* 22 ea *V*
ẽ *supr. ser. R* demonstrans (*ans in uers. exente add. m. 3*) *R* 23 sunt
RPE dolorem *supr. ser. m. 1* *R* suorum *ex* ipsorum *m. 1* *R* addi-
derunt (*P¹?*) *b* 25ⁱⁿ iuste *P* iniustæ *VR*.

sentiri oporteat, ante tractandum est, ut, quatenus et hæc percussio salutaris et illa percussi persecutio impia sit, possit intelligi. percussit dominus Sodomam et Gomorram ultimis sceleribus pollutas et abominatas; et inuenio his ad misericordiarum
 5 reconciliationem hoc, quod percussæ sunt, profecisse, cum tolerabilius his die iudicii sit futurum, quam his ciuitatibus, in quibus de apostolorum pedibus puluis excussus sit. percussam quoque synagogam Dathan et Abiron plaga dignissima cognitum est, sed in animis eorum ea, quibus maxime peccauerant, sanctificata sunt opera. et ne per singula, quæ sunt multa,
 10 discurram, cum et apostolus in interitum carnis ad salutem spiritus tradat, dominus ipse, quid percutiens proficiat, ostendit dicens: uidete, uidete, quia ego sum, et non est deus præter me. ego interimam et ego uiuificabo; percutiam et ego sanabo, ut percutiendi causam proficisci ex causa sanationis ostenderet.

23. Percussus ergo et dominus peccata nostra suscipiens et pro nobis dolens, ut in eo usque ad infirmitatem crucis mortisque percusso sanitas nobis per resurrectionem ex mortuis red-
 20 deretur. percussum autem se ipse testatus est, commonefaciens discipulos dicti huius: percutiam pastorem, et dispergentur oues gregis. sed et apostolus dicti huius significationem haud dissimiliter confirmat dicens: qui filio suo dilecto non pepercit. non pepercit itaque dilecto filio
 25 suo, quem et colonis uineæ non ignarus, quod occisuri eura essent, destinauit. non pepercit autem primo illi de terræ

3 Gen. XIX, 24. 6 Matth. X, 15. 8 Num. XVI, 32 sq. 11 I Cor. 5, 5. 13 Deut. XXXII, 39. 21 Zach. XIII, 7. Matth. XXVI, 31. 23 Rom. VIII 32. 25 Matth. XXI, 37 sq.

2 et illa percussio impia *P**T**e* sit *om.* *V**R* possit *ex* sit *m.* 3 *R* posset *V* 3 gomorrā *R* gomorram *ex* gomorram *m.* 2 *V* Gomorra *b* 5 id quod *E* profecisse *V* cum *ex* cunc *m.* 2 *V* 6 dñ iudicio *V**P**I* in die iudicii *E* 8 synagogam — (*1* *litt.* *d?* *eras.*) *R* 10 sc̄ificata *P**I* 13 qm̄ ego *R* 14 et ego interimam *P**T* 17 & dominus *R* est dominus (*dñs* *V*) *V**P**T**E* 18 pro (*om.* *et*) *R* 19 samitas *V*¹ resurrectionis *V*¹ 21 discipulos suos *V* dicti huius (*ti* *in* *ras.*) *R* dicti huius *ex* dicti sunt huius *m.* 2 *V* dispergentur *R**P**T**E* 23 haut *R*¹ 24 dilecto *post* non *eras.* *post* itaque *add.* *m.* 2 *V*.

limo Adæ, quem de paradiso post culpam, ne lignum uitæ attingens in æternitate pœnæ maneret, eiecit, ut naturam corporis eius Adam e cælis secundus adsumens parique morte percussus eam rursus in uitam æternam iam sine pœnæ æternitate reuocaret. hunc igitur ita a deo percussum persecuti sunt, super dolorem uulnerum dolorem persecutionis huius addentes. pro nobis enim secundum prophetam dolet et 5 idcirco est esse in doloribus æstimatus. quod enim postea nominis sui odium susceperint, quatenus silentium resurrectionis pecunia emerint, quibus apostolos terroribus iniuriisque uexauerint, cognitum est. et quia hæc saper dolorem uulnerum addiderunt, adponetur super iniquitatem iniquitas. 10

24. Adpositæ autem iniquitatis pœna est, ne intrent in iustitiam dei, id est ne concorporales et conparticipes Christo fiant, qui nobis secundum apostolum iustitia et sanctificatio et redemptio a deo factus est. exclusi uero iustitiæ ingressu 15 necesse est a libro uiuentium deleantur. scripti enim erant in Abrahamæ benedictionibus, cuius semen sicut stellæ cæli et sicut harena maris ad oram litoris abundaret. a quo libro cum omnem populum deleri Moyses metueret, se primum deleri deprecatus est, optans, ut opinor, secundum apostolum anathema pro fratribus suis esse. et quia super dolorem uulnerum dolorem 20 persecuticnis addentes recursum pænitiæ perdiderunt, deleti de uiuentium libro ne postea quidem scribi cum iustis meruerunt: ut intellegi possit alium uiuentium, alium librum esse iustorum. nec ambiguum est eos in uiuentium libro esse, qui 25

7 Esai. LIII, 4. 15 I Cor. 1, 30. 20 Exod. XXXII, 32. 21 Rom. IX, 3.

2 in æternitatem *PE* 4 rursus *VPT* iam *om. R* æternitatem *P* æternitatis *V* 6 huius *supr. scr. m. 1 P* 7 enim *supr. scr. m. 1 P* 8 ē esse in doloribus *R* est ēē in doloribus *T* eum esse in doloribus *Va* cum in doloribus esse *b* aestimandus *PT* estimandus ē *a* aestimātes *Vb* 10 terroribus -- *ex* terruribus -- *m. 1 R* uexauerint *ex* uexerint *m. 2 V* 11 super dolo *ex* super dolū *m. 2 V* 13 adposita *V* iniquitates *V* 14 conparticipes *ex* participes *m. 2 V* 16 a iustitiæ ingressu (ingressue *V*) *VE* 17 scribitio enim *V* 19 are *R* ad horam *R* ad ora *VP* libro quo omnem *V* 23 cursum *PT* 24 nec *ex* ne *m. 3 R* 25 alius uiuentium alius liber *VPTTE* 26 nec *ex* ne *m. 2 V* eum *P*.

antea sine ulla Christi cognitione pie in lege uersati omnia
 praescripta legis impleuerint, de quibus secundum legem aposto-
 lus ita docuit: quia qui fecerit ea, uiuet in illis.
 scribuntur autem in libro iustorum, quibus iustitia Christus est
 5 factus. iustus enim ex fide uiuit. quo de libro ad
 apostolos dominus ita loquitur, dicens: gaudete et exultate.
 quia nomina uestra scripta sunt in caelis. et ideo
 duplex significatio delendorum de libro uiuentium et non
 scribendorum in libro iustorum fuit, quia post librum uiuentium
 10 liber esset reliquus iustorum. apostolis autem hinc magna
 gratulationis causa suggeritur, quia plus sit in libro scriptos
 esse iustorum, quam de uiuentium libro non esse deletos.

25. Tenet autem in se eum confessionis modum, quem in
 nobis esse oportet fidei, ut in eo tam natura hominis quam
 15 natura dei cognita sit. in forma enim serui ueniens euacuauit
 se ex dei forma. nam in forma hominis existere manens in
 dei forma qui potuit? aboleri autem dei forma, ut tantum
 serui esset forma, non potuit. ipse enim est et se ex forma
 dei inaniens et formam hominis adsumens, quia neque eua-
 20 cuatio illa ex dei forma naturae caelestis interitus est, neque
 formae seruilis adsumptio tamquam genuinae originis condicio-
 nisque natura est, cum id, quod adsumptum est, non proprietas
 interior sit, sed exterior accessio; quod ipsum consequentibus
 docet dicens: pauper et dolens sum ego: et salus
 25 uultus tui, deus, suscepit me. pauper est, qui secundum
 apostolum, cum esset omnium diues, seipsum, ut nos
 ditesceremus, paupertauit; dolens est, qui secundum

3 Rom. X, 5; Gal. III, 12; cf. Lev. XVIII, 5. 5 Habac. II, 4.
 Gal. III, 11. 6 Luc. X, 20. 26 II Cor. 8, 9.

2 praescripta V impleuerit R apostolus paulus VPTE 4 xps
 est V christus = est R 5 iustus autem V de quo T ad add. m.
 2 V 6 dominus om. P 7 scripta V in caelo RPTE 9 librū V
 librū R 10 reliquus R reliquus PTE 11 scripto^s R scribtus V 12 de
 uiuentium non PT 14 ut eo V 16 se a dei E 17 qui om. Te qui —
 dei forma om. V 18 et se om. R 19 inaniens — ex dei in marg.
 super. add. m. 2 V 22 cum id add. m. 2 V propietas V 23 ex-
 terior ex exterior sit m. 2 V 27 ditesceremus V.

prophetam pro nobis dolet. sed hunc pauperem ac dolentem salus ea, quae uultus dei est, suscepit. forma et uultus et facies et imago non differunt. id ipsum enim in utro horum significari communis est sensus. hunc igitur pauperem in salutem uultus dei, qui forma dei est, suscepit, id est adsumptum ab se hominem unigenitus deus, qui imago inuisibilis dei est, in aeternitatis suae uita, quae in deo salus esse intellegitur, collocauit. omnis enim lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est, id est susceptus homo in naturam diuinitatis acceptus.

26. Esse autem in eo finem legis et sacrificium laudis euangelica confessio est, ita ut hostiarum sanguine et oblatione cessante sacrificium gratiae laudisque praelatum sit. hoc enim isto paupere et dolente in salutem uultus dei formaeque suscepto continuatur et sequitur: laudabo nomen tuum eum eantico, magnificabo eum cum laude. et placebit deo super uitulum nouellum cornua producentem et ungulas. haec itaque laudatio nominis dei laudisque ipsius magnificatio super uitulum nouellum placebit. talis enim ante in lege pro peccato offerebatur, cuius aetatem per tenera ungarum et cornuum incrementa significat. placebit ergo super uitulum peccati honor laudis secundum illud: sacrificium laudis honorificabit me; et illic iter, quo ostendam illis salutare dei. iter igitur ostendendi salutaris dei in laudis est sacrificio.

27. Et id ipsum consequentibus psalmus ostendit. nam post placituram magnificentiam laudis super uitulum nouellum

1 Esai. LIII, 4. 8 Phil. II, 11. 22 Ps. XLIX, 23.

1 sed nunc V 3 in utroque V²T^o in utrumque P cf. Stud. 1889 p. 321
5 est — id est add. m. 1 V 6 ab in marg. add. P om. R, a T unigenitus dī V
inuisibilis est R 11 sacrificiorū V¹ euangelicae V 13 cessanti V
&
gratiae supr. ser. R 14 susceptu V 16 magnificabo (& supr. ser.
m. 3) R in laude RTE in laude (eras. m) P cf. Sabatier II, 138 adn.
20 aetate V 21 cornium VR 23 honorificauit VP in quo R¹PTE
24 illi PTE 26 et ipsum PTE et ipsu V consequentibus P
in consequentibus R⁸E 27 placiturū V.

subiecit: uideant pauperes et latentur. quærite dominum, et uiuet anima uestra: quoniam exaudiuit pauperem dominus et uinctos suos non spreuit. hoc scilicet tempus latentur uidentes, cuius sacrificium in laude
 5 sit, quia illic ostendetur salutare dei. et ideo deus ab his ad uitam animæ quæretur. carnis enim et corporis timeri iudicem uetuit, quia animam in gehennam mittere solus potens sit deus. quærendi autem dei ad uitam animæ ea causa est, quia exaudiuit deus pauperem, eum scilicet, qui se paupertauit, ut nos
 10 ditesceremus, quem in salutem uultus sui suscepit, in quo nobis peccata donauit non spernens uinctos suos, siue qui uincti sunt Christi, ut Paulus in uinculis gloriatur, siue quos satanas peccatis uinctos ut armatus et præpotens obtinebat, secundum illud: disruptisti uincula mea, tibi sacrificabo
 15 hostiam laudis. latentur ergo in his, quæ uideant, pauperes, quia scriptum sit: beati pauperes spiritu, quia ipsorum est regnum cælorum.

28. Et quia his, qui pauperes spiritu sunt, in cælorum regno constitutis creatura omnis congemescens et dolens in gloria
 20 filiorum dei liberanda est, uanitati non sua sponte subiecta, nunc quoque ob latentes pauperes uitamque quærentes exauditumque pauperem uinctosque non spreto ipsa illa ad laudem dei expectans reuelationem pauperum gloriæ creatura aduocatur: laudent eum cæli et terra, mare et omnia repentia
 25 in eo: sub horum elementorum commemoratione creaturarum

14 Ps. CXV, 16 sq. 16 Matth. V, 3.

1 et latentur *ex est* latentur *m.* 2 *V* dñm *V* deum *R* *PTE*
 3 pauperēs *R* suos non dispexit *R* 4 uidentes latentur *T* 5 ostenditur *PT* et in dō dñ *V* 7 quia *ex* quia *m.* 2 *V* anime *V*¹
 geennam *V* sit deus — (*eras. 2 litt.*) *R* deus sit *VPT* 8 est *add.*
m. 2 *V* 9 pauperem *ex* pauper *m.* 2 *V* paupertauit *ex* pauperauit
m. 1 *P* pauperauit *T* 10 ditesceremus *V* 11 siue qui — *P* 12 sint
VP in unguis *V* 13 obtinebat *ex* obtinet *R* 14 illud *V* 15 latentur *E* uident *PTE* 16 scriptum est *PTE* sp̄s *V* quoniam
 ipsorum *ε* 17 regnorū *V*¹ 18 is qui *V* 19 congemiscens *TE* in
 gloriam *T* 20 uanitas^{tis} si non *V* 21 exauditum *V* 23 creatura
 autem aduocatur *corr. m.* 2 *V* 24 illum *R* & ante omnia *supr. scr.*
m. 1 *R* 25 in eis *R* suorum elemētorum commemorationem *V*.

omnium liberandarum sensum mentemque significans, ut, dum
 cælum et terra et mare dieitur, cognoscantur domino Iesu
 Christo caelestia et terrestria et inferna genu flectere. in his
 enim, quæ in mari repunt — cum tamen in aquatilibus natatus
 magis sit ex natura quam reptio — ea, quæ in infernis degunt. 5
 docentur, cum profundum maris sedem intellegamus inferni.

29. Causam autem, cur adhuc cælum et terra et mare deum
 laudet, ostendit dicens: quoniam dominus saluificauit
 Sion, et ædificabuntur ciuitates Iudæ. et inhabi-
 tabunt in ea et hereditabunt terram. et semen 10
 seruorum eius possidebunt eam. et qui diligunt
 nomen eius inhabitabunt in ea. laus uniuersa ex rerum
 admirabilitate proficiscitur. tum enim aliquid laude dignum
 uidetur, cum opus ipsum ita magnificum atque præclarum
 est, ut et prouidentiam ac uirtutem gerentis et gestorum 15
 decus usumque contineat. quod itaque sensum atque opinionem
 ingenii communis excellat, id per admirationem sui meretur et
 laudem: cælum ergo, quod tanto ornatu distinctum, inpletum
 est tantosque motus atque cursus incredibili constantia ac
 uarietate conseruet, ut annum inter hiemem caloremque tem- 20
 peratis autumnii et ueris temporibus moderetur et finiat; terra
 autem, quæ supernis inumbrata naturis uel complexa in sese
 uel suscepta sinu semina et contineat et alat et fœcundet. et
 secundum uniuscuiusque generis naturam usum maturitate con-
 solidet; mare autem, quod. uitæ nostræ modo, nunc hausto 25
 spiritu nunc refuso animetur et maneat motuque in tanta sui

3 genum *V* 4 q. *add. m.* 2 *V* in mari ≡ erunt *P(T)* aqua-
 libus *V* natatus *ea natis R* natatura *PT* natus *α* 5 in inferis *PTE*
 6 intellegunt *V* 7 causa *R* adhuc cur *Vc* 8 laudent *E* saluifi-
 cabit *RPTE* 9 ædificauit *V* iudæe ≡ *R* Iudæae *Bened. in adu. fort.*
recte, cf. infr. p. 338, 6 10 in eã *R* 11 seruorum^m *V* et qui *ex es*
 qui *V* 12 in eã^m (*cras. lineol.*) *R* eam *PTE* 13 tunc *e* 15 pruden-
 tiam *PTE* uirtutum *P* genrentes *V* 16 adque *VR* 17 *fort. ex-*
cedat cf. p. 338, 3 et laudet *V* 18 impletumque est *E* 19 tantusque *P*
 20 conseruat *Te* caloremque aestatis temperatis *E* 21 moueretur *V*
 22 complexa in se uel *PT* cõplexa sit uel *V* 23 e contineat *corr.*
m. 2 V 24 usu maturitate *P* usu ac maturitate *TE* 26 motumque *b.*

uarietate rationibus se lunaris incrementi detrimentique moderetur et profunda infinitaque sui obice mentem humanae opinionis excedat, ut neque quid extra se neque quid intra sit sensu persequente capiamus. in his tamen tantis tamque admirabilibus rerum naturarumque uirtutibus in deo hoc, quod Sion salua sit ciuitatesque Iudaeae aedificandae sint, caeli, terra, maria laudabunt? humana utique opera et caduca et ipso tempore ac uetustate soluenda! quod si extractas esse eas laude sit dignum, non magis conseruatas esse eas, ne destruerentur, proficeret ad laudem?

30. Non ergo haec maximae utique praestantissimaeque rerum omnium uel magis, quibus uniuersae res contineantur alanturque, naturae maris, terrae et caeli ad inanium pane ac leuium operum laudem aduocantur: id est, quia Sion saluificata sit extractaeque Iudaeae ciuitates, quas post Babyloniorum Antiochique uictoriam bellum quoque Romani regis absumeret. dehinc ipsam hanc inopem impiamque sententiam rei quoque communis scientia et ratio condemnat. nam ob id aedificari ciuitates Iudaeae propheticus sermo declarat, ut in ea, quae salua facta sit, Sion inhabitent. quid hic secundum humanas extructiones ciuitatumque fabricas intellegentiae loci est, cum neque in aedificandis his laus ulla sit, quae sint postea destruendae. neque ratio et natura patitur aedificari ob id ciuitates, ut inhabitent ciuitatem?

1 lunaris *ex lumen lumen m. 2 V* 2 obici *V* 3 ut *om. V* infra *V*
 4 admirabilibus — naturarumque *in marg. infer. add. m. 2 V* 5 in de
 hoc *V* 6 iudeae *VP* iudae *T* aedificandae sit *V* = difcande sint *P*
 defigandae sint *R* terras *V* 8 quo si *T* extractas esse eas *temptari*,
 extracta *V* *R* ex tructa ea ut sit *P*(α) extractas eas ut sint *T* extruc-
 tas eas esse ut sint ϵ laude fit *VP* α 9 nonne ϵ 11 ha *corr. m.*
 2 *V* maxime utiquae praestantissimeque *V* 13 caeli animalium *V*
^{ne}
 poene *V* poene *R* 14 laude *V* 15 post *om. V* babyloniorum *VP*
 antiochique *V* antiochique *RP*¹ 16 uictoria *V* 17 res quoque *V*
 18 scientiae et *V* aedificare *P* ciuitas *V* 20 inhabitet *VRPE* et
 quid *V*²*R*³*ITE* 22 quae sit *R* 23 et naturae patitur *V* id *add*
m. 2 V inhabitet ciuitate *V*.

31. Est autem digna plane deo laus cæli, terræ ac maris confessione tribuenda, quod illa filia Sion, quæ inueta in Hierusalem tanto præeuntium sequentiumque comitatu, salua per deum sit: in quam angeli concupiscunt, in quam creatura omnis gemens dolensque prospectat, in qua æternitatis nostræ gloriam laudemque speculamur, in qua ædificatarum ecclesiarum ciuitates manebunt. Sion enim, licet colliculus templo, quod in Hierusaiem fuit, iunctus sit, tamen secundum interpretationem ex hebreo in latinum græcumque sermonem speculatio dicitur, in hoc ergo corpore domini, quo resurrexit ex mortuis, quo a dextris uirtutis consedit, quo in gloria dei patris est, spem nostram uitamque speculamur. et quia reuelationem nostræ in eo claritatis et ipsa in eandem liberanda creatura omnis expectat, salutem huius Sion sub significatione cæli et terræ et maris laudat: quia omnia in cælis et in terra pacificata et reconciliata per eam deo sint, quia in resurrectionis gloriam, cuius spem in ipso ex mortuis resurgente speculamur, peccatum, mors, corruptio a uita et immortalitate deuorata sint et exhausta. nam si super unius peccatoris penitentiam magnum in cælis gaudium est angelorum, quanto magis in totius mundi reconciliatione lætitia sit?

32. Et quia in finem pro his, qui inmutabuntur, est psalmus, Iudææ etiam ciuitates, ut in Sion inhabitent, ædificandæ esse laudantur. et ciuitates ipsas conuentus hominum esse quis dubitet? ecclesiam uero ex conuentu plebium effici

1 dignæ I¹ 2 quod inueta V^c 3 hierusalē (om. in) PT^c comitatus V¹ fort. comitatu est 4 in qua creatura R in qua natura V¹ 6 gloriam et gloriam dī m. 2 V¹ specularum V¹ ædificatarum con. Bened. cod.

R confirmata, ædificaturum V¹ ædificata P^c ædificatæ TE 8 fuit om. V 9 ex hebreo VR 10 quod resurrexit E quod a VE 11 quo in gloriā R quo in gloria T quod in gloria VP^c dei om. PT 13 et ipsa ex ipsa m. 2 V¹ in eadem P^c 14 cæli terræ V¹ 15 et reconciliata V¹ 16 qui in V¹ gloria T 17 resurgentes V¹ et corruptio V¹ 18 deuorata ex deuora P^c sit R 19 poenitentia T et. Ps. CXXI cap. 9 20 quanto maior VPTb 22 in fine VRP 23 ut in Sion — et ciuitates om. V inhabitarent b habitent PT 24 esse om. PT 25 ecclesiam V ecclesias T plebium VRPT (Bened. adn. falsa).

notum est. in hac ergo Sion, quæ in se etiam illam primiti-
uorum conscriptorum in cælis complexa sit ciuitatem, habitatio
nostra perficitur, qui ut semen Abrahæ ita et semen Iudæ
manemus. non enim qui in manifesto Iudæus, sed
5 qui in occulto Iudæus et qui in spiritu. ob quod in
his nostris conuentibus ciuitates quoque Iudææ sumus.

33. Ac ne sibi Israhel impius in ciuitates Iudææ gloriam eo,
quod secundum carnem seruorum dei semen est, uindicaret,
eorum hereditatem, eorum habitationem in Sion esse demonstrat,
10 qui nomen domini diligant: ut pietatis magis sit, non generis
electio, quia præstet omnibus caritas dei, quæ in Christo est,
et Petrum nihil aliud, quam utrum se amaret, interrogat
dominus noster Iesus Christus dei filius, qui est benedictus in
sæcula sæculorum. amen.

15

PSALMUS LXIX.

In finem in rememorationem, quod saluum me fecit
dominus.

Domine deus. in adiutorium meum intende et
reliqua.

20 1. Alius hic in rememorationem psalmus est; nam
tricesimo et septimo eadem inscriptio est. ex ipsa autem uerbi

4 Rom. II, 28 sq.

3 habraae V 4 qui in manifesto Iudæus sed qui in occulto Iudæus
et qui in spiritu *scripsi cf. Sabatier III, 603* qui in (in *add. m. 2*)
occulto iudæus sed qui in occulto iudæus sed qui in spū V qui in
manifesto iudæus sed qui in occulto *d²* qui in occulto iudæus sed qui
in spiritu RPT qui in carne Iudæus sed qui in spiritu E locus nota
aberratione deprauatus 6 iude *supr. scr. R iudæ PT* 7 ac ne — iudæe
(sic) in marg. *infer. add. m. 2 V* ac ex hac R impius ciuitates P
tū
impious ciuitatis T impius ciuitatum e impius ciuitatis b 8 secundurnem
carne V uindicare V 9 eorum *ex meorum V* 10 generis *ex geris P*
11 in xp̄o est et petro est et petrum *corr. m. 1 V* 12 aliut V 13 in
omnia saecula VPTE Explicit psalmus LXVIII incipit psalmus LXVIII
feliciter V et sic R *omisso feliciter, Expl. psāl LXVIII inep psāl LXVIII*
(sic) P Expl. de psalmo LXVIII incip. de LXVIII T 16 in cōmemo-
rationē h. l. V, *om. titulum RPT* 20 in rememorationē V in rememo-
ratione RPTTE nam in XXX et VII V 21 in scribtio VP.

huius significatione usuque communi, quid in rememoratione præscribi intellegendum sit, docemur. nam rememorationis precatio ei competit, qui se incidere in obliuionem eius, a quo uel auxilium uel ueniam expectat, pertimescit et aut sui ad salutem commemorationem fieri desideret aut eorum ad pœnam, qui sibi semper infesti sunt. et quidem in anteriore superscriptionis ipsius psalmo de uenia et salute tractatum est. qui totus ex persona dolentis domini pro nobis portantisque peccata nostra consistit. in hoc uero necessitas poscendæ ueniæ non relicta est, quia iam superior et contiguus huic psalmus in saluificatæ Sion ædificatarumque ciuitatum Iudææ laude conclusus est. sed est in eo rememoratio in impios ultionis et retributionis in sanctos. et quia non illi Daud, sed in illum Daud psalmus in finem est, secundum editam in anterioribus ex nominis proprietate rationem ex persona domini tractabitur, ut ipso psalmi fine noscetur.

2. Domine deus, in adiutorium meum intende. piæ confessionis hæc uox est, adiutorium a domino et deo sperare; sed plus hic nunc, quam in deprecationibus sperandi auxilii solet, sermo significat. uideri enim id potest, qui in adiutorium positus sit super potentem, nunc in adiutorium, in quod positus est, ut intendatur orare. et quis hic sit, non ambigitur ex psalmo, in quo inest scriptum: posui adiutorium super potentem. exaltaui electum de plebe mea. inueni Daud seruum meum. et ne aliquid in

23 Ps. LXXXVIII, 20 sq.

2 edocemur *VPT* rememorationes *I* 3 et competit *I* incedere *P*
 4 expetat *PTb* 6 in anteriorem *I* 8 pro nobis dōn ⁱ *I* 9 consistit
 ex constitit *m. 2 V* 10 psalmus saluificatæ sion *PT* 11 iudæ *PTb*
 conclusus est *add. m. 2 V* 12 in ea *VRP* rememoratione in *V* et
 retributionis *om. V* 13 in sanctos *ex* in sancto *R* in s̄o *V* sed in
 illum dauid *om. I* 14 in fine *VRPT* 15 nominis (is in *ras. 3-4 litt.*)
R proprietatem *I*¹ narrationem *R* 16 fine *ex sine m. 2 V* 19 hic
 num *VP* 20 auxili *V* auxilii *ex* auxilio *m. 1 R* sol& *m. 3 in ras. R*
 potest ut qui *Ve, an* potest eum qui? 21 positus sit — in quod *om. V*
 23 inest scribtum est *V* adiutorium meum super *VRe sed cf. Abh.*
IV. 84 24 et exaltaui *RPTĒ* 25 et ne aliquid seruum in illud *V.*

illum David Iessæ referri posset, adiecit: et ego primogenitum ponam eum, excelsum super reges terræ. ac ne, quod primogenitus est, ad primitias indulti ei a deo regni trahi posset, id, quod soli domino Iesu Christo proprium esset, ostendit dicens: et sedis eius sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta manet in æternum et testis in cælo fidelis.

3. Nunc ergo, qui aduersum potentem positus sit adiutor et qui intendi in adiutorium suum precatur, pœnam in eos, qui sibi aduersantur, expostulat dicens: confundantur et reuereantur, qui quærunt animam meam: auertantur retrorsum et erubescant, qui cogitant mihi mala. auertantur statim erubescences, qui dicunt mihi: euge euge. ex uerbis loquellæ sermonisque nostri diuinus sermo pendendus est. pudor et confusio ex dedecore est, auersio ex repulsa est: reditus uero non in alia loca magis quam in ea est, unde digressio est. qui quærunt ergo animam sancti huius, qui in adiutorium suum orat intendi, primum confundentur, post etiam auertentur, dehinc auertentur non in alia, sed retrorsum. et idem est dictorum ordo, qui et rerum. confundentur enim eius animam quærendo, quem cum peremerint, scient eum uiuere: quia deus uitæ et resurrectionis est dominus. dehinc postea auertentur, ne occurrant cum sanctis obuiam Christo in nubibus raptis. postremo auersio non in

1 Ps. LXXXVIII, 28. 5 Ibid. 38.

1 iessæ V iesse RPTTE possith. l. VR sed cf. lin. 4 2 gentes R ^{reges} = ≡ ac
^{super}
 (eras. in?) R 4 soli om. PT 5 sedes RPT 8 aduersū (supr. ser. m. 3) R 11 reuertantur pro reuereantur con. Bened. in adn., sed cf. p. 343, 15 12 retrorsū — auertantur in marg. add. R retrorsum om. VPT qui uolunt mihi R 13 uobis auertantur statim T in marg. infer.
 ■
 adscr. reuertent retrorsū 14 loquæ — læ (eras. l) R loquelæ PTE sermonisque ex sermonis m. 2 V nostræ V 16 auersi ex se repulsa est V 17 qui ergo quaerunt ergo corr. m. 2 V 18 qui adiutorium V orat add. m. 2 V 19 non alia V 20 qui — rerum (re m. 3 in ras. 3—4 litt.) R qui rerum VT 21 peremerint ex peremerent m. 1 R 24 rapti PTe auersi non in RPT auersi non ibunt in e.

alia quam retrorsum. resurgentes enim ex mortuis rursus ad
 pœnæ ultionisque iudicium in infima terræ. unde emerant.
 reuertentur. omnis enim caro resurget, sed non
 omnis demutabitur: et unumquemque in carne siue bona
 siue mala. prout gessit, recipere constitutum est. ergo et quæ- 5
 rentes animam et mala cogitantes et euge euge dicentes et
 confundentur et auertentur et reuertentur resurrectione confusi,
 ab occursu repulsi, in inferna reuocati. euge euge autem
 inridentium uox est, eorum scilicet, qui dixerint: saluos fecit
 alios. se ipsum saluum facere non potest. 10

4. Sed post hanc de impiis præcationem, quia rememorationis
 erat psalmus, pro sanctorum quoque fuit spebus orandum.
 sequitur enim: exultent et lætentur in te omnes, qui
 quærunt te. et dicant semper: magnificetur deus,
 qui diligunt salutare tuum. ut confusio et reuerentia iusti 15
 animam quærentibus. ita exultatio et lætitia quærentibus deum,
 quia secundum prophetam resurgent alii in confusionem,
 alii in lætitiâ. et ut retrorsum erubescerent auertantur, qui
 mala cogitant, qui dicunt euge euge. ita qui salutare dei diligent
 ad confessionem magnificentie dei proficiunt, ut ex gratia in- 20
 dultæ sibi a deo exultationis laudis confessio augeatur. non
 enim aliquo deus. qui idem atque æternus est, indiget, aut
 quicquam in rerum naturis et mentium opinionibus est, quod
 expectet. quod enim incremento demutabile est, id detrimento
 sæpe demutatur. deus autem, qui idem origo et causa gignen- 25
 tibus est. ad æternæ beatitudinis naturam sibi ipse sufficiens

3 I Cor. 15, 51. 9 Marc. XV, 31. 17 Dan. XII, 2.

1 ali V retrorsū *supr. scr. m.* 3 R et retrorsum V enim —
 pœnæ om. R 2 iudiciū V iudicio R infima ex infirma R 6 animam
 iusti et E male R 7 resurrectionē^m R et resurrectione *corr. m.* 2 V
 8 & in inferna R 11 de post V præcationem VR prædicationem
 PT rememorationes V¹ 14 dñs VP dominus Rb 16 deum est b
 17 qui R 18 et om. R auertentur TE 19 diligunt P³T 20 ad con-
 fessione V ut om. P indulgēti sibi dō V 22 aliquid PT idem
 adq. Vⁱ dem adque R om. PT 24 post detrimēto *repetitum* demutabile
 del. m. 2 V 25 mutatur VPTe quidem R quidē^m P qui et T 26 ad
 add. m. 2 V.

nihil extra, quod sibi desit, ne aliunde expectet, derelinquit. magnificatur autem per beneficiorum suorum incrementa nobiscum, cum magnificentia eius et commodorum nostrorum sensu ac iucunditate et referendæ gratiæ laude cumuletur. ergo
 5 quotiensque magnificetur dicimus, totiens aut optandi nobis a deo muneris uota sunt, aut sumpti perceptique confessio est, magnificentiæ eius laude nobiscum per commodorum nostrorum incrementa nascente.

5. Oportuit autem psalmum, qui rememorationis in finem est,
 10 digno rememorationis ipsius fine concludi. sequitur enim: ego autem egenus et pauper sum; dominus adiuuat me. adiutor meus et liberator meus tu domine. ne tardaueris. neque regis dignitati neque regni opulentæ paupertatis atque inopiæ professio congruit, sed ei, qui, ut nos
 15 ditesceremus, pauperem se præstitit, cui ne ad paschæ quidem cenam nisi quæsita et aliena domus fuerit. adiuuari se itaque rogat. in forma enim serui obædiens usque ad crucis mortem factus est. citum quoque auxilium, ut liberetur, orat, ne quæ rememorationis tarditas sit, qui et ipsas illas passionis moras
 20 non ferens proditori dixerit: fac, quod facis, cito, dum liberari in se susceptæ carnis infirmitatem maturatæ resurrectionis uirtute festinat dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

20 Ioh. XIII, 27.

1 nec quod aliunde expetat dereliquit *T*. aliumde *V*¹ expectat *R*^e
 2 suorum *om.* *V* 5 quotiens — (*eras.* *q*) *R* quotienscumque *TE* *cf.*
Acad. p. 29 optandi *ex* optandæ *m.* *I* *R* 7 eius *corr. m.* *I* *V* 8 incrementa *ex* incremento *m.* *I* *R* noscente *VRP* 9 in fine est *VRPT*
 11 egenus sū *R* deus adiuua me *E* 12 meus es domine *R* 14 inopiæ *add. m.* 2 *V* ei qui *T* eius qui *VRP* eius uox est qui *E*
 15 pasche *T* pascae *R* 16 caenam *R* coenam *PTE* quæsitam *V*
 17 serui *ex* saeui *m.* 2 *V* 18 ut *ex* uelut *m.* 2 *V* neq *RT* ne qua
ex ne *q.* *m.* 2 *V* ne qua *P* *cf. Acad. p. 29 et F. Neue Formenl. II. 224*
 19 qui *add. m.* 2 *V* 20 uerens *V* cito *om.* *VRPT* 21 liberari *ex*
liberarem m. 2 *V* post maturatæ *desin. f. 65 T, f. 66 incip. prolog.*
in cantica quindecim graduum: Psalmorem tituli cet. dominus noster —
 amen *om.* *RPe* Explicit psalmus LXVIII incipit psalmus XCI feliciter
^m ^m
V Explicit psalmus LX VIII incipit psalmus CXVIII alleluia a1F *R*;
deest subscriptio in P, ubi in fol. seq. 104 legitur: Expositio quindecim
gradv̄ beati Hylarii pictauensis episcopi. Psalmorem tituli cet.

DE TITULO PSALMI XCI.

Psalmus canticum in die sabbati.

1. Bonum est confiteri domino et psallere no-
 mini tuo, altissime, et reliqua. post legis tempora et
 cognitionem ueritatis conuenit corpus ipsum potius quam um- 5
 bram corporis contueri. lex enim eorum, quæ in domino
 nostro Iesu Christo implenda erant, speciem complectitur: non
 ipsa ueritas, sed in ea meditatio ueritatis, utilis fide potius
 quam effectum, imitatione quam genere. ea enim. quæ obser-
 uari præcepta sunt, non uirtute efficientiæ ipsius utilia erant, 10
 sed obseruantium fide salutaria, ut sacrificiorum diuersitates et
 holocaustorum religiones et circumcisionis cura et sabbati
 otium. hæc enim omnia et prætermissa culpam habebant et
 gesta sub futurorum fide proderant, sicut ait beatus apostolus:
 prius autem, quam ueniret fides, sub lege conclusi 15
 custodiebamur in ea fide, quæ incipiebat reuelari.
 itaque lex pædagogica nostra facta est in Christo,
 uti ex fide iustificemur. at ubi uenit fides. iam
 non sumus sub pædago; omnes enim filii estis
 fidei. ergo quotienscumque aliquid ex lege relegitur, in opere 20
 præsentium mandatorum speculum futurorum est contuendum.
 et erat quidem congruum de singulis superius comprehensis
 adferre rationem, ut secundum apostoli doctrinam uniuersa
 intellegerentur fide futurorum potius quam uirtute ipsius effi-
 cientiæ profuisse: tamen in unum congesta omnia audientibus 25
 ne non tam cognitionem potius quam onus adferant, unam ex
 superioribus partem retractemus et eam scilicet. quæ tempori

15 Gal. III, 23 sq.

1 de titulo psalmi XCI om. V 3 bonum — reliqua om. V 7 ih̄m
 xpo sp̄ciem corr. m. 2 V 8 utilis con. Bened. et illis Vr 11 ob-
 seruantium corr. m. 1 V fide ex fidelium m. 2 V 12 holocaustuma-
 tum V¹ 13 otium ex ootium m. 1 V 16 custodiebar V¹ 17 peda-
 goga V 18 ex fidei corr. m. 2 V ad ubi V 19 filii V 20 rele-
 gitur ex religitur m. 2 V 21 contuendum — fide futurorum in marg.
 infer. add. m. 2 V 25 audientib. non tam V 26 una^m corr. m. 2 V
 27 superiorib. ex superi m. 2 V.

necessaria est. id est sabbati diei: quia ita psalmus inseribitur: psalmus canticum in die sabbati. ut cum per scripturarum celestium auctoritatem, quæ ratio in sabbati requie contineatur, cognouerimus, parem ceterarum quoque rerum, quæ in lege sunt, efficientiam sentiamus.

2. Et de otio quidem diei huius multa præcepta sunt. nam et in ea dominus perfecta mundi huius soliditate requieuit: scriptum est enim: et requieuit deus in die septima ab omnibus operibus suis, quæ inchoauit facere. et rursum hæc eadem sanctificatur in lege ab eo, ut omne opus agi uetitum sit, sicut scribitur in Exodo: in mente habete diem sabbatorum sanctificare eum: sex diebus operaberis et facies omnia opera tua: septimo autem die sabbata domini dei tui: non facies in illo die ullum opus. ergo sabbato et quies dei est et hominum otium. sed quid hoc proficiet ad psalmum, in quo in factura dei gaudium est, et profundæ cogitationes eius. et exurendus peccator ut fenum. et iustus ut palma florens et multiplicandus ut cedrus? nulla hic diei septimi requies, nullum humanorum operum otium decantatur. ergo quia nihil in psalmo de requie huius sabbati continetur, proprietates requiectionis et sabbati, quod in lege præscribitur, requirenda est in psalmis. legimus itaque de impiis dictum: sicut iuravi in ira mea, si intrabunt in requiem meam. deus in sacramenti religione confirmat. non adituros requiem suam: non, ut opinor, huius sabbati requiem significat, in qua post mundi ædificationem scribitur quieuisse. nam sollempnitatem ac lætitiæ diei huius omnes Iudæi in eam gloriantes introeunt, ex

8 Gen. II, 2. 11 Exod. XX, 8 sq. 23 Ps. XCIV, 11.

1 necessario V¹ quia ex qua m. 2 V 2 scribaturarum V 4 quoque ex quo m. 2 V 7 in eam V 8 requiebit V 10 ab eo Vr adeo b 11 in mentem V 12 habete Vr habeto b 14 sabbata V cf. Sabatier I, 175 sabbati r sabbatum b 15 nⁱ illum diem V illo die r in illa die b 17 factumra corr. m. 2 V factura rb 18 exurendus scripsi cf. Sabatier II, 185 et Stud. 1889 p. 320 exurgendus Vr¹ exoriendus r²b iustum V¹ 23 ita V 27 sollempnitatem rb 28 fort. in ea cf. Stud. l. c.

quibus necesse est plures in peccatis agere ac uiuere: hanc enim diem ad quoddam testimonium dignationis in se dei honorant. si hæc ergo dei est requietionis dies, quod cum uenia dictum sit, iam deus mendax est, cum in se contumaces, in filium parricidæ requiem diei huius obtineant.

3. Dehinc cum omnibus omnino sine exceptione aliqua nihil operis agere, sed in otio quiescere iussum sit, quomodo rursum dominus sabbatum soluit dicens: nescitis, quia sacerdotes in templo sabbatum uiolant et sine crimine sunt? ergo non hæc quies sabbati nec hæc eius est otium, cum quando non quiescentes in sabbato maledicti sint * * * * *
* * * * *
sub legem firmitatis accipiens. si sol signaque cetera cursus suos obeunt et habent ab eo permanendi in his, in quibus sunt, substantiam, a quo in hos cursus atque in hæc officia composita sunt, si terra fructus suos profert materiem fecunditatis in dies sumens, per quam ei secundum temporum uices quedam fertilitatis natura subiecta est, si cotidie animarum origines et corporumfigurationes occulta et incognita nobis diuinæ uirtutis molitione procedunt: et magnum est muneris tanti dona sentire, cum tamen eorum institutio nesciatur. sed hæc etsi opus dei sunt, uerum in his labor nullus est. et quamquam habeant ex auctore suo ac dominante, quod talia sunt, non tamen eum, a quo orta et per quem cotidie talia sunt, defatigant.

4. Et hæc quidem magna dei opera sunt, cælum continere, solem cum astris ceteris luminare, sementis terræ incrementa sufficere, hominem firmare, animam reprobare: sed longe

8 Matth. XII, 5.

3 aī est requietionis dī quod V 5 optineant r 7 sed in ex sine m. 2 V 10 quies est sabbati rb eius otium est rb 11 quattuor uersum spatio uicuo in marg. addidit m. 2: hic deest quod addendum est V in r add. m. 2 hic deest 15 substantia Vr officio V 17 templorum V¹ uicem rb 21 nesciatur ex nesciatuis m. 2 V 22 est nullus rb 23 dominante V dñante r donante b 25 sun V defitigant V 26 et quidem hæc rb 27 luminesumentis corr. m. 2 V 28 hominem — reprobare om. r.

his maiora opera perfecta sunt. Moyses enim tantum uisibilium rerum creationes enarrauit rudibus hominum animis, ea ad cognitionem dei proferens, quæ possent intellegi et uideri, ut per hanc conspicabilium operum magnitudinem uirtus eius, qui operatus est, cognosceretur et creatoris potestas per creaturæ admirationem posset intellegi. sed Paulus, testamenti noui interpres, non iam lactis sed panis cibum ingerens ita de domino tradidit: qui est imago dei, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso constituta sunt omnia in cælis et in terra, uisibilia et inuisibilia, siue throni siue dominationes siue principatus siue potestates: omnia in ipso et per ipsum facta sunt. et ipse est ante omnes, et omnia ipsi constant. protrahit ergo nos doctor gentium de cognoscibili materia in inuisibilium intellegentiam et nos ad cognoscendos principatus et potestates et thronos et dominationes de terrenis atque humilibus educit. uerum hæc ex nutu dei patris et in cælis et in terra manent atque extiterunt, et licet per filium omnia, tamen a deo omnia. ipse est etenim caput ac principium uniuersorum, et in ipso uniuersa sunt condita, licet postea de thesauris in se conditis secundum arbitrium potestatis æternæ singula quæque protulerit. uerum cum in omnibus Christus operetur, eius tamen opus est, qui operatur in Christo; et ideo. pater meus, ait, cotidie operatur, et ego operor, quia opus patris est, quicquid manente in se deo patre filius dei deus Christus operatur; atque ita per filium cotidie omnia, quia omnia pater operatur in filio. igitur cotidie Christus operatur; et, ut arbitror, animarum initia. configurationes corporum. profectus et incrementum uiuentium opus eius ostendunt.

8 Coloss. I, 15 sq. 24 Ioh. V, 17.

1 maiore *V* diuisibilium *rb* 4 ut *ex et m. 2 V* 5 ut creatoris *rb* 7 noui, quod in *V* scripsit *m. 1*, in *r* add. *m. 2*, om. *b* ita dño *V* 11 dominatione *corr. m. 2 V* 12 per *add. m. 2 V* 13 omnes et *add. m. 2 V* 14 pertrahit *rb* in uisibilium *V* 16 potestas *V* adque *V* 17 hæc ea nautu *corr. m. 1 V* 18 extiterint *V* existunt *rb* 19 et principium *rb* 21 thesauris *rb* æternæ *ex aeter m. 2 V* 24 ait *om. V* operateur *corr. m. 1 V* 25 quicquid *r* 26 ds xps *V* Christus *rb*.

5. Ut autem absolutius intellegere possimus, quæ operatio dei sit et quomodo operans pater operatur et filius, originem dicti huius nosse debemus. inter ceteras enim curationes, quibus se dominus in carne hominis deum docebat sub uisibili materie potestatem inuisibilis uirtutis ostendens. paralyticum 5 triginta et octo annorum in natatoria porticus Salomonis inuenit expectantem alicuius auxilium, per quem ad motum aquæ per angelum incitatæ deuehi posset. erat autem hoc et in tempore et in homine uirtutis, ut, cum fons piscinæ commotus esset, ille, qui primus aquas esset ingressus, omnem infirmitatem, 10 qua adflicaretur, euaderet. erant autem hæc et præsentium effectibus utilia et futurorum speculo imaginata, cum angelo ad aquas uocante omnium ægriitudinum prompta esset abolitio. hunc ergo paralyticum die sabbati dominus ubi uidit, uerbo curat. præcepto salutem infirmantis efficiens. dicit ergo paralytico: 15 surge et tolle grabatum tuum et ambula. iam non solum sanus paralyticus, sed etiam oneri utilis factus est. Iudæi paralyticum uiolati sabbati arguunt dicentes: sabbatum est et non licet tibi tollere grabatum tuum. quibus respondit: qui me fecit sanum, ille mihi dixit: tolle 20 grabatum tuum et ambula. eundem auctorem facti sui præferens, quem salutis, ut non existimaretur ab eo culpa uiolati sabbati posse proficisci, cuius in uerbo humani corporis instauratio constitisset. ergo quia paralyticum dominus curasset in sabbato, ubi facti ueneratio consequi debuisset, illic Iudæorum 25 omnium odium commouetur. quibus dominus respondit: pater meus usque modo operatur. et ego operor.

16 Ioh. V, 8. 18 Ibid. 10. 20 Ibid. 11. 26 Ibid. 17.

1 ut om. V 2 operante patre dubitanter con. Bened. 3 cetera V curatione V 5 paraliticum r 6 XXX et VIII V cf. F. Neue Formel. II, 153 triginta octo rb aññ V in natatoriae V solomonis V 7 ad modum V 10 esset ingressus esset corr. m. 2 V 11 euadere V 13 egritudinum r aegritudinem V oblitio V 14 dñs V 16 surge tolle rb grabattum V 18 uolati corr. m. 2 V 19 et non ex et m. 2 V non rb grabattum ex grabatum m. 2 V 21 grabattū V 22 proferens rb 24 dñs ex dñs es m. 2 V 26 dñs V.

6. Sed surgit hic ad uiolati, ut putabant, sabbati grauior indignatio, quod patrem suum deum dixerit, æqualem se faciens deo. sed unde hic ludæis dolor est? non enim ita locutus est: deus pater meus est. sed uim adtulit ueritas, et confessionem inuitis ratio extorsit; deo enim esse æqualem opera loquebantur. illi irascuntur quæ non audiunt, et pati nolunt quod ignorare non possunt; et hoc in Christo oderunt, quod eos intellegere est necesse. opus ergo patris in quo est? in eo scilicet, quod agit filius; ait enim: non potest filius facere a se quicquam. nisi quod uiderit patrem facientem. non utique sibi uirtutem ademit, sed obsequio paterno deuinxit arbitrio. non enim nudo sermone significat: non potest filius facere, sed adiecit: a se quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem. ergo omne, quod facit ille, famulatus est. quia non a se quicquam, sed id, quod uiderit, facit: ministerium ueniens de exemplo non operis, sed uoluntatis, quia opus patris in uoluntate est. id enim dominus ait: non ueni uoluntatem meam facere, sed eius, qui me misit, docens non aliud uelle se quam quod uellet ille, qui eum miserat. ergo uoluntatem patris filius tamquam exemplum operationis introspicit, quia omnia intra paternarum cogitationum prouidentiam quadam futurarum rerum prædestinatione formantur. introspicit autem per mutuam caritatem atque naturam; ait enim: pater diligit filium et omnia demonstrat ei, quæ ipse facit. ita et huic dei, ex quo ipse deus natus est, uoluntatem nosse peruium est: et illi, quod uoluntatis suæ cognitionem filio congenuerit, est benignum.

7. Ergo ad sabbati diem, ex quo odium commouebatur, responsum est: pater meus usque modo operatur, et ego operor. est ergo opus dei sabbato? est plane: nam

9 Ioh. V, 19. 18 Ioh. VI, 38. 24 Ioh. V, 20.

2 dñm *add. m. 2 V* 6 loquebantur *ex loquibatur m. 2 V* irascuntur *ex nascuntur m. 2 V* quod non audiunt *rb* 10 a se facere quidquam *b* 11 uirtutem sibi *rb* obsequio se paterno *rb* 12 mundo sermone *V* 13 ab se quidquam *b* 14 omne *om. rb* 19 quam *om. V* 20 qui miserat *ex qui me miserat m. 1 V* 21 omnia *om. r* 24 adque *l* 25 ita ut huic *r* 26 peruium *ex puerum m. 2 V*, 28 quo *ex quominus m. 2 V*.

nisi esset, cælum dilaberetur, lumen solis occideret, terra non staret, fructuum omnium incrementa deficerent: uitæ hominum interirent. si sabbati lege uirtutum omnium constitutio otia-
retur. sed requies nulla est, et cursus idem est, et. ut sex diebus, ita et sabbato elementorum omnium continentur officia. ergo
omni in tempore per hæc pater operatur: operatur autem in filio, qui ex eo est et per quem omnia hæc opus eius sunt. qui ista in se operetur, operantem: et ministerii opus in opus refertur auctoris. itaque filius in paralytico, ut in ceteris, operatus in sabbato est, et per filium opus patris in sabbato
est: atque ita non est in die dei requies. cum dies deo nulla sine opere sit.

8. Quia ergo opera dei exstant, quæ sit eius requies quærenda est. dei itaque opus, opus Christi est; uerum et requies dei deus Christus est, quia ita omnia, quæ dei sunt, in eo
uera sunt, ut his pater quiescat. perfectus enim a perfecto est. quia, ut apostolus ait, omnia ipsi constant, et sicut de se ipse testatus est: sicut habet pater uitam in semetipso, ita et filio dedit habere uitam in semetipso; et rursum apostolus ait: quia in ipso inhabitat
omnis plenitudo diuinitatis corporaliter. itaque quod in eo est uel quod ipso perfectum est, neque iam, quod subsistit ac manet, eget atque expectat aliunde, sed caritate patris atque uirtute. ita et in filio uita est. ut, licet sit natus ex patre, tamen in ea uita, in qua et pater uiuit, existat. nam
et in eo uniuersorum, quæ deinceps crearentur, principia constituerunt: et in eo uniuersa contemplanis consummatis per eum

17 Coloss. I, 17. 18 Ioh. V, 26. 20 Coloss. II, 9.

4 requies ex quies m. 2 V 5 ita ex ut ita m. 2 V 6 alterum operatur add. m. 2 V 7 quia ex eo est b omnia hæc omnia opus V 8 quia ista r operante con. Bened. 11 adque V non est in deo requies b 13 requies om. r quærendum est con. Bened. in adn., fort. recte 14 uerum et — Christus est om. r 16 a add. m. 2 V 17 quia apostolus ait V 18 de se ipso b 19 ita et filio — in semetipso in marg. super. add. m. 2 V 22 pro uel quod ipso Bened. in adn. con. uelut in ipso 25 uia corr. m. 2 V 26 uniuersarum V constituerunt V.

omnibus delectatus est, cum et in filio creatore quiesceret et in his, quæ digna dilectionis filio essent creata, gauderet. hinc illud est in prouerbiis: cum pararet cælum, aderam illi et: ego eram apud eum disponens: mihi adgaudebat,
 5 cum lætaretur orbe perfecto. hæc requies, in qua lætatur pater, quam etiam per sacramenti confirmationem impii non adibunt. est etiam intellegenda domino Iesu Christo requies eorum, quæ inuisibilia sunt, throni, dominatus, principatus, potestates: hæc enim omnia manent incorrupta, indefessa, perpetua. et ideo in his requies existimanda est, quia indulta æternitate iam in eorum perfectis creationibus quiescat.

9. Oportet autem cognosci quidem, quomodo in requiem, quam impii non adibunt, pii et deo subiecti poterunt introire: necesse est enim spem, quæ malis negata sit, bonis relinqui.
 15 sed si Christus dei requies est, ergo hi, qui in Christo erunt, erunt in dei requie. in Christo autem uelle esse se apostolus clamat dicens: sequor autem, si adprehendam, in quo et adprehensus sum, et rursum: omnia autem detrimenta esse duxi et arbitror stercora, ut Christum
 20 lucrifaciam, et rursum: benedictus pater domini nostri Iesu Christi, qui benedixit nos in omni benedictione spiritali in cælestibus in Christo. in quo elegit nos ante mundi constitutionem in ipso, ut simus sancti et immaculati in conspectu eius in
 25 caritate: qui ante prædestinauit nos in adoptionem per Iesum in ipso: quia uerbum caro factum est, quia, cum aliquando essemus alienati et inimici sensus eius in factis malis, nunc autem reconciliati sumus corpore carnis eius. ergo

3 Prov. VIII, 27. 4 Ibid. 30. 17 Phil. III, 12. 18 Ibid. 8. 20 Ephes. I, 3 sqq. 26 Ioh. I, 14. 27 cf. Coloss. I, 21 sq.

3 illi *V* cf. *Sabatier II, 310* illic *rb* 5 orbe *V* *Sabat. 311* opere *rb*
 6 confirmatione ^m *corr. m. 2 V* 7 ih̄s xp̄o ^u *V* 8 dominationes *rb*
 11 quiescatur *V*¹ 13 qua *V* 14 negata est *rb* 15 hii *r* 17 sequor
add. m. 2 V adprehendam *et sic. in seq. V* 20 dñi n̄ ih̄m xp̄i *V*
 22 spiritali *r* 25 in adoptione ^m *corr. m. 2 V* 26 per Christum *b*
fort. per Iesum Christum (ih̄m xp̄m), cf. Sabatier III, 788 28 corpore
 carnis *et factis corporis canis m. 2 V.*

per coniunctionem carnis adsumptæ sumus in Christo: et hoc est sacramentum dei absconditum a sæculis et generationibus in deo, quod nunc reuelatum est sanctis eius, esse nos coheredes et concorporales et conparticipes pollicitationis eius in Christo. patet ergo uniuersis per coniunctionem carnis aditus in Christo, si exuant ueterem hominem et cruci eius adfigant, et ab his, quæ ante gesserunt, in baptismo eius consepeliantur ad uitam, et, ut in consortium Christi carnis introeant, carnem cum uitiis et concupiscentiis adfigant. istius modi enim corpora configurabit in transformationem corporis sui et horum humilitatem in gloriam carnis suæ transferet, qui contundentes omnes cupiditatum aculeos et uoluptatum sordes abluentes post nouæ natiuitatis sacramentum meminerint se non carnem suam habere, sed Christi.

10. Est autem hoc perfectum sabbatum, hæc uera requies, cui more sabbati sæcularis omnia uitæ necessaria pridie præparare præcipimur. Iudæi enim secundum præceptum legis die, quæ anterior sabbato erit, omnia, quæ sabbato sint necessaria, parant, et cibus omnis ac potus ante prouidendus, parandus, recondendus est, non intellegentes in eo umbram futuræ ueritatis ostendi. ut enim ad otium sabbati obtinendum superioris diei geminanda officia sunt — nam et quod ipsi diei et sabbato necessarium sit, curandum est —, ita et nobis æterna sabbata expectantibus, quibus illic possimus uti, præsentis uitæ negotiis sunt præparanda, et nunc quidem necessaria, sed requiem sabbati redemptura. ut igitur ab huius sabbati requie, id est, ut superius ostendimus, a consortio Christi angelorumque, non etiam sacramento dei arceamur, operandum

2 cf. Ephes. III, 5 sq.

3 nunc ex nō m. 2 V reuelatum ex relatum m. 1 V eius ex es m. 2 V 5 aditus in Christo per coniunctionem carnis rb 8 introeunt V 10 configurauit Vr in transformatione rb 12 cupiditatem V¹ per nouæ rb 13 non carnem habere suam r non suam carnem habere b 18 die ex de m. 2 V sunt necessaria rb 21 obtinendum ex obetinandum m. 1 V optinendum r 22 diei ex ei m. 2 V 25 præparanda et et V¹ 26 sabbati add. m. 2 V redemptura ex redemptum m. 2 V 27 angelorumque ex angelumque m. 2 V 28 dī V diei r.

et promerendum est, et per sollicitudinem operum anteriorum
 æternitatis est requies præparanda orationum uigiliis, lectionum
 frequentia, ieiunii uoluntate, humilitatis tranquillitate, bonitatis
 operibus, castitatis nitore, uirtute patientiæ. hæc pridie in
 5 otium æterni sabbati sunt paranda, ut corruptionis nostræ in-
 firmitate in cælestem gloriam transformata nec uitium uoluntas,
 nec ambitio gloriam, nec honorem superbia, nec otium labor,
 nec cibum corpus, nec somnum noctis die lassitudo desideret,
 sed sit nobis æterna lux, uita peruigil, communis usus bonorum,
 10 cælestis satiatus sermo dei, laudum deo et cum angelorum
 choris hymnus æternus. hoc fidei est præmium, hæc corporeæ
 resurrectionis est gloria, in qua nihil desiderandum est, quia
 nullo egendum est: non per inuidiam æmulandum, quia in
 communioue uiuendum; non aut infirmitate aliqua dolendum
 15 aut ætate crescendum, quia immortalitate durandum est. sed
 urendus potius diabolus et malum omne perimendum et æter-
 nitatis nostræ flos optinendus. pro huius igitur sabbati requie
 deo patri filius confitetur. hoc ex persona eius in fine cantatur.
 hoc, sicuti singulorum uersuum interpretatione noscemus, adqui-
 20 sita hominum immortalitate celebratur.

PSALMUS CXVIII.

1. Qui ad doctrinam rationabilis et perfectæ prudentiæ præpa-
 rantur, ab ipsis statim elementis litterarum docendi sunt, ut per-
 5 fectam ueramque rationem tamquam ab exordio primæ institutionis
 consequantur. sciens istud sanctus Paulus apostolus, eam solam
 25 ueram atque utilis doctrinæ esse prudentiam, quæ ab ætatis

1 et promerendum *add. m.* 2 *V* 3 trāquillitatis *V*¹ 7 gloriam *h.*
l. om. *V* 8 somnium *V* die *V* (*cf. de hac genetiui forma Bueheler —*
Windekilde lat. Decl. p. 68, F. Neue Formenl. I, 379) diei *rb* 9 per-
 uigil uita *b* peruigil *r* 10 laudum *r* deo *om.* *V* 13 per inuidia^m
corr. m. 2 *V* 17 obtinendus *b* 19 interpraetatione *V* Explicit psal-
 mus XCI incipit CXVIII alef alleluia *V* Incipit ps CXVIII. Incipit
 littera prima. Aleph aleluia *r* In dī nomine incipit tractatus psalmi
 CXVIII Hilarii epī catholici *C* (*cf. Acad. p. 84*) Incipit tractatus psalmi
 CXVIII Hilarii epī Pictauensis *p* (*de R. cf. supr. p. 344*) 23 litterarum
 elementis *E* 25 istut *V* apostolus paulus *VCp* cum solam *V*
 26 prudentiam *ex prudentiæ m.* 2 *V*.

iniitiis atque ab infantia ipsius inchoaretur exordiis, hæc ad
 Timotheum inter magna atque præclara fidei studiique præ-
 conia in secunda epistula scribit: tu uero permane in his,
 quæ didicisti et credidisti, sciens, a quibus didi-
 ceris, et quod ab infantia sacras litteras nosti, 5
 quæ te possint instruere in salutem. hoc propter
 præsentem psalmum ita dictum sit, in quo, cum cognitio ueri-
 tatis ad eruditionem humanæ ignorantia esset edenda, per
 ipsa litterarum atque elementorum initia doctrinae ordo est
 distributus. secundum enim Hebræorum litteras in singulis 10
 octonis uersibus singulae litteræ præferuntur. est autem omnis
 numerus uersuum in centum septuaginta sex uersibus. nam
 cum ex uiginti duabus litteris omnis hebræus sermo conueniat
 et octonos uersus litteræ singulae explicant, numerus iste uersuum
 octonis partibus multiplicatus expletur. hanc igitur extitisse 15
 causam existimo, ut per litteras totius istius psalmi ordo decur-
 rat: ut, sicut paruuli et inperiti et ad legendum inbuendi hæc
 primum, per quæ sibi uerba contexta sunt, litterarum elementa
 cognoscerent, ita et humana ignoratio ad mores, ad disciplinam,
 ad cognitionem dei per hunc singularum litterarum octonarium 20
 numerum ipsis uelut infantilis doctrinae iniitiis erudiretur.

2. Arduum enim et difficillimum homini est, per se ipsum
 uel per sæculi doctores rationem præceptorum cælestium con-
 sequi; nec naturæ nostræ recipit infirmitas diuinis institutis.
 nisi per eius gratiam, qui hæc ipsa dederit, erudiri. namque 25
 qui simpliciter ea, quæ inter manus sibi inciderint, legunt,

3 II Tim. 3, 14 sq.

1 ad *er* ab *corr. m.* 2 *V* 2 Timotheum *R* fide istudi (*stud. i. ras.*)
i = que (*eras. d?*) *R* 4 a quibus didiceris *V* a quibus didicisti *RCe* a
 quo didicisti *pb* 7 sit *add. m.* 2 *V* cum *supr. add. p* 8 esset = edenda *p*
 esset tenenda *V* 9 elentorum *V* 10 hebreorum *VR* in *om.* *V*
 12 CLXVI *V* centum septuaginta octo *R* 13 hebreus *VR* cōueniat *V*
 conueniat (*con i. ras.*) *R* conueniat *ex* conueniet *C* 14 istae *R* 15 ex-
 titisse (*pr̄ius ti s. s. m. β*) *R* 16 tocius *C* totus *V* decurreret *VCp*
 17 paruoli *V* & ad (*& s. s. β*) *R* 18 contexta sit *V* cum texta sunt *C*
 19 humana *ex* huma *m.* 2 *V* ignorantia *C* 21 uelud *p* ueluti *Ve*
 infantulis *Cα* 22 homini *ex* hominis *R* per se *om.* *V* 25 qui haec
 ipsa *om.* *R* 26 inciderunt *V* legunt *ex* legunt legunt *m.* 2 *V*.

existimant nihil differentiae in uerbis, nihil in nominibus, nihil in rebus existere. sed si istud communis conloquii sermo non patitur, ut sub diuersis rerum nuncupationibus non diuersa significata esse intellegantur, numquid dei eloquia tam inperita
 5 et tam confusa esse credemus, ut aut inopia uerborum, quibus uterentur, laborauerint aut distinctionum genera nescierint?

3. Plures enim cum audiunt legem, iustificationem, praecepta, testimonia, iudicia, quae omnia Moyses sub diuersa uniuscuiusque generis uirtute disposuit, unum atque idem esse existiment:
 10 ignorant aliud legem, aliud iustificationem, aliud praeceptum, aliud testimonium, aliud esse iudicium; quae multum a se differre et discrepare, testis nobis est octauus decimus psalmus, quo continetur proprietas uniuscuiusque et nuncupationis et generis. lex enim domini immaculata, conuertens
 15 animam. testimonium domini fidele, erudiens paruulos. iustitiae domini rectae, laetificantes corda. praeceptum domini lucidum, inluminans oculos. timor domini sanctus, permanens in saeculum saeculi. iudicia domini uera, iustificata in ipsum.
 20 sunt ergo distantiae in singulis quibusque rebus et prudentis atque intellegentis uiri est in his, quae scripta sunt, discernere, ubi lex, ubi praeceptum, ubi testimonia, ubi iustificationes, ubi iudicia constituta sint: ne illa, quae sermo propheticus mirabili uniuscuiusque rei proprietate distinxit, ea ignorantiae nostrae infirmitas indocta inperitiae opinione confundat. itaque per litteras
 25 psalmus iste discreuit, ut per haec uerborum elementa credendi

14 Ps. XVIII, 8 sq.

1 nominibus *ex* omnibus *U*erba in nominibus nihil *om.* *V* 2 istud *V*
 5 et *om.* *Cp* credimus *RCpE* 6 ut distinctionum *R* nescierunt *V*
 8 uniuscuiusque (uniusc *i. ras.*) *R* 9 adque *VR* existimant (*pE*)
 10 aliud *V* aliud iustificationem *ex* aliud legem iustificationem *m.*
 2 *V* 14 domini *om.* *V* conuertens *C* 15 animas *CE* 16 paruulos *V*
 19 iustificata in semet ipsa (*Cpe*) 21 adque *VRC* discernere *ex* dis-
 cerne *m.* 2 *V* 22 testimonium *pE* 23 sint *ex* sit *m.* 2 *V* ne In
 illa *R* quae *ex* q. *m.* 2 *V* 24 rei *om.* *VCp* distinxit *V* distinxit *ex*
 distinxit *C* 27 istae *R* crediderit *V*.

et uiuendi et erudiendi in deum doctrinæ ratio et distinctio doceretur.

4. Plures autem arbitrantur simplicitatem fidei ad absolutam æternitatis spem posse sufficere, tamquam innocentia secundum iudicium sæculi doctrinæ cælestis non egeat institutis. et quia aliter se res habet, idcirco nunc uiuendi in deo innocenter et in innocentia religiose manendi cognitio multa cum copia prophetici sermonis exposita est: quia difficile est quemquam per semetipsum, id est per sæculi instituta hanc innocentia religioſæ cognitionem et uerum usum uitæ piæ et innocentis adipisci. nouit etiam infirmam per se esse humanam naturam apostolus ad hanc uiuendi scientiam capessendam. nam cum de charismatum et munerum dei donis doceret, cum primum sermonem sapientiaæ prætulisset, statim sermonem scientiaæ subiecit. hoc enim scientiaæ post sapientiaæ sequens a deo donum est, quia usus sapientiaæ in usu scientiaæ perfectus est.

5. Occurrit autem in præſenti psalmo etiam ea nobis difficultas, quod, cum duos tantum psalmos acceperimus per litteras hebræas conscriptos, id est centesimum undecimum atque duodecimum, ita ut a prima usque ad uicesimam et secundam secundum Hebræos litteram uersuum numerus conueniret uersusque singuli a singulorum elementorum initiis inchoarentur, in hoc nunc psalmo octonos uersus elementa singula obtinerent. sed cum omnia uiuendi, credendi et placendi deo præcepta continerentur in psalmo, in eo numero omnia litterarum initia

1 in dñi doctrinae *V* in domini doctrinae *R* in dominum doctrinae *Cp* in domini doctrina *e cf. Acad. p. 49 et lin. 24* 4 innocentia *V* 5 institutis non egeat *pE* 6 habeat *p* nunc *om. p* uerba innocenter et in *om. V* in ante uocem innocentia *om. C, supr. add. p* 7 innocentia (in *ras. fuit e*) *V* innocentia (in *s. s. m. I*) *R* innocencia *C* 10 ad uerum usum *Ve* pie *V* adipisci *ex adisci m. 2 V* 11 per se *om. Cp(A)* esse *om. R* 12 carismatum *V* 13 et dñi *V* 14 uerba prætulisset — scientiaæ *om. V* 15 post sapientiaæ *add. m. 2 V* sequens a dō *V* sequens ideo *C* 16 in usū *R* in usus *C* 19 hebreas *VR* CX = I adque XII (in *ras. fuit C*) *V* centesimum undecimū atque duodecimū *Cp(A)* centesimum — — — — — decimum adque undecimum (in *ras. m. 3*) *R* *cf. LXX Tischend. II, 94* 20 usque ad uicesimam secundam *RCp* usque uigesimam secundam *E cf. Addenda* 21 litteram secundum Hebræos *p* 23 optinerent *R* 24 et credēdi *V* credendiq: *p* 25 contineantur *ε*.

continentur, qui maxime secundum plenam et religiosam eiusdem numeri uirtutem primus omnium conuenientium in se undique partium æqualitate perfectus est. primum etenim per duas in se partes ex partibus coequalis, tum deinde per quattuor æque
 5 partes conuenit: ut uirtutes psalmodum, qui in hoc numero uel singulari uel multiplicato conlocati sunt, docent numeri huius esse sanctam et religiosam plenitudinem. hic autem numerus etiam in lege sanctus est. iussum enim est, ut, qui natus esset, in octauo signum circumcisionis acciperet. hæc etiam in cir-
 10 cumcisione domini ratio seruata est; et in hoc dierum numero, cum ipse circumcisione non egeret, oblatus in templo est, ut in corpore eius humanæ carnis recideretur infirmitas. hic etiam numerus omnia genera pecudum, ut digna sacrificiis habeantur, emundat; octaua enim die iubentur offerri. et in
 15 hoc numero diluuii diebus origo rursum humanæ generationis eligitur. consummatio igitur nunc doctrinæ et eruditionis nostræ sub perfecti huius numeri absolute per singula elementa concluditur. ante quem neque munda deo hostia fuit, neque in generis familia quis cessante circumcisione susceptus
 20 est, et ex quo rursum iterandæ generationis cœpit exordium. primæ igitur litteræ hi uersus sunt:

ALEPH.

1. Beati immaculati in uia, qui ambulant in lege domini. beati, qui scrutant testimonia eius, in
 25 toto corde exquirunt eum. dictorum ordo non neglegendus est; qui si non diligenter a nobis cognoscitur, ne dispositæ quidem beatitudinis ordinem consequemur. non enim

1 maximæ R 2 ⁱ uirtutem V in se = undique R 4 et partibus V
 coequales V III ^{or} (sic) R 5 partes ex partis m. 1 R conuenti R
 uirtute RC numero ex uero corr. m. 2 V 6 doceant Cp(A) 8 iussit
 enim ea, ut C esset ex esse m. 2 V 9 circumcisione (om. in) p
 10 ratio ex ratione m. 2 V 11 circumcisiōnē R oblati ex oblatos C
 14 habent^r p 15 diluuii V 17 nostre V 18 hostia ex hostiam V
 19 cessante (nte in ras. a ex o?) R 20 et in quo C regenerationis VC
 24 scrutant V cf. Neue Formel. II, 320, scrutantur RCp 25 exquirunt
 ex quirunt m. 2 V 26 agnoscitur p nec C 27 consequimur p.

primum: beati scrutantes testimonia dei. sed primum: beati immaculati in uia. prius enim est, confirmatis moribus et in innocentiae studium ex communi probitatis honestate compositis ueritatis uiam ingredi: sequens deinde est, scrutari dei testimonia et expurgato emundatoque animo ad inuestiganda adesse. ordinis autem huius et alius propheta non inmemor est dicens: serite in iustitiam uosmetipsos et metite uos in fructum uitae et inluminare uos in lumine scientiae. non inluminatio primum, sed satio nostra praecipua est. ut, cum antea nosmetipsos, id est uitae nostrae usum in spem fructuum seuerimus, deinde cum, quae sata sunt, messuerimus, tunc nos lumine scientiae inluminemus. tenendus igitur hic ordo est: sationis messis et inluminatio. plures enim nostrum inluminari se prius quam serere ac metere festinant, cum satio atque messis quaedam consequendi luminis praeparatio sit.

2. Prima igitur haec beatitudo est, beatos esse, qui immaculati in uia sint: sed non in uia fortuita et in incerta et in erratica, sed in uia, in qua in lege domini ambulatur. plures etenim utilem et necessariam uiam se esse ingressos existimant; sed immaculati in uia non erunt, quia non in lege domini ambulant. sed uia haec non solum ineunda est, sed etiam peragenda. nemo enim dum in uia est, id. ad quod per uiam tendit, obtinuit; beatus Paulus ait: non quod aliquid acceperim aut iam perfectus sim: sequor autem si adprehendam, in quo et adprehensus sum a Christo.

7 Osee X, 12. 24 Phil. III, 12.

2 est om. R 3 et innocentiae studiis C et communi V 4 uiam ueritatis E 6 esse V 7 seritae R in iustitia pE (LXX εις δικαιοσύνην) 8 in fructu VR' in fructu pE (LXX εις καρπόν) 11 in spem usum (del. m. 2) fructuum V seuerimus V se = u = erimus R seruerimus Cp 12 messuerimus ex messuerimus m. 2 V inluminemus ex non inluminemus corr. m. 2 V 13 hic om. R messis ex messas corr. m. 1 R 14 nos V¹ ac ex hac R 15 adque VR 17 primo R 18 in uia priore loco add. m. 2 V fortuita ex fortuito V in ante incerta om. V 20 necessariam ex necessarium m. 2 V = = uiam (in ras. fuit et) V se = R sese VCp 23 per = genda p cf. Acad. p. 87 26 adpraehensus V.

ergo adhuc ille pergebat; sed pergebat ea, quæ retro sunt. obliuiscens, his autem, quæ in priore sunt, se extendens. itaque uiam hanc agens beatus est, qui cum obliuione præteritorum in futurorum spem extenditur. et quæ uia sit, in qua unus-
 5 quisque ambulans beatus sit, dominus docet dicens: ego sum uia. quisquis igitur in præceptis eius institerit, hic beatus est, dum uitia carnis coerceat, dum animi petulantiam edomat, dum auaritiæ famem uincit, dum terrenorum honorum gloriam euitat. qui in his ergo manserit, hic est immaculatus in uia
 10 et in lege domini ambulans.

3. Adiectio autem ea, qua dictum est: in lege domini, non est otiosa. est enim et peccati lex, de qua ait beatus apostolus: uideo aliam legem in membris meis con-
 15 tramilitantem legi mentis meæ et captiuum me ducentem in lege peccati. ergo quia et lex peccati esset, ideo lex domini dicta est. nisi enim et lex esset exterior, non cum adiectione proprietatis legem domini propheticus sermo dixisset.

4. Sequens deinde uersus est primæ litteræ: beati scruta-
 20 ntes testimonia eius, et in toto corde exquirunt eum. in primo uersu est: qui ambulant in lege domini,

5 Ioh. XIV, 6. 13 Rom. VII, 22.

1 sed pergebat *add. m. 2 V* sed pergebat & ≡ ea C et ea *omisso* sed pergebat p, in R prius et posterius pgebat *corr. m. 3, quae* *add. lineolam litt. p et scrips. ge in ras.* 2 in his (in h in ras. m. 3, i m. 3) R in pri euan., in marg. In priora m. saec. XI. R in priora pE 3 est *add. m. 2 V* cum obliuionem VC praeteritorū (rū euan., in marg. *add. m. s. XI.*) R 5 dñs (ns euan., in marg. dñs m. s. XI.) R 6 quisque VC 7 dum uitā ≡ (eras. e, lineol. *add. m. 3?*) R choer^c & C cohercet p petulantia^s = (eras. e, lineol. *add. 3*) R 8 uincit (it in ras.) R 9 manerit V 11 adiecti (ti in ras.) R qua ex quae R dic ≡ tum R 12 enim *ceras.* R autē C et *add. m. 2 V* 13 liam *corr. m. 2 V* legem (em *add. m. 2*) V cōtramilitātem ex cōtralite- militātem V repugnantem R cf. Roensch d. n. Testam. Tertull. p. 334 14 et captiuam ducentem p 15 in legē Vp (ἐν τῷ νόμῳ Tischendorf Nou. Testam. Vat. 1452) 19 est uersus V beati qui scrutantur RCpE (sed R qui *supr. scr.*, ur in ras.) 20 et om. C 21 post in primo 3—4 litt. *eras.* R uersus V.

in secundo: qui scrutant testimonia eius, in quarto, quia tertius supplementum dedit secundo, de mandatis ait dicens: tu mandasti mandata tua custodiri nimis, in quinto de iustificatione: utinam dirigantur viæ meæ ad custodiendas iustificationes tuas, in sexto rursum 5 de mandatorum effectibus: non confundar, cum respicio in mandata tua, in septimo de iudiciis: confitebor tibi, domine, in directione cordis, in eo, quod didici iudicia tua, in octavo de iustificatione: iustificationes tuas custodiam, non me derelinquas usquequaque 10 nimis. si ergo aliud lex, aliud præceptum, aliud iudicium, aliud iustificatio, aliud testimonium, necessarium est ab eo, qui hæc omnia constituit et condidit, intellegentiæ gratiam nos et munus orare. totum hoc autem in commune lex dicitur. sed est quiddam in his speciale, quod propriam in se habet legis 15 nuncupationem.

5. Quid ergo est lex? umbra scilicet, ut apostolus ait, futurorum: quod de ceteris scriptum nusquam est, ut futurorum umbra sit aut iustificatio, aut testimonia, aut mandata: sed tantum id legi proprium est, ut apostolus in plurimis docet, 20 non secundum litteræ intellegentiam legem esse tractandam, sed secundum spiritalem doctrinam futurorum in ea umbram esse noscendam. ait enim: non obturabis os bouis triturantis et adiecit: numquid pecudum deo cura est? an propter nos dicta scriptaque sunt? et 25 rursum: legem legentes non audistis, quod Abraham

17 Coloss. II, 17. 23 I Cor. 9, 9. 26 Gal. IV, 21 sqq.

1 secundo (om. in) R secundum V scrutantur RCp 3 custodiri
ex custodire R custodire C 4 dirigantur V 5 in VI R 7 in omnia
 mandata tua Cp 9 de iustificationibus V 11 aliud lex ad præcep-
 tum V 12 est *ex aest m.* 2 V 14 totum autem hoc *ex totum hoc autem*
m. 2 V 15 *se om.* V 18 scriptum nequaquam est C scilicet ut E 20 in
 lege proprium est C 21 litteræ — secundum *add. m.* 2 V 22 in
 eam V 25 annon RCpE scriptaque om. RCp in hoc quoque folio
 (90) codicis R interdum nonnullæ litteræ in textu evanuerunt, quas manus
 saec. XI. in margine recte supplevit 26 legentes *ex* legis (gen *evan.*,
in marg. legentes) R habraham RC.

duos filios habuit, unum ex ancilla et unum ex libera? sed qui ex ancilla, secundum carnem natus est; qui autem ex libera, secundum re-
 missionem. et quia lex futurorum umbra est, adiecit: quæ
 5 sunt allegorumena, hæc enim sunt duo testamenta.
 ergo quæcumque doctrinarum spiritalium umbram complexa-
 bunt, hæc lex esse dicenda est: quia lex et spiritalis
 est et umbra est futurorum.

6. Mandatum autem domini est, in quo observatio præcep-
 10 torum et custodia continetur, ut illud: non occides, non
 mœchaberis, et cetera horum similia. et quia hæc simpli-
 cia et splendida sunt nosque in uerum lumen per obseruantiam
 suorum dirigentia, ideirco ita dictum est: præceptum do-
 mini lucidum, inluminans oculos. de lege autem non
 15 conuenerat ista dixisse, quia per umbram futurorum sancta est
 et animas per futurorum cognitionem conuertens; mandatum
 autem per obseruantiam sui inluminans.

7. Ergo quia beati sunt scrutantes testimonia dei, et aliud
 legem, aliud mandatum, aliud testimonia esse sicut cetera
 20 diximus, quæ hæc dei sint testimonia, noscendum est. legis
 etenim totius liber sub testimoniis datus est. cælum namque
 et terram Moyses librum testamenti traditurus in testimonium
 aduocauit. sunt et plurima in causam testimoniorum constituta,

4 Gal. IV, 24. 7 Rom. VII, 14. 10 Exod. XX, 13. 13 Ps. XVIII, 9.

1 habuit duos filios *R* (*Nou. Testam. Vat. δύο υἱὸς ἕσχευ*) 2 sed
 qui — ex libera *in marg. add. m. 1 p* 3 remissionem *V* 4 um-
 bra esset *p* 5 allegorumena *p* allegorica (*e et ca in ras. m. 3*) *R*
 allegoriarum *C* hæc enim sunt *ex* hæc enim est sunt *m. 1 V* 6 ergo
 h quæcum (*h del. m. 1*) *V* umbra *C* complexabunt (*u m. 3?*) *R*
 complexabant *ex* complexabunt *m. 2 V* complexa sunt *Cp* 8 et umbra
 futurorum *Rp cf. Stud. 1889 p. 316* 9 dñm (*i add. m. 2*) *V* 10 illud *V*
 non mœcharis *V* 13 suorum *RVC* sui *pE* adiectum est *V* 15 quæ per
 umbram *E* sancta — futurorum *om. V* 17 per obseruantiam (*ob*
add. m. 2) *V* 19 legem — hæc dei sint *in marg. inf. add. m. 2 V*
 testimonium *Cp* 21 enim *CpE* 22 traditurus in testimoniorum *ex*
 tradituris in plurima in causam testimoniorum *m. 2 V* 23 sunt et *V*
 et sunt *p* in causam testimoniorum *h. l. add. m. 2 V* in causa testi-
 moniorum *Cp*.

cum Iacob ait: testimonium erit uobis collis iste, et testimonium erit lapis iste. et in Iesu scriptum est: duodecim lapides efferte, ut sint hi in testimonium filiis uestris. curato etiam leproso dominus ait: offer munus tuum in testimonium, quod constituit Moyses illis. apostolus plura ad Timotheum per epistulam loquens denuntiat sub testibus dicens: in conspectu multorum testium denuntio tibi et in conspectu dei uiuificantis omnia et Iesu Christi et electorum angelorum, ut hæc custodias. plura igitur et innumera-
 5
 10
 15
 20
 25
 30
 35
 40
 45
 50
 55
 60
 65
 70
 75
 80
 85
 90
 95
 100
 105
 110
 115
 120
 125
 130
 135
 140
 145
 150
 155
 160
 165
 170
 175
 180
 185
 190
 195
 200
 205
 210
 215
 220
 225
 230
 235
 240
 245
 250
 255
 260
 265
 270
 275
 280
 285
 290
 295
 300
 305
 310
 315
 320
 325
 330
 335
 340
 345
 350
 355
 360
 365
 370
 375
 380
 385
 390
 395
 400
 405
 410
 415
 420
 425
 430
 435
 440
 445
 450
 455
 460
 465
 470
 475
 480
 485
 490
 495
 500
 505
 510
 515
 520
 525
 530
 535
 540
 545
 550
 555
 560
 565
 570
 575
 580
 585
 590
 595
 600
 605
 610
 615
 620
 625
 630
 635
 640
 645
 650
 655
 660
 665
 670
 675
 680
 685
 690
 695
 700
 705
 710
 715
 720
 725
 730
 735
 740
 745
 750
 755
 760
 765
 770
 775
 780
 785
 790
 795
 800
 805
 810
 815
 820
 825
 830
 835
 840
 845
 850
 855
 860
 865
 870
 875
 880
 885
 890
 895
 900
 905
 910
 915
 920
 925
 930
 935
 940
 945
 950
 955
 960
 965
 970
 975
 980
 985
 990
 995

8. Horum itaque cognitionem per doctrinam quis adeptus scit se sub testibus uiuere. et cum natura humanæ infirmitatis procliuus ad uitia est, refugit tamen uel sub teste peccare: quod ipsum docet nos communis consuetudinis ratio. quis enim furari sub teste non metuit? quis ad scelus nisi secretum elegit? quis ad adulterium non aut solitudinem aut noctem optauit? et si quando incalescentibus iam ad crimen animis promptum est, tamen furor insanientis uoluptatis occursu testis coercetur, et in sese abruptam humanæ petulantiae naturam

1 Gen. XXXI, 52. 3 Ios. IV, 5. 5 Matth. VIII, 4. 7 I Tim. 5, 21.

2 IHesū R 3 efferte RCp hii in testimonium p hii in tesmonium V
 hi testimonium C 4 curato (o in ras.) R cur V 5 offers VR in
 testimoniū ex in testimonio R in testimonio V 9 et ihs xp̄s V
 12 apostolorum add. m. 2 V in beatitudine om. C 13 permanet V
 neque add. m. 2 litteris te deletis V 14 nsim sub testem V diuinis
 omnia C 15 repletu^m V 18 itaqu^m e V 19 scit se sub testibus
 se uiuere V naturam V 22 furari ex fura m. 2 V metu & Rp ad
 ex ed m. 2 V 23 eligit VC eliget p 24 optabit Vp incalescentibus
 uitii iam (tam p) CpE animus promptus est CpE 25 uoluntatis E
 26 cohercetur RCp cohercetur ex coherceretur m. 2 V abrupta p
 natura p.

nonnumquam intercessio repentina reuocauit. si ergo metus
intercessionis iam præsumptum animo facinus demoratur, quid
Christianum hominem agere conueniet, scientem se tot undique
spiritualium uirtutum testimoniis, non dico operum suorum, sed
5 ipsius tantum uoluntatis obsessum? nonne cum in aliquam
turbidæ adfectionis uoluntatem infirmitatis nostræ aculeis com-
mouemur, metuimus adsistentes undique nobis choros angelorum
et plenum ministeriis cælestibus mundum? si enim angeli
paruulorum patrem nostrum cotidie uident, qui in cælis est,
10 possumus testimonia eorum metuere, quos et nobiscum manere
et deo cotidie scimus adsistere. quin etiam ipsum illum
diabolum, per quem ipsa illa uitiorum nostrorum incentiua
præbentur, suosque omnes testes metuere debemus, puncto
temporis omnem amplitudinem mundi huius obeuntem: cui
15 dulce est peccare nos, ut peccatorum nostrorum testimonio
glorietur. est enim eius hæc propria calliditas, instigare ad
peccandum et arguere peccantes. dictum est enim: aut nes-
cis quid sit diabolus, accusator fratrum uestrorum?

9. Et quia essent hæc aduersariæ nobis uirtutes in testimonio
20 cum ceteris permanentes, de sanctis tantum prophetam memi-
nisse dignum fuit dicentem: beati scrutantes testimonia
eius, non aliena scilicet, sed illa, quæ dei sunt. non negle-
gentem autem testimoniorum dei oportet esse scrutationem; ob
quod dictum est: in toto corde exquirent eum. non
25 pro parte studium cælesti doctrinæ adhibendum est, sed toto

8 Matth. XVIII, 10. 17 Apoc. XII, 10.

1 intercessio — metus *om.* V intercessio ista *p* repentina — iam
om. *p* 2 iam *add. m.* 2 V 3 xpianū *ex xpianus m.* 2 V
4 operum — ipsius *om.* V 5 uoluntatis *ex uoluptatis C* ne cum in
euang., in marg. nonne cū *m. saec. XI.* (in, ut uidetur, deerat) R 6 in-
firmitatis *ex infirmitatem m.* 2 V 7 metuimus *ex* metuimur metus
corr. m. 2 V adsistens V 9 paruulorum V 10 etuere V metu
euang., in marg. m&uere *m. s. XI. R* 13 debemⁱ R 16 etenī eius V
propria *ex pria m.* 2 V 18 quid est *Rp* quia est C quia adest E
19 hæc *om. Cp* hæc R 20 profetam V, *om. R* 21 testimonia tua *Re*
22 negligens *V Ce* 23 oportet (*p ex corr.*) R oportere C oporteret e
scrutatio *V Ce* 24 exquirunt *RCpe* 25 caelestiū V.

corde dei testimonia inquirenda sunt, ut, quia sunt et alia, quæ dei non sunt, ea, quæ dei discimus esse, non auocato in alia negotia corde scrutemur.

10. Succedit deinde hic uersus: non enim, qui operantur iniquitatem, in uis eius ambulauerunt. in primo uersu singulariter uia commemoratur, in hoc tertio plures. ex quo intellegendum est, per multas uias ad unam perueniri; in qua quisque immaculatus si sit, hic beatus est. de plurimis autem uis atque una Ieremias paria testatus est dicens: state in uis et interrogate uias domini æternales et quærite, quæ sit uia bona. in plurimis ergo uis standum est, et plurimæ interrogandæ sunt: et hæc quidem plures et domini sunt et æternales, et in his cernendum est, quæ sit uia optima. uis plures sunt et plurima domini mandata, plures prophetæ, per quos omnes in unam uiam pergitur: sed in his operarii iniquitatis non ambulauerunt. nam si in lege mansissent, usque ad optimam illam noui testamenti uiam peruenirent. est uia per Moysen, est per Iesum, est per Dauid, est per Esaiam, est per Ieremiam, est per apostolos; et per has omnes necesse est ad eum perueniri, qui dixit: ego sum uia et nemo uadit ad patrem nisi per me. simile quiddam sub margaritæ nomine dictum esse intellegendum est. multarum enim margaritarum negotiatorem esse oportet, ut unam margaritam multi pretii consequatur. de margaritis cum fit sermo, sufficit ad honorem earum, quod margaritæ

10 Hierem. VI, 16. 20 Ioh. XIV, 6.

1 corde ex cordo m. 2 V inquirenda ex inquirendam V ali V 2 & quac C 3 scrutemur (s in ras.) R 6 uia add. m. 2 V uia? (sic) post commemoratur repet. m. 1 R 7 multa ex multis m. 2 V uias ex uiam m. 2 V peruenire C 8 quiq. V hic om. C uerba de plurimis — est om. V 9 hieremias Cp pariter attestatus est C 11 uis om. C 12 ei plurimæ C et hec p et haec RC quidem — sunt et add. m. 2 V 13 in is R 14 optima C et plura Cp dei E 16 operari V 17 usque ex usquæ V optimum illud V uia C 19 eseiam V isaiam p hieremiã Cp 20 ad eum necesse est peruenire CpE ad necesse est perueniri ad eū (prius ad s. scr. m. 1, ad eū in uers. ineunt. add. m. 1) R 21 et om. R 24 unū V praetii V consequatur ex consequantur R 25 sermo add. m. 2 V.

sunt nuncupatæ; una autem illa margarita, quæ reperta est, magni esse pretii dicitur; ita et cum de uis plurimis prophetatur, quod et domini et æternales sint, dictum est; cum autem in his uis quæritur, quæ sit utilis uia, ea, quæ reperta
 5 est, optima prædicatur. ergo, quamuis uel illæ uis æternales sunt uel margaritæ ipso suo nomine honorabiles sunt, in multis uis standum est, ut bona uia reperiatur, et uendendæ omnes margaritæ sunt, ut ea, quæ multi pretii est reperta, coematur.

11. Dehinc consequitur hic uersus: tu mandasti mandata tua custodiri nimis. superius commemorauimus aliud significare mandata, aliud legem. et de lege, quantum arbitrator, apostolus nobis testis fuit, quia umbra sit futurorum, in qua species ueritatis tamquam corpus in umbra describitur. mandatum uero est, quod per obseruantiam implendum est; ut
 15 illud: non mœchaberis, non occides. non enim in eo species futuræ imaginis continetur, sed præsentem habet operationis effectum: tu mandasti mandata tua custodiri ualde. nihil igitur dissoluto animo, nihil incurioso agendum est, sed sollicitos atque anxios curam mandatorum dei exsequi
 20 nos oportet, ut id, quod agimus, in profectum fidei nostræ cum reuerentia eius, cui agimus, exsequamur. ceterum si aliquid remissa uoluntate et occupata in res alias cogitatione egerimus, officia quidem corporis in agendo occupabuntur, sed deuotionis meritum per neglegentiam non consequemur.

25 12. Habemus nunc post mandatorum custodiam etiam iustificationum obseruantiam. et mandata iam superius, quæ esse existimarem, ostendimus. iustificationes autem sunt plures

15 Exod. XX, 13.

1 unā autem illā margaritā Cp 2 post dicitur 2—3 litt. eras. R 3 quod domini p 5 est optima Cp est sunt optima (est add. m. 2) V 6 sint VCE sint CE 7 repperiatur ex reperiatur m. 2 V repperiatur RC 8 ≡ ≡ ematur (co eras.) C 10 commemorauimus V 11 aliut V 15 illut VC et non occides V 17 custodire C 18 dissoluto ex soluto m. 2 V dissoluto ex dissuto p incuriose C 19 cura V diē V 20 cum reuerētiam V 21 aliquit V 22 uoluntate ex uoluntatem V 24 consequamur R consequimur C 25 uersum quintum psalmi h. l. supplendum om. omnes cod., sed cf. p. 361, 4 26 esse add. m. 2 V.

atque diuersæ in obseruandis singulis officiorum generibus temperandæ: ad quorum custodiam, nisi a deo dirigamur, infirmes per naturam nostram erimus. adiuuandi igitur per gratiam eius dirigendique sumus, ut præceptorum iustificationum ordinem consequamur. est nobis iustificatio circa seruum 5
 Hebræum distributa, est circa filium, est circa patrem, est circa fratres, est circa fideles uiros, est circa ecclesiæ principes, est circa angelos, est circa deum ac dominum nostrum unigenitum dei uerbum. in singulis ergo quibusque generibus atque nominibus iustificationis ratio seruanda est; quia nisi hæc omnia 10
 ex comparibus deuotæ uoluntatis officiis retineantur, iustificationem dei non tenebimus. religiosus in patrem, si oderit filium, modum iustificationis amisit. religiosus in fratrem, si oderit seruum, perdidit iustificationis dei ordinem. religiosus in dominum, si oderit sacerdotem, quam iustificationis obseruantiam 15
 in religione dei explebit, odia in ipsa ministeria diuinæ iustificationis exercens? iam uero in ipsa fidei ueritate, id est de dei patris et domini intelligentia, per quam maxime iustificatio nobis erit prompta, quanta opus est nobis dei gratia, ut recta sapiamus, ut ex propheticis atque euangelicis auctoritatibus 20
 unum idemque teneamus, ne in uno aut altero opinio nostra et sermo dissideat, sed uniuersas dei iustificationes æqua ac pari operum ac doctrinæ obseruantia dirigamus!

13. Quod cum consequemur, tum dicere id, quod consequenti uersu continetur, licebit: tunc non confundar, cum respicio 25
 in omnia mandata tua. nisi enim attenti in omnibus mandatis eius erimus ac deuersabimur, eruntque alia præterita,

1 diuersæ ex dimerse *m.* 2 *V* 2 quorum ex quodrum *corr. m.* 1 *V* infirmi = (i in *ras.*, postea *eras.* s) *R* infirmi *Ce* 3 nostram *om.* (*Cp(A)*) 4 eiusdem *p(A)* dirigendique *om. p(A)* præceptorum ex præceptorum *m.* 2 *V* 6 Hebræum *om. pE* sed *cf. infr. p. 377, 5* 7 ecclesiæ *V* 11 in iustificatione dei non tenebimur *p(A)* 13 si *om. VR* 14 iustificationis ex iustificationes *C* iustificationes ex iustificationis *m.* 3 *R* ordinem *om. R* 15 nequaquam *pb* 16 expleuit *pb* odio *p* 18 indulgentia *C* maxime iustificationibus erit *V* 19 prompta *R* probata *pE* 20 euāgelicis ex euāgeliis *m.* 2 *V* 21 aut altero ex aut in altero *m.* 2 *V* 22 dissideat ex desideat *p* uniuersa *C* ad uniuersas *pb* 23 obseruantiam *V* *C* obseruantiae *R* dirigamur (*pb*) 24 tunc *V(C)*, 25 quod respicio *C* 26 omnia *om. RC* in *add. m.* 2 *V* 27 erintquæ *V*.

alia pro uoluntate obseruata, iustificationis ordinem non tene-
mus. ceterum si directis uis nostris erit par in omnes æqua-
lisque custodia, nullo obliuionis uel negligentiae pudore confusi
confidenter omnium mandatorum obseruatione gaudebimus.

5 14. Sequitur deinde hic septimus uersus: confitebor tibi
in directione cordis mei, in eo, quod didici iudicia
iustitiae tuæ. iustificationes tuas custodiam. abi-
cienda ergo est omnis animæ peruersitas et directo atque in
nullam aliam partem deflexo corde est confitendum, ne decedat
10 animus in sæculi curam, ne ex illis doctrinæ dei semitis in
deuia euagetur. sed directæ huius confessionis ea causa est,
quæ consequenti uersu continetur: in eo, quod didici iudi-
cia iustitiae tuæ. primum igitur orauit, ut ad custodiendas
iustificationes directæ uiae ipsius fierent. secundo in nullo con-
15 fundendum se esse subiecit, cum in omnia dei mandata respi-
ceret. tertio quoque in directione cordis sui deo se confessu-
rum spondit ob id, quia iudicia iustitiae eius didicisset, per
doctrinam scilicet directi cordis cognitæque iustitiae laudem deo
reddens. sed iustitiae cognitæ hic fructus est, ut iustificationes
20 dei retineantur; et idcirco subiecit: iustificationes tuas
custodiam. qui enim didicisse iudicia dei fructus est, nisi
cognitionem nostram iustificationum obseruantia consequatur?

15 Sed meminisse debemus, licet cognitio præstanda a deo
sit, tamen esse semper orandum, ut his, quæ in custodiendis
25 iustificationibus suis custodire uolumus, faueat: scientes quidem
frequenter nos ab eo ob temptationes derelinqui, ut per eas
fides nostra probabilis fiat. uerumtamen secundum prophetam,
ne nos penitus derelinquat, deprecandus est; ait enim: non

1 tenebimus *E* 2 derelictis *C* inflexis *p(A)* uitis *p(A)* erit *om. R*
in omnes *om. C* in omnibus *p* 3 nulla *V* aut negligentiae *Cp* 4 con-
fidēter *ex* confidētes *m. 2 V* obseruatione (*o sec. l. §. s. m. 1*) *R* 6 mei
om. RCpE in eo *om. R* 9 malam partem *p(A)* confidendum *ex* con-
fitendum *C* confidendum *VR* decedat *Vp* 10 in deue *C* 14 sedm
in nullo *p* 15 respiceret *ex* respiret *C* 16 quoque quae *VR* in
derectione *V* sui *om. RCp* di *V* 17 iustitia *V* didicisset *C*
18 cognitæque *ex* cognitæquae *m. 2 V* 21 quid *ex* qui *m. 1 R* quis *C*
22 obseruantiam *C* 24 in his *V* quae = custodiendis *R* 25 foueat *V*
28 ne *add. m. 2 V* paenitus *V* derelinquat *ex* deindrelinquat *m. 2 V*.

me derelinquas usquequaque nimis. quod et in dominicæ orationis ordine continetur, cum dicitur: non derelinquas nos in temptatione, quam sufferre non possumus. scit apostolus derelinqui nos ad temptandum, sed nouit et mensuram infirmitatis nostræ deum nosse dicens: fidelis est deus. qui non permittat nos temptari supra quam possumus. Iob deus temptationi permittens a iure diaboli potestatem animæ eius excerpit et secundum modum infirmitatis humanæ temptanti ius dereliquit. infirmitatis suæ igitur propheta conscius orat, ne ualde derelinquatur: ut inbecillitatem eius, tamquam Petri demergendi fluctibus, dominus adsumat, ut, quamquam ad temptandum sese relicturus sit, non tamen usquequaque et ualde, scilicet ne usque animæ et fidei periculum derelinquat.

BETH.

In quo corrigit iunior uiam suam? et reliqua.

1. In secunda consequentium octo uersuum littera ipse sibi propheta his, quibus responsurus sit, proposuit dicens: in quo corrigit adulescens uiam suam? hæc ex proponentis persona sunt dicta. dehinc nunc tamquam respondentis confessio subditur: in custodiendo sermones tuos. contuendum autem est, secundum eum, quem in exordio habuimus, sermonem uera atque perfecta timoris dei instituta sub

2 Matth. VI, 13. 5 I Cor. 10, 13.

2 ordine *ex* ordini *m.* 2 *V* 3 suffere *V* ferre *RCpE* possimus *Cpb*
 4 noui ^t *corr.* *m.* 2 *V* 6 permittet *C* super quam *RCp* 7 Iob tempta-
 tioni deus *C* ac iuri *p* 8 anime ^a *corr.* *m.* 2 *V* 9 tēptatius (ius
in ras. J) *R* temptanti iure *C* tentandi ius *pε* 13 et ualde — usque
om. R usque ad *pb* 14 reliquat *Vp* derelinquatur *e* Beth *V* Finit.
 Beth *R* Finit lit. prima. Beth (Beht *p*) lit. secunda *Cp(A)* 16 In quo
 corrigit — dicens *om. Cp(A)* corriget *R* suam *add. m. 2* (deinde hæc
uerba secuntur: et reliqua litterae octo uersuum) *V* 17 consequentium
ex consequentiaum *m. 1 V* 19 corriget *R* suam *add. m. 2 V* pro-
 nentis *V* 20 dicta sunt *E* 21 subdicatur *C* 23 adque *VR* timor *R*.

his elementis litterarum contineri, quibus quasi ad usum confessionis dei per ipsa infantiae rudimenta formamur. ergo intellegendus est propheta non otiose locutus esse: in quo corrigit adulescens uiam suam? omnem quidem
 5 aetatem optabile est ex his corporis sui uitis ad innocentiae studium transferri, quia sera licet emendatio utilis sit obliuione uitiorum. sed placitum deo uirum propheta conformans non expectat post longam ac diuturnam criminum consuetudinem doctrina dei et praecipis timoris institui, sed rudes a peccatis
 10 annos et aetatem adhuc criminum nesciam uult non modo studiis aliquando innocentiae, sed etiam ipsa adulescentiae consuetudine inui. difficile est enim ab usitatis desinere, difficile est a familiaribus abstrahi, magnum in se consuetudo habet uinculum: et ideo optimus ille erit cultor, quem non modo
 15 delictorum remissio sine crimine constituerit, sed ipsa illa praestiterit uitiorum ignorantia innocentem.

2. Nouit Hieremias propheta aetatis huius beatitudinem dicens: bonum, inquit, est iuueni uiro, cum aufert iugum graue in iuuentute sua: sedebit singulariter
 20 et tacebit. non expectat frigescentes senectute annos nec emortuam iam per aetatem uitiorum consuetudinem. uult longi praelii militem; uult eum Christi seruum, quem ne ipsa quidem praeteritorum criminum recordatio polluat. nam in his, qui iam proeioris aetatis crediderunt, inest quidem per donum
 25 gratiae praeteritorum indulgentia; sed non abest per conscientiae

18 Thren. III, 27.

1 quasi ex que corr. m. 2 V 2 infantiae om. R sed. 1 litt. eras.
 3 otiosae R elocutus est V 4 corrigit RC 6 et qua C quia et pE
 sera ex sere m. 2 V obliuionem V 7 confirmans Cp(A) 8 ac ex ae V
 ac ex hac R consuetudinum V 9 rudens V 10 et om. C aeta-
 tum V 13 abstrahi (abs i. ras. 3) R abstrahere p 14 fuerit E
 15 ipsa add. m. 2 V illa ex ille m. 2 V 16 uitiorum ex uiprum
 m. 2 V ignorantia Ce 17 ieremias V sed cf. praef. 18 bonum quid V
 cf. Aca. l. p. 16 uero V fert e auferet pb 20 frigescente C nec
 mortuam V Cp 24 iam om. V Cp proeioris V crediderunt corr. m.
 3 R in his est R donum gratiae per praeteritorum indulgentiam (donum
 ex bonum corr. m. 2) V 25 habent per C.

naturam gestorum recordatio. bonum, inquit, iuueni auferre iugum graue. onus istud crudi ad obœdiendum anni ægre ferunt; ceterum ætas tenera grauis oneris molestiam per uirtutis incrementa non sentit. sed suscepto in iuuentute onere quid faciet? sedebit, inquit, singulariter et tacebit. 5
 rarus iste est, cum quo perfectio timoris dei per annorum augmenta concreseat; et idcirco singularis sedebit, lasciuos adulescentiæ cœtus derelinquens et ab ipso senum nuper credentium consessu remotus; quia ei non competit dicere: delicta iuuentutis meæ, domine, ne memineris. silebit 10
 etiam congruam fidei et iuuentuti existimans taciturnitatem: non tumultibus negotiorum sæcularium admixtus, sed per modestiam tacens, sola diuina sacramentorum cognitione occupatus et sermones dei tacita rerum atque operum obseruatione custodiens. 15

3. Redit deinde ad personam suam propheta, ut id, quod superius dixerat. significasse de se nosceretur, dicens: in toto corde exquisiui te: ne repellas me a mandatis tuis. competere bonitati dei non uidetur, ut a mandatis suis quemquam repellat; sed sermonum adiectio et uirtus uerborum, quæ 20
 ex perfecta cœlestis doctrinæ ratione disposita est, nihil dubium, nihil contrarium in se habet. qui ergo secundum prophetam mauult peccatorum pœnitentiam quam mortem, numquid existimandus est a mandatis suis quemquam repellere? procul sit

9 Ps. XXIV, 7.

1 recordationem C' post iuueni una litt. eras. R auferre ex auferri m. 2 V 2 iugum gratiæ R istud crudi r istute rudi V istud rudi R istud rudes (p(A)b istud maturi e cf. Acad. p. 59 ad ex ab V oboediendū ex oediendū corr. m. 2 V egræ R 3 honeris V uirtutis ex uirtutes m. 1 R 4 honore V 5 inquit C' inquit ex inquit R 6 perfecti V 7 lassus V 8 coitus C' 9 consessu ex consesso m. 3 R consensu p competit ex petit m. 2 V dicere ex diceret m. 2 V 10 domine om. R memineris ex memor eris p 11 cōgruam igitur (ex igitur V) VCp fidei ex fide m. 2 V iuuentutis C' 13 cognitione ex cognitionem m. 2 V 14 sermonis V adque VR 18 corde meo RE 20 repellat ex rerellat m. 1 V 21 perfectæ V.

istud existimari. sed neque hoc nunc propheta sensit, maxime qui in toto corde deum perquisierit.

4. Sed absolutio difficultatum in his ipsis requirenda est, e quibus uidetur existere. propheta enim quid senserit, in
 5 promptu est noscere. legimus scriptum in Hieremia: maledictus, qui facit opera domini neglegenter. legimus et in euangeliiis scriptum: omni enim habenti dabitur et abundabit; et qui non habet, etiam quod habet auferetur ab eo. ergo habens abundabit; non habens uero
 10 ipso illo, quod habet, indigebit. propheta non est obnoxius maledictionis condicioni, quia non neglegenter opera dei egit eum toto corde perquirens. deinde confidenter petit, ne a mandatis dei appellatur, quia eum toto corde perquirat. secundum euangelia enim habenti dabitur, et ei, qui non habet, etiam
 15 id, quod habet, auferetur. deus igitur non auferet nisi non habenti, secundum quod neque repellit nisi neglegentem. adeo autem bonitate plenus est, ut habentem abundantia muneretur: adeo uero non uult quemquam non habere, uti non habenti ipsum, quod habet, adimat.

20 5. Neminem igitur nisi obtinentem repellit, neminem nisi neglegentem reicit. hanc enim propheta prætulit causam, cur se non, repelli a mandatis dei precaretur, quia non ex parte neque per desidiam deum, sed toto corde quæsisset; per quod intellegimus eum a mandatis repelli, qui per multam incuriam
 25 fuerit indignus admitti: et extra inhibentis inuidiam est, quod de culpa proficiscitur non merentis.

5 Hierem. XLVIII, 10. 7 Matth. XXV, 29.

1 istud *V* existimare *pE* sensit *ex* sentit *p* sentit *E* 2 dñm *Cp* quaesierit *R* 3 absolutius *V* requirendum *V* 5 scribturn *V* 6 legimus *ex* legeimus *m. 2 V* 8 et abundabit *om. V* 9 auferetur habeo *C* non habens — indigebit *om. Cp* 10 noxius *C* 12 toto *ex* tototo *m. 2 V* 13 appellatur *ex* appellatur *m. 2 V* appellatur *R* repellatur *(pE)* qui *V* eum *ex* cum *m. 3 R* 14 etiam id quod habet *add. m. 2 V, om. R* etiam quod habet *E* 15 aufert *VCE* 16 repellit *p* adeo (*i. ras. R*) autem *RCp om. V* 17 habundantia *R* muneret *Cp* 18 adeo autem *R* ut *E* 20 obtinentem *C* pellit *V* 21 quæ *R* 22 praecaretur *VR* 23 dñm *Cp* totum *V* 24 a *add. m. 2 V* 25 inhibentis *C* inuidiam *ex* inuiam *m. 2 V*.

6. Tertius iste secundæ litteræ uersus est: in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi. meminimus simile huic dicto legi solere, ubi dicitur: mysterium regis bonum est abscondere. meminimus et Paulum ad Corinthios adhuc in fide paruulos quædam dei eloquia occultasse, cum dicit: lacte uos potaui, non cibo: nondum enim poteratis, sed neque adhuc potestis. legimus et in euangelio in agro uberi atque fecundo repertum thesaurum eundemque empto agro occultari. nouimus neque margaritas ante porcos prociendas esse, neque sanctum canibus dare oportere. ergo intellegimus quædam nos cordis nostri secreto continere, quæ diulgata inexpiables peccati culpam comparabunt. ita enim dixit: in corde meo abscondi eloquia tua, ut non peccem tibi: quia, cum cetera peccata secundum differentias rerum aut in nos ipsos aut in alios exercentur, tamen tum fierent in deum propria, cum, quæ occultorum cordium essent condenda secreto. hæc in profanæ cognitionis scientiam proderentur.

7. Contuendus autem est in quarto hoc, qui consequitur, uersu ordo doctrinæ. primus uersus de custodiendis ab adolescente mandatis dei constitit; sequens, quia in toto corde deum exquisierit, ne a mandatis dei apelleretur; dehinc quod sacramenta absconsa sapientiæ et occulta dei mysteria mentis suæ secreto continuerit; quarto nunc id deprecatur, ut iustificationes eidem ostendat: et deprecatur confessionis honore prælato

3 Tob. XII, 7. 6 I Cor. 3, 2. 8 Matth. XIII, 44. 10 Ibid. VII, 6.

1 secūdae ex secūde m. 2 V 2 pecarem C peccarem p 5 Chorinthios C Corīthios V adhuc ex adhac m. 2 V paruulos V post paruulos aid. scribentem pb quendam V aeloquia R eloquio V occultuisse VCpE 8 adque V (add. m. 2), RC 9 occultari ex occultare m. 1 R 10 margaritas — neque in marg. inf. add. m. 2 V 11 dari α donari V 13 enim ex lenim m. 1 V enim = C 14 peccare V^m peccarem Cp 16 exerentur C exer = erent^l p cūq R 20 adolescente = (eras. s) R^{ad} olescente C 21 constituit V toto ex tototo m. 1 V dñm ex dñm m. 2 V 22 appelleretur R appellatur C repellatur pb pelleretur e sacramētum V 23 oclta C 24 nunc ex repetito continuerit corr. m. 2 V depræcatur R iustificationes suas pE 25 depræcatur V confessio C.

dicens: benedictus es, domine: doce me iustificationes tuas. de iustificationibus nonnulla aliqua anteriore sermone complexi sumus, et superfluum est eadem frequenter iterare. maximus igitur et præcipuus labor est hanc iustificationum dei scientiam consequi, et humanæ naturæ infirmitas
 5 difficulter tot tantarumque rerum cognitionem consequitur: atque ob id ut doceatur orat, quia diuinæ bonitatis munus est, animi humani inperitiam ad congruam atque unicuique generi competentem officiorum obseruantiam temperare.

10 8. Succedit deinde etiam de iudiciis dei sermo, quo dicit: in labiis meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui. quanta rerum et nuncupationum differentia est! primum a iuuentute mandata dei custodiuntur, dehinc deus toto corde inquiritur, tum dei eloquia occultantur et iustificationes disci
 15 desiderantur, nunc iudicia prædicantur. sed propheta forte existimabitur a se excidisse et uel suorum, uel alienorum ditorum inmemor fuisse. in hoc enim psalmorum libro legimus: iudicia tua sicut abyssus multa. Paulus apostolus ait: inexscrutabilia iudicia dei et rursum propheta: magna
 20 enim sunt iudicia tua et innumerabilia: et quomodo audebit propheta dicere: in labiis meis pronuntiaui omnia iudicia oris tui? sed nihil neque contra se, neque contra alium eiusdem spiritus propheta nunc locutus est. non enim ait: in labiis pronuntiaui omnia iudicia tua, sed ait:
 25 omnia iudicia oris tui: sciens nonnullam differentiam esse iudiciorum dei et iudiciorum oris dei. numquid cum ait:

18 Ps. XXXV, 7. 19 Rom. XI, 33. Sap. XVII, 1.

1 est V 2 nonnulla & aliqua R 4 ac præcipuus Cp 6 consequetur V 7 adque ex adque rerum corr. m. 2 V doceatur ex doceatur m. 1 V 8 unicuique tenendi competentem Cp 10 qui Cp 12 quanta ex quantum m. 2 V nuncupationum C' differentia V 13 custodiunt V 14 tunc V aeloquia R occultentur R 15 desiderantur ex diserantur m. 2 V 16 existimatur R et ex ets V¹ 18 abyssus ex abyssos m. 2 V abissus p 19 inscrutabilia R Cp sunt iudicia pb 20 innarrabilia pe 22 se neque contra add. m. 2 V 23 alium ex: ne alium m. 2 V post spiritus 1—2 litt. (p?) eras. R elocutus est Cpb non ex nunc m. 3 R 24 in labiis meis CpE 25 siens C' 26 numquid tum p.

iudicia tua sicut abyssus multa, dixit: iudicia oris tui sicut abyssus multa? nunc autem ait: iudicia oris tui adnuntiaui. ea ergo, quæ cognita esse per prophetas uel ex dei uerbis iudicia esse potuerunt, et propheta non tacuit: quæ ideo prædicata sunt, ut docerentur.

5

9. Post iudicium autem oris dei publicam et constantem prædicationem id sequitur: in uia testimoniorum tuorum delectatus sum, sicut in omnibus diuitiis. non timet propheta uitæ suæ testes, sed in his delectatur; et ei conscientia spectantium se et contuentium iucunda est. trepidat enim ad omnem intercessionem pollutæ conscientiæ metus; ceterum, ubi constans innocentis uitæ fiducia est, plurium testium interuentio grata est. sed non de communis consuetudine gaudii iucundus propheta est: delectatur enim sicut in diuitiis omnibus; non tantum in diuitiis, sed in diuitiis omnibus. sunt opes in auro, sunt in argento, sunt in pecuniis, sunt in uestibus, sunt in domibus, sunt in agris eorumque aut uitibus aut oleis aut frugibus: sed domini propheta doctrinarum fruge perfectus est et legis ac prophetarum institutionum facultatibus diues est et, anterior licet tempore, non tamen euangelicorum et apostolicorum præceptorum ignarus est. nouit enim et has diuitias Paulus ad Corinthios loquens: gratias ago deo meo semper pro uobis super gratia dei, quæ data est uobis in Christo Iesu: quoniam in omnibus

10

20

22 I Cor. 1, 4 sq.

1 iudicia — dixit *om. p* abyssus *ex abyssos m. 2 V* habyssus *ex abyssus m. 1 R* iudici *R* oris tui *in ras. R* 2 sicut *i. u. ineunte*

add. m. 1 R iudicia *ex iudici m. 2 V* 3 adnuntiaui *ex adnontiaui C* q; *C* esse *om. C* 4 et *om. VC* 6 iudicium *scripsi, cf. de hac genet. pl. forma Stud. 1886 p. 340* iudicia. *VRC* iudiciorum *pE* 7 prædicationē *ex præiudicationē V¹* 9 testis *V* ei *om. R* constientia *R* constantia *V*

10 contuentium *supr. scr. p* iocunda *Cp* trepida^t *corr. m. 2 V* 11 constientiae *R* 13 sed non — propheta est *om. V* 14 in omnibus diuitiis (*sic*) — sed in diuitiis omnibus sicut (*sic pro sunt*) *in marg. inf. add. m. 2 V* 16 in ueste *VCp* 17 sunt in agris *ex in agris m. 2 V* autē uitibus *C* 19 et legalium ac *p* institutionem *V* 20 anteriore *Cpb* 21 et in has diuitias *V* 22 Corinthios *V* Chorinthios *Cp* 23 gratiam *ex gratia m. 2 V* gratiam *Rp* quæ data est mihi in uobis in Christo Iesu *Cp*.

ditati estis in ipso, in omni uerbo, in omni scientia. in his ergo diues est et in his delectatur propheta: ceterum non est existimandus sæcularium opum comparatione delectatus esse, qui nisi cum contemptu atque inopia sæculi
5 diues in domino esse non potuit.

10. Delectatus autem in uis testimiorum dei opus delectationis suæ agere debebat; et non ambiguum est, quin agat. ait enim in septimo uersu: in mandatis tuis exercebor et considerabo uias tuas. exercitatione igitur et ad-
10 siduitate opus est, ut usus rerum necessariarum retineatur: quia periculosa est humanarum mentium et molesta desidia: ac, ne otii consuetudo subrepat, adsiduitas exercitationis adhibenda est. sed retentus etiam hic ordo rationis est. nam prius exercendus est in mandatis dei, tum deinde uiæ eius
15 considerandæ; quia nisi fidelium operum usus præcesserit, doctrinæ cognitio non adprehendetur, et agendum a nobis antea fideliter est, ut scientiam consequamur. uias ergo, secundum superiorem expositionem, legem, prophetas, omnia euangelia et apostolos esse existimamus: quos in mandatis dei
20 se exercens propheta considerauit, ut nouerit.

11. Concluit autem octauum numerum hoc uersu: in iustificationibus tuis meditabor, non obliuiscar sermonum tuorum. a doctrinæ perfectæ ordine propheta non excedit. in iustificationibus, quas doceri se orauit, meditatur.
25 sicut exercetur in mandatis. mandatorum enim ea est ratio,

1 litati *i. ras.* 3 *R* in omni uerbo *ex* in omnibus uerbo *V* et omni scientia *RC* et in omni scientia *pE* 3 *es* *corr. m. 2 V* opus *C*
5 in *dōm* esse *V* in dominum esse *Rp* esse in domino *C* 6 delectationis *V* 8 septimo uersu *VCp* 9 et *om. Cp* considerabo *ex* considerabor *m. 1 V* 11 gentiū *V* disidia *V* 12 hac *RC* otii *ex* otia *m. 1 V* 14 exercendum est *pE* 16 adpraehendetur *V* adprehenditur *C* apprehenditur *p* 17 ante *V* 18 profetas *ex* profetae *m. 2 V* et omnia *Ve* 19 apostolus *C* quas *C* 20 considerabit *V* 21 octauum *ex* octauit *m. 2 V* iustificationibus *ex* iustificationum *m. 2 V* 23 ordinem *ex* ordine *m. 2 V* 24 excidit *Vpe* in iustificationibus dei *ε* docere *Cp¹* orauit *ex* orant *m. 2 V* meditatur sicut exercetur *scripsi* (*cf. quae praecedunt et secuntur*) exercetur sicut meditatur *VRCpE* 25 enim haec est ratio *Cpb.*

quæ nos ad obseruantiam atque opus innocentiae instituunt, ut illud est: non occides, non mœchaberis et cetera his similia. hæc ergo exercentur, quia in his operationis est usus per præsentium se exercitationem ad futura confirmans. iustificationes autem sunt, quibus Hebræus puer sexennio seruus liber deinceps anno septimo fiet, et post sex annorum fructus ager otiosus relinquendus est, et cetera in iustificationum obseruantiam constituta, quæ ingentem in se habent futuræ spei meditationem per negotii præsentis effectum. atque ideo in his meditatur, ut in mandatis exercetur: quia exercitatio usum retinet consuetudinis institutæ, meditatio autem se in id, quod nondum obtinuit, extendit, ut per meditationem id, quod expetit, consequatur; quæ meditatio iustificationis id consequitur, ne sermonum et promissionum subrepat obliuio.

GIMEL.

15

Retribue seruo tuo, uiuam: et custodiam sermones tuos et reliqua.

1. Quibus non est constans emundati cordis conscientia, precari ista prophetæ uoce non possunt: retribue seruo tuo. si enim digna secundum opera nostra retributio aderit, in peccatorum ac delictorum nostrorum pœnis manebimus. satis autem est, si cui uel hæc saltim fiducia gratulandi ad dominum fuerit: non secundum peccata nostra fecit nobis, neque secundum iniustitias nostras reddidit

23 Ps. CII, 10; 11; 12; 14.

1 que corr. m. 2 V que C quo e quia pb 2 illud V occiders corr. m. 1 V 3 ^hec corr. m. 1 R in his pb̄ exercetur pb̄ est unus V 4 exercitationum VC 5 hebreus VR sexēnii V sex annis E seruus ex serui R 6 fet corr. m. 1 V 9 adque VR 10 exerceat^t (eat^t in ras. m. 3) R exerceatur e qui exercitacionē retinet C 11 in id corr. m. 3 R 13 quæ — consequitur om. RCpe Explicit littera II incipit littera III feliciter V Finit R Finit Beth lit. secunda incipit Gimel lit. III Cp(A) 16 et uiuam RE 18 emūdati ex et mūdati m. 2 V 19 præcari V post seruo tuo R add. & uiuā 21 ac ex hac R poenis supr. scr. m. 3 R 22 est autem E enī est Cp sicuti V cui R saltem CpE 23 dñ VC 24 reddidit ex reddit p reddit C.

nobis. quia secundum altitudinem cæli a terra
 elongauit a nobis iniquitates nostras, quia ipse
 cognouit figmentum nostrum. magnum est tantam in
 se dei misericordiam recognoscere et scire consuetudinem cri-
 5 minum procul se abesse et dignum dei misericordia se esse
 cœpisse. propheta autem hic, in cuius scilicet corpore habitatio
 dei digna est, qui sancto spiritu plenus non communia nec
 terrena cogitat et effatur, libertatis eius est, ut oret: retribue
 seruo tuo.

10 2. Sed forte insolentis istud audaciæ est, sine aliqua con-
 fessionis modestia meritum retributionis optasse, nec se in
 corpore situm, id est in uili atque humili sorte esse meminisse.
 exclusit autem propheta omnem de se uanitatis ac iactantia
 opinionem. nam cum dixisset retribue ex fiducia innocentia,
 15 seruo tuo ex seruitutis officio et ex condicionis suæ confessione
 subiecit. constanter igitur hæc postulat, qui se dei seruum,
 non peccati esse meminit; quia omnis, qui peccat,
 seruus est peccati.

3. Viuam, inquit, et obseruabo sermones tuos.
 20 uiuam atque obseruabo non præsentis temporis res est,
 sed significatio sermonis eius in futuri se tempus extendit.
 scit enim propheta, quando beata illa et uera uiuentium sit uita.
 nunc enim et in puluere mortis manemus et in mortis corpore
 sumus, a quo se liberari apostolus orat dicens: miser ego

17 Ioh. VIII, 34. 24 Rom. VII, 24.

1 sicut altitudinē C a ex ac R 2 elongauit ex elongatuit V
 longauit RE prolongauit Cp(A) nobis (om. a) p 3 figurationem
 nostram RE in se tanta dei misericordia R 5 procul se abesse V¹
 procul abesse R procul a se abesse V²Cp et dignum — se esse om.
 Cp(A) misericordiam sese coepisse V 6 hinc cui uiuus scilicet (poster.
 c in scilicet add. m. 2) V 7 digna ex digno m 2 V quia sancto Vp
 noncū muna C 8 cogitans hæc effatur V cogitat ac effatur p liber-
 tatis eius os ut oret p libertas eius & os ut oret C 10 insolētis sit ut
 audacia est V 11 obtasse C 12 atque in humili Cp esse om. p
 13 ac ex hac R iactantia ex iactantium m. 2 V 17 meminisset V
 peccat ex peccati m. 2 V 20 adque VR 21 significatio sermonis ex
 significationis m. 2 V huius V²R²CpE in futurum se tempus CE
 22 uita sit VCpE 23 et om. p in puluerem V 24 liberare C
 ego ex ergo m. 1 V.

homo. quis me liberabit a corpore mortis huius?
 habemus autem etiam nunc admixtam nobis materiam, quæ mortis
 legi et peccati obnoxia est; et in huius caducæ carnis infirmisque
 domicilio corruptionis labem ex eius consortio mutuamur, ac
 nisi glorificato in naturam spiritus corpore uitæ ueræ in nobis 5
 non potest esse natura. audiamus eum, qui se meminit in
 corpore mortis habitare, dicentem: quia uita nostra abs-
 consa est cum Christo in deo. cum autem Christus
 apparuerit, uita nostra, tunc et uos apparebitis in
 gloria. hanc ergo retributionem sibi propheta orat, ut uiuat, 10
 futuræ huius uitæ tempus in loco altero docens, quo ait: et
 placebo deo in regione uiuentium. scit hanc mundi
 istius sedem regionem non esse uiuentium; scit nos adhuc
 secundum præfigurationem legis emundandos esse. nunc enim
 admiscemur morticinæ: et in lege quisquis mortuum 15
 contrectat, immundus est.

4. Sed absit istud, ut quicquam horum in lege corporaliter
 intellegatur, tamquam per contrectationem mortui quisquam fiat
 immundus. Ioseph ossa egrediens Aegyptum Moyses ipse lator
 legis abstulit, Eliseus mortuo, ut eum uiuificaret, incubuit, dominus 20
 ipse mortuos manu adprehensos in uitam retraxit: et contrec-
 tatio mortui si immundum effectura fuisset, nequaquam neque
 a tantis uiris neque a domino uiolata lex esset, ipso dicente:
 non ueni legem soluere, sed implere. sed quia lex

7 Coloss. III, 3 sq. 11 Ps. CXIV, 9. 15 Num. XIX, 11. 24 Matth. V, 17.

1 liberauit *V* 2 autem *eras. C* matheriam *R* 3 infirmeque *Ce*
 4 corruptionem *V* ac *ex* hac *R* 5 in natura *R* in nobis *ex* nobis
m. 2 V 7 quia *ex* quiba *m. 1 V* 8 cum Christo deo *R* 9 et nos
 apparebimus *p(A)e* cum ipso in gloria *E* 12 placebit *R* dō *VRU*
 domino *p* 13 regionem *ex* religionem *p* adhuc *ex* adhuc *p* 17 apsit *V*
 istut *V* ut *om. V* quisquam *V* 19 egyptum *V* 20 aduexit *V* auexit *C*
 euexit *pe* heliseus *RCp* eum *om. R* 21 mortuum *V* adpraehen-
 sos *ex* adpraehaensos *R* adpraehesum *V* apprehensos *pE* contratio *R*
 22 nequaquam neq a tantis uiris *R* nequaq neq; a tantis uiris *p* nequaquā
 neq; tantis uiris *C* nequaquam nep tantis nobis *V* nequaquam a tantis
 uiris *E* 23 a dō^o *m. 2 V* a dō *Cp* 24 adimplere *pE*.

umbra est futurorum bonorum, idcirco per hanc præformatam significantiam docuit nos in hoc terreni et morticini corporis habitaculo mundos esse non posse, nisi per ablutionem cælestis misericordiæ emundationem consequamur, post demutationem
5 resurrectionis terreni corporis nostri effecta gloriosiore natura.

5. Et forte si quis existimet sibi in sacramento baptismi perfectam illam innocentiae et cælestis uitæ dignam redditam puritatem, Iohannem Baptistam dixisse recolat: ego quidem baptizo uos in aqua pænitentiae; qui autem uenit,
10 fortior me est, ipse uos baptizat in spiritu sancto et igni; ipsum autem dominum baptizatum a Iohanne, cum adhuc esset in corpore, meminerit locutum: adhuc habeo aliud baptismum baptizari. est ergo, quantum licet existimare, perfectæ illius emundatio puritatis etiam post baptismi
15 aquas reposita, quæ nos sancti spiritus sanctificet aduentu, quæ iudicii igni nos decoquet, quæ per mortis iniuriam a labe morticinæ et societate purgabit, quæ martyrii passione deuoto ac fideli sanguine abluet.

6. Et idcirco sanctus propheta uicturum se dicit esse, cum uiuat,
20 per hanc scilicet umbram uitæ ad ueram illam regionem uiuentium transferendum. secundum quod exemplum, ut dixit: uiuam. ita et: custodiam sermones tuos. custodiuntur interim secundum apostolum Paulum pro parte et per speculum. sunt enim multa sæculi scandala, quæ prohibent perfectam in
25 nobis mandatorum esse custodiam. taceo de naturis corporum.

8 Matth. III, 11. 12 Luc. XII, 50. 23 I Cor. 13, 9; 12.

1 praeformatum *V* 3 post posse eras. 2 litt. (nt?) *R* 4 per demutationem *Cp* 5 gloriosore *V* gnatura *V* 6 si om. *Cp* extimet *p* 7 et om. *C* caelesti uitam *V* caelesti uita *Cp* cf. *Draeger Synt. I, 478* 9 in s. s. m. 1 *R* qui autem post me uenit *E* 10 baptizabit *E* in om. *b* 11 dō^m corr. m. 2 *V*
12 abeo *R* abeo *p* 13 aliud baptismum *V* alio baptismate *C* alio baptismismo *pE* baptizare *V* 15 sui spiritus *Cp* 16 ignos^{ne} corr. m. 1 *R* decoquat *E* 17 deuota *Cpb* 19 sp̄s propheta *C* 20 per hec *C* uiuētium *ex* unētium m. 2 *V* 21 transferendum *ex* transmunendum m. 2 *V* 23 parte (a in ras., post r eras. a) *R* 24 saeculi scandala *ex* scandala saeculi corr. m. 1 *R* prohibet *V* 25 mandatorum *ex* mandaturum m. 3 *R*.

quæ nos interim aut per infirmitatem aut per incentiua uitiorum imperfectos esse compellunt. at uero morte uicta et aculeo eius obtuso et cum facie ad faciem audiamus atque cernamus, tunc uere et uiuimus et dei mandata seruabimus.

7. Ordo intellegentiæ, qui primo uersu continetur, hic idem 5
in consequentibus est. ait enim: reuela oculos meos et
considerabo mirabilia de lege tua. scit mortalibus
oculis atque corporeis nubem obscuritatis obsistere. scit ea,
quæ corporaliter in lege præcepta sunt, umbram esse et spe-
culum futurorum. legem quidem legit, sed optat legis mira- 10
bilia contueri. meminit esse sancta sabbata, sed in æternorum
sabbatorum requie esse desiderat. utitur quidem azymis pani-
bus, sed fermentum eicere naturæ ueteris festinat. immolat
paschæ ouem, sed adsistere ei, qui per Iohannem reuelatur,
agno concupiscit. septimi anni legi satisfacit, sed ipse exactis 15
septem milibus sæculi esse liber expostulat. iubelaei quinquag-
sesimi anni legem explet, sed pentecostadis remissionem ac
renouationem obtinere festinat. scit ex præcepto dei secundum
cæleste exemplar et altarium a Moyse institutum et Aaron
sacerdotali habitu ornatuque uestitum, sed principis sacerdotum, 20
in cuius exemplum hæc fiebant, interesse ministeriis properat.
induci quoque in terram sanctam, terram fluentem lacte et
melle, iam totius huius orbis peregrinus orat. uniuersa quidem
ista Iudæi corporaliter gerunt, sed hoc Paulus aliter intellegit

2 aduero *V* eius *add. m.* 2 *V* 3 obtunso *RC* facie *ex* facienda
m. 2 *V* ad facie *corr. m.* 2 *V* audiemus atque cernemus *E* 4 man-
data dei *E* seruabimus *ex* seruauimus *m.* 2 *V* 8 nubē *in ras. m.*
1 *R* 9 corporaliter *ex* corporalit *m.* 2 *V* et *add. m.* 2 *V* 10 legit
s. s. m. 1 *p* sed. obtat *p* sed apta *C* legis mirabilia orat contueri *C*
11 sancta esse *VCpE* aeternarum sabbatarum *V* 12 post requie 1 *litt.*
eras. R azimis *RCp* 13 inmolat *C* 14 qui per Iohannem agnus
ostensus est concupiscit agno *C* 15 septimi agni legis *C* post satis-
facit *in marg. add. m.* 1 *R*: de septimo anno 16 liber esse *Cp* iubelei
pα iubet legi *V* Iubente lege *R* *cf. Arat. act. apost. 2, 677* quinquag-
sesimi anni satisfieri ipse legem explet *V* 17 pentecostes *Cpb*
19 caeleste *ex* caelestē *R* caelestem *V* exemplare *C* et *om.* *Cp*
altare a *ex* alteri a *R* (a *in ras. 3, supr. 1—2 litt. eras.*) *R* 20 principis
(*tertium i ex corr. 3, postea 1 litt. eras.*) *R* 22 in sanctam terram *p*
lac et mel *VC* 23 tamquā totius *VCp* 24 hæc *p* aliter *ex* alter *m.* 1 *V*.

dicens: scimus enim, quia lex spiritalis est. hæc igitur legis mirabilia, quæ uelatis oculis adumbrantur, propheta orat ut cernat: scilicet ut caduco atque infirmo corpore absolutus hæc, quæ per corporalem obseruantiam legis magna et
5 mirabilia in cælis præfigurantur, aspiciat.

8. Non demutatur adfectus orantis. post hæc enim ait: adcola sum in terra; ne abscondas a me mandata tua. adcola non iuris sui terram incolit, sed aduena atque peregrinus fructum ex ea temporariæ operationis expectat.
10 nouit incolatus huius apostolus ordinem dicens, peregrinandum a corpore et cum Christo manendum esse. propheta itaque quasdam imagines cælestium conuersationum fide cernens, licet corpus incolat, tamen rem non suam incolit oculis in cælum mentis erectis. scit in cælo thesauros con-
15 locandos, quia, ubi thesaurus sit, illic et cor futurum sit. non erat ille sensu suo terræ adcola, qui in euangelica comparatione horrea extruit capacia ingentium fructuum et animam suam per præsentium copiam ad delicias adhortatur, stultus anima ipsa eadem nocte priuandus!

20 9. Ergo adcolam se propheta confitens orat, ne mandata dei a se oculantur. nemo enim, nisi peregrinus corporis sui, cognitione mandatorum dei dignus est. quod mandatum dei cum lucidum sit et inluminans oculos, absurde nunc uidebitur dixisse, ne sibi mandata dei oculantur, quæ hoc naturæ in se

1 Rom. VII, 14. 10 II Cor. 5, 8. 15 Matth. VI, 21. 16 Luc. XII, 18.

1 dicens *ex dicins m. 3 R.* post spiritalis *eras. 2—3 litt. R* 3 infirma corpora *V* absolutus *C* 5 aspiciat *ex aspicit m. 2 V* 6 demutatur *V* post ait *1 litt. eras. R* 8 nonn *V* sed aduena adque *VR* sed alienam neque *Cpb* 9 temperie *C* corporariæ *R* 12 itaque *ex* adque *m. 2 V* quasdam (*as in ras.*) *V* imaginum *V* conuersationem *V* 13 fidem *V* 14 oculis mentis in coelum *e* conlocandos esse *V* 15 et con *V* 16 sit *h. l. om. R* illo *pb* suo *s. s. m. 2 p* suae *E* eoangelicæ *V* 17 conpatione *V* & *in ras. ? R* 18 adhortatus (*C* adoratus *R* 19 priuudus *corr. m. 2 V* 20 adcolam *ex adcolū m. 2 V* post mandata *1—2 litt. eras. R* 21 oculantur *p* occultentur *ex* occultantur *m. 3 R* 22 cognitionē *V* 23 absorde (*C* 24 occultentur *ex* occultantur *m. 3 R.*

habent, ut et lucida sint et inluminent. sed negligentia aurium
 adfert sensus difficultatem. illic enim mandatum lucidum et
 inluminans est, hic mandata absconsa sunt. lucidum mandatum
 est, per quod ad contuendum lumen mandatorum inluminamur.
 per mandatum, quod in lege primum est, quo deum ex tota 5
 anima et ex tota uirtute amare præcipimur, digni quoque
 inluminacione cognitionis effeicimur. et sicut de gloria in gloriam
 transibimus, sic et in lumine uidebimus lumen, sic et per spe-
 culum faciem ipsam aliquando cernemus. per hoc enim nunc
 corporalis uitæ mandatum sacramento baptismi et præcepto dei 10
 inluminamur et lumine utimur et in gloria manemus. per
 hoc rursum ex mandato et mandata cernemus, per hoc ex
 lumine lumen uidebimus, per hoc ex gloria in gloriam trans-
 feremur.

10. Scit autem in cælis propheta plura dei esse mandata, 15
 scit per diuersitatem ministeriorum diuersas esse præceptorum
 obseruantias, angelorum, archangelorum, thronum, dominationum,
 potestatum et principatum. quos utique necesse est, ut no-
 minibus, ita et officiis esse diuersos, perpetuam tamen manda-
 torum custodiam pro naturæ suæ firmitate retinentes. atque 20
 ob id reuelari sibi cælestium mandatorum sacramenta orat,
 quia sciat se in terræ huius corpore esse peregrinum.

1 auri^u R 2 adferet V sensuū Re 3 hic add. m. 2 V 4 man-
 datorum ex mandatum m. 2 V 5 quo om. C qđ p quod V dñm (p
 don^s (s a man. 2) V 6 et om. Cp te^{ota} corr. m. 2 V digni quoque scripsi
 Stud. 1889 p. 321 digni q V C p digni q R digni E 8 transiuimus C trans-
 simus p sicut in lumine R sicut in lumine V et in lumine e sicut
 per speculum R sicut per speculū V 9 faciem psalmi quando R
 cernemus ex cernimus m. 3 R 11 in gloria (om. et) V 12 rursum ex
 rurum m. 2 V ex mandato mandata pE cernemus ex cernimus
 m. 3 R 13 transferemur ex transferimur m. 3 R 16 diuersa V
 17 arcangelorum V thronorum CpE cf. Buecheler lat. Decl. p. 86
 18 nominibus ex hominibus m. 1 R 19 ante diuersos 4—5 litt. eras. R
 20 pro add. m. 2 V naturæ ex naturam m. 2 V firmitatem V
 21 reuelari ex reuelare R orat ex orata m. 2 V 22 sciat ex scit m.
 2 V corpore ex corporae V.

11. Quartus hic tertiæ litteræ uersus est: concupiuit anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore. non est prophetae huius communis cum ceteris uel sæculi sermo; altius sub significatione familiarium uerborum
 5 intellegentiæ suæ extulit sensum dicens: concupiuit anima mea, ut desiderem iudicia tua in omni tempore. multis enim uidebitur rectius dictum fuisse, desiderat anima mea iudicia tua in omni tempore. et forte quidam existimant id ipsum sub his dictis contineri.

12. Sed meminit propheta arduum esse et naturæ humanæ periculosissimum dei desiderare iudicia. cum enim nemo uiuens in conspectu ipsius mundus sit, quomodo desiderabile eius potest esse iudicium? an cum ex omni uerbo otioso rationem simus præstituri, diem iudicii concupiscemus, in quo
 15 nobis est ille indefessus ignis obeundus, in quo subeunda sunt grauiam illa expiandæ a peccatis animæ supplicia? beatæ Mariæ animam gladius pertransibit, ut reuelentur multorum cordium cogitationes. si in iudicii seueritatem capax illa dei uirgo uentura est, desiderare quis audebit a deo iudicari? Iob omni humanarum calamitatum militia et uictoria perfunctus, qui cum temptaretur, ait: dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen eius benedictum in sæcula, cinerem se esse confessus est et audita de nube dei uoce non loquendum sibi

17 Luc. II, 35. 22 Iob I, 21.

1 tertiæ om. Cp 2 iustitiã tuã R 3 cum ceteris communis CpE 6 ut om. R desiderare iustificationes tuas R 7 rectius ex rectius eius m. 2 V 8 tua s. s. m. 1 R post tempore 14—16 litt. eras. R existimant ex extimant m. 2 V 11 dñ desiderare ex dñ desiderare V desiderare dñ (dñ s. s. m. 3) R 12 in conspectu eius V 13 iudicium eius potest esse (potest ex potest V) Vpb eius iudicium potest esse C otioso uerbo VCpE 14 in diem V concupiscimus Re concupisceremus C 15 ignisubeundus R¹ ignis subeundus R^{3p} cf. Acad. p. 24 16 gladia illa V ante beatæ 4—5 litt. (anima?) eras. R 17 pertransiuit ex pertransibi t m. 3 R 18 ubi in iudicii Cp(A) 19 inter iudicii et seueritatem eras. s R 20 omnium CpE 22 dñ (s a man. 2) V 23 benedictū in uers. exeunte part. in marg. m. 3, b in ras. R confessus est et audita scripsi confessus et audita VR Cp confessus audita E.

ultra esse decreuit. et quis erit ausus dei desiderare iudicia,
cuius uocem de cælis nec tantus propheta sustinuit, neque
apostoli consistentes in monte cum domino ferre potuerunt?

13. Tenuit itaque propheta humanæ et naturæ et conscientiæ
modum dicens: concupiuit anima mea, ut desiderem 5
iudicia tua in omni tempore. non enim iudicium desi-
derat, sed, ut desideret, concupiscit: desiderii eum cupiditas,
non iudicii continebat. concupiscit enim desiderare, scilicet ut
in tanta innocentia maneat, ut tuto iam et sine metuendi iudicii
terrore desideret, rem ipsam nondum per conscientiam humanæ 10
condicionis desiderans, sed eius desiderium, ex conscientia per-
fectæ ut proueniat innocentiae, concupiscens. scit uero continen-
tem et indefessam desiderii huius concupiscentiam esse oportere;
atque ideo adiecit: in omni tempore, nullum scilicet docens
otium nobis esse debere, quin semper desiderii huius cupiditate 15
teneamur.

14. Deinde sequitur: increpasti superbos: maledicti,
qui declinant a mandatis tuis. o infelix superbia, quæ
dedignatur sub præceptis cælestibus uiuere, quæ mandata diuina
animi infidelis tumore fastidit! plurima sunt humanorum 20
uitiorum crimina, et diuersæ atque innumerabiles peccatorum
operationes; sed nulla magis prouocandæ in nos dei iræ quam
superbiæ causa est. increpasti enim non auaros, non
lasciuos, quibus utique increpatio debita est, sed superbos;

1 dī desiderare iudicia tua R 2 huius uocē V sustinuit — cum
dño in marg. add. m. 3 (sed omissa uoce consistentes) R 3 cum dōm^o
(o add. m. 2) V potuerunt (un in ras. 3) R 7 sed ut de add. m. 2 V
eū s. s. m. 1? R 9 tu_o = Iā (I ex t?) in ras. corr. m. 3 R et sine
metu iudicii t̄rorē desideret p 10 non rem ipsam desiderans sed
(omissis uerbis nondum — condicionis) Cp(A) 11 ex conscientiae V et
conscientia (conscientia ex conscientie p) Cp perfectæ ut perueniat C
perfecta e = si proueniat (e = s in ras. m. 3) R perfectæ si proueniat
Ve cf. Wattenb. Pal.² p. 49 14 docens etiam nobis V 15 esse dere-
lictum quin V cupiditatem V 20 tumore (tum in ras. m. 3) R
plura C 21 innumerabiles (sic) R 22 prouocandi in nos iram dei e
23 enim — increpatio in marg. sup. add. m. 2 V.

quia plures per superbiam, qua humana contempnunt, etiam deo obsequi spernunt.

15 Sed sint licet præclara cetera fidei opera et in omni diuinorum præceptorum custodia deuotio inmoretur, tamen
 5 subrepente superbia memoria eorum, quæ recte operamur, abolebitur. quanto euangeliceus ille pharisæus labore se in uitam
 uiam statuit, ne alienæ rei rapax esset, ne in quemquam iniuriosus existeret, ne adulteriis dissolueretur! laborauit bis
 in sabbato ieiunans suumque corpus per abstinentiam cibi
 10 ingentis patientiæ uirtute confecit. quanto deinde labore auaritiæ uincendæ decimas substantiæ suæ in usum egentium contulit! quid his præclarius? quid eorum opere difficilius?
 sed incidit in superbiæ laqueum dicens: quia non sum sicut peccator iste et publicanus et infelix
 15 hoc uitio ex ingentibus operibus cecidit in crimen et insolens per hanc uirtutum suarum gloriâ factus iustificato magis publicano recessit.

16. Sed quid de pharisæo dicimus? apostolus non ab hominibus neque per hominem, sed per Iesum Christum, aduersus quem diabolus
 20 omni uirtutis suæ arte luctatus est, angelum satanæ, qui se colaphizaret, accepit, ut per passionum omnium indefessas molestias nulla superbiendi occasio per otium temporis

13 Luc. XVIII, 11. 20 II Cor. 12, 7.

1 plures — qua *add. m. 2 V* contēpnunt *RCp* 4 iāmoretur *C*
 6 quanta *ex* quantæ *m. 2 V* euangelicis *R* fariseus *VR* labore (abore
in ras.) *R* laborare *C* 7 uia *C* statutæ *corr. m. 2 V* alienæ rei
ex aliena rei *m. 1?* *R* in alienam rem *Cp* 8 laborauit *ex* laborabit
m. 3 R 9 ieiunans et infelix hoc uitiosumque corpus *V* ieiunans et
 infelix hoc uitio suū (*ū in ras. 3*) corpus *R* ieiunans et infelix hoc
 uitiorumq; corpus *C* *sed uerba et infelix hoc uitio sine dubio infra lin. 14,*
ubi in p(!) leguntur, suum locum habent ac, cum in archetypi margine
essent adscripta, noto illo librariorum errore, de quo Acad. p. 33 dixi, huc
inreperant cibi ingentis *ex* sibi ingentis *m. 2 V* cibi & ingentis *ex* cibi
 ingentes *m. 3 R* cibi ingenti *pE* 10 laborare *C* 11 uicendæ *C* deci-
 mus *V* 12 intulit *RCpE* quid ea re difficilius *V* 14 sum *add.*
m. 2 V istae *R* ipse *C* et infelix hoc uitio *h. l. om. VRC* 16 suarum
s. s. m. 1 C glorificato *R* 18 fariseo *VR* apostolus ait non *V*
 ab omnibus *R* 19 aduersum *V* 20 arce *C* 21 colafizaret *VRp*
 22 occasio *ex* occasion *m. 2 V* occasio *p.*

posset inreperere. ipse quoque eligendi et constituendi sacerdotis
 quendam legem ferens, cum iam eum in quibus episcopum
 dignum est uirtutibus conlocasset, neophytum eligi uetuit. ne
 superbiret, dicens: non neophytum, ne inflatus incidat
 in iudicium diaboli: id est, ne per recens adeptam
 regenerationis gratiam insolescat, uult illum multo passionum
 bello ante temptari, uult multis humilitatis et fidei stipendiis
 prouehi. cor enim humiliatum deus non spernit et
 sacrificium optimum cor contribulatum; quia qui
 se exaltat, humiliabitur; et qui se humiliat, exal-
 tabitur.

17. Et idcirco maledicti, qui declinant a mandatis
 tuis, quia increpantur superbi: quia per superbiam animi in-
 solentis et humana despiciamus et diuina neglegimus. sed
 uirtus uerbi hic conlocati non neglegenter est audienda. promp-
 tum enim fuerat dicere: maledicti, qui non obtemperant man-
 datis tuis. de uno et de plurimis mandatis in superiore uersu
 competentia diximus. maledicti autem sunt, qui per hanc pro-
 phetiae doctrinam eruditi a mandatis dei declinant, id est per
 uitiorum praesentium desideria ab spe aeternorum mandatorum
 decidunt. qui enim declinat, id, in quo est, deuitat et ex alia
 parte in aliam deducitur et deflexu quodam de itinere decedit.
 uel leuiter ergo declinantem a mandatis dei maledictionis sen-
 tentia comprehendit, ut intellegeremus, quanti periculi res esset,
 ea omnino ignorare nos, a quibus declinare maledictum est.

4 I Tim. 3, 6. 8 Ps. L, 29. 9 Luc. XIV, 11; Matth. XXIII, 12.

1 possit R sacerdotes V¹ a sacerdotis R 2 eum (e ex corr. m.
 1) R in his quibus E 3 neofitum VRp neophytum C elegi R
 4 superbiat V 5 post recens eras. e, post adeptam 4—5 litt. eras. R
 m
 adepta corr. m. 2 V 9 optimum p 10 humiliabitur ex umiliabitur
 m. 2 V 12 et idcirco (cir s. s. m. 1) R 13 superbi — per om. V
 superbiam animi ex superbi animi m. 2 V per superbia animi R super-
 biã animi (om. per) C 14 dispiciamus R 15 hic om. V conlati R
 i
 non neglegenter ex nonlegenter m. 2 V 17 In (in ras. 3) superiore
 corr. m. 3 R 19 a mandatis — praesentium in marg. inf. add. C
 declinant ex declinantes? R 20 a spe p spe C 21 decidunt V
 deuiat Cp 22 deflexo R defluxu V decedit VR Cp 24 conpraehendit
 VR ut s. s., u in ras. 3 R quanta VC 25 ea om. C.

18. Aufers a me obprobrium et contemptum, quia testimonia tua exquisiui. peccata obprobrio sunt digna; et idcirco peccatores exsurgent in obprobrium æternum. quod autem peccata omnia obprobrio sint digna, in euangeliiis discamus, tum cum dominus exprobrare ciuitatibus illis cœpit, in quibus plures uirtutes eius effectæ essent nec pænituissent, Chorazain et Bethsaida. quod ab illis cœptum, necesse est ut in omnes eiusdem criminis pares fiat, et tunc humano generi exprobrat non pænitenti neque in uiam euangelicam pergenti id, quod psalmo continetur: quæ utilitas in sanguine meo, dum descendo in corruptionem? exprobrat enim superbis atque maledictis, cur nihil in sacramento sanguinis sui atque mortis utilitatis esse existimauerint, cum ille nostri causa et natus et passus et mortuus sit.

19. Tenuit etiam propheta rationem infirmitatis humanæ. scit inesse quædam, quæ per misericordiam dei auferenda a nobis sint. scit deum tali peccatorum nostrorum confessione orandum, ut, etsi digna arguitione habeamus, non tamen arguamur; confitendum enim crimen est, ut obtineatur et uenia. scit deinde post arguitionem in contemptum, id est in nihilum gentes æstimari; quia scriptum est: omnes gentes nihil sunt, et omnia, quæ a malitia sunt, in nihilum æstimata sunt. sed secundum prophetæ exemplum auferri a nobis obprobrium et contemptum hac spe, hac fiducia deprecari nos oportet, ut addamus ad id, quod dicitur: aufers a me

5 Matth. XI, 20. 10 Ps. XXIX, 10. 21 Esai. XL, 17.

1 aufer *RCpE* 2 exquisibi *V* obprobrio *ex* obprobria *m.* 2 *V* (ita etiam *lin.* 4) 5 tunc cum *Vp* dōn^s (s a m. 2) *V* 6 plures *ex* pleres *m.* 2 *V* 7 chorozain *R* chorazin *C* čorozaim *p* et *om.* *Cp* bethsaida *V* bethsaidae *p* 8 par *ex* pares *R* 9 exprobrēt *R* 10 utilitas *C* utilitatis *p* 11 in corruptione *V* 12 quæ *R* 13 utilitatis suae esse *R* 16 et sit *C* per dei misericordiam *E* 18 orandū *ex* orando, *m.* 3 *R* arguitione *C* 19 confitendum ergo *C* optineatur *R* 20 deinde post *m.* 3 *in ras.* *R* 21 estimari *R* existimari *C* existimare *p* quia scriptum sit *Cp* nichil sunt *in ras.* 3 *R* 23 profetiae *VR* 24 post nobis *eras.* *ex R* hic spe *C* ac fiducia *CpE* 25 post dicitur *eras.* 1 *litt.* *R* aufers *VC*, aufer *Rp* cf. Roensch *Ital.* 294, Stolz *L.* 378.

obprobrium et contemptum, id, quod sequitur: quia testimonia tua exquisiui. et testimonia dei exquiri, ut argui non debeat, et auferri a se obprobrium contemptumque precatur, ut uerecundiam non derelinquat: esse quidem in natura sua confessus argutionis et obprobrii causam, quam a 5 se deprecatur auferri, sed per deuotionem exquisitorum testimoniorum eam sperat auferri.

20. Exquiri autem testimonia dei propheta non in otio, neque in insolentia rerum secundarum, sed exquiri multis aduersum se residentibus, multis aduersum se conloquentibus 10 dicens: etenim sederunt principes et aduersum me detrahebant. scit omnem prophetiæ fidem mundi huius perosam esse principibus; scit et apostolos cunctis futuros propter Christianum nomen odiosos. sedent aduersus prophetam principes et detrahunt tunc, cum audiunt Esaiam dicentem: 15 audite uerbum domini principes Sodomum, et intendite legem dei populus Gomorrae. ex consilio enim talium Esaias sectus est, Hieremias quoque carcere clauditur, Daniel leonibus fame ad sæuitiam incitatis obicitur, Zacharias inter templum et altare occiditur, apostoli cæduntur, 20 desecantur, crucifiguntur, ut prædicatio dei auferatur, ut doctrina prophetiæ inhibeatur, ut uitæ æternæ uia obsæpiatur. sed hos principum consessus et hæc obtrectationum eloquia spreuit fides constans. consequitur enim: seruus autem tuus exercebar in iustificationibus tuis. obstrepentibus 25

16 Esai. I, 10.

1 et id CpE 3 ut argui — precatur om. VRC' 4 et uerecundiam VRC derelinquit R¹C' dereliquit R³ relinquit V 5 argutionis ex argutionem m. 2 V argutionis C' et om. V opprobrium V 8 exquiri ex exquisiuit V 10 aduersum se CpE residentibus multis aduersum se om. V 11 et aduersum me loquebantur Cp 12 huius mundi C' 13 piculosam ex posam p optā R scit apostolos Cp 14 aduersū V 15 esaiam V eēiam C ad se etiā p 16 Sodomorum Rp attendite legem Cp audite legem R 17 populi p 18 eseias V isaias p sectus ex sextus V ieremias V cluditur Cp 19 danihel ex danhel R famae V 21 ut p̄ditio p ut deprecacio C doctrina ex doctrinae VR 22 prophetae C inhibeantur R sed hoc V 23 sprauit R 24 cū sequitur seruus Cp 25 exercebar ex ercebar m. 1 V exercebatur RpE in tuis iustificationibus R.

illis uidelicet et totis pœnarum armis inhihentibus, in exercitationibus iustificationum dei spiritus perseuerat.

21. Sed, ut iam superius tractauimus, exercitatio iustificationum et meditatio testimoniorum illa est, quia, cum legis opera per
5 corporales efficientias exerceantur, exercitatio iustificationum, tamen et testimoniorum meditatione bonorum aeternorum per præsentiū meditationem quædam præparatio comparatur. sed testimoniorum meditatio unde oriatur, ostendit. adiecit enim: et consilia mea iustificationes tuæ, omnem scilicet
10 uitæ curam, omnes consiliorum uarios diuersosque motus intentos esse iustificationibus confitens dei in Christo Iesu, cui est gloria in sæcula sæculorum. amen.

DALETH.

Adhæsit pauimento anima mea: uiuifica me secundum uerbum tuum et reliqua.

1. Multiplex intellegentia non potest in se habere dictorum difficultatem, cum amota omni obscuritate intellegendi magis abundet electio, ut in primo quartæ litteræ uersu contuemur. ait enim: adhæsit pauimento anima mea: uiuifica
20 me secundum uerbum tuum. potest istud et de assiduitate orationis intellegi, tamquam ex peccatorum confessione in terram propheta prostratus adhæserit pauimento. sed ut altius aliquid sub his dictis intellegamus, perspecta diligentius

2 dei om. Cp spū V seruus in udn. con. Bened. 4 qua cum E 6 tamen
corr. m. 2 V bonorum add. m. 2 V 7 quadam ex quia iam m. 2 V
9 iustificationis R¹ 10 diuersosque mores V 11 iustificationum V
in xpo ihs V cui gloria est in VC cui gta in p cui gloria et honor
in E amen om. V Explicit littera III incipit littera IIII feliciter Delth
V, spatium 10—12 litterarum uacuum R, Finit Gimel lit. tertia incipit
Deleth lit. IIII Cp 18 in primæ R in principio V quantæ V
20 istud V id istud C de assiduitate (e in ras. 3) orationis R de
suauitate orationis C de sue uite ratione p(A) 22 profeta ex profete V
adeserit pauimento V adhaesit pauimento anima mea R altus corr.
m. 2 V.

uerborum uirtute necessarium ducimus. non enim ait: adhæsi pauimento, sed ait: adhæsit pauimento anima mea, et admonemur intellegere hic eum esse de animæ et corporis societate conquestum. et multa sunt, quæ nos ut hoc potius probabile existimemus admoneant. dixit enim apostolus: corpus humiliationis nostræ, dixit et propheta: humiliata est in puluere anima mea, dixit rursum: et in puluerem mortis deduxisti me. igitur, uel quia in terræ huius solo commoremur, uel quia ex terra instituti conformatique sumus, anima, quæ alterius originis est, terræ corporis adhæsisse creditur, maximum ipsa certamen suscipiens, ut se, manens in eo, ab eius societate diuellat, ut tamquam peregrina incolatu eius utatur.

2. Non ignarus est autem propheta, licet anterior ætate, apostolici tamen dicti, quia, qui adhærent domino, in uno spiritu sunt. scit etiam a se prædicatum: adhæsit post te anima mea. quin etiam legit in lege: post dominum deum tuum ambulabis et adhærebis ipsi. adhærere igitur huic magis quam illi concupiscit. sed quia meminuit ex consortio eius nonnullam se labem contraxisse peccati, orat, ut per uerbum dei, quamuis admixta terrenæ mortalique naturæ anima eius sit, ipse tamen in uitam uitæ cælestis animetur. scit enim

5 Phil. III, 21. 6 Ps. XLIII, 25. 7 Ps. XXI, 16. 15 I Cor. 6, 17. 16 Ps. LXII, 9. 17 Deut. XIII, 4.

1 necessario *VR* nunc enim *R* adhaesi pauimento sed ait *om.* *R* ^{ad} *solum* ait *om.* *Cp* 2 ^{ad} *hesit* pauimento *p* adhesit pauimento *V* adhaesit uimento *R* 4 conquestum *corr. m.* 2 *V* ut hoc *supr. scr. m.* 1 *R* 5 admoneat *V* ap̄is corpus *in ras.* 3 *R* 6 humiliatis *V* 8 deduxisti (*isti in ras. 5—6 litt.*) *R* deduxit (*p(A)*) 9 commemoratur *E* commoretur *C* in terra *R* confirmatique *VRp* 11 credetur *V* ut in se manens *C* ut se immanens: ut se etsi manens *ph* 12 uel tamquam *V* 14 anteriore ætate *C* anteriora et ante *V* apostolicis tamen dictis *C* 15 *q. supr. scr. m.* 3 *R* adheret *V* adhaeret *R* 16 a se esse prædicatum *p* ^t poste *ex* postea *R* postea *V fort.* poste 17 in = lege (*2—3 litt. eras.*) *R* postea *V* 18 tuū *in ras. m.* 3 *R* ambulatis et adhaerebitis *R* adhaere ^{re} *corr. m.* 3 *R* ^{hic} 19 hu ^{um} *m.* 3 *R* et consortio *V*.

se nunc pauimento adhærere, non uiuere: sed secundum uerbum dei, cui mortui uiuunt, orat, ut uiuificetur in uitam.

3. Dehinc sequitur: uias meas pronuntiaui, et exaudisti me; doce me iustificationes tuas. qui secundum uoluptates corporis uitam agunt, in uis suis ambulant. qui autem omni uitiorum carnalium consuetudine derelicta in præceptis dei degunt, iam illis non in sua, sed in uia dei iter est. et hoc audiamus in Deuteronomii præcepto: sed nunc Israhel quid dominus deus tuus poscit a te, nisi ut timeas dominum deum tuum et ambules in omnibus uis eius et diligas eum et seruias domino deo tuo ex toto corde tuo et ex tota anima tua et custodias præcepta domini dei tui et iustificationes eius, quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene sit tibi? ergo deo adhærens in dei uia est.

4. Et qua ratione prophetam hic locutum existimabimus dicentem: uias meas pronuntiaui, et exaudisti me; doce me iustificationes tuas? si enim uias suas prædicat, necesse est peccati uias prædicet, quia in uia peccati sit, quisque in dei uia non sit. sed huic præsentī dicto consentiens illud uidetur, quod dictum est: pronuntiabo aduersum me iniustitias meas, domine, et rursus: iustus in exordio sermonis sui ipse sui accusator est. ergo hic pronuntiatio, quæ dicitur, non laudatio est. sed confessio uiarum suarum, id est peccatorum suorum pænitens professio;

8 Deut. X, 12 sq. 21 Ps. XXXI, 5. 22 Prov. XVIII, 17.

1 se *supr. scr. m. 3 R* adherere *ex* adhere *m. 2 V* 2 i uita *V* 3 uias *ex* uiuas *V¹* 4 doce me *ex* docemur *m. 2 V* iustificationes *ex* iustificationes *V* 5 uoluntates *R* agunt *ex* agont *m. 3 R* ante ambulant *3 litt. eras. R* 6 in præceptis dei uiuunt *p* 8 et haec *E* præcepta *V* israhel *V* 9 nisi *ex* msit *m. 2 V* 10 tuum *h. l. om. VCp sed cf. p. 396, 6* 12 ex tota (*om. et*) *R* 13 dī *supr. scr. m. 1 R* 15 dō *V om. C* adhaerens (*s in ras. 2—3 litt. m. 3*) *R* 16 hinc *V* 18 doce *ex* dome *m. 1 V* 20 quisq *R* qsq; *p* quisquis *E cf. Acad. p. 29* in uia dei *VCp* sed hoc *add. m. 2 V* consentiens (*s in ras. 2—3 litt.*) *R* 22 dñe *V* domine *ex* domino *m. 3 R* domino *ph* 23 sermonis tui *p¹* ipse sibi *RCpE cf. Sabatier II, 325 adn.* 24 pronuntio *R* qđ ≡ dicitur *R*.

et propheta, ut esset dignus spiritu prophetiæ, uias suas, id est peccati ante confessus est, ut post hanc pronuntiationem earum doctrinæ iustificationum dei capax esset. quod utrumque absolute docetur. nam cum dicit: pronuntiaui, confessionem hanc præteriti temporis esse demonstrat; cum dicit: doce me, oratio est ex futuro, quia confitendum ante est de peccatis et exacta confessione discendum. 5

5. Manens autem propheta in lege non ex his doceri se postulat, quæ corporali tunc ministerio gerebantur, sed ex his, quæ per speciem præsentium futuri erant sacramenta complexa. 10 uiam iustificationum tuarum fac ut intellegam, et exercebor in mirabilibus tuis. sermo præsens discretuisse cognoscitur iustificationes a uia earum. et quantum re ipsa intellegitur, omne quidem, ad quod per uiam tenditur, non idem est, quod et uia ipsa, qua pergitur. quærenda igitur 15 causa est, cur propheta præstari sibi, ut uiam iustificationum intellegat potius, quam ut ipsas iustificationes cognoscat, orauerit. meminit etenim omnes iustificationes legis umbram in se sanctarum iustificationum continere: cum post sexennii seruitutem Hebræus puer liber est, cum septimi anni fructus indigentibus et pecoribus terræ relinuntur, cum post quinquagesimum annum omnia in ius eius familiæ, unde decesserint, reuertuntur. et quia hæc, quæ in lege sunt constituta, uia est eorum, quorum in his præformatur exemplum, uiam harum iustificationum ut intellegens in mirabilibus dei exerceatur, orat, id est in legis 25

2 peccata ante C peccata sua ante E earum scripsi cf. infr. lin. 13 eorum codd. E 3 doctrine V doctrina ex doctrinae R esse 4 pronuntiaui — cum dicit in marg. super. add. m. 2 V 6 oratio ex futuro V et de exacta V 8 docere se C 10 que corr. m. 2 V futura C 13 earum Bened., eorum VR Cp 14 omne quod est ad quod (e et d in ras. 3) R omne quod est ad quod VC 15 quæ pergitur Cp

16 quæ R 17 intellegatur V ipsa R iustificationes ex iustificationis R ex iustificationum m. 2 V cognoscat — omnes iustificationes om. V 18 meminit enim Cp 20 hebreus VR 21 relinuntur VR relinquantur pE quinquagesimum V 22 familie eius VCpE reuertantur VRc cf. Acad. p. 14 23 hæc qui C eorum est VCp 24 præformatur ex præformatio V exemplum ut uiam pb iustificationum intellegens Rpb.

operibus uersetur: quia lex sit ad futurorum bonorum speculum constituta.

6. De consequenti uersu conperi multos uaria sensisse, eo quod non eadem proprietate a ceteris translatoribus ex hebraeo demutatus esset, ut ab his septuaginta interpretantibus conscriptus est. nonnulli enim pro eo, quod ab illis dictum est: ἐνόταξεν ἡ ψυχὴ μου, posuerunt: ἔσταξεν ἡ ψυχὴ μου. quidam autem ex illis non ἐνόταξεν, sed κατέσταξεν transtulit. et aliud ἐνόταξεν, aliud ἔσταξεν, aliud κατέσταξεν significare intellegitur. sed nobis neque tutum est translationem septuaginta interpretum transgredi, et sane ratio et sensus dictorum ita admonet, ut recte ac probabiliter uersum translatum intellegamus. est enim cum illis et nobiscum ita: dormitauit anima mea prae tædio. et superior omnis sermo et consequens humilitatis et infirmitatis confessionem in se habet: cum pauimento anima adhæsit, cum peccatorum uiae confitentur, cum intellegentiam uiae iustificationum orat. consequens ergo est, ut nunc animam suam prae tædio mortalis habitaculi dormire conquestus sit, quæ nondum iustificationum uiam

3 uarie V 5 a LXX *ec* ab his LXX *m.* 2 R conscriptos est 1¹ 6 ab *supr. scr. m.* 1 R 7 ENYOTAZON ** YXHMOY I ENÏSTA- ZEN NYIX MOÏ R ENYZIAZEN NY IXMOI C ENÏZIAZEN NYIX MOÏ p ENYCTZEN H (H *a. m.* 2) = (*in ras. fuit* N) ΨYXHMOÏS (Y *supr. scr. m.* 2) V ECTAZEN NYIX MOÏ R eCTAc_LEN NYX MOI C eCTA · zen NYXMOÏ p 8 ex illis non ENYCTAZEN sed KATECTAZEN V ex illis ^{non}ZEN sed ra- TECTAZEN R ex illis ZEN sed KaTeCTaZen C ex illis KA- TeCTATen p transtulit et *om.* C 9 aliud ENYCTAZEN aliud KAT ECTAZEN (KAT *supr. scr. m.* 2) significare I aliud enICTAZEN aliud ECTAZen aliud raTeCTAZEN significare R aliud (*sic*) Ka- TeCTaZen significare C aliud enICTAZen aliud eCTAZen aliud KATeCTAZen significare p 10 nobis *supr. scr. m.* 1 R p translationem R translatione V 11 sana (*a in ras. m.* 3) R 12 ac *add. m.* 2 V intellegimus V¹ 14 superior (*om. et*) V 15 confessione V 16 pauimento *ex* peuimento *m.* 1 R 17 intellegentiae iustificationē I 18 prae tædio V 19 conq. stus V conquaestus R.

intellegat. quæ etiam nunc pauimento adhæserit. atque ob id in uis dei confirmandum sese orat, quia præ tædio dormitet.

7. Sed hic ea ratio seruata est, ut dormire se, non dormire dicat; quia qui dormit, in ipso somni opere est, qui autem dormitat, antequam dormiat, dormitat. quæ et in alio loco ratio seruata est, cum dicit: ecce non dormit neque dormitabit, qui custodit Israhel. sed et illic, ubi meminit: si dederò somnum oculis meis et palpebris meis dormitationem, dormitationem palpebrarum, somnum uero esse dixit oculorum, quia palpebrarum officium est, ut somnum ex dormitatione concilient. propheta igitur, etsi dormitat, non tamen dormit: atque ob id, ne dormitans obdormiat, subiecit: confirma me in uerbis tuis: id est ut per omnium iustificationum, quas superius memorauit, intellegentiam confirmatus non modo non dormiat, sed iam sine aliqua dormitatione peruigilet.

8. Ait autem post hæc: uiam iniquitatis amoue a me et lege tua miserere mei. promptum fuerat dicere: iniquitatem amoue a me; sed licet infirmitatis suæ conscius, cum meminerit in corpore suo uiam inesse peccandi, tamen per timorem dei peccati omnis alienus est. uiam igitur peccati, qua ad peccatum pergere promptum est, amoueri a se deprecatur, id est omnia corporalium uoluptatum desideria auferri, nec temptationem aliquam concupiscentiæ aut ignorantæ, qua

6 Ps. CXX, 4. 8 Ps. CXXXI, 4.

2 se^{se} corr. m. 1 R dormi = tat (eras. e) R 4 sōpni p omni V sic e et, ut uidetur, exemplar codicis R qui autem dormitat dormitat (dormitāt V) antequam dormiat VCp qui autem dormitat antequam dormiat R post dormiat R postea in loco ab origine uac. rel. add.: sōno langesē 5 et om. p 6 ēē in uersu exeunte eras., ecce in uers. ineunte adiec. R 7 istrahel V 8 palfebris et sic etiam in seq. f pro p V 9 uero = esse R 10 palpebrarum (h add. m. 1) R omnum corr. m. 2 V 13 per add. m. 2 V 14 memorait ex meminit m. 2 V 14 confirmatus ex confirmans m. 2 V 15 dormi = at R sed etiam E 18 et in lege tua miserere mihi R 20 meminit (pb uiam = inesse in R uiam esse V 21 dī peccationis alienus ē p dei a peractione peccati omnis alienus est E cf. p. 35, 10 22 quia ad VR 23 uoluptatem V.

tamquam per uiam ad peccatum itur, ingruere. nec solum id
 orat deum, sed etiam, ut per legem suam misereatur eius. per
 legem autem hoc modo misericordiam consequitur, quia, ut
 superius ostendi, ita in lege est scriptum: et nunc Israhel
 5 quid dominus deus tuus poscit a te, nisi ut timeas
 dominum deum tuum et ambules in omnibus uis
 eius et diligas eum et seruias domino deo tuo ex
 toto corde tuo et ex tota anima tua et custodias
 præcepta domini dei tui et iustificationes eius,
 10 quæ ego præcipio tibi hodie, ut bene sit tibi! ergo
 cum lex doceat in uis dei ambulandum, ut ambulanti in his
 bene in posterum sit, et nunc propheta oret uias iniustitiæ a
 se amoueri sibique ut deus misereatur ex lege, id orat, quod
 lege conclusum est, ut in uis dei ambulans in beatitudine
 15 collocetur.

9. Dehinc sequitur: uiam ueritatis dilexi et iudicia
 tua non sum oblitus. uiam diligunt multi, sed non omnes
 diligunt ueritatis. et quicumque aut uoluptatum aut diuitiarum
 aut honorum uiam ineunt, sed et qui hæreticorum doctrinis
 20 uagi et incerti et impii differuntur, in uia quidem sunt, sed
 non sunt in uia ueritatis. sed propheta ex spiritu eius loquitur,
 qui adsumpto corpore dicturus postea erat: ego sum uia,
 ueritas, uita. et quia hoc iudicium est, secundum quod in
 euangeliis continetur: hoc enim iudicium est, ut, qui
 25 credit in me, habeat uitam æternam, merito propheta
 ait: uiam ueritatis dilexi et iudicia tua non sum

4 Deut. X, 12 sq. 22 Ioh. XIV, 6. 24 Ioh. III, 15 et 19.

1 ad *add. m.* 2 *V* 3 consequetur *V* 4 ostendit *R* . sit scriptum
 (scribturn *V*) *VCpb* et nunc sc̄s *V* 5 tuus *om. p* 7 domino *om. R*
 deo *om. V* ex toto ex toto *m. 2 V* 9 ^{tui}
 nri et *p* tui *V* 10 quas
 ego *Rp* ergo *add. m. 2 V* 11 ambulanti (t in ras.) *R* ambulandi
corr. m. 2 V 12 et nunc forte propheta (profeta *V*) *VCe* 13 quod
 de lege *V* 14 ad beatitudinem *V* 16 et *om Re* 17 multi diligunt
VCpE 18 diligunt uiam ueritatis *E* uoluptatē *p* uoluntatum *V* 19 sed
 qui *V* hereticorum *VR* 22 dicturus sponte erat *V* 23 et uita *RpE*
 est *om. C* quod *om. C* in *om. Cpb* 25 uitam ex uiam *m. 1 R*
 26 et *om. R*.

oblitus. nobis enim hæc ad cognitionem posterius dicta sunt; sed propheta in his et uiuit et loquitur.

10. Cohæret autem sibi doctrinæ et confessionis propheticae sermo; ait enim: adhæsi testimoniis tuis, domine, noli me confundere, quia ueterum et anteriorum peccatorum ueniam testimoniis domini adhærendo sit meritus. scit enim uerbis dei dictum esse: ecce deleam ut nubem iniustitias tuas et tamquam nebulam peccata tua. dominus potens est omnia ea, quæ in nobis pudoris et confusionis sunt, amouere, si et nos dicere cum libertate possimus: adhæsi testimoniis tuis. his enim adhærentes a confusione pudendorum et anteriorum criminum liberamur.

11. Sed concluduntur omnia suo ordine, suis rebus. superius enim ait: uiam iniustitiæ amoue a me, deinde subiecit: uiam ueritatis dilexi, tertium id sequitur: adhæsi testi- 15
moniiis tuis. nunc deinde ita finit: in uia præceptorum tuorum eucurri, cum dilatasti cor meum. per gradus ad id uentum est. uia iniquitatis amotæ, uia ueritatis dilectæ testimoniorum indiuisibili societate, ut in uia mandatorum dei curreretur. sed uia, quæ ducit ad uitam, et angusta et tribu- 20
lata est; angusta, quia diligenter et caute in ea ingrediendum est; tribulata, quia per multas tribulationes et passiones aditur. et insolens propheta existimabitur, qui se hanc uiam currere gloriatur?

12. Meminit autem inter innocentiae studium et humilitatis 25
confessionem sermonum suorum moderandam esse uirtutem.

17 Esai. XLIV, 22.

1 enim et ad V cognitionem ≡ ≡ ≡ posterius R cogitationē poste-
rius V 3 coheret VR 4 adhaesi testimoniis tuis h. l. om. VRCp
sed cf. quae secuntur 7 dī V dī ex uobis uel uerbis corr. m. 1 R
ecce add. m. 2 V 8 nebula R 9 ea om. VC. quae nobis Cp
pudori et confusione pb & supr. scr. m. 1 R 10 sint V 11 a con-
fusionē V confusione R 13 sed add. m. 2 V noncluduntur R
14 post amoue a me R add. & in lege tua miserere mei 15 adhaesit C
16 tuis om. C finit ex fiet m. 2 V 17 per grado R¹ 18 id ex in R
uiam iniquitatis C 20 sed ≡ ≡ ≡ uia R ad uitam ducit VCpE 21 an-
gusta ante quia om. R in ea om. R 23 uiam (tam α) hanc E
25 inter add. m. 2 V 26 confessione R.

idcirco, posteaquam dixerat: in uia mandatorum tuorum
 cucurri, hoc addidit: cum dilatasti cor meum, dila-
 tatum est cor, quod per fidem capax doctrinæ dei panditur,
 et hoc de credentibus dictum est: et inhabitabo et inam-
 5 bulabo in his. cor igitur dilatatur, in quo sacramentum
 patris et filii residet in quo capaci habitatione sanctus spiritus
 delectatur. meminit et Salomon dicens: sapientia in exiti-
 bus canitur, in plateis cum libertate agit. uerbi
 utriusque huius latinitas nostra uel obscuritatem nobis adfert
 10 uel alterius intelligentiæ opinionem præbet. nam quod nos in
 exitibus dicimus, græcitas ex hebræo *ἐξόδους* transtulit. et
 exodum proprie est, ubi ex multis angustiis uis in unam paten-
 tem uiam coitur. quod uero nos plateas nuncupamus, eodem
 nomine græcitas nuncupauit. sed plateas latitudines esse græcus
 15 sermo designat, et nos putamus has esse urbium uias. ergo
 sapientia, quæ Christus est, in uia illa, in quam nobis ex
 multis egressus est, canitur; in latitudinibus autem cum liber-
 tate agit, in quibus non solum habitare, sed etiam deambula-
 turam se esse promisit. ergo uiam domini propheta libere
 20 currit, posteaquam dilatato corde esse cœpit. non enim ante
 potuit uiam dei currere, quam ipse ille digna et ampla dei
 efficeretur habitatio. amen.

4 II Cor. 6, 16. 7 Prov. I, 20.

5 in eis *pb* in *ex* *cuin* *m.* 1 *V* 6 resedit *R* spiritus sanctus
E 7 solomon *V* 9 huius *om.* *R* aufert *p* 11 *ΕΞΟΔΟΥC* *V*
ΕΞΟΔΟΥC *R* *εζοδοϋC* *C* *ΕΞΟδοϋC* *p* & *supr. scr. m.* 1 *R* 12 exo-
 dum *VC* exodū *Rp* exodus *E* (an exodium?) proprii *R* proprium *V*
 angusti = *s* *R* angustiis *V* 15 *has add. m.* 2 *V* 16 *ī* uiam illam *V*
 in qua *E* 18 deambulaturum *V* ambulaturam *Cp* 19 se esse *ex*
sese *m.* 2 *V* 21 illi *C* deo *VCpE* 22 amen *om.* *VCp* Littera IIII
 explicit incipit littera V feliciter Scribit Antiquarius Eutalius (cf. *etiam*
Reifferscheid Bibl. it. I, 94 adn.) V Finit Deleth IIII. incipit V. C
 Fin. Deleth lit. IIII incip. He lita V *p*.

HE.

Legem statue mihi, domine, uiam iustificationum tuarum et reliqua.

1. Inusitatam ac nouam deprecationem prophetæ in primo quintæ litteræ uersu inuenimus. ita enim cœpit: legem statue mihi, domine, uiam iustificationum tuarum; sed rationem consequi uersus huius ex latina interpretatione difficile est. per condicionem enim communis sermonis nostri non ita absolute potuit uirtus uerbi et hebraici et græci explicari. Græci namque ex hebræo transtulerunt: *νομοθέτησόν μοι, Κύριε, τὴν ὁδὸν τῶν δικαιοματίων σου.* orat enim in hoc uersu, ut sibi lex statuatur iustificationum; et quod græce est *νομοθέτησον*, ad eiusdem sensus intellegentiam latinitas explicare non potuit. propheta ergo orat, ut uiaë iustificationum suarum legem sibi dominus constituat, id est, ut qua lege uiam iustificationum dei adeat, intellegat et sciat. non enim uiaë tantum ait, sed iustificationum uiaë postulat legem.

2. Et quæ tandem iustificationum uiaë lex erit? nam in communibus et in terrenis uis legem meminimus esse in spatii

2 legem pone h. l. VRC' sed. cf. lin. 5 uiaie h. l. Vp sed infr. et V uiam; et ita Hilarium sacrum textum legisse non solum consensus optin. codicum in seq. et textus graecus monstrare uidetur, sed ipsa etiam Hilarii explicatio: nam ibi primum de difficultatibus huius interpretationis latinae loquitur, deinde ipse uim uerborum graecorum lucidius latine exprimere conatur in sua explicacione uiam in uiaie mutans 5 quarte p uersu om. V 6 uiam VRe uiaie Cpb 7 interpraetatione R interrogatione V 8 sermonis nostri communis pb 9 ex hebreici I 10 NOMOYETHCON MOY KYPIE TON OADON DIKAIOMATONCOY I' NII MOEIN CON MO IRIPTein NODONI VINDIKARIVM AECNIM R om. Cpa (itaque, nisi omnia fallunt, Hilarius in textu graeco legit νομοθέτησόν μοι cet.: et quod a nobis facile redditur „bestimme mir durch ein Gesetz den Weg deiner Erlösungen“, postea ipse latino sermone lucidius, quam uersio latina antiqua, interpretari studet his uerbis: orat, ut uiaie iustificationum suarum legem sibi dominus constituat. sic omnes dubitationes apud Bened. et Sabatier tolluntur.) 12 quod (d ex a uel u corr. m. 2?) R NO-MOYΘETHON I' NOMOTETECON (ECON in ras. β) R NOM OO eT NON (NOMOΘ&non p 13 eius I' 15 uiaie I' 16 adeat et intellegat C' et ante sciat om. R 18 iustificationis R'Ce 19 et terrenis pE spatii mensuris (om. in) I' in spatii mensuris C' in spatii mensuras pE.

mensuris, cum passuum mille interuallo quædam legis uia signa
 statuuntur, cum mansionum requies disponitur, cum usque ad
 urbem refectio uiantium congrua rursus mansionum interualla
 dimensa sunt. sed etiam tum, cum ex Aegypto populus per
 5 rubrum mare pedes transiit, legem quandam uia fuisse memi-
 nimus ei non humani arbitrii iudicio, sed diuini constitutam in
 columna ignis et nubis. nam cum oporteret populum iter agere,
 columna ignis nocturno tempore anteibat, de die uero columna
 nubis. at cum placitum deo fuisset diu in iisdem castris po-
 10 pulum contineri, columna neque ignis noctu prouehabatur
 neque nubis de die anteibat. legem itaque hanc uia statuit.
 et si diligenter stationes eas mansionesque castrorum et con-
 ditiones locorum, quæ Exodo continentur, retractemus, magna
 in ipsis cælestis itineris mirabilia cernemus. ob quod frequenter
 15 propheta orauit dicens: considerabo mirabilia de lege
 tua. sed iam non istis se uia legibus contineri propheta orat;
 non enim uia legem, sed uia iustificationum poscit.

3. Scit esse uiam testimoniorum, cum dicit: in uia testi-
 moniorum tuorum delectatus sum. scit esse uiam
 20 præceptorum, cum ait: in uia præceptorum tuorum
 cucurri. nouit esse uiam legis, cum beati sint, qui am-
 bulant in lege domini. scit esse hanc uiam iustificationum

15 Ps. CXVIII, 18. 18 Ps. CXVIII, 14. 20 Ps. CXVIII, 32. 21 Ibid. 1.

1 uia V 2 statuuntur Cp cum — disponitur om. Cp 3 refec-
 tione Re refectiois C interuella C 4 dimēsa V dimesa (e i. ras.) R
 sint p 5 uiae om. p 6 et non VRCe constituta R in colūnam V
 7 et nubis — columna ignis om. R populo Cp 8 de die VRCp
 (cf. Draeger Synt. p. 628) die e sed die b 9 ad cum V placito
 deum R diu in hisdem VRpe et diuino hisdem C 10 prouehabatur
 ex prohibatur m. 1 V 11 nubes V die ex die m. 3 R uia V
 12 si supr. scr. R stationes ex stationis R mansionesque ex mansiones-
 quae VR 13 magna om. Cp 15 propheta frequenter C considerabo
 ex considera m. 1 V 16 non iam CpE isstiⁿ sae V legis VRC
 cf. Acad. p. 31 17 sed uiae iustificationē C sed uiam iustificationum Re
 sed iustificationum V poposcit Vpe 18 esse uiam iustificationum R
 cū dicit supr. scr. m. 1 R 19 tuorum om. R delectasum C 20 cum
 dicit C uiam (om. in) pE tuorum om. RC 21 sunt pE.

de qua nunc deprecatur. scit etiam esse uiam in prophetis, scit esse uiam in euangelis, scit esse uiam in apostolis, de quibus sæpe testatus est. uult ergo per legem uiae huius usque in perfectam illam uitae uiam tendere. plures enim sunt hæreticorum, qui uiam legis improbant, plures qui prophetarum, 5 multi qui euangeliorum, multi qui apostolorum. scimus enim quosdam non omnibus his uis esse contentos. sed scriba doctus nouit diuitis patrisfamilias exemplo de thensauris proferre uetera et noua. hanc igitur iustificationum uiae legem propheta desiderat. lex enim iustificationum quibusdam 10 religiosi cordis disciplinis continetur et intra fines nos constitutionis suae, quibus se uteremur, artauit, ne excedentes eos ad opinioniones hæreticæ intellegentiæ euagaremur. non uult igitur ab ea lege excedere, quam constitui sibi orat.

4. Sed in quam causam hanc legem orat institui? scilicet 15 ut exquirat eam. lex erat iustificationum per Moysen scripta, et hanc propheta operibus exercebat. non ergo hanc statui sibi orat, quæ iam statuta erat et ab eo religiose agebatur, sed eam, quam optat inquirere. quid ergo optat inquirere? finem scilicet legis. et quis erit finis legis? apostolum audiamus. 20 finis enim legis Christus est. sed per has iustificationum uias, quibus statuta lex fuerit, finem legis optat exquirere, neque solum exquirere, sed semper exquirere. ait enim ita: exquiram eam semper. officium exquirendi non suffecerat per uoluntatem, nisi etiam indefessa ab eo tem- 25 poris continuatione gereretur.

8 Matth. XIII, 52. 21 Rom. X, 4.

1 depræcatur *R* præcatur *V* 4 perfectam *ex* factam *m.* 2 *V* uiam teneri *C* 5 hereticorū *VR* probant *CpE* 6 scimus etiam *E* 8 diuitis *ex* de diuitis *R* patrisfamilie se exemplo *Cp* 9 noua et uetera *V* uiae legem — iustificationū *in marg. add. m.* 1 *R* 10 desiderat *V*¹ 11 finis *V*¹ 12 excedentes *R* opinionis *V* 18 erat *om. R* 20 et qui *C* 22 optat perquirere *V* 23 ita enim ait *VCpE* 24 ut quiram *C* et exquiram *pE* 25 per uolūtatum *V*¹ 26 *pE* post gereretur *inser. v. 34*: da mihi intellectum et scrutabor legem tuam et seruabo eam in toto corde meo.

5. In prouerbiis Salomonis scriptum meminimus: inintelle-
genti sapientiam interroganti sapientia deputatur.
quo sensu id ostendi uidetur. quod, qui non intellegat et
sapienter interroget, sapere credatur. hoc itaque eo proficit
 5 quia propheta in lege manens et secundum apostolum
Hebræus ex Hebræis octauo die circumcisis et
secundum genus ex tribu Iuda et secundum gratiam corporea
unctionis et rex electus et Christus et secundum sacramentum
dominicæ natiuitatis dignus, cuius filius Iesus Christus esset.
 10 tamquam peregrinus legis orat: da mihi intellectum, et
scrutabo legem tuam et seruabo eam in toto corde
meo. nondum ergo seruat, nondum scrutatus est, nondum
intellegit. non ergo de ea lege loquitur. in qua natus est,
eruditus est, operatus est, propheta. sciens itaque primam partem
 15 esse prudentiæ, ut quis, quod non intellegit, sapienter interroget, ut,
quod ignorat, intellegat: idcirco intellectum ut accipiat rogat;
sciens uero adepto spiritu intellegendi studio opus esse scruta-
tandi ait: et scrutabo legem tuam. scrutationis autem
fructum in repertæ rei custodia esse cognoscens dixit: et ser-
 20 uabo eam. intellegens uero perfectam custodiæ diligentiam
in toto esse cordis officio consummauit omnem sermonis sui
ordinem dicens: da mihi intellectum et scrutabo
legem tuam et seruabo eam in toto corde meo.

1 Prov. XVII, 28 (LXX). 6 Phil. III, 5.

1 solomonis I inintelligenti sapientiam scripsi (ἀνοήτω ἐπερωτῆσαντι
σοφίαν LXX) inintelligentia pientiam I inintellegendo sapientiam It
inintellegendum sapientiam C intelligendo sapientiam p ignorando
sapientiam e 2 roganti C sapient^{int} roganti p(A) sapienter interro-
gantibus e sapientia deputatur ex sapientiam corr. m. 2 V 3 quod
ex quid V 4 sapere credatur in marg. infer. add. C profecit V
6 octaua die E octauo diei VC circumciso C circumcisisio V 7 gratiã
V gratia R 8 et sacramento Cpe 9 ihs xp̄s I christus R 11 scruta-
tor RCpE 12 inter ergo et seruat 4—5 litt. eras. R 14 in qua
eruditus est I profetat VR 15 ut quisque V non abl. m. 2 V
sapientes b et quod RpE 16 ignorabit V (fort. legentium ignorant.)
18 et om. V scrutabor RCpE cf. Sabatier II, 235 19 fructum repertæ
rei custodiam esse b fructum (fructus C) huius rei custodiam esse Cpe
et scrutabo eam R 20 perfecta I 21 consummabit R omnis C.

6. Sed quid tandem istud est, quod intellegere optat, quod scrutaturum se et seruaturum toto corde promittit? meminit namque non otiosos dies sex Moysi libro in mundi huius operatione monstrari. scit non superfluum esse diei septimi requiem. recordatur in mensis noui religione sacramentum festiuitatis caelestis tanquam in speculo figurari. nouit annum illum, quo post sex annorum seruitutem liber Hebraeus est, quo post multam operationem terra requiescit fructibus eius relictis proselyto pauperi et bestiis terra, quo et debita uniuersa Hebraeis omnibus remittuntur. quinquagesimi quoque anni leges concupiscit scrutari: uult, quæ sit in primo mense decimi diei usque in quartam decimam et deinde usque in uicesimam primam religio. illam quoque septimi mensis cogitat sollemnitatem, cuius memoriale in tubis est, decimi quoque diei in eo placationem et post quintam decimam in tabernaculis dierum octo lætitiā, quomodo ex his et sancta prima et octaua sit sancta. scit circumcisionem primam fuisse, scit et iteratam per Iesum esse gestam. azyma sancta desiderat, lætari pascha concupiscit, de qua in agni ipsius immolatione scriptum est: hæc est pascha domini. terram re-
missionis, terram fluentem lac et mel scit nondum uere a populo, qui secundo est circumcisus, obtentam. ob hæc igitur intellectum

5 cf. Exod. XXIII, 16. 7 cf. Lev. XXV, 4 sq. 18 Ios. V, 2. 20 Exod. XII, 11.

3 sex om. Cpe moysi ≡ ≡ ≡ (i ex e corr. m. 1, eras. s in) R
4 monstrare V superfluum V¹ 5 in eras. R mensis noui religionē V mensis ≡ religionē R sacramenti R festiuitatis ex festiuitates corr. m. 1 R 6 caelestes R 7 post quo multam R 8 requies scit R 9 proselito Cp prosilito R 10 hebreis VR quinquagesimi V 11 leges ex legis m. 1 R legis VC 12 uicensimam V 13 ≡ illam (eras. et?) R 14 memoriale ex nedomale m. 2 V 16 et sancta et prima corr. m. 2 V et octaua sit scā (sc in ras.) R 17 scit ante circumcisionem om. R scit ex sit m. 2 V 18 gestam ex testam m. 2 V azyma R Cp 19 lætare p litare E de quo CpE in agni ex magni p igni V 20 hoc est CpE terrae repromissionis R in terram repromissionis C 21 lac^{te} et melle R 22 secundo ex secundū m. 2 V circumcisio V¹ ob hoc R intellectu R.

orat; hæc intellegens scrutaturum se pollicetur; hæc scrutans seruaturum se professus est; hæc seruans in toto corde custodiet.

7. Post quæ sequitur: deduc me in semita mandatorum tuorum; quia ipsam uolui. et in hoc nunc uersu sermonis uirtus non proprie per condicionem translationis expressa est. nam id, quod nostri ita dixerunt: deduc me in semita, græcitas sic locuta est: *ὁδήγησόν με ἐν τρίβῳ*. et id, quod cum illis *τρίβος* dicitur, trita et frequentata discursibus semita intellegitur; nobiscum autem semita dici potest et esse semita et esse non trita. ergo quia græcitas utrumque eadem nuncupatione amplexa est, nos quoque ita sentiamus et semitam eandem sciamus esse, quæ trita est.

8. Et obseruandum est, quod hic non legis, sed mandatorum semitam esse dicat. uia enim legis a Moysse gradientes. postquam ipsa constituta est, habuit. ceterum mandatorum idcirco semita est, quia in mandatis dei iam a sæculi institutione percursus sit. in hac enim semita et Abel cucurrit et Seth institit et Enoch placuit et Noe reseruari meruit et Melchisedech et benedicere potuit et decimas accepit et Abraham amicus dei est et Isaac heres est et Iacob Israhel est et ex Iuda expectatio gentium est et Ioseph in testimonio positus est et Iob a lege liber de hoste legis triumphat et Hebræum

1 hæc scrutatus seruaturum *pE* 2 hæc scrutans in toto *C* 3 post que *V* post *Cpe* in semitā *R* 4 tuorum *bis* scripsit *V* *om. C* ipse *h. l. V*, sed *cf. p. 405, 22* nunc *add. m. 2 V* 5 expressum est *V* 6 dixerunt *E* in semitā *R* 7 *ΟΔΗΧΗΘΝ ΜΕΕΤΡΙΒΟΥΣ* *V* *οδὴχοὺς ΜΕΝ ΤΡΙΒΟΡ* *R* *οδῆνινονμε ἐν τριβλῦ* (*οδῆνινονμε ἐν τριβλῦ* *p* (*Ex quibus elucere uidetur Hilari. ἐν τρίβῳ non ἐν τριβῳ legisse, cf. Tischendorf II, 98 adn.*) 8 quodcumque illis *C* *ΤΡΙΒΟΥΣ* *V* *τριβος* *≡≡≡ R* *ΤΡΙΒΟΣ* (*Cp* dicitur ex discitur *m. 1 V* dicitur *R* frequentata *V* 9 semita semita dici potest *V* semita potest *p* 10 graecitas *p* graecitatis *V* 11 nuncupatio *V* complexa est *VpE* *fort. recte, complexe C* 12 sciamus eandem esse *V* equidem sciamus esse *e* 14 moysi (*om. a*) *pe* gradientis ex gradientes *m. 2 V* gradienda *e* *pe* 15 constituta *V* habuit — idcirco semita est *om. Cpe* 16 iam *supr. scr. m. 1 R* a *om. C* 17 percussus sit *C* perrectum sit *pE* 20 et isac *V* et isaac — israhel est *om. Cp* et ante ex iuda *add. m. 2 V* 21 et iosue *Cp* in testimonium *pE* 22 et ante iob (*iob ex ob m. 1 V*) *om. VpE*.

Moyses iudicat et Iesus secundo Israhel circumcidit et Samuel dignus in unguendo rege deligitur.

9. Et nunc in hac orat se hic et unctus et rex et propheta deduci. scit enim inbecillam sibi esse naturam, neque se posse hanc semitam sine duce adgredi. dux enim est omnibus hac
5 semita pergentibus deus. dux enim est, cum dicitur: retro post dominum tuum ambulabis et ad eum adhaereto, et rursum: retro post eum ambula, quoniam ipse te deducit. deducit autem, cum ait: qui non tulerit crucem suam et secutus me fuerit, non est me
10 dignus. deducit etiam, cum prior omnem euangelicarum passionum semitam truit. si istam apostoli docent, ille prior docuit; constituit enim sapientia amicos dei et prophetas. si iuste hinc aliquid geritur a nobis, princeps iustitiae nostrae est; est enim ipse iustitia. si ob fidem ad
15 terrorem flagellamur, flagellis ille dorsum suum praebuit. si alapis ad iniuriam cadimur, has ille suscepit. si in contumeliam conspuimur, faciem suam ille non auertit a sputis.

10. Dux in omnibus ille est: sed dux est diligentibus legem, quam superius se toto in corde custoditurum propheta professus
20 est. non enim hic secundum sermonem graecitatis, cum dicitur: quia ipsam uolui, ad semitam mandatorum referri potest; quia in graeco, ubi feminino genere semita scripta est, id, quod uelle se ait, masculino genere pronuntiat dicens:

6 Deut. XIII, 4. 9 Matth. X, 38. 13 Sap. VII, 27. 15 I Cor, 1, 30.

2 diligitur V 3 i hanc V 4 deducit V¹ 5 adgraedi V dux enim est — pergentibus deus *om. pe* ac semita VR 6 retro post dominum — et rursum *om. Cpe* 7 post don tuum ambulabis V *cf. Sabatier I, 353* post dominum deum tuum ambula Rb adhereto V adereto R 8 post eum ambulabis pe 9 te deducet pE te ducit R 12 tribuit R si istam scripsi ista R si VCpE prior ille VCpE
14 hic R nunc VCpE nobis R iuste — princeps *om.* V 15 nostrae
6 est enim *corr. m.* 1 R nostra est et enim *m.* 2 V iustitiae V 17 si in (i *ex corr. part. in ras.*) R 18 ab C 19 illis uocibus est sed dux
est omissis R dux est *ex dux m.* 2 V 20 propheta *om.* VRcp sed
cf. Acad. p. 21 22 ferri RC 24 id quod uellet masculino pE.

ὁδήγησός με ἐν τρίβῳ τῶν ἐντολῶν σου, ὅτι αὐτὸν ἠθέλησα.
 lex enim feminino a nobis genere nuncupatur, quæ græce
 νόμος dicta, ob quod ab his masculino enuntiatur. et cum illic
 feminino semita nuncupatur, id, quod uoluit, ad id refertur, quod
 5 per masculinum genus græcitatæ proprietate memoratum est.

11. Sed sequitur nunc: inclina cor meum in testi-
 monia tua et non in utilitatem. omnia propheta ad
 munus dei rettulit, siue ut lex uiæ iustificationis statuatur a
 domino, siue ut sibi intellegentia præstetur, siue ut deducatur
 10 in semita, siue ut cor eius in testimonia inclinetur, id est in
 ea, quæ sub testibus scripta sunt. teste enim cælo et terra
 lex tradita est.

12. Sed forte per hanc prophetæ religiosam modestiam quis-
 quam impie loqui ita audebit: si, inquit, omnia a deo sunt,
 15 humana ergo ignoratio caret culpa, cum nihil obtinere possit,
 nisi quod donatum a deo sumpserit. et primum hoc impietatis
 est uoluntas, existimare ideireo se ea, quæ sunt credentium
 propria, non consequi, quod sibi a deo indulta non fuerint.
 sed omnem occasionem huius impiæ excusationis propheta sub-
 20 mouit. primum enim, cum orat, conueniens infirmitati suæ
 egit officium; dehinc dei muneribus humanæ deuotionis studia
 conexuit. cum enim ait: legem statue mihi, domine,
 uiam iustificationum tuarum, quid secundum orationis

1 ΟΔΗΗΗΣΟΨ ΜΕ ΕΝ ΤΡΙΒΩ ΤΩΝ ΕΝΤΟΛΩΝ ΣΟΥ, ΟΤΙ ΑΥΤΟΝ ΗΘΕΛΗΣΑ.
 ΘΥΑΗΣΑ V οδνήηησον ματηντριβω τονεντο αωσωΨ
 ΟΤΥΑΤΙΟΝ ΝΟΜΟΝ R om. C p (p in marg. scr. deē grō) 2 feminino
 genere a nobis VCp nuncupata est V quæ om. V 3 ΝΟΜΟΝ V
 ΗΜΟΝ (H in uersu ineunte add. m. 3) R dicta ex dicita R (fort.
 dicitur?) dicta est pE — ob quod R oob quod V quod E auis V
 genere masculino E illuc p 4 feminino genere E nuncupetur
 VCpE 5 masculinum ex masculinom VR 6 sed om. VCpE 7 in
 utilitate R in inutilitatem C²p omni C 8 ut om. V uiæ supr.
 scr. m. 1 R om. pe iustificationum pE (fort. recte) sibi statuatur pE
 10 in semitā RC 11 quæ ex q. n. 2 V 13 quisque V 14 inquit
 R¹C 15 ignorantia VCpE culpam V 16 et supr. scr. m. 1 R
 17 uoluptas R uoluntatis V ideircū R 18 fuerit V 19 huius ex
 cuius R submouet V 20 infirmitatis C 22 mihi statue pE 23 uiam
 praeceptorum tuorum VCp(A)e quam secundum C orationes V¹.

nostræ humilitatem dei esset, ostendit. cum autem subiecit: et exquiram eam semper, officium deuotionis suæ protulit. et in ceteris utrumque quoque quodam complexu sibi inuicem conligauit: cum deduci se in semita postulat et cum id ipsum uoluit. prius enim, quæ a deo sunt, cum honore præposuit; et tunc, quæ hominis sunt, cum humilitatis atque officii sui confessione subiecit. orat igitur, ut deus tribuat. a nobis est ergo, cum oramus. exordium, ut munus ab eo sit: dehinc, quia de exordio nostro munus eius est, ex nostro rursum est, ut exquiratur et obtineatur et maneat.

13. In eo autem, quod ita se habet: inclina cor meum in justificationes tuas et non in utilitatem, quidam ita transtulerunt: inclina cor meum in iustificationes tuas et non in auaritiam. id, quod in hebræis codicibus continetur, ambigua in definitione utriusque intelligentiæ oportuna est: sed nos, sicuti oportet, sequimur septuaginta interpretum religiosam et antiquam auctoritatem, ex iudicio tamen ceterorum translatorum proprietatem intelligentiæ cuiusque desiderio coaptantes. cum enim hi dixerint: in utilitatem, illi dixerint: in auaritiam, per idipsum, quomodo utilitas hic nunc sit subiecta, noscetur. nam sæculi homines pecuniam, argentum, aurum et cetera opum instrumenta utilitatem uocant.

1 humilitatem ex humilitatis m. 2 V humilitate R ante dei repetitionem quid supr. scr. R esse VC 3 quoque utrumque V(pE cōplexo R 4 conligabit V¹. con ≡ ligauit (eras. c, g ex n corr.) R in semitā VR postulauit E 6 et tē q̃ a se cū p et tunc quæ cum C humilitatis atque officii sui om. Cp adquæ V¹ om. R 7 confusione R deus om. V tribuat ex tribuit m. 2 V post tribuat in R eras. repetitum a nobis et spatium uac. 10—12 litt. est ergo a nobis pE est ergo C 8 munis R et hinc R 12 in inutilitatem Cp ita h. l. om. V(pE 13 in testimonia tua RE 14 in auaritia VR .15 ambiguo V utriusque intelligentiæ pe opportunum est R positum est Cp 16 sicut V(pE 17 et antiqua R 18 sic R, nisi quod post cuiusque add. est, de cuius origine cf. præf., V(pE hæc ita habent: proprietatem intelligentiæ huius quæ est difficilis captantes (captantibus C); interpolationem iam Bened. senserunt 19 hi (hii) post dixerint supr. scr. m. R dixerit V¹ dixerunt C in inutilitatem Cp et sic infr. 20 dixerunt Cp in auaritia V 21 noscitur R¹ hominis R¹ 22 utilitatem supr. scr. R, ex i utilitatem corr. m. 2 V.

ergo cum in dei testimonia inclinari cor suum et non in utilitatem propheta orat, inclinatum in dei testimonia cor ab his sine dubio refert, quæ humano iudicio existimantur utilia. et quidem intelligentiæ nostræ sensum uersus, qui consequitur, 5 confirmat.

14. Aitenim: auerte oculos meos, ne uideant uanitatem, in uia tua uiuifica me, uanitatem eorum docens, quæ ab hominibus existimantur utilia. et quærendum est, quos oculos et a qua uanitate oret auerti. orat autem et animi 10 et corporis oculos, eos scilicet, qui theatralibus ludis captiui incubant, eos, qui circensium certaminibus seruiunt, eos, qui uestium pretia mirantur, eos, quos auri splendor et gemmarum uarietas occupauit. nisi forte non magis equorum cursu astro- rum cursus est gratior, et obscenis illis spectaculorum turpium 15 fabulis non amœnius diuina illa humanæ spei eloquia cantarent: nisi forte huic terrenorum metallorum usu non magis æternitatis repositæ diuitiæ, honor et gloria præfertur, et blandior mihi erit auri species quam hominis et terræ et lucis et cæli. ab eorum igitur uanitatibus auerti oculos et hos corporis sui 20 et illos animæ deprecatur; de quibus obcæcatis beatus apostolus docet, cum ait: in uanitate sensus eorum intenebrati, alienati a uita dei.

15. Et auersorum oculorum a uanitate quod præmium sit, non longe requirendum est. sequitur enim: et in uia tua 25 uiuam. declinandi enim a uanitate sunt oculi, ut nobis in

21 Ephes. IV, 18.

1 inclinari — dei testimonia *om. V* inclinare *C* 2 oret *C* 3 que
ex qui *R* 6 uidean *V* 7 et in uia tua *CpE* 9 quam ex a quam
m. 2 V uanitatem *V* oret ex orat *C* oraret *p* 12 praetia *VR*
13 occupat *pE* cursu ex cursus *m. 2 V* cursū *R* astrorum cursus
add. m. 2 V 14 est *om. V* et *om. V* expectaculorum *R* 15 spezie
eloquia *C* cantant^u *p* cantantur *E* 16 usu *VRC* cf. *Buecheler* —
Windekilde Decl. p. 110 usui *pE* 17 diuitiæ *om. RC* praeferetur
VCpE et ablandi^{or} (ndi in ras.) *R* 18 homines *C* 19 uanitatis *V*
20 et animæ illos *C* depraecatur *VR* 21 doceat *C* 23 aduer-
sororum *R* uanitatē (*om. a*) *R* quod ≡ præmium (*eras. una litt.*) *R*
quod primum præmiū *V* 24 si longe (*om. non*) *p* longe *e* sequitur
enī *supr. scr. R* et in uia tua uiuifica me *Cpe* 25 enim *add. m. 2 V*.

uia dei uita sit: non ea uita, quæ nunc est, sed ea, quæ in cælis reposita est et in Christo absconsa est. ita enim in omni hoc loco propheta locutus est, tamquam uicturus sit et non modo uiuat. erigendi igitur oculi sunt, quibus Christi potius gloria, quam mundi huius inania et uana cernantur. in uia enim dei referentes oculos a uanitate uiuemus. 5

16. Dehinc sequitur: statue seruo tuo eloquium tuum in timore tuo. nouit a plurimis propheta eloquia dei sine metu suscipi. plures enim auditas cælestis eloquii scripturas tamquam fabulam rerum inanium neglegunt et dei uerba, quæ 10 præterire cælo et terra prætereunte non possunt, magno cum periculo inreligiøsæ temeritatis inridunt. nouit initium sapientiæ esse dei timorem. nouit in illa septiformis spiritus gratia timorem in postremo tamquam firmamentum eorum, quæ superius sunt dicta, nominari. constitui ergo in se dei eloquia 15 in timore dei deprecatur; quia scit nobis ea eloquia futura esse, quæ tamquam dei timebuntur, utilia. dehinc adiecit: circumcide obprobrium meum. quod suspicatus sum: nam iudicia tua iucunda. propheta in corpore positus loquitur et neminem uiuentium scit sine peccato esse posse. unum 20 meminit esse, qui peccatum non fecit, neque inuentus est dolus in ore eius. ergo cum circumcidi a se obprobrium deprecatur, peccatum circumcidi orat. quia peccatum sequatur obprobrium. sed cum circumcidi a se orat,

12 Ps. CX, 9. 21 I Petr. 2, 22.

2 est *post* absconsa *om.* *pE* in omni hoc psalmo locutus est *pE*
 3 & non modo $\equiv \equiv \equiv$ uiuat *R* non modo uiuat *CpE* 5 et bona *V*
 cernuntur *R* in uitã *VRC sed. cf. supr.* 6 a *supr. scr. R* \equiv uiui-
 mus *R* 7 statue in seruo tuo *pe* eloquia tua *p* 8 a *add. m. 2 V*
 sini *V¹* 9 aeloquii *R* eloquiis *V¹* 10 uerbia *V* 11 caelũ et terrã *R¹*
 12 inridunt *VRC cf. Acad. p. 26* irrident *pE* 13 nouit in illa — gratia
 timorem *om. V* 15 numerari *VCpE* 16 ea nobis *VCpE* 17 amputa
in marg. at circumcide R 18 oprobrium *ex* oppobrium *m. 2 V* obprobrium
RC cf. ad lin. 23 nã *VR* quia *pE om. C* 19 positus \equiv loquitur *R*
 20 & *supr. scr. R* nemo *V* scit sine *ex* scit scit enim sine *m. 2 V*
 esse posse *ex* esse non posse *R* 21 ^meminit *corr. m. 2 V* 22 dolus
 inuentus est *pE* ore *add. m. 2 V* circumcidi *ex* cidi *m. 2 V*
 23 obpobrium *V* peccata circumcidi *pE* 24 obpobrium *V* cum
om. V a *add. m. 2 V*.

non tamquam de admissio perpetratoque confessus est, sed quia
 id per infirmitates carnis suæ in se suspicatur habitare. non
 enim ait: circumcide obprobrium, quod in me est; sed ait:
 circumcide obprobrium meum, quod suspicatus
 5 sum. suspicionem obprobrii ex conscientia propriæ infirmitatis
 ostendens. in iudiciis enim multi ad obprobrium resurgent.
 quæ quia his iucunda sint, in quibus peccati non manebit ob-
 probrium. ipsam illam, quæ in se est, suspicionem a se cir-
 cumeidi orat obprobrii, ut sibi dei sint iucunda iudicia.

10 17. Ac ne de admissi peccati conscientia precatus esse
 existinaretur, orationem omnem, quam sub singulis octonis
 versibus defert, hac libertate conclusit: ecce concupiui
 præcepta tua: in æquitate tua uiuifica me. superius
 orauit, ut in dei timore dei in se statuerentur eloquia; dehinc,
 15 ut a se suspicio circumeideretur obprobrii: nunc concupiscen-
 tiam ac desiderium suum erga dei præcepta demonstrat et, ut
 in æquitate dei uiuificetur, orat; sciens proprium diuinæ æqui-
 tatis esse munus, ut uiuificet eum, qui et præcepta dei desi-
 derauerit, cui et circumeisa obprobrii suspicione iucunda iudicia
 20 sint et in dei timore dei constituentur eloquia. amen.

to
 1 perp&raq corr. m. 1 R 2 infirmitates ex infirmitatis R infirmi-
 tatem VCP E 3 circumcide — sed ait om. C; pe haec ita praebent:
 circumcide opprobrium meum quod perpetravi sed circumcide cet.
 obprobrium — — — — quod R obprobrium (obprobrium V) quod VC
 5 et conscientia VC proprie VR 6 in iudicio V(r) surgent R
 7 his ex is m. 2 V 8 ipsam ex in ipsam R suspicionem et a se C
 9 orat obprobrium V¹ 10 ac ex hac R admissa pe praecatus VR
 esset V¹ 11 circūcisionē omnem Cpe 12 defertur V ac libertate C
 14 ut add. m. 2 V timorē VRC sed cf. supr. rtatuerentur V 16 ac
 R ad V 17 in æquitatem C dei — — — uiuificetur R 19 cir-
 cum — — — cisa R 20 in dī timore dī constituentur VR in timore
 dei constituentur Cp in timore dei in se constituentur E amen om. VCP
 Littera quinta explicit incipit littera VI V Finit R Finit in christo
 iesu dño nño. Fin. He lit. V. incip. Vau lit. VI. C Finit litā V. incip.
 Vau litā VI. p.

VAU.

Et ueniat super me misericordia tua, domine, salutare tuum secundum eloquium tuum et reliqua.

1. Plures secundum apostolum sunt, qui sapientiam sæculi sequentes sapientiam dei reprobauerunt, ob quod stultam fecit deus sæculi sapientiam. quid enim infidelibus stultius est, qui præter illum communem inreligiosorum errorem etiam hoc adiciunt piaculi, ut diuina scripturarum eloquia putent perfectæ doctrinæ carere ratione? et quia pro impietate ingenii sui diuinorum dictorum capaces esse non possunt, ad contumeliam cælestium uerborum pro excusatione hebetudinis suæ prorumpunt dicentes, nihil in his rationabile, nihil esse perfectum, uolentes ea, quæ a se dicantur, sola esse erudita et doctrinis ueræ prudentiæ expolita: stulti deo negantes, quæ adsumere ipsi sibi audent. nec mirum est, si inreligiose de his opinantur, quorum pecudeæ hebetudinis modo intellegentiam non consequuntur. uerum quamuis in eo sermone, quem superius habuimus, his, qui sapientiam dei sequuntur, cognitam dictorum cælestium perfectionem existimem, nihilque ideo esse, quod non consummatum atque omni ex parte perfectum sit, tamen id quoque etiam in his sextæ litteræ uersibus absolutius licebit intellegi.

2. Post superiorem enim sensum ita loquitur: et ueniat super me misericordia tua, domine, salutare tuum secundum uerbum tuum. misericordiam itaque primum deprecatus est, dehinc salutare. salus enim nostra ex misericordia dei est, et bonitatis suæ hoc munus in nobis est: et

2 et h. l. om. VR, sed cf. lin. 22 domine h. l. om. V 3 salutare tuum et eloquium tuum h. l. V 4 sæculi — sapientiam add. m. 2 V 6 infidelis stultiusue V 8 dicitur (unt i. ras. 3) R scripturarum V aeloquia R 11 hebetudinis ex habetudinis m. 2 V hebitudinis R Cp et sic infr. 13 et doctrinis uere prudentiæ expolita R et doctrinæ suæ prudentia expolita Cp et doctrina et uere prudentiæ spoliata V 15 inreligiosæ VR eis p om. C 16 pecudū V pecude p consequantur V 18 his om. R 19 existiment R existimant V ideo scripsi cf. Acad. p. 22 in eo VRC eorum p 20 adque V 21 ex omni parte V Cp 21 adsolutius V 23 dōn (e add. m. 2) V 25 depræcatus est VR et misericordia V.

inde cœpit oratio, unde et salus inchoat deprecantis. dehinc, ne ex incerta et inopinata spe precari propheta existimaretur, primum misericordiam, dehinc salutare commemorat. tum tertio subiecit: secundum uerbum tuum, ut hanc orandi fiduciam
 5 proficisci secundum uerbum dei, id est ex doctrina legis ostenderet.

3. Post hunc itaque perfectæ orationis ordinem id sequitur: et respondebo exprobrantibus mihi uerbum, quia speraui in uerbis tuis. tenet ordinem ratio perfecta: si
 10 inquit, in me ueniat misericordia tua et salutare tuum secundum uerbum tuum et a te fuero misericordiam consecutus et a te conseruatus, ut spondisti, consequens erit, ut his, qui insipientiam mihi et errorem spei et uerbum hoc, quod in te spero, exprobrant, respondeam. quid itaque aduersus hanc
 15 prophetæ responsionem exprobrare inreligiosa mens poterit? misericordia primum oratur a deo, salus etiam expectatur a deo; deinde eam spondisse per uerbum suum deus ostenditur. concluditur itaque exprobrantium impietas ab his, qui in dei uerbis sperant: cum quando deus prædicatur, et misericordiam
 20 et salutem ab eo credentium fides sperat, et doctrina hæc spei nostræ sit, ut oratus et misereatur et saluet.

4. Dehinc sequitur: et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque nimis; quia in iudiciis tuis speraui. accipiat humana insolentia humilitatis modestiæque
 25 doctrinam. prius propheta concedi sibi orat, quam se id mereri, ut obtineat. ostendit. omnia uult a bonitate dei in se inchoari;

1 inchoat *ex inchoae m.* 2 *V* deprecātis *VR* 2 et ex inopinata *Cp* et ex opinata *V* precari *VR* et sic saepissime 4 ut hanc *om.* *V* 5 secundum doctrinam legis *Cp* 6 ostenderet *ex ostenderit R* 7 post hunc igitur itaque perfectæ *V*¹ 9 sperabi *I*¹ perfectæ *V*¹ 10 eueniat *V* ueniet *p* uenerit *E* & a salutari (& a *in ras.* 3) *R* tua = *ex*

tuu = *R* 11 et an te conseruatus u *V* 12 qui *add. m.* 2 *V* 13 insipientiam mihi *R* et terrorem *I* 14 respondeant *V* quid *add. m.* 2 *V* 15 inreligiosa *pE* 16 misericordia *R* et sic fere semper 17 deinde etiam *C* deinde cum *V* & inde eam *p* et deinde eam *E* 18 dī *add. m.* 2 *V* 19 cum quando et dñ *V* precatur *E* 20 fides *ex fidis R*
 22 *ne R* 24 modestiæque *VR*¹ 26 optineat *R* obtineat id *I* id se inchoari *V*.

nec tamen causam fiduciae suae subtrahit. ait enim: et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque nimis. in quo primum maiestatem eius confitetur, qui semper orandus est; dehinc se non ex inani sperare subiecit dicens: quia in iudiciis tuis speravi. humanae autem temeritatis est hic mos se prius ad obtinendum aliquid, meritum quam mereatur, ingerere et eum, a quo quid postulet, tamquam ex officii debito conuenire.

5. Sed non sufficit nobis, ut modestiae tantum tenuerit propheta rationem; collocationes etiam uerborum uirtutesque noscendae sunt, cur ita dixerit: et ne auferas de ore meo uerbum ueritatis usquequaque nimis. omne oris officium cordis sensui motibusque famulatur. et cur propheta, ne ab ore sibi uerbum ueritatis auferatur. orat, uersus istius consequentia docent. non enim metum hunc prophetæ fuisse existimandum est, ut sibi ueritatis uerbum ex corde uereretur auferri; ait enim: quia in iudiciis tuis speravi. sperans ergo in iudiciis dei uerbum ueritatis de corde sibi non metuit auferri. scit autem quaedam esse peccata, quae ex ore uerbum auferant ueritatis. peccatori enim dixit deus: quare tu narras iustificationes meas? non enim ait; quare in memor es iustitiarum mearum? sed monuit eum, qui in peccato mansisset, praedicationis officio abstinere. uult enim liberum a crimine esse doctrinae caelestis praedicatorem, uult eloquia sua casti corporis casto ore tractari. cauendum igitur est, ne quando ex ore nostro uerbi ueritatis auferatur eloquium. hinc illud est quod apostolus monet: noli negligere, quod in

20 Ps. XLIX, 16. 27 I Tim. 4, 14.

1 et ne *ex et me m. 2 V ne R* 2 aufertas *V auertas R* 6 mos
 se *scripsi mos est V mos RCpE* ad optinendum *RCp* 7 ingerere ^{et}
 eum *corr. m. 2 V* 10 collocationis *V conlocationes RC* 11 quare *R*
 et ne *ex et bene m. 2 V* 12 usquequamque *V¹* horis officio *R*
 13 sensu *C* 14 ueritatis suae auferretur *R* 18 dei *supr. add. p*
 19 scit *ex sit m. 2 V* 20 peccatori autem *V enarras RCpE* 21 iustitias
RCpE 22 sed peccatorem monuit eum *CpE* 23 officio \equiv *ex officiu* \equiv *R*
 25 castis corporib. *V a casti corporis CpE* tractari *ex tractare m. 1 R*
 26 ex ore uestro *V aufereatur corr. m. 1 V* 27 illud *V*.

te est charisma, ne per negligentiam ac desidiam indigni prædicatione uerbi dei simus.

6. Sed propheta non audet in tantum se a peccato liberum effici uelle, ut non meminerit unum solum esse, qui peccatum
 5 non fecerit et dolus in ore eius non inuentus sit, et idcirco subiecit: usquequaque nimis. per modestiam scilicet confessionis et, ut non auferatur a se uerbum ueritatis, orat, et per honorem eius, qui unus tantum sine peccato est. ne usquequaque nimis a se auferatur, expostulat, quia se hominem
 10 meminerit. qui per naturæ infirmitatem sine peccato esse non possit.

7. Et custodiam legem tuam semper in sæculum et in sæculum sæculi. nullum propheta uitæ suæ finem pertimescit. non enim concluditur fides sua sæculis, sed se in
 15 infinitatem temporum officio custodiendæ legis extendit. scit et altare a Moyse in exemplum esse superioris altaris exstructum, scit et Aaron sacerdotem ad speciem esse ostensi in monte sacerdotis ornatum. Moysi enim deus dixit: uade, fac omnia secundum exemplum, quod ostendi tibi in
 20 monte. festinat ergo in leges illas æternorum sæculorum. nam cum lex futuri umbra sit, necesse est corpus illud ueræ legis æternum sit. distinxit autem præsens officium ab indefessa illa perpetui officii iugitate dicens: et custodiam legem tuam semper in sæculum et in sæculum
 25 sæculi. cum ait: semper in sæculum, nullum in hac

18 Exod. XXV, 40.

1 karisma *ex karissima R charissima p* 4 qui *add. m. 2 V* 5 nec dolus in ore eius non inuentus sit *R et dolus in ore eius inuentus non sit V* 7 auferatur *corr. m. 2 V* 8 ne usquequaque — sine peccato esse *in marg. infer. add. m. 2 V* 11 possit *corr. m. 2 V* posset *C* 12 semper *h. l. om. VRC, sed cf. lin. 24* 14 fides sua — temporum *in marg. infer. add. C* e saeculis *V¹* & se *R* 15 infinitatē (*om. in*) *V* infinitate (*om. in*) *RC* officium constituendæ legis ostendit *R, cf. infr. cap. 8* 16 altare *ex alte m. 2 V* Moyse (*om. a*) *R* 17 ostensi (*si in ras. 5—6 litt.*) *R* 18 deus ait *V¹CpE* 21 illud *V* 22 aeternū sit (*ū in ras. 2—3 litt.*) *R* æternum *V* autem hoc officium *p* ab indefessā illā *R* 24 et in saeculum saeculi *om. VRC* 25 in saeculo *V*.

temporis uita subrependæ obliuionis tempus admisit. cum autem adiecit: et in sæculum sæculi, scit per hanc umbram legis ad ministerium ueræ et æternæ legis ascendi. ait enim sæculum sæculi tamquam temporis tempus, quod succedente quadam uicissitudine huius sæculi sæculum sit futurum. 5

8. Nouit esse secundum euangelicum diuitem et pauperem Lazarum exemptæ a corpore animæ legem, per quam alia ab alia chao inpenetrabili separetur. scit secundum apostolum Paulum et resurrectionis esse quoque legem, in qua differt stella ab stella in claritate. scit esse leges angelorum, cum alii, adsistentes Cherubim, deum indefessa uoce conlaudant, alii ante conspectum inuisibilis nobis dei tamquam lege officii proprioris adsistunt. nouit et pusillorum angelos deum cotidie ex quadam lege conspiciere. scit utique esse æternas leges et omnes eas se in illo sæculi sæculo custoditurum esse confidit, quia ea, quæ per umbram sunt constituta, in hoc nunc sæculo semper obseruet. 10

9. Et ingrediebar in dilatatione: quia mandata tua exquisiui. non est angustus propheta; et superius iam dixerat: in uia præceptorum tuorum cucurri, cum dilatasti cor meum. scit inter humanarum tribulationum passionem semper ad deum patulo esse se corde oportere. 15

8 Luc. XVI, 26. 10 I Cor. 15, 41. 14 Matth. XVIII, 10.

1 uitæ V¹ subreferendæ R obliui = onis R 3 uere VR 4 in sæculum saeculi V tâquã in ras. R quod om. Cp 5 quadam ex quadam R uicissitudine ex uicissitudinē R si futurum V 7 nouit ex nouist m. 1 V 8 Leazarum V e corpore C corpore V quē C

9 ho (corr. m. 2) V om. C separatur VC 10 et om. VCpe, sed cf. Lucifer ed. Hartel p. 379 quoque legem esse V quoque esse legem CpE differri R 11 ab stellā R¹ a stella VC leges ex legis m. 1 R legiones V 12 cherubin V om. pE conlaudant ex laudant m. 2 V

13 conspectum ex conspectu m. 2 V 14 cporis p propriores VR proprioris e angelos faciem dñi Cp angelos faciem dei E quotidiaie R 15 et eas omnes pE 16 saeculi (ex saeculo corr. m. 1) saeculum R 17 q^l supr. scr. R qui V constitutæ R in hoc nunc saeculum R¹ in hunc nunc saeculo V 19 mandata tua ex mandatum m. 2 V 20 exquisibi V¹ 21 uiam (om. in) Rb 23 passionē R passionum V¹ passiones V²CpE.

quod ipsum apostolus docet dicens: in omnibus tribulati, sed non coangustati. nouit hanc ipsam amplitudinem cordis de se idem apostolus gloriari. cum ad Corinthios ait: non angustamini in nobis, sed angustamini in uobis. patet etiam hic quoque propheta dicenti deo: et habitabo in his et ambulabo in ipsis. angusta igitur sunt peccantium corda, et hospitio deum mens polluta non recipit. patulum enim domicilium inconceptibili deo opus est, et ideo in amplitudine propheta ambulat, quia in eo dei in se loquentis habitatio est. causam uero amplitudinis suae docet dicens: quia mandata tua perquisiui. naturae nostrae consuetudinem recordemur, quotiensque lectioni uacantes mandata dei et praecepta scrutamur, in quantam amplitudinem intellegentiae mentium nostrarum dilatantur angustiae, et quam patulus nostrae humilitatis in desideria diuina fit sensus. per peccatorum autem nostrorum conscientiam coartatur nobis omnis animi amplitudo, ac difficilia omnia et angusta sunt, cum diuini uerbi habitatione sumus indigni.

10. Sed ambulans in latitudine propheta uersari in officio digno adeptae amplitudinis debet: et uersatur plane. sequitur enim: et loquebar in testimoniis tuis in conspectu regum et non confundebar. hoc officium dilatati cordis est, ut ex eo in abundantia diuinæ doctrinae uerba procedant. loquitur enim propheta constanter aduersus principes terrae deum praedicans. et quidem duplex significatio sensus huius est, quia secundum dominica praecepta oporteat a nobis Christum

1 II Cor. 4, 8. 4 II Cor. 6, 12. 5 Ibid. 16; cf. Lev. XXVI, 12.

1 quo id ipsum *V* 2 angustati *C* angustiati *RpE* cf. Sabatier III, 736 hac ipsa amplitudine *CpE* 4 angustiamini *RCpE* nobis — angustamini in *om.* *VC* angustiamini *pE* 5 quoque *om.* *Cpe* profeta *V* prophetia *R* dicente *RCpE* cf. p. 425, 17 6 inhabitabo *pE* 9 dei *om.* *p(A)e* 11 exquisiui *b* 12 quotienscumque *CpE* 15 nostrae (*n̄*) *om.* *VRC* sit *C* post sensus 1—2 *litt. eras. R* 16 cohartatur *C* coartamur *V* nobis *om.* *V* 17 animi ex animae *m.* 1 *V* animae *CpE* ad difficilia *V* cum *add. m.* 2 *V* 20 deb& i. ras. 3 *R* & ambulat plane (& *ā* in uers. ineunt. *add. m.* 3?) *R* et ambulat plane *VC* 21 de testimoniis *CpE*, cf. p. 417, 14 22 dilati *R* 23 in habundantia *R* inhabitantia *VCPe*.

coram regibus et potestatibus prædicari, neque nos terrenarum potestatum fas est iure terreri, quominus omni confusione reiecta constanti et publica fide deum, qui negantes negaturus sit, non negemus. potest et sermo ad eos referri, de quibus apostolus ait: iam sine nobis regnatis, et utinam 5 regnetis: id est, tamquam in conspectu sanctorum, qui utique frequenter reges terræ sunt nuncupati, propheta dei testimonia sit locutus neque confusus sit per prædicationem suam doctrinæ cælestis instituta præbere. gemina autem intellegentia electionem intellegentiæ ex se præstat, ut, quia utrumque ex testi- 10 moniis scripturarum intellegi promptum est, aut utrumque significatum existimetur, aut quod magis uidebitur probabile eligatur.

11. Et meditabar in mandatis tuis, quæ dilexi uehementer. non solum igitur loqui nos in testimoniis dei conuenit, sed legis mandata omnia diurna meditatione retinere. 15 neque tantum meditatio utilis est, nisi lex ipsa, quæ in meditatione est, diligatur, neque diligere communi dilectione sufficiet, nisi etiam uehementer id, quod diligitur, diligatur. atque ideo hunc omnem perfectæ rationis ordinem sermo propheticus percurrit dicens: et meditabar in mandatis tuis, quæ 20 dilexi uehementer.

12. Sed neque meditatio legis neque ipsa dilectio inpensa sufficiet, nisi fructum operum et uoluntatis efficientia consequatur. neque in hoc propheta cessauit; ait enim: et tuli manus meas ad mandata tua, quæ dilexi ualde. 25

5 I Cor. 4, 8.

1 terrenorum *V* 2 cominus *C* 3 negantes se *b* 4 negamus *C*
 5 et apostolus *VCp fort. regnastis et om. Cp regnaretis VC fort. recte cf. Abh. IV, 85* 8 suae *R* 9 gemina autem intellegentia ≡
 (eras. e) lectionē intellegentiae *R* geminautem intellegentia electionem
 intellegentiæ *C* geminam autem intellegentiae lectionem *V* geminam
 autem lectio intellegentiam *pE* 11 post intellegi *un. litt. eras. R* . aut
 in *ras.*, utrūq; *supr. scr. R* 12 aut cum magis (cum *add. m. 2*) *V*
 eligatur ex legatur *R* 13 meditabor *V*, sed *cf. lin. 20* 15 diuturna *E*
 r̄inere *R* percensere *pE* 16 tantū *V* tantō̄ *R* 17 diligitur (i in
ras. 3) *R om. C* 20 percurrit *V* 21 dilexi ualde *Cpe* 22 sed ne-
 que — ualde *om. C* sed neque ait enim *om. pe* 23 fructus *V* 24 et
 erexi manus *pE* 25 ualde *om. pe*.

manus ad mandata, quæ diligebat, erexit; non utique contumeliosas aut procaces, sed mandatis humilitatis seruientes. sed operibus misericordiæ insistentes, sed fidei præcepta peragentes. operis uero officium semper esse oportet intentum et nulla
 5 interdum neglegentis otii dissimulatione cessare. in hoc quoque se manere propheta testatur dicens: et exercebar in iustificationibus tuis. et exercitatio adsiduitatem operationis ostendit. frequenter itaque sibi esse ac semper intentam præceptorum obseruantiam docet ad illas, de quibus superius
 10 memorauimus, cælestium iustificationum efficientias, nunc se in iustificationibus præsentis et ex futuris adumbratæ legis exercens.

ZAIN.

Memento uerbi tui seruo tuo, in quo mihi spem dedisti et reliqua.

15 1. Omnis dei sermo, qui scripturis diuinis continetur, in spem bonorum cælestium uocat. atque ob id propheta in omnibus se dei præceptis mansisse confidens constanter ait: memorare uerbum tuum seruo tuo. numquid promissi sui deus inmemor est? absit istud, ut aliqua subreperẽ in
 20 æternam atque indefessam uirtutem humanarum infirmitatum genera credantur. sed propheta, qui promissis dei credit, qui desiderio cælestium detentus est, qui contemptu præsentium futura sperauit, non ad memoriam uerbi sui deum admonet: sed, ut uerbi sui in se seruo suo memor sit, deprecatur, id est,
 25 ut ita dignus habeatur, in quo iam deus uerbi sui memor esse dignetur, quo in uerbo spem dederit. et spem non inanem esse oportet neque uerbis tantummodo prædicari, sed rebus

1 ea quae CE direxit V 2 sed mundatas humilitati C 4 officia
 ex officiu m. 2 R officio C esse oportet p semper oportet esse E
 5 ostii 7 exercitatio (om. et) CpE 8 frequentem CpE haec semper
 R et semper pE semper C 11 et ea futuris C amen add. C Ex-
 plicit littera sexta incipit littera VII. V Finit R Finit Vau lit. VI.
 Lit. VII C Finit Vau lit. VI. incip. Zain lit̃a VII. p 12 Zai V R
 13 memor esto uerbi tui pE 15 in spem nos bonorum VR^{ab} 18 uer-
 borum tuorum R 19 istut V aliqua (a in ras. 3) R subripere V
 21 di promissis V 22 desiderium R 24 inter seruo et suo eras. 3 litt. R
 25 in quo dũ dõ uerbi sui C in quo deus uerbi sui pb in quo uerbi sui e

ipsis doceri, ut, si quando incidant infirmitates, persecutiones, damna, orbitates, contumeliæ, has præsentis sæculi minas ac potestates spe æternorum promissorum consolemur.

2. Et ad hæc quidem omnia nos docemur: sed iam ipsis omnibus propheta perfunctus est dicens: hæc me consolata est in humilitate mea: quoniam eloquium tuum uiuificauit me. hæc ad spem refertur, quam sperare eum deus fecit. consolata est eum uero in humilitate, id est, cum contemnitur, cum inridetur, cum iniuriis uexatur, cum contumeliis inhonestatur sciens hanc sibi temptationum præsentium esse militiam. sed se inter hæc infirmitatis suæ bella spes a domino præstita consolatur: uiuificatur autem per eloquia dei. scit in his excellentem esse in cælis humilitatis suæ gloriam; scit animam eloquiis dei relectam tamquam pabulum aliquod uitæ in se æternæ continere. non mouetur in eloquiis dei uiuens inani superbientium gloria. nouit enim indigentiam suam eorum esse opulentia ditioem. scit ieiunia sua cælesti atque euangelica benedictione saturari. scit humilitatem suam glorioso esse honoris præmio munerandam. atque ita subiecit: superbi inique agebant usquequaque: a lege autem tua non declinaui. inter nimias et consummatas superbiorum iniquitates — ualde enim inique agebant — nullo propheta deflexu a dei lege declinat.

3. Sed non declinantem a dei lege oportet esse memorem iudiciorum dei. in omni enim uitæ nostræ genere memoria nobis diuini iudicii inserenda et continenda est, ut, cum aliquid agimus, residente in nobis iudicii memoria uel numquam potius

1 incidant ex incident *m.* 2 *V* infirmitates ex infirmitatis (et sic in uocabulis seq.) *R* 2 præsentis *V* 3 potestatis *R* consolemur *V* 4 et ad — docemur *om.* *Cpe* 6 qm̄ *R* quō (cf. Wattenbach p. 66 et Sabatier II, 236) *C* q̄ ≡ p̄ quia *E* 7 uiuificabit *RC* referetur *C* q; sperare *C* q̄ sperare *p* quae sperare *e* eum quam dñm *V* eum dñm *C* eum in dñm *pe* 8 collata *V* uero est eum *E* 9 inriditur *R*¹ fort. recte cf. p. 409, 12 10 temptationem *R* 13 in his scientem *R* 14 dī ex dñs *m.* 2 *V* tamquam paululū *C* 15 aliquod ex aliquam *m.* 2 *V* aqđ *C* aliqđ *p* 18 satiari (sati in ras. 7--8 litt. m. 3) *R* 19 atque ideo *E* 22 nullo ex nullu *R* 23 a lege dei *E* 24 sed non — dei lege *om.* *Cpe* oportet esse eum memorem *Cpe*.

abeunte præceptis dei opera nostra famulentur. beatus erit, quisquis non sine memoria diuini iudicii omnia gesserit. quod de se propheta profitetur dicens: memoratus sum iudiciorum tuorum a sæculo et exhortatus sum. hæc
 5 nunc a sæculo tantum, non etiam a sæculo sæculi, quia omnia in nos iudicia dei ex sæculi huius ac mundi temporibus instituta sunt. in his autem se cohortatus est, inter hos scilicet mundi turbines et inter hæc passionum corporalium prælia, ad tolerantiam ac uictoriam infestantium malorum humilitatem
 10 suam iudiciorum dei memoria adhortatus.

4. Deinde sequitur: defectio animæ tenuit me a peccatoribus dereliquentibus legem tuam. uirtutes propriæ suæ prophetæ huic ad spem uitæ æternæ non sufficiunt, neque quod spem in dei uerbo habuit, neque quod in
 15 spe eadem se consolatus est, neque quod dei uiuificatur eloquio, neque quod non declinat a lege, neque quod se per memoriam iudiciorum adhortatur: quin etiam dolore humanæ impietatis fatigatur et ob inreligiosas hominum impietates exanimis est. sanctus enim quisque cum cæditur, non humilitatis suæ, qui
 20 cæsus est, sed insolentiæ eius, qui cædit, miseretur: ut a uesano filio pater, ut ab amente ægroto medicus contumeliam passus dolorem non ex eo, quod perpessus erit, sentit, sed ob id, quod ille, quem sanum esse cuperet, iniuriam sibi uesanus intulerit. membro autem uno aliquid patiente secundum apostolum

24 I Cor. 12, 26.

2 quisque *V* cf. *praef.* 3 profitetur propheta *E* sum post memoratas *om.* *V* 4 exortatus sum *VR* hinc nunc *V* hic nunc *Cpe* 5 non etiam saeculum saeculi *R* 7 in *supr. scr.* *R* coartatus (us ex is) *R* hortatus *Cpe* 9 instantium (*postea eras. est*) *R* 11 animi *Rb* 13 suae in *Reras.* 14 in dei uerbu *R* in uerbo dei *VCpE* neq. quod *V* nec quod *Cp* 15 se conlocatus est *R* se collocatus est *V* conlocatus est *Ce* consolatus est *p* neque quod — eloquio in *marg. sup. add.*

m. 2 *V* 16 ^{se} quod per memoriã *p* quod semper memoriã (memoriã *R*) *VR* quod spẽ per memoriã *C* quod semper memoria *b* sed cf. *supr. lin. 10* 17 iudiciorum dei *pE* quin etiam *add. m. 2 V* dolorem *R* hortatur (*add. m. 2*) dolore *V* 18 inreligiosos *V* hominum iniquitates *VCp* 20 huius *VCp* misereretur *R* uesano *V* 21 medicus ex medicis *R* 22 sentit *om. V* 23 illũ *RC* illum *V* cupierit (*eri in ras. m. 3*) *R* 24 ali ≡ quit *R.*

compatiuntur et cetera membra. defectio itaque secundum hæc tenet prophetam super peccatores relinquentes dei legem: adfectu miserantis scilicet et dolentis et tamquam membris suis pro parte ægrotis iniquorum et inreligiosorum periculo fatigatur.

5. Manet autem ipse, quantum ad se, iustificationibus dei 5
semper intentus; et omni in quacumque sede, in qua habitat, nequaquam ex ore eius religiosæ confessionis hymnus abscedit. ait enim: cantabiles mihi erant iustificationes tuæ in loco incolatus mei. exemplo suo docet, suscepta semel in aures psalmorum cantica in corde esse retinenda et semper 10
ea officio oris iteranda. non neglegenter, ut ipse prædicat, legit atque audiuit, neque inreligiositatis nostræ modo diuina eloquia aut occupatis in aliud aut incuriosis oculis legit, aut mox obliuiosis auribus excepit: sed cantabiles ei sunt, id est sine intermissione cantatæ. in omni autem cuiusque generis 15
loco nequaquam a se abesse psallendi consuetudinem docet, cum ait: in loco incolatus mei. non enim ait: in incolatu meo, sed ita ait: in loco incolatus mei, in quacumque scilicet sede mansisset: intellegens se mundi huius esse peregrinum, dei tamen sibi semper iustificationes esse cantabiles. 20

6. Sed quam cantabiles sint iustificationes dei, ostendit, cum nullum omittat tempus, quo non in illo cælestium sacramentorum opere uersetur. ait enim: memor fui in nocte nominis tui, domine, et custodiui legem tuam. scit præcipue nocturno tempore diuini esse a nobis nominis recor- 25
dandum. scit tum maxime custodiam dei legis a nobis esse

1 cetera om. VR fort. excidit omnia cf. Sabatier III, 704 2 derelinquentes E 3 adfectum V 4 periculo patiatur V 5 a se R 6 omni

in quacumque corr. m. 1 R in omni i quacumque V in omni quacumque CpE qua habitat V habitat CpE 8 mi V 9 susceptae V 10 continenda CpE 12 audit pE diuina eloquia — aliud om. p diuina eloquia — legit om. C 13 ut occupatis V aliud V incuriosis — aut om. VR 14 excaepit R excipit pE 16 loco ex locū R a om. C 17 non enim — incolatus mei in marg. sup. add. m. 2 V in ante incolatu supr. scr. R om. V 18 meo ex meum R 19 se om. C 20 sibi (ibi in ras.) R om. C iustificationes ex iustificatione R ex iustificationibus V 21 post sint 2 litt. eras. R fort. ei, cf. supr. lin. 14 23 in om. RpE cf. Sabatier II, 237.

retinendam, cum subrepunt animo impuræ cupiditates. cum
 uitiorum stimuli per recens adsumptum cibum corpus exagitant,
 tum dei nomen recordandum est, tum custodienda lex eius est
 pudicitiam, continentiam, timorem dei statuens. nouit hoc
 5 præcipue tempore deum orandum, deprecandum, promerendum
 dicens in loco alio: lauabo per singulas noctes lectum
 meum, lacrimis stratum meum rigabo. non est peri-
 culoso nocturnarum uigiliarum otio animus relaxandus. sed in
 orationibus, in deprecationibus, in confessionibus peccatorum
 10 occupandus est, ut, cum maxime corporis uitii oportunitas
 datur, tum præcipue eadem uitia diuinæ legis recordatione
 frangantur.

7. Sequitur deinde: hæc mihi facta est: quia iusti-
 ficationes tuas exquisiui. hæc ad memoriam refertur,
 15 per quam memor fuit noctibus nominis dei. quod autem ait:
 mihi facta est, id est non subito recurrens neque tempo-
 raria adsumpta, sed semper inmanens et intra se quodam fidei
 opere instituta, et ob id ei facta, quia iustificationes exquisierit;
 utile est igitur iustificationes dei sine aliqua temporis inter-
 20 missione scrutari, quia per exquisitionem earum memoriam dei
 nobis perpetim continemus in Christo Iesu, cui est gloria in
 sæcula sæculorum. amen.

6 Ps. VI, 7.

1 retinenda V animo *supr. scr. R* 2 assumptū p sumptum b 4 nō
 in hoc V 5 præcipuo R dñm Cp depræcandum *add. m. 2 V*
 7 lacrimis meis RCpE *cf. Sabatier II, 17* 8 nocturnarum ex noctur-
 norum m. 1 V relaxandus V relaxatus R 9 confusionibus R 10 oc-
 cupand; est ut cum in ras. 3 R oportunitas CpE *cf. Acad. p. 28*
 11 uitia a diuinæ V 15 *post ait 2 litt. eras. R* 16 id est om. Rp
 non subiecte R temporarie (temporariae α) CpE 17 sēper inmanens
 V secum manens R semper in se manens CpE 18 quaesiuert R
 19 igitur est VCp sine *add. m. 2 V* intermissione temporis C
 20 exquisitionem ex excusationem m. 2 V earum *ed. Basil. 1550 eius*
 VRC earum eius *pab dei om. pE* 21 nobis *scripsi cf. Stud. 1889, 317*
 nos *cod. perpetem VCp christo ex christi R gloria est C gloria V*
 amen om. V Explicit littera VII incipit littera VIII feliciter V Fiait R
 Finit Zabith lit. VII incipit VIII C Finit litt. VII incip. Eth lit. VIII p.

HETH.

Portio mea dominus. dixi custodire legem tuam
et reliqua.

1. Plures psalmorum codices legentes et nos ita opinabamur,
uersum, qui octauæ litteræ primus est, id est hunc: portio 5
mea dominus, in superioribus septimæ litteræ octo uersibus
contineri, quia ita in latinis codicibus atque etiam in nonnullis
græcis scriptum continebatur; et sane absolutior ita sensus
uidebatur; sed secundum Hebræos emendatum apud Græcos
psalmorum librum legentes inuenimus hunc uersum non sep- 10
timæ litteræ nouissimum esse sed octauæ primum. itaque
secundum hanc cognitionem nos quoque tractare de eo adgressi
sumus.

2. Cœpit enim ita: portio mea dominus. dixi: custo-
diam legem tuam. rarus quisque est, cui ista fiducia est, 15
ut portionem suam esse deum audeat dicere. renuntiandum
est sæculo omnibusque rebus eius, ut nobis deus portio sit.
ceterum si nos ambitio detineat, si cura pecuniæ occupet, si
inlecebræ libidinum capiant, si negotia rerum familiarium de-
morentur, portio nobis deus non erit sæcularium curarum 20
atque uitiorum possessione detentis.

3. Moysi cum iussum esset portiones incolatus distribuere
duodecim gentibus filiorum Israhel, ita ei de tribu Leuitica
præceptum est: filiis Leui non erit portio neque sors
in medio fratrum suorum, quia dominus deus est 25

24 Deut. X, 9.

1 het V eth R 4 et nos ex et non m. 2 V & nos supr. scr. R
opinabamur ex opinabor corr. m. 2 V 5 id est add. m. 2 V 7 quia ita
in (uia ita in ras.) R quidum ita V 8 et sane — uidebatur om. V
et sane absolutior ita (ane, abs, ita in ras.) m. 3 R et sane (sono C)
absolutior (om. ita) Cp 9 hebreos V apud V grecos R 12 sedm
in uers. exeunte add. m. 3 R 14 dixi ut custodiam CpE 15 fiducia
sit Cp 16 ut ophi. V esse dūm Cp^{re} nuntiandum R 17 rebus ex
rerum m. 2 V 18 ceterum (ce in ras. 3) R eterum V 19 familiarum
VR 20 curarum add. m. 2 V 21 possessionem V 22 moyses p
iussus p esse V 24 leui V.

pars eorum. et rursum scriptum meminimus: ego dominus pars eorum. nullam ergo deo seruiantibus lex lata terrenam esse uoluit portionem, quia pars eorum deus esset.

4. Meminit et euangelii prædicator ille Petrus, nullam sibi
 6 esse portionem possessionis humanæ. cum oranti alimoniam
 respondit: aurum et argentum non est mihi; quod
 autem habeo, hoc tibi do. quid est istud, Petre, quod
 possides? renuntiaueras omnibus domino tuo dicens: ecce
 10 nos omnia dereliquimus et secuti sumus te, quid
 erit nobis? et tibi ille responderat: amen dico uobis,
 quod uos, qui secuti me estis, in regeneratione
 sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim
 15 tribus Israhel. et exemplo uestro ceteris relinquentibus cuncta sponderat, quod et centuplum acciperent et
 dehinc uitam æternam possessuri essent. quid est igitur istud,
 Petre, quod habes? habes plane, et non audeo dicere plus
 te centuplo obtinere; dico tamen te sine multiplicatione calculi
 possidere. dicis enim: quod habeo, hoc tibi do: in nomine Iesu Christi surge et ambula. o felix possessio,
 20 o perfecta dei portio! non terrena largiris, sed naturæ opus
 rependis et uitiosi partus damna restauras. claudum natum
 ingredi iubes et multæ ætatis uirum incessu rudi incitas. has
 opes tribuit, cuius deus portio est. nouit et Paulus diuitiarum
 suæ gloriæ dicens: mihi autem absit gloriari nisi in
 25 cruce domini mei Iesu Christi, per quem mihi

1 Num. XVIII, 20. 6 Act. ap. III, 6. 8 Matth. XIX, 27 sq. 24 Gal. VI, 14.

1 scribuntum *V* scriptum *supr. scr. m. 3 R* 2 nulla *V* dō *supr. scr. R* ã *V* data *E* 3 deus est *Cpb* 4 et *om. R* 7 do tibi *R* est
 istud *V* istud *supr. scr. m. 3 R* 8 possidens *VRC* possis cogitare de possideas
 sed *cf. infr. lin. 16*; est error uolgaris ex lineola falso inposita (possidēs)
 9 ortus *C* relinqm' omnia *p* te sumus *RCp*
 10 erit de nobis *R* 11 estis me *pE* 13 et *om. p* 14 acciperet *V*
 15 istud *V* 16 petrae *R* 17 centuplum *Rp* 18 in nomine domini
 nostri Iesu Christi *pb* 20 opes *Cpb* 21 ed *V*¹ 22 multa etate *C*
 23 diuitiarum suarum gloriā *p(A)b* diuitias suae gloriæ possis *ex usu*
Hilar., sed *cf. Georges Wortf. p. 224 de forma sing. diuitia* 24 in
 cruce *V* 25 ih̄s (*corr. m. 2*) xp̄i (*add. m. 2*) *V*.

mundus crucifixus est. et ego mundo. talis apostolo gloria, talis est portio.

5. Humanarum igitur hereditatum modo portionem, quæ melior est et quæ utilior, eligamus. si circa terrena patrimonialia sua in coheredum diuisione quis nititur sortem commodioris portionis appetere, quanto propensiore cura partem cælestis hereditatis deligemus? centuplum dominus promittit: et centuplum non in æternum, sed in præsens. æternorum autem honorum immensa et infinita retributio est; ceterum sub definitione centupli præsentium mensura concluditur. ego autem ambigo, utrum hoc centuplum Petri excesserit portio. certe secundum domini præceptum sperandum nunc in hoc sæculo relictis omnibus sæculi rebus, centuplum munus est. est enim nobis deus portio, qui ait: et inhabitabo in his. non ergo centupli præmium est, ut in hoc terreno corpuseculo deus habitet? sed quid dico habitet? ait et ipse: et ambulabo in his. patens deo est fidelis pectoris et ampla possessio, ut inhabitet. ut ambulet. sed qui inhabitat, qui inambulatur, quid tertium addidit? et ego ero illorum deus. ecce promissam nobis ab eo portionem, ut simus deo habitatio, et, dum in nobis ambulatur, sit nobis ipse possessio, si sæculum relinquamus, si possessionis terrenæ labi renuntiemus, si hereditatem

14 II Cor. 6, 16.

2 gloria *ex* gloriã *R* gloriari *V* 3 humanarum *ex* humanorum *R* portione *R* 4 eligimus *C* legamus *p* 5 choeredū *p* coerendum *R* commodiores *V*¹ 6 patrem *V* 7 deligemus *b* deligimus *Rp(A)* diligimus *C* diligemus *e* diligeremus *V* 8 ⁱⁿ præsens *R* 10 præsentium *om.* *p(A)* ego *in uers. ineunte add. R* 11 ambigo (o *ex u*) autem ≡ utrum *R* 12 dñi add. *m.* 2 *V* hoc add. *m.* 2 *V* 13 reiectis *VCp* post omnibus uerba repetita saeculo reiectis omnibus *del. V* in hoc *del. R* rebus add. *m.* 2 *Vom.* *Cp* alterum est *om. V* 14 dñs portio *V* portio deus *R* portio *Cp* et in hoc habitabo *corr. m.* 2 *V* in eis *b* nunc ergo *Cpb* 16 et inambulabo in eis *pb* 18 et ambulet *Cb* et inambulet *pe* qui inhabitat *ex* quid inhabitat *m.* 2 *V* qui inambulatur add. *m.* 2 *V* post quid eras. dicit *R* 19 promissam a nobis habeo *R* 21 saeculum *ex* saeculo *m.* 2 *V* relinquam *corr. m.* 2 *V* 22 possessioni ≡ (i *in ras. R*) *RIV* labi (s *supr. scr. m.* 3) *R* labis *V* *cf. supr. p.* 379, 4.

caducorum respuamus. si uiuentes de sæculo exeamus. quid enim mercis est. emortuis corporibus et exeunte anima dissolutis sæculum reliquisse? carendum est eo per contemptum eius. nesciendum est ignoratione uoluptatum suarum. moriendum nobis in eo est, dum non ei uiuimus. scit Paulus iam non se sibi uiuere dicens: quod enim uiuo, iam non ego uiuo, uiuit autem in me Christus.

6. Propheta itaque secundum apostolum non sæculo uiuens constanter et libere ait: portio mea dominus. tenuit hunc, quem in superioribus modum, cum se custoditurum legem dei spondit. non enim de ea, quam corporaliter agebat, loqui intellegitur, cum quando custoditurum se potius, quam custodire fateatur.

7. Sequitur deinde: deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo: miserere mei secundum eloquium tuum. Moysen deprecatum esse meminimus, ut deum uideret. et forte cognata precii eius prophetae huius oratio existimabitur. sed dictum meminit a deo: nemo hominum uidebit faciem meam et uiuet. ergo quod negatum Moysi meminerit, id concedi sibi postulat? sed rursum, licet dicto euangelico anterior sit, meminit tamen hanc fidei beatitudinem reseruari, quia dicitur: beati mundo corde, quoniam ipsi deum uidebunt. itaque cum in lege sciat dictum, quod nemo faciem dei uideat et uiuat, et ex euangelica beatitudine non ambigat omnes mundo corde deum esse uisuros, perfectæ modestiæ temperamento cupiditatem desiderii sui elocutus est dicens: deprecatus sum faciem tuam in toto corde meo. scit nunc impossibile sibi esse, quod nec oculus

6 Gal. II, 20. 18 Exod. XXXIII, 20. 22 Matth. V, 8.

1 quae enim *E* 2 merces est *RE* mercedis ē *p* cf. *Acad. p.* 18
5 id eo est *V* cf. *Acad. p.* 22 7 uiuo *post* ego *om.* *Cp* 8 saeculo *ex*
saeculū *R* saeculum *V* 9 *inter* dominus *et* tenuit *pb* *add.*: dixi ut
custodiam legem tuam 10 cum quando *se b* 11 ^{po}spondit *R* 12 quando
om. *CpE* 16 depraeatum *ex* depraeatus *m.* 2 *V* esse *om.* *Cp*
17 praeci *VR* oratio *om.* *V* 18 meminit a deo dictum *C* a deo meminit
dictum *p* 20 licet rursum *pb* 22 qua dicitur *V* *CpE* 26 perfecto *C*.

uidit nec auris audiuit nec in cor hominis ascendit, ut uideat. scit inuisibilem esse carnalibus oculis gloriam dei. meminit, non dico ad angelorum claritates hoc humanæ uisionis lumen hebetari, sed ipsam gloriam uultus Moysi humani corporis oculos non tulisse.

5

8. Sed nos ex desideriis humanis prophetae desideria metiamur. ad egressus regum quanta expectationis sollicitudine curritur et quod uidentibus gaudium est, cum se præbuerint contuendos! quid illum caelestis spiritus capacem uirum existimabimus uelle? quanto desiderii ardore cupere, ut deum cernat, 10 qui ipsam illam inuisibilem maiestatem per has angelorum claritates et per hanc Moysi gloriam metiatur et sciat etiam eos, qui digni sunt conspectu dei, gloriam ex conspectu gloriae esse sumptuos, quod eos uisio tantum et dignatio contemplata maiestatis inluminet? quod sanctus apostolus ita intellegens 15 loquitur: nos, inquit, omnes reuelata facie gloriam dei expectantes in eandem ipsam transferemur a gloria in gloriam, sicut a domini spiritu. et nunc quia id impossibile istis corporis oculis sciat esse, toto istud corde desiderat. et cui est portio deus, confidenter faciem 20 eius deprecatur: quia, quamuis nemo hominum uideat faciem dei et uiuet, tamen deum omnes mundo corde uisuri sunt. ergo misericordiam hanc a deo postulat, ut sibi uidendi faciem eius beatitudo contingat, et postulat non sine ratione modoque præstandi.

██

9. Ait enim: miserere mei secundum eloquium tuum. fidei modestæ uox est, misericordiam dei non secundum peccatorum suorum conscientiam, sed secundum eiusdem

16 II Cor. 3, 18.

1 auris audiuit nec *add. m. 2 V* 4 hebetari *ex habitari m. 3 R* hebetare *VC*
ⁱⁿ
 13 sunt conspectu *R* 14 sumptuos *ex sumpturus R* 16 nos *ex nū R*
inquit in ras. m. 3 R inquit *V* 17 in *ex & in R* eadem *RC'* transferemur
 imaginem a ε 19 corporis *ex corporeis R* esse = = (*eras. se uel si*) *R*
 totū *C'* totum *VR* istum *V* 21 nemo *add. m. 2 V* 22 & *supr.*
^m
scr. R uiuet *ex uiuit R* uiuat *pE* 23 uidendae *VCpb* facie *corr.*
m. 2 V faciei *ex faciem m. 3 R* faciei *Cpb* 24 eius = beatitudo *R*
^s
non add. m. 2 V 27 misaericordia *R* 28 eiudem *corr. m. 1 R* eūdem *V*.

dei eloquia deprecari. scit deum etiam peccatoribus esse ignem
 consumentem. Moyses enim ait: deus uester ignis con-
 sumens est. nouit eundem esse fidelibus lucem, de quo et
 alibi propheta ipse dicit: inluminans tu mirabiliter de
 5 montibus sanctis. discernit et hanc apostolus bonitatis et
 seueritatis dei consuetudinem, cum ait: uide ergo bonita-
 tem et seueritatem dei; in eos quidem, qui ceci-
 derunt, seueritatem, in te autem bonitatem; et
 rursum: et nisi permaneas in bonitate, excideris:
 10 illi uero si non permaneant in infidelitate, in-
 serentur. bonitatem dei propheta expectat, cum ait: mise-
 rere mei. scit enim neminem sine peccato esse, qui uiuat,
 et omnes in carne sitos misericordia dei egere. officii autem
 sui deuotionisque non inmemor est, cum ait: secundum
 15 eloquium tuum: eius scilicet eloquii, quo et peccatoribus
 pœnam denuntiat et in se credentibus uitæ æternæ beatitudinem
 pollicetur.

10. Dehinc sequitur: quia cogitaui uias meas et
 auerti pedes meos in testimonia tua. ex his, quæ
 20 propheta se gèrere uel gessisse commemorat, quid nos quoque
 facere oporteat, docet. uias enim suas cogitat et cogitatis his
 pedem in testimonia dei refert. nihil egit, quod non antea
 cogitatione peruoluerit. non linguam in officium suum mouit,
 non pedem in aliquod, quod acturus esset, opus protulit, non
 25 manum ad agendum aliquid exeruit, nisi antea super his om-
 nibus cogitasset, et tum operationem atque effectum cogitatis
 rebus attulerit. uidit igitur ante omnia uitæ suæ uias et cum
 placentem sibi ac probabilem repperit, tunc in eam pedem

2 Deut. IV, 24. 4 Ps. LXXV, 5. 6 Rom. XI, 22; 23.

1 eloquia dei *C* 2 ūr *Rp* ūr α noster *e* 6 seueritas ⁱ dñs *V* 7 qui
 add. m. 2 *V* 8 in te uero *RCpE* cf. *Sabatier III, 636* 9 tu nisi *pb*
 excidaris (*sic*) — in infidelitate *in marg. infer. add. C* 10 si *om. V*
 inseruntur *C* 13 in carne pecca positos *corr. m. 2 V* misaericor-
 dia *R* misericordiam *V* officium *C* 15 tuum *om. V* 18 & uerti ^a *C* et
 conuerti *E* 22 ante cogitationem *V* 23 mouit *ex nouit m. 2 I*
 26 et cum (*pub* cogitatio rebus *pb fort. recte* 27 antea *I¹pb* om-
 nes *pb* et complacentem *RC* 28 repperit *Re*.

contulit: scilicet perspectis omnibus humanæ operationis uis, postquam quid esset sibi utile cogitauit, fidei suæ pedem in testimonia diuina detorsit. cogitatio enim nihil potest subitum, nihil nouum, nihil inopinatum pertimescere, cum de consilii sententia omnia, quæ accidere solent, sperantur, præfinitur, 5
adeuntur. et id consequenti uersu docetur.

11. Postea enim quam uias suas propheta cogitauerat et pedem ad testimonia dei conuerterat, libere loquitur: paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. qui ad aliquid præparatur, longo usu ad id, in quo ei est 10
meditatio, præparatur, ne eum de proposito sui sententia negligentem et incautum uis aliqua repentinæ turbationis excutiat. propheta itaque nouit esse plurima sæculi scandala. nouit insidiantes esse humanæ naturæ aduersantesque uirtutes. scit periculose dulcem esse ambitionem gloriæ sæcularis. nouit 15
occursus lasciuientium feminarum esse continentium oculis captiosos. scit turpes corporum cupiditates adfectu blandæ uoluptatis inrepere. scit cetera uitiorum genera inlecebrosis aditibus ingruere. nouit etiam plurimis se inreligiosorum odiis subiacere et ob prædicationem dei pietatisque doctrinam uariis 20
persequentium contumeliis esse uexandum. ne igitur turbari tot et tantis insidiis ingruentibus posset, contra omnia se hæc fidei excidia præparauit dicens: paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua.

12. Habet parem beatus apostolus huius præparationis suæ 25
fiduciam dicens: quis nos separabit a caritate Christi? tribulatio an angustia aut passio aut fames aut nuditas aut periculum aut gladius? sicut scriptum est: quia propter te mortificamur tota die, deputati sumus sicut oues occisionis. sed in his 30
omnibus superamus et uincimus propter eum, qui

26 Rom. VIII, 35 sq.

5 recidere *V*, finiuntur *C* 11 nec eum *V* 14 que uirtutes *om. p*
15 esse opinionem ambitionemque *E* 17 captiosos *ex captiosus m. 2 V*
18 uoluntatis *C* ceterum *V* genera *om. V* 20 prædicationem *VC*
22 excidiis *VRe* possit *RCp* 27 angustiae *ex angustia m. 3 R* angustiae *pE* famis *R* 28 sicut *add. m. 2 V* sicut — nos dilexit *om. p(A)* quia propter — nos dilexit *om. C* 30 tamquam oues *RE*.

nos dilexit. et quia aduersum horum tolerantiam, ne per hæc a caritate separari posset, sese præparasset, adiecit: confido enim, quia neque mors neque uita neque angeli neque potestates neque præsentia neque futura neque uirtus neque altitudo neque profundum neque creatura alia poterit nos separare a caritate dei, quæ est in Christo Iesu domino nostro. nulla apostolorum rerum earum, quæ accidere possunt, genera tali spe præparatum firmatumque perturbant.

10 13. Sit ergo in nobis fiducia hæc et uox, ut, cum subrepant cupiditates, cum passiones ingruant, cum pericula fatigent, cum supplicia crucient, dicere audeamus: paratus sum et non sum turbatus, ut custodiam mandata tua. dominus noster unigenitus dei filius inter cetera præcepta discipulis suis
15 mandat dicens: non turbetur cor uestrum neque trepidet. aduersum turbationem, quæcumque ex accidentibus erit, longæ præparationis opus est firmitate, ut robusta fide atque firmata dei mandata custodiat.

14. In quem autem se profectum quamue in causam propheta præparauerit, neque turbatus sit, quousque custodiret
20 mandata dei, continuo subiecit dicens: funes peccatorum circumplexi sunt mihi; et legem tuam non sum oblitus. esse peccatorum funes per Esaiam docemur dicentem: uæ, qui ligant peccata tamquam funem longum, modo funis ex plurimis minimis crescentis in multum peccata semper tamquam longo fune tendentibus. sunt etiam

2 Rom. VIII, 38 sq. 15 Ioh. XIV, 1. 24 Esai. V, 18.

1 dilexit nos RE tollerantiam C tolerantium V 2 posset ex possit R sese C utse R præparasse V 4 neque præsentia — futura om. V 5 uirtutes CE 7 a caritate xri R 9 tali sper V talis p perturbat p 10 et fiducia VCp subrepent C subrepunt pb 11 ingruunt Cpb fatigant RCPb 12 cruciant pab 16 aduersus p 17 erint V longe VR fides pb 18 firm = = a C 20 quousq. V
quousq; C quousq R (cf. Acad. p. 29) quo minus pE 22 sunt m p sunt me RE cf. Šabatier II, 237 23 eseiã V isaiam p 24 ligant ex legant m. 2 V 25 crescentes R 26 longum funem Cpb pendentib. V tendentur uel tenduntur e.

hæc delictorum uincula, quibus humanæ mentes inligantur, de quibus in prouerbiis scriptum est: uinculis suorum peccatorum unusquisque constringitur. stringit enim nos atque alligat et his uitiorum funibus implicat diabolus in omni uitæ nostræ cursu laqueos prætendens. quod autem liget, in euangeliiis cognouimus, cum dicitur: hanc autem filiam Abrahæ ligauit satanas annis decem et octo. ligat igitur omni uitiorum genere, ebrietatis consuetudine, uoluptatum desideriis, infidelitatis piaculo. sed inter hos funium laqueos non est admittenda legis obliuio. præparatos enim esse nos conuenit, ut ab his laqueis, si quando circumligent. exuamur, ut legis dei omni tempore recordemur.

15. Et recordatur plane propheta dicens: media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ. non uacat totis noctibus somno nec otiosus lecto continetur: ad confitendum deo non solum nocte, sed etiam media nocte consurgit. meminit hoc esse tempus, quo primitiæ Aegyptiorum meritissima impiæ obstinationis clade percussæ sunt; his ergo horis non laxatur in somnum, ne cladi Aegypti admisceatur. hoc noctis tempore introeunte sponso sapientes uirgines in nuptias cum lampadibus introibunt; uigilat ergo, ne cum stultis mereatur excludi. hoc tempore psallentibus Paulo et Silea apostolis catenæ et uincula resoluuntur: non dormit itaque, ne uinctus sit. nec habet eum totus nocturni temporis somnus, ne ei obliuio officii sui requie mediæ noctis obrepat; surgit enim ad confitendum deo. confessio uero non

2 Prov. V, 22. 6 Luc. XIII, 16.

1 quibus humanæ — de om. Cp mentis VR¹ 2 in om. V uinculis V fasciis RpC'E peccatorum suorum E 5 quid V licet C ligat R 7 habrahae R abraae V habrae C ligat ex legat R 8 consuetudinē V uoluptatem V¹ 9 impietatis V funū V laqueos ex laqueus R 10 amittenda C nos esse E 12 leges V 16 dō V dño R 17 esse ex esset m. 2 V 18 quo ex quod m. 2 V ante Aegyptiorum & eras. ex R 19 ne gladii V² ne gladius V¹ 20 aegypti (& supr. scr. m. 3) R 23 sila ex silea C silae E cf. Lucif. ed. Hartel p. 269 24 nec uinctus sit p totus om. Re totius comi. Bened. in adu. 25 nec ei ex ne ei m. 3 R nec ei VCpE officii sui V requiae R¹ requia C media C 26 obrepat VCpE.

semper ad peccata referenda est, uerum etiam in dei laudibus intellegenda est. nunc ergo confitetur deo super iudicia iustificationum eius, laudans igitur deum, quod nihil nisi in iudiciorum iustificatione decreuerit.

- 5 16. Sequitur deinde: particeps sum ego omnium timentium te et custodientium mandata tua. apostolum dixisse meminimus: participes Christi facti sumus. sed et in quadragesimo quarto psalmo quosdam participes dei significatos esse meminimus, cum dicitur: unxit te deus,
 10 deus tuus oleum exultationis prae consortes tuos. sunt ergo secundum apostolum et secundum prophetam plures domini nostri Iesu Christi participes. et particeps eius, quisque in iustitia manet, quia ipse iustitia est: particeps eius erit, quisque in ueritate persistit, ipse est enim ueritas: et quisque in
 15 nouitate uitae ambulabit, erit particeps eius, quia ipse est resurrectio. ergo cum sciat propheta plures dei esse participes, nunc per uerecundam ac modestam de se praedicationem, cum se, quia et ipse Christus et factus et dictus sit, Christi meminerit esse participem, tamen omnium timentium deum potius
 20 se confessus est esse participem. est autem etiam tunc timentium deum particeps, cum patientibus compatitur, cum plorantibus conplorat, cum tamquam eiusdem corporis membrum in dolore membri alterius dolet. hac igitur passionum communione timentium deum particeps fit. ceterum quisquis per insolentiam
 25 suam credentem in Christo et redemptum a Christo dedignatur,

7 Hebr. III, 14. 9 Ps. XLIII, 8.

3 laudat *Cpb* 5 particeps *ex* participes *m. 2 V* 6 te *om. V sed cf. lin. 19*
 apostolus *V¹* 7 meminimus *ex* minimus *m. 1 V* particeps *Cp¹*
 8 et *om. V* quosdam particeps *C* 9 significatus *C* 10 oleo exultationis *Cpe* oleo laetitiae *Rb* prae consortibus tuis *RCE* (ελασον ἀγαλλιᾶσθεις παρὰ τοὺς μετόχους σου *LXX*) 12 erit ei' (erit *in ras.*) *p*
 eius erit *E* quisquam *R* quisquis *cf. Acad. p. 29* 13 in iustitia manet — eius erit quisque *in marg. infer. add. V* et particeps *E* eius *om. p*
 quisquis *Re* 14 quisquis *Re* 17 per *supr. scr. R* 20 etiam *tum V* tunc etiam *b* tunc *Ce* 21 cōpatientibus *C* conplorantibus *C*
 22 in dolorē *R* in dolorem *V* 23 hac *ex ac m. 2 V* 24 particeps sit *Vb* 25 credentem in Christum *pb* a xpō *V* a dō *R* in Christo *p(A)*.

exacerbat. inhonorat, non est ille timentium deum particeps, quibus non sit in conpatiendis passionibus consors.

17. Non nudum autem hoc neque solitarium propheta posuit, cum dicit: particeps sum ego omnium timentium te. plures sunt timentes deum et tamen inobædientes; plures sunt timentes deum et tamen infideles, quos naturæ suæ condicio timori quidem dei subdit, sed uoluntatis suæ peruersitas ab obsequiis dei auocat. atque ob id non suffecisset prophetam dixisse: particeps sum ego omnium timentium te, nisi addidisset: et custodientium mandata tua. timor enim fidei in sola obædientia est et metus religionis in obsequella est. horum itaque particeps est, qui timorem suum in mandatorum dei custodia conprobabunt.

18. Dehinc sequitur: misericordia tua, domine, plena est terra. iustificationes tuas doce me. terra misericordia dei plena est. quæ contaminata, quæ corrupta, quæ inreligiosa, quæ infida, quæ perdita est. et si quis forte audebit impio ore prophetam mendacii arguere, tamquam non in omnem terram dei misericordiam putet esse diffusam, dominum in euangeliiis recolat dixisse: estote boni, sicut pater uester, qui est in cælis, qui solem suum oriri facit super bonos et malos et pluit super iustos et iniustos. patiens enim et miserator deus, dum mauult pænitentiam peccatorum quam mortem, dona sua iustis iniustisque largitur. unicuique per patientiam longæ æquanimitatis pænitendi tempus inpertiens.

19. Et quia hanc bonitatem patientiæ dei et perfectionem, quæ sub illis iustificationibus legis corporaliter adumbratur,

20 Matth. V, 45. 23 cf. Ezech. XXXIII, 11

2 non fit (in om. Cp patiendis compassionib. V 3 non dum V 6 dñm et tamen h. l. add. m. 2 V 7 uoluptatis R 8 auocet p¹ sufficisset (sufficisset (in marg. subficuiss& add. m. 3) R prophetæ CpE cf. infr. p. 441, 5 9 dixisse ita VCpE 11 oboedientia est ex oboedientium m. 2 V obsequela ex obsequella R obsequela pE 12 participes expedit, qui timorem p 14 tua supr. scr. R domini R 16 corruptat V¹ 17 si qui ex si quæ m. 2 V audebat V¹ 18 mendacio V¹ 21 qui est in caelis om. RCpe 23 miserat^t (misericors Vpb dñs add. m. 2 V 25 longe cod.

meminit semper sibi propheta sperandam, ait: iustificationes tuas doce me, domine. iustificationes omnes in lege legerat; sed quia caelestes sperabat, quæ in terrenis præformabantur, non eget doctore terreno. doceri enim se ab eo
 5 orat, qui ait: petite et dabitur uobis; quærite et inuenietis: pulsate et aperietur uobis. aperiri sibi et dari clauem a doctore legis dedignatur propheta. scientiæ cælestis expectans magistrum dominum nostrum Iesum Christum, cui est gloria in sæcula sæculorum. amen.

TETH.

10

Bonitatem fecisti cum seruo tuo, domine, secundum uerbum tuum et reliqua.

1. Iam in exordio psalmi commemorauimus nihil aliud in eo quam doctrinam humanæ uitæ contineri, per quam ad cognitionem dei ipsis, tamquam paruoli, litterarum elementis
 15 erudiremur. ex persona enim sua nos propheta confirmat, qualiter in omni genere diuini officii uersari nos oporteret, ut per disciplinam adeptæ institutionis fidei ordinem teneremus, ut ipso illo primo nonæ litteræ uersu docetur. ita enim dicitur:
 20 bonitatem fecisti cum seruo tuo, domine, secundum uerbum tuum. et forte quidam existimabunt de secundis rebus prophetam locutum deoque gratiam ob ea, quæ sibi prospere acciderint, rettulisse. sed nouit etiam in aduersis rebus gratiam deo esse referendam; scit in omni passione ac
 25 tribulatione eum, cuius iudicio hæc ingruunt, gratulationibus

5 Matth. VII, 7.

1 sperandum V 2 domine om. (pb' 5 quaerite — aperietur uobis in marg. infer. add. m. 2 V 6 aperisri corr. m. 1 V aperi p 9 cui ex cum m. 2 V in saecula saecula saeculorum C amen om. V Explicit littera VIII incipit littera VIII feliciter V Finit R Finit lit. VIII Beth (sic!) Lit. VIII Teth incip. (Fin. litt. VIII inē Teth † VIII p 11 dñe dñe V 13 iam dudū in exordio p(1) 14 doctrinae V uitā V 15 paruolis V paruo R 17 oportet p ut per add. m. 2 V 19 nonae ex nono m. 3 R 21 secundis ex secundum m. 2 V 22 deoque ex deo m. 2 V ea ex eo m. 2 V sibi proferre V 23 acciderent VC acciderant p retulisse RCE 24 referendum C.

honorandum. scit indiligentem esse medicum putribus uulnerum sinibus parcentem. meminit piam esse patrum in filios seueritatem. argui se per temptationes ac probari per patientiam a deo optat; et in his, quæ aduersa existimantur, agit gratiam.

5

2. Atque hanc nostram intelligentiam, ut id prophetam orasse credamus, uersus, qui subiectus est. docet dicens: bonitatem et disciplinam et scientiam doce me, quia mandatis tuis parui. quidquid ergo deus in seruum suum facit, bonum est; secundum enim uerbum suum facit. 10 et quidquid secundum uerbum eius est, non potest malum existimari, quia ei, qui solus bonus est, uoluntas sit prona bonitatis.

3. Versus itaque, ut diximus, secundus propheta exponit adfectum, cum orat dicens: et bonitatem et disciplinam et 15 scientiam doce me. bonitatem superius confessus est erga se factam; quomodo hanc quasi ignorans doceri se precatur? nisi quod tunc fuerit ex fidei confessione gratulatio, cum, quidquid illud fieret in se, id esse bonum credidit: nunc uero est per naturam humanam ignorantiae causa, cum ut doceatur 20 orat. sed eam bonitatem uult discere, cui disciplina sit iuncta. disciplinam enim necesse est esse seueritatis officium peccata arguentis et uitia corrigentis. correctio uero uitiorum magnum adfert in bonitate profectum. bona ergo est seueritatis disciplina, sed adhuc eam propheta ignorat. non enim tantum 25 bonitatem et disciplinam, sed etiam scientiam uult doceri: adfectum in eo fidei suae ostendens, cum bonitatem et

1 indigentem *R* diligentem *Cpb* 2 non parcentem *Cpb* 3 temptationes ex temptationem *R* reprobari (*om. ac*) *V* 4 a *om. pb* obtat *C* ait gratiam *C* 7 h. l. etiam primum uersum repetunt *pb* 8 scientiam tuam *b* 9 mandatis tuis credidi *pE* 10 enim uerbum — secundum in marg. *add. m. 2 V* 11 post malum *del. suspicari m. 2 V* 12 *pna* *RC* plena *pE* 13 uoluntatis *R* 14 secundum *VR* profeta ex profeta *m. 2 V* 15 bonitatem (*om. et*) *Cpe* 16 est *om. pb* 18 fuerit ex *R¹* fuit et ex *V* fuit ex *R²* *CpE* 19 illud *V* 20 ignorantiae ex ignorantiam *m. 2 V* 21 discere ex discidere *m. 2 V* 22 disciplina *Cpb* necessarium est *pb* esse *om. Cpb* 24 in bonitatem *R* profectum ex profectum *m. 2 V* 25 adhuc cū profeta *V* 26 scientiam *om. R.*

disciplinam, quam nondum sciat, tamen bonam sibi a deo esse fateatur. de scientia autem locis plurimis admonuimus, hanc et apostolum, hanc et prophetam inter præcipua gratiarum spiritualium dona numerasse. ergo ut bonitatem et disciplinam,
 5 ita et scientiam doceri orat, et doceri ob id, quia mandatis dei credat: ostendens non nisi fideles atque credentes scientiæ consequi posse doctrinam.

4. Manet autem etiam in tertio uersu eiusdem intelligentiæ sensus. ait enim: priusquam humiliarer, ego deliqui;
 10 propterea eloquium tuum ego custodiui. non prius tribulatio passionum ingruit, quam delicta præcedant; neque per passiones ante humiliamur, quam per peccatorum iniquitatem digni passionibus simus. docet itaque propheta humiliationem suam emendationem esse delicti; atque ob id bonum
 15 scit esse sibi quidquid a deo est, quia pati meruit, quod pati cœpit. et scit disciplinam emendationem esse uitiorum. prius ergo deliquit, secundo autem humiliatus est. et per humilitatis disciplinam oportet eum, ne delinquat, doceri et in eloquiis dei manere, quia iam sit delinquens humiliatus et in mandatis
 20 dei, ne ultra possit peccare, mansurus sit.

5. Bonus es, domine: et in bonitate tua doce me iustificationes tuas. scit iustificationes dei propheta bonas esse, quia bonus sit, qui eas statuit. scit sibi nihil nisi ex iustificatione dei accidere, quia confessus sit prius se deliquisse,
 25 dehinc postea esse humiliatum. et quia superius orasset, ut bonitatem et disciplinam et scientiam doceretur, nunc orat, ut iustificationes dei in bonitate doceatur: quia iustificatio opus sit rei iustæ, quæ sibi ignorabilis sit, quia iustificationes, quæ

1 scit *p* sit *C* esse *supr. scr. R* 3 et apostolū *ex apostolū m. 2 V*
 prophetam (*om. et*) *C* gratiam *V¹* 5 ita *om. C* scientiam *ex dis-*
 cientiam *m. 1 V* 6 fidelis adque *credentis R¹* 9 ergo deliqui *V*
 10 propterae loquium *V* ego *h. l. supr. scr. R om. pb* 12 per pas-
 sionem *Vpb* 14 delicti *ex dilicti R dilecti b* 16 scit *R* et sit *C*
 17 deliquit *C* secundo *ex secundum R secundū C* per (*om. et*) *R*
 humilitatis *ex humiliatus m. 2 V* 23 nisi *om. C* 24 accedere *C*
 qui *Cp* 26 docetur *R* 27 d̄s *V* ut quia *p* post iustificatio *del.*
 m. 2 *V* nesque in 28 quia *p.*
 ut

in lege sunt constitutæ, umbram in se iustificationum cælestium continerent.

6. Deinde adiecit: multiplicata est super me iniquitas superborum: ego autem in toto cordo scrutabo mandata tua. patienter omnia et æquanimiter propheta tolerans in opprobrium superborum atque iniquorum deductus est. si quis enim obiurgationes trium regum in Iob recolat, intellet, quanto inludentium exacerbetur opprobrio. namque cum inreligiosi quique per passiones aliquas emendari dei seruos contuentur. exprobrare hæc ita solent: „ubi fides? ubi spes in deum? ubi auxiliantis uirtus? ubi boni dei misericordia est?“ contra quæ firmo animo fidelique opus est et in mandatis dei intento atque occupato, ne multiplicatis tot in se superborum iniquitatibus cedat, sed semper dicat: bonitatem fecisti cum seruo tuo. domine; ut ait ille passionum humanarum gloriosus et beatus uictor: dominus dedit, dominus abstulit, sit nomen domini benedictum.

7. Deinde sequitur: coagulauit sicut lac cor eorum: ego uero legem tuam meditatus sum. cor superborum ait sicut lac coagulatum. lac specie et sapore blandissimum est; quod uitio aliquo corruptum coagulari solet et ex naturæ suæ suauitate decedens inutili sapore amaroque corrumpitur. ergo antea iniqui, cum in secundis rebus esse prophetam contuerentur, felicium rerum amici, simplicitatis specie blandientes tamquam lac fuerunt. at ubi eos ab humilitate sancti uiri

16 Iob. I, 21.

1 ūbrae V in se in uers. exeunte add. m. 3 R 3 iniquitatis V
 4 corde meo Rb scrutabor RCE scrutabar p cf. Georges II, 2281
 6 opprobrium V obprobrium R 8 intellet ex intellegat V intellegit R
 oppobrio V obprobrio RC opprobriū p 9 emendare C 10 con ≡ tuentur
 R contuentur ex cotur m. 2 V 11 dñm V dñm ex dō m. 3 R 12 opus
 (om. est) C 13 totiens superborum V 14 sed om. V 17 tulit V¹
 18 dehinc V coagulatum est sicut pE cor meum V 19 superborum
 ac si lac p(A) 21 alico C naturæ suaauitate V 22 decedens R
 in inieū
 23 ante C p iniqui cum corr. m. 2 V in R 24 simplicitate V¹
 25 ab umilitate R (cf. Draeger Synt. I, 624) ex humilitate V^e ex hac
 humilitate Cpb.

superbia et fastidium tenuit, ex lacte coagulati sunt et ex blandis ac suauibus adulationibus in uitiosi et coacescentis saporis amaritudinem sunt redacti. his uero sicut lac coagulatis legem tamen dei propheta meditatus est: meditatus autem
5 in id, ut diceret, quod sequenti uersu continetur.

8. Bonum mihi, quod humiliasti me. iniquitas licet superborum multiplicetur et cor eorum ut lac coaguletur, scit humiliationem tamen suam sibi propheta bonam esse, nouit secundum apostolum uirtutem in infirmitatibus perfici.
10 bona omnis passio, bonæ omnes tribulationes, per quas iustificationes dei cognoscuntur: ut peccantes humilitate emendet, ut delinquentes seueritate coerceat, ut ignorantés doctrina doceat. idcirco enim bonum sibi, quod humiliatus est, ait, quia per humiliationem iustificationes dei disceret. deliquit enim, prius-
15 quam humiliaretur, et humilitas ei bonum est, quia per eam iustificatio dei discitur.

9. Conclusit autem hoc modo: bonum mihi lex oris tui super milies auri et argenti. non est simplex conclusionis istius sermo. suffecerat enim ad prophetæ gratulationem
20 dixisse: bonum mihi est lex tua. sed cum ait: lex oris tui, plus uoluit intellegi. locutus est deus per Moysen legem, locutus est per prophetas: sed hæc lex dei est, non etiam lex oris dei. os autem dei est ille, qui et uirtus dei est, qui et sapientia dei est, qui et bracchium dei est, qui et imago dei
25 est, deus scilicet et dominus noster Iesus Christus dicens:

9 II Cor. 12, 9.

1 et ex lacte (pb 2 suauibus V 3 lac *supr. scr. m. 1 R* 4 est meditatus *add. m. 2 V* 6 mi R 7 sicut lac (pb 9 infirmitatibus R enī infirmitatibus V 11 cognoscētur C emendet ex defendet m. 2 V
12 coerceat V coherceat RCp 13 est atque per C est q{ per p 14 delinquit C delinqui V priusqua R 15 humiliaretur et *add. m. 2 V* 17 conclusit ≡≡≡ enim hoc modo V mi C 18 milia RpE confusionis V 19 ad ex a m. 2 V 21 dñs C legem om. V 23 oris
24 qui sapientia VRC 24 qui et bracchium — deus om. p(A) et bracchium dī est *add. m. 2 V* qui om. V est imago dī est *corr. m. 2 V* 25 scilicet dominus Cp(A).

beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum, dicens: beati lugentes, quia ipsi consolabuntur, dicens: benedicite, qui uos persecuntur, et orate pro calumniantibus uobis. hanc legem oris dei bonum sibi esse propheta confessus est: et bonum non cum comparationis et definitionis et modi numero, sed super milies auri et argenti. indefinitus hic sermo est. cum dicitur milies, quia indefinite bona est lex oris dei: ex comparatione uero rerum maxime in terris pretiosarum utilitatem honorum eorum, quæ a deo sunt statuta. significans.

10D.

Manus tuæ fecerunt me et parauerunt me et reliqua.

1. Commune iudicium est, inter omnia terrena dei opera nihil homine utilius, nihil esse speciosius: quia, etsi sint aliqua pulchra et ornata, magnitudinem quidem eius, qui ea tam decora genuerit, testantur, uerum speciei et ornatus et institutionis suæ fructum ipsa non sentiunt. loquimur enim de his, quæ humano subiecta conspectui sunt, scilicet de creatis in terra et mari et aere. et quæ singulis quibusque generibus naturisque permixta sunt. pulchra hæc; sed quod tandem in oceano aut terra aut cælo aut aere bonum. quæ in his creata sunt, eo. quod talia creata sunt, consequentur? in homine autem quidquid est, sibi proficit. et hoc unum in terris animal

1 Matth. V, 3 sq.

3 consulabuntur *V* 4 calumniantibus uos *Rb* calumniantibus *e* postea *add. pE* ac persequentibus uos 7 milia *pE* et sic *infr.* 8 indefinitæ *R¹* 9 in *supr. scr. m. 1 R* 10 a *supr. scr. m. 3 R* significat *pE* postea *C* *add. amen* in Christo *pb* in Christo amen. — Explicit littera nona incipit littera decima feliciter *V* Finit *R* Finit Teth incip. Ioth lit. X. *C* Fiñ litta VIII incip̃ Ioth litta X. *p* 11 Ioth *VR* 12 p̃parauerunt *p* plasmauerunt *Rb om. e* 14 etsi *ex et m. 2 V* 15 qui a *V* tam *ex tan m. 2 V* 16 decora *ex decore m. 1 R* genuerint *V* 18 quæ *ex que m. 2 V* in terra — aere *in marg. sup. add. m. 2 V* 19 generibus naturisque ^{qua} generibus *V* generalibus naturisque *C* 20 hæc ^h *om. Cp* 21 aetere *V* & here *C* ethere *p* quæ his *V* 22 eo quod — sunt *add. m. 2 V* sint *pb*.

rationale, intellegens, diiudicans, sentiens constitutum est; horumque omnium generum, quæ in eo sunt, nihil ad aliud aliquid proficit quam ut ipse et ceteris aliis et his, in quibus est natus, utatur: utatur autem ad cognoscendum uenerandumque
 5 eum, qui tantorum in se bonorum auctor et parens sit.

2. Ex quo magnum illud atque mirabile Salomonis dictum esse intellegetur, quod tale est: grande homo et pretiosum uir misericors: uirum uero fidelem opus est inuenire. quid enim tam difficile est, quidue tam ardui operis
 10 est quam inuenire eum, qui meminerit se secundum imaginem et similitudinem dei esse factum. qui diuinorum eloquiorum studio intentus rationem animæ suæ corporisque cognouerit et originem utriusque generis naturamque perceperit, ad quem denique finem hæc institutio sua ortusque contendat? atque
 15 ob id magnum quiddam est homo. hoc enim nomen, ubi rerum superius commemoratarum cognitione neglecta in uitia deciderit, amittit. indignus scilicet iam iudicatus homo nuncupari, et qui non secundum imaginem et similitudinem dei factus sit; sed secundum exprobrationes propheticas et euangelicas aut serpens
 20 aut progenies uiperarum aut equus aut mulus aut uulpis ei nomen est, et proprietas ei nominis sui, ut ab innocentia sua exciderit, aufertur.

3. Verum qui studiosa fide doctrinam dei et præcepta scrutatus sit et per innocentiae studium dignum præstare se uelit,
 25 qui secundum imaginem et similitudinem dei factus sit, uti et ipse prophetæ uoce poterit dicentis: manus tuæ fecerunt

7 Prov. XX. 6.

1 intellegendi iudicans sentiens V intelligendi iudicans & sentiens (& *supr. scr.* 3) R 2 ad om. VRe aliut V 6 et quo V solo-
 monis V 7 intellegitur C intelligitur p 8 inueniri VC 9 qđ uetã R tardi V 10 qui ex quid R 15 nomen *add. m.* 2 V 17 admittit V etiam iudicatus V homo *add. m.* 2 V ei qui (ei *in ras. m.* 3) R et cum ε 18 non om. VCpE secundus V et similitudinem om. Cp sed R *add. m.* 2 V om. CpE cf. *quæ de h. l. et de interpunctione a me adhibita dixi Stud. 1889 p. 322* 19 serpens ex semper m. 2 V 20 aequus R ecus V ecis C uulpes CE 21 ubi de innocentia exciderit VCpE 22 auferetur V 25 uti ex ut m. 2 V 26 profeta V dicentis ex dicentes VR.

me et præparauerunt me. et in aliquibus codicibus ita scriptum deprehendimus: manus tuæ fecerunt me et finxerunt me: da mihi intellectum, et discam mandata tua. et sine dubio non otiosum esse existimandum est, quod non satis erat prophetam dixisse: manus tuæ fecerunt me, nisi adiecisset finxerunt uel præparauerunt; sed honorem condicionis suæ propheta intellegens specialem originis suæ in hoc significare uoluit dignitatem, primum dicens: manus tuæ fecerunt me.

4. In creatione mundi omnia uerbo effecta esse accepimus, cum dicitur: fiat lux, cum dicitur: fiat firmamentum, cum dicitur: et pareat arida, cum dicitur: germinet terra herbam pabuli seminantem semen secundum suum genus, cum dicitur: fiant luminaria in firmamento, cum dicitur: eiciant aquæ reptilia animarum uiuarum. ergo omne, ex quo uel in quo mundi totius corpus creatum est, originem sumit ex dicto et subsistere in id, quod est, ex uerbo dei cœpit. uerum de homine ita deus locutus est: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. differt itaque natura et origo hominis ab institutione uniuersæ creationis: et proprie de eo ante tractatur et confirmatur, ut fiat, cum cetera sine quadam consilii sententia esse sint iussa. habet ergo primam hanc origo hominis dignitatem, quod ei proprium fuit de se ante tractari.

5. Verum et in hoc præsentī prophetico dicto ingens humanæ originis priuilegium continetur. non enim manus domini pecora et aquatilia et uolatilia fecerunt: nusquam istud scripturæ

11 Gen. I, 3 sq.

finxerunt

1 præparauerunt *R* parauerunt *C* 2 depraendimus *V*¹ 3 finxerunt *ex* pinxerunt *m.* 2 *V* me *om. p.* ut discam *RCpE* cf. *Sabatier II, 239* 6 nisi et *I* finxerunt me uel *V* parauerunt *C* 7 propheta — suae *om. I* 10 accipimus *C* 13 erbam *R* 14 firmamentum *V*¹ 18 dñs *add. m.* 2 *V* 20 naturae origo *R* 21 ante et tractatur et *pE* ante et tractatur ad *C* 22 concetera *C* sententia *ex* sententiam *m. I V* 23 primum *Cph* hanc *om. V* 26 origini ⁸ *corr. m. 2 I* dñi *ex* dī *corr. m. 2 V* 27 istut *I*.

tradiderunt. egregium hoc itaque et præclarum in homine est, quia a ceteris dignitate operationis excipitur. de confirmatione autem cæli ita quodam in loco legimus: ego manu mea firmaui cælum. ergo exæquatur operationi hominis istud
 5 elementum, cum idipsum manu dei firmatum esse memoratur? sed quamquam cælum manu, homo tamen manibus. præstat ergo officio unius manus duarum operatio: et id, quod ad confirmationem cæli satis est, in hominis condicione non sufficit. intellegendum autem est, cur manibus propheta se factum esse
 10 dicat, neque solum factum, sed etiam figuratum uel præparatum.

6. Ceterorum omnium elementorum creatio eo ipso in tempore et instituta et effecta est, quo subsistere iubebatur, neque inchoationem eorum et perfectionem tempus aliquod discernit; nam consummationem inchoatio in eo, quod est cœpta, percepit.
 15 homo uero, cum internam et externam in se naturam dissonantem aliam ab alia contineat et ex duobus generibus in unum sit animal rationis particeps constitutus, duplici est institutus exordio. primum enim dictum est: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram; dehinc
 20 secundo: et accepit deus puluerem de terra et finxit hominem.

7. Primum opus non habet in se adsumptæ aliunde alterius naturæ originem. incorporale est, quidquid illud tum de consilii sententia inchoatur: fit enim ad imaginem dei. non dei
 25 imago, quia imago dei est primogenitus omnis creaturæ; sed ad imaginem, id est secundum imaginis et similitudinis speciem. diuinum in eo et incorporale condendum, quod secundum imaginem dei et similitudinem tum fiebat: exemplum scilicet

3 Esai. XLV, 12 (LXX). 18 Gen. I, 26. 20 Ibid. II, 7.

1 tradideñ Cp tradidere E 2 a om. R 4 istut etut elementū corr.
 m. 2 V 7 officium V manus om. V quod confirmatione C 8 in
 add. m. 2 V 9 qur R cur — dicat om. V 11 ceterarum V¹ in
 om. pō 12 subsisteret V¹ 13 ichoationem VC et sic in seq.
 14 per = cepit (e ex i m. 3) R 16 alia ab alia R 17 rationum V
 constitutus ed. post Basil. 1550 constitutum VRUpa est constitutus V
 20 scdm p acceperit V¹ 23 illut V tum om. e 26 ad supr. scr.
 m. 1 R dei id est Cp.

quoddam in nobis imaginis dei est et similitudinis institutum. est ergo in hac rationali et incorporali animæ nostræ substantia primum, quod ad imaginem dei factum sit. secundi uero operis efficientia quanto differt ab institutione prima? deus terræ puluerem accepit. nam sumitur puluis, et terrena materies formatur in hominem uel præparatur et ex alio in aliud opere ac studio artificis expolitur. primum ergo non accepit, sed fecit: secundum non ut primum fecit, sed accepit et tum formauit uel præparauit.

8. Utrumque autem intellegi recte potest. quia utrumque scriptum deprehendimus: ut formauerit in id, quod est, corporis scilicet speciem. uel præparauerit in id, quod dicitur: et inspirauit in eum spiritum uitæ, et factus est homo in animam uiuentem. inspirationi ergo huic præparatus siue formatus est, per quam natura animæ et corporis in perfectionem quodam inspirati spiritus fœdere contineretur. scit in se duplicem beatus apostolus Paulus esse naturam, cum secundum interiorem hominem delectatur in lege et cum aliam in membris suis uidet legem, quæ se captiuum ducat in lege peccati. quod ergo fit secundum imaginem dei, ad animi pertinet dignitatem. quod autem formatur ex terra, speciei corporis naturæque primordium est. et quia uel locutus ad alterum deus intellegitur, cum dicit: faciamus hominem, uel triplex cognoscitur hominis facti formatique perfectio, cum et fit ad imaginem dei et formatur e terra et inspiratione spiritus in uiuentem animam commouetur, idcirco manibus se

12 Gen. II, 7. 17 Rom. VII, 22 sq.

1 in *add. m.* 2 *V* et similitudinis *add. m.* 2 *V* 2 hæc ex hoo
m. 2 *V* et corporali *C* substantia qui primū *V* 3 ad *add. m.* 2 *V*
 4 primi *coni. Bened.* 5 accepit *pb* 6 alia *C* aliut *V* 7 ac ex a
m. 1 *V* 8 secundo *VR* ut *om. VR* tunc *pb, om. e* 11 deprehenditur
V in it *C* 14 inspiratione *R* inspirationis *C* 15 naturam *V*
 in *om. Cp* 16 contineret *p* 17 ap̄s paulus *R* apostolus *V* paulus
CpE cf. p. 447, 7 19 in legem peccati *VCpe* 20 dei imaginem *C*
 21 ex terre specie *C* 22 corporeae *V* et corporis *C* naturæque
^a
VR naturæ q; *C* 24 praeformatique *Cpb* 25 et fit *ex fit m.* 2 *V*
 et fiat *R* e *ex et m.* 2 *V* inspirationes in spiritus *V* 26 in uiuente
 anima *V* & idcirco *R*.

factum et formatum, non manu tantum propheta testatur, quia in constitutione sua et non solitarii tantum et eadem triplex fuisse docetur operatio.

9. Et quia istud sciat propheta ualde esse occultum et
 5 reconditum, quatenus scilicet manibus dei formatus sit, tamen, ut plenam atque absolutam intelligentiæ huius rationem consequatur, ait: da mihi intellectum, et discam mandata tua. et tamquam ignorans hæc loquitur et tamquam nondum intelligentiam adeptus dari sibi intelligentiam depre-
 10 catur: et audent non dico ecclesiæ homines, sed gentium sophistæ quædam de naturæ humanæ institutione uelle tractare: audemus etiam gloriari rectæ ac perfectæ nos uitæ esse scientiam consecutos. sed doceri nos oportet prophetæ huius exemplo, ut uel diuinarum rerum ignorantiam confiteamur uel ignoratarum
 15 intelligentiam deprecemur. optimum est autem cælestium mandatorum scientiam a deo per precem postulare et infirmitatem ingenii nostri paupertatemque cognoscere. primum enim secundum apostolum munus est gratiarum sapientiæ donum, sequens scientiæ; et ideo hunc ordinem etiam hic propheta seruauit
 20 dicens: da mihi intellectum, et discam mandata tua. primum intelligentiam, post etiam scientiam deprecatus est.

10. Sequitur deinde: qui timent te, uidebunt me et lætabuntur, quia in uerba tua speraui. consuetudo impiorum est, ut conspectis religiosis uiris tristes sint. oderit
 25 enim necesse est ebriosus sobrium, continentem inpudicus, iustum inicus, et tamquam conscientiæ onus præsentiam sancti cuiusque non sustinet. contra uero ad conspectum uiri fidelis

1 non in manu C et non manum V¹ 2 sua non Cp̄e solitaria C̄
 4 istut V atque reconditum E 5 formatus sed V 6 plenam aquā
 atque R absoluta V¹ absolute C consequamur VCp̄ 7 mi V ut
 discam RCp̄E 8 tua tamquam VCp̄E hæc add. m. 2 V 9 adeptus —
 intelligentiam *supr. scr. m. 1 R in marg. infer. add. m. 2 V* 10 eccle-
 siæ V ecclæsiæ R 11 de om. V institutionis VR *cm* institutionibus?
 12 nostræ uitæ V 15 optimum C 16 et om. b 18 unum est V
 20 ut discam Rp̄E 24 tristis V¹ oderit etiam V 25 est add. m.
 2 V 26 iniquus R iniquus p̄E bonus V sancti add. m. 2 V om. Cp̄.

religiosi omnes, quibus dei timor est, lætantur et uel solo corporeæ contemplationis uisu gratulantur modo auium herbarumque quarundam, quæ uisæ tantum et inspectæ morbis aliquibus et infirmitatibus mēdentur. utilis ergo est sancti præsentia timentibus deum, quia necesse est profectum aliquem 5 ex contemplatione ipsius consequantur. sed propheta non hoc in se solum contuendum putat. quod publicis ac promiscuis oculis subiectum est. uult ille probitatem uitæ suæ conspici, uult iustitiam suam et religionem et continentiam cerni. non enim tantum timentes deum, quia uident eum, lætabuntur, sed 10 quia uideant eum in dei uerba sperantem: et sperantem non medioeriter neque confuso humanæ opinionis errore, sed dicentem eum libertate id, quod consequitur:

11. Cognoui, domine, quia æquitas iudicia tua et uere humiliasti me. in locis ceteris meminimus ita 15 prophetam dicere solitum: da mihi intellectum et doce me, et obseruabo præcepta tua; nunc autem tanquam de adeptis profitetur dicens: cognoui, domine, quia æquitas iudicia tua. sed hic non de iudiciis illis æternis, sed de præsentibus sermo est. iudicia illa æterna secundum eundem 20 prophetam sicut abyssus multa, et secundum apostolum: iudicia dei inuestigabilia et inserutabilia. scit autem in his iudiciis, quæ nunc sunt, quidquid in se geratur, ex iudicio dei fieri: omnes tribulationes, omnes pressuras, omnia

21 Ps. XXXV, 7. 22 Rom. XI, 33.

1 timor dei *E* ut uel *RCe* uel *V* sola *V* 2 gratulentur *e* 3 et
 conspectæ utiles sunt. utilis ergo *cet. p(1)* et conspectæ gratū contem-
 plationis uisū seu odorem suauitatis reddunt. utilis ergo *cet. C* 4 est
 et sancti *pb* 6 sed profeta sed non *V* 7 quod *add. m. 2 V* publicis
VRe caducis *Cp(A)b* 8 uult — conspici *om. Cp* 10 timentes dñm
 quia uident eum *C* timentes deum (dñm) quia uident *VR* quia uident
 eum timentes deum *pb* lætabuntur — uideant eum *om. C* 11 uident
 eum *pE* in uerba dei *E* et sperantem *om. V* 12 humana *R*
 13 cum libertatem *V¹* quod *add. m. 2 V* 15 et ueritate tua *R*
 humiliasti *V* 17 de aptis *p(A)* 18 quia equitas *R* qui aequitas *C*
 iudicia tua *add. m. 2 V* 19 æternis illis *C* 20 iudicia enim illa (*pb*
 21 multa est (*ē p*) et *VR(Cp)* 22 iudicia enim dei *C* inexscrutabilia *R*
 23 quid in se *V* 24 dī *add. m. 2 V* tribulationes omnes *add. m. 2 V*
 praessuras *VR*.

insectationum odia. omnes persecutionum infestationes ex iudicio in se dei adesse, ut per hæc probabilis, ut per hæc emendatus et tamquam per ignem examinatus atque purgatus sit.

12. Plus est autem nescio quid in cognitione quam in fide operis: et ideo hic non credidit. sed cognouit, quia fides 5 habet obœdientiæ meritum, non habet autem cognitæ ueritatis fiduciam. distinxit apostolus plurimum inter cognitionem fidemque differre. posteriore eam loco inter gratiarum dona connumerans. primum enim sapientiam, sequenti cognitionem, tertio 10 fidem prædicauit, quia qui credit, potest ignorare, cum credit; qui autem iam cognouit, non potest id, quod cognouit, adepta cognitione non credere.

13. Ergo ambiguitatem hic non admittit propheta, quin sciat iusta dei esse iudicia. id est humiliationis suæ et tribulationis 15 et contemptus et iniuriæ et doloris. ita enim ait: cognoui, domine, quia æquitas iudicia tua, et uere humiliasti me. non sine causa se scilicet esse tribulationibus subditum, non sine causa passionibus permissum, non sine causa per iniurias humiliatum, sed ad humanorum uitiorum 20 expianda peccata ex iustis se ac ueris dei iudiciis humiliationi esse subiectum.

14. Sed quia in his passionibus ex æquitate diuini iudicii uersetur. exhortationem præsentium humiliationum ex misericordia dei deprecatur, quia humana infirmitas impar sit tolerantia 25 passionum: fiat misericordia tua, ut exhortetur me secundum eloquium tuum seruo tuo. sed meminit bonum sibi esse humiliari, bonum sibi esse passionibus subdi, et ea omnia, quibus uexatur, purgationem sibi terrenorum esse

2 ut per hoc probabilis V 6 cognita V 8 differre et posteriore C 9 primo
Cpb fort. recte sequentē C scientem V 10 ignorare quod credit pE
 11 quā ante iam V 14 esse iusta dī p iusta esse dei E iusta dei
 (om. esse) R suae et tribulationis om. V 15 cognoui enī quia V
 16 et in ueritate tua humiliasti me R 19 iniuriis *Cpb sed om. R*
 20 expianda VC ueris = dei R humiliatione C 23 post uersetur
subsequentem psalmi uersum uolgari errore inseruerunt VRCe 25 passionum
 dicens pb exortetur VRC 27 sibi esse humiliari bonum om. V
 subdi et ea ex subiecta corr. m. 2 V 28 a quibus pE.

uitiorum. non enim ut humilitas ac tribulatio a se auferatur
 orat, sed ut sibi ex misericordia dei adhortatio in tribulatione
 præstetur. optat ergo diutino prælio in his corporis sui infir-
 mitatibus militare, optat longo certamine aduersus huius mundi
 nequitas consistere. sed adhortationem ex misericordia dei 5
 sperat, ut tribulatus licet et afflictus diuinæ adhortationis auxilio
 firmetur. scit et beatus apostolus Paulus. omni ipse tempta-
 tionum genere perfunctus, uti se diuinæ misericordiæ
 adhortatione. dicens: benedictus deus pater domini
 nostri Iesu Christi. pater miserationum et deus 10
 omnis exhortationis, qui exhortatur nos in omni
 tribulatione. et adhortationem hanc scit sibi propheta
 promissam ab eo patre et domino miserationum, qui per
 temptationes eum, qui in se credat, examinet; atque ideo sub-
 iecit: secundum uerbum tuum seruo tuo, id est 15
 secundum eam promissionem, qua sponderit se tribulatos in
 passionibus non relicturum. dixit enim in euangelis: cum
 ergo tradent uos, nolite cogitare, quomodo aut
 quid loquamini: dabitur enim uobis in illa die
 quid loquamini. non enim uos estis, qui loquimini, 20
 sed spiritus patris uestri, qui loquitur in uobis.
 et hoc quidem, quantum ad præsens pertinet tempus.

15. Futuræ autem spei propheta non inmemor est dicens:
 ueniant miserationes tuæ, et uiuam: quia lex tua
 meditatio mea est. naturæ corporalis infirmitas eget 25
 miserationibus dei. neque enim beatæ illius uitæ æternitatem

9 II Cor. 1, 3 sq. 17 Matth. X, 19 sq.

2 sed ut ^{si} bi corr. m. 1 R sed sibi V 3 obtat C diuino C^e
 4 optat ergo longo V aduersum V C^p mundi huius C^E 5 adhorta-
 tione V hortationē p ortationem C 6 auxilium V¹ 7 omni se C
 8 perfunctū C uti diuinæ R 10 miserationum ex miserationi m. 2 V
 misericordiarū C 11 exhortationis add. m. 2 V quin V q; C 13 ab
 eo patre pmissā & dño miserationū p(1) promissam habens patrem et
 dominum (dñm V) miserationum V R C cf. p. 448, 1 et de uerbis ab eo et
 habeo sæpius confusis cf. Acad. p. 27 promissam a deo patre et domino
 miserationum E per temptationem seu qui V 14 in om. e 19 dabitur —
 loquamini om. R die V hora C^E ora p 23 profetæ V non memor
 est R non inmemorat V 24 ueniant mihi miserationes pE.

consequi merito suo poterit, nisi miserationibus eius, qui pater
 miserationum est, prouehatur. scit se propheta nondum ea
 uiuere uita, quæ uita sit; nemo enim nostrum hoc, quod nunc
 uiuit, uitam audebit existimare. nunc enim in corpore mortis
 5 sumus. Paulo dicente: qui me liberabit de corpore
 mortis huius? et hoc ipsum eodem hoc propheta testante
 ita: et in puluerem mortis deduxit me. uera enim
 uita nostra cum Christo absconsa est in deo. sed neque hæc,
 nunc in qua agimus, regio uiuentium est: ea autem est, de
 10 qua hic idem propheta ait: et conplacebo deo in regione
 uiuorum. atque ideo uiuam dixit, quia non in usu uitæ
 istius uiuit, sed in dei sit miseratione uicturus. sed sperat
 istud, quia lex dei meditatio eius est. uacemus igitur diuinæ
 lectioni, uacemus præceptis dei et opera legis uitæ nostræ
 15 officiis exequamur: quia propter meditationem legis ueniente in
 se domini miseratione sperat se propheta uicturum.

16. Non est uero sufficiens huic prophetæ, ut sibi tantum
 sollicitus sit ac solum sui memor sit. oportet eum curam
 humani generis sumere et publicæ sollicitudinis adfectum subire
 20 et orare pro his, qui in peccatis et in inreligiositate uersantur.
 huius itaque adfectus sui sollicitudinem consequenti uersu docet
 dicens: confundantur superbi, qui iniquitatem fece-
 runt super me. non est hic maledicti oratio. neque retri-
 butionem iniuriæ sibi inlatæ deprecatur. et absit, ut propheta
 25 euangelii prædicator rationem euangelicæ caritatis excesserit.
 domino enim dicente: diligite inimicos uestros et orate
 pro calumniantibus uobis ratio non patitur, ut nunc

5 Rom. VII, 24. 7 Ps. XXI, 16. 10 Ps. CXIV, 9. 26 Matth. V, 44.

2 scit propheta VCpb nondum se ea pb 3 uita sit add. m. 2 V
 5 quis (pE cf. p. 111, 10) liberauit V 7 deduxisti RCpE 8 abs-
 condita est C in dñō p 9 nunc in quam V^{nc} in qua ñc p in qua
 nunc b 11 non usu Cpb 12 uiuat p 13 istud V 15 exaequamur R
 ueniente ex uenite p uenientem ex ueniente m. 2 V 16 miserationi V¹
 17 uera C sufficiens huic profetae ut sibi tã sufficiens sit. oportet V
 20 et inreligiositate VCpE 22 quia iniuste iniquitatem RCpE 23 oratio
 (ora in ras.) R ratio ex oratio m. 2 V^{re} tribulationē C 24 depræ-
 catur R precatur (præcatur V) VCpE 27 uos Cpb, om. e; postea E
 add. ac persequentibus uos.

uindictam in superbos atque iniuriosos precetur. sed quia a peccatis qui desinit, in his erubescit, et qui uitia derelinquit, necesse est ea idcirco, quia oderit, derelinquat: orat propheta, ut, qui in se superbi iniuste fuerint, hi per cognitionem uitiorum suorum in his, quæ gesserint, erubescant. quamdiu enim quis peccat, in his, quæ peccat, non confunditur consuetudine et uoluntate peccandi. ubi uero peccare destiterit, finem peccandi habet ex pudore peccati. ipse autem exercetur in mandatis dei uiuendo iuste, religiose prædicando, iniurias non retribuendo et tolerando patienter. ob id enim multorum in se superborum contradictiones iniquitatesque sustinuit.

17. Absolute autem consequenti uersu id, quod de confusione superborum tractamus, significasse intellegitur. sequitur enim: conuertantur mihi, qui timent te et qui cognoscunt testimonia tua. uult ergo eos, qui deum timere cœperunt, ad se propheta conuerti, ut per doctrinam suam in uitiiis suis et criminibus erubescant, cognitis scilicet testimoniis dei, de quibus multa iam diximus, et confusi in ueteribus delictis ad institutionem prophetæ doctrinamque se referant: quorum ex superbia atque peccatis ad pietatem modestiamque conuersio est.

18. Conclisit autem uerecundiæ suæ more dicens: fiat cor meum immaculatum in iustificationibus tuis, ut non confundar. exercetur in mandatis, meditatur in lege, iustitiam iudiciorum dei cognouit, timentes dominum conspectu eius lætantur, manibus dei factus atque formatus est, et non audet dicere immaculatum cor sibi esse. et audemus interdum præferre innocentiam nostram, iactare uitiorum abstinentiam et puros nos a peccatis atque iniquitatibus gloriari? sed ut fidem ita et humilitatem ac modestiam discere a propheta nos conuenit, orante ut sibi immaculatum cor fiat. scit enim ex eo

1 iniuriosus *V*¹ 4 superbit *C* iniustae *R* iniusti *V* fuerit *corr.*
m. 2 *V* fueritur *C* hii *Rp* 5 in hiis *C* 9 religiosae *V*¹*R* 11 ini-
 quitatisque *V* 12 absolutae *V*¹*R* 14 te *om.* *V* et qui nouerunt *Rb*
 18 de ueteribus *C*^{pb} 19 se *om.* *V* 24 dōm *V* dñi *C* in conspectu
 eius *V* 29 dicere *V*.

progredi secundum id, quod dictum est: de corde enim
 exeunt cogitationes malæ. cædes, lasciuiæ, forni-
 cationes, furta, falsitates, blasphemix et horum
 similia. hoc igitur immaculatum fieri deprecatur, unde tot
 5 tantorumque uitiorum quasi ex quodam fomite initia suggeruntur;
 immaculatum autem hoc modo sciens fieri, si in iustificatione
 dei maneat: iustificationum autem hunc fructum esse intellegit,
 ne in his manens confundatur. confusio enim ex peccatorum
 conscientia est et ex opprobrio delictorum. ubi ergo confusio
 10 non erit, nec peccatum erit. peccatum uero ubi non erit, in
 iustificationibus dei manebitur. iustificationes autem dei inma-
 culatum cor esse præstabunt.

CAPH.

Defecit in salutare tuum anima mea, et in uerbum
 15 tuum spero et reliqua.

1. Naturæ humanæ est, ut, cum id, quod desiderat, non potest
 obtinere, per desiderii iugem cupiditatem animi defectione
 teneatur. et hoc nosse ex ipsis adfectionis nostræ motibus
 promptum est, in quantam animi defectionem eorum, quos
 20 desideramus, expectatione redigamur. propheta itaque, cui
 omnis ad deum expectatio est, cui omne in mandatis eius desi-
 derium est, loquitur et dicit: defecit in salutare tuum
 anima mea, et in uerbum tuum spero. non habet alia,
 quæ desiderium suum occupent. et sancti cupiditas non uacat

1 Matth. XV, 19.

2 fornicationes *pE* 3 blasphemix *V* blasphemix *C* 4 ut de *V* 6 in
 iustificationibus *pE* 7 dñi maneat iustificationum *add. m.* 2 *V* iusti-
 ficationū *ex* iustificatione *corr. m.* 1 *R* intellegit *ex* intellegenti *m.* 2 *V*
 8 enim ea *C* 9 et *om.* *V* opprobrio *corr. m.* 2 *V* obprobrio *R*
 Explicit littera decima incipit littera undecima feliciter. scribitori uita
 legenti doctrina *V* Finit *R* Finit Ioth lit. X incip. Kaf lit. XI *C* Fiñ
 littā X incip Kaf † XI *p* 13 Kaf *R* Kat *V* 17 optinere *C* defec-
 tionem *V* 19 promptum *ex* proptum tū *corr. m.* 2 *V* 20 redigamus
ex redegamus *m.* 2 *V* cui in õnes ad dñm expectatio est *V* cui
 expectatio omnis ad deum est *p^b* omnis expectatio ad deum est (*om.*
 cui) *C* 22 in salutari tuo *C*.

sæculi rebus. defecit igitur in desiderio salutaris. et defecit
 ob id, quia in uerbis dei credat: finis enim legis Christus
 Iesus est et hic est, de quo scripserunt Moyses et prophetæ.
 est autem salutaris ipso illo nomine, quo Iesus nuncupatur.
 Iesus enim secundum hebraicam linguam salutaris est; et
 idipsum angelus ad Ioseph loquens docet, cum dicit: et uo-
 cabis nomen eius Iesum; ipse enim saluum faciet
 populum suum a peccatis. causa itaque defectionis est
 desiderium salutaris. desiderii autem hinc origo est, quod in
 uerbis dei sperat. salutaris enim noster Iesus est, qui et desi-
 deratus et natus est. sed defectionem animæ desiderantis
 intellegendum est quid sequatur.

2. Defecerunt oculi mei in eloquium tuum dicen-
 tes: quando exhortaberis me? sequitur ergo defectionem
 animæ defectio oculorum. sed ut de natura defectionis animæ
 tractauimus, uideamus, qualis oculorum soleat esse defectio.
 pone igitur in expectatione aut peregrinantis uiri coniugem,
 aut iam diu absentis filii patrem, quem omni in tempore
 existimet reuersurum: nonne eo itinere, quo uenturum opinabitur,
 semper intendet? nonne intentio ac uisus oculorum contuitionis
 ipsius expectatione deficiet? desideria hæc in se prophetarum
 dominus testatur, cum dicit: amen dico uobis, multi
 prophetæ et iusti quæsierunt uidere, quæ uos uide-
 tis, et audire, quæ auditis. propheta itaque et animo et
 oculis deficit.

6 Matth. I, 21. 22 Matth. XIII, 17.

1 deficit *p*^{1b} saluari *V* deficit *p*^{1b} 2 in uerbū dei (sperat *e*)
 speret *pE* 3 est *post* hic *add. m. 2 V* 4 quod Iesus *Cpb* 5 enim
om. C hebraicam *V* 6 id *V* ipsum *Cp* angelus ad *om. V* iosef *ex*
iose corr. m. 2 V 7 ihs *V* 8 a peccatis eorum *Re* 9 desiderium
 salutaris *add. m. 2 V* desiderii *ex* desiderium *m. 2 V* in uerbum *pE*
 13 eloquium *R* 14 sequitur enī *C* 15 defectio oculorum *ex* defectionem
 anima oculorum *corr. m. 1 V* 16 tractauimus *ex* tractauimus animæ
corr. m. 1 V 18 diu *om. V* omni tempore *Ce* 19 eo itineri
V^{1a} *fort. recte cf. Buecheler Decl. p. 114* ei itineri *E* opinabatur *V*
 20 intendit *RC* nō *V* oculorum contuitionis *add. m. 2 V* con-
 stitutionis *R* 25 defecit *V* deficitur *RC*.

3. Sed hi nunc oculi prophetæ, licet dominum uidere desiderauerint, non sunt tamen corporis oculi; locuntur enim et expectant, et mentis potius est contuitio ista et loquella, non corporis. dicunt enim: quando exhortaberis me? scit
 5 exhortationem hanc sanctos quiescentes in inferno desiderare. scit testante apostolo Petro, descendente in inferna domino etiam his, qui in carcere erant et increduli quondam fuerant in diebus Noe, exhortationem prædicatam fuisse. in hæc igitur dei eloquia oculis loquentibus defecit, non tam uisu corporeo
 10 dominum ex eloquiis dei nuntiatum quam contemplatione animæ et mentis expectans.

4. Dehinc sequitur: quia factus sum sicut uter in pruina, iustificationes tuas non sum oblitus. noui generis hæc causa est, ut ideo iustificationes dei non oblitus
 15 sit, quia factus sit sicut uter in pruina. et si rem solis auribus metiamur, inanis et ridiculus prophetæ sermo existimabitur. sed meminit utrem pro humanis corporibus nuncupari, domino in euangelii dicente: nemo, inquit, mittit u num nouum in utres ueteres. et non ambigitur eum in utribus corpora
 20 in peccatis suis ueterna memorasse. per continentiaæ autem studium frigent fidelium corpora et calore naturæ interioris extincto utres erunt frigidi, quæ, cum intrinsecus per naturam uitiorum efferuentium incalescant, extrinsecus tamen continentiaæ patientia tamquam pruinae frigore obrigescant. ergo in hoc
 25 corporum frigore iustificationum dei inmemores esse non possumus. quisque autem per uitiorum ardorem utre pleno caluerit

6 I Petr. 3, 19. 18 Marc. II, 22.

1 hii *Rp* 2 locūtur *VR* loquitur *C* 3 potius est *ex* potius enim est *corr. m. 1 V* loquela *R²C* loquaela *p* 5 infero *Cp* 7 carcerem *V* et increduli — fuerant *om. V* quondam *ex* quodam *m. 1 R* fuerunt *Cp* 9 deficit *p¹E* 10 dei *om. R* enuntiatum *V* contemplationem *V¹* 12 et hinc *V* uter *add. m. 2 V* in *ex* inter *m. 2 V* 13 pruina *C¹* 14 iustificationes tuas non sum oblitus sed quia *V* 15 factus sū *p* 18 inquit *VR¹C* nouum *om. V* 19 eum in utribus ueteribus *d fort. recte* 20 ueterans *C* uetera *pb* 21 calore et naturæ *V* 22 quæ *ex ges* et quæ *m. 2 V* 23 efferuentium *RCp* tamen *add. m. 2 V* 24 obrificant *C* 25 iustificationem *V* esse *ex se m. 2 V* 26 quisq *R* quisquis *CE* *cf. Acad. p. 29.*

neque per metum dei religionemque frigescat, necesse est iustificationum dei obliuiscatur. quæ obliuisci sanctus non poterit, cum utris in pruina modo obrigescentis extrinsecus in internarum cupiditatum omnium instigatione sit frigidus.

5. Dehinc sequitur: quot sunt dies serui tui? quando facies mihi de persequentibus me iudicium? iudicium post consummationem sæculi propheta esse non ignorat, cum ait: propterea non resurgunt impii in iudicio, neque peccatores in consilio iustorum. quod ergo nunc orat persequentium se fieri iudicium? non illud utique, quod in resurrectionis sæculo meminit futurum, cum se paucorum nunc dierum secundum corporalem uitam sciat esse. ita enim ait: quot sunt dies serui tui? cum dicit quot, scit esse non plures. et superius dixerat esse se tamquam utrem in pruina. ergo quia paucorum dierum sit, fieri iudicium ab his, qui se persecuntur, desiderat, a diabolo scilicet ministrisque eius. sunt enim spiritales nequitiae in cælestibus. sed scit et diabolium in resurrectionis sæculo iudicandum. paucorum itaque dierum ipse cum sit, fieri hoc iudicium desiderat, scilicet ut consummate sanctus et perfecte domino placens conterat intra se diabolium, conterat aduersantes sibi inimicasque uirtutes et fidei suæ animæ subdat nequitias spiritales. nondum igitur de naturæ suæ firmitate confidit, licet iam ut uter frigeat, sed, ut per misericordiam dei iudicium in inimicos suos sit, deprecatur. hanc potestatem iudicii dominus apostolis suis dedit dicens: ecce dedi uobis potestatem calcare super serpentes et scorpiones et super omnem uirtutem

8 Ps. I, 5. 26 Luc. X, 19.

3 poterit *ex patitur m. 2 V* obrigescentis (s *in ras.*) *R* obrigiscētis *V* obrigescens *pE* in internarum *scripsi cf. Stud. 1889, 323* internarum *VR* *pE* 4 instigatione *R* *pE* instigationem *V* instigationi *coni Bened. in adn.* castigatione *d* 5 quod *V* quotq̄ *p* 6 mihi *om. Rp* 7 non ignorat *ex ignorat m. 2 V* 9 concilio *Rb* 10 persequentium se *scripsi* de persequentium se *VR* de persequentibus se *pE* illud *add. m. 2 V* 13 quod *V* quod *VC* *R* 15 *i* pruinam *V* quia paucorum dierum scit *pa* quia se paucorum dierum scit *e* 16 persecuntur *pE* 18 saeculi *V* 20 ut cūsumate *C* deo *E* 21 infra *VC* 23 firmitatem *V* infirmitate *p* licet *ex* et *m. 2 V* uter *add. m. 2 V* 24 inimicos *R* inimicos *VC*.

inimici. uocem hanc quidem nondum propheta domini in corpore manentis audiuit: sed dari sibi id potestatis orat, ut constituatur sibi in persequentes se tale iudicium. temptatur enim undique, cum ei per naturam corporis uitiorum inest
 5 conata materies eamque diabolus conatur ardore genuinæ cupiditatis accendere, cum impiis inreligiosorum uocibus læditur, cum profanas gentium contra deum disputationes et eloquia uesana perpetitur.

6. Ideo in consequenti ait: narrauerunt mihi iniqui
 10 exercitationes, sed non ita, ut lex tua. quanti enim sunt, qui quædam humanæ uitæ instituta docere se adserant, cum ad uirtutes sæculi studia animæ nostræ deo rectius seruiencia accendunt! quanti etiam sunt, qui cognitionem se habere diuinarum scripturarum mentientes hæretica et peruersa
 15 dogmata prædicant! sed sciens propheta perfectam humanæ doctrinæ eruditionem in dei lege esse, ait: narrauerunt mihi iniqui exercitationes, sed non ita, ut lex tua. iniqui enim sunt hæc prædicantes. et dei uox uetuit peccatorem eloquia sancta narrare, quia iniquitas doctrinæ cælestis non
 20 recipit ueritatem. peccatori enim dixit deus: quare tu enarras iustitias meas et adsumes testamentum meum per os tuum? tu autem odisti disciplinam, reiecisti sermones meos retro. et has igitur exercitationes propheta non fert, sciens nihil narrationi legis æquandum.

25 7. Denique adiecit: omnia iudicia tua ueritas: inique persecuti sunt me, adiuua me. iustum qui persequitur, necesse est ut inique persequatur, quia iniquitas iniustæ

20 Ps. XLIX, 16 sq.

1 uocem ex uos m. 2 V nūdum C 3 testatur V 5 conata RC cognata ε geminæ cupiditatis E 11 quædam om. C lacuna rel. 12 studiis animam nostram deo rectius seruientem p(A)b 14 diuinorum scriptorum (scribtorū V) Vp 15 doctmata corr. m. 1 V 16 in dī fecerit lege corr. m. 2 V 17 ita om. Cp 18 et ideo uox dei E et uox RC et lex V 21 assumis RCpE cf. Sabatier II, 101 22 odisti disciplinam om. RCpe 23 eas igitur p 24 non referet Cp narratione C 25 omnia mandata tua ε iniq R 26 persequitur ex persequuntur m. 2 V 27 quia ex qua m. 2 V iniuste VR.

operationis effectus est. scit et hanc apostolus persecutionum iniquitatem, cum dicit: omnes uolentes religiose uiuere in Christo persecutionem patientur. — multæ enim tribulationes iustorum sunt. nunc satanas insectatur, nunc ministeria eius inpugnant, nunc falsorum fratrum simulatio ad nocendum arte fraudulentæ insectationis inrepat. sed propheta, qui ueritatem esse mandata dei meminerit, iniustæ iniquitatis persecutionem fidei animo sustinet. et quia persecutionem sciat fidei esse docimentum, non orat eam a se amoueri; sed adiuuari se in ea postulat, et opem atque auxilium misericordiæ dei precatur euangelici huius præcepti non ignarus: qui non accepit crucem suam et sequitur me, non est me dignus.

8. Veritas ergo est in præceptis dei. ueritas nihil falsum, nihil incertum, nihil imperfectum habet. persecutio autem iusto intentata iniqua est. iniquitas enim prædicatorem necesse est oderit ueritatis: sed auxilium a deo est ueritatis prædicatori. graues enim meminit has esse persecutorum molestias, sed quia iusto utiles sint, non putat amouendas. periculosa namque otiosæ fidei pax est, et faciles securis excubiis insidiæ sunt. bellis autem exercitatum uirum non cito doli capient: et glorioso certamine opus est. ut corona uictoriæ deferatur. ob quod non orat adimi sibi causam certandi, sed tribui auxilium uincendi.

9. Meminit autem non in leui se temptationum esse pugna. sequitur enim: paulo minus consummauerunt me in terra: ego autem non dereliqui mandata tua. prope usque ad finem fidei iniustæ persecutiones prophetam redegerunt, illæ scilicet, de quibus superius diximus, spirituales nequitiae in

2 II Tim. 3, 12. 3 Ps. XXXIII, 20. 12 Matth. X, 38.

1 et om. p persecutionem *VCp*¹ 2 edicit *R* 4 tribulationis *V*¹ 5 simulation *V*¹ 6 artæ *VR*¹ subrepat *V* 7 meminit *V* 8 iniquitates *V* et om. *Cp* 9 documentum *R*⁸*pE* orat *ex osaut m. 2 V* a se om. p 10 remoueri *E* moueri *C* s = iuuari p 11 precatur *VR* deprecatur *C* euangelici *V* 12 accipit *RCpE* 13 me *add. m. 2 V* 16 intēta *V* iniqua *add. m. 2 V* 17 ueritates prædicatori *V* 18 persecutores *V* sed *scripsi et cod.* 20 ecuris *corr. m. 2 V* 23 sibi adimi *E* tribuit *V* 24 non om. *C* se om. p pugna om. *V* 26 derelinqui *C* 27 fidei *ex si dī m. 2 V* redegerunt *V*.

cælestibus, quæ nos ad corporalia uitia ingestis cupiditatum
 inlecebris instigant. pæne igitur est propheta consummatus in
 terra, id est in corporum uitia et peccata deiectus. ut enim
 consummatio bonorum ita et malorum est. sed ingruentibus
 5 licet his perniciosissimis inimicis ac persequentibus se mandata
 dei non dereliquit; et infirmata licet naturæ suæ inbecillitate
 in præceptis dei permanet, hoc gloriosius in mandatis dei
 permanens, quo pæne naturæ suæ infirmitas sit subacta.

10 10. Concludit deinde modestiæ et spei suæ more dicens:
 secundum miserationem tuam uiuifica me. et
 custodiam testimonia oris tui. uiuificari se tamquam
 nondum uiuens precatur et custoditurum se testimonia oris
 dei, tamquam nunc non custodiat, pollicetur. sed cum uiuit
 in corpore, uitam ille non huius sæculi concupiscit; et cum
 15 testimonia dei in lege custodiat, tamen testimonia oris dei
 custoditurum se pollicetur, quæ euangelicis innouata præceptis
 non adulterio tantum, sed etiam desiderio adulterii abstinentes
 sola fidei sanctificatione consummant: per dominum nostrum
 Iesum Christum, qui et os et dextera et uirtus et sapientia dei
 20 est, benedictus in sæcula sæculorum. amen.

LAMED.

In sæculum, domine, permanet uerbum tuum in
 cælo et reliqua.

1. Sermonem prophetæ non in humilibus ac peruulgatis
 25 demorari decet. sed semper excelsa et deo digna tractare,
 atque ita, ut, dum nos ad innocentis uitæ obseruantiam imbuit,
 ingenii quoque nostri humilitatem ad intellegentiam diuinorum

2 poenae *R* in terrâ *VCp* 5 inimicis *om.* *Cp* 6 derelinquit *Cpb*
 7 hoc *add. m.* 2 *V* 8 quo *ex* qui *m.* 2 *V* quod *pE* *cf.* *quæ dixi ephem.*
Austr. 1889 *p.* 125 9 modeste *C* modeste *p* 10 misericordiam *Rb*
 13 nunc *om.* *V* uiuat *pE* 15 testimonia — custodiat *om.* *V*
 16 inouatur *V* 18 consumant *RC* 19 ihs xpm *V* qui et = os *R*
 qui dñs *V* et dextera *ex* dextera *m.* 1 *P* 20 amen *om.* *V* Explicit
 littera undecima incipit littera duodecima feliciter *V* Finit *R* Finit
 litt. XI incip. Lamed lit. XII *C* Lamec *p* 21 Lab *V* 22 in aeternum
h. l. *VR* *sed cf.* *p.* 457, 20 uerbum tuum in finem *h. l.* *V* *sed cf.* *p.* 457, 8
 24 aut peruulgatis *pb.* 27 ingenii; nostri *C* ingenii nostri quoque *V*.

et inuisibilia sacramentorum extollat. nec sane humana infirmitas in caelestem scientiam se ipsa proueheret, nisi deo donum scientiae per doctrinam spiritus largiente ad cognitionem diuinæ et inperspicibilis naturæ erudiretur. uolens igitur propheta præstare nos ac perficere deo dignos et sciens repositum 5 humanæ spei esse, ut in caelestem gloriam, si disciplinam caelestis obædientiæ consecraretur, accederet, ita cœpit: in sæculum, domine, permanet uerbum tuum in cælo.

2. In cælo ait, quia scit in terris propter falsitatem hominum non manere. et quomodo in cælo maneat, ipsa ueluti 10 corporalis contemplationis fide cernitur. non est illic transgressio, non demutatio, non infirmitas, non otium. contuemur solis annum cursum et menstruum lunæ recursum, astrorum quoque aut stationes aut conuersiones aut demutationes: numquid non finibus suis et constitutis terminis ac decretis uicissitudinibus continentur? nihil illic demutatur, nihil differtur, nihil negligitur: sed in constitutionis suæ manet lege et in indefessis obædientiæ ministeriis perseuerat.

3. Sed seruauit hanc desinendorum et præteritorum officiorum propheta rationem dicens: in sæculum, domine, 20 permanet uerbum tuum in cælo. Latini quidam interpretes ambigua id significatione et minus propria transtulerunt. nam quod apud illos est: εἰς τὸν αἰῶνα, κύριε, id nobiscum est in æternum, domine translaturum. accipi autem æternum ita potest, ut intellegatur nullo id, quod æternum est, 25

1 extollat *om. C* 2 nisi dono scientiæ *R* 5 testare nos *V* 6 in *om. p(A)* 7 ascenderet *p(A)b cf. Acad. p. 20* 8 domine *om. R* uerbum tuum permanet *Cp supr. scr. m. 1 R* 9 hominum *ex hominis corr. m. 2 V* 10 in caelos *V* ipse *V* 11 fidem *V* 12 non otium — lunæ *in marg. infer. add. C* 13 mensuum (*sic*) *add. m. 2 V* 14 conuersationes *V* 15 in finibus *V* termini *ex terni m. 2 V* 16 differitur *ex differitur R* deserit *p* 17 defessis *R* 19 seruabit *V* præteritorum *VRCa* 21 quidem *V(C)pe* interpretes *VR* 22 minus

ppa *p* minus -ppatria *C* 23 nam quod graecitas habet *p(A)b*
toce en eona ki ri u
EYSTONATΩAPE *R* EIC TON AICUCEM *V* ENAΪΩNA KIPIOY
(*sic*) *p om. Ca.*

fine desinere. sæculum uero, quod *αἰὼνα* græce est, intra spatium definiti temporis continetur. non enim ait: in sæculum sæculi neque in sæcula sæculorum, sed in sæculum uerbum tuum permanet. scit post hoc sæculum cælum et terram
 5 præterire domino dicente: amen dico uobis, cælum et terra præteriet, uerba autem mea non præteribunt. meminit etiam hoc sæculum præteriturum esse, ut sit cælum nouum et terra noua. idcirco ait: in sæculum, domine, permanet uerbum tuum in cælo: quia post hoc sæculum
 10 transeunte cælo uerbum hoc obœdientiæ constitutæ in creaturis, quæ reuelationem filiorum dei expectent, non necesse sit permanere.

4. Sed non idcirco non et in terris aliquando dei uerbum est, licet id tantum in cælo propheta prædicet manere. nemo
 15 enim nostrum est, qui non interdum donum spiritualis gratiæ sentiat, qui non aliquando in se habeat dei uerbum, cum sobrius, cum tranquillus est, cum continens est, cum beniuolus est, cum misericors est: in his enim cum sumus, manet in nobis dei uerbum, cum præceptis eius bonarum rerum obœditi-
 20 tione famulamur. sed subrepentibus turbidarum adfectionum motibus, cum subit pecuniæ cura, cum æstus turpis ac lasciuæ cupiditatis accenditur, cum iræ impetus commouetur, cum ebrietas desideratur, iam non est in nobis manens dei uerbum. est autem in his, qui secundum apostolum exuti uetere homine
 25 cum peccatis suis nouum induunt, qui commortui Christo et consepulti iam in nouitatem uitæ resurrexerunt et collocati sunt

5 Matth. XXIV, 35. 24 Coloss. III, 9. 25 Rom. VI, 4.

αιωνα

1 scđm uero p **AIΩNA** R **AIANA** V **AIΩNA** (p quod græce est (quod *repetitum*) R 4 hoc *add. m. 2 V & supr. scr. R* cælum et *om. C* 6 præterient *E* transient *E* 7 meminit autem *Cp(A)* 8 in sæculo R 11 expectant *p¹E* non *om.* (*pE* 13 ἢ = et p non ei R 14 profetae V 17 beniuolus *VRa* beneuolus (us *in ras.*) *C* beneuolens *p(A)* 18 in nobis *om. R* 19 oboeditionem V obediētię p 20 adfectionum *ex* adfectione *corr. m. 2 V* 21 lasciuiae V 22 cum ira & (*& eras.*) pectus commouetur R cum ebrietas desideratur *om. Cp(A)* 23 manendi uerbum dei R 24 ueterem hominē V ueterem hominem *CpE* 25 induerunt *E* 26 in nouitate *VCp.*

in cælestibus, qui terrestres imagine derelicta cælestis imaginem portant. in his enim tamquam in cælo uerbum dei permanet, in quibus hoc uerbum non offenditur ira, ebrietate, odio, infidelitate, lasciuiis. nam etsi aliquando manet, tamen has cohabitationis suæ contumelias non fert, ut semper inesse permaneat. 5 si uero hæc commemorata uitia semper in nobis erunt, ne introire quidem polluta corporum domicilia dignabitur.

5. Adest autem unicuique proximum, ut dictum est: stat enim ad ostium uerbum dei et pulsat ostium animæ nostræ et dicit: ecce stans ante ostium pulso; si quis aperiet 10 mihi ostium, ingrediar ad eum. uult ergo semper introire; sed a nobis. ne introeat, excluditur. cludimus enim per hæc corporis uitia animæ nostræ aditum. quæ si cœperit emundatis omnibus patere, ilico introibit modo solis, qui clausis fenestræ ualuis introire prohibetur, patentibus uero totus in- 15 mittitur. ipsi quidem semper, ut inluminet, promptum est, sed lumen sibi domus ipsa obseratis aditibus excludit. est enim uerbum dei sol iustitiæ adsistens unicuique, ut introeat, nec moratur lucem suam repertis aditibus infundere. manet igitur hoc uerbum dei in cælis per indefessam cælestium obœdientiam. 20 quo exemplo in sanctis quoque, qui cælestes secundum cælestis imaginem sunt. dei uerbum manere credendum est.

6. Sequitur dehinc: in generationem et generationem ueritas tua. duplicem hanc sensus nostri intellegentiam,

1 I Cor. 15, 49. 10 Apoc. III, 20.

1 terrestris *ex* terrestrib *corr. m.* 2 *V* terrestri *R* imagine *ex* imaginem *m.* 2 *V* 2 portat *V* 4 lasciuiia *pE* manet in nobis tamen a sancto habitationis *e* manet non manet tañ ^o ex q habitationis *p(A)* 5 inesse maneat *V* 6 commemora uitiam semper in manibus *V* 7 dignabitur *ex* dedignabitur *R* 8 proximo *R* 9 ad hostium *R* 10 *post* ante ostium *eras.* & *R* aperuerit *R* 12 ne *add. m.* 2 *V* cludimus *VRCp* *cf. Acad. p.* 24 cludimus *E* 14 ilico *VRe* illico *b om.* *Cp* 15 introire *ex* introirae *m.* 2 *V* 16 ipse *Cpb* inlumine *V* promptus est *Vpb* 17 si domus *V* excudit *C* 18 dñ *V* 20 per indefessam ministeriorũ ^o obedientiam in his qq; qui caelestes secundum *cet. p(A)* 21 caelestes *ex* caelestem *m.* 2 *V* 23 in generationem et generationem (*ex* genem- rationem) *V* in generatione et generationem *R* in generatione et gene- ratione *Cpb*.

qua uerbum dei manere ut in cælo ita et in sanctis hominibus existimamus, uersus hic, qui consequitur, confirmat. non enim ait: in generationem generationis aut a generationibus generationum, sed in generationem et generationem ueritas tua. utramque generationem simplici significatione commemorat. duas igitur generationes in duobus populis cognouimus, quorum unus est legis et prophetarum. alius est euangeliorum et apostolorum. ueritas ergo dei in solis his duabus generationibus manet. sed cum prior generatio ueritatem dei intra se haberet, nulla alia tum habuit. erant enim plures generationes gentium atque populorum. et nunc cum hæc eadem generatio indigna exstitit, in qua ueritas dei esset, hanc eandem dei ueritatem præter eam, quæ euangeliiis credidit, non habet alia ulla generatio.

7. Sequitur uero: fundasti terram. et permanebit. conuenerat ordini, ut post cælum dehinc terra nuncuparetur: sed hoc, quod medium est, id est in generationem et generationem ueritas tua. ob eam causam interuenisse existimo. ut duplex illa de cælo, in quo uerbum dei manet, intelligentia confirmaretur. nunc ergo tamquam integer ordo seruatus est, cum post cælum, in quo permanet dei uerbum, fundata terra mansura est. et quidem hoc etiam de hac terra forte dictum intellegitur. quæ fundata permanet, quam secundum Salomonem deus per sapientiam fundauit, quæ, cum fluidæ sit aquarum naturæ superiecta et inconstanti innatet substrata elemento, ita tamen sapientia et uirtute et spiritu dei fundata fuerit, ut permaneat. sed mihi propheticus sermo etiam de terra humani corporis uidetur locutus. quæ ita fundata sit, ut

1 in *post* et *om.* C ≡ omnib: C 2 qui *add. m.* 2 V confirmati V
 3 in *om.* R in regenerationē C aut a VRC aut pb 4 in generatione
 et generatione Cp 7 est et euangeliorum V 9 habere V 11 ad-
 que VR 12 exstitit *ex* exstit *m.* 2 V eandem *ex* eadem *m.* 2 V
 13 euuangeliiis V 16 terrā nuncuparet C 17 in generatione *ex* gene-
 rationerat *m.* 1 V in generatione RCp et generationem R et gene-
 ratione VCp 20 et intellegentia I 23 intellegitur Ra quæ secun-
 dum V 24 solomonem I salomonem C cū fluidæ V confluidæ C
 cum fluida R 25 sint quarum V 26 sapientiae uirtute Cp
 27 maneat I.

in ea tamquam in cælo uerbum dei maneat. cælum enim et terra præteribit: et quomodo hæc terra fundata mansura est? nisi forte fundata in hoc sæculo tantum mansura sit, id est secundum sæculi huius constitutionem et ipsa mansura. sed si permansura est, quo uerbo significatur in perpetuum 5 mansura, earum necesse est generationum terra fundata et mansura esse credenda est, quibus ob ueritatem in his dei manentem cælestis horum nunc terrenorum corporum gloria præparatur. et absolutius id ita consequenti uersu poterit intellegi. 10

8. Ait enim: ordinatione tua perseuerat dies, quoniam omnia seruiunt tibi. dies iste, qui nunc est, non perseuerat, interuentu noctis exemptus. aut si de huius diei temporibus locutus esset, mentionem etiam noctis fieri conuenerat, quæ pari, ut dies, dei ordinatione persistit. sed quia 15 dies lux est et sanctus quisque mundi istius lumen est, huius ergo luminis dies non ambigue ordinatione dei perseuerare creditur et perseueraturus, quia omnia deo seruiant. nunc enim non omnia deo seruiunt. numquid et peccatores deo seruiunt? numquid et hi seruiunt, qui adhuc scabello domini pedum subdendi sunt? dixit enim Dauid: dixit dominus domino meo: sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scamillum pedum tuorum. et secundum apostolum: oportet eum regnare, donec ponat inimicos suos sub pedibus eius. ergo tunc dies, id est sanctorum lumen 25 permanebit, cum deo cœperint uniuersa seruire.

1 Matth. XXIV, 35. 21 Ps. CIX, 1. 24 I Cor. 15, 25.

1 etenim *V* 3 nisi *V* in hoc *ex* in haec *corr. m.* 2 *V* tantum māsīt *V* 4 *inter* et *et ipsa* 1—2 *litter. eras. R* 5 uerbo *ex uerbo m.*
 1 *V* ^o*m p(A)* 9 absolutius *V* 13 *exemptus p(A)* de *om. V* 15 quia *om. V*
 16 et *om. Cp* istius mundi *V* 17 rare — perseuere *add. m.* 2 *V*
 18 credetur *m.* 2 *V* crederetur *C* nunc — seruiunt *om. Cp* 19 et peccatores — numquid *in marg. supr. add. m.* 2 *V* 20 adhuc seruiunt scamillo *V* dī *Cp* subdendi *ex subdendum m.* 2 *V* 21 dīx *ex dīc* *p* dicit *C* autem dauid *b* 23 scamillum *V* scannellū *e* scabellum *RCpb cf. Abh. IV, 94* 25 sub pedibus suis *Rpb* 26 cum *add. m.* 2 *V* in uniuersa *V*.

9. Et hæc quidem a nobis secundum propheticam atque apostolicam doctrinam commemorata sunt, ut, quamquam in præsentibus dictis futurorum bonorum significari tempus intellegatur, in quo et cælum nouum et terra noua et felix demutandorum corporum gloria et æterna abolitis terrenorum uitiorum noctibus nostri luminis dies spei et expectationi nostræ præparantur, tamen et magnificentiam dei omnes huius quoque mundi creationes indemutabili officiorum suorum constitutione testentur, cum ita firmata, fundata statutaque omnia sint, ut
 5
 10 perpetuis, quibus manebunt, constitutorum ab exordio temporum cursibus perseuerent.

10. Sed propheta perseuerare se ut diem postulat seque iam seruum esse domini sui meminit dicens: nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc forte perissem in humiliatone mea. frequenter admonuimus humiliationem id significari, cum temptationibus anima subiecta est et infirmitati suæ derelicta humilis efficitur. lex ergo ei meditatio est: et nisi ei meditatio fuisset, forsitan in humiliatione perisset. non est ergo meditatio legis dei, cum tribulamur et angustiamur.
 15
 20 relinquenda, sed cum uariis corporum infirmitatibus affligimur, cum inter persecutionum bella uexamur, constans in nobis debet legis esse meditatio. urant enim licet in excidium fidei ignes, lacerent quoque ad periculum salutis nostræ flagella, effodiant etiam ad eliciendam impietatis confessionem redempta a deo
 25 corpora ungu læ. dicti tamen prophetici meminisse debemus, ut consortes ipsius simus. dicamus et nos patientes atque uincentes: nisi quod lex tua meditatio mea est, tunc

2 ut om. R 5 oblitis Re 7 præparatur V' Cp b tamen ut VRC
 8 mundi su^b pedib: creationes C constitutiones V 9 cū eras. R
 firmata funda = ta p fundata = = firmata V statuta V sunt R
 10 constitutorum R^{to} db R^a exordiorum V¹ 12 sed profeta perseuerare in marg. infer. add. m. 2 V ut om. p 14 est om. Cp tunc
 forsitan e in humiliationem meam V sed cf. p. 463, I 16 significare Cp
 cf. Acad. p. 17 17 ergo enī C 18 meditatio ei VE forsitan in
 humiliationem V 19 con tribulamur C 20 sed uariis V 21 uexemur V¹
 22 legis debet esse V mediatio V urant (a ex corr.) R
 ignis V¹p¹ 23 lacerant p¹ effodient C fodiant pb 24 dō a deo V
 26 dicimus C nos om. V 27 est om. Cp.

forsitan perissem in humilitate mea. et beatitudinem meditationis huius iam in exordio psalmodum propheta meminit dicens: beatus uir, qui non abiit in consilio impiorum et in uia peccatorum non stetit et in cathedra pestilentiae non sedit. sed in lege domini fuit 5 uoluntas eius, et in lege eius meditabitur die et nocte. et uere beatus erit, quisquis in lege dei meditabitur, qua meditatione in ipsa quoque tribulationum humiliatiōe seruabitur.

11. Dehinc sequitur: in sæculum non obliuiscar 10 iustificationum tuarum, quia in ipsis uiuificasti me. scit propheta secundum apostolum finem legis esse Christum, in qua iustificationum obseruatio constituta est, scit et in euangelia credituris legem esse pædagogam, scit et iustum ex fide uiuere, scit et legem spiritalem esse, scit, quod qui ea, 15 quæ in lege sunt, fecerit, uiuet, et ideo ait: in sæculum non obliuiscar iustificationum tuarum; quia in ipsis uiuificasti me: ut, quamquam fides euangelica finitis legis sit operibus prædicanda, iustificationum legis tamen, quæ sibi uitæ initium sit, inmemor non sit, quia legis iustificatio 20 euangelicæ iustificationis fideique pædogoga sit.

12. Constanter uero, cum sibi nulla iustificationum dei subre-
pere possit obliuio, id, quod consequitur, est professus dicens:
tuus sum ego, salua me: quia iustificationes tuas
exquisiui. non omnibus uox professionis istius competit, et 25
rarus quisque est, qui se dei audeat dicere. audebit sane ille,
qui dixit: mihi uiuere Christus est, et mori lucrum
et: uiuo iam non ego, uiuit autem in me Christus.

3 Ps. I, 1 sq. 27 Phil. I, 21. 28 Gal. II, 20.

1 forsitam *V* forte *RC'* in humiliatiōe (*p ex corr.*) mea *RCp* o beati-
tudinē *V* 2 iam *om. Cp* 4 stetit et reliqua *omissis* et in cathedra — nocte
Cp 6 ac nocte *RE* 7 quisque *V* quisq; *Cp* in dei lege *VCp* 8 quā *C*
quia *pb* 11 iustificationes tuas *R* 13 quo *R* scit et in *ex* scit
in *m.* 2 *V* 14 euangeli ≡ a (*eras. c*) *R* euangelio (euangelis in
dittoграфия) *V* pædagogam *VR* 15 quod quia quæ *C'* 16 uiuet = ≡ et *R*
19 operis *V* iustificationem *V* tamen *ex* si tamen *m.* 2 *V* 23 se-
quitur *Cp* ꝑfatus *p* 25 exquisibi *V* 26 audebat *C'* 27 mihi
uere *C.*

et qui huius fidei erunt similes, non inpudenter, quod dei sint, confitebuntur. uox ista est animæ deo semper intentæ; opus istud est misericordiæ indefessæ, continentiæ immobilis, ieiunii usitati, largitionis inpænitentis. quomodo enim se dei esse profitebitur in libidinem calens, in iram mobilis, in auaritiam sollicitus, in ebrietatem sitiens, in gloriam sæculi inanis? horum potius erit iste, non dei. in quo enim hæc passionum uitia abundabunt, quomodo non eorum erit, quibus seruiet? plures gentium dii: sed unus Paulo deus, ex quo omnia, et unus dominus noster Iesus, per quem omnia. constanter ergo propheta, cui soli seruit, quod suus sit, confitetur: et quia suus sit, ut saluetur, orat. suus autem per id est, quia iustificationes eius exquirat. aliis quærentibus gloriam mundi, aliis quærentibus agros, domos, pecuniam, ille iustitias dei exquirat et, quod dei sit, gloriatur.

13. Est autem in istiusmodi pios ac religiosos uiros ingens odium inreligiosorum. et scit propheta, uel sæculi hominibus uel diabolo et ministris eius eum, qui se dei profitetur, esse pertæsum. hoc etiam consequenti uersu docet, quo ait: me expectauerunt peccatores, ut perderent: testimonia tua intellexi. diabolo uel ministris eius pugna est, omnem gloriam uiri fidelis auferre et eum non ex portione dei sinere esse, sed in damnationis suæ consortium adsumere. longo itaque ac diutino prælio contra fidem prophetæ dimicatur. sed memor ille mandatorum dei et testimonia eius intellegens restitit atque permansit. neque aliter spem eorum, qui perditionem suam expectabant, elusit, quam quod uitæ sibi in testimoniis dei intellexit esse doctrinam. arduum autem atque

2 est *add. m. 2 V* animæ dō *ex animatio corr. m. 2 V* deo *om. R*
 3 istud est *ex istu m. 2 V* 4 esse *om. V* 7 iste nomen dei *R*
 8 quomodo enī non *V* seruiat *V* 9 dii *ex do m. 2 V* sed paulo
 teste unus *C* 10 Iesus Christus *Cp* 11 seruit *ex seruit m. 2 V*
 14 iustitiam *p* exquirat *om. C* 19 p̄m̄ *R* pero ≡ sum (*eras. s*) *p*
 perosum (*(.1)b*) hic *V* qui ait *V* ante me expectauerunt in *V*
legitur odium sum 20 perderent me *RCE* 21 tua domine intellexi *E*
 intellegi *V*¹ pugnam et *V* 23 damnationem *V* 24 dicatur *V*¹
 25 eius *om. p.*

enim quod ait: ad utilitatem, docuit eo humiliter utendum, ne forte quemquam spiritalium donorum confidentia efficeret insolentem, et dei gratia per insolentiæ uitium fieret otiosa. ex persona autem sua ipse demonstrat, etiam hoc esse se a deo gratiæ consecutum, ne per confidentiam plurium in se gratiarum in aliquem tumorem superbiæ tolleretur, dicens: et propter eminentiam reuelationum datus est mihi stimulus carnis, angelus satanæ, qui me colaphizaret. ne extollar. etiam hoc ille uas electionis et doctor gentium metuit, ne ultra humanæ infirmitatis naturam per spiritalium in se munerum confidentiam superbiret. Ezechiam regem scriptura laudat, quod fecerit rectum et bonum in conspectu dei, sed non usque in finem potuit hæc manere laudatio. scriptum enim est in secundo Præteritorum libro: et cecidit Ezechias ab altitudine cordis sui. ubi cor in altum erexerat, ubi in superbiam se per confidentiam laudationis extulerat, præteritorum gestorum gratiam per superbiæ crimen amisit.

12. Propheta igitur sacramento constituens, ut iusta dei iudicia custodiret, hoc primum opus sumpsit, ut humilis fieret, neque solum humilis, sed humilis ualde: per adiectionem hanc consummata in se humilitatis modestiam docens. et erant causæ in eo plures superbiendi. præbebat insolentiæ causas nobilitas ex Iuda, et in eo primum potestas benedictionis regiæ inchoata. mansit enim aliquandiu ex Dauid tribu regiæ potestatis familia, ex qua secundum carnem rex æternus emersit. erat etiam prudentissimus; ait enim: inuisibilia et occulta

6 II Cor. 12, 7. 14 II Paral. 32, 26. 27 Ps. L, 8.

1 utiliter utendum *VRC sed cf. adn. Bened.* 3 uitio *V* 4 esse se *scripsi* esse *R* se *VCpE* 7 reuelationem *V¹* 8 sathanæ *Rp* colaphizaret *VRCp* 9 extollat *V¹* elictionis *V* 10 meruit *VRCp* 11 munerum grām efferret *p(A)* Ezechiam *C* 12 scribura *ex* scribaturam *m. 2 V* 13 hæc manere ista laudatio *R* 14 *uerbis* in saecundo (*sic*) præteritorum libro *in marg. add.* in libro præteritorū *m. 1 R*, in secundo paralipomenon libro *pe* 15 Ezechias *C* altitudine *ex* altitudinis *m. 2 V* 16 ubi *h. l. om. V* 20 primum *ex* primum est *m. 2 V* 22 modestie docens (*modestiæ* docens *p* 23 præbebat *ex* præbat *m. 2 V* 25 dicit *V* 26 potestatis *ex* potestis *m. 2 V* 27 erat *add. m. 2 V* ait *add. m. 1 V*.

sapientiae manifestasti mihi. meruit et propheta esse, cum dicitur: aperiam in parabolis os meum, eructabo absconsa a constitutione mundi. humanae quoque opulentiae copiis abundauit. ait enim ipse: ecce
 5 congregaui de paupertate mea auri talenta milia tot et argenti alia et aëris et ferri, quorum numerus non est. hinc familiae nobilitas, hinc regis potestas, hinc sapientiae fiducia, hinc prophetæ meritum, hinc copiae facultaturq; non erexerunt tamen in superbiam neque in aliquem
 10 fastidii tumorem extulerunt. tuto ergo postulat dicens: uiuifica me secundum uerbum tuum, id est, ut tamquam nondum uiuens aeternae uitae uitam secundum uerbum dei mereatur, quia eum humilitatis modestia intra disciplinam et doctrinam praedicationis euangelicae contineret.

15 13. Sequitur deinceps: uoluntaria oris mei fac beneplacita, domine, et iudicia tua doce me. digne exequitur propheta sacramentum constitutionis suae. primum enim humilis ualde effectus est; sequenti nunc orat, ut uoluntaria oris sui beneplacant. non contentus est iam praescriptis legis
 20 contineri neque tantum necessitati obœdientiae subiacere. lex praeeperat malum pro malo reddendum. Dauid iste, cum Saul totis se imperii sui uiribus persequentem frequenter captum et conclusum habuisset, non modo non peremit, sed etiam cum honore dimisit dicens: non inferam super eum manum
 25 meam, quia Christus domini est. hunc etiam cum in bello peremptum conperisset, fleuit et uindicauit. filius quoque

2 Ps. LXXVII, 2. 4 I Paral. 22, 14. 24 I Reg. 24, 7.

1 sapientiae tuae e 2 hos p 3 eructuabo R 4 habundauit R abundabit V 5 milia tot VC millia R tot milia e centum millia pb 6 et argenti alia VRCe et argenti mille millia pb 8 prophetiae (pE) 10 fastidiummorem V fastigii tumorem?Cpe 11 tamquam C (om. ut) uitã quã R 12 uitae uita C uerbum tuum dī V 13 maneat C 14 praedicationis ex praedicationem V euuangelicae V 15 deinceps sequitur E fac bene dñe V 16 dignae R digna V Cp(A) 17 sacramenta C Sacramento Vp(A) 18 humilitatis V 19 oris ex uris m. 2 V est etiam pe 21 precerat V p̄ciebat corr. m. 2 p reddendum R esse reddendum V CpE daut V 22 se om. VRC sequentem V 25 xp̄s dñs V in om. V 26 c̄terisset C.

eius Abessalon regnum occupat, exercitum contrahit, patrem bello parricidali persequitur. sed militibus Dauid dicit: parcite puero Abessalon. illi quidem ad resistendum necessitas inposita est, ut regi; sed pietas et bonitas adfuit ad parcendum, ut prophetæ. mortuum quoque adfecta paterno et dolore defleuit. hæc enim uoluntaria, non legitima sunt: et his obtemperare libertatis potius quam necessitatis officium est. 5

14. Habet hanc apostolus uoluntariæ doctrinæ, non et legitimæ consuetudinem dicens: de uirginibus autem præceptum domini non habeo, consilium autem do. aut cum gloriam uiduitatis et continentiam laudat, non inhibet iam potestatem nubendi, sed meritum cælibatus prædicat. ultra legem instituit et ultra præceptum adhortatur, uoluntaria legitimis anteponens. et rursum ait: numquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? numquid non habemus potestatem mulieres circumducendi, sicut ceteri apostoli et fratres domini et Cephas? aut ego solus et Barnabas non habemus potestatem non operandi? sed non utimur hac potestate. potestas in licito est, cum lex infidelitati nostræ parcens præscriptis nos grauibus non onerat. at uero uoluntatis professio ex incremento fidei est, cum in his, quæ moderata lex nobis est, nosmetipsos uoluntariæ deuotionis studio continemus. 10 15 20

15. Hæc igitur uoluntaria, ut deo sint placita, propheta orat, quia illa, quæ ex præscripto legis gerantur, ipsa seruitii sui necessitate peraguntur. causam autem semper præterdit 25

2 II Reg. 18, 5. 9 I Cor. 7, 25. 14 I Cor. 9, 4 sq.

1 absalon C absolon p et sic infr., ubi etiam in R absalon 2 dauid V 3 ille R 4 set V 6 uoluntariam V¹ 8 hanc add. m. 2 V uoluntariæ ex uoluntariam m. 2 V 9 consuetudinis V 11 inhibet iã scripsi inhibita VRe inhibet Cp(A)b 12 potestate VRe merito C caelibeatus V prædicator VCe 17 fratres (om. et) V cefas C caefas V 19 non operandi VR (ὄν ἐχομεν ἐξουσίαν τοῦ μὴ ἐργάζεσθαι) operandi C hæc operandi p hoc operandi E hac om. RCp(A) 20 potestas ex potestate m. 2 V in licita R in licita ex in locita m. 2 V ob illicita p(A) an nobis licita? 21 honerat R¹p ad uero ex ad m. 2 V 25 geruntur V gerant^t C ipse seruitio V.

deprecationis suæ. postea enim quam uoluntaria oris sui ut beneplacita essent orauit, adiecit: et iudicia tua doce me. iudicia legis agit et, quantum in se est, gestis atque operibus exercet; sed nondum ea intellegit. scit enim esse legem
 5 spiritalem. et illud, quod sub specie præsentium operationum continetur, nosse festinat: ea enim quis necesse est doceri postulet, quæ ignorat.

16. Totum autem se propheta secundum sacramenti sui constitutionem deo dedit. humiliatus est ualde, uoluntaria oris
 10 eius placentia sunt: nunc eius anima in dei manibus semper est et legis dei non obliuiscitur dicens: anima mea in manibus tuis semper: et legem tuam non sum oblitus. totum, quod uiuit, deo uiuit. omnis eius sensus et spiritus in deo est; nullum tempus admittitur, quo subrepere
 15 legis possit obliuio. in omnibus operibus et cogitationibus deus cogitatur. lex in memoria est, in dei manibus semper anima uiuentis est.

17. Scit, quam sibi istud utile sit, scit, quàm sit necessarium cotidie se manibus dei gestis atque operibus suis et per indefessam memoriam legis inserere. ait enim: posuerunt
 20 laqueum mihi: et de mandatis tuis non erraui. scit in hac sæculi silua plures laqueos extendi, plures uitæ suæ captiones parari. sermo, cogitatio, opus nostrum semper adiacentes habent laqueos, cum interdum occurrit causa iræ, doloris
 25 adfectio, querellæ necessitas, malæ cupiditatis occasio. hæc diabolus angelique eius, ab initio transgressores et ab exordio peccatores, laqueos semper extendunt. sed cuius in manibus

1 depraecationis VR uoluntarie V¹ ut om. R 3 agit ex agit enim m. 2 V ait C 5 illud V 6 nosse om. V 7 postulat V 9 est add. m. 2 V uoluntariae V 10 placenti sunt V tunc eius p tunc enī C 13 omnis enī C 14 spiritus dō est V qñ subrepere C 15 in omnibus suis operibus pb 16 anima uiuentis semper est Cp 18 scit esse quā corr. m. 2 V scit etiam quam b istud add. m. 2 V

scit om. V 19 dei om. C gestum adque V legis adque R 20 posuerunt peccatores laqueum mihi pE 21 et om. V tuis = non R 22 laqueos extendi plures om. V 25 quaerellæ VR querelae CpE cupiditatis p hæc VRC hos E nos p 26 transgressores ab V 27 laqueos extendit semper extendunt V sed om. V.

dei anima est et qui numquam legis dei inmemor est, his undique licet laqueis circumiectis a praeceptis tamen non aberrauit. semper enim deum cogitans ab his euolat, ut in psalmo altero loquitur: sicut passer liberatus ex laqueo uenatorum. et dominus ipse per prophetam ait: liberate uos ex laqueo uenatorum et a uerbo conturbationis. 5

18. Non enim iniuste tenduntur retia auibus. in caelestem scientiam homo eruditus es; quid tibi cum terrenis operibus et gestis est? auis effectus es; cur non in naturæ tuæ elemento moraris? uolucres enim cæli nuncupantur; non iniuste ergo illis in possessione terrenæ habitationis insidiæ sunt. sæculo renuntiasti; quid tibi cum sæculi rebus? quid quereris captus in sæculo? quid quereris iniuriam laquei in regione non tua? dic potius et utere ipse tu uoce psalmistæ dicentis ista: quis dabit mihi pinnas sicut columbæ? et uolabo et requiescam. natura auium est, ut non, cum uolent, requiescant: tu autem iam factus columba uolando requiescis, id est in caelestem te sedem et cognitionem a laqueis terrenis uolatu fidelis animæ eferendo. 15

19. Dehinc sequitur: hereditauit testimonia tua in sæculum; quia exultatio cordis mei sunt. heres secundum humanam consuetudinem omnia eius obtinet, cuius et heres est. sed humanas hereditates dedignatur propheta: testimonia dei hereditauit. gratum ipsi, si dei fiat ipse testis, quia exultatio cordis sui sit, si de deo inter persecutionum bella testetur. sic et meminimus his testimoniis apostolos gratulatos, cum exeuntes de consessu persecutorum lætati sunt propter dei nomen dignos se iniuriis iudicatos. testimonia ergo eius exultatio 20

4 Ps. CXXIII, 7. 5 Ps. XC, 3. 7 Prov. I, 17 (LXX). 14 Ps. LIV, 7.

3 aberrabit b dñm Cp euolauit V¹ 4 alio E 5 per om. C
7 iniustae R iuste C tendentur C¹ 8 eruditus est V qui tibi C
opibus V 9 gestis es C auis effectus (om. es) V cur non in (non
i in ras.) R cur in non V 11 in possessione R in passione V 12 captus in
saeculo quid quereris om. Cp quaereris VR 14 ita Vp¹ 15 pennas RCp
16 ut cum nō uolent V 17 uolando V¹ 18 te om. C terrenis V 19 et
ferendo V eferendo RCpE 21 exultio V¹ haerens secundum V maeres
secundum C 23 propheta qui testimonia E 25 si de deo scripsi cf. p.
486, 2 et Stud. 1889 p. 323 si se deo VRC si se dei pE.

eorum cordis fuit. sed propheta, ut et apostoli, licet inter
 multas persecutiones hæc testimonia dei, id est testandi de eo
 cum exultatione cordis tamquam hereditatem retineat, tamen
 etiam illa dei testimonia hereditate acquisita habet, quæ sub
 5 testibus dicta sunt. Moyses legem sub testibus dedit cælo
 atque terra, Esaias sub testibus arguit cælo atque terra, aposto-
 lus iam celsioribus testimoniis ut prædicator euangelicus usus
 est dicens: testor uobis coram deo et Christo Iesu
 et angelis eius. hæc ergo testimonia sub his scripta et
 10 sub his testata et in his testata tamquam noui patrimonii
 heres occupat: non ex parte, sed totum. ius enim hereditatis
 ex solido est. etsi inter plures secundum humanam successionem
 hereditas diuidatur, tamen hereditas ipsa nomine heredis ex
 solido est.

15 20. Ac ne, quod a multis dici sæpe solet, rationis aliquam
 habeat auctoritatem, cum adserunt proprium dei munus esse,
 ut quis in dei rebus atque operibus uersetur, excusantes in-
 fidelitatem suam, quod cessante erga se dei uoluntate maneant in-
 fideles: est quidem in fide manendi a deo munus, sed incipiendi
 20 a nobis origo est. et uoluntas nostra hoc proprium ex se
 debet, ut uelit: deus incipienti incrementum dabit, quia con-
 summationem per se infirmitas nostra non obtinet, meritum
 tamen adipiscendæ summationis est ex initio uoluntatis.
 ideo psalmum ita propheta conclusit: declinaui cor meum
 25 ad faciendas iustificationes tuas in æternum prop-
 ter retributionem. cor suum ipse declinat et ex naturæ
 humanæ peccatis in obœdientiam dei inflectit. natura quidem

8 I Tim. 5, 21.

1 eorum *add. m. 2 V* dicet inter *V* 2 dñ id est — illa dñ testi-
 monia *in marg. infer. add. m. 2 V* 3 cum exultationem *V* 4 acqui-
 sita *pE* 5 legem sub testibus statuit *p* lo adque — arguit *cae add.*
m. 2 V 6 esaias *V* Esaias — terra *om. p* 7 p̄ditor *C* 8 dño et
 x̄po ihs *V* 9 ecce ergo *C* testimoniis *V*¹ 10 et in his testata *om.*
V add. m. 2 p 11 sed in totum *e* 12 est *add. m. 2 V* humanū *C*
 15 ac nec *C* 19 set incipienda nobis *V* 20 ut uoluntas *V* exedebet
C ex se habere debet *E* 21 ut ue = let *C* et uellit *V* qua *V*
 23 summationis *ex summatione m. 2 V.*

et origo carnis suæ eum detinebat, sed uoluntas et religio cor eius ex eo, in quo manebat, originis uitio ad iustificationum opera declinat. et declinat in omni uitæ suæ tempore: non in definitione aliqua spatii, sed in omni uitæ suæ sæculo. declinat autem propter retributionem, certus scilicet ea ⁵ fidei meritis reseruari et in his retributionem eius esse, quæ oculus non uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ascendit; quæ præparauit deus his, qui diligunt eum in Christo Iesu, cui gloria est et nunc et semper in sæcula sæculorum. amen.

SAMECH.

10

Iniquos odio habui et legem tuam dilexi et reliqua.

1. Præcepti euangelici doctrina ea est, ut inimicos diligamus et non solum amantibus nos amorem, sed etiam his, qui nos oderint, debeamus. ergo hæc prophetæ professio aduersari uidetur dominicis mandatis, ut, cum amor nobis inimicorum imperetur, ille, quod iniquos oderit, tamquam bonum opus præferat. ¹⁵

2. Sed huius ipsius dicti ratio ex ipsis euangeliiis noscenda est. nam dominus, qui inimicos diligere iussit et maledicentes ²⁰ patrem aut matrem reos mortis esse constituit, rursum alio in loco præcepit dicens: si quis uenit ad me et non oderit patrem suum et matrem suam et uxorem et filios et fratres et sorores, adhuc etiam et animam suam, non potest meus discipulus esse. ergo hæc uidentur ²⁵

22 Luc. XIV, 26.

1 et om. R 3 tempore — uitæ suæ in marg. infer. add. C 5 scilicet (c& in ras.) R se ad fidei meritum V 6 in om. R 7 ascenderunt pe 8 diligunt V cui est gloria p 9 nunc (om. et) et semper V et in sæcula sæculorum E et in omnia sæcula sæculorum V Explicit littera quarta decima incipit littera quinta decima feliciter V Finit R Finit litt. XIII inc: Samech lit. XV Cp 10 samh V 13 præceptum euangelicæ doctrinæ est Cp ut om. C 14 amorem reddam' sed p hos qui nos oderint diligamus Cp 17 tamquam ex tam m. 2 V 18 post præferat E add.: dicens: Iniquos odio habui 19 euangeliiis V 20 diligit iussit V et om. V 21 morti esse V esse mortis Cp 23 et matrem suam om. R suam om. Cp E aut uxorem aut filios aut fratres R 25 uidetur sibi contraria V.

sibi esse contraria, ut, cuius ex præcepto non solum odium in parentes, sed maledictio tantum morte sit digna, ipse rursus dicat, neminem discipulum suum esse posse, nisi qui patrem et matrem et uxorem et filios et fratres et sorores et animam
 5 suam oderit. durus hic sermo et præceptum graue est, impietatis necessitatem ad consummationem religionis inponere.

3. Verum nihil a deo durum, nihil impium, nihil contrarium anterioribus præceptis iubetur. irasci autem hæc carissima nobis nomina, pater scilicet ac mater et uxor et filii non
 10 possunt, quod eos præcipimur odisse, cum animam ipsam nostram odisse iubeamur. scit enim esse dominus plures tam inconsulti amoris, ut, cum persistere in martyrii gloria filios suos uideant, ut tempori cedant, rogent; ut sententiam mutant. precentur et impiæ pietatis erga eos utantur adfectu, cum anus
 15 mater et pater senex miserabiles canos filio in ipso martyrii certamine cum inuidia præduræ uoluntatis eius ostendat, hinc et uxor adsit filiorum ambitiosa comitatu, oret, ut potius sibi illisque uiuat, hinc fratres et sorores blandis nominum suorum familiaritatibus deprecentur, ipsa quoque anima inlecebris iam
 20 pridem capta uiuendi tacitis quibusdam consiliis ad coniuentiam deflectendæ uoluntatis inrepat. hoc igitur in tempore odisse nos patrem, matrem, uxorem, filios, fratres, sorores et ipsam quoque animam dominus præcepit. nam hunc eundem sermonem ita clausit, post odium uniuersorum dicens: et si quis
 25 non portat crucem suam et uenit post me, non

24 Luc. XIV, 27.

2 ipse *ex se ipse m. 2 V* 4 et sorores *om. VR* 5 præceptum *ex præcepto corr. m. 2 V* 6 religionis *ex religionis religionis m. 2 V* 7 nihil *ex nil m. 2 V* 9 pater *ex parte corr. m. 2 V* aui mater *R* 10 eos *add. m. 2 V* cum animam — odisse *om. V* 12 inçsulati *C* resistere *R* 14 præcentur *VR* et inpie pietatis *ex et inpie tinpieatis V* et impiae — (*eras. 2 litt.*) pietatis *R* inutantur *V* anus pater et mater *V* 15 miserabiles *ex miserabilis m. 2 R* mirabiles *C* in *om. V* 17 ut *om. Cp* 18 illisque *ex illeque m. 2 V* 19 depræcentur *VR* 20 coniu^{on}uentiã *V* (*cf. Brambach p. 303*) ciuentiã *p* conibentiam *RC* 22 matrem *add. m. 2 V* ipsam *ex ipsa m. 2 V* 23 præcaepit *R* hunc *ex haec m. 2 V* 24 uerba et si quis non portat — uidetur dicens *p. 489, 7 om. Cp* 25 pos me *V fort. recte, cf. p. 391, 16 et Stolz L. p. 316.*

poterit meus discipulus esse. ergo tum odio habendi sunt, cum portare nos martyrii crucem nolunt, cum sequi dominum exemplo passionis dehortantur. honestum hoc odium et utile est, eos, qui ab amore Christi abducere conentur. odisse.

5

4. Itaque nunc propheta nihil contrarium euangelicis præceptis, quibus amare inimicos iubemur, locutus uidetur dicens: iniquos odiui. non enim inimicos suos odit, sed iniquos. id est transgressores legis. proprio istud uerbo græcitas nuncupat *παρὰ νόμου* dicens, id est extra legem agentes. sed 10 qui præteritores legis odit, non potest non id amare, quod odit esse neglectum; et ideo ait: et legem tuam dilexi. conuenit autem, ut, qui legem amat, eos oderit, qui legis inimici sunt.

5. Dehinc sequitur: adiutor et susceptor meus es 15 tu, et in uerbum tuum spero. magno nobis auxilio dei opus est in tanto atque adsiduo sæculi istius prælio. non enim nobis secundum apostolum pugna est aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus potestates et mundi potentes harum tenebrarum, aduersus spi- 20 ritales nequitias in cælestibus. hos ergo hostes habemus, aduersum hos adiutor deus precandus est, ut nos in susceptionem suam recipiat. sed non tam timoris hæc precatio debet esse quam meriti. timor enim ex trépitatione condicionis humanæ est, propheta autem in uerbo dei sperat. spes non 25 res præsentis obtinet, sed futuras. sperat ergo, quæ uerbo

17 Ephes. VI, 12.

3 deum *E* 4 conantur *E* 6 euangelicis *V* 8 odiui *VCp cf. Roensch It. u. Vulg. p. 282, Neue Formel.² II, 617 odio habui RE*
 odit *VRe* dicit *Cpb* 9 propriire *corr. m. 1 R* ppore *p* priore *C* istud uerbum *C* sensu elocuta ē istud uerbū *p(A)* 10 nuncupat *om. Cp(A)*
ITAPANOMOYC *V* **TAPANOMOYC** *R om. Cp (p lacunam habet post dicens)* 13 ut quia *CpE* et qui *V* legis ex legem *m. 2 V* 16 in uerbo tuo *p* dei auxilio *pb* 17 adque *VR* 19 et mundi — aduersus *in marg. infer. add. C* 21 hos ex hoc *m. 2 V* 22 aduersus hos *E* præcandus *VR* p̄standus *C* 25 spes non — futuras *om. R* 26 futuras ex futuris *m. 2 V*.

dei, id est dictis propheticis continentur. sperat autem uel retributiones fidei in uitam spiritalem, uel ipsum illum domini nostri, qui dei uerbum est, aduentum expectat. spes enim ista meretur auxilium et adiutorium dei. non aliter aut nos mere-
 5 mur aut aliqui ante meruerunt, quam uerbum dei deum naturæ nostræ carnem uel habitaturum sperasse uel, quod habitauerit, credidisse.

6. Sed propheta multa in se esse meminit, quæ spei suæ conentur obsistere; et ideo subiecit: declinate a me mali-
 10 gnigni; et scrutabor mandata dei mei. doctrinæ cælestis ratio admonet, ut dictum hoc referendum ad personam hominum, quibus insit malignitas, existimetur. propheta enim, qui gentes docet, qui uerbum dei prædicat, iubet, uti a se uniuersi maligni declinent, quia congregatio sancta ad malitiæ operarios sit
 15 indigna. et nescio quem possit excipere. omnibus enim per naturæ demutabilis uoluntatem malitia adiacet, ipsisque apostolis uerbo licet iam fidei emundatis atque sanctis non abesse tamen malitiam per condicionem communis nobis originis docuit dominus dicens: si ergo uos, cum sitis mali,
 20 nostis data bona dare filiis uestris. nostrum autem est, et malos amare et bonos ad bonitatem docere secundum eum, qui uniuersos ad se potius inuitat dicens: uenite ad me omnes, qui laboratis et onerati estis, et ego uos reficiam. sed scit propheta plures malignitates in occulto humani cordis
 25 esse. secundum enim domini dictum de intus exeunt cogitationes malæ, cædes, mœchiæ, fornicationes, furta, falsitates, blasphemias. hæc enim sunt, quæ communem hominem faciunt. huiusmodi igitur,

19 Matth. VII, 11. 22 Ibid. XI, 28. 25 Ibid. XV, 19 sq.

1 propheticis dictis *p* 2 retributionis fidem *R* 4 aliter ut *V*
 6 habiturum *Ce* habitauerint *C* habuerit *e* 8 se *om.* *V* spei suae
ex spei esse suae *m.* 2 *V* 9 continentur *VR* 13 ut *V**Cp* a se uniuersi
ex a se uniuersi a se *m.* 2 *V* 14 sc̄a *ex* sc̄o *m.* 3 *R* sc̄to *V* sanctorum
Cpb 16 malitia *om.* *VR* 17 adque *VR* 19 dñs *supr.* *add.* *p.* *om.* *VR**C*
 20 bona data *CpE* bona *V* 23 honerati *p* 26 mœch = e *C*
 furnicationes *V* 27 blasphemias *ex* balasphemias *m.* 2 *V* blasphemias *R*
 28 cummunem *C* hominem *om.* *V*.

ut a se declinent, aduersantes fidei suæ postulat. obsistunt enim innocentiae studiis, obsistunt doctrinae spiritali; atque his per consiliorum suorum adsiduam familiaritatem se ingerentibus non uacat animo dei mandata scrutari, quia maligni uiri praesentia multum eum, qui mandata dei scrutari uelit, impedit. 5

7. Et quia dei opus est misericordia, ut in familiam eius recepti a dominatu malignorum horum liberemur, propheta orat dicens: suscipe me secundum eloquium tuum, et uiuam, et non confundas me ab expectatione mea. propheta expectat et sperat: nihil praesens, nihil temporarium 10 sectatur. plures autem sunt, qui hanc expectationem fidei nostrae arguunt et inrident dicentes talia: quid ieiunia, quid continentia, quid castitas, quid iactura patrimoniorum utilitatis adferet? ubi spes uestra est, Christiani? mors aequaliter dominatur uniuersorum: in omnium corporum naturas commune 15 ius illi est. quin etiam uniuersis nos bonis saeculi fruimur et uitae uerae licentia utimur; et in quo tandem a nobis spei uestrae expectatione praestatis? non confundi ergo se in hac expectatione sua propheta orat, sed ut maneat confidens et fructus uerae illius uitae, quam expectat, accipiat. scit enim se nondum 20 uiuere, licet uiuat. uita enim nostra secundum apostolum abseonsa in Christo est. et ideo ait: suscipe me secundum uerbum tuum, et uiuam, quia uerae illius et indeficientis uitae expectatione ac spe detinetur. sperat enim aeternitatem, sperat regnum caelorum, sperat regnum dei, sperat 25 spirituales benedictiones in caelestibus in Christo. in hac spe, in qua non confundetur, rogat, ut suscipiatur et uiuat.

1 ut *om. p* a *add. m. 3 V* obsistunt enim — studiis *om. p* enim — obsistunt *in marg. sup. add. V³* 3. adsiduam *ex* adsiduam *m. 2 V* 5 uellet *p* impedit *C* 6 misericordie *C* 8 aeoloquium *R* 9 spectatione *V* 12 inrident *VC fort. recte, cf. p. 409, 12* alia *V* 14 adferet *V* affert *Re &ferre^c C* auferet *pb* uestrae et *C* uestra est *o b* 15 natam *p* commune *C* 17 uere *R* uero *V* licentia *ex* licentiam *m. 2 V* a nobis *RC* a uobis *V* *cf. Ennod. ed. Hartel p. 634* nobis *pE* 18 erga *V* 19 profeta *add. m. 1 V* et fructum *V* et fructus — accipiat *in marg. inf. add. C* 22 et ideo ait *om. R* secundum eloquium *E* 24 uitae et *V* spei *VC* 25 sperat regnum caelorum sperat enī dī *V* 27 confunditur *VR* suscipiat *VC* uiuat *add. m. 2 V*.

8. Dehinc sequitur: adiuua me, et saluus ero et meditabor iustificationes tuas semper. superius dixerat: adiutor et susceptor meus, nunc autem nominum commemoratorum rem precatur, ut, qui susceptor est, suscipiat et, qui adiutor est, adiuuet. non abesse a se adiutorium adiuuantis precatur. non orat, ne malignantes non habeat, quia per passionum patientiam fides probatur; sed, ut aduersus eos adiuuetur, orat, quia auxilium a domino semper orandum est. sed quemadmodum in superiore susceptus uiuet, ita et in hoc adiutus saluabitur. adhuc enim sibi obeunda mors est, adhuc inferi sustinendi. tunc saluabitur, cum ex corporea terrenaque natura in spiritalem gloriam transformatus nullum aduersantis inimici periculum metuat, uiuat inter electos angelos, sit paradisi incola et absorpta corruptione ex mortali immortalis existat.
9. Sed quod meditaturum se in iustitiis dei dicit et meditaturum semper, numquid non meditatur, qui et in meditatione sperauit? potest quidem et in praesens uitae opus accipi, ut, quousque in corpore sit, semper iustificationes meditetur; sed nihilominus et in futurum sermo procedit. scit in caelo omnes angelos in meditatione iustificationum dei esse. nihil enim illic otiosum, nihil iners est, omnes uirtutes caelestes in opere ministerii sui permanent. et cum nobis tunc uita angelorum uiuendum sit, potest secundum eos, qui semper operantur, nobis quoque aeterna iustificationum esse meditatio.
10. Dehinc sequitur: spreuisti omnes discedentes a iustificationibus tuis, quia iniqua cogitatio eorum.

1 et dehinc V² 2 in iustificationibus tuis CE 3 meus om. p cūmōratorum C 4 et qui adiutor adiuuet (pb 5 a add. m. 2 V adiuuantes V 7 fides V opat⁸ p .perabat⁸ C 8 auxilium ex auxilium auxilium m. 2 V 9 ita et hic p 10 adhuc enim — saluabitur om. Cp 11 inferi ex inferendi m. 2 V eternaue V 12 spiritalem ex spitalem V 13 angelos ex angelus C 14 absorta RCp mortali ex mortalis m. 2 V immortalis ex inmortali V 15 et om. V 16 quid in C 17 sperabit VC presentis p 19 nihil homin' R 20 illic ex eillic m. 1 V 21 omnes ex omnis m. 2 V 23 operandum V 24 quoque om. V 25 descedētes V.

auxilium et susceptionem ob hæc propheta orat, ne cum discedentibus a iustificationibus dei et ipse spernatur. sed hic seruata ea ratio est, ut non dictum sit: spreuisti omnes peccatores, sed: spreuisti omnes discedentes. si enim peccatores deus sperneret, omnes utique sperneret, quia sine peccato nemo sit. sed spernit discedentes a se, quos apostatas uocant. neque interest, an in iustificationibus dei quis aliquando fuerit. spernendus enim a deo est, quisque discesserit, quia manentis meritum conseruat consummatio permanendi. differt uero a peccato discessio, quia peccato uenia per pænitentiam reseruatur, discessio uero cum ipsa pænitiæ discessione se damnat; quæ hinc oritur, cum uoluntas eorum, qui discessuri sunt, est iniqua.

11. Dehinc sequitur: præuaricantes deputaui omnes peccatores terræ, ideo dilexi iustitias tuas. semper prophetæ sermo longe se et ultra communem sensum extendit. nos enim præuaricatores eos existimamus, qui susceptam fidem et cognitionem dei adeptam relinquunt, aliud pollicitos et aliud nunc agentes. sed hic præuaricatores existimantur omnes peccatores terræ; nullus excipitur, generaliter ad omnes præuaricationis nomen refertur. lex enim ueluti naturalis est, iniuriam nemini adferre, nihil alienum præripere, fraude ac periurio abstinere, alieno coniugio non insidiari. nouit et hanc naturæ apostolus legem dicens: cum enim nationes, quæ legem non habent, naturaliter secundum legem faciunt, tales homines legem non habentes sibi

24 Rom. II, 14.

1 ob hæc *VRp* (in *C ras.*) ob hoc *E* discedentibus *V* 3 spreuisti *R* 4 sed *add. m.* 2 *V* discedentes *V* si enim *ex si õnes si enim si m.* 2 *V* 5 deus *om. E* utique utiq; sperneret *corr. m. 1 R* utique dñ sperneret *V* 6 sed sperneret *V* discedentes *ex descentes V* 7 neque enim interest *Ve* 8 quisquis *E* 10 a peccatore *V Ce* quia *ex qua m. 1 R* 15 iustitia tua *corr. m. 1 R* 16 sermo non longe *V se om. Cp* ultra *ex ultra se m. 2 V* extendit *scripsi tetendit VRC se tendit p tendit E* 18 relinquunt *R* relinquit *V* pollicitus *C* 19 præuaricatores esse existimantur *CpE* 20 ad mones *V* et omnes *C* 21 præuaricationes *V¹C* 22 nemini *ex nemi m. 2 V* inferre *E* nil e 24 naturæ *om. Cp* 26 habentes *ex habent m. 2 V*.

ipsi sunt lex, qui ostendunt opus legis scriptum
in cordibus suis. ergo praeuaricatores existimantur, qui,
quod a natura legis accipiunt, derelinquunt. furem quis depre-
hensum aut adulterum aut homicidam arguet lege naturæ. sed
5 si in his ipse uersetur, praeuaricator est legis.

12. Nouit etiam, cum ait peccatores terræ, alios esse
et cæli peccatores. audiamus enim euangelicæ prædicationis
prodigum filium perditum atque mortuum de peccato suo patri
confitentem: peccaui, inquit, pater in cælo et coram te.
10 quisquis cælestis doctrinæ et spiritalis gratiæ particeps factus
in peccato demorabitur, non terræ peccator est ille, sed cæli.
omnes enim credentes in se dominus noster Iesus Christus
coexcitauit et collocauit in cælestibus, ex quibus qui decedet,
tamquam cæli peccator arguitur. cum igitur propheta pecca-
15 tores terræ praeuaricatores esse existimet, quia naturæ legem
peccando transgressi sint, ob hoc ipse testimonia dei diligit,
quia, cum praeuaricatio sit decedere ex lege naturæ, tamen iam
sine uenia sit ex cælesti lege discessio.

13. Concludit autem ita: confige de timore tuo carnes
20 meas; a iudiciis enim tuis timui. nouæ et inusitatæ
preces prophetæ sunt, ut a timore dei carnes suæ configantur.
sed meminit conpatiendum et commoriendum esse cum Christo
his, qui conregnare cum eo uelint. et minore istud dicti
uirtute latinatis translatio elocuta est. quod enim nobiscum

9 Luc. XV, 21.

2 quia quod naturale legis C q̄ q̄ a naturale lege p qui quod a
naturali lege b 3 deprehensum VR 5 ipse reuersetur C praeua-
r^{r t}
ricationes corr. m. 2 V praeuaricator es ≡ (eras. t?) R 6 ait add.
m. 2 V 7 euangelicæ prædicationes V¹ 8 mortuum ex per filium
corr. m. 2 V 9 inquit VR¹ in caelum pb 10 quisque VCp 12 dñs
ihs xp̄s V 13 in add. m. 2 V qui add. m. 2 V decedet ≡ R
decidet VCp decedit e decedit b 15 existimet ex existimamus m. 2 V
16 sunt V testatus dī V 17 qui cum C decidere C lege add. m.
2 V 18 decessio V 19 conclusit V de C Ve (ex LXX) om. Rpb 20 tuis
enim R et add. m. 1 V 21 preces VR configantur ex confitantur
m. 2 V 23 is V uellit V uellent R 24 latina V² quod ex quid
m. 2 V.

est confige, illic καθήλωσον id significat, ut clavis se configat. moriendum ergo nobis est, et omnia carnis nostræ uitia configenda cruci domini sunt. morimur enim secundum apostolum cum Christo et consepelimur in baptismo. et hoc propheta quamquam in uoluntate sua habeat, tamen, ut per misericordiam dei consequatur, expostulat. configi enim ex timore dei carnes suas orat, quia iudicia dei metuat. timet enim æterni iudicii sententiam, timet non cum Christo configi et commori et consepeli, nouum se hominem, nisi uetere cum uitii et concupiscentiis exuto, intellegens non futurum.

AIN.

Feci iudicium et iustitiam: non tradas me persequentibus me et reliqua.

1. Et in psalmi exordio et deinceps frequenter meminimus per hæc singularum litterarum quædam quasi elementa discendi doctrina nos pietatis, continentiæ, intellegentiæ, fidei et timoris institui, et ut rudem infantiam ad loquendi scientiam, quam et agendi doctrina consequitur, ipsis humanæ uocis initiis erudiri: quod ex præsentibus sextæ et decimæ litteræ octo uersibus intellegi licet. propheta enim ex persona sua uniuersos docet, quid uelle, quid agere, quid profiteri unumquemque pro conscientia infirmitatis ac naturæ suæ utile sit, quid etiam metui, quid caueri, quid emundari oporteat. beatus idem propheta, qui per misericordiam dei ipse sibi et uniuersis doctor et prospector et emundator et iudex est! certe dignitati eius

1 ΑΘΗΛΩCON et ΚΑΘΗΛΩCON V ΚΑΘΗΛΩCON ΩCONET
 ΚΑΘΗΛΩCON R id ex in m. 2 V καθήλωσον id om. Cp 4 consae-
 pelimur V 5 in sua uoluntate E 8 timet se non Cp 9 ueterae R
 ueterem ex uetere m. 2 V 10 exuto ut intellegens V Explicit littera
 quinta decima incipit littera sexta decima feliciter V Finit R Finit
 littera XV incipit Ain littera XVI Cp 14 et deinde V deinceps
 (om. et) C 15 per hæc ex per hæc per m. 2 V 16 doctrinae V
 doctrine C 17 ut om. V 19 litteræ & R 20 intelligi ualet p
 profetam V 21 quid pr. l. add. m. 2 V 23 emundari ex demundari m. 2 V
 emundari p(Ar) 24 qui eras. R et uniuersis doctor om. VR et pro-
 spector — et iudex om. p(A) et uniuersis doctor — et iudex om. C
 25 emandator (sic) ex remandator m. 2 V et certe Cp.

decentissimum est, ut, qui spiritu dei loquitur, ea, quæ humanæ et salutis et æternitatis sunt, eloquatur.

2. Ait enim ita: feci iudicium et iustitiam: non tradas me nocentibus me. facit placentia deo opera et,
 5 quia facit, ne nocentibus se tradatur, orat. opus merendi ante-
 fertur, et dehinc meriti præmium postulatur. fit enim primum,
 quod placeat; et tum dignatio eius, cui per opus placetur,
 oratur. at nos nec operamur nec placemus, quin etiam impiis
 et inreligiosis rebus offendimus; et quia tales non placemus,
 10 irascimur. sed dignum est contueri, qualia sint, quæ propheta
 faciens, ne nocentibus se tradatur, orat.

3. Et omnia, quæcumque quis timens deum fecerit, utilia ei
 atque pulchra sunt. pudicitiam quis colens gloriosum ac
 nitens sordenti corporis sui carni lumen inuexit. contemptum
 15 uero pecuniæ adsumens liberum se a terrenis dominationibus
 reseruauit. frugalitatem autem et parsimoniam diligens nobili-
 tatem animæ cælestis captiuam ebrietati non dereliquit. sed
 hæc, quamuis magna atque præclara sint, tamen, quia prophætæ
 propria eique tantummodo utilia sunt, non referuntur ad meritum.

20 4. Sed quid fecit, ut non tradi se nocentibus deprecetur?
 iudicium scilicet et iustitiam; nihil inconsultum, nihil
 iniustum agens, sed primum faciens iudicium; omnia namque
 ratione, modo et ueritate pertractans, ut id, quod in alterum
 agat, perpensum antea atque perspectum iam de consilii sententia
 25 exsequatur. non permittit autem consilio tantum suo iudicii
 sententiam, sed facit cum iudicio iustitiam. iudicantis autem
 cum consilio hoc opus maximum est, ut, quod iudicat, iustum

2 aeternitatis (om. et) Cpb 3 enim om. R 4 facit ex facit m. 2 V
 fecit pE et quia fecit VCpE 6 et om. V 7 placet Cpb et cum V
 placitur V 8 ad nos VRC 11 ne om. V 13 sint VR 14 car-
 mine V 15 paecuniae V terraenis R 16 reseruauit ex reseruauit C
 praeseruauit E parcimoniam b 17 captiua^m corr. m. 2 V captiuit^a C
 non om. C 19 eque corr. m. 2 V 20 sed quae V ut om. C non om. V
 21 et add. m. 2 V 22 iniustum ex iniustitiam m. 2 V namque ex
 nam m. 2 V 23 rationem V et ueritate^t corr. m. 2 V in integrū
 agat C 24 adque VR perfectum VRC 25 sui V.

sit. iustitia etenim est amica concordiae, unanimi-
 tatis uinculum, fundamentum pacis, diuinæ atque humanæ rationis operatio.
 hæc itaque propheta fecit; in quibus cum opus suum sit, tamen
 et eorum, quibus iudicium et iustitiam fecit, utilitas est.

5. Postulat uero, ne nocentibus se tradatur. omnis enim, in
 quo peccati uoluntas est, deo uacuus est; et ubi deus non erit,
 illic diaboli locus est, qui insidians atque obsideus, ubi adeundi
 oportunitatem habuerit, tamquam uacuum occupet, quæ
 ei, deo eam deserente, sit tradita. et propheta quidem, quia
 ex persona omnium loquebatur, ne a deo tradatur, orat. ceterum
 apostolus habet iam id in se fiducia, ut peccatores diabolo
 tradat ipse, cum ad Corinthios de eo, qui fornicationes omnes
 prægressus uxorem patris sui acceperat, scribit: ego autem
 absens corpore, præsens autem spiritu iam iudi-
 caui tamquam præsens eum, qui hoc fecit, congregatis
 uobis et meo spiritu cum uirtute domini Iesu tradere istius
 modi satanæ in interitum carnis, ut spiritus saluus fiat in die
 domini. sed licet apostolus tradat, scit tamen se in uirtute Christi
 et in suo spiritu traditurum. sed et in alia epistula ait de Phygello
 et Hermogene: quos tradidi, inquit, satanæ, ut discant non
 blasphemare. qui enim ab ecclesiæ corpore respuuntur,
 quæ Christi est corpus, tamquam peregrini et alieni a dei
 corpore dominatui diaboli traduntur.

13 I Cor. 5, 3. 21 I Tim. 1, 20, cf. II Tim. 1, 15.

1 amicitia concordia *C* amicitiae concordia *VpE* unanimi-
 3 tatis *R* tamen nec eorum *C* 5 uero *om. C* hominis enim *C* 6 deo uacuus
 est *om. C* et ubi deus — locus est *om. p* erit *add. m. 2 V* 7 dia-
 bolo *C* post locus est uerba et ubi dñs est *repetita del. m. 2 V* 8 oportu-
 nitatem *VRα* opportunitatem *Cpē cf. Acad. p. 28* donū *V* 10 loqui-
 batur *V¹* 11 iam ad in se in fiducia *corr. m. 2 V* 12 ad chorinthios
R corinthiis (corintiis *C*) *Cpb* fornicationes *V* omni *V* hñs *C*
 13 supergressus *pE* 14 præsens spū *ex* præsens corpore præsens spū
m. 2 V iudicauit *V¹* 16 uirtu = te *R* domini mei Iesu *p(A)b*
 19 se et in *Cpb* et *i V* 20 ait *om. V* philo (?) *corr. m. 2 V* fygelo
R fieri *C* fileto *p(A)* 21 hermogene *ex* hermogenem *m. 2 V* = ermogene *p*
 ermogene *RC* ut discant *om. C* 22 blasphemare *VR* ecclesiae *V*
 ecclesiae *R* 24 dominatu *p*.

6. Sed propheta, ne nocentibus se tradatur, orat. adsunt enim inimicæ infestæque uirtutes, quæ fidei propositum conturbent, quæ timorem dei obliterent, quæ in terrenas cupiditates et desideria sollicitent, quæ infirmam corporis naturam quibusdam blandimentorum aculeis in uitia commoueant. nouit et apostolus hanc multitudinem dominantium uirtutum dicens: in quibus et uos aliquando ambulastis secundum principem potestatis æris, spiritus, qui nunc operatur in filiis diffidentiae. fecit ergo propheta iudicium et iustitiam; et, ne tradatur nocentibus se, rogat, et hoc modo nocentibus, cum in peccatum inpellunt, cum in gloriam inflant, cum in iram accendunt, cum in odium exacerbant, cum ad lasciuiam inliciunt, cum ad auaritiam prouocant. sed cum per hæc nocere properent, obtinere tamen eos, qui innocentes sunt, nisi sibi per secessionem dei traditi fuerint, non ualebunt.

7. Dehinc sequitur: excipe me seruum tuum in bonum: non calumnientur me superbi. proficit in spe sua propheta et celsiorem iam deprecationis suæ gradum scandit. qui enim orauerat, ne traderetur nocentibus se, iam, ut proprietate serui excipiatur, rogat, beatum illum in se dei dominatum cum bona susceptione sua deprecans. et non ob leuem causam. ut in bonum suscipiatur, orat, scilicet ne eum superbi calumnientur. et qui sunt superbi? nempe illi, quorum principem loquentem Esaias introducit ita: dixit enim: uirtute faciam

6 Ephes. II, 2. 24 Esai. X, 13.

2 infestaque C conturbant C 3 terrenas ex terrena m. 2 V
4 inter naturam et quibusdam uerba repetita quibusdam corporis naturam
del. m. 2 V 5 aculeo V 6 uirtutum om. R 7 saecundum R
8 aeris om. Cp 10 iustitiae V et ne tradaturne V se rogat —
nocentibus om. V 11 inflent RC 12 cum iram C exacerbant VC
13 inliciunt ex inliciunt inliciunt R ^{u c}rogant C 14 eos qui nocentes
R eos qui nocenti C eos quos nocentes V sunt — dei traditi om. V
15 per cessione C p̄cessionem p 16 me om. Cpb 17 ut non calon-
nientur C profecit Cp in spes (s in ras. R) suas RE 19 tradatur V
ut in proprietatem serui pE proprietatis seruo C 21 eum bona V
depraecans VR 22 calumnientur et qui sunt superbi om. C 24 loq̄. tem V
eseias V introducat C uirtutē Cp(A) faciam ≡ et R.

et sapientia intellectus auferam fines gentium et
 uirtutes earum, et commouebo ciuitates inhabita-
 biles et omnem orbem terræ prehendam manu
 mea ut pullos et tamquam confracta oua auferam.
 hæc superbientis uox est, diaboli scilicet, qui et deo ac domino 5
 nostro Iesu Christo ostensa terrenorum imperiorum gloria
 dicere ausus est: omnia hæc tibi dabo, si procidens
 adoraueris me. non esse autem hunc solitarium, sed plures
 ei adesse spiritalium nequitiarum ministros per eum docemur,
 qui ait: discedite a me, maledicti, in ignem æternum. 10
 quem præparauit pater meus diabolo et angelis
 eius. ab horum igitur se superbiorum calumnia esse liberum
 rogat. calumniantur enim, quia, cum ipsi peccati incentiua
 subpeditent, calumniam nobis ante deum peccati, quod per eos
 gesserimus, intendunt; causam namque peccati ad crimen 15
 iniiciunt et criminis inuidiam per calumniam exacerbant,
 scriptura in Apocalypsi calumniatorem eum esse testante.

8. Verum etiam nunc se extendit propheta in celsiorem pro-
 fectum dicens: oculi mei defecerunt in salutare tuum
 et in eloquium iustitiæ tuæ. oculi deficiunt, cum in- 20
 tentus in aliquam expectationem uisus laborat. propheta ita-
 que animæ suæ oculos in dei salutare defixit. et de salutari
 quid intellegi oporteret, sæpe tractauimus; eum scilicet esse
 Iesum, qui saluum faciet populum suum a peccatis. aliis igitur
 oculos suos in desideria sæcularia occupantibus et in uoluptates 25
 rerum præsentium tendentibus propheta in dei salutare defixus

7 Matth. IV, 9. 10 Matth. XXV, 41. 17 Apoc. XII, 10.

1 sapientiã *Cp* aufera^m finis *V* et uirtutem eorum *RCpE cf.*
Sabatier II, 537 adu. 2 inhabitauiles *I*¹ 3 prehendam — auferam
 om. *Cp* adprehendam *RE* 6 imperiorum *R* 8 hunc *add. m. 2 V*
 plures *ex ples m. 2 V* 9 nequitiassub *V* 10 in *supr. scr. m. 1 R*
 12 igitur superbiorum *pb* esse se liberum *pb* 14 dñm *VR* dominum
Cpb 15 intendet *V* intendunt *C* intentant *pb* 16 iniiciunt *R* exacer-
 uant *VC* 17 suum esse *R* 18 etiam num *V* 21 expectationum *V*
 24 a peccatis *ex peccatis m. 1? V* a peccatis eor *p* 25 uoluptatis *V*
 uoluntates *RC* 26 præsentium (i *ex corr.*) *R* præsentibus *V*.

est. et ne corporales oculos eum deficere sub hac contemplanti intentione existimaremus, non solum in salutare dei deficiunt, sed etiam in eloquium iustitiæ.

9. Iusta itaque esse dei eloquia confitetur. scit esse quædam,
 5 quæ cum inperitis atque impiis iniusti eloqui habeant opinionem: cum Pharaeo cor ad contumaciam obduratur et pertinacia ei inreligiosæ uoluntatis adfigitur; cum ex duabus adhuc in utero
 gentibus minori maior sit seruitura, et neutro quicquam boni
 promerente seruitus uni inponitur, dominatus alteri donatur;
 10 cum Adam de paradiso, ne arborem uitæ contingat, expellitur;
 quæ homines diuinæ et uirtutis et bonitatis et iustitiæ incapaces,
 dum intellegere non possunt, iniusta esse constituunt. sed
 prophetæ huius in istius modi eloquium iustitiæ oculi deficiunt,
 quia sciat nihil iniustum esse in his dictis dei, sed omnia
 15 aduentu salutaris dei hæc eloquia et consummanda et intellegenda
 esse iustitiæ. procedit autem per hanc intentam usque ad
 defectionem oculorum expectationem, ut aliquid ultra precari
 audeat.

10. Confessus itaque eloquium iustitiæ hæc subdidit: fac
 20 cum seruo tuo secundum misericordiam tuam et
 iustificationes tuas doce me. insolens forte uox
 existimaretur, quæ diceret: fac cum seruo tuo. quod enim
 dicitur: fac, tamquam ex fiducia aliqua præsumptio est usur-
 pata poscendi. sed non inpudenter id diceret, qui iudicium et
 25 iustitiam fecisset, qui se excipi in seruum deprecatus esset,
 cuius oculi in salutare dei et in eloquium iustitiæ defecissent.

1 corporalis *V*¹ per corporales *e* eius deficere *pb* 2 in dei salu-
 tare *ε* 6 farao *VRp* pharaonis *e* obdura \equiv tur (*eras. n*) *R* et per-
 tinacia & *R* et pertinaciae *VCb* 7 adhuc in est gentibus *V* 8 neut *p*
 neutra *b* 9 promerēte *V* promerentes *R* alteri dominatur *C* 10 de
 ex ne de *m. 2* *V* paradyso *R* etpellitur *V* 11 diuinæ uirtutis
 (uirtutes *V*) *VCpE* et bonitates *V* 12 iniuste *C* 13 eloquium
 iustæ *R* eloquium iuste *e* 14 qui sciat *R* nihil iniustus *corr.*
m. 2 *V* 15 aduentus *V* saluatoris dei *Cp* et ante consummanda
om. R 17 exspectatione *V* 19 itaquæ *V* hæc *om. V* 20 misaeri-
 cordiam *R* 22 aestimaretur *R* 23 fac tum ex *V* ex præsumptione *C*
 24 non *add. m. 2* *V* dicere *C* 26 et cuius *Cp*.

sed ne in his quidem propheta insolens est. nam in eo ipso. quod dixit: fac, adiecit: cum seruo tuo. et quia seruitus nostra ad id ipsum, ut in seruitutis fide maneat, misericordia domini indiget, superaddidit: secundum misericordiam tuam: quia miseratione eius opus est, ut in hac seruitutis nostræ professione maneamus. inbecilla enim est per se aliquid obtinendi humana infirmitas, et hoc tantum naturæ suæ officium est, ut adgregare se in familiam dei et uelit et cœperit. diuinæ uero misericordiæ est, ut uolentes adiuuet, incipientes confirmet, adeuntes recipiat: ex nobis autem initium est, ut illa perficiat.

11. Sed quid tandem ut faciat cum seruo suo secundum misericordiam suam postulat? nempe ut iustificationes suas doceat. scit in iustificationibus, quas Moyses constituere præceptus est, magnum nescio quid et inconprehensibile humanæ intellegentiæ contineri. scire optat, quis iste sit, ut frequenter diximus, coemptus Hebræus puer sex tantum annis seruiturus. legit hæc quidem, sed non statim, quod legitur, et intellegitur. scire uult, quæ illa seruitus sit, quæ septimi anni libertas, quod sit auris foramen ex subula, si liber esse nolit, quæ illa mulier Hebræi, quid illud, ut sine muliere egrediatur ipse, quid deinde secunda iustificatio, quid tertia, quid sequentes habeant futurorum sacramentorum præformationis. non est humani ingenii hæc

16 Exod. XXI, 2 sqq.

1 sed *add. m. 2 V* in *pr. l. om. VC* 3 sertutis *V* 5 miseratione *R* in *om. V* 6 manemus *V* inbecilla *V* aliquid obtinendi *R cf. Draeger Synt. II, 833* ad aliquid obtinendi *V* ad aliquid obtinendum *Cpb* 8 adgraegare *V* dī uellit *V* 9 uero *om. Cpb* misericordiæ *ex misericordiam m. 2 V* ut *om. V* 10 ut euntes *C* recipiat *ex recipi m. 2 V* autem *om. C* 11 ille *pb* 15 est *add. m. 2 V* inconprehensibile *R* 16 scire etiã optat *Vb* 17 hebaeus *V¹* hebreus *R* 19 quæ ante septimi *om. C* 20 ex ubula *C* et subolæ *V* nolit *ex nolæ V* nollet *C* 21 hebrei *V* hebreæ *C* hebraea *Re* mulieret ingrediatur *V* muliere ingrediatur (ingrediar *C*) *RUe sed cf. adn. Bened. 22* secunda *add. m. 2 V* sequentis *V* sequens *C* 23 sacramentorum *ex sacram m. 2 V* præformationes *Re*.

consequi posse: cælesti opus est magistro, et plurimis fidei nostræ meritis necessarium est, ut doceri ista mereamur.

12. Scire autem nos conuenit in omnibus prophetæ uerbis nihil humile esse, nihil commune cum ceteris, sed proprium
 5 uel ipsi sibi uel sui similibus enuntiari; latet autem sub familiaribus uerbis maxima conscientiæ et fidei professio, ut nunc in eo, quod sequitur, intellegimus. ait enim: seruus tuus sum ego: da mihi intellectum, et sciam testi-
 monia tua. nemo nostrum est, qui non uel in orationis suæ
 10 prece uel in communium sermonum consuetudine seruum se dei esse fateatur. et quid magnum propheta fecit seruum se profitendo, quod nullus ausus sit denegare? sed professio ceterorum fallax est, quæ, cum habeat conscientiæ necessitatem, non habet tamen confessionis ueritatē. proprium hoc pro-
 15 phetæ est, ut se seruum dei profiteatur in omni uitæ genere famulatu condicionis suæ fungens, siue ambulans, siue residens, siue uigilans, siue dormiens, in cibo etiam atque in ieiuniis deo aut esuriat aut satur sit et nullo in tempore a seruitutis suæ officiis absistat. hic libere dicet: seruus tuus sum.
 20 at uero qui stupris dormit, latrociniis uigilat, quæstibus peregrinatur, luxui requiescit, si dicat: seruus tuus sum, profitetur quidem, quod est, sed, quod est, non agit.

13. Propheta autem, quamuis condicionem officii sui etiam ipso famulatu suo confiteatur, tamen infirmitatis suæ memor
 25 est; dari enim sibi intellectum rogat. est enim intellectus in quodam thesauro repositus spiritalium gratiarum, quem

1 pluresmi ^{1 | s} corr. m. 2 V 2 ^{me m} reatur corr. m. 2 V 5 uel ipse uel V suis C 6 conscientia C 7 intellegamus VC¹ intellegemus C² 8 ut sciam C¹pE 9 uel ignorantioni suae V 10 praece VR 14 non habeat corr. m. 2 V 15 se om. V 16 confūgens V fugies C 17 siue uigilans om. V (ubi uoces siue ambulans siue residens a m. 1 bis scriptae sunt) atque (adque V) ieiuniis Vp 18 esuriat aut om. V satur ex sator m. 1 R 19 officii V sum ego E 20 ad uero VR 21 suum V 23 sui om. V etiam ex etiann m. 1 R 26 thesauro VC thesauro RpE & quem p.

interdum sub falsæ opinionis errore imprudentium mentibus diabolus insinuat. sed a deo intellegentiam propheta postulat, ne sibi inanis intellegentia subrepat, qualis gentium, qualis Iudæorum, qualis hæreticorum est: et postulat ob id, ut testimonia dei sciat, quæ sub testibus tradita sunt, quæ sub testibus neglecta et violata esse exprobrantur, quæ in aduentu eius, ob quem testato dicta sunt, neglecta et fastidita uindicabuntur. 5

14. Et horum quidem testimoniorum tempus non ignorat propheta dicens: tempus faciendi domino: dissipauerunt iniqui legem tuam. lex populo sub testibus data est; quæ cum dissipata et abiecta a Iudæis est, tum fuit tempus domino ea, quæ continebantur lege, faciendi. pollicitus enim in lege est, ut salutem gentibus daret, ut ipse sibi hominis corpus, qui secundum imaginem et similitudinem dei est factus, adsumeret, ut dissipata lege fidei gratiam donaret. temporis huius meminit per Esaiam prophetam dicens: tempore accepto exaudiui te et in die salutis auxiliatus sum tibi. apostolus uero dicti huius interpretis hæc scribit: ecce nunc tempus bene acceptum, ecce dies salutis; id est: dissipata lege tempus euangelicæ prædicationis aduenit. 15 20

15. Sed illis legem dissipantibus aliud opus prophetæ est. et quod sit, ex subiectis docemur. ait enim: ideo dilexi mandata tua super aurum et topazion. quod ait: ideo, ad id retulit, quod dixerat: tempus faciendi domino, quia sciret tempus faciendi domino esse, cum legem dissipassent. ideo autem mandata dilexit, quia in his tempus 25

16 Esai. XLIX, 8. 19 II Cor. 6, 2.

1 interdum diabolus sub *pb* 2 mentibus insinuat *pb* profeta — inanis intellegentia *in marg. infer. add. m. 2V* 3 gentium qualis iudaeorum qualis *add. m. 2V* 4 ob id *ex et ob id m. 2V* dei *om. p* 6 in aduentum (in aduentū *Ce*) *VR(ce* ob quæ *V* ob *q; C* 7 testato *VRC* (= ab eo qui testatus est) testandum *pE* fastidita esse *pb* fastidium *V* uindicātur *V* indicabuntur *R* 10 iniqui *om. RCpE* 11 tunc *C* cum *V* 12 contingebantur *C* populicitus *V* 14 homines *V* qui *add. m. 2V* dei *om. V* 16 eseiã *V* 17 in diem *V* 19 ecce *pr. l. add. m. 2V* bene *supr. scr. m. 1R* acceptabile *Rb* 24 topazon *V et sic infr.* quod ait *ex quo erit m. 2V* 25 retulit *corr. m. 2V* retulit *RCpE* 26 esse *ex eesse R.*

faciendi domino contineretur. lex enim omnis aduentum domini testata est, ipso dicente: si crederetis Moysi, crederetis utique et mihi; de me enim ille scripsit. mandata igitur dei ob id propheta dilexit, quia in his aduentum
 5 dominicæ corporationis intellegit. in eo autem, quod diligit, plus nescio quid significat. facere autem aliquid minus est quam diligere, quia plerumque id, quod agimus, necessitatis est, dilectio uero propriæ uoluntatis adfectio est.

16. Sed dilectio ea demum perfecta est, quæ maxima est
 10 et quæ nulli alii comparatione similium coæquatur. diligit autem mandata dei super aurum et topazion. humanus error pretiosius nihil auro et gemmis opinatur, et hæc sunt, quæ hominum cupiditates dominatui pretii sui et honoris subdiderunt. auro ius, honestas, pudicitia uenalis est; per gemmas
 15 uero humani corporis præstantior, ut putant, species ad naturæ contumeliam expetitur. et idcirco nihil habet sexus uterque pretiosius, dum uiri posse omnia auro uolunt, mulieres uero per gemmas fieri se existimant pulchriores. præstat autem ut ceteris metallis aurum, ita et aliis lapidibus topazion. est enim
 20 ipse rarissimus et speciosissimus omnium et maximus. in Thebaidis uero loco, cui Alabastrane nomen est, reperiri solet. hunc etiam ferunt sæcularium gestorum litteræ in Topazon insula ab incolis eius, id est Troglodytis Arabis inuentum ad matrem regis Aegypti Ptolomæi, sub quo scripturæ legis ex

2 Ioh. V, 46.

1 enim bonis *C* 2 si creditis moysi creditis *p(A)e* 5 dñicæ *V* intellegit *ex* intellexit *m.* 2 *V* quod diligit — facere autem *om.* *V* 7 qua plerumquæ *V* 8 propriæ — sed dilectio *om.* *Cp* 9 eadem *pe* 10 nulla *V* alii *om.* *CpE* comparationi *R* comparationis *C* 12 præstiosius *VR* 13 et hominibus subdiderunt *V* 14 auro uiris honestas pudicitiae *pE* 15 species *ex* speciose *m.* 2. *V* 16 expolitur (*in C ex parte in ras.*) *CpE* 17 speciosius *V* dum ui *V* nolunt *p* 19 ita aliis *V* 20 et speciosissimus *in marg. infer. add. C* 21 thebaidis *V* alabastra *pE* *cf. Acad. p. 106 (fort. legendum Alabastrum)* 22 litteræ *om. R* topazio α topario (*p(A)*) topharia *R* Topazo ϵ *cf. Plin. XXXVII, 8, 107 Detlej's.* 23 throglodytis *V* toglodytis *C* troglotidis *p(A)* 24 pto-
 lomei *VR* tholemaei *C* ptolemaei *pE* scriptura *V.*

hebræo in græcum translata sunt, muneri fuisse delatum. continet autem ipse in se solus ceterarum gemmarum optimarum pretiosissimarumque speciem et in uno illo diuersissimorum colorum permixtio continetur. super hunc igitur topazion et super aurum mandata dei propheta dilexit, non terrenis se, 5 sed cælestibus desideriis significans detineri.

17. Contempta autem sæcularium opum cupiditate omnem a se occasionem peruersæ et prauæ uoluntatis recidit. diligens enim super aurum et topazion mandata dei ait: propter hoc ad omnia mandata tua dirigebar, omnem uiam ini- 10 quam odio habui. non deflectitur, non detorquetur per terrenas cupiditates, sed ad omnia dei mandata dirigitur: non occupant obuia. uidit aurum, sciuit hoc terræ esse limum; uidit gemmas, meminit esse aut montium aut maris calculos; uidit illicem ad lasciuiam uultum, scit tamquam aibus cæli ex his 15 sibi laqueis euadendum. resistit ergo coalitis sibi naturæ suæ uitis et omnem uiam iniquitatis odit. ideo itaque et in mandatis omnibus dirigitur, quia ea super terrena desideria diligit: et dirigitur, ne eorum particeps fiat. quibus dicitur: natio praua et peruersa. et omnem uiam iniquitatis odit, ut sit 20 in eo, qui est uia, domino scilicet nostro, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PHE.

Mirabilia testimonia tua, domine et reliqua.

1. Natura humani sensus ea est, ut ea mirabilia habeat, quæ 25 ante conpererit. ex conpertis enim iudicium admirationis

19 Luc. IX, 41.

1 hebreo *V* haebraeo *R* ebraeo *p* grecum *V* munere *RpE* 4 super hunc *ex* super aurum hunc *m. 2 V* 7 cōtinenta *V* saecularium horum *R* cupiditatem *V* 9 ait dehinc *p* ait enī *C* dehinc ait *E* 13 occupant *add. m. 2 V* obuīā *V* obuia *ex* obleuia *p* limum esse *pE* 14 aute montiū *V* 15 illicem *pE* 17 uitam *V* a mandatis omnibus *C* ad mandata omnia *pE* 18 qui ea *V* terrena *ex* rena *m. 2 V* 19 particeps eorum *E* Explicit littera sexta decima incipit littera septima decima feliciter *V* Finit *R* Finit litt. XVI incip. He lit. XVII *C*

Fiū litta XVI incip̄ lita Fe XVII *p* 23 Fe *R* 25 ^{ea} est *corr. m. 1 R* ut ea *add. m. 2 V* quae *ex* que *m. 2 V* 26 cōpererit (re *supr. scr. 3?*) *R* et conpertis *V*.

existit. ceterum nemo poterit ignorata mirari. hæc ideo
 antea commemorata sunt. ut diligentius dicti prophetici ratio
 quæreretur. contra opinionem enim generalis sensus dixisse
 hæc existimatur: mirabilia testimonia tua; ideo
 5 scrutata est anima mea. nam cum prius secundum
 humanam consuetudinem oporteat perscrutari et reperire, et
 reperta mirari: huic testimonia domini ante admirabilia sunt
 et ob id perscrutatione sunt digna. dicti autem huius perfecti
 et pulcherrimi ea ratio est. testimonia etenim dei, id est ea,
 10 quæ sub testibus scripta sunt, etiamsi per obseruantiam legis
 humanam infirmitatem ad cognitionem et famulatum dei in-
 buant, quippe ubi castitas, pietas, pudicitia, caritas, ueritas,
 innocentia, frugalitas et religio mandatur et per quasdam
 religionum consuetudines hostiarumque diuersitates diuini honoris
 15 officium præcipitur, in quibus cum admiratio magna sit pro
 peccatis oblata hostia et datum pro redemptione animæ munus
 et agnus in sacramento paschæ occisus: tamen in his plus ex
 futurorum spe atque doctrina admirationis continetur. hæc
 itaque prophetæ huic admirabilia sunt. sed quia per præsentem
 20 admirationem futurorum atque æternorum bonorum exemplari-
 bus admirabilia sunt, perscrutatur ea. non inquit tantummodo,
 in quo est rerum absconditarum diligens exquisitio; sed per-
 scrutatur etiam, per adiectionem scilicet diligentioris exqui-
 sitionis laborem suum in perscrutatione demonstrans. neque
 25 tantummodo perscrutatur, sed perscrutatur ex anima, ad uolun-
 tatis officium animæ intentione sociata.

2 ante C profetici ex profeti m. 2 V 4 hæc om. V testimonia
 tua domine pE (sed domine ut in cod. VRC ita in text. sacr. gr. et lat.
 abest) 5 scrutata est ea p perscrutata est ea E 6 repperire VR
 (cf. Neue Formenl. II, 473) 7 huic om. pe antea mirabilia C 8 id
 in uers. exeunte add. m. 3 R sunt digna ex sunt et obi digna corr.
 m. 2 V 10 sub testibus ex sub testimonia corr. m. 2 V 11 humanam
 ex humane m. 2 V firmitatē V 12 pietas add. m. 1 V caritas
 om. pe 13 mandator C et om. V per ex et m. 2 V 15 cum add.
 m. 2 V 16 donatum ex donatum V 17 ex futurorum ex ex futuro-
 adque corr. m. 2 V de futurorum E 18 spem adque doctrinam adque
 (del. 2) admirationis V 19 per om. pe præsentem admirationem pe
 21 perscrutatur ex perscrutatur m. 1 V 23 & scilicet C 24 suū ex
 suā p 25 sed perscrutatur add. m. 2 V ex animo V.

2. Sequitur deinde: declaratio sermonum tuorum inluminat et intellectum dat paruulis. et hic quoque sermo forte uidetur a naturæ nostræ consuetudine esse diuersus. cum enim ante intellegendum sit et sic lumine intelligentiæ utendum, quia noctem ignorantiae intelligentiæ adeptæ lumen appellat, propheta tamen dicit declarationem uerborum dei prius inluminare et post inlumptionem intelligentiam præstare. sed quæ sint dei uerba, ante discendum est; et tunc inlumptionis ac postea intelligentiæ ratio præstanda est. uerba dei sunt, quæcumque prophetæ locuti sunt. cum enim Moyses uerbis suis populo Hebræo legis obseruantiam nuntiauerit, tamen in libro eiusdem legis ita scriptum est: et dixit deus ad Moysen: dic filiis Israhel. usus igitur est his legislator uerbis, quibus ei ut uteretur præceptum est. ergo uerba dei sunt, quæ per officium licet humani oris audita sunt. sed et magnus ille propheta ipso iudicio domini nostri Iesu Christi bene locutus, cum dixisset: audi cælum, et percipe auribus terra, ait: quoniam dominus locutus est, et post aliqua, quæ querellis maximis increpabantur, dixit: os enim domini locutum est hæc. hæc ergo omnia dei uerba sunt.

3. Sed declaratio uerborum maxime necessaria est. sunt enim sub uelamine opinionis alterius prædicata, sunt secundum apostolum allegorumenæ, sunt comparatiuis significationibus amphibolæ. testis est dominus hæc eadem per Esaiam ita dicta esse Iudæis infidelibus exprobrans, dicens: auditu audietis et non intellegetis. signata enim omnia

12 Exod. III, 14 cf. Levit. XI, 1. 17 Esai. I, 2 sq. 26 Matth. XIII, 14 cf. Esai. VI, 9.

2 paruulis V 4 cum ex sum corr. m. 2 V 5 nocte ex noctæ m. 2 V nocte C 6 appellat V expellat p declaratione R 7 dī potius V inluminare — post om. V intelligentiæ VRp 9 intelligentia V 10 locuti add. m. 2 V 11 hebreo V haebraeo R 13 dñ VC (quod h. l. textu sacr. gr. et lat. confirmatur) dominus Rp istrahel V 14 ut add. m. 2 V 16 et ipso V 18 auribus percipe R 19 querellis pE quaerellis R et post — dixit in marg. add. p 23 uelamina V 24 allegorumenæ Cp alligorumenæ V allygorumenæ R 25 amphibolæ VRCp testis ex testibus m. 2 V est om. VC esaiam V isaiā p 26 exprobrans et dicens R³VE.

sunt et per solam spiritalem doctrinam resignanda. hæc enim ad Danielum desideriorum uirum dicta sunt: uade, Daniel, quia clausi sunt signatique sermones. ait etiam Esaias: dabitur liber iste in manus hominis scientis
 5 litteras et dicetur ei: lege hoc, et respondet: non possum legere, signatum est enim.

4. Sed declaratio uerborum mysticorum per euangelia præstat, ubi legis occulta et abscondita prophetica mandata domino in corpore manente panduntur, ex quibus primum fides
 10 discitur. ubi enim ea, quæ a prophetis dicta sunt, per eum rebus et operibus explentur. cum uirgo parit, cum deus uerbum est et uerbum caro fit et habitat in nobis, cum muti loquuntur, cum surdi audiunt, cum claudi incedunt, cum leprosi emundantur, cum cæci uident, cum dæmoniaci curantur, cum mortui
 15 resurgunt, declaratio hæc uerborum dei nostram ac naturæ obscuritatem fidei luce clarificat. tunc enim intellegimus resurrectionis gloriam, iudicii potestatem, æternitatis honorem. et intellegimus hæc paruuli, uel ad innocentiam renati uel per ignorationem inperiti. hæc declaratio uerborum dei et
 20 intellegentia paruulis præstita cuius temporis ætatisque res esset, dominus ipse in euangelis demonstrat dicens: confiteor tibi, domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et reuelasti ea paruulis. ecce declarationis et inluminacionis et intellegentiæ

2 Dan. XII, 9. 4 Esai. XXIX, 11. 21 Matth. XI, 25.

2 danihelum *Rp* danielum *C* uade — esaias *om. VRC* 4 sciētes *V*¹
 5 dicitur *R*¹*C* hoc — legere *in marg. infer. add. m.* 2 *V* hæc *E*
 respondebit (*bit alio liquore scr. p*) *pE* 7 euangelia *V* 8 ubi legis *om. C*
 occulta abscondita et *C* abscondita et occulta *pE* mandata *om. VCpE*
 9 fideis *V* 10 ibi *pE* 11 dñs *VRC* dominus *pE* 12 fiat *C* et habitauit *p*
 et inhabitauit *R* loquuntur *VC* loquuntur *R* locuntur *p* 13 audiunt *ex*
 aunt *m. 2 V* clodi *VCp*¹ 14 daemonitici *R* 15 surgunt *C* nostram ac *VR*
 nostrae ac *C* nostrae hanc *pE fort. recte. cf. Acad. p. 27* 16 lucet *C* clarificat
VR illuminat *pE om. C* nunc *pE* 18 et *om. pe* hæc *om. R* paruoli *V*
 19 dñs *add. m. 2 V* 20 paruolis *V* huius *p* ætatis ē & (ut *p*) dñs *Cp*
 21 ipse *om. CpE* demonstrans *C* confitebor *R* 22 domine pater
 caeli *Rb fort. scribendum* domine pater domine caeli *cf. Abh. IV, 83*
 qui *V* 23 a *om. C* et intellegentibus *CRpE* 24 paruolis *V*.

tempus. absconsa enim usque in hos dies hæc declarantur et declarata inluminant et inluminantia intellegentiam paruulis subministrant: fiuntque per hanc intellegentiam sancti spiritus iam capaces.

5. Denique id ipsum sequens sermo subiecit dicens: os 5
meum aperui et adtraxi spiritum; quia mandata tua concupiscebam. non de hoc utique humani corporis ore dixit, quod per labia concluditur ac patet. nam spiritum officio narium magis quam oris haurimus. laboriosius autem aditu oris in animam transfunditur; absolutius uero per naturalem 10
cursum famulatu atque officio narium comseat. sed os scriptura non labiorum tantum, sed et cordis solita est nuncupare. corde enim per fidem patente et desiderio ad hauriendum hiante intellegentia doctrinæ cælestis accipitur. non animæ hoc, sed cordis officium est. apostolus enim ait: animalis 15
autem homo non percipit, quæ sunt spiritus: stultitia enim est ei. et idem doctor gentium ait: lex enim non in tabulis lapideis scripta, sed in tabulis cordis carnalibus. hoc ergo os suum propheta pandens adtraxit spiritum; non enim ultro ingruit. expetendus est, 20
adtrahendus est et infantium modo tamquam lac innocens hauriendum. ideo autem propheta os aperuit, quia meminert sibi in psalmo altero dictum: dilata os tuum, et adimplebo illud, et in lege scriptum sciat: describe hæc in latitudinem cordis tui; corde enim dei prædicatio, non ore 25
suscipitur. et secundum euangelicam prædicationem uerbum dei ex corde malus abripit, quod ultra mel et fauum in ore

15 I Cor. 2, 14. 17 II Cor. 3, 3. 23 Ps. LXXX, 11. 24 Prov. VII, 3.

1 hucusq; est in (*supr. scr. f s̄*) p hæc om. b 3 fiuntque V¹

funt Cpe 7 hui C 8 quod per aliut R 9 offici^o V 10 auditu oris RCp: auditu auri e 11 sed hos Ra 12 solita == est R 13 desiderio C desiderium VR per desiderium pE 14 intellegentiam V¹ 15 apostolus — ait in marg. infer. add. C animalis enim homo pE 18 lapidib; C 20 expetendus et C 22 os add. m. 2 V 24 scit p in latitudine RCpE (ἐν τῷ πλάτος LXX) 25 dī prædicatio ex prædicatio m. 2 V dei uerbum C 26 sed secundum V 27 arripit RC.

delectat. ut enim per os in alimoniam corporis cibum sumimus. ita et per cor ad uiuificandam animam escas doctrinae caelestis accipimus, quae, nisi amplificato et patente corde adtractae quodam modo fuerint, non adibunt.

5 6. Sequitur deinde: aspice in me et miserere mei secundum iudicium diligentium nomen tuum. ad id quod dixerat: respice in me mox addidit: et miserere mei. scit enim dominum etiam in ultionem impiorum poenamque respicere. respexit enim, ut scriptum est, super
10 castra Aegyptiorum et conligauit axes currum eorum. et rursus: respexit dominus super Sodomam et Gomorram. respicit uero non solum ad poenam, sed etiam ad terrorem, cum dicitur: aspiciens in terram et faciens eam tremere. propheta ergo non solitarium hoc
15 orat, ut in se deus respiciat, sed cum miseratione respiciat: neque cum miseratione tantum, sed secundum iudicium diligentium nomen eius.

7. Est quidem ex bonitate dei misericordia; sed promerenda est haec a nobis studio innocentiae, ut respiciat in nos, qualiter
20 respexit in Abraham, qualiter in Isaac, qualiter in Iacob, qualiter in Ioseph, qualiter in Iob, qualiter in Moysen. scit enim ad haec misericordiae suae opera deum solere respicere, cum dicitur: dominus de caelo respexit in terram, ut audiret gemitum uinculorum et soluat filios
25 interemptorum, et rursus: et respexit super filios pauperum et non spreuit deprecationem eorum.

9 Exod. XIV, 24. 11 Gen. XVIII, 16. 13 Ps. CIII, 32. 23 Ps. CI, 20.
25 Ibid. 18.

1 per hos R cibos VCpE 2 ita per Cpe animam om. V 3 adtracta VRCpe 4 et non pb adhibunt Cp 5 aspice ex aspice pos m. 2 V 7 respice ex respi m. 2 V 8 mei om. Vpb dñ V 9 recipere V 10 axes C currum V 11 dñ VC sodaomã corr. m. 2 V 12 gommorrã V 13 ad terram VR aspicias CpE in terra V et facies VCpE 15 sed cum miseratione respiciat in marg. add. p om. R respiciat supr. scr. C respiciat neque cum miseratione add. m. 2 V 19 est om. V a om. V in nos respiciat E 20 isac I isahac C qualiter in ante ioseph om. R et m. 3 supr. scr. & 21 iosef V in moyse VR 22 dño V 23 in terra V 24 et ex ex V solueret E 25 respexit (om. et) RCpE.

secundum ergo hoc iudicium timentium dominum orat, ut deus super se aspiciat et misereatur: ut, si ieiunantem uidet, si miserantem contuetur, si pium ac religiosum in omni opere conspiciet, tunc secundum iudicium eorum, qui diligunt nomen suum, ipse quoque dei miseratione sit dignus. 5

8. Dehinc sequitur: gressus meos dirige secundum eloquium tuum, et ne dominetur mei omnis iniustitia. incedit quidem propheta ex uoluntate sua iustitiæ gressibus, sed scit undique sibi iniustitiæ dominationes imminere. superius orauerat, ut in se deus respiceret ac misereretur secundum eos, qui diligunt nomen suum. misericordiae autem, quam 10 orat, hunc fructum esse sentit, ut gressus sui dirigantur, non secundum sæculi uias, non secundum humanam gloriam, non secundum corporis uoluptates, sed secundum eloquia dei. si nihil impedimenti usquam occurreret, si aduersantes sibi non 15 undique adessent, suis ipse uiribus in ea, quæ agere uellet, confirmabatur. sed ubi insidiæ sunt, ubi bellum est, opus est potioris auxilio, ne in se dominetur omnis iniustitia.

9. Non ut a se absit, sed ne dominetur sui orat. scit per temptationes ad gloriam perueniri. meminit Abraham et 20 peregrinationis iniuria et amittendæ uxoris metu et per immolandi filii dolorem fuisse temptatum. scit Iob omni temptationum esse militia perfunctum. recolit Ioseph, cum a fratribus uenditur, cum a domini sui coniuge ad adulterium compellitur, cum carcere pænæ reseruatur, gloriam maximæ fidei per hæc iniustitiæ temptamenta meruisse. dominationem iniustitiæ propheta 25

1 dño V dñm Cp 2 respiciat CpE 3 spm ac V 4 conspiciet CpE
5 est dignus V 7 ac ne RCpE iniustitia add. m. 2 V 9 undique

ubi Rb 11 misericordia C 12 esse seu gressus C⁸ ui V qui R dirigitur C diriguntur R⁹ 13 saeculum V¹ 14 uoluntates C uoluntatem V sed om. V eloquium CpE 15 occurreret ex occurreretquam m. 2 V 16 essent V 17 confirmaretur E 18 post omnis del. in m. 2. V, deinde desunt ibi uoces iniustitia — ne dominetur, quæ a m. 2, ut uidetur, in margine super. nunc putrefacto additæ erant 20 peruenire C et ante peregrinationis om. R 21 iniuriam V 22 filio V dolore ex dolorem R fuisset V¹ temptatum add. m. 2 V scit iob — perfunctum om. R 23 militiam V iosef V uinditur V 24 ad om. V 25 poenae seruatur V ponere seruatur C maxime V iniustitiæ C iniusta R.

metuit, temptationem uero eius non recusat. dirigendos autem esse a domino gressus suos secundum eloquia sua meminit, ne iniquitas, quæ temptatura sit, potestatem possit habere dominandi.

- 5 10. Post quæ id consequitur: redime me a calumniis hominum, et custodiam præcepta tua. humana temptatio grauis non est apostolo dicente: temptatio autem adhuc non adprehendit uos, nisi humana; sed calumnia grauis est. calumnia autem ea est, uel cum bono operi
10 facinoris mali nomen adscribitur, uel cum specie blandiente internæ malitiæ uirus occultitur. neque enim eius directæ maliuolentiæ opus est, sed fallax et subdolum et sub specie bonæ uoluntatis malitiæ operatione desæuiens. et difficile est cauere a talibus, qui sub nomine fratrum inimici sunt, sub
15 nomine amicorum hostes sunt, sub filiorum specie parricidæ sunt, sub unanimitate coniugum ineuitabile malum sunt. Abel iustum Cain scelestus per familiaritatem fratris occidit. Noe deo probatum Cham filius eius inrisit. Esau Iacob exulem esse a paterna domo fecit. ualidissimum diaboli præliatorem
20 Iob sola uxor eius temptauit inflectere. hunc ipsum sanctum prophetam quæ calumniæ hominum fefellerunt? quotiens Sauli proditus est? quotiens, quibus in locis ageret, nuntiatum est? ubique ei calumniantium insidiæ adfuerunt.

11. Nouit hæc dominus domesticæ calumniæ scandala gra-
25 uissimum solere fidei excidium adferre, dicens: quod si oculus tuus dexter scandalizat te et si pes dexter aut manus scandalizat te, erue et abscide abs te.

7 I Cor. 10, 13. 25 Matth. XVIII, 8.

1 metuiuit *V* 2 suo^s *V* 3 posset *R* 6 ut custodiam *RpE* 8 adhuc *om. R CpE* adprehendat *CpE* 10 nomen *ex non m. 2 V* uel cũ *Vp* uel ut *C* 12 maleuolentiæ *s* opus est — malitiæ *in marg. add. p* speciæ *R* speciem *V* 14 a *om. Cp* 15 amicorum *ex inimicorum m. 2 V* 16 sub unianimitatem *V* sub specie unanimitate *C* sub specie unanimitatis *pE* ineuitale *p* 17 scaelestus *VR* 18 iob *C* exulem *V* 19 ut paterna *V* paterna *Cpe* domo *ex domu R* diaboli prædiatoram *V¹* præliatorem diaboli *pE* 20 san^o t^{um} *V* 22 proditorest *V* 25 quod oculus *C* 26 tuus *om. V* et ipse dexter *C* 27 te *pr. l. ex et corr. V.*

non de membris corporum hæc locutus est, cum scandala nec pes nec manus posset adferre; sed de coniunctissimis nobis ac maxime necessariis membris — quia omnes unum corpus sumus in Christo — hæc iubet, ne domesticis calumniis ac scandalis penes nos manentibus aliqua nobis iudicii die uitiorum labes adhæreret. ergo propheta si ab his redemptus esset, custoditurum se præcepta dei pollicetur, quia istæ domesticorum omnium calumniæ impedimentum fidei frequenter adferrent.

12. Dehinc sequitur: faciem tuam inlumina super seruum tuum et doce me iustificationes tuas. — uultus domini quidem est super facientes mala, ut expugnet de terra memoriam eorum, sed sicut deus respicit ad pœnam, respicit et ad misericordiam; ita et uultum suum ad utrumque deflectit. sed hanc faciem domini ad inlumptionem suam propheta orat. ex maiestate enim et uultu dignantis nos dei lumen accipimus, et deflexus in nos misericordiæ suæ uultus ad gratiam spiritalis uirtutis inradiat. uel certe cum iudicii die aderit, cum uisibilis nobis in gloria paternæ maiestatis adsistet, tunc nos faciei suæ lumine inluminabit. ut enim quædam metalla atque gemmæ naturæ suæ fulgorem in ea, quæ sibi proxima erunt, refundent et æmulantem speciem ex uicinia speciei suæ præstant, ut et Moyses ex contemplatione dei gloriæ lumen accepit ita, ut honorem gloriæ suæ contemplari populus non posset: sic et propheta seruum se dei confitens illuminari orat et conformis secundum apostolum effici gloriæ dei et iustificationes dei doceri, ut a se non ex parte neque per legis umbram, sed facie ad faciem et spiritali contemplatione cernatur.

11 Ps. XXXIII, 17. 25 cf. Phil. III, 21.

1 corporum hæc *add. m. 2 V* scandalo *V* 2 nec manus nec pes *Cp* possit *(pE* 3 maxime *om. R* necessariis in membris *V* 4 sumus *om. RC* iubeat *RC* modesticis *C* 5 paenes *V* iudicii de *C om. pE* 6 labis *V* adhaereat *E* 8 adferent *C* 10 me *om. V* 15 uultum *V* dignantis *VR* uidentis *pE* 17 aderit uisibilis *V* 18 in gloriam pater maiestati *V* adsistit *V* 19 inluminauit *V* 20 gemmæ *add. m. 2 V* sunt, refundunt *E* 21 ex uicinia specie suæ *R* ex uicina sui specie *pb* et ut *E* 22 gloriæ dei *CpE dñ V* 24 seruum — conformis *om. V* confitens — iustificationes dei *om. C* confitens *om. p* orat \equiv *R* p̄cat' *pE* et conformis — gloriæ dei *om. p* 27 cernantur *R*.

13. Dehinc ait: exitus aquarum transierunt oculi mei: quia non custodierunt legem tuam. conscius peccatorum ueterum ex historia ipsa docetur; licet toto se ad deum corde direxerit, tamen, quia et peccati sui dolorem psalmo
 5 anteriore et ipse iam scripserit tunc, cum Nathan propheta arguente crimen suum recognouit et fleuit, nunc quoque non desinit ueræ pænitentiae lacrimis facti ueteris crimen abluere dicens: exitus aquarum transierunt oculi mei: fontes scilicet lacrimarum suarum fontes fluminum esse transgressos.
 10 hæc enim pænitentiae uox est, lacrimis orare, lacrimis ingemescere et per hanc confidentiam dicere: lauabo per singulas noctes lectum meum, lacrimis stratum meum rigabo. hæc uenia peccati est, fonte fletuum flere et largo lacrimarum imbre madefieri. sed seruauit cum ratione temporis et fidei
 15 iam immobilis firmitate dicti quoque sui temperatissimi modum. de præterito enim dixit: quia non seruauerunt legem tuam. confessio quidem criminis semper in tempore est, quia oportet peccati pænitentiam non desinere; finis autem peccati anterioris est temporis: quia uera peccati confessio est sine
 20 intermissione temporis pænitere, peccati uero pænitentia est ab eo, quod pænitendum intellexeris, destitisse. atque ob id propheta nec confiteri peccatum desinit et peccatum ex præterito confitetur.

11 Ps. VI, 7.

1 dehinc sequitur CpE 3 et historia C ut historia pE toto se ad dñm (dñm V) corde VR se toto ad deum corde C toto corde pa 4 direxit p 5 anteriore ipse C ante re ipsa pa tum cum Vp
 natam V 7 uere V faciti R 9 luminum R transgressus V 10 ingemescere ex ingemere m. 2 V ingemiscere pE 11 et per — dicere add. m. 2 V 12 lacrimis meis CE 13 forti flectu C et labor V 14 imbrem R¹ madaedferi V sed seruabit cum V sed seruiuit cum C sed scdm pe rationē pe et fidei etiam Cpe 15 firmitati V firmitatem pe dicit quoque R inter quoque et sui del. lumen m. 2 V temperatissimi corr. m. 1 V temporati C temperauit pe 18 oporteat CpE autem ex pænitent corr. m. 2 V om. C 19 uero V 22 confiteri V Littera XVII explic. incipit littera XVIII; feliciter sado V Finit: Sede R Finit lit. XVII incip. Sadt (Sade p) lit. XVIII Cp.

ZADE.

Iustus es, domine, et rectum iudicium tuum et reliqua.

1. Indefessa et perseueranti fide necessarium est, ut immobilis in nobis et inconeussa confessio sit, ne uel aliqua temporum
 iniuria aut persecutionum dolore commoti deuotionis studium
 relaxemus, sed, si quando morbi uexabunt, passiones et cruciatus
 corporum desæuiant, damna defetigabunt, luctus et orbitates
 affligent, semper utamur hac, qua nunc propheta usus est uoce
 dicens: iustus es, domine, et iustum iudicium tuum. 10
 mandasti iustitiam, testimonia tua et ueritatem
 tuam ualde. meminerimus enim primum eum, qui uniuersorum
 dominus est, iustum esse, et iudicia eius recta esse. cur
 enim in suos iniquus sit? cur in eos, quos ipse genuit,
 iniustus sit? bonitatis suæ immensitas non sinit istud de eo 15
 existimari. genuit nos non ad iniuriam, genuit non ad originis
 nostræ naturæ dolorem; si quid est, quod patimur, ex iudicio
 bonitatis suæ accidit. uinci diabolum patientiæ nostræ uirtutibus
 delectatur, et probari nos per luctus et dolores et damna
 desiderat, ut nihil in seruis suis sæculi potestas sibi esse iuris 20
 et dominationis intellegat. quæcumque iussit, iusta et testata
 et uera sunt cum augmento adiectionis: ualde enim uera sunt.

2. Et quia rarum est horum obseruantem esse, et difficile
 est inconeussam fidem inter has sæculi procellas et inter hæc
 humanorum uitiorum naufragia dirigere, quia, si quid aduersi 25
 accidat, prona in deum querella est. deum enim inter damna
 sua auarus accusat. deo cum inuidia fletuum suorum orbatus
 irascitur. deo iniustitiam, qui ad confessionis gloriam perse-
 cutionibus probatur, exprobrat. uniuersorum stultissima hæc

6 iniuria ut *V* iniurię aut *C* 7 si *om.* *Cp* morbi *om.* *V* 8 deseuiant
 corr. *m.* 2 *V* defetigabunt *VR* defatigabunt *CpE* 9 uoce *supr. scr.*
m. 1 *R, om.* 10 et rectum *pE* 11 mandasti iustitiam tuam et uerita-
 tem tuam ualde *V* mandasti iustitiam tuam *RC sed cf. lin. 21* 13 quæ *R*
 14 iniquos *R*¹ 16 existimare *Cp* 18 accedit *V* uirtutis *V* 20 in
 seruos suos *pE* 21 damnationis *b* 24 hæc *om.* *Cp* 26 accidit *pE*
 in dñm *ex in dñō m.* 2 *V* q.rella *V*¹ quaerella *V*² *R* 29 exprobrat *ex*
 exprobratum *m.* 2 *V* exprobratur *C* uniuersorum *ex uersorum m.* 2 *V.*

querella est, cum iniustitiæ deum per inpatientiam impii doloris
 accusant. et idcirco propheta subiecit dicens: tabescere
 me fecit zelus tuus, quia obliti sunt uerborum
 tuorum inimici mei. dei zelo ad omnia uitia nostra et
 5 crimina exanimatur propheta. habent hanc etiam naturæ
 humanæ consuetudinem, ut, si quando eorum, quos diligimus,
 uoluntati aduersari aliquos uiderimus, zelo eius, cui non paretur,
 utamur. quantus autem nobis dolor est, cum unum ex dei
 populo effici uidemus sæculi ministrum et operarium diaboli et
 10 uas mortis et materiam gehennæ! zelo ergo dei irascitur,
 quisque Christianum ieiunii die luxuriantem conuiuuiis uiderit.
 zelo dei irascitur, qui insolentem in fratres ministrosque con-
 spexerit. zelo dei irascitur, quisque deuersari in stupris sancti-
 ficatum iam in Christo corpus arguerit.

15 3. Zeli huius et apostolos meminisse accepimus, cum dominus
 templum ingressus flagello ex funibus omnes uedentes et
 ementes eiecit, et eius zeli, de quo scriptum est: zelus
 domus tuæ comedit me. efficimus enim nos interdum
 templum dei, aut domum negotiationis, aut speluncam latronum.
 20 templum enim dei, secundum apostolum, corpora sunt, quæ in
 Christo sanctificata sunt. et hæc eadem corpora, cum cogitamus
 atque agimus stupra, cædes, furta, falsitates, rapinas, speluncam
 latronum constituimus; aut cum sæculi negotiis et negotiationum
 commerciis laboramus, tunc domum dei domum negotiationis
 25 efficimus, ut, quæ orationis sedis esse debebat, fiat uel latibulum
 latrocinantium uel domus negotiationis. hoc ergo zelo dominus,
 ut istius modi homines de templo eiciat, commouetur. usi

17 Ps. LXVIII, 10. 20 cf. I Cor. 6, 19.

2 et idcirco — dicens *om.* C 3 obliti sunt V¹ 5 examinatur VCp
 habet RE natura humana pE 7 pareretur R 8 unus V¹ 9 opa-
 toriū p(A)e 11 quisq; Cp quisq; R quis se V quisquis E 12 qui
 insolentem — irascitur *om.* R 13 quisque V quisq; Cpα quisq; R
 quisquis ε diuersari pE diuersa C 15 meminisse ex meminit m. 2 V
 accipimus VC 16 ex ^u ^{bu} finis *corr.* m. 2 V de funibus C uidentes V
 21 et *om.* V 22 spelūcas V¹ spelunca C 23 aut cum ex aut m. 2 V
 cum autem CpE negotiantium V 24 cūmerciis C 25 sedes R³pE
om. C 26 negotiationum VCpE.

sunt et hoc zelo probabiles et accepti deo uiri. nam et Phinees
 ob hunc zelum meruit iudicium pacis æternæ. cum enim
 fornicati essent filii Israhel, et dei zelo incitatus in pœnam
 eorum fuisset, tunc ait dominus: Phinees, fili Eleazar
 filii Aaron, requiescit animatione anima: quia 5
 zelauit zelum meum. sanctus ille et in cælestem habita-
 tionem raptus in corpore Elias propheta ait: zelans zelauit.
 quia reliquerunt te filii Israhel et prophetas tuos
 occiderunt: et ego derelictus sum solus.

4. Tenet itaque et prophetam zelus iste. uidet enim inreli- 10
 giosas damni querellas, impios luctuum fletus, profanam legis
 dei obliuionem: et ideo hæc agentes inimici eius sunt.
 nullum enim religiosus uiris cum talibus esse ius amicitiae
 potest, quando declinandi et detestandi sint odio inreligiosorum.
 nam id ipsum psalmo altero docetur, cum dicitur: odientes 15
 te, domine, odiui et super inimicos tuos tabe-
 scebam: perfecto odio oderam illos. Abrahæ quoque
 dominus dixit: qui te maledixerit, maledictus erit.
 et inimicus ero inimicis tuis et aduersantibus te
 aduersabor. si Abrahæ inimici deo inimici sunt, quales 20
 nobis esse oportet. quos deo uidemus inimicos?

4 Num. XXV, 11. 7 III Reg. 19, 10. 15 Ps. CXXXVIII, 21 sq.
 18 Gen. XII, 3.

^{bi}
 1 probales accepti V finees VRp 2 ob hoc V 3 filii israhel V
 in pœna V 4 sic VC (nisi quod V habet: eliazar — filii aaron — zelum
 eum (: animationē), finees filii eleazar filii aaron sacerdotis sedauit
 furorem meum a filiis iebarhe in eo quod requieuit ab animatione
 anima mea (mea in uersu exeunt. add. m. 3) quia zelauit zelum meum R
 finees filius eleazar filii aaron ⁱrequiescere fecit animationē animę mee quia
 zelauit zelum meum p(A)e 6 habitationem om. C 7 helias Rp propheta
 (om. ait) C profetauit R zelans ex zelani m. 2 V 8 derelique-
 rant (pE ^t et filii israhel V 9 derelictos V 10 et hunc prophetam
 pE 11 quaerellas VR luctum V profanas V 14 detestandi (om.
 et) (pæ detestandique ε 15 id om. C 16 suos tabescenbam V 19 ad-
 uersantibus tibi ¹(t p) pE 20 quare nobis V 21 oportet V.

5. Causam deinde adfert, cur eos oderit, qui uerborum dei fuerint obliiti; non enim sunt inania, non terrena, non leuia. ait enim: ignitum eloquium tuum ualde: et seruus tuus dilexit illud. non explicat proprietatem uerbi huius latina translatio. quod enim nobiscum ignitum, id græce πεπυρωμένον scribitur. πεπυρωμένον autem id significat, quod tamquam conflatum igne purgatum sit. et quæcumque metalla igne conflantur, sordem in se alienam atque inutilem non continent; totum, quidquid in his residet, uerum et perfectum et omni uitiorum contagione purgatum est, ut eloquium dei aeternorum in se bonorum fidem testans. hinc illud est, quod in euangelis dominus ait: iota una aut apex non præteribit ex lege, donec omnia hæc fiant. uera enim omnia sunt et neque otiose neque inutiliter constituta dei uerba; sed extra omnem ambiguitatem superflue inanitatis ignita, et ignita uehementer, ne quid illic esse, quod non perfectum ac proprium sit. existimetur. hæc itaque diligit seruus eius. non solum hæc agit. sed etiam diligit, quia operationi obœdientiæ præstat dilectionis operatio. obœdientia enim sola plerumque terroris est; ceterum dilectio non nisi ex deuotæ mentis uoluntate proficiscitur.

6. Dehinc ait: adulescentior sum ego et contemptus: iustificationes tuas non sum oblitus. ex persona

12 Matth. V, 18.

1 quæ R cum V 2 non terrena ex terrena m. 2 V leu^a ia V 4 tuus om. p 5 latini V¹ quid V id græcæ R in græco C 6 ΠΕΠΥΡΩΜΕΝΟΝ V ITETPYPΩΜΕΝΟΝ (et sic etiam posteriore loco) R ΠεῦραΜCñ C ΠεῦρωΜΕΝΟΝ p ΠΕΠΥΡΑΜΕΝΩ V Πεσῦρωεñ C ΠῦσῦρωεΝΟΝ p 7 quæcumque (om. et) (pE quæcum V 8 sedē p(.1) fecē e 9 residet C 11 dei est aeternorum ph dei et aeternorum C continens fidem pE fidem C 12 unum (pE cf. Neue Formel. I, 576) apix V 13 hæc omnia RpE omnia C uera hæc omnia V 14 otiosæ R otiosa ex otiose m. 2 V 15 dei om. Vⁿ superflue corr. m. 2 V superflua R 16 esse ex est m. 2 V 18 hec V 19 obydientiae V (oboedientiae — operatio om. C; in pe hæc omnia decurtata et interpolata sunt ita: quia operatio non obediētiæ solū s. plerumq. terroris ē ceterum cet.) 20 deuota (pE.

quidem sua propheta hæc loquitur, sed competunt et nostri temporis populo. et quatenus id Dauid de se dixisse credatur, absolute ostenditur. Samuel enim propheta uenire ad lesse domum a deo iussus est, ut unum ex filiis eius in regem ungueret. quo cum uenisset, adesse omnes filios lesse iubet. uidet deinde natu maiorem, specie pulchrum, habitu et proceritate eminentem: sed responso ita monetur: ne inspexeris in pulchritudinem eius ac magnitudinem, quia non ita uidet homo, ut deus. homo enim in facie uidet, deus autem in corde. adest et secundus, adest et tertius, adsunt et omnes, quos tunc Iesse præsentibus habebat: sed nullus de præsentibus existit, qui placeret. uerum quia propheta Samuel non mendacem sciret eum, qui se adesse iussisset, et ex his, qui præsentibus erant, intellexeret nullum a deo esse dilectum, lesse ait: numquid est tibi adhuc filius? qui respondit: est mihi modicus, quem reliqui in pastoralis. hic ergo electus a sancto spiritu et unctus in regem est: et ex iuniore atque contempto gloriam et prophetæ et regis accepit.

7. Ad populum uero, qui et iunior est et ante contemptus est, hæc ita pertinent. erat enim in uitii sæculi, erat in ignorantie nocte. erat in agresti ac rustica et ruinosâ terreni corporis domo. sed hic iustificationum dei non obliuiscitur, hic reprobato populo seniore iunior in hereditatem familiæ eligitur. emit enim Iacob primogenita Esau, quæ sibi ille tamquam moriturus inutilia existimauit. seit has populus iunior natiuitatis

7 I Reg. 16, 7. 15. Ibid. 11.

3 samuhel *RC* uenit *ex* ueni *m.* 2 *V* 4 unum in marg. add. *C*
^{omnes} ^{esse}
 5 ungeret *CpE* quo *ex* quod *R* qui *V* adiesse filios *ie* iubet uenire
 uidet *V* 6 maiore *V* 7 ita monetur *pe* amonetur *C* ne add. *m.* 2 *V*
 8 in *om.* *pe* 9 in faciem *VR* 10 ideset et secundus *corr.* *m.* 1 *V*
 adest tertius *e* et tertius adest *C* et tertius *R* 11 iesse *R* iesses *V*
 13 mendatiū *C* 14 iussisset *ex* iussit *m.* 2 *V* et add. *m.* 2 *V* *ex*
 iis *E* 15 electum *CpE* 16 dereliqui *RCpE* 17 hic *om.* *Cpe* a
 spiritu sancto *pE* 20 qui iunior est *C* 21 erat in ignorantie nocte
^{ae}
om. *Cpe* 25 primogenitusau *corr.* *m.* 2 *V* ille *om.* *pe*.

suae primitias æternas nec morte intercipi posse. has igitur non obliuiscitur, quas senior et desperauit et uendidit.

8. Denique id ipsum sequenti uersu docet: iustitia tua in æternum, et lex tua ueritas. has iustitias non cogitauit 5
populus ex Aegypto progressus, cui mare aruit, cui columna nubis de die, nocte autem columna ignis famulata est, cui mannam matutinam cælum subministrauit, cui uiginti septem regna cesserunt, cui Iordanis stetit aridus, cui muri Iericho ad sonum exercitus et arcæ testamenti circuitum conciderunt. has 10
dei iustitias scit populus, qui est iunior, æternas. has, quia æternas sciret, emit fide; has, quia moriturum se crederet senior, uendidit infidelitate. populo enim iuniori lex ueritas est. nam uere nunc ab eo circumcisio cordis per Iesum iteratur ad uitam, uere per mare huius sæculi transit in promissam 15
sibi terram, uere caelestem mannam sumit æternus. uere in Iordane lætatur renatus, uere pascham agni sanguine liberandus immolat, uere in azymis sinceritatis fermento antiquæ malitiæ purgatur: iam non legis ei umbra, sed ueritas est.

9. Seit autem ob hanc ueritatis confessionem multis se persecutionibus hic iunior populus urgeri. hinc enim sunt in toto 20
orbe terrarum beata fidelium confessorum et sancta martyria. hinc plures patrimoniis spoliati, exiliis dispersi, uincti, cæsi, usti, necati; sed felici semper mandatorum meditatione omnia, quæcumque ingruerunt, confirmatæ fidei uirtute uicerunt. et 25
ideo ait: tribulatio et angustia inuenerunt me: mandata autem tua meditatio mea est. urgeant licet

2 senior desperauit *R* 3 iustitiæ tuæ *pE* 5 ex *om. V* 6 nubis — autem columna *add. m. 2 V* 7 manna matutinum *CpE* ministrauit *C* 8 ad solū *VC* 9 circuitu *p* 10 dei *om. p* quid est *C* as qui æternas *C, om. V* 11 enim fide *V* as quia *V¹* 13 nunc ex nun *V* ab eo (e *ex corr.*) & circumcisio *R* 15 caeleste manna *CpE* eternū *pe* 16 pascha *CpE* 17 uere *add. m. 2 V* sinceritatis epulatur fermentoque *pE* antique *R om. pe* 20 hic *add. m. 2 V* urgeri *R* arguit *C* 21 beata — *R* fidelium *om. V* martyrio *V* 22 patrimoniū *V* expoliati *pE* exilis *R* dispersi *V* uincti *C* 23 necati *ex negati R* sed felici *om. V* sed fidei *CpE* 24 ingruunt *R* 25 ait *ex agit m. 2 V* angustia *RCpE cf. Sabatier II, 246* 26 urgeant *CpE*.

pugnæ, intententur exilia, proscriptiones adhibeantur, mortes non dico inferantur, sed cum pœnarum ingeniis innouentur, uox tamen ea esse semper fidelis uiri debet: tribulatio et angustia inuenerunt me: mandata autem tua meditatio mea est non ui occupante, non obliuione temporis subrepente meditationem a nobis mandatorum dei abesse conueniet. 5

10. Dehinc ait: æquitas testimonia tua in æternum: intellectum da mihi eorum et uiuifica me. non contentus est dei testimonia in præsens tantum æqua et existimare et exspectare: æquitatem eorum in æternum sperat et per superiores tribulationes et angustias obtinere ea, quæ æterna sunt, nititur. nihil æternum esse diues ille euangelicus existimans beatitudinem præsentem suam pœnali morte mutauit. æterna autem dei testimonia Lazarus pauper exspectans et Abrahæ sinu continetur et miseriam uitæ laboriosæ beatæ quietis honore demutat. horum intellegentiam propheta orat. donum scilicet inter multa dona præcipuum spiritualium gratiarum, et per eam uiuificari se deprecatur. sicut enim nunc in præsens testimonia dei et mandata meditatur, ita exspectat æterna; et sicut uiuit corporis uita, ita per intellectum, quem a deo accepit, ut æterna gloria uiuat, expostulat. 15 20

KOPH.

Clamaui toto corde meo, exaudi me, domine; iustificationes tuas requiro et reliqua.

1. Inter multa euangelicæ doctrinæ præcepta silentium a nobis orandi dominus exigit, ut taciti et ex secreto cordis 25

1 intententur *ex* intenduntur *R* intenduntur (*infestētur* *V* adhibeantur adhibeantur *V* 4 angustia *RCpE* me *h. l. om.* *V* 5 non ut occupante *R* 6 conueniat *Vp¹* conuenit *E* 8 eorum *om.* *R* uiuificer *p(A)E* uiuam *R* cf. *Sabatier l. c.* 9 existimare (*om.* et) *Cpe* 10 sperat *ex* spem *m. 2 V* 13 sua *ex* suā *R* suam uitam *V* 14 ≡ 1 = Lazarus *p* eliazar *V* 15 laboriose *corr. m. 2 V* 18 se uiuificari *E* depraecatur *VR* 19 exspectata æterna *V* expectat æterne *C* 20 ita et per *pb* Explicit littera octaua decima incipit littera XVIII feliciter *V* Finit *R* Finit littera XVIII incip. *Coph* lit. XVIII *Cp* 23 in toto *h. l. R* sed *cf. injr., V h. l. dñe* habet post meo sed *cf. p. 522, 4* 24 requiram *R* 25 euangelicæ *V* 26 exegit *VCpE*.

deprecemur neque in eo uocis potius sit officium quam mentis:
 deo orationis nostræ secreta, quia secretorum inspector est,
 audiantur. ergo contrarium euangelicis institutis uidetur hoc.
 quod ait propheta dicens: clamaui toto corde meo,
 5 exaudi me. domine; iustificationes tuas requiro.
 sed scit propheta clamorem potius cordis oportere esse, non
 uocis, et ideo de corde clamat. non hic elatæ uocis sonus
 est neque corporalis auditio, sed clamor fidei, clamor mentis.
 usque ad dei thronum non nisu uocis, sed fidei spiritu efferen-
 10 dus. ille enim ad deum corde clamat, qui magna postulat.
 qui caelestia precatur, qui æterna sperat, qui innocentis timoris
 uiuit officiis.

2 Sic et in huius mundi exordio iustus Abel etiam peremp-
 tus magna loquitur et clamat. scriptum est enim: uox san-
 15 guinis fratris tui clamat ad me. non humilis sanctorum
 querella est, nec depressa fidelium oratio est. altum est, quod
 postulat, excelsum est, quod expectat, clamore personum est,
 quod precatur. urgebat Pharaon infestis dei populum agminibus,
 mare rubrum fugæ obsistebat, conclusus undique Israhel iam
 20 ad mortem uidebatur hoste proximo, mari obuio. inter hæc
 nullam Moysi ad deum uocem fuisse scriptura testatur, stabat
 mæstus, stabat tacens, sed secreto cordis sui personans et
 orationis suæ fide clamans. uox enim istud diuina testatur

14' Gen. IV, 10.

1 deprecemur *R* precemur *e* precaremur (praecaremur *V*) *V* *Cp*
 potius sit *scripsi* potius *R* potius esset *V* *CpE* 2 secreto *p(A)* 3 au-
 diantur *scripsi* audiatur *VR* et auditor *C* auditore *p(A)* audiente *E*
 4 in toto *Cpb* ex toto *e* 5 dñe *ex* dñs *m. 2 V* requiram *R* *CpE*
 8 est *om. V* 9 dñi tronum *VR¹C* thronum dei *E* non nisi *V* non *e*
 efferendus *VpE* efferendus *R²* hæc ferendus *R¹C* 10 ad eū *V* a dō
C toto corde *E* 11 trena spñit *p(A)* qui innocentis — officiis
om. C 14 magna *ex* magni *m. 2 V* loquitur ^{uoce} et *C* 16 q. rella *V¹*
 quaerella *V²R* querella *pE* depraessa *VR* 17 postulant *V* *Cp* quod ex-
 spectat — personum est *om. Cp* expectant *V* 18 precantur *Cp* farao *VR*
 19 israhel *V* 20 ad *om. p* uerebatur *Cp* urgebatur *e* mare *Vp*
 21 nullam iã *C* 22 mestus *V* 23 fidem *V*.

dicens: dixit autem dominus ad Moysen: quid proclamas ad me? silebat uir ille; sed oratio fidei eius clamor ad deum est. nouit et apostolus hunc in uiris fidelibus spiritus esse clamorem, cum dicit: spiritus enim in cordibus nostris clamat: abba pater. penetrat hic silentii clamor usque ad aures dei, sed aures non clamorem, sed fidem audientes: fidem, quæ non terrenas opes poseat, non gloriam inanem caducamque desideret, non quæ moritura corporis gaudia prece-
tetur. exiguis quidem epistulas suas apostolus litteris scribit et communis hæc ei elementorum atque apicum forma est, sed nouit ingentes has esse litteras suas dicens: ecce qualibus uobis litteris scripsi mea manu, magnitudinem sensuum et præceptorum utilitatem litteris talibus comprehendens. clamat igitur propheta ex toto corde. et quia ex corde clamat, ut audiatur, orat: et auditus hæc postulat, ut iustificationes dei exquirat. scit has esse occultas et latentes et umbra legis obductas. has optat inquirere, ad quas multis opus sit magnisque rebus, clamore cordis, exauditionis merito, inquisitionis officio.

3. Sed qui clamauit, ut audiretur et inquireret iustificationes dei. nunc clamat, ut saluus fiat et custodiat testimonia dei. quantæ autem modestiæ ordinem tenuit! non statim clamorem suum sperare ausus est proficere in salutem. prius fuit, ut auditione dignus esset; prius fuit, ut iustificationes inquireret. merenda fuit auditio, adhibenda inquisitio: et salus post

1 Exod. XIV, 15. 4 Gal. IV, 6. 11 Gal. VI, 11.

2 silebat ur (*corr. m.* 2) ille V silebat uir ille (at uir in ras.) R silebat ille Cp 3 erat Cp, om. e 4 enim om. C 6 isq. V¹ 7 et nō gloriam V 8 moriatura V moritur C daudia C præcetur VR 9 epistulas V epistolas RCpE in litteris V 10 cummunis C ei supr. scr. m. 1 R aelementorum R 11 has ingentes pb 12 uobis ex nobis m. 2 V 13 comprachendens VR 14 ex toto de corde V qua V & audiatur C 15 exitaditus hæc C 16 as V occultas et R occulte et C 17 obtat Cp 18 inquisitionos V 22 tenuitur C in clamorem C 23 proficere in salutem prius nisi iustificationes dī inquireret merenda cet. Cp 25 ē salūs C.

ista speranda. nos uero salutem tamquam debitum postulamus et, ueluti deo sit hanc eandem præstare necesse, primis ab eo precibus oramus. atque utinam cordis clamore loqueremur! labia tantum nostra sensu peregrinante, quod
 5 nesciunt, inurmutant, et corporis officium mens in res alias occupata non sequitur. propheta uero, cum post tot præcedentes antea preces, ut saluus esset, orasset, salutis ipsius stipendium docet dicens: et custodiam mandata tua. hæc fidei nostræ militia est, custodire mandata et ueluti secreto
 10 fidelissimo hunc thesaurum depositi et commendati nobis præcepti reseruare.

4. Qui uero clamauit et testimonia dei, id est sub testibus cælo ac terra et angelis scripta, custoditurum se professus est. addidit adhuc et meritum salutis obtinendæ dicens: præueni
 15 in maturitate et clamaui, in uerba tua speraui. non exspectauit infirmam a uitii senectutem, neque deferuescentibus longo usu luxuque æstibus frigidæ ætatis tempus elegit; sed maturitatem omnem fide et religione præuenit, uincens per continentiam iuuentutem et comprimens lasciuientes annos et
 20 senectutis maturitatem modestæ et castæ adulescentiæ tranquillitate præueniens. et prophetæ clamor est sperantis in dei uerba, non aliquando, sed semper. finis enim nullus est spei nostræ, sed in cælestes res semper extenditur et in æterna dei promissa procedit. nullum tempus uacuum habet, nullum
 25 otiosum.

5. Denique id sequitur: et præuenerunt oculi mei

2 uelud Cp necesse om. C 3 habeo C præcibus VR 5 corporis officium scripsi corporis **** R corporis V officium corporis CpE
 6 p̄centes C 10 thēsaurum V thesaurum R tesaurū p tesauo C
 11 præceptis V 12 uere C 13 hac terre C se om. C 14 ad meritum p(A) obtinendæ salutis VCpE 15 in maturitate h. l. scripsi, cf. quæ secuntur et Sabatier II, 246 adn. (ἐν ἀωρίᾳ LXX, cf. Ambros. ad h. l. 16: „Graecus ἐν ἀωρίᾳ dixit, quod est ante horam, ante tempus“) in maturitate codd. in in maturitate Bened. in adn. et in uerba Cp̄b tua semper speraui Efort. recte, cf. lin. 22 16 uitii C ad uitia p(A)b 17 usu luxuriæ pE aetatibus frigidæ ætatis R sed in maturitatem Cp(A) 18 fidem V¹ 19 et ante senectutis om. b 21 sperantes V 26 et om. Cp.

diluculo, ut meditarer eloquia tua. qui in maturitate clamorem praeuenerat, nunc ipsos dies meditationibus praeuenit. uigilat ille diluculo, non expectat, ut grauatos somno oculos lux infusa proturbet. uigilat ille et ipsum redeuntem lucis ortum orationibus obperitur: nunc prophetarum dictis occupatus, nunc 5 psalmodum hymnis intentus, nunc patriarcharum et sanctorum gestis negotiosus, omne eloquium dei in omni tempore et assiduitate meditatus.

6. Dehinc sequitur: uocem meam exaudi secundum misericordiam tuam, domine: secundum iudicium 10 tuum uiuifica me. discamus modestiam ex dictis prophetarum, ut superiore clamore cordis, iustificationum inquisitionem, custodiam testimoniorum dei et continentiam iuuentutis et antelucanæ meditationis uigilias: et per hæc omnem in misericordia dei spem reponens postremo audiri uocem suam secundum 15 misericordiam rogat, et misericordiam secundum iudicium dei postulans. nos si semel ieiunamus, satis fecisse nos arbitramur; si aliquid ex copia domesticarum facultatum inopi damus, impleuisse nos iustitiam credimus: ieiunantes, ut aut placeamus hominibus aut corpora cibus fessa releuemus, et inter ipsa ieiunia stupra, 20 cædes, iniurias, odia cogitantes; donantes autem exiguum nescio quid, dum pulsantem fores nostras inopem non sustinemus aut

1 deluculo *V* ut *add. m.* 2 *V* in maturitate clamorem scripsi (similem eloquendi uarietatem Hilario familiarem saepius inuenimus) in maturitate clamorē *Re* in maturitate clamore *Vb* in maturitate clamore *Cp* 2 *inter* praeuenerat et nunc *C* inser. ille diluculo 3 deluculo *V* 5 obperitur *V* obperitur *R³* operitur *R¹pE* operiretur *C* occupatur *V* 6 hymnis *ex ignis m.* 1 *V* ymnis *p* 7 omni *Rpb* in omni *om. pb* 11 modestiam tuam *ex V* 12 ut superiore *C. Schenkl* interpunctione mutata tot superiorem *R* ut superiorum *V* tot superioribus *CpE* clamorem *VR* inquisitione *pE* 13 custodia *pE* continentia *pE* 14 uigiliis *pE* uigilasset *C* et *om. p* et *ed. post Lipsium usque ad Bened.* in misericordiam *corr. m.* 2 *V* 15 reponentes *ed. post Lips. usque ad Bened.* 16 *post* et misericordiam repetitum rogat *del. m.* 2 *V* 17 postulat *E* ieiunamis *R* ieiunia *C* satis satis fecisse *corr. m.* 2 *V* 18 inplesse *V* 19 aut impleamus hominibus *C* 20 releuemus *ex reuellemus V* ipsa *om. V* 21 cædes *om. RCpe cf. Acad. p. 36* et odia cogitantes *V* odii cogitationes *R* autem *om. C* 22 pulsantem *V* pulsantes *RC* pulsantis *p(A)* inopes *C* moras *p(A)*.

dum bonitatis famam inani et otiosa hominum opinione sectamur — et deberi nobis, ut audiamur, existimamus. sed totum a deo propheta sperat, totum ex misericordia eius expectat. in operibus quidem bonitatis totius ipse perfectus est, sed satis
 5 esse hoc sibi non putat ad salutem, nisi secundum miserationes dei et iudicia misericordiam consequatur.

7. Numquam autem otiosus est, numquam non infestantes insectantesque proximi sunt: uita eius omnis secundum scripturæ fidem in insidiis fuit. sed et quisque nunc placere deo uult,
 10 displiceat impiis necesse est. et ideo ait: adpropiauuerunt persequentes me iniqui; a lege autem tua longe facti sunt. hæc quidem de se, cuius infestata fuit undique uita, dixisse creditur. sed qui in psalmo hoc humanæ doctrinæ ordinem tenet, ad eruditionem nostram omnia temperauit, ut
 15 cognosceremus eos, qui proximi iniuriæ fidelium fierent, a dei lege longe abesse. quanta enim fit in sanctos iniuriæ accessio, tanta fit ex dei lege decessio. cauendum autem est, ne quando nos aduersum fratres ira commoueat, ne quando inuidia stimulet, ne quando æmulatio inritet, ut aliquid in eos inreligiosum ac
 20 fastidiosum agamus, quorum iniuriæ eum adsistimus, tum a dei lege desistimus.

8. Dehinc sequitur: prope es, domine, et omnia mandata tua ueritas est. alio in loco legimus: deus adpropians ego sum et non deus a longe, dicit dominus.
 25 non corporalibus locis deus continetur, neque finibus aut spatiis diuinæ uirtutis immensitas coartatur. adest ubique, et totus

23 Hierem. XXIII, 23.

1 bonitate famis *V* otiosa fama sectamur *V* 4 totus *p* 7 non *om.* *C* 8 insectantes *C* et insectantes *p* sunt — fidem in *om.* *V* 9 et *om.* *p* quisque *V* quisq; (*p*æ quisq *R* quisquis *e* cf. *Acad.* *p.* 29 10 et idcirco *pb* adpropiauuerunt — iniqui *om.* *R* ap,ppinquauerunt *C* 11 iniqui *V* cf. *Sabatier II*, 247 *adu.* iniquitate *C* iniquitati *pE* 13 creditur *V* fort. recte in *om.* *V* 15 a dī longe longe *V* 16 in sanctis *Re* 18 aduersus *Cp* 19 aut fastidiosum *Cpb* 23 est *om.* *E* sed cf. *p.* 528, 15 in *om.* *V* 24 de longe *CE* longe *Rp* 26 quoartatur *C.*

ubicumque est: non pro parte usquam est, sed in omnibus
 omnis est. beatus apostolus Atheniensibus philosophiæ inanitate
 ridiculis pro contione respondens ait: non longe a nobis
 manentem quærimus deum: in ipso enim uiuimus
 et mouemur et sumus. et spiritus dei, secundum pro- 5
 phetam, repleuit orbem terrarum. et rursum: nonne
 cælum et terram ego inpleo? dicit dominus. nihil a
 deo uacat, nihil indiget. ubique est modo animæ corporalis, que
 in membris omnibus diffusa a singulis quibusque partibus non
 abest. etiamsi priuata quædam ei et regia in toto corpore 10
 sedis est, tamen in medullis, digitis, artubus infunditur. iam
 si corruptis aliquibus corporis membris recisione erit necesse,
 cum usum suum eadem membra uitis emortua non habebunt.
 id, quod putre caducumque carnis est, sine detrimento animæ
 recidetur. ipsa enim corporis nostri anima sanis et integris 15
 admixta membris est; et cum eadem fuerint putria et recidenda,
 non sequitur.

9. Hæc quidem superflue diuinæ naturæ ad comparationem
 similitudinis conferuntur: quia inconparabile est. quidquid æter-
 num est, nec recipit configuratæ ueritatis speciem ininitiabilis 20
 diuinitatis exceptio. sed intelligentiæ nostræ istius modi coap-
 tatur exemplar, ut per id secundum cælestium dietorum
 auctoritates incorporalem et inmensum deum circumscripto huic
 et corporali mundo intellegeremus admixtum. uitiosis uero et
 per opera sua emortuis non inesse. quin etiam adhuc diui- 25
 narum atque inuisibilium rerum intellectus ex contemplatione
 corporalium rerum naturisque sectamur. solem uidemus in

3 Act. ap. XVII, 28. 5 Sap. I, 7. 6 Hierem. XXIII, 24.

cū

1 ubiq; p non pro parte — omnis est om. C omnibus omnis ex
 omnis m. 2 V 2 athiniensibus V 3 cōtione V ctione p contentione C
 a nobis ex a nobis est m. 2 V 5 et sumus et mouemur V 6 et reple-
 uit C orbem terram R 7 et terra V inplebo V 8 ubi est V
 9 singulis (om. a) pb 11 sedes R³pE artubus ex artibus m. 1 V
 artibus RC 12 recisione ex præcisione m. 2 V 14 caduceae pb
 demento V¹ 15 reciditur R integris ex integra m. 1 R 16 et putria Cpb
 putrida e 19 conferentur C quidquid in aeternum est V 22 doc-
 torum Cp 23 auctoritatis VC auctoritatem E 25 per opere sua V
 non add. m. 2 V adhuc ad diuinarum V 27 sectatur pb.

quadam cæli parte, prout ei cursus est, demorantem: et certe ubique protenditur, ubique adest et, quantus per omnia est, ita ubicumque tantus infunditur. sed si clausas domorum fenestras incidet, lumen quidem illius præsto est, sed ipsa sibi
 5 lucem eius, quæ obserata sunt, denegabunt.

10. In omnibus igitur uitæ nostræ operibus circumspecti et ad deum patentes esse debemus; primum, ut liberis et per innocentiam patulis cordibus nostris lumen suum dignetur infundere; deinde, ut nos in diuinitatis suæ sinu agere credamus neque eum abesse, cum irascimur, cum cædimus, cum
 10 contemnimus, cum maledicimus, cum inebriamur, cum libidinemur, cum diuina et humana neglegimus, maiore contumelia eius, intra quem hæc agimus, peccantes.

11. Sed ad id etiam illud accedit, quia mandata sua ueritas
 15 est. nihil illic anceps, nihil dubium, totum ueritatis absolute perfectum est: quæ hoc maiore periculo negleguntur, quo magis ueritatis præcepto sunt constituta.

12. Quatenus autem id propheta cognouerit, subdidit dicens: initiis cognoui de testimoniis tuis, quia in æternum fundasti ea. hæc licet propheta de se dicat legem
 20 dei ab exordio ipse cognoscens, uniuersæ ætati tamen congruunt, quæ ab institutione mundi doctrinis dei sit erudita. qui enim statutam Adæ uoluntatis legem meminit, qui ipsam illam Euæ creationem didicerit, qui maledictionem serpentis
 25 audierit, qui clausum uitæ lignum Cherubim flammeo gladio conuertibili legerit, qui occisi Abel clamantem sanguinem sciet,

3 ita ubique *Vp*¹ ita ubicumque est *e* si in clausas *e* 4 fenestras *V*¹ incedet *V* 5 obseruata *R* obscurata *Cp* 6 uestrae *V* 7 patientes *R* 8 cordisb. *V* 9 uti *VCp* 11 contempnimus *RC* cõtendimus *V(r)* maledicemus *V* maledimus *C* 13 eius *om.* *VRC* quam *R* 14 accidit *C* 15 illic *ex lic m.* 2 *V* 17 præcepta *E* 18 subiecit *Cpb* 19 in
 i
 initiis (ihitiis *R*¹) *RE* qua *V* 21 uniuersa tamen *C* uniuersæ tamen ecclæ *p(A)* 23 statutam *mdae R* statuta *adae V* 24 euuæ *VR*¹ quia maledictionem *C* 25 audierit *om.* *Cp* cherubin in *V* cherubin *Cpe* 26 et conuertibili *VE* et cūuertibili *p* scierit *E*.

qui pœnæ et in Cain et in Lamech numerum reputet, qui translatum Enoch, qui reseruatam Noe, qui benedictionem Sem et Iaphet et maledictionem Cham scrutatus sit, qui Melchisedech sacerdotem, qui Abraham electum, Isaac promissum, Iacob prælatum, Ioseph uenditum, sanctificatum Iudam, Moysen nutritum, eruditum et post ingentia latæ legis sacramenta in uerbo dei mortuum, et Iesum diuisorem promissæ terræ et auctorem iteratæ circumcissionis intellet, profecto uti propheta uoce poterit: in principio cognoui de testimoniis tuis; quia in æternum fundasti ea. in omnium enim superius memoratorum uirorum uita atque gestis æternorum bonorum spes continetur, et per eos ad doctrinam euangelicæ prædicationis inuimur. sed quæ fundata sunt, in ædificationem futuræ domus præparantur. ædificamur enim secundum beatum Paulum super fundamentum prophetarum et apostolorum, in quibus testimonia dei fundata sunt in æternum, ubi exstruetur caelestis illa et regia ciuitas sancta Hierusalem, quæ domus angelorum frequentantium et electorum primitiuorum est, cuius fundamenta sunt uiui lapides pretiosæque gemmæ in Christo uiuentes, resurgentes, regnantes, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

RESCH.

Vide humilitatem meam eteripe me: quia legem tuam non sum oblitus et reliqua.

1. Multa quidem nobis atque magna sanctus propheta fidei confessionisque suæ toto in psalmo proposuit exempla, per quæ

14 cf. Ephes. II, 20.

1 et in Cain — reputet *in marg. add. C* chain *p* cham *e* lamech *V* et qui *V* 2 enoc *C* qui *ex a* qui *m.* 2 *V* 3 iafet *VRp* melchisedec *V* 4 habraham *V* 5 electum *V* 6 isac *V* promissam *V* 7 ioseph *V* moysen *V* 8 post *om.* *V* sacramento *V* 9 et in iesum *C* promissæ *om.* *Cp(A)* 10 intellegit *Cp* 11 commemoratorum *V* 12 iestis *C* actu *p* 13 inuimur *V* sed *cū p* sed in *C* 14 extruitur *RC* 15 ille *V* domos *V* 16 electorum *V* 17 diuini lapides *V* 18 exsurgentes *C* Explicit littera nona decima incipit littera XX feliciter *V* Finit *R* Finit litt. XVIII incip. Khes (Res *p*) litt. XX *Cp* 19 humilitatē *ex utilitatē m.* 2 *V* 20 toto proposuit (posuit *p*) in psalmo *Cp*.

formam se ipsum ceteris credendi, agendi, intellegendi, igno-
 randi, sperandi, precandique constituit, euangelicum uirum per-
 perfecta legis obseruatione consummans. et quamquam omnia, que
 uel diuinæ uoluntati placita uel humanæ spei proposita sunt.
 5 aut agat aut testetur aut speret, meminit tamen, in quo obser-
 uantiæ genere mandatorum omnium caput ac summa consistat,
 scitque, quid a domino suo etiam ipsis, quibus committendæ
 clauēs cælorum erant, apostolis quæreretur. namque cum inter
 se opinionibus ac studiis dissiderent sibi que singuli principatum
 10 humana contentione præsumerent, dum præstantiorem se ceteris
 unusquisque esse aut optat aut poscit, dominus, mēriti huius ac
 nominis præmium unde petendum esset, ostendens ait: qui
 uult esse ex uobis maior, fiat omnium minimus:
 omnis enim, qui se humiliauerit, exaltabitur, et qui
 15 se exaltauerit, humiliabitur. in humilitate scilicet docuit
 omnia fidei nomina et præmia contineri. utilissimum itaque
 est obœdientes diuinis præceptis omnem intra se ipsos humana
 insolentiæ ac petulantia inanitatē fractam protritāque cohi-
 bere, seseque dei et magnificentia et miseratione reputata
 20 intra humilitatis modestiam continere.

2. Ob quod hic nunc sanctus et rex et propheta et deo ac
 domino suo secundum carnem in seminis sui originem deputatus
 inter has sæculi infestationes ac spiritalium nequitiarum pugnas

12 Luc. XXII, 26. 14 Matth. XXIII, 12.

I in se ipsū C in se ipso pb agendi supr. ser. C om. V intel-
 gendi om. Cp 2 præcandique V predicandique C euangelium uerum
 perfecte C 3 consumans R 5 aut seruet p 6 capud V Rp suma^m V
 7 ipsis ex ipsisque m. 2 V ab ipsis Cp 11 unumquisque V esse aut
 om. Cp 12 esset ex est m. 2 V esse C ostendens om. C 13 omni-
 bus C 14 enim om. V 16 fide V cf. Bücheler — Windekilde Decl.
 p. 67 sed h. l. cum solus cod. V, qui totiens litteram final. omittit, huius
 genetiui formae testis sit, eam in tertium recipere dubitari nomina ex
 omnia m. 2 V et add. m. 2 V 17 obœdientes R obrepentes C
 obrepentis (s eras.) p ipsū p humane V 18 cphibere Cp 19 magni-
 ficientiam et miserationem V magnificentie et miserationi p(A) repu-
 tatū Cp(A) 20 contineri C 21 propheta (om. et) Cb a domino C
 22 secundum -- seminis sui in marg. add. C origine VC deputatus
 om. R.

sola ac tali ad dominum precationis suæ ambitione proclamat:
 uide humilitatem meam et eripe me: quia legem
 tuam non sum oblitus. non regni opes, non spiritum
 prophetiæ, non alia aliqua humanæ iactantiæ nomina conspici
 in se, sed humilitatem precatur. non enim aduersum insectantes
 se armis belli resistit, nec humanæ indignationis inpatiens rapit
 ad ultionem suam et potentiæ tempus et regni. sed sciens
 hanc diuinæ uoluntatis esse sententiam: mihi uindictam,
 ego retribuam, dicit dominus, non obliuiscitur legis dei
 in humilitate retinenda, sed eripi se ob id, quia sit humilis,
 deprecatur, memoriam legis dei in humilitatis conseruatione
 esse declarans.

3. Reseruans itaque omnia iudicio diuino et eripi se ob
 humilitatis meritum deposcens, qui in nullo aduersum dei con-
 stitutiones, aduersum odia humana, aduersum præsentium mo-
 lestiarum patientiam moueretur nihilque in hoc nunc sæculo
 sibi de his iudicandum esse decerneret, consequenter hæc
 addidit: iudica iudicium meum et redime me; prop-
 ter eloquium tuum uiuifica me. magnæ et securæ
 conscientiæ uox est iudicii sui iudicium postulare, ut ad id,
 quod statutum a se sibi que conplacitum est, etiam diuinæ
 sententiæ examen exoptet. non hic aut alios aut se ipsum
 diiudicans corrupti sensus opinione deflectitur, neque a ueri
 iudicio ira aut gratia aut odio aut amore decedit, non ignarus
 huius euangelici mandati: quo enim iudicio iudicaueritis,
 iudicabitur de uobis.

4. Sed ne ille quidem iudicii sui iudicium pertimescit, qui
 ait: ego autem non iudicaui quicquam scire me,
 nisi Christum Iesum et hunc crucifixum. in hac
 igitur iudicii sui securitate propheta tempus redemptionis

8 Rom. XII, 19; cf. Deut. XXXII, 35. 25 Matth. VII. 2. 28 I Cor. 2, 2.

1 ad (a V) dñm VCp 4 humanaet V¹ 5 aduersus V 9 et ego RpE
 10 retinendae Cpb 13 diuino iudicio V 14 aduersus dñ V 16 in-
 patientia C inpatientia p(A) 17 uindicandum V(r) discernere C
 19 aeloquium et sic fere semper R saecuræ V 20 iudicis ex iudicii
 n. 3 R iudicis C suis C 23 iudicans Cp 24 decidit C dicit V
 25 iudicio om. V 29 xpm ihm V iesum christum C ihm p 30 sui
 add. m. 2 V securitatem V.

expectans redimi se et propter eloquia dei uiuificari precatur. uenundati enim sub peccato per redemptionem et iustificationem in sanguine domini liberamur. hoc legislatio, hoc omnis spiritus prophetiæ, hoc patriarcharum spes, hoc angelorum uoces, hoc
 5 toto in sæculi tempore diuini eloquii sermo testatus est: ob quod redimi ac uiuificari se deprecatur.

5. Sed hæc eadem eloquia dei, ut piis spebus uitam redemptionemque denuntiant, ita impiis non relinquunt. nam expectationem prophetæ hæc de peccatoribus mox secuntur: longe
 10 est a peccatoribus salus, quoniam iustificationes tuas non exquisierunt. non habet ueniam ignorantio uoluntatis, quia sub scientiæ facultate nescire repudiatae magis quam non repertæ scientiæ est reatus. ob id enim longe a peccatoribus salus est, quia non exquisierunt iustificationes
 15 dei, cum utique non ob aliud consignatæ litteris maneant, quam ut ad uniuersorum scientiam notionemque defluerent. sed sciens propheta, cum a peccatoribus non exquirentibus iudicia dei salus longe sit, iuxta tamen dominum esse his. qui recto sunt corde, secundum etiam illud apostoli: uos, qui eratis longe,
 20 facti estis prope, ne et ipse et ab ipso salus longe sit, cognitionem iustificationum dei expetit.

6. Non ignorat, quantum in his sacramentum nostræ salutis expressum sit per quasdam præfigurationum æternarum in rebus præsentibus notionem; in Hebræo scilicet sex tantum

19 Ephes. II, 13.

1 præcatur *VR* 2 enim *add. m. 2 V om. R cf. præf.* et redemptionem et iustificationem *Cp* 3 in sanguinem *V* liberabimur *Cpb* 5 toto sæculi *pb* 7 speb; (*b in ras.*) *R* spem *C* 8 relinquunt *R* 9 secuntur *VC* sequuntur *R* sequuntur *pE* 10 quoniam ex
 q{ *p* 11 uenia ⁱⁱⁱ *corr. m. 2 V* ignorantio *C* 14 exquisierint ex exquisierunt *R* 15 cum utique non *scripsi nō* (non *R*) utique non *VR* cum non utique *Cpb* nam utique non *e* manent *e* 16 ut *om. VR* scientium *V¹* notionem *p* 17 profeta *V* profecto *C* iustificationes *pb* 18 solus *V* iustum tamen *p* deum *V* domino *R* deum *Cp* 20 ne et —
 cognitionem *om. C* ne & ab ipso salus *pe* 23 expressum *V* posuit *V¹* æternorum *C* 24 notionem ex notionibus. *m. 2 V* hebreo *V* hebraeo *R.*

annis seruiente, et post hoc idem sexennii tempus et terra
 omni in otium relinquenda et fructibus eius etiam bestiis depu-
 tandis, in iubelæi quoque anni, id est quinquagesimi lege, per
 quam et laxatis pactionibus debitorum et agris omnibus ad
 dominorum, si qui forte uenissent, iura redeuntibus noua et
 cælestis rerum omnium et remissio et reformatio prænuntiatur. 5
 et quia ab his, qui ista non exquisierint, salus longe est, totus
 in exquirendis his propheta detentus et diuinæ atque æternæ
 misericordiæ iustificationes in speculo contemplans subiecit:
 miserationes tuæ multæ, domine, ualde: secundum 10
 iudicia tua uiuifica me. ualde itaque multæ sunt
 miserationes dei; modum enim humanæ opinionis excedunt.

7. Sed confidentem in his prophetam ac se uiuificandum in
 dei iudiciis sperantem multorum extrinsecus odia et insectationes
 fatigant. uerum misericordiarum eius, quarum secundum eun- 15
 dem prophetam non est numerus, non inmemor a testimoniis
 eius non declinauit. sequitur enim: multi, qui perse-
 cuntur me et tribulant me: de testimoniis tuis non
 declinaui. non pellitur, non mouetur: et cum multi perse-
 quantur, ne declinat quidem. 20

8. Sed qui ita in mandatis dei permanet, ut ab insectantibus
 inpelli deflectique non possit, habet, quod se graui dolore per-
 turbet, se etiam usque ad tabem liquescentis quodam modo
 animæ dissoluat: cum se a testimoniis dei non declinante alii
 a dei timore desciscunt et susceptam legis fidem pactionemque 25

1 hoc om. C sexeni V sexaⁿi C et terra in omnis in V hac terra
 omnis in C t^ra omⁿi in p 3 iubelei R iobelei V quodque V quin-
 quagensimi V 5 uenisset corr. m. 2 V noua caelestis Cp 7 non
 ista E exquisierit V exquirunt p totus om. Cp 8 adque terrenae V
 10 multae sunt domine Cp 11 iudicium tuum Cpb 13 confidentem C
 confidemus V 15 quorum VRC 16 non inmemor de testimoniis pb
 non innumeratæ testimoniis C 17 persecuntur VRC persequuntur pE
 19 repellitur p(A) impellitur e persecuntur Cp 20 ne ex non ne m. 2 V
 nec R 21 ita ex dem corr. m. 2 V 22 dolore ex dolore dolore
 m. 2 V non solum perturbet pb 23 se etiam e sed etiam VRpb sed
 etiam his C tabem ex turbem m. 2 V liq.^{ue}s*****s corr. m. 2 V
 24 animo V 25 a dei lege pb a lege dei C.

conrumpunt. hos habet æstus, has tantum defatigationes sentit propheta, cum dicit: uidi non seruantes pactum et tabescebam: quia eloquia tua non custodierunt. consignati testamenti Israhel heres nuncupatus est et audita de monte domini uoce respondit: omnia, quæcumque dixit deus, et audiemus et faciemus. at uero ubi diis alienis adorauit, ubi omnium se scelerum uitiis contaminauit, pactum et audita nuncupationis et professæ obseruationis amisit. eloquia enim dei non custodierunt, quæ se facturos auditurosque responderunt. nec noua propheta huius super præuarcationem populi tabes est; quippe cum et dominum ipsum ad impietatem Hierusalem inlacrimasse noscamus, et ex doctrina eadem super inpenitentes apostolus fleat et insuper ipse, si quis scandalizetur, uratur.

9. Sed qui dolet super non seruantes pactum atque tabescit, mandatorum in se dei non refugit examen. dicit enim: uide, quoniam mandata tua dilexi, domine: in tua misericordia uiuifica me. parum propheta est, per metum explere mandata, sed ea magis diligit, quia extra necessitatem timoris sit dilectionis operatio. et quamquam amor legis potior quam metus sit, non tamen ita sui fidens est, ut non magis uiuificari se per dei misericordiam deprecetur. non nunc se ille uiuere putat, sed uitam exempto hoc mortali corpore et absorto in gloriam immortalitatis expectat.

5 Exod. XXIV, 3. 13 cf. II Cor. 11, 29.

1 defatigationes *V* defetigationes *p* 2 et *om.* *V* 4 israhel *V* heris *V* 5 post respondit 5—6 *lit. eras. R* 6 ad uero *VC* is *V* deis *R*¹ deos *R*³*pE* alienos *R*³*pE* cf. *Georges Ier. I, 136* 7 aborauit *V*¹ pactum audita *(p)* 8 et professæ obseruationis *om.* *(p)* 9 se esse *VE* 10 responderat *V* fort. recte præuarcatione *VpE* cf. *p. 339, 19* 11 et dñi *Cp* 12 in hierusalem *V* iherusalem *C* ex *om.* *V* 13 fl&u *C* 15 sed quid *V* sup (*up euan.*) *R* 18 per me *C* 19 qua *C* extra ex ex *m.* 2 *V* 20 sit in *V* si *C* amoris legis *V* 21 fidem est *V* ut magis *C* 22 per misericordiam dei *E* per misericordiam *(p)* 23 illi *V*¹ uiue *V*¹ exemplo *C* 24 absorto *VR**(p)*, cf. *Georges Wortf. p. 5.*

10. Scit sibi hoc iam in exordio creationis suæ esse promissum, cum a deo dicitur: faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram. hoc super hominem principium uocis est dei, cum ad imaginem interminatæ æternitatis originis nostræ exordium conderetur. certus ergo se uita illa atque in imagine dei esse uicturum, ait: principium uerborum tuorum ueritas: in æternum omnia iudicia iustitiæ tuæ. uerba dei caelo et terra prætereunte non transeunt. quæcumque de labiis eius effusa sunt, non inrita sunt. æternæ sunt iustificationes, æterna iustitia est. principium ergo uerborum dei ueritas est; neque de se, id est de hominis creatione, ullum alium anteriorem dei scit esse sermonem quam ut secundum imaginem dei ac similitudinem fieret. hæc itaque indemutandæ ueritatis est constitutio: sic in principio uerborum dei ueritas est, ut nouus homo, regeneratus in Christo, uiuat deinceps secundum æterni dei, id est caelestis Adæ imaginem iam æternus.

SIN.

Principes persecuti sunt me gratis et reliqua.

1. Grauius quidem propheta Dauid et regis Saul et principum populi odia insectationesque sustinuit, quia piæ conscientiæ constantiam ferre impietas professa non potuit. sed conformans euangelicum deo atque apostolicum uirum non ignarus est

2 Gen. I, 26.

1 sit C' enim sibi b 2 cum ad hoc dicitur V 4 homine pE indeterminate C' 5 origo nostra in exordium († exordio in marg. add. p) Cp(A) 6 in imaginem R imagine CE 9 de clabiis V¹ 10 non inrita sunt om. Cp aeterna erunt V aeternae R et aeterna l'pE 11 ergo om. Cp uerborum tuoz (suoz p) Cp 12 illum aliū V alium Cp anteriorem V interiorem C' 14 inmutandae Cp 15 dei om. Cp ut om. V 17 caelestis ad imaginem C id est — imaginem om. p(A) aeternis p aeternus añ C' Explic***** uicensima incipit littera XXI feliciter V Finit R Fin. litt. XX inc. Sin litt. XXI Cp 20 Dauid om. Cp principium V 21 odia insectationeque V odia insectationesq R odia et insectationes E odia insectionis C' odii insectationes p sustinet p 22 substantiam V sed conformans euangelica dñi et apostolicam uiam non ignarus cet. C' sed confirmat euangelicū dñi ad apostolos dictū nam ignarus cet. p(A) 23 euangelicum V.

euangelici sermonis, quo ait: tradent enim uos et flagellabunt in synagogis, et stabitis ante reges et potestates in testimonium illis et gentibus. quin etiam constantiam prædicationis insinuans et confessionis gloriam
 5 docens ante eos fuerat adhortatus dicens: omnis, qui confitebitur me coram hominibus, et ego confitebor eum coram patre meo, qui est in cælis: qui autem negauerit me coram hominibus, et ego negabo eum coram patre meo, qui in cælis est. siue igitur
 10 dedicatus ex lege, siue etiam in euangelii gloriam præparatus, qui neque Saul populoque eius causam insectandi se reliquisset et per multa principum et gentium odia sciret cælorum regnum sæculo nuntiandum, confidenter hæc deo loquitur: principes persecuti sunt me gratis: et a uerbis tuis formidauit cor meum. metuit enim negari se, si negaret.

2. Sed cum beatæ huius insectationis præmia non ignoret domino dicente: beati estis, cum uos persequentur et dicent omne malum aduersum uos propter iustitiam; gaudete et exultate, quoniam mercis uestra
 20 copiosa est in cælo, post principum odia formidinem uerborum dei ita consequentibus temperauit: lætabor ego super eloquia tua, sicut qui inuenit spolia multa. fuit ergo formidinis, ne persecutionibus principum aut indigne subderetur aut cederet, quia et causam odiorum præbuisse non
 25 sancti est, et dei gratiam metu sæculi amisisse sine uenia sit. sed spolia inuenisse uictoris est: certe ea ex se præbuisse iam uicti est. cum his itaque insectationibus propheta non frangitur

1 Matth. X, 17 sq. 5 Ibid. X, 32 sq. 17 Matth. V, 11 sq.

1 qui ait *V* 5 antea *V* omnes *V*¹ confitetur *R* 6 cora^m *corr.*
m. 2 *V* confitebor *ex* confitebitor *m.* 1 *V* 7 qui autem — in caelis
 est *om.* *Rp* 9 siue igitur deo dicatus fuit etiam in *C* qui *g* dō dignus
 fuerit in *p* 11 populo *R* 12 et per gentium *V* sciret propter
 caelorum regnum *Cpb* 13 renuntiandum *Cpb* 14 gratus *V*¹ 16 beata *p*
 ignorat *V* ignoraret *C* 18 omnem *V*¹ 19 merces *RCp* 20 formidinē
supr. scr. m. 1 *R* uerbi *Cp* 23 aut indignae *R* indigne *Cp* aut digne
coni. Bened. in adn. 25 metus *C* 26 inuenire *VCp* se *add. m.* 2 *V*.

et odia principum fide uincit, refert quædam impietatis spolia de uictis. scit enim secundum euangelia ligatum esse in domo sua fortem et armis suæ potestatis exutum diripienda iam de se fidelibus spolia præbuisse. lætatur ergo nunc in eloquiis dei, tamquam qui multa spolia inueniat, cum fracta impiorum potestate et uictor fide permanens omnibus eos armis seu impietatis seu crudelitatis exuerit. 5

3. Sed huius lætitiæ adfectus non inest, nisi et in diuinæ legis dilectione et in execratione iniquitatis, quia neque defugere quisquam nisi quod odit optabit neque nisi quod diligit obtinere nitetur. lætatus ergo, tamquam super spolia multa, subiecit: iniquitatem odio habui et abominatus sum; legem autem tuam dilexi. iniquitatem ergo odit et diligit dei legem. 10

4. Sed diligens dei legem non in his tantum, quæ per obædientiam legis explentur, intentus est: ad aliquid autem se aliud necesse est per opus legis extendat. et quo præterea in officio sit, audiamus: septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tuæ. sanctus propheta primum, quod agit, diligit, opus scilicet legis, quia uitiorum omnium et usus reciditur et uoluntas. sed postea iudicia iustitiæ dei laudat. hæc enim, ut sæpe admonuimus, plus significant, quam agant, dum gesta ipsa notionem nobis æternæ dispositionis insinuant: ut sabbati requies, ut Hebræus puer, ut terra otitura, ut annus 15

1 principium *C* uicit *C* refert *V*¹ spolia *om. C* 2 euangelia *et sic fere semper V* legatum *V* in domum suam *VC* in doma sua *p* 4 in ecclesiis dei *R* 5 cō *ex cū m. 2 V* 6 potestate uictor *Cp* fidē *p'* seu calliditatis *Cp* 8 non est *V* 9 in execrationis *V* 10 quod erit optabit *V* 11 nititur *R* super *om. C* 12 abominatus *V*¹ *p* 15 sed diligens dei legem *om. V* non in hæc *pb* per obydictiam *V* oboedientia (*p* 19 iudicia *add. m. 2 V* 20 legis *supr. scr. C* 1 qua *corr. m. 1 R* qua *p*²(*A*) 21 et uoluntas ei' sed *C* 22 ammonuimus *R* admonuimus *ex* &monuimus *C* monuimus *V* significat *V* agunt *V* 23 iesta *C* ipsa *om. b* nobis *om. C* 24 ebreus *corr. m. 2 V* haebreus *R* agnus *C*.

quingagesimus sub imaginis sacramentorum momentis intelleguntur. hoc ergo in die septies laudatur.

5 Ac non ambiguum est, cur laudis hic numerus sit. hæc enim eadem uel in die uel in puero uel in terra uel in anno
 5 atque annis sub sanctificatione huius numeri continentur, cum usque ad illam quingagesimæ æternam requiem, quod est sabbata sabbatorum, septenus numerus expleatur. multa autem de numeri huius sanctificatione sunt cognita, ut ipsa dierum constitutio, ut angelorum throno dei adstantium electio, ut
 10 spiritalium potestatum et requiescentium gratiarum in domino plenitudo. certe iudicia iustitiæ dei hoc in numero laudari a propheta conuenit, per quem et in quo earundem iustificationum uirtus et constitutio continetur.

6. Non alius autem nunc prædicationis propheticæ ordo est, quam
 15 fidei. nam et tolerantia persecutionum et formido uerborum et lætitia eloquii et odium iniquitatis et amor legis et laudatio iustitiæ et omne omnino, si quod aliud in lege mandatum est, in huius tantum præcepti obseruatione concluditur: diliges proximum tuum sicut te ipsum. hoc holocaustis, hoc sacrificiis omnibus maius est, unum atque idem
 20 sibi meminisse cum alio corpus esse, qui Christi est, et ut corpus suum, id est ut se ipsum, amare, qui proximus sit.

17 Rom. XIII, 9.

1 qui quingagesimus *V* et sic in seq. sub imaginis sacramento non parū momenti esse intelleguntur *Cp*, 3 ac non ex ac cum non *m. 2 V* quur *R* sit in ras. *m. 1 R* sit ex sic *m. 2 V* 4 uel in die *om. Cp*
 in
 ī puero *V* puero *R* uel in terra *om. C* 5 adque *add. m. 2 V* sanctificatione ex sanctificationi *m. 1 R* sanctificationem *V* huius ex nuius *m. 1 R* 7 sabbatū sabbatorum *p* sabbatorum *C* 8 sanctificationis *C* 9 constitutio *R* *****entium electio *V* adstantium electorum *R* (in *R* ut angelorum — electorum *supr. ser. m. 1*) 11 iudicia *om. C* in numero prophetam (propheta *C*) laudare (laude *p*) conuenit (*Cp* 12 per *add. m. 2 V* 15 et tolerantie *V* et tolerantia *C* & ad tolerantia *p* formido (*om. et*) (*Cp* inter uerborum et et lætitia *C* inser. :
 temperare pax ergo retinenda est *cf. p. 539, 6* 16 eloqui *V* eloq̄ *p*
 amor laudis legis *corr. m. 2 V* et laudatio — omne *om. C* 18 ^{cœlu} dimur
R concludimur *V* 19 diligis *V* tamquam te ipsum *R CpE* 21 cum aliis *p* q̄ christi *p* ē&t *C* ēēt ut *p*.

sequitur enim: pax multa diligentibus nomen tuum. et non est illis scandalum. apostolus non quæ sua sunt, sed quæ aliorum cogitans carne se abstenturum in sæculum, ne fratrem scandalizet, professus est. adeo perfectæ caritatis et pacis tenuit adfectum, ut ab ipso uitæ communis usu, dummodo causam offensionis abscideret, temperaret. pax ergo retinenda est, et non quod unicuique, sed quod uniuersitati congruat, expetendum est, quia secundum euangelium utilius sit in uitam non uenisse quam scandalum minimis intulisse.

7. In his itaque pacis caritatisque præceptis manens propheta euangelicæ spei desiderio detentus est. scit enim, in quo uel quis finis sit legis, cum ait: expectabam salutarem tuam, domine, et mandata tua feci. salutaris Iesus est. hoc enuntiatio ex hebræo nominis, hoc ad Ioseph angelus est locutus, hoc Simeon exinde in pace remittendus agnouit, hoc reddita nobis per eum salus edocet. in eo autem mandata dei se proficitur fecisse, quod salutare domini expectet, declarans omnia legis mandata aduentu dei unigeniti contineri.

8. Testimonia quoque dei custodiuit uehementerque dilexit dicens: custodiuit anima mea testimonia tua et dilexi ea uehementer. custodiui mandata tua et testimonia tua, quia omnes uisæ meæ in conspectu tuo. agens propheta sub iudice et scrutatore cordium deo in custodia mandatorum testimoniorumque dei permanet, non in uias sæculi neque uias uitiorum et impietatis incedit. nam quodcumque uita: suæ iter egerit. adeo tam probabile tamque

1 nommen V 2 in illis p(A) 3 si C abstineturum R abstineturum C
 in saeculo VR (εις τὸν αἰῶνα I Cor. 8, 13) 5 ubi ab V dūdomo C
 6 abscederet V uoces temperaret — retinenda est supra male insertas
 h. l. om. C 7 et non ex non m. 2 V quid unicuique VCe sed
 quid VRCe 8 expetendum est e 9 in uita C 12 quis om. C
 uel quis om. p finis sit ignis VRC finis sit testis e quo ait V salu-
 tarem V ut uidetur, cf. Sabatier II, 248 salutare RCpE 13 est om. C
 14 ex haebraeo R om. V iosef V 15 symeō VR dimittendus pb
 16 redita C 17 fecisse proficitur Cpb 18 aduentum p(A)b conti-
 nere p(A)b 21 dilexi V cf. Sabatier l. c. dilexit RCpE 23 sub
 iudice om. V in custodiam R 24 in uis pb uias e 25 neque in
 uias C neque in uis pb 26 = egerit V gerit R adeo om. Cpb.

innocens agit, ut conspectu dei dignum sit: deo ipsas cogitationes cordium et motus noscente, neque conspectu eius, qui in mundo sit corde, condigno. fidelis enim in cælo testis hæc dixit, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula
 5 sæculorum. amen.

TAU.

Adpropriet oratio mea in conspectu tuo, domine, et reliqua.

1. Finem sumit secundum litteram psalmus. nam omnibus
 10 his, quæ sancto uiro erant propria, iuxta hebraicorum elementorum ordinem comprehensis nunc propheta, ut oratio eius deo sit proxima, deprecatur: adpropriet oratio mea in conspectu tuo, domine: secundum eloquium tuum da mihi intellectum. multa sunt, quæ toto psalmo orauit ad
 15 dominum. sed quia eloquia dei plurimum in se obscuritatis per rerum cælestium sacramenta complexa sunt, nunc maxime, ut intellectu huius eloquii sit dei dignus, precatur. ac primum ordinem modestæ spei suæ tenuit, cum proximam fieri conspectui dei orationem suam poscit. sequens iam per gradum
 20 altioris profectus postulatio eius iteratur, cum ait: intret postulatio mea in conspectu tuo, domine, secundum eloquium tuum eripe me. adpropinquantis orationis in conspectum dei hic fuit ordo, ut, cum cœpisset esse proxima,

1 aget *V* 2 et motus noscente neque *scripsi* motus noscente & neque *R* motusque noscente et neque *Ce* motusque noscente neque *Vpb* in mundo ex mundo *m. 1 R* mundo *V* 5 amen *om. C* Explicit littera XXI incipit littera XXII feliciter in xpo *V* Finit *R* Finit litt. XXV (*sic*) incip. Thau lit. XXVI *C* Fiñ litta XXI incip̃ Tau litta XXII *p* 7 adpropriet *V* 9 finem *om. C* litteras *p(A)b* omnibus = = = = his (*eras. scis uel his?*) *R* omnibus in his (in iis α) *E* omnibus *Cp* 10 que *corr. m. 2 V* uiro *om. R* hebraicorum *V* 11 conpraehensis *VR* dō *V* dī *C* 12 depræcatur *VR* 13 tuum domine da *RCE* tuum $\bar{\alpha}$ da *p* 14 q^{uae} *corr. m. 2 V* ad dñs^m *corr. m. 2 V* a domino *pb* 16 per *om. V* 17 eloquia *V* dei sit *pE* 18 in conspectu *R* 19^{po} poscit *R* poposcit *E* seq. iam *V* 21 dñe *V* $\bar{\alpha}$ *p* 22 eloquiaum *corr. m. 1 V* tuum *om. C* adpropinquantis *V* in conspectu *R* ad conspectum *VCpE* 23 ut eum coepisset esse maxima *V*.

introiret; iam eloquio dei intellecto eripi se secundum idipsum eloquium dei precatur. non enim primum, ubi est intellectus, ibi salus est, sed intelligentia adepta salus est obtinenda.

2. Et quia hæc eadem per spiritum prophetiæ uel sub futurarum rerum umbra uel sub quadam ueri tamquam de speculo imagine antelata uel sub diuinorum uerborum occulta profundaque ratione, spiritu prophetiæ magis quam intelligentiæ humanæ sensu proferebantur, adiecit: eructauerunt labia mea hymnum. cum docueris me iustificationes tuas, pronuntiabit lingua mea eloquia tua; quia omnia mandata tua æquitas. omne prophetiæ eloquium sub eructandi significatione meminimus ostendi, cum dicitur: eructauit cor meum uerbum bonum, uel illud: eructabo abscondita a constitutione mundi, uel illud: dies diei eructat uerbum. omnis autem sermo hominum ex sensu cogitationis initur ac motu, ubi ad aliquid enuntiandum mota mens nostra id, quod in adfectum sibi inciderit, per uerba declarat. at uero, ubi extra humanæ mentis instinctum non ad animæ sententiam lingua famulatur, sed per ineuntem spiritum officio oris nostri diuini sensus sermo diffunditur, illic eructatum uidetur esse, quod dicitur: cum non ante cogitatione motuque percepto id, ad quod pulsa sit, mens loquatur, sed ignorante sensu spiritus uocem in uerba distinguat.

3. Nunc enim quamuis eructauerint labia hymnum, tamen post doctrinam iustificationum dei pronuntiabit lingua, quod

13 Ps. XLIV, 2. Matth. XIII, 35. 15 Ps. XVIII, 3.

1 introire *C* et iam *CpE* idipsum \equiv *R om. V* 2 eloquiū⁷ *corr.*
m. 1? *R* precatur \equiv *R* deprecatur *V* ubi est intellectus ubi *VR* ibi
est intellectus ubi *Ce* 3 sed intelligentia — salus est *om. V* opti-
nenda *R* 5 sub quadam ueritate tamquam *Cp(A)* 6 imagine ante-
late *C* imaginante *p(A)* 7 spū^u *V* spiritui *R* 8 proferebantur *V*¹
eructauerunt *p* 10 pronuntiavit *VRC* (in *R* postea 3—4 *lit. eras.*)
sed cf. adn. Bened. et Acad. p. 26 quāⁱ *corr. m. 2 V* 12 eructuandi *Rp*
13 eructauit *Rp* eructuabo *R* 15 eructuat *VR* ex eructut *p* *cf.*
Paucker suppl. p. 243 omnes *V*¹ 16 ac moto *V* 17 insiderit *b*
18 ad uero *V* 19 per eundē *Cp* 21 eructuatum *Rp* non *om. RC*
ante cogitationē *R* 22 mutuque *V*¹ ad id *V**Ce* impulsa sit *Cpb* 24 nunc
autem *E* fort. recte, *cf. præf.* eructauerint *p* 25 pronuntiavit *VRC*.

loquitur: ut rerum dictarum cum sit percepta cognitio, tum
 cognitionis ipsius declaratio consequatur. non sunt autem ita
 mandata dei ab æquitate diuersa, ut non deo dignum sit.
 eorum primum intelligentiam tribuere prophetanti, tum deinde
 5 ad conscientiæ publicæ notionem prædicationis confessione cla-
 rescere: quia extra bonitatem dei sit, aut occultari, quod uoluerit
 pronuntiari, aut aliud aliquid nisi cum æquitate mandare.
 æquitatis autem mandatorum dei ea summa est, ut omnibus
 sint salutaria, ut hoc, quod in hanc uitam uenimus, cum pro-
 10 fectu æternitatis ineamus. nam nasci ad mortem, non uitæ est
 causa, sed mortis.

4. Et huius spei suæ fiduciam mox propheta subiecit dicens:
 fiat manus tua, ut saluum faciat me: quoniam man-
 data tua elegi. aliis gloriam sæculi eligentibus, aliis uene-
 15 rationem elementorum ac dæmonum capessentibus, aliis terrenas
 opes expetentibus sanctus iste mandata dei elegit. elegit autem
 non naturali necessitate, sed uoluntate pietatis, quia unicuique
 ad id, quod uult, uia est proposita uiuendi, et adpetendi atque
 agendi permissa libertas. et ob id uniuersiusque aut pœna
 20 aut præmiis adficietur electio.

5. Sed mandatorum domini qui esset finis, ostendit dicens:
 concupiui salutare tuum, domine, et lex tua medi-
 tatio mea est. totum se iste in aduentum Iesu salutaris
 extendit; et illud, quod apostolorum beatitudini uidere fuit
 25 proprium, desideriiis impatientibus concupiscit, hoc tamen ipsum.
 quod in lege agit. meditationem futuræ spei esse significans.

1 ut cum rerum dictarum sit *pb* cū puerū dictarū cū sit *C* per-
 cēpta (*p a m. 2*) *V* 2 agnitionis (*pb* 3 ut dī dignū *V* 4 quorum pri-
 mum (*C* profetanti um deinde *V* prophetantiū deinde (*C* 5 clare-
 sceret *V* 6 occultare *CE* 7 aliquid (*C om. V* mandare aequitatis
add. m. 2 V mandasse (*pb* 8 aequitas (*C* ut omnibus in salutare
 aut hoc (*C* 9 cum profectum *V* 11 sad *V*¹ 13 me faciat *CpE*
 14 eligi *V*¹ 16 elegit *secundo loco om. V* 18 quod *om. C* uolet *VCpE*

19 unusq; *p(A)* poena aut *ex poenauit V* 20 electio *om. (p(A)*
 21 dī (*p* quis *E* 23 ihm salutaris *V* iesu id est saluatoris *p^{1e}* Iesu
 id est salutaris *p^{2b}* 24 extendit *ex ostendit (ostendit V* beatitudini
ex beatitudine m. IR beatitudinē *VC* 26 ait *Re* future *V*.

quia non ad praesentium effectum, sed ad futurorum profectum omnis intellegitur suscipi solere meditatio.

6. Ac meditationis istius quod praemium esset, ostendit: uiuet anima mea et laudabit te: et iudicia tua iuuabunt me. uiuere se in hac uita non reputat, quippe 5
qui dixerit: ecce in iniquitatibus conceptus sum et in delictis peperit me mater mea. scit sub peccati origine et sub peccati lege se esse natum: meditationem autem legis dei ob id elegit, ut uiuat. animam suam superiore psalmo ad uitae istius gaudia adhortatur, cum ait: conuertere, anima 10
mea, in requiem tuam, quoniam dominus benefecit mihi: quia eripuit animam meam a morte, oculos meos a lacrimis, pedes meos a lapsu. placebo domino in regione uiuentium. has laudes deo referre festinat, iudiciis dei absorpta terrenae corruptionis infirmitate ad 15
aeternitatis adiutus profectum: ob id utique, quia elegit mandata et concupiuit salutare domini, quia meditatio eius in lege dei semper est.

7. Digno autem omnia sacramenti euangelici fine conclusit dicens: erraui sicut ouis, quae perit: uiuifica seruum 20
tuum, quia mandata tua non sum oblitus. referri enim se errabundam ac perditam ouem pastoris sui humeris festinat, ut per salutarem aeternumque pastorem in caelo angelis aeterna gaudia praebeat se recepta. filius enim hominis

6 Ps. L, 7. 10 Ps. CXIV, 7 sq. 24 Matth. XVIII, 11.

I ad praesentiam affectuum C ad ante futurorum om. C (?) 3 quod
praemium (d in ras.) R praemium quod V 4 uiuit C 5 iuuabunt V
adiuuabunt RCp me supr. scr. C se om. p 6 qui om. C in ini-
quitatibus ex iniquitatibus m. 2 V 8 et sub ex sub m. 2 V esse se
V ee se p esse C 9 eligit C uiuat V¹ anima sua VCp
superiore ex superiori R 10 adhortatus R adhortatus (adortatus p)
est CpE animam meam V 12 de morte R 13 a lapsu V de lapsu R
14 uiuorum CpE cf. Sabatier II, 227 adu. referroe corr. m. 1 V
16 que legit V 17 et quia meditatio E 19 euangelici (euangelici V)
sacramenti VCpe 20 periiit ex perit R periiit CpE cf. Sabatier II, 249
22 umeris R 23 per saluatorem suum aeternumque VCpb per salutare
suum aeternumque e cf. p. 542, 23 24 audia corr. m. 2 V se receptum
C se recepto pb.

uenit saluare, quod perierat, missus ad oves perditas domus Israhel, dominus Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXIX.

5

CANTICUM GRADUUM.

Ad te, domine, cum tribularer, clamaui, et exaudivisti me et reliqua.

1. Psalmorum tituli, ut in plurimis ostendimus, habent proprias suas significationes, rationem et argumenta scriptorum, quæ subiacent, breuissime continentes nosque quodam doctrinæ indicio in intellegentiæ semitam dirigentes; de quibus nunc non necesse est aliquid tractare. tum enim id fieri oportet, cum psalmus unusquisque tractabitur. cum enim sibi inuicem auctoritatem præsent et psalmus et titulus, debilis erit sermo. si de aliquo eorum absque altero disseretur. nunc uero canticum graduum attingimus, quorum et continua et æqualis inscriptio est; atque ideo significatione conueniente titulorum sub unius expositionis negotio uniuersorum reperietur ratio esse monstrata.

2. In plerisque psalmis multa secundum historiæ ordinem in superscriptionibus eorum esse edita legimus: ut cum fugit Daud a facie filii sui Abessalon, cum mutauit uultum suum

2 istrahel *V* dñs ñ ihs xp̄s *V* in omnia saecula s. *pE* Explicit psalm. centensimus octabus decimus incipit psalmus CXVIII *V* Explicit psalmus CXVIII incipit CXVIII *R* Explicit *C* (in *p* deest Explicit et sequitur ps. CXLII, cf. *infr.*) 5 canticum gradū (sic) ad te dñe cum cet. *V* (quæ Bened. h. l. de *V* rettulerunt, falsa sunt), in *R* absque aliis h. l. statim sequitur textus totius psalmi. Expositio quindecim graduū beati Hylarii Pictauiensis episcopi. Psalmorum tituli cet. *P*, titulo et s. textu caret *T*. 8 ut in plurimis *RPTE* ut in psalmis *V* ostendimus *RPTE*

ostenditur *V* proprias suas *RPTE* suas propria *V* 10 nosque — dirigentes *om.* *V* nosque *PTE* quosque *R* usq³ *α* 11 in intellegentiæ *RTE* intellegentiæ *P* 12 non necesse est *RPTE* non est necesse *V* aliquid *RPTE* *om.* *V* tum *RPTE* tunc *V* 13 cum enim — disseretur *om.* *V* 14 & psalmus *Re* psalmus *PTb* 15 canticum *RPe* canticū *V* cantica *Tb* 16 gradum *V* continua et *V* et continua ≡≡≡ et *R* 17 atque ideo — monstrata *om.* *V* 18 negotio *Re* iudicio *PTb* reperietur *R* 19 in plerisque *RPTE* in plerisque autem *V* historiæ ordinem *RPTE* historiã et ordinē *V* 20 edita *RPTE* indita *V* 21 fili *V*.

coram Abimelech, cum post Bersabee a Nathan monetur, et in reliquis, sicubi gestorum ueritas ipsis psalmorum titulis continetur. sed meminisse nos oportet hos eosdem psalmos non ideireo omnes corporaliter intellegendos, quia his corporalium negotiorum significatio antefertur; quin potius oportet nos spiritalem intelligentiam sub hac quadam gestarum rerum commemoratione sectari, de quo non est nunc temporis dicere; sed simplicitati legentium consulentes legentem fuit congruum admonere. ergo, ne secundum prædictos ex pluribus titulos hi quoque graduum psalmi aliquid de historia contineant, uidentum est.

3. In Esaiæ enim libro orante Ezechia signum ei positum prorogatae salutis in gradibus est. erant autem in domo eius gradus decem, quos sol ultra temporis sui cursum lumine suo accedente conscendit rursumque die mortis eius de temporis sui limite lumine decedente descendit. sed nulla ad psalmos huius historiae similitudo est, cum graduum ne numerus quidem ipse conueniat. hoc tamen, quod Ezechiae datum signum est,

12 Esai. XXXVIII, 8.

1 post bersabee ea nathan profeta *V* post bersab & h. anathã *R* post betsabee ab nat = ham *P* post bersabee ab natham *T* 2 ipsis *VRTE* ipsi *P* 3 hos eosdem *RPTE* eiusdem *V* 4 intellegendos *RPTE* ex intellegitur *corr. m. 2 V* quia his — antefertur *om. V* 6 hac ex hae *m. 2 V* quadam *RPTE om. V* 7 sectari *RPTE* suscitari *V* de quo — admonere *om. V* 9 admonere *R* commonere *PTE* sic *RPTE* ergo si secundũ titulos superscriptos in hoc psalmo aliquid de historia contineat uidentum est *V* 12 esaiæ *V* isaiæ *T* orante ezechia (ezechĩ = a *P*) *VPTE* oranti ezechiae (h ex *corr.*) *R* signum ei positum (ei inpositum *R*) prorogatae salutis (prorogata salute *P*) in gradibus est *RPTE* signum ei positum est in gradibus prorogatae salutis *V* 14 quos sol *VE* quod sol *P* quo sol *RT* 15 accedentem *P* uerba conscendit — decedente *om. R* conscēdit *V* conscendit *ex* conscidit *P* die mortis *VPTE* (*T* in *marg. add.* ut diem orsus) de *PTE* dem *V* 16 limite lumine *PTb* lumine *Ve* descendit *RPTE* ex conscendit rursum descendit *corr. m. 2 V* 17 huius *om. VRP* cum — conueniat *om. V* 18 ezechie *V* signum est *RPT* est signum *Ve*.

manifeste ostendit dei lumen his, quibus ob negotiorum saecularium merita futurae uitae beatitudo impertietur, accedere, illis uero, quibus sit negata, decedere.

4. Esse autem in templo gradus quindecim historia nobis
 5 locuta est dispositosque ordines consistentium, quibus quaedam
 quasi dignitas in antecedentibus obtineretur, ut Leuitae primum
 consisterent, post Israhelitae, tum proselyti et deinceps alii.
 sed quid de psalmis antea scriptis ex historia posteriore praesumimus,
 cum, si quid ex ea suscipiendum sit, suscipi ita
 10 debeat, ut psalmi historiam subsequantur? nisi tamen aliquid
 sit ad futuram historiam prophetatum. sed contuentes ipsam
 illam templi atque altaris aedificationem, umbram esse incorrupti
 templi et sanctificati speciem altaris his, quae in eo
 corporaliter praefigurata sunt, intellegeremus. nisi auctoritas
 15 praesumeretur ex psalmis? psalmi enim non sui tantum
 temporis res enuntiant neque in eas solum aetates conueniunt,
 quibus scripti sunt, sed uniuersis, qui in uitam uenirent, dei
 sermo consuluit, uniuersae aetati ipse aptissimus ad profectum.

5. Erat namque illa sacerdotii lex, quam secundum legis
 20 obseruantiam in euangelio Lucas sub Iohannis Baptistae natiuitate
 diligenter exposuit, neminem in sancta sanctorum ascendere
 nisi qui esset princeps sacerdotum, eundemque toto in
 anno uno tantum die. quae omnia in similitudinem antea gesta
 in uno domino nostro expleta esse, et fides nostra et ipse

1 manifestae V¹R. ob negotiorum saecularium merita RPTE pro
 meritis V 2 impertietur PTE impertitur V impertiebatur R 5 con-
 sistentium RPTE consistere V 6 ut VRTE *supr. scr.* P leuitae RE
 leuitici (ex leuitici V) VPT 7 israhelitis^{ae} *corr. m.* 2 V tum RPTE
 tunc V proselyti *corr. m.* 1 V prosaelyti R proseliti PT 9 ita RE
 om. PT 10 ut PTE *ex si corr. m.* 1 R historia subsequatur P
 11 sed *codd., fort.* et 12 aedificationē (ficationē in *fine uers. add.*) R
 13 sanctificati RPTb sancti e altaris ex altarii R post altaris spatium
 unius uersus uacuum in T in eo R in eodem PTE 14 intellegeremus
 nisi om. R 15 praesumeretur PTb praesumitur Re *haud scio an*
locus iam Bened. suspectus mea interpunctione sanatus sit enim VRe
 autem PTb 16 solum RE solas PT 18 consuluit VTb consulit RPe
 22 nisi RTE *supr. scr.* P toto in anno RTE in toto = anno P
 23 in similitudine R.

dominus nobis in euangelio auctor est dicens: non ueni legem soluere, sed adimplere. apostolus quoque omnem consummationem legis in domino nostro Iesu Christo esse testatur dicens: finis enim legis Christus est. sed et hic idem Dauid propheta æternum eum sacerdotem docet 5 dicens: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. hic igitur princeps sacerdotum ingressus caelos, sedens ad dexteram dei, orans ad patrem, ut, ubi ille esset, nos quoque essemus, qui et excitauit et collocauit nos in caelestibus, ille iam per prophetam monuerat, quibus modis 10 quibusque uitæ operationibus ascendi posset ad sese, per Esaiam ita: lauamini, mundi estote, auferte nequitias ab animis uestris e conspectu oculorum meorum: desinite a malitiis uestris, discite bonum facere, exquirite iudicium, eruite iniuriam accipientem, 15 iudicate pupillo et iustificate uiduam: et uenite disputemus, dicit dominus omnipotens. hi sunt igitur gradus perfecti illius æternique templi, quos princeps sacerdotum facta per sanguinem suum peccatorum nostrorum propitiatione transcendit, modo terreni ex lege sacerdotis seu 20 gradibus in sanctorum sancta scandentis seu litationis hostiam pro populo offerentis.

6. Ac de quindecim quidem gradibus et superscriptione cantici iam in exordio psalmorum tum, cum sermo de numeris et de superscriptionibus incidit, aliqua tractauimus, ex duobus 25 scilicet numeris hebdomade et ogdoade, quorum unus ob sabbatum legis sit, alius ob accedentem ad sabbatum

1 Matth. V, 17. 4 Rom. X, 4. 6 Ps. CIX, 4. 12 Esai. I, 16 sq.

5 propheta æternum *RTE* propheta in æternum *T* 6 sacerdos dī in *R* 7 melchisedech *P* ingressus *RTE* ex egressus *P* 8 ille *PTE* om. *R* 9 nos quoque *RPTe* et nos quoque *b* excitauit et collocauit *RTE* excitabit et collocabit *P* 11 posset *RE* possit *PT* per esaiam (isaïam *T*) ita *RPT* sed per Esaiam ita ait *E* 12 mundi *PTE* cf. *Sabater II*, 518 & mundi *R* 17 hii *T* ex hi *R* 18 princeps *RTE* ex principes *P* 20 transcendit *P*^a terreni *PTE* terrenis *R* sacerdotis *PTE* sacerdotiis-*R* 25 cf. p. 14, 2 26 ebdomadae *RPT* ogdoadae *RTa* 27 uerba legis sit alius ob accedentem ad sabbatum *bis* scripsit *G*.

octauam, quæ et prima est, sit euangeliorum, hunc numerum conuenire. per quæ eorum canticum quasi legis et euangeliorum gradibus ad cælestia nos et æterna conscendimus cognoscentes collocandos nos cum summo sacerdote in cælestibus, si tamen secundum Paulum conuersatio nostra in cælestis sit. hos gradus canticum quæramus, per quos scandere ad loca, quæ sunt sanctorum sancta, possimus. arduus enim usque in ea et angusti itineris ascensus est. gradus quindecim fuisse scimus in templo: psalmos quoque graduum quindecim legimus. 10 numerosus est hic desideratæ illius sedis ascensus. forte enim, ut in templo paulatim et per gradus singulos conscendebatur ad sancta, ita per singulorum psalmorum profectus docebimur, his gradibus, qui cantantur, ascensis posse nos in excelsis et sanctis et æternis collocari.

15 7. Plures autem sunt, qui in his psalmis solam captiuitatem populi, qua in Babylonia septuaginta annis detentus est, existiment prophetatam, sed et reditum populi eiusdem cum restauratione ciuitatis amissæ. quibus non calumniatur. neque enim ambigitur prophetam ea, quæ impietati huius populi 20 inminent, scire potuisse. sed quam captiuitatem populi et cuius ciuitatis ædificationem propheta commemorat, ipsi psalmi nobis auctores erunt, qui ita cœpti sunt:

5 Phil. III, 20.

1 sit euangeliorum, hunc *scripsi*; in euangeliorum hunc *G* euangeliorum sic hunc *P* (sic hunc *in ras.*) euangeliorum sit hunc *RT* 2 per quæ *RPT* perque *G* canticum *Pe* canticorum *RTe* cf. *lin. 6* 3 conscendimus *GP* conscendimus *T* conscendentibus *R* 4 non *G* 5 paulum *GRe* apostolum *PTb* cælestis *ex caeles T* 6 hos *RPTE* (*in R s partim in ras.*) hos ergo *V* hoc *G* gradus *RPTE* graduus *V* canticum *G* canticum *P* cantici *V* cantici *ex* canticis *R* canticorum *PTE* cf. *Stud. 1886 p. 340* quos *RPTE* *ex* quas *corr. m. 2 V* scandere *RPTb* **ander *G** ascendere *Ve* 7 sancta *RPTE* cincta (?) *G om. V* 8 itineris *ex* itineris *P* 9 graduum *om. R* 12 per singulorum *GR* per singulos *PTE* 15 his *GPTE om. R* solum *G* 16 in babyloniam *G* in babylonia = *P* 17 profetatum *G* 18 quibus non *GRPT* quibus nunc non *E* 19 propheta *R* 21 ciuitatis *GPTE om. R* 22 nobis *supr. add. P* ante erunt *eras. sunt in uers. exeunte R* cœpti sunt *R* coeperunt *PT*.

8. Ad te, domine, cum tribularer clamaui, et exaudisti me. propheticus sermo, licet communi usu humani sermonis utatur, tamen non eandem, quæ communi sensui adiacet, significantiam continet. namque quamuis, prout possemus intellegere, rerum cælestium enuntiationem temperaret, 5
 uirtutem tamen significantiæ suæ moderata licet uerborum electione seruauit. cœpit enim ita: ad te, domine, cum tribularer clamaui, et exaudisti me. de consuetudine forte et pro humani sensus affectione clamor hic ad deum prophetæ existimabitur, ut promiscuus hic dolor sit, ob quem 10
 etiam cum uociferatione deum precetur, quia multos aut periculi metus mortisque terror, aut damni anxietas ac pecuniæ dolor, aut orbitatis telum dolorumque uulnera ad deum uocem efferre compellunt; tamquam non omnia eorum, quæ accidunt, bonis spebus aptissima sint. apostolus dissolui et cum Christo esse 15
 sibi melius esse testatur, curam pecuniæ radicem totius malitiæ condemnat, et flendos potius uiuos euangelia dixerunt: et quid contra hæc fidei nostræ proposito firmato loci aduersus nos sæculo relinquetur, cum Christi consortium mors adquirat, inopia pecuniæ præstet inopiam peccati, nostrorum abscessio spei com- 20
 munis sit accelerata properatio?

9. Sed si istæ non sunt, quæ ergo erunt tribulationes, ob quas clametur ad dominum? sunt plane et maximæ, trahentes nos in profundum peccati. propheta enim hominem gradibus ad æterna scandentem ex persona sua formans, quibus maxime 25
 malis cauere debeat, docet; his namque, quæ consiliorum

1 Sic h. l. repetunt hunc sacri textus uersiculum VR et ponunt PT prioribus a sequentibus noua inscriptione non separatis. 3 utatur — adiacet om. PT utamur R 4 significantiam RPE suam significantiam T quamuis
 uia
 propossemus P 5 temperaret RP temperarit Tb temperet e 8 de consuetudine forte R de consuetudine enim forte PTE 10 profeta P 11 cum PTE eū (supr. scr. m. 1) R præcetur R 12 damni aut anxietas G 13 hæc ferre P 14 tamquam non RPTb tamquam *** G
 u
 b;
 quamquam e accidunt G accidant RTE accedant P 15 spebs G spe R 16 melius esse ex uestigijs codicis G melius RPTE 18 loci RE om. spatio uac. relicto P dilectissimi T 19 relinquetur PTE relinqueretur (?) G relinqtur (n in ras.) R 23 planæ R¹ maxime P 24 hominem RE om. PT 25 quibus RPT a quibus E.

auctoritatibus et hortationum impulsibus et blanditiarum inlecebris in infernum demergunt, cum alius nos hortatur ad honores, alius otio, somno, gula, luxu ad præsentem uitam detinet, alius ad falsarum religionum superstitionem deducit,
 5 alius hortatur ad schismata, alius ad hæresim sollicitat, de quibus scriptum est: subuertunt mores bonos colloquia mala. namque aduersus hæc omnia animi nostri inbecilla natura est. circumcursant enim undique ac uariis nos blandimentorum suorum aculeis compungunt. ac prima illa spes
 10 uitæ est, ut inrumpentibus illis in sensum nostrum ui, fraude, dominatu, tamquam e media tribulatione clamemus ad dominum, ut conuersio nostra ad eum, conflictantibus calamitatibus, totis fidelis clamoris uiribus audiatur. iam autem ipse clamor ad eum noster erit requies et ipsa confessio deprecandi maxima
 15 est pars salutis. et ideo ait: ad te, domine, cum tribularer clamaui, et exaudisti me. ipse enim solitus est precantibus dicere: ecce adsum.

10. Et quia adest, de his, quæ consecuntur, rogandus est: domine libera animam meam a labiis iniquis et a
 20 lingua dolosa. hæc enim sola tribulatio iustis periculosa est, malæ adhortationis societas et pestiferi consilii consuetudo, a qua animus referendus est et aures obstruendæ sunt. distinxit autem labia iniqua et linguam dolosam. et quidem iniquitas inuerecunda est, palam audet, palam molitur, palam perficit.
 25 hi sunt, qui abnegantes deum nullum humanis rebus adserunt relicum esse in religione dei profectum: sed solum hoc sibi

6 I Cor. 15, 33. 17 Esai. LII, 6.

2 in infernum *RPT* nos in infernum *E* 5 scismata *RPT* 6 colloquia *PTE* consilia *R* sed cf. *Sabatier III, 717 et Hartel Lucif. p. 25*
 8 enim & undique *R* 10 ui et fraude *T* 11 dominatum *PT* 14 noster *PT n̄ R* nostra *E* confessio depraecandi *G* conuersio depraecandi *PR*
 conuersio deprecandi *T* maxima est pars *R et G* ut uidetur (maxima est ***) maxima pars est *PT* maxima pars ac spes est *E* 17 præcantibus *GR* 18 et qui *G* consecuntur *P* consequuntur *R* 19 animam meam *PTE* (*P* meã *supr. add.*) animam eam *V* animam *Rb* et a lingua (et *in marg. add. P*) *VPe* a lingua *RTb* cf. *p. 551, 15* 21 pestifera *T*
 24 perficit *ex* perfecit *P* 26 relicum *G* reliquum *R* reliquum *ex* reliquam *P* in regione *G*.

bonum esse. quod luxui et corpori uiuant adimentes deo curam. prouidentiam. arbitrium. potestatem. horum ergo labia sunt iniqua. dolosæ autem linguæ opus fallax est et per simulationem noxium, quod sub religionis nomine euertat religionem et per uita spem deducat in mortem. hæreticorum quoque ista mendacia sunt. prophetarum dictis et euangeliorum uirtutibus et apostolorum perscriptionibus mendacio occultatis aliter omnia tradere et docere quam scripta sunt. ab his igitur per dei misericordiam orantes liberamur et inter eorum tribulationes clamantes ad deum exaudiemur.

11. Sed sequitur: quid detur tibi et quid adponatur tibi ad linguam dolosam? bene ad id, quod dictum est: ad te, domine. cum tribularer clamaui, et exaudisti me: domine. libera animam meam a labiis iniquis et a lingua dolosa. subicitur: quid detur tibi, et quid adponatur tibi ad linguam dolosam? ut per prophetam impleretur, quod a domino dictum est: ecce adsum tibi. tamquam in ipso puncto imprecationis hæc domini uox refertur: quid detur tibi et quid adponatur tibi ad linguam dolosam? frequenter autem interrogantis domini sermonem legimus et in nouo et in ueteri testamento, ut ad Adam: ubi es Adam? ut ad Cain: ubi est frater tuus? ut ad turbas. cum mulier fimbriam attigisset: quis me tetigit?

22 Gen. III, 9. Ibid. IV, 9. 23 Marc. V, 30; Luc. VIII, 45.

1 b. num esset *G* adimentes ex adementes *P* 3 sic *RPT*, col. V, qui et in hoc ps. ubique decurtatus est, hæc habet: dolosa autem lingua opus est fallax quod per uitæ temporalis spem deducit in mortem 5 hereticorum *VRT* 6 uerba prophetarum — occultatis, quæ *GRPT* præbent, om. *V* 7 perscriptionibus *G* præscriptionibus *RPTTE* mendacio *supr.* scr. *P* 8 dī *add.* m. 2 *V* 9 eorum *VRT* illorum *E* 10 ad dñm *GVRE* om. *PT* 11 sed sequitur *R* sequitur *PTE* sub hoc subsequitur *V* et quid *VRPT* aut quid *P^{2e}* adponatur *GRPTE* ex adponitur m. 2 *V* 13 de uis, quæ in *P* post tribularer usque ad p. 556, 21 desunt, cf. Acad. p. 74 14 animam meam *RTE* animam *G* cf. p. 550, 19 15 et a lingua *GRe* a lingua *Tb* 17 impleretur *Rb* impleatur *Te* 18 imprecationis *TE* interpretationis *R* 19 quid detur *R* et quid detur *TE* 21 sermonem *R* personam *TE* 23 fimbriam *RE* fimbrias *T* tegit corr. m. 1 *R*.

ut ad discipulos: quem me dicunt homines? uos autem
 quid dicitis? non ille doceri uult, qui scrutans corda et
 renes deus est, cogitationum nostrarum inspector est, sed per
 confessionem interrogatorum aut peccatis ueniam aut fidei
 5 honorem redditurus interrogat. denique Adam confessus ueniæ
 reseruatus et glorificatus in Christo est: Cain negans maledicto
 diaboli adæquatus est; est enim iam a principio designatus
 homicida. confessa mulier fide sanata est; respondens fide
 Petrus clauis cæli sortitus est. atque ita omne spei nostræ
 10 præmium in confessione consistit, ut ea, quæ consequi nos
 posse credidimus, consecuturos esse testemur.

12. Et ideo quædam a propheta interrogationis est facta
 conuersio; sed fidei digna consecuta responsio est. ad id enim,
 quod quæsitum est: quid detur tibi et quid adponatur
 15 tibi ad linguam dolosam? id est: quid tibi aduersus
 falsitatem eius præsidii adferatur? responsum est: sagittæ
 potentes acutæ cum carbonibus desolatoriis. solæ
 enim sunt domini potentes et acutæ sagittæ, quæ linguam
 dolosam ualent configere habentes in se uirtutem perurendæ
 20 fraudulentæ atque uastandæ; de quibus in septimo psalmo ait:
 sagittas suas arsuris operatus est: quæ sibi utraque
 conueniunt. dei enim uerbum omnem nequitiam configit et
 omnem sensum petulantæ conuulnerat et ipsum illum uehemen-
 tissimum mortis aculeum compungit. namque peccator cum
 25 audiat deum æternum, deum mundi conditorem, deum iudicem,

1 Matth. XVI, 13 sq. 21 Ps. VII, 14.

1 homines *RT* (*G?*) homines filium hominis *E* 2 quid *GRT* quem
 me *E* 3 cogitationum *G* et cogitationum *RTE* 4 interrogatorum
GTR (*in R torū in uersu exeunte add. m.?*) 8 sanata *RE* sana *T*
 respondens — sortitus est *om. T* 9 adque *R* 13 conuersio *RE*
 conuersio *T* 15 id est *VRE om. T* 16 eius *VRT* huius *E* 17 po-
 tentes *VRb* potentis *T* potentis *e* cū *RTE* *cf. Sabatier II, 249 et*
LXX (ubi σὺν) in V desolatoriis VRE desolationis T 18 sunt dñi
 potentes et *R* sunt domini potentes sunt et *T* domini potentes sunt
 et *E* 19 ualent *R* ualeant *TE* perurendæ *RTE* perimendæ *ed. rec.?*
(cf. adn. Bened.) 20 fraudulentæ *GRTe* fraudolentiæ *b* 25 mundi
 conditorem *RE* mundi cōditorem *ex munditorem T*.

seseque hominem intellegat deo debere. quod natus sit. quanto doctrinae dei telo conscientia eius errorque ferietur, cum se igni inextinguibili, separatum ut paleas tritico et desolatum bonorum fructuum consortio, cognoscat urendum? cuius doctrinae per apostolos reuelandae in psalmo altero meminit dicens: 5
sagittae paruulorum factae sunt plagae eorum. has potentes sagittas, hos carbones desolationis dari sibi fidelis quisque orat et ad linguam dolosam expectat adponi emendandis his, qui tribulant, uel doctrinae telo uel metu poenae.

13. Sed et beatus Iob hostem suum. quo confixus fuerat, 10
ignorans cruciatus corporis sui et dolores sagittas domini esse dixit dicens: sagittae enim domini in corpore meo sunt, quarum indignatio ebibit sanguinem meum. et forte has quoque ultricium poenarum sagittas aduersus labia iniqua et linguam dolosam inprecetur propheta, quibus confixa 15
cum lingua dolosa uniuersa labia perurantur.

14. Quamquam sint plures, qui spiritaliter suscepta a fidelibus caelestis doctrinae praecipua sagittas uelint existimari et carbones desolationum peccatorum emundationem, atque ita accipiendum putent carbones desolationis, quia dominus dixit: 20
ignem ueni mittere in terram; et quid uolo, si iam accensus est? non est autem dubium, peccatorum eum abluitionem et remissionem attulisse; quem ignem iam accensum esse dixerit, quia per eum uitiorum omnium fiat sordiumque purgatio. accommodant autem ad hoc illud, quod dictum ad 25
Esaiam est, cum per forcipem carbone comprehenso labia eius contacta sunt: ecce abstuli iniustitias tuas et peccata tua purgaui.

6 Ps. LXIII, 8. 12 Iob. VI, 4. 21 Luc. XII, 49. 27 Esai. VI, 7.

2 doctrinae dei telo RE ***** nae dī loco (?) G doctrinae telo T
3 tritico R a tritico TE 9 telo TE zelo R 10 ostem R 13 ebibit
RT obibit (?) G 14 aduersus GE aduersū RT 15 inpraecetur GR
16 labia perurantur GRē labia iniqua perurantur Tb labia dolosa perur-
rātur α 19 desolationum Ge desolatorum R desolationis Tb emnda-
tionem G adque GR 20 dixit G dixerit RTE 23 abluitionem G
quem G cū R quam Tb in qua e 24 per eum RE *** cum (?) G
per eam T 25 illud RTE id ad (?) G.

15. Sagittam autem ipsum dominum nuncupatum in eodem
 Esaia meminimus hoc modo: posuit me ut sagittam
 electam et in pharetra sua abscondit me et ait:
 grande tibi est hoc, uocari te puerum meum. esse
 5 itaque intellegimus etiam hunc utilem sagittam et potentem,
 confixis uitiorum nostrorum aculeis salubri nos uulnere utilique
 penetrantem: de qua sagitta sponsa illa in Canticis dixerit:
 uulnerata dilectionis ego sum.

16. Sint ergo hæ sagittæ utrumque in modum expectatæ,
 10 uel in pœnam conscientie iniquos ac dolosos configentes uel
 in dilectorum sibi corporibus peccata et uitia uulnerantes:
 sitque uel deuastans carbo uel purgans, dummodo abnegantes
 deum per pœnam absumat, purget autem ad perfectam inno-
 centiam confitentes.

17. Sed quæ ad superiora dicta sequens prophætæ responsio
 est? heu me! quod incolatus meus prolongatus
 est! bona non possunt uideri uere bona a nobis iudicari, nisi
 expetantur. nam quomodo fidem iudicii nostri, nisi eorum, de
 quibus bene iudicauerimus, efficientia præstabimus? bonam
 20 pudicitiam existimamus: qui ergo opinionis nostræ fructus, nisi
 in ipsa pudicitie adpetitione consistet? bona est innocentia:
 sed nisi festinantes atque exercentes eam uere ita sentire non
 intellegemur. mentium enim iudicia non uerbis significanda
 sunt, sed rebus explenda. conuenit igitur prophetam, expect-
 25 tantem post sagittas domini et illos carbones desolationis beati
 illius regni et æterni temporis gloriam, id, quod expectat,
 desiderare. et desiderat plane. neque solum desiderat, sed
 moras odit et ipsam illam non potiundi iam desiderii tanti

2 Esai. XLIX, 2 sq. 8 Cant. II, 5 (LXX).

1 in eodem esaia (isaia RT) meminimus RTE esaias ostendit V
 2 hoc modo RTE hoc modo dicens V posuit V et posuit RTE ut
 V cf. Sabatier II, 600 adn. tamquam GRTE 3 in faretra (pharetra E)
 VE faretra (pharetra T) RT 4 est hoc GVTE hoc est R 5 hunc R
 hunc b hanc Te 7 penetrantem T 9 expectate R 11 corporibus
 sibi R 17 uideri RE om. T 18 expetantur (tantur in ras.) R 21 bona
 est Rb bona Te 23 intellegimur R mentium RE amantium T
 25 desolationis RTE desolatorios V 28 moras RTE omnes moras V
 illam om. T potiundi Re potiendi Tb.

dolet dilationem dicens: heu me! quod incolatus meus prolongatus est.

18. Querellam istiusmodi a plurimis sanctis frequenter audi-
uimus, tarditatem spei suæ morosa corporum dissolutione
deflentium. dominus in euangeliiis docuit accelerationem regni 5
caelestis orandam. impatientem enim caritatem esse eorum,
quæ amet, conuenit; atque ideo dici oportet, quod ut dicamus
a domino præcipimur: adueniat regnum tuum, fiat
uoluntas tua. Paulus beatus in habitatione corporis sui
congemescit, per incolatum carnis peregrinari se a deo con- 10
querens. ex quo contra peregrinandum in carne scit sibi esse,
ut ei cum deo sit incolatus: sed tamen melius ei esse dissolui
et cum Christo esse. Ecclesiastes ait: et laudauimus omnes,
qui mortui sunt, super omnes, qui uiuunt usque
nunc: liberata scilicet per dissolutionem corporis anima, onere 15
atque consortio eam esse infirmis huius et periculose carnis
exutam. in hoc igitur nimium sibi prolixo in corpore incolatu
congemescit propheta, festinans peregrinari a terrenis et in-
colere caelestia, ut derelictis corruptibilibus atque presentibus
consequatur inuisibilia et æterna. 20

19. Iob sanctus et testimonio dei dignus non solum corporis
istius incolatum congemescit, sed ipsam illam natiuitatis suæ
diem maledicit dicens: pereat dies, in qua natus sum,

8 Matth. VI, 10. 9 Rom. VII, 24. 12 Phil. I, 23. 13 Ecclesiastes
IV, 2. 23 Iob. III, 3.

3 quaere = lam (eras. l) R querellam TE 4 tarditatem R de tar-
ditate TE morosa corporum dissolutione scripsi morosam corporum
dissolutione R morosam corporum dissolutionem Tb et morosa corporum
dissolutione e ex morosa corporum dissolutione con. Bened. in adn.
5 in euangeliiis R in euangeliiis suis TE 7 quæ amet RTb qui
amant e 8 præcipimur RE præcipit T 9 tua V² RTE om. V¹
in habitatione Re inhabitationem Tb 10 congemescit R congemiscit TE
conquaerens R 11 ex quo Re quo Tb 12 esse dissolui Rb esset
dissolui Te 13 ecclesiastes R aeclesiastes T et Ecclesiastes E fort.
recte 15 corporis RE om. T 16 eam esse RTb atque etiam e in-
firmis E infirmæ (ae in ras. m. 3?) R infirmis ex infirmæ T huius
et RT huius atque E 18 congemiscit TE et sic in seq. 23 dies in
qua R (ἡ ἡμέρα ἐν ἡ LXX) dies ille in quo TE.

et nox, in qua dixerunt: ecce masculus; et Hieremias similiter: maledicta dies, in qua genitus sum; maledictus nuntians patri meo et dicens: quia natus est tibi masculus. atquin idem a domino audierat: priusquam te formarem in utero, noui te; et priusquam exires de uulua, sanctificauaui te. quid ergo? maledicit cœpisse se, qui ante quam esset, et deo cognitus et sanctificatus a deo est? absit istud. non enim hoc in se, quod sanctificatus est, odit, sed ea, quæ in sanctificationem consecuta sunt, maledicit, prouectum se scilicet per incrementa corporis in has molestias corporei incolatus. formatus enim intra matris uulua et per uirtutem creatoris sui in substantia animæ ad dei imaginem figuratus non conceptus et figurationis suæ ortum. sed eum, qui ex incremento accessit, profectum editi corporis congemescit, in quo sibi in malis sæculi et infirmitatibus carnis uitiiisque uiuendum sit. iam tamen conformato in utero et in uulua sanctificato, specie in se originis cælestis æterna, non ambiguum, quin ex dei sanctificatione post legem mortis huius esset mansurus æternus.

20 20. Sed prophetæ huius non in multum longe alius affectus est, quam Iob atque Hieremiæ. non enim incolatum, sed prolongatum incolatum suum queritur. nam post prolixi huius incolatus sui querellam consequitur ad id, quod ait: heu me! quod incolatus meus prolongatus est, habitau cum habitantibus Cedar. Cedar gens est Ismahelitarum

2 Hierem. XX, 14 sq. 4 Hierem. I, 5.

1 ecce masculus *RT* ecce masculus natus est *E* 2 genitus sum *RE* ex natus sum *T* 4 adquin (in *in ras. m. I*) *R* atqui *Te* 6 de uulua *Tb* deuulsa *R* de uentre *e* maledicit coepisse *Re* maledicat esse *Tb* 7 esset *TE* eet *R* cognitus et *RT* cognitus est et *E* 9 in sanctificationem *Rab* sanctificationem *Te* 10 se scilicet *Rb* scilicet *Te* 12 in substantia *Tb* in substantiam *Re* 13 & figurationis *R* nec figurationis *TE* hortum *R* 16 iam *om. R* confirmato *R* cf. *Acad. p. 46* 18 sanctificatione *RTb* significatione *e* 20 in multum *R* multum *TE* 22 quaeritur *RP* uerba nam post — consequitur, quæ extant in *RE, om. PT* 23 quaerellam ex quaerellam *R* 24 habitau *VRP* et habitau *TE* 25 caedar *VR* et sic in seq. ismahelitarum *VR* hismahelitarum *PT*.

deserta incolens, cuius fines usque Medos et Persas proferuntur. Cedar enim Ismael filius fuit Genesi testante: primitiuus, inquit, Ismael Nabaioth et Cedar. hi sunt nunc Saraceni nuncupati. qui ergo psalmos istos terreno ingenio intellegendos putant, id uolunt ex persona populi captiui prophetam conquestum fuisse, quod in habitaculis Cedar longus ei fuerit incolatus. sed uirtutem uerbi non intellegentes nec prophetæ spiritum sentientes auctoritatem nominis ad confirmationem stultæ opinionis assumunt, psalmo omnino nihil, quod captiuitati populi congruat, continente. 5 10

21. Cedar enim secundum hebraicam linguam id est, quod nobiseum pronuntiatur obscuratio. in hoc enim obscuro tenebrosoque corporum habitaculo inuisibilis illa animarum nostrarum conformatio continetur, habetque hunc contagiosi incolatus sui carcerem cælestis naturæ captiua generositas. meminit huius tabernaculi sponsa illa in Canticis canticorum dicens: nigra sum et formosa sum, filia Hierusalem, sicut tabernaculum Cedar: ex tabernaculis huius obscuritatis confessa se nigram, sed non abnuens, quia Christi sponsa sit, se esse formosam. omnis enim se spondens Christo in specie iam consistit æterna. in his nos inluminari tabernaculis dominus præcepit dicens: lucerna corporis tui est oculus tuus, 15 20

2 Gen. XXV, 13. 16 Cant. I, 4. 22 Matth. VI, 22.

1 incolens VRE incolis PT usque medos VRPT usque ad Medos E cf. Acad. p. 106 et Wölfelin Arch. IV, 56 2 ismael VP ismahel R hismabel T et sic infr. inter fuit et genesi del. illut m. 2 V 3 inquit R i nabaoth R nabaiot P nauoeth V hi VRP² hii P¹T 5 putan R PTE putauerunt V 6 ei RPTE illi populo V 7 non intellegentes RPTE nō sit^c intellegere debemus sequentibus usque ad continente omissis V 9 omnino PTE omni R 10 congruat RTE congrua P 11 haebraicam R hebreicam V id est quod RPTE om. V 12 in hoc RE hoc PT 14 confirmatio e 17 et formosa sū VP¹ et formosa sum RT et formosa P²b sed formosa e filia Vα cf. Sabatier II, 376 filiae RPTE tabernaculum VPT tabernacula Re 18 ex tabernaculis RP¹ ex tabernaculi TE ex tabernaculo P² obscuritatis RP obscuritate TE 19 nigram PTE nigramq R (an nigram quidem?) quia RPE quae T se esse PTE esse R 20 in specie RPTb in spe e 21 consistit aeternam P.

et si lumen, quod in te est, tenebrae sunt, tenebrae ipsae quantae sunt? et rursum: uos estis filii luminis, non filii tenebrarum.

22. Seruauit autem etiam hanc rationem propheta, ut cum
 5 habitationibus Cedar habitauerit, non in habitationibus,
 licet enim sancti in carne uiuant, tamen, si habeant arma
 militiae non carnalia, sed potentia deo, cohabitabunt tabernaculis
 Cedar, non inhabitabunt. peregrinantes enim a corpore ut dei
 accolae audient ab apostolo: uos autem non estis in carne,
 10 sed in spiritu; si tamen spiritus dei habitat in
 uobis, sic ergo habitauit, ut cohabitaret habitantibus, ostendens
 in eo, quem doleat, incolatu se esse peregrinum. et quia
 iniquorum consortium et cohabitationem habitantium in obscuritatibus
 odisset, quamquam de futuro iam questus esset, adhuc
 15 etiam de praeterito ait: multum incola fuit anima mea,
 in multis scilicet tribulationibus labiorum iniquorum et linguae
 dolosae, ob quas ad dominum proclamauit.

23. Sed cuiusmodi incolatus sibi fuerit, ostendit dicens: cum
 his, qui oderant pacem, eram pacificus. hoc proprium
 20 et dignum prophetae est, simulates et motus naturae alienae
 uoluntatis suae pace cohibere et infidas quasque animorum ac
 turbulenta affectiones omni placabilitatis modestia continere.
 et haec dominus docuit pacificans ipse in semet, quae in caelis
 et in terra sunt, orare pro persequentibus, neminem odisse,

1 Matth. VI, 23. 2 I Thess. 5, 5. 9 Rom. VIII, 9.

1 si lumen quod in te est tenebrae sunt PTE cf. Sabatier III, 36
 quodsi oculus tuus tenebrosus R (librarius ad uersiculum antecedentem
 sacri textus aberrauit) 4 cum habitationibus PTb cum habitantibus
 (utib in ras. I) R cum habitantibus e 7 militiae RTE ex miliae P
 tabernaclis PTE in tabernaculis R cf. de loco uniuerso ac de sententia
 in
 adn. Bened. 8 non inhabitabunt E non = = habitabunt P non & ha-
 bitabunt RT 9 acolae R (ubi eeo in ras.) PTE 11 habitantibus
 PTE habitantes R ostendens RE contuens PT 12 incolatu se esse
 RTE incolatu esse P peregrinu PTE ex peregrinu corr. m. 1 R et
 PTE ex tum et corr. R 13 cohabitationem RT habitacione V coha-
 bitationes E conhabitationibus P 15 animea V 18 cum is qui oderant
 V cf. Sabatier II, 250 cum odientibus PTE cum odientes R 20 motus
 PTE supr. scr. m. 1 R 21 pace RTE pacem P.

amare inimicos. et apostolus monet: si possibile est in nobis. cum omnibus hominibus pacem habentes. et dominus hanc ueluti praceptorum summam consignat: pacem meam do uobis. pacem meam relinquo uobis. hæc igitur conseruabit corda nostra in Christo, hæc nos patriarehis adæquabit, hæc etiam eos, qui pacem oderunt, per pacem obsequentes in pace retinebit.

24. Sed propheta restat et aliud officium. doctrinam scilicet dei uniuersis constanter ingerere et uerbum uitæ æternæ iugiter prædicare. non inmemor quoque huius fuit ministerii: nam ait: cum loquebar illis. inpugnabant me gratis. erat quidem pacificus cum pacis inimicis, sed prædicationem pacis ipsius oderant pacis inimici et ad doctrinam dei commouebantur, quos per modestiam propheta silentium eius in pace cohibebat; atque ita cum inimicis pacis propheta pacificus est et prædicare pacem propheta non desinit, sed pacis prædicatorem inimici pacis inpugnant.

PSALMUS CXX.

Canticum graduum.

Leuauit oculos meos in montes, unde ueniet auxilium mihi et reliqua.

1. Secundum hunc psalmum canticum graduum aliqui referendum esse ad personam domini et saluatoris nostri existimant aptantes maxime ei dictum hoc: per diem sol non uret

1 Rom. XII, 18. 3 Ioh. XIV, 27.

1 uoces et apostolus — est in uobis, quæ extant in RE, om. PT
2 cum hominibus pacem habentes R cf. Sabatier III, 642 (prob. cum omnibus hominibus pacem habentes) cum omnibus hominibus pacem habeatis e cum omnibus pacem habeatis h cum omni homine (homi^{ne})
pacem habere PT 12 pacificus RPTÉ profeta pacificus V inimicis V²RP²TE inimicus V¹ inimici P¹ 15 cohibebat VRI²T cohibebat P¹
Explicit psalmus CXVIII incipit psalmus CXX V Explicit psalmus CXVIII incipit XX (sic) R Finit psalmus CXVIII incipit psalmus CXX P Expl. CXVIII incip. CXX T 20 in montes ex in monte m. 2 V auxilium V cf. infr. adiutorium h. l. R 22 canticum RPa (cf. Stud. 1886 p. 341) canticorum Tb 24 ei in ras. RP.

te. neque luna per noctem. inpletam enim hanc prophetiam eo tempore putant, quo in passione domini sole obscurato nox intercessit. sed iudicio horum nihil decerpimus. neque enim sensum intelligentiæ huius arguimus, uniuersiusque
 5 arbitrio relinquentes, quid ex his, quæ aut legerint aut intellexerint, sequi magis uelint. nos tamen non potuimus sermonem nostrum nisi his, quæ intellegebamus, aptare.

2. Leuauit oculos meos in montes. humanæ mentis natura ea est, ut, si cogitatione aliquid contemplerur, talem se
 10 nobis unaquæque species exhibeat, qualem eam et cogitando formemus. quoquo enim mentis nostræ oculos intenderimus, id ipsum, in quo defixi sunt, referunt ad sensum. et ut planius intellegi id, quod dictum est, possit, adferemus exemplum. si
 15 quis hiemis die uer cogitauerit et ornamentum eius lumine mentis inspexerit, obliterata hieme, in qua sit atque algeat, totum ei in sensu suo uer cum habitu suo ornatuque consistet. adeo mentis oculi oculis corporis præstant, ut ineunte in nos obliuione præsentium totos nos obtineat quidam quasi animo præsumptus usus absentium. hoc igitur quo spectet, mox
 20 uidebimus.

3. Leuat in montes propheta oculos. quosnam oculos? nempe de quibus scriptum est: reuela oculos meos, et cognoscam mirabilia de lege tua; et rursum: præceptum domini lucidum, inluminans oculos. num-
 25 quid non isti oculi nostri corporali lumine ad contemplandum accensi sunt? numquid non naturam uidendi sortiti sunt? quæ inluminatio uel quæ reuelatio erit necessaria? deinde quæ uisuri mirabilia in lege? nisi forte in casis festa frondium, in templo pecudum sanguinem, in pascha agni uictimam,

22 Ps. CXVIII, 18. 24 Ps. XVIII, 9.

2 quo = P 3 iudicio horum (o horum in ras. m. 1) R iudicio eorum
 PT iudiciorum α 9 natura ea V natura ex naturae R naturae PT
 contemplerur ex contemurplerur m. 2 V talem RPT talis V
 12 in quo defixi RPT in quod fixi (in add. m. 2) V sunt ex sumus
 m. 2 V 16 totum & R uer — suo om. R 21 leuat RPT leuauit
 ergo V 22 scribitum est VP 23 de lege tua VRe (ita etiam p.
 381, 7 VRCp) ex lege tua PT 28 mirabilia R in casis GRT
 in casis P.

in summa religionis sabbati otium? et, ut puto, fieri hæc ab his, qui spectatores aderant, uidebantur. non ergo in id reuelandi sunt oculi, quod cernebatur, sed ad id, quod intellegi optabatur in lege.

4. Mentis ergo oculos propheta eleuauit in montes. quosnam in montes? non utique in hos lucis atque aris profanatos et conuentibus impios, neque illos siluis horridos, saxis nudos, præruptis inuios, niuibus concretos; quid enim in his admirationis aut spei situm est? sed montes accipimus propheticos libros ex terra in altum eleuatos, per quos sit in superiora conscensus et gradus in æterna. poterimus autem et montes existimare angelica ministeria, caelorum uirtutes et potestates, quarum ministerio nobis in sublimia præstatur ascensus. si enim secundum Danielum dominus ipse mons magnus est, non ambigendum est montes eos nuncupari, qui præcepti eius et uoluntatis et communicandæ in nos beatitudinis sunt ministri.

5. In hos igitur montes propheta oculos cordis eleuans horumque intra se omnium monita, ministeria, officia, dona contemplans et in his intellegentiæ suæ lumen intendens reddidit sensui suo contemplatæ speciei integram perfectamque naturam et totum id, quod cogitatione uiderat, mente continuit sciens, unde uenturum esset auxilium ei, dicens: unde ueniet

1 religionis *RPT* *** onis *G* religione *E* otium *ex* totium *R* et ut *RP* sed ut *T* 2 qui spectatores *Re* quia spectatores *PT* in id *GV**RPT* ad id *E* 3 uerba sed ad — optabatur, quae in *VRT* extant, om. *G*, in marg. add. *P* 4 optatur *V* 5 ergo om. *V* propheta eleuauit *VPT**R* (in *R* litt. ta e in ras.) profetae **** (*G* mones *G* 6 in montes *VPT* montes *Re* in his *G* 7 neque illos *GR* neque in illos *PTE* 8 admirationis *GRPT* aut admirationis *E* 10 eleuatos *GV* elatos *RPT* 11 uerba et gradus in aeterna, quae sunt in *GRPT*, om. *V* existimare *GRPT* intellegere *V* 12 angelica *GRPT* euangelica *V* ministeria *GRPT* mysteria *V* caelorum *G* et caelorum *VRPT* quarum *GRPT* quorū *V* 13 in sublimia *GRPT* in caelu^m *V* 14 danihaelum *R* danihelum *T* danielum *P* 15 præceptis *P* 17 oculos cordis *VR* oculos *PT* releuans *P* 19 et in his *GRPT* et in his igitur *V* 22 sciens *RPT* insciens *V* unde *VRPT* unde ei *E* auxilium ei *V* auxilium & *R* auxilium — dicens om. *PT*.

auxilium mihi. statimque sibi beata confessione respondit:
 auxilium meum a domino, qui fecit cælum et terram.
 ad montes quidem oculi eleuantur, quia per eos est doctrinæ
 ministerium, profectus, ascensus. sed cum confitendum sit, unde
 5 ueniat auxilium: auxilium a domino est, qui fecit
 cælum et terram. hæc felix fides est, hæc uera confessio.
 hæc spes æterna et cælestis benedictionis digna muneribus.

6. Denique quia prophetia omnis in spiritu est, statim bea-
 tam hanc eius confessionem per personam prophetæ sancti
 10 spiritus consecuta benedictio est: non det in commotionem
 pedem tuum, neque dormitet, qui custodit te. sensus
 ipse significat conuersionem factam esse personæ. ad eum
 enim, qui superius locutus est, sermo conuersus est: ne det
 in commotionem. quis? nempe qui fecit cælum et terram.
 15 pedem tuum. cuius? quæremus. namque eius, qui leuauit
 oculos in montes et qui confessus est, quod auxilium esset a
 domino. sed et illud, ne det, optantis et benedictis affectus
 est. et quis optabit? ille scilicet, qui nobis est præter domi-
 num alius aduocatus, de quo ait: et aliam aduocatum
 20 mittam uobis, qui et loquitur in prophetis. quid
 ergo aduocatus hic loquitur? confessorem scilicet fidei huius
 speique benedicit: ne det in commotionem pedem

19 Luc. XXIV, 49; cf. Ioh. XIV, 16.

1 statimque — respondit *om. R* statimque *ex statimquæ V* respondet *V*
 3 ad montes — cælum et terram *in marg. inf. add. P* doctrinæ
ex doctrina R 4 profectus, ascensus *PT* pfectus accessus *R cf. Acad.*
p. 20 5 ueniat *PT* ueniet *R* auxilium a dño est *G R* auxilium
 meum a domino *VPT* 6 fides est *RPT* fides *V* confessio *RPT* confes-
 sio est *V* 7 spes *RPT* species *V* et cælestis *RPT* e cælestis *V*
 benedictionis *RPT* benedictione *ex benedictionis m. 2 V* 9 **p** perso-
 nam *R* **personam *G* personam *P* in persona *T* ad personam *e* 10 non
V ne *RPT* 11 qui *add. m. 2 V* 12 factam *in ras. P* 15 quæremus
R quærimus (*i ex corr.*) *P* quærimus *TE* leuauit *P* 16 et qui *R*
 et quid *PT* auxilium *RP¹* auxilium eius *P²* (*ei' supr. add.*), *T*
 18 optabit *RP* optat *T* optauit *e* 20 mittā *R* mittet *PT* mitto *e*
 21 scilicet fidei huius *RPT* utique huius fidei *E* 22 speiq *R* speique
T spei qui *P* et spei *E* in commotione *G*.

tuum, neque dormitet, qui custodit te. sed utraque hæc indigna deo sunt, ut et commotioni tradat et dormitet et post custodiæ uigiliam ex quadam laboris continuatione requiescat. sed antequam id attingimus, quid in pede significationis sit, tractandum est.

5

7. Pes est pars corporis omne corpus in res efficiendas agendasque circumferens. et quia scriptura per corporalia spiritalia docet et inuisibilia per uisibilia demonstrat, sub pedis nomine motus mentis nostræ incessusque significat, ut in hoc eodem propheta: mei autem paulo minus moti sunt pedes. utique hi semper carnales mouentur in corpore: et quomodo periculi res est, quod pæne sint moti, quorum ut semper moueantur proprium officium est? sed et in euangelii dominus pedes alios significans dextrum scandalizantem iussit abscidi dicens: et si pes tuus dexter scandalizat te, abscide eum. numquid si in pede dextro scandalum est, minus scandalizabit sinister? aut quid illa pars corporis potest temptationis adferre, cum ipsa absque aliquo adpetitionis affectu solum in se habeat ministerium necessariae seruitutis? ergo ut oculi mentis, ita et pedes intellegendi sunt habentes in se et intelligentiæ uisum et uoluntatis motionem.

10

15

20

8. Non est autem intellegendum, quod ideo ista benedictio sit: ne det in commotionem pedem tuum, tamquam deus aliquos tradat in uitia, in quæ pedibus corruptæ mentis

10 Ps. LXXII, 2. 15 Matth. XVIII, 8: cf. V, 29.

4 attingimus *GR* attingamus *PT* 6 efficiendas agendasque *GRPT* agendas efficiendasque *V* 7 per corporalia spiritalia docet *GR* spiritalia per corporalia docet *T* per corporalia docet *P* 10 paulo minus in marg. add. *T* (in textu habet: pæne) 11 uerba utique — abscide eum, quæ extant in *GR* et ex parte in *V*, om. *PT* (in *T* spatium 2 linear. uac.) hii *R* 12 paenae *R* 13 propriūm (sic) *R* 14 dñs *V* om. *R* significans *GR* significat *V* 15 abscidi *GR* abscindi ϵ scandalizat te *GR* scandalizat *V* 16 abscide *GR* abscinde *V* numquid si *GRP* nunquid *T* 17 scandalizabitur *G* 18 aliquod *R* affectu ex affectus *R* 19 in se *GR* in re *PT* 20 ita et *GRPT* et *V* 23 in commotione *G* 24 dñ aliquos *RTP* (*P* aliquos *supr.* add.) aliquos deus *E*.

- inuehimur. non ille nos tradet: sed cum ab eo per peccata
 discessimus, et cum in peccatoribus ipse non habitet, disces-
 sionem nostram ab eo consequitur abscessio eius a nobis, quia
 nos ab eo per peccata discedimus. et discedente eo a nobis
 5 in omnes delictorum foueas incidimus et per amplissimam
 mortis uiam currimus dominatui dæmonum subditi, quibus nos
 dei a nobis abscessio derelinquit. et desolatio eius idcirco
 traditio est. quia peccatores obtinere diabolus nisi deo ab his
 abscedente non poterit.
- 10 9. Ceterum nobis penes eum manentibus uel eo in nobis
 manente peruigil custodia est et indefessa munitio. uerum si
 per teporem fidei dormiamus, dormit et ipse nobiscum. non
 enim in æterna uirtute somnus aut requies est, cuius angeli et
 nomine et natura uigilantes sunt; hæc enim terrenis sunt cor-
 15 poribus necessaria: sed quia secundum fidem nostram aut
 uigilantem aut dormientem dei auxilium nobiscum aut uigilabit
 aut dormiet, idcirco dominus frequenter et uigilans significatur
 et dormiens. quo exemplo illud in hoc eodem propheta dictum
 est: cum sancto sanctus eris et cum peruerso sub-
 20 uerteris. numquid deus non semper sanctus est, ut etiam

19 Ps. XVII, 26.

1 inuehimur *GRT* inuehamur *ex* inuehemur *P* tradet *G* tradit
RPTE locum, qui sequitur, in *mss.* inde a *PT* et in editionibus ualde
 deprauatum, *codd. GR* auxilio restitui; ut totius rei planam imaginem
 depingam idemque breuitati consulam, *h. l.* tota sententia ex nostris fontibus
 exscribenda uideatur: sed cum ab eo per peccata discessimus et cum
 peccatoribus ipse non h***** discessionem nostram ab eo consequitur
 abscessio eius a nobis *G* sed cum ab eo per peccata desciscimus et cum
 in peccatoribus ipse non habitet, discessionem nostram ab eo consequitur
 et abscessio eius a nobis *Ra* sed cum ab eo (ab eo *infr. add. T*) ab-
 scedimus consequitur et abscessio eius a nobis *PT*; de amplificata illa
 lectione, quæ ex dittographia orta post editionem *Frob. 1550* apud recentiores
 ubique legitur, *cf. Stud. 1886, 335* 4 discedente *GPT* decedente *R*
 7 derelinquit *ex* derelinquit *P* 8 a deo *R* 10 ceterum nobis penes
 (paenes *R*) *RPT* ceterum in nobis penes *G* 12 per teporem *VT* (*m in*
ras. T) per tempora *P* tepore *R* et ipse nobiscum *V* ** ipse nobis
 cum *G* ipse nobiscum *R* ipse in nobis cum *P* ipse in nobis *T* 13 in
 aeterna uirtute *RT* (*in T post uirtute una litt. eras.*) in aeternā uirtutem *P*
 14 uigilantes *VRP* uigilantes *T* 19 subuerteris (*Ge* peruerteris *RPT*.

aliquando peruersus sit? non utique. non enim quidquam nisi bonum in eo et æternum est: sed quia secundum uniuscuiusque mores ac studium unicuique deus adiacet, idcirco et peruersis auersus est et sanctus in sanctis est.

10. Atque ut ostenderet ex nostra potius ad fidem dormitatione
 somnum esse custodiae neque in naturam custodiae caelestis
 somni requiem conuenire, quia indefessa sit et æterna, statim
 conexuit: ecce non dormitabit neque obdormiet, qui
 custodit Israhel. imprecatus superius, ne dormitaret, nunc
 neque dormire neque dormire ait; dormitationem superius ex
 10 nostra ab eo discessione significans, nunc autem neque dormi-
 tare neque dormire, quia sit æternitas indefessa, demonstrans.
 sed quis hic est, qui neque dormitet neque dormiat? ille
 scilicet, qui custodit Israhel. Israhel Genesis exponit
 eum esse, qui deum uiderit. Iacob enim patriarcha post luctam,
 15 quam cum deo habuerat, hoc nomen accepit. ultra humanam
 naturam deum contuens fidei suae oculis dignus hoc nomine
 est. deum autem adeo uidit. ut benedici se ab eo precaretur.
 meminit et Paulus esse nunc in plebe gentium, id est in
 populo ecclesiae Israhel dicens: pax super eum et super
 20 Israhel dei, ne forte nomen hoc antiquae tantum illius plebis
 fuisse existimaretur. ergo si ille non dormit, qui custodit
 Israhel, et proprium Israhel nomen est deum uidentis: ille
 necesse est custodietur, qui eleuatis ad montes oculis uidit et
 25 dixit: auxilium meum a domino, qui fecit caelum et
 terram. inpenditur ergo fidei huic caelestis custodia et æternæ

15 Gen. XXXII, 28. 20 Gal. VI, 16.

2 et om. P 3 unicuique deus adiacet RE unicuique obadiacet PT
 et peruersis PT et in peruersis R an et a peruersis? 4 auer-
 sus est R auersus PT 5 dormitatione Re dormitione PT 8 conexuit
 R connexuit PT obdormi** G dormiet RPT 9 inpraecatus GR
 ne RPT nec G nunc neque neque dormire G 13 dormiat RT
 dormitat P 16 humanam naturam RT humanam natura P 18 praec-
 caretur G 20 hisrahel P 21 istrahel G 22 ergo si ille scripsi ergo
 ille R et si ille PT ergo et si ille E 24 custodietur R custodiatur
 ex custodietur P custodiatur T cf. Arch. II, 318; Stud. 1889 p. 322
 eleuatis PT aelatis R sed cf. p. 174. 7 et 567, 19 25 qui fecit —
 terram om. R.

uigiliae munitionem confessio ista sortitur, quæ sectanda, ob-
tinenda, retinenda est, numquam custodia eius in nos, quem
sic confitebimur, dormiente.

11. Ac ne alicuius alterius insomnem custodiam demon-
strari existimarem, subicitur: dominus custodiet te, ille
utique, qui fecit cælum et terram. dehinc custodiæ ipsius ratio
distincta est: dominus protectio tua super manum
dexteræ tuæ. iam et superius diximus, per ea, quæ cor-
poralia sunt, significari incorporalia. infirmitas enim intellegentiæ
10 nostræ consequi inuisibilia non potest, nisi per uisibilem com-
parationem: ut nunc id, quod dicitur, sensum nostrum nisi per
nomen manus et dexteræ non adit, quamquam hic contra
naturæ intellegentiam manus et dextera posita sit. sic enim
dicitur: dominus protectio tua super manum dexteræ
15 tuæ. absoluta res esset, si dictum ita esset: super manum
dexteram tuam. at uero cum ita dicatur: super manum
dexteræ tuæ, significari uidetur dextera, habens manus et
dexteram et sinistram. hoc non recipit nec natura hominis
nec sensus. uerum semper scriptura dexteram partem optimam
20 atque utilissimam demonstrat. et quidem euangelia per eos,
qui ad dexteram et sinistram sunt, significantiam intellegentiæ
utriusque monstrabunt. manum uero effectum omnis operis
accipimus. unde illud etiam ab hoc eodem propheta sic
dictum est: libera me de ore leonis et de manu canis
unicam meam. neque enim in hoc animal oblatrans et

20 Matth. XXV, 33. 24 Ps. XXI, 21 sq.

1 quæ sectanda *GRPT* quæ perfecte sectanda *E* optinenda *G*
2 quem si *G* 4 insomnem custodiam *scripsi* insomnem custodiam *G*
omnem custodiam *R* in somnum custodia *P* in somnis custodia *T* 5 existi-
maremus *G* existimaretur *RPT* custodiet *GPT* custodiat *R* 7 super
VPe supra *RT* 8 uerba iam et superius — dexteræ tuæ (*lin. 14*), quæ
erant in *G* et etiam nunc extant in *R*, om. *PT* 12 adid *R* 15 absoluta
res esset *PTE* absoluta res est *R* si dictum ita esset *R* si dicta
esset *P* si dictum esset *T* si ita dictum esset *e* sup *Re* supra *PT* 16 super
RPe supra *T* 17 dextera *RT* dextrâ *P* manus *R* manum *PTE*
19 dextrâ *V* 20 utilissimam *V* 21 ad dexteram et sinistrâ *R* a dextera
et sinistra *P* a dextera et a sinistra *Te* 23 illud *V* ab hoc eodem
propheta (profeta *G*) sic (sic om. *R*) dictum est *GRFT* sic dictum est
per profetam *V*.

rabidum pars huius corporis conueniret: sed ab operibus se
 malitiæ liberari deprecatur. ergo quia aduersantes nobis dæ-
 monium uirtutes optima et ualidissima fidei nostræ opera debi-
 litare et conuulnerare contendunt, ideo super manum
 dexteræ custodia dei uigilatura promittitur, ut inlibata in 5
 nobis bonæ uoluntatis opera perseuerent, quibus manentibus
 æterni illius et beatissimi temporis regno abstersa omni infir-
 mitate corporeæ labis utemur.

12. Nam id nobis in eo, quod sequitur, prophetæ spiritus
 pollicetur dicens: per diem sol non uret te neque 10
 luna per noctem. elementorum horum natura hanc in se
 efficientiam habet, ut unumquodque eorum in suo tempore
 humanorum corporum uires per demutationem inbecillæ in nobis
 substantiæ infirmet, ut sol calore, luna frigore adurat, sitque
 per annum cursum talis eorundem conuersio, ut hiberno tem- 15
 pore sol non adurat luna adurente, sed soluat, rursumque
 æstiuus mensibus sol urat, et luna dissoluat.

13. Qui itaque hæc putant corporaliter intellegenda, quæro,
 quid asserant prophetam ei, qui in montes oculos suos eleua-
 uerit, polliceri in eo, quod dicitur: per diem sol non uret 20
 te, neque luna per noctem? non enim manente natura
 corporis nostri natura quoque elementorum demutabilis fiet. ut
 non naturæ suæ in naturam nostram consuetudine perseuerent.
 aut numquid quisquam audebit hanc sibi in hoc sæculo firmi-
 tatem corporis sperare, ne aduri nocte ac die possit, beato 25

1 huius *R* eius *PT* conueniret *R* conueniebat ex conuenibat *P*
 conueniebat *TE* 2 daemonium *R* daemonum *PT* cf. *Stud.* 1886, 341 4 super
VRPT supra *b* manum *add. m.* 2 *V* 5 uigilatur *V* inlibata ex inlibam. 2 *V*
 7 beatissimi *G* beati *VRPT* regno *GRPT* regna *V* abstersa *GRPT*
 detersa *V* 8 corporeæ labis *GRPT* om. *V* utemur *GPT* utimur *R* utimur
 caelestia *V* 9 nam id *GRPT* nam et hoc *V* in eo *GRT* id eo *P* om. *V*
 profetae *G* prophetae *PT* profetae *VR* 11 elementorum *GPT* haele-
 mentorum *R* 12 unūquoque *P* 15 annum *R* anni *PTE* 16 se
 soluat *R* 19 asserant *RT* serant *P*¹ sperant *P*² 22 quoque *RP*
 quoque *T* 23 non om. *P* perseuerent *PTE* perseueret *R*.

patriarcha Iacob perustum se noctis rigore et calore diei conquerente, cum dicit: et fui diei perustus calore et gelu noctis.

14. Sed propheta nunc uel spiritus per prophetam nouit
 5 illam beatitudinem temporum, in qua a nobis omnis demutatio
 corporeæ infirmitatis abscedet, in qua non frigus, non calor, non
 nox et demutatio, sed æterna dies et beata temperies sit iustitiæ
 in nos sole dominante. cuius temporis requiem iam in deserto
 dominus præformans populo suo diurnum calorem columna
 10 nubis et nocturnum frigus ac tenebras columna ignis tempera-
 bat. in hac igitur æterna temporum et beata temperie, quis-
 que domini custodiam promeruerit, permanebit, ne natura
 corporis gelu lunæ et calore solis uratur, sed sæculi huius
 malis et iniuriis liberatus, in æternis et beatis et temperatis
 15 quiescens glorificati corporis sui sumat solidam indemutabilem-
 que naturam.

15. Sequitur deinde: dominus custodiet te ab omni
 malo. et a quibus malis custodiet dominus? non opinor ab
 his, quæ putantur: hæc enim sunt infirmitati nostræ et corpori
 20 debita, mori, infirmari, egere; quæ si mala essent, et Abel
 uiueret nec Iob cruciatus esset nec Petrus pecunia, quam in
 eleemosynam poscebatur, eguisset. ergo fidelem animam ab

2 Gen. XXXI, 40.

1 rigore *RPT* frigore *E* conquærentem *R* 5 a nobis *V²RPT*
 nobis *V¹* 6 abscedet *VT* abscedit *RP* non frigus *ex* nobis frigus
m. 2 V 7 et demutatio *om. V* æterna *VPPT* æterna *ex* beata *corr. R*
 iustitiæ in nos sole *VPPT* iustitia in nos sola (*ex solae*) *R* 8 cuius *VRT*
 cum *P* deserto *RPT* aeremo *V* 9 et 10 columna *RPT* in columna *V*
 11 in hac igitur æterna *R* in hac igitur æternorum *V* in hac igitur
 hoc terrena *P* in hac igitur hoc est æterna *T* et beata temperie
om. V quisque domini custodiam promeruerit *RPT* custodia quisque
 domini custodiam promeruit *V* 12 natura corporis *om. V* 14 magis *V*
 et *om. V* liberatur *V* *pro* in æternis — glorificati *V* *habet*: in
 æterno et requiem beato regno 15 glorificati *ex* glorificato *m. 1 R*
 demutabilemque *R* inmutabilemque *V* 17 custodiet *VPPT* custodiat *R*
 19 infirmitatis *P* 20 & Abel uiueret *Re* nec Abel mortuus *PT* 21 cru-
 ciatus *ex* crucianis *corr. R* 22 helemosynam *R* elemosinam *T* eguisset
RTE p̄buisset (p̄ *in ras. a m. 2*) *P* animam *RPTE* animū *V*.

omni malo dominus custodit, id est, ne eam diaboli tinea cor-
 rumpat, ne fur obrepat, ne canis oblatret, ne lupus laceret, ne
 ursus desæuiat, ne pardus insiliat, ne tigris aduolet, ne leo
 uastet. hæc enim nunc sunt diaboli ministeria, hæc omnia
 eius in tempore sæculi huius officia sunt, uitii consumere, 5
 blandimentis subrepere, obtrectionibus lacerare, ambitione
 insilire, lasciuuis aduolare et tota uirtutis suæ potestate uastare.
 ab hoc omni igitur malo dei expectanda custodia est. et quia
 in animam maxime sæuiat — nam debitum nobis est. ut ad-
 uersus eum pugnemus in corpore, non est enim nisi ex concer- 10
 tatione uictoria — idcirco subsequitur: custodiet animam
 tuam dominus, ne quid tot tantisque superius memoratis
 malis in eam sit potestatis.

16. Tenuit autem propheticus sermo ordinem suum dicens:
 dominus custodiet exitum tuum et introitum 15
 tuum ex hoc nunc usque in sæculum. non enim
 temporis huius et sæculi est ista custodia, non aduri sole
 atque luna et ab omni malo conseruari; sed futuri boni
 expectatio est, cum exeuntes de corpore ad introitum illum
 regni cælestis per custodiam domini fideles omnes reserua- 20
 buntur, in sinu scilicet interim Abrahæ collocati, quo adire
 impios interiectum chaos inhibet, quo usque introeundi rursus
 in regnum cælorum tempus adueniat. custodiet ergo dominus

1 custodit *ex* custodet *m. 2 V* ne eum *V* diaboli tinea *RPTE*
 diabolus *V* 2 fur *VPT* furor *R* obrepat *ex* orbrepat *V* orrepat *T*
 4 nunc *om. VP* omnia *RTE* communia *P* 5 officia sunt *Re* officia
PT 6 subrepere *VRE* subripere *P* surripere *T* obtrectionibus
V Re oblectationibus *PT* 7 insilire *VRT* insilere *R* aduolare *PT*
om. R allicere *e* 8 ab hoc omni igitur *RTP* (*P* omni *supr. add.*) ab
 hoc igitur omni *VE* dei *om. V* expectanda *VRP* expetenda *T* et
 quia — uictoria *om. V* 9 nam debitum *RPE* nec debitum *T* *Quae-*
dam hic intercidissee susp. Bened. 11 cōsequitur *V* custodiet *VRT*
(cf. Tischend. l. c.) custodiat *P* 12 ita *RPT*, *V* hæc tantum habet: ne
 tot mali in eam sint potestates 15 exitum *ex* exitum *ex V* auxilium *R*
 16 ex hoc nunc usque *V¹R* ex hoc nunc et usque *V²PT* non enim
 temporis *RT* non enim in temporis *P* 17 post custodia 3—4 *litt. eras. R*
 19 cum exeuntes *RT* cum exeunte *P* cum enim exeuntes *V* 21 in
 sinu *ex* in sinus *R* quod adire *Rα* 22 quosque *V* introeunti *V*
 23 in regnum *VE* in regno *RPT* adhuc ueniat *V* custodiet (*ex*
 custodiat *m. 2 V*) *VT* custodit *RP* ergo *om. V*.

exitum, dum de corpore exeuntes secreti ab impiis interiecto
 chao quiescunt. custodiet et introitum, dum nos in æternum
 illud et beatum regnum introducit. ipse est enim, qui ait:
 ego sum ianua; et: nemo uadit ad patrem nisi per
 5 me, id est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus
 in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXI.

Canticum graduum.

Lætatus sum in his. quæ dicta sunt mihi: in
 10 domum domini ibimus.

1. Qui spe cælestis desiderii detinetur, nihil obscuritatis in
 psalmo habebit; ex suo enim sensu intellegentiam propheticae
 magniloquentiæ consequetur, namque cum se meminerit scriptum
 dei coheredem et consortem æternorum bonorum, et similem
 15 angelis ex resurrectione renouandum et corruptione deposita in
 gloriam dei ac domini nostri Iesu Christi corporis conforman-
 dum futurumque incolam ciuitatis cælestis uiuis lapidibus
 extractæ, de qua scriptum est in euangelio, cum dominus iurari
 per cælum inhiuisset dicens: neque per Hierosolymam,
 20 quia ciuitas est regis magni — non utique eam signifi-
 cans, quæ prophetas occidit et lapidat, sed eam, cuius beatus
 apostolus Paulus ita meminit: uos estis ciues sanctorum

4 Ioh. X, 7. Ioh. XIV, 6. 19 Matth. V, 35. 22 Ephes. II, 19 sq.

1 dum *RP* *supr. add. T* exeuntes *RP* ut exeuntes *T* 2 quiescunt *Re*
 quiescant *PT* custodiet et *V* custodit & *R* custodiet *PTE* dū nos *R*
 dominus (dñs *P*) *PTE* 3 illum ^{eum in illum} = = beatum *P* introducit *RP* intro-
 ducens *TE* 5 id est *RPTE* ipse est *V* Explicit psalmus CXX incip.

psalmus CXXI feliciter *V* Finit pslms CXX incipit CXXI *R* Expl psal
 CXX incp psal CXXI *P* Expl. de CXX incip. de CXXI *T* 8 gradū *V*
 gradum dauid *R* 11 desiderii *ex* desiderii *m. 2 V* tenetur *V* i hoc sps
 psalmo *V* 13 consequetur (equetur *in ras.*) *T* consequatur *R* conse-
 quitur *P* 14 dei *om. V* 15 in gloriam *R* in linguam gloriam *P* in
 illam gloriam *T* 16 corpori *ex* corporis *R* 17 ciuitatis cælestis *VPT*
 ciuitatis *R* 18 iurari *R* iurare *PTE* 19 dicens *R* adiecit dicens *PTE*
 hierosolimam *RP* 20 quia *RT* q̄ (*supr. add.*) *P* 22 ap̄s paulus *Re*
 petrus *P* paulus *T* iam non estis aduenæ neque peregrini sed estis
 ciues (*ex* ciuis) *cet. V*.

et domestici dei, superædificati super fundamen-
 tum apostolorum — cumque legerit, ea, quæ nunc sunt, ex
 parte esse nosque per speculum interim et in ænigmate uidere,
 perfecto autem ueniente ea, quæ nunc pro parte sint, destruenda,
 et facie ad faciem, tamquam corporali uisu, ea, quæ tum nobis
 5 sint uisibilia, contemplaturos, ubi non ægritudo, non mors, non
 mæstitia, non terror sit: hæc cum quis adnuntiata ab angelis,
 præformata in lege, exposita a prophetis, a domino exemplis
 repræsentata, prædicata ab apostolis, ipsi sibi hæc eadem per
 fidem possibilis cognouerit, proclamabit necesse est exemplo
 10 prophetæ: lætatus sum in his, quæ dicta sunt mihi.

2. Sed quæ sunt illa, quæ dicta sunt, ex quibus lætitia sus-
 cepta est? nempe id, quod sequitur: in domum domini
 ibimus. hinc gaudetur, hinc exultatur, quia hæc dicta sunt,
 quod eundem in domum domini sit. domus domini quæ sit, 15
 psalmo altero docuit dicens: quoniam elegit dominus
 Sion, præelegit eam in habitationem sibi. hæc
 requies mea in sæcula sæculorum, hic habitabo,
 quoniam præelegi eam: non utique, ut diximus, hanc
 terrenam et caducam et pœnas impietatis suæ luentem, sed 20
 illam liberam et cælestem Hierusalem, quia eadem et Sion est,
 per cuius incolatum, quia domus dei est, nos quoque ciues
 sanctorum et domestici dei sumus. hinc ergo lætitia est, quod
 dictum sit in domum domini nos ituros.

3. Sed qui ista dixerunt, ne forte ignorent neue a domo 25
 eadem, in quam nos ituros nuntiant, peregrinentur: sed dicunt:

3 cf. I Cor. 13, 12. 16 Ps. CXXXI, 13 sq.

2 apostolorum *RVPT* apostolorum et prophetarum *E* 3 speculam *P*
 in enigmatae *R* 5 quæ tum nobis sint uisibilia *RPT* quæ nobis nunc
 sunt inuisibilia *E* 7 adnuntiata ex nuntiata *m. 2 V* 8 formata *V*
 9 prædicatum *V* 10 proclamabit necesse est *RTe* proclamauit necesse est *P*
 necessario (ario ex corr.) proclamauit *V cf. p. 565, 24* 11 profetae dicens *V*
 12 ex quibus *RPTE* in quib. *V* 13 in domo *V* 15 eundem (ũ in *ras.*
m. 1) *R* eundem *V* in domum dñi ex in domum dñi *m. 2 V* quæ
 om. *V* sit *V¹PT, del. V²* est *R* 16 psalmo altero *RPT* in alio
 psalmo *V* declarat dicens *V* 17 syon *R* præelegit ex prælegit *P*
 18 in saecula saeculorum *VPT* in saeculum saeculi *RE* hic habi-
 tabo — eam om. *PT* habitabo ex aabitabo *m. 1 R* 19 quoniam om. *R*
 prælegi (*sic*) ex prælegit *m. 2 V*.

stantes erant pedes nostri in atriis Hierusalem. non incerta nuntiant, non incognita pollicentur. hanc domum desiderabilem et dilectam a multis agnouimus. nam scriptura ait: unam petii a domino, hanc requiram, ut inhabitem in domo domini omnibus diebus uitæ meæ, ut uideam uoluntatem domini et uisitem templum eius, et rursum: domine, dilexi decorem domus tuæ et locum tabernaculi gloriæ tuæ. hæc domus desiderabilis, hic auditus lætabilis, fundamento duodecim uiuarum gemmarum esse uiuos lapides extractos, excisos primum ad opus ædificationis a Moyse in lege, a prophetis in passionibus suis, a domino in corpore, ab apostolis in martyriis, a sancto spiritu in uirtutibus. hi ædificatores, hæc ædificia, hæc ciuitas. hinc stantes pedes in eius atriis, custodes scilicet, quibus datae sunt clauēs domus huius — dictum est enim: uobis dabo clauēs regni cælorum —, speciem domus ignorantibus nuntiantes beati pedes et a propheta merito laudati: quam pulcherrimi pedes euangelizantium pacem.

4. Ac ne conuenire quicquam horum in eam Hierusalem, quæ terrena fuit, existimaretur, id consecutum est: Hierusalem, quæ ædificatur ut ciuitas. non ciuitas, sed ut ciuitas; quia illa terrenæ ciuitatis ædificatio et templi extractio et tabernaculi institutio speciem illius æternæ et cælestis ciuitatis præfigurabat. et quia in omne tempus et usque ad sæculi

4 Ps. XXVI, 4. 8 Ps. XXV, 8. 15 Matth. XVI, 9. 17 Esai. LII, 7.

3 nam scriptura ait *PT* nam cum scriptura ait *R* nam dicit scriptura *E* nã in alio psalmo ait *V* peti *V* 4 a dõ *V* hanc requiram *om. R* 5 omnibus diebus *V* cf. *Sabatier II, 52* omnes dies *RPTTE* 6 uoluntatem *P¹* cf. *Sabatier l. c.* dilectiones *supr. scr. m.* 2 *P* delectationes *RTE* 8 tabernaculi *PT* (σκηνώματος *LXX*) habitationis *RE* desiderabilis est *V* 9 hic — lætabilis *om. V* auditus *RE* aditus *T* aditur *P* 10 extractos (*s in ras. 3 litt.*) *R* id opus *V* 11 a moysi *V* a moysen *P* 12 in martyribus *V* 13 hii *VT* ædificatoribus *V* 14 hinc *RP* hic *V* hii *T* hi *E* pedes *VPTE* pedibus *R* sed cf. *lin. 17 et Acad. p. 31, infr. 573, 26* custodes *VRT* custodis *P* 17 pulchri *R* 19 hac ne *R¹* an *PT* in eam potest hierusalem *PT* 20 quæ terrena — hierusalem *om. PT* 23 tabernaculi instructio *PT* aeternae illius *PT* 24 quia (et *om.*) *R*.

consummationem et per omnium generationum ætatem ædificatio cælestis huius ciuitatis explenda est, ideo ædificari eam sine temporis definitione significat dicens: ædificatur ut ciuitas, donec, ut apostolus ait, intret plenitudo gentium, et tunc quod est reliquum Israhel saluabitur. 5

5. Sed quia unum ecclesiæ corpus est, non quadam corporum confusione permixtum neque singulis in indiscretum acruum et informem cumulum unitis, sed per fidei unitatem, per caritatis societatem, per operum uoluntatisque concordiam, per sacramenti unum in omnibus donum, unum omnes sumus, in quod 10 nos Paulus hortatur dicens: obsecro uos, fratres, ut id ipsum sapiatis omnes eandem caritatem exercentes, et cum fuerit, ut scriptum est: erat autem omnium, qui credebant, cor et anima unum, tunc erimus ciuitas dei, tunc sancta Hierusalem, quia Hierusalem ædificatur 15 ut ciuitas, cuius participatio est in id ipsum. dissidentes autem a cœtu sanctorum et se ab ecclesiæ corpore peccatis, fastu, litibus separantes participationem sanctæ istius domus non habent, quia participatio ciuitatis huius in id ipsum est. ex consortio enim perfectæ ciuitatis unanimes non possunt 20 participationem in diuerso habere, sed in id ipsum. omnes igitur, qui unum erunt, in ea erunt. et testis est psalmus; ait namque: illic ascenderunt tribus, tribus: non una, sed plures.

6. Sed forte sine exceptione ab uniuersis ædificanda uidebitur ciuitas, quod in tribubus cognominatis nulla fiat exceptio, eritque populis dominum nescientibus in hanc domum 25

4 Rom. XI, 25. 11 I Cor. 1, 10. 13 Act. ap. IV, 32.

1 generationū ex generationē *m.* 1 *R* 4 donec *VR om. PT* ut *RP* ut sicut *T* 8 unitis *R* unitatis *P* adunatis *TE* 10 in quod *R* in quo *PT* 11 paulus hortatur *RPT* hortatur Paulus *E* 12 eadem *R*

16 in id ipsum *RT* in id. sum *P* in ipsū *V* 18 peccatis fastu litibus *R* peccatis præcipitantibus *PTE* 19 habent *RPT* habebunt *V* ciuitatis huius *RVP* huius ciuitatis *E* in ipsum *V* 20 est *add. m. 2 V* unanimes *RP* unianimes *T* 21 in diuerso *RP* in diuersum *T* in

id. ipsum *P* 22 igitur *RPT* enim *V* unum erunt *RPT* uno animo sunt *V* ut testis *PT* 23 illic *R* (*ἐκεῖ LXX*) illuc *PT* trib. trib. dñi *V* 25 sine exceptione *RPT* sine ulla exceptione *E* 26 in tribus *R*.

communis ingressus? sed intellegi istud scriptura non patitur
 adiciens ad id, quod dixerat: illic ascenderunt tribus,
 tribus domini. sunt enim, qui non sunt domini. quibus
 dictum est: uos estis a diabolo, et rursum: abite male-
 5 dicti in præparatum ignem diabolo et angelis eius.
 tribus ergo, quæ erunt domini, ascendent.

7. Sed forte sibi Israhel hoc esse debitum uindicabit, id
 est, qui secundum litteram et non secundum spiritum, qui
 carnalis et non cælestis, qui crucifigens dominum, non qui
 10 adorans est? sed ab hac spe repulsus est. illic enim conscen-
 derunt tribus, tribus domini testimonium Israhel.
 non tribus Israhel in testimonium gentium, sed tribus domini
 in testimonium Israhel. tribus enim domini dixerunt: uenite
 ascendamus in montem domini et in domum dei
 15 Iacob: et adnuntiabit nobis uiam suam, et ambu-
 labimus in ea. ex Sion enim exiet lex, et uerbum
 domini ex Hierusalem. ex Hierusalem enim exiens
 uerbum domini uenit ad gentes. hæ introeunt in sanctam
 ciuitatem, in testimonium Israhel.

20 8. In quod tandem testimonium? ad confitendum, in-
 quit, nomini domini. tribus domini nomen domini confi-
 tentur. hoc autem est testimonium Israhel. ille Israhel a

4 Ioh. VIII, 44. Matth. XXV, 41. 13 Esai. II, 3.

1 istud *RPT* illud *E* 2 illic *RP*¹ illuc *P*²*TE* 3 qui *GV* quæ
RTP dñi *GRTV* dñi *P* 4 a diabolo *GRPT* fili diaboli *V* abite
GR abite a me *PT* 6 erunt *GRPT* sunt *V* 7 sibistrahel *G* uin-
 dicabit *GRT* uindicauit *P* uendicabit *e* 8 et non secundum *GR* non
 secundum *PT* qui carnalis et non *GRT* quia carnalis et nunc *P*
 10 sed ab *GPT* sed qui ab *R* illic *GRP*¹ illuc *P*²*TE* conscenderunt
GRPT ascenderunt *E* 11 *G* h. l. uocem tribus semel posuit istrachel
G israhel *Re* illi israhel *PT* 13 sq. ita *GR* (ubi hæc tantum uariæ lectiones:
 13 dixerunt *G* dixerant *R* 16 in ea *R* in eam *G*) *PT* hæc tantum habent:
 tribus enim dñi et in domum dei iacob et adnuntiabit nobis uiam suam
 et ambulabimus (ambulauimus *P*) in ea; unde foeda amplificatio nata sit
 in *E*, explicauit *Stud.* 1886, 336 exion *GP* 18 ueniet *G* heæ *G* hæc *R*
 20 in quo *GP* 21 nomini dñi *GRPT* nomini eius *V* tribus dñi
GRPT tribus enim domini *E* confitentur *GPI* confitetur *R* 22 testi-
 monium israhel (istrachel *G*) *GPRT* testimonium *e*.

domino in Pharao uindicatus, in mari ablutus, in deserto angelorum cibo pastus, in lege eruditus, in prophetis obiurgatus, in natiuitate a domino per consortium corporis susceptus, in cruce si crederet saluatus, in resurrectione si confiteretur glorificatus, nihil horum suum credidit, nihil horum manere suum uoluit. habens mannam cucumeres Aegypti desiderauit; legem uitæ a deo expectans uitulum adorauit; prophetas audiens occidit; uirginis partum prophetatum sibi infamauit, deum in carne non credidit, peccati remissorem falsi peccati reum arguit, emit ad mortem, in crucem sustulit; testes resurrectionis ad silentium corrupit; apostolos morte intercepit. in hoc sceleris sui testimonium tribus domini ascendunt. illi promissum est, hæc obtinent. illi testamentum, sed harum hereditas est. hunc eius cruciarium deum suum tribus confitentur. in hoc itaque testimonio agnoscit Israhel, quem conpuxit, et ab accessu eius inhibetur, quem resurrexisse non credidit. hunc archangeli adorant, huic omnes uirtutes cælestes ministrant, hic tribus suas conformes gloriae corporis sui præstat. confitentur ergo nomini domini, quia deus est, quia filius unigenitus ingeniti est. in hoc itaque testimonium Israhel in domum domini tribus domini conscendunt confitentes nomini domini.

9. Sed confessio ista iudicium est. iudicatur enim per eos, quibus dictum est: sedebitis super duodecim tribunalia iudicantes duodecim tribus Israhel. non solum hi iudicabunt, sed et regina austri condemnabit et Niniuitæ

23 Matth. XIX, 28.

1 in farao GR ablutus RE ablatus PT 4 crucem G crederet GPT
 credet R 6 mannam R manna PT 9 falsi GRP fals^o T 11 intercepit G
 intercaepit R interfecit PTE 12 testimonio G 13 illi testamentum
 GRP illius testamentum TE 14 cruc.ariū P crucarium RT *rucararium (?) G 16 credidit GR credit PT 17 adhorant R uirtutes caelestes R uirgines caelestes G caelestes uirtutes PT 19 nomini dñi GR dñi nomini PT 21 nomini ex nomine m. I R 23 tribunalia V thronos RPT 25 iudicabunt VE iudicant RPT condemnabit RPTE
 et ipsa iudicauit V nineuitæ V niniuetæ T.

condemnabunt: quia hi pœnitentiam super Ionæ prædicationem egerunt et illa ex ultimis terræ partibus ueniens sapientiam Salomonis audiuit: in quibus ecclesiæ præfiguratio est, quæ peregrina et incognita et pœnitentiæ credidit et sapientiam desiderauit audire.

10. Hic igitur sedes iudicii erit, ubi in testimonium Israhel tribus domini ascendent ad nomen domini confitendum, in ecclesia scilicet, sanctorum lapidum ciuitate, quæ domus domini est. ait enim: quia illic sederunt sedes in iudicium, 10 sedes super domum Dauid. Dauid nunc quoque, sicut in ceteris locis, domino nomen ex corpore est. scriptura enim, ubicumque mentionem adsumendi corporis facit, Dauid eum solita est nuncupare. nomen ei ex parente carnis adsumens. non est autem ex eo perturbatio intellegentiæ suscipienda, quod 15 quædam ex præterito prophetæ locuti sint; iam enim de hoc eodem in plurimis locis rationem et frequenter edidimus. deo namque complectenti in se omnia futura pro factis sunt; et cuius tam fidelis præscientia est, ut, quæ nondum gesta sunt, tamen ab eo iam pro et præteritis habeantur et gestis. deni- 20 que statim res se futuri temporis loqui propheta demonstrat.

11. Nam cum tamquam de præterito commemorasset, ascendisse illic tribus domini et sedisse super sedes domus Dauid, nunc iam uelut publicæ doctrinæ et admonitionis affectu com-
monuit in futurum dicens: rogate, quæ ad pacem sunt

1 super Ionæ prædicationem *R* (cf. *Vogel Curt. Ruf. Jp. 25*) super ionæ præ**** *G* super Ionæ prædicatione *PT* prædicante iona (ex dona) profeta *V* propter Ionæ prædicationem *e* 2 et illa *RPT* et regina austri *V* 3 solomonis *V* in quibus *GRPT* in qua regina *V* præfiguratio *GRPT* figura *V* 4 et pœnitentiæ *GRPT* pœnitentiæ *V* 6 israhel et tribus dñi ascendunt *G* 8 ecclesia *G* ciuitatē *P* 9 illic *RPT* ille *V* in iudicium *GVRTP*^a in iudicio *P²e* 10 = uoque (in *ras. erat q*) *R* 11 dño nomen *GRPT* nomen dñi *V* domini nomen *e* scribura *GV* 17 complectendi *P* pro facti (acti *i. ras.*) *R* prophetis *P* 18 præscientiæ** *G* præsentia est *RPT* 19 iam *ϰ* & præteritis *R* iam pro præteritis *PT* (sed iam pro præ *in ras. P*) iam perfecta et pro præteritis *E* 22 illic *GRPe* illuc *Tb* 23 uelud *R*.

Hierusalem: ut praescientiae fidem in his, quae gesta dixisset, ostenderet, conseruaret uero temporum ordinem in gerendis. extractio itaque eius in pace est, et participatio in idipsum est, et unius mentis et fidei et caritatis domus illa est. discenda ergo est doctrina pacis. nunc enim rogare non orandi, sed 5 interrogandi secundum proprietatem graecitatis est sermo. sed pacem discere in uoluntate est audientium. cum enim de pace eius interrogauerint, tunc laetabuntur dici sibi: in domum domini ibimus.

12. Neque enim interrogatae pacis fructus exiguus est, quia 10 id sequitur: et abundantia diligentibus te. perfectos fructus dilectio pacis expectat et abundantem felicitum prouentuum copiam sperat. quod idipsum benedictio in Iacob ad spem fidelium praeformata significat; benedictus enim ita est fratris benedictionibus occupatis: ecce odor filii mei, sicut 15 odor agri pleni, quem benedixit deus. ager plenus et fertilis, reddens centesimum fructum, hic aeternis copiis abundabit. et nunc quidem interim beatis fructibus abundamus, quos nobis ad speciem fructuum aeternorum ecclesiae sacramentum et pacis unitas subministrat. hoc autem sacramentum 20 spei communis corporalium et communium rerum nominibus ostensum est, quod scientes intellegent. namque abundantiae huius et copiae idem propheta psalmo altero meminit dicens: dedisti laetitiam in corde meo, a tempore frumenti et uini et olei sui multiplicati sunt in idipsum. 25 haec igitur abundantia est in idipsum. per hanc enim pacis

15 Gen. XXVII, 27. 24 Ps. IV, 7 sq.

1 praescientiae *GPT* praesentiae *R* in his *GRTE* in iis *P* 3 extractio (?) *G* 5 ergo est *GRPT* est ergo *E* rogare (a in ras.) *PR* 6 uerba secundum — graecitatis, quae sunt in *GRPT*, om. *V* est sermo *GRPT* sermo est *V* sed pacem *GRPT* pacem *V* 7 cum enim *GRPT* cum enim *ex* cum *m.* 2 *V* 8 dici sibi in domum *RPT* dici *ibi indici** in domum *G* tunc confidenter dicere poterunt in domum *V* 15 fratris *GRT* fratribus *P* 17 hic *RT* huic *P* 18 habundabit *R* (sic fere semper) 19 ad speciem *G* in speciem *RPT* in spem *e* eclaeisiae *R* 21 hominibus *P* 23 fidem propheta *R* 25 et uini *RPT* (καὶ οἴνον *LXX*) uini *G* 26 in idipsum *GPT* in idipsud *R* per hanc *RPT* super hanc *G*.

et sacramentorum abundantiam beata illa pax et indeficiens et æterna bonorum cælestium abundantia præparatur.

13. Dehinc sequitur: fiat pax in uirtute tua, et abundantia in turribus grauibus tuis. pax atque uirtus
 6 domus huius conexas sunt sibi. posse enim aliquid nisi ex pace non poterit, quia participatio eius in idipsum est, in idipsum autem esse pax sola consequitur. perfecta uero uirtus eorum tantum est, qui congregantur in idipsum; et idcirco ait: fiat pax in uirtutibus tuis.

14. Ciuitatem autem necesse est diuerso ædificiorum genere consistere. non enim omnis est murus, porta, turris, neque omnis plateae, porticus, tabernae, neque domus, forum, templa, palatium: sed et differentibus inter se domorum magnificentis differunt quoque
 15 cohabitantium dignitates. in omni uero genere ciuitatis nihil neque firmitus neque utilius neque celsius turribus est. solita uero scriptura est grauia pro firmis et immobilibus nuncupare; sic ubi ait: in populo graui laudabo te. nunc quoque cum de pace uirtutis memorasset, abundantiam beatitudinis perfectæ et æternæ ciuitatis huius principibus tamquam firmissimis et
 20 grauissimis deputauit dicens: et abundantia in turribus grauibus tuis. superius dixerat: et abundantia diligentibus te; non ergo omnium est abundantia, sed diligentium deum. deinde adiecit: fiat pax in uirtute tua; pax enim ecclesiæ et unitas uirtutem nobis firmitatemque præstat
 25 secundum illud apostoli: et pax dei, quæ exsuperat omnem sensum prudentiæ, custodiet corda uestra in Christo Iesu. nunc quoque hanc abundantiam, quam

17 Ps. XXXIV, 18. 25 Phil. IV, 7.

2 abundantia *GPT* ≡ abundantia ≡ *R* 4 grauibus *RPT* gr*** *G*
 om. *V* adque *GVR* 5 conexas sunt sibi *R* conexas sunt sibi *G* conexas
 (conexas *P*) sibi sunt *PTE* inuicem conexas sunt sibi *V* 7 perfecta
 uero *R* per peccata uero *P* pacata uero *T* perfecta uero ac pacata *E*
 9 in uirtutibus tuis *RPe* in uirtute tua *T* 14 in omni uero *RPT* sed
 in omni *V* 15 celsius *GRPT* excelsius *V* 16 sic ubi *GR* sicut *PT*
 sicuti *E* 18 memorasset *GRPT* memoria esset *V* uoces et æternæ,
 quæ extant in *GRPT*, om. *V* 19 principibus *GRPT* principibus. popu-
 lorum *V* et grauissimis *GVR* om. *PT* 22 diligentium deum *PT*
 diligentiam (?) de** *G* diligentium *R* 25 pax uestra *P* pax uestra *T*.

diligentibus sponderat, propriam esse grauium turrium commemorat; eos graues turres significans esse, quicumque diligerent. per quod intellegendum est abundantiam hanc non promiscuam esse nec totius admodum ciuitatis, sed eorum tantum fidelium et sanctorum uirorum, qui ceteræ ciuitatis huius 5 ædificationi tamquam turrium firmitate præstiterint.

15. Sequitur deinde prophetæ magnus affectus et in omnem hominem credentem sollicitudo piæ admonitionis. ait enim: propter fratres meos et proximos meos loquebar pacem de te: propter domum domini dei mei quæsiui bona tibi. multitudinem in fratribus suis proximisque 10 huius ciuitatis significat; propter quos pacem de ea locutus est, ut audientes se ipsos in ædificium consummandæ huius ciuitatis aptarent. sed qui pacem propter fratres et propinquos suos de ea loquitur, ciuitati eidem propter domum dei bona 15 quærit dicens: propter domum domini dei mei quæsiui bona tibi. ciuitati ergo bona propter domum domini quæsitæ sunt. discernens enim gloriam domus dei a ciuitatis uniuersitate, quia necesse est ornatum domus regię ædificationi ciuitatis totius anteferri, quæsiuit bona eidem ciuitati. primum 20 enim fratres et propinqui eius per prædicationem pacis facti sunt domini ciuitas. secundum uero ciuitas ipsa iam ex propinquis eius et fratribus constituta, audiens dignitatem domus dei, domus omnis dei ipsa esse properauit. ac sic ciuitati huic

2 quicumque *PT* quecūque *G* qui eum *ex* quicumq̄ *m.* 3 *R* diligerint *R* 3 intelligendum est *RPT* intellegitur *V* 4 promiscuam *RPT* promiscuam omnib. *V* nec totius — ciuitatis *om.* *V* sed eorum tantum fidelium & scorū *R* sed fidelium tantum et sanctorum *V* sed eorum tantum sanctorum et fidelium *PT* 5 ceteræ *PTE* ceteris *R* 6 præstiterit *P* 7 sequitur *RT* sequatur *P* prophetæ *RT* prophetiæ *P* 10 domini *om.* *PT* 11 tibi bona *PT* 12 huius ciuitatis significat *R* huius significat ciuitatis *PTE* loquutus sum *R* 13 ut *om.* *PT* audientes *RP* audentes *T* 14 aptare *PT* fratres et propinquos suos *R* fratres et propinquos ** *G* fratres suos et propinquos *PT* 15 ciuitati idē *P* 16 domini *om.* *PT* quæsiui bona tibi *R* quæsiui *b***** *G* quæsiui tibi bona *PT* 18 a ciuitatis uniuersitate *RT* ciuitatis uniuersitatē *P* 19 domus dī regię *R* 22 secundū *P* sæcundum *R* secundo *TE* 24 properauit *P* properabit *RT*.

quæsita sunt bona, dum ex ciuitate domini in domum dei proficit secundum illud apostoli: uos estis templum dei, et spiritus domini habitat in uobis. fidelis enim est, qui ait: pater, pro his te rogo, ut omnes unum simus, 5 ego in illis, et tu in me: dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXII.

Canticum graduum.

Ad te leuauit oculos meos, qui habitas in cælo, 10 et reliqua.

1. Efficitur rebus, quod titulo præscriptum est: gradibus enim cantici tamquam de humilibus ad excelsa conscenditur. namque in primo cantici graduum ad dominum de tribulatione clamatum est. postea leuati oculi in montes sunt, et quæsitum, 15 unde ueniret auxilium. dehinc, quia eleuanti oculos et, unde auxilium ueniat, quærenti adest doctrinæ prophetiæ institutio, in his, quæ sibi sunt dicta, lætatus est. nunc uero quia usque ad id, quod doctrina instituerat, accessum est, de quodam quasi profectus sui gradu cantat propheta: ad te leuauit oculos 20 meos, qui habitas in cælo, incrementis competentibus contemplandi dei usus, tamquam post multam cæcitatem per modica et dimensa admissæ sibi lucis interualla consuetudini totius luminis præparatus. deus enim, qui primum in tribulatione inuocatus est, quæsitus est a prophetis eosque prophetiæ

2 I Cor. 13, 16. 4 Ioh. XVII, 20 seq.

5 ego — in me *om.* V dominus *RPT* hic est dñs V 6 saeculorum amen *om.* V Explicit psalmus CXXI incipit psalmus CXXIII feliciter V (*duo ps. seq. in V desunt*) Finit psäl. C. XXI. incipit psalmus CXXII R Explicit psalmus CXXI incipit tractat' b. hylarii psäl CXXII P Expl. de CXXI incip. de CXXII T 13 cantici *RPT* cantico E *cf. adn. Bened.* dominum *RP* dñm T 15 eleuanti *RT* eleuati P 17 lætatus est *Re* est lætatus α lætatus *PT* 18 instituerat R instituebat *PTE* 21 per modica *RE* p dominica P per dñica T 22 admissae *RPE* amissae T consuetudini *Ed. Bas. 1550, Par. 1572* consuetudine *Rα* consuetudinē P ad consuetudinem T 23 præparatus *RP* est reparatus T præparatur e.

lætificauit auditu. sed nunc iam oculis mentis per fidei fiduciam contemplandus est habitans in cælo.

2. Sed cælum hoc, quod uisibus nostris per materiem sui subiacet, quod tamquam fumus solidatus firmamenti et naturam et nomen accepit, præteribit et non erit; sedis autem domini 5
manet in æternum. necesse est uero, ut habitatio habitatore suo digna sit: et corruptibili loco id, quod infinitum et incorruptibile est, concludimus, si deum in cælo hoc habitare credimus. quæramus ergo, quæ habitatio dei sit, nempe eius, 10
qui dixit: pater enim in me, et ego in patre; et rursum: ego et pater unum sumus; et de quo dictum est: deus in Christo erat mundum reconcilians sibi: digno et sufficiente filio, in quo pater per eandem naturæ habitet uirtutem; patre autem filium, quem ex se genuit, non separante a se differentia diuinitatis. sed non nunc de inseparabili uirtute 15
patris et filii sermo est. deus enim ex deo genitus non abest per naturam ab eo, ex quo genitus confitendus est: et deus innascibilis unigenitum deum gignens manet in illo, quem genuit proprietate generandi. omnis autem spes in eo nostra est, ut unigenitum deum nouerimus. nam de innascibili deo 20
nemo tam amens est, qui cælum contuens deum esse non sentiat. in hoc ergo cælo deus inhabitat, digno maiestatis suæ et diuinitatis habitaculo.

3. Sed est et alia conplacita deo et electa habitatio, eorum scilicet, de quibus dictum est: habitabo in his et deambulabo in ipsis, et ipsi mihi erunt in populum, et ego illis in deum; de quibus et apostolus ait: uos estis templum dei, et spiritus dei habitat in uobis. idem 25

10 Ioh. X, 38. 11 Ioh. X, 30. II Cor. 5, 19. 25 II Cor. 6, 16 (cf. Levit. XXVI, 12). 27 I Cor. 3, 16 cf. II Cor. 6, 16.

1 auditu sed *T* auditus et *RPα* 4 solidatus *RP* solidatum *TE*
5 sedis *R* sedes *PT* cf. *Acad. p. 18* 7 et corruptibili *RP* et si corruptibili *e*
ne corruptibili *T* 8 concludimus si deum *scripsi* concludimus & deum *R*
concludamus deum *P* concludamus & si deum *e* concludamus dum deum *T*
cf. *Abh. IV, 64* credimus *ex* credemus *R* credimus *PTE* 9 eius *RPT* is *E*
12 in Christo erat *RPT* erat in Christo *E* 14 patre *RT* patrē *P*
separante *RT* separatē *P* 18 gignens *RT* gignens *ex* gignes *P*
21 amens *RT* amans *P*

quoque apostolus ait: qualis de limo, tales et de limo; et qualis cælestis, tales et cælestes. cælestis ergo est secundus Adam et idcirco cælestis, quia uerbum caro factum est, ex spiritu scilicet et deo homo natus. in hoc ergo
 5 uerbo, non inani sono uocis, sed in deo uerbo, neque in dissidenti a se diuersaque substantia, sed in dei uerbo deus tamquam in cælo habitat, in eo scilicet, quod ex se ac suum est, manens; per eum in eis quoque, qui cælestes sunt, habitans, sicut ipse ad patrem ait: ut omnes unum sint, ego in
 10 illis, et tu in me. ergo si, qui in Adam limus fuimus, nunc cælestes sumus in Christo et Christus habitator est nostri, per habitantem Christum in nobis etiam ille quoque habitator est nostri, cui est habitans in nobis Christus habitatio.

4. Et quia secundum corporalem intellegentiam ille nobis
 15 subest sensus, ut cælum, quod ultra firmamenti huius naturam est, deus inhabitare existimetur, non excludimus publicam illam de sede dei opinionem, ut ei cælum cæli thronus sit, sed et illam dignam deo habitationem in cælesti Adam suo significatam esse credentes. etiam hoc igitur cælum deus habitare no-
 20 scendus est, per eum quoque inhabitans, quos in eo constituit esse cælestes.

5. Oportet autem eos, qui ad deum oculos mentis erexerint, non retorquere eos atque deflectere, quia, ut in euangelii dictum est, nemo retro respiciens et aratrum tenens aptus
 25 est regno cælorum. relinquentes enim templa, aras, cupiditates, lasciuias et omne uitiorum profundum conuenit indefesso obtutu inuictoque persistere. si enim gentes errore suo cæcæ

1 I Cor. 15, 48. 9 Ioh. XVII, 21. 24 Luc. IX, 62.

1 qualis de limo PE (cf. Tischendorf. Nou. Test. Vat. 1475, Roensch N. Test. Tertull. 414) qualis & de limo R qualis est de limo T 2 et
 et
 qualis (is ex es T) RTE qualis P 5 dissenti postea 1—2 litt. eras. R
 6 in dei uerbo RPE in dō uerbo T 8 in eis TE in eos RP 9 sint
 ex sit P 11 Christus om. P nostri RE n̄r PT 13 cui PTE qui R
 15 ultra firmamenti RE ultra celi firmamenti PT 16 publicā P
 17 de sede dei RT de se. dī P opinionionem R 19 igitur cælū d̄s
 habitare R igitur deus cælum habitare PT ergo cælum habitare deus e
 23 retorquaere R adque G 24 et aratrum G aratrum RPT.

indemutabili pertinacia falsis religionibus detinentur, ita ut reflecti a superstitionibus suis ueri ratione non possint diuersis diis, ut uocant, perseuerante stultitia seruietes et si anima peccantium capta uitiorum inlecebris deuotissime seruit tamquam imperanti sibi corpori, quanto nos magis conuenit deum conditorem cæli et terræ cognoscentes, qui, ut potens fuerit ex terra inanima animare hominem, ita et potens sit hominem, qui animatus occiderit, in æternitatis consortium excitare, sine deflexu aliquo ac deuia religione uenerari neque quoquam initæ fidei pertinaciam deflectere?

6. Et docet propheta hos mentis suæ oculos indemutabili ad deum semper esse obtutu dicens: ecce sicut oculi seruorum in manus dominorum suorum et sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ: sic oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nobis. exempla et comparationem propheta proposuit, ut, sicut in manus dominorum oculi seruorum sunt, ita ad deum fidei suæ oculi intenti sint: quia fidelis seruus ad omnem obœdientiam uoluntatis dominicæ sollicitus sit indeflexosque oculos semper intendat. sed si de seruis ac dominis corporalibus sermo esset, dictum ita fuerat, oculos seruorum in oculis uel in lingua uel in conspectu esse dominorum; aut nutu enim his iubetur aut ore. sed manus pro operibus frequenter scriptura significat. sunt autem, qui neque hominum neque dei serui sunt, sed serui sunt peccati domino dicente: omnis, qui peccatum facit,

25 Ioh. VIII. 34.

2 ueri *GRT* uera *P* 4 capti (?) *G* 5 corpora (?) *G* corpore *P*
 dñm *GRP* dñm *ex dō* *T* 6 qui ut *GR* quia ut *PT* 7 ita ita et *G*
 sit animam (*del. m. 1*) hominem *R* 8 qui animatus *G* qui iam ani-
 matus *RPTE* 9 ac *ex hac* *R* religione *GRT* regione *P* initæ *G*
 intentæ *RPTE* 10 deflecteret *G* 11 et *om. G* profeta *G* 12 semper
 esse *G* esse semper *RPTE* 13 in manibus *GR* in manu *PT* *quæ*
secuntur usque ad Ps. CXXV, 8 desunt in T 14 in manus *G* in manu *PT*
 in manib. *R* (*εἰς χεῖρας LXX*) 15 dominum *om. GP* nostrum *om. G*
 16 exempla et comparationem *G* exempli comparationem *RPE fort. recte*
cf. infr. p. 585, 9 proposuit *G* posuit *RPE* in manus *GP* in manibus *R*
 17 fidei suæ oculi *GRe* oculi fidei suæ *P* 19 **flexos qui oculos *G*
 21 ita fuerat *GR* itaq; erat *P* 23 frequenter scriptura *GRe* scriptura
 frequenter *P* 25 peccatum facit *GRP* facit peccatum *E*.

seruus est peccati. hi ergo serui harum spiritalium nequitiarum in opera eorum tamquam in manus dominorum suorum oculis mentis suæ semper intenti sunt, uitiorum in id desiderio atque admiratione defixi. sunt autem hæc diabolica,
 5 id est gentilium opera, quæ significantur in manibus, uenter, otium, luxus, libido, superbia, auaritia, ambitio: in hæc ergo uoluptatum, quarum dominatui subiacent, opera spectantes sensus sui oculis intendunt, quibus dii plures sunt innumerisque domini, prout uniuscuiusque studium et natura auctorem sibi
 10 religionis elegerit.

7. Nobis autem unus deus est; non tamen per unionem dei domino nostro Iesu Christo quod deus est abnegantes, sed sequentes legem et prophetas et euangelia et apostolos diuinitatis unitatem in innascibili deo et in unigenito deo secundum
 15 proprietatem atque naturam cum fide et ueritate profitemur. nusquam enim genere plurali nec deos neque dominos sermo propheticus nuncupauit, sed unumquemque suo ordine. Genesis namque ait: et pluit sulphur et ignem dominus a domino; et propheta: unxit te deus, deus tuus; et
 20 rursum: dixit dominus domino meo; et euangelia: et uerbum erat apud deum et deus erat uerbum; et apostolus: unus deus, ex quo omnia, et unus dominus Iesus, per quem omnia; et rursum: ex quibus Christus est, qui super omnia deus. hoc ergo propter „dominus“
 25 dictum est, ut intellegeremus per id, quod unus innascibilis deus est, non adimi unigenito deo posse, quod deus est. deus

18 Gen. XIX, 24. 19 Ps. XLIV, 8. 20 Ps. CIX, 1. Ioh. I, 1. 22 I Cor. 8, 6. 23 Rom. IX, 5.

1 hii *G* hi *ex* hii *P* nequitiarum *GP* nequitiarum in caelestibus *RE*
 2 in operam *G* in opera — tamquam *om.* *P* 4 autem in hæc *G*
 5 gentilium *G* deorum gentilium *RPE* 7 uoluptatum *GRE* uoluntatum
Pb quarum *PE* quorum *G* quorum *R* *cf. praeft.* spectantes *GRE*
 expectantes *P* 16 nosquam (?) *G* genere plurali *RPE* generali *G*
 nec *RPE* uel (?) *G* neque *PE* neque (ne *in ras. m. 1*) *R* 20 rursum *R*
om. *PE* 22 dñs ihs *G* dñs (*in ras. 1*) n̄sr ihs xp̄s (*in marg. add.*) *R*
 23 & rursū *in uers. ineunte add. m. 1?* *R* xp̄s est qui super *G* christus
 qui est super *RPE* 24 dñs *R* dominos *G* dominum *PE*.

enim unus uterque est: non quod unus diuisus in duo sit, aut uterque ipse sit, ut nuncupatio sola fecerit patrem et filium, non natura gignendi, sed idcirco deus unus, quia neque duo innascibiles, neque unigeniti duo, sed unus ex uno et ambo unum, non dissimili scilicet aut differente a se substantia diuinitatis in utroque. 5

8. Sequitur deinde: et sicut oculi ancillæ in manus dominæ suæ. tenuit uero eundem propheta ordinem. ut in comparationis exemplum ancillæ quoque oculos in manus dominæ esse commemoraret intentos, ut in operum potius efficientias hæc desideria seruorum doceret intenta. sed cum plures serui plurium dominorum sint positi in exemplum, quærendum, cur ancilla una unius commemorata sit dominæ. plures enim serui, ut superius diximus, plurium sunt deorum. nunc autem una ancilla et una domina: quia natura una est animæ humanæ, sicuti et terrenæ carnis una natura est. et quia nunc de peccatoribus, qui peccati serui sunt, sermo est, hæc ancilla anima carni dominæ suæ dedita est et per corporalium uitiorum blandimenta subiecta est habetque inferioris sui per inlecebrarum fomenta dominatum, fructus operum eius inspiciens. ergo ut hos seruos et hanc ancillam indemutabilia uitia sua detinent, ut in his quadam religiosa stultitiæ suæ intentione persistent, ita fidem esse oportet, quæ non temporaria ac mobilis sit neque emissis temptationibus defetigetur, sed usque consummationem misericordiæ dei immobilis et indemutata permaneat. 10 15 20 25

1 unus uterque *GR* uterque unus *P* quod *P* quod *G* ut *R* duo *G*
cf. Neue Formenl. II, 147 duos *RPE* 7 in manibus *R* 12 *qur R*
 13 una *om. G* unus *G* 14 plurium *G* plurimi *R* plurimorum *PE*
 nunc autem *GRE* nunc ergo *P* 15 quia *G* 18 anima *GRE* unima *P*
 est et per *GRe* est per *Pb* corporalium uitiorum *GRe* corporalium et
 uitiorum *Pb* 19 subiecta est *GRe* subiecta *Pb* inferioris *GRP* in-
 feriori *b* 20 fructuū eius operū *P* 21 ego *G* indemutabilia *G*
 indemutabiles *RPE* 22 et in *G* quadam *GR* quedā *P* religiosa *GRb*
 religiosæ *Pe* 23 persistent *PE* per ***** *G* persistit *R* esse oportet
 scripsi esse oportere *GRe, om. Pb* quæ *G* 24 defetigetur *G cf. Georges*
Wortf. 197 defatigetur *RPE* usque *GRP* usque ad *E*.

9. Et idcirco propheta pertinaciam spei suæ usque ad finem accipiendæ misericordiæ demonstrat dicens: ita oculi nostri ad dominum deum nostrum, donec misereatur nobis. non decidit, non absistit, tardet licet ad temptationem
 5 fidei misericordiam suam dominus, quia fides constantem debet præstare fiduciae suæ expectationem et desperatio omnis diffidentia confessio est. sed propheta non incertus est misericordiæ dei; nam oculi eius in eum, quoad usque misereatur. intenti sunt, intenti autem adeo, ut intentioni eorum oratio
 10 geminata subiecta sit. ait enim post hæc: miserere nobis, domine, miserere nobis. et intentus est et intentus orat: ea scilicet perseuerantia, qua uitiorum serui in dominantibus sibi uitiiis demorantur, ille certissima bonorum æternorum spe et perfectæ in se misericordiæ fiducia perseuerat.
- 15 10. Sequitur uero, ut sæpenumero cognouimus, hanc fidelium spem grauis iniquorum obtrectatio et molesta malignorum insectatio. iustitiam enim a nobis prædicari inieus odit; pudicitiam si laudamus, impudicus offenditur; exsecratur in nobis ebrietas ieiunia. at uero cum ad liberalitatem cohortamur,
 20 insipientiam nostram auarus accusat. cum Christum deum prædicamus cruciatum, religionem Iudæus et omnis ex gentibus persecutor exprobrat. cum iudicium dei expectamus, offenduntur sæculi reges et deum arbitrum uitæ ab unoquoque actæ recusant. cum resurrectionem adnuntiamus, mortua cum uitiiis
 25 suis infidelium corpora contradicunt. fidem quoque nostram a lege et prophetis et euangeliiis et apostolis susceptam omnes hæreticorum falsitates coarguunt. cædimur, maledicimur, fugamur, necamur ferro, flammis, profundo; desæuitur in nostram

n

3 misereatr G 4 decidit GR desinit PE tardet GRb tradat Pa
 5 debet præstare G præstare debet RE præstare P 7 confessio est G
 confessio sit RPE 8 quo^{ad} corr. m. 1 R 11 orat GRE erat P
 15 sectantur R 16 molestia P 17 inique (?) G iniquus R iniquos P
 21 cruciatum scripsi (de uoce cruciatus = crucifixus cf. Lact. mort.
 pers. 2) cruciari ≡ (ri ex corr., postea 1 litt. eras.) R crucari P cruci-
 fixum E 23 ab unoquoque hactē P 27 hereticorum GR 28 uerba
 desæuitur in nostram uerecundiam, quæ extant in GR, om. P.

uerecundiam, desæuitur in corpora; dolor nobis est ex iniuriis nostris. et quia iniuriæ nostræ his, qui eas inferunt, mors est, dolor nobis ex miseratione pereuntium est. ideoque post geminam precationem, qua dixerat: miserere nobis, domine, miserere nobis, adiecit: quia multum repleti sumus aspernatione, quia multum repleta est anima nostra: deo solo aduersum hæc opitulari potente, ut ab aspernatione atque contemptu eximat usque ad finem misericordiæ in se semper intentum. et idcirco, donec sibi deus misereatur, intentus est, idcirco gemina oratione misericordiam sibi dei precatur, quia multum ipse atque anima sua repleta aspernatione sit, deo, ut diximus, tantum potente in multa aspernatione misereri: neque solum in id potente, sed potente etiam in controuersum omnia retorquere et quandam uicissitudinem præstare patiendi.

11. Testis nobis est et pauper in Abrahamæ sinu quiescens et diues perustus in pœna. ille enim in aggestu fimi ante diuitis ianuam fame tabidus, ulcerum sanie defluens sederat, canibus uulnera dissoluta lingentibus. sed hæc erat militia corporis, hæc aduersus sæculum pugna, interius tamen anima eius per fidem inuulnerabili et ad omne telum, ad uoluptatis uitia inuia: et idcirco ab angelis post carnis dissolutionem beata in Abrahamæ sinus fertur. ille uero, cui omnis erat uestitus in purpura, cui totius ciuitatis nobilitas graui dominatu subdita

3 ex miseratione pereuntium est *GRe* est ex miseratione pereuntium *Pb* 4 præcationem *G* prædicationem *R* *pdicationē* *P* quo *P* 5 adiecit *GP om. R* 6 aspernatione *GP* dispectione *R* 7 hæc *GR* hoc *P* 8 adque *G* contemptu *GP* contentione *R* eximat *ex* *exemat* *P* usque ad *GRP* usque in *E* 9 intento *P* et idcirco *GRPb* et quia *e* donec sibi — idcirco *om. R* 11 præcatur *GR* adque *G* 12 eo
^{con}
 ut *GR* *cf. Acad. p. 31* 13 in controuersum *G* introuersum *R* in controuersum (contra *ex* contro *m. 2*) *P* 15 patiendi *GRP* patienti *E* 16 et *supr. add. P* 17 ille enim in aggestu fimi ante diuitis ianuam *GR* illo enim posito in aggestu diuitiarū ad ianuam *P* 18 ulcerū *ex* ulcere *P* defluens *GP* diffluens *R* sedebat *ex* sederat *m. 2 P* 19 militiae *G* 20 aduersus *G* aduersum *RP* 21 inuulnerabili *G* inuulnerabilis *RPE* *cf. Acad. p. 43* et — inuia *om. G* ad uoluptatis *R* ac (*ex* ad *in ras.*) uoluntatis *P* uoluptatis ac *E* 23 habrahae *R* sinus *RP* sinum *E* 24 graui *GP* ex grauis *corr. R.*

famulabatur, cui æris, terræ, maris copiæ in usum coniuuii congregabantur, uni uentri eius officiis elementorum omnium seruiantibus, qui huic pauperi ianuam clauserat, micas de mensa excidentes negauerat et tamquam contumeliam suam occursum
 5 eius exprobrauerat, excedens hoc, quod male usus fuerat, corpore, impenetrabili a sanctis chao separatur, omni pœnarum ministerio excipitur, dolet, uexatur, amburitur, inrorari se ac refrigerari minimo digito requiescentis in sinu Abrahæ pauperis deprecatur. cui Abraham respondet: fili, recordare, quia
 10 recepisti bona in uita tua, et Lazarus similiter mala: nunc autem hic consolatur, tu uero cruciaris. fit alterna conuersio: et demutatur lætitia in mærorem et mæror in gaudium. et uideamus, an idipsum, quod euangelium exposuit, nunc quoque propheta significet.

15 12. Ait namque: obprobrium abundantibus et aspernatio superbis. post superiores, quas commemorauimus, insectationes regum, gentium, Iudæorum, hæreticorum atque etiam sæpe nostrorum facta hic quoque est euangelica conuersio, ut abundantibus sit obprobrium et superbis aspernatio.
 20 superbia in contemptum et copia mutatur in inopiam: rursumque et contemptus in superbiam et inopia demutatur in copiam propheta utrumque istud per uerba eadem monstrante, cum dicit: obprobrium abundantibus et aspernatio superbis, siue quod modo obprobrium ferant, qui postea in
 25 regno domini abundabunt, et quod nunc in aspernatione sint, qui postea per fidei confidentiam superbient: siue quod iudicii tempore obprobrium et aspernatio in eos, qui nunc in sæculo abundant ac superbiant, reuertatur.

9 Luc. XVI, 25.

1 cuius *G* 2 congregabantur *GP* congregabantur *REa* elementorum *R*
 5 excidens *R* quod male usus fuerat *G* (*cf. Draeger Synt. I, 568*)
 quo male (malae *R*) usus erat *RPE* 7 misterio *P* aburitur *P* 8 refrigerari *ex* refrigari *P* 9 depræcatur *GR* respondet *G* respondit *RPE*
 11 hic *om. G* tu uero *GP* tu ergo *R* 12 merorem *G* 15 aspernatio *GP*
 dispectio *R* 16 superiores *GP* superius *R* 17 hereticorum *G* adq. *G*
 18 sepe *G* 19 abundantibus *R* 21 et inopia — copiam *om. P* 24 ferant
E fuerant *GRP* in regnum *R* 26 superbiant *G* superbiunt *RP* 27 in
 sæculum *G* 28 reuertatur *GP* reuertatur *ex* reuertantur *R*.

13. Paulus in infirmitatibus et in angustiis suis gloriatur. iudicem quoque eligi potentium ex contemptibilibus ecclesiæ præcipit. mutuam sibi legem ille et Petrus instituunt, ut meminissent egenorum eorumque curam facerent sollicite. minimorum angeli deum cotidie uident; humilis exaltabitur: 5 et optimum sacrificium deo est cor contribulatum. non ergo abiciamus humilem, non contemnamus pauperem, non trans-eamus indigentem, ne profundo ab his chao separemur, ne refrigerare nos minimo digito suo dedignentur, quia obprobrium abundantibus et aspernatio superbis sit. 10 demutabilis est ista conuersio, et digna in bonos et malos uicissitudo, quam in euangeliiis ostendit dicens: beati lugentes, quoniam ipsi consolabuntur, et rursus: uæ uobis, qui ridetis, quoniam flebitis, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen. 15

PSALMUS CXXIII.

Canticum graduum Dauid.

Nisi quod dominus erat in nobis, dicat nunc Israhel; nisi quod dominus erat in nobis, cum surgerent homines in nos, forte uiuos degluttissent 20 nos et reliqua.

1. Attulit magnum nobis compendium psalmus anterior; ab eo enim in hunc scanditur. oculi namque mentis nostræ intenti ad deum fuerunt usque ad misericordiæ finem multis undique aspersionibus et obprobriis circumstantibus. post quæ mise- 25 ricordiam consecutos et de obprobrio in abundantia et de

2 I Cor. 6, 4. 6 Ps. L, 19. 12 Matth. V, 5. 13 Luc. VI, 25.

2 elegi *G* eligi *ex* elegi *corr. m. 1 R* potentium *om. R* contemptibilibus *G* 3 præcipit *G* præcipit *ex* præcepit *corr. m. 1 R* præcepit *P* et *supr. add. P* instituunt ut *G* instituunt ut *P* instituunt (*om. ut*) *R* 4 sollicitæ *R* 5 minorū *G* dñm cotidie *GR* cotidie dñm *P* 8 indigentē *ex* indigentē *P* 11 est ista *GR* ista *P* et malos *G* ac (*ex* hac *R*) malos *RP* 14 flebitis *R* plorabitis *P* dominus *R* ait dominus *PE* Explicit p*** CXXII incipit psal CXXIII *G* Finit psalmus CXXII incipit CXXIII *R* Finit tract psalmi CXXII inē trac psāl CXXIII *P* 22 magnum nobis *RE* nobis magnum *P* 24 ad deum *R* in deum *PE* 25 post quæ *P* post quā *R* 26 in abundantia *P* in abundantiam *Re* et de aspersione *RPe* de aspersione *b*.

aspernatione in superbia conlocatos quid agere ac loqui nos
 oporteat, propheta demonstrat dicens: nisi quod dominus
 erat in nobis, dicat nunc Israhel; nisi quod domi-
 nus erat in nobis, cum surgerent homines in nos
 5 forte uiuos degluttissent nos. et quidem sermo ipse
 talis est, ut intellegatur prophetæ esse instruentis, quid dici a
 ceteris oporteat. primum enim res ipsa dicta est; dehinc qua-
 liter sit dicenda monstratur. et hic fuit ordo, ut, quid agendum,
 dehinc, quatenus agendum esset, ostenderetur. nisi quod
 10 dominus erat in nobis, dicat nunc Israhel. dictum
 ergo est, quid dici ab Israhel oporteret. de Israhel frequenter
 admonuimus eum existimandum, qui deum mentis oculis con-
 templatus sit. nunc ergo secundum prophetiam cognito, quid
 dicere debeat, Israhel loquetur: nisi quod dominus erat
 15 in nobis, cum insurgerent homines in nos, forte
 uiuos degluttissent nos. hoc ergo Israhel exemplum
 accipiens a propheta dicet, quia audiuit: nisi quod domi-
 nus erat in nobis, dicat nunc Israhel.

2. Non est autem leue mandatum illud, quod necesse fuit
 20 præeunte quodam prophetæ præconio demonstrari. in his
 namque rebus, quæ difficilia sunt, desideratur exemplum.
 omnis enim natura hominum insolens ad res secundas est et
 inbecillitatis suæ inmemor inconsulte in prosperis laetans est,
 quod ab homine doctrina dei erudito abesse oportet. quis
 25 enim relictus est nobis gloriandi locus recordantibus omnia ex
 deo esse? si nos nobis uitam inseruimus, debeamus et nobis
 corporum speciem: si ipsi pluuias æstusque moderamur, ex
 nostro esse prouentus fructuum gloriemur: si non in omnibus

1 in superbia *GP* in superbiam *Re* ac *i. ras. m. 3?* *R* 4 homi- nis *G*
 5 degluttissent *P* deglutissent *R* 6 est *om. G* dici a ceteris *PE* dicere
 ceteris *R* 11 ergo est *R* est ergo *PE* 12 existimandum *GR* exi-
 stimandum esse *PE* 13 secundum profetiam *G* secundum prophetiam
 doctrinam *RPE* cognito *GP*, cognito (*ito in ras.*) *R* quid *RP* quod *G*
 14 loquetur *G* loquitur *RP* 15 insurgerent homines in nobis *G* surgerent
 homines in nos *RP* cf. *infr. p. 591, 21 et Stud. 1889 p. 317* 16 degluttissent
G deglutissent *RP* 17 dicet *R* dicat *G* dicat *P* 19 mandatum (?) *G*
 21 difficilia *GRP* difficiles *E* 23 inconsultae *R* laetans *G* iactans *RPE*
 26 debeamus *GP* *om. R* 27 moderantes *P*.

opus est dei misericordia, et omnia nobis, tamquam ex nostro
sint, uindicemus. numquid fortis fortem se gloriabitur, quem
corporis ægrotudo efficiet infirmum? numquid diues in opibus
gloriabitur, cui hæc omnia forte fur, prædo, tyrannus abripiet?
numquid nobilitas gloriabitur, effecta nonnumquam infirma et
miserabilis seruitus? numquid sapiens gloriabitur, incertus,
quid in momenta sibi accidat? sed si quid horum sine
molestiæ alicuius interpellatione utimur, lætamur, efferimur. et
si ex aliqua tristitia in gaudium reuertamur, huius ipsius uix
adepti gaudii incapaces ultra sensum humanæ inbecillitatis
extollimur, inmemores dicti huius: non gloriatur sapiens
in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua,
neque diues in diuitiis suis, sed in eo gloriatur,
qui gloriatur, intellegere se et cognoscere, quia
ego sum dominus. ergo nos de consuetudinis nostræ uitio
insolentes quodam præscripto confessionis propheta formauit,
et ad honorem deo reddendum et in eo gloriandum exemplo
admonitionis edocuit dicens: nisi quod dominus erat in
nobis, dicat nunc Israhel.

3. Auditis igitur a propheta, quæ dicere nos oportet, dicamus
et nos: nisi quod dominus erat in nobis, cum insur-
gerent homines in nos, forsitan uiuos degluttissent
nos. perpassi namque hominum insectationes, regum impias
constitutiones, consiliatorum inlecebrosas adhortationes cum in

11 Hierem. IX, 23 sq.

1 et omnia *P* omnia *R* (de *G* h. l. non constat) etiam omnia *E*
2 quæ *R* 4 forte fur *GR* fur *P* 5 infirma *G* indigna *RPE*
6 gloriabitur *GR* glori = ficabitur *P* incertus *GR* incertis *P* 7 si
om. *G* 8 utemur *G* (?) *P*¹ lætamur efferimur *R* leta. et ferimur *P* (cf. p.
590, 23 lætans est) delectamur, efferimur *E* 9 uix *GP* uiae *R* 11 dicti
huius *GR* huius dicti *P* 14 qui gloriatur *GP* om. *R* quia *G* quæ *R*
quod *P* quoniam *E* 17 exemplo *GR* exemplario *P* 18 edocuit *ex*
sedocuit *R* 21 **surgerent homines in nos *G* insurgerent homines in
nos *RP* cf. p. 590, 15 22 forsitan *GRP* forte *E* degluttissent *GP* deglutis-
sent *R* 24 constitutiones *GP* cogitationes *R* consiliatores inlecebrosas
adhortationes *G* consiliatorū inlecebras ad.ortationes *P*; *R* hæc
uerba om.

fide maneamus, cum in timore dei resideamus, cum in spe bonorum æternorum inmoremur adiuti dei misericordia, scientes fidelem, qui dixit: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem sæculi, ad hunc
 5 habitantem in nobis gaudia nostra referamus, huic, si quid in nobis est, debeamus; a Paulo beato edocti nihil nostrum existimandum dicente: quid habes, quod non accepisti? si autem accepisti, quid gloriaris, quasi non acceperis? a sancto uero Iacob patriarcha modestiam referendæ
 10 gratiæ cognoscentes, cum dicit: deus, qui enutriuit me a iuuentute mea, et angelus eruens me ex omnibus malis.

4. Non est autem in usu hominum, ut uiuos alios uorent, neque usque ad carnes gluttiendas odia procedunt. sed neque
 15 nunc de eruto a morte corpore gaudium est, sed de anima a peccato conseruata atque a peccatorum consortio liberata. idcirco ita ait: forsitan uiuos degluttendos fuisse, scilicet in corpore adhuc positos a morte peruasos atque a peccato comestos. hæc enim uiuorum mors est, uiuere luxui, somno, sacrilegiis, adulteriis,
 20 cædibus. deo ergo gratiæ agendæ sunt manenti in nobis, quod per fidem eius doctrinamque uiuentes non degluttimur ab istis. fit ergo hic in gratulatione ordo, qui est et in iniquitatibus. nam quia ab insurgentibus primum aduersus nos degluttiti non

3 Matth. XXVIII, 20. 7 I Cor. 4, 7. 10 Gen. XLVIII, 15.

1 spe^{GP} sede R 3 fidelem qui G fidelem eum qui RPE ego om. G 5 in nobis scripsi cum e, cf. infr. lin. 20, ubi GR in nobis praebent; h. l. G legi non potest, in nos RP 6 a Paulo beato edocti R a paulo beato edocet G a beato Paulo docti P 7 quid habes GR quid enim habes P quid autem habes e 9 modestiam modes**G 11 seruens^G G 14 post usque spatium 2—3 litter. uac. in uers. ineunte R 15 uerba anima — atque in G nunc legi nequeunt, sed ea ibi quoque fuisse spatium unius lineae demonstrat 16 conserua ≡ t ≡ a.R liberata GR separata P
 17 itait G ita ait R ait PE forsitam G deglutiendos GRP 19 sacrilegis G 20 manenti in nobis GR manente in nos P 21 deglutti*** G degluttimur RP 22 et in iniquitatibus R in iniquitatibus Pe 23 nam quia G nã qui P namque ex namqui R.

erimus, ne postea quidem irascentibus eorum animis ab aqua, protegente domino, absorbebimur.

5. Ait enim: in eo cum irasceretur animus eorum aduersus nos, forsitan aqua absorbuisset nos. sed quid hoc est? animi hominum irascuntur, et aqua nos absorbet? numquid ad motum mentium incitatarum ultrices aquæ adsistunt aut animales sunt, ut absorbeant? enecari in aqua, qui demersi erunt, possunt; absorbere autem id, quod inanimale est, non potest. quærendum ergo nobis est, quid hic intellegi oporteat. et meminisse eorum locorum necessarium est, in quibus aquæ facta sit mentio. et quidem in exordio libri Genesis ita scriptum est: et tenebræ erant super abyssum, et spiritus dei superferebatur super aquas; et rursum: dixit deus: fiat firmamentum in medio aquæ et sit diuidens inter aquam, quæ est sub firmamento, et inter aquam, quæ est super firmamentum; et rursum: et aqua, quæ super cælos est, laudet dominum; et rursum: uiderunt te aquæ, deus, uiderunt te aquæ et timuerunt. ergo quia lex spiritalis est et fides historiæ non periclitatur, si rebus effectis

12 Gen. I, 2. 14 Gen. I, 6 sq. 17 Ps. CXLVIII, 4. 18 Ps. LXXVI 17.

1 ne G sed ne RPE 2 dñ G absorbe***** G absor^{be} mur (2—3 litt. eras.) R absorbemur P 3 animus GP animus (ani i. ras. m. 3) R 4 forsitamqui G absorbuisset GP obsorbuisset R 5 nos (s in ras.) R ñ P 6 motum G motus RPE incitaturū G 7 ^{hi} necari P in aqua P in ea R 8 demersi erunt GR demersi sunt PE id quod autem G 9 inanimale GP inanimal R 11 exordo G 12 et tenebrae — abyssum om. R 13 est ps dñ G superfer*****^u gas G superferebatur super aquam P superferebatur aquis (i in ras.) R post aquis R add.: & rursum et tenebrae erant sup abyssum 14 et rursum G et iterum RP in medio GR int̄medio P 15 sic GR; cod. P, de quo Bened. hoc quoque loco non accurate rettulerunt, haec habet: et sit diuidens int̄aquam quæ ē sup firmamentum (quæ uolgari illa aberratione explicanda sunt cf. Acad. p. 32) 17 uerba et rursum — laudet dominum, quæ extant in GR, om. P e* aqua G (καὶ τὸ ὕδωρ LXX) aqua R 19 uiderunt te aquae et timuerunt restitui, uiderunt**quæ et timuerunt G uiderunt te et timuerunt R uideñ et timuerunt PE (εἶδοσαν σε ὕδατα καὶ ἐφοβήθησαν LXX) 20 effectis GRa effectus Pb.

inesse conexam sibi extrinsecus significantiam existimemus, uidemus et aquas esse, super quas sit spiritus dei. et aquas esse, quæ super cælos sint, esse et quæ in terris sint, et aquas esse, quæ laudent, et aquas esse, quæ timeant. per quod recte
 5 significari aquas populos intellegimus, in quibus sint spirituales. sint et tenebrosæ; sint cælestes, sint et terrestres: sint gloriosum aduentum domini laudaturæ, sint et timentes. hæ ergo sunt trepidæ, terrenæ, tenebrosæ absorbere nos uolentes animis in iram concitatis et toto diabolici furoris impetu commotis, tam-
 10 quam maxime hiemis tempestate torrentibus et per præceps ruentibus.

6. Atque ita in ordine confessionis nostræ ad dominum adiecit propheta: torrentem pertransiit anima nostra. forsitan pertransisset anima nostra aquam inmen-
 15 sam. ecce diaboli et suorum inruentes impetus et ex turbidis motibus concitatos furentesque procursus et tempestatis temporariæ torrentes; sed hæc intolerabilis aqua animam non transit, in qua deus habitat. intolerabilis autem est deo uacuis: his autem, in quibus deus est, torrens repentinus, post paululum
 20 uero ad transeundi facultatem aridus et exhaustus.

7. Atque ut nullus hic de aquis sensus esset, consequitur: benedictus dominus, qui non dedit nos in captu-
 ram dentibus eorum. et qui sunt horum torrentium dentes? sunt plane ad laniandum adprehendendumque uehementes. ira,
 25 cupiditas, lasciuia, odium, gula, auaritia. hi sunt dentes mali et tenaces. per hæc enim in nos captos laniatosque dominantur. dum uitiorum suorum aut ministros aut consortes esse nos faciunt: quibus non carnes nostræ, sed anima, nisi deus in nobis esset, ab his manderetur.

1 conexam GR et connexam Pb 3 esse et P esse R post terris 3 litt
 eras. R 4 laudem G per quod GR om. P 5 intellegimus GP intellegimus R 7 hæc GR cf. Acad. p. 28 sunt om. G 8 absorbere G in iram R (cf. Quintil. VI, 2, 27) in ira P 10 maxime GRP maxime e tempestates Pα 12 in iordane confessionis P 13 pertransiit GR transiit P 16 tempestates temporarie ≡ (e in ras.) P 18 transit Re transiit P 20 ad transeundi facultatem om. P exhaustus R exustus P 22 capturam R cap-
 tionem Pe 24 adpraehen. duntq (nt ex m) R, om. P 26 in om. R 28 quibus nos P animæ P 29 est R ab his om. PE manderentur P.

8. Ait enim: anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenatorum. laqueos, qui uenantur, occulte et fallentes prætendunt, aut absconsos uallibus aut herbis contactos aut cibus oblitteratos aut nubibus concolores. et hæc quidem ad bestias atque aues ceteras: nobis uero aduersus animam hæc parantur. est enim nobis laqueus in otio, pecunia, ambitione, lasciuia. hæc prætenduntur, hæc blandiuntur, hæc fallunt: sed ab his omnibus uoluntas nostra referenda est. omnibus enim hi laquei prætensi sunt, sicut scriptum est: non enim iniuste prætenduntur retia auibus. perfecta enim gloria est ab his laqueis, qui prætensi sunt, euolare.

9. Denique psalmus ita dicit: anima nostra sicut passer erepta est de laqueo uenatorum: non utique uenantium, sed eorum, quibus in uenatione tensi sunt laquei. non enim cum quis in laqueum inciderit, tunc fiet peccator, sed, cum tendantur, ille tamen, qui iam sit peccator, in laqueo est; sicut scriptum est: oculus meretricis laqueus peccatoris. ergo peccatis omnibus abstinendum est, ne incidamus in laqueum. spirituales enim sumus et euolamus ut passer. passer auis domestica et ædificiorum incola, non momentanea, non temporaria, sed sine demutatione ulla aut temporis obseruatione consistens. nos ergo sine uicissitudine temporum ecclesiam incolentes abstinemus a peccatis, ut a laqueis euolemus. laqueus enim per deum in nos habitantem conteritur: quia ita sequitur: laqueus contritus est, et nos liberati sumus. adiutorium nostrum in nomine domini, qui fecit

9 Prov. I, 17 (LXX). 17 cf. Ecclesiastes VII, 27.

1 ait enim *om.* R 2 uenatorum *P* uenantium *Re* (ita etiam *lin. 13*, sed cf. *ibi* explanationem *Hilar. et Sabat. II, 253*) laqueus *R* 3 erbis *R* 4 cibus oblitteratos *Rα* cibos oblitteratos *P* cibus oblitos *ed. Basil. 1550* 6 in otio (*postea 2 litt. [pe?] delet., deinceps spatium 4—5 litt. uac., tum 3 litt. [peu?] delet., denique spatium 3 litt. uac.*) *R* in otium *Pα* ambitione *R* ambitio *Pα* 7 blandiuntur hæc *om.* *R* 8 uoluntas *ex* uoluntas uoluntas *R* referenda est *RP* est refrenanda *e* 9 hii *R* sicut *om.* *R* 10 iniustae prætenduntur *R* cf. *Sabatier II, 298* iniuste in terra prætenduntur *PE* 16 tamen *R* tantum *PE* cf. *Addenda* 18 peccatis *RP¹* a peccatis *P²E* 19 passer. *E* passer. *R* passer *ex* passeris *P* 22 uicissitudine *G* ecclesiam *G* 24 in nos *h. l. GRP* cf. *praef.*

cælum et terram. hoc adiutorio laqueus conteritur, hoc
 adiutorio liberamur in nomine domini, qui fecit cælum et
 terram: quod est scilicet super omne nomen, in quo omne
 genu flectet cælestium et terrestrium et infernorum et omnis
 5 lingua confitebitur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris.
 qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXIV.

Canticum graduum.

Qui confidunt in domino, sicut mons Sion; non
 10 commouebitur in æternum, qui habitat in Hieru-
 salem.

1. Faciunt nobis plerique obscuritatem, uolentes scripturas
 propheticas solo aurium iudicio æstimare et non aliud in his
 intellegere, quam quod sub singulis rerum quarumque uoca-
 15 bulis audiatur. quod cum uolunt, neque nobis, quod intelle-
 gamus, relinquunt. neque prophetas non dico cælestia, sed ne
 terrena quidem rationabiliter dixisse constituent. quid enim aut a
 nobis congrue tractabitur aut ab illis recte dictum existimabitur,
 cum aquas laudantes, uidentes, timentes et plaudentes manibus
 20 audiemus, nisi ex auctoritatibus scripturarum earundem subaquarum
 nomine aliud significari, quod alterius sit generis, monstramus?
 id scilicet, quod sit uiuum ac sentiens et ad rei uniuscuiusque
 iudicium suo motu sensuque se permouens: quod esse homo
 intellegetur laudans, uidens, timens, plaudens, iudicans. hæc
 25 enim humanæ affectionis genera in aquis esse sermo propheticus
 edidit; quorum quia in aquas natura non conuenit, nec pro-
 pheta de aquis dixerit nec nos de aquis dictum intellegimus.

3 Phil. II, 9 sq.

4 flectet *GR* flectatur *P* cælestium et terrestrium *GP* terrestrium &
 cælestium *R* et infernorum *GR* et inferorum *P* 5 confitebitur *GR* con-
 fiteatur *P* ihs *G* iesus xps *R* Explic. psals. CXXIII incipit psals CXXIII *G*
 Finit psal CXXIII incipit CXXIII *R* Finit tractatus psalmi CXXIII incipit
 tract psalmi CXRIII *P* 10 commouetur *h. l.* *V* 13 estimare *R* 16 relin-
 quent *G* relinquãnt *P* relinquunt *R* 17 constituent *GR* constituẽnt *P*
 20 scribturarum *G* 21 nomine *om. G* monstramus *scripsi* monstrantes
G monstremus *RPE* 22 ac sentiens *GP* & sentiens *R* 24 intellegetur *R*
 intelligitur *P* 27 nec ante nos *om. R* intellegimus *G* intellegamus *RPE*

hoc propter ea, quæ in præsentī psalmo sunt, retractari conuenit, quæ talia sunt.

2. Qui confidunt in domino, sicut mons Sion; non commouebitur in æternum, qui habitat in Hierusalem. montes in circuitu eius. nomen montis Sion et habitatio Hierusalem et montes circum eam si nullam interioris intellegentiæ habent causam, inanis est psalmus et mendax propheta, in quo spiritus sanctus locutus esse credatur. est enim mons Sion ciuitati Hierusalem imminens; est ea ciuitas, circa quam extrinsecus plures sint montes. qui ergo confidit in domino, quem profectum habebit, ut sit sicuti mons Sion? ex rationabili homine fieri saxum, arborem, cæspitem et de natura animali in naturam inanimalem referri? iam uero quomodo fidelis hic sermo sit, non commouendum eum in æternum, qui habitet in Hierusalem? numquid Hierusalem ipsa sanctificationem habitantibus adferebat, ut habitatio eius firmitas esset æterna, cum illinc sacrilega cædes prophetarum, iudicium mortis in dominum, fuga apostolorum, crucis scandalum sit? habitantes autem in ea quotiens captiui, quotiens perempti? ad ultimum urbs eadem funditus diruta est et qui uastationi eius residui erant, capti atque dispersi sunt, propheta hoc impietati eius excidium antea ita nuntiante: terra uestra deserta, ciuitates uestræ igni concrematae, regionem uestram in conspectu uestro exteri comedent, et desolata et subuersa a populis extraneis derelinquetur filia Sion, ut tabernaculum in uinea et sicut casa custodiaria

23 Esai. I, 7 sq.

1 hoc GRP haec E retractari conuenit RPE retractaturi G (?) fort. retractatur 8 credatur GP creditur R 9 est ea G est eadem RPE est autem eadem V 10 sint GRP(V) sunt E 11 profectum RP(V)E profeta (?) G 13 animali in naturam om. P 15 in sec. l. om. P 17 firmitas GRP firmata V illinc GRP illic e sacrilega P sacrilegia GVRe 18 dñm G deum VRPE cruci scandalum G 19 in ea GRP in eam V quotiens captiui omisisse uidetur G 20 perempti GVR redēpti P urbs eadem GRP ciuitas eadem V urbs ipsa E .eruta G 21 aastationi G uastationi ex uastatione P.

in cucumerario. iam ergo inanis est sermo, inanis prophetia, quæ et addiderit: montes in circuitu eius, et dominus in circuitu populi sui ex hoc nunc et usque in sæculum. Hierusalem euersa est, populi eius
 5 extincti sunt, reliquiæ eius dissipatæ sunt; hodie in ea non habitatur; non sacerdos, non propheta, non princeps; sed ipsa obtrita, deserta, sine fructu est. et quomodo habitatio eius non commouebitur in æternum? et dominus in circuitu populi eius ex hoc nunc et usque in sæculum? ergo non potest de ea
 10 prophetatum uideri, a qua prophetiæ ueritas dissidebit. sequens igitur est, ut quæramus, in quos dictorum ratio conueniat.

3. Et quidem primum animaduertendum est, non alterius montis quam Sion factam mentionem. legimus enim esse montem domini et Choreb, usque ad quem primum Moyses,
 15 cum multa obisset, accessit: esse et montem dei Sina, in quo populi lex scripta sit. est et Sion mons superimminens Hierusalem. sed quia in hunc montem fructus prophetiæ nullus est, uidendum est, quid in monte intellegi oporteat. et habemus optimum intellegentiæ ducem Esaiam. nam cum superius
 20 montem domini excelsum significasset, ad quem gentes uenturæ essent, ait: propter hoc sic dicit dominus: ecce mitto in fundamenta Sion lapidem præclarum, electum, angularem, pretiosum in fundamenta eius; et qui credit in eum, non confundetur. et non ambiguum
 25 est apostolum fundamentum Christum significasse, per quod beata illa dominici corporis ecclesia, cuius fundamentum est

21 Esai. XXVIII, 16.

1 cucumerario *G* inanis *G* inanis est *RP* 2 quæ et addiderit *G* quæ addiderit *PE* quæ addiderunt *R* 3 nunc *om. P* et usque in æternum (et usque *in ras.*) *P* 6 est ipsa *R* 7 habitatio *G* *V* habitator *RP* (*cf. p. 597, 16*) 8 *co**ol*iebitur *G* 9 nunc *om. P* et *om. RP*
 id
 10 dissebit *G* 13 esse montem *GRP* montem esse *E* 14 et Choreb *R* et *cor*** G* et horeb *P* usque ad *P(G?)E* ad *R* 15 dñi *G* domini *RPE* 16 populi *G* populo *RPE* scribta *G* 17 in hunc montem *GRP* in hoc monte *V* fructus profetiae nullus est *GVRP* prophetiæ nullus est fructus *E* 19 Esaiam (*aiam in uers. exeunte add. m. 3, deinde in uers. ineunte 3 litt. eras.*) *R* 23 præciosum *GVR* 24 credit *GVP* crediderit *R* 25 xpm *VR* xp̄i *P* Christi *e* 26 dñi corporis ecclesia *G*.

Christus, significari uidetur in monte. quam idem apostolus et Hierusalem nuncupat dicens: quæ nunc est Hierusalem, seruit cum filiis suis; ea autem, quæ sursum est, Hierusalem libera est, quæ est mater nostra. habemus ergo montem Sion domini, habemus et ciuitatem dei Hierusalem: et nominis Sion interpretatio est speculatio. sic ergo montem dominum in Danielo accipimus, ex monte in lapidem et rursus ex lapide in montem; exinaniuit enim se in forma dei constitutus et formam serui accepit et per passionem suam mundo cum superstitionibus suis erroribusque prostrato in gloria dei patris est et deus super omnia est; propter infirmitatem carnis ex monte in lapidem exinaniuit, propter gloriam passionis ex lapide rursus effectus in montem: mons supereminens et excelsus, in quo ipsi nosmetipsos per adsumptionem carnis nostræ corporisque speculamur.

4. In eo enim sumus resurrectionem nostram in resurrectione nostri in eo corporis contemplantēs: speculatio est enim Sion. loquatur interpretationem hanc hebraica lingua, qua dictum est: mons Sion mons speculationis est. loquatur et Paulus et dicat: nostra autem conuersatio in cælis est, unde et saluatorem nostrum expectamus, qui transformabit corpus humilitatis nostræ conformatum corpori gloriæ suæ; dicat et rursus: et cum

2 Gal. IV, 25 sq. 7 cf. Dan. II, 34 sq. 20 Phil. III, 20. 23 Ephes. II, 5 sq.

1 in montem *Ge* idem *GRP om. V* 2 et hierusalem nuncupat *GR* alio nomine hierusalem nuncupat *V* nuncupat — nunc est hierusalem *om. w* 3 seruit *RP* seruiens *V* et seruit *E* sursum *GR* su ≡ sum *T* susum *V* 5 dñi *GVP* dominum *R* 6 et nominis Sion *GRP* et nomen mōtis Sion *V* interpretaatio *GVR* si ergo *GR* 7 dñm *G* domini *RPE* danielo ex danielo *P²* danielo *R* danielum *G* 8 enim se *GR¹P* enim se dñs *R³* 9 et *om. G* 10 substitutionibus *P* erroribusque *GRP* terroribusque *E* 12 ****infirma autem *G* 14 supraeminens *G* supereminens *R* superimminens *P* 16 ita *GR*; in eo enim sumus resurrectio in resurrectione nři in eo nobis est corporis contemplatione speculatio *P*

17 sion *G* Sion mons *RP* 18 loquatur *GR* loqt^r *P* interpretaationem *GR* interpretaatione *P* hebraica *G* 19 mons speculationis est *GR* speculationis est *P* et paulus *GR* Paulus *P* 21 post expectamus *E* *add.*: dominum Iesum Christum (uel nostrum), quæ uerba desunt in *GRP* 22 transformauit *G* transfigurauit *RP* 23 corpori *om. R*.

essemus mortui peccatis, uiuificauit nos simul
 cum Christo et coexcitauit et conlocauit in cae-
 lestibus. dicat et euangelium: quotquot receperunt
 eum, dedit his potestatem filios dei fieri. dicat
 5 ergo nunc et propheta: qui confidunt in domino, sicut
 mons Sion; non commouebitur in aeternum, qui
 habitat in Hierusalem. sequamur apostolum, sequamur
 euangelium, sequamur prophetam. confidamus in domino,
 ut conformes corporis gloriae dei simus. habitemus nunc ec-
 10 clesiam, caelestem Hierusalem, ut non moueamur in aeter-
 num. in hac enim habitantes habitabimus et in illa; quia
 haec illius forma est: ex parte enim cognoscimus
 et ex parte prophetamus. et nunc uidemus per
 speculum in aenigmate, tunc autem facie ad faciem.
 15 sed et haec caelestis et illa caelestis; et haec Hierusalem et illa
 Hierusalem; et illa quidem ecclesia angelorum multitudinis
 frequentium: sed est ecclesia primitiuorum, est et ecclesia spiri-
 tum in domino fundatorum. fundandi ergo sumus in spiritu,
 et in hac habitantibus standum est, non discurrendum, sicut
 20 Moysi dictum est: tu autem hic mecum sta. non simus
 procursibus uagi neque uis incerti neque inanis doctrinae
 uento euolantes. in aeternum enim manendum est, si sine
 commotione steterimus.

5. Sed neque desunt stare uolentibus sanctorum custodiae,
 25 neque angelorum munitiones. dicitur enim: montes in

3 Ioh. I, 12. 12 I Cor. XIII, 9; 12. 16 Hebr. XII, 22 sq. 20 Deut. V, 31.

quod
 3 quod *G* quodquod *R* quotq̄ *P* quotquot autem *E* 4 his *GRP*
 eis *E* 5 et profeta *GP* propheta *R* 7 sequamur ergo *V* 9 ecclae-
 siam *R* in eclesia *V* 10 caeleste *mom. V* Hierusalem *om. R* (*in G* certe
 caelestem *etiam nunc legi potest*) 11 in hanc (?) *G* habitamus *R* in
 illa *GP* in illa *ex* in illam *R* 12 enī scimus *P* 14 enigmate *GR*
 15 et illa hierusalem *GR om. PE* 16 et illa quidem *G* est illa qui-
 dem *RP* illa quidem *e* eclesia *G* 17 est et *RP* est *G* 18 in dñ
 19 sicut *R* sicuti *P* 20 hic mecum *GPe* (αὐτὸς μετ' ἐμοῦ *LXX*) mecum *R*.
 21 procursibus *RE* praec*rsibi** *G* procursore (ores *in ras.*) *P* *cf. praef*
uerba neque inanis — euolantes, quae sunt in *GP, om. R* 23 steterimus
 (*ste in ras. t in uers. ineunte add. n. 3*) *R* stet**** *G* 25 **qui angelorum
 man**** (?) *G*.

circuitu eius, et dominus in circuitu populi sui
 ex hoc et usque in sæculum. hos enim secundum
 superiora exempla montes esse existimabimus humilitatem
 terræ excedentes, firmos et excelsos et immobiles. cum enim
 et montem significari ecclesiam, id est dominum in corpore 5
 legimus, et inueniamus montes dei exultare atque lætari — scriptum
 enim est: montes exultauerunt ut arietes —, quomodo
 possumus montes non eos significatos esse intellegere, qui
 super terrenam naturam gloriosi iam in dei rebus exultant?

6. Ac ne leue præsidium in apostolis, uel patriarchis ac 10
 prophetis, uel potius in angelis, qui ecclesiam quadam custodia
 circumsæpiunt, crederemus, adiectum est: et dominus in
 circuitu populi sui ex hoc nunc et usque in sæcu-
 lum. sed forte apostolorum uel angelorum custodia sufficiens
 existimetur. uerum id quidem est; sed et Moysen audiamus.
 namque cum ei dominus dixisset: ecce angelus meus 15
 antecedit te, et ille respondit: nisi tu mecum ambules,
 ne me expellas hinc. bonum quidem præsidium angeli,
 sed melius domini. multis anima nostra laqueis adpetitur,
 multis aduersus nos armis dimicatur. non terra, non maria,
 non aer a fidei nostræ periculo uacant. rapiunt oculos nostros 20
 raræ incogniti maris gemmæ, occupat animum terræ aurum,
 notis nos mortis nostræ inlecebris spiritales nequitiae et æris
 huius uirtutes circumuolant, per uitæ præsentis molestias, per
 alienæ uoluntatis mores atque lasciuiam insidiantes, ut ira-
 scamur, ut oderimus, ut amemus: undique expectamur et adpe- 25
 timur. sciens ergo dominus non aduersus carnem et sanguinem

7 Ps. CXIII, 4. 15 Exod. XXXII, 34. 16 Exod. XXXIII, 15.

2 ex hoc *V* ex hoc nunc *RP* saecundum *R* 6 inueniamus *R*
 inuenimus *PE* 7 enim est *Rα* est enim *Pε* 9 exultant *RE* excitant *P*
 10 ac *ex* hac *R* 11 custodia *ex* custodiam *R* 12 *cum saepi** *G* circum-
 saepiunt *R* circumsepiant *PE* 13 nunc *om. P* 16 et ille *GRPE* ille *V*
 mecum ambul*** *G* mecum ambules *V* (*συνπορεύει*, LXX) mecum ambulaturus
 es *RPE* (*P* mecum *supr. add.*) 17 **pellans *G* 18 multiq̄ *GRPE* multis
 enim *V* 20 aer a *om. P* 22 notis *G* totis *RPE* nos mortis nostrae
GRε nostrae mortis *P* spiritalis *G* 26 sciens ergo dñs *GVR* si ergo
 dñs *P*.

nobis pugnam esse, sed aduersum mundi huius potentes et nequitas spiritales, ait euangelia consummans: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi. adest enim; et cum fideliter inuocatur, 5 per naturam suam præsens est. spiritus namque est omnia penetrans et continens. non enim secundum nos corporalis est, ut, cum alicubi adsit, absit aliunde: sed uirtute præsentis et se, quacumque est aliquid, porrigenti, cum replente omnia eius spiritu in omnibus sit, tamen ei, qui in eum credat, adsistit. 10 nam et tribus uel duobus in nomine suo congregatis erit præsens, et in circuitu omnis populi sui est ex hoc et usque in æternum.

7. Sed quid sibi uult, esse eum in circuitu populi sui ex hoc et usque in sæculum? quia non relinquet 15 uirgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti in iniquitatem manus suas. in uirga potestatem intellegi conuenit; insigne enim potestatis est. uirgam accepit Moyses, qua posset omnia; fuit et uirga Aaron. sed fuit et uirga Pharaon. fuit et uirga Nabuchodonosor. ergo 20 in circuitu nos dominus custodit, ne super sortem nostram peccatorum uirga derelinquatur. ueniunt quidem tribulationes, sed non permanent; ueniunt persecutiones, sed non persistunt. multi redigere libertatem fidei nostræ in captiuitatem uolunt, sed confessionis nostræ, quam in Christo habemus, nemo dominatur.

2 Matth. XXVIII, 20. 10 cf. Matth. XVIII, 20.

1 sed aduersum GRP sed (*add. m. 2*) aduersus V potentes GRP potestatem V et nequitas spiritales GRP *om. V* 2 ait GRP ait enim V euangelia GRP euangelista V 7 ut cum GR cū P aliunde sed GR aliud esset P uirtute GP uirtute R 8 porrigenti ex porrigendi P porrigen** G porrigendi R 11 omnis R *om. P* ex hoc RPe ex hoc nunc b 13 eum *om. P* 14 ex hoc et usque P ex hoc eius** G ex hoc nunc usque (ex hoc *dittoqr. bis scriptum priore loco eras.*) R qui V relinquet RP (ἀφήσει) reliquit V 16 in iniquitatem GRV ad iniquitatem PE (*sed P ad supr. add.*) 17 uerba insigne — est, quæ extant in GRP, *om. V* 18 possit omnia G posset faceret signa V 19 sed GRP *om. V* farao GVR farao ex faraon P Pharaonis E 20 dñ* G dominus RP dñ V custodit ne PVR custodien* (?) G 22 psistent V ex psistent P persistent R 24 confessionis G (*cf. Lact. de ir. 15, 3*) confessioni Re confi = sioni P.

non enim super sortem nostram peccatoris uirga derelinquetur. dominus namque in circuitu populi sui est in æternum, ne uicti et fatigati uirgæ imperio in iniquitatem extendamus manus nostras. sed uirga cum inciderit, auferetur; et peccator cum incubuerit, non derelinquetur. breue est, quidquid patiemur ab aduersariis dei: et habet uictoriam et præmium, licet non habeat prælii longi laborem. dominus adest. etiam si uis aliqua compellet, abstinenceamus manus nostras ab iniquitatibus, non extendamus opera nostra in peccata, quia domino in circuitu nobis constituto uirga peccatoris non derelinquetur, ut maneant.

8. Post quæ conuersio fit prophetæ retributionem a domino ei, qui ab iniquitate manus abstinerit, imprecantis: benefac, domine, bonis et rectis corde; probitatem et facti et uoluntatis in utroque significans. multis enim uel propter hominum fauorem, uel propter periculum et metum facti opus bonum est. uerum nisi ex uoluntate boni simus, etiamsi hominibus boni uidebimur, tamen deo boni non sumus, quia perfecta bonitas in recti cordis consistit adfectu.

9. Retributio autem ut bonis adest, ita et malis non abest. nam sequitur: declinantes autem ad obligationes adducet dominus cum operantibus iniquitatem. et hic quoque duplicis significantiæ sermo est. declinantium ad obligationes et operantium iniquitates. qui declinant, ex alio in aliud declinant. id est ex bonis operibus recti cordis in obligationes. et quas esse obligationes existimabimus? eas

1 non e = = = n G derelinquetur GRP derelinquitur V 2 populi GRP poli V 3 in iniquitatem scripsi cf. p. 602, 16 iniquitatem GP ad iniquitatem RE 4 peccator GP peccato R 6 uictoriam et præmium G uictoriæ præmium RPE 7 proelii RPE præmii G 8 compellet GR compellit P 12 posque G 13 ei qui ab GR et quia P inprecantis GR 14 probitatem et RP probitatem ex G 18 uidebimur ex uidemur P 20 ut bonis adest ita et malis non abest GRP (nisi quod in G ultima uox euanuit) ut bonis ita et malis non deest V 21 nam sequitur GRP sicut subsequitur ex ita et sicut subsequitur m. 2 V 24 qui declinant ex alio om. P 26 et quas esse obligationes om. P.

nempe, quas solui propheta monuit dicens: non tale ieiunium elegi, dicit dominus; sed solue omne uinculum iniquitatis. dissolue obligationes uehementium commutationum. si quis ergo se a præceptis dei declinans his
 5 obligationibus conligauerit, adducetur cum operantibus iniquitatem, in eandem scilicet sententiæ pœnam transgressor et inicus futurus. qui enim operatur iniquitatem, legis alienus est: qui autem declinat ex lege, legem, in qua mansit ante, transgreditur.

10 10. Non declinandum igitur ad obligationes est; neque libertas nostra est nexibus sæculi et mundialium negotiorum uinculis inserenda. nouit Paulus beatus solutos ligari non oportere, cum dicit: solutus es ab uxore? noli quærere
 15 ligationem. et hoc non de criminoso uinculo necessariae ligationis ita sensit. ceterum sunt alia uincula, quæ fidem nostram impediunt et obligant sibi que conectunt: maxime augendæ pecuniæ labor et negotiandi insincerus profectus. hæc enim ita obligant peccatis, sacramentis, commerciis, ut
 20 sibi nos captos possessosque detineant. ab his ergo omnis mens, uoluntas, studium soluendum est, quia declinantes ad obligationes una adducuntur cum operantibus iniquitatem.

11. Erit autem Israhel pacificus non derelicta super se uirga peccatoris; sed in fide perfecta ac spe æterna manens audiet pro portione sibi dici: pax super Israhel. ille est enim

1 Esai. LVIII, 6. 13 I Cor. 7, 27. 24 Ephes. II, 14.

2 elegi dicit dominus (*iuxta LXX*) P elegit dominus Re omne uinculum P omnem nodum tuum R 7 iniquus R iniquus P legis alienus est VR (*cf. interpret. ad Sall. Cat. 40, 5*) ab obseruatione legis alienus est PE 8 legem in qua mansit ante transgreditur RPE transgressor est legis V 11 mundialiū (aliū *in uers. exeunte add. m. 1*) R post mundialium *in uers. ineunte 4—6 litt. eras.* R 12 Paulus beatus Ra (*cf. supra 592, 6*) beatus Paulus Pe 14 ligationē *in ras.* P 16 conectunt R (*cf. Brambach p. 303*) connectunt P maximæ R 19 omnis mens R mens PE 20 declinantes PE obligantes R 23 peccatori R ac ex hac R.

pax nostra, qui fecit utraque unum, dominus noster
Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula. amen.

PSALMUS CXXV.

Canticum graduum.

In auertendo dominum captiuitatem Sion facti 5
sumus sicut consolati.

1. Nisi essent in psalmis quædam tales prophetiæ, ut in res
atque homines eorum temporum, quibus scripta sunt, non con-
uenirent, profecto auderent multi nihil in psalmis spiritaliter 10
dictum existimare putarentque nos quasdam commenticias
assertiones et ementitas interpretationes inquirere, quibus uide-
remur altius nescio quid ac profundius ceterorum sensu in-
tellexisse, proinde quasi nos sensui nostro ea, quæ scripta sunt,
coaptemus et non magis ex his, quæ scripta sunt, sensum
diligentis et sollicitæ intellegentiæ consequamur. scriptura enim 15
legis manet atque est anterioribus quam adesset dominus,
temporibus consummata a prophetis, edita a Iudæis, pertractata
a regibus, suscepta a gentibus, sed intellecta et probata a
Christianis.

2. Hoc forte insolens existimetur. plane insolens est, si 20
nobis hanc gloriam præsumimus, si tantum infirmitati nostræ
licere uolumus, ut tantis temporibus abstrusa, tantis humani
generis obscura ætatibus, in quibus intellegendis frustra reges
laborauerint, ipsi doctores et magistri legis errauerint, nos
stulti sæculo et purgamenta mundi et deliramenta sapientibus 25
eorum intellegentia gloriemur. sed tamen intellegimus, quia

2 in saecula amen *R* in saecula *V* in saecula saeculorum amen *P*
Explic. psalmus CXXIII incip. psalmus CXXV feliciter *V* Finit
psāl. CXXIII incipit CXXV *R* Finit psalmus CXXIII incip. psalmus
CXXV *P* 5 auertendo *V* conuertendo *R* dōm *V* dominus *R* (ἐν τῷ
ἐπιστρέφει κύριον LXX) cf. *infr.* p. 606, 20 6 consulati *V*¹ 11 ementitas
Re em̄tias *P* ementitias *b* interpretaetiones *R* 12 ac *ex* hac *R*
13 proinde *R* proinde *P* proinde α perinde • 14 sensum *RE* sensu *P*
16 adesset *RPE* ad eis et *G* 17 consummatu (?) *G* a profetis *GR*
18 sed intellecta *om.* *P* et probata *om.* *R* exprobrata *P* 23 obscura
aetatibus *GR* obscuritatib: *P* regis *G* 24 errauerint *GP* errauerunt *R*
25 delerumenta *G* deleramenta *P* 26 intellegentia *G* intellegentiam *PR*.

non mendax est, qui dixit: petite, et dabitur uobis; quærite, et inuenietis; pulsate, et aperietur uobis; et scriptum est, quia qui dixit: quoniam oportebat impleri omnia, quæ scripta sunt in lege Moysi et in prophetis et in psalmis de me, tunc aperuit sensum eorum, ut intellegerent scripturas, et dixit illis: quoniam sic scriptum est, Christum pati et resurgere ex mortuis tertia die et prædicari in nomine eius pænitentiam et remissionem peccatorum in omnes gentes. non ergo ex nobis est, quod intellegimus, sed ex eo, qui, quæ ignorabilia erant, fecit intellegi. itaque ab eo speranda intellegentia est, qui et pulsantibus aperiet et quærentibus demonstrabit et petentibus non negabit.

3. Nam quomodo intellegi poterit hic psalmus, qui a rerum gestarum historia dissentit? nusquam enim captiuitas populi huius usque ad Dauid tempora scribitur: sed longe postea. quam Salomon filius eius regnum obtinuit, seruiuit captus Israhel Assyriis, dehinc Iuda Babylois. quomodo ergo Dauid in eodem psalmo tamquam captus orat? aut quomodo auersa a se captiuitate lætatur dicens: in auertendo dominum captiuitatem Sion facti sumus tamquam consolati. tunc repletum est gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione. tunc dicent inter gentes: magnificauit dominus facere cum illis? quamquam autem religiosum sit existimare, futuræ captiuitatis demutationem secundum prophetiæ scientiam prænuntiatam fuisse et ea, quæ

1 Matth. VII, 7. 3 Luc. XXIII, 44 sq. 6 Ibid. 46.

1 dixit GRP dicit E 3 scribitum G 5 aperuit GP adaperuit R 6 scribituras G scribitum est G 7 a mortuis R 8 poenitentiam ex pænitentiam m. 2 R 11 erunt G 12 aperiet R aperuit P (de G h. l. non constat) demonstrabit R demonstraũ P 13 petentibus P pætentibus ex pænitentibus R ****nitentibus G cf. Acad. p. 83 negauit GP negabit ex negauit m. 1 R 15 dissentit GR descendit P 16 huius usque GR huius q̃ P 17 istrahel G 18 babylois G babiloniis RP 20 in auertendo R in auer**** G dum auertit Pb in conuertendo e dominum R dominus PE 22 gaudio GP gaudio ex gaudium m. 3 R 25 autem GRP om. V 26 profetae V prænuntiatam GRP pronuntiatã V.

indubitate essent gereuda, per fidem gerendorum commemorasse pro gestis, tamen dictorum uerborumque uirtus eius redivit gratulationem, qui post captiuitatem Babyloniae indultus est, nunc nos intellegere non patitur: cum praesertim eundem reditum grauior postea sit consecuta captiuitas, et indignum propheta sit, tamquam ignorantia amoto omni captiuitatis obprobrio gratulari, cum indemutabili rursus obprobrio captiuitas iterata successerit. est autem nunc omnis in psalmo, sicuti singularum rerum expositione monstrabimus, ex captiuitate uitiorum in libertatem cognitionis dei redeuntis animae gratulatio. 5 10

4. Et quidem grauis est captiuitas corporalis, quae iure libertatis amisso uictorum dominatui subditur. et seruiunt tunc quidem corpora, sed nequaquam capitur fidelis animae libertas. testes sunt mihi tres pueri inter flammam cantantes, testis Daniel in fame leonum prophetae prandio satur, testis Eleazar inter iura dominorum patriis suis legibus liber, testes cum anu sua martyres septem deo gratias inter noua mortis tormenta referentes. at uero quanto infeliciores est animae captiuitas! si eam auaritia ceperit. per corpus latrocinatur ac grassatur; si libido uicerit. communicat cum corpore seruitutem; si luxus, ira, odium, temeritas, ebrietas, inuidia subegerit, his imperantibus sibi dominis et anima et corpus in commune famulantur: atque ita captiuitatem animae et corporis sequitur captiuitas. ceterum condicionem corporis religiosae animae generositas despicit. officium quidem durum, tamen homini non omnino 15 20 25

1 indubietate *RP* 2 dictorum uerborumque *GRP* dictorum ratio uerborumque *V* 4 praesertim ex praesentit *corr. m. 2 V* 6 profetae ex profeta *RP* ignorantia *G* ignorantem *RVP* amoto eius captiuitatis *V* 7 cui indemutabilis *V* 9 sicut *V* monstrauimus *VP* 11 gratulatione *G* 12 iurae *VR* 13 libertatis ex libertatis *corr. m. 2 V* tunc *G* tum *RP, om. V* 14 captiui *G* fidelis *om. V* 16 daniel *GV* daniel *RP* (*P h supr. add.*) in *om. P* satur *VR* saturatus *PE* 17 patris suis *V* 19 aduero *GV* sine auaritia *GP* 20 latrocinatur ac *om. GP* ac grassatur *om. VR* 21 cum *om. G* luxuria odiu *V* 23 famulatur *P* 24 atque — animae *om. P* sequitur *om. P* sequitur mentis (*in uers. exeunte m. 3, me i. ras.*) captiuitas (*cap in uers. ineunte add. m. 3*) *R* 26 quidem *RP* licet *I*.

miserabile, quia et seruiatur a seruis: at uero animæ captiuitas quam infelix est!

5. Auarus cariturus semetipso carere timet pecunia; negotiosus, tristis, anxius, sine requie ulla damni metu semper
 5 detinetur; honestatis inmemor est, amicitiarum inobseruans, humanitatis fugax, religionem nescit, bonitatem omnino odit. at uero cui libido domina est, in quo cæno dedecoris uoluntatur! pendet ad occasiones adulteriorum; anxius circa lasciuïæ suæ furta oculis, mente, corpore totus in scortis est. uidens cotidie
 10 atque audiens humanas in adulteros leges adulterium in ipso foro cogitat; quod agit, timet; quod timet, non fugit. quid uero infelicius ebrietatis dominatu? uentri ultra capacitatem infundere, officii in suum corpori inuidere, sensui rationem adinere, non loqui, non meminisse, non stare et mortem quandam
 15 naturæ incolumi imperare? quam dedecorus autem est furentium motus, temeritatis impetus, odiorum stimulus, liuoris anxietas? quanta ergo perturbatio eorum est, quanta calamitas, qui supra memoratis malis seruiunt!

6. Verum si cognita sapientiæ doctrina et dei prædicatione
 20 et remissione uniuersorum peccatorum et resurrectione corporum et æternitatis consortio et regno cælesti a dominatibus superioribus de auaritia ad munificentiam transeamus, de libidinibus ad continentiam migremus, de ebrietate ad ieiunia reuertamur, de furore, temeritate, odio, liuore ad placabilitatem,
 25 rationem, misericordiam, benignitatem euolemus discentes hæc omnia a lege, prophetis, euangelis, apostolis et cantantes ex

1 quia et *GV* quia ei (ei *i. ras. m. 3*) *R* quia *P* *cf. Acad. p. 67*
 aduero *GV* 5 inmemor est *GVR* immemor *P* 6 fuga||| *P* reli-
 gionem *ex* religionem *corr. m. 1 V* regionem *G* 7 aduero *VR*
 uoluntatur *ex* uoluntatur *corr. m. 2 V* 10 adque *ex* adque *m. 2 V*
 legis *V* 11 quod timet *VR* et quod timet *P* 13 officium — inuidere
om. RP (V ea præbet, de G h. l. non constat) 14 et *om. P* 15 inco-
 lomi *RP* dedecorus *V¹* dedecorosus *V²RPE* 16 liboris *V* 18 ser-
 uiant *VP¹* 19 et deprædicatione *P* 20 uniuersorum peccatorum *scripsi*;
 uniuersorum orum peccatorum *V¹* uniuersorum horum peccatorum *V²R*
 peccatorum *P* 21 cælesti *ex* cælestium *corr. m. 2 V* dominatibus
Re (cf. Acad. p. 40) dominatibus VPb 22 transeamus — continentiam
om. V libidinibus *ex* libinibus *P* 26 profetis *V* et prophetis *RP*
 euuangelis *V* apostolis *VRP* et apostolis *E*.

lege: dominus conterens bella, dominus nomen est
 ei, cognoscentes a propheta: ego sum, qui feci cælum et
 terram ex nihilo, credentes ab euangelio: in principio
 erat uerbum et uerbum erat apud deum et deus
 erat uerbum, pronuntiantes ab apostolo: qui est imago 5
 dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia
 in ipso constituta sunt omnia in cælis et in terra,
 et cum gentes conuersionem nostram ex uitii in uirtutes, ex
 ignorantia dei in confessionem eius effectam admirabuntur,
 tunc psalmi prophetiam a nobis intellegi posse testabimur 10
 dicentes: in auertendo dominum captiuitatem Sion
 facti sumus sicut consolati. tunc repletum est
 gaudio os nostrum et lingua nostra exultatione.
 tunc dicent inter gentes: magnificauit dominus
 facere cum illis. auertit enim deus captiuitatem no- 15
 stram per remissionem peccatorum. a dominatu enim uitiorum
 animam liberauit anteriora delicta non reputans et nos in
 uitam nouam renouans et in nouum hominem transformans,
 constituens nos in corpore carnis suæ. ipse est enim ecclesia,
 per sacramentum corporis sui in se uniuersam eam continens. 20
 non erat Sion ante, quam liberaretur; sed Sion est, quæ liberata
 est. nomen cum libertate conuenit. neque enim manentis,
 sed auersæ captiuitatis hoc nomen est.

7. Quod uero ait: facti sumus tamquam consolati,
 meminit et Paulus interim tamquam consolatum esse se dicens: 25
 miser ego homo, quis me liberabit a corpore mortis
 huius? et qui nunc pro parte scit et pro parte prophetat et

1 Iudith. XVI, 3. 2 Esai. XLVIII, 13. 3 Ioh. I, 1. 5 Coloss. I, 15 sq.
 26 Rom. VII, 24. 27 cf. I Cor. 13, 9.

2 ei *VRP* illi *E* 3 credentes *Re* reddentes *VPb* 4 apud *V* 8 eccum *R*
 9 effectum *V* 10 a nobis *R* nobis *VP* intellegi posse *RP* intellegibil-
 lem *V* 11 in auertendo dom̄ *V* in auertendo dominus *R* dum auertit
 dominus *PE* 15 d̄s *VRP* dominus *E* 16 a dominatu *GRP* a dominatu *V*
 18 transformans *VP* reformans *R* 20 uniuersam eam continens *VR*

: *bra*

uniuersamēcontinens *P* 21 liberaretur *R* liberatur *VP* liberata *VP*
 libera *R* 24 tamquam *GVRPe* sicut *b* 25 et Paulus *GVRP* (*in V* et
add. m. 2) et Apostolus *E* interim tamquam, quod extat in *GVR*, *om. P*
 consulatum *GP*¹ se *om. G* 26 ego *ex* ergo *corr. m. 1 V* liberauit *VR*.

qui scit repositam nobis esse Hierusalem in cælo et cum dicit:
dissolui me melius est et cum Christo manere.
sumus quidem nunc consolati, quia dominus ait: mittet uobis
et alium consolatorem. cum dicit: alium, superesse se
5 docet. superest enim; expectat namque omnis creatura reuelationem filiorum dei. reuelatio illa consummata consolatio est.
ceterum nunc tamquam consolatio est; ipsa interim non
carentes, licet sit consummationis suæ nobis residua perfectio.

8. Repletur etiam gaudio os nostrum et lingua nostra exulta-
10 tione; non enim sufficientia sunt ad referendas deo laudes
linguæ nostræ atque oris officia. mutauimus crimina in inno-
centiam, uitia in uirtutes, ignorantiam in cognitionem, interitum
in immortalitatem: et hoc deo faciente gratiam pœnitendorum
et nouorum bonorum initia reddente. quod enim optabilius
15 nobis est tempus? quo adulterabamus aut quo maluissemus
uirgines fuisse? quo ebrii eramus aut quo in ieiuniis læ-
tamur? quo pecuniæ seruibamus aut quo pecunia nostræ
benignitatis est usus? quo dæmonia adorabamus aut quo
dæmoniis imperamus? quo placere sæculo gestiebamus aut
20 quo sæculum uincimus? quo deum nesciebamus aut quo
heredes deo præparamur?

9. Hanc spei nostræ fidem gentes contemplantes dicunt:
magnificauit dominus facere cum illis. hanc in

2 Phil. I, 23. 3 Ioh. XIV, 16.

2 me melius *GR* melius *VP* est *GRP* esse *V* 3 quidem nunc
GVRP nunc quidem *E* 4 et *om.* *V* se docet *GV* se edocet *R* se
dicit *P* 5 namque ex namquæ *m.* 2 *V* reuelatio ex reuelata (?) *R*
8 carente *V* 11 lingue enim nrae *P* adque *V* mutauimus *bis*
scrips. *P* ***abimus *G* crimina innocentia *V* 12 interitum immor-
talitatem *G* 13 et hoc dō faciente gratia *G* et hoc a dō gratiam
faciente *VR* et hoc a deo gratia (gratiam *T'*) referente *PI* *cf.* *Acad.*
p. 39 14 noborum *V*¹ obtabilius *G* 15 a nobis *V* tempus est *PT*
quod *G* quod *P* aut quod *G* (ita etiam in seqq.) 16 in ieiuniis *RV*(*G?*)
ieiuniis *PT* 17 post aut quo uerba repetita pecuniæ seruibamus aut
quo *del.* *m.* 2 *V* nostræ *VR* nostra *PT* 18 benignitatis *GRPT*
benignitatis ex benignitas *corr.* *m.* 2 *V* 19 imperabamus *R* 20 uinci-
mus *TE* uicimus *GVRP* quo dñm *VRT* quod dñm *G* qđ deum *P*
23 dñs *GPT* dñs *VR* *cf.* *p.* 609, 14.

uirtutes uitiorum demutationem contuentes dei in nos magnificentiam admirantur. id ipsum etiam ex sensu adeptæ huius beatitudinis nos quoque confitemur in oris gaudio et exultatione linguæ: magnificauit dominus facere nobiscum: facti sumus lætantes. lætamur enim de profundo ac miserabili cæno ablutos nos fuisse et nouos ex omnibus uitæ anterioris uitis constitisse. 5

10. Et quia propheta futuræ spei gaudia loquebatur, licet secundum scripturæ consuetudinem tamquam de præteritis gratularetur, tamen per consequentem precem non sui temporis res has esse declarat dicens: conuerte, domine, captiuitatem nostram. si fuit tamquam consolatus, cum auersa est captiuitas, quomodo nunc ut a se auertatur orat? sed in superioribus propheticæ scientiæ fuit sermo futurorum gaudia tamquam de præterito nuntiantis; nunc autem de auertendis communis oratio est, cui se propheta, tamquam et ipse sit captus, admisceat, tamquam adhuc in isdem se esse cognoscat. scriptum est enim: iustus in principio sermonis sui ipse sibi accusator est et rursum: confitere primum peccata tua, ut iustificeris, et: beati luges, quoniam ipsi consolabuntur. scit quidem propheta se liberum; sed tamquam captus deo subditus est siue per propriæ confessionis disciplinam, quia, ubi peccati confessio est, ibi et iustificatio a deo est, quod in publicano et pharisæo dominus testatus est, cum pharisæus iustum se gloriatus 25

18 Prov. XVIII, 17. 19 Esai. XLIII, 26. 20 Matth. V, 5.

3 in his oris *V* exultatione linguæ *GVRPT* linguæ exultatione *E*
 5 lætabimur *G* ac ex hac *R* 6 ablutos *GR* absolutos *V* nunc ablutos
PTE 9 scribaturæ *GV* 10 præcem *GV* 12 consulatus *V* 13 captiuitas *G om. VRPT* 15 id præterito *G* nuntiantis *RP²T(G?)* nuntiantes
P¹ nuntians *V* de auertendis *VRT* nec auertendis (?) *G* ≡ ≡ auertendis *P*
 16 oratio est *VR* oratio*** *G* oratio *PT* est oratio *E* tamquam et ipse sit captus *GVR^e* tametsi ipse est captus *P* tametsi ipse non est captus *Tb* 17 admisceat *GVPT^b* admiscet *Re* in isdem
^u
GVRT in hisdem *P* 18 scribturn *GV* 21 consolabuntr *G* consolabuntur *V* 22 liberum *GV³RPT* liber *V¹* 25 fariseo *GV* fariseo *R*
 phariseo *P*.

est, publicanus uero pro peccatis orasset; ait enim; amen dico uobis, quia magis iustificatus est publicanus quam pharisæus — siue ergo ob id propheta conuerti captiuitatem communem precatur, seu quod populum omnem a peccatis captum sciebat; et sicut cum apostolo membro uni
 5 corpus omne compatitur, ita et populo captiuo a peccatis propheta conceptus est.

11. Sed tamen orare pro captiuitate sua bonum sibi esse demonstrat dicens: qui seminat in lacrimis, in gaudio
 10 metet. euntes ibant et flebant mittentes semina sua. uenientes autem uenient in exultatione, portantes manipulos suos. quis hic ad Iudæos sermo est, ut eorum in hoc psalmo uideatur prophetata captiuitas? quæ uero ad communem humani generis consuetudinem ratio? quis
 15 enim umquam serens fleuit? aut numquid huius lamentabilis sationis Iudæis usus ex lege est? nequaquam igitur istud scriptum usquam aut gestum est, sed est prophetia superioribus dictis conexa. duas autem esse sationes sanctus apostolus Paulus docuit, carnis et spiritus, demonstratis et enumeratis
 20 seminibus sationis utriusque, cum caro adulteria, ueneficia, comisationes, ebrietatem, auaritiam, idololatriam et cetera his similia sereret, spiritus uero pacem, gaudium, continentiam, caritatem, sobrietatem, mansuetudinem et quæ sunt his consequentia seminaret, et sata sua uno quoque messuro. cum
 25 igitur optimum deo sacrificium sit cor contribulatum et beati sint lugentes, quoniam ipsi consolabuntur et unusquisque, quæ seuerit, metet, operum suorum fructus in iudicium tamquam

1 Luc. XVIII, 14. 19 cf. Gal. VI, 8; V, 19 sq.

2 quia *V* quoniam *RPTE* 3 conuerti *GRPT* conuertit *V* 4 communem *GVR*e in commune *PTb* praeatr^u *G* 5 et sicum apostolo *V* memor. uni (?) *G* 10 mittentes semina sua *VRPT* portantes semina sua *G* 12 hic *GRPT* hinc *V* ad *GV²RPT*a *V*¹ 13 captiuitatis *V*¹ 14 ratio (*ex* ratione *V*) *VRT* ratio est *PE* 15 numquit *V* 16 istut *V* 17 usquam *RPTE* umquam *V* 19 paulus *om. V* 20 utriusque *VRT* utrisque *P* 21 comisationes *V* comesationes *RP* comessiones *TE* idololatriam *VR* idolatriam *PT* 22 gaudia *V*¹ 24 unoquoque messuro *RPTE* unum quemque messurum *V* 26 lugegētes *V*¹ 27 seuerit *VPI* seruerit *R* metet *VRTE* metit *P*.

manipulum laturus, seminandum nobis est cum confessione peccatorum, cum luctu corporalis infirmitatis, cum lamentatione ac dolore conscientiae nostrae, quod nequaquam possimus digne praecepta dei secundum propositum uoluntatis explere. tunc quae in lacrimis seuerimus, metemus in gaudio: euntesque flentes 5 cum exultatione uenimus, repleti fructibus nostris et manipulis elaboratae a nobis messis onerati, consolati per Christum, qui est benedictus in saecula saeculorum. amen.

PSALMUS CXXVI.

Canticum graduum Salomonis. 10

Nisi dominus aedificauerit sibi domum, in uanum laborauerunt, qui aedificant eam.

1. Ratio et temporum et prophetiae intentam adhiberi ad praesentem psalmum cognitionis postulat diligentiam, ne forte nos ad inanem intellegentiam absoluta quaedam uerborum 15 species et ipse ille gestorum corporalium ordo sollicitet: maxime cum plures, interiores causas doctrinae propheticae nescientes, sensu Iudaico praeteritorum temporum prophetiam contineri his graduum canticis opinentur, ut ea captiuitas Hierusalem praenuntiata sit, quae sub Ieremiae diebus acciderit, et eiusdem 20 rursus depulsae captiuitatis gratulatio prophetetur, sitque eorum temporum, quae psalmis his enuntiantur, aut seruitutis dolor aut reditus laetitia. non improbamus hunc sensum, neque eorum

1 manipulum VR manipulos PTE 3 ac ex hac R possimus VR possumus PT dignae R igne V 4 praecepta dei VRT dei praecepta PE praepositum V 7 honorati T 8 amen om. V Explic. psalmus CXXV incipit psalmus CXXVI V Finit psal. CXXU incipit CXXVI R Finit psalmus CXXV in c psalm CXXVI P Expl. de CXXV incip. de CXXVI T 10 gradum V Salomonis h. l. om. V sed cf. p. 615, 16 11 sibi h. l. om. R sed cf. p. 615, 10 in uano h. l. V 14 cognitionis RPT om. V 17 plures RPT ex pules corr. m. 1 V 18 sensu RV²PT om. V¹ his VR in his PTE 19 ut ea RV²PT ut V¹ hierusalem GVT ierusalem RP 20 ieremiae GVRP hieremiae T 21 rursus G rursus VRPT gratulatio prophetetur R gratulatio profe**** G gratulatio profitetur V gratulatione profiteatur P gratulatione profiteant^t eorum temporum V ****temporum G ex eorum temporum R eorum PTE 22 enuntiantur RT ****untur (?) G enuntiatu VR.

intellegentiam coarguimus. dignum est enim, ut miserabilem
populi casum et impietati eius debitam pœnam et post longæ
seruitutis sufficientem peccatis grauibus satisfactionem et miseri-
cordem in eos dei indulto reditu uoluntatem secundum proui-
5 dentiaē scientiam prophetæ spiritus præloquatur.

2. Verum cum captiuitatis illius reditum grauior sit et
inremissa consecuta captiuitas et ædificationem ciuitatis receptæ
miserabilis maneat et non demutanda uastatio, sciantque et
spiritalis reditus gloriam Israhel reliquo reseruari et cælestis
10 ac sanctæ Hierusalem ædificationem usque ad beati et dominici
regni tempora conparari, maximeque cum spes illorum dierum
atque res omnium horum psalmorum uirtutes et genera
testentur: non intellego, cur tantum de caducis ac demutabili-
bus malis ac non etiam de æternis esse uelint prophetiæ do-
15 lorem et temporalium magis gaudiorum et eorum, quæ grauis-
simæ postea demutaturæ essent calamitates, potius quam
indemutabilium et æternorum intellegant demonstratam esse
lætitiā, cum magnificentiaē prophetiæ magis dignum sit
beata et æterna et cælestia prædicasse. quamquam igitur
20 psalmi superiores captiuitatem non corporalem tantum et terre-
nam, sicuti libertatem non caducam, non præsentem, non
sæcularem in se demonstrati sint continere, tamen etiam hic
quoque psalmus nihil in se terrenum, nihil humile, nihil præ-
teritis temporibus conueniens intellegitur esse complexus, sed

2 uoces impietati — poenam et, quae in VPTE leguntur, om. R, fortasse
etiam G, si ex litterarum ibi inter uoces casum et longae euanidarum haud
ita magno spatio coniecturam facere licet longae GRPT lōgam corr. in
lōgae man. 2 V 3 sufficientem om. G? et misericordem GVRPT¹E
misericordem T² fort. recte 4 dī GV de ≡ P uoluntatem ex uoluntatis
corr. m. 2 V 5 prophetae R profetae G profetiae V prophetie PT
7 consecuta captiuitas VRPT captiuitas G captiuitas consecuta E
8 sc*ant quæ G sciantquæ (ae in e corr. m. 2) V sciamque con. Bened. et
ante spiritalis om. G? 9 israhel GV reliquo VRPT dereliqu*G 10 ac
ex hac R usque ad GRV²PT usque et V¹ et dominici VRT et dñi G ac
dominici PE 11 cum specie*****re somnium G 13 intellege G
14 profetiae GVR prophetae E 15 grauissime GVP 17 indemuta-
bilem V 18 magnificentiae ex magnificentiam m. 2 V 20 superioris
GV¹ (is in es corr. m. 2 V) 22 tamen ex tamenen corr. m. 2 V
24 intellegitur GPTR (R itur ex etur corr.) intellegetur V.

secundum propheticam et euangelicam et apostolicam auctoritatem eas spes omnes prænuntiare, in quas se patriarcharum desiderium, sanctorum expectatio, apostolorum fides, martyrum confessio et omnium credentium cursus extendit, id est in sancta tempora, in æternæ ciuitatis incolatum atque cœtum, in 5
regni dominici beatitudinem, in spiritalis libertatis nouam gloriam, in consortium diuinæ æternitatis et regni. atque ut id absolutius intellegatur, ipsas illas uerborum uirtutes proprietatesque tractemus.

3. Nisi dominus ædificauerit sibi domum, in 10
uanum laborauerunt, qui ædificant eam. nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilauerunt, qui custodiunt eam. in uanum est uobis diluculo surgere. uolunt plures Salomonem ædificationi ciuitatis et 15
templi studentem in eo ipso molitionis suæ tempore euersionem ciuitatis ac templi, quod conderet, prophetasse, quia et titulus antelatus auctorem eum psalmi huius esse demonstret. magnis enim uiribus et totis regni sui opibus magnificum aliquid et deo dignum efficere temptabat. nam ad centum quinquaginta 20
milia uirorum, sicut scriptum est, in diuersos ædificationis usus ac ministeria occupabantur. et quamquam instituta a se consuetudine perfectis omnibus maxima custodiæ ciuitatis et templi sollicitudo esset adhibenda, tamen, cum non ignoraret inanem 25
tanti laboris operationem futuram, ciuitatem eandem a Babyloniis ob peccata populi diruendam, ista dixisse: nisi dominus ædificauerit sibi domum, in cassum laborauerunt

2 pronuntiare R 4 extendet G 7 et aeternitatis VR etae*** G
8 id GVPT om. R 10 sibi GVPT om. R 11 lauorauerunt V 12 ciuitem V
13 custodiunt ianuam G dil**** G deluculo V ante lucem R
14 solomonem G sanctum salomonem (solomonem V) VRPT aedificationi ex aedificationis m. 2 V 17 esse GVPT om. R demonstraret V
magis V 19 efficeret V 20 sicut G sicuti RPT ex scuti corr. V² scribitum GV
21 ac ex hac R quamquam ex quam corr. m. 2 V
22 custodiæ GVR custodia PTE 24 ciuitatem eandem — diruendam Re ciuitatem eadem — diruenda VP¹ ciuitatē eandem — diruenda P²
ciuitate eadem — diruenda Tb (in G de his uocibus non constat) ababy ≡ loniis P ***lonis G 26 sibi GVPT om. R.

ædificantes eam. putant autem prophetiam hanc consummatam in ea tempora fuisse, quibus post captiuitatem populi Dario rege reditum inpertiente ædificata rursum per Zorobabel et Iosedec ciuitas fuit.

5 4. Quorum inopem sensum ipsa illa posset consummatio ædificationis arguere. nam per Aggæum prophetam ita ad hos eosdem restauratores Hierusalem dominus est locutus: adhuc semel, ego moueo cælum et terram et mare et aridam; et subuertam sedes regum. psalmi ergo uirtus
10 non in tempora tantum Salomonis, sed etiam in Aggæi intelligenda est conuenire. ædificationis enim utriusque labor uanus est. ædificata namque per Zorobabel ciuitas solum hodie ex se conflagrationis suæ cinerem et deformium ruinarum præbet
15 fœditatem. et has sedes regum, quas se ædificatores ad regni æterni gloriam restaurare arbitrabantur, uastatio iterata subuertit sede adhuc etiam ceterorum subuertenda regnorum.

5. Bene autem inania humani generis propheta esse opera prophetauit. scit inutiles esse humanarum custodiarum uigilias, scit in cassum esse consurgentium matutinas sollicitudines.
20 ciuitas et a se instituta et ab aliis restaurata iam nulla est: non profecit ædificatio uel prima uel consequens. et recte ipse ille euertendæ ciuitatis propheta est, qui auctor fuerat extruendæ. a deo ergo domus est ædificanda, quæ maneat, quia nisi quæ a domino ædificata sit, non manebit. a deo ciuitas
25 est custodienda, ne pereat, quia nisi a deo custodita sit ciuitas.

7 Agg. II, 7 sq.

1 ea P profetiam GV 3 ædificata ex ædifica m. 2 V ædificatu (?) G 4 iosedech GVP iosedech RT 5 ipsa illa GVRT illa ipsa P 6 ageum GVR ita GVPT om. R 8 ego semel R moueo VPT mouebo R 10 non GRPT add. m. 2 V tempore G solomonis V agei GVR 11 uanus est GVR unus ē PT 12 ædificator G .namquæ V ex reconflagrationis G 13 cinere G 14 ad GVRe, om. PTb 15 arbitrantur R 16 sede adēhuc V sed ea adhuc P 17 generis G operis VRPT operis etiam post profeta inseruit m. 1 V (del. m. 2 V) esse opera ex esse operis corr. m. 2 V cf. Acad. p. 37 18 scit inutilis (is in es corr. m. 2) V sicut inuti*** G cf. Acad. p. 29 20 restaura*** G restituta VRPT 21 profecit G 22 ille ipse E 24 ciuitas est GRT ciuitas sed P 25 est custodienda — sit ciuitas om. V m. 1, add. m. 2 in marg. sup.

diruetur. et primum, quæ domus dei sit, intellegamus, ut per id cognosci possit, quatenus ab eo ædificanda mansura sit.

6. Domus est habitantis habitatio. sermo enim diuinus secundum intellegentiæ nostræ consuetudinem naturamque se temperat communibus rerum uocabulis ad significationem 5 doctrinæ suæ et institutionis aptatis. nobis enim. non sibi loquitur, atque ideo nostris utitur in loquendo. conuentus quidem ecclesiarum, siue tum templi, quos ad secretam sacramentorum religionem ædificiorum septa concludunt, consuetudo nostra uel domum dei solita est nuncupare uel templum. 10 scriptura quoque uel prophetica uel apostolica ad demonstrationem locorum his est usa nominibus. uerum non hanc, quæ a nobis ac nobiscum ita nuncupatur, domum dei esse ex ipsius dictis docemur. ait enim: cælum mihi sedes est, terra autem scamellum pedum meorum: quam domum ædifica- 15 bitis mihi, aut quis locus erit requietionis meæ? nonne hæc omnia fecit manus mea? non concluditur ergo ædificiorum domibus infinitus deus, nec locis in aliquo continetur uirtus immensa, quæ omnia est operata, apostolo idipsum ita testante: deus, qui fecit mundum et omnia, 20 quæ in eo: hic cum sit cæli et terræ dominus, non in manu factis templis habitat.

7. Nulla ergo dei requies est, nulla habitatio? et forte nequaquam creditur esse, qui nusquam est. audiamus ergo

14 Esai. LXVI, 1 sq. 20 Act. ap. XVII, 24.

1 et *GVR om. PT* intellegimus *G* 2 cognoscit (*it in i corr.*
m. 2) *V* quatenus *GVR* quatinus *PT* 4 *****quæ se *G* 6 suæ *add.*
m. 2 *V* institutiones *P* enim *ex eam corr. m. 2* *V* 8 secretam *RV*²
sacratam P *secratam T om. V*¹ 11 profetica *V* profetia *G* 13 ac
in ras. R domum *dñi dī V* 14 docemur *GRPT* doceamur *V*
15 scamellum *V* scabellum *RPT* *****cub**tis (?) mihi *G* mihi ædifica-
bitis *VRPT* 16 locus erit *G* locus *VRPT* requietionis *GRPT* *ex*
retributionis *corr. m. 2* *V* 17 fecit *GRPT* facit *V* 19 est operata
Zeno, cui lectioni fauere uidetur spatium litterarum euanidarum in G, est
VRPT fecit *E* 21 in eo *GVR* in eo sunt *PT* 22 in *GVPT om. R*
habitat *GPT* inhabitat *VR* 23 *dī GPT dō VR* nulla *G* et nulla *VT*
24 creditur *GPT* credetur *VR*.

ipsum de requie sua et habitatione testantem; ait enim: hæc
 requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quoniam
 elegi eam. elegit autem Sion; sed numquid eam, de
 qua præsens prophetiæ huius querella est: nisi dominus
 5 ædificauerit domum, in uanum laborauerunt, qui
 ædificant eam? Sion, in qua templum fuerat, euersa est;
 et ubi sedes domini æterna? ubi requies sempiterna? quod
 habitabile ei templum? nempe illud, de quo dictum est: uos
 estis templum dei, et spiritus dei habitat in uobis.
 10 hæc domus et hoc dei templum est, doctrinis et uirtutibus dei
 plenum et sanctitate cordis diuini capax incolatus, de quo hic
 idem propheta ita testatus est: sanctum templum tuum,
 mirabile in æquitate. sanctitas, æquitas, continentia
 humana deo templum est.
 15 8. Domus ergo ædificanda per deum est. humanis enim
 operibus structa non permanet, nec doctrinis sæculi instituta
 consistit, nec inani laboris et sollicitudinis nostræ cura custo-
 dietur. extruenda aliter est, custodienda aliter est: [non super
 terram] non super fluxam et dilabentem harenam initianda,
 20 sed fundamentum eius super prophetas et apostolos locandum
 est. lapidibus uiuis augenda est, angulari lapide continenda
 est et mutæ conexionis augmentis in uirum consummatum et
 in mensuram Christi corporis extruenda, specie quoque ac

1 Ps. CXXXI, 14. 8 I Cor. 3, 16. 12 Ps. LXIV, 5.

1 testantem *PT* testante *G* testatum *VR* 2 in saeculum saeculi *G*
 (ubi saltem saeculi etiam nunc legi potest) *VRPT* in saecula saeculorum *E*
 3 elegi ex elegit *V* praelegi *R* 4 quaerella *VR* 6 post Sion in *R*
 quaedam eras. 8 ei templum *VRe* et templum *G* templum *PTb* uos
 estis *GRPT* uos etiam estis *V* 11 et sanctitate *GRPT* est sanctitate *V*
 hic idem *G* idem *VRPT* 12 profeta *GV* 13 continenda *G*
 14 humana ex humano *corr. m. 1 V* 15 domus ergo *GVPT* domus
 ergo haec *RE* humanis enim operibus *VPT* humanis ergo operibus *G*
 humanis operibus *R* 16 structa *GRPT* exstructa *V* 17 consistit
GVPT consistet *R* nec inani *V* et *G* ut uidetur nec inanis *RPT*
 18 extruenda *GVPT* struenda *R* custodienda aliter est *om. PT*
 non super terram *om. VRT* et *G?* (si quid ex litterarum h. l. euanidarum
 spatio conicere licet) 20 apostolos ex apostolus *corr. m. 2 V* locandum
 est *VR* locandum *PT* 21 continenda est *VR* continenda *PT* 22 et post
 est *add. m. 2 V* augmentum *V¹* 23 extruenda *RPT* extruenda est *V*.

decore gratiarum spiritalium adornanda. hæc ita a deo, id est doctrinis eius ædificanda non concidet. huius domus ædificationem nunc Israhel captius post plenitudinem gentium consequetur. hæc domus in domos plures diuersis fidelium ædificationibus in unoquoque nostrum ad ornatum et amplitudinem beatæ illius ciuitatis excrecit. 5

9. Cuius ciuitatis iam diu dominus uigil custos est, cum Abraham peregrinum tuetur, cum immolandum Isaac reseruat, cum Iacob seruientem ditat, cum Aegypto Ioseph uenditum præficit. cum Moysen aduersus Pharaonem confirmat, cum ducem bellis 10 Iesum deligit, cum Dauid omnibus periculis liberat, cum Salomonem dono sapientiæ muneratur, cum prophetis adest, cum Heliam rapit, cum Eliseum eligit, cum Danielum pascit, cum in camino pueros inrorat, cum tribus quartus adsistit, cum gignendo se ex uirgine Ioseph per angelum instruit, Mariam 15 confirmat, Iohannem præmittit, apostolos eligit, patrem precatur dicens: pater sancte, serua eos; cum essem cum his, custodiebam eos in nomine tuo: cum denique ipse ille post passionem æternæ in nos custodiæ suæ uigilias pollicetur dicens: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus 20 usque in consummationem sæculi. hæc ciuitatis illius beatæ atque sanctæ æterna custodia est, quæ ex multis in unum conuenientibus et in unoquoque nostrum deo ciuitas est. est enim hæc sancti corporis et fidelis animæ ei placita possessio.

17 Ioh. XVII, 11 sq 20 Matth. XXVIII, 20.

1 adornanda *V* 2 ædificationis *V*¹ 4 in domus *V*¹*T* 5 amplitudinem *GVRT* plenitudinem *P* 6 excrecit *GV*² excrecet *RPT* excrecit — ciuitatis *add. m. 2 V* 8 isac *GV* 9 dicat *V*¹ præficit *VRP*¹*T* præfecit *GP*² 10 farao *GPT* faraon *V* faraonem *R* 11 iesum *GVRE* hiesum *P ihm T* deligit *VPTE* delegit *G* elegit *R* solomonem *G* 13 heliam *GVRPT* eliseum *VT* elisseum *G* heliseū *PR* eligit *VPTE* elegit *GR* danielum *GV* danihelum *RT* danihelē *P* 14 camino pueros *VRPT* cum in opueros *G* inrorat *GRV*² (inrogat *V*¹) irrorat *PTE* 15 gignendo se ex *GPTE* gignendo sex *V* gignens se ex *R* ioseph *G* 16 eligit *VPTE* elegit *GR* 17 cum essem — eos *om. R* (*extant in GVPT*) 20 diebus *GVPT om. R* 21 ciuitas *R* 22 adque *VG* uoces æterna et quæ ex multis — ciuitas est, quæ desunt in *R*, extant *GVPT* 23 est *sec. l. RPT om. V* 24 ei *VPTE om. GR*.

10. Quam autem per dominum ædificanda sit, ipse in euan-
 geliis testatur dicens: amen dico uobis, non consumma-
 bitis ciuitates Israhel, donec ueniat filius hominis.
 et huius quidem temporis et ædificationis beatus apostolus
 5 meminit dicens: cum autem intrauerit plenitudo
 gentium, tum quod relicum est Israhel saluabitur.
 hæ igitur ciuitates, id est sancti cuiusque corporis atque animæ
 deo placitus incolatus et cœtus hunc unum habent perfectæ
 huius habitationis artificem. ædificanda ergo per dominum
 10 hæc ciuitas est, ut in augmentum consummationis suæ crescat.
 non enim iam ædificatio cœpta perfectio est, sed per ædifi-
 cationem perfectionis consummatio comparatur.

11. Ceterum in ædificandis his domibus corporum et ani-
 marum ciuitatibus humanæ artes uacant. inanes enim sunt
 15 omnes philosophorum uigiliæ et otiosæ sollicitudines, et frustra-
 tum in inuestigandis naturæ secretis et perscrutandis mundi
 laboribus studium. sed lapsuram cito domum operatio talis
 ædificat. inanis quoque erit matutina eorum resurrectio. quæ
 quamquam omnibus, quæ in lucem uenerint, sit constituta cor-
 20 poribus, tamen ea, quæ non fuerint ædificata per dominum,
 nequaquam eam, quæ in domino ex mortuis resurgente iam
 cœpta est, matutinæ resurrectionis gloriam consequentur.

12. Ac ne aliquam psalmus opinionem intellegentiæ in se
 terrenæ et corporalis admitteret, perfectionis istius tempus et
 25 ædificandorum significationem ipso dictorum suorum ordine

2 Matth. X, 23. 5 Rom. XI, 25 sq.

1 quam VT quā P¹ (*supr. scr.* τ̄q̄N P²) quæ GR ædificanda GRPT
 ædificata V sit VPT est G om. R (*de sit et est saepe in his uet. cod.*
confusis cf. praef.) euangeliis GVR euangelio PTE 2 consumma-
 bitis GV²RPT consummatib. V¹ 3 israhel GV ueniat VRPT eue-
 niat G 5 autem GV²PRT om. V¹ 6 tum GVRT tunc P relicum
 GV reliquum R reliquum PT 7 hæ VPT h*c (?) G hic R ciuitates
 VPT ciuitate* G ciuitatis R cuiusque GRPT cuius V 8 habent
 GVPT habet R 9 habitationis G ædificationis VPT beatitudinis &
 ædificationis Re dōm V dñ G 10 hæc ciuitas est GVRTe est hæc
 ciuitas Pb consummatione V¹ 11 per ædificationem RPT per*****
 G om. V 14 ua**cant V 16 in inuestigandis VRPT inuestigandis G
 17 laboris V¹ 19 uenerit G sit — fuerint *in marg. add. R, in GVPT*
extant 21 nequaquam ex nequam *corr. m. 2 V.*

docet. nam humanis ædificationibus et terrenis custodiis et matutinis eorum surrectionibus improbatis ait: surgite, postquam sederitis, qui manducatis panem doloris. cum dederit dilectis suis somnium, ecce hereditas domini filii, merces fructus uentris. nullus relictus est in his dictis ambigendi locus: intellegentiæ tantum fides necessaria est, rem enim uerba eloquuntur. nam prophetiæ ueritatem gesta deinceps consummant, cognitionem uero gestorum doctrina euangelica atque apostolica subministrat. ciuitas ergo a deo est ædificanda, quæ maneat; quia humana ædificatio infirma sit et caduca. ac ne lapides, cæmenta, ligna ciuitatem hanc esse existimaremus, quæ hæc esset et quando esset perfecta ciuitas, docet dicens: surgite, postquam sederitis. sessio quiescentium requies est: a qua surgere iubentur, qui ad perfectam hanc ciuitatem sint comparandi.

13. Et qui tandem sunt isti, qui surgere, postquam sederint, iubentur? nempe qui manducatis panem doloris. panem doloris manducat, quisque se hominem in uitis natum ac uiuere meminit. cum enim uoluntas nostra per dei metum et spem æternorum ad perfecta innocentiae opera contendat, et contra naturalis quædam consuetudo uitiorum in ipsis illis, ex quibus emergere nitimur, demoretur, uitæ dolorem per infirmitatem destitutæ uoluntatis accipimus secundum dictum prophetæ:

^a
2 eorū *T* surrectionibus *GRPT* resurrectionibus *V* 4 dederitis *V* somnium *G* omnium *V* somnium *RPT* cf. *Sabatier II, 255* 5 domini *om. V* filii *GV* filii *RPT* cf. *Georges Wortf. 278* merces *VPT* mercis *G?R* nullus ex nullum *m. 2 V* nullui *G?* relictus est *GVPT* est *R* 8 gesta *ex gestam m. 2 V* consummant *ex consummat corr. m. 2 V* consumat *P* uero *om. V* 11 ac *ex hac R* ne *om. V* cementa *VT* cimenta *G* 12 et *GVRP om. T* 17 doloris *GVT* dolorū (u *in ras.*) *P* dolorum *R*

¹
18 quisque *GVP* qsq: *T* quisq *R* quisquis *E* 19 metum *ex* meminit *corr. et postea uerba cum enim — metum repetita del. m. 2 V* 20 et spem *GVR* ad spem *PT* ad perfecta *GVR* ac perfectæ *PT* 21 naturalis *GRPT* *ex naturam corr. m. 2 V* quaedam consuetudo *GPT* quaedam nos consuetudo *VR* inipillis *G* ex quibus *om. G ex om. PT* 22 mergere *GR* nititur *V* et infirmitatem *PT* 23 destituta *P* accepimus *PT*.

qui adponit scientiam, adponit dolorem. cum enim ueritatis cognitio uoluntatem nostram ad profectum consequendæ utilitatis instiget et naturæ consuetudo uoluntatem scientem se proficere oportere detineat, profectus scientiæ profectus doloris
 5 est: cum in tantum se per naturam doleat detineri, in quantum naturam sibi per cognitionem intellegat relinquendam. hinc ergo dolor uitæ est, hinc panis doloris est. cuius uitæ et doloris hic idem propheta meminit dicens: cibabis nos panem lacrimarum et potum dabis nobis lacrimarum in
 10 mensura. tendendum autem est semper, non etiam desinendum: neque idcirco ad profectum non contendendum, quia doleamus id, quo tenditur, non posse contingi. sed in ipsa contendendi pertinacia dolendum est non contingere nos posse, quo tendimus. doloris huius dominus meminit dicens: beati
 15 lugentes, quoniam ipsi consolabuntur; beatitudinem consolationis ob luctum et dolorem non adeptæ consummationis inperiens.

14. Prophetica autem uirtutem ipse ille dispositus in tempora uerborum ordo seruauit dicens: surgite, postquam
 20 sederitis. quorum alterum in præsens est, id est surgite. ne fides tamquam de incertis et dubiis ambigeret, cum ueluti præsentem efficientiam ueritas propheticæ admonitionis adferret et uiuis nobis fiduciam spei non cunctantis insereret. tempus autem huius, quod præsens est, mandati distulit in futurum in
 25 eo, quod ait: cum sederitis. in non ambigendis ergo mandatis præsentis est ueritas; in consequendis autem expectandi temporis dispensatio reseruatur.

1 Ecclesiastes I, 18. 8 Ps. LXXIX, 6. 14 Matth. V, 5.

4 doloris GRPT ex dolorem m. 2 V 5 in tantum GRPT tantū V se per VPT sem p R semper G 7 doloris hic idem GRPT (in R hic ex hinc), doloris est cum hoc idē (uoces est cum del. m. 2) V 8 profeta GV panem VR¹ cf. Sabatier II, 164 panes G pane PTR² 9 nobis in lacrimarum G in mensura GVRT in mensurā P 10 tenendum G 11 neque — contendendum om. R, in GVPT leguntur 12 id RPT in GV cf. præf. et p. 137, 25 13 continendi G 14 inter dicens et beati P inseruit surgite postquā sederitis 15 beatitudinem ex beatitudinis corr. m. 2 V 19 seruabit V 20 in præsens id est G 23 cunctantes P 24 in eo quo V 25 ergo mandatis ex ergo mandatis ergo corr. m. 2 V ergo mandati T 27 dispensatio V²RPT dispositio V¹.

15. Ut autem. quando sibi surgendum esset. cum sederint, sciant, temporis ipsius demonstrata est plenitudo: cum dederit, inquit, dilectis suis somnium. mortem sanctorum deus somnum frequentissime nuncupat, ut ad hunc eundem David: cum obdormieris et requieueris cum patribus tuis, tunc excitabo de semine tuo, qui mihi erit in filium et cui ero in patrem; et dominus de Lazaro: Lazarus dormit; et apostolus de resurrecturis ait: quoniam nos, qui uiuimus, non præueniemus eos, qui dormierunt. plenitudine itaque gentium in somnum mortis recepta et Israhel reliquo saluato tunc post hanc sessionem atque somnum resurrectionis est tempus. et quia dum temporum plenitudo concluditur. gentium quoque crediturarum secundum apostolum consummabitur plenitudo, ideirco ait: cum dederit dilectis suis somnium: hoc surgendi sedentium, quod et dandi dilectis somni tempus esse demonstrans, id est omni plenitudine iam recepta.

16. Quid autem sint dormientes dilecti et resurrecturi sedentes, continuo cum quadam significatione rei præsentis ostendit dicens: ecce hereditas domini. sancti scilicet dormientes et resurrecturi sedentes hereditas domini est: non ille carnalis Iacob neque terrenus Israhel factus ex diuisione gentium portio et funiculum hereditatis secundum Moysen dicentem: cum diuisisset excelsus gentes secundum numerum angelorum dei, et facta est portio domini Iacob, funiculum hereditatis Israhel. et quia

5 II Reg. 7, 12 sq. 8 Ioh. XI, 11. 9 I Thessal. 4, 14. 24 Dent. XXXII, 8 sq.

1 esset PTE esse VR 2 plenitudo VR ualitudo PT dederitis V¹
 3 inquit VR om. PT sui V¹ somnium V somnum RPT 4 somnum
 VRPT somnium G 5 obdormieris VRe dormieris PT^b 6 tunc VR
 om. PT 7 cui ero in VR ego ero ei in PTE 9 uimus V 10 plenitudo GRT ex plenitudo corr. m. 2 V plenitudinē P in VR post
 PTE 11 recepta VRT recepte P istrahel V 15 som***m G somnum VRPT 16 sedentium GVR sedendū P a sedendo T 17 omni
 RPT sup. lin. a m. 1 V 18 quid R qui PTE dilecti — sedentes
 om. PT resurrecturi sedentes Zeno b sessuri resurgentes Re ***ssurire
 ****gentes V 21 dormientes (ex dormientis V) GVPT & dormientes
 R 22 istrahel V 23 funiculum VRP funiculus TE et sic infr.

iam hic Israhel ob impietatem suam esse non meretur hereditas, quæ hereditas esset, ostendit dicens: ecce hereditas domini filii, merces fructus uentris. ea ergo in filiis hereditas domini est, quam ex mercede fructus uentris acceperit.

5 non enim inanis hic fructus est, quo ex uirginali uentre manens antea deus nascitur. nam merces eius hereditas est et hereditas filii sunt. quotquot, inquit, eum receperunt, dedit his potestatem filios dei fieri, et rursum: filioli. adhuc pusillum uobiscum sum. hi ergo filii hereditas

10 est et hæc hereditas merces fructus est uentris. est ergo dominus fructus uentris, quem ex se in uitæ nostræ fructum pariens uirgo progenuit. et hæc eius merces est, qui ex uirgine nascendo fructum uentris esse se uoluit, ut ei gentes, quas in filios per fidem generaret, hereditas sit.

15 17. Quod autem, quia fructus uentris effectus sit, hanc mercedem hereditatis acceperit, psalmus alius testatur dicens: posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem tuam et possessionem tuam terminos terræ; testatur et apostolus dicens: qui cum in forma dei esset, non

20 rapinam arbitratus est esse se æqualem deo: sed se exinaniuit, formam serui accipiens, in similitudinem hominum factus et habitu repertus ut homo;

7 Ioh. I, 12. 8 Ioh. XIII, 33. 17 Ps. II, 8. 19 Phil. II, 6.

2 quæ hereditas *PT* *add. m.* 2 *V* et quæ hereditas *R* 3 merces *VPT* mercis *R* 4 hereditas *dn̄i* *VR* domini hereditas *PT* 5 quo ex *VR* cum ex *PTb* quo cum ex *e* 6 merces (mercis *G*) eius *GVRT* merces ei ut *P* est et hereditas filii sunt *RPT* est hereditas filii sunt *G* est et hæc hereditas filii sunt *V* 7 quodquod *GV* quotquot *ex* quodquod *corr. m.* 3 *R* inquit *GP* inquit *ex* inquit *R* 8 his *GVRPT* eis *E* 9 uobiscum sum *GTP* (*P* hæc uerba filioli — sum *in marg. super. add.*) sū uobiscum *VR* hii *T* filii *V* filii *G* 10 mercis fructus est uentris *GR* merces fructus est uentris *V* merces (mercis *P*) fructus uentris *PT* 11 ex se in *GVPT* in se ex *R* 12 merces *GVRPT* 13 nascendi *G* fructū uentris esse se uoluit *VR* fructu uentris esse se uoluit *G* fructum uentris esse uoluit *P* fructus uentris esse uoluit *T* 14 in filios *VRPT* in filio *G* 15 cum autem *V* 17 a me *om. G* 18 possessionem tuam *RP* (*de GV h. l. non constat*) possessionem *T* 19 dicens *om. PT* esset *VR* esset constitutus *PT* 20 rapina *R* esse *om. R* sed sem&ipsum *R*.

humiliauit se factus obædiens usque ad mortem,
 mortem autem crucis; propter quod exaltauit illum
 deus et donauit illi nomen, quod est super omne
 nomen, ut in nomine Iesu omne genu flectat cæ-
 lestium et terrestrium et infernorum, et omnes 5
 linguæ confiteantur, quia dominus Iesus in gloria
 dei patris. hæc ergo merces fructus uentris est, quæ
 donatur in nomine, quæ defertur in honore, quæ præstatur in
 gloria. et hanc habet retributionem ab inmortalis eius natura
 humanæ infirmitatis suscepta natiuitas, ut, quia fructus uentris 10
 factus ipse est, merces quoque eius gentium fiat hereditas, et
 hereditas ipsa sint filii.

18. Dehinc sequitur: sicut sagittæ in manu potentis,
 ita filii excussorum. sagittarum hic usus est, ut emissæ
 celeri uolatu ferantur et ad destinata quæque indeflexa linea 15
 dirigantur. esse autem sagittas, quibus dominus utatur, ita
 legimus, cum ait: misit sagittas suas et dissipauit
 eos. in Esaia quoque ita scriptum est, quod etiam de ipso
 domino dictum forte esse potest intellegi: et posuit me
 tamquam sagittam electam et pharetra sua abs- 20
 condit me et ait mihi: magnum tibi est hoc uo-
 cari te puerum meum. sunt ergo istius modi dei sagittæ
 uolatu citæ, ictu fideles: quas, quantum spiritalis ratio demon-
 strat, significari doctrinas propheticas atque apostolicas, in

17 Ps. XVII, 15. 19 Esai. XLIX, 2 sq.

1 oboediens *VR* ob*diens *G* obaudiens *PT* 2 illum *ex* illud *m. 2 V*
 3 et *om. G* et donauit — omne nomen *om. P* omne nomen *ex* omne
 nomine *corr. m. 2 V* 4 flectat *GVR* flectant^t *P* flectatur *T* 5 omnis
 linguæ confiteantur quia *G* omnis lingua confiteatur quoniam *VRPT*
 6 in gloria (*a ex* am *m. 2 V*) dī *GV* in gloria est dei *RPT* 7 hæc
ex haere *corr. m. 1 V* mercis *GR* 9 ab inmortalis *GVRT* habet
 mortali — *P* 11 ipse *GRPT om. V* mercis *G* fiat hereditas et
 hereditas ipsa *GRTPT* (*P* et hereditas *supr. add.*), fiat hereditatis ipsa *V*
 13 dehinc sequitur (sequatur? *G*) *GVPT om. R* potentis *GVRT* potenti *P*
 14 filii *GRPT* filii *V* 15 caeleri *VR* 19 ****um forte *G* forte dictum
VR dictum *PT* potest *G* possit *VRPT* 20 et faretra *GVPT* et in
 faretra *RE* 21 ait *GVRPT* dixit *E* hoc *GVR om. PT* 22 dei
om. VR 23 iactu *R* spiritalis ratio *GVRPT* ratio spiritalis *E*
 24 significari *GVRPe* significare *Tb cf. Acad. p. 17.*

quibus dei uerbum est, oportet intellegi, ubique missas, con-
pungentes, arguentes, uolantes.

19. Quamquam in plurimis locis meminimus esse et mor-
tiferas et letales sagittas, de quibus scribitur: sagittas suas
5 arsuris operatus est, uerum hic non de ultricibus sagittis
dici aliquid intellegi potest: quia nunc sicut sagittæ in
manu potentis, ita filii excussorum. Pharao in mari
rubro in interitum ob crimen impietatis excussus est. excussum
quoque apostolicis pedibus puluerem scimus sententiam esse
10 maledicti. et quia siue prophetæ ipsi, qui excussorum, id est
peccatorum et maledictorum filii, tamquam uolantes et fideles
sagittæ doctrinæ cælestis emissi sunt, uel apostoli ecclesiarum-
que doctores de excussis per impietatem suam in maledictum
gentibus crediderunt, idcirco ait: tamquam sagittæ in
15 manu potentis, ita filii excussorum; orbem terræ
uolatu peragrantes, infidelia corda doctrinæ telo uulnerantes et
peccatorum omnium incentiua salutaris iaculo pungentes.

20. Atque ut id ex his dictum intellegi posset, quos deus de
excussorum filiis ad doctrinam salutis modo emitteret sagittarum,
20 id consecutum in dictis est: beatus uir, qui inplebit
desiderium suum ex ipsis; non confundentur, cum
loquentur inimicis suis in porta. beatus ergo ille est,
qui ex ipsis desiderium suum potuerit implere, id est uel de
sagittis uel de filiis excussorum, desiderabilibus se scilicet
25 doctrinæ uerbis replere et de prædicatis fructibus futurorum
bonorum expectatisque satiare. atque ut hos ex dei doctrina
ædificatores esse illius, quam superius memorauit, ciuitatis

4 Ps. VII, 14.

1 mis*** G emissas VR 3 quam G in plurimis GVR plurimis PT
et om. PT 4 laetales VR loetales T 5 hic non GVR hic PT 6 ali-
quit VR potest GVRP non potest T 7 filii GR et filii (fili V)
VPT farao GVR 10 ipsi GRPT ipsius V 12 emissi ex emissa
corr. m. 2 V emissae PT 13 in om. R 16 infidelia — uulnerantes
om. PT extant in GVR 18 possit VR 20 inplebit GV impleuit RPT
24 se om. VPT 25 repleti T de prædicatis ex Zenonis exemplar. b
de præcatis V deprecatis PT de desperatis R cf. Acad. p. 82 futu-
rorum om. R 26 que satiare om. TP adque V.

ostenderet, idcirco ita clausit: ex ipsis non confundentur, cum loquentur inimicis suis in porta. quod ex ipsis siue ad beatum uirum pertinet, qui desiderium suum inplebit ex ipsis, uel ipsis filiis excussorum erit proprium, qui ex ipsis non confundantur, cum in porta inimicis suis loquantur. 5

21. Neque ambiguum est, quid in porta loquentur ædificatæ per prædicationem suam a domino ciuitatis. meminimus autem in psalmo altero dictum: qui exaltas me de portis mortis, ut adnuntiem omnes laudes tuas in portis filia Sion. et hic quidem plures portæ sunt, in quibus propheta 10 a mortis portis exaltatus omnes laudes dei prædicat; sed scimus esse portam unam regiam, dominicam, cælestem, de qua dictum est: hæc est porta domini, iusti intrabunt in eam. et cum non confundentur hi excussorum filii in porta inimicis suis loquentes, necesse est, ut his inimicis suis loquentes non 15 confundantur, qui cum iustis non merebuntur intrare; exprobrantes illis impietatem in deum, inobædientiam in prædicantes, infidelitatem in æterna promissa, odia in innocentes et in ipsa ecclesiæ membra sæuitiam, ipsi confidentes et nulla fidei suæ ac religionis ambiguitate trepidantes, sed hos inimicos suos ab 20 eius aditu ingressuque prohibentes, qui ait: nemo uadit ad

8 Ps. IX, 15. 13 Ps. CXVII, 20. 21 Ioh. XIV, 6.

1 ostenderet *GRPT* ex ostendit *corr. m. 2 V* confundentur *VRPTE*
 confundetur *G* 2 loquentur *RPT* ex loq̄. tur *corr. m. 2 V* loq̄itur *G*
 quod *GVRT* quod ait *PE* 3 qui *GVPT* ex quid est (?) *corr. R* 4 inplebit
V impleuit *GRPT* qui *GVRP* quia *TE* 6 quid in *scripsi* quid in *GPT* qui
 in *VRE* cf. *Addenda* 8 in psalmo *GVR* psalmo *PTE* 9 laudes *VPT* lauda-
 tiones *R* 10 hic *GRPT* ex his *corr. m. 1 V* 11 a mortis portis *RPT* a
 portis mortis *E* laudes dei *VRT* dei laudes *PE* 12 esse portam
 unã *VRPT* unam esse portam *E* 13 hæc est *VR* hæc *PT* in eam
VR in ** *G* per eam *PTE* 14 hi *VRP* hi* *G* hii *T* filii *V*
 15 loq̄. tes *V* ut is *V* suis *VPT* om. *R(G?)* non confundantur
VRT ≡ ≡ ≡ confundantur *P* 16 exprobrantes *GRT* ex^rpbantes *P*
 exprobare^r*** *V* 17 illis *VRPT* illi (?) *G* inoboedientiam *G* inobe-
 dientiam *RPT* inpraedicantes *R* praedicantes *G* 18 in innocentes
*RPTV*² in nnocentes *V*¹ in no*entes *G* 19 confidentes *VPT* confi-
 tentes *G* fidentes *R* 20 ab *VRPT* sub *G* 21 prohibentes *GRPT*
 prohibente *V*.

patrem nisi per me, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXVII.

Canticum graduum.

5 Beati omnes, qui timent dominum, qui ambulant in uisibus eius.

1. Quotiensque de timore domini in scripturis est sermo, animaduertendum est numquam eum solitarium relinqui, tamquam sufficientem nobis ad consummationem fidei, sed subici
10 multa aut anteferri, ex quibus timoris domini ratio et perfectio intellegatur; ut cognoscimus ex eo, quod per Salomonem in Paræmiis dictum est: si enim sapientiam inuoces et intellectui des uocem tuam et exquiras eam tamquam argenteum et tamquam thesauros inuestiges
15 eam, tunc intelleges timorem domini. uidemus enim, quantis usque ad timorem domini gradibus peruentum est. ante enim inuocanda sapientia est et omne legendi officium intellectui est deputandum et exquirenda ac peruestiganda est sapientia: et tunc timor domini intellegendus. et quantum ad
20 communem humanæ opinionis pertinet sensum, non ita de timore sentitur. timor est enim humanæ inbecillitatis trepidatio metuentis id perpeti, quod sibi nolit accidere. existit autem et commouetur in nobis de reatus conscientia, de iure potioris, de impetu fortioris, de ægritudinis causa, de feræ occursu et de

12 Prov. II, 3 sq.

1 dñs ñ ihs xp̄s G dñm ih̄ms xp̄i V Explicit psalm̄ CXXVI incipit psals CXXVII G Explicit psalmus CXXVI incipit psalmus CXXVII V Finit psāl CXXVI incipit CXXVII R Explicit trāct CXXVI incipit trāct CXXVII P Expl. de CXXVI incip. de CXXVII T 7 quotiensque VPT quotiensq R¹ quotiens T² quotienscumque E cf. Acad. p. 29 in scribituris V 11 cognoscimus GPT cognoscamus VR ex GVRP om. T solomonem GV 12 paroemiis G p = remiis (un. litt. eras.) R proemiis VP prooemiis Tb prouerbiis e 16 est G sit RPT 18 et ante exquirenda om. R peruestiganda est GRe peruestiganda PTb cf. Stud. 1889 p. 316 19 timor ex timorem R et GRPTE sed b fort. recte 21 inbecillitatis G 24 causa GR casu PTE cf. Acad. p. 68.

omnis mali passione. hic ergo timor non docetur, sed ex natura infirmitatis occurrit. neque quid timendum sit discimus, sed terrorem suum ipsa illa nobis iniiciunt, quæ timentur.

2. At uero de timore domini ita scriptum est: uenite, filii, audite me, timorem domini docebo uos. discendus ergo dei timor est, quia docetur. non enim in terrore, sed in ratione doctrinæ est; neque ex trepidatione naturæ est, sed præceptorum obseruantia et operibus uitæ innocentis et cognitione ueritatis ineundus est. nam si ideirco deus timendus est, quia plura fulminibus arserint, tonitru prostrata sint, terræ nunc motu conciderint, nunc hiatu recepta sint, nullus fidei timor est, qui ex timore accidentium commouetur. nobis autem timor dei omnis in amore est, metumque eius dilectio perfecta consummat. dilectionis autem nostræ in eum hoc proprium officium est, parere monitis, statutis obtemperare, pollicitis fidere. audiamus ergo scripturam dicentem: et nunc, Israhel, quid dominus deus tuus poscit a te, nisi ut timeas dominum deum tuum et ambules in omnibus uisibus eius et diligas eum et custodias præcepta eius ex toto corde tuo et ex tota anima tua, ut bene sit tibi? quibus dictis conuenientia et congrua propheta in exordio psalmi locutus est dicens: beati omnes, qui timent dominum, qui ambulant in uisibus eius: ostendens non ex trepidatione nostra, quia hæc timoris est auctor in ceteris, neque ex terrore eius, qui terribilis sit,

4 Ps. XXXIII, 12. 16 Deut. X, 12 sq.

2 occurrit GR recurrit PT 4 ad uero G scribuntur G 7 naturæ est R naturæ er G naturæ PTE 9 si om. G timendus GPTE aestimandus R 11 nullus fidei timor est G nullum fidei meritum in timore est RPTE 12 ex timore G ex terrore RPTE 13 metumque GVR metum PT 15 monitis VRPT monitionis G, possis monitionibus, sed cf. Acad. p. 81 16 fidere G confidere VRPT scribuntur GV et nunc GVPT ex et quid nunc corr. R israhel GV 17 poscit scripsi possit G postulat VRPTE cf. Acad. p. 35 18 amboles G 19 eum GV²RPTE om. V¹ 21 tibi sit R 25 in ceteris GVR in terris T in terris P neque GRPT siquæ V.

beatos esse, qui timeant, sed ex eo, quod in uis domini incedant. timor enim, ut diximus, non in metu, sed in obœdientia est: et timoris testimonium est obsequella. ceterum, si quis timeat neque pareat, erit quidem timens ex trepidatione naturæ, 5 sed non erit beatus ex timoris officiis.

3. Multæ autem sunt uiaæ domini, cum ipse tamen uia sit. sed cum de se loquitur, uiam ipse se nuncupat et rationem, cur se uiam nuncupasset, ostendit dicens: nemo enim potest ad patrem uenire nisi per me. uerum cum de prophetis 10 ac scriptis eorum, quibus ad Christum pergitur, sermo est, tunc uiaæ plures sunt in unam uiam undique congruentes; quod utrumque eodem per Hieremiam prophetam loco significatum est dicentem: state in uis domini et interrogate semitas dei æternales et uidete, quæ est uia bona, 15 et ambulate in ea. multæ itaque uiaæ interrogandæ sunt et in multis insistendum est, ut unam, quæ bona est, inueniamus per multorum scilicet doctrinam unam uiam uitæ æternæ reperiuri. uiaæ enim in lege, uiaæ in prophetis, uiaæ in euangeliis, uiaæ in apostolis sunt, uiaæ quoque in diuersis præceptorum 20 operibus sunt, in quibus per timorem dei ambulantes beati sunt, quibus dicitur:

4. Labores fructuum tuorum manducabis. sermo ad plures cœptus ad unum refertur, docens nos omnes, qui in Christo credidimus, uauum esse apostolo ita confirmante: omnes 25 enim uos unum estis in Christo Iesu; siue ergo ad

8 Ioh. XIV, 6. 13 Hierem. VI, 16. 24 Gal. III, 28.

1 domini *G dī V dei RPT* 2 non in metu sed in oboedientia est et timoris *GVR* non in metu oboedientiae sed timoris *PT* 3 obsequella *GVP*¹ obsequella *R* obsequella *T* 4 per ea (?) *G* timens *om. G?* 6 autem sunt *G* sunt autem *VRPT* 7 ipse se *GVPT* ipse *R* 10 scribitis *GV* 11 tunc uiae plures sunt in *GPT* tunc uiae plures sunt (sunt *a m. 2*) uiae in *V* tunc uiae (*eras.*) plures sunt uiae in *R* 12 utrumque *GR* utrūque *ex utrūquod corr. m. 2 V utrūqu|||e P* utrunque *T* eodem *GVR om. PT* hieremiam *GVPT* ieremiam *R* loco *GVR om. PT* 13 dicente *R* 15 in eam *V* uiae *om. R* 17 multorum *ex multarum corr. m. 2 V* unam uiam *GVR* uiam unam *PT* 23 dicens *P* 24 credidimus *G* crediderimus *PTE* crediderint (*int ex unt corr. m. 2*) *V* crediderint *R* apostolo *ex apostolum m. 2 V*.

unum siue ad plures loquitur, in uno id erit significantiæ, quod in pluribus.

5. Est autem contuendum propheticum hunc sermonem ab usu communis opinionis discrepare. in hac enim uitæ conformatione, qui manducant, laborum suorum fructus manducant 5 ex prouentibus elaborati operis sumentes. at uero propheta ait labores fructuum manducandos. non consequitur sensus humanus dicti huius intellegentiam. ex laboribus enim fructus est, non ex fructibus labor. deinde labor ministerium corporis est, fructus uero merces laboris. ministerium autem corporis in- 10 corporale est; nihil uero edere, nisi quod corporale est, possumus.

6. Sed propheta nihil de terrenis et præsentibus tractat: de beatitudine enim timentium dominum et in uia eius ambulantium ei sermo est. qui enim in uis domini ambulat, 15 illi labores fructuum suorum manducabunt. non enim hic manducatio corporis est, quia neque id, quod manducandum est, corporale est. sed habemus hic cibum spiritalem, animam nostram in uitam alentem, bona scilicet opera bonitatis, castitatis, misericordiæ, patientiæ, tranquillitatis, in quibus nobis contra 20 corporum nostrorum uitia laborandum est. horum laborum fructus in æternitate est: sed labor hic æternorum fructuum

1 loquitur GP loquetur VRT 4 communis communis G uiae P conformatione scripsi confirma... G conuersione VRT conuersionis (is in ras.) P 6 laborati V aduero GV 7 manducandos GRT manducabis V (P totum hunc locum licentius corruptum ita praebet: at uero profeta ut laboris fructuū manducando ≡ pciperet [pciperet supr. add. m. 1] non consequitur cet.) 8 inter intellegentiā et ex laboribus supra add.: sed laboris P 9 corporis est GVPTα est corporis R 10 merces VRPT mercis G incorporale est RE corporale est GPT corporales V; quae postea add. E: licet corpore fit desunt in GVRPT 11 nihil uero GR nihil autem V;PT pro uerbis nihil uero — possumus omissis haec habent: quod (quo T) uti possumus 14 beatitudine ex beatitudinem corr. m. 2 V beatitudinem G uia GVR uias P uis TE 15 ambulat G ambula. nt T ambulabunt RP (de V h. l. non constat) 16 suorum supr. add. P post non enim uerba manducabunt non enim repetita del. m. 2 V 17 corporis GV¹ corporalis V³RPT 18 corporale est G corporale sit VRPTE 19 castitatis om. PT extat in GVR.

ante comedendus est eoque in uita hac corporali anima nostra alenda est, per cibum horum laborum obtinentes panem uiuum, panem caelestem ab eo, qui dixit: ego sum panis uiuus de caelo: quem qui indignus secundum mandatum apostoli
 5 acceperit, iudicium sibi acquirit. hi sunt ergo labores fructuum manducandi, eorum scilicet fructuum, qui in caelis metentur. nunc, dum in terra sumus, opera sumenda sunt. haec enim nunc animam saturant, haec in caelum suis fructibus prosequuntur. denique sequenti uersu utriusque huius temporis
 10 beatitudinem propheta demonstrat dicens: beatus es, et bene tibi erit. quorum alterum in praesens obtinetur, quod beatus es; quod uero bene tibi erit, repositum est in futurum, quia interim labor futurorum fructuum manducetur.

7. Uxor tua sicut uitis abundans in lateribus
 15 domus tuae. filii tui sicut nouella oliuarum in circuitu mensae tuae. ecce sic benedicetur omnis homo, qui tinet dominum. multis forte sermo iste in praesentis benedictionis gaudium aptus uidebitur, ut ex misericordia dei suppetat pacificae et utilis in domo coniugis salus,
 20 et duleissimus circum conuiuium coetus filiorum. sed si haec perfecte bona fuissent, quae, cum sint bona, non tamen caelestia bona sunt, tamen, si in his beatitudo timoris dei constitisset, obtinisset utique princeps fidei et timoris dei Abraham, cui uxor diu sterilis bis abrepta est, filius ex promissione unus
 25 offerri in hostiam iussus et sacrificio adnotus intulit orbitatis

3 Ioh. VI, 41. 4 I Cor. 11, 29.

1 eaque (?) *G* coquo (o *ex corr.*) *P* hac *ex haec* *V* 2 est *om. PT* horum *GVPT* bonorum *R* 4 de caelo *GVPT* qui de caelo descendi *R* quem que *V* indignus *G* indignae *R* indigne *VPT* mandatum (u *ex io*) *ap**V* apti mandatum (u *ex corr.*) *R*, de *G h. l. non constat* 5 [fruc]tum manducandū scilicet fructuum manducandi eorum scilicet fructuum *V* 6 metentur *GVR* metuntur *PT* 8 nunc *GRPT* *add. m. 2 V* in *GRPT* *add. m. 2 V* 12 quod uero q (q *del. m. 1*) *V* 13 interim *VPTb* iterum *Re* 15 filii *V* filii *RPT* oliuarū *V* oliua *T* 18 aptus uidebitur aptus ut *V* 19 pacificae *VR* pacifica (ca *in ras. P*) *PTE* 21 perfectae bona *VR* perfecta et (& *supr. scr. T*) bona *PT* perfecta bona α 22 tum si *Erasm.* 23 obtinisset *V* 24 bis *VPT* *om. R* 25 offerri *RPT* *ex ferri corr. m. 2 V* iussus *RPT* sus *V* sacrificio *ex officio sacrificio corr. m. 2 V* orbitates *V¹*.

dolorem. ipsi deinde Isaac filii duo dissidentes et usque ad
 odium mortis inimici. Iacob autem ignoratæ uxoris inopinatus
 maritus et ad nuptias alias falso coactus et uiuentis filii funus
 parricidali fratrum mendacio plangens caruit timentium deum
 benedictionibus? et apud quos et a quibus fides est, apud eos 5
 fidei sanctificatio non reperietur? quantos autem peccatorum
 uidemus florere domo, coniuge, liberis! iam uero benedictio-
 nibus dei priuabitur felix illa et beata uirginitas, causam sibi
 beatitudinis non relinquens, et ubi illud erit Pauli: uellem
 autem omnes homines esse sicuti et me? et nescio, 10
 quomodo propheta perfectam eam beatitudinem constituerit,
 quæ negata sanctis est, peccatoribus usitata est, non speranda
 uirginibus sit.

8. Ergo quia secundum humanam intelligentiam propriam
 et perfectam beatitudinem dicti huius sermo non explicat. 15
 erigendæ sunt ad spiritalem doctrinam mentes atque aures. lex
 enim omnis secundum apostolum spiritalis est, et ipse non
 humilem nec terrenam beatitudinis spem secutus est dicens:
 benedictus pater domini nostri Iesu Christi, qui
 benedixit nos in omni benedictione spiritali in 20
 cælestibus. cum itaque in spiritalibus et cælestibus benedici
 se ostendat, perfecta illa sanctorum beatitudo non in his terrenis
 et corporeis esse speranda est; sed potius intellegendum
 est, per corporalium et terrenorum nuncupationem cælestium
 bonorum esse intelligentiam consequendam. numquid cum 25
 dominus secundum euangelia sponsus est et secundum Iohannem

9 I Cor. 7, 7. 16 Rom. VII, 14. 19 Ephes. I, 3.

1 Isaac *V* filii duo *R* duo filii (fili *V*) *VPT* et *ex* ei *corr.* *R*
 3 uiuentis filii *scripsi* uiuentis *VRPTE* 5 apud *R* 6 reperietur *VR*
 7 domo *V* *ex* domu *corr.* *R* domu *T* domus *P* 9 erit *RPT* erat *V*
 11 propheta *PT* profeta *supr. scr. m. 1 R* pro**** *V* 12 usitata est *VR*
 usitata *PTE* 16 ad *R* in *VPT* 17 omnis *VRT om. P* 18 terrenam
 beatitudinis spem *RPT* terrenam beatitudinis sed spem *V* terrenam
 beatitudinem sed spiritalem *E* 19 ^u *ih̄s xp̄i V* 20 benedictioni *V¹*
 21 itaque in *RPT* itaque *V¹* benedici se ostendat *RVTE* benedicis
 eos *P* 22 perfecta *RPT* perfeta *V* 23 corporeis *VRb* corporalib: *PTE*
 intelligendum est *R* intellegendum *P* intelligendum *T* intelle**** *V* 24 et
 terrenorum *RT* terrenorum *P* 26 euuangelia *V*.

habet sponsam, de sponsis terrenis et corporalibus significari existimandum est? non utique: sed per hanc sermonis consuetudinem docemur eum esse, qui promissus sit gentibus cuique a patre ecclesiae hereditas per adoptionem corporis, quod ex uirgine praesumpturus esset, desponsa sit.

9. Ut autem nunc cognoscamus, quid sub uxoris nuncupatione intellegi oporteat, contuendum est, quid et alibi sub hoc eodem uxoris nomine tractetur. Salomon itaque ait: quæsiui sapientiam sponsam adducere mihi ipsi. et quia, qui sponsam requirit, diuitem quærit, huius sponsæ suæ opes memorat dicens: honestatem glorificat conuictum dei habens, et omnium dominus dilexit eam; — et si multam quis cognitionem desiderat, nouit et quæ a principio sint, et quæ futura sunt conspiciunt. et iterum: uxorem uirilem quis inueniet? pretiosior est autem lapidibus pretiosis istius modi. et hæc in Prouerbiis dicta sunt, quia proueria non hoc, quod uerbis sonat, explicant, sed dictorum uirtutem ex usu uerborum communium nuntiant. docet autem dominus in euangeliiis, quid proueria intellegenda sint, dicens: ueniet hora, ut iam non in prouerbiis loquar uobis, sed palam de patre adnuntiem uobis. ergo secundum prouerbiorum rationem uxorem uirilem nosse debemus, eam nempe, quam sibi Salomon sponsam optauit adsumere, de qua et rursus ait: iudicauit

8 Sap. VIII, 2. 11 Ibid. 3. 12 Ibid. 8. 15 Prov. XXXI, 10. 20 Ioh. XVI, 25. 24 Sap. VIII, 9; 2.

2 existimandum VPTE existimandus R 4 a RPT add. m. 2 V^{ta}
 5 desponsa sit VR desponsa sit P desponsauit T 6 quid RPT qui V nuncupatione — eodem uxoris om. V 8 solomon V itaque ait T ita quia RP quia V 11 dicens ex decens R 14 sint VRT sunt PE 15 iterum VRe item PTb 16 pretiosis istius modi et hæc V cf. Sabat. II, 344 multi pretii istius modi et hæc PTb multi praetii et hæc istius modi Re (istius modi refertur ad mulierem = quæ eius modi est ap. Sabat., ἡ τοιαύτη LXX) 17 proueria VR prouerbium PTE uerbis VRP uerb T 18 explicant R ex explicat corr. m. 1 V explicat PTE 19 nuntiant R nuntiat VPTE 20 sint RP sunt T 21 loquar uobis VR loquar PT 23 solomon V 24 optabit R et rursus PTE rursus R et rursus V.

igitur hanc adducere ad conuiuendum mecum et amator factus sum pulchritudinis eius. hæc igitur tamquam uxor adsumpta sapientia uirilis est, perficiens omnia et sibi subdens et in labore utilium operum ualida. ipsa deo placita et per doctrinam eius digna et præteritorum scientia et futurorum cognitione perfecta. 5

10. Hæc timentis deum uxor totis domus suæ lateribus diffusa fecundæ uitis modo se per omnia operum nostrorum latera extendit. domum autem non ambigitur hoc animæ nostræ esse domicilium, quod sibi unusquisque per timorem dei et uias eius ineundo ad habitationem sapientiæ emundat. ex hac igitur filii qui erunt, tamquam nouella oliuarum in circuitu mensæ nostræ erunt. non in conuiuii circuitu futuros ait esse, sed mensæ. mensa enim domini est, ex qua cibum sumimus, panis scilicet uiui, cuius hæc uirtus est, ut ipse uiuens eos quoque, qui se accipiant, uiuificet. est et mensa lectionum dominicarum, in qua spiritalis doctrinæ cibo alimur, sed de qua in psalmo alio scriptum est: fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum et in captionem et in retributionem et in scandalum; qui doctrinam dei consecantur, nisi in operum bonorum ministerio uersentur, mensæ illius cibo non proficiunt; in captionem enim illis et scandalum omnis intellectæ ipsius prophetiæ lectio proficit. 20

18 Ps. LXVIII, 23.

1 conuiuendum *T* conuiuē*** *V* conuiuandum *RP* (*sed in P a in ras.*) 2 sum *R* *supr. scr. P om. lacuna rel. T* hæc igitur tamquam *RPTE* tamquam *V* 3 sapientia uirilis *RPTE* sapiētia hæc igitur uirilis *V* 4 in laborem *R* 7 timentes *P* 8 foecundæ *T* secundæ *V* se per *VPT* semp *R* 10 et uias eius *VRP* et uitæ ius *T* 11 ex hanc *P* 12 erant *P* 13 conuiuii circuitu *GVRPe* circuitu conuiuii *Tb* 14 mensæ. mensa *GV²RPT* mensa *V¹* 16 uiuificat *G* est et *GRPT* sed est et *V* 17 in qua *ex* in quas *R* sed de qua *scripsi* de qua *G ? VR* sed qui doctrinam dei consecantur de qua *PTa* 20 uerba in captionem enim illis — proficit, *quæ in libris (GVRPT) post retributionem et in scandalum leguntur, transposui post non proficiunt lin. 22* qui doctrinam dei consecantur *scripsi* sed qui doctrinam dei consecantur *GRa***** nam dī consecatur *V om. PT* 22 proficiunt *GRPT* proficiunt *V* 23 et scandalum *GRP* et in scandalum *T* ipsius *E* ipsis *RPT* locus certe iam in ueteribus libris eo aberrationis genere, quod totiens in recentioribus occurrit, ualde corruptus.

nam sicut ex coniuge liberi, ita ex sapientia bonæ uoluntatis opera procreantur. hæc igitur tamquam nouella oliuarum mensam nostram circumibunt, id est doctrinæ nostræ cognitionem optimorum quasi ramorum fructibus obumbrabunt. seruauit autem
 5 etiam hanc propheta rationem, ut neophytam oliuam diceret. id est nuper plantatam: quia per sapientiam, tamquam per coniugem adsumptam, cuius filii sunt opera fidelia, hæc eadem in hac terra nostri corporis plantantur. hæc igitur uxor est modo uitis abundantis in domus nostræ lateribus diffusa: hi
 10 filii, id est ex tali coniuge opera procreata, tamquam plantatæ oliuæ in mensæ nostræ circuitu adsistent. et quia hæc timentium deum beatitudo est, propheta subiecit: ecce sic benedicetur omnis homo, qui timet dominum.

11. Iungitur ad timentis meritum etiam uotum prophætæ
 15 dicentis: benedicat te dominus ex Sion; et uideas. quæ sunt bona Hierusalem. de Hierusalem et Sion iam in superioribus psalmis frequenter sumus locuti: ex quibus uel in quibus bonorum omnium consummatio speranda est. nunc enim quamuis bonis cælestibus perfruamur, tamen maiora nobis
 20 in Sion et Hierusales temporibus reseruantur. hoc enim sæculum promissorum bonorum capax non est. uæ enim nunc mundo a scandalis, in quo et zizaniam diabolus superserit, in quo regio est corruptionis et locus iniquitatis et conuallis plorationis, in quo mundipotentes sunt harum tenebrarum. sed
 25 habemus interim promissorum nobis bonorum lumen, in quo

1 sapientiae V¹ 3 circumibunt RPT ***umibunt G circuibunt V nostræ ex nostræ circuibunt corr. m. 2 V 4 seruabit V 5 uti R neofytam V neofitam RT neofitum P oliue R 6 nuper plantatum G ne super plantatum P^u quia per G qui per P tamquam GVT quā P per coniugē G coniugem VPT haec uerba quia per — adsumptam om. R 8 plantantur GV plantatur RPT 9 abundantis R 10 pro ex tali in P legitur centū uiginti tali 12 deum om. VR 13, dām G dōm V dñm R 14 timentes G 15 dicentis GVRT dicens P 16 bona hierusalem GVPT bona in ierusalem R iam in VR iam GPT 17 post ex quibus uerba psalmis — ex quibus repetita del. m. 2 V 20 hierusales G hierusalem uel ierusalem VRPT reseruantur GVR spe seruantur PT spe reseruantur E 22 in quo et zizaniam VRe in quo zizania T in qua zizania P zabolus ex zabulus m. 2 V superserat PT.

tamquam per speculum et in ænigmate felicium rerum imaginem
 contuemur; tunc facie ad faciem uisuri, non interposita obscuri-
 tatis nube aut speculi æmulantis splendore, sed uera et con-
 spicabili beatitudinis nostræ contemplatione letabimur operum
 nostrorum fructus contuentes et mercedem uitæ innocentis
 uidentes. nam ut opera ex sapientia gignuntur, ita ex operibus
 retributio nascitur. est ergo sapientia innocentiae mater, et
 rursus innocentia fructus retributionis parit. hos ergo conse-
 quemur diabolo contrito, aculeo mortis retuso et omni prin-
 cipe ac potestate huius sæculi exempto, cum iam pax in nobis
 sit hoste uicto et perempto; quod propheta psalmi ipsius con-
 clusione testatur dicens: benedicat te dominus ex Sion;
 et uideas bona Hierusalem omnibus diebus uitæ
 tuæ et uideas filios filiorum tuorum: pax super
 Israhel. speremus ergo hæc bona Hierusales cælestis et
 Sion montis et pacis Israhel, quia locus domini in pace est,
 in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula
 sæculorum. amen.

PSALMUS CXXVIII.

Canticum graduum.

Sæpe inpugnauerunt me a iuuentute mea, dicat
 nunc Israhel.

1. Instituihur dictis propheticis ad tolerantiam præsentium
 passionum, et naturæ nostræ infirmitas aduersus sæculi iniurias

1 enigmate *GT* enigmatae ex enigmaetae *m. 1 V* enigmatae *R*
 2 facie ad *RPT* faciam acos (?) ad *V* interposita *GRPT'* terposita *V*
 3 nubae *V* ****lantis *G* aemulante *VRPTE* conspicabili *GRPT*
 conspicuabili *V* 6 gignuntur *GVR* gignentur *PT* 7 nascitur *GVR*
 nascetur. *PT* 8 consequemur *GVR* consequimur *PT* 9 retuso *GVR*¹*PT*¹
 retunso *I*²*T*² retruso *P*² 10 pax *GVR* om. *PT* 13 bona hierusalem
GP bona in hierusalem *P*²*T* quae bona sunt ierusalem *R* 14 pax
 super istrachel *G* pax super israel *R* et uideas pacem super israel
 (istrachel *V*) *VPT* 15 ergo haec bona *GV* ergo bona *RE* itaque haec
 bona *PT* hierusales *G* hierusalis *V* hierusalem *RPT* 16 quia *GVR*
 qui *PT* 17 ihu *G* ihs *V* 18 amen *GRPT'* om. *V* Explicit psalm̃
 CXXVII incipit psal. CXXVIII *G* — — — — psalmus CXXVII incipit
 psalmus CXXVIII *V* Finit psal. CXXVII incipit CXXVIII *R* Explicit
 tract psalmi CXXVII inẽp tract psal. CXXVIII *P* Expl. de CXXVII incip.
 de CXXVIII *T* 21 expugnauerunt *h. l. R* 23 profeticis *V* 24 aduersũ *R*.

semper inpatiens suscipit patientiæ doctrinam ab eo, qui in præsentī psalmo ait: sæpe inpugnauerunt me a iuuentute mea. non otiosa ætas religiosi uiri est neque quietam exigit uitam. inpugnatur iam ab ipsis iuuentutis suæ annis
 5 et inpugnatur sæpe. non nouella itaque neque rara inpugnantium odia sunt, sed ea sæpe etiam ab ipsis initiis ætatis infesta sunt. et idcirco hæc sunt, quæ fidem probant, quæ patientiam testantur, quæ inuictæ uirtutis coronam merentur. nouit beatus apostolus Paulus hanc longi prælii coronam dicens:
 10 nemo coronatur, nisi qui legitime certauerit. certamen tantum non sufficit ad coronam: legitime certandum est, id est omnia passionum bella peragenda sunt; non sufficit semel neque uniu^{er} certaminis bello militasse. et audiamus hunc ipsum legitime certantem, cum dicit de se: in laboribus
 15 copiosius, in plagis abundantius, in custodiis eminentius, in mortibus frequenter: a Iudæis quinquies quadraginta una minus accepi, ter uirgis cæsus sum, semel lapidatus sum, ter naufragui, noctem et diem in profundo feci. merito iste
 20 tot et tantis præliis perfunctus dicere ausus est: de cetero iam superest mihi corona iustitiæ, quia nemo, nisi qui legitime certauerit, coronatur.

2. Huc etiam uox hæc prophetica conuenit: sæpe inpugnauerunt me a iuuentute mea. fiduciae maximæ gratulatio

10 II Tim. 2, 5. 14 II Cor. 11, 23 sq. 20 II Tim. 4, 8.

3 religioni *V* neque qui quietam *V* 5 sæpe *G* 6 odia *ex inodia*
corr. m. 2 V spe etiam G 7 infecta V 9 nouit ex nouerit corr.
m. 2 V Paulus GVR om. PT 10 qui GVPT om. R 11 certandum
est — ipsum legitime om. G 13 hunc ipsum legitime certantem VRe
certantis G hoc ipsum legitimum certamen PTb 14 de om. G 17 una
minus V cf. Sabatier III, 754 minus una G minus unā RTP accepit G
18 semel lapidatus sum GVR om. PT ter naufragui GVPT ter nau-
fragium feci R 19 noctem et diem VT nocte et die ≡ P nocte et
die GR feci VGPT om. R cf. Abh. IV, 81 21 superest VRPT
super G 22 certauerit GVPT pugnauerit Re 23 huc G huic RPT
(de V h. l. non constat) conuenit G competit RPT cf. Acad. p. 42
 24 fiduciae maxime ^a *G fiduciae maxime R confidentiæ maxime VPT.*

est tantorum et tam numerosorum bellorum recordari; sed nunc tacito inpugnantium nomine inpugnatio sola memoratur. et causa noscenda est, cur auctores inpugnationis silentur. omnes humanæ iniuriæ, quæ religiosis uiris inferuntur, non eosdem habent auctores, quos habent ministros. exsecutio 5 quidem hominum est, sed diaboli instinctus est. et huius nobis intelligentiæ apostolus auctor est dicens: non enim nobis certamen est aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus potestates, mundi potentes harum tenebrarum, spirituales nequitias in cælestibus, et rursum: 10 secundum principem æris huius, spiritus, qui nunc operatur in filiis inobædientiæ. operantur ergo hæ spirituales nequitie in his, qui inobædientes dei legi sunt, quos uoluntatis suæ tamquam operarios eligunt, in res suas alienæ intercessionis ministerio usuri. 15

3. Neque solum id ex apostolicis dictis intellegimus, sed etiam ex libro Iob docemur. cum enim diabolus potestatem temptandi Iob postulasset, per direptionem substantiæ eius primum desæuiturus homines ad pastorum cædem et ad direptionem pecudum excitauit eosque in hanc uoluntatem latrocinii 20 accendit. egit ergo, quod uolebat, per humanæ operationis officium. Iudas quoque in passione domini ministerium diaboli fuit, et per eum effectum uoluntatis est propriæ exsecutus euangelista testante ita: intrauit, inquit, satanas in Iudam, qui cognominatur Scariotha. 25

4. In omni igitur, quam perpetimur, iniuria alterius opus,

7 Ephes. VI, 12. 11 Ibid. II, 2. 24 Luc. XXII, 3.

1 iam numerosorum *P* 3 quæ *R* 4 q̄. *V* 9 mundi potentes *GVR* mundi huius potentes *PTb* mundi huius potestates *e* tenebrarum *VRPTE* tenebras*** *G* 10 spirituales nequitias *T²* cf. *Acad. p. 60 et Sabatier III, 808 adn.* spirituales nequitie *V* spiritualis nequitie *RPT¹E* 11 & spiritus *R* 12 hæc *P* hæc *T* 13 legis *R* 15 usuri *VRP*
^{ae} usuri *T* 16 apostolicis *RGe* (in *G* ***cis d**** etiam nunc legi potest) cf. *Acad. 69*, apostoli *VPTb* intellegimus *RPT* intellegemus *GV* 20 in hac uoluntate *V* in hac uoluntate *P* 22 in passione *GV²RPT* om. *V¹* 23 uoluntatis est propriæ *VRT* uoluntatis est proprie *P* *** est propter (?) *G* uoluntatis propriæ est *E* 24 in iudam *V¹P* iudam *RT* 25 Scarioth *R*.

alterius instinctus est: et non sibi efficit, quisquis aliquid per
 turbulentæ uoluntatis impetum gerit. non ergo his irascendum
 est, a quibus aliqua perpetimur, sed quotiensque per contu-
 melias ad iracundiam prouocamur, quotiensque per conuicia
 5 ad lites excitamur, quotiensque ad dolorem et impiam damni
 querellam per rapinas et furta compellimur aut in corporis
 uoluptates blandæ adhortationis sollicitamur instinctu, agno-
 scendus est hostis ille, per quem hæc operum ac dictorum in-
 centiua præbentur. neque irascendum est hominibus alienæ
 10 instigationis operariis, sed potius in his detestandi officii inter-
 cessio fœda miseranda est, quod sint uasa diaboli, satanæ
 ministerium et latrocinantium tela et alienæ militiæ ac nequi-
 tiæ paritores. ob hanc ergo cognitionem propheta sine distinc-
 tione nominis tantum inpugnantium meminit, de his atque illis
 15 indiscrete locutus, quia per homines in se id, quod spiritualium
 nequitiarum est, gerebatur.

5. Cœpit itaque tamquam ex persona sua propheta; sed quid
 a nobis dici oporteret, quodam ipse confessionis exemplo ante
 præloquitur. talis enim ordo dictorum est: sæpe inpugna-
 20 uerunt me a iuuentute mea, dicat nunc Israhel.
 ante ergo docetur Israhel, quid dicere debeat; tum deinde
 tamquam doctus et exemplo prophetiæ confessionis inbutus
 Israhel ipse iam loquitur: sæpe inpugnauerunt me a
 iuuentute mea: etenim non poterant mihi. talis
 25 religiosorum debet esse confessio. et hæc uera fidei probatio
 est, ut, qui sæpe et a iuuentute inpugnent, numquam tamen

1 aliquid *V* aliquod *T* 2 turbulentiã *T* turbulentiam *P* uolun-
 tatis ex uoluntatae uoluntatis *corr. m. 2 V* 3 perpetimus *V* quotiensq.
VT quotiensquæ = e *P* quotiens ex quotiensq. *R* (ita etiam in seq., *G h. l.*
deest) *cf. quae de hac re* (quotiensque = quotienscumque) *dixi Acad. p. 29*
 5 & impiam *R* et impiam *T* ac impiam *PE* dampni *R* 7 uoluntatis *T*
 8 ac ex hac *R* 10 operariis *VRT* operis *P* 12 tela *VR* telū *Te*
 tellum *P* militiæ *RPTb* malitiæ *Ve* ac ex hac *R* 13 paritores
*VR*e portitores *PTb* *cf. Acad. p. 58* distinctione *VR* dictione *PT*
 15 per homines *RPT* per hominem *V* 20 israhel *V* 21 quid *VR*e
 quod *PTb* 22 et exemplo *VRT*² exemplo *PT*¹ 24 potuerant *T* 26 in-
 pugnent *VRP*¹*T* impugnant *P*²*E*.

eorum, quos et sæpe et pridem inpugnauerint, præpotentes sint. aduersus autem ualidiores et longum et frequens est prælium; idcirco inimicæ spiritalesque uirtutes firmos fide et timore dei uiros et diu et sæpe pertemptant, quia iterari necesse est, quod et diu geritur et numquam obiinetur. maneamus 5 ergo, ut sæpe inpugnemur, et sæpe inpugnati habeamus hanc gloriam, ne aliquando cedamus; et hinc sit inpugnationis nostræ adsiduitas, quia non sit inpugnantium præpotens fortitudo.

6. Mos autem est eorum, qui nequaquam longis atque adsiduis præliis præualent, ut uictorem exercitum et firmis agminibus incedentem a tergo adeant et dorso, sicubi iam prætereant, insidias machinentur, illic dolos fabricentur, illic omnia insidiarum artificia exercent. ita et peccatores temptatos in cassum fideles uiros euntes iam in ueritatis uia dorso adeunt, dorso insidiantur, dorso dolos concinnant. et idcirco ait: supra 15 dorsum meum fabricabant peccatores. currit apostolus ea, quæ retro sunt, obliuiscens seque in ea, quæ priora sunt, extendens. lex ad fideles ita locuta est: persequentur te inimici tui et non comprehendent. non comprehendisse autem eos docet, cum ait: fabricabant, indefiniti enim 20 temporis significatio est. fabricabant enim semper, numquam fabricationis suæ effectum consequentes, indefesso fidei cursu eo, cui cotidie supra dorsum fabricabantur bella, currente.

7. Atque hanc pertinacem infestantium iniquitatem sequens uersus absoluit: prolongauerunt iniquitatem ipsorum. 25

15 Phil. III, 13. 18 cf. Deut. XXVIII, 7.

1 præpotentes VPTE potentes R sed cf. lin. 8 2 autem VPTE om. R ualidiores RPTE ualidiorem V longum ex longus m. 2 V est RPTE add. m. 2 V 3 idcirco R et idcirco VPTE 6 impugnati RVT (in V pugnemur et sæpe impugnati add. m. 2) expugnati P 9 qui ex quia m. 2 V 10 agminibus ex agmibus m. 2 V ac moenib: P 11 iam VRPb uia Te 12 fabricentur R¹PTb fabricantur R³Ve 13 exercent VPTEb exercent R temptatos RPTE temptatio V 14 iam in E iam R in VPT 15 et ex ad m. 2 V 16 fabricabant VTb fabricauerunt Pe fabricantur R 18 locuta ex locutus m. 2 V 19 te VPTE om. R comprahendent VR 20 docet ex decet m. 2 V fabricant VRT ex fabricant corr. P 22 fabricationis ex fabricant enim m. 2 V fabricationis (Nis ex corr.) R 23 cui RPT¹ add. m. 2 V 25 ipsorum VPT suam RE.

Esaiæ prophetia est dicentis: uæ qui trahunt peccata sua tamquam funem longum. non desinunt enim peccatis peccata conectere et tamquam funis modo in longum inplexa ea semper extendere. sancto namque currente et peccatoribus
 5 in dorsum fabricantibus, cum huic ad destinatum currendi, illis semper fabricandi modus nullus sit, fit peccatorum prolixa series et multiplex longitudo.

8. Sed quid tandem hanc iniquitatum longitudinem maneat, noscendum est. sequitur enim: dominus iustus concidet
 10 ceruices peccatorum. iustus dominus, patiens scilicet in ultionem, dissimulator ad pœnitentiæ tempus, non inter exordia humanæ iniquitatis promptus ad pœnam, sed desinendi a criminibus seram licet uoluntatem peccatorum expectans, tum ceruices concidet, cum sine aliquo desinendi modo fabricatur, cum
 15 in longum peccata tenduntur, cum iam omne patientis misericordiæ tempus exclusum est. exprobrari autem semper contumacibus legis meminimus, quod dura ceruice sint: cum ceruicosum populum esse Moyses ad deum arguit, cum propheta filiabus Sion exprobrat, quod alta ceruice incedant, ceruice
 20 scilicet iugum dedignante, operibus fidei insolente, patientia dei ad producendam peccatorum longitudinem abutente. summittenda autem ceruix est iugo suauis, ad quod dominus inuitat dicens: tollite iugum meum super uos et discite a me, quia mitis sum et humilis corde. non concidenda ceruix est
 25 huic se iugo subdens. est enim hoc humilitatis et mansuetudinis iugum, non semper inpugnans, non in dorso fabricans,

1 Esai. V, 18. 17 Exod. XXXII, 9. 19 Esai. III, 16. 23 Matth. XI, 29.

1 esaiæ *V* profetia *V* profetæ *R* 3 conectere *VR* connectere *PTE* funis modo in longum inplexa ea *R* funis modo in longum inplexa *V* funem longum inplexa ea *Te* funem longum ea inplexa *Pb* 4 nãq *R* nanque e enim *VP* *Tb* 8 iniquitatem *V* 9 concidet *RTE* cf. lin. 14 concidit *VP* 10 ceruices peccatorum *VRE* peccatorum ceruices *PT* in ultione *V* 12 desinendi *V* 13 peccatorum *Re* peccatoris *VP* *Tb* tum ceruices *Rb* tunc ceruices *PTE* tuam ceruicem *V* 14 concidet *VPTE* concidit *R* 15 in longum *RPTE* in locum *V* misericordiæ ex misericordiaet *m.* 2 *V* 17 cum ex cur corr. *m.* 1 *V* 19 post ceruice un. litt. eras. *R* 20 insolentem *P* patientiam *R* 21 abutente *GVRT* annuente *P* 22 est *GRPT* sit *V* 25 huic sed *G* 26 inter inpugnans et sed humilitate *G* nonnullas uoces (non in dorso — prolongans?) omisisse uidetur.

non peccata prolongans, sed humilitate et patientia ceruicem subditam fouens, superba illa insolentique ceruice iusti iudicii concidenda decreto.

9. Dehinc sequitur: confundantur et reuertantur retrorsum omnes, qui oderunt Sion. frequenter admonuimus Sion montem esse Hierusalem proximum. sed cum rex Sion, cum filia Sion, cum portæ Sion a prophetis nuncupantur, primum ipso nomine intellegi oportet aliud sub Sion significatione monstrari; Sion enim speculationis interpretatio est et, quod nobiscum speculatio, id hebraice Sion dicitur. tum deinde dicti apostolici meminisse nos conuenit, ad montem Sion et Hierusalem cælestem accessisse nos in dominum nostrum Iesum Christum credentes, in cuius glorifico corpore, quod in cælestem gloriam transformatum est, spei nostræ honorem speculamur, humilitatis nostræ corpore in gloriam corporis sui conformando. ecclesiam autem esse corpus Christi, cuius inuicem membra sumus, apostolus testis est, quæ ipsa sit Sion mons Domini, regis filia, ciuitas sancta uiuis lapidibus in fundamento prophetarum et apostolorum ædificata. hanc ergo Sion quisquis odit, odit eum, cuius et corpus est; est enim speciale aduersus fideles infidelium odium. confundendi ergo erunt, qui Sion oderunt, et retrorsum reuertentur, non in cælestia currentes neque ad futura tendentes, sed ad terrena sua et originalia reuertentes, pudorem iniquitatis et infidelitatis suæ iudicii tempore sentientes et in pœnalem corporum sensum amissa resurrectionis demutatione redeuntes.

11 Hebr. XII, 22. 16 Ephes. I, 23.

1 prolongians *R* humilitatē et patientiā *P* 2 fouens *GRPT* fauens *V* iusti ex isti corr. *P* 4 reuertantur ex conuertantur corr. *T* reuereantur *RPa* (de *GV* h. l. non constat) 5 admonuimus ex admonuimus *m.* 2 *V* 6 hierusale *GV* 7 a profetis *GV* nuncupatur *V* 8 aliut *V* 9 interpretaetio *R* 10 et quod *Re* quod enim *PTb* (*GV* h. l. legi non possunt) 12 et *RPTe* et ad *V* 13 glorifico *VRP¹* (litt. *G* h. l. euan.) glorificato *P²TE* 14 est *om.* *R* honorem — nostræ in marg. infer. add. *m.* 2 *V* (in *GRPT* sunt in textu) 15 corpore postea eras. *V* 17 est ex estis corr. *m.* 2 *V* quæ *GRPT* quod *V* sit *GVPT* *om.* *R* 20 Sion *GVPT* *om.* *R* 21 specialem (?) *G* 22 et retrorsum *GR* retrorsum *PT* 23 et (sed?) ad *G* 24 iniquitatis infidelitatis (*om.* et) *G* 25 iudiciis tempore *G*.

10. Idipsum autem psalmi consequentia docent: fiant sicut fœnum ædificiorum, quod, priusquam euellatur, aruit: de quo non implebit manum suam, qui metet, et sinum suum, qui manipulos colliget. et non
 5 dixerunt, qui præteribant: benedictio domini super uos. nullum, ut arbitror, secundum corporalem intellegentiam ædificiorum fœnum est: est agri eiusdemque fructuosissimi. ergo nihil hic secundum aurium sensum tractandum atque opinandum est. sunt autem secundum scripturæ auctoritatem
 10 ædificia firma, sunt et infirma. firma sunt, quæ fundamentis fidelibus supra petram iacta fluuiis, uentis, inundationibus non mouentur. sunt et infirma, quæ harenoso ædificata fundamine, cum tempestates ortæ erunt, efficiunt ingentem ruinam. sunt et sationes duæ secundum apostolum, spiritus atque carnis: et
 15 qui spiritualia seuerit, spiritualia metet; et qui carnalia seuerit, carnalia metet. ergo qui sæpe et pridem inpugnant, qui super dorsum fabricabantur, qui prolongauerunt iniquitates, quorum concidentur ceruices, qui oderunt Sion, hi sicut fœnum ædificiorum erunt inutiles et corporeæ huius præsentisque uitæ
 20 fructum cassum inanemque referentes. ædificia enim atque tecta secundum euangelicam comparationem humana sunt corpora aut fide firma aut infidelitate ruitura. ab hoc etiam ædificii tecto instante persecutione dominus unumquemque uetuit descendere dicens: et qui super tectum est, non

10 cf. Matth. VII, 24 sqq. 15 Gal. VI, 8. 24 Matth. XXIV, 17.

1 ad ipsum *V* docet *PT* 4 et *pr. l. supr. add. P* colligit *V* 7 est agri *R* et agri *V* est autem agri *PT* 9 scripturæ *G* 10 firma sunt, quæ — sunt et infirma *in marg. super. add. m. 2 V, in R* firma *h. l. corr. m. 3 supr. 2 litt. eras.* 12 et *GVPT om. R* harenoso *GP¹* arenoso *VRTP²* fundamine *G* fundamine *R* 13 ingentem ruinam *GVR* ingentes ruinas *PT* 14 duæ *om. G* adque *GV* 15 seuerit *V* seruerit *G* se = uerit (*eras. litt. r ut uidetur*) *R* serit *PT* inspiritalia metet *P* seuerit *V* seruerit *G* serit *PT* (*R om. et qui carnalia — metet, P add. in marg. super.*) 16 quia sæpe *P* inpugnant *GVRPT* impugnabant *E* 17 fabricabantur *GP* fabricantur *R* fabricabant *VT* in iniquitates *V* 18 concidentur *ex* concidentes *corr. m. 2 V* hii *V* 19 inutilis *T* 20 fructuum *P* adque *V* 22 aut fide *RPT* fide *V* 23 aedificia (*sic*) *ex* aedificia *V* 24 discedere *V*.

descendat tollere de domo aliquid. certe in persecutione fugiendum est: et quomodo de tecto inhibuit descendere, nisi quod cura corporis derelicta, quia super tectum insistens, id est super terrenam naturam manens, humilia repetere et descendere ad inferiora prohibetur? uerum impii ædificiorum fænum sunt — inania enim seuerunt — et fænum etiam, antequam euellatur, arescens, de quo neque manum suam messor inplebit neque sinum manipulos collecturus onerabit, non præteriens fructuum gratulatione benedixit. inanes sunt, uacui sunt, inutiles sunt; inania enim et inutilia seuerunt. o infelices labores et infructuosa carnis opera infructuoso ædificiorum fæno comparata et, antequam euellantur, arida, id est ante ipsum inutilis ipsius messis tempus emortua.

11. Sed quia horum ædificiorum fænum carnalium operum fructus esse tractauimus, considerandum est, quæ differentia sit in eo, qui implet manum et qui manipulos sinu colligit. non enim idem est neque scriptura res easdem iterare geminis elocutionibus solita est; plus est enim sinu colligere quam manum replere. et quidem qui manum replent, fructum recipere recte gestorum uidentur, quia in manibus sermo diuinus opera significat: in sinu uero conscientiæ et fidei et perfectæ uoluntatis monstratur adfectus. plus enim metit conscientia quam gesta; hæc namque manum replent, manipulos uero illa sinu colligit. duos denarios uiduæ inopis acceptiores dominus habet copiosis diuitum nummis. tanto præstat operibus uoluntas. et opera ob id manum implent, sed sinus manipulis sunt

1 descendat *V* aliquid *GRPT om. V* 2 descendere *GRPT* discedere *V* 3 nisi quod *GVRPe* nisi *Tb* qui super *G* 4 si per *G* naturam *GVPT om. R* 5 prohibentur *T* 6 seruerunt *R* 7 inplebit *GPT* inpleuit *VR* 8 collecturos *V* onerabit *GPT* onerauit *VR* 9 fructuum *GVe* fructuum *R* fructum *PTb* 10 enim *om. PT* 11 infructuoso *GVPT* infructuosa *R* 12 euellatur *VR* ipsum *GPT* ipsū *ex ipsud m. 2 R* ipsud *V* 16 qui *pr. l. VRPT* qo *G* 17 scribitura *V* 18 pluris *PT* 19 replet *R* 20 rectæ *R* 22 monstratur *G* demonstratur *VRPT* metet *V* mente (e in *rus.*) *P* m̄tē *T* 23 namque *om. PT* illa uero *G* 24 sinu colligit *GR* colligit *V?PT* 25 tanto *om. V* præstato *V* 26 et opera ob id manū implent *GR* (in *R* post manum 5—6 *lit. eras.*) et opera quidem manu implentur *VP* et ope quidem man' implent^t *T* *cf. Acad. p. 70.*

capaces. ergo hoc ædificii fœnum neque metentis manum neque manipulos colligentis sinum replebit.

12. Sed neque prætereuntes dicent: benedictio domini super uos. et qui sunt prætereuntes nisi qui tamquam peregrinantes corporalis uitæ sæculum transeunt, non manentes in his, quæ nulla sunt, sed ad æterna tendentes; neque his, quæ conspectui subiacent, inmorantes, sed ad inuisibilia pergentes? ut autem penitus, qui sint transeuntes, intellegamus, audiamus Moysen loquentem tum, cum in rubo ignem conspexit sine damno rubi, in quo conflagrabat, ardentem. ait enim: transibo et uidebo uisionem hanc. quid est istud: transibo? nulla eum locorum interualla discreuerant, eodem in loco et loquitur et uidet; quid ergo transit? transit plane carnales corporalesque curas: et soceri sui oues pascens in cælestem cognitionem relictis terrenis operibus excedit. uerum et ipse pertransit, qui in superiore psalmo ait: uidi in pium superexaltatum et eleuatum super cedros Libani: et transiui, et ecce non erat. quem admiratus in sæculi rebus est, quem in corporeis operibus manens excelsum elatumque conspexit, hunc transiens, id est peregrinus sæculo factus et in cælestem ac spiritalem cognitionem de terrenis et caducis rebus excedens, hunc in nihilum habuit et iam non esse dixit et mortuum deputauit. negant ergo ædificiorum fœno prætereuntes dei benedictionem, fructibus aridis et caducis scientes gratiam diuini muneris denegandam.

10 Exod. III, 3. 16 Ps. XXXVI, 35 sq.

1 metentes *P* 2 replebit *GVPT* repleuit *R* 4 tamquam *Re et G?* (ut spatium uerborum, quæ inter prætereuntes et peregrinantes legi iam non possunt, indicare uidetur) *om. VPTb* 5 uitæ *GVRP* uiaie *T* transeunte *V* 7 ad *GRPT* ex ad huius corr. *m. 2 V* pergentes *GVPT* peregrinantes *R* 8 paenitus *VR* sint *VR* sunt *PT* 10 conflagrat *R* 12 discrepauerant *V* loco loquitur et uidet et *V* 13 transit *poster. l. om. V* planæ *R* carnales corporalesque *G* corporales carnalesque *VRPT* 15 excaedit *R* qui in *RPT* quin *G om. V* 16 super altatū *PTV²* 17 super cedros *G* sicut cedros (caedros *VR*) *VRPT* 19 operibus *GVPT* rebus *R* excelsum *||||* um elatumque *G* 20 transsiens *V* peregrinus peregrinus (*poster. loco eras.*) *R* 22 in nihilum *GRe* nihilum *VPTb* dixit *GRPT* duxit *V* 23 deputauit *GRPT* deputabit *V* 24 scientiā *P*.

13. Sed prophetæ uota dura atque aspera esse credentur; totus enim eius sermo tamquam optantis fuit, cum ait: fiant sicut fœnum ædificiorum. sed absit istud, ut propheta precatus esse credatur. ex prophetali autem scientia hæc locutus est, et cognitionis fuit sermo iste, non uoti: simul ut peccatoribus terror ingrueret inanitatem fructuum suorum arescentium cognituris. 5

14. Porro autem uotorum suorum ostendit adfectum dicens: benedicamus uos in nomine domini. prompta benedictio est his, qui serebant ædificiorum fœnum, si serere incipiant, quod messoris manum et colligentis manipulos sinum repleat. aridis ergo operibus emortuos fructus suos in fœno ædificiorum propheta monstrauit benedictiones negando: uota autem sua erga pœnitentium salutem pro reditu bonæ operationis ostendit benedictiones rursus, quas negauit, optando. seramus ergo utiliter et labores nostros in replendis manibus ac sinibus præparemus, ut benedictionum dei participes simus in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen. 15

PSALMUS CXXIX.

De profundis clamaui ad te, domine: domine, exaudi uocem meam. 20

1. Inter multa præclara, quæ ad Romanos apostolus scribit, cum de fide gentium et infidelitate Iudæorum locutus esset et multa super iudiciis dei decretisque tractasset, ait: o profundum diuitiarum sapientiæ et scientiæ dei, quam 25

25 Rom. XI, 33 sq.

1 sed profetae uota dura atque (adque *GV*) aspera *GVPT* sed propheta dura atque aspera dicta *R* 2 eius *VRPT* omnis *G* optantis *GRPT* optādus *V* 4 precatus *VT* præcatus *RG(?)* imprecatus *P* ex prophetali *GR* prophetali *PT* 5 istae *R* uoti *GVRT* uti *P* 7 arescentium *GRPT* ariscentium *V* 9 benedicamus *GVR* benedicam *PT* 10 his qui *G* si hii qui *R* si iis qui α si hi qui *VPT* si serere *G* serere *VRE* ferre *PT* 11 manipulis *G* 15 rursus *GRPT* rursus *V* 16 ac *ec* hac *R* 17 sumus *G* 19 amen *GRPT om. V* Explicit psalm. CXXVIII incipit psalm. CXXVIII *GV* Finit psā CXXVIII incipit CXXVIII *R* Expliē psalm̄ CXXVIII inc̄pt traēt psālm CXXVIII *P* Expl. de CXXVIII incip. de CXXVIII *T* 21 de profundū *h. l. V sed cf. p. 649, 5* 25 multa super *GVR* multa de *PTE* 26 sapientiae *GVPT* & sapientiae *R*.

sunt inexcrutabilia iudicia eius et inuestigabiles
 uiæ eius! quis enim cognouit sensum domini aut
 quis consiliarius eius fuit? aut quis ante dedit ei
 et retribuetur illi? quia ex ipso et per ipsum et
 5 in ipso sunt omnia: ipsi claritas in sæcula sæcu-
 lorum. humanæ infirmitatis religiosa confessio est, ex deo
 hoc solum nosse, quod deus est. ceterum secreta illa et pro-
 funda inperspicabilis iudicii decreta mens terrena non penetrat.
 inuestigare quidem ea perscrutarique pium est. sed inex-
 10 crutabilia ea esse et inuestigabilia confitenda sunt: quorum
 est alterum religiosæ uoluntatis, alterum inperspicabilis
 naturæ. quis enim causas naturasque cæli et huius et supe-
 rioris et ceterorum sciet? quis angelorum et potestatum et
 dominatum et thronorum et principatum officia rationesque
 15 perceperit? quis Cherubim et Seraphim perpetuas uoces æter-
 nasque intelleget? quis laudantes deum super cælum aquas
 cognoscet? quis solis, lunæ et astrorum lumina conperta esse
 sibi gloriabitur? quis hanc inanis nobis, ut falso putamus.
 æris plenitudinem metietur? iam uero quis aut dispositionem
 20 orbis terrarum aut elementorum uirtutes aut temporum muta-
 tiones aut fluminum cursus aut maris fines aut oceani uicissi-
 tudines aut uentorum flatus aut naturas animalium aut iras
 bestiarum aut genera arborum aut uirtutes radicum et origines
 animarum et incrementa corporum et infantium mortes et
 25 senum uitas et labores sæculi et sanctorum gloriosas cala-
 mitates et inreligiosorum infelices beatitudines et legis et

1 inexcrutabilia *GVT* inexcruabilia *R* inscrutabilia *PE* 3 con-
 siliarius eius *GVR* ei consiliarius *PT* 5 in ipso *GRPT* ī ipso *ex* ī
 ipsum *corr. m. 2 V* post sunt uoces et in *iteratas del. m. 2 V* 9 qui-
 dem eam *V* inexcruabilia *VT* in||scrutabilia *P* inscrutabilia *R* (*G h.*
l. et in seq. deest) 13 sciet *RPTE* scilicet *V* 14 et thronorum *PT*
 et honorum *R* et thronuum *V* principatum *VR* 15 percaeperit *R*
 percipiet *T* p̄cipit *P* Cerubin *V* serafim *R* serafin *V* 16 deum
om. V dñm T 17 solis *om. V* esse sibi *VR* sibi esse *PT* 18 ut
 falso putamus *Re* ut putamus *VPPT* 19 plenitudine *ex plenitudo m. 2 V*
 quis *om. VRP supr. add. T* 20 aelementorum *R* 21 aut maris finis *V*
 aut oceani *PTE* & oceani *R* aut maris fi oceani *V* uicissitudinis *V*
 22 aut iras *Re* aut rabies *PTb* 23 genera = (*eras. s*) *V* 25 uitas *R*
 uitam *VPTE* 26 beatitudinem *V¹*.

prophetarum et euangeliorum et apostolorum arcano cælesti libros consecratos plenæ cognitionis scientia consequetur?

2. In his igitur omnibus hærens ac detentus propheta ex interno cordis sui secreto secundum apostoli uocem et ipse 5
proclamat dicens: de profundis clamaui ad te, domine. pone illum secundum apostolum in profundo diuitiarum dei
inperscrutabilium et inuestigabilium demorantem, statue illum
de profundo humanarum calamitatum æstu precantem secundum
eam domini, quæ in anteriore psalmo est, uocem: ueni in
10 profundum maris, et tempestas demersit me, existima
illum non labiis, sed secreto, ut iussum est, cordis orare: apta
aut ignorantioni aut passioni aut orationi uox ista dicentis est:
de profundis clamaui ad te, domine, dum aut nescit
aut patitur aut precatur. et quia de profundis clamat, con-
15 fidenter ait: domine exaudi uocem meam, fiant aures
tuæ intendentes in uocem orationis meæ.

3. Sed quærendum est, an idipsum sit exaudi uocem
meam et fiant aures tuæ intendentes in uocem
orationis meæ. de profundis enim orat et profundum
est. quidquid orat. ac primum intellegendum est deum 20
incorporalem esse neque ex partibus quibusdam atque
officiis membrorum, ex quibus unum corpus efficitur, con-
sistere. legimus enim in euangelio: quoniam deus
spiritus est, inuisibilis scilicet et immensa atque intra
se manens et æterna natura. scriptum quoque est: quoniam 25
spiritus carnem et ossa non habet. ex his enim
corporis membra consistunt. quibus substantia dei non
eget. deus autem, qui et ubique et in omnibus est, totus
audit, totus uidet, totus efficit, totus incedit. et hoc ex scrip-
30 turis docemur, cum dicitur: ego sum deus adpropians,

9 Ps. LXVIII, 3. 23 Ioh. IV, 24. 25 Luc. XXIV, 39. 30 Hierem. XXIII, 23.

1 archano *RPT* 3 ac *ex* hac *R* 4 et *VPT om. R* 5 proclamat *VR*
clamat *PTE* 8 calamitatem *V¹* aestu præcantem *R* aestum præ-
cantem *V* 9 anteriori *V* 10 profundū *ex* fundū *V* profundo *R*
14 clamat *ex* clamaaut *V* 16 indentes *V¹* in uocem *VRE* (*et T in*
marg.) in precem (præcem *P¹*) *PT* 20 est *ex* oest *m. 1 V om. R*
25 scribturn *V* 26 his *ex* is *P* 28 et *ante* ubique *supr. scr. T.*

et non de longe, et rursum: quoniam in ipso et uiui-
 mus et mouemur et sumus. uirtus ergo dei, quæ æqua-
 lis et indiscreta est, officiorum ac membrorum habet nomina,
 ut uirtus, qua uidet, oculi sint; uirtus, qua audit, aures sint;
 5 uirtus, qua efficit, manus sint; uirtus, qua adest, pedes sint,
 officiorum diuersitates uirtutis huius potestate peragente. deus
 ergo ubique est et ubicumque adest, audit, uidet, efficit; sed
 orandus a nobis est, ut secundum precem nostram adsit, audiat,
 uideat, efficiat. naturæ suæ est, ut audiat; sed fidei nostræ
 10 est, ut precemur audiri. audit conuiciantes, audit maledicentes,
 audit etiam intra secreta cordis loquentes; sed fides officium
 suum exsequitur, ut dei auditionem roget, ut, qui per naturam
 suam audit, per orantis precem dignetur audire.

4. Quod si qui forte corporeum deum et conformabilem et
 15 membris diuersum, quia non idem oculus quod et manus est,
 ob id esse existimabit, quod dictum est: faciamus homi-
 nem ad imaginem et similitudinem nostram, primum
 meminisse debet hominum institutionem naturis duabus contineri,
 animæ scilicet et corporis, quarum alia spiritalis, alia terrena
 20 est, et inferiorem hanc materiam ad efficientiam atque opera-
 tionem naturæ illius fuisse potioris aptatam. ergo quisquis ita
 uolet credere, ut corporalis deus sit, quia ad imaginem eius
 homo factus est, compositum esse deum statuet, ex potiore
 scilicet inferioreque natura, quia de talibus homo constat. quid-
 25 quid autem compositum est, necesse est non fuerit æternum;
 quia compositio habet initium, quo comparatur, ut maneat. sed

1 Act. ap. XVII, 28. 16 Gen. I, 26.

1 et uiuimus *VRe* uiuimus *PTb* 2 æqualis *RPTE* æquabilis *V*
 4 audit *ex* audet *m.* 2 *V* 6 uirtus huius *V* 7 ubique est et ubi-
 cumque adest *R cf. p. 651, 4* ubique est et ubique adest *PTE* ubique
 adest *V* 10 præcemur *V* præcaemur *R* cōuiciantis *V¹* maledi-
 centis *V¹* 11 fides *add. m. 2 V* 12 exsequitur *RPT* exsequetur *V*
 18 institutionem *RPT* institutiones *V* 19 quarum *R* quū *T* quorum *P*
 20 materiam *VRP* materiam *T* ad *R* in *PTE* 21 aptatam *ex* apta-
 lam *R* 22 ut corporis *V* 24 inferioreque *VRTE* inferiorique *Pb*
 26 quo comparatur (*c̄* paratur *P*) ut *RP* quo corporatur (*c****oratur *V*)
 ut *Vrb* quo cōponatur ut *e* cōparatorū *q T* quo corporatum *coni. Bened. in adn.*

hæc infidelitatis deliramenta sunt, dum per cælestis naturæ
ignorationem intra has opinionis angustias uitio ingenii dege-
neris coartatur.

5. Deus autem, qui semper et in omnibus manens ubicumque
idem et nusquam ipse non totus est, cum pulcherrimum opus
perfecto iam mundo inchoaret, hominem scilicet ad imaginem
sui faciens, eum ex humili natura cælestique composuit, anima
uidelicet et corpore. et prius quidem animam diuino illo et
inconprehensibili nobis uirtutis suæ opere constituit. non enim,
cum ad imaginem dei hominem fecit, tunc et corpus effecit.
Genesis docet longe postea, quam ad imaginem dei homo erat
factus, puluerem sumptum formatumque corpus, dehinc rursus
in animam uiuentem per inspirationem dei factum, naturam
hanc scilicet terrenam atque cælestem quodam inspirationis
fœdere copulatam.

6. Scit se beatus apostolus Paulus per interiorem et exte-
riorem hominem dissidere. per interiorem quidem hominem
delectatur lege, per exteriorem uero hoc, quod non uult, agit:
cum interior homo spiritus opera desiderat, exterior uoluptates
corporis concupiscit. ergo ad imaginem dei homo interior
effectus est rationabilis, mobilis, mouens, citus, incorporeus
subtilis, æternus. quantum in se est, speciem naturæ princi-
palis imitatur, dum transeurrit, dum circumuolat et dicto citius
nunc ultra oceanum est, nunc in cælos euolat, nunc in abyssis
est, nunc orientem occidentemque perlustrat, dum numquam,

11 Gen. II, 7. 16 cf. Rom. VII, 22.

1 deliramenta VP 3 coartatur V 4 qui addidi cf. p. 649, 28 deus
autem, qui cet. ubicumque RPTb ubique Ve 5 nusquam ipse non
totus est VR ipse nusquam non totus ē T nusquam ipse non totus e
ipse nusquam non totus Pb cum VRPTb cumq; e 6 inchoaret VPTE
inchoaretet R 7 composuit RPTE corpusposuit V 8 diuino VRT
deu = no P 9 incōpraehensibili VI 12 sumptum RPT sump**s V
rursus RP rursus VT 13 inspirationem VRP² spirationem P¹T
factum VRT factus (s in ras.) P 15 foede V¹ copulatam RV¹P
copulatum V² copulatam fuisse T 16 scit se VRP om. T per in-
teriorem — dissidere om. PT 18 lege VPT legi ex lege m. 3 R
19 uoluptates VRT uoluntatis P 21 mouens om. R 22 suptilis VR
24 ultra RPT ex contra corr. m. 2 V est RPT¹ add. m. 2 V.

ut non sit, aboletur — natura quidem dei in his omnibus est — neque, ut alibi adsit, decedit aliunde. sed anima humana in hac sensus sui mobilitate ad imaginem dei opificis sui facta est, dum naturam dei mobilitas animæ perennis imitatur, nihil
 5 in se habens corporale, nihil terrenum, nihil graue, nihil caducum. et audiamus adhuc Paulum ita docentem: expoliantes ueterem hominem cum gestis eius et induentes nouum, qui renouatur in cognitionem secundum imaginem creatoris. numquid aliquid corporale induimus,
 10 cum in agnitionem renouamur? nihil. ut opinor. induimus autem agnitionem dei, fidem æternitatis, innocentiae sinceritatem, bonitatis mores. hæc enim animæ magis sunt indumenta quam corporis, quæ omnia deo propria sunt. hæc in agnitionem noui induimus, ut in omni ministerio animæ nostræ sinus
 15 secundum imaginem creatoris bonitatis et sanctitatis et caritatis agnitione perfecti. hæc propter aures dei, ne corporalis existimaretur, tractata breuibus sunt.

7. Et quamquam hæc ita se, ut dicta sunt, habeant, tamen meminimus esse plures spirituales uirtutes, quibus angelorum
 20 est nomen, uel ecclesiis præsertim. sunt enim secundum Iohannem Asianis ecclesiis angeli. sunt et Moyse testante secundum numerum angelorum fines gentium Adæ filiis constituti. sunt et domino docente pusillorum angeli cotidie deum uidentes. sunt secundum Raphael ad Tobiam loquentem angeli

6 Coloss. III, 9 sq. 21 Apoc. I, 20. 22 Deut. XXXII, 8. 23 Matth. XVIII, 10. 24 Tob. XII, 15.

1 sint *V* in his omnibus *VR* in his omnibus *T* in ≡ ≡ ≡ omnibus:
P 2 decaedit *R*¹ decidit *ex* decicidit *m.* 2 *V* anima humana *VR* animus humanus *PTe* 3 in hanc *V* mobilitate — opificis sui *om.* *V* dī opificis *R* opificis *PTE* facta *VR* factus *PTe* 4 perhennis *Ra*
 5 habens *Te* *ex usu Hilari.* habet *VRP* terrenum nihil *om.* *V* 6 ita docentem *VR* hoc ita docentem *E* docentem *PT* 9 corporalem *V*¹
 10 in agnitione *R* renouamus *V*¹ 11 fidem *VPT om.* *R* 12 bonitatis *RPT* et bonitatis *E* 14 noui *VPTb* (nouī = renouati *cf. adn. Bened.*) noui hominis *Re* (hominis *fort. ex sequenti omni ortum*) 15 sanctitatis et *VPT om.* *R* 16 perfecto *V*¹, 17 tracta *R* 19 uirtutes *RPT* *ex* uirtutes sint *m.* 2 *V* 20 uel *VRP* in *marg. add. T* ecclesiis *V* ecclesiis in *ras.* *R* 21 eclaesiis *R* 23 sunt et domino *VPT* et domino *R* angelos *V* 24 rafaël *V* rafahel *R* raphahel *T*.

adsistentes ante claritatem dei et orationes deprecantium ad dominum deferentes. hoc ideo commemoratum a nobis est, ut, si forte hos esse oculos uel aures uel manus uel pedes dei intellegere uoluerimus, habeamus non improbabili intelligentiæ auctoritatem, maxime cum scriptum sit: sunt enim efficientes 5 spiritus, in ministerium missi propter eos, qui hereditabunt salutem. intercessione itaque horum non natura dei eget, sed infirmitas postra. missi enim sunt propter eos, qui hereditabunt salutem: deo nihil ex his, quæ agimus, ignorante, sed infirmitate nostra ad rogandum et promerendum 10 spiritualis intercessionis ministerio indigente.

8. Dehinc sequitur: si iniquitates obseruabis, domine, quis sustinebit? non neglegenter dicti huius ratio tractanda est. non enim ait: si peccata obseruabis, sed: si iniquitates obseruabis. differt enim iniquitas a 15 peccato. numquid deus peccata non obseruabit, et criminum memoria non erit? erit certe: quin etiam de otioso uerbo rationem unusquisque præstabit et omnis in carcerem missus reddet nouissimum quadrantem. differre autem iniquitatem et peccatum docemur, cum dicitur: beati, quorum remissæ 20 sunt iniquitates et quorum tecta sunt peccata, et rursum: iniquitatem meam ego agnoui et peccatum meum non abscondi. iniquitas enim omnis transgressio dei legis est, quæ est grauior peccato. quod idipsum apostolus absolutissime distinxit dicens: qui enim inique pecca- 25 uerunt, inique peribunt: qui autem per legem

5 Hebr. I, 14. 20 Ps. XXXI, 1. 22 Ibid. 5. 25 Rom. II, 12.

2 dñm VRT deum PE deferentes VPTE conferentes R a nobis est R est e sit VPTb 6 spiritus R sps V om. PT 8 aaget V 9 hereditabunt VR inhereditabunt PT 11 intercessiones P indigente P 12 obseruabis VPT obseruaberis R domine VRT domine domine PE 14 si peccata obseruabis VR peccata obseruabis PT sed si iniquitates obseruabis RE om. VPT 17 quin Rb quia PTe 22 agnoui PTE ag**** (noui — absolutis lin. 25 euan.) V cognosco R 23 iniquitas enim — peccato om. PT 24 dei legis R legis dei E 25 inique PTb ini**e V sine lege Re 26 inique VRb sine lege Re.

peccauerunt, per legem iudicabuntur. ergo peccatum iniquitatis iam perit, ceterum peccatum legis iudicabitur. peccatum autem iniquitatis est, quidquid extra legem delinquitur, ut gentilium crimina sunt, quæ iam cum ipsa legis ignoratione
 5 damnata sunt. peccata autem in lege non pereunt, sed iudicanda sunt; quia, licet peccata sint, tamen in lege peccata sunt. ergo si deus iniquitatum recordetur, quis sustinebit furta, falsa testimonia, cædes, stupra, periuria? hæc enim crimina sunt, quæ inique, id est extra legem dei, geruntur quæque
 10 nouæ generationis sacramento abluuntur.

9. Sed horum plane iam deus non recordatur: et cur non recordetur, in sequenti uersu propheta demonstrat dicens: quia apud te propitiatio est. est enim unigenitus dei filius, deus uerbum, redemptio nostra, pax nostra, in cuius sanguine
 15 reconciliati deo sumus. hic est, qui uenit tollere peccata mundi, qui cruci suæ chirographum legis adfigens edictum damnationis ueteris deleuit. siue igitur ad patrem, siue ad filium oratio prophætæ esse existimabitur — unum enim ambo sunt, et qui uidit filium, uidit et patrem, quia pater in filio et filius in
 20 patre est; ex similitudine gloriæ alter in altero gloriosus est: gloriosus filius, quia dignus consortio patris sit, gloriosus pater,

16 cf. Coloss. II, 14.

2 perit VR periit PTE legis iudicabitur peccatum om. V 3 autem VPT om. R 4 gentilium VRE gentiū PT iam ex cam m. 1 R 5 peccata autem in lege non pereunt sed iudicanda sunt Re legis autem peccata iudicanda sunt VPTb 6 sint ex sunt R sint T sunt VPE tamen in lege peccata sunt RPTE om. V 7 ergo si RPTE om. V iniquitatum VR iniquitatem P iniquitates T furta falsa testimonia caedes T furta falsa caedes RP furta == == == == caedes V furta caedes falsa testimonia E 8 peiuria PT 9 quæque R quæ VPT 11 iam deus non recordatur et cur non recordetur (reccrdatur V) VPTE iam quod deus non recordetur R 13 apud V 14 deus uerbum RT dñ uerbū P pax nostra PTE om. R 16 cruci suae VRe cruci PTb chirografum V
 cirografum R cyrographum T adfigens VRP affigesⁿ T 19 quia pater in filio et filius in patre est PTE, in V quoque uerba in patre est etiam nunc legi possunt, om. R 20 in altero gloriosus est, gloriosus filius E in altero gloriosus, gloriosus filius PT in altero est gloriosus filius R **altero gloriosus filius V.

digni consortio suo filii pater — recte, ad quem uoles, propheta dixisse credetur: quoniam apud te propitiatio est: quia in patre secundum similitudinem gloriæ filius est, et filius ipse pro peccatis nostris et propitiatio et redemptio et deprecatio est, iniquitatum nostrarum, quia ipse earum propitiatio sit, non recordans. 5

10. Scit autem propheta ingentis periculi rem esse, inique, id est sine lege peccare, quia peccati sine lege perditio est, peccati autem in lege iudicium est. et ideo ait: propter legem tuam sustinui te, domine. lex autem sancta et spiritalis est, et in ea uerba uitæ sunt, et legis finis Christus est; et hoc sequenti uersu ostenditur. ait enim: sustinuit anima mea in uerbum tuum. corporalia quidem legis officia propheta exsequitur, scilicet sacrificiorum et holocaustorum et neomeniarum et sabbatorum, quæ omnia umbra sunt futurorum: sed animam eius sustinuit in uerbum dei. propter legem ipse sustinet, id est, ut dixi, corporaliter officia legis gerit. in uerbum autem dei anima sua sustinet: scilicet filii dei aduentum, qui et uerbum dei et deus uerbum est, spiritali fide expectat. qualiter autem expectet, demonstrat dicens: sperauit anima mea in domino a custodia matutina usque in noctem. recordemur euangelicæ comparationis tenorem et meminerimus quosdam operarios uinæ omnem 15

1 digni consortio ^{suo} filio pater recte adque uolens profeta *V* digni consortio sui (i in ras.) filii pater recte ad quem uolens propheta *R* digno consortio suo filio ad quē (ad quē in ras. *P*) pater recte uolens per prophetam *PT* 2 credetur *VR*¹ creditur *R*²*PT* quoniam *Ve* quā *R* quia *PTb* apud *V* 3 quia in patre (patrem *P*) *RPT* om. *V* 5 eorum *VRP* cf. *praef.* 7 autem *RPT* add. m. 2 *V* 8 peccare quia peccati sine lege om. *V* peccati *Ra* peccato *PTe* 9 peccati *R* peccato *PTE* per peccatori peccato *V* 12 hoc ex oc *P* 14 profeta *GV* holocaustum *V* holocaustum *T* 15 neomeniarum *T* numeniarum *V* neomeniarum ex neomeniarum *R* neomeniarū (eo in ras.) *P* 16 in uerbis *R* 18 in uerbo *R* uerba anima sua — qui et uerbum dei, quae in *VT* extant, om. *G?R*, in ras. add. m. 1 *P* 19 et deus uerbum est *VT* et *P* in ras. quia et deus uerbum est *G?R* spiritalis *V* 21 in domino *R* in dō ^m *V* in dominum *PTE* 23 tenorem *GRPT* ex timorem corr. m. 2 *V* meminerim *V*.

diem in labore transigere. a custodia matutina usque in noctem propheta sperat: nullum tempus habet uacuum, totius diei indefessus operarius est.

11. Sed quid tandem erit spei? non omnium uita diem
 5 suam in spe domini exigit; sunt enim operarii horæ tertiæ, sunt sextæ, sunt nonæ, sunt et undecimæ: et uidetur propheta, qui a custodia matutina usque in noctem sperauit, spem nobis euangelicæ mercedis abscindere. non abscondit plane. ait enim: speret Israhel in domino. sine præfinitione tem-
 10 poris spei adhortatio est. ille quidem, ut perfectus operarius, a custodia matutina usque in noctem sperauit. sed ad spem omne tempus est liberum: et mercedem non operis, sed misericordiæ undecimæ horæ operarii consequentur. ita enim ait: speret Israhel in domino: quia apud dominum
 15 misericordia et copiosa apud eum redemptio. et ipse redimet Israhel ex omnibus iniquitatibus eorum. bonus est, in quem speratur; et sperandum in eo est, quia misericordia est, quia copiosa apud eum redemptio est, quia redimet ab iniquitatibus suis uniuersos. hora undecima est, conclusa sunt diei tempora: curramus omnes, festinemus, ne nox adsit, ne hora prætereat. senes sumus, nox mortis insidit: ne ad undecimam saltem uitæ nostræ horam

I in labore *RPT* in laborem *V* labore *G* cf. lin. 5 (ubi etiam *G* in spe) 4 erit spei *GVPT* spei erit *R* omnium uita *GVR* omni uita *P* omnis ita *E* ei qui ñ oñi uita (ei qui *supr. scr.*) *T* 5 suam *GVR* suum *PTE* exigit *GTb* *exi* ≡ *git* *P¹* *exi* ≡ *get* *P²* *exegit* *VR* 8 abscindere *GPE* abscondere *RT* abscondit *GE* abscondit *VRPT* lectionem *G* hoc quoque loco seruauit, sed probabiliter abscondere ... abscondit præferendum est, cf. *Acad. p. 40* 9 israhel *G* istrahel *V* israel *RPT* præfinitione *G* 10 est *GRPT* om. *V* 11 ad *GVRT* om. *P* 12 operis *GRPT* opere *V* 13 enim *GVPT* om. *R* 14 apud *G* 15 misericordia et *GRPT* misericordia est et *V* apud eum *RPT* apud dñm *GV* sed cf. *Acad. p. 31* 18 misericordia est *G* misericors est *VRPT* apud eū *V* apud eum *RPT* apud dñm *G* 19 redimet *GVR* redimit *T* redemit *Pb* ab iniquitatibus *GVPTe* ab omnibus iniquitatibus *Rb* 21 ne hora prætereat *GR* ne opa prætereant *T* ne opera prætereant (ant in ras.) *P* 22 ne *Ge* nec *RPTab* saltem *VPTE* psaltim *R* om. *G??* de ne — saltem = ne — quidem cf. *Draeger Synt. II, 77* et quæ dixi *Stud. 1889 p. 323*.

procedimus? beatus quidem, qui a mane usque in noctem laborans pactum denarium tamquam debitum postulat; sed, quia bonus est dominus, quia misericors est, speremus in eum, ut, undecimæ licet horæ operarii, diurni laboris denarium consequamur per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. 5
amen.

PSALMUS CXXX.

Domine, non est exaltatum cor meum neque elati sunt oculi mei.

1. Brevis psalmus est et distinctione magis quam tractatu 10 explicandus, ad humilitatem nos et mansuetudinem docens. et quia plurimis aliis locis nonnulla de humilitate tractauimus, otiosum est eadem repetere. certe meminisse debemus maximum fidei nostræ opus esse humilitatem, cum hanc pro optimi operis conscientia propheta commemoret dicens: domine, non est 15 exaltatum cor meum. optimum enim sacrificium deo cor contribulatum. non ergo cor secundis rebus offerendum est, sed dei metu intra mansuetudinis fines humilitate cohibendum.

2. Neque elati sunt oculi mei. alia istud proprietate græcitas elocuta est dicens: οὐδὲ ἐμετεωρίσθησαν οἱ ὀφθαλμοί 20 μου, id est non ex alio in aliud elati sunt. eleuandi autem oculi secundum dicta prophetæ sunt: eleuate oculos uestros et uidete, quis ostendit hæc omnia. et dominus

16 cf. Ps. L, 19. 20 Esai. XL, 26.

1 procedimus GRPT^b praecedimus V procederemus e quidem GRPTE om. V usque in GVe usque ad RPT^b 2 postulat GVRT

postulans P 3 misericor^s G misaericos (sic) R Explicit psals CXXVIII incipit psals CXXX G Explic** ≡ ≡ ≡ CXXVIII incipit psalmus CXXX V Finit psāl. CXXVIII incipit CXXX R Exp' psalmus CXXC,III (sic) incipit psalmus CXXX P Expl. de CXXIX incip de CXXX T 14 pro om. V 15 commemoret VT cūmemoret P commemorat R 18 humilitate GVRT utilitate P 19 istut V 20 ΟΥΔΕΕΜΕΤΕΩΡΙΘΗCΑΝΟΙΟΦΘΑΛΜΟΙΜΟΥ V ΟΤΑε eMeTeωpico HCAN OIO ΦOAMOI MOY R ΟΤΑεEMTeωpIGeHCAIO ΦΘA ΛΛOT MOT P (in T cetera recte praeter ΕΞΕΤΕΩΡΗCΘΗCΑΝ, ^hsupr. scr. emerete oristan i ophthalmi — in G h. l. nihil legi potest, nisi hesan*** ptal, quae syllabae in ipso textu litt. latin. exaratae sunt) 21 aliut V delati G 22 oculi GVPT om. R dicta GPE dictum VRT.

in euangelio ait: eleuate oculos uestros et conspiciete regiones, quia albæ sunt ad messem. eleuandi ergo sunt oculi: sed non rursum in aliud eleuandi, ut semel in id quod elati sunt perseuerent.

3. Dehinc sequitur: neque ambulauit in magnis neque in mirabilibus super me. magni periculi res est. si in modicis ambulamus et si non in mirabilibus demoramur. magna eloquia dei sunt, ipse mirabilis in excelsis est: et quomodo tamquam bonum opus de se propheta præfert, quod in magnis et mirabilibus non ambulet? sed cum addidit: super me, in his non ambulat, quæ in hominibus mirabilia et magna creduntur. Daud enim, et propheta et rex, erat humilis antea et abiectus neque conuiuio patris sui dignus; sed deo conplacuit, unctus in regem est, adspiratus est in prophetam. non insolescit in regno, non odiis commouetur: persequentes se amat. inimicorum mortes honorat, incestuosis et parricidalibus filiis parcit. imperator contemnitur, pater læditur, propheta uexatur: ultionem non ut propheta orat, uindictam non ut pater sumit. contumeliam non ut imperator exsequitur. in his ergo, quæ super se magna et mirabilia sunt, non ambulat.

4. Sed uideamus, quæ secuntur. si non humiliter sentiebam, sed exaltaui animam meam. quæ propheta ista diuersitas est? non exaltat cor: exaltat animam. non in magnis et mirabilibus super se ambulat: sed non humiliter sentit. excelsus animo est: et corde summissus est. humilis in suis est: sed non humilis in sensu est. sensus enim eius in cælum est, anima eius est in excelsis. cor autem, ex quo

1 Ioh. IV, 35. 27 Matth. XV, 19.

3 fort. ut semel in quod cf. *Addenda* 4 perseuerent VRPT om. G? 6 in mirabilibus GVP (P in *supr. add.*), mirabilibus RT 7 demoramur VR demoremur G demorabimur T demorabit P 11 his ex is P in hominibus G homini e hominum VRPTb mirabilia et magna GVPTb magna et mirabilia Re 12 erat VR est PT 14 adspiratus est in GVR aspiratus in T adspiratu in P 15 persequentes se Ge perseq. tes ex perseq. tis V persequentem se RPTb 16 onorat P¹ 18 ut propheta orat uindictam non om. V 21 secuntur R sequuntur VPT 23 non in magnis VPT sed non in magnis R 25 summissus est V?R submissus PTE 26 enim RE om. VPT 27 in caelum est RP in caelum est est V in caelo est TE cor VRPe corde Tb.

secundum euangelium exeunt cogitationes malæ, homicidia, adulteria, fornicationes, furta, falsa testimonia, blasphemiam, humile est, suavi illo mansuetudinis iugo subditum est. tenendus ergo humilitatis et altitudinis modus est, ut corde humiles, sensu uero et anima simus excelsi. 5

5. Dehinc sequitur: sicut ablactatum super matrem suam, ita retribuēs in animam meam. ablactato Isaac accepimus Abraham fecisse cenam, quod ablactatus iam puerili aetati proximus cibum lactis excederet. apostolus omnes rudes fidei et infantilis adhuc in dei rebus scientiæ lacte potat. ergo profectus maximus est, iam lacte non indigere. ad fortiorem enim cibum transisse filium suum Abraham etiam coniuuii lætitia testatus est, et apostolus carnalibus et paruulis in Christo panem negat. propheta itaque orat, quia non exaltauerit cor suum, quia non in magnis et mirabilibus suis ambulauerit, quia non humilia senserit, sed exaltauerit animam suam, uti tamquam ablactato super matrem suam retribuatur animæ eius: scilicet ut perfecti et cælestis et uiuentis panis retributione sit dignus, quia per superiora, quæ commemorauit, opera cibum suam lactis excesserit. 20

6. Sed neque sibi tantum hunc uiuum e cælis panem preatur, uniuersos autem ad huius spem adhortatur dicens: speret Israhel in domino ex hoc et usque in sæculum sæculi. spem nostram nullo fine temporum claudit, in inmensum expectationis nostræ fidem tendit. in sæculum sæculi 25

1 malæ *RPT* multæ *V* homicidia *V* 3 blasphemiam *VR* humile *VRe* humilis *PTab* illo *VRPe* (*cf. Neue Formel. II, 210, Georges Wortf. 334*) 4) *Tb* 4 subditū *Re* subditus *PTV^{2b}* (*in V subditus — ergo add. m. 2*) 6 ablactatum *RPE* ablactatus *T* ablatum *V* super *om. V* 7 ita *VPT* sic *RE* Isaac *V* 8 cenam *V* caenam *R* puerili aetati *RTε* puerili aetate *VPa* 9 proximus *VRT* ex proximū *corr. P* apostolus *VRe* et apostolus *PTb* rudes *RPe* rudis *VTb* 10 infantilis *VRPTb* infantiles *e* lactis *R* 14 panē *in marg. add. P* 17 animæ *VPTE* anima *R* 18 scilicet ut *Re* scilicet *VPTb* 20 lactis excesserint *V* lactis ex lactis excesserit *P* 21 post praecatur (*sic*) *in V* uerba panem uinum (*corr. p. 1*) sunt repetita 22 autem *RE om. VPT* fort. recte huius *VRPT* eius *E* 23 israhel *V* dño *add. m. 2 V* ex hoc et *VRPT* (*sed in V post hoc spat. 3—4 litt. uacuum*) ex hoc nunc et *E* 24 saeculi *om. R* 24 in ante inmensum *supr. scr. P* in sc̄m saeculū sc̄i *P*.

sperandum est: per spem præsentis sæculi spem futuri sæculi consequentes in domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXI.

5 Memento, domine, Dauid et omnis mansuetudinis eius. sicut iuravit domino, uotum uouit deo Iacob.

1. Omnes quidem anteriores psalmi graduum in profectum nos spei celsioris extollunt et per doctrinam fidei, spei, confessionis, humilitatis, orationis in sublime gradibus suis prouehunt. sed hic præcipue psalmus nos ad cognitionem filii dei edocet et sacramento adsumptæ ab eo carnis instituit. cœpit enim ita: memento, domine, Dauid et omnis mansuetudinis eius. audent Iudæi aduentum domini nostri, quo in corpore salutem humano generi reddidit, abnegantes hunc
10 psalmum ad Dauid referre, ut in passione domini impii, ita et in prophetiæ scientia inperiti; legentes et non intellegentes, habentes et nescientes, uenerantes et non obœdientes. qua enim religionis simulatione prophetarum libros uenerentur, multis cognitum est. contrectare legentes manu non audent,
15 linteo substernunt, ad fidem sacramenti testes eos adhibent: et hoc eo proficit, ut maiore inreligiositatis crimine eorum, quibus tantus honos debetur, dicta aut contemnant aut dissimulent aut nesciant. hoc eo dictum est, quia, cum in prophetis longe postea, quam Dauid corpore excesserat, scriptum habeant in
25 Hieremia ita: in illa die, dicit dominus, contribulabo

25 Hierem. XXX, 8 sq.

1 per spem *VRPT* quia per spem *E* spem futuri sæculi *VR* futuri sæculi spem *PT* 2 consequentes *RPT* consequentis *V* consequemur *E*
^u
 ihm xp̄o *V* Explicit psalmus CXXX incipit psalmus CXXXI (*sic*) *V*
 Finit psalmus CXXX incipit CXXXI *R* Explicit tract̄ psalmi CXXX
 incipit tract̄ psalmi CXXXI *P* Expl. de CXXX incip. de CXXXI *T*
 9 humilitatis orationis *R* humilitatis operationis. *PTE om. V* in
 sublimae *R* in sublimen *V* 10 præcipuae *R* filii d̄i (*sic*) docet *V*
 13 n̄i in ras. *R* 14 reddit *P* 16 sciētiam periti *V* 17 habentes —
 oboedientes *om. PT* uenerantes — oboedientes *om. V* 19 cōtractare *V*
 aud = ent *P* 20 linte^ua *T* substernunt (*bs in ras.*) *P* eos *om. VPT*
 21 pfecit *T* 22 onos ex onus *R* autem cōtemnat *V*¹ 24 excesserat
 ex excesserit *T* 25 hieremia *VT* ieremia *RP*.

iugum a ceruice eorum et uincula eorum dirumpam, et non operabuntur ipsi adhuc aliis, operabuntur domino deo suo, et Dauid regem ipsorum suscitabo illis; et rursum: suscitabo illis Dauid regem, orientem, iustum, et regnabit rex et intel-
 leget et faciet iustitiam et iudicium super terram: 5
 in diebus eius saluabitur Iudas, et Israhel commorabitur fidens; item in Esaia: et excitabo super eos pastorem unum altum, pascet eos seruus meus Dauid: et erit his pastor, et ego ero illis in deum, 10
 et Dauid princeps in medio eorum; ego dominus locutus sum et disponam ad Dauid testamentum pacis, nolunt credere, quod docentur, neque his fidem habent, quibus deberi uenerationem confitentur. et religiosi quomodo erunt auctoritatem abnegantes religioni? 15

2. Dauid cum patribus quiescebat, ipse testamentum datæ per Moysen legis cognouerat; tanto postea deus per prophetas locutus est Dauid excitandum, pastorem, regem, orientem, iustum, in cuius diebus salus Israhel sit, ad quem deus testamentum pacis disponet. ergo est Dauid non hic Iessæ filius, 20
 psalmorum ex parte conscriptor, sed Dauid ob custodiam gregis sui pastor: pastor enim bonus pro ouibus suis animam ponit, ob æterni regni gloriam rex, cui dictum est: Rabbi, tu es rex Israhel, ob iudicium iustus: pater enim non iudicat quemquam, sed omne iudicium dedit 25
 filio, ob lumen mundi oriens: est enim lux uera, quæ

4 Hierem. XXIII, 5 sq. 8 Ezech. XXXIV, 23 sq., cf. Esai. XI, 11. 22 Ioh. X, 11. 24 Ioh. I, 49. Ibid. V, 22. 26 Ibid. I, 9.

2 ipsi in ras. P aliis, operabuntur V (cf. Sabatier II, 696 adn.) aliis diis et operabuntur RPTE 5 regim V¹ regnabit ex regnauit P et ante intellegit om. V 7 israhel V 8 isaia T de Esaia h. l. cum Ezechiele confuso cf. adn. Bened. 9 altum et pascet RP 11 dominus & locutus sum R 14 deberi uenerationē VR debi uenerationē T debreui ueneratione P 16 datae om. V 17 postea ex posea m. 2 V dē supr. scr. P per profetas ex profetas m. 2 V p. profetas P 19 israhel V 20 disponet R disponit VPT iessae V cf. Abh. IV, 80 iesse RPT 24 ob iudicium dei iustus e 26 o lumen P est enim V cf. Sabatier III, 387 adn. erat enim RPTE.

lucificat omnem hominem uenientem in hunc mundum, ob filii dignitatem testamenti pacis heres: omnia enim mihi data sunt in cælo et in terra et: pacem meam relinquo uobis. confiteantur ergo necesse est Iudæi, longe post Dauid tempora esse hæc prædicata. est autem Dauid iste, qui nomen parentis secundum originem carnis accepit: nomen sumens eius, cuius ex genere sumebat et corpus. omnia autem, quæ psalmo continentur, et a gestis prophetae Dauid et a natura humanæ infirmitatis et ab ætatis temporibus diuersa sunt. et quia ei non res, non condicio, non tempus aptatur, et in eum Dauid, quem postea deus per prophetas pollicitus est, conueniunt. non est ambiguum, quin etiam hic, qui propheta egregius et magnus est, de eo Dauid, qui postea extitit, dei spiritu, prophetae officio sit locutus.

3. Ait enim: memento, domine, Dauid et omnis mansuetudinis eius. non ait: memento mei, sed: memento, domine, Dauid, ut alterum, qui loqueretur, ostenderet. orationem autem omnem hanc esse unigeniti dei filii per prophetam loquentis existimari necesse est, memoriam dei patris erga eum. sibi quem adsumpturus erat, hominem deprecantis. est enim nunc Iesus secundum apostolum in gloria dei patris, et ei omne cælestium et terrestrium et infernorum genu flectit. ergo se primogenitus dei filius, deus uerbum, iam Dauid nuncupat per prophetae orationem eius sibi hominis nomen adsumens, qui secundum diuinitatis suæ priuilegium una secum esset in patris gloria collocandus. memento, domine,

2 Matth. XXVIII, 18. 3 Ioh. XIV, 27. 21 Phil. II, 10 sq.

1 lucificat *VPT* inluminat *RE* cf. *Abh. IV, 93 et infr. Ps. CXXXVIII cap. 37* ueniam *V* 2 o fili dignitate testamti pacis eris *P* omnieni eni mihi *V* 4 est *add. m. 2 V* 5 dauid tempora *VRPT* tempora Dauid *E* esse haec *VRe* haec esse *PTb* 9 ab aetatis *Rb* beat** *V* a beatis *P* a transactis (*sed in marg. habeatis*) *T* ab eius *e* 11 fort. sed in 12 hic qui propheta (profeta *V*) *VRe* hic propheta *PTb* 13 magnus est *VRe* magnus *PTb* eo *ex eodem m. 2 V* 17 domine *om. R* ut *ex & ut R* 19 per profetas *PT* 20 ergo *V¹* eum *ex enim m. 2 V* 21 in gloriam *V* 22 genum *V* 23 flectit *VR* flectent *P* flectitur *TE* deus ante uerbum *om. V* 24 per profetae orationem *R* per profetae rationem *V* per prophetam *PTE* 25 unam *V* 26 in paris *V*.

Dauid et omnis mansuetudinis eius; ait enim ipse: quia mansuetus et humilis corde sum. et testimonium de eo patris est: ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo conplacuit anima mea: ponam spiritum meum super eum, et iudicium gentibus nuntiabit. non contendet neque clamabit, neque audiet aliquis in plateis uocem eius. ut omnis ergo huius mansuetudinis pater meminerit deprecatur, per cuius mansuetudinis modestiam deo patri officium humilitatis suae uouerit.

4. Sicut, inquit, iurauit domino, uotum uouit deo Iacob. sacramenti mentio ad professionem uoluntatis adsumitur. et nescio, an unigenitus iurauerit. certe ita et gessit et locutus est omnia, ut sacramenti religioni satisfacere uideretur. namque cum quaedam de passione sua locutus ad discipulos suos fuisset et Petrus tamquam indignum hoc dei filio detestatus esset, Petrum, cui superius clauis regni caelorum dederat, super quem ecclesiam aedificaturus erat, aduersus quam portae inferi nihil praeualerent, qui quae in terris soluisset uel ligasset, ea in caelis uel soluta persisterent uel ligata, hunc itaque tali conuicio detestantem hoc sacramentum passionis excepit: uade retro post me, satanas, scandalum mihi es. tanta ei religio fuit pro humani generis salute patiendi, ut Petrum, primum filii dei confessorem, ecclesiae fundamentum, caelestis regni ianitorem et in terreno iudicio iudicem caeli, satanae conuicio nuncuparet. quin etiam in

2 Matth. XI, 29. 3 Matth. XII, 18 sq. 22 Matth. XVI, 23.

3 de eo *Rb dī PTe* 4 anima mea *VR¹Tb* animae meae *P²e* 5 iudicium gentibus (*gentib. V*) *VPTb* iudicium meum gentibus *R* gentibus iudicium *e* 6 clamauit *V* 7 ut ergo omnis *V* 8 huius *VRTe* eius *Pb* 11 inquit *R* dño *supr. scr. m. 1 R* uotum *om. R* 14 sacramenti religioni *VRb* sacramento religionis *Pe* sacramento religioni *T* 16 indignus *V¹* 17 petrū *ex petro T* petro *RPα* 19 inferi *VR^e* inferni (*in ras. P*) *PTb* praeualerent *R* ualerent *VT^e* ualerent *ex ualent P* qui quae (*in ras. P*) *VPTE* qui quae *R* soluisset *R* uel soluisset *VPTE fort. recte* 22 uade retro post me *VR* uade post me *PTE cf. Sabatier III, 98* satanas *VR* sathanas *T* satana *PE* 23 tanta ei *RVPT* tanta enim ei *E* 25 iudicio *supr. scr. T.*

- tumultu eo, quo se dedendum passioni præbuerat, cum idem Petrus seruo sacerdotis gladio aurem abscidisset, ait: reconde gladium tuum in theca: calicem, quem dedit mihi pater, non bibam illum? impium et profanum docens
 5 esse, si non omnia, quæ erga humanam salutem patri uouisset, exleret. absolute autem in eo ostendit deuotam passionis suæ religionem, cum post aceti poculum esset spiritum traditurus; perfectis enim omnibus ait: consummatum est, et inclinans caput tradidit spiritum. percucurrerat enim
 10 omnia sacramenti officia: et ubi consummatione gaudetur, ibi in suscepti operis perfectione lætitia est. ergo quia secundum hanc gestorum deuotionem ita omnia acta sunt, ut uideantur studiose pro religione, qua iurata sunt, esse perfecta, sequens est, ut uideatur, quid sit, quod Dauid iste et iurauit et uouit.
- 15 5. Si intrabo in tabernaculum domus meæ et si ascendero in lectum strati mei, si dederò somnum oculis meis et palpebris meis dormitationem et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. humanæ naturæ
 20 uota hæc esse non possunt, et condicio sacramenti infirmitatem terrenæ necessitatis excedit. adeundum tabernaculum domus non est, strato lecti abstinendum est, somnus oculis et palpebris dormitatio et requies temporibus non danda est, donec cum inueniatur domino locus et tabernaculum deo Iacob.

2 Ioh. XVIII, 11. 8 Ioh. XIX, 30.

1 eo quo RTE meo quo V cū eo quo (eū in ras.) P dedendum VRE dandū PT 2 ait om. P 3 in theca VT, in teca R *supr. scr.* P in thecam E 5 patri uouisset RPTE pati (*add. m. 2*) uoluisset V 6 ostendet V deuotam VRE deditā P debitā T 8 et *supr. scr.* P om. T 9 capud R 13 qua iurata sunt esse VRPT quia iurata sunt hæc esse E seques est P 14 ut *add. m. 2* V 15 et si ascendero V si ascendero RPTE 18 donec inueniam VRPTe donec cum inueniam b 20 hæc esse Re ista (*add. m. 2*) esse V esse ista PTb 21 excaedit R cū 22 strato lecti abstinendum est om. R 23 donec cum RPb donec T donec e cf. Arch. II, 604 24 domino locus RT dōñ locus V dño locutus P.

standum ergo erit nocte dieque sub cælo, et numquam in
 requiem corpus iacebit; oculi autem semper uigiles laborabunt,
 et ne ipsis quidem palpebris coniuendi in dormitationem per-
 mittetur obductio. tempora uero, quæ maxime in toto capite
 et corpore iniuriis uigiliæ et stationis obnoxia sunt, requiem 5
 non habebunt. homo istud de se iurare non sinitur; etiamsi
 maxime nolit, condicionem tamen uoti huius pro ipsa naturæ
 suæ necessitate uiolabit. uigilet licet animus et corpus in
 statione contineat, tamen necesse est infirmitatis dominante
 natura et procidat et dormiat et requiescat inuitus. dehinc 10
 quem locum homo deo inueniet et inconprehensibilem infini-
 tamque naturam quali tabernaculo continebit? cum de se ipse
 per prophetam deus locutus sit dicens: cælum mihi thronus
 est, terra autem scamellum pedum meorum:
 quam domum ædificabitis mihi aut quis locus 15
 requietionis meæ? omnia enim hæc fecit manus
 mea, et mea sunt omnia hæc. non ignarus autem huius
 diuinæ uocis propheta est et scit humanæ et terrenæ operationis
 domum deo esse non posse, idipsum psalmo anteriore con-
 testans, cum ait: nisi dominus ædificauerit domum, 20
 in uanum laborauerunt, qui ædificant eam. ergo si
 neque natura hominis condicionem uoti istius recipit, neque
 locum et tabernaculum deo humana requirit operatio, cogno-
 scendum est per scripturarum cælestium auctoritatem, quod sit

13 Esai. LXVI, 1 sq. 20 Ps. CXXXVI, 1.

1 nocte dieque *RTE* noctu dieque *P* noctu diuinae *V* et numquam *ex*
 sub numquam *m. 2 V* in requiem *VRP* in requie *TE* 3 ipsis *RPTE* ipsū *V*
 palpebris *V* coniuendi *V* conibendi *R* coniuendi *e* coniuando (*a in ras.*) *P*
 coniuendo *T(b)* in dormitationem *VR* in dormitatione *e* dormitioni
PTb 4 in toto *R* toto in *VPTE* 5 uigiliae *RPT* uigiliarum *E*
 6 istud *VR* *e* ista *PTb* iurare *VRE* orare *PT* 7 nolit *VRT* nollet *P*
 8 necessitate *ex* necessitatem *m. 2 V* 9 dominantem *V* 10 *procedat*
*PT*² 11 homo deo *R* deo homo *PTE* & inconprehensibilem *Re*
 incomprehensibilem *PTb* 12 ipse *add. m. 2 V* 13 sit *R* est *VPTE*
 thronus *VPTE* thronum *R* 14 scamellum *V* scabellum *RPTE* *cf. Abh.*
IV, 94 18 humanæ terrenā (*ã in ras.*) *P* 22 recipit *VR* recipiat *P*
 recipiet *TE* 23 humane *P* requirit *R* requiret *VPTE* reperiet
coni. Bened. 24 scripturarum cælestium *RPT* cælestium scripturarum *E*.

hoc notum, per cuius satisfactionem locus domino, et deo iacob tabernaculum sit repertum.

6. Domino nostro Iesu Christo unigenito dei filio, qui omnia humanae salutis sacramenta tamquam iuratus expleuit et quem
 5 a prophetis David significatum docuimus, hoc opus maximum fuit, ut hominem ad scientiam diuinam eruditum dignum habitaculo dei redderet. et esse hominem sedem atque habitationem deo ita docemur, deo ipso per prophetam loquente: quia inhabitabo in his et in illis ambulabo et ero illorum
 10 deus, et ipsi erunt mihi populus, et rursum: in æternum exultabunt, et inhabitabo in illis. dominus autem ipse in euangelio ait: si quis diligit me, et uerbum meum seruabit, et pater meus diliget eum, et uenietur et mansionem apud eum faciemus. aposto-
 15 lus quoque ait: uos estis templum dei, et spiritus dei habitat in uobis. habitat autem deus religiosorum mentes non corporali habitu neque nature grauioris ingressu, ut alibi non degens illic tantum, quo se intulerit, insistat: sed spiritali uirtute in uacua se a terrenis labibus corda permittit seseque
 20 luminis modo in patentes innocentiae foribus mentes inluminaturus infundit. adsumpto igitur corpore unigenitus deus neque ante se cum homine suo ingressurum tabernaculum domus suae

8 Lev. XXVI, 11; 12. 10 Ps. V, 12. 12 Iob. XIV, 23. 15 I Cor. 3, 16.

1 deo iacob tabernaculum *VRPe* tabernaculum deo iacob *Tb* 3 iho
 xp̄o *G ihm xp̄o V* qui omnia *GVPTE* quia omnia *R* 5 docuims *G*
 7 dī *GPTb* deo *Re* redderederet *G* 8 dō *pr. l. GRe* dei *PTb* loq̄tem *G*
 inhabitabo *GVR* habitabo *PTE* 9 in his *GRT* *ex* in is *corr. P* in is *V*
 in illis *GRP* *ex* in his et in illis *corr. m. 2 V* int̄ illos *T* 11 in illis
V cf. Sabatier II, 16 in his (*ex* in is *P*) *GRPT* 12 et uerbum *VRPa*
 uerbum *ε* (et seruabit uerbum *T*) 13 et pater *GRE* pater *PT* diliget
VRT diligit *GP* et uenietur *RPT* et ad eum uenietur *E* 16 ha-
 bitat *GRPT* habitabit *V* habitat autem *GVPT* habitat *R* 17 habitu
G aditu *VRPTE* ingressu *supr. scr. P* alibi non degens *Re* ***non
 degens *G* aliunde decedens *VPT* 18 intulerit *GRT* intulerint *VP*
 19 in uacua se a terrenis *e* in uacuas et terrenis *GV* in uacua se
 terrenis *PTb* in uacuis terrenis *R* labibus *GT* ****bus *V* laboribus *R*
 labi ≡ ≡ ≡ *P* 21 deus (d̄s) *RPTE* dī *V*.

iurat, id est in caelestem habitationem suam esse rediturum, quam haec religiosi pectoris loca domino inueniat.

7. Sed neque stratum lecti sui ascensurum se esse uouit. stratum requies humanorum laborum est et fessorum corporum refectio. sed in caelo semper quiescitur et, quia indefessa illa natura laborem nescit, semper in strato, id est semper est in quiete. dominus noster in forma dei manens formam serui accepit et obædiens usque ad mortem fuit, et mortem crucis, ut plus nescio quid morte pateretur. ob id autem tantum obædiens usque ad crucis mortem est, ut nos habitatione dei dignos esse præstaret. mori igitur uoluit, qui uita est, et effici se indefessa uirtus ad habitationem corporis non recusauit infirmam, ut in forma dei manens formam serui acciperet. excessit ergo ex illo aeternæ beatitudinis suæ strato. et testis nobis quadragesimus psalmus est, qui ex persona domini omne sacramentum passionis eloquitur dicens: uniuersum stratum suum uersasti in infirmitate eius. cum per obædientiam uoluntatis paternæ ex deo homo, ex potente infirmus, ex niuificante mortuus, ex aeterno sæculorum iudice crucis reus dicitur. tum stratum eius in infirmitate conuertitur. in illud igitur aeternæ et beatæ quietis stratum uouit, nisi reperto dei tabernaculo, non redire, sed nec ante somnum oculis suis dare.

8. Quis iste est somnus? nempe ille, de quo ait: ego dormiui et somnum cepi et surrexi, quoniam dominus suscipiet me. mortis hic somnus est, quem non

16 Ps. XL, 4. 23 Ps. III, 6.

2 pectoris *GVRP²T* peccatoris *P¹* doñ *V* 3 se esse *GPT* ex se corr. *m.* 2 *V* esse se *R* 5 sed in caelo *GRPT* sed quia in caelo *E* illa natura — semper in marg. infer. add. *m.* 2 *V* 7 in supr. scr. *P* 8 obaudiens *VPT* et sic in seq. 9 quid mortem *V¹* 11 praestaret *GVRT* praestiterit *P* (et *T* in marg.) 12 recusauit *GRPT* recusabit *V* 14 aeternæ *GPT* supr. scr. *m.* 1 *R* om. *V* 15 nobis *GVPT* nobis est *R* quadragesimus *G¹V* quadragesimus *G²RPT* psalmus est *GVPT* psalmus *R* 19 aeterno *R* aeternorum *VPTe* 20 dicitur *VRI¹* dicetur *T* in infirmitate *PT* in infirmitatem *VRe* sed cf. lin. 17 et adn. Bened. in illud igitur supr. scr. *m.* 1 *P* illud *V* 22 sed nec ante *V* ec sed neq. ante corr. *R* se nec ante *T* se negante *P* 23 *p^{ost}* quis 5—6 litt. euan. *V* iste est *VRe* ⁶iste *P* iste *T*.

ante oculis suis dabit, quam locum habitationis inueniat. huius etiam somni beatus patriarcha Iacob in benedictione Iudæ, qui princeps gentis istius extitit, meminit dicens: catulus leonis Iudæ, ex frutice filius meus, procidens
 5 dormisti ut leo et sicut catulus leonis. quis suscitabit eum? et superior et consequens benedictio nec ætati Iudæ nec gestis conuenit, sed ei, qui ex Iudæ frutice sicuti ex radice Iessæ est, qui et catulus leonis est et Iacob erit filius. ex hac enim Iudæ tribu Maria est, quæ domini nostri secundum carnem mater fuit. hic ergo procidens dormiuit ut leo.
 10 leo terror est feris omnibus et ueluti dominans est ceterarum bestiarum: et hic solus per confidentiam et securitatem dormit intrepidus. terror omnium uigilans est, ipse autem securus in somno est. et ideo addidit: quis suscitabit eum, quia
 15 intrepidæ et præpotentis naturæ securitatem nulla externi terroris timiditas inquietet. ne ergo quicquam humile atque passibile impassibile unigeniti dei substantiam perpessam existimaremus in ea morte, quam subiit, feræ huius intrepide dormientis exemplum ad securæ mortis intellegentiam est
 20 relatum: ut extra humani timoris esse in somno illo inquietudinem doceretur, qui per generis sui naturæque uirtutem, dormiens licet, timere non posset. seruata autem diligentissime ea ratio est, ut in unigenito deo æterni et gignentis eum dei gloria nosceretur, cum dicitur: sicut leo et sicut catulus
 25 leonis. ad id enim, quod ex deo ipse subsistit, catulus est leonis: ad id uero, quod leo est, paternæ in eo maiestatis

3 Gen. XLIX, 9.

2 patriarcha V in benedictionem V 4 procedens PR^s 5 suscitauit V 8 iessae V cf. Abh. IV, 80 iesse RPT 9 domini nostri R dñi ñ V domini e domino nostro PTb 10 mater add. m. 2 V procedens ex procidens m. 3 R 11 terror R terrori VT terrori ≡ P terroris b dominari est V 14 addidit RP ex addit corr. T addit V qui suscitauit V 15 externi terroris R exⁿⁱ terroris T ex^{reni} terroris P externi tamē terroris V 17 unigeniti ex inigeniti m. 2 V 18 in ea morte R in morte V a morte PT facere huius V intrepide P intrepidæ R 19 mortis om. V 20 timoris VRe terroris PTb 22 licet om. V 24 nasceretur P 25 substitit R 26 ad uero P id uero R.

indifferens generositas prædicatur. ut unum ambo sint, leo est: ne unus atque ipse sit, catulus leonis est.

9. Id ipsum autem etiam psalmi consequentia demonstrant. ne enim indefessa illa uirtus et impassibilis unigeniti dei natura mortis somno dormitatura existimaretur, rem omnem ad officium corporis, cui discessio immortalis animæ mors est, rettulit dicens: si dederò somnum oculis meis et palpebris meis dormitationem et requiem temporibus meis, donec inueniam locum domino, tabernaculum deo Iacob. „temporibus“ secundum translationis fidem non ætatis spatiis, sed capitis partibus requiem negat. et hæ adfectiones sunt corporales, quas labor longus et uitæ anxietas exagitant. quieuit autem ille, cui mors somnus est: et id, quod nobis pœnalis demutatio est, unigenito et in corpore manenti deo requies fuit.

10. Sed ante hanc requiem et apostoli eliguntur et soluendi ac ligandi et in cælo et in terra ius sortiuntur et potestatem aduersus uirtutem omnem aduersariam sumunt et templum dei sunt et ipsi ex lege uenientes dignum deo Iacob tabernaculum sunt reperti. ac ne forte nos per multiplicem humani ingenii intellegentiam uim ueritati adferre quidam arbitrentur, ut, quod ex Dauid persona dictum sit, id ad dominum saluatoremque nostrum multimodis translationum subtilitatibus transferamus, contuenda sunt, quæ secuntur, ut ex his ueritatem inuitis licet et renitentibus ingeramus. ait enim: ecce audiuius eam in Ephrata, inuenimus eam in campis siluæ; introibimus in tabernacula eius, adorabimus,

¹ 1 in deferens R 2 est leonis VPT 3 ipsū ≡ (eras. d) R demonstratⁿ
corr. m. 1 R demonstrat VPT docent E 5 dormitatura TE dormien-
tissatura R dormitura P 6 discessio corr. m. 2 V dis^{cessio} ≡ ≡ ≡ P
rettulit V retulit RPTE 7 palpebris V (et palpebris meis om. R)
9 locum add. m. 2 V tabernaculum ex tabernaculo m. 2 V 11 re-
quiem supr. scr. T 16 ac ex hac R et in cælo et in terra VRPT
et in terra et in coelo E 20 arbitrentur ex quo ex dauid V 21 id
supr. scr. m. 1 R 22 subtilitatibus V 23 ut om. V ex supr. scr. P
24 eam VTE ea RP 25 efratha VR²α efrata R¹ efrata T 26 in-
troibimus VRE intrabimus PT adorabimus TE ex adorauius corr. P
adorauius V adorabimus — pedes eius om. R.

ubi steterunt pedes eius. superius, ubi iuratur ac uouetur,
 uoti sacramentum non conuenire naturæ humanæ docuimus,
 quia tanti temporis uigilias labor terreni corporis recusaret.
 et nunc, ubi loca ipsa eorumque nomina commemorantur. ne
 5 quid in Dauid referri possit, ueritas ipsa et extantis hodie
 regionis fides contradicit. Dauid enim dispersum populum in
 regno suo habens, cui nulla religionis sedes esset, aream in
 Hierusalem coemit ad locum templi, ut illuc ad explenda legis
 sollempnia conueniretur. sed templum hoc filius eius Salomon
 10 ædificauit, ornauit et religionibus initiauit.

11. Volunt ergo Iudæi Dauid, areæ huius coemptorem, per-
 egrinationem a domo et uigiliarum iniuriam et laborem corporis,
 donec cum hunc locum et hoc tabernaculum deo Iacob posset
 inuenire, uouisse. sed hoc neque historia Regnorum aut Præ-
 15 teritorum, in quibus Dauid gesta continentur, loquitur, neque
 psalmus admittit. et cur non admittat, in absoluto est. Dauid
 aream coemit; locus templi locus areæ fuit, ubi fruges con-
 gestæ, ubi tritæ, ubi paleæ tritico separandæ sunt. requies
 autem domini in Ephrata est; et prius audita in Ephrata est
 20 et postea in campis siluæ reperta. et quid commune Hieru-
 salem et Ephrata? et quid areæ ad siluæ campos? nihil hic
 conueniens est, nihil non dissonans. aream, in qua requieuisse
 deus Iacob existimatur, nouissimis temporibus uentilabro domi-
 nus emundat: triticum eius horreis condit, paleas autem inex-
 25 tinguibili igne urit. probatos legis uiros apothecis dignos
 habet, inutiles et infructuosos igni iudicii deputat. templum

1 ubi steterunt *V* cf. *Sabatier II, 259 adn.* in loco ubi steterunt *PTE*
 mouetur *V* 2 naturæ humanæ *VRe* humanæ naturæ *PTb* 4 ubi
 om. *V* 5 et om. *V* 6 hodie regiones *P* 8 illuc *VR* ex illic *corr. T*
 illic *P* 9 solomon *V* 10 religionis *V¹* 11 peregrinatione *P* 15 cõtine-
 antur *V* 16 qur *R* 18 ubi *sec. l. GPT*; ubi et ex ubi *corr. R* ex et
 m. 2 *V* paleæ tritico *RPT* palea tritico *G* palusea (usea a m. 2)
 tritico *V* paleæ a tritico *E* separandæ *GRVP* (et *T* in marg.) sepa-
 ratae *T* 19 efratha *Vα* eufratha *R* ephrata *P* 20 siluæ *VRPT*
 syluæ ε hierusale *V* 21 et ephrata *P* et efratha *l'α* et eufratha *R*
 ad ephrata *Tb* et quid *R* quid *VITE* 24 condit *RT* condet *P*
 26 inutiles ex inutilis *R* infructuosos in *ras. P* ex infructuosus *corr. R.*

illud hodie iam nullum est, incensum est, dirutum est, informe
 ruinis est: et ubi ergo dei requies est? mentitus propheta
 est, et inritum sacramenti ipsius uotum est? deus etenim
 requiem, quam ei se iuratus reperturum uouerat, amisit? ita-
 que quia neque dei dignitati neque naturæ hominis neque
 locorum ueritati neque temporum demutationi hæc inreligiosarum
 opinionum figmenta conueniunt, ex istis nunc scripturarum
 cælestium auctoritatibus demonstrandum est ad personam
 domini Iesu Christi et ad ecclesiæ sanctificationem psalmum
 esse referendum.

12. Diximus superius, etiam hunc prophetam de Dauid illo
 iusto, pastore, rege, oriente, in psalmo isto prophetasse et ex
 persona eius locutum esse, cum dixit: si intrabo in taber-
 naculum domus meæ, si ascendero in lectum strati
 mei, si dederō somnum oculis meis et palpebris
 meis dormitationem et requiem temporibus meis,
 donec inueniam locum domino, tabernaculum deo
 Iacob. nunc uero ut se uoti eius non ignarum neque inpe-
 ritum esse propheta ostenderet, ex persona sua loquitur dicens:
 ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam
 in campis siluæ. superius, ubi sacramenti religio coinme-
 moratur, unus iurauit ac uouit. unus enim in forma dei
 manens formam serui accepit; et unus dominus Iesus Christus
 est, per quem omnia, uno deo patre, ex quo omnia. nunc
 autem ubi scientiæ propheticiæ cognitio ostenditur, ex persona
 plurium dicitur: audiuimus eam in Ephrata, inuenimus

23 I Cor. 8, 6.

1 illud *V* 2 ergo dei *GR* dñ ergo *PT* propheta (profeta *G*) est
GPT est pfeta *R* 3 dñ etenim *G* 5 quia *GRE om. P supr. add. T*
 7 figmenta *G* ex istis nunc *G* ex ipsis nunc *R* ex ipsis *VPT* scrib-
 turarum *GV* 9 dñi *G* domini *R* dñm ñ *V* domini nostri *PT cf. infr.*
 13 ait (del. m. 2) dixit *V* 14 inlecto *P* strati *ex stratu m. 2 V*
 stratu *G* (stratum*** legi potest) 15 et palpebris meis *RPT* aut pal-
 pebris meis *G* et palpebris *V cf. p. 664, 17* 18 eius *RPT* huius *V*
 20 efrata *G* efratha *R* eam in campis *RT* ea^m in campis *G* ea in
 campis *P* 23 dominus Iesus Christus *RE* dñs ihs *VPT* 24 uno deo
 patre *VRPT* unus deus pater *e* 26 plurium *Re* plurum *V* plurimorum
Plh eam in *ex* ea *m. 2 V* efrata^h *R* ephratha *P* ephratham *V*.

eam in campis siluæ, quia a pluribus requies domini prophetabatur.

13. Auditur itaque in Ephrata. Ephrata eadem est, quæ Bethlem, in qua dominus natus ex Maria est. testis nobis est
 5 propheta dicens: et tu Bethlem, domus Ephrata, non minima es ut sis in milibus Iuda; ex te enim exiet, qui erit rex in Israhel; et rursum: et tu Bethlem Iudæ non es minima inter principes Iuda; ex te enim exiet, qui regat populum meum Israhel. illic
 10 enim primum dei requies auditur, ubi primum unigenitus deus corpus humanæ carnis habitauit; et quod in Ephrata auditur, in campis siluæ inuenitur. initium itaque ecclesiæ in Bethlem auditur; es enim cœpit a Christo; sed in gentibus reperitur, quæ sunt ex siluis campi, ex horrentibus nitidæ, ex sterilibus
 15 fructuosæ, ex ignis pabulo uitalis cibi regio, ex ferarum cubilibus dei requies, domus, templum atque possessio. quod autem gentes tamquam siluæ cubile diaboli fuerint, psalmus nobis septuagesimus nonus erit testis dicens: deuastauit eam aper de silua, et singularis feras depastus
 20 est eam. illic enim de uinea sermo est, id est de dei, ut tunc putabatur, populo, quem infidelem et impium diabolus gentes inhabitans uastauerat. in his ergo campis siluæ dei requies, quæ in Ephrata audita est, inuenitur.

14. Seruata autem temporum ratio est, ut, quod audiuius et inuenimus, præteritam significet ætatem, id autem, quod deinceps consequitur, spem futuri temporis doceat, cum ait:

5 Mich. V, 2. 7 Matth. II, 6. 18 Ps. LXXIX, 14.

1 a *supr. scr. R om. VPT* 4 bethlem *VRT bethlehem in ras. P*
 5 bethlem *RT bethlehem VI* domus *add m. 2 V* non minima es *R*
 minima es *ex minima est m. 2 V* non es minima *PTE* 6 et sis *V*
 7 erit rex — exiet qui *om. R* in israhel *V israel PT* bethlẽ *T bethle V*
 bethlehem *P* 9 regat *VRPT* reget *E* 10 primum *ex primom m. 1 R*
 11 efratha *VR* 12 bethlem *RT bethle V bethlehem P* 13 repperitur
VR 14 ex siluis campi *PT* ex siluis campis *V* ex siluæ campis *Re*
 16 requies *ex quies m. 2 V* templa possessio *V* 18 septuagēsimus *V*
 20 diuinus sermo *ẽ P* 23 efratha *VR* inuenitur *in ras. R* 24 quod
 audiuius *VR* quod et audiuius *PTE*.

intrabimus in tabernacula eius, adorabimus, ubi steterunt pedes eius. corporali istud uitæ præsentis officio propheta desperans fide et spiritu præsumit, ut in tabernacula requiei dei, quia ea et uidit et audiuit. introeat. sed superius super uno tantum tabernaculo iuratum est; nunc autem multa tabernacula introibunt. sunt enim ex una apostolorum ecclesia, de qua superius uotum est, plures ecclesiæ et multa tabernacula: sed eadem dei requies in pluribus est. hæc ergo requiei dei tabernacula introibunt; neque solum introibunt, sed etiam adorabunt, ubi steterunt pedes eius. cum statur in uno loco, ex quo decedi non oporteat, consistitur; ubi uero pedibus statur, illic toto corporis officio insistitur. lex præteriit, prophetia clausa est, finis eorum Christus est, demutationis alterius locus nullus est: in hoc in æternum standum est, ubi iam decursu legis et prophetarum dominus insistit. discurret quidem per apostolos prædicatio, quos frequenter pedes significatos meminimus, sed in euangeliiis consistitur. illic ergo adorabitur, ubi pedes domini, id est prædicationis nouissima sine demutationis alicuius transgressione constiterint.

15. Et quia in euangeliiis legimus dictum: multi propheta et iusti cupierunt uidere, quæ uos uidetis, et audire, quæ auditis, sanctus propheta desiderii huius inpatiens est. postquam enim requiem dei audiuit et repperit, postquam introiturum se adoraturumque credidit, spei tantæ fieri iam particeps deprecatur dicens: exsurge, domine, in requiem tuam, quam reperturum se Dauid tuus uouit, quam nos in Ephrata audiuius, quam in campis siluæ inuenimus, in cuius tabernacula introibimus adoraturi illic, ubi pedes tui steterunt.

20 Matth. XIII, 17.

1 intrabimus *VPT* ex intrauimus *corr. R* adorabimus *RT* ex adorauius *corr. P* adorauius *V* ubi *VPTE* in loco ubi *Rb* cf. p. 670, 1 2 istud *V* 3 ut in *R* ut *VPTE* 4 requies dñi *P* itroeam *V* 6 enim *add. m.* 2 *V* 9 requies dñi *P* 10 in uno *R* uno in *VPTE* 11 decidi *R* non oporteat *VR* non poterat *PT* 13 earum ex eorum *T* sp̄s est *P* 18 pedes domini *VRPT* domini pedes *E* demutationis *V* mutationis *R* 19 transgressione *R* trans***** *V* transcensione *PTE* 20 et om. *PT* 23 repperit *VRT* reperit *PE* 25 depraecatur *VR* 27 siluæ ex siluis *T* 28 introiuimus *PT* adoratur *R* pedis *V*.

exsurge igitur in eam requiem, quæ uoti sacramento quæsitâ
est, quæ prophetiæ scientia in loco audita est, quæ gentium
cultu frugifero reperta est, quæ introeuntibus frequentabilis est,
quæ loco indemutabilis est, quæ adorantium religione uenera-
5 bilis est.

16. Sed non solum tu, domine, exsurge in requiem tuam,
sed et tu et arca sanctificationis tuæ. non arca
testamenti, non arca legis, sed arca sanctificationis tuæ.
et quidem esse arcam testamenti meminimus intus ac foris
10 auream, ubi tabulæ lapidum, ubi sanctæ litteræ, ubi liber
testamenti, ubi gomor mannæ. sed hæc omnia eius, quod
dominus adsumpsit, corporis species est, omne in se sacra-
mentum continens legis. nunc et deitatis spiritu et origine
carnis unitum intus scilicet et foris aureum est — est enim
15 dominus Iesus in gloria dei patris — mannam in se æternam
continens — ipse enim est panis uiuus — testamenti intra se
tabulas et legis librum conseruans — sunt enim in eo uerba
uitæ. ut igitur cum domino etiam hæc sanctificationis arca —
hunc enim deus secundum euangelia signauit pater —
20 in requiem exurgat, propheta orat. ceterum arca illa terrena
et frequenter et ab allophylis capta est et polluta a regibus;
et hodie templo atque urbe subuersa iam nulla est. et uideamus,
quid sequatur.

19 Ioh. VI, 27.

3 cultu *VPT* fructu *Re* frugifero *ex* frutifero *m. 2 V* frugifera *ex*
frugifero *T* reperta *ex* reperto *m. 2 V* introeuntibus *RPT* ineuntib. *V*
6 tu *ante* domine *om. R* 7 arca *RP* 9 ac *ex* hac *R* 12 adsump-
sit *VPT* assumit *R* corporis *om. V* 13 nunc *VRP* nã hoc *T* dei-
tate *sps V* 14 unitum *VR* muni^m = tum *P* munitum *Te* et foris *VR*
ac foris *PTE* est, est enim *VPTE* est enim *R* 15 dominus *ih̄s VR*
dominus noster Iesus Christus *PTE* in gloriam *V* mannam *ex* mannas
mannam *m. 2 V* mannam *T* mannã *RP* manna *E* æternam continens *RPT*
æternum (*sed in dittoqr. æternã*) continens *V* continens æternum *E*
16 est panis *R* panis est *VPTE* 19 hunc enim *ds̄ in marg. super. add.*
m. 2 V nunc (*in ras. 3*) enim ut deus *R* hunc enim *dñs Pa* hunc enim
dominum *Tb* hanc enim *Erasm. significat^{er} V om. R* et sancti-
ficauit et signauit pater *PTE* (*Joh. l. c. τοῦτον γὰρ ὁ πατήρ ἐφράγισεν*
ὁ θεός) 21 et ab allophylis *PTE* et ab alloflis *R* ab allofyllis *V* 22 iam
supr. scr. m. 1 R add. m. 2 V 23 sequatur *VR* sequitur *PTE*.

17. Ait enim: sacerdotes tui induantur iustitiam, et sancti tui lætentur. induuntur, deo et arca sanctificationis eius in requiem resurgente, iustitia sacerdotes, ualidissimo, ut apostolus ait, thorace, induentes thoracem iustitiæ, quo inimici iacula excipiant, quo internum hominem commu-
5 niant; sancti autem lætentur. et uideamus causam, cur et sacerdotes iustitiam induant et sancti lætentur. ait enim: propter Dauid seruum tuum ne auertas faciem Christi tui. Christum ad deitatis spiritum rettulit, Dauid ad corporis carnem. formam enim serui, qui in forma dei mane-
10 bat, accepit. ne igitur auertat a sacerdotibus atque sanctis Christi faciem, rogat: ut eos diuinitatis suæ gloria, qui propter Dauid, id est propter adsumpti ab eo corporis sacramentum lætantur, inluminet.

18. Et cur propter Dauid seruum suum ne faciem Christi
15 sui auertat, ostendit dicens: iurauit dominus Dauid ueritatem et non frustrabitur eum. dominus iurat et iurat ueritatem; dicti sui fidem etiam sacramento, ne ambigamus, adfirmat. non fraudabit igitur Dauid suum ueritate iurata. et quid ei iurauerit, dignum est contueri. de fructu uentris
20 tui ponam super sedem meam. si custodierint filii tui testamentum meum et testimonia mea hæc, quæ docebo eos, et filii eorum usque in sæculum sedebunt super sedem tuam. quoniam elegit dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi.
25 hæc requies mea in sæcula sæculorum: hic habitabo, quoniam præelegi eam. quid hic, quod Dauid sit proprium, continetur? urbs illa, quæ generi eius fuit regia,

2 lætentur *VRT* exultent *P* 3 iustitias sacerdotes *V* 4 torace *T* thoracæ *R* thoracem *P* 5 quo *RPTE* qui *V* excipiant *PTE* excipiat *VR* quo *RPTE* qui (?) *V* in = ternum (*eras. ae*) *R* interrenum *V* in aeternum *e* terrenum *PTb* (*fort. infirmum?*) communiant *PTE* communiat *VR* 6 quæ *R* 7 lætetur *V* 8 tuū *supr. scr.* *P* 9 ad *ex a m.* 2 *V* 10 in forma dei *VRT* in dei forma *PE* 17 frustrabitur *RE* frustrabit *PT* 18 dicti sui *VRPT* et dicti sui *E* etiam *om.* *V* sacramentū *V* 19 fraudauit *P* 21 custodierint *ex* custodierit *m.* 2 *V* filii *V* filii *RPT* 22 testimonia mea hæc *RPT¹E* testimonia hæc *VT²* 26 mea *om.* *V* in saecula saeculi *R*, 28 generi *Re* generis *PTb*.

capta a Babyloniis et euersa regni dignitatem sub dominantium iure non tenuit: post etiam a Romanis capta et incensa iam nulla est. et ubi dei requies in æternum est? ubi ex fructu uentris eius in sede dei reges sunt? seruiunt enim hodie
 5 exules, patria carentes, toto in orbe dispersi. et ubi illa, quæ iurata est, ueritas? ubi illud, quod non frustrandus est ueritate? et ubi filiis Dauid regni æterni sedes sempiterna? quæ electa Sion dicitur, horret ruinis, uacua incolis est: et quomodo dei requies est in sæcula sæculorum? currunt tempora,
 10 et hoc uitæ nostræ sæculum manet: deus ergo sine requie est?

19. Sed qui hæc infelicis erroris opinione sic credunt, audiant, cui Dauid iuratum sit. illi nempe, de quo dictum est: posui adiutorium super potentem, exaltaui de plebe mea electum. inueni Dauid seruum meum
 15 et in oleo sancto liniui eum. manus enim mea auxiliabitur illi, et brachium meum confortabit eum. nihil proficiet inimicus in eo, et filius iniquitatis non adiciet nocere eum. et concidam inimicos eius a facie ipsius et odientes eum in fugam
 20 conuertam. et ueritas mea et misericordia mea cum ipso, et in nomine meo exaltabitur cornum eius. et ponam in mari manum eius, et in fluminibus dexteram eius. ipse inuocabit me: pater meus es tu, deus meus, et susceptor salutis meæ. et ego
 25 primogenitum ponam illum, excelsum præ reges

13 Ps. LXXXVIII, 20 sqq.

1 dignitatem *RPTE* dignitati *V* sub *RPTE* sibi in *V* 3 in aeterno est *P* 4 seruiunt *GRPT* seruiant *V* 5 orbe *ex ore m.* 2 *V* urbe *G* illa *GVPT om. R* 6 frustandus *VP* ueritatem *P* 10 ñ manet *r?* manat *Lips. sed cf. Bened.* 11 opinionem *P* 13 adiutorium *GPT* adiutorium meum *VR cf. Abh. IV, 84* et exaltaui *RE* de plebe mea electum *GV* electum de plebe mea *RPTE* 15 et in oleo *G* in oleo *VR* oleo *PTE* sancto *GVRPT* sancto meo *E* liniui (?) *G* lini = *i P* 16 praeium *G* braccium *V* confortabit *GVT* confortauit *PR* (*sed in R b ex u corr. m. 1*) 17 in inimicos *G* eū *ex eo m.* 3 *R* 20 et. misericordia mea *GR* et misericordia *PT* misericordia *V* 21 cornum *GR* (*cf. p. 682, 20 et Georges Wortf. p. 174*) cornu *VPT* 22 manum *GVPT* manus *R* 23 dextera^m *G* dextram *V* inuocauit *G* 25 excelsum prae *VPT* et excelsum prae *G* excelsum super *RE*.

terræ. in æternum seruabo illi misericordiam
 meam et testamentum meum fidele ipsi. et ponam
 in sæculum sæculi semen eius et sedem eius sicut
 dies cæli. si dereliquerint filii eius legem meam
 et in iudiciis meis non ambulauerint, si iustifica- 5
 tiones meas profanauerint et mandata mea non
 custodierint, uisitabo in uirga iniustitias eorum
 et in uerberibus peccata eorum. misericordiam
 uero meam non dispargam ab eo, neque decipiam
 in ueritate mea, neque profanabo testamentum 10
 meum et, quæ procedunt de labiis meis, non faciam
 inrita. semel iuravi in sancto meo, si Dauid men-
 tiar: semen eius in æternum manebit; et sedis
 eius sicut sol in conspectu meo et sicut luna per-
 perfecta in æternum. promissiones istæ Dauid eius sunt, qui 15
 aduersus potentem adiutor electus est, cuius in mari manus
 est, cuius in fluminibus dextera est, qui nuncupare patrem
 deum audet, quia est; qui ipse primogenitus est, qui excelsus
 super reges terræ, cuius semen in sæculum sæculi est, cui,
 quæ dicta sunt, non inrita sunt, cui semel sine mendacio iuratur 20
 in sancto, cuius sedis sicut sol in conspectu dei est et per-
 manet ut luna perfecta in æternum. ex huius igitur uentris
 fructu super dei sedem conlocabuntur.

20. Quomodo autem ex fructu simus uentris eius, audiamus

1 seruibo *G* 3 in saecula (*om.* saeculi) *R* semen *PTE* se*** *V*
 sedem *R* sedē *R* *ede* *V* thronum *PTE* 5 si iustificationes —
 custodierint *om.* *R* iustificationes *VPb* iustitias *Te* 9 dispargam *V*
 dispargam *RPT* 11 mei* *G* meis *supr.* *scr.* *P* 12 inrita *GV* irrita
RPT 13 ***dis *G* sedes *VRPTE* 14 perfecta in aeternum *GPe*
 perfecta manet in aeternum *VRTb* *cf.* *Sabatier II, 179* 15 uerba et
 testis in caelo fidelis, quae postea leguntur in *E*, desunt in *GVRPT*
 promissiones *GPT* promissionis *VR* eius *om.* *G* 17 patrem dñm *G*
 deum patrem *VRPT* 19 terrae ē *T* 20 dicta sunt *G* erunt
 dicta *T* sunt dicta *RP*; *V* haec ita praebet: in saeculum saeculi est,
 cuius sedes sicut dies caeli est, cui quae sunt dicta, non inrita sunt
 cui semel sine mendacio iuratur in sancto, cuius sedes sicut sol in con-
 spectu dī est *cet.* 21 sedis *G* 23 fructu *GPTR*² fructus *VR*¹ dī
 sedem *G* sedem (*sede* *V*) dei *VRPT*.

Hieremiam prophetam docentem: si, inquit, audistis huiusmodi, si peperit masculus. partum sexus iste non recipit; sed generatio, quæ a deo est, partus instar obtinuit. audiamus et Paulum parturientem in filiis procreandis, cum
 5 dicit: filii mei, quos iterum parturio. esse autem omnes nos sibi filios ipse dominus in euangelio testatur dicens: filii, remissa sunt tibi peccata, et iterum: filioli, adhuc uobiscum sum. filii itaque ipsius sunt in sede domini collocandi.

10 21. Et spei condicio præponitur: si, inquit, custodierint filii tui testamentum meum et testimonia mea, quæ docebo eos. Moyses legem scripsit, in qua testimonia dei continentur, propheta hic idem totus deuersatur in lege: et quomodo adhuc filii illius Dauid in testimoniis sunt docendi?
 15 non præsentis ætatis est sermo, sed his proprius, de quibus dictum est: confitebor tibi, domine deus, pater cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus et reuelasti ea paruulis. sed docti et manentes in his, quæ docebuntur, quid consequentur? usque
 20 in sæculum, inquit, sedebunt super sedem tuam. et qui isti sunt, qui sedebunt? nempe de quibus dictum est: et uos sedebitis super duodecim thronos iudicantes duodecim tribus Israhel.

1 Hierem. XXX, 6. 5 Gal. IV, 19. 7 Matth. IX, 2. Ioh. XIII, 33. 16 Matth. XI, 25. 21 Matth. XIX, 28.

1 ieremiã *pf&ã* R profetam hieremiam VPT decentem (sic) ex dicentem R inquit G itaque V¹ itaque V²RPT 2 partum ex partus in V istae R ista PT 3 a deo PTb ab eo GVR sed cf. Acad. p. 31 7 filii — iterum add. m. 2 in marg. infer. V filioli GVR filii PT 8 filii GRPT filii V 10 praeponitur GVRP pponitur T inquit VR inquit G om. PT 11 filii GV mea quæ GVPT mea hæc quæ R 12 scripsit GV testimonia GRPT in testimonia V 13 deuersatur GT diuersatur VRPE 16 confitebor GP confiteor VRT dñe dñs pater GV domine pater PT pater domine R 17 et terræ om. R quia GVP qui T quã R et prudentibus GRT et prudendētibus V om. P 18 ea GVPT illa R paruolis V cf. Abh. IV, 82 19 consequitur P usquæ V 20 inquit V super terram sedem V super — sedebunt om. PT 23 istrachel V.

22. Non neglegendum est autem id, quod superius et inferius dicitur. superius enim dictum est: ponam super sedem meam; nunc autem dicitur: sedebunt super sedem tuam. et hoc quid erit? nempe id, quod dicitur: omnia, quæ patris sunt, mea sunt. sedis patris sedis et filii est, quia: ego et pater unum sumus. aut quomodo intellegetur: ponam super sedem meam et: sedebunt super sedem tuam, nisi quod per concordem et non dissimilem a se innascibilis unigenitique naturam et pater in filio et filius in patre est deitatis in utroque nec genere nec uoluntate dissidente substantia, cum paternæ maiestatis gloria unigenito congenita sit? atque ob id sedem filii sedem suam pater nuncupat, quia et ex se et in gloria indemutabilis diuinitatis suæ unigenitus et uerus deus natus sit, nec contumeliam communicatarum cum eo sedium sentiat, cui ex se genito in naturæ similitudine nulla diuersitas est.

23. Dignitas deinde eorum, qui in sæculum super sedem sessuri sunt, ostenditur ita: quoniam elegit dominus Sion, præelegit eam in habitationem sibi. hæc requies mea in sæculum sæculi: hic habitabo, quoniam præelegi eam. non montem scilicet Sion desertum et inutilem legit, neque ciuitatem dirutam et euersam. locis enim deus non continetur, neque omnipotens et æterna substantia aut in desertis montium solitudinibus aut in nominibus urbium ruinis iam deformium conquiescit. sed elegit eorum requiem, de quibus dominus in euangelio ait: nemo uenit ad me,

4 Ioh. XVI, 15. 6 Ioh. X, 30. 26 Ioh. VI, 44.

1 et superius *R* 2 est *om.* *R* 5 sunt mea sunt *om.* *P* sedis patris *GR*¹ sedes patris *VR*² sed ipsa patris *P* & ipsa patris *T* sedis et filii est *GR*¹ sedes et filii est *VR*² et filii sedes est *PT* cf. *Acad. p. 69* 6 aut *GVPTe* at *Rb* intellegetur *GVR* intelligitur *PTE* 8 quod *GVPT om.* *R* 10 et filius in patre *GPT* et in patre filius *VR* 11 substantia cum paterna et (cū substantia paterna & *T*) maiestatis gloria unigenito cognita sit *PT* 12 congenita *ex* congenito *m.* 1 *R* id *om.* *V* fili *V* 13 pater *ex* paternam *m.* 2 *V* nuncupat *PTE* nuncupet *VR* 14 contumelia *P* 15 communicatarum *Te* communicaturū *VRPα* 18 ostenditur ita *RPT* ita ostenditur *E* 22 legit *RPT* elegit *E* dirutam *Rb* erutam *PTE* 23 dñs *P* 24 desertis *VRTE* discretis *P* nominibus *VRb om.* *PTE.*

nisi pater, qui me misit, adducat illum. illam Sion sanctam et caelestem Hierusalem elegit, concordem scilicet fidelium cœtum et sanctificatas sacramentis ecclesiæ animas, in quibus tamquam rationabili et intellegenti et emundata et
 5 æterna per resurrectionis gloriam domo rationabilis et intellegens et inpolluta et æterna inenarrabilis diuinitatis natura requiescat. non quod ex ea, in qua est, infinitatis suæ immensitate desistat, ut humanarum mentium angustiis coartetur; sed quia per digni se habitaculi sedem, qui ubique et idem et totus
 10 et semper est, in sanctis probabilibusque requiescat, ubi nulla offensio, non demutatio, sed in sæculum sæculi, id est in æterna tempora digna et placens habitatio sit electa.

24. Dehinc sequitur: uiduam eius benedicens benedicam. quidam translatorum interpretatus esse ita repertus
 15 est: captionem eius benedicens benedicam: tamquam uenatoribus et piscatoribus hominum effectis apostolis hæc eorum benedicta sit captio, maxime quod Bethsaida, ex qua apostoli sunt, per interpretationem linguæ hebraicæ domus uenantium nuncupetur. sed nobis sequenda est prima illa et
 20 sub Iudæorum temporibus ante domini aduentum ad ecclesiæ doctrinam consignata translationis auctoritas: uiduam eius benedicens benedicam. quanta uiduarum dignitas est et honesta unius tori conscientia et felicitis continentiae indemutata constantia! hæc enim benedicitur et benedicendo benedicitur:
 25 ex iudicio scilicet benedicentis benedictione fit digna. sed apostolus gentium doctor hortatur nos et aliud de uidua, quæ benedicenda est, sentire. lege enim non per uirtutem spiritalis

1 misit me R 5 per VPTE p supr. scr. R domo VPTE domū R et intellegens — inenarrabilis in marg. super. add. P 7 ex ea VPTE ex eo R in^m qua (n ex m?) R infinitatis suae VRe infinitas sua PTb 11 offensio, non demutatio VRP offensio, nulla demutatio e offensionum demutatio Tb 12 sit et electa V 14 quidam translatorum — benedicam om. PT interpraetatus VR 17 maxime quo V bethaida T bethaidam V 18 hebraicæ V haebraicæ R 19 uenantium P nuncupetur VRP nuncupatur T 20 temporibus — eccle in ras. m. 1 R 21 auctoritas RPT auctoritatem V 23 et felicitis — constantia om. R continentiae ex continentiam m. 2 V 24 et benedicendo benedicitur VR om. PT 25 benedictione RPT benedictio V.

efficientiæ, sed per finem obseruantię eius emortua uiduam
 eam esse, quæ ex synagoga effecta ecclesia sit, docet dicens:
 an ignoratis, fratres — scientibus enim legem
 loquor —, quoniam lex dominatur homini, in quan-
 tum temporis uiuit? quæ enim sub marito est 5
 mulier, uiuo marito uincta est legi. si autem mor-
 tuus fuerit maritus, euacuata est a lege mariti.
 ergo uiuente marito adultera uocabitur, si iunga-
 tur alii uiro. si autem moriatur maritus eius,
 liberata est a lege, ne adultera teneatur coniuncta 10
 alii uiro. itaque, mi fratres, et uos mortificati
 estis legi per corpus Christi: ut et ipsi sitis alte-
 rius, eius, qui a mortuis resurrexit. comparatione
 uiduæ, quæ mortuo marito libera, quibus uolet, nuptiis sit,
 desinente iam lege uiduam legis ecclesiam esse demonstrat 15
 Christo legitime copulandam. hanc ergo legis uiduam benedi-
 cendo benedicet.

25. Deinde ait: pauperes eius saturabo panibus.
 bonum est in ecclesia pauperes non esurire: quia, cum inops
 pascitur aut sitiens potatur aut nudus uestitur aut infirmus 20
 uisitatur aut carcere clausus requiritur, et hæc officiorum obse-
 quia ei deferuntur, qui in singulis nobis esurit et sitit et alget
 et infirmatur et clauditur quique ait: amen, dico uobis,
 quia, quæ fecistis uni ex minimis istis, mihi fecistis.
 per hanc ergo dictorum eius fidelem professionem pauperes 25
 panibus saturat. saturat autem et eos panibus, qui per humili-
 tatem cordis contemptumque sæculi se ipsos in paupertate

3 Rom. VII, 1 sq. 23 Matth. XXV, 40.

4 quonia *V* homini ex homi *m.* 2 *V* hominis *R* 6 uincta *VRPT*
 iuncta *e* 7 fuerit maritus *V* fuerit uir eius *PT* fuerit *R* euacuata
 est *supr. scr. P* 9 si autem *R* (ἐὰν δὲ cf. Sabatier III, 616) si ante *V*
 si uero *e* si autem — coniuncta alii uiro *om. PT* 11 alii *VE* alio *R*
 mi fratres *VRP* cf. *Neue Formenl. II, 188* mei fratres *T* fratres mei *E*
 12 legi *VPT* ex lege *corr. m. 1 R* 13 eius *VRT* *om. P* 14 nuptiis
 sit *VRe* nuptiis iungitur *PTb* 19 esurire *RPT* ex esuriri *m. 2 V*
 21 et hæc officiorum obsequia ei *R* ei hæc officiorum obsequia *PTE*
 23 amen *VR* amen amen *PTE* 25 dictorum eius *RPTE* dictorum *V*
 professionem *VRPTb* promissionem *e* pauperes *R* pauperes eius *VPTE*.

constituunt, quos cibo uitæ perennis explebit, sicut loco alio dictum est: diuites eguerunt et esurierunt; inquirentes autem dominum non minuentur omni bono.

26. Deinde sequitur: sacerdotes eius induam salutem.
 5 et sancti eius exultatione exultabunt. sacerdotes
 superius iustitiam induuntur; sed profectum honoris sui sumunt:
 salutem scilicet induuntur conformes effecti gloriæ salutaris,
 quia secundum apostolum de cælis saluificatorem nostrum
 expectamus, qui potens est secundum operationem efficientiæ
 10 suæ corpus humilitatis nostræ conformare corpori gloriæ suæ.
 hoc ergo salutari sacerdotes induuntur; sed et sancti exultatione
 exultabunt. superius exultabunt tantum, adhuc in humilitatis
 corpore positi et spe tantummodo æternitatis læti: ceterum
 nunc perfecta exultatione exultantes, non spe, sed ueritate, non
 15 imagine, sed corpore. est enim plerumque exultatio, quæ
 demutari solet uel casu uel infirmitate uel tempore; at uero
 hæc sanctorum exultatio ea est, ut exultatione consummatæ in
 se exultationis exultent.

27. Causa autem exultationis ostenditur: illic producam
 20 cornu Daud. cornum regni insignium est: per hoc enim
 unguentum regium regnaturis infundebatur. illic cum dicitur,
 requies significatur, de qua dictum est: hæc requies mea

2 Ps. XXXIII, 11. 8 Phil. III, 20.

1 perhennis R 4 deinde Re dehinc VPTb salutem V cf. Sabatier
 II, 260 et infr. salutari RPTE 5 et sancti eius exultatione eius exul-
 tabunt V 6 superius VPTE super R iustitiam R cf. p. 675, 1 iustitia
 VPTE 7 salutem GVR salutari PTE induantur G 8 de cælis
 GVR om. PT 10 confirmare G cf. Acad. p. 47 11 salutari RPTE
 salutaris V induuntur RPTE induantur (?) G (cf. Acad. p. 14) induen-
 tur V sed et sancti exultabunt exultabunt superius exultabunt G
 12 superius exultabunt add. m. 2 V humilitatis corpore VPTE humi-
 litate corpore G humilitate corporis R 14 perfecta exultatione VRPTE
 per profetã exultatione G 15 imagine GVR¹Te in imagine R³Pb
 16 demutari VRPT de**turi (?) G ad uero V 17 ea est Re est
 VPTb 19 illic V²PTE illuc V¹R cf. Sabatier, II, 260, infr. lin. 21
 20 c**r**m G cornu ex cornū R cornu VPT cf. p. 676, 21; 683, 1 et
 Acad. p. 41 insignium VRPT et G ut uidetur (ubi, quamquam h. l.
 multa euanuerunt, litterae insigni*** etiam nunc legi possunt) insigne E.

in sæculum sæculi. in hac igitur requie cornum Dauid, id est regnum illius, de quo prophetatur, Dauid deus producit: non illud humanum neque corruptibile nec caducum, sed illud, quod secundum requiem dei in sæculum sæculi est. et quorum erit regnum cælorum? nempe de quibus dictum est: beati 5 pauperes spiritu; quoniam ipsorum est regnum cælorum, id est, in quo æternus rex et cuius secundum Danielem regni finis nullus est, regnabit.

28. Non occultus igitur hic rex est: hunc lex prædicat, hunc prophetæ pollicentur, hunc Iohannis pænitentiae prædicator 10 ostendit. ille est enim secundum domini in euangelio dictum lucerna ardens, Christum tenebris mundi huius ostendens. omnis igitur de eo prophetia lucerna eius est, ignorantiae nostræ nocti scientiæ lumen ostendens, infideles atque inpios ueritatis luce confundens et in unigenito paternæ maiestatis gloriam 15 docens. et hoc illud est, quod sequitur: parauit lucernam Christo meo. inimicos eius induam confusionem: super ipsum autem floriet sanctificatio mea. parata lucerna est, ne ad cognoscendum eum nox ignorationis obsisteret. inimici eius confusione induentur; uidebunt enim filium 20 hominis in maiestate patris sui: et non salute, sed confusione induentur, terreni scilicet et in dedecoris corpore resurgentes; super ipsum autem floriet sanctificatio mea. exaltauit, inquit, eum deus et donauit illi nomen,

5 Matth. V, 8. 24 Phil. II, 9.

1 cornum *GV* cornu *RPT* 2 profetatur *V* profetat *Ge* prophetatur *RPT^b* producit *GRPT* producet *V* 3 illud *V* neque corruptibile *G* nec corruptibile *VRPT* 7 in quo *GPT* in quos *VRE* 8 danielem *GP* danielum *V* danibelum *T* danihaelū *R* 10 iohannis *GRP* iohannes *V* iohs *T* 13 omnis igitur — ostendens *om.* *PT* eius est *VR* est eius *E* (de *G h. l.* non constat, quia post litteras lucernae, quae etiam nunc legi possunt, quaedam euanuerunt) nostrae ex nos corr. m. 2 *V* 14 noctis *V* infide infideles *V* adque *V* 15 in *om.* *PT* unguento *V* 16 illud *V* quod *GRPT* add. m. 2 *V* 17 confusionem *GV* confusionē *R* confusione *PTE* cf. *Sabatier l. c.* 18 floriet *GVRPT* florebit *e* 20 induentur *VPTE* induuntur *GR* 21 sed *VRPT* se *G* 22 terreni *GVRPT^b* terreno *e* et in dedecoris corpore *Gb* et in dedecori (ori in ras.) corpore *R* dedecoris corpore (*om.* et in) *PT* et indecoro corpore *e* 24 inquit *G*.

quod est super omne nomen: ut in nomini Iesu
Christi omne genu flectat cælestium et terrestrium
et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia
dominus Iesus in gloria dei patris, qui est benedictus
5 in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXII.

Ecce, quam bonum et quam iucundum habitare
fratres in unum.

1. Per omnem doctrinæ ordinem gradibus scanditur; nam
10 per gradus ad superiora prouehimur. in eo enim, quod ita
cœpit propheta: ecce, quam bonum et quam iucundum,
docemur, quid bonum atque iucundum sit, ut per cognitionem
eorum in bonis iucundisque maneamus. seruata autem scienter
ea ratio prophetæ est, quod bonum iucundumque sociaret: quia
15 non omne, quod bonum est, iucundum est, neque omne, quod
iucundum est, bonum est. iucundus est luxus, sed bonus non est;
est enim in ipsa illa corporalis lasciuiæ amœnitate detrimentum
et salutis et famæ. bona est tolerantia iniuriæ, cum ad inre-
ligiositatem compellimur pœnis famis, sitis, frigoris, uigiliarum,
20 contumeliarum, dolorum, sed iucunda non est; illic enim iniuriosum
perfectæ uirtutis officium est. atque ita per hæc nonnumquam
et bonum iucunditate indiget et iucunditas solet eo carere, quod
bonum est.

1 ihu xp̄i G iesu V?RPT 2 flectat GR flectatur PTE 4 in
gloria dei GRP in gloria est dei T Explicit psals CXXX incipit psals
CXXXI (sic) G ||||| psalmus ||||| incipit psalmus CXXXII V Finit psal
CXXXI incipit CXXXU alleluia R E xp̄: tractatus psalmi CXXXI in ep̄
tractatus psalmi CXXXII P Expl de CXXXI incip de CXXXII T —
in R ea, quae secuntur, usque ad psalm. CXXXV desunt. 7 bonū est et

iucundum V h. l., infra deest, sed G bonum et q̄a^u iucundum 11 profeta G
iocundum PT (ita etiam in seq.) 12 quod G ut uidetur adque G 14 ea ratio
profetae est G ea ratio a propheta est PT quod G ut PT 18 et famae GT
famae P cum G maxime cum PT 21 adque ita G adita P et q̄ T et ita E
22 sic scripsi Acad. 38: et bono iucunditas indiget et iucūditas solet
eo carere G et bono iocunditas solet eo carere P et bonum iucunditate et
iocunditas solet eo carere Tb et bonum iocundo et iocunditas solet eo
carere e.

2. Videamus, quid illud sit, quod bonum et iucundum esse propheta demonstrat, scilicet habitare fratres in unum. non humanas cohabitationes nec terrenarum domorum communionem propheta laudauit. nam fratres ob hæc ipsa tectorum consortia dissidentes uidemus, et inimicos sæpe eiusdem domicili habitatio continet: et nonnumquam incrementum odiis ipsa la cohabitandi indignatio subministrat. sed nouit esse apostolus communem et religiosam domum dicens: ut scias, quemadmodum oporteat te in domo dei deuersari, quæ est ecclesia dei uiui, columna et firmamentum ueritatis. itaque bonum et iucundum est in unum habitare fratres. cum in unum habitant, conuentu ecclesiæ congregantur: unum fratres nuncupantur, unicæ uoluntatis caritate concordant.

3. Ad primam enim apostolorum prædicationem hoc præceptum fuisse credentium præconium legimus, quod dicitur: unum sensu eadem, uoluntate non dissonans, fide et caritate, amoris ac sententiæ unanimitate perfecta. et hoc testatur ille gentium doctor dicens: ut sitis omnes perfecti, eodem sensu, eadem sententia. et rursum: implete gaudium meum, ut id ipsum sapiatis eandem caritatem habentes, unanimes, unum sentientes, nihil per æmulationem siue per inanem gloriam contentes, sed in humilitate inuicem arbitrantes ræcellere super inuicem, non sua, sed aliorum nusquisque uestrum contemplantes. hoc apostoli

8 I Tim. 3, 15. 17 Act. ap. IV, 32. 20 I Cor. 1, 10. 22 Phil. II, 2.

1 illud sit *GPT* sit illud *E* 4 propheta laudauit *scripsi* profeta
 laud*** *G* propheta David dicit *PTE* ¶ ob *Pe* sub *Tb* (de *G h. l.* non consta
f. Acad. p. 25) 9 oporteat te *G* te oporteat *PT* deuersari *PT* diuersari *G*
ed cf. p. 237, 14 11 habitare fratres *GPT* fratres habitare *V*
 12 cum (*supr. scr. P*) in unum *PTE* quia cum in uno *V* conuentu
 ecclesiae (ecclesiae *V*) congregantur (congraegantur *V*) *VPT* conuentum
 ecclesiae congregant *e* 15 hoc præceptum *PTE* hoc magnum præ
 ceptum *V* 16 credentium præconium *om. V* 18 assensu eodem (*in*
as.) *P* 22 eadem *P* 23 abentes *P*.

gaudium est, idipsum nos sapere, amore eodem contineri, per unius sensus sententiam unanimes permanere, non per æmulationem separari, neque per inanis gloriæ studium dissidere, non sua, sed aliorum unumquemque cogitare oportere, ut ea, 5 quibus alienæ uoluntates in concordia detinendæ sint, cogitemus quod alio in loco admonet dicens: si possibile est, ex uobis ad omnes pacem habentes. ex nobis uult esse, ut, si possibile est, pax ad omnes sit. uoluntas nostra omnium amicitiiis dedita sit, si et ceterorum natura habeat pacis adfec- 10 tum; dummodo non ex nobis causa aut interruptæ aut non conseruatæ pacis existat. hoc itaque populo dei congruit, sub uno patre fratres esse, sub uno spiritu unum esse, sub una domo unianimes incedere, sub uno capite unius corporis membra esse. non enim oculus aurem odit, nec nares os exsecrantur, 15 nec manus pedem spernit. hæc enim ut officiis mutuis sibi, ita et amore dstricta sunt. hoc iucundum et bonum est, habitare fratres in unum, in eodem esse, idem esse, nec congregatione fieri nec amore diuersos.

4. Comparationem uero huius boni iucundique propheta con- 20 stituit dicens: sicut unguentum de capite, quod descendit in barbam Aaron, quod descendit in oram uestimenti eius. Aaron unguento, cuius compositio et confusio ex odoribus continetur, unctus est in sacerdotem. hanc consecrationem primi sacerdotis sui deo esse 25 conplacuit. dominum quoque nostrum inuisibiliter et incorporaliter unctum esse cognouimus, cum dicitur: unxit te

6 Rom. XII, 18. 26 Ps. XLIV, 8.

5 in concordia *ex* incordia *m.* 1 *P* 6 quo alio *P* ex uobis ad omnes — si possibile est *in marg. super. add. P* 9 si et *P* etsi *Te natura habeat PT* natura non habeat *e* 12 *inter* uno et patre *lacuna 4—5 litt. T* fratres esse sub *V ex usu Hilar.* fratres et sub *PTE* 13 unianimes *V* unanimes *PTE* sub uno capite *T¹E* sub uno corpore *V, T¹ in marg.,* sub uno corpor \equiv *e P* 16 dstricta *ex* dstricta *T* 17 ðgregatione *ex* gregatione *P* 20 de capite *VT* in capite *Prb* cf.

p. 687, 30 21 in barbam aron *P(r)* in barba aron *V* in barbam barbam Aaron *Tb* 24 primi sacerdotis sui *PTE* primum sacerdoti suo *V* 25 et incorporaliter *TE* et corporaliter *P om. V.*

deus tuus oleo exsultationis. unctio ista terrena non est, incorporea est, inuisibilis est: non de oleo ut sacerdos et propheta, non cornu ut rex, sed oleo exsultationis ungitur. opus istud lætitiæ spiritalis est et ad sacramentum cælestis unctionis exsultationis fructus adhibetur; non materies creaturæ est. quia corporalia corporalibus indigebant, Aaron myro confusione ungitur; sed id, quod corporale est, per efficientiam uirtutis spiritalis imbutum speciem olei cælestis imitatur. denique post hanc unctionem Aaron secundum legem Christus est nuncupatus, postquam unctionis confusio per id, quod a deo confundi demonstrata est, in speciem unctionis inuisibilis consecratur. ut igitur hoc myrum omnes fœtentes odores et immundos cordium spiritus, quocumque infusum fuerit, extinguit seque in omnia, in quæ infertur, odor hic suauitatis infundit, ita per hoc sacramentum unctionis infusæ et per eam omni terrenorum ac sordentium uitiorum nostrorum fœtore deterseo deo iam quod est suaue spiramus. nouit hunc suaueolentiæ spiritum beatus apostolus Paulus dicens ita: Christi bonus odor sumus deo in omni loco, in his, qui saluantur, et in his, qui pereunt; et in istis quidem odor ex morte in mortem, istis autem odor ex uita in uitam: ut odorem uitæ nos esse uiuentibus, ita odorem esse mortis his, qui in peccatis suis morerentur, ostendens. ipse autem Christi odor ex nobis bonus deo est. ut igitur placitum hoc in primo, id est Aaron, sacerdote unguentum deo extitit, quo in exemplum olei exsultationis perungebatur gratum deo ex se fidei et innocentiae odorem præbens, ita bonum et iucundum est habitare fratres in unum, per quod unanimitas uoluntatis eiusdem primis et maximis sacramentis bonorum cælestium comparatur.

5. Descendit autem unguentum a capite in barbam. barba uirilil ætatis ornatus est. neque enim nos paruulos esse in

18 II Cor. 2, 15 sq.

1 deus tuus *Pe cf. Sabatier II, 92* deus deus tuus *Tb* 2 de om. *T*
 3 ut reges ungebantur *Vr* oleo lætitiæ *Vr* ungitur *E* ungitur *T*
 ungetur *P* unctus est *Vr* 6 myrro *Tα* 7 ungitur *T* ung&^t *P*
 9 aro *V* hic *desin. cod. V* 12 mirum *P* myrrum *Tα* unguentum *r*
 17 speram' *P* 20 et ≡ ≡ istis *P* 26 gratum *PT* et gratum *e* 27 præbens *T* præb& *P* præbet *e*.

Christo oportet nisi ad id tantum, quod dictum est: paruuli malitia, non sensu. infideles autem omnes idem apostolus paruulos esse, quia infirmes ad cibum firmum manentes adhuc lactis egeant, obiurgat dicens: lacte uos potaui, non cibo: 5 non enim poteratis, sed neque adhuc potestis. de se autem ita: cum factus sum uir, dereliqui ea, quæ sunt paruuli. occurrere uero in id festinat, in uirum consummatum, in mensuram ætatis plenitudinis corporis Christi. unguentum hoc ergo in Aaron 10 barbam. id est in consummatæ fidei uirum descendit a capite. caput secundum apostolum uiri Christus est. Moyses unguentum hoc composuit et confudit; sed componendum et confundendum deus docuit, et deus mediator in lege. de capite ergo, id est de Christo descendit in barbam: et 15 ab eo descendit, cui dictum est: unguentum exinanitum nomen tuum. descendit autem in eum, qui per ætatis firmitatem indemutabilis esset fidei firmitate mansurus. descendit autem etiam in ora uestimenti. ora uestimenti ea sunt, quæ usque ad pedes defluunt, per quod ad omne 20 corpus hic unguenti odor a capite in barbam et deinde ad uestimenti ora descendit. in his autem mulieribus, quæ ungentes dominum typum ecclesiæ in euangelio prætulerunt, ita docemur, quod una caput, alia pedes unxerit; per quod unaquæque earum significatur in parte corporis omne corpus 25 unxisse. media itaque corporis prætermissa sunt. nam dum ora uestimenti et barba memorantur, omne in his corpus ostenditur.

1 I Cor. 14, 20. 4 I Cor. 3, 2. 6 I Cor. 13, 11. 7 cf. Ephes. IV, 13. 14 Cant. I, 2.

3 infirmes ad cibum *T* infirm**s* ad cibum *G* infirmis ad cibum *P* infirmi sint ad cibum *r* infirmi sumere cibum *e* manentes *PT* minime ualentes *e*, *om.* *r* 5 non enī *PT* nondum enim *rE* 6 dereliqui ea (ea *om.* *r*) quæ sunt paruuli *Gr* ea quæ sunt paruuli dereliqui *PTE* 8 plenitudinis *om.* *PT* (de *G* *h. l.* nihil constat), sed cf. Sabatier III, 799 9 in aaron barbam *PT* in barbam Aaron *rE* 11 capud *G* 13 in lege *GT* *supr. scr.* *P* 17 fidei *supr. scr.* *T* 18 in ora *PTr* (cf. Sabatier II, 261 et *infr.*) in oram *E* 19 defluant (?) *G* 21 ora *GPTr* oram *E* 22 unguentes *T* 24 unaquæque *G* quæque *PTE* 26 memoratur *a* memoratur *GPTr*.

6. Additur etiam et alterius comparationis exaequatio, cum dicitur: sicut ros Hermon, qui descendit in monte Sion. ros ab Hermon in Sion non descendet; multo enim a se interuallo hi montes diuersi sunt. neque sane natura fert, ut ros a loco in locum descendere posse uideatur. Sion autem est secundum doctrinam caelestem ecclesia, uel quae nunc est, uel quae erit sanctorum, quae per resurrectionem glorificationum et letantium angelorum cœtu frequentatur. Hermon autem mons est in Phœnice, cuius interpretatio anathema est; quod enim nobiscum anathema nuncupatur, id hebreice Hermon dicitur. fertur autem id, de quo etiam nescio cuius liber extat, quod angeli concupiscentes filias hominum, cum de cœlo descenderent, in hunc montem maxime excelsum conuenerint. sed hæc prætermittamus. quæ enim libro legis non continentur, ea nec nosse debemus: commemorata autem ob id tantum sunt, quia nos de hoc monte dei per prophetam professio commouebat. certe hodie gentes montem hunc profana religione uenerantur et interpretationem nominis sui, quod est anathema, ipsa illa impiæ superstitionis sede testantur.

7. Ros uero de cælis est, et inter benedictionum munera optari eum meminimus, cum Isaac ad Iacob ait: et det tibi deus a rore cæli et ab ubertate terræ multitudinem. ergo quia munera et benedictiones dei, quibus primum omnia, cum creata et facta sunt, benedixit, postea uero ex peccato Adæ in anathemate constiterunt, gratum deo est, ea rursum in sanctificationis sedem redire atque descendere. benedictus

21 Gen. XXVII, 28.

1 addetur *G* 2 in monte *G* (cf. *Subatier l. c.*) in montem *PTE* 3 descendet *G* descendit *PTE* 4 diuersi *P* diūsi *T* diuisi *rE* fert ut *rE* fertur (?) *G* ferret ut *PT* ros *PTrE* nos (?) *G* 5 descendere posse uideatur *r* *****re posse ***** *G* descendat *PTE* postea in *G* legi potest: ——— et quod est potius ——— cundum doctrinam. quaedam in cet. libr. excidisse uidentur. 9 nobiscum (cum in ras. *P*) *GPTab* nobis *e* 10 hebreice *G* hebraice cet., cf. *Georg. Lex. I, 2795* 13 ***tem ——— et illic ——— *pō* ——— quae *G* fort. post conuenerint similia iis præbuerat, quae sunt in *r*: et illic de concupiscentiæ suae desideriis disposuerunt. 15 de *Ge*, om. *PTa* 16 com*** *G* commouebat *PT* commonebat ed. *Basil. 1550, Par. 1572* fort. recte 18 interpretaatione *G* 19 supstitionis ex supstionis *P* testantur *PTE* certatur (?) *G* 25 anathemate ex athemate *G*.

enim homo fuit; sed post benedictionem, statim ut peccauit, statim impius fuit. sed qui mauult peccatoris pænitentiam quam mortem, uult benedictionis suæ rorem ab Hermon in Sion descendere, id est ex impietatis sede in sanctificationis
 5 locum transire. rore enim omnia uirescunt, aluntur, augentur: ita principali illa dei benedictione homo gignitur, spirat, exerescit. est ergo bonum atque iucundum, ut a gentili errore, id est a profana Hermon ueneratione descendens ad Sion, id est ad æternæ beatitudinis domum transeat et eum, qui salute
 10 omnium lætatur, oblectet ob id: quoniam illic mandauit dominus benedictionem et uitam usque in sæcula, in Sion scilicet uel etiam in unanimitate cohabitantium fratrum. benedictiones enim ecclesia sola largitur, uitam æternam unanimitas promeretur. qui dixit enim æternæ uitæ uiam pandens:
 15 diligite inuicem, sicut ego dilexi uos, non mendax est. est enim ipse ueritas, uia, uita, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXIII.

Ecce nunc benedicite dominum omnes serui
 20 domini: qui statis in domo domini, in atriis domus domini.

1. Finem sumunt cantica graduum, sed ascensionibus suis dignum. cum enim per ea ad cognitionem sacramenti cælestis scandatur, necesse est, ut postea benedictio ei, ad quem conscensum sit, debeatur. uocat igitur omnes propheta ad benedicendum dominum et tamquam consummatis omnibus uniuersos ad contestationem honoris debiti congregat dicens: ecce nunc benedicite dominum omnes serui domini. in eo autem, quod ait: ecce nunc, elaboratæ ascensionis perfectum
 30 opus esse significat, ut iam nunc benedicant, quia proficientes

15 Ioh. XIII, 34. 16 Ioh. XIV, 6.

1 statim ut peccauit statim impius *G* peccauit et statim impius *PTE*

2 sed quia *G* 3 ^uquæ *G* 5 reuirescunt *r* 6 sperat *P* 11 dñs *om. PT*
 15 sicuti *P* ñ m̄dax ē enī ipse *P* Explicit psalmus CXXXII in c̄ psalmus CXXXIII *P* Expl. de CXXXII incip. de CXXXIII *T* 24 quē *ex q. P*
 25 prophetia *Pα* 28 serui dñi *PTα* serui eius *e.*

ascenderint. benedicendus est, quia nos in excelsum prouexerit. quia fidei gradibus in sublime domus suæ eleuauerit. benedictione autem dei os peccatoris indignum est; et idcirco ait: omnes serui eius. non omnium est deo accepta benedictio, neque se promiscuus putet placere posse. soli istud competit 5 dei seruo, non peccati seruo nec sæculi seruo. omnis enim. inquit, qui facit peccatum, seruus est peccati. seruo igitur dei competit, ut dominum suum religioso ore benedicat.

2. Ac ne ipsi quidem seruo hoc erit proprium, qui se seruum nomine solo profiteatur, qui etiam nunc cunctabundus et fluctuans 10 incerto fidei uento circumferatur, cuius cogitatio et uoluntas in recordationem peccaminum et in curas uoluptatum euagetur. et idcirco cum dixisset: ecce nunc benedicite dominum omnes serui eius, adiecit: qui statis in domo domini, in atriis domus domini. qui stat, loco non mouetur. iam 15 cucurrit, iam ascendit, iam immobilis manet, iam auide bibit beatam illam prophetæ uocem: statuit super petram pedes meos; et rursum: in petra exaltasti me; et audiet tamquam Moysi sibi dici: tu autem sta hic mecum. de peccatoribus autem ita legimus: dilexerunt mouere pedes 20 suos. standum ergo est in domo domini, quia benedictio stantium placeat et stantium in domo illa sancta et cælesti Hierusalem et angelorum frequentium, ad quam per hanc ecclesiæ et conuentus nostri domum scanditur.

3. Et quia plures apud patrem mansiones sunt, benedicunt 25 dominum non solum in domo stantes, sed etiam in atriis eius. non omnis domus atrium est. domus est etiam, quidquid extra

6 Ioh. VIII, 34. 17 Ps. XXXIX, 3. 18 Ps. XXVI, 6. 19 Exod. XXXIV, 2. 20 Hierem. XIV, 10. 25 cf. Ioh. XIV, 2.

4 benedictione quae se P 9 seruo *supr. scr. m.* 1 P 10 cunctabunt^t P 11 fidei uento PT^b fidei uoto e in recordationē Te in recordatione Pb 15 domus dñi PT *cf. p. 692*, 11 domus dei nostri E 16 iā audebit beata illa prophetae uoce *dein spatio unius uerbi sine scriptura relicto in marg. adscriptum dicere* T 19 diē aut̃ sta P
^a ne circū
 21 q ≡ benedictio: stantiū P 23 frequentia^r T.

- atrium est: interior autem et familiarior atrii sedes est. interiores stabunt ergo, qui in atrio sunt, quia, sit licet dignitas in domo stare, præuenit tamen ille, qui in atrio steterit. diuersos uero esse eos, qui in domo, et eos, qui in atrio sint, alibi
 5 propheta demonstrat dicens: plantati in domo domini in atriis dei nostri floriant. maior fructus est effloruisse. et licet plantatio habeat dignitatem, præcellit tamen efflorescentium honor, quia, ut initium in plantatione est, ita gaudium boni operis in flore est.
- 10 4. Repperi autem quosdam ambiguos circa hoc: in atriis domus domini fuisse dicentes, idcirco hoc a translatoribus primis adiectum esse, quia sub iisdem uersibus sequenti psalmo continetur, opinantibus ipsis scriptorum uitio in libris hebraicis fuisse præteritum sed noui interpretes, quæ uolunt, tractent:
 15 nobis uero obsequendum est et auctoritati translationum et uetustati.

5. In hanc autem spem standi in domo et in atriis domini propheta nos hortatur dicens: in noctibus extollite manus uestras in sancta et benedicite dominum.
 20 agimus enim secundum apostolum sub principibus harum tenebrarum, et nox nos sæculi detinet, quæ per euangelicam prædicationem iam proficit in lucem. nox enim iam proficit, sicut in die decenter ambulate. in hac igitur nocte ignorantia, insidiarum, infirmitatum, concupiscentiarum, uitiorum eleuandæ
 25 manus sunt in sancta, non ad precandum et orandum tantum, sed et ad operandum. preces enim nudæ non proficiunt. eleuanda autem opera nostra sunt in dei sancta, id est in nudis uestiendis, in esurientibus cibandis, in sitientibus potandis, in adflictis consolandis, in oppressis adiuuandis, in omnibus dili-
 30 gendis. hæc enim nos in hac corporis nostri infirmitate sanctificant, hæc deo placita et sancta sunt. et hoc non ignorat

5 Ps. XCI, 14. 20 Ephes. VI, 12, 22 Rom. XIII, 12 sq.

1 interiores stabunt ^og T interior stabunt ergo P interius ergo stabunt E
 3 diuosos T 6 floriant PT florent e 7 efflorescentium P 12 sub
 isdem uerbis (sed in marg. uersibus) T salmo P 22 proficit P
 proficit T prodiit E (προέκομην) proficit P¹ proficit P²T profici-
 scitur E cf. Addenda 29 omnibus T hominibus ex omnibus m. 2 P.

propheta dicens: eleuatio manuum mearum sacrificium uespertinum. nunc enim in consummationem sæculi, quod est uespertinum, non in tauris et in hircis, sed in operibus bonis deo hostia est. Moyses nos docuit exemplo, qui, cum eleuatis constitisset manibus, uincebat, summissis uero 5 in terram uincendum populum ab hoste præbebat, ostendens per hanc formam, hostem nostrum, si terrena opera nostra sint, uincere, si excelsa uero sint, esse uincendum. eleuandæ igitur manus nostræ sunt in noctibus, ut plantemur in domo, ut in atriis floreamus. et benedicendus est dominus, id est 10 cum dei benedictione semper operandum est, ne, cum panem inopi præbeas, metu famis tristis sis; ne, cum sumptum indigenti offeras, damnum putes; ne, cum nudum ueste induas. exui te existimes. hilarem enim datorem amat deus

6. Quid autem læta et benedictiã eleuatarum manuum 15 opera mereantur, ostendit dicens: benedicat te dominus ex Sion, dominus scilicet ecclesiæ et sanctæ Hierusales et ciuitatis uiuis lapidibus gemmarum extractæ. et ut in deo uero et æterno spem omnem nostram positam cognosceremus, adiecit: qui fecit cælum et terram, eum scilicet ecclesiarum deum 20 esse demonstrans, qui cælum fecisset et terram: per dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXIV.

Alleluia. 25

Laudate nomen domini, laudate serui dominum: qui statis in domo domini, in atriis domini dei nostri.

1. Psalmus secundum simplicitatem audientium absolutus uidetur. ea enim ex maiore parte in eo continentur, quæ libro

1 Ps. CXL, 2. 14 II Cor. 9, 7.

3 tauris *ex* auris *P* 9 domo *ex* domu *P* 11 operandum *GTb*
 orandum *Pe* 12 sumptum *Ge* sumptu *P* sũpt' *Tb* 13 induis *PT*
 17 eclesiae *G* hierusales *G* hierusalem *PT* *cf. Acad. p. 28 et præf.*
 18 lapidibus gemmarum *G* gemmarum lapidibus *PTE* erit in deo uero
 aeterno ut spem *P* Explicit psals CXXXIII incipit psals CXXXIII *G*
 Explicit psalmus CXXXIII inẽ itẽ CXXXIII *P* Expl. de CXXXIII incip.
 de CXXXIII *T*.

Exodi inscripta sunt, Aegypti plagæ, Pharaonis pœna, regum
 mortes et hostilis terræ obtenta hereditas. sed si secundum
 apostolum, quæ in lege sunt, umbra est futurorum, quæ in ea
 gesta fuerunt, allegorumenæ sunt, non neglegenter audienda
 5 sunt, quia sub corporalium gestorum fide in exemplo sint spi-
 ritualium operum constituta. magnæ autem diligentiæ res est,
 uirtutem uerborum conlocatorum expendere et scire, quid cuique
 rei sub eorum, quæ dicta sunt, significatione sit proprium. ut
 enim non omnium est herbarum genera uirtutesque nosse, et
 10 si qui inperitus ac nescius in agrum his salubribus herbis
 diuitem uenerit, omnia inutilia et promiscue genita existimans
 præteribit, at uero si peritus et doctus hunc pretiosissimum in
 his germinibus agrum fuerit ingressus, omnia, quæ ab aliis
 præterita erunt, demetet et ea, quæ ab ignaris erunt neglecta,
 15 mirabitur sciens, quando utile metendorum eorum tempus sit
 et in quæ genera sanitatum his utendum sit et quantum ex
 his aut quo usque moderandum sit, sic et in diuinis scripturis
 esse intellegendum est, ut, si eas inperitæ aures et mens rustica
 audiat, tamquam otiosas et non necessarias neglegat; at uero
 20 si calens ad cognitionem dei auditor ac lector adstiterit et cui
 frequens lectio et spiritalis gratiæ donum scientiam diiudicandi
 singula intellegendique præstiterit, mirabitur omnia atque his
 secundum naturales eorum uirtutes et efficientias utetur non
 ignarus, quando quid præsumendum sit et in quam curationem

1 inscripta *G* faraonis *G* 2 hostili ^s*G* sed si *G* sed *PTE*
 4 allegorumenæ *Ge* allegorumenæ ^{rica di}*P* allegorumenæ *Tα* 5 gestorum gesto-
 rum *G* in exemplo *G* in exemplum *PTE* 9 nosse *om. G* 10 si
 qui inperitus ac nescius *GPT* si quis inperitus ac nescius *α* si quis
 inperitus aut nescius *e* 11 promiscua ⁱegeneta *P* 12 ad uero *G*
 præciosissimum *G* pretiosum *PTE* 13 germinibus *GPe* graminibus
Tb 14 præterita eunt *P* neglecta *ex* neglecta *P* 16 in quo genere
 (o et e in ras.) *P* 17 sic et in *TE* (sed *T* in marg. add. et q̄) sit
 et q̄ in *P* 18 et sic eas (?) *G* inperitæ aures *G* impiatæ aures ⁿ*T*
 impiae (ae in ras.) aures *P* impia auris *E* 20 si calens *GT* si ≡ cales *P*
 ac lector *GPTα* aut lector ^{ad}*e* stiterit *G* 22 adque *G* 23 eorum —
 utetur non *h. l. omisisse et postea inseruisse uidetur G.*

eligendum, quando ex eo corpori sanatio, quando animæ medella tribuenda sit, ne quid præproperum, ne quid inopportum ac tardum sit, sed conlatis et uirtutibus et temporibus et rebus non inperite his, quæ sibi conperta fuerint, utatur; quod quidem maxime in hoc psalmo ita esse intellegitur. incredibilem enim in modum ea rebus gestis uerba subiecta sunt, ut, cum fideliter illa, quæ gesta sunt, enuntiarent, maiorem tamen internæ et spiritalis intellegentiæ profectum ex se ita conlocata præstarent. neque tantum hæc ratio seruata est, ut res ipsæ, quæ corporaliter gestæ sunt, ad ostendendam dei magnificentiam commemorarentur, uerum etiam ut per condiciones gestorum et uirtutes nominum exemplum de se gerendis in his, quæ sunt gesta, præberent. itaque necessarium est hæc singula personis, temporibus, uirtutibus discernere, ut ea, quæ incuriosæ aures tamquam non necessaria forte perdidierint, ipsa illa ad humanæ infidelitatis medellam sanationemque referantur. et hoc ipsis rebus in psalmo docebimur, qui ita cœptus est:

2. Laudate nomen domini, laudate serui domini: qui statis in domo domini, in atriis domini dei nostri. laudate dominum, quia benignus est dominus: psallite nomini eius, quoniam suaue est. et contuendum in exordio psalmi est, quod ad laudem nos dei aduocat, cum in superiore psalmo ad solam benedictionem hortatus sit. præstare autem laudi benedictionem non ambiguum est. primus enim honor in benedictione positus est, sed

1 eligendum G eligendôm P quando ex eo GT quando ≡ ex eo P
 medella G cf. Lachmann Lucr. p. 204 medela PTE et sic infr. 4 utatr G
 5 incredibile enim mo*** (?) G (fort. incredibili enim modo) 7 illa
 supr. scr. P illa ex ea T 8 prestare P 9 seruata PTE obseruata b
 ipsae GT ipsa P 10 gesta P 11 condiciones G cognitiones PTE
 12 exempli* G 14 uirtutibus P 16 infidelitati (?) G sanationem (?) G
 17 docebimur G docebimus PTE 19 in atriis dñi dī G cf. p. 696, 18
 in atriis domus dei PTrE 21 sallite P 24 laudi benedictionem PTα
 et G, ut uidetur (ubi benedictionem etiam nunc legi potest; præstare
 h. l. = antecedere) laudem benedictioni • 25 honor r odor GPe ordo Tb
 (de litt. n et d in nostr. cod. saepe confusis cf. praef.).

consummatur in laude. et laus non incipienda confuse est, sed ordine ac modo confitenda est. hoc enim primum est: laudate nomen domini. nomen ergo domini primum laudare admonemur, quia deus cæli sit, quia deus terræ sit, quia deus mundi sit, quia deus, quod fidei nostræ et spei proprium est, Abrahæ et Isaac et Iacob sit. in his enim primum deo laus est.

3. Sequens uero præceptum est: laudate serui dominum. per cognitionem nominis dei ad scientiam eius proficimus. iam enim non nomen domini, sed dominum laudamus cognoscentes, cur deus cæli sit, cur deus terræ sit, cur deus mundi sit, cur deus Abrahæ et Isaac et Iacob sit. hæc enim primum puerilis doctrinæ rudimenta transgressi deum non iam per obædientiam subditorum, sed per inmensæ uirtutis suæ magnificentiam laudamus et laudamus serui eius; neque solum serui eius nudo tantum professionis nostræ uocabulo nuncupati, sed stantes in domo eius, iam non uagi neque erratici, sed stantium firmitate stabiliti; neque tantummodo stantes, sed etiam in atrio domini dei nostri, internæ potius et mediæ domus sede suscepti. per hunc igitur ordinem a seruis et a stantibus in domo atque in atrio laus inchoatur.

4. Laudandus deus ob id est, quia benignus est. nam ut omnipotens sit, naturæ suæ uirtus est; ut uero benignus sit, nobis necessarium est, quos corporis infirmitas et condicio originis in peccatis detinet. et quid spei est humanis delictis, si benignitas deo absit? sed dictorum ratio consideranda est; namque qui laudandus est, quia benignus est, psallendum nomini eius est, quia suaue est. psallite nomini eius, quoniam suaue est. psallite ubi dicitur, ad corporis

1 confusæ (a in ras.) P 6 habrahae P abraae T abraham r enī P supr. scr. T ergo r 10 laudemus P 11 sit post mundi om. P 13 dñm ex dñm corr. T 17 erratici PTE errantes r 18 tantummodo PTab tantum in domo re sed etiam PTE sed et r 22 quia benignus — uirtus est om. P (uoces nam ut — uirtus est in marg. infer. additæ postea erasæ sunt) 25 delictis ex dilectis P 26 deo P¹Tb dī P² dei e.

opera refertur, ut per organi nostri, id est corporis multimoda opera consonans deo fiat et apta laudatio. psallere ergo nomini eius iubemur, quia suaue est. suaue enim est deo corpora nostra conplacito ministerio probabilique famulari; uel ipsum illud potius nomen domini suaue est. 5

5. Et quid suauitatis in se habeat uel nomen eius uel ei psallere, continuo subiecit dicens: quoniam Iacob elegit sibi dominus, Israhel in possessionem sibi. initium originis Iudæorum secundum sanctificationem generis Abraham est, ad hunc enim primum dei fuit sermo; et cur potius Iacob 10 quam Abraham dominus elegit? dehinc cum idem secundum nuncupationis allocutionem sit Israhel qui et Iacob, cur iterum additur: Israhel in possessionem sibi? ordo exigebat principem electionis Abraham, non eum, qui iam tertius in electione est, Iacob commemorari. ratio quoque admonebat, 15 ut significatus Israhel in Iacob intellexeretur. quin etiam illud accedit, quod, qui Iacob est, eligitur, qui Israhel, possidetur.

6. Sed iam in exordio sermonis monuimus, illa ex rebus corporaliter gestis commemorata in psalmo esse, in quibus futuri species tamquam in speculo reluceret; ea quoque gestis 20 rebus coaptata uerba esse, quæ, cum ea, quæ gesta sunt, enuntiarent, tamen intellegentiam nobis absolutiorem eorum, quæ spiritualiter in gestis rebus præfigurabantur, adferrent. dei nomen suaue est, non uni tantum genti atque ipsi inreligiosæ, sed omnibus iam gentibus atque linguis. Iacob enim sibi elegit 25 maiorem natu supplantantem, ementem primitias cibo et desperatione uenalis, abripientem benedictionem, inpenitentem post seruitutem, deinde post luctam deum uidentem et Israhel nuncupatum. ante enim Iacob est et sic Israhel. circumspiciamus ecclesiæ corpus, quæ se per differentiam fidei et Iacob 30 et Israhel habet. et hic cætus populum legis fide supplantat, primitias eius accipit, benedictionem eius diripit secundum

1 multimodo opere (e in ras.) P 9 abraam T habrahae ex habraam
 in. 2 P 10 primum PTb om. e 11 abraam T 18 in supr. scr. P
 26 maioris (is in ras.) P supplantātē α supplantē T supplantatio (tio in
 ras.) P em̄do (o in ras.) P 27 uenalis PTαb uenales ε 30 se om. e.

domini dictum dicentis: a diebus autem Iohannis regnum
 cælorum uim patitur, et uim facientes diripiunt
 illud. Iacob est ergo, qui eligitur domino dicente: ego uos
 elegi, non uos me. Israhel est, qui possidetur, in præteritis
 5 primogenitis et benedictionibus cognitus, in seruitute multi
 temporis fidelis, in sacramento luctæ potens, in promerendis
 rursum benedictionibus pertinax, in dei cognitione et conspectu
 Israhel.

7. Nouit autem spiritus prophetiæ præpotentem hanc nominis
 10 dei in congregandis gentibus et possidendis fidelibus suauitatem
 dicens: quia ego cognoui, quam magnus est dominus.
 officio quidem oris sui propheta loquitur, sed cognitione non
 sua. uox ista eius est, qui ait: nemo nouit patrem, nisi
 filius et cui uoluerit filius reuelare; et filius quidem
 15 patrem, si cui uoluerit, reuelabit, sed magnitudinem eius nemo
 cognoscit propheta dicente: cuius magnificentiæ non
 est finis. cognitio ergo infinitatis huius ei soli erit propria,
 qui secundum perfectam originis suæ plenitudinem ipse imago
 est infiniti.

20 8. Quia ego cognoui, quam magnus est dominus:
 et deus noster præ omnibus diis. non præ diis omnibus
 illis est, de quibus infra ait: simulaera gentium argen-
 tum et aurum, opera manuum hominum: os habent
 et non loquentur; nihil enim magnum, si metallis et saxis
 25 et lignis comparatus præfertur. et quia isti dii non sunt, quæ-
 rendum est, quos deos dixerit. non enim deorum multitudinem
 ecclesia cognoscit. error hic gentium est, ut coitus et con-
 ceptus et procreationes et successiones deorum aut fingat aut
 credat. nobis autem secundum apostolum unus deus, ex

1 Matth. XI, 12. 3 Ioh. XV, 16. 13 Matth. XI, 27. 16 Ps. CXLIV, 3.
 22 Ps. CXXXIV, 15 sq., cf. CXIII, 4. 29 I Cor. 8, 6.

5 primogenitis *PTb* primogenitus *e* 9 ⁿppotentē *T* hanc *ex* hunc
T hunc *P* 10 suauitate *P* 11 cognoui *P* cf. *Sabatier II, 261* noui *TE*
 12 non sua *PTb* sua *e* 16 cognoscet *T* 25 di (?) *G* 27 coetus *PTα*
 cf. *Acad. p. 19* 28 et procreationes *GTE* ≡ ≡ procreationis *P* et
 successionis *P* fingat ⁿ*T* 29 credat ⁿ*T*.

quo omnia, et nos in ipso; et unus dominus noster
 Iesus Christus, per quem omnia, et nos per ipsum.
 unus ex uno, deus ex deo est. non recipit alterum innascibilis,
 ut duo sint; nec admittit, quod est unus unigenitus, ne deus
 sit. non sunt duo innascibiles, non sunt duo unigeniti: in eo 5
 unusquisque quod est, unus est; dum parem nec unigenitus
 habet, nec innascibilis admittit, neque unigenitus deus ex alio
 quam innascibili deo subsistit.

9. Videndum autem est, præ quibus omnibus diis deus noster
 sit. inuenio deos dici per prophetam ita: deus stetit in 10
 congregatione deorum. in medio autem deos dis-
 cernit. et hoc quidem uidetur ambiguum nec satis absolute
 enuntiare, quos deos significet. sed dominus in euangeliiis
 errore nos nuncupationis huius liberauit dicens: ego dixi,
 dii estis et filii excelsi omnes. et adiecit: si ergo 15
 illos dixit deos, ad quos uerba dei facta sunt, et
 non potest solui scriptura. indissolubilis dei sermo est,
 homines deos nuncupatos. inuenio et Moysen deum nuncupari,
 cum ei dicitur: deum te posui Pharaoni. sed et apostolus
 docuit dici alios deos, cum ait: namque etsi sunt, qui 20
 dicuntur dii siue in cælo siue in terra, sicut sunt
 dii multi et domini multi: sed nobis unus deus
 pater est, ex quo omnia, et unus dominus noster
 Iesus Christus. per quem omnia. unus quidem deus
 nobis est et unus dominus: sed multi dii sunt, qui uocantur 25
 in cælo et in terra. et quidem, si hoc deorum nomen hominibus
 secundum sententiam dei competit, multo magis angelis,
 archangelis, thronis et dominationibus, potestatibus, princi-
 patibus dignum, quos apostolus in cælo deos nuncupari monstrat.

10 Ps. LXXXI, 1. 14 Ioh. X, 34 sq. 19 Exod. VII, 1. 20 I Cor. 8, 5 sq.

12 nec satis absolute enuntiare *Tb* necessitatis absolutæ nuntiare *Pe*

13 deos *ex dñ P* 16 deos *ex dñ P* dei *om. P* 17 scribtra *G*
 18 nuncupatos *G* nuncupantes *P¹* nuncupantis (nūcupātis *α*) *P²TE*

19 faraoni *P* 28 et dominationibus *G* dominationibus *PTE* potestatibus
 principatibus *GPT* principatibus potestatibus *E* 29 ***** deos nuncu-
 pari monstrat *G* deos in caelo nuncupari demonstrat *PTE*.

12. Educens nubes ab extremo terræ fulgora in
 pluuiam fecit, qui producit uentos de thensauris
 suis. præterito thronorum, dominationum, principatum et
 potestatum, Cherubim et Seraphim, angelorum et archangelorum,
 celi, terræ, maris, abyssi miraculo in his omnia deus, quæ 5
 uoluit, fecit in cælo et in terra, in mari et abyso:
 educens nubes ab extremo terræ fulgura in pluuiam
 fecit, qui producit uentos de thensauris
 suis? an hæc tantum perfectæ in deo uoluntatis omnipotentia
 est, terras exhalare nubes, coruscare pluuiis imminentibus fulgura, 10
 alternantes spiratibus flare uentos? sed arguunt hanc opinionem
 nostram uirtutes uerborum et naturæ generum. educens,
 inquit, nubes ab extremo terræ; quid enim sibi uult,
 quod nubes educuntur et educuntur ab extremo terræ?
 exhalant quidem ualles uidæ nebulas; sed neque ualles ex- 15
 trema terræ sunt, neque quisquam nebulam id ipsum existi-
 mauit esse, quod nubem. dehinc fulgura in pluuiam
 fecit. quæ hic humani sensus intelligentia est? fulgura
 nunquam sine pluuiis uidemus et pluuias sæpe esse sine
 fulgure. non pluuiæ fulgura adferunt, neque rursum fulgura 20
 pluuias deferunt. sequitur quoque: qui producit uentos
 de thensauris suis. quæ hic humani sensus intelligentia
 est? an in concauo aliquo et communito thensaurorum loco
 conditos esse uentos existimabimus, ex quibus uenti soleant
 nunquam pretiosissima thensauri portio produci? et cum solent 25
 mutationes uentorum frequentes et incertæ sæpe et contrariæ

1 fulgora GP cf. *Neue Formenl. I, 175* fulgura TE 2 thensauris G
 thensauris PTE 3 thronuum P 4 cherubin et seraphin T 5 mira-
 culo GP¹T miracula F² 6 habysso P 10 exalare P choruscare GP¹
 alternantis spiratibus G cf. *Acad. p. 41* alternatis spiritibus PTE
 13 inquit G 14 educuntur et educuntur GTα (in G hic quoque litt. u
 ?
 ?
 milis litteræ a; *Sedlm. notauit: educantur et educantur*) = educuntur
 educuntur P deducuntur et educuntur e 15 exaltant (?) G humi-
 æ T 16 existimauit GP existimabit T 20 rursū GP *supr. add. T*
 deferunt G defundunt PTE 22 tēsauris G quæ — sensus om. G
 23 unum* G? at = ne P 25 prætiosissima G 26 et incertæ a
 (?) G.

commoueri, totiens negotiosus ad hæc deus ipsos istos, ut demutentur, ut dissideant, ex secreto diuitiarum suarum producit?

13. Sed hæc a me uolenti uirtutem et rationem dictorum ostendere ita commemorata sint, ut nihilominus inuisibilis et
 5 omnipotentis uirtutis esse intellegatur, a mari, quod est ab extremo terræ, nubes educi et inter pluuias fulgura coruscare et uentos ex occultis spiratum suorum sedibus flare. uerum quia non in his tantum omnipotentia dei est, neque in his solum, quæ uoluit, fecit in cælo et in terra, in mari
 10 et in abyssis, et in his, quæ corporaliter gesta esse memorantur, spiritalia significari meminimus: demonstrandum est nunc. quid sub his dictis per uirtutem prophetiæ intellegere debeamus.

14. In eo, quod omnia, quæ uoluit, fecit in cælo et
 15 in terra, in mari et in abyssis, quantum cognitioni nostræ permissum est, nihil amabilius deo homine est. et subest causa, ut peculiare hoc ei animal sit. mundus uerbo constitit, homo autem cum consilio efficitur, non uerbo, sed opere cogitato. fit quoque ad imaginem dei; per inspirationem etiam dei uiuens
 20 anima perficitur. legem accipit, uoluntati suæ permittitur, liber ab omnibus mundi dominus constituitur, paradisi incola est, inuidia diaboli dignus est, post peccatum misericordiæ reseruatur, omni sæculi huius ætate ad cognitionem dei eruditur, iudex angelis præparatur. reuelationem eius creatura expectat
 25 uanitati in spem et ipsa subiecta; ob pænitentiam eius ex peccato angelorum in cælis maximum gaudium est. hic ipse per sacramentum natiuitatis secundum hominem Iesum Christum adsumptus in eum est. iam ubique inreligiosum ante os eius religionem docet, iam pollutum stupris corpus continentia purum
 30 est, iam cæca quondam a cognitione dei mens Israhel facta est. iam inuidia in imitationem boni profecit, iam ebrietas in

1 commouerit *G* 3 uolente *Te* 4 ***stae (?) commemora*** *G*
 7 ***ratuum *G* spirituum *PT* 10 his***** qualiter (?) gesta *G*
 12 quod *G* 16 et subē *supr. add. P* 17 constitit *PTα* consistit *e*
 20 accipit *GT* accepit *P* uoluntatis *GP¹* 28 in dm (?) *st *G* ante
 uos (?) *G* 30 caeca *GT* ex caecam *P* israhel *G* 31 iam *pr. l. supr.*
add. P in imitationem boni profecit *P* imitatione boni profecit *T* in
 inmu (?) ***** *G*.

ieiunia exarsit, iam odium in amorem demutatam est, iam uitia in uirtutum uita perempta sunt.

15. Fecit ergo dominus omnia, quæ uoluit, in cælo et in terra, in mari et in abyssis. nihil enim in his omnibus prius homine suo habuit, ob quem etiam unigenitus eius 5 deus homo extitit; et fecit ista educens nubes ab extremo terræ. nubibus dominus præcepit, ne super spinosam et infecundam uineam pluerent: mandabo, inquit, nubibus, ne pluant super eam. cognoui et nubem, in qua locutus est deus: in columna, inquit, nubis loquebatur ad eos. 10 et testatur mihi Paulus in hac nube non hoc solum, quod legitur, intellegendum dicens: an nescitis, quia patres nostri sub nube fuerunt et in Moysen baptizati sunt? nubes hæc itaque significat doctrinam apostolicam, quæ inumbrans et a calore defendens æstum omnem futuri 15 iudicii excludit. quod autem a nouissimis terræ sint, audiamus apostolum dicentem: puto autem deus nos apostolos extremos ostendit sicut abortiuos. dominus ipse, cum de loco et dignitate inter discipulos sermo esset, ait: qui uoluerit in uobis esse primus, sit omnium 20 nouissimus. has ergo nubes deus omnia, quæ uult, faciens a nouissimis terræ educit, et hanc inumbrantem doctrinam terræ humilia exhalant.

16. Fulgura in pluias fecit. fulgur est uirtutis cælestis agnitio, et hoc ipse dominus testatur dicens: sicut 25 enim fulgur exit ab oriente et paret usque ad occidentem, ita erit aduentus filii hominis. et hoc quidem ita in domino, qui non in locis, ut corporalia, sed

8 Esai. V, 6. 10 Ps. XCVIII, 7. 12 I Cor. 10, 1 sq. 17 I Cor. 4, 9
20 Marc. X, 44. 25 Matth. XXIV, 27.

2 uita *Ge* uitam *PT^b* 5 prius *G* (prius = potius *uel* carius *cf.* *Acad. p. 35*) carius *PTE* 6 ista *G* ita *PTE* 7 præcipit *G* 8 infœcundam *T* inquit *G* nubibus *GP* nubibus meis *T* 13 in moysi = *P* in moyse *T* in mose *α cf. Sabatier III, 691* 14 nubē hanc *P* doctrina apostolica *ex* doctrinā apostolicā *P* 18 sic auortiuos *P* 21 uoluit *T* 28 ut corporalia *coni. Bened. in adn.* ut corporali *G* ut corporalis *PT* corporalibus *e.*

ubique adueniens cernetur. ceterum in singulis hodie, quicumque
 uirtutem dei adnuntiabunt, qui cognitionem eius per doctrinam
 præstabunt, fulgura in pluuias facti sunt: fulgure primum ipsi
 scientiæ coruscantes, tum deinde uerborum imbrem profundentes.
 5 et huius pluuiæ ex se profundendæ Moyses non iam spiritaliter
 per doctrinam, sed corporaliter per gloriam fulgens ita meminit:
 attende cælum, et loquar: et audiat terra uerba ex
 ore meo. expectetur sicut pluuiam dictum meum,
 et descendant sicut ros uerba mea et sicut pluuiam
 10 super gramen et ut niues super fænum. illa fulgura
 in has pluuias facta sunt, uerba scilicet uiuificantia et potantes
 inrigantia et peccaminum hieme arefacta excitantia.

17. Seruatus autem ordo est, ut post congregatas ex nouissimis
 terræ nubes, post fulgura in pluuias constituta producat uentos de
 15 thensauris suis. et quos de thensauris suis uentos producat,
 non ambiguum est, eos nempe, de quibus ait: faciens an-
 gelos suos spiritus. sunt enim angeli paruulorum cotidie
 deum uidentes. hi igitur spiritus ad salutem humani generis
 emissi sunt; neque enim infirmitas nostra nisi datis ad custo-
 20 diam angelis tot tantisque spiritalium cælestium nequitiiis
 obsisteret. opus ad id fuit naturæ potioris auxilio; et hoc ita
 esse ex his dictis docemur, quibus trepidum ac pauentem Moysen
 dominus confirmat dicens: ecce angelus meus antecedit
 te. hos igitur de thensauris suis uentos producit [tribuens in
 25 his auxilium humanæ infirmitati], ut hæc nos diuina præsidia

7 Deut. XXXII, 1 sq. 16 Ps. CIII, 4. 23 Exod. XXIII, 23.

^u
 1 cernetur (cernetr *G*) *GT* cernitur (i in ras. *P*) *Pe* 3 in pluuias
GPT inter pluuias *e* fulgure *GT* fulgora *P* fulgura *e* ipsis *GP* 5 profun-
^{de}
 denda* *G* profundem *P* 6 per doctrinam — corporaliter *om.* *G* cf. *Acad.*
^u
p. 32 7 audiet *G* 8 expectetr *G* dictum *PT* cf. *Ps.* CXLII cap. 7 et
Sabatier I, 385 adn. eloquium *E* 10 niuis *P* 11 potent^r *T* 12 et pec-
 caminum hieme arefacta *****tia (excitantia temptau) *G* *om.* *PTE*
 14 in pluuias *GPTb* *om.* *e* 15 thensauris *G* thesauris *PTE* et quos
 de thensauris suis *scripsi* et quo* de***** *G* quos *T* quos autem
E *om.* *P* 21 obsistere *G* 24 tensu*ris? *G* tribuens — infirmitati
om. *G* *uncinis inclusi*, quia hæc prætermissio non iis causis, de quibus *Acad.*
p. 32 dixi, explicari potest.

aduersus mundipotentes harum tenebrarum in hereditanda nobis salute tueantur.

18. Sequitur deinde hic ordo dictorum: qui percussit primogenita Aegypti ab homine usque ad pecus et misit signa et prodigia in medio tui, Aegypte, in Pharaonem et in omnes seruos eius. qui percussit gentes multas et occidit reges fortes: Seon, regem Amorræorum, et Og, regem Basan, et omnia regna Chanaan occidit: et dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israhel populo suo. frequenter sermo diuinus eum intellegendum esse deum cæli atque terræ et uniuersitatis creatorem docet, qui Aegyptum percusserit, mare diuiserit, Aegyptios demerserit, populum suum magnis et mirabilibus uirtutibus eduxerit, in eremo manna aluerit, eiectis gentibus in terram repromissionis induxerit. et quidem omnia hæc magnifica et præclara opera deum esse testantur; neque enim mediocris et moderatæ uirtutis est tanta gessisse: admirandus in his intellegendus est. sed docet nos apostolus cum ueneratione gestorum præformationem in his doctrinæ atque operis spiritalis agnoscere, cum lex spiritalis est, cum gesta eius allegorumenata sunt, cum sub nube patres fuerunt, cum in Moysen baptizati sunt, cum de spiritali petra biberunt, cum petra Christus est, cum postremo secundum exaltati in deserto serpentis formam exaltandus est dominus. ergo, licet illa in Aegypto corporaliter gesta sint, spiritaliter tamen nunc geruntur in nobis.

19. Aegyptus, in quo sæculi forma est, uirtutibus et plagis dei percutitur, signis portentisque terretur. plagis dei percutitur, cum iudicium suum audit, cum damnationem suam cognoscit, cum in ipso conscientiæ suæ reatu cotidie iudicatur, cum principales suas originariasque uirtutes cruci suæ dominus confixit.

1 hereditantia *G* 8 amorreorum *GP* 9 hereditatem hereditam *G*
 10 israhel *G* 11 dñm *G* adque terre *G* 12 quia *G* quia *P*
 14 heremo *GPT* manna *GP* magna *T* 19 adque *G* 21 allegorumenata *PT*
 in moyse *T* 24 in om. *T* 31 originariasque *GPF*
 rias
 originalesq; *T* crucis *P*.

locutus quoque est tamquam ad uiuentem animalemq̄ Aegyptum, ut non hebetem terram inanimamq̄ regionem, sed incolas eius, quos rationales animalesque constituerat, alloqui existimaretur: misit signa et prodigia in medio tui, Aegypte, in
 5 Pharaonem et in omnes seruos eius. in medio tui quid est? cognoscimus ex eo, quod dictum est: dominus deus autem, rex noster, rex ante sæcula, operatus est salutem in medio orbis terræ. in medio itaque orbis terræ loco, in quo dominus salutem nobis operans passus
 10 est, signa et prodigia misit, dum crucis suæ horis sol effugit, tremit terra, saxa rumpuntur. sepulera panduntur. mortui exurgunt. hæc in medio tui, Aegypte, signa facta sunt. Pharaon tuus, id est diabolus aquis necatur baptizato populo, ipse cum exercitu suo obrutus; percussæ deinde gentes multæ, extincti
 15 scilicet innumerabiles in nobis uitiorum incolatus. reges quoque fortes precepti, fortes plane.

20. Seon, regem Amorræorum, et Og, regem Basan, et omnia regna Chanaan occidit. et quid istud est? tot regna euersa sunt, tot reges extincti sunt: et horum tantum
 20 ūt memoria? fit quidem secundum gestorum fidem paucorum memoria ex plurium; sed hi tantum memorantur, in quibus, quamuis quidem res gesta cognosceretur, tamen per condiciones uirtutesque nominum spiritalis in his esset condicio subtexta. nam Seon infructuosæ arboris interpretatio est — quod enim
 25 nobiscum arbor infructuosa, id hebraice Seon nuncupatur — Amorræus uero exacerbantis. has ergo sub horum nominum significatione infructuosas in nobis exacerbantibus uirtutes deleuit, infructuosos scilicet principes, qui nos, qui exacerbabamus in dominum, obtinebant, et ob id secundum dictum euangelicum exemplo infructuosæ arboris excisos. Og uero

6 Ps. LXXIII, 12.

1 animalemq̄ quæ G 2 hebetem P hebetem T habentem GE cf. Acad. p. 41 inanimamq̄ GPT inanimemque E 12 in medio aegypto P 13 id ē zabōlus P 21 pluriū PT (subaudi memoria) pluribus E sed hii T s' in P 25 nuncupatur P 26 amorreos uero exacerbantes PT Amorreus uero exacerbans e; corr. Bened. 28 qui sec.

1. E qb T quibus P fort. quia (qf) exacerbabamus E exacerbamus PT 29 in dominum PTb dominum e.

rex interpretationem habet maceriae siue ualli, Basan uero confusionis siue pudoris. regem hunc ergo confusionis pudorisque nostri extinxit, soluens secundum apostolum maceriam uel uallum, id est, quo a cognitione dei prohibebamur, obstaculum diruens. occidit deinde omnia regna Chanaan. Chanaan maledictum esse Genesis docet et esse seruum fratrum suorum ob contumeliosam eius in patrem iniuriam. interpretatio autem nominis Chanaan motio est. quae igitur nos in uitia et in maledictam impietatem commouebant atque in nos ui sua ac potestate regnabant, dominus extinxit. quod autem per uarias uirtutes, quae in filiis obœdientiæ operantur, non regnent peccata in nobis, apostolum audiamus dicentem: non regnet amplius in mortali corpore uestro peccatum. regna ergo hæc occisa sunt: iam enim non dominantur in nobis.

21. Sed occisis his quid consequitur? dedit terram eorum hereditatem, hereditatem Israhel populo suo. data quidem terra est regum et gentium superius memoratarum, sed amissa rursus est. hodie a gentibus incolitur, Israhel ubique exul est; et quomodo terra, quae data est, hereditas est? manet ergo idem ordo, ut sub his, quae corporaliter gesta sunt, ea, quae spiritaliter essent gerenda, præscripta sint. data igitur corporum nostrorum terra in hereditatem est, quae antea erat in Chanaan maledicta, in uitia mobilis, in Basan confusionis pudorisque plena, in Amorræo exacerbans et inritans, quam possidebat in Og infidelitatis maceria, quam occupauerat in Seon arbor infructuosa. hæc igitur terra soluto infidelitatis uallo et excisa ex ea arbore infructuosa data est hereditas et data Israhel populo suo. quae autem hæc hereditatis terra sit et qui sit hic Israhel,

3 Ephes. II, 14. 6 Gen. IX, 25. 12 Rom. VI, 12.

1 uallis = P 3 uel uel ualli. id ē P uel ualli α 4 a cognitione Tb ad cognitionē Pe 5 chanaan chanaan maledictum P (ubi alterum chanaan supr. scr.) T Chanaan. maledictum Chanaan E 8 in maledicta impietatē P in maledicta impietate T 9 in nos PE in nobis T sua ta eras.) ac P 10 extinxit P 11 non Tb ne ex nec P hec e 18 hodie PTE quae hodie P² 23 in uitia Pe et in uitia Tb 29 hec israel P.

audiamus apostolum Paulum dicentem: sicut portauimus imaginem terrestriſ, portemus imaginem cœleſtis. hic eſt Iſrahel, cui terræ beatæ huius continget hereditas, cui conglorificati in domino terreni corporis ſui erit æterna poſſeſſio. hoc Chriſtianiſ eſt proprium, qui hoc in ſe nomen incolume per cœleſtis imaginem uſque ad finem retinuerint.

22. Atque ita ait: domine, nomen tuum in ſæculum. numquid a nobis optandum hoc deo eſt, aut æterna uirtuſ eget uoto noſtro, ut maneat in æternum? ut in nobis potiuſ maneat, optandum eſt; ſicuti cum dicimus: ſanctificetur nomen tuum, adueniat regnum tuum, fiat uoluntatu tua in cœlo et in terra, non utique, ut hæc deo proueniant, optamus, ut ſanctificetur, qui ſanctuſ eſt, ut uoluntatu ſua fiat, cuiuſ factum in uoluntate eſt: noſtræ hæc potiuſ rei uota ſunt, ut per egregia fidei noſtræ opera nomen eiuſ ſanctificetur in nobiſ — ait enim: eſtote ſancti, quoniam ego ſanctuſ ſum —, ut in noſ regnum eiſ adueniat, et digni æterno regno per indultam nobiſ æternitatiſ ſubſtantiam ſimuſ — quia ſpeſ uitæ eſt confiteri regnum eiſ, et dicenti ſibi latroni: domine, memento mei, cum ueneriſ in regnum tuum, reſpondit: amen, dico tibi, hodie mecum eriſ in paradifo —, ut, ſicut uoluntati eiſ in cœliſ ab indefeſſiſ et cœleſtibuſ uirtutibuſ paretur, ita et a nobiſ in terra pareatur, ne corporaliſ noſ infirmitatu ab exequenda eiſ uoluntate deflectat — in cœliſ enim indefeſſiſ cotidie uocibuſ dicitur: ſanctuſ, ſanctuſ, ſanctuſ, dominuſ deuſ ſabaoth, pleni ſunt cœli et terra gloria tua, ut nobiſ quoque nihil aliud in opere ſit, per quod ſanctificatur nomen eiſ, nihil aliud in ſpe, per quod et in noſ regnum eiſ ſperamus, nihil aliud in uoluntate, per quod ei æternæ a nobiſ laudeſ ſunt deferendæ. profectuſ hic uoti noſtri indigentiaſ reſ eſt, ut nobiſcum nomen eiſ maneat in æternum.

1 I Cor. 15, 49. 10 Matth. VI, 9. 16 Levit. XI, 44. 19 Luc. XXIII, 42 ſq. 25 Eſai. VI, 3.

6 incolome *P* 12 in cœlo *P* cf. *Sabatier III, 33* ſicut in cœlo *TE* utique ut hæc *P* *Te* utique hæc *b* 18 quia = *P* 19 uita. ã *P* 21 paradifo *P* 22 ſicut *PT* ſicuti *E* 28 per quod *hic et in ſeq. PTb*; in e *hic et infra præmittitur niſi ante per quod, ſed cf. adn. Bened.*

23. Dehinc sequitur: et memoriale tuum in generatione et generationem. non, sicut sæpe, a sæculo in sæculum neque a generationibus in generationes, sed in generatione et generationem. et hoc non de nomine, sed de memoriali. memoriale enim est memoria operum dei, quæ libro legis continentur. et quia lex et memoriale dei in generatione prima, Iudæorum scilicet, usque in plenitudinem temporum mansit, sicuti plebi Sodomæ et Gomorræ usque ad plenitudinem peccati pœna dilata est, ita mensuram omnium impietatum cum prima generatio explesset, memoriale dei et omnium operum suorum memoria in generationem alteram transiit, in Christianos namque, cum quibus hodie legis ueneratio est et prophetiæ et nomen domini.

24. Tenuit autem hunc eundem in consequentibus ordinem dicens: quia iudicabit dominus populum suum et in seruis suis consolabitur. differt iudicari et consolari et differt populus et seruus. in seruis autem consolatio, in populo uero iudicium est. populum dei Israhel secundum carnem nuncupatum esse, quis nescit? dictum autem ab apostolo est: qui in lege peccauerunt, per legem iudicabuntur. iudicabit ergo deus populum suum: sed in seruis suis consolabitur, nempe illis, de quibus dominus ait: qui credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam: qui autem non credit, iam iudicatus est. consolabitur autem dominus iudicato Israhel in seruis suis. in omnibus enim fidelibus terræ solatium habebit ex damno.

25. Voluisset enim populum suum, quem in patribus eorum Abraham et Isaac et Iacob elegerat, non iudicari: ob quem post diuersas plagas Aegyptum adfixerat, ob quem in columna ignis et nubis adstiterat, ob quem mare diuiserat, aquam e

20 Rom. II, 12. 23 Ioh. V, 24; cf. III, 18.

I in generatione et generationē Pb in generatione et generatione T in generationem et generationem e et sic infr., cf. explicationem Bened. 13 et profetie PT et prophetia E et nomen domini E nom̄ dn̄i P om. T 22 illi P 23 de P ex a corr. T 25 israhel supr. scr. P 26 terrac Tb terra Pe 31 adstiterit P.

petra eiecerat, manna e caelo miserat, legem posuerat, ueniam
 tantis sacrilegiis indulserat, tot inreligiosorum regna deiecerat,
 prophetas miserat, unigenitum suum nasei hominem uoluerat:
 sed tot tantisque beneficiis populus ingratus et colonus uineæ
 5 primus electus in ipsum dominum uineæ parricidales manus
 intulit, deum, quantum in se est, crucifixum in homine mortifi-
 ficans. sed electi sunt serui, quibus uinea fructum eius
 reddentibus traderetur, in quibus dominus iudicato populo suo
 pietatis suæ damnum consolaretur. itaque consolantur eum
 10 gentes in martyribus et confessoribus et fidelibus suis fructus
 ex se commissæ sibi gratiæ rependentes. non noua autem, nec
 huius tantum prophetae uox ista est. Moyses in præclaro illo
 Deuteronomii cantico, cum peccata populi huius et impietates
 nouissimas et fidem generationis alterius prædicaret, ait: quon-
 15 niam iudicabit dominus populum suum et in seruis
 suis consolabitur. sanctus etiam Eleazar, cum a principibus
 populi sui degustare einentitum sacrificatum cogeretur, gloriam
 martyrii sub hac eadem uoce consummat, sciens dominum in
 seruis suis uoluntatem eius operantibus iudicato populo conso-
 20 landum.

26. Conuertitur deinde ad depellendum errorem gentilium
 prophético sermone, ut stultas atque inreligiosas superstitiones
 ex ipsis superstitionum causis coarguat dicens: simulaera
 gentium argentum et aurum, opera manuum homi-
 25 num. os habent et non loquentur; oculos habent
 et non uidebunt; aures habent et non audient;
 nares habent et non odorabunt; manus habent et
 non palpabunt; pedes habent et non ambulabunt;
 non clamabunt in gutture suo neque est spiritus
 30 in ore eorum. similes illis fiant, qui faciunt ea et

14 Deut. XXXII, 36. 17 cf. Mach. II, 6, 21. 18 Ibid. II, 7, 6.

3 hominē T 13 exodi cantico P 17 degustare (re in ras.) P
 ementitū sacrificatū PT emētū sacrificatū α; e gentium sacrificatu e
 coniect. Erasm. ed. Basil. 1550, Par. 1572, sed cf. adn. Bened. 18 scriptura
 l. supr. c. septem fratres hac uoce usos esse narrat. 22 prophético ser-
 mone PE propheticus sermo T 25 oculos — uidebunt om. P 29 uoces
 non clamabunt in gutture suo in Pe infr. post in ore eorum leguntur.

omnes, qui sperant in his. frequenter et in aliis psalmis id ipsum de simulacris gentium dictum est: et prophetia omnis hoc laborat, ut humanum errorem a stultissimis his inreligiositatum studiis auertat. addunt enim plerique his impietatibus suis auctoritatem, ut pretiis metallorum honorem diis, quos sibi fecerint, quarant, auro eos argentoque formando: sed hoc tantum, quod possunt, largiuntur, imaginem scilicet oris, oculorum, aurium, narium, manuum et pedum, deos suos in forma mortui corporis adorantes, cui spiritu auolante os mutum est. oculi hebetes, aures surdæ, nares inanimæ sunt, manus dissolutæ, pedes rigentes, omne corpus immobile est. sed errorum eorum id, quod nec sperare audent, deputatur: ut eorum sint similes, quos adorant, uenerantes sint in consortio ueneratorum, ipsi simulacrorum modo emortua corpora sine uitæ spiritu relinquendi.

27. Demonstrato autem errore gentili ad doctrinæ ordinem propheticus sermo se rettulit dicens: domus Israhel, benedicite dominum: domus Aaron, benedicite dominum: domus Leui, benedicite dominum: qui timetis dominum, benedicite eum. in his nominum atque officiorum distinctionibus omnem ecclesiæ populum complexus est, sed per nuncupationum et proprietatum significationem ipsa illa officiorum merita diuisit. in eo enim, quod dicitur domus Israhel et domus Aaron et domus Leui et qui timetis dominum, aliud ab alio esse discernitur, ut secundum apostolum ad Corinthios scribentem quedam fit in nominibus distinctio, cum ait: uocatis, sanctis cum

27 I Cor. 1, 2.

1 sperant in his *PT* cf. *Sabatier II, 263* confidunt in eis *E* 2 simulacris *Pa* 3 labor et *P* 6 formando *P* 8 aurium *om.* *P* in formam *P* 9 cui spiritu auolante *T* (auolare = „ausgehen“, „fehlen“) cui spiritu euolante *b* cui, spūs (s s a m. 2) a uoluntate *P* cui spūs ē sine uoluntate *α* cui species est sine uoluntate *ed. Basil. 1550, Par. 1572* 10 inanimæ *PTb* inanes *e* 11 rigentes *ex* regentes *P* 14 emortua *Tb* et mortua *P* i emortuo *e* corpora *PTb* corpore *e* 21 distinctionib: *ex* distionib: *P* 24 et ante domus Aaron *om.* *T* 25 esse *om.* *T* 26 chorinthios *P* fit in nominibus *Tb* fit in omnibus *P* sit in hominibus *e*.

omnibus, qui inuocant nomen domini nostri Iesu Christi, ut aliud uocatos, aliud sanctos, aliud inuocantes nomen domini esse significet. nunc autem primum Israhel nuncupari uidemus, secundo Aaron, tertio Leui, quarto timentes
 5 dominum. et in Aaron sacerdotes significari non ambiguum est: sacerdos enim in lege Aaron primus fuit et exinde in successione eius sacerdotum honor mansit. in Leui autem ministros ostendi absolutum est: hæc enim tribus in ministerium electa est. reliquus autem populus, cui non sacerdotii neque
 10 ministerii. sed timoris officium est, in his, qui timent dominum, nuncupatur. docet autem nos apostolus, præ omnes hos esse Israhel, cum ait: et quotquot regulæ huic obsecundabunt, pax super eos et misericordia, et super Israhel. sacerdotes et ministros officii sui regula in eo,
 15 quod agunt, continet; sed præstat longe uoluntate magis aliquid agere quam lege. et optimum est per ministerii ordinem non solum satisfacere ministerio, sed per doctrinæ scientiam et fidei calorem ad cognitionem dei contemplationemque contendere. eum ergo, qui deum intellegens et uidens esset, quod
 20 est proprium Israhel, in primo benedicientium ordine collocauit. qui officium. in quo esset, atque honorem sacerdotis hac ipsa cogniti per fidem et contemplati dei uirtute præcelleret: quia, cum plures sint Aaron, id est sacerdotes, pauci tamen Israhel, id est qui cognitione mentis deum contemplaturi
 25 sint. reperientur. hi ergo primum ad benedicendum aduocantur, ceteris aliis post eos in eo, quo et ipsi essent, officio benedicturis. sed benedicunt deum et domus Israhel et domus Aaron et domus Leui et omnes, qui timent dominum, eum scilicet, qui est benedictus deus ex Sion, qui habitat
 30 Hierusalem, sanctum montem Sion et ciuitatem cælestem. ecclesiam primitiuorum, manentium et scriptorum in cælis, in

12 Gal. VI. 16

4 secundo (scdo T) TE scdm P 9 sacerdoti P 11 prae T p̄ P
 super (sup α) E omnes hos TE omnib (ib n. 2 in ras.) hos P
 12 quodquod P¹ 14 ministros PTe ministri b 21 hac Tε ac Pα
 22 cogniti PE, om. (sed in marg. addidisse uidetur) T.

domino nostro Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXV.

Alleluia.

Confitemini domino: quoniam bonus, quoniam in 5
sæculum misericordia eius et reliqua.

1. Non est otiosus propheticus sermo neque ex inanibus ac
superfluis causis spiritalis loquela est. si enim in uiris pru-
dentibus expectari id maxime solet, ut ea, quæ loquuntur,
grauitate eorum doctrinaque digna sint omnisque sermo non 10
sit fortuitus et uagus, sed ex rationabilibus causis profectus et
expectationi audientium utilis et auctoritati congruus disseren-
tium, quanto magis id in cælestibus eloquiis opinandum est, ut
quidquid in his est, excelsum, diuinum, rationabile et perfectum
esse existimetur. sed plerumque, immo semper, uitio nostro 15
accidit, ut, quæ legi in ecclesia audiamus, auribus atque animis
nostris longe ab his peregrinantibus neglegamus, ut per audiendi
incuriam uilescat apud nos dictorum cælestium dignitas. cum
in lectionis tempore rationes supputamus, iras concipimus,
iniurias cogitamus, luxus recolimus, stupra meditamus, tunc ad 20
hæc occupatis nobis surdæ aures sunt et hebes mens est; et
si quid forte in aures nostras eorum, quæ leguntur, inciderit,
uirtutem tamen dictorum obrutus sæculi curis animus non
sentit; et quorum intellegentiam non consequitur. leuem existi-
mabit auctoritatem. 25

2. Omnia autem, quæ in libris propheticis sunt, maximum
humanitati et salutis et doctrinæ profectum in se habent,

2 Finit psam̄ (sic) CXXXVIII inc̄pt̄ it̄ psal. CXXXV P Expl. CXXXVIII
inc. CXXXV T 5 in sæculum R in saecula E cf. Sabatier II, 263
7 profeticus G 10 doctrinaquæ P 12 expetitioni PT 13 id in
PTE id b 16 ecclesia G audiamus G audimus PTE adque G 19 rati-
ones GPT rationē e iras concipimus GT in marg. inf. add. P
20 supra meditamus G om. PTE cf. Acad. p. 36 22 si om. P leguntur
ex legentur P 24 leuem GRT ex legem corr. P 27 humanitati et G
humanae et RTE humane ≡≡ (et eras.) P.

nostrique causa uniuersa scripta sunt, ut nunc nobis institutionem uitae innocentis adferrent, nunc scientiam dei intimarent, nunc originis naturaeque nostrae cognitionem tribuerent, nunc futurorum intelligentiam non spe tantum, sed ratione praestarent, nunc causas uniuersitatis huius ortusque proferrent et humanum sensum tantarum rerum intelligentiae incapacem ad capiendam horum cognitionem uariis doctrinae generibus distenderent. partibus enim quibusdam et diuisionibus opus fuit, per quas sensim sub usu exercitationis adsiduo opinio saltem incomprehensibilis nobis huius intelligentiae posset inreperere. plures prophetae sunt, et ingenia eorum copiosaque dicta sunt. plures etiam psalmi sunt, et singulis multa et uaria congesta sunt, et quanquam omnes unam atque eandem in se doctrinae formam complectantur, diuersis tamen institutis in eandem nos scientiam uiam dirigunt, non omnia in unum congerentes — incapaces enim omnium sumus —, sed partes partibus explicantes, ut per id, quod singula cognoscuntur, proficiatur ad multa. in hoc autem psalmo, quia singulis eiusdem rei argumenta diuersa sunt, id continetur, ut causam uniuersitatis huius, id est, cur caelum, cur terra, cur homines, cur cetera sint, ex bonitate ac misericordia dei profectam intellegamus per id, quod dicitur: **confitemini domino: quoniam bonus, quoniam in saeculum misericordia eius.**

3. Ac primum in eo, quod ita ceptum est: **confitemini domino**, duplicis intelligentiae significatio adfertur: ut aut deum in confessione laudemus, quia bonus, quia misericordia

1 uniuersa ea *R* scribita *G* 2 in *P* quae post adferrent *secundum*, ita leguntur: nunc scientiam di intiment nunc futurorum intelligentiam di intiment nunc originis naturaeque nrae cognitionem tribuerent nunc futurorum intelligentiam non spe cet. 5 hortusque *R* proferrent ex proferent *P* 6 tantum *P* intelligentia *P* 8 per quas *GR* in quas *PT* 9 saltem *GPT* saltim *R* inconpraehensibilis *GR* 10 possit *G* inire *P* 11 ingenia *GRE* intelligentia *P* copiosaque dicta sunt *GR* copiosaque dicta sunt *P* copiosa q dicta s *T* copiosaque dicta (om. sunt) *E* 12 et singulis *GT* et singulis *ex* et singulas *P* et in singulis *Re* 13 adque *G* 19 quia *R* 20 ac *ex* hac *R* 21 profecta *R* 22 in saeculum *Ge* in saecula *RPT* 24 ac *ex* hac *R* confitemur *G* 25 duplicis *GPT* *ex* duplices *corr. m. 3 R.*

eius in sæcula sit, aut peccata nostra confiteamur ei ab eo indulgenda, quia bonus et cuius indeficiens misericordia sit. utrumque naturæ nostræ conueniens, ut et eum, ad cuius cognitionem nascimur, laudemus, et ei, qui bonus et misericors in sæcula sit, confiteamur peccata sub agnitione peccati. non enim confessio est, deo, qui nihil ignoret, ea, quæ gesseris, confiteri, quia professione ista deus non eget, cuius cognitioni nihil occultum est, cuius aditui nihil inuium est, cuius uirtuti nihil relicum est, extra quem locus nullus est; sed confessio est rei scilicet eius, quæ ignorabatur, professa cognitio, ex alterius iudicii opinione in alterius intelligentiæ proficiens sententiam. utile enim sibi ac iucundum quisquam esse antea existimauerat rapere, cædere, furari, superbire, potare, scortari: sed ubi hæc omnia æternæ damnationi obnoxia esse cognouit, cognitis his confitetur errorem. confessio autem erroris professio est desinendi. desinendum ergo a peccato est, ob quod peccati cœpta confessio est. ceterum extra ueniam est, qui peccatum cognouit nec cognitum confitetur.

4. Confitendum autem semper est, non quod peccandum semper sit, ut semper sit confitendum, sed quia peccati ueteris et antiqui utilis sit indefessa confessio. docet autem spiritus sanctus semper confitendum, cum ait per prophetam: iustus ipse sibi accusator est in primo sermone suo. iustus non se ex præsentibus, sed ex præteritis accusat: cui enim adest præsentium accusatio, iusti nomen aufertur. et audiamus se apostolum Paulum ex præteritis argumentem, cum

22 Prov. XVIII, 17.

1 ab eo indulgenda GRE om. PT 2 quia bonus G quia bonus est RPTE et in cuius G 3 utrumque GR utrumque enim PTe conueniens GR conueniens est PT eum om. G 4 cognitione G et si qui G 5 peccata confiteamur R 6 a deo P ignoret RP ignorat T inter ignoret et ea PT add.: sed proprie hominis est gesseris ex gesserit T 7 prof*** G p fessione R confessione PTE 8 aditu P aditu R 9 relicum G reliquum R inreliquū P locum R 10 ei scilicet P ignoratur RPT 11 iudicio P 12 sententia G iocundum R quisquam GR quisque PTE 13 potare ex putare m. I R scortari ex sortari R 15 confitetur GPT confessione confitetur R 21 utilis sit R utilis sit et G tuta sibi sit P tuta tibi sit T 22 confitendum GRT confitendo P.

ait: quia non sum dignus uocari apostolus, propter quod persecutus sum ecclesiam dei. gratia autem dei sum, quod sum. hæc est illa iusti uiri uera confessio. quæ iustitiam præsentem ex præteritorum conscientia et confessione commendat. ad quam et alibi per prophetam mone-
 5 mur: confitere, inquit, peccata prior, ut iustificeris. ad hanc ergo confessionem in psalmo uocamur: quoniam deus bonus est, quoniam in sæcula misericordia eius, confessionis nostræ hinc inpensiore maxime fide, quia,
 10 cui confitemur, et bonus est et nescit misericors esse desinere.

5. Confitemini deo deorum; quoniam in sæcula misericordia eius. ut in euangelis responsione domini ad Sadducæos docemur, non est deus mortuorum, sed uiuorum, per quem et dictum est: ego dixi. dii estis et
 15 filii excelsi omnes. non dignatur deus corruptibilium et mortuorum deus esse, sed eorum, qui in cælestem gloriam transformandi, exuti uetere homine terreno nouum eum, qui in cælis est, induerunt, qui conformes erunt corpori gloriæ dei. et deos hos effici, licet et fidei eorum meritum exigat,
 20 tamen ea maxima causa est, quoniam in sæcula misericordia eius. non ille eguit deorum deus nuncupari, sed bonitatis et misericordiæ suæ est. ut deos faciat honorem nominis sui ex adfectu misericordiæ et bonitatis inertiens.

6. Confitemini domino dominorum: quoniam in
 25 sæcula misericordia eius. deos plures nuncupari siue in cælo, siue in terra apostolus docuit. ut non solum humanæ

1 I Cor. 15, 9. 6 Esai. XLIII, 26. 13 Matth. XXII, 32. 14 Ps LXXXI, 6.

1 qui *ex* quia *R* 2 dei *post* ecclesiam *om.* *PT* 3 quod *GPTe* id quod *Rb* ueri uera *PT* 6 inquit *G* peccata *G* peccata tua *RPTe* 7 quoniam *dñ* bonus est *GRe* quoniam bonus est *P* quoniam bonus *Tb* 8 saecula *Ge* saeculum *RPT* 9 *sic R*, hinc inpensiozem maxime fidem quia cui *G* hunc inpensiore maxime fide inuocantes quia cui *P*, *T* *inter* eius — confitemur *habet lacunam, sed in marg. add.:* confessionis nostræ hunc inpensiore maxime fide inuocantes *cf. Acad. p. 43* 13 saduceos *P* sed uiuorum *in marg. habuisse uidetur T* 17 nouum qui *PTb* 18 est *om. Rb* erunt *om. R* 19 et deos hos effici *RPE* et ut deos hos efficiat *T* licet et *scripsi* licet et ut *Pb* licet *RTe* 20 maxima *RPb* maxime *Te* in saeculum *PTE* 24. quoniam — eius *om. PT*.

naturæ istud, sed spiritali competere uideretur, cum ait: sed
etsi sunt dii, qui nominantur, in cælo et in terra,
per cæli et terræ significationem utrique naturæ nomen hoc
competens esse demonstrans. idem quoque apostolus deum
dominum dominorum significat, cum ait: rex regum et
dominus dominantium; dominatus in uiles et in degeneres
indignus deo est. rex ille regum est et dominus dominorum,
ut est deus deorum. et deos quidem quos significet, non amb-
iguum est; de quibus dixit: deus stetit in synagoga
deorum. reges autem idem apostolus absolute ostendit
dicens: iam sine nobis regnatis, et utinam regna-
retis. reges sunt, in quos non regnat peccatum, qui domi-
nantur corporis sui, quibus est iam huius subditæ et subiectæ
sibi carnis imperium. hi ergo reges sunt, et horum deus rex
est. hi etiam domini sunt, qui non erunt serui peccati: quia
qui facit peccatum, seruus est peccati. dominandum
ergo peccato est, non seruiendum. domini autem sunt, qui
hæc peccati corpora dominationi suæ per subiectionem uitiorum
suorum peccatorumque subdunt. nouit se esse apostolus cor-
poris sui dominum, cum ait: subicio enim mihi corpus
meum et in seruitutem redigo. qui in seruitutem
redigit, domini necesse est iure in seruitutem eum, qui serui-
turus est, redigit. horum ergo talium dominorum deus dominus
est, uocans eos per spem æternitatis, ut domini sint, ut his
dominis deus dominus sit: et hoc non ob aliam causam nisi

1 I Cor. 8, 5. 5 I Tim. 6, 15. 9 Ps. LXXXI, 1. 11 I Cor. 4, 8.
15 Ioh. VIII, 34. 20 I Cor. 9, 27.

4 dñm dominum dominorum significat cum *R* deum dominum domi-
norum esse significat cum *e* dominum dominorum esse significat cum
Tb dño dñorum esse significatum *P* 6 dominantium *PTE* dominorum *R*
cf. Sabatier III, 879 in uiles et in degeneres *Rb* in uiles et degeneres *e* in
illis et indederis *P* in uilib: et in degenerib: *T* 8 et = deos = qui-
dem *R* 10 absolutæ *R* 12 in quos *RPE* in qb: *T* 13 corporis sui
R corporibus suis *PTE* *cf. p. 258, 2 et Draeger Synt. I, 494* iam
huius *scripsi* in huius *Ra* huius *Erasm., ed. Basil. 1550, in* ^{us} *P* in
ius *Tb* 19 nouit *RE* nouit autem *PT* 20 dominū *ex* dum *P* 23 redi-
git *R* *cf. Arch. 1885 p. 318 et Stud. 1889 p. 322* redigat *PTE* 24 ut
his *R* ut ¹ his *PTE*.

ob id, quia in saecula misericordia eius: donans nobis per aeternae misericordiae suae benignitatem, ut, effectis nobis dominis, digni simus, quorum ipse sit dominus.

7. Qui fecit mirabilia magna solus. in plurimis quidem humanorum operum gestis multa magna et mirabilia extiterunt, sed quidquid in his gestum est, ad eum refertur. cuius uirtus illa gessit. multa mirabilia Moyses in Aegypto egit: sed testimonium magi incantatoresque perhibent, quia in operibus illis digitus dei est, sicut scriptum est: dixerunt ergo incantatores Pharaoni: digitus dei est hoc. ex quo ostenditur uirtutem dei per Moysen operatam fuisse. cuius tum illa ministerio gerebantur. magni quoque miraculi illud fuit tum, cum dicente Iesu Naue sol stetit contra Gabaon. et luna contra uallem Elom. nescio, quid hoc mirabilius effici possit, cum in uerbo hominis sol et luna in diei unius moram ex cursus sui lege detenti sunt. sed uirtutis huius auctorem scriptura mox addidit dicens: non fuit dies talis neque prius neque postea, ut sic exaudiret deus hominem: quia dominus expugnauit in Israhel. in eo enim. quod Iesus exauditus est et pugnabat deus in Israhel. uirtus eius in gestis, qui et pugnabat et exaudiuit, ostenditur.

8. Qui fecit caelos in intellectu: quoniam in saecula misericordia eius. faciendorum caelorum sola misericordiae suae causa est: neque enim eguit, ut fierent. sed qui bonus est, in id uniuersa fecit, ut plures bonitatis suae copiis uterentur. fecit autem caelos in intellectu, non inrationabiles. neque informes, neque confusos et inordinatos. sed cum

9 Exod. VIII, 19. 14 Ios. X, 12. 17 Ibid. 14.

1 donans PTE dominans R 2 per aeternae RE per aeternitatem PT nobis dominis RTE nobis dñi P 3 ipse RE spei PT 6 quicquit R 7 in egypto R 10 farahoni R farao (pharao T) PT 13 nauae R st& = - (it eras.) P 14 elom PT hellom R Haylon E cf. Sabatier I, 413 adn. 15 moram RTE mora P 17 addidit dicens RE addit & dicens T addens dicens (& supr. scr. n. 2) P 18 dñ Re (θεός LXX) dominus PTb 19 expugnauit in hisrahel R cf. Sabatier I, 413 adn. pugnauit pro israhel PTE 20 exauditus RE auditus PT et pugnabat RTE et expugnabat P 22 in saeculum PTE 23 caelorum Re om. PTb.

regionem cognitionis suae qui infinitus est collocaret, caelo superiore atque primo eadem cum ratione collocato terminum quendam uirtutibus, quae primae ad cognoscendum se gignerentur. inclusit. neque enim gignendae creationes uirtutem inconspicibilis dei ferre potuissent, nisi naturae temperationis obiectu 5 sedem hanc moderatae ad infirmitatem habitationis incoherent, aquis etenim eleuatis ipsam illam primi caeli naturam temperauit, quae superni dei accensa uirtute nequaquam ab inferioribus esset patienda naturis.

9. Caelum uero inferius non uniforme, sed multiplex tetendit: 10 quod totum firmamentum nuncupans ualida ad sustentationem aquarum superiorum temperationemque aeris nostri firmitate solidauit. et ideo plures caelos doctrina prophetica prodidit, quia necessarium naturae nostrae fuit, per momenta quaedam et profectus rationabilium moderationum regionem hanc indulti 15 nobis ad praesens habitaculi temperari.

10. De numero uero caelorum nihil sibi humanae doctrinae temeritas praesumat. apostolus usque ad tertium tantum caelum sese raptum intellegit. plures quidem thronos, dominatus, potestates, principatus connumerat, quibus necesse est proprias 20 sedes habitationis congruae deputari. sed et alia, quorum cognitionem futuris temporibus promittit, esse significat, cum ait: et super omne nomen, quod nominatur, non solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro. sed de numero apostolus nihil docuit; et nescio an tacuerit, an 25

23 Ephes. I, 21.

1 cognitionis suae *RTe* cognitioni suae *bP* 2 eadem cum ratione *temptari* (cf. p. 718, 26 et ibi adu. Bened. „ratione moderante ordinatos“) eademque ratione *R* eodemque in orbem *PTE* collocato *PTE* collecta *R* 3 primae *Rb* primū *PTe* 7 ipsam illam *RTE* ipsū illū *P* 8 supni *Re* circumfusi *PTb* ab inferioris *P* 10 uniformae *R* 13 solidauit *R* 21 sedes habitationis congruae deputari *RTE* sedes habitationes congrue demutari *P* sic *RPb*; sed et aliquā cognitionem futuris temporibus promittit ^{et} esse significat cum ait *T* sed et aliquorum cognitionem futuris temporibus promittit esse, qđ significat, cum ait e 23 nomen *RE om. PT* 24 sed de *RTE* sed etiam de *P*.

ignorauerit. nunc enim et professus est se ex parte cognoscere, et tamen, cum raptus ad caelos est, audisse se, quæ non sint loquenda, testatur. nobis sufficit plures caelos scire esse, quippe cum et caeli caelorum et aquæ, quæ super caelos sunt, laudent
5 dominum.

11. Sub inferiore autem superioris circuli caelo, quod firmamentum nuncupauit, terram inferius collocauit; quam mediam suspendens et confirmans ita manendi sede moderatus est, ut paribus undique mensuris ponderibusque librata et substrata
10 consisteret, ut is, qui infinitus est deus, primo illi superioris caeli circulo supereminens æqualibus ex omni transfusione sua spatiis omnia, uirtutis suæ spiritu in usum ac naturam animantium temperato ea, quæ crearentur, attingeret. apostolus enim ait: quia in ipso enim uiuimus et mouemur et
15 sumus; per quod ostenditur, terram in spiritu eius, tamquam in transfusi spiritus ambitu, constitisse, cum in deo omnes et uiuamus et moueamur et simus. quod autem in omnia temperationis spiritu transfusus et penetrans sit, docet propheta dicens: spiritus dei repleuit orbem terrarum; itaque
20 intus atque extra, ambitu atque aditu et circumfusus et transfusus ostenditur.

12. Quod autem terra non sit in unam demersa regionem, consequenter spiritus sanctus ostendit dicens: qui firmauit

4 Ps. CXLVIII, 4. 14 Act. ap. XVII, 28. 19 Sap. I, 7.

1 cognoscere *Rb* cognosse *T* cognouisⁱⁱⁱ (uis in *ras.*, se *supr. scr.*) *P* cognouisse *e* 6 firmamentō^o *P* 7 mediam *RT* media *P* 8 sede *Re* sedem *PTb* sic *Re* (nisi quod in *R* ut paribus [i in *ras.*] — lib = rata — ut is *ex* ut his —; in *e* circulo circumfuse supereminens), in *PTb* haec ita leguntur: ut paribus undique mensuris medietatem circuli, quo conclusa est, obtineret, ut is, qui infinitus est, primo illi superioris caeli circulo circumfusus (circumfusōs *P*) æqualibus ex omni circumfusione sua lineis omnia *cet.* 14 quia in ipso enim *R* quia in ipso *PTE* 15 in spū eius *Re* in medio eius *PTb* tamquam in transfusi *RE* tā in circūfuso *P* tamen circumfuso *T* 17 in omnia *RE* omnia *PT* temperationis *Re* temperationis suae *PTb* 18 spiritu *RTE* sp̄s *P* penetrans *T* 19 spiritus dī *RTE* sp̄s autem dī *P* reple = = t *P* itaque *Re* per quod *PTb* 22 demersa *ex* demersam *R.*

terram super aquam: quoniam in sæculum misericordia eius. altius nos querere ratio tractatus præsentis et loci non sinit. satis sit terram super aquas pendula firmitate consistere, ex prophetica auctoritate didicisse, inumbratam cæli temperioris obtentu. hoc firmamento, quod extensum tamquam 6
pellis et solidatum tamquam fumus aquas supernas infernasque discernat. certe aquis pendulam contineri et in hoc, sicut in omnibus, ea causa est. quoniam in sæcula misericordia eius.

13. In eo autem, quod sequitur: qui fecit luminaria magna solus: quoniam in sæcula misericordia eius, 10
non id intellegendum est, ut extra sapientiam et uerbum et uirtutem, id est unigenitum deum dominum nostrum Iesum Christum ea fecisse credatur, quippe qui ex persona sapientiæ dixerit: ego eram apud eum disponens. sed qui disponebat, ab eo, cum quo disponebat, et genitus et natus est. 15
cum autem opera filii opera patris sint, et pater operetur in filio et per id enim, quod ait: pater, qui in me est. ipse opera sua facit et rursum: ego opera patris facio, solus operatur in eo et per eum operando, quem genuit.

14. In ceteris uero absoluta ostendendæ misericordiæ dei 20
doctrina est, ut sciamus omnia non ob aliam causam. nisi quia semper deus misericors sit, esse perfecta. de his autem, quæ de Aegypti negotiis intellegi spiritaliter oportent, tractatus psalmi anterioris, in quantum exsequi ualuimus, complexus est; ad quorum confirmationem etiam hoc, quod in psalmo hoc dictum 25
est, accedit: qui diuisit mare rubrum in diuisiones: quoniam in sæcula misericordia eius. unam diuisionem rubri maris liber Exodi docet dicens: et fecit mare

14 Prov. VIII, 30. 17 Ioh. XIV, 10. 18 Ioh. X, 37. 28 Exod. XIV, 21

1 aquam *RP* aquas *TE* 4 inumbratam *RPTab* inumbratum *Lips.*
5 tēpationis α firmamento *P¹Tb* firmamentū *P²Re* 7 sicut *R* sicuti
PTE 8 saecula *Re* saeculum *PTb* 10 qm in *R* saecula *R* saeculum
PTE 11 non ad id *R* 16 operetur *RTE* operatur *P* 17 & per id
enim quod *R* (de enim = scilicet cf. *Hartel Lucif.* p. 361 et *infr. Ps. XXXIX*
cap. 11) per id enim quod *e* per id quod *PTb* 22 semper deus *Re*
deus semper *PTb* esse *Re* fuisse *PTb* 23 oportent *R* cf. *Georg. Lex.*
II, 1214 oportet *PTE* 26 accedit *P* 27 in saecula *R* in saeculum
PTE 28 docet docens *R*.

siccum, et diuisa est aqua: et quomodo nunc rubrum
 mare in diuisiones diuiditur? nisi quia existimo sub relatione
 gestorum spiritualis doctrinae ordinem contineri. euadentes enim
 Aegyptum, quae saeculi forma est, et ad terram repromissionis,
 5 quam secundum euangelium beati hereditabunt, euntes per
 rubrum mare, id est per eiusdem huius saeculi turbidos aestus
 et fluctuantes motus transibimus, in quo plures ad iter diui-
 siones sunt. aliis enim per ieiunia iter est, aliis per pudicitiam,
 aliis per eleemosynam, per fidem, per spem, per caritatem.
 10 et haec omnia diuersas necesse est habeant diuisiones huius
 maris transeundi, omnibus tamen per has uiarum diuisiones
 iter saeculi transituris.

15 15. Conclusio autem psalmi, ut haec omnia de futuris in-
 tellegantur, maiore fide firmat, cum ait: in humilitate
 nostra memor fuit nostri dominus: quoniam in
 saecula misericordia eius. et redemit nos de manu
 inimicorum nostrorum: quoniam in saecula miseri-
 cordia eius. qui dat escam omni carni: quoniam
 in saecula misericordia eius. confitemini deo caeli:
 20 quoniam in saecula misericordia eius. non enim
 tantum memor fuit humilitatis humanae deus, cum ad liberan-
 dum populum ex Aegypto Moysen ducem legit, sed perfectius
 memor fuit humilitatis nostrae, cum ipsam humilitatem nostram
 corporeus natus adsumpsit, cum hoc humile terrenumque corpus
 25 gloria in se naturae caelestis absorpsit. neque tunc redemit de
 manu inimicorum, cum eos a dominatu Aegyptiorum exemit —
 nam postea inimicis subditi sunt et hodie iure alieni imperii
 coercentur — sed redemit nos, cum se pro peccatis nostris

2 relatione *ex* reuelatione *T* 3 gestorum *ex* gistorum *R* 4 q sae-
 culi *T* 5 per rubrum mare *RPT* per mare rubrum *E* 7 transibimus
Rb transiuimus *P* transiuimus *Te* 9 eleemosynam *Ra* elemosinam *T*
 aelemosinā *P* 14 maiore fide firmat *RE* maiorē firmat fidē *PT*
 humilitate *ex* umilitate *m. I R* 15 in saecula *R* in saeculum *PTE*
 16 et redemit — omni carni, quoniam in saecula misericordia eius *om. R*
 nu
 de ma *P* 19 confitemini — misericordia eius *om. PT* (*hic uersiculus*
ertat in R) 21 tantum *RPe* tunc tantum *Tb* 22 legit *RPT* elegit *E*
 25 absorpsit *RE* absorpsit *T* in *marj.* absorpsit *P* assūpsit *T* in *text.*
 28 coercentur *RPT* nos *RTE om. P.*

dedit, redemit nos per sanguinem suum, per passionem suam,
 per mortem suam, per resurrectionem suam. hæc magna uitæ
 nostræ pretia sunt. magno enim, ait apostolus, redempti
 estis, et redempti ab inimicis, a diabolo, ab angelis eius, a
 filio perditionis, a principibus æris, a mundi potentibus, ab
 inimica morte. et redemit dando escam omni carni: qui dat
 escam omni carni. omni carni, id est quæ redempta
 est, dat escam incorruptam, æternam, panis uiui, panis celestis.
 et in his singulis, quod humilitatis nostræ memor est, quod
 redempti sumus, quod omnis redemptorum caro escam accipit. 10
 ea causa est: quoniam in sæculum est misericordia
 eius; ob quod ei confitendum: confitemini deo cæli, quoniam
 in sæculum misericordia eius, quod cælum, quod terra, quod
 cetera sunt, et ipsam illud, quod sumus, qui non fuimus,
 quod erimus, quod non sumus, causam aliam non
 habet nisi misericordie dei: quia ad consortium bonorum
 suorum nasci nos uoluit ille, qui bonus est, unus enim
 bonus est, ait dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus
 in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXVI.

Super flumina Babylonis illic sedimus et fleuimus,
 cum recordaremur Sion et reliqua.

1. Captos secundum Hieremie prophetiam Iudeos in Babylo-
 niam deductos fuisse, non obscura cognitio est. neque dubium

3 I Cor. 6, 20. 17 Matth. XIX, 17.

2 per mortem suam *Rb* per mortem *e*, *om* *PT* 3 redempti estis
RP cf. *Sabatius III, 676 adu.* pretio redempti estis *TE* 4 diabolo *P*
 6 dando escam *RPT* escam dando *E* 7 inter omni carni et omni carni
supr. ser. R \overline{qm} et \overline{c} : 9 quod humilitatis nostræ memor est *RE*
om. PT 11 in s. eculum est *G* in saeculum *PT* in saecula *R* 12 uerba
 ob quod ei — misericordia eius, quæ sic leguntur in *GR*, *om. PT* 13 quod
 cælum *G RTE* et quod cælum *P* 15 causam aliam *RPTE* cuius
 familiam (?) *G* 16 ***ericordia *G* quia *RPTE* αb qui *G P⁹e* 17 unus
 enim bonus est ait *GR* unus enim bonus est *e*, *om. PT* 19 in saecula
 saeculorum amen *G PTE* in saecula amen *R* Explicet psalmus CXXXV
 incipit psalmus CXXXVI *G* Finit psal CXXXV incipit CXXXVI *B*
 Exp træt psalmi CXXXV inc træt psalmi CXXXVI *P* Expl. de CXXXV
 inc de CXXXVI *T* 22 sion *R* cf. p. 726. 2 tui Sion *E* 23 ieremie *Rb*
 Iudeos in *GR²* Iudeos et in *PTE* 24 cognitio est *GRE* cognitio *PT*.

est, per hunc eundem psalmodum librum potuisse captiuitatem
 populi prophetari. nam et in alio psalmo manifestum est
 absolute eersionem gentis huius atque urbis prophetatam
 fuisse, cum dicitur: deus, uenerunt gentes in here-
 5 ditatem tuam, polluerunt templum sanctum tuum,
 posuerunt Hierusalem uelut pomorum custodiarium.
 et in hoc quoque praesenti psalmo idipsum significari uidetur,
 maxime cum quibusdam placuerit eum tamquam Hieremiae
 titulo inscribi, quia ab ipso sit, antequam accidit, denuntiata
 10 captiuitas. certe cum Hebraeis senioribus secundum cognitionem,
 quam ab his adepti sumus, psalmus hic sine inscriptionis
 istius titulo est.

2. Non dubium autem est omnia, quae in patres aut per
 patres nostros gesta sunt, formam futuri in his, quae gesta
 15 sunt, praetulisse. et idipsum ita esse, hic quoque psalmodum
 liber testis est. namque cum in septuagesimo et septimo psalmo
 omnia, quae in Aegypto atque in deserto et in ceteris deinceps
 locis gesta essent, recenserentur, ea ipsa parabolica esse
 ita demonstrata sunt: adtende, populus meus, in legem
 20 meam; inclinate aurem uestram in uerba oris mei.
 aperiam in parabolam os meum, loquar propositiones ab initio.
 per id enim, quod et parabolae et propositiones sunt, rerum
 futurarum effectibus comparantur. apostolus quoque docet ea
 ipsa, quae gesta sunt, in praefigurationem
 25 gesta esse, dicens: quia lex umbram habet futurorum
 bonorum et: omnia in praeformationem acciderunt
 his: scripta sunt autem propter nos, in quos fines

4 Ps. LXXVIII, 1. 19 Ps. LXXVII, 1 sq. 25 Hebr. X, 1. 26 I Cor. 10, 11.

2 populi *GRT* populo *P* 3 absolutae *R* gentis huius *G* gentis
 istius *RPTE* adque *GR* orbis *G* 6 uelud *R* custodiarium *GRT*
 custodiarum *P* custodiam *E* cf. *Abh. IV, 78* 7 et *GR om. PT* 10 hebreis
^{bu}
G haebraeis *R* senioribus *om. PT* 11 inscribitio*** *G* 13 in patris *T*
 14 formam — gesta sunt *om. G/PT* (in *T* lacuna relicta est) formam
 futuri *R* futuri formam *E* 17 omnia *G* omnia ea *RPT* egypto *G*
 18 esse *GRT* esset *P* 19 adtende *GRPe* attendite *Tb* 20 inclinatae *R*
 21 in parabolam *G* in parabola *R* in parabolis *PTE* propositione *G*
 22 quod *GRT om. P* 24 in praefigurationem *GRP* in praefiguratione *T*.

sæculorum deuenerunt. gesta igitur ipsa illa in exemplum et scripta in doctrinam sunt.

3. Itaque et hanc corporalem populi captiuitatem referri in exemplum spiritalis captiuitatis oportet. captæ enim mentes nostræ sunt corporum sæculique dominatu, captæ a dæmonibus sunt iure uitiorum, quæ imperium in nos suum per diuersa ministeriorum genera exercent, dum nos ebrietas possidet, dum luxus subigit, dum auaritia deuincit, dum ambitio occupat, dum maliuolentia obtinet, dum ira usurpat, dum omnia in nobis regnant hæc incentiua uitiorum. uenit enim dominus secundum prophetam captiuitatem auertere, cum dicitur: prædicare captiuis remissiones. uenit ligatos soluere, cum ait: hanc filiam Abrahamæ, quam ligauerat satanas decem et octo annis, nonne oportuit solui in die sabbati? uenit seruientes in libertatem reducere dicens: amen dico uobis, quoniam omnis, qui facit peccatum, seruus est peccati. seruus autem non manet in domo in æternum, filius autem manet in æternum. si ergo uos filius liberauerit, uere liberi eritis. capimur ergo et ligamur et seruimus, non tam corpore, quam et mente. et mihi in præsentī psalmo omnis uirtus et ratio uerborum non tam corporalem captiuitatem tractare, quam spiritalem uidetur. ea enim et in querellis et in locis et in rebus et in nominibus momenta sunt, ut spiritalem potius captiuitatem hæc lamentabilis prophetæ querella significet.

11 Esai. LXI, 1. 13 Luc. XIII, 16. 15 Ioh. VIII, 34 sq.

1 ipsa illa *Re ipsa PTb* 2 in doctrina *P* 6 uitiorum quæ *Tb* potiorum quæ *Re* potiorūque *P* 7 ministeriorum *ex* misteriorum *P* 9 maliuolentia *RPTα* maleuolentia *ε* ira *ex* ara *m. / R* 11 auertere *GPT* euertere *R* 12 remissionis *G* remissionem *RPT* legat**s G* 13 hanc f**** *G* hanc enim filiam *RPT* ligauerat *GRI²T* legauerat *P¹* 15 reducere *Re* deducere *PTb* 17 in domo *GPTTE om. R* 18 filius autem **** *G* filius manet *PTE* filius — in æternum *om. R* si ergo uos filius *R* si ergo filius uos *PT* si uero filius uos *E* 23 quærellis *R* in locis *Re* in incolis *PTb* et in nominibus *TE* et in omnibus *R* = = = omnibus *P* 24 lamentabilis *RE om. PT* 25 quæll = ella *R (sic)*.

4. Super flumina Babylonis illic sedimus et fleuimus, dum recordaremur Sion. in salicibus in medio eius suspendimus organa nostra. affectus humani sensus iste est, ut inter iniurias præsentium calamitatum
 5 ad præteritorum bonorum recordationem ingemescat. contem-
 plemur enim animo captam Hierusalem, seruietes dominis
 victoribus reges. subditos antistitibus gentilium impietatum
 sacerdotes, ereptum omnibus ius matrimonii, substratum libidini
 Babyloniorum captæ uirginitatis pudorem, et ex gemitu eorum,
 10 qui perpessuri ista erant, proclamasse digne prophetam existi-
 mabimus: super flumina Babylonis illic sedimus et
 fleuimus, dum recordaremur Sion.

5. Sed quia Sion illa æternæ beatitudinis sedis est, et mater
 cælestis nobis Hierusalem est, frequentium angelorum et primi-
 15 tiuorum in caelis conscriptorum ciuitas sancta, et illa Babylon
 ciuitas confusionis et irrationabili motu turbulenta, quæ, ut
 Genesis docet, a confusarum linguarum hominibus nuncupata
 Babylon est — illic enim loqui uniuersarum gentium linguis,
 cum unus omnium esset sermo, cœperunt, et ipsum illud Ba-
 20 bylonis uocabulum interpretationem habet confusionis — quis-
 quis ergo in crimine primi parentis Adæ exulem se factum
 illius Sion recordabitur, in qua sine cupiditate, sine dolore,
 sine metu, sine crimine uita est, et traditum se sæculo con-
 fusionis huius tamquam Babyloⁿi, traditum corpori, quod uitiorum
 25 et adpetitionum et cupiditatum perturbatione confusum est,
 recte et ipse spiritaliter captius proclamabit: super flumina

1 fleuimus *ex* flebimus *P* 2 dum *Re* *cf.* Sabatier II, 265 *adn.* et
lin. 12 cum *PTb* 5 recordatione *G* ingemescat *G* *RP*¹ ingemiscat *P*² *TE*
 6 captam *G* *Pe* *capta* *RTb* seruietis (?) *G* 7 antistitibus *G* *PT*
 antistibus *R* 8 sacerdotes, ereptum *G* *RTTE* *om. P* substratum *RP*¹ *TE*
 substratas (?) *P*² 9 babyloniorū *P* 10 dignæ *R* 11 babylonis *G*
 u
 babilonis *T* sedims *G* 12 dum *G* cum *RTPE* 13 sedis *R*¹ sedes
*R*² *PT* 14 hierusalem (ierusalem *R*) est (*ē* *P*) *RP* hierusalem et *e*
 ierusalem *Tb* 15 ciuitas sancta et illa *R* ciuitas sancta est et illa *PTTE*
 16 ciuitas confusionis et *e* ciuitas ciuitas confusionis et *R* ciuitas est *PTb*
 19 esset sermo *RE* sermo esset *PT* ipsum (*eras. d?*) *R* 21 fa = tum
 (*eras. c*) *R* 24 babytoni *Rb* babylon *PT* babylonico *e*.

Babylonis illic sedimus et fleuimus. cum recordaremur Sion. in salicibus in medio eius suspendimus organa nostra.

6. Eos, qui secundum litteram intellegenda omnia existimant, interrogare uellem, quæ flumina Babyloniam prætermeant, ut illic captus populus consederit et non potius aut in plateis aut in portis aut in turribus aut in domibus captiuitatem suam fleuerit? deinde cum quibus tympanis aut citharis aut organis captus sit, quæ historia istud locuta sit, cum omni musico apparatu Israhel em uictoribus seruisse? postremo quæ unquam salices in media urbe fronderint, ut illic tamquam in publica musicorum apotheca organa suspensa penderent? quæ si omnia gestis negotiorum corporalium inania sunt, sequenda ea ratio est, quæ ex propheticis auctoritatibus ad spiritalem nos scientiam cohortatur. flent omnes, qui se captos in Babylonia sentiunt, et sedent super flumina. omnia enim sæculi et corporum opera modo fluminum sine aliqua cursus sui statione præterfluunt: currunt namque et elabuntur et transeunt. quæ enim corporalis uoluptas non præterita iam nulla est? quod terrenum gaudium non cum ipso fugitiuo sensu præsentis fructus sui transit? super hæc igitur sæcularium captiuitatum flumina sedentes et flentes ad recordationem Sion amissorum desiderio et præsentium calamitate ingemescunt.

7. Neque solum sedent atque flent, sed etiam in medio eius organa sua in salicibus suspendunt. lignorum salicum natura ea est, ut arefacta licet, si modo aquis adluantur, uirescant, deinde excisa atque in humido fixa radicibus sese ipsa demergant. et sub huius arboris natura sanctos et fideles significari prophetica auctoritas est Esaia dicente: exorientur, inquit,

29 Esai. XLIV, 4.

1 illic RE ibi PT fleuimus ex fleuimus P 6 consederit RE cōstiterit PT 8 fleuerint P cytharis R 9 istud R ista PTb ista illud e 10 apparatus P 12 penderent RTP²E penderint P¹ 15 cohortant^r P in babyloniam T 19 uoluptas RTE uoluntas P præterit aut iam conl. Bened. 20 fugitiuo PTE furtiuo R 21 igitur om. R 23 ingemescunt R ingemiscunt PTE 26 ea om. R adluantur Rb abluantur IT (cf. Drakenborch ad Lau. XXVI, 44, 11) alluēdo alantur e 27 umido R 29 eseia G isaia T exorient R.

tamquam in medio aquæ fœnum et tamquam salix
 super defluentem aquam. oritur enim ex mortuo, quis-
 quis antea peccatis aridus et ab anterioris uitæ radice decisus
 nunc eloquio dei et sacramento baptismi aquis uitalibus reui-
 5 uescit. sed et cum festiuitas scenopægiorum Iudæis corporaliter
 traderetur, quod tabernaculum frondeum cum ad futuræ lætitiæ
 et tabernaculi exemplum ex electarum arborum ramis pararetur.
 etiam ex ramis fluuiialis salicis effici iussum est, quia ex con-
 uentu sanctorum uirorum cælestis tabernaculi futura esset
 10 lætitia perfecta. organa autem scriptura humana corpora,
 quorum honestis motibus et concinentibus operationibus, quæ
 deo placita sunt, psallimus, esse significat. in media igitur
 harum sæcularium confusionum captiuitate hi, qui amissam Sion
 recordantur, qui in Adam extorres se factos esse cælestis
 15 Hierusales meminerunt, qui et captos se esse in Babylonia
 sentiunt, hi sedentes et flentes corpora sua in formam sanctorum
 uirorum habitumque suspendunt ab terrenis se desideriis
 erigentes.

8. Sed licet per continentię studium in salices illas suspensa
 20 nostra sint corpora, tamen ea, quæ captiuos nos efficiunt, non
 quiescunt. sequitur enim: quia illic interrogauerunt
 nos, qui captiuos duxerunt nos, uerba cantionum:
 et qui abduxerunt nos: hymnum cantate nobis de
 canticis Sion. si quis humanæ naturæ consuetudinem
 25 recolit, sensum omnem absolutum habebit. namque qui laborant
 a uitii desinere et eorum, quæ impie gesserint, obliuisci uolunt,

1 aquae om. R 2 quisquis GR quisque PTE 4 nunc aeloquio R
 *oncelo quia G reuiuiscit RP¹ reuiuiscit I²TE (cf. Neue Formenl. II, 505,
 Orelli ad Cic. Fam. VI, 10, 5) 5 scaenopægiorum RP scenopægiorum T
 iudeis G 6 frondium ex frondeum P frondium T 10 scribtura G
 om. T 11 concinentibus R continentibus G cōsistentibus PT 12 psal-
 mus PTe 13 captiuitatem R (e in ras.) 14 cælestis — captos se esse
 om. R 15 hierusales G hierusalem PT cf. Acad. p. 28 babylonia G
 16 et flentes om. R 17 ab scripsi ut (?) G a RPTE 19 in salices illas
 GR in salices T in salicibus PE 23 ymnum GT 24 canticis sion
 GPT canticision R 25 recolit G recolat R (at i. ras. 3?) PT 26 im-
 pie R gesserunt ex gesserint m. 3 R.

incentiuo tamen consuetudinis ægre desinentis agitantur: et ea, quæ occulta sunt uitia in nobis, admiscere se fidei sacramentis et inserere pertemptant, ut inter diuinos hymnos et sacras lectiones harum inimicarum captiuantium nos cupiditatum cogitatio subrepat. nec sane deest hoc absolutum in plurimis exemplum. 5 multos enim, quos uidemus legere atque disserere, hos rursum accidit deuersatos esse semper in stupris et in impietatibus deprehendi. sanctus uero quisque est, qui organum suum in salice suspenderit, istis, qui se captiuos duxerant, consortium Sion cantici negat neque inimicis sibi uirtutibus sanctarum 10 cantionum uerba communicat.

9. Quæ autem sint, quæ captiuos ducant, nos apostolus docet dicens: uideo aliam legem in membris meis militantem aduersus legem mentis meæ et captiuum me ducentem in lege peccati, quæ est in membris 15 meis. cum igitur inter concupiscentiam carnis et spiritus pugna est, tum ea, quæ captiuos nos conantur sibi subdere, pertemptant occupare corpus eiusque dominari seseque doctrinis spiritalibus, ut per consuetudinem his auctoritatem adimant, inserere. sed resistendum est et prophetae uoce respondendum: 20 quomodo cantabimus canticum domini in terra aliena? terra nostra retinenda est et in libertatem tuenda. polluta enim terræ corpora audire de Sion canticis nihil possunt, et aliena a deo, licet nostra sint, erunt, si a lege peccati cœperint esse captiua. 25

10. Sed memoria semper cælestis illius Hierusalem et sanctæ

13 Rom. VII, 23.

I tamen *eras. R* ægræ *R* **gre *G om. PT* desinentes *G* 5 subrepat *R* subripat *P* *obrepat (?) *G* surrepat *T* inplurimos *P* 6 enim quos *R* enim qu** *G* enim iniquos *PTE* hos *RP Tb* (*G euan.*) et hos *e* 7 accidit *Ge* audiri *R om. PTb* deuersatos *GPT* diuersatos *RE* et in impietatibus *GPTb* et impietatibus *Re* 8 depraehendi *G* quisque est *GP* quisquis est *R* quisque et *Tb* quisque *e* qui organum ex quo organum *m. I R* in salice *RTE* in salicibus *Pb* 9 captiuos *GRPE* captiuos *T* dixerant (?) *G* 15 in lege *Rb* cf. *Sabatier III, 612* in legē *PTe* 16 spiritus *RTE* spm *P* 18 seseque *R* seque *PTb* et sese *e* 23 pulluta *P* sion canticis *RP* canticis sion *TE* 24 uee si *P*.

Sion continenda est, uel dum redhiberi optatur, uel dum fletur amissa. id enim sequitur: si oblitus fuero tui, Hierusalem, obliuiscatur me dextera mea. adhæreat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui, si non praeposuero Hierusalem in principio lætitiæ meæ. cum obliuionis pœna recordationis memoria spondetur. sed id, quod ait: obliuiscatur dextera mea, obscurum est per condicionem latinitatis. nam secundum græcitatæ proprietatem, qua ita dictum est: ἐπιλησθήσῃ ἡ δεξιὰ μου, non ut ipsa obliuiscatur, sed ne obliuio eius fiat, ostenditur. et magni periculi res est, si dextera nostræ fiat obliuio. omnes enim, qui spei bonæ pleni sunt, dextera deputantur. peccatoribus in sinistra collocandis, condicionem ergo obliuiscendæ dexterae suæ, quam sibi fide et expectatione præsumit, sub pœna non recordatæ Hierusalem ipse proposuit, ut a memoria dexterae suæ, id est qua in dextera locaretur, si ipse memoriam Hierusalem non retinisset, excideret.

II. Addit et aliam pœnam obliuionis dicens: adhæreat lingua mea gutturi meo, si non meminero tui. seit infelix os dei laudibus mutum. seit beatas illas æternasque uirtutes throno dei adsistentes continuata uoce in dei laudibus permanere dicentes: sanctus, sanctus, sanctus dominus deus Sabaoth, pleni sunt cæli et terræ gloriæ tuæ.

22 Esai. VI, 3.

1 rediberi P 3 me RE om. PT 5 praeposuero RPTb proposuero e
 7 dextera R me dextera PT 9 ΕΤ ΤΙΑΗCOEIN Η ΛΕΞΙΑ ΜΟΥ R
 ei Τ·ΛΗCOEIH ΗΑΞΙΑ ΜΟΥ P, in T h. l. pleraque euan. sed legi
 potest ΕΠΙΛΗCΘΕΙΗ epilisthii 10 fiat ante ostenditur om. P 13 col-
 ligandis R 14 expectatine P præsumit R p̄sumit (?) T p̄sumi P
 15 hierusalem^s ipsae P apposuit R apposuit* T proposuit e p̄posuit P
 praeposuit b a RTE om. P 16 qua E quia RPq{T locaretur Re
 collocaretur Pb hierusalē P 17 retinisset ex retenuisset P 18 addit
 R addidit PE et aliam Rb aliam e & n̄ P 20 infelix os (ex hos) dei R
 infelix esse fieri di P infelix os suum esse a dei E (T hic ubique obli-
 teratus) mutum RE motus P 23 pleni sunt cæli et terræ gloriæ
 tuæ R om. Pe.

seit et de his, qui mortuorum modo facti in dei laudibus uinerent. dictum esse: sepulcrum patens est guttur eorum, quia in guttore eorum, tamquam in sepulcro patentes in laudes dei emortua uox sileret huic igitur sese silentii pœnæ sub obliuionis condicione subiecit, si memor Hierusalem non fuisset, sed etiam per id, quod sequitur: si non praposuero Hierusalem in principio iucunditatis meae. unicuique nostrum secundum uoluntatis suae sententiam letitiae causa subiecta est et ex affectu animi sui initium gaudii sumit, ut potator ex ebrietate, ut gulo ex cibis, ut auarus ex pecunia, ut ambitiosus ex honoribus, ut seditiosus ex turbis, ut libidinosus ex stupris. hæc ergo unicuique, prout his delectatur, letitiæ adferunt causam. sed propheta Hierusalem sibi initium letitiæ præponit, hinc exordium gaudii sumens, quod in Hierusalem receptus immortalis ex mortali erit, quod angelorum frequentium cœtu admiscebitur, quod in regno domini recipietur, quod conformis gloriæ ipsius fiet. nescit ergo alia gaudia neque aliud habet, unde letetur, solam sibi Hierusalem gaudii initium præponens.

12. Et quia meminit per multas sibi corporis infirmitates, per multas spiritus angustias, per multa subreptentium uitiorum incentiua eo esse ueniendum, ueretur, ne quid sibi per naturam corporis ex uitiiis adhaerescat. post hoc enim ad deum precatur dicens: memento, domine, filiorum Edom in

2 Ps. V, 11.

2 sepulchrum *h. l. R* 3 gutturæ *R* 4 in laudes *RPE* laudes (?) *T* sileret *ex* seleret *P* 6 per *om. R* praposuero *Pb* pposuero *Re* sed *cf. p. 730, 5* 7 iucunditatis *R* *cf. Sabatier II, 266 adu.* laetitiae *PE* 9 est et ex *RE* ē ex *P* 10 potator *corr. m. I R* gulo *R* gulo *P* gulosus *E* 13 causam *RE om. P* 14 præponit *R* proponit *PE* sumes *P* 15 mortale *R* 16 coetu *RP* *cf. de hoc dativo Bucheler — Windekilde Decl. p. 110* coetui *E* in regno dñi *RP* in regno dei *T* in regnum dei *E* 17 ipsius *RE* suae *PT* 18 ierusalem *R* 20 et quia *RTE* quia *P* sibi *Re om. PTb* 21 subreptentium *RPE* surripientiū *T* 23 hoc *R* hæc *PTE* dñi *Re* dominum *PTb* 24 in diem *RPE* in die *T*.

diem Hierusalem, qui dicunt: exinanite, exinanite
 quoad usque fundamentum in ea. Edom interpretatur
 terrenum. uitia itaque terreni corporis nostri, quæ, quia ex
 natura corporis exeunt. Edom filii nuncupantur, his Babyloniiis,
 5 id est confusionibus et perturbationibus sensus nostri imperant,
 ut nos ex ea plenitudine, qua repleti sumus, euacuent. scriptum
 est enim: quoniam de plenitudine eius omnes acce-
 pimus. quisque enim capax est domini, ipse et de plenu-
 tudine eius inpletus est. est autem hæc natura turbidi confusi-
 10 que per uitia corporis sensus, ut, si semel nos in omnem
 peccati uoluntatem et consuetudinem traxerit, omnibus nos
 bonarum uirtutum studiis exinaniat. hæc ergo uitia his sensus
 nostri turbidis confusionibus imperant, uti nos fundamento ipso
 exinaniant. quisque enim sanctus est, pro parte Hierusalem
 15 ipse est; quia ex conuentu beatorum uiuorum et cælesti con-
 sortio dignorum Hierusalem uiuorum et pretiosorum lapidum
 ciuitas erit, quam hæc terrena uitia usque ad fundamentum
 exinanire nituntur. et quod fundamentum in nobis sit, aposto-
 lus docet dicens: fundamentum autem aliud nemo
 20 potest ponere præter illud, quod est Christus.
 omne igitur religionis initium, omne fundamentum spei nostræ
 euacuare temptant, ne qua in nobis memoria et recordatio dei
 resideat, ne qua spes boni alicuius relinquatur. fundamento
 enim fidei, quod est Christus, eruto et euerso ne ipsius quidem
 25 ædificandæ nobis per pænitentiam ueniæ consolatio relinquetur.

7 Ioh. I, 16. 19 I Cor. 3, 11.

1 alterum exinanite in ras. P 2 quod ad usque R quousque PT
 3 terrenum RPE tren? T quæ quia R¹PTab quia R²e 4 his RE
 hi — P hii T baby — loniis P 6 ex ea Re ea Pb ex T 7 accepimus
 PE accipimus T accipiemus R 8 quisque P quisq: T quisq R (cf.
 Acad. p. 29) quisquis E enim supr. scr. P capax PTE pax R domini
 RTE dño P de supr. scr. P 11 uoluntatem RPT¹E uoluptatē T²
 12 bonorum RP hæc ergo RE ergo hæc PT 13 uti nos PTb ut in
 nos R ut nos e 14 quisque P.quisq: Ta quisq R quisquis e 16 uiro-
 rum et prætiosorum P 20 sic RPT, præter illud (id α) quod positum
 est quod est Christus E 25 per om. P ueniæ om. R relinque-
 retur P².

13. Commemorata autem Hierusalem captiuitate et filiorum Edom in exinaniendis nobis usque ad fundamentum adhortatione consequens est, ut, quatenus aduersus hæc nobis prouidendum sit, propheta demonstret. et demonstrat plane, non inopes nos neque inperitos relinquens, cum ait: filia Babylonis misera: 5
 beatus, qui retribuet tibi retributionem tuam, quam retribuisti nobis. beatus, qui tenebit et allidet paruulos tuos ad petram. uellem percontari eos, qui otiosas esse spiritales psalmorum intellegentias existimant, quam hic a propheta Babylonis filiam dictam esse intellegant, et, cum 10
 superius super Babylonis flumina sessum atque ploratum sit, cur nunc Babylonis filia misera sit? sed quia sensus legentis corporali intellegentia caret, spiritalis ratio tractanda est. ad infelicem enim illam confusionis et perturbationis nostræ carnis sermo omnis reuertitur, quæ secundum historiæ fidem ex con- 15
 fusionis patribus genita est, quia omnis caro superioris carnis est filia. ex his enim, qui primum confusis linguis confusionis urbem, quæ Babylonia est, condiderunt, uniuersarum gentium initia dispersa sunt. hæc ergo misera Babylonis est filia, id est caro omnium. cui qui retribuet retributiones suas, beatus 20
 est, scilicet qui carnem suam dominatui animæ subiecerit. et quisque eam spiritui subdiderit. illa enim omnes eos, qui inperiti de deo et ignari erant, omnibus uoluptatibus et desiderijs suis subegerat et captiuæ menti dominans imperabat. sed cum per cognitionem dei uitia eius, non dico abolitione, sed morte 25
 impietatem, libidinem, auaritiam, ebrietatem, simultatem, odia

1 commemoratautē P captiuitatem P 2 adhortationē P 8 percunctari Pa 10 sic Re (nisi quod in R qur pro cur), et cū superius^{ba} sup^{ba} babylonis filia misera sit sed quia cet. P et quomodo cum superius superba filia babylonis nunc misera sit sed quia cet. Tb cf. Addenda 15 confusionis (s in ras. 2—3 litt.) R 20 cui qui retribuet RE cui q retribu-ⁱerit T cuique retribuere P 21 scilicet qui RTb scilicet quia P si quis e et quisq R quique PTb quisquis e 23 erant PTb sunt Re^{et} uoluptatibus desiderijs P 25 dei R deitatis PTE uitia eius RE om. PT 27 simultatem om. R.

consumpsit et omnibus operibus spiritus caro uicta famulatur. tunc beatus est, qui retributionem suam ei retribuet, id est qui dominatum in eam spiritus, quo uti ipsa in spiritum erat solita, demutat.

- 6 14. Neque solum retributor retributionis beatus, sed etiam ille beatus, qui tenebit et allidet paruulos tuos ad petram. uitia corporis non sunt sinenda coalescere, sed in exordiis statim enecanda sunt. periculose enim sunt iam robuste cupiditates, et difficulter adulta quaeque perimuntur.
- 10 leuius autem est prorumpentes auellere, teneras excidere, flexibiles retorquere. beatus itaque est, quisquis in exordio inhonestas quasque omnium cupiditatum adpetitiones, quae ex uoluntate carnis oriuntur, primum intra ius patientiae suae uirtutisque cohibebit, deinde eas ad fidem atque ad metum dei elisas
- 12 enecabit. omnis enim, qui ex peccatis ad religionem transferetur, peccata omnia in eam, ad quam decedet, religionem elisa comminuet. in eo autem, quod paruulos miserae filiae Babylonis tenet et allidit, et uirtus, qua nascentes cohibet, et fides, qua ne adulescant, allidit, ostenditur. et allidit ad petram:
- 20 petra autem secundum apostolum Christus est. in quem beatus est, qui filiae Babylonis paruulos, id est tenera adhuc corporis uitia allidet et conteret. ipsi unigenito deo ac domino nostro gloria et laus in saecula saeculorum. amen.

PSALMUS CXXXVII.

Psalmus Dauid.

25

Confitebor tibi, domine, in toto corde meo: quoniam audisti uerba oris mei et reliqua.

1. Duplicem in confessione significationem esse, in plurimis locis demonstrauimus: aut peccati nostri, aut laudationis dei.

1 et ante omnib. om. P 2 retribuet R et. p. 733, 6 retribuit PTE id est RE om. PT 5 etiam RPT et E 6 tuos RPh suos Te 8 enecandae R 9 quaeque R 10 inter est et prorumpentes spatium 4—5 tal. uac. R 11 retorquere R 12 uoluntate PTE uoluptate R 15 transferetur R transfertur PTE 16 decedet R decesserit PTE 17 comminuit P² 18 et allidit R et allidit (allidit & P) ad petram PTE

et uirtus, qua — allidit ad petram om. PT uirtus R 21 treni T 22 ac ex hac R Fuit psal. CXXXVI incipit CXXXVII R Explicit psalm CXXXVI incipit psalm CXXXVII P Expl. de CXXXVI incip. de CXXXVII T.

et hoc ita esse, ex euangelicis dictis promptum est noscere. nam cum ait dominus: confiteor tibi, pater, domine cæli et terræ, quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus sæculi et reuelasti ea paruulis, laudem dei patris ob reuelata paruulis, quæ ignorata essent prudentibus, confitetur, docens ideo absconsa ea esse his, qui prudentes uiderentur, quia non secundum innocentiam paruulorum præceptis euangelicis credidissent. at uero, ubi in isdem euangelis dicitur: et baptizabantur omnes in Iordane confitentes peccata sua, illic confessio peccatorum sine ambiguitate significationis alterius continetur.

2. Maxima autem et utilissima est letalium uitiorum morbis in eorum confessione medicina. sed confessio peccati non est tamquam rerum aliis ignoratarum professio, ut si fur de furto, aut homicida de eade interrogatus confitetur; neque tamquam ignorans, qui scrutans corda et renes deus est, ad scientiam sui confessione tua indiget, cui promptum est non cogitata, sed cogitanda perspicere. confessio autem peccati ea est, ut id, quod a te gestum est, per cognitionem peccati confitearis esse peccatum. nemo enim, quod agit, ad id agendum non aut ex fructu oblectationis alicuius aut iudicio bonæ in eo opinionis adgreditur, dum aut rectum id putat aut eo gaudet. sed cum per doctrinam dei uerique rationem ea, quæ sub specie aut utilitatis aut uoluptatis egit, intellegit esse peccatum, per peccati intellegentiam peccatum id esse, quod a se gestum est, confitetur.

3. Nullus autem, quod peccatum esse confessus est, deinceps cum uenia admittet, quia peccati confessio professio est desinendi. ceterum in intellectis et confessis manere, hæc peccati

2 Matth. XI, 25. 9 Matth. III, 6.

2 domine pater PTE cf. *Abh.* IV, 82 5 esse R 6 docens et dicens P
8 hisdem RP cf. *New Formend.* II, 201 15 caedæ R 17 suam e non
cogitare G non solum cogitata E 20 ad id GRP id ad T aut ex
fructu G audax fructu Pa ex fructu R aut fructu Te 21 ea om. G
22 rectum id GR rectum PTE 23 dei om. R 24 uoluntatis RP
egit R elegit PTE 27 quod G ex usu *Hilar.* cf. *Abbinda* id quod RPTE
28 cum uenia admittet GR debet admittere PTE 28 peccati confessio
GR confessio peccati. PTE 29 hæc RPT ex *Bened.* in *adu. cart. ceter.*

iam pridem scientia ueniam confessionis amittit. confiteri enim id tanquam recens cognitum non potest, quod a se cum peccati cognitione sit gestum. desinendum ergo a peccatis est, postquam in confessione est cognitio peccati; et confitendum
 5 est, ut propheta docuit, corde toto, non ex parte, neque aliqua adhuc nobiscum cognitorum peccatorum operatione residente. quid enim, si quis de furto penitens iniquis et turpibus lucris pecuniam suam auxerit? non erit quidem fur, sed erit auarus et raptor. aut si quis ex fornicatione desinens uino se nimio
 10 corrumpet? corpus quidem suum non polluet, sed animam contaminabit. et si quis a cædibus temperans maledicus esse persistet? manum quidem homicidam non habebit, sed linguam habebit. et quomodo quis ex toto corde poterit confiteri non exigua secum peccati parte residente? deterisis itaque omnibus
 15 uitiiis confessione opus est desinendi et orandum semper ad deum est, ut in cohibendis peccatis extinguendisque incentiuus eorum pendula uoluntatis nostræ studia confirmet.

4. Ob quod iam confidens propheta per confessionem ac precem suam in portu se innocentiae conlocatum ait: confitebor tibi, domine, in toto corde meo: quoniam
 20 audisti uerba oris mei. duplex intelligentiæ huius, ut superius iam diximus, sensus est. nam siue laudem deo confitetur, quia uerba oris eius audita sunt, siue per misericordiam dei, cum diu orasset, adiutus iam omnibus peccatis desinentibus
 25 confitetur. fidei nostræ utrumque conueniens, ut et dominum laudemus et confiteamur intellecta peccata.

5. Dehinc sequitur: et in conspectu angelorum psallam tibi. parum sibi existimat propheta esse, ut hominibus tantum præsentibus psallat, quia homines corporalium tantum
 30 negotiorum officia inspiciant. in eo enim, quod psallit, motum complacitæ deo operationis ostendit. non ergo ea, quæ uidentur in corpore, cerni desiderat, sed ea, quæ spiritaliter naturæ

5 profeta *G* nequa aliqua *G* 6 operatione *GRT* ex oratione *P*
 10 animum *R* contaminauit ex contamiuit *P* 11 *fort.* aut si a criminibus
G? ex caedibus *PTa* 16 extinguendisq. incentiuus (xtinguendisq. in *in*
ras. m. 3) *R* 18 confitens *PT* ac ex hac *R* 19 collocat cū ait *T*
 24 audit *T* 30 inspiciunt *TE* 31 ea *om.* *PTE* 32 ea *supr.* *add. P.*

spiritales contuentur, gerere festinat. scit enim se sub specula angelorum uitam omnem moresque agere, et ubique hæc diuinorum ministeriorum auxilia fidelibus cunctis adsistere, ut scriptum est: angelus domini in circuitu timentium eum. legem etiam Moysi in manu mediatoris per angelos 5 fuisse dispositam, apostolus docet. nec non et Heliseus absolutissime docuit humanas infirmitates angelorum auxiliis defendi et in omnibus periculis. si fides maneat in nobis, adesse spiritualium uirtutum defensionem. namque cum rex Syriæ capere Geth urbem, in qua idem Heliseus propheta esset, pararet et 10 nocturnis itineribus exercitum suum, qui antelucanus urbem obsideret, destinasset, puer Helisei conspecta obsidione dixit: o domine, quid faciemus? et dixit Heliseus: noli timere: quia plures sunt nobiscum quam cum illis. et orauit Heliseus ad dominum et dixit: adaperi 15 oculos, domine, pueri huius, et uideat. et adaperuit dominus oculos pueri, et uidit; et ecce mons erat plenus equis et curribus in gyro Helisei, et descenderunt ad eos. tantus et tam nobilis propheta solus contemplatione auxiliorum spiritualium dignus est; sed oratio 20 eius ad deum uisum incorporaliū etiam puero suo meruit. in horum igitur adsistentium humanis auxiliis angelorum conspectu psallit propheta spiritalibus spiritalium operum contemplatione placiturus.

6. Sed non solum coram angelis psallit, sed etiam id, quod 25 sequitur, efficiet. adorabo ad templum sanctum tuum: non in templo, ne quid secundum consuetudinem Iudæorum corporaliter loqui uideretur, si adoraret in templo; sed ad templum, id est apud templum spiritu et corpore adoraturus.

4 Ps. XXXIII, 8. 6 Gal. III, 19. 13 IV Reg. 6, 15 sq.

3 misteriorū *P* misteriorum *Re cf. Acad. p. 32* 5 eum *om. R* ^y mosy *R*
 10 hē'isaeus *R* post esset *supr. scr. & P* pararet *ex pareret corr. m. 1 R*
 et *om. P* 11 antelucanus *Re (G h. l. deest)* ante lucem *PT* 12 ob-
 sidere *≡ P* 15 haelisaeus *R* 16 huius pueri *PT* 18 aequis *P*
 21 dñm *R* dominum *PT* 23 psallat *Rα* spiritalibus *RE om. PT* 25 psallat
 ex psallit *T* id *om. P* 28 uidetur *R* 29 spū *ex spñ m. 1 R.*

templum autem deo esse sanctum quemque apostolus docet
dicens: uos estis templum dei, et spiritus dei habi-
tat in uobis. habitatio ergo, quæ ex nobis deo digna erit,
deo templum est.

- 6 7. Apud hoc ergo templum deo sanctum adorabit, non sine
perfecta ratione doctrinæ, ne qua hæreticis de incompositæ
orationis confusione ad studia sua pateret inreligiositatis occasio.
ait enim: et confitebor nomini tuo super misericor-
diam tuam et ueritatem tuam. cum dei nomini confitetur,
10 tenet euangeliorum et legis congruam fidem. quod enim sibi
nomen esset, sciri deus uoluit: eodem dicto euangelico et legis
dominus Sadducæis resurrectionem corporum abnegantibus respon-
dens ostendit: de resurrectione autem mortuorum
non legistis, quod dictum est uobis a deo dicente:
15 ego sum deus Abraham et deus Isaac et deus Iacob?
non est deus mortuorum, sed uiuentium. in absoluto
ergo hæreticorum error est, qui alium atque alium euangeliorum
et legis deum asserunt, cum dominus id, quod principale in
lege est, ad confirmationem spei euangelicæ commemoret. est
20 autem et nomen aliud deo, quod in euangeliis cognoscimus
domino dicente: pater, uenit hora, honorifica filium
tuum, ut filius honorificet te. et post multa alia sequitur:
manifestaui nomen tuum hominibus. et quod nomen
esset, superius ostendit dicens: pater, uenit hora, honori-
25 fica filium tuum. huius ergo nomen adoratur, qui et secundum

2 I Cor. 3, 16. 13 Matth. XXII, 31 sq. 15 Exod. III, 6. 21 Ioh.
XVII, 1 sq.

1 sanctum quemque *R* sanctos quosque *PTE* 3 habitatio *ex* habitio *P*
ex nobis *R* a nobis *P* in nobis *T* 5 dñ *GRPDñT* 6 neque *G* here-
ticis *G* 7 pateret (et *i. ras. m. 3*) *R* 9 et ueritate tua *T* 11 esset
G esse *RPTE* 12 sadducaeis *ex* sadducaeos *m. 1 R* 13 post ostendit
E *add.* ait enim, quæ uerba desunt in *GRPT* 14 quod *GRT* quid *P*
a dño *PT* 15 et dñ isac *G* deus isaac (*om. et*) *R* 17 qui alium adque

alium euangeliorum *R* qu aliū absque euangeliorū *P* qui alium absq:
euangeliorum *T* 21 pater uenit honora honorifica *G* pater ueniet
honorifica *R* 22 filius *GRPT* filius tuus *E* 24 *GR* eadem præbent,
quæ *supr. lin. 21* 25 nomen *GP^a* nomini *RP¹T*.

legem deus Abraham et deus Isaac et deus Iacob sit, et secundum euangelia unigeniti dei pater est.

8. Extinguit quoque insolentem eorum professionem, qui humanæ naturæ et infirmitatis inmemores et inmisericordem deum prædicantes peccatis pænitentium ueniam et solacium non relinquunt: cum ad pænitentiam, per quam a peccatis desistitur, doctrina legis, prophetarum, euangeliorum, apostolorum eos, qui peccauerint, adhortetur, ut desperatæ iam spei aliquantum per eam solacii conparetur, ut amissis licet beatis et maximis et deo proximis ne his saltem, quæ talibus sunt secunda, careamus.

9. Tollit etiam stultissimam eorum temeritatem, qui frustrato falsoque corpore dominum in carne uisum esse contendunt, ut eum pater ementita ueritate in habitu falsæ carnis ostenderit, non recordantes post resurrectionem corporis spiritum se uidere credentibus apostolis dictum esse: quid conturbati estis, et quæ cogitationes ascenderunt in corde uestro? uidete manus meas et pedes meos, quoniam ipse ego sum: palpate et uidete, quoniam spiritus carnem et ossa non habet, sicut me uidetis habentem. ab horum igitur confessione confessionem suam propheta discernit perfectæ fidei ordinem tenens, cum in nomine deum Abraham et deum Isaac et deum Iacob, cum in misericordia pænitentium misericordem, cum in ueritate uerbum, quod caro factum sit, confitetur.

10. Causa etiam confessionis hinc sumitur: quoniam magnificasti super omnia nomen sanctum tuum. non uni

16 Luc. XXIV, 38 sq.

I abraham *G* abraham *RP* abraae *T* et dñ isaac (isac *G*) et dñ iacob *GPT* deus isaac deus iacob *R* 6 relinq. nt *G* relinquunt *R* 8 desperatæ *P* 9 per ea *P* 10 et deo proximis *om.* *PT* saltem *Te* statim *RPα* (statim *ex saltim ortum uidetur*, cf. *Acad. p. 19*) 14 ostenderet *P* 17 in corde uestro *R* (cf. *tert. graec. ἐν τῇ καρδίᾳ*) in corda uestra *PTE* 18 manus meas et pedes meos *Re* et manus meas et pedes *PT* 20 habentem *PT* habere *R* 24 uerbum quod caro factum sit confitetur *GR* quod uerbum caro factum sit confitetur *T* uerbum caro factum sit confitetur quod *P* 27 non uni tantum genti *ex* non uni tantum unigeniti *R* non tantum unigeniti *TP¹* (non tantum unigenito *P²*).

tantum genti dei nomen est cognitum: super omnia magnificatum est et in omnes se magnitudo sanctitatis extendit. non barbarus, non Scythia, non seruus, non liber, non mulier, non uir, non ætas ulla secernitur: super omnia enim magnificatum dei nomen est. 5 templa conlapsa sunt, simulacra muta sunt, haruspices interuentu sanctorum silent, augurium fides fallit: unum dei nomen in omnibus gentibus sanctum est. adest enim semper in se sperantibus sanctis suis et, ubicumque inuocatum fuerit, præsentem opem tribuit.

10 11. Ait enim; in quacumque die inuocauero te, exaudi me. nullum diem iustus quisque sine metu transigit, neque anxia semper erga se fides securi temporis otium recipit. scit omnes dies plenos insidiarum sibi esse, diabolo atque eius angelis excidium sibi semper mouente. scit diem
15 illam domini occultam, insperatam, modo nocturni furis repentinam futuram. ut igitur se in quacumque die inuocantem exaudiat, deprecatur. nec diffidit, quid in quacumque die exauditus obtineat. sequitur enim: multiplicabis me in anima mea in uirtute tua. per multam scilicet dei curam multiplicabitur ipse in animæ uirtute, ne quid in se tribulationibus,
20 ne quid terroribus pateat, sed, cum temptationes ingruent, cum metus incidet, omnia multiplicata animæ uirtute tolerantur.

12. Et quia certa spes ista est, ut animæ uirtus diuinæ misericordiæ multiplicetur auxilio, debitam ob id ab omnibus deo confessionem fatetur dicens: confiteantur tibi,
25

1 super omnia R¹PT super omnia enī R²? sed super omnia E
2 mansuetudo P 3 scytha R 5 muta s̄ (in marg. add.: ta † minutata) T
mutata sunt RPE cf. quae dixi Acad. p. 102 6 aruspices RT post silent R
ad sequentia aberrans add. gentibus sc̄m̄ est augurium PT auguria
(quod certe ex auguriū ortum est) R cf. Neue Formenl. I, 103, Georges
Wortf. 82 augurum E 7 in omnibus gentibus GPT in omnibus R
12 saecuri R 13 dies ex dees corr. m. 1 P 14 atque eius angelis
scripsi, adque euangeli* G atque angelis eius RPT (sed in P litter. tq:
in ras. et uox angelis in marg.) mouente GR mouentib: T mouentibus
Pa molientibus e diem illam diem R 15 dño G inseparatam G
modo G et modo RPT 17 nec diffidit G nec diffidit propheta RPTE
quod G 21 ne quid terroribus om. R pareat P ingruunt PT
22 incidit ex incidet P 25 dō GPT, supr. scr. m. 3 R confessione P.

domine, omnes reges terræ: quia audierunt omnia
 uerba oris tui. et cantent in uis domini, quoniam
 magna est gloria domini; quoniam excelsus domi-
 nus et humilia respicit et alta de longe agnoscit.
 et quos reges terræ propheta significet, iam in plurimis psalmis 5
 ostensum est. reges non gentium, sed terræ, id est sui
 uniuscuiusque corporis regem desinente a se regno peccati.
 uocati enim sumus in regnum cælorum ex regno mortis euerso:
 mors enim regnauit ab Adam usque ad Moysen;
 et iam unusquisque rex suus est secundum apostolum: iam 10
 sine nobis regnatis. horum igitur confessio deo digna
 est. audierunt enim omnia uerba oris dei et in reges se con-
 stitutos sciunt.

13. Neque solum confiteantur, sed et cantent in uis
 domini, non transgredientes uias dei, sed in his euntes. uia 15
 autem dei sunt prophetæ omnes et apostoli, in unam uiam
 unumquemque uia sua dirigentes. et quod ex omnibus in
 unam uiam concurratur, propheta demonstrat dicens: state
 in uis domini et interrogate semitas dei æter-
 nales et uidete, quæ est uia bona, et ambulate in 20
 ea. uia enim domini æternæ. in his itaque uis domini
 cantandum est et hymnis prophetalibus concinendum, quia
 magna dei gloria est; magnificentia enim eius non est finis.
 nam magnitudinem gloriae suæ opera testantur, cælum, terra,
 maria, æther, homo ipse, qui rationis particeps ad horum 25
 cognitionem perfectus est, ut per hæc uisibilia inuisibilem dei
 gloriam contueretur.

9 Rom. V, 14. 10 I Cor. 4, 8. 18 Hierem. VI, 16.

1 omnia uerba *GT* uerba *RPe* 2 *antem *G* 3 magna est *GR*
 magna *PT* 4 agnoscit *G* cognoscit *RPE* *cf. p. 742, 8* 5 profeta
G profeta *R* 7 rege** *G* regem *R* reges *PT* 8 enim *GR om. P*
 ex regno *R* et regno *G* & regno *P* 11 regnatis *GP* regnatis *R*
 14 cantent (t in ras. 3) *R* 16 et apostoli *GT* apostoli *RP* 17 sunt
 dirigen^{tes} *G* in unam uiam *G* in unam *RPTE* 22 ymi* *G* 23 gloria
 di est *P* magnificentia ei' enim *P* 24 nam *om. R* 25 ad horum
 cognitionem *RT* in horum cognitione *P* horum cognitione *e.*

14. Neque solum magna est dei gloria, sed etiam excelsus est et humilia respicit. hinc eminentis celsitudinis suæ admiratio maxima est, quod humilia respicit, qui excelsus est. sed quæ humilia respicit? nempe ista: cor contribulatum et
 6 humiliatum deus non spernit; et rursum: et super quem respiciam, nisi super humilem et trementem uerba mea? sed qui excelsus humilia respicit, habet in se aliam quoque admirationem, quod et alta de longe agnoscit. superbæ et insolentes cogitationes deum non fallunt: agnoscit
 10 omnia, et nihil scientiæ eius inpenetrabile est. deus, ut scriptum est, prope est his, qui tribulato sunt corde: non admiscetur autem adrogantibus, neque insolentibus prope est. unicuique nostrum pro fidei diuersitate aut proximus est aut remotus, spiritali uirtute, ubi se dignum est, adquiescens. et
 15 ideo alta a longe cognoscit, quia et per indignitatem abest ab insolente et per uirtutem, longe licet, quæ sunt superba. cognoscit.

15. Si ambulauero in medio tribulationis. uiuificabis me. non abnuuit iustus iste, ne in mediis tribulationibus ambulet. scit enim, quia tribulatio secundum apostolum patientiam operatur. scit improbable aurum non placere. scit uictorem militem nisi bello non futurum, scit intemptatam fidem languere. scit in tribulationibus secundum apostolum gloriandum. scit in parem se tribulationibus sine auxilio dei esse: et ideo
 25 per deum salutis suæ certus est et, cum in mediis tribulationibus ambulet, per eundem se uiuificandum esse confidit. ait enim: super iram inimicorum meorum extendisti manus tuas: et saluum me fecit dextera tua. dominus

4 Ps. L, 19. 5 Esai. LXVI, 2. 11 Ps. XXXIII, 19. 20 Rom. V, 3.

5 spernit *GR* spernet *PTE* 6 trementem *ex* trementan *corr. m. l R*

7 sed qui *R* sed qui = *P* sed q (?) *T* sed quia *E* 8 agnoscit *RT* agnoscit *ex* acnoscit *P* cognoscit *E* 12 adrogantibus *G* arrogantibus *RPT* 13 unicuique nostrum *G* unicuique enim nostrum *RPT* 15 alta a longe *scripsi* alta longe *R* a longe alta *PT* quia et *R* qui et *PT* 19 abnuuit *ex* abuit *P* istae *R* 21 improbable aurum *R* improbabilem uirum *PTE* 23 languaere *R* 24 sine *Re* nisi *PT* 26 per eundem *R* per eandem *PT* confidit *supr. scr. P* 27 meorum *om. PT*.

retribuet pro me. irascentibus inimicis nos extensa manus dei protegit. tribulationes enim inimici adferunt irascentes fidei et spei nostræ: quia aduersarius noster secundum apostolum diabolus tamquam leo rugiens ambulat, quærens nos deuorare. sed super iram inimicorum, per quos diabolus semper operatur, manus domini extenditur, et sperantes in se saluos facit dextera eius. uirtus significatur in dextera: et ideo dominus, qui dei uirtus et dei sapientia est, nonnunquam dei dextera nuncupatur et cognominatur, per quem aduersus omnes inimicos in omni tribulationum bello protegemur.

16. Seruauit autem euangelicæ mansuetudinis propheta rationem, qua iniuriam reddere his, qui nos persecuntur, inhibemur, dicens: dominus retribuet pro me. illi enim uindicta seruanda est, qui in calumnia uestis dimitti et pallium iussit, qui post iniuriam alapæ unius præberi et maxillam alteram uoluit, qui uetuit malum pro malo reddi: plus uindictæ adepturis his, qui æterno iudici ultionem præsentis iniuriæ reseruassent.

17. Concludit deinde fidelissimæ spei uoce: domine, misericordia tua in sæculum. opera manuum tuarum non omittas: ut, quia dei misericordia in sæculum est extendens super iram inimicorum manum suam et fideles suos protegens dextera sua et pro his retribuens, opera manuum suarum non omittat, hominem scilicet, qui ait: manus tuæ fecerunt me et cetera. nonnunquam manu dei facta commemorari solent: homo uero semper manibus effectus,

3 I Pet. 5, 8. 13 Matth. V, 40. 24 Ps. CXVIII, 73.

1 nos extensa (*transpositionis signa eras.*) R extensa nos PT 5 irā
supr. add. m. 2 P inimicorum R 9 nuncupatur & cognominatur R
cognominatur PT 10 in omni R in omnium PT bella P protegemur
R protegemur PT 12 persecuntur R persequuntur PT 14 uestis
R¹PT uestes R² (?) e pallium ex palleum P 17 adepturis his R
adepturis PT 19 fidelissime dī uoce PT (*T haec uerba in marg. add.
et adiunxit aliam lectionem: fidei suae uoce*) 20 in saeculum PT (*αἰ-
τὸν αἰῶνα LXX*) in saecula R 21 omittas (*mit in ras. 3*) R 25 non-
nunquam RP nonnunquam ex nunquam T 26 manibus RPT manibus
dei E.

nobiliore in eum opere ex manuum connumeratione monstrato. ut igitur hunc non omittat precatur et sit ei auxiliator assiduus per eum et in eo, qui ait: ecce ego uobiscum sum omnibus diebus usque in consummationem sæculi,
 5 dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXXXVIII.

In finem psalmus Daudid.

Domine, probasti me et cognouisti me et reliqua.
 10 1. Omnis quidem propheticus sermo ex diuini spiritus instinctu profectus est. et hoc non in obscuro est, cum legimus: hæc dicit dominus; et iterum: audite uerba domini: et rursum: quoniam dominus locutus est; et in eodem: os enim domini locutum est ista. de psalmis autem
 15 ipse dominus in euangeliiis confirmat, cum ait de se: si, inquit, Daudid in spiritu uocat eum dominum, quomodo dicitis, quod filius eius est? docens omnia Daudid spiritu prophetico elocutum. locutum autem de se licet in hoc loco eodem ostenderit, cum ait ab eo dominum se esse in
 20 spiritu nuncupatum, absolutius tamen ostendit, in psalmis sacramentum omne corporei aduentus sui contineri, dicens: hæc sunt uerba mea, quæ locutus sum ad uos, cum adhuc essem uobiscum, quoniam oportebat omnia

3 Matth. XXVIII, 20. 12 Hierem. XXXI, 2; 10. 13 Esai. XXIII, 3. 14 Esai. LVIII, 14. 15 Matth. XXII, 45. 21 Luc. XXIII, 44.

1 in eum *RE* in eo *PT* connumeratione monstrata (*sic*) *RP* commemoratione monstrato *TE* 2 ut igitur hunc *R* ut hunc igitur *PT* 3 et in eo *RT* et in eū *P* sum uobiscum *R* 4 usque in *R* usque *P* usque ad *TE* 5 *sic Re*; dominus noster Iesus Christus *PTb* Finit psāl. CXXXVII incipit CXXXVIII *R* *Ex̄p̄* trāct psalmi CXXXVII *in̄c* trāct psalmi CXXXVIII *P* Expl. de CXXXVII incip. de CXXXVIII *T* 10 sq. *sic Re*; omnem propheticum sermonem ex diuini (diuini *ex* diui *P*) spiritus instinctu profectum non in (*in supr. scr. P*) obscuro est, cum legimus *PTb* 15 cum ait si inquit dauid *R* cum ait de se si inquit dauid *PT* cum de se loquens ait: si Daudid *E* 18 in hoc loco eodem *R* in hoc eodem loco *PTE* 19 ait ab eo *R* ab eo ait *PTE*.

inpleri, quæ scripta sunt in lege Moysi et in prophetis et psalmis de me. non est ergo ambiguum, quod in psalmis de eo scriptum sit. nam tametsi pleraque in his talia sint, ut ad personam patriarcharum, prophetarum, martyrum, apostolorum generationis quoque primæ et generationis sequentis referri oporteat, tamen, quia omnia in Christo et per Christum sunt, quidquid illud in psalmis est sub diuersorum personis prophetatum, omne de ipso est: quia doctrina omnis, diuersis licet præceptorum generibus multiformis, hoc per diuersos præstat, ut ipse noscatur. hæc nobis propter præsentem psalmum commemoranda necessario fuerunt, ne forte sine probabili auctoritate præsumpsisse existimaremur, ut ad personam Christi omnem hanc eius prophetiam referremus.

2. Diligenter autem ea obseruanda est ratio, ut, quæcumque homini illi, quem ex utero sanctæ uirginis adsumpsit et in quo se nasci hominem, qui deus erat, uoluit, apta esse et congrua uidebuntur, cum debita cælesti naturæ suæ dignitate tractentur neque sacramentum salutis nostræ, quo in forma dei manens formam serui accepit, ad contumeliam indemutabilis suæ et inuisibilis et incorporeæ et impassibilis substantiæ coaptemus. quod enim homo fuit, nobis profecit, sibi nihil dempsit. exinaniuit enim se in forma dei manens, ut et forma hominis

1 in lege Moysi *Rb* in libro moysi *PTe* (in *P* ex parte in ras.) et in prophetis et psalmis *R* et in prophetis et in psalmis *P²T* et prophetis et psalmis *P²b* 2 quod *R* quin *PTE* 3 pleraque *Re* plerumque *Pb* plerunque *T* 4 patriarcharum prophetarum martyrum apostolorum *Re* recte, quia martyres etiam in prima generatione i. e. apud Iudæos erant, apostoli autem in secunda tantum, prophetarum patriarcharum apostolorum martyrum *PT* 5 generationis quoque primæ *RTE* generationes quoque primæ *P* et generationis sequentis *TE* et generationes sequentes *RP* 7 in *supr. scr. P* 10 præstat *RPTα* præstet ε 11 sine probabili *Re* improbabili *PTb* 12 ad personam Christi omnem ε ad personam omnem *Rα* ad personam eius (ei³ *T*) omnem *PT* 13 hanc eius prophetiam *Re* hanc prophetiam eius *PTb* 14 est ratio *R* ratio est *PTE* 15 assumpsit *RE* ^opsumpsit *P* psumpsit *T* 18 q^o *T* qua *RPE* 19 formam serui *GRT* forma serui *P* 22 enī *supr. scr. m. 1 R* ut & forma hominis esset non ut forma dei esse desineret *R* non ut forma serui esset et forma dei esse desineret *PT*.

esset, non ut forma dei esse desineret. ait enim ipse: quæcumque pater facit, eadem et filius facit similiter. numquid in forma serui manens uirtutem et diuinitatem, qua in forma dei manebat, amisit? cum enim in corpore humilitatis nostræ, quæcumque pater facit, eadem et ipse facit similiter, nihil per consortium carnis a paternæ diuinitatis potestate degenerat; neque id corpus, quod adsumptum est, uirtutem naturæ antea manentis aboleuit, cum in eo corpore, quod adsumptum est, uirtus naturæ antea manentis operetur.

3. Itaque si quid infirmum ex persona eius dictum reperietur, ad hominem referri oportet, per quem habitauit in nobis. uerbum enim caro factum est et habitauit in nobis. referendum autem ob id est, quia non alienæ aut simulatæ naturæ hominem adsumpsit. uerbum namque caro factum habitauit in nobis: non in uitia infirmitatesque carnis ex uerbi uirtute deficiens, sed naturæ nostræ infirmitates homo natus adsumens. adsumptio autem infirmitatis non fecit infirmum, quia aliud est naturam esse, aliud adsumpsisse naturam. et extra generis necessitatem uoluntatis accessio est. non enim peccator fuit, sed peccata suscepit; neque infirmus exitit, sed portauit infirmitates. ipse enim secundum prophetam peccata nostra suscepit et infirmitates nostras portauit. et ne quid in impassibilem atque indemutabilem diuinitatem infirmitatis incidere existimaretur, adiecit: et nos putabamus eum in doloribus esse. suscepit ergo infirmitates, quia homo nascitur; et putatur dolere, quia patitur: caret uero doloribus ipse, quia deus est. et cum habitat in nobis cumque infirmitates nostras

1 Ioh. V, 19. 12 Ioh. I, 14. 21 Esai. LIII, 4. 24 Ibid.

3 in forma serui manens *Ge* in forma manens serui *R* in forma dei manens *PTb* 7 uirtu^mnaturæ *G* 8 aboleuit *GRE* absoluit *PT* 10 repperietur *GR* 11 oportet *GT* oportebit *RPE* habitabit *G* 12 et *om.* *G* habitauit *GRT* ex habitabit *P* 13 aut simulut** *G* 16 homo natur. (?) *G* 23 adque *G* 24 adiecit *GR* dicit *P* putabamus *GR* putamus *P* 25 iniquitates *G* 26 dolore *G* 27 habitat *GRP* inhabitauit *e.*

suscipit et cum susceptis infirmitatibus non dolet, non potest non esse, qui habitat, nec a se defecisse, qui suscipit, nec abolitus deus esse, qui non dolet. et hæc quidem propter præsentem psalmum commemorata paucis sunt, quia uidetur statim ex persona hominis cœpisse, ne per hoc, quod tamquam homo loquitur, decessisse ex paternæ diuinitatis gloria uideretur. 5

4. Ait enim: domine, probasti me et cognouisti me. apostolus, cum nos patientiæ et spei doctrina erudiret, ait: tribulatio patientiam perficit, patientia autem probationem, probatio uero spem, spes uero non confunditur. et hæc quidem in sanctorum quorumcumque uita atque operibus fuisse cognoscimus, ut multis passionibus tribulationibusque iactati probabiles deo facti sint. si quis enim exulem Abraham et in metu parricidii et cælibatus et in ceterarum passionum iniuriis mansisse fidelem semper meminerit; si quis fugam Iacob et præter æstiuorum dierum laborem hibernarum noctium uigilias in custodiis ouium recordetur; si quis Moysi quadraginta annorum seruitutem et in eo acerba plebis opprobria et magorum aduersus eum æmulas potestates recenseat: intellet eos patientia et constantia spei probatos non inmerito id esse præmii consecutos, ut in Abrahamæ semine gentes benedicerentur. ex Iacob Israhel esset, Moyses Pharaon in deum fieret. longum est passiones ceterorum patriarcharum, prophetarum, apostolorum et beata atque inuicta illa Pauli in mari, in fluminibus, in terra, in solitudinibus, in urbibus, in propriis, in exteris, in plagis, in uinculis, in carceribus, in theatris fidei documenta memorare. certe hos omnes patientia 20

9 Rom. V, 3 sq.

1 suscepit *GP¹e sed cf. lin. 2* et *om. P* 2 defecisse *GR* defuisse *P* suscipit *G* suscepit *RPe* 4 quia *G* 5 quod *GP* *supr. scr. m. 1 R* 6 decessisse *GR* decidisse *P* 9 perficit = - *R* perficit *G* operatur *P* 11 confunditur *G* confundit *RPE* quorumcumque *G* quorumque *RP^b* quoque *e* 12 uitã *G* 14 cælibatus *G* 19 opprobria *GP* obprobria *R* 21 semine *RE* nomine *P* 22 ex iacob *GP* et iacob *Re* et moyses *P* farao *RP* Pharaoni *E* *cf. p. 500, G* 24 beatam adque inuictã *P* 25 in ^{ob} probriis (ob *supr. scr. m. 2*) *P* 27 documenta *GR* documenta *P*.

probabiles reddidit, per quam non erubescendæ spei suæ fiduciam probauerunt. sed hæc oportunius et plenius suis locis tractari oportet: nunc ad eum, ex cuius persona psalmum consistere diximus, reuertendum est.

- 5 5. Non confundenda autem persona diuinitatis et corporis est. omnis enim nunc in exordio ex persona eius hominis, quem adsumpsit, oratio est: probasti me, deus, et cognouisti me. probatus est, ut cognosceretur, quia posterior est probatione cognitio. et uideamus secundum euangelicam doctrinam, hic dei filius quomodo sit et probatus et cognitus.
- 10 humilitas namque eius, per quam meruit ab omni cælesti, terrestri et inferno adorari et in gloria dei patris esse, probatio eius fuit. ita enim apostolus ait: fuit obœdiens usque ad mortem, mortem autem crucis: propter hoc
- 15 exaltauit eum deus et donauit illi nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectat cælestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris. propter hanc itaque usque
- 20 ad mortem obœdientiam et mortem crucis infirmitas carnis adsumptæ in nomine atque honore immortalitatis et in patris dei gloria conlocatur. dei enim nomen donatur et nomen non sine honore donatur. honor autem, qui donatur, non alius potest esse quam nominis; nomen uero indulti honoris non
- 25 aliud est quam quod gloria est paterna: ut qui in forma dei manens formam serui accepit, propter obœdientiam formæ seruilis cum crucis morte susceptæ in gloria dei patris esset.

13 Phil. II, 8 sq.

2 oportunius *R* opportunius *PE* cf. *Acad.* p. 28 3 oportet *R* oportere *P* consistere *GRP* constare *E* 7 dñ *G* om. *RPE* 9 probatione *GR* probationi *P* 12 et inferno om. *G?* 13 obœdiens *G* obediens (*e in ras.* 3) *R* oba = diens (*erat obaudiens, sed etiam a in ras.*) *P* 17 flectat *R* flectatur *PE* cf. *Acad.* p. 57 et terrestrium *R* terrestrium *PTE* 19 in gloria dñ *G* in gloria est dei *RPTTE* hoc? *G* 21 et in nomine *RPTTE* in homine *G* adque (atque *TE*) honore immortalitatis *GTE* adque honorem mortalitatis *P* atque naturæ honorem immortalitatis *R* 24 non alius est *R* 25 gloriæ est paternæ *R* ut om. *P* 27 suscepta *G*.

cuius antea manebat in forma. sed hæc apostolus iam de perfectis locutus est: demonstrandum autem in euangeliiis est, ubi et probatus et cognitus est.

6. Humilitas itaque eius probatio est. unigenitus namque deus, peccatorum remissor, æterni regni dominus baptizari se tamquam peccatorem exposcit. officium istud baptista renuit agnoscens eum, qui sibi potius peccata donaret. ille autem suscepti in se hominis iustitiam etiam sacramento baptismi expleuit: peccati nostri, peccati ipse nescius, particeps fieri non recusat et omnem in se humilitatem caducæ carnis adsumens Iordanem turbis peccatorum mixtus ingreditur. probatur in istis omnibus, dum geruntur; sed uideamus, an probatus agnoscitur. ait enim euangelista: et baptizato Iesu confestim ascendit de aqua. et ecce apertis sunt cæli et uidit spiritum dei descendantem de cælo, sicut columbam uenientem in ipsum, et ecce uox de cælo dicens ad eum: hic est filius meus dilectus, in quo conplacui. probationem mox consecuta cognitio est: et quem humilitas probabilem fecerat, hunc paterna uox filium conplacitum sibi, postquam probauit, ostendit. est et probatio. quam statim consecuta cognitio est. in deserto agit, temptationi diaboli subicitur seseque nunc in fastigium templi, nunc in excelsum montem patitur efferri. contumeliæ itaque se iniuriæ tam grauis dedit, dum in deserto est, dum condicione temptationis inluditur, dum eleuari potest in templum atque montem. sed temptationum probationem agnoscentis testimonium non reliquit. ait enim scriptura: tunc reliquit eum diabolus, et ecce angeli ministrabant ei. homo temptatur, homo circumfertur, sed post hæc angeli ministrant. per probationem

13 Matth. III, 16 sq. 27 Matth.-IV, 11.

2 in euangeliiis *GPT* in euangelio *R* 7 donaret *Re* donasset *PTb*
 9 expleuit *ex* explebit *P* peccati *RT* et peccati *P* 16 uox de caelo
 dicens ad eum *G* uox dicens ad eum *R* uox de caelo dicens *PT*
 20 probauit *ex* probabit *P* 24 dedit *R*¹ dedit *R*²*PTE* 26 tempta-
 tionum *ex* temptationem *corr. m. 1 R* temptationum *P* agnoscentes *P*
 27 tunc *R tū PT* reliquit *RP*¹ 28 ministrabant *PTE* ministrant *R*
 29 ministrant *RTE* ministrabant *P* per probationem *ex* per probationem
 (*sic*) *R*.

cognoscitur, per cognitionem dignus est ministerio angelorum. in ceteris autem quotiens probatus est. totiens et cognitus est. Petrus passionem eius detestatus est. crucis in eo scandalum præ amore et confessæ iam a se diuinitatis cognitione non
 5 sustinens; sed quia eum ob infidelitatem crucis satanam nuncupasset, non multo post, cum in monte gloriæ suæ habitu constitisset, tali a patre uoce cognoscitur: hic est filius meus dilectus. in quo conplacui, hunc audite. probationem, quam temptatio apostoli effecerat, paternæ uocis
 10 agnitio est consecuta.

7. Dehinc sequitur: cognouisti sessionem meam et resurrectionem meam. in sessione doctrinam significari euangelica auctoritas est. sessiones autem nobiscum hæ sunt. quæ a Græcis cathedræ nuncupantur. Moyses cathedram habuit
 15 secundum domini dictum: super Moysi cathedram sederunt scribæ et Pharisei. omnia ergo, quæ dicunt uobis, facite et obseruate: secundum autem opera eorum nolite facere; dicunt enim et non faciunt. cum igitur doctrina Phariseorum ob id probabilis
 20 esse doceatur, quia ipsi in Moysi cathedra sederunt, doctrina necessario significatur in cathedra. cognouit itaque sessionem. cum dignitatem eius in omnibus prædicat, cum uoluntatem eius, qui se misit, exsequitur, cum humilitati corporis sui gloriam postulans audit e cælo: et honorificauit et honorificabo.
 25 sed doctrina non minus in sessione eius, quam in surrectione opus cognoscitur. nam ut sessio doctrinæ præceptum est, ita et surrectio operationis effectus est. sedens Iesus docuit in monte; sed post doctrinam ad opera descendit. ita enim

7 Matth. XVII, 5. 15 Matth. XXIII, 2 sq. 24 Ioh. XII, 28.

2 totiens et RTE totiens P 3 scandalū ex scandalo P 7 tali a PTE alia R 10 agnitio Re cognitio PTb 11 cognoui P 13 hæc R 15 super moysi cathedram RT super moysi cathedra P super cathedram moysi E 16 farisæi R quæ R quaecumque PTE 18 enim om. P 20 cathedrā R 21 sessionem cum R sessionēmeā P sessionem eius cum TE 25 in surrectione in ras. R in resurrectione PTE 26 opus Tb eius e, om. RP 27 surrectio R resurrectio PTE in montem P.

scriptum est: et descendente eo de monte secutæ sunt eum turbæ. et ecce leprosus quidam ueniens adorabat eum dicens: domine, si uis, potes me mundare. et extendens manum tetigit eum Iesus dicens: uolo, mundare. ad sanandam quoque centurionis filiam surrexit dominus; scriptum est enim: et surgens Iesus sequebatur eum cum discipulis suis. cum autem perfectum illud in lauandis apostolorum pedibus humilitatis suæ officium expleuit, ita legimus: surrexit a cena et posuit uestimenta sua et accepto linteo præcinxit se. cognoscitur itaque in sessione eius et surrectione doctrina atque opus, quia et sermone et opere dei in se patris gloriam prædicabat.

8. Intellexisti omnes cogitationes meas de longe. scrutans corda et renes deus est; et quomodo de longe cogitationes eius intellectæ sunt? de longe non ad locum, sed ad tempus refert. non enim de longe intellegis ait, ut significatio loci esse credatur, tamquam longe ab humanis operibus situs uirtutis suæ scientia ea, quæ cogitantur, intellegat: sed de longe intellexisti, præteriti potius temporis significans ætatem. et ubi istud, quod longe ante cogitationes suas cognouerit, reperiemus? nempe ubi dicitur: ecce puer meus, quem elegi, dilectus meus, in quo conplacuit anima mea: ponam spiritum meum super eum, et iudicium gentibus nuntiabit. non clamabit, non contendet, neque quisquam in plateis uocem eius audiet. et

1 Matth. VIII, 1 sq. 6 Matth. IX, 19. 9 Ioh. XIII, 4. 22 Matth. XII, 18 sq.

2 eum sunt *PT* ueniens *om.* *PTe* 4 & tetigit eum *P* 5 ad *Re* et ad *PTb* sanandā *P* centurionis *RPT* archisynagogi *E* 6 filiā *P* 9 a cena *R* = caena *P* 11 et surrectione *R* et resurrectione *e* et in resurrectione *PTb* 12 dei in se patris gloriam *RE* dei in patris gloriā *P* dei patris gloriam *T* 17 intellegi se ait *R* 18 significatio *Re* res *PTb* 19 situs uirtutis suae scientia ea quae *R* sit cūm usu uirtutis suae et scientia quae *PT* sit cum uisu uirtutis suae et scientia quae *e* 20 intellexisti *TE* intellexit *RP* 22 reperiemus *R* repperimus *P* 24 sup eum spm̄ meū *R* sed cf. p. 663, 4 25 non clamabit *om.* *PT*.

huius prophetiæ tum euangelista meminit, cum his, quos curabat, ut de se tacerent iubebat. has ergo cogitationes eius, humilitatis scilicet et patientiæ, longe ante intellexit, quia de his erat prophetarum ore testatus.

- 5 9. Semitam meam et directionem meam inuestigasti. est autem de semita et directione, antequam id ipsum tractatur, non nihilum præloquendum. id namque, quod nobiscum semita est, alia uirtute atque intelligentia cum Græcis est: *τριβον* enim nuncupant, id est frequenti ingressu discursuque
 10 contritam, per quam non semel neque aliquando, sed semper incessum sit. quod autem nostri directionem transtulerunt, id illi ex hebræo *σχοινιον* interpretati sunt. *σχοινιον* autem quarundam gentium consuetudine certum et constitutum modum itineris significat, ut, quod nos milia, id illi *σχοινιον* nuncupent.
- 15 10. Dominus itaque noster in corpore, quod adsumpsit, iam transcursam a se atque tritam in prophetis semitam percucurrit et certum constitutumque sibi itineris sui finem confecit. quod autem per tritam prædicationis semitam ambulauerit, audiamus ipsum dicentem: Hierusalem, Hierusalem, quæ occidis
 20 prophetas et lapidas eos, qui ad te missi sunt, quotiens uolui colligere filios tuos, sicut gallina congregans pullos suos, et noluisti! quotiens cum ait, frequentiam numerosæ significationis ostendit. nihil ergo noui et egit et passus est, cum per nolentem congregari filios suos
 25 Hierusalem totiens et auditus et inhonoratus est in prophetis.

19 Matth. XXIII, 37.

7 tractatur *RP* tractetur *TE* 8 adque *G* intelligenti *G* 9 tribon
GT tribu *P* *τριβον* *R* 11 incessum sit *GT* incesso sit *P* ineundū sit *R*
 12 id illi *GRT* ex ad illi *P* **CXOINION** *G* **CXOIIINION** *P* **EXOTINION** *R*
cxivov *T* **exotinion** α interpretaati sunt *GR* non interp̄ \equiv tati
 sunt *P* interpretati sunt *praeunte unius uocis lacuna* *T* **COXIIINION**
P, *GRT* α ut supra 14 id illi *RT* id illi ex ad illi *P*, om. *G*
CXINION *G* **COXIIINION** *P*, *RT* α ut supra 15 in corpore *G* in eo
 corpore *RPTE* 16 transcursū *P* percucurrit *GRT* percurrit *Pe*
 18 audiamus *GPTE* audiam *R* 19 *h. l. fn. cod. T* 20 lapidas *GR*
 lapidas ex lapides *P* qui ad te missi sunt *P* qui ad te missi *G* qui missi
 sunt ad te *Re* 21 colligere *R* collegere *G* congregare *PE*.

11. Quod autem definitum et præscriptum iter confecturus
 esset, ostenditur in eo, cum ait: ego te honorificaui super
 terram, opus consummaui, quod dedisti mihi. qui
 datum sibi opus consummat, modum præscriptæ operationis
 expleuit. scit autem sibi constitutum esse, quid gerere oporteat,
 cum ait Petro gladio his, qui adprehendendum eum uenerant,
 resistenti: calicem, quem dedit mihi pater meus, non
 bibam illum? docens se præscriptæ sibi a patre passionis
 calicem esse bibiturum. scit se etiam semitam suam directionemque
 conplesse, cum potō aceto spiritum traditurus ait:
 consummatum est! et mox tradidit spiritum.

12. Hanc ergo semitam et directionem suam pater inuesti-
 gavit. inuestigauit autem, cum per prophetam de sorte uestis
 prophetauit, ut scriptum est: et super uestimentum
 meum miserunt sortem. et iterum, cum de tradito inter
 latrones atque suspenso recognita est prophetia dicens: et
 cum iniquis æstimatus est; uel cum de osse intacto
 atque inpresso uulnere ante prædictum est: os eius non
 confringetis et: uidebunt, quem conpuncxerunt.
 hæc itaque, quæ ei omnia erant in passione præscripta, a deo
 peruestigata sunt, ut et fuerint prophetata. ac ne quid ex his,
 quæ gessit ac passus est, incognitum fuisse patri existimaretur,
 generaliter cuncta complexus est dicens: et omnes uias
 meas præuidisti. sed qui præuidit, uidit antequam res
 esset. præuidit autem etiam hoc: quia non est dolus in
 lingua mea; est enim secundum propriam professionem

2 Ioh. XVII, 4. 7 Ioh. XVIII, 11. 11 Ioh. XIX, 30. 14 Ps. XXI, 19.
 16 Esai. LIII, 12. 18 Exod. XII, 46. Num. IX, 12. 19 Zach. XII, 10.

1 autem *om.* *G* præscriptum *G* p̄scriptum *P* 2 esse *G* 3 quod
 autē sibi opus *P* 4 operationis *ex* orationis *P* 6 ad præhendendum
*R*¹ ad adpræhendendum *corr. m.* 3 *R* ad comprehendendum *PE* 7 non
 bibam illum *GRP* non uis ut bibam illum *e* 8 perscriptæ (?) *G*
 10 potō *P* potatō *ex* potu *m.* 3 *R* traditurus esset ait *P* 11 et *om.* *P*
 13 cū per prophetam *Re* per prophetam cum *Pb* 14 ut scriptum est
GR et scriptum est *P* 17 aestimatus *Re* *cf. Sabatier II, 611* deputatus
Pb 19 uiderunt *P* conpuncxerunt *P* 21 ut et fuerint *Pb* uel
 fuerunt *ex* uel fuerint *m.* 3 *R* ut fuerant *e* ac *ex* hac *R* 24 res
 esset *PE* res ē *R*.

ueritas, uia, uita. non recipit dolum ueritas; non enim mentitus est aut fefellit: lingua omnis eius officio functa est ueritatis, qui ait: cælum et terra præteribunt, uerba autem mea non præteribunt. patrem deum prædicat, se uero esse et hominis et dei filium confitetur. dolum prædicatio ista non habuit, quæ de se et de honore eius, qui se miserat, fatebatur.

13. Proficit deinde paulatim sermo cœptus ab homine et ad significationem naturæ in eo cælestis extollitur, cum ait: ecce tu, domine, cognouisti omnia nouissima et antiqua: tu formasti me et posuisti super me manum tuam. mirabilis facta est scientia tua ex me: confortata est, non potero ad eam. personæ istud prophetae non conuenit, ut ex se dixisse uideatur: mirabilis facta est scientia tua ex me, ut mirabilis dei cognitio ex eo facta sit. Moyse antea cognitionem nobis dei libris legis loquente. sed ne ipsi quidem Moysi hoc esse proprium potuerit deum, antequam flagrantem rubum conspicit, nescienti, opinione quidem electi in Abraham et Isaac et Iacob populi sui religioso, uerumtamen familiarem cognitionem ante hoc tempus nisi a deo non adepto. sed omnis sermo iste ei competit, qui ait: pater, manifestauit nomen tuum hominibus et qui ait: hæc autem est uita æterna, ut cognoscant te solum et uerum deum et quem misisti Iesum Christum. sed hæc suo loco plenius prosequemur.

14. Descendendum autem ad id est secundum ordinem dictorum: ecce tu, domine, cognouisti omnia nouissima et antiqua. nouissima sunt, cum probasti, cum

1 Ioh. XIV, 6. 3 Matth. XXIV, 35. 22 Ioh. XVII, 6. 23 Ibid. 3.

1 uia uita *R* uia tua *P* uia et uita *E* recipit *R* 2 in lingua *P* 3 quia ait *ex* qui ait *P* 5 uerū *ex* uero *P* 8 proficit *P* 13 et non *Pb* 16 moyse *RE* moyses *P* libris ^a legis *R* loquentis *RPb* 17 potuit *Re* 18 nesciente *P* 19 et ante isac *supr. scr. P* 21 istae *R* ei *om. P* 23 autē est *R* est autem *PE* 24 solum & uerum *RP¹* solum uerum *P²E* *cf. Sabatier III, 471* 25 suo loco *PE* uolout *R* 27 cognouisti nouissima (uisti *in uers. exeunte add. m. 3*) *R* *cf. Abh IV, 86 adn.*

cognouisti, et cetera, quæ propria sunt eius hominis, quem adsumpsit. antiqua sunt, quæ modum non habent, quæ indefiniti temporis significant uetustatem. in principio erat uerbum, et omnia per eum facta sunt.

15. Dehinc ut nouissima deus et antiqua cognouit, ita in eo, 6
 quod sequitur: tu formasti me et posuisti super me
 manum tuam. utrumque significat: ut, quod formauit, anti-
 quum sit, quod superposuit manum, nouissimum sit. quod
 enim secundum naturam diuinitatis formatus sit, apostolus docet
 dicens: qui cum in forma dei esset; quod enim in forma 10
 est, formatur in formam et quidem paternæ naturæ et diuini-
 tatis formam. et nescio, an, quod formatus in forma serui est,
 referri possit ad patrem, ut formatus ab ipso sit: sapientia
 enim ipsa sibi ædificauit domum. sed hinc nec tem-
 poris nec quæstionis est amplius loqui. quod autem proprie 15
 ad corpoream natiuitatem referri oporteat: et posuisti super
 me manum tuam, ita docemur ex persona patris: inueni
 Daud seruum meum, in oleo sancto meo unxi eum.
 manus enim mea auxiliabitur illi et brachium
 meum confortabit eum. nihil proficiet inimicus 20
 in eo, et filius iniquitatis non adiciet nocere eum.
 et non est ambiguum, omnem hunc psalmum ad personam
 domini esse referendum: quia ea omnia in eo sint, quæ et
 diuinitati ipsius propria sint et a naturæ nostræ infirmitate
 dissentiant. 25

16. Et quia utroque in tempore, id est nouissimo et anti-
 quo, uel ipse prædicando uel in apostolis et prophetis loquendo
 cognitionem ex se dei mirabilem fecit, ait: mirabilis facta
 est scientia tua ex me. sed mirabilis quomodo? nempe

3 Ioh. I, 1 sq. 10 Phil. II, 6. 13 Prov. IX, 1. 17 Ps. LXXXVIII, 21 sq.

1 eius *supr. scr. m. 1 R* 4 per eum *RP* per ipsum *E* 6 quod
om. R 11 formatur in formam *R* formatur in forma *P* et quidem —
 formam *om. R* et ei paternæ naturæ et diuinitatis *P* 12 formam —
 serui *om. P cf. Acad. p. 32 sqq.* 13 referri *R* ut referri *P* ad patrem
R a patre *P* ut formatus *R* et formatus *P* locum in *RP* notis illis
 aberrationibus confusum, sed facile ex eorum uestigiis restituendum bene
 conseruarunt *E* 14 nec tempus ē nec quaestiones *P* 15 propriae *R*
 19 illi *RP* ei *E* 21 in eū *ex in eo m. 3 R* 28 ait enim mirabilis *P*.

cum omnia esse intra deum docentur, dum deus esse in omnibus prædicatur, dum immensa et inconprehensibilis natura intus atque extra manens locos omnes, quibus contineri possit, excedat. mirabile est deum ubique esse et nusquam abesse; 5 in omnibus esse et totum esse, et extra locos ac tempora pro infinitate atque æternitate sua semper esse. hoc mirificum. hoc confortatum, id est sine infirmis iam intellegentiæ opinione firmatum.

17. Sed quid est istud, quod dicitur: non potero ad eam? 10 unigenitus ait: omnia, quæ patris sunt, mea sunt; et: sicut habet pater uitam in semetipso, ita et filio dedit uitam habere in semetipso; et: sicut pater uiuificat mortuos, ita et filius quos uult uiuificat similiter; et: ego et pater unum sumus. nulla discrete potestatis in uerbis est, nulla enim differentia uirtutis in 15 factis est. „unum sumus“ plerique inreligiosorum ad uoluntatis tantum concordiam rettulerunt. sed cum dicitur: uel operibus meis credite, quia pater in me et ego in patre. non tantum uoluntatis unitas, sed etiam diuinæ uirtutis ostenditur. ergo cum omnia, quæ pater faciat, omnia faciat et filius 20 — eadem enim facit similiter — quærendum est, quid sit, quod dictum est: non potero ad eam. sed cum audio: pater maior me est; et rursum: non potest filius facere a se quicquam, nisi quod uiderit patrem facientem, hæc mihi intellegentiam suggerunt dicti huius: 25 non potero ad eam. est enim maior pater filio, sed ut pater filio, generatione, non genere: filius enim est et ex eo exiuit. et licet paternæ nuncupationis proprietas differat, tamen natura non differt: natus enim a deo deus non dissimilis est

10 Ioh. XVI, 15. 11 Ibid. V, 26. 12 Ibid. V, 21. 14 Ibid. X, 30. 17 Ibid. X, 38. 23 Ibid. XIV, 28. Ibid. V, 19.

2 inconpraehensibilis R 3 manens (a ex corr. m. I) R 5 ac ex hac R 11 ita filio P 14 et ante ego om. G 15 nulla enim G nulla etiam RPE 16 unum sumus G quod unum sumus RPE 17 rettulerunt G retulerunt RP 22 dictum est Re dictum sit P 23 me maior est R 24 a = se P 26 maior pater filio GRP pater maior filio E.

a gignente substantia. non potest ergo ad eum, ex quo est: nam quamuis alter in altero per uniformem ac similem eiusdem naturæ gloriam maneat, tamen ei, ex quo genitus est, non exæquari in eo uidetur posse, quod genuit.

18. Et uideamus, an hoc, quod non poterit ad eam, ad dignitatem paternæ confessionis relatum sit. sequitur enim: quo ibo a spiritu tuo, et a facie tua quo fugiam? si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades; si sumpsero pinnas meas ante lucem et habitauero in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. non excedit paternam filius infinitatem; neque naturam, quæ ultra locos omnes est. is, qui in sinu est, transgreditur. sit licet in cælo, sit in inferno et ultra postrema maris euolet, adest tamen ille ubicumque, qui ubique est: nec subterfugi potest, intra quem omnia sunt et qui in omnibus est.

19. Et ne inreligiose ad contumeliam indemutabilis atque impassibilis substantiæ quædam opinemur ex eo, quod dictum est: aut a facie tua quo fugiam? ut uideatur fugam ob passionis metum cogitasse: dictorum ratio noscenda est, ut incolomi dignitate hæc necessario commemorata esse intellegantur. nemo autem eorum, qui in studiis doctrinæ cælestis demorantur, poterit ambigere deum atque hominem dominum nostrum Iesum Christum confiteri: et hominem quidem in tempore, deum uero semper et ante hominem et post hominem,

1 substantia *PE* substantiæ *R* non potest ergo ad eum ex quo est. nam *GR* non potest ergo ad eū ex quo ē non exæquari. nam *P* non potest ergo ad eum ex quo est exæquari. nam *E* cf. *Acad. p. 67* 3 ei ex quo *G* et ex quo *RE* & ex quo *P* 4 ideo uidetur *P* 5 poterit *G* potero *RPE* ad *sec. l. om. G* 7 a spiritu *GR* ab spiritu *P* et a facie tua quo *G* et quo a facie tua *RPE* 8 si descendero *GR* et si descendero *P* 9 in infernum *GR* ad infernum *PE* pinnas *GR* pennas *PE* 12 excaedit *R* 13 is *GP* ex his *R* 14 in inferno *G* in infernis *RPE* 15 ubicumque quia***** (an quiu*****?) *G* ubicumque qui ubique est *P* ubicumque est (*om. qui ubique*) *R* superfugi *R* 17 ne quid *RPE* 18 quaedam *RP* quaenam *G om. E* 19 est *GP* sit *Re* quo *GPE om. R* ut uideatur *GP* et uideatur *R* 20 dictorum ratio *GR* ex dicturu ratio *P* dictorum uirtus *e* 21 incolomi *G* incolomi *RP*.

utrumque uero, deum scilicet atque hominem, tunc tantum. cum in homine fuit. erat enim in forma dei et formam hominis accepit: et rursus in gloria dei patris est forma uidelicet serui in gloriam eius, cuius in forma ante manebat, proficiente, corruptionis scilicet natura per profectum incorruptionis absorpta.

20. Cum igitur psalmum hunc cœptum ex persona hominis, quem adsumpsit, meminerimus, diligenter contuendum est, ut intellegamus, quid diuinitati eius, quid homini sit aptandum: atque ita, ut sensum nostrum dictis magis applicemus, quam per fallacis intellegentiæ opinionem sensui dicta subdamus. ait enim: quo ibo a spiritu tuo, aut a facie tua quo fugiam? diuersa significatio est spiritus atque faciei. et a spiritu quidem abibo, a facie autem fugiam. dehinc sequitur: si ascendero in cælum, tu illic es; si descendero in infernum, ades. non eadem est ascensio in cælum, quæ et descensio in infernum. tertium deinde est: si sumpsero pinnas meas ante lucem et habitauero in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. iam non hominis hæc nox est. ut pinnas sumat, ut suas sumat, ut trans oceanum habitet, ut deducatur illic manu dei, ut teneatur dextera dei: potioris istud naturæ est. et quis hic sit, qui confidenter hæc dicat, ipsa dictorum ratio monstrabit.

25 21. Ostendens igitur unigenitus deus eam, quæ per se mirabilis facta est et ad quam non potest, paternæ admirationis confessionem, utrumque in se tempus et naturam utramque significat, scilicet eam, qua et in spiritu et in corpore manens docuit. cum enim ait: quo ibo a spiritu tuo. tempus illud, quo et ipse spiritus in spiritu paternæ gloriæ ante adsumptionem hominis mansit, ostendit. non enim potest a spiritu quoquam

1 dñi ante scilicet *supr. scr. P* 2 in ante forma *om. P* 6 absorpta *R* absorpta *PE cf. Georges Wortf. 5* 9 diuinitati *RE* dignitati *P* 12 ab spiritu tuo *P* 14 abibo *RE* aquoibo (a quo in *ras. a m. 2*) *P* post autem *R* add. tua 16 & illic ades *R* 21 pennas ex pinnas *m. 3 R* pennas *P* 22 illic *R* illuc ex illic *P cf. Stud. 1889, 321* 24 dictorum ex dicturum *P* 26 et *om. P* 28 quo *R* 30 quæ quod *P cf p. 763, 28.*

abesse qui spiritus est: quia nec hic falli potest, nec ille deficere. at cum ait: aut a facie tua quo fugiam, adsumptæ a se infirmitatis docuit ætatem: humana enim infirmitas faciei dei non patitur occursum, quia dictum Moysi est: quis est homo, qui uidebit faciem meam et uiuet? quod non 5 sustinemus. defugimus; quia infirmitatis humanæ est occursum naturæ inconspicibilis fugere. et fugit quidem quantum ad inpatientiam uisionis. sed quia secundum prophetam uultus dei super facientes mala, naturæ quoque humanæ est, iudicium dei, quod significatur in uultu, fugere non posse. non 10 enim tamquam peccator, qui peccati nescius est, loquebatur, ut fugeret: sed paternam infinitatem extra omnia manentem cum in spiritu ante docuisset, nunc quoque ex hominis persona, qui nusquam deum fugere posset, ostendit.

22. Sequitur quoque par ratio dictorum, ut utrumque ex eo. 15 quod et homo et deus erat, dixerit. si ascendero in cælum, tu illic es: hoc diuinitatis est proprium. nemo enim ascendit in cælum, nisi qui de cælo descendit, filius hominis, qui est in cælo. terreni enim corporis natura ascensionem hanc nisi in cælestem gloriam demutata 20 non obtinet. si descendero in infernum, ades: humanæ ista lex necessitatis est, ut consepultis corporibus ad inferos animæ descendant. quam descensionem dominus ad consumptionem ueri hominis non recusauit. id autem: quo abibo, aut quo fugiam, et illic es et ades ad significationem 25 doctrinæ eius, quæ mirabilis ex eo facta est, pertinet, per quam deus omnia esse et in omnibus esse sit cognitus: ut, licet faciem dei homo fugiat, quia non sustinet, licet de supernis ad inferos mortis lege descendat, deus tamen ubique sit semper et in omnibus. 30

4 Exod. XXXIII, 20. 8 Ps. XXXIII, 17. 17 Ioh. III, 13.

1 deficere *Re* decipere *Pb* 2 quo *om. P* 6 defugiamus *R* 7 quantum ad inpatientiam uisionis *RE* quæ = = tū in** (si spatium litterarum fugientium respicis, fuisse uidetur: quantum inpatientiam uisionis) *P* 10 dei *om. ? P* fort. non autem *cf. praef.* 12 extra omnia & manentē *P* 15 par ratio *coni. Bened. in adn. paratio P narratio R ratio E cf. Abh. IV, 65* 16 dñs erat (*om. et*) *P* 18 de cælo descendit *RP* descendit de cælo *E*.

23. Et quia per hæc superiora discretim ex utroque, in quo erat, naturæ genere prædicauit, dei scilicet atque hominis, tertio unitatem naturæ iam in se proficientis ostendit dicens: si sumpsero pinnas meas ante lucem et habitauero
 5 in postremis maris: etenim illuc manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. cum sumpsit pinnas, iam corpore non grauat. cum suas sumpsit, docet hanc euolandi semper sibi fuisse uirtutem. cum ante lucem sumpsit, tempus resurrectionis ostendit. cum in postremis
 10 maris est, loca ut deus humanæ demorationis excedit. cum deducitur manu, non timet. cum tenetur dextera dei, non mutatur aut decedit: donauit illi deus nomen, quod est super omne nomen, ut in nomine eius omne genu flectat cælestium et terrestrium et infernorum, et omnis
 15 lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria est dei patris. in eo enim, quod datur ei nomen super omne nomen, manu ac potestate patris dei in gloria ipsius homo susceptus adsumitur.

24. Pinnas autem ad demutationem terrenorum corporum in
 20 spiritalem atque æternam naturam referri prophetica auctoritas est, cum ad inopem fidei et bonorum operum pauperem dicitur: ne extendas te, cum sis pauper, diuiti, sensu autem tuo abstine: præparauit enim sibi pinnas, ut aquila, et reuertetur in domum eius, qui præest
 25 ei. pauperem extendentem se in spes diuitis arguit, quod infidelitatis suæ inopiam fidelium exæquet opulentia. diues enim non humanis opibus, sed cælestibus thesauris parat sibi pinnas, quibus reuertatur in domum eius, qui præest ei. reuertetur enim, unde decedit, unde in peccato primi hominis expulsus
 30 est. et quis est iste, cuius hæc domus est et qui ei præest?

12 Phil. II, 9 sq. 22 Prov. XXIII, 5.

12 donauit enim illi *PE* 13 flectat *R* flectatur *PE* 14 et terrestrium *RP^{1b}* terrestrium *P^{2e}* 16 dñi patris est *P* 17 patris dei *RP* dei patris *E* 20 æternam *Rb* aeream *P* aetheream *e*, hic *desin. cod. P* 25 in spes *Rb* in opes *e* 28 reuertatur in domum eius qui praeest ei reuertetur in domum qui praeest ei reuertetur enim *lectio ditto-graphia et aberratione orta R* 30 et qui ei præest *h. l. om. R*.

nempe ille, qui dixit: amen dico tibi, hodie mecum eris in paradiso. meminit et alibi dicens, cum de spiritualium indefessa iam æternitate tractaret: pinnigerabunt tamquam aquilæ, naturam euolandi in cælum in resurrectionis demutatione sumpturi. sed hic pinnae sumit uolaturus non alienas, non nouas, sed proprietatis usurpatione præsumptas: quia post passionis uoluntariæ sacramentum et naturæ et potestatis pinnae ad cælum se habuerit efferendi.

25. Sequitur etiam idem ordo dictorum et ex utriusque naturæ intellegentia, hominis scilicet et dei, sermo decurrit. ait enim: et dixi: forsitan tenebræ conculcabunt me. uox ista hominis esse existimatur, quia uidetur quibusdam aut inreligiosis aut inperitis sub illa passionis timiditate trepidare: quasi uero nunc sermo iste timoris alicuius habeat professionem et non magis susceptæ mortis significauerit uoluntatem nullo eius metu ac terrore prælato. non enim ait: tenebræ conculcabunt me; sed ait: forsitan tenebræ conculcabunt me. quod fortuitu adiecit, incertum humanæ de se opinionis, qua timere inferos creditus est, inrisit errorem. nemo enim conculcari se certus idem rursus, an conculcetur, incertus est.

26. Ut autem hoc, quod ait: forsitan tenebræ conculcabunt me, non ad naturæ suæ trepidationem posset intellegi, sed inpiæ de se intellegentiæ significaret incertum, continuo subiecit: et nox inluminatio in deliciis meis. quomodo enim conculcatur a tenebris, cui mors inluminatio in deliciis sit futura? domino itaque passio ista deliciæ sunt, dum portas æreas confringit, dum uectes ferreos conterit, dum omnem potestatem despoliat, dum de his in se triumphat, dum eum, quem ad imaginem suam fecerat, redimit. dum deliciis paradisi restituit. in his igitur passionis oblectamentis atque deliciis nox ei inluminatio est et inluminatio

1 Luc. XXIII, 43. 3 Esai. XL, 31.

8 pinnae *om. R* 14 istae *R* 16 ac terrore *ex hac terrore R* ac timore (??) *G* 18 fortuiti *R* 24 et mox *Gα* 25 cum *G* mors *GR* nox *coni. Lipsius, sed cf. adn. Bened.* 26 itaque *ex a quo R* 28 triumphat *R*
 29 redimit dum *RE* redimendum *G* 30 paradisi *G* paradysi *R* 31 ei in ras. *R*.

ob id, quia tenebræ non obscurabuntur a te. per naturæ unitatem atque indemutabilem diuinitatis similitudinem in filio pater est; et operibus ipsis testantibus, quod in eo pater sit, confidenter ait: non obscurabuntur a te, quia ex persona patris dictum in psalmis meminerimus: cum ipso sum in tribulatione. et ipse dominus in euangeliiis, cum de apostolorum trepidatione loqueretur, ait: ecce uenit hora, ut dispargatur unusquisque uestrum et me solum relinquantis: sed non sum solus, quoniam pater mecum est. siue uirtute, qua similia patri potest, siue naturæ genere et diuinitate, qua ex deo deus natus est, pater secum est. confidenter ergo ait: quia tenebræ non obscurabuntur a te. non enim sentit uirtus indemutabilis tenebras, et infernam noctem lux uera non patitur. sequitur enim: et nox sicut dies inluminabitur; sicut tenebræ eius, ita et lumen eius. hoc totum ad id refertur, quod dictum est „a te“: tenebræ non obscurabuntur a te et nox sicut dies inluminabitur et sicut tenebræ eius, ita et lumen eius. „a te“ semel dictum refertur ad plurima. ideo autem in deliciis nox est, quia sicut dies inluminabitur. inluminabitur autem ob id, quia ut tenebræ, ita et lumen a deo sit. potente tenebrarum conditore condere lumen in tenebris. et audiamus istud euangelistam docentem ita: et lux lucet in tenebris, et tenebræ eam non comprehenderunt: illo potente, ut lux sit in tenebris, tenebris non potentibus obscuritatis suæ nocte lumen indefessi luminis comprehendere.

6 Ps. XC, 15. 8 Ioh. XVI, 32. 24 Ioh. I, 5.

2 adque *G* ad *RE* 3 et *om. GR* ipsius *G?* 5 & ex *R* 8 dispargatur *GR* dispargatur *E* 11 similitia *G* naturæ gener* *G* natura et genere *RE* 12 uerba pater — patitur *omississe uidetur G* 16 ita (*om. et*) *R* 17 quod dictum est a te *e* quod dictū est et *G* quod dictum est *Rb* 18 non obscurabuntur a te *RE* non obscurantur *G* inluminabitur *G* inluminabitur a te *RE* 19 ita et lumen eius *G* ita et lumen eius a te *RE* 20 a te semel dictum *G* semel dictum a te *RE cf. Abh. IV, 66* 22 quia ut *GE* quia *R* a deo sint (*sic*) *RE. dō* sit *G* 25 compræhenderunt *GR* 26 lux sit *RE* luxit *G* tenebris *secund. loc. om. G.*

27. Sequitur deinde: quia tu, domine, possedisti
 renes meos, suscepisti me de utero matris meæ.
 confitebor tibi, quia terribiliter mirificatus sum.
 tenet etiam nunc ordinem significationis utriusque, ut se et
 hominem et deum doceat. cum enim possidentur a deo renes 5
 eius et a matris utero suscipitur, corporalis in eo condicio
 monstratur. in renibus enim uoluptatis est causa. sed cuius
 renes a deo possidentur, non exeunt in uoluptates corporis in-
 centiua lasciuiæ. et qui ab utero matris suscipitur, non ad
 opera sæculi a deo susceptus excedit. omnis igitur eius uolun- 10
 tas ac labor est patrem prædicare, uoluntatem patris explere,
 acceptum a patre calicem bibere. hæc enim hominis sui, quem
 adsumpsit, officia sunt. sed cum ait: confitebor tibi, quia
 terribiliter mirificatus sum, confessionem omnem terri- 15
 bilis de se admirationis ad gloriam diuinæ substantiæ suæ
 reddit. mirificatus est enim ob id, quia deus possedit renes
 eius, quia a matris utero susceptus est. per id enim, quod
 uoluntas eius et operatio deo dedita fuit, mirificari terribiliter
 promeruit. mirificatus autem terribiliter est, dum horis crucis
 tenebræ sunt, dum tremit terra, dum saxa rumpuntur. dum 20
 patent sepulchra, dum mortui resurgunt, dum in eodem cor-
 pore ipse conspicitur, dum clausis ianuis soli sibi penetrabili
 aditu adsistit, dum ad cælos eleuatur, dum apostoli gentium
 linguis locuntur, dum umbræ eorum morbis medentur, dum
 claudis nummum poscentibus cursus donatur, dum eleemosynis 25
 inopum mortuus redditur, dum persecutores fiunt prædicatores,
 dum dissolutis catenis cantatur in carcere, dum in martyrio
 martyri uidetur in cælis, dum postremo in eo, quo eleuatus est,
 corpore a dextris dei sedet, cuius in gloria et maiestate
 permanet. 30

1 quia tu dñe RE quia ≡ tu G 3 magnificatus es G, sed cf.
 infr. et Abh. IV, 86 4 nunc G nū R 7 cuius om. R 8 uoluptatis
 GR sed cf. Acad. p. 18 13 tibi dñe h. l. G 16 reddidit R 19 pro-
 meruit — terribiliter om. G horis G oris R hora e 25 elemosynis R
 27 in martyri G 28 martyri G a martyre RE in eo quod GR
 29 cuius in gloria et maiestate***** (unum uerbum euan.) G cuius in
 gloria et manebat et permanet RE.

28. Omnem autem eam, qua terribiliter mirificatus est, dignitatem ad opus eius refert, cuius et paruit uoluntati, dicens: mira opera tua, et anima mea nouit ualde. quod. inquit, terribiliter mirificatus sum, opus tuum est.
 5 eadem autem et in euangelis ratio seruata est, ut cum ad demonstrationem uirtutis suæ dixerit: quæcumque pater facit, eadem et filius facit similiter et rursum: sicut pater uiuificat mortuos, sic et filius quos uult uiuificat, tamen dignitatem operum omnium patri
 10 deferens, cum dicat: non potest ab se filius facere quicquam nisi quod uiderit patrem facientem, contestatam de se potestatem per reuerentiæ honorem ei, cui omnia meminerat confitenda, subiecit, non sibi adimens, quod similia patri posset, sed eum, per quem similia posset, ostendens.
 15 hæc igitur, quibus terribiliter mirificatus est, licet, quia potuit, uirtutis suæ fuerint, tamen patris operibus uniuersa ea detulit dicens: mira opera tua, et anima mea nouit ualde. humanæ infirmitatis uox ista non est, ut mira opera dei ualde nosse se iactet. soli hoc conpetit, qui ait: nemo nouit
 20 patrem nisi filius. nouit enim non utcumque, non leuiter: nouit autem ualde per eam fiduciam, qua dicit: pater in me, et ego in patre. in eo enim, quod ait ualde, perfectam scientiam intimæ cognitionis ostendit.

29. Et quia omnia mira opera dei ualde anima ipsius nouit,
 25 eruditionem doctrinæ in nos suæ memorat, qua nobis paternæ operationis iam non sint occulta mysteria, dicens: non est occultatum os meum a te, quæ fecisti in occulto. os Christi ecclesiam esse et prophetica et apostolica auctoritas est. nam cum secundum ea, quæ in Genesi dicta sunt, de

6 Ioh. V, 19. 8 Ibid. 21. 10 Ibid. 19. 19 Matth. XI, 27. 21 Ioh. X, 38.

1 ea ^m G 3 quod inquit G quod enim inquit RE 10 ab se filius facere G facere filius a se R 13 adimens (?) G 14 ostendere (?) G 16 uniuersæ adtulit (?) G 19 nosse se R se nosse E 20 ante leuiter 1—2 litt. eras. R 23 cognitionis E cogitationis GR 25 memoriae (?) G 26 occulta R et G, ut uidetur, occultata E 27 a te E ante G, om. R quæ GR cf. Sabatier II, 270 adn. 15 et Abh. IV, 68 quod E 28 Christo R.

Adam atque Eua apostolus tractaret, ita ait: hoc nunc os
 de ossibus meis et caro de carne mea, ad expositionem
 dicti huius adiecit dicens: hoc mysterium magnum est,
 ego autem dico in Christo et in ecclesia. quod
 autem per misericordiam dei patris, ecclesiæ hæc occulta non
 fuerint, ipse dominus in euangelio testatus est, cum ait: con-
 fiteor tibi, domine pater, domine cælorum et terræ,
 quia abscondisti hæc a sapientibus et prudentibus
 et reuelasti ea paruulis: ita pater, quia sic fuit
 placitum ante te. ab eo igitur nobis non occultantur, quæ
 facta sunt in occulto. nobis quidem non occultata sunt, sed
 sæculi huius prudentibus facta sunt in occulto.

30. Quod autem omnia ecclesiasticæ spei sacramenta in
 occulto fuerint, testatur et apostolus dicens: prout potestis
 intellegere intellectum meum in sacramento
 Christi, quod aliis temporibus non est cognitum
 filiis hominum. sicut nunc reuelatum est sanctis
 eius apostolis et prophetis in spiritu esse gentes
 coheredes et concorporales et conparticipes pol-
 licitationis eius in Christo. et iterum: secundum
 dispensationem dei. quæ data est mihi ad uos ad
 inplendum uerbum dei, sacramentum, quod abscon-
 ditum fuit ante sæcula et a generationibus, nunc
 manifestum est sanctis eius, quibus uoluit osten-
 dere diuitias gloriæ sacramenti dei inter gentes,
 quod est Christus in uobis spes gloriæ. occultum
 itaque mysterium fuit, quod reuelatum est. esse deo gentes
 coheredes et concorporales et conparticipes pollicitationis eius

1 Gen. II, 23. 3 Ephes. V, 32. 6 Matth. XI, 25 sq. 14 Ephes. III,
 4 sq. 20 Coloss. I, 25 sq.

1 nunc *ex nonc m.* 1 R 2 de ossibus R ex ossibus E 3 adiecit
 dicens G adiecit dicens in ecclesia R 4 in xp̄o et in ecclesia G in
 christo et (et *eras.*) R 5 patres G occulta G occultata RE 6 con-
 fiteor tibi dñe pater dñ* cælorum G confiteor tibi domine pater cælorū
 R confitebor tibi pater domine caeli E cf. *Abh.* IV, 82 9 et reuelasti
 illa R 19 concorporales *ex corporales m.* 3 R 21 in ad inplendum R
 24 manifestum G manifestatum RE.

in Christo. occultum etiam mysterium est, quibus uoluit ostendere diuitias gloriæ sacramenti dei inter gentes, quod est Christus in uobis spes gloriæ.

31. Occultum igitur hoc mysterium fuit, quod esset Christus
 5 in nobis: hoc pater reuelauit. Petro enim dictum est: non
 caro, non sanguis reuelauit tibi, sed pater meus,
 qui in cælis est. reuelatum autem est Christum esse in
 nobis, in pauperibus spiritu, in tribulatis corde, in humilibus
 terræ, in purgamenti mundi, in ecclesiæ infimis. infimum
 10 enim ecclesiæ id est omni humilitate submissum. hoc ergo
 occultum mysterium reuelatum est, quod est Christus in nobis.
 non per apostolum hæc tantum dominus, sed etiam in hoc
 eodem psalmo ita loquitur dicens: non est occultatum os
 meum a te, quæ fecisti in occulto: et substantia
 15 mea in inferioribus terræ. non in inferno, sicut superius.
 cum de passione tractabat, sed in inferioribus terræ.
 cum de reuelatis a patre, quæ in occulto fuerant, prædicabat.
 occultum autem fuerat, quod est Christus in uobis, id est
 substantia mea in inferioribus terræ, in inferioribus
 20 scilicet omnium humilitatis officiis.

32. Proceedit deinde secundum profectum euangelicum sermo
 psalmi, cum ait: imperfectum tuum uiderunt oculi
 mei, et in libro tuo omnes scribentur: die reple-
 buntur, et nemo in eis. atque ut omnia secundum
 25 doctrinam cælestem intellegere possimus, id, quod difficultatem
 adfert, absoluendum est. quod enim latini translatore
 imperfectum interpretati sunt, id in græcis libris ἀκατέργαστον
 scribitur: nec querimus de translatoribus; uereor enim, ne non

5 Matth. XVI, 17.

8 in tribulationis (?) G 12 in om. R 13 occultum G sed cf. p. 764,
 27 14 a te quæ fecisti R a te**** quæ fecisti G (an erat a te ad
 ea quæ fecisti? cf. Sabatier II, 270) a te quod fecisti E 17 fuerunt? G
 prædicabat — fuerat om. G 18 in uobis GR in nobis E 19 in inferioribus
 GE inferioribus R 21 secundum profetam euangelicum G 22 imper-
 fectum meum R oculi mei Ge oculi tui Rb cf. p. 767, 12 et Abh. IV, 76
 23 scribuntur G sed cf. p. 767, 15 24 in eis Gα in his R• 27 libris
 supr. ser. R aratepsacton R (sic etiam in seq.) 28 quaeremur R.

aliter significari ab his potuerit. id autem, quod græce est ἀκατέργαστον, significat id, quod sine operatione maneat: ut sit id ipsum, cum factum tamen non sit. imperfectum autem nobiscum id demonstrat, quod cœptum nec consummatum est. sed si interius uerbi huius uirtutem pertractemus, 5 potest non sane a græcitatibus proprietate esse diuersum. deo autem soli proprium potest esse, ut sit et infectus sit: quia quod est, non habet necessitatem ut fiat; quod autem fit, non est, antequam fiat. sed qui æternus est, manet neque factus est. hoc ergo imperfectum et, ut ad intellegentiæ profectum 10 dicere audeamus, inoperatum dei oculi eius uiderunt.

33. Imperfectum enim tuum uiderunt oculi mei. sed qui tandem oculi? numquid spiritales illi, quibus deum patrem solus unigenitus uidet? sed isti non egent his, quæ secuntur: et in libro, inquit, tuo omnes scribentur: die 15 replebuntur, et nemo in his. profectum indemutabilis illa unigeniti dei natura non expetit. et qui tandem ei erit profectus, ut omnes oculi eius in libro scribantur, ut die repleantur, ut in his nemo sit? hoc totum contumeliosum et inprudens est opinari. 20

34. Sed quemadmodum ossi eius, in quo ecclesiæ corpus ostenditur, quæ occulta erant, non occulta sunt, ita et oculi eius hoc, quod imperfectum dei est, uiderunt. os autem ad ecclesiam referri, quæ corpus est Christi, superius admonuimus. in corpore uero oculos principalis esse officii ac uirtutis nemini 25 dubium est. et quia oculi potiores ceteris membris sunt, in his apostolos significari non ambigendum est, per quos lumen ecclesiæ atque operationum diuina mysteria præbentur. quod dominus manifeste in euangeliis ostendit. namque cum apostolos

1 græcae R 4 consummatum GR 5 est G sit RE 6 non satis græcitatibus R 8 non habet necessitatem G non habet necessitatis R non est necessitatis E 9 sed quia G (?) R 10 hoc est ergo G 15 secuntur G sequuntur R inquit G scribentur GR 16 profet** ? G 18 ut die Ra et die e 20 inprudens R 22 non occulta sunt GR non occultata sunt E ita & oculi R et oculi α ita oculi e 25 *culos G oculis R 26 sint R 28 atque operationum scripsi cf. Abh. IV, 69 ad operationis R*** operationem G et operationis E.

sal terræ, lumen mundi et lucernam domus in candelabro ob egregia et conspicabilia — ad comparationis exemplum — fidei suæ opera nuncupasset, rursum uocans eos a terrenis et corruptibilibus thesauris et a sæculi lucris esse oculos corporis

5 dixit ita: lucerna corporis tui est oculus tuus. si oculus tuus simplex est, totum corpus tuum erit lucidum: si autem oculus tuus nequam est, totum corpus tuum tenebrosum erit. si ergo lumen, quod in te est, tenebræ sunt, ipsæ tenebræ quantæ sunt?

10 extra corporalem intellegentiam locus iste est; et idcirco spiritaliter intellegendus est. apostoli itaque, qui ecclesiæ, id est Christi corporis oculi sunt, lucidi et simplices iubentur esse corpore toto lucido his simplicibus mansuro, si autem nequam fuerint, toto corpore necessario tenebroso futuro: nulla scilicet

15 tenebris spe luminis residua, si lumen ipsum in tenebris sit. ex quo ingenti periculo sacerdotes, qui ecclesiæ oculi sunt, negotiis sæculi, curis pecuniæ et familiarium rerum incrementis et conuiuiorum luxibus occupantur. ecclesiæ enim lumen sunt, id est corporis oculi. et si lumen ipsum auaritiæ et lasciuiæ

20 nocte tenebrescat, corpori id est ecclesiæ, cui per naturam suam tenebræ sunt. quantæ insuper tenebræ de exemplo tenebrosi luminis inuehantur? hi ergo oculi eius imperfectum dei uiderunt. imperfectum autem dei diximus, quod factum non sit et maneat: in quo æternitas infectæ diuinitatis ostenditur.

25 35. Sed audax forte est, ut ininitiabilem illam dei patris æternitatem uisam ab apostolis adseramus, maxime cum dictum sit: deum nemo uidit umquam nisi unigenitus filius, qui est in sinu patris. sed nihil nostrum dicimus, nihil audax prædicamus; dicat ille, qui dixit: qui me uidet, uidet et

30 patrem, non ipsum se patrem esse significans. non enim roganti Philippo, ut sibi patrem ostenderet, respondit: ego pater sum,

5 Matth. VI, 22 sq. 27 Ioh. I, 18. 29 Ioh. XIV, 9.

1 domus e cf. Matth. V, 15 dñs Rα dñi G 3 nuncupat et rursum G
 6 simplex est G simplex R 7 nequa est G 9 ipsae tenebrae restitui
 **** tenebrae G tenebrae ipsae RE quantae sunt GR quantae erunt E
 15 ipsūd R cf. Acad. p. 28 21 ut exempl* (?) G.

sed ait: qui me uidet, uidet et patrem. per indifferentis naturæ uirtutem eum, de quo quærebatur, patrem conspici et in se esse respondit; et id adhuc absolutius subiecit: quomodo tu dicis: ostende nobis patrem? non credis mihi, quoniam ego in patre et pater in me est? 5 uerba, quæ ego loquor uobis, non a me loquor; sed pater, qui in me manet, ipse facit opera sua. credite mihi, quoniam ego in patre et pater in me. sin autem, uel propter opera credite. arguit non intellegentem et adhuc de patre quærentem et per operum 10 efficientiam uirtutem patris in unigenito non contuentem. manet enim in eo pater. est namque genitus ex eo, non est in eo nouæ creationis aliena natura. uirtute filius est, diuinitate filius est, substantia filius est, generatione filius est. opera testantur, potestates locuntur, per naturæ progeniem in filio 15 patrem esse et per legitimæ originis substantiam filium in patre esse. non dissentit hæc ab ingenito nata generositas: unum ambo sunt. pater uidetur in filio et uidetur non per inuisibilis nobis naturæ contemplationem, sed per operum admirationem. filii enim opera opera patris sunt, non inbecillo 20 ad efficienda ea filio neque diuerso uirtute naturæ: sed id filio efficiente, quidquid is, a quo ipse est genitus, efficiat. atque ideo per id, quod in maiestate operum filius contemplabilis est, pater quoque uidetur in filio.

36. His ergo oculis, qui æternitatem in filio paternæ uirtutis 25 contuentur, id est apostolis id precatur, ut in dei libro scribantur, maneant scilicet in memoriam æternam, pro quibus tali prece in euangeliiis orauit: pater, manifestaui nomen tuum hominibus, quos dedisti mihi de sæculo; tuierant, et mihi eos dedisti, et uerbum tuum seruauerunt. 30 nunc cognouerunt, quoniam omnia, quæ dedisti mihi, dedi eis, et ipsi acceperunt et scierunt uere,

3 Ioh. XIV, 9—12. 28 Ioh. XVII, 6 sq.

1 me uidet *R* a uidet me *e* 3 in se esse *R* in sese *e* in sese esse *b*
 12 enim in eo *Bened.* enim *Re* 13 uerba diuinitate — generatione
 filius est *om.* *R* 15 loquuntur *R* 20 opera *semel scr.* *R* 22 his a
 quo *R* 27 praece *R* 32 dedi his *R*.

quoniam a te prodii, et crediderunt, quia tu me
 misisti. ego pro his rogo; non pro sæculo rogo,
 sed pro his, quos dedisti mihi. pro his ergo orat, ut
 in libro dei scribantur. et si qui forte ambigent, cur non in
 5 libro uiuentium scripti sint, mihi maioris dignitatis uidetur
 esse in libro dei scribi; quia peccatores de libro uiuentium
 delentur, iusti autem in libro dei scribuntur. quod utrum-
 que sub his dictis significatur: deleantur de libro
 uiuentium et cum iustis non scribantur. pro
 10 resurrectionis enim diuersitate, qua stella ab stella differt in
 gloria, plures in libro uiuentium erunt. iusti autem in libro
 dei scribentur, quia peccatores non modo cum iustis non
 scribentur, sed ne in libro quidem uiuentium derelinquentur.

37. Sed contuendum est, qui profectus eorum sit, qui in
 15 libro dei scribentur. nempe iste: die replebuntur et
 nemo in his. in quibusdam codicibus ita legimus: die
 formabuntur. nec multum differt repleri et formari. for-
 mamur enim, ut conformes simus gloriæ corporis dei. et
 apostoli dictum est: filioli mei, quos iterum parturio,
 20 donec formetur Christus in uobis. replemur autem
 secundum dictum prophetæ: replebimur ab ubertate
 domus tuæ. die itaque replebuntur, id est uero lumine
 — lux enim Christus est: erat enim lux uera, quæ
 lucificat omnem hominem uenientem in hunc
 25 mundum — non iam ignorantiae nocte detenti neque
 tenebris huius sæculi cæci, sed ueritatis luce inluminati et
 die repleti. quod autem repletum est, nihil præter id. ex
 quo plenum est, recipit. nox enim in eum, qui die repletus
 est, non penetrat secundum illud apostoli: quæ enim

8 Ps. LXVIII, 29. 10 I Cor. 15, 41. 19 Gal. IV, 19. 21 Ps. LXIV, 5.
 23 Ioh. I, 9. 29 II Cor. 6, 14.

1 prodierunt *Ra* 4 ambigent *GR* ambigant *E* cur *R* 5 scribiti
 sint *G* scripti sunt *R* (in *R m.* 3 his uerbis in marg. haec addidit: de
 libris uiuentiū & iustorū) 10 qua *GR* quia *E* ab *G a R* in
 gloriam *G* 13 sed ne *GE* sed nec *R* derelinquentur *G* relinquentur
RE 15 iste *Ge* isti ex corr. *R(b)* 19 filioli mei *GR* filioli *E* 20 for-
 metur *x̄ps G* Christus formetur *R* 21 profete *G* 24 omnem *G*, in marg.
add. m. I R 25 nocte detenti *RE* noctem *G* 28 in eum *om. G*.

participatio luci ad tenebras? neque sedem spiritus Christi adit spiritus mundi, ut scriptum est: uos enim non spiritum huius mundi accepistis, sed spiritum, qui a deo est. neque qui mundo mortuus est, uiuit sibi, ut apostolus docet: uiuo enim iam non ego, uiuit autem ⁵ in me Christus. qui die repletus est, diem tantum in se habet et ideo ait: die replebuntur, et nemo in his. nemo in his erit præter diem, quo repleti sunt: non pecuniæ æstus, non uoluptatum stimulus, non ambitionis ardor, non odiorum malignitas, non inuidiæ aculeus, non conuiciorum furor, ¹⁰ non superbiæ amentia, non cetera quæ diaboli sunt arma atque uirtutes, sed lux uera, sed dies sola, qua repleti sunt: ceterarum quoque iam rerum effecti sunt incapaces. et dignum plane hi, qui sola dié pleni sunt, testimonium sumunt.

38. Sequitur enim: mihi autem nimis honorificati ¹⁵ sunt amici tui, deus, nimis confortati sunt principatus eorum. dinumerabo eos, et super harenam multiplicabuntur. quid cum his dictis homini commune, ut eos, qui super harenam multiplicabuntur, dinumeret? ei tantum istud competit, cui sine recensione et calculo innumera- ²⁰ bilis numeri cognitio est. amici autem eius nimis honorificati sunt; nimis quod dicitur, non secundum latinitatis consuetudinem intellegendum est. nimis enim nobiscum id significari solet, quod necessarium modum inutiliter excedat, sed Græci id, quod nostri nimis transtulerunt, *σφόδρα* interpretati sunt: ²⁵ in quo magis ualde quam nimis continetur. ualde ergo honorificati amici eius sunt. et amicum quidem Abraham deo fuisse cognoscimus. amicum et Moysen deo lex esse locuta est. euangelia uero plures iam deo amicos esse significant

2 I Cor. 2, 12. 5 Gal. II, 20.

1 luci *G* est luci *RE* 2 ut scribitum est *G* 4 uiuit sibi ut *GR* uiuit sicut *e* uiuit sibi sicut *b* 5 docet *GE* docens *R* 7 habet et *G* habet $\equiv \equiv$ et *R* 10 conuiciorum *G* conuiciorum *R* 11 diabuli *G* 13 planæ *R* 14 soli *G* 22 nimis quod *G* nimis cum *RE* 23 significari *G* significare *RE* cf. *Acad. p. 17* 24 greci *G* graecæ *R* 25 sfodra *G*

COOAPA *R*, om. *α*, *λιαν ε* interpretati sunt *GR* ^u 26 in qo *G* 28 et moysen dō lex esse locuta est *G* et moysen lex esse deo elocuta est *R*.

domino dicente: iam non dico uos seruos, quia seruus nescit, quid uelit dominus eius: sed uos dico amicos, quoniam perstitistis mecum in omnibus temptationibus. hos igitur, quos nunc amicos nuncupat, ut
 5 superius ostendimus, et a patre sibi datos et patris esse confessus est; et secundum id, quod ait: et mea omnia tua sunt, et tua mea, amicos patris esse eos dicit. non solum autem ipsi honorificati sunt, sed etiam principatus eorum confortati sunt. ipsi quidem honorificantur, cum amici sunt, cum
 10 die pleni sunt, cum in his nemo est. sed principatus eorum confortantur, ecclesiae scilicet ab his coeptae, ab his principia sumentes: quae super petram toto orbe fundatae fortibus principiiis constiterunt.

39. Et ut ad ecclesiae populos referri istud necessario intellegeretur, adiecit: dinumerabo eos, et super harenam multiplicabuntur. numquid numerus eorum incertus est, qui in libro dei scribuntur? ergo nulla est difficultas in numero, quorum ueritas maneat in scripto. sed aliqui quod dictum est: super harenam multiplicabuntur, non ad homines
 20 tantum referendum existimauerunt, quia Abrahæ dictum esset: et erit semen tuum sicut harena maris, ut, quia Abrahæ semen sicut harena maris est, ad id, quod super harenam multiplicantur, amicis dei multitudo angelicae numerositatis accedat. non enim aliter sibi conuenire sicut harena
 25 maris et super harenam maris putauerunt, nisi hominum multitudini connumeraretur copia angelorum. sed nos uniuscuiusque sensui non contraimus, quid autem secundum donum

1 Ioh. XV, 15. 3 Luc. XXII, 28. 6 Ioh. XVII, 10. 21 Gen. XXII, 17.

1 seruos *G* 2 ue ≡ lit *G* 9 cum amici sint *G* 10 cum in his *G*
 cum his *R* 11 ab his coeptae *GR* ab ipsis coeptae *E* 12 super
 petram *GR* super terram *E* toto orbe *G* toto in orbe *RE* 13 consti-
 titerunt *G* constiterint *RE* 15 eos et *RE* esset (*sub s prior. altera*
litt. scripta erat) *G* 16 eorum *om. G* 18 sed aliqui quod *G* sed aliqui
 id quod *Rb* sed id quod *e* 19 super harenam *G* super ^h arenā *R* 20 quia ^u *G*
 21 sic *Re et reliquiae G*, ut quia Abrahæ semen sicut harena maris *om. b*
 23 multiplicantur *GR* multiplicabuntur *E* amici *R* 27 contraimus
GE contrahimus *R*.

spiritalis gratiæ senserimus, sine cuiusquam contumelia tractabimus.

40. Promissiones duas Abrahæ fuisse in Genesi accepimus. unam ante Ismael generationem deo dicente: quoniam omnem terram, quam tu uides, tibi dabo eam et 5
semini tuo in æternum et faciam semen tuum tamquam harenam maris. si potest quis enumerare harenam maris, ita et semen tuum dinumerabitur, nato uero Isaac et in holocaustum, quantum ad Abraham spectat, oblato hæc sequens repromissio fuit: nisi benedicens 10
benedicam tibi et multiplicans multiplicabo semen tuum sicut stellas cæli et sicut harenam, quæ est ad oram maris. et si secundum apostolum hæc duo testamenta sunt, unum secundum Ismael in seruitutem generans, aliud secundum Isaac in libertatem 15
matris nostræ Hierusalem, quæ in cælis est, educens, dum necesse est seminum in stellis et in harenis numerositas prædicetur. ergo amici dei super harenam maris dinumerantur. quis enim ambiget, secundum ecclesiam toto in orbe numerosam multitudinem gentis Iudææ copia in Christo credentium præ- 20
ueniri? atque ideo super harenam multiplicabuntur, quia copiosiores his erunt, qui ex legis impio populo terreni et aridi significantur in harenis.

41. Dehinc sequitur: exsurrexi et adhuc tecum sum. surrexi ad resurrectionis gloriam spectat, sed secundum 25
præscientiam dei id, quod futurum est, tamquam præteritum loquitur, quia deo ob scientiam atque uirtutem, quæ futura sunt, facta sunt, ut etiam nosmetipsi facta esse existimamus, quæ futura

4 Gen. XIII, 15 sq. 10 Gen. XXII, 17. 14 Gal. IV, 24.

4 ante *GRb om. e* ismael *Gb* ismahel *R* ismahelis (his mabelis α) *e*
quoniam *G* quia *RE* 13 ad ora *R* 14 ismael *G* ismahel *R* Isma-
helem *E* 16 dum *Rb* dum α 17 in stellis *RE* in sidiis (?) *G* (an
in sideribus?) 19 ambiget *R* ambig*** *G* ambigat *E* ecclesiam *G*
20 iudeæ *R* 21 adque *G* ideo *om. G?* 24 dehinc *G* dein *Rb*
hinc *e* exsurrexi *G* et surrexi *R α* surrexi *e* 25 spectat *RE*
expectat *G* sed *om. GR* 26 præscientia^m *G* præsentiam^{sci} *R* 27 quæ^u (?)
dñ *G*.

esse confidimus. id autem: et adhuc tecum sum nondum esse temporis significat, ut resurgat, quia nondum tempus sit passionis, dum se adhuc esse cum deo profiteatur. ipse enim ait: a deo exiui et ueni. adhuc ergo tecum sum, quia
 5 nondum temporis est, ut a te ueniam et ueniam in mundum, ut, quæ prophetata sunt, expleam.

42. Quod autem ait: si occidas deus peccatorem, numquid, qui uenit saluare quod perierat et peccatorem redimere, peccatorem precatur occidi? absit, ut uelit occidi. sed peccator
 10 occiditur, cum sæculo moritur, cum Christo conmoritur, ut uiuat in Christo. beatus apostolus ait: cotidie morior et rursum: mortuus sum legi, ut uiuam Christo. morimur autem ita, quod in nobis per fidem perempta peccata moriuntur. et audiamus adhuc, quomodo deus peccatores occidit, per id
 15 quod dicitur: mortificate ergo membra uestra super terram, fornicationes, inmunditiam, libidinem, concupiscentiam malam et auaritiam. sic peccator occiditur, cum generatio uitæ spiritalis uitiorum omnium peccatorumque morte renouatur.

43. Sequitur deinde: uiri sanguinum declinate a me; quoniam dicis in cogitatione: accipient in uanitate ciuitates suas. latina translatio, dum uirtutem dieti ignorat, magnam intulit obscuritatem non discernens ambigui sermonis proprietatem. quod enim nobiscum scribitur: quoniam
 20 dicis in cogitatione, cum Græcis hoc modo est:

4 Ioh. XVI, 28. 11 I Cor. 15, 31. 12 Gal. II, 19. 15 Coloss. III, 5.

2 esse temporis *R* temporis esse *E* 3 dum se *scripsi*, tum se *R* cum se *E* profiteatur *RE* ***fateatur (?) *G* 4 et adhuc ergo *R* 5 a te ueniam et ueniam *coni. Bened.* ante ueniam et ueniam *e* ante ueniam *R* (*de G h. l. non constat, sed ex spatio euanidorum id certe conicere licet, eum uoces et ueniam non omisisse*) 9 praecatur *GR* 13 quod *R* quando *E* 14 et audiamus *GR* audiamus *E* dñs peccatores *GE* peccatores deus *R* 15 dicitur *RE* sequitur *G* 16 fornicationes *G* fornicationem *RE* 17 malam et *e* *cf. Sabatier III, 838* malam** *G* et *b om. R* 19 peccatorumque *scripsi* peccatorum** *G* et peccatorum *RE* 21 dicis *G* *infr. lin. 25* dices *E* dicitis *R* in uanitate *R* in uanitatem *E* *cf. de h. l. Sabatier II, 271* 24 scribitur *G* 25 dicis *G* dices *RE*.

ὅτι ἐρεῖς ἐν διαλογισμῶ; et illud ΕΡΕΙC in pronuntiatione distinguitur, ut aut dicis intellegatur aut contentio: utrumque enim sub isdem uerbis significatur hoc dicto. sed hi, qui hebraei sermonis scientiam consecuti sunt, non dicis, sed contentiones in eo, quod ΕΡΕΙC translatum est, prodi- 5
derunt. et sane id ita esse ratio et intellegentia monstrabit.

44. Viri, inquit, sanguinum declinate a me. memini in Ezechiel dictum episcopos reos sanguinis futuros, quorum adulanti silentio plures in interitum incidissent: ecce fili hominis, speculatorem te dedi domus Israhel, et 10
audies ex ore meo uerbum et comminaberis; et non distinxisti ei neque locutus es, ut distingueres iniquo, ut se auerteret ab itineribus suis et uiueret, inicus ille in iniquitate sua morietur, sed sanguinem eius de manu tua requiram. et inuenio 15
et alium sanguinarium, de quo dictum est: uirum sanguinum et dolosum abominabitur deus. ut igitur uiri sanguinum sunt. quorum adulans doctrina est, ita et uiri sanguinum sunt quorum dolosa doctrina est.

45. Dolosa autem doctrina est hæreticorum sub nomine dei 20
blasphema, sub prætexto religionis impia, sub ueritatis specie fallax; quorum in animo et cogitatione solum contentionis studium persistit. nihil ad salutem hominum laborant, nihil ad spem adquirunt, nihil pacificum cogitant, ut omnis his in

8 Ezech. III, 17 sq. 15 Ps. V, 7.

1 ΟΤΙ ΕΡΕΙC ΕΝ ΑΙΜΟΤΕΙC ΜΩ Rom. α ὅτι ἐρεῖς εἰς διαλογισμὸν e illud de peiC R illud επειε α cf. de h. l. Beitr. 219 in scripsi ig (tere euan.) R*** G om. E 2 distinguitur G Re non distinguitur b 3 isdem G hisdem R α iisdem e 4 hi RE hii G cf. Bücheler-Windekilde Decl. p. 42 ebrei G hebraici RE 5 epeiC R επειε α 6 intellegentiam G monstrauit G 7 inquit G 8 in ezechiel R ezeziel G in Ezechiele E 9 in interitum GE interitum R ecce scripsi cf. Sabatier II, 761, Hartel Lucif. p. 229, 15 seu (?) G ita RE 10 te dedi GR dedi te E 11 audias R et non distinxisti ei R cf. Sabatier et Hartel l. c. et si non distinxisti E 12 distingueres RE distingueris G 14 iniquus R 15 et inuenio & alium R (G?) inuenio et alium e et inuenio alium b 17 ut RE sic G 18 adulans doctrina est — quorum om. R ita et uiri — doctrina est om. G cf. Acad. p. 32 19 dolosa doctrina est R dolosa est doctrina E 20 hereticorum GR 21 blasfema G praetexto G praetextu RE.

contentionibus labor sit et pugnam meditentur. isti infelices
 animas extinguunt et in uanum ecclesias sibi congregant, quas
 ciuitates dei secundum propheticam et euangelicam consuetu-
 dinem nuncupari frequens et plurima auctoritas est. hoc ergo
 5 significatur his dictis: uiri sanguinum declinate a me;
 quia contentiones in cogitatione: accipient in
 uanum ciuitates suas. uiri sanguinum sunt propter deper-
 ditarum animarum reatum; declinare iubentur, quia contentiones
 in cogitatione sunt; in uanum ciuitates dei accipiunt, infruc-
 10 tuosarum ecclesiarum cœtus per schismatum discidia reddentes.

46. Sed plane, quia pax et iustitia et ueritas est, adfectum
 in eos suum ostendit dicens: nonne odientes te, domine,
 odiui et super inimicos tuos tabescebam? perfe-
 cto odio oderam eos; inimici facti sunt mihi.
 15 est religiosum odium, quotiensque is nobis odio est, qui deum
 odit. inimicos quidem nostros amare præcipimur; sed nostros,
 non et dei. nam iuxta deum et patrem et matrem et coniugem
 et filios et fratres odisse deuotum est. odit ergo odientes
 deum et inimicorum odio tabescit et odit odio perfecto, et
 20 inimici sibi facti sunt. non enim filius diuersus a patre est,
 ut non alteri inimicus utrique fiat inimicus.

47. Concludit deinde libertatis suæ fiducia simulque, ut ea,
 quæ per præscientiam tamquam gesta memorauerat, nunc ad
 demonstrationem temporis gerenda monstraret, dicens: proba
 25 me, deus, et scito cor meum; interroga me et scito
 semitas meas. et uide, si uia iniquitatis in me est,
 et deduc me in uiam æternam. humanæ naturæ fiducia
 ista non est, ut probari se uelit, ut sciri cor suum postulet, ut
 cognosci semitas suas expectet, ut inspici non metuat, si uia

1 et pugna meditantur R isti ex isit m. 1 R 2 extinguunt G
 extinguunt R α ecclesias G 3 et euangelicã G euangelicam R euangeli-
 camque E 6 in cogitationes R 9 in uanum R hi in uanum E
 10 discidia GR dissidia E 12 odiente domine R 14 eos R illos E
 15 quotiensque is scripsi quotiensque in G quotiensq \equiv is R (eras. h)
 quotiens is e quotiens in b 16 præcipimur ex præcepimur m. 1 R
 nostros non G nostros $\equiv \equiv \equiv$ non R 19 odio G odo R 20 sibi GE
 om. R 22 fiducia G fiduciam RE 24 dicens GR dixit E.

iniquitatis in se sit, ut per hanc condicionem in æternam uiam deducatur. uox ista eius tantum potest esse, qui dixit: ecce uenit princeps huius mundi et non inuenit in me quicquam. solus enim extra peccatum est dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen. 5

PSALMUS CXXXIX.

In finem psalmus Dauid.

Eripe me, domine, ex homine malo, a uiro iniquo libera me et reliqua.

1. Cæptus est psalmus ex persona hominis inter multas 10 infestationes inimicorum anxii, aduersus quem multæ insidiæ et doli plures sint: et conuenire hæc omnia in personam huius prophetae Dauid uidentur, cuius uita infesta undique et plena semper periculis fuit, Saul eum in deserto, in urbibus, bello ac dolis persequente, filio quoque ipsius Abessalon multa ad- 15 uersum regnum uitamque eius moliente et audente. multis præterea aliis et domesticis et extraneis insidiis subiectus fuit semper. sed nihil speciale ex his omnibus in psalmo continetur, ut propria personæ eius oratio esse credatur. sed generalis aut forte ex spiritu prophetiæ psalmus esse noscitur unum- 20 quemque nostrum per orationis exemplum, cum in mediis infestantium in nos odiis iactemur, erudiens, quali deum prece oporteat deprecari.

2. Sed contuenti mihi penitus quasdam uirtutes proprietates- 25 que uerborum, quæ ultra humani sermonis consuetudinem altius

2 Ioh. XIV, 30.

1 condicionem *GR* cognitionem *E* Explicit psals CXXXVIII incipit psals CXXXVIII *G* Expl psal CXXXVIII incip. CXXXVIII *R* 8 ex *R* *ci.* p. 778, 24 ab *E* 11 anxii (ii in *ras.*) *R* quem ex quem *R* 12 doli *RE* diaboli *G* in personam *G* in persona *R* 13 infesta *G* infestata *RE* 14 bello ac dolis persequente filio quoque ipsius Abessalon multa *GR* *cf.* *Acad.* p. 72 bello ac dolis sequebatur persequente quoque filio ipsius Abessalon et multa *E* 15 aduersum *R* aduersus *E* 17 fuit semper *G* semper fuit *RE* 19 sed generalis aut forte ex *G* generalis autem forte et ex *RE* 20 profetiae *G* profetae *R* noscitur *GE* noscetur *R* 22 præce *GR*¹ 23 depraecari *GR*¹.

nescio quid et sublimius elocuntur, eius potius hominis, in quo
 ex partu uirginis ad sacramentum humanæ salutis unigenitus
 dei filius natus est, repertus est psalmus iste intellegi oportere.
 secundum eam enim quæ in se generis fuit utriusque naturam,
 5 dei uidelicet atque hominis, non modo in euangeliiis, sed etiam
 in prophetis ita coaptatis ad utrumque dictis locutus est, ut,
 dum diuinitatis suæ impassibilem atque indemutabilem uirtutem
 docet, infirmitatem quoque naturæ corporeæ non taceret:
 rursumque, cum ex susceptione carnis infirmitatis in eo sermo
 10 esset, præconium quoque mox non infirmandæ ex aliquo diu-
 nitalis adsisteret. quod enim deus est, naturæ suæ est; quod
 autem homo fuit, naturæ nostræ adsumptio est. loquitur itaque
 in psalmo ex infirmitatis nostræ, quam adsumpsit, affectu, cum
 traditorem suum nouit, cum consilia aduersum se inita prospic-
 15 cit, cum quæstionum prælia et obtrectationum uenena perpetitur,
 cum temptationum scandala et uerborum laqueos euitat, cum
 patri confitetur, cum ad eum orat, cum ei omnis uirtus ab eo
 est, cum. licet ex infirmitate corporis anxius sit, non se solum
 tamen relinquendum in die passionis meminerit. hæc igitur
 20 omnia ex persona eius in psalmo contineri docemur: atque ita,
 ut in his, quæ naturæ humanæ societas permittit, personæ
 etiam nostræ ex aliquo intellegi possit oratio.

3. Hoc enim, quod ita cœptum est: eripe me, domine,
 ex homine malo, a uiro iniquo libera me, ad com-
 25 munem quoque credentium omnium pertinet precem. omnes
 enim insidiæ, quascumque nobis spiritales nequitia prætendunt
 maxime per homines aptantur: et occasiones uitiiis nostris alienæ
 naturæ peruersitas subministrat. in lites nos inicus exagitat,
 in anxietates aduersantium et insidiantium nobis terror inpellit.
 30 in libidinem facultas se in id præbentis inuitat. oculus enim

1 elocuntur *G* eloquantur *R* 3 istae *R* 4 secundum eam enim *G*
 saecundum enim ea *R* generis fuit *G* fuit generis *R* 5 adque *GR*
 10 præconiō *R* 16 euitat *Ge* uitat *Rb* 18 non se solum tamen *G*
 non solum tamen se *RE* 20 adque *G* 24 ex homine *GR* ab homine *E*
 25 pertinet præcem *G* præcem pertinet *R* 28 inicus *G* iniquus *R*
 30 præbentis inuitat *GR* præbentis loci inuitat *E* cf. *Açad.* p. 65.

meretricis laqueus est peccatoris; oramus ergo in his malis
positi dicentes: eripe me, domine, ab homine malo, a
uiro iniquo libera me. sed propria esse hæc oratio
domini ex consequenti docetur, cum ait: qui cogitauerunt
malitias in corde. cogitationes cordis nosse non nostrum 5
est, sed eius, de quo dictum est: scrutans corda et renes
deus, eius quoque, qui dixit sciens cogitationes eorum: quid
cogitatis mala in cordibus uestris? ille occultos
omnes malignorum cordium sensus penetrabili atque inuios
aditus obeunte natura uirtutis suæ contuetur. 10

4. Sed qui eripi se de homine uno malo et iniquo deprecatus
est, in quo significare traditorem suum existimatur, iam de
plurimis mala in corde cogitantibus loquitur dicens: qui
cogitauerunt malitias in corde, tota die consti-
tuebant prælia. acuerunt linguas suas sicut ser- 15
pentes: uenenum aspidum sub labiis eorum. non
omni et toto aduersum Dauid die armis certatum est neque
semper instructis præliis. aduersus autem dominum secundum
euangelicas operationes eius nullum tempus uacuum fuisse ab
insectantium odiis inuenimus. paralyticum sanat: mox de eo 20
ob inlicitam, ut putabant, peccati indulgentiam uenenato ore
disseritur. aridam manum reformat: statim uiolatæ legis reis.
adscribitur. dæmones curat: continuo per Beelzebul dæmonum
principem hæc perficere arguitur. nihil est, quod non ei
plenum semper insidiis sit, quod non uipereæ linguæ ueneno 25

6 Ps. VII, 10. 7 Matth. IX, 4.

1 laqueus *R* est peccatoris *G* peccatoris est *RE* malis *GE*
malis *ex* malos *R* 2 me *om.* *G* ab *G* ex *R* 3 esse hæc *GR* hæc
esse *E* 9 penetrabili adque inuios aditus obeunte *G* penetrabili atque
peruio aditu obeunte *Rb* impenetrabiles atque inuios aditus obeunte *e*
cf. Acad. p. 39 11 uno *om.* *G* deprecatus *G* 12 in ^{quo} *G* iniquo *R*
14 in corde *G* corde *R* 17 toto *G* tota *R* 18 instructis proeliis *G*
instructa sunt ≡≡ (*eras. 2 litt.*) proelia *R* aduersus *G* aduersum *R*
19 operationes *GR* narrationes *E* 22 reis *scripsi* reus *G* reatus *RE*
23 daemones *GRa* daemónicos *E cf. Acad. p. 66* belzebul *G* beelze-
bul *R* Beelzebub *E cf. Neue Formenl. I, 588* dæmonum *GRe* dæ-
moniorum *b* 25 quod non uipereæ — sit *om.* *G.*

obiectum sit. nostra quoque omnium uita maximeque eorum,
 qui religioni student, quæ aduersantium uirtutum sustinet bella,
 quæ obtreccionum uenenata iacula suscipit! quo fraudulentæ
 blandiloquentiæ ueneno adpetitur! et hæc omnia per homines.
 5 in quibus spirituales nequitiae operantur, existunt. scriptum est
 enim: excitauit dominus satanan Salomoni, Ader
 Idumæum. et aduersatus est Ader, non ut homo, sed ut
 satanas Salomoni omnibus diebus uitæ eius. et Salomoni
 quidem, quia ita meruit, Ader in satanan a deo est excitatus;
 10 sed per istius modi homines hæc multimoda infestantium in
 nos odia desæuiunt inimicæque uirtutes horum ministerio gras-
 santur.

5. Intercessio autem diapsalmæ adtulisse uidetur aut personæ
 aut sensus demutationem. fit autem repetitio orationis eiusdem.
 15 ita tamen, ut absolutius ea, quæ in confusum ante adiecta sunt,
 recenseantur et, quæ superius fuerat de uerbis, nunc sit que-
 rella de factis. custodi me, domine, de manu pecca-
 toris et ab hominibus iniquis eripe me, qui cogi-
 tauerunt supplantare gressus meos. ab uno tantum
 20 cœpta deprecatio refertur ad plures, ut significare et in uno
 traditorem et in pluribus populum nosceretur. et uni quidem
 et nunc et superius malitiam et peccatum et iniquitatem expo-
 brat; in plurimis uero cogitatas supplantationes, absconsos
 laqueos, extensas funium captiones et continuata semitis scandala
 25 arguit dicens:

6. Qui cogitauerunt supplantare gressus meos.
 absconderunt superbi laqueum mihi et funes ex-
 tenderunt muscipula pedibus meis, continuata
 semitis scandala posuerunt mihi. cogitauerunt enim

6 III Reg. 11, 14.

1 maximaeque R 3 quæ obtreccionum GR atque obtreccionum E
 4 blandaeloquentiæ G 5 scribturn G 6 satanan GRα satanam e
 solomoni G 7 idumeum G est bis scr. G 8 solomoni G 9 in
 satanan G in satana R 10 mltimoda G 11 deseuiunt G daesæuiunt
 R grassantur G crassantur R 20 significare R significaret E
 21 populum R populus E cf. Abh. IV, 63 sq. 28 muscipula R mus-
 cipulam α in muscipulam e.

synagogæ principes supplantare gressus eius, cum post depul-
sam necem Lazari de eo occidendo cogitant, cum ob receptos
oculos cæco illi a natiuitate maledicunt, cum taceri de eo
decernunt, cum mortem confessoribus eius denuntiant. egregium
itaque diuinarum operationum suarum gressum atque cursum 5
istius modi rebus subplantare cogitauerunt. absconderunt autem
laqueos superbi, cum Sadducæi fraudulentiam simulatæ de
resurrectione interrogationis occultant, cum responsionis laqueum
captioso sermone prætendunt; superbi, cum admisceri pecca-
toribus dedignantur, cum conuiuia publicanorum ei, qui pecca- 10
torum est remissor, exprobrant. funes etiam extenderunt in
muscipulum pedibus eius, cum tributum poseitur, cum de dando
Cæsari tributo interrogatur. absconsus autem superius laqueus
fuit, nunc autem funes in laqueum extensi sunt, ut ualidior hic
interrogationis laqueus esse nosceretur in funibus, cum per 15
extensum interrogationis laqueum captiosæ ab eo professionis
responsio aduersus nomen Cæsaris quæreretur. continuantes
autem semitæ scandala posuerunt ei, cum de mandatis legis
interrogatur, cum diues, legi utpote satisfaciens, quid sibi adhuc
desit, requirit, cum apud eum de repudii condicione tractatur. hæc 20
enim interrogationum scandala uiæ suæ doctrinæque legis conti-
nuantes statuerunt, ut sub specie earum ac familiaritate, quæ in
lege scriptæ sunt, quæstionum hæc ei ubique continuantium
semitæ interrogationum et responsionum scandala ponerentur.

7. Nobis autem meminimus uitæque nostræ ubique scandala, 25
ubique funes, ubique laqueos occurrere, nihilque esse, ubi non præ-
sentæ nobis semper insidiæ sint. et difficile est nunc laqueo
uentrem absoluere: quia confusio illis est, quorum deus uenter
est. rarum etiam est nunc a laqueo oculum liberare: quia qui ad
concupiscentiam uidit, iam mœchatus in corde est. arduum quoque 30
est linguam laqueo eximere: de omni enim otioso uerbo in

28 Phil. III, 19. 29 Matth. V, 28. 31 Matth. XII, 36.

2 occidendo *om. Rα* 11 in muscipulum *R* in muscipulam *E*
17 continuantis *R* 18 autē *supr. scr. m. 1 R* 19 interrogatur *R* in-
terrogaretur *E* utputans *R* 21 uiae suæ *α* uiae se *R* 21 continuantes
scripsi continuanti *R* continuati *α* continuata *ε* 22 earum ac *C. Schenkl*
ac *R* ac earum *E* 23 scripta *Rα* 26 ubique funes ubique scandala *ε*.

die iudicii erit ratio reddenda. maximi etiam laboris est cor
 a laqueo referre: malæ enim cogitationes de corde exeunt. hi
 omnibus nobis laquei ubique prætensi sunt; et orandus est
 dominus, ut ab his omnibus laqueis fidei nostræ pinnis et
 5 spiritus euolenus.

8. Dehinc sequitur: dixi domino: deus meus es tu:
 inaurire, domine, uocem orationis meæ. domine,
 uirtus salutis meæ, obumbrasti super caput meum
 in die belli. ne tradas, domine, a desiderio meo
 10 peccatori: cogitauerunt, non tradas me, domine,
 ne umquam exalitentur. et hic intercedens diapsalma
 uidetur aliquam demutationem attulisse, et non exiguam quidem;
 namque cum superius de cogitata subplantatione, de absconditis
 laqueis, de extensis muscipulis, de scandalis positis sermo
 15 omnis fuisset, nunc ad deum refertur oratio: dixi domino:
 deus meus es tu. non leuis atque exiguæ fiducia est
 domino dixisse: deus meus es tu. loqui istud mens libi-
 dinosa. auara, insolens, ebria fideliter non potest. renuntiandum
 his omnibus est et a seruitute eorum ac famulatu desinendum
 20 est, ut ab his desinentes dicere audeamus: dixi domino:
 deus meus es tu. et hæc quidem personæ nostræ, quam
 tantum, in quantum fas est, psalmo admiscemus, ita coaptata sunt.

9. Sed et domino quoque usitatum et frequens et proprium
 est, ut dixerit: dixi domino: deus meus es tu. numquam
 25 confessionis huius honorem negauit, ut et dominum confiteretur
 et deum dicens: confiteor tibi, pater domine cæli et
 terræ; et rursum: ad deum meum et ad deum uestrum.
 oratio quoque ei semper ad deum omnis fuit. Lazarum susci-
 taturus orat; panes et pisces benedicturus ipso ad cælum aspectu
 30 precatur; calicem bibiturus pernox orat. post confessionem

2 Matth. XV, 19. 26 Matth. XI, 25. 27 Ioh. XX, 17.

4 pinnis *R* pennis *E* 8 super capud (super *supr. scr. m. I*) *R*
 10 cogitauerunt *R* cogitauerunt aduersum me *E* cf. *Sabatier II, 272*
 19 est ante et om. *E* cf. *Stud. 1889 p. 316* 21 quam om. *G?* 22 tan-
 tum *G* om. *RE* 24 ut dixerit *G* ut diximus *RE* 26 confiteor *R*
 confitebor *E* 27 et ad dñm uestrum *G* et deum uestrum *RE* 28 semper
 ad dñm *G* ad deum semper *RE* 30 praecatur *GR*.

itaque domini et dei sui sequitur: inaurire, domine, uocem orationis meæ. honoris confessio præcessit, cum dominum suum ac deum dicit. exaudiendæ autem orationis precatio consequitur, cum se orat audiri.

10. Sed in eo, quod sequitur: domine, uirtus salutis meæ, non communis est fiducia professio. non enim ait: salus uirtutis meæ. humani namque uoti res ista est, ut uirtuti nostræ salutem precemur, ut sanitas his, in quibus ualemus, a deo sit. hæc autem e contrario precatio est, ut non uirtutis suæ salus, sed salutis suæ uirtus a deo sit. qui saluti uirtutem precatur, iam de salute non ambigit et certus est nihil in se caducum, nihil mortale esse. sed ei, quod adsumpsit, infirmo ut uirtus præstetur, orat: corpus dominus in se gerebat, quod, tametsi secundum nos morti debitum erat, non tamen erat obnoxium corruptioni, ipso per prophetam loquente: quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec labis sanctum tuum uidere corruptionem.

11. Non est igitur de salute naturæ huius in se infirmis incertus. solum a deo uirtutem eius, quæ in se sit, salutis orat et orat per hanc confidentiam, qua ait: obumbrasti super caput meum in die belli. si ex persona cuiusque hominis psalmus hic omnis est, quomodo sibi tam diuersa conuenient, ait, cum dictum sit: eripe me, domine, ab homine malo et: custodi me de manu peccatoris, domine, nunc sursum securus de omnibus dicat: obumbrasti super caput meum in die belli? et cum superius ex metu fuerit oratio, nunc sit gratulatio ex securitate? hoc autem totum dici ab eo ex ratione poterit, qui gerens hominis deique naturam habebat

15 Ps. XV, 10.

1 inaurire *Rb* in hau**** *G* inauri (in hauri α) *e* 3 ac dñ *G* et
 leum *RE* dicit *G* dicit *ex* dicet (t in ras.) *R* 5 sequitr *G* 8 præ-
 cemur *GR* et sic in seqq. in quib^u *G* 12 sed ei *GRb* sed et *e* 13 corpus
 dominus in se gerebat *R* corpus dñ***** *G* per corpus quod dominus in
 se gerebat *E* 18 infirmis *Rb* infirmae *e* 19 solum *GR* solam *E* 20 quia
 ait *R* 21 capud *R* 23 domine ante ab om. *R* 27 nnc *G*.

et ex hominis infirmitate trepidationis affectum et ex conscientia
 diuinitatis fiduciam securitatis. scit autem se in die gloriosi
 illius belli, quo mortem perimet, quo diabolus uincet, quo
 omnes potestates inimicas triumpho crucis suæ configet, obum-
 5 bratum protectumque esse. namque cum ex persona dei patris
 dictum de eo ante fuerit: cum ipso sum in tribulatione
 et rursum: manus enim mea auxiliabitur ei et
 brachium meum confortabit eum, nihil proficiet
 inimicus in eo et filius iniquitatis non adiciet
 10 nocere eum, quid enim proficit inimicus Iudam ad uoluntatem
 traditionis inspirans? permissum enim corpus passioni est;
 sed permissi sibi corporis dominata mors non fuit: sanctus enim
 non uidit corruptionem. et iniquitatis filius cum eum traderet,
 ad nocendum quid adiecit? non modo ad uitam corpus rediit
 15 ex morte, sed etiam in diuinitatis gloriam natura corruptionis
 absorpta est.

12. Securus itaque et confidens obumbratum se esse in die
 belli etiam hoc precatur: ne tradas, domine, a desiderio
 meo peccatori. qui ait: non ueni uoluntatem meam
 20 facere, sed uoluntatem eius, qui me misit, susceptum
 opus etiam pro obœdientiæ obsequella festinat implere; sed ita,
 ut meminerimus esse in eo uoluntatis officium. uult namque
 quæ pater uoluit. id enim, quod ait: non ueni uoluntatem
 meam facere, sed uoluntatem eius, qui me misit,
 25 eum, a quo est missus cuique obœdit, ostendit: non tamen
 sibi detrahit uoluntatem. omnia ergo, quæcumque patri placita

6 Ps. XC, 15. 7 Ps. LXXXVIII, 22 sq. 19 Ioh. VI, 38.

1 infirmitate trepidationis *GE* infirmitate & trepidationis *R* 5 pro-
 tectumque esse *R* protectumque iri *E* cf. lin. 17, ubi etiam in *G* esse
 legi potest 6 ante *Ge* antea *Rb* 9 in eo *GE* in *e* corr. m. 3 *R*
 10 nocere eum *R* cf. *Sabatier II*, 178 nocere ei *E* quid enim proficit
*GR*¹ cf. *Lucifer ed. Hartel p. 361* quid proficit *R*² 12 permissi sibi
 corporis *e* et *G*, ut uidetur, permissum = a (eras. i, a add. m. 3) sibi *R*
 13 cum enim traderet *G* 14 ad nocendum *G* ad nocendum ei *RE*
 ad ui*** *G* in uitam *RE* 15 sed etiam in *G* sed etiam ad *RE*
 16 absorpta *R* absorpta *E* 18 a desiderio *GE* desiderio *R* 19 quia
 ait *G* 23 pater quæ pater uoluit (pater *priore loc. in uersu exeunte*
add. m. 3, noluit supr. scr. m. 3) *R* ait *om. R*.

sunt, consummare optat et uniuersa, quæcumque sibi in passione desiderabilia sunt, exsequi properat, ne quid ex his sit, quod præueniens peccator impediatur. desiderio desiderauit cum discipulis pascham manducare, festinato paschæ cænam peregit. desiderat calicem passionis bibere dicens: calicem, quem pater meus mihi dedit, non bibam illum? quærentibus se ultro his, qui ad comprehendendum eum uenerant, et interrogantibus, quis Iesus esset, ingressit. scit sibi aceti poculum esse potandum: hoc ut bibat postulat. et magnum in eo, cum bibisset, uoluntatis suæ fructum capiens ait: consummatum est, quo in uerbo desiderabilis uoti gratulatio continetur. liberari animam suam a framea in psalmis frequenter orauerat, os non comminuendum significauerat, sortitu uestem suam obtinendam denuntiauerat. hæc omnia, quæ desiderii sui sunt, ad prophetiæ fidem ut inpleantur, orat: ne quid ex his peccatori sit potestatis, ne pascham præueniat, quæ desiderio desideratur, ne calicem passionis ingerere non audeat — nam ad primam domini responsionem peccator omnis, qui ad comprehendendum eum uenerat, procidit —, ne acetum, quod offerendum est, non præsto sit, ne ante, quam spiritum emittit, lancea latus miles fodiat, ne frangendi ossis manente adhuc spiritu pateat occasio, ne quid ex prophetia minus fiat, ne quid peccatori ex desideriis suis tradatur, sed in se omnia, quæ et desiderata sibi et prophetata sunt, inpleantur. orat autem de his, non quod implenda non essent, sed ut de se prophetata esse intellegi possint.

13. Cogitauerunt, inquit, aduersus me: non derelinquas me, ne quando exaltentur. multa aduersus eum cogitata sunt; sed maxime illud, ut pecunia militibus

3 Luc. XXII, 15. 5 Ioh. XVIII, 11. 10 Ibid. XIX, 30.

1 consummari *G* 2 exsequi *G* exequi *R* 3 **ueniens peccator *G*
 præbens peccator *R* 4 pascham *GR* pascha *E* caenam *GR* coenam *E*
 5 desiderat *GR* desiderauit *E* q̄e *G* 9 et magnum (et *ex* ei) *R*
 magnum *E* 10 ait *ex* att *m. 1* *R* 14 optinendam *Ra* sui *om. G*
 sunt *G* sint *RE* 16 desiderat (?) *G* 17 audeant *R* 18 conpraehendendum *GR*
 19 offerendum *G* potandum *RE* 20 emittit *GR* amittat *e* emittat *b* latus miles *G* miles latus *RE* 21 frangendi *GE*
 frangendis *R* 22 ne quid peccatori *G* ne aliquid peccatori *RE* 26 aduersus *R* aduersum *E* 28 ante et post ut *un. litt. eras. R* pecuniam *G*.

conlata fama ab his furati corporis uenderetur. sed eo in corpore
 rursus adstante inanis hæc impiæ cogitationis meditatio fuit.
 non relictus peccatoribus exaltandi se locus ullus est: inpletur
 prophetia. pendet in ligno uita eorum, aceto ac felle potatur,
 5 anima eius a framea liberatur, os non conteritur, sors super
 uestem mittitur, nihil e desideriis unigeniti filii dei peccatori
 traditur, tertia die resurgit, non relinquitur in inferno nec
 corruptionem sanctus uidet: et omnia, quæ geruntur in domino,
 ad confundendas et consternandas impiorum cogitationes habent
 10 et rerum præsentium admirabilem efficientiam et prophetiæ
 indemutabilem ueritatem.

14. Dehinc sequitur: caput circuitus eorum, labor
 laborum ipsorum operiet eos. cadent super eos
 carbones ignis, et deicies eos, in miseriis non
 15 subsistent. post superiorem sermonem, in quo omnis ad
 deum de se fuerat oratio, nunc etiam interuentu diapsalmæ
 demutauit ordinem sensus. rettulit enim hac peccatorum
 iustissimam pœnam, quos primum ipsum illud conuentus sui
 caput, deinde labor laborum suorum et omne maledictionis
 20 opus operiet. ut enim omnibus sanctis caput Christus est, ita
 omnibus iniquis caput diabolus est. testatur autem frequenter
 istos impios erga se circuitus dominus, cum ait: circumde-
 derunt me gemitus mortis et rursum: tauri pingues
 obsederunt me et iterum: circumdantes circum-
 25 dederunt me et statim: circumdederunt me sicut
 apes. quod autem principe diabolo hæc gesta sint, testantur
 euangelia, cum dicunt: et inmisit se diabolus in cor
 Iudæ, ut traderet eum. laboratum est autem multa uoce
 populi, cum adclamatum est: crucifige, crucifige. operiet

22 Ps. XVII, 5. 23 Ps. XXI, 13. 24 Ps. CXVII, 11 sq. 27 Ioh. XIII, 2.
 29 Luc. XXIII, 21.

^u
 5 eis *G* 6 de desideriis *R* desideriis α 9 habent et *G* habent in
 se et *RE* 12 capud *GR* 14 deicies *G* deiciet. *R* 15 ad dñm *G*
 adeum *R* 16 diapsalma* *G* diapsalmi *R* diapsalmatis *e* 17 enim hac
scripsi enim ac *G* enim se ad *Rb* enim *e* cf. *Addenda* 18 ipsum
 illud *G* ipsum \equiv illud (*eras. d*) *R* 19 capud *GR* et sic in *sq.* 29 ad-
 clamatum est *G* clamatum est *RE*.

igitur eos caput circuitus et labor labiorum eorum, ut, cum alii
 immortalitatis gloriam induantur, illi impietatis suæ pudore et
 damnatione diaboli operiantur. et quæ ea damnatio esset, qua
 operirentur, adiecit: cadent super eos carbones ignis,
 super terram deicies eos, in miseriis non subsistent. 5
 hæc impiorum opera sunt, hæc inreligiosorum æterna
 uestis est, ut aduersus decedentes carbones et ingruentes mise-
 rias non subsistentes tali cum ipso circuitus sui capite et labore
 labiorum damnationis suæ onere deprimantur.

15. Tenuit autem etiam nunc eum ordinem, quo in superiori- 10
 bus usus est, ut, cum in pluribus populum ostendat, nunc in
 uno Iudam significare uideatur dicens: uir linguosus non
 dirigitur super terram: uirum iniustum mala
 capient in interitum. in linguoso anceps et dubium et
 fallax os proditoris ostenditur, qui sero criminis sui scelere 15
 conperto laqueo se a uita et fide profugus suspendit.
 nihil enim directum in eo, nihil simplex, nihil absolutum fuit: fur
 antea, dehinc proditor, postremo ipse in se dignus ultor; nunc
 mulierem effuso in caput domini unguento damni inutilis
 arguens, nunc Iudæis omnes domini aditus et egressus nuntians, 20
 nunc de pretio iusti sanguinis paciscens; linguosus semper,
 semper in uerbis, ut in eum propheta dictum competenter
 aptetur: de multiloquio non effugies peccatum. hic
 ergo in hoc multiloquio suo peccator non directus in uitam est
 neque rectum fidei iter tenuit, sed, ut dignum est, mala eum 25
 in interitum ceperunt. impius in dominum cum fuisset, postea
 in semet quoque ipsum impius mansit. fur pecuniæ, uenditor
 sanguinis iusti, proditor dei et, quantum in se est, parricida
 nec uitæ ueniam potuit habere nec mortis.

23 Prov. X, 19.

1 meorum *G* 2 gloriam *Ge* gloria *Rb* 5 deicies *R* 10 eum *ex* cum *R*
 11 ut cum pluribus *R* 12 iuda *R* uideatur *GE* uidetur *R* 13 diri-
 getur *GE* dirigitur *R* 14 in interitum *R* in interitu *E* *cf. Sabatier*
II, 273 18 in se *om. G* 19 dampni *R* 26 in interitum *R* in in-
 teritu *e* coeperunt *R* in dñm *R* in deum *E*.

16. Non nescius itaque huius uindictæ suæ unigenitus deus est; ait enim: cognoui, quia faciet dominus iudicium in opis et uindictam pauperum. pauper dominus secundum hominem est. paupertauit enim se secundum apostolum,
 5 ut nos locupletaremur, cui in sæculi rebus nihil nisi corpus fuit. huius enim salutis causa nasci inops uoluit ex uirgine: non pecuniam, non agrum, non pecus cælorum dominus elegit. pauper ergo in homine tantum suo fuit. sed non solum iudicium in opis, sed et uindictam pauperum dominus faciet. iudicium
 10 in opis referri ad damnationem eorum, qui iniusti in dominum extiterunt, oportet. conuenit enim eos secundum iudicium, non secundum uindictam iudicari. inferioris naturæ est, qui debeat uindicari. uindicantur ceteri pauperes, id est, qui dominum exemplo passionis secuti sunt, qui ex contemptu sæculi et
 15 pecuniæ pauperes fuerunt. fit ergo iudicium in opis, cum ob passionem domini impii iudicantur. pauperes uero uindicantur, quorum sub ara occisorum sanguis clamat uindictam in impios postulans: qui cotidie in gloria martyrii manentes dei nomini confitentur.

20 17. Et sermo ipse, quo psalmus clauditur, ita loquitur: attamen iusti confitebuntur nomini tuo et habitabunt recti cum facie tua. iustorum confessio potest etiam corporalis uideri, quia plures in carne adhuc licet positi dei nomini confitentur. recti autem habitantes cum facie dei
 25 nihil in se corporale retinere intelleguntur. natura enim carnis dei non patitur aspectum ipso dicente: nemo uidebit hominum faciem meam et uiuet. hoc iam cælestium est et transformatorum et terrenam corruptionem cælesti incorruptione mutantium, quos iam diuinitatis honore claros,
 30 conregnaturos ipse deo patri tradet in regnum dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

4 II Cor. 8, 9. 26 Exod. XXXIII, 20.

5 nos *om.* R 6 nasci in eo uoluit R 12 quæ debeat R 16 pauperes uero uindicantur *om.* R 28 cælesti incorruptione *om.* R Explicuit psal CXXXVIII incipit CXL R.

PSALMUS CXL.

Psalmus Dauid.

Domine, clamaui ad te, exaudi me: intende uoci orationis meæ, dum clamabo ad te et reliqua.

1. Omnium sanctorum fidelis oratio clamor est deo; fide enim ad eum, non uocis clamore clamatur. Moyses instante Aegyptiorum rege mæstus stabat in littore; sed tacente licet eo excelsæ mentis fidelem orationem dominus audiuit dicens: quid proclamas ad me? martyrum quoque sanguis uoce corporis caret; sed indignitas necis eorum deo clamor est ipso domino de Abel ad Cain dicente: uox sanguinis fratris tui clamat ad me. sic et sub ara dei martyrum animæ proclamare scribuntur magna uoce dicentes: quousque dominus sanctus et uerus non iudicas et uindicas sanguinem nostrum de habitantibus in terra? si igitur non humilia nec terrena nec corporalia fidei spiritu oremus, tacens licet oratio nostra deo clamor est. atque ideo propheta totus ad deum spiritu orationis intentus ita cœpit: domine clamaui ad te, exaudi me. et ut clamorem istum non uocis, sed fidei doceret esse, adiecit: intende uoci orationis meæ, dum clamabo ad te. clamor etiam inuitis nobis penetrat in auditum ac se sponte in aures nostras ui contentæ uocis inmittit. sed quia propheta non tali clamore clamat, orat, ut clamante se deus in uocem orationis intendat: per id namque, quod intenditur, fidei inspectio est, non clamoris auditio. id enim, quod interius est, intenditur: ceterum clamorem corporalem intendi non necesse est, per semetipsum omnem sensum aurium occupantem.

2. Dehinc sequitur: dirigatur oratio mea sicut incensum in conspectu tuo, domine. quorum pura et recta et sinceris oratio est, hi poterunt dicere: dirigatur oratio mea; ceterum si externarum cogitationum interuentu

9 Exod XIV, 15. 11 Gen. IV, 10. 13 Apoc. VI, 10.

4 orationis *h. l. om.* R cum clamauro *h. l. R sed cf. lin. 21*
 17 adque R 23 sui contentæ R 29 domine dirigatur E 30 domine
h. l. om. E 31 et sinceris *Re sincera b* dicere poterunt E.

deprauabitur, non dirigetur. sed quod ait: dirigatur ut incensum, intellegendum est, quid sibi uelit comparatio proposita incensi. et primum natura incensi ea est, ut in altum se de humilibus extollat spirans optime et se nobis in sensum suaueolentiæ inmittens. hinc ex quattuor odoratissimis generibus in maximam subtilitatem comminutis comparatur: stacte, onyche, galbano, ture; quæ omnia hæc in formam orationum fidelium constituta esse beati Iohannis Apocalypsis ostendit, cum ait: et illi quidem uiginti quattuor seniores
 10 prociderunt ante agnum, habentes quisque citharam et phialas aureas plenas odoribus, qui sunt orationes sanctorum. quattuor autem genera orationum apostolus esse significat ad Timotheum scribens: exhortare ergo primo omnium fieri preces, orationes,
 15 postulationes, gratiarum actiones. humilitatis nostræ est deprecari, magnificentiæ dei est orari, fidei est postulare, confessionis et laudis est gratulari. et forte quattuor illa genera odorum ad unum thymiama ex partibus subtilissimis comparata singulis quoque generibus poterint consummandæ orationis
 20 aptari. quamquam speciem quoque quattuor elementorum horum quattuor odorum natura et species significare uideatur, ut tus, quod perlucidissimum est, spiritui comparetur, stacte uero aquis, galbanum et onyx terræ atque igni: ut per hæc omnium, qui in cælo et infra cælum et in terra et in aquis sint, placita deo
 25 incensi modo hæc efferatur laudis oratio. sed hæc his, quos profundioris scientiæ cognitio delectat, relinquamus: nobis sufficit prophetica atque apostolica auctoritas, quæ et incensum orationes esse significat et orationes deprecatur dirigi ut incensum.

3. Sed qui deprecatus est orationem suam dirigi ut incensum,
 30 etiam illud post hæc ait: alleuatio manuum mearum

9 Apoc. V, 8. 13 I Tim. 2, 1.

4 optimæ R et sese E 5 suaue olentiae R 6 componitur E
 7 onychae R turae R thure E 10 cytharam et fialas R 13 ad
 Timothaeum R exhortor con. Bened. 18 timiama R 19 poterunt E
 cf. F. Neue Formenl. II, 602 20 quoq R om. b aelementorum R
 22 perlucidum E sp̄ui supr. scr. m. 1 R stacten R 23 onix R
 et igni E quae E 25 incensu R offeratur E 28 depræcatur R.

sacrificium uespertinum. plurimis locis tractauimus, in alleuatione manuum excelsi operis officium monstrari, ut, cum Moyses eleuatis manibus stare præceptus est, populo in alleuatione et demissione manuum suarum uel uictore uel uicto, apostolus quoque orantes iubet eleuare manus puras. et cum ait: 5 sine ira et cogitatione, non habitum orandi constituit, sed præscriptum diuinæ operationis adiecit. denique dominus per Esaiam prophetam orationes impiorum improbens ita locutus est: si extendatis manus, auertam oculos meos a uobis, non utique si eleuetis, sed si extendatis; quia habitus 10 orandi in manibus extendendis est, perfecti autem operis efficientia est in eleuandis.

4. Manuum ergo eleuatio sacrificium uespertinum est. non enim sanguine et holocaustis nos, in quos consummatio sæculorum deuenit, sacrificamus deo. sed quod sacrificium uesper- 16 tinum placitum sit, audiamus dominum in euangeliiis dicentem: uenite, benedicti patris mei, possidete præparatum uobis regnum a constitutione mundi. esuriui enim, et dedistis mihi manducare; sitiui, et dedistis mihi bibere; hospes eram, et suscepistis me; in- 20 firmus, et uisitastis me; in carcere fui, et libera- stis me. et respondentibus illis, quod numquam his officiis humanæ necessitatis eguisset, ait: amen dico uobis, quam- diu fecistis uni ex his fratribus minimis, mihi fecistis. hoc sacrificium uespertinum, id est temporum 26 nouissimorum est. in hoc manus eleuandæ sunt, quia istius modi orationibus iam ab initio mundi benedictis dei regni cælestis præparata possessio est.

5. Sed meminit propheta, præter clamorem fidei, præter orationem, quæ dirigenda sit ut incensum, et præter eleuationem 30 manuum, in qua sacrificium uespertinum est, et aliud sibi adhuc opus consummandæ in se iustificationis optandum. dicti

6 I Tim. 2, 8. 9 Esai. I, 15. 17 Matth. XXV, 34 sq.

2 manum R 4 dimissione Rα 6 et contentione *E cf. Sabatier III, 869* 10 extendatis manus, quia E 20 infirmus — libera- stis me om. R 30 dirigenda est E eleuationes R 31 in quas R.

scilicet huius euangelici memor: ex uerbis tuis iustifica-
beris, aut ex uerbis tuis condemnaberis, recolens
quoque ex omni se uerbo otioso rationem in die iudicii reddi-
turum necessario deprecatus est dicens: pone, domine,
5 custodiam ori meo et ostium circumstantiæ labiis
meis. non leuem custodiam ori suo orat adponi, ostium
scilicet circumstantiæ, ut custodia illa non obseruatio sit aliqua,
sed claustrum. periculosus enim ualde linguæ et promptissimus
lapsus est: et ex ea maledictum, mendacium, periurium, ob-
10 trectatio motu facili et aditu patenti efferuntur. oremus ergo
nobis circumstantiæ ostium. in eo enim libro, qui nobiscum
Salomonis inscribitur, apud Græcos autem atque Hebræos
Sapientia Sirach habetur, ita monemur: ecce circumualla
15 possessionem tuam spinis, argentum et aurum
tuum constitue, et ori tuo fac ostium et seram, et
uerbis tuis fac iugum et mensuram. et ostium et
seram ori iussit adponi, ne uerbis esset facilis egressus. idem
autem uerbis iugum mensuramque constituit, ut rationis iugo
subdita, librata per mensuram moderatione penderent.

20 6. Tendit adhuc propheta ad iustitiæ perfectionem. namque
post fidei clamorem, post orationem, post opera, post ostium
oris consummari se quoque officio cordis orat dicens: non
declines cor meum in uerba mala, ad excusandas
excusationes in peccatis cum hominibus operanti-
25 bus iniquitatem cum ex innocentiae ac iustitiæ studiis in
uitiosam uoluntatem decidimus, tum cor nostrum in mala uerba
declinat: non ut peccatum excusemus — omne enim peccatum

1 Matth. XII, 37. 3 Ibid. 36. 13 Eccles. XXVIII, 28 sq.

1 ex uerbis iustificaberis R 2 condemnaberis R 3 ex omni GRα de
omni ε se om. G 4 depraecatus est G 6 ori suo orat GR ori orat E
adponi (i in ras. 3 litt.) R ostium om. R (in G fuisse uidetur) 7 non obsecratio
G 8 enim ualde linguæ temptari, cf. Abh. IV, 70 enim iudae linguæ
R enim ****linguæ G enim linguæ E promptissimus R **optissimus G
12 apd G adque hebreos G 15 seram ex serram R 16 tuis fac
iugum R (de G h. l. non constat, sed cf. LXX) tuis iugum E 17 seram
ex serram R idem R iisdem E 22 si quoque G 23 mala R
malitiæ E 24 hominibz G 25 ac ex hac R.

inexcusabile est — sed ut excusationes excusemus. crimen enim cædis atque adulterii et talium ceterorum per naturam atque indignitatem facti inexcusabile est. sed qui in eo erit deprehensus, non dicet: adulterium aut cædes non habet crimen, sed dicet: mulier inportuna, incontinens, adblandiens pellexit et in uoluptatem coegit. uel alius ille dicet: conuiciis mouit iram, iniuriis armauit dolorem, casus litis cædem peregit. in hæc uerba cor sese, postquam ab eo peccatum est, declinat, ut excusationes peccati, quod admisit, excuset. cor autem rectum atque purum in uerba excusationum non declinat, sed manet inuiolatum atque constans sine sollicitudine uerborum ad excusandas excusationes quærendorum, cum uitæ innocentia peccati excusatione non egeat. et hæc quidem in corporalibus rebus ita sunt. in his uero, quæ spiritalia existimantur, id est in hæreseos doctrina, incredibile est quo cordis labore, qua uerborum exquisi-
tione excusationes suas hæretici excusent. in quæ omnia ne declinetur cor suum, iustus exposcit, ne per hanc declinati cordis ad excusandas excusationes necessitatem cum electis eorum combinetur.

7. Et non combinabo, inquit, cum electis eorum. combinari cum electis iniquorum non uult propheta. meminit enim numerum hunc rebus inmundis deputatum, cum ad Noe de recondendis in arca animalibus constituitur præceptum: a pecoribus autem mundis induces ad te septem et septem et a pecoribus inmundis bina et bina. est et maius adhuc et absolutius inutilis huius numeri exemplum. dominus enim noster Iesus Christus omnes inmunditias nostras et peccata auferens fecit secundum apostolum utrumque unum, et secundum eundem, ut duos conderet in se in unum nouum

23 Gen. VII, 2. 28 Ephes. II, 14. 29 Ibid. 15.

2 et talium per naturam ceterorum R 4 deprehensus erit E
caedis ex caedes m. 3 R 9 ut excusationes Bened. in adn. cf. supr. lin. 1
et infr. lin. 18 ut excusatione R ut per excusationes E se excuset E
10 purum in uer (i?) G purum in hæc uerba RE 11 constantissimi* G
(an constantissimum sine?) 14 in hereseos R 16 exquisi-
tione supr. scr. m. 1 R heretici R 20 combinabor Ed. Bas. 1550 et Paris. 1572
23 in archa Ra 24 VII-Septē R 26 iutilis R 28 et peccata nostra E.

hominem, faciens pacem, ut reconciliaret ambos deo in uno corpore, internum scilicet hominem et externum fecit unum. non ergo combinamur, sed unimur: quia unitas fidei est, at uero combinatio consortium factionis.

- 5 8. Non modo autem non combinari se propheta cum electis iniquorum non optat, sed etiam, quia homini errare debitum est, si quid forte secus et humanitus gesserit, corripit se a iusto in misericordia et argui mauult. formam namque in se naturæ nostræ infirmitatisque constituit. plures etenim nostrum,
 10 cum lapsi fuerint, cum errauerint, emendari se iustæ misericordiæ arguitione fastidiunt et combinari malunt peccatoribus quam per iustorum correptionem ad pænitentiam retorqueri. tenuit autem egregie rationem ueri propheticus sermo dicens: corripiet me iustus in misericordia et increpabit
 15 me. est enim misericordiæ modus, et miserandi adhibenda iustitia est. dolor quidem potest esse erga eos, quorum crimina grauia sunt, sed misericordiæ locus nullus est. misericordia enim se ad ueniam de deo orandam his, quæ sunt gesta, deflectit: ceterum ueniam præstare illicitis non est misericordiam
 20 præstare, sed iustitiam misericordiæ non tenere. quam rationem diligentissime apostolus Iohannes retinuit dicens: si quis scit fratrem suum delinquere, sed non ad mortem, petat et dabit illi deus uitam. est enim peccatum ad mortem, sed non pro eo dico. quod autem in misericordia iustus corripere atque arguere eum, qui lapsus sit,
 25 debeat, beatus Paulus docet dicens: fratres, et si præuentus fuerit homo in aliquo delicto, uos, qui estis spirituales, consummate eum in spiritu lenitatis. sed ne ipse quidem rationis iustæ misericordiæ inmemor fuit:
 30 præuentum enim in delicto, non uoluntate delinquentem consummari per arguitionem iubet. atque ideo propheta, cum ait:

21 I Ioh. 5, 16. 26 Galat. VI, 1.

1 in corpore uno *E* 11 malunt *ex* mallunt *R* 13 egregiæ *R*
 16 iustitia *ex* iustitiæ *m. I R* proh dolor quid potest esse *e*
 21 diligentissimæ *R* Ioannes *E* 24 iustus in misericordia *E*
 28 consummatae *R* 29 misaericordiæ *R* 30 consummari^{ri} arcui-
 tionem (*ri supr. scr. a m. I deinde eras., rip arc in ras. 3*) *R* 31 adque *R*.

corripiet me iustus in misericordia et increpabit me, et fidei suæ et humanæ infirmitatis memor corripendum se in his ait, quæ iustæ misericordiæ arguitione sunt digna.

9. Orat autem adhuc et aliud, ne doctrinis uidelicet peccatorum imbuatur neue usque ad peccantium misericordiam decidat: oleum autem peccatoris non inpinguet caput meum. uult eum, qui nos doceat atque arguat, conscientiæ puræ esse. dominus uero in euangeliis, cum de ieiuniorum puritate loqueretur, ait: uos autem cum ieiunatis, unguite caput uestrum et faciem uestram lauate. in ablunda 10
facie nitorem puræ conscientiæ exegit, ne quid nobis sordidum, ne quid oblitum adhæreret; in capite uero unguendo doctrinis nos atque operibus spiritalis institutionis perfectos esse præcepit. oleum enim luminis pabulum est; et doctrina atque opus spiritale cælestis nobis gloriæ causa est. ut enim lumen ex 15
oleo luminis habet causam: ita, ut lucem spiritalis gloriæ retineamus, doctrina atque opus præstat, cum caput nostrum, sedis scilicet uitæ et prudentiæ et omnium sensuum oleo operationis doctrinæque pinguescat. sed oleum non a peccatore sumendum est; et orandus est deus, ne hoc peccator infundat. 20
ut enim a sancto et fideli uiro argui se uelle prudentis est, quia ægris animis et peccatorum morbo languentibus utilis est seueræ obiurgationis sub honesto auctore medicina: ita miserum est per peccati miserationem usque ad ipsam peccantium misericordiam decidisse. hoc ergo utrumque a se detestatur propheta. 25

10. Sequitur deinde: quoniam adhuc et oratio mea in beneplacitis eorum, absorti sunt continuati petræ iudices eorum. causam, cur absorbeantur continuati petræ, dicit eam, quia adhuc sit oratio sua in beneplacitis 30

9 Matth. VI, 17.

1 et increpauit R 4 adhuc in ras. R 6 capud R 9 unguite E
10 capud R uñam in ras. R 11 ne quid in nobis E 12 adhereret
R unguendo E 17 atque operatio E cū capud R ut caput E 18 sedis
R cf. Acad. p. 18 sedes E 19 sed oleum hoc non E 20 dñs ex dñs
m. 1 R 21 enim de G 22 qui ægri G 23 si ueræ obiurgationes G
28 absorti R absorpti E 29 qur R 30 dicit (it in ras.) eam R eam dicit E.

eorum. orat propheta eadem, quæ superiora sunt, ne oleum peccatoris caput suum impinguet. hoc propheta orat. sed peccatores ne hac quidem prophetæ oratione terrentur, ut ab his, quæ sibi placita sunt, desistant. nemo enim in peccatis nisi, 5 quia his delectatur, perseuerat: et causam in unaquaque re permanendi uoluptatis oblectatio subministrat. ergo quia adhuc orante eo in beneplacitis eorum sunt, id est, quia quod erant, non demutatur per eos uoluptate peccandi et peccatores esse persistunt. nec oratio eius finem accipit: quia tamdiu in 10 beneplacitis istorum eius oratio est, quamdiu illis beneplacitum sit non peccare.

11. Ideirco absorti sunt continuati petrae iudices eorum. petram non nouimus nisi Christum et quia dictum est de eo: petra autem erat Christus. quo adueniente, 15 cum se hi peccatorum electi et iudices ipsi continuabunt, absorbebuntur. mors enim tunc et corruptio et peccatum absorbebitur, ut scriptum est: absorpta est mors in contentionem. ubi est mors aculeus tuus? ubi est contentio? aculeus enim mortis peccatum. absorbentur 20 autem continuati petrae horum iudices cum illo suo principe, de quo dictum est: et tunc reuelabitur ille impius, quem dominus Iesus interficiet spiritu oris sui et euacuabit eum praesentia aduentus sui. per hanc ergo aduentus domini praesentiam euacuabuntur absorpti et 25 absorpti iudicio sanctorum. sequitur enim: audient uerba mea, quia potuerunt. potuerunt uel absorbere uel audiri. in praesentia enim domini absorbentur propheticæ ueritatis arguitione et impiæ suæ falsitatis obprobrio.

14 I Cor. 10, 4. 17 I Cor. 15, 54 sq. 21 II Thess. 2, 8.

1 eadem *E* idem (m in ras. 3) *R* (*G*?) 4 placita sunt sibi *E* nisi q a 6 sumministrat *R* quidhōc corr. m. 1 *R* 8 uoluptate peccandi *G* uoluntate peccandi *RE* 10 istorum *G* eorum *RE* quamdiu illis beneplacitum sit non pec***** *G* (cf. *Draeger hist. Synt. II, 617, Petschenig Victor Vit. p. 15, 5*) quamdiu illis beneplacitum fuerit peccare (a ex corr.) *R* quamdiu beneplacitum illis fuerit peccare *E* 12 absorpti *E* 13 nisi xp̄um *G* et quia *G* quia *RE* 15 cum se his (?) *G* cum ei hi e absorbebunt** *G* absorbentur *RE* 16 absorbebitur *E* absorbetur *R* 18 mors *R om. E* 19 peccatum *R* peccatum est *E* 27 audiri *R* audire *E*.

12. Neque solum audient uerba, quæ possunt, sed etiam id, quod sequitur, his accidet: tamquam crassitudo terræ eruptum est super terram. quod autem crassitudo impietatis et uitiorum aut comes sit aut causa, propheta testatur dicens: incrassatum est cor populi huius. sed et 5
 Moyses inreligiositatem populi insolentis pronuntians ait: manducauit et bibit Iacob et repletus est et incrassatus est et calcitrauit dilectus. uirtutem dicti huius ex ipsa terræ natura absolutius intellegemus. namque scimus crassiores pinguioræque terras in eas scrobes, e quibus effossæ 10
 sunt, ex solido non redire, quia erumpente earum crassitudine rursum ipsarum sunt incapaces. itaque secundum id, quod ait: tamquam crassitudo terræ eruptum est super terram, docuit exemplo, quia omnis terræ nostræ, id est corporis crassitudo ex naturæ suæ lege uitii effossa erumpit et 15
 capax sui non est, in perniciem suam, ne in se reformari possit, exæstuans.

13. Erumpente autem hac crassitudine super se habet mærorem propheta dicens: dissipata sunt ossa nostra secus infernum. se dissipari, se dispergi, se secus infernum 20
 abigi in peccatorum calamitate existimat. si enim unum membrum conpatitur, conpatiuntur et omnia membra. omnes enim inuicem unius corporis membra sumus, ut et in altero psalmo ait: dispersa sunt omnia ossa mea, non utique ea ossa, per quæ corpus nostrum in hanc firmitatem uirtutis 25
 suæ continetur; sed quia omnes unum corpus sumus et inuicem membra sumus. corporis nostri ossa sunt ceteri.

14. Vellet potius non erumpere crassitudinem terræ eorum neque dissipari ossa secus infernum, sed omnes magis hac, quæ consequitur, uoce uti: quia ad te, domine, oculi mei: 30
 in te speraui, non auferas animam meam. custodi me a laqueo, quod statuerunt mihi, et a scandalis

5 Matth. XIII, 15. 6 Deut. XXXII, 15. 21 I Cor. 12, 26. 24 Ps. XXI, 15.

3 eruptum *Rb* cf. *Sabatier II*, 274 erupta *e* 12 rursum *R* rursus *b*
 rerum *e* 18 merorem *R* 20 inferum *altero loco R* 22 omnia mem-
 bra *e* membra *R* omnia *b* 26 continentur *R* 29 inferum *R* 30 uoce
 uti *R* uoce uoti uti *E* 32 quod *R* cf. *Sabatier II*, 274 quem *E*.

operantium iniquitatem. intenti prophetæ ad deum
 oculi non deflectuntur in aliquas superfluarum rerum admira-
 tiones, non ad contumeliam pudicitiae honestas humanorum
 corporum species contuentur, non capiuntur aut pretiosarum
 5 uestium opere, aut blando argenti nitore, aut inlecebrosi ful-
 gore auri, aut inani honore gemmarum, aut factioso spectacula
 theatralis certamine, aut ambitiosa potestatum sæcularium
 pompa, sed in omnia magnifica dei opera, ad admirationem
 eius, qui ea est operatus, intendunt. neque solum oculis, sed
 10 etiam mente semper intentus est dicens: in te speravi,
 non auferas animam meam. ablatio animæ non abolitio
 eius est: sed cum a gloria constituti sibi honoris aufertur, cum
 ab expectatione et effectu spei suæ decedit.

15 15. Multa autem spei suæ pericula non ignorat esse, cum
 ait: custodi me a laqueo, quod statuerunt mihi, et
 a scandalis operantium iniquitatem. ubique laquei,
 ubique sunt scandala, mundus omnis plenus insidiis est, siue
 per principem aeris huius, siue per spirituales uirtutes in
 cælestibus, siue per filios inobediendiæ, in quibus spiritus erroris
 20 operatur. habemus enim laqueos in hominibus malæ adhor-
 tationis, periculosi exempli et elicite necessitatis, cum nos ad
 uoluptates adhortantur, cum in prosperis rebus suis in deum
 impii sunt, cum per contumelias et iniurias ad motum nos
 turbulentæ uoluntatis exagitant. differt autem laqueus a scan-
 25 dalo. laqueus enim est adhortatio uoluptatum et incentiuum
 adpetitionis inhonestæ, quod modo laquei fallens capit. scan-
 dalum autem est uxor inreligiosa, filius inicus et cetera deinceps
 domi nomina et omnis ex ecclesia frater aut contumeliosus aut
 auarus aut ebriosus aut turpis. in his enim nobis est scan-
 30 dalum, quotiensque ad necessitatem irascendi, arguendi, inhi-
 bendi, uindicandi ex illa quietæ fidei nostræ mansuetudine
 prouocamur.

1 dñm ex dn̄m corr. m. 1 R deum e dominum b 4 praetiosarum R
 7 teatralis R 12 cum ab expectatione RE tum ab expectatione con.
 Bened. 13 effectus R affectu E 15 quod R quem E 23 pii R
 27 iniquus R 28 domi (i ex c corr. m. 1) R 30 quotiensq R cf. Acad.
 p. 29 quotiens E inhibendi om. R.

16. Nouit autem unum, qui per omnes iniquitatem operantes ipse potius in his laqueis semper operetur, dicens: cadent in retiaculo eius peccatores: eius scilicet, qui operatur in plurimis. quidquid enim iniquitatum homines gerunt, a diabolo suggeritur; quem nunc sub singulari numero demonstrat, cum superius sub plurali ministeria eius significasset in plurimis. plures in eo et eum significat in pluribus: atque ideo iniqui laqueos præterdunt et in retiaculo eius cadent peccatores, quia iniqui retiaculi sui laqueos præterdunt. cadent autem peccatores, non tunc peccatores, cum ceciderint, effecti, sed cadentes ob id, quia peccatores sunt; captioni retiaculi effecti per id, quod peccatores sunt, oportuni.

17. Propheta autem per spem suam ac fidem tutus confidenter de se ait: singulariter sum ego, donec trans-eam. scit impiam esse, ut supra ostendimus, combinationem. deo autem deditus, nullis aliis sæculi negotiis occupatus est et singularis, donec transeat. et quid est illud, quod transeat? scandala scilicet et retiacula et laqueos. et quo transeat, quærendum est. nempe eo, quo dictum est; fidelis enim et sanctus et uerus est, qui ait: qui autem credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte in uitam, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXLI.

Intellectus Dauid, cum esset in spelunca, oratio.

Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad dominum deprecatus sum et reliqua.

1. Psalmi ratio titulo continetur, sed spiritali potius quam corporali intellegentia; et ideo in titulo intellectus oratio est. nam si simplex secundum Dauid gesta sensus

20 Ioh. V, 24.

4 quicquid *R* 11 captioni *ex* captione *m.* 1 *R* 12 oportuni *R* *cf. Acad. p. 28* opportuni *e* 13 *ac ex* hac *R* 16 *ẽ* et singularis *α* et singularis *R* 17 et quid est illud quod transeat *om. R* Explicit psalmus C.XL incipit CXLI *R* 27 depræcatus *R* 28 psalmi *R* psalmi huius *E* sed spiritali potius *R* sed potius spiritali *E* 30 sæcundum *R*.

esset, oratio tantum psalmi titulo fuisset inscripta. sed quia ad orationis cognitionem spiritali intellegentia opus esset, idcirco intellectus oratio, quia sit intellegenda, præscribitur. scimus enim esse et illum Daud, cuius tabernaculum, quod
 5 ceciderat, excitatum est, iustum, orientem, regnantem, id est dominum nostrum, dei filium, qui frequenter fugerit, frequenter latuerit, frequenter orauerit, in ipso quoque tempore passionis et fleuerit et ad deum in tribulatione clamauerit, non ob naturalem quasi passionis metum, sed adfectum hominis, quem
 10 gerebat, ostendens: ut per hanc orationem et filius dei, ad quem oraret, et ipse non simulatus homo, sed uerus posset intellegi. eius itaque esse hæc intellegitur oratio. Daud quidem in spelunca loquitur, sed prophetat in Christo. Daud fugit, sed fugam domini sui non tam per uerba quam per
 15 fugam prophetat. Daud spiritu defecit, sed et domino tristis est anima usque ad mortem. Daud semitas deus cognoscit, sed et filium nemo nouit nisi pater. Daud in fidei suæ uis laquei absconsi sunt, domino quoque in prædicationis suæ cursu ubique parantur insidiæ. hic in spelunca orat, ille orat in
 20 corpore. seruus dominum prophetat Christum, Daud iste illum Daud omnium passionum prophetat exemplo. atque ideo hæc non tam Daud de se ipso, quam de domino per Daud dicta intellegetur oratio.

2. Voce mea ad dominum clamaui, uoce mea ad
 25 dominum deprecatus sum. effundo in conspectu eius orationem meam et tribulationem meam ante ipsum pronuntio. in deficiendo ex me spiritum meum. egregie uerborum ordo dispositus est. primum uoce clamatur; omnis enim fidelis niri etiam tacita et spiritalis
 30 expectatio deo clamor est. deinde uoce oratur, id est desiderii et fidei petitio uerbis uocis effertur secundum illud apostoli: psallam spiritu, psallam et uoce. tertio in conspectu

32 I Cor. 14, 15.

4 illum dauid *ex* illum ddauid *m. 1 R* 8 ad dñm *R* 11 posset
 (et *ex corr. 1) R* 20 propheta *R* ille illum *Rα* 23 dicta *om. R*
 intelligitur *E* 26 et tribulationem meam — pronuntio *om. R, sed cf.*
infr. p. 801, 8 28 egregie *R* 31 saecundum *R.*

dei oratio effunditur, non uerbis scilicet de lingua excidentibus, sed de profundo et interno fidei fonte oratio precantis effunditur; et effunditur in conspectu dei, non neglegenter neque ex securitate, sed tamquam domino præsente; qui enim oratur ut exaudiat, præsens necesse est esse credatur; qui autem præsens existimatur, non absentis dissimulatione, sed præsentis honore reuerendus est. quarto quoque tribulationem suam pronuntiat. non inpeditur, cum tribulatur, quin semper ad deum omnium angustiarum suarum et passionum molestias referat. neque sane leues tribulationes sunt, quas ante deum effusa oratione pronuntiat, sed in eo, cum deficit ab eo spiritus suus. at uero nos leues tantum temptationes ab assiduitate orationis inpediunt et quantulamecumque in secundis modo rebus animi nostri constantiam a deuotionis officio repentinus exiguæ difficultatis motus auertit. at uero hic ne deficiente quidem spiritu suo cessat et tribulationem suam pronuntiare et orationem effundere et uoce orare et ipsa spiritalis fidei uoce clamare.

3. Tu cognouisti semitas meas. in uia hac, qua ambulabam, absconderunt laqueos mihi. hæc tam illius, quam huius Dauid oratio esse poterit existimari: quia, ut diximus, omnia domini dicta atque gesta et serui fide et prophetæ præfigurauit exemplo. numquam uero psalmorum prophetia, quotiensque ex persona domini profertur, non aliquid peculiare eius ac proprium, quod alii cum eo commune esse non possit, adiecit: ut, quia multa ex persona eius hominis, quem adsumpsit, commemorata personis hominum essent naturisque communia, psalmi potius de eo prophetia ea, quæ proprie ex persona eius dicerentur, ostenderet; ut illud nunc: considerabam ad dexteram et uidebam, quia non est, qui cognoscat me. perit fuga a me: et non est, qui requirat animam meam. Dauid enim, licet fugeret, non

2 oratio præcantis R 5 credetur R 17 & ipsa ≡ spiritalis (eras. s) R 20 laqueum E 22 ut om. G? 24 quotiensq R quotiescumque E cf. Acad. p. 29 25 ac ex hac R communes esse R 27 passioni* hominum (?) G 28 prophetiam ea R propriae R 29 ostenderent R 31 perit G cf. Neue Formenl. II, 523; Georges Wortf. 508 periit RE.

tamen incognitus erat; neque solum ad dexteram contuebatur, sed etiam ad sinistram ei conspectus patebat. illud autem quomodo personæ eius aptabitur: perit fuga a me, dehinc illud: et non est, qui requirat animam meam, postremo
 5 etiam illud, quo psalmus concluditur: me expectant iusti, donec retribuas mihi? contraria sibi ista sunt ex persona hominis intellecta. si enim sunt iusti expectantes, quomodo nemo cognoscit? quomodo nemo animam requirit? per id enim nemo animam requirit et nemo cognoscit, quia respiciente eo a dextris nemo iustus est uisus.

4. Sed hæc omnia in domino tempore passionis inpleta sunt, cum euntem eum ad crucem eorum nemo comitatus est, quos ad possessionem regni cælestis secundum euangelicam dispositionem separatos a sinistra dextræ præparabat, ob quos et
 15 homo erat natus: cum in tot tantisque crucis ipsius signis deum nemo cognouit, cum frequenter antea latens se his, qui eum quærebant, et prodidit et ingressit. et per oblationem spontaneæ uoluntatis fuga ab eo periit, cum nullus uirtutem uitæ eius, quæ in anima significatur, inquit. corpus enim.
 20 quod cruci adfixerant, contuentes potestatem animæ, quæ se signis et factis deum probauerat, nemo quærebat.

5. Iam illa, quæ secuntur, licet communia uideantur esse cum ceteris, tamen etiam per eum tempore passionis omnia dicta gesta que sunt. clamaui ad te, domine, et dixi: tu es
 25 spes mea, portio mea in terra uiuentium. clamans dixit: tu es spes mea, cum ait: pater, commendo in manus tuas spiritum meum. pars eius in terra uiuentium est, cum latroni die eadem incolatum paradisi promittit.

26 Luc. XXIII, 46.

^u
 1 neque G 3 perit G periit RE 5 etiam illud GE illud etiam R
 8 nemo animam GR animam nemo E uerba per id enim — requirit
 omisisse uidetur G 9 et nemo cognoscit Ge et nemo animam cognoscit Rb
 10 respi***** G respiciente e perspiciciente R perspiciente b
 13 saecundum R 18 uirtutem E ueritatem R 20 qua se con. Bened.
 in adn. 21 pbat R 22 sequuntur R cf. Acad. p. 23 24 & dixi R
 dixi E 25 portio mea supr. scr. R 28 eadem R eodem E paradysi G
 paradysi R.

id est sortem et regnum hereditatis suæ, ut, licet inferos adiret, tamen per spiritalem potestatem doceret se a paradiso non abesse.

6. Redit deinde ad orationis suæ modestiam dicens: intende orationem meam: quia humiliatus sum nimis. 5 humiliatus est enim formam serui accipiens et obœdiens factus usque ad mortem, mortem autem crucis. libera me a persecuentibus me: quia confortati sunt super me. edue de carcere animam meam ad confitendum nomini tuo, domine. quamquam enim potestatem haberet 10 ponendi animam suam et resumendi, tamen semper per reuerentiam filii honorem paternæ maiestati reseruauit, cum orat: pater, clarifica me; cum proclamat: deus meus, quare me dereliquisti? in his enim non est infirmitatis suæ confessio, sed paternæ uirtutis prædicatio. liberari se ergo 15 nunc similiter a persecuentibus orat, quia confortati sunt. confortati enim sunt, cum ad crucem dant, cum per carnem deum nesciunt, cum eos habitus humilitatis et forma in eo seruilis hortatur.

7. Deinde rogat, ut anima sua educatur e carcere. si in 20 carcere positus etiam ante Noe tempora resurrectionem secundum beatum Petrum dominus prædicauit, carcer est inferi, a quo se educi rogat, ut in altero psalmo erat precatus: ne contineat super me puteus os suum. oratio omnis ista ad confessionem, ut diximus, uirtutis paternæ est. sed 25 adiecit et causam, cur se de carcere oret educi: ad confitendum, inquit, nomini tuo. resurrectio enim eius paternæ in se uirtutis prædicatio est, quia potestas ei omnis ex patre est.

13 Ioh. XVII, 1. Ps. XXI, 2. Marc. XV, 34. 23 Ps. LXVIII, 16.

1 inferos GR ad inferos E 7 mortē autem G et mortem RE
8 me post persecuentibus om. R sunt om. G 11 ponendi ex ponendae R
12 filii G filii R uerba orat — me cum omisisse uidetur G 15 se ergo
GR ergo se E 17 confortati enim sunt om. G ad crucem dant
temptati cf. Abh. IV, 70 autem dent (?) G audent R crucifigere audent E
18 uerba deum nesciunt cum omisisse uidetur G 23 ut om. G ut et E
praecatus GR ne G non RE 26 cur G quæ R se de GR sese de E
27 inquit G enim eius G eius RE 28 est post prædicatio om. G.

8. Sed per quos sit dei nomini confitendum, subiecit dicens: me expectant iusti, donec retribuas mihi. omnium apostolorum fides usque ad resurrectionis tempus fuit trepida: quam in domino contuentes expectationis suæ securitate firmati
 5 sunt. et hinc illud est a domino dictum: tristis est anima mea usque ad mortem. non enim ait: propter mortem, quia, licet se passioni daret, non tamen uirtus æterna dolorem passionis exciperet; sed quia apostolorum metus per humilitatem passionis exortus — adeo ut et firma illa superædificandæ in ea
 10 ecclesiæ petra trepidaret — post mortem et resurrectionem domini in eadem trepidatione esse desineret, idcirco usque ad mortem tristis est, post quam trepidantis fidei essent securitate firmandi. expectant ergo iusti, donec sibi retribuatur a deo. et quid ei a deo retribuatur, apostolus docuit dicens: propter
 15 hoc exaltauit eum deus et donauit ei nomen, quod est super omne nomen: ut in nomine Iesu omne genu flectat, cælestium et terrestrium et infernorum, et omnis lingua confiteatur, quia dominus Iesus in gloria dei patris est. hæc ei a deo retributio
 20 est, ut ei corpori, quod adsumpsit, paternæ gloriæ donetur æternitas. quæ autem sit iustorum expectatio, idem apostolus docet dicens: nostra autem conuersatio in cælis est, unde et saluificatorem expectamus Iesum Christum, qui transformabit corpus humilitatis nostræ
 25 conformatum corpori gloriæ suæ. expectant ergo iusti, dum retribuatur illi: scilicet ut conformes fiant gloriæ corporis sui, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

5 Matth. XXVI, 38. 14 Phil. II, 9 sq. 22 Phil. III, 20 sq.

17 flectat R flectatur *Ecf. Acad. p. 57* & terrestrium R terrestrium
 E 23 saluificatorem R ****ficato** G saluatorem nostrum *E cf. Sabatier III, 824* 24 transformauit R 25 ergo iusti G ergo eum
 iusti RE 26 dm G retribuatur GE tribuatur R illis G 27 corporis sui G corpori sui R corporis eius E *Explicit psal̄s CLI (sic) incipit psal̄s CLII deinde spatium 4 lin. uacat et incipit quinta linea a uerbo* translatoreque G *Explicit psalmus CXLI incipit CXLII, 14—16 litt. eras., deinde legitur dauid, uers. finis uacat R Itē tractat' cuius supra de psalm̄ CXLII deinde a m. 2: ic̄ip dñe exaudi cet. p.*

PSALMUS CXLII.

Ipsius Daud, quando persequebatur eum

Abessalon.

Deus, exaudi orationem meam, auribus percipe
obsecrationem meam: in ueritate tua exaudi me, 5
in tua iustitia et reliqua.

1. Psalmi superscriptio nulla esse secundum Hebræos uidetur:
id enim ab his, qui utraque lingua eruditi sunt, traditur. trans-
latoresque ceteri nihil omnino de rebus gestis, id est de
Abessalon in Daud patris sui insectatione scripserunt. sed hi 10
septuaginta seniores, quibus legis ac prophetarum scientia ultra
præscriptum et ambiguitatem litteræ fuit, addendum hoc psalmo
iudicauerunt. causam uero iudicii istius in exordio psalmorum
docuimus, per quam nihil in psalmis nisi propheticum cogno-
scimus oportere tractari. cum enim nec gestis sermo nec 15
temporibus ordo conueniat, relicum est, in exemplum ac scientiam
gerendorum et gesta omnia in Daud et ab his intellecta esse
doceamur. adposita ergo nunc psalmo superscriptio est, quæ
non extat in libro, ut, ubi extat — id est sicut in psalmo tertio,
in quo a facie eius, qui nunc persequi scribitur, fugerit —, ad 20
scientiam propheticæ intellegentiæ uocemur.

2. Prophetat ergo nunc Daud passionibus suis dominicas
passiones: non de Abessalon conquerens, sed de his, qui Abes-
salon ad impietatis crimen ignirent. ignita enim secundum 25
apostolum diaboli sunt iacula, quæ se in cor Iudæ, ut dominus
traderetur, iniecerint et nunc in filiis inobædientiæ operentur.
ob quod dominus adsumpta peccati carnis similitudine de
peccato condemnavit peccatum in carne. tractabimus ergo
psalmum ex persona prophetæ intellegentis se in peccati cor-
pore positum et inter multas et graues diaboli temptationes 30

4 dñe *R sed cf. p. 806, 12* percipe orationem *R* 9 de Abessalon *Re sed*
abessalon *G absalon p* 10 scripserunt *G* hi *Gp hii R* 11 ac ex hac *R*
12 præscriptum *G* addendum *GR addendo p* 14 profeticum *G* 16 uerbum
ordo, quod est in *GR, om. p(A)* relicum *G* reliquum *R* reliquum *p*
17 dauid ab his *G* 18 superscriptio *G* superscriptio *R* 19 sicut in
Gp sicuti in *R* 23 Abessalon *G* Absalon *Rp* Absalon *R* Absolon *p*
24 secundū *G* saecundum *R* 28 condemnavit *p* 29 intellegentes *G*
30 positi *GR* . et *////* graues (4—5 *litt. eras.*) *R*.

per hominem fatigari. nam ut dominus principem mundi non ignorauit hæc in se per Iudæos Iudamque gessisse, cum ad apostolos dicit: ecce ex uobis unus est satanas — totus enim hoc esse, quia per eum animabatur, ostenditur —, ita et
 5 David in Abessalon eos, per quos Abessalon est talis, intellegit. et quia iam in tertio psalmo latior hinc fuit sermo, nunc psalmi ipsius dicta tractemus ita, ut meminerimus omnia, quæcumque sub prophetæ nomine dicentur, etiam ad personam domini esse referenda, qui se ex forma dei euacuans et formam
 10 serui adsumens infirmissimum naturæ nostræ hominem etiam usque ad ignoratæ diei atque horæ suæ scientiam sit professus.

3. Deus, exaudi orationem meam, auribus percipe obsecrationem meam: in ueritate tua exaudi me, in tua iustitia. primum orationem suam deprecatur audiri,
 15 quia id humilitatis humanæ est, ut audientiam dei his, quæ orat, exoptet. sequenti deinde secundum propheticam scientiam, ut in ueritate dei audiatur, expostulat. non est huic fideli uiro deus ex elementis sæculi, non ex regum nominibus, non ex errore sæculi in saxis et metallis et lignis: sed uerus ei
 20 deus est, æternus, omnipotens et uniuersitatis effector. tertia quoque postulatio est, ut in iustitia dei audiatur. non est tyrannicæ uoluntatis deus, non præduræ et iniquæ pertinaciæ arbiter, sed qui rationem habeat infirmitatis humanæ neque hos demutabilis naturæ nostræ promptissimos lapsus secundum
 25 indemutabilis substantiæ suæ inflexam constantiam metiatur, sed iustus et moderans tantum ab homine expectet, quantum meminerit humanæ licere naturæ.

3 Ioh. VI, 71.

1 ut *in ras.* *R* et *G* 5 Absalon *Rp* per quem *Rp* 9 pferenda *p*
 euacuans *G* et formam *GRe* ac formam *pb* 10 infirmissimum *GRe*
 infirmum *pb* 11 adque *GR* 12 dñ *Gp* dñe *R* 13 obsecrationeam *G*
 14 depræcatur *GR* 15 orat *G* oret *RpE* 16 exoptet *GR* expectet *p*
 sequenti *GRp(A)* secundo *E* 18 aelementis *R* rerum *G* sed *cf. Acad.*
p. 30 19 & metallis *Re* metallis *pb* 21 non est tyrannicæ uoluntatis
RE non est orator inuidiæ uoluntatis *p(A)* 22 iniqu *R* 23 neque hos
GRp neque qui hos *E* 24 demutabilis *GpE* demutabiles *R* lapsus *R*.

4. Et ideo subiecit ad id, quod se in iustitia dei orauit audiri: et non intres in iudicium cum seruo tuo: quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis uiuens. quid enim spei est, si iudicare nos secundum se deus uelit, si ad comparationem sui uitæ nostræ innocentiam postulabit? iustificari autem in conspectu dei quis uiuentium potest, cui ira, cui dolor, cui cupiditas, cui ignoratio, cui obliuio, cui casus, cui necessitas uel per naturam corporis uel per motum animæ semper fluctuantis admixta sit, cui et cotidie grauissimus hostis immineat, diabolus uidelicet animæ uiri fidelis insidians eamque ad interitum persequens? hanc enim esse causam docet, qua nemo uiuens iustificari in conspectu dei possit: quia persecutus est inimicus animam meam, humiliavit in terra uitam meam, collocauit me in obscuris sicut mortuos sæculi. obscuritas per corporis uitia effunditur, et cum per diaboli laqueos in cupiditates carnis incidimus, a cognitionis luce depulsi in obscuris collocamur gentilium tenebris demersi et sæcularium operum nocte detenti.

5. Sed quantumlibet persequens animam inimicus et humilians in corpore tamquam mortuum sæculi collocet in obscuro. spiritalis tamen uiri anxietas his corporis tenebris non tenetur et cor super hac ipsa naturæ suæ infirmitate turbatur repugnansque uitii hominem suum in memoriam primæ suæ constitutionis et in meditationem dei operum conuertit. non enim eum inimicus in obscuris mortuum sæculi, sed tamquam mortuum sæculi collocauit: per quod libertas spiritus semper in se anxii reseruatur.

6. Id enim sequitur: et anxius est in me spiritus meus: in me turbatum est cor meum. memor fui dierum antiquorum, meditatus sum in omnibus operibus tuis, in factis manuum tuarum meditabar. scit Adam a diabolo captum et ideo memor est antiquorum dierum. scit eum per transgressionem legis constitutæ et a

2 in iudicio R 4 iudicari R 7 ignoratio ex ignaratio p 9 quotidianæ R 10 uiri *supr. scr. p* 17 lucæ R in obscuris RE in obscuro p 20 mortuam p 21 non tenetur pE continetur R 28 in me spiritus R super me spiritus pE *cf. Sabatier II, 276.*

promissionibus dei et ab incolatu paradisi excidisse, et ideo memor est operum dei. scit non sufficere ex præterito innocentiam, sed beatum esse, qui usque in finem innocens esse permanserit, et ideo in factis manuum dei meditatur. facta
 5 manuum dei homo ipse est; qui, postquam peccauit, peccati seruus effectus est. talis igitur esse meditatur, qualis ille, qui a deo factus est, fuit ante peccatum. per quod quia non mortuus sæculi, sed tamquam mortuus sæculi in obscuris est collocatus, meditabitur semper; et meditabitur semper, quia
 10 antiquorum dierum memor scit per transgressionem legis mortem introisse peccati.

7. In eo autem, quod et memor dierum antiquorum et in operibus dei meditatus est atque meditabitur, quamquam per fidem suam cœperit, tamen non proprium suum esse, ne insolens existimetur, sed per auxilium dei, ad quem orauit, sibi
 15 indultum esse demonstrat dicens: expandi manus meas ad te: anima mea sicut terra sine aqua. terra sine aqua arida et infecunda est et inrigari se semper imbre pluuiæ cælestis expectat: ita et sancti anima naturæ suæ conscia, immadescere se dono diuini eloquii desiderat, de quo Moyses
 20 ait: expectetur sicut pluuiæ dictum meum, et descendant sicut ros uerba mea, ut pluuiæ super gramen et ut niues super faenum. arens ergo et sitiens anima tali prophetiæ doctrinæ imbre perfunditur, ut mortua et
 25 ieiuna ariditate naturæ in uberes fructus præceptorum dei cognitione reuirescat.

8. Iam in his, quæ secuntur, humanæ fidei et conscientiæ confessio est, per diapsalmi intercessionem impatientia prophetici desiderii monstrata. uelociter exaudi me, domine,

21 Deut. XXXII, 2.

1 ab *om. p* paradysi *R* 4 manuum dei *Re* dei manuum *pb* meditatur *R* meditabitur *pE* 7 quia non mortuus saeculo *R* 8 sed tamquam mortuus saeculi *om. p* 12 memor (*om. et*) *R* antiquorum dierum *pE* 18 inrigari se semper *R* irrigari sese semper *pb* irrigari semper *e* 19 cōsciae *R* 21 spectetur *p* 22 ut pluuiæ *ex* aut pluuiæ *R* 24 imbrae *R* 25 ieiun ≡ *a p* 27 secuntur *Rp* sequuntur *E* 28 diapsalmi *Rp* diapsalmatis (diapsalmiatis *α*) *e* diapsalmae *b*.

defecit spiritus meus. moras corporis sui propheta non patitur et secundum illud apostoli: dissolui me melius est et cum Christo esse et illud: miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? et illud: quia in hoc ueteri tabernaculo congemescimus 5 desiderantes superindui tædia et ipse in hoc mortis corpore patitur, sed uelocitatem auxilii, quod ob defectionem spiritus deprecatur, cum gratia diuini in se muneris optat expleri. quid enim sibi proderit exauditum esse uelociter, nisi tamquam fidelis et deo placens et beatis locis quieturus excedat corpore? 10

9. Et idcirco ait: non auertas faciem tuam a me: et similis ero descendentibus in lacum. lacum pœnalem inferorum locum scriptura commemorat, ut in his psalmis ait: tu, domine, abstraxisti ab infero animam meam. seruasti me a descendentibus in lacum. ergo nisi 15 facies dei, qui utique Christus est, qui imago dei inuisibilis est, unicuique sancto adfuerit, erit illis similis, qui pœnæ inferni deputati ex uita hac sine spe quietis excesserint.

10. Sed de spe sua propheta non ambigit neque extra euangelicæ securitatis fiduciam est, tempore quidem ipse anterior, sed in spiritu apostolici gaudii particeps, qui resurrectionem domini contuentes æternitatem caducorum corporum crediderunt. id enim consequenti ait: auditam fac mihi mane misericordiam tuam: quia in te speraui, domine. matutinæ autem huius misericordiæ gaudium locis plurimis demonstratur, 25 uel tum cum ait: ad uesperam demorabitur fletus, et

2 Phil. I, 23. 3 Rom. VII, 24. 5 II Cor. 5, 2. 14 Ps. XXIX, 4. 26 Ps. XXIX, 6.

2 me om. p 3 ego om. R 4 liberauit R 5 congemescimus R cf. Stolz L. 366, Sittl Arch. I, 492 congemiscimus pE 6 tædia & ipse R tædium et ipse e tædium ipse pb 10 excedat GRE recedat p corpore G e corpore RpE 14 ab infero GR ab inferis p ab inferno E 15 seruasti GE saluasti Rp a descendentib̄ G a descendibus p 18 ex uita scripsi et uita G e uita Rpb cf. praef. 23 consequenti GRp in consequentibus E fac mihi Gp mihi fac R 24 dñe G om. RpE 25 autem G om. RpE 26 uel tum cum Gp uelut (ut s. s. 1?) cum R uelut tum cum E uesperam G cf. Neue Formenl. I, 572 uesperum RpE.

ad matutinum lætitia. hoc enim resurrectionis est tempus, in quo per misericordiam dei potestas mortis infracta est; quam misericordiam, quia in ea propheta sperauit, optat audire.

11. Dehinc sequitur: notam fac mihi uiam, in qua
 5 ambulem: quia ad te leuauit animam meam. apostolus
 per speculum et in ænigmate uidet, et pro parte scit et pro
 parte prophetat. propheta quoque, tamquam per naturam
 humanæ fragilitatis ignorans, notas sibi fieri, in quibus ambulet.
 uias orat. non enim hæ sæculi uix utiles sunt: spiritales
 10 illas et cælestes ille nosse desiderat. id enim ait: quia ad
 te leuauit animam meam. non in humilibus est anima
 illius, sed in excelsis et idcirco excelsarum uiarum postulat
 notionem. scit enim esse inimicos sibi, qui se in alias uias
 auocent, qui in uoluntatem alteram deducant. de inimicis istis
 15 spiritualibus apostolus multa et frequenter ingessit. ab his ergo
 se eripi orat et uiam tribulatam, quæ ad cælum agit, cogno-
 scere rogat et de uoluntate domini doceri et per spiritum eius
 in terram rectam deduci: id est, ut constituatur in hominem
 non uitiiis peruersum. nam in rectam terram se dirigi quo-
 20 modo optasse de elementi huius natura existimabitur, nisi quod
 secundum primi hominis naturam, cui post peccatum dictum
 est: terra es et in terram ibis, constitui se hominem
 rectum inflexumque desiderat? id enim sub his dictis con-
 tinetur: notam fac mihi uiam, in qua ambulem: quia
 25 ad te leuauit animam meam. eripe me de inimicis
 meis, domine, ad te confugi: doceme facere uolun-
 tatem tuam, quia tu deus meus es. spiritus tuus

6 cf. I Cor. 13, 12; 9. 22 Gen. III, 19.

ⁱ
 1 lætitia *G* 3 in ea *GR* in eo *p* 4 fac mihi *Gp* mihi fac *R*
 6 enigmate *G* enigmatae *R* 8 humanæ humanæ *G* 9 heae (*sed*
postea del.) *G* hæc *R* spiritales illas et *GRe* spiritales et *pb* 16 et
 uiam (uitam *G?*) tribulatam quæ *GR* et uiam illam quæ *p* et uiam
 illam tribulatam quæ *E* 19 in recta terra *G* quomodo optasse de
 elementi (*cetera desunt*) *G* quomodo optasse de aelementis huius naturæ
 existimabitur *R* quomodo optasset cum elementi huius natura existima-
 bitur *e* quomodo optat si de elementi huius creatura dixisse existima-
^s
 bitur *p(A)b* 22 constitui se *R* 24 mihi fac *R* 27 deus meus es tu *pE*.

bonus deducet me in terram rectam propter nomen tuum, domine.

12. Consonans apostoli confessio est ad id, quod ait: doce me facere uoluntatem tuam, illud, quod per eum dictum est: et qui putat se scire, nondum scit, quemadmodum oporteat se scire. quod si ne orare quidem adhuc scimus et loqui desideria nostra non nouimus spiritu potius pro nobis inenarrabilibus gemitibus postulante et inperitiam nostram arcanæ scientiæ affectu repensante secundum hoc apostoli dictum: quid enim oremus secundum id, quod oporteat, nescimus; sed ipse spiritus pro nobis postulat gemitibus inenarrabilibus, non incondite propheta creditur orare, ut uoluntatem dei doceatur explere. et competens illa humanæ uerecundiæ professio est, ut, quod per spiritum dei in terram rectam deducendus sit, id non meriti esse sui arroget neque per satisfactionem proprii obsequii id sibi postulet, sed totum hoc ad clarificandum in se dei nomen expectet, ut propter honorem dei nominis in terra recta esse statuatur.

13. Et quia hanc terram rectam scit sibi non in corpore mortis huius posse concedi, quia labes carnis humanæ per admixtam in se uitiorum consuetudinem aboleri penitus nisi cum naturæ demutatione non possit, uiuificari se, quasi nondum uiuat, expostulat dicens: uiuificabis me in æquitate tua. educes de tribulatione animam meam et in misericordia tua disperdes inimicos meos. et perdes omnes, qui tribulant animam meam: quoniam seruus tuus ego sum. habuit quidem, ut diximus, hoc iustitia uerecundiæ, ut, quidquid illud sibi beatitudinis sperat.

5 I Cor. 8, 2. 10 Rom. VIII, 26.

2 post domine *R add.*: uiuificabis me in æquitate tua 5 se scire *Re*
 sese scire *pb* 6 nec ex ne *m. 3 R* nec *pE* 9 arcanæ *R^{1e}* archanæ *R²*
 archano *p(A)* arcano *b* scientiæ *Re* conscientiæ *p(A)b* 13 credetur *p*
 15 non *om. R* 16 proprii *p(A)b* pii *Re* 18 rectam *supr. scr. p*
 23 naturæ *ex natura R* 27 omnes qui tribulant *R* omnes inimicos
 qui persecuntur *p* 28 ego sum *R* sum ego *p cf. Abh. IV, 88* 29 illud
R aliud e, om. p(A).

id pro magnificentia dei potius — quia deo beata et æterna et bona tribuere sit dignum —, quam pro merito suo postulet. sed tamen præferens honorem et misericordiam dei merendi quoque id per se non exclusit officium. nam cum uiuificandus
 5 sit, uiuificandus tamen est in æquitate, quia æquum sit uitam retribuui stipendiis sanctitatis. et cum per misericordiam dei educto eo de tribulatione disperdendi sint eius inimici, iam non est misericordia indiscreti confusique iudicii, cum, quæ a tribulatione educit, eadem disperdat inimicos: quia ex meritorum
 10 diuersitate uel in pœnam uel in salutem misericordiæ iudicium temperetur.

14. Non leues autem sibi esse inimicos propheta demonstrat, sed eos, qui etiam animam persecuntur: non quod cum corpore possit occidi, sed quod ita diabolicis infestationibus fatigetur et
 15 subiectorum sibi uitiorum incentiuis agatur, ut a domino mereatur occidi. uerum ut etiam inimici sui pereant, quamquam ad id potissimum et nomen et misericordia dei est, tamen cum etiam ea causa est, quod seruus dei est, cuius animam persequantur. et liberalitas admiscetur et meritum atque ad domini misericordiam serui quoque et fides et nomen adiungitur: ut misericordia dei, quamquam omnibus prompta sit, his tamen, qui serui eius sunt, intellegatur adsistere per eum et in eo, qui ait: ego sum uobiscum omnibus diebus usque in

23 Matth. XXVIII, 20.

2 postulet *GR* ex postulat *corr. p* 5 aecum *G* equum *R* 7 sint *Gp* sunt *R*
 8 indiscreti *G* cum que a tribulatione *GR* ^a q & eū a tribulatione *p(A)*
 9 eadem *GR* & eadem *p(A)* quia *GR* ^u q // (ex q^l) *p* 10 in salutem misericordiae iudicium *G* in misericordiae iudicium *Re* in misericordiam iudicium *pb* 11 temperetur *Ge* temperatur *Rpb* 13 persequantur *G* persequantur *RpE* cum corpore *GpE* corpore *R* 15 subiectorum *GR* sub iniectorum *pE* incen = uis agatur *G* incentiuis arguatur *R* incentiuis aduratur *e* incendiis aduratur *p(A)b* cf. *Acad. p. 43* a dō *R*
 16 uerum *GR om. p* 17 cum *om. R* 19 admiscetr *G* ^u 23 usque in *Rp* usque ad *E*.

consummationem sæculi, dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus et nunc et semper et in omnia sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXLIII.

Psalmus Dauid [in Goliath].

5

Benedictus dominus deus meus, qui docet manus meas in bellum et digitos meos in prælium et reliqua.

1. Et huic quoque psalmo addendam hanc septuaginta superscriptionem putauerunt: psalmus Dauid in Goliath, cum neque in hebraicis libris reperiatur neque translatores alii quicquam aliud quam simplicem titulum præscripserint, id est: Dauid. quod non sine spiritali ratione effectum fuisse psalmi ipsius textu docetur nihilque hic psalmus proprium habet, quod ad gratulationem perempti Goliath possit referri, cum magis illic et gestis et tempori multa contraria sint. cum enim dicitur: subiciens populum meum sub me, numquid tum Dauid rex erat? aut quis tum ei populus subiectus est, si allophylo-
rum non erat suus? sed ne ipse quidem Israhel Saul adhuc regnante poterat esse subiectus. deinde et illud: domine, inclina cælum et descende; tange montes et fumigabuntur, corusca coruscationes et dissipabis eos, quæ esse intellegitur ob humani belli tempus oratio? aut cum

15

20

1 dns n ihs xpf G per dominum nostrum I. Chr. R dominum nostrum I. Chr. pE Explicit psals CXLII incipit psals CXLIII G Explicit psalmus CXLII incipit CXLIII R incipit liber sancti Augustini ad Honoratum de gratia noui testamenti p. In G deinde 4 lin. uacant et incipit quinta a uerbis dauid in goliath cum neque; in R sequitur titulus Psalmus Dauid litt. uncial. exaratus; in sacro textu titulo adiuncto R h. l. habet manus meas in praelium et digitos meos ad bellum, sed cf. infr. p. 815, 6

10 in goliath GE in gloriam R 11 ebraicis G hebraicis R reperiatur G repperiatur R alii om. R (G?) 12 quisquam G 18 tum et populus G allophylo- R illophylo- G 19 saul G saul R 20 regn* nec poterat G? domine om. G 21 caelum G coelos e caelos tuos Rb f*m*g*buntr^u G (cf. Sabatier II, 278) fumigabunt RE.

secundum titulum Golia esset occisus, quid sibi hæ preces uolunt: eripe me et libera me de aquis multis et de manu filiorum alienorum? aut cum rex tantum unus in Israhel esset, quid est illud, quod dicitur: qui das salutem regibus? numerus plurium intellegentiam eius temporis, quo unus tantum habebatur, excludit. sed cum hæc in hebreicis libris ita non sint neque translatores ceteri horum aliquid addiderint, intellegimus septuaginta hos seniores sensum nobis spiritalis scientiæ reliquisse, ut in Daud et Golia bellum præfiguratum esse satanæ dominique sciremus. cum quando neque superscriptio extaret in libris neque rebus gestis prophetiæ sermo concineret.

2. Adfert autem plerumque nobis difficultatem intellegentiæ ratio latinitatis, quæ nominibus pronomina non est solita præponere, ut in Daud nomine accidit. cessante enim pronomine incertum est, utrum in illum aut per illum psalmus extiterit. cum enim scribitur psalmus Daud, utrum ab illo dictus sit aut propter illum, ambiguum facit nominis sola perscriptio. Græcitas uero cum per Daud psalmum scriptum esse significat. ita titulum scribit: *ψαλμὸς τοῦ Δαυὶδ*; at uero cum de Daud uult psalmum, qui sit scriptus, intellegi, ita superscribit: *ψαλμὸς τοῦ Δαυὶδ*, discernens per utriusque pronominis propriam significationem, utrum Daud scripti psalmi auctor an causa sit: ut superscriptio psalmi istius continet: *τοῦ Δαυὶδ* — ita enim habet — id est, quod propter eum uel illi potius quam ab eo scriptus

1 Golia *E* hæc ex hæc *R* heae *G* 2 eripe me *GE* eripe *R*
 4 illud *GRα* istud *e* 5 intellegentia *G* 6 hæc in hebreicis libris ita non sint *G* nec in hæbraeis libris ita sit *RE* 7 ceteri *om. R(G?)*
 8 addiderunt *GR* seniores (io in *ras.*) *R* sermones (?) *G* 9 goliã *GR*
 reb;
 11 = gestis *R* reliquistis (?) *G* 12 conciperet *G* 13 plenum qu. nobis *G* nobis plerumque *R* 14 proponere *G* 15 prænominem *h. l.* *GR*
 18 sit aut *G* Ita ut *R* perscriptio *G* praescriptio *RE* 20 scribit *G* inscribi *R* psalmos tu dauid *G* **ΙΑΜΟC ΤΟΥ ΔΑΥΙΔ** *R*
 21 psalmos to dauid *G* **ΙΑΜΟC ΩΑΑΪΑ** *R* 23 an causa *G* in causa *R* 24 to dauid *G* **ΤΩΑΑ** *R* ita enim habet id est *Bened.* uia enim habet id est *R* enim habet id est *G* id enim est *e* 25 per eum *G*.

sit. ex quo etiam psalmi superscriptione monstratur, in eum hominem, quem dominus adsumpsit in eo nascens et quem Dauid sæpissime nominari docuimus, psalmum hunc spiritus uirtute prophetæ ore cantatum.

3. Benedictus dominus deus meus, qui docet 5
 manus meas in bellum et digitos meos in prælium.
 si ob id gratulationi interfecti Goliæ deputatur hic psalmus,
 quia dictum est: qui docet manus meas in bellum,
 accipiant exemplum personæ hoc potius domini conuenire. nam
 in septimo decimo psalmo, qui totus ex persona domini consistit, 10
 id ipsum dictum ita meminimus: qui doces manus meas
 in prælium et posuisti ut arcum æreum brachia
 mea. quod autem nihil in illum Dauid referri possit in omni
 psalmo, maxime his dictis docetur: audiuit de templo
 sancto suo uocem meam et clamor meus in con- 15
 spectu eius introiuit in aures eius. et commota
 est et contremuit terra et fundamenta montium
 conturbata sunt. et illud: clamauerunt, nec erat,
 qui saluos faceret, ad dominum, nec exaudiuit eos.
 et comminam illos ut puluerem ante faciem uenti, 20
 ut lutum platearum delebo illos. eripies me de
 contradictionibus populi, constitues me in caput
 gentium. populus, quem non cognoui, seruiuit mihi,
 auditu auris obaudiuit mihi. rebus ipsis inepta eorum
 intellegentia coarguitur, qui hæc Dauid de se ipso dixisse 25
 contendunt: cum omnia in eum hominem, quem dominus in
 eo natus adsumpsit, secundum spiritalem rationem et gesta
 conueniant.

11 Ps. XVII, 35. 14 Ibid. 7, 8. 18 Ibid. 42 sq.

1 ex quo (= inde) GR ex qua E 2 dñs Ra dñs G 4 profetae
 ore G et prophetæ ore Rb et ore e 6 et digitos — prælium om. G
 9 personæ hoc GRα hoc personæ ε 11 id ipsum G id ipsud R
 12 in prælio G cf. Acad. p. 24 13 in omni psalmo maxime G in
 omni quidem psalmo sed maxime RE 20 ut puluerem GE, om. R
 21 illos G (cf. p. 33, 7) eos RE eripies GE eripe R 22 in capud
 GR 24 auditu G (cf. Sabatier II, 37) ad auditum RE inepta RE
 in prima G 25 quia hæc R.

4. Manus igitur eius edoctæ ad bellum sunt, cum sæculum uincit: ego enim, ait, uici mundum; cum extensus in crucem inuictissimis armis ipsius passionis instruitur: et posuisti, inquit, ut arcum æreum brachia mea; cum de
 5 omnibus uirtutibus ac potestatibus in ipso se tropæo gloriosæ crucis triumphat: et principatus et potestates enim traduxit cum fiducia triumphans eos in semetipso; cum dissidentia inter se cælestia et terrena pacificat: et in ipso, inquit, reconciliari omnia in eum, pacificans
 10 per sanguinem crucis suæ siue quæ in terra sunt siue quæ in cælis. ad hoc igitur bellum manus eius edoctæ sunt, in quo arcus ærei certamine uincunt, dehonestatione potentes triumphantur, pace reconciliantur inimica. sed post manuum bellum succedit et digitorum prælium. omnis enim
 15 in eo habitus et pugna passionis ostenditur. manus enim extenduntur et digiti configuntur in palmis: uetus scilicet chirographum secundum apostolum delens et adfigens illud cruci etiam eas partes manuum commemorat in prælio, cum quibus omnia ueterum criminum peccata confixa sunt.

20 5. Dehinc sequitur: misericordia mea et refugium meum, susceptor meus et liberator meus es tu, protector meus et in ipso speraui. carent ista difficultate. omnia enim in euangelis ista gesta ab eo atque dicta sunt, ut honorem maiestatis paternæ per humilitatis nostræ
 25 confessionem, quorum habitum adsumpserat, prædicaret.

6. Illud autem, quod ait: subiciens populum meum sub me, non ex persona unius Iudaici populi dictum existimandum est, cum uniuersitatem ecclesiæ unum populum in psalmo alio nuncupauerit dicens: populus, quem non
 30 cognoui, seruiuit mihi. quod autem etiam hic, qui eum

2 Ioh. XVI, 33. 6 Coloss. II, 15. 8 Coloss. I, 20. 29 Ps. XVII, 45.

3 passionibus *R* introitur (?) *G*? 4 braccia (?) *G* 5 trophaeo *RE* tropea *G* 6 triumphat *GR* 12 uincunt *G* uincitur *RE* 13 inimica *GR* inimici *E* 16 in psalmis *G* cirografum *G* cyrographum *R* 26 subiciens — dicens *omississe* uidetur *G* 28 in *om.* *R*.

non cognouit, suus sit, euangelia docent, cum aiunt: in sua uenit, et sui eum non receperunt. in mundo erat, et mundus per eum factus est, et mundus eum non cognouit. sed ne forte hic populus, quem non cognouit et sibi seruiuit, non suus fuisse, quia non erat cognitus, existimetur. diuina 5 illa Moysi cantio errorem hunc omnem ambiguitatis excludit dicens: cum diuisisset excelsus gentes, statuit fines gentium secundum numerum angelorum suorum, et facta est portio domini populus Iacob et funiculum hereditatis eius Israhel. Israhel iste 10 in æternam hereditatem fuerat electus; et ideo, quia ille portio domini erat, ceteri quasi incogniti habebantur, quia illi essent per priuilegium portionis electi. sui autem omnes, quia sibi, quod sunt, tamquam auctori suo debent.

7. Subditi autem ei sunt, cum dicitur: sicut dedisti ei 15 potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det illi uitam æternam et illud: omnia data sunt mihi in cælo et in terra. data autem non tum ei primum, quia iam in mundo erat, per quem mundus erat factus, qui gloriam repetit, quam ante constitutionem mundi habuerat apud 20 patrem; sed data post hominis adsumptionem, quia ita dictum est: qui cum in forma dei esset, formam serui accepit: propter quod exaltauit illum deus et donauit illi nomen, quod est super omne nomen. quid ergo uel cui donatur? non ei utique, qui in forma dei 25 erat, donatur, ut dei forma sit; erat enim et, quia erat, iam non egebat hoc dono. sed fuit causa donandi, quia, qui in forma dei erat, formam serui accepit et se de forma dei euacuans, formam serui adsumens usque ad mortem obediens fuit. obœdientiæ ergo illi, per quam habitus seruilis adsumitur, 30

1 Ioh. I, 11; 10. 7 Deut. XXXII, 8 sq. 15 Ioh. XVII, 2. 17 Matth. XXVIII, 18. 22 Phil. II, 6 sq.

2 non cognouerunt R 4 quem non cognouit R quem cognouit E fort. et qui sibi 9 populus iacob G iacob RE 10 et funiculum G funiculus (s in ras. a m. 3) RE cf. Abh. IV, 77 11 in æternam hereditatem GR in hereditatem æternam E 15 dedisti ei G dedisti eis R 18 non tum R nondum E 19 per quem mundus erat GE om. R 20 mundi om. G 23 & propter quod R 26 quia erat ex quia erat R.

et ipsi habitu seruili id donatur, ut, quod erat, esset: in forma
 scilicet dei esset. damnus enim ac detrimentum sui euacuatio
 formæ dei nesciit adsumptioni potius seruili formam dei rursus
 5 acquirens. ita neque uirtus in humilitate sese licet cohibens
 defecit ex sese, cum, quod erat, est: et humilitas cohibita in
 sese uirtute suscepta, cum, quod non erat, esse cœpit, profectum
 eius, quæ a se non defecerat, uirtutis accepit. et hæc quidem
 euangelici sacramenti et humanæ spei ueritas est, humanam
 naturam corruptibilemque carnem per huius gloriæ demutationem
 10 in æternam transformatam esse substantiam.

8. Sed huius tamquam difficillimi facti admirationem et
 maximæ ac pulcherrimæ spei donum etiam præsentis psalmo
 propheticus sermo testatur dicens ad id, quod dixerat: subi-
 15 ciens populum meum sub me; domine, quid est
 homo, quod innotuisti ei; aut filius hominis, quod
 deputas eum? homo uanitati similis factus est:
 dies eius sicut umbra prætereunt. non differenter in
 octauo quoque psalmo proclamat spiritus sanctus: quid est
 homo, quod memor es eius, aut filius hominis, quo-
 20 niam uisitas eum? confessio ista pulcherrima est, ut indignum
 se homo tanto munere ipse testetur. et cum se indignum
 confitetur, gratiam eius, qui sibi hæc largiatur, extollit. quod
 enim meritum hominis est, ut ei se cognoscibilem deus præstet,
 ut incognoscibilis natura cognitioni nostræ sese ipsa submittat?
 25 aut quæ dignitas est filii hominis, ut deputetur? deputatur
 autem, quidquid de eo, in quo est, in aliud destinatur. rei
 naturam uerborum uirtus eloquitur. homo uanitati similis
 effectus, et cuius dies tamquam umbra prætereunt, per indultam
 cognitionem dei deputatur. uanitas sæculum est, cuius habitus
 30 et forma tolletur. deo enim inane est, quidquid, quamuis extet,

18 Ps. VIII, 5.

1 et ipsi habitu *R* cf. *Buecheler-Windk. lat. Decl. p. 110* et ipsi
 habitui *E* 2 ac *R* ad *E* 3 nesciit *R* nescit *E* post nesciit *eras. s*
 assumptione *ex* assumptioni *m. 3 R* 4 in humilitate *R* in humilitatem *E*
 5 cohibita *ex* cohibitt *R* 6 cœpit *R* 12 hac pulcherrimæ *R* 15 quod
 innotuisti *R* quia innotuisti *E* 16 et 27 uanitati *ex* uanitatis *R*
 28 prætereat *Ra sed cf. lin. 17 et Acad. p. 15.*

tamen non ita subsistat, ut maneat; et umbra quæcumque, etiamsi sit, tamen non est; quia cum fit, abeunte eo, per quem efficiebatur, eximitur. homo itaque non umbra, sed umbræ similis; neque uanitas, sed similis uanitati per intercessionem mortis effectus; per indultam uero sibi cognitionem dei deputatur. et in quid deputatur, cognitio indulta testatur. si enim cognitus fieri deus homini nisi adsumpto homine non potuit, quia incognoscibilem cognoscere, nisi per naturam nostram, natura nostra non potuit, et per hanc cognitionem homo deputatur, necesse est, ut in id deputetur, in quo deum ipse cognouit, scilicet ut conformis deo fiat, quia hæc sit deputatio cognitionis indultæ.

9. Et quia ex persona eius hominis, quem dominus adsumpsit, hæc omnis oratio est, scit, cum quanta se dignitate deus legibus mortis absoluat et iniquorum manibus per gloriam resurrectionis abripiat, dicens: domine, inclina cælum et descende; tange montes et fumigabuntur; corusca coruscationes et dissipabis eos; emitte sagittas tuas et conturbabis eos. emitte manum tuam de alto. simile his dictis psalmo, cuius superius meminimus, continetur: et inclinauit cælum et descendit, et carbones succensi sunt ab eo, et ignis a facie eius exardescet, et ascendit fumus in ira eius. misit sagittas et dissipauit eos; et fulgura multiplicauit et conturbauit eos. misit e summo et accepit me et adsumpsit me de multitudine aquarum. eripuit me de inimicis meis fortissimis. in eo autem, quod fortissimos dixit, possumus intellegere, quos dixerit; nempe de

21 Ps. XVII, 10; 9; 15; 17; 18.

1 subsistat *R* subsistit *E* 4 similis uanitati *RE* similis uanitas (?) *G*; forsitan uanitatis sit scribendum, quamuis in sacro textu ubique uanitati legatur 6 et in quid deputatur *G* cf. Hartel *Lucif.* p. 367 et in quid deputetur *RE* 9 ut per *R* homo deputatur *R* homo qui deputatur *E* 10 in quod *Bened. in adn.* 11 conformis *G* conformis ex conformes *n. 3 R* 15 et iniquorum *R* 16 abripiet *R* *R* h. l. ut p. 813, 21 19 emitte *R* emittes *E* 20 cuius ^u *G* 22 eius post facie *om. G* (?) 23 exardescet *Gb* exardescit *Re*.

quibus apostolus ait: non est enim nobis pugna aduersus carnem et sanguinem, sed aduersus mundi potentes, aduersus spirituales nequitias in cælestibus: satana ipso se in cor Iudæ, ut dominum traderet, inserente.

5 sed et in hoc psalmo hoc contuendum est: corusca coruscationes et dissipabis eos; emitte sagittas tuas et conturbabis eos. nullos superius, de quibus ita memoraret, ostendit: quod necesse est ad montes hos referri, qui ad solum dei tactum fumabunt. et ne de terrenis istis montibus dictum

10 existimemus, psalmo alio admonemur, cum dicitur: ut quid suscepistis montes coagulatos? et quantum intellegi conceditur, montes interdum etiam diabolicas potestates, ut nunc in hoc loco, significari arbitramur: qui constitutiones diuinæ legis transgressi tamquam ex lactis sinceritate uitiosa coaguli

15 corruptione coacuerint. et hos esse potentissimos inimicos suos psalmus anterior locutus est.

10. Descendit ergo dominus inclinato cælo suo, non corporali motu, ut declinatum descendente eo cælum sit: sed per corporalem significationem spiritualis sensus instruitur, ut cum deo

20 somnus, uigiliæ, memoria, obliuio, discessus et accessus adscribitur, quia secundum meritorum nostrorum differentiam unicuique nostrum aut dormiens aut uigilans aut inmemor aut recordans aut desit aut adsit. atque ita inclinatum descendente eo cælum est, quia descendentem ei ad adsumendum hominem

25 famulatus cælestis adstiterit, cum Maria euangelizatur, cum pastores aërium cætum et sonum uident atque audiunt, cum post temptationem diaboli angeli ministrant, cum ipse totus, in forma licet serui, tamen in paternæ maiestatis uirtute se gessit.

1 Ephes. VI, 12. 10 Ps. LXVII, 17.

1 non est enim nobis *R* non est nobis *E* 2 mundi potestates *R*; *G h. l. nos destituit, sed cf. de eo Acad. p. 60 et adn. 2* 7 nullos *GR* non illos *E* memoraret *GRb* memorarat *e* 8 ferri *G* 9 montibus *G*

11 suscepistis *Rb* suscipistis *G* suspicistis *e* 15 coaguerint *corr. m. 1 R* coagulauerint *E* 16 est *om. R* ^{p.24} quia descendit ei (*ex eo corr. m. 1*) *R cf. Abh. III, 10 et IV, 61* quia cum descendente eo *E* 26 aerium *R* aethereum *E*.

sic inclinatur cælum, cum ad terras cælestium uirtus honorque deducitur.

11. In eo autem, quod tacti montes fumigant potius quam uruntur, cum tamen id indicet quod fumetur, deinde cum coruscantibus coruscationibus dissipantur potius quam inlucescunt, tum quod emissis sagittis conturbantur magis quam configuntur, non sine maxima ratione spiritalis intelligentiæ ita dicitur. et quidem iam et alius psalmus his paria significat, cum ait: præparans montes in uirtute tua, accinctus potentia. aduentu enim domini contracta et obtrita diaboli potestas est, cum fidei sanctorum hominum subiectus est: non quod non adhuc potentiæ suæ habeat maximas uires, sed per id, quod utcumque subiectus est, præsentis subiectionis condicione ultioni et pœnæ legitimæ præparatur, ut nunc per hanc eandem subiectionem uirtute dei tactus fumet, licet nondum totus uratur; sed per id, quod interim fumare potuit, et uri posse noscendus est. uritur non ille tantum, sed et omnes eius. non enim uni tantum præparatus hic ignis est domino dicente: abite in ignem æternum, quem præparauit pater meus diabolo et angelis eius. hi ergo montes tacti a domino fumigabunt.

12. Dissipabuntur etiam coruscata coruscatione, lumen scilicet eorum, de quibus dictum est: uos estis lumen mundi. non ferentes. domini namque aduentus tamquam fulgur ab oriente usque in occidentem apparens intellegetur. sed interim coruscationes multæ sunt, id est apostolicæ prædicationes et splendor doctrinæ dei, quæ condensam illam et conspiratam dæmonum uirtutem coruscationis luce dispergit.

13. Sagittæ etiam emissæ conturbabunt eos. meminit eadem quoque prophetia et loco alio harum sagittarum: sagittæ. inquit, paruulorum factæ sunt plagæ eorum: paruulorum, ut apostolus ait, malitia, non sensu. horum igitur, id

8 Ps. LXIV, 7. 18 Matth. XXV, 41. 22 Matth. V, 14. 23 cf. Matth. XXIV, 27. 29 Ps. LXIII, 8. 30 I Cor. 14, 20.

i a

3 fumgnt *corr. m. 1 R* 12 habeat maximas *R* maximas habeat *E*
 17 om̄s eius *R* non enim uni *R* non uni *E* 18 habit & in *R*
 20 fumigabunt *R* fumabunt *E* 21 coruscata coruscatione *R* per coruscatas coruscationes *E* 27 dispergit *Rb* disperget *e*.

est fidelium ad innocentiam renatorum uerba tamquam sagittæ
 emissæ illos fumantes montes conturbabunt, cum regni cælestis
 beatitudo et æternitas prædicetur, cum honor sæculi contemnatur
 et Christi gloria speretur, cum luxus et ebrietas relinquatur et
 5 corpus ieiuniis purgetur, cum auaritia uincatur et largitio
 exerceatur, cum uirgines corpus suum oderint, cum uiduæ fuisse
 uirgines maluissent, cum confessores uitam suam detestentur,
 cum mori martyribus sit optabile. et hoc totum sagittæ istæ,
 id est doctrinæ et adhortationum uerba præstiterint, quæ emissæ
 10 eos, qui his aduersabantur, conturbant, cum cessante regno
 eorum Christi regni expectatio prædicatur.

14. Sed et ex alto manus domini emittitur. manum autem
 dei dominum nostrum Iesum Christum significari in spiritu
 non obscura doctrina est. per eum enim facta sunt omnia.
 15 et scriptum legimus: manus, inquit, mea auxiliabitur ei:
 quia per filium dei homo adsumptus laqueis mortis et iudicio
 iniquæ damnationis per gloriam resurrectionis eripitur.

15. Sequitur enim: eripe me de aquis multis. aquas
 populos dici, usitata cognitio est — ut etiam per Esaiam dicentem
 20 docemur: propter hoc ecce dominus inducet super
 uos aquam fluuii ualidam et multam et regem
 Assyriorum —, quorum uirtus atque uita in abolendum finem
 exemplo aquæ transfluentis elabitur. ut hic idem propheta ait:
 perierunt sicut aqua præterfluens: quia natura earum
 25 cessante incremento maris, in quod feruntur, eximitur. et de
 manu iniqua filiorum alienorum. dei enim esse desti-
 terunt, de quibus dictum est: filii alieni inueterauerunt
 et quibus dictum est: uos de diabolo patre estis.

15 Ps. LXXXVIII, 22. 20 Esai. VIII, 7. 24 Ps. LVII, 8. 27 Ps. XVII, 46.
 28 Ioh. VIII, 44.

3 contemnatur R 14 non obscura ^{doctrina} p̄sona. corr. m. 1 R 15 manus
 inquit R manus enim inquit E 16 et ≡ aiudicio ex et iniudicio R et
 a iudicio α 17 iniq dāpnationis R 19 usitatae R 24 eorum Rα
 cf. præf. 26 destiterunt G destiterant RE 28 de diabolo GRα (cf.
 Sabatier III, 431 et Lucif. ed. Hartel p. 148, 31) e diabolo ε

16. Sed non solum filii alieni sunt dominum suum non recipiendo, sed etiam id, quod sequitur: quorum os locutum est uanitatem. uanitas oris et confessionis fuit illa, qua dictum est: nos non habemus regem, nisi Cæsarem. regem enim sæculi, id est uanitatis populus in regnum æternum electus elegit. et dextera eorum dextera iniquitatis, iniqua dextera est, cum palmis cædit, cum uirgis laniat, cum calamo conludit, cum coronam spineam coaptat, cum clauo manus ac pedes figit, cum fel aceto admiscet, cum omnia iniquitatum opera consummat.

17. Post quæ potenter a domino gesta atque perfecta nouo nobis gloriosæ uictoriæ erit canticum concinendum. ait enim: deus, cansionem nouam cantabo tibi, psalterio decachordo psallam tibi. et quod hoc nouum canticum sit, contuendum est. plures autem nouum canticum cantantes psalmi reperiuntur. nonagesimus enim et quintus psalmus ita cœpit: cantate domino canticum nouum, cantate domino omnis terra et rursum: adnuntiate inter gentes gloriam eius, in omni populo mirabilia eius et rursum: commoueatur a facie eius omnis terra, dicite in nationibus: dominus regnabit. hoc canticum nouum, quod omnis terra cantat, quod iam non intra Iudææ libros atque fines cognitio eius, qui omnia creauit, esse celebratur; quod iam inter gentes gloria dei inuisibilis nuntiatur, quod omnes patriæ gentium laudationem honoris debiti confitentur, quod in nationibus deus regnaturus ostenditur. nouum hoc inter tot errores sæculi canticum est et errantibus antea gentibus inopinatus hic hymnus est, per quem deus inuisibilis, incorporeus, æternus et iusti iudicii iudex et beatæ æternitatis rex esse cantatur.

4 Ioh. XIX, 15. 17 Ps. XCV, 1. 18 Ps. IX, 12. 20 Ps. XCV, 9.

2 sequitur ^u G 4 est om. G? 6 elects ^u G 7 uerba cum uirgis — conludit om. G cf. Acad. p. 32 sq. 9 admiscit R iniquitatum R iniquitatis E 13 cansionem nouam R cf. Sabatier II, 278 canticum nouum E uerba psalterio — tibi, quorum uestigia in G extant, om. R

16 repperiuntur GR enim bis scr. G 19 eis ^u G 22 iudeæ R 23 libros GR limbos E 24 quod iam non R 25 omnes ex omnis m. I R.

18. Est et nonagesimus septimus psalmus canticum nouum cantans: cantate domino canticum nouum, quia mirabilia fecit dominus. sed nescio, an ideo sit cantico nouo cantandum, quia mirabilia fecit deus, quæ fecerit.
- 5 olim cælum pulcherrimum atque mirabile manet, olim in eo astra indefessis officiorum suorum cursibus perseuerant, olim tempora alterno et indemutabili recursu temperantur, olim terra annuis fructibus diues est, olim homo maxime mirabile opus dei nascitur: et si nihil postea deus mirabile, cum hæc creauit,
- 10 adiecit, quæro, quod nouum canticum ob mirabilia facta cantandum sit? et non diu nos psalmus patitur errare. ob quæ enim mirabilia nouum canticum cantaret, ostendit dicens: liberauit eum dextera eius et brachium sanctum eius. notum fecit dominus salutare suum ante
- 15 conspectum gentium. hoc nouum canticum est. hoc mirabile dei est: quod liberauit eum dextera eius quod sibi ipsi salutem uirtus sua tribuit. potestatem enim, inquit, habeo animam meam ponendi et potestatem habeo animam meam resumendi. non externo eguit
- 20 unigenitus dei filius ad saluandum hominem, in quo nasci uoluit, auxilio et in gloria paternæ maiestatis manens sua in se usus est potestate: per quam resurrectionis gloriam salutare suum notum gentibus fecit, cum in eo naturæ suæ carnem in æternæ salutis substantiam transformatam esse cognoscunt.
- 25 19. Cantat et centesimus quadragesimus et nonus psalmus canticum nouum. et cur sit hoc canticum nouum, mox propheta subiecit dicens: exaltabit mansuetos in salutem. exultabunt sancti in gloria et lætabuntur in cubilibus suis. et exultationes dei in gutture eorum

13 Ps. XCVII, 1 sq. 17 Ioh. X, 18. 27 Ps. CXLIX, 4 sq.

4 quia mirabilia fecit dñs quæ fecerit *R* et ita etiam in *G* fuisse uidetur, ubi post cantandum quinque fere uerba euanuerunt et postea fecerit etiam nunc legi potest quia mirabilia deus fecerit e quia mirabilia deus fecit *b* 5 mirabile *G* immobile *RE* 7 inde mirabili (??) *G* 8 maxime *R* 11 ob *h. l. om. R* 19 ante resumendi 4—5 litt. eras. *R* 21 sed in gloria con. *Bened. fort. recte* 25 cantate et *R* & nonus *R* nonus *E cf. praef.* 26 et quæ *R* 28 & lætabuntur *R* lætabuntur *E* 29 dñi *R sed cf. infr. p. 868, 18 et Sabatier II, 282* in gutturae *R*.

et gladii bis acuti in manibus eorum ad faciendam
 uindictam in nationibus, increpationes in populis,
 ad alligandos reges eorum in manicis et conpe-
 dibus et nobiles eorum in uinculis ferreis; ut
 faciant in his iudicium conscriptum, gloria hæc 5
 est omnibus sanctis eius. hoc canticum nouum est, dei
 sanctos iudicii æterni sumere potestatem. sancti enim secundum
 apostolum mundum iudicabunt. hoc igitur nouum cantatur
 a nobis, ultio in nationes, arguitio in populos, manicæ et conpedes
 regum et nobilium uincula ferrea et conscripti in eos iudicii 10
 sententia.

20. Quod etiam in huius psalmi nouo cantico simile cantatur:
 deus, cationem nouam cantabo tibi, in psalterio
 decachordo psallam tibi, qui das salutem regibus.
 in decachordo igitur psalterio, id est, uel quod decem chor- 15
 darum illud psalterium sit, uel quod decem uerborum organo
 atque gestis cantio noua ista cantatur, uel quod homo ipse
 decem quibusdam chordis, manibus ac pedibus extentus, per-
 fectus spiritalium operum suorum gestu motuque sic psallat.
 ut cationem hanc nouam cantet. qui das salutem regi- 20
 bus; regibus, quibus dictum est: uenite, benedicti patris
 mei, possidete præparatum uobis regnum a consti-
 tutione mundi, qui nobiles ligabunt, qui reges manicis et
 conpedibus constringent, qui iudicabunt, arguent, uindicabunt.

21. Et quomodo salus regibus detur, ostendit: qui, inquit, 25
 liberas Dauid seruum tuum: eum nempe Dauid, de
 quo hic idem liber ex persona dei patris alio psalmo pro-
 phetat: posui adiutorium super potentem, exaltaui
 electum de plebe mea. inueni Dauid seruum
 meum, oleo sancto meo unxi eum. manus enim 30
 mea auxiliabitur illi. ipse inuocauit me: pater

7 I Cor. 6, 2. 21 Matth. XXV, 34. 28 Ps. LXXXVIII, 20 sq.

13 in psalterio *ex in psalteria m. 3 R* 15 in decacordo (*ca in ras.*) *R*
 cordarum *R* 18 extentus (*ex in ras. 1*) *R* perfectus (*ec in ras. 1*) *R*
 19 psallet *R* 20 hanc nouam *R* nouam hanc *E* 28 exaltaui *R* *cf.*
LXX ed. Tischendorf II, 81 et Sabatier II, 177 et exaltaui E 31 illi
R ei E inuocauit me *R* inuocabit (*om. me*) *E*.

meus es tu, deus meus, susceptor salutis meæ. et ego primogenitum ponam eum, excelsum super reges terræ. et sedes eius sicut sol in conspectu meo et sicut luna perfecta in æternum et testis in
 5 cælo fidelis. et rursum in psalmo eodem ex persona eius ad patrem: sicut iurasti Dauid in ueritate tua, memor esto, domine, obprobrii serui tui, quod continui in sinu meo multarum gentium: quod exprobrauerunt inimici tui, domine, quod exprobrauerunt commutationem Christi tui. obprobria multarum gentium in
 10 sinum suum Dauid hic unus excepit. ipse enim peccata nostra suscepit et infirmitates nostras portauit; liuore eius nos sanati sumus. itaque dum hic Dauid liberatur et legi mortis eximitur, salus quoque regibus datur.
 15 ipse est enim primogenitus ex mortuis. et ut in Adam omnes morimur, ita et in Christo omnes resurgemus. liberatio ergo eius salus regum est. regnabunt enim conformes gloriæ suæ, per adsumptam ab eo naturæ nostræ coniunctionem rursum omnes in naturæ eius communionem
 20 mansuri.

22. Eripitur ergo hic Dauid de gladio malignorum. spiritum enim Iesus posuit, cum uoluit; nec expectauit, ut animam inpressum uulnus emitteret. ius animæ eius manus inreligiosa non habuit. ait enim: de gladio maligno erue me.
 25 quamquam enim exanimis iam corporis latus miles transfoderit, usus est ministerio sæuitiæ: ceterum potestas spiritus emittendi causam uiolandæ in se animæ non reliquit.

23. Consummat deinde cantionem nouam nouæ confessionis hymno, terrena iudicia et sæcularium bonorum gaudia falsa

6 Ps. LXXXVIII, 50, sq. 11 Esai. LIII, 4 sq. 15 I Cor. 15, 22.

2 super reges *R cf. p. 342, 2 et Sabatier l. c. super omnes reges E*
 6 tua *om. R* 11 excaepit *R* 13 itaq *R cf. Acad. p. 29 ita E* 16 resur-
 &
 gimus *R* 17 salus regum est (& s. s. m. 3) *R* 22 iesus *RE* dominus
 noster iesus *r* 23 inpraessum *R* 25 iam *om. r* 27 reliqd *G* reli-
 quid *R* 28 nouā (*ante lin. m. 1*) nouae *R* nouac nouae *G* 29 ymno *G*
 gaudia *GE ex mpiudia corr. m. 1 R.*

condemnans, cum ait: quorum os locutum est uanitatem,
 et dextera eorum dextera iniquitatis; quorum filii
 sicut nouella plantatio stabilita a iuuentute sua.
 filiæ eorum compositæ, circumornatæ quomodo
 similitudo templi. et promptuaria eorum plena, 5
 eructuantia ex hoc in illud. oues eorum fetosæ,
 abundantes in egressionibus suis: boues eorum
 crassi. non est ruina maceriæ neque transitus
 neque clamor in plateis eorum. beatum dixerunt
 populum, cui hæc sunt: beatus populus, cuius do- 10
 minus deus eius. et hæc sunt, quantum arbitror, huius
 sæculi bona communi uniuersorum beata iudicio, res sæculi
 loqui atque agere, rapere aut emere honores, ui, pretio falso
 ditescere, gloriari in adultæ ætatis liberis, quorum extlorescentes
 anni nouellæ exultationis firmitate confidant, optare speciosi 15
 corporis filias atque eas in modum templi damno inutili pecu-
 niæ ingentis ornare, multiplicatis horrea fructibus rumpere, quæ
 congestas opes in promptuaria alia angusta his, quæ in se
 conduntur, eructuent, geminare quoque oues fetibus uelle, quas
 egressas nullus feræ occursum inminuat, delectari bouum suorum 20
 sagina, circumseptu etiam domorum firma præbere, ne transeundi
 per eum cuiquam sit potestas; non flere, non lugere, non gemere,
 sed prospero felicitatis suæ cursu nulla aduersæ calamitatis
 molestia impediri. beatum hunc populum, cui hæc essent,
 dixerunt: sed propheta scit falsam esse huius beatitudinis 25
 opinionem. quid hæc enim, hæc tot et tanta sæculi bona ad

3 a *G* in (n ex corr. 1 R) *RrE* cf. *Sabatier II, 278* 5 promptuaria *Gr*
 p
 promptuaria corr. m. 1 R 6 eructuantia *Gr* cf. *Paucker suppl. lex. I,*
 243 eructantia *RE* 7 egressionibus. *GR* egressibus *E* itineribus *r*
 8 crassi *G* crassæ *RrE* macheriæ *G* maceriæ (1 [sic] *supr. scr. m. 1*) *R*
 neque transitus *om. G* 13 loqui adagere (?) *G* aut temere *G* honore
 sui prætio *GR* honores sub pretio *E* honores precio *r* 14 exflore-
 scente* *G* efflorescentes *RE* 15 confidant *RE* confidunt *G* cf. *Acad. p.*
 14 et *lin. 19* 19 eructuent *GRα* eructent ε geminare *G* geminatis *RrE*
 20 feruæ *G* bouum *GE* bouum *R* 21 circumseptu *G* circumsepta *RrE*
 22 per eum *G* per ea *RrE* 23 felicitatis *GE* felicitis *R* 24 hæc
 cessent *G* 26 quid hæc enim, hæc tot *G* quid enim hæc tot *RE*
 quid enim tot *r*.

uitam, quæ morte intercipienda esset, adquirent? et ideo, qui
 populus beatus esset, ostendit dicens: beatus populus,
 cuius dominus deus eius. deus ille dominus, qui, cum
 superiora hæc et terrena præstiterit, æternitatem tamen illis.
 5 qui his recte utentur, inpertiet; qui coheredes nos filii sui in
 ipso ante constitutionem sæculi elegit, qui erit deus omnia in
 omnibus: ipsi gloria, laus, honor, uirtus, imperium, patri in filio,
 filio in patre et in sancto spiritu et nunc et semper et in
 omnia sæcula sæculorum. amen.

10

PSALMUS CXLIV.

Exaltabo te, deus meus et rex meus, et benedicam
 nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi.

1. Absolutus est psalmus, dei tantum laudibus occupatus.
 sed et titulus ipse solam contineri in psalmo prædicationem dei
 15 edocet. adiecto autem secundum græcitatibus consuetudinem nunc
 quoque, ut in ceteris aliis, pronomine ostendit illum David
 isto laudante laudari. et quis hic sit, quem psalmus hic laudet.
 clamant omnium temporum omnes prophetiæ, ut hic ipse pro-
 pheta sæpe de eo ita contestatus est: sedes tua, deus, in
 20 sæculum sæculi: uirga æquitatis uirga regni tui
 dilexisti iustitiam et odisti iniquitatem; prop-
 terea unxit te deus, deus tuus. et rursum: et adora-
 bunt eum omnes reges, et omnes gentes serui-
 ent ei. erit nomen eius benedictum in sæcula, ante
 25 solem permanet nomen eius. et benedicentur in
 eo omnes tribus terræ, omnes gentes magnifica-
 bunt eum. huius igitur laus cantatur hoc psalmo, ex cuius
 persona dictum meminimus: ego autem constitutus sum
 rex ab eo super Sion montem sanctum eius. domi-
 30 nus dixit ad me: filius meus es tu, ego hodie genui

19 Ps. XLIV, 7 sq. 22 Ps. LXXI, 11; 17. 28 Ps. II, 6 sq.

1 essent *G* adquirent *Rb* acquirerent *Ge* qui *GRE* quis *r* 2 beats ^u *G*
 3 cū *G* 4 hæc et terrena *G* hæc terrena *RE* 6 qui erit *GE* quia
 erit *R* qui est *r* 8 in sancto spiritu (*om.* et) *Rr* et in spiritu sancto *E*
 Explicit psalmus CXLIII inōp CXLIII *R* Expliē lib. s. ylarrii. dō grās *r*
 16 pronomine *E* prænominē *R* 17 laudari *ex* laudare *m.* 1 *R*.

te. posce a me, et dabo tibi gentes hereditatem
 tuam et possessionem tuam terminos terræ. reges
 eos in uirga ferrea. cuius regni perennitatem Daniel ita
 contestatus est dicens: et in diebus regum illorum
 excitabit deus cæli regnum aliud, quod numquam
 corrumpetur usque in sæcula, et regnum eius
 alteri populo non relinquetur: comminuet et uen-
 tilabit omnia regna, et hoc regnum in æternum.
 et rursum: et ecce cum nubibus cæli sicut filius
 hominis ueniens et usque ad uetustum dierum
 peruenit et oblatum est ei; et datus est ei princi-
 patus et honor et regnum: et omnes populi, tribus
 et linguæ seruient ei, et potestas eius potestas
 perpetua, quæ numquam transibit, et regnum eius
 non corrumpetur. hic igitur rex laudatur per ista, quæ
 psalmo continentur: exaltabo te, deus meus et rex
 meus, et per illud: sancti tui confitebuntur tibi,
 gloriam regni tui dicent et potentiam tuam lo-
 quentur. notam faciant filiis hominum potentiam
 tuam et gloriam magnificentiæ regni tui. regnum
 tuum regnum omnium sæculorum et dominatio tua
 in omni generatione et progenie.

2. Et quamquam hic ob æterni regni gloriam, qua sanctis
 conregnantibus ipse regnabit, laus deo prophetæ confessione
 cantetur, tamen ita laudationis ipsius ratio et ordo dispositus
 est, ut ea, quæ de eo dicta sunt, ex sensu communis intelle-
 gentiæ prædicentur: ut, in quantum humani sermonis consuetudo
 permittit, de inmensa illa et inconprehensibili dei natura, licet
 non ad perfectam cognitionis ueritatem, tamen ad admirationem
 nos ingentis illius, quæ eius est, uirtutis instituat. possumus

4 Dan. II, 44. 9 Dan. VII, 13 sq.

1 posce *E* postula *R* sed cf. *Ps. II et Acad. p. 35* 3 perennitatem
 daniel *R* 6 & regnum *R* cf. *Sabatier II, 858* regnumque *E* 13 ser-
 uiebant *R* eius potestas *om. R* 14 transibit ex transiuit *R* 17 sancti
 ex et sancti *R* 18 et potestatem tuam *h. l. R* (sed in *textu psalmi*
tractatui præmisso et ipse habet et potentiam tuam) 19 filii *h. l. R* sed
 antea filiis 22 et progenie *h. l. om. R* sed *supr. extat.*

enim eum maxime, quantum in nobis est. admirari: cognosci autem a nobis, quantus ipse est, non potest.

3. Verum cum in omni psalmo simplex dei et absoluta laudatio est, meminisse debemus patrem in filio et filium in
 5 patre laudari et, cum ex substantiæ similitudine ac proprietate naturæ alter in altero sit et ambo unum sint et, qui uidet patrem, uideat et filium, non differre, quis ex duobus laudari existimetur, cum utrumque sibi inuicem et uirtutis atque operum similitudo et indifferentis naturæ ex patre deo genita et filio
 10 deo nata diuinitas unum eos esse testetur.

4. Cœptus ergo ita psalmus est: exaltabo te, deus meus et rex meus, et benedicam nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi. per singulos dies benedicam te et laudabo nomen tuum in sæculum et in sæculum
 15 sæculi. ratio et uirtus prophetiæ magniloquentiæ per intentam audiendi diligentiam noscenda est. ait enim: exaltabo te, deus meus et rex meus. multi deum per ea, quæ in operibus mundi ab eo instituti cognitioni nostræ sunt subiecta, magnificant: sed pauci sunt, qui regem sibi futurum
 20 uolunt credere, dum aut curam negant humanorum operum deo esse aut ad consolandam eorum, quæ impie egerunt, conscientiam præsumpta animæ et corporis abolitione nolunt diuinum in bonos et malos constitutum esse iudicium. sed propheta hinc prædicandi dei sumit exordium, quod sibi rex
 25 sit. sed et nunc quidem nomen eius, qui sibi rex atque deus sit, ob expectationem regni benedicat, cum ait: benedicam nomen tuum in sæculum. sed quia scit se gratiam deo atque regi suo etiam tum, cum in regno eius maneat, debere, quia demutata caduci corporis sui infirmitate depulsoque inimicæ mortis imperio regi suo conformis et coæternus adsistat.
 30 adiecit: et in sæculum sæculi, id est in illo sæculo, quo habitu sæculi huius exempto iam ut sæculum sæculi æternitatis successione renouabitur.

2 quantū *R* 5 post substantiæ 2—3 litt. eras. *R* 6 qui uidet *Re* qui uidit *b* 7 uideat et *E* uidet *R* differri *Ra* 20 uolunt *R* uelint *E* 25 nunc *supr. scr. m.* 1 *R* 27 quia *om. R* 32 iam ut *Rb* iam in *e.*

5. Et in hoc quidem sæculo quisquam benedicens deum potest non semper in benedictionis officio permanere, dum aut luctu impeditur aut metu occupatur aut ægritudine anxius detinetur et aut torpescente animo aut ingrato in benedictionibus dei mutus est. sed perfectio prophetalis fidei ab istius 5
modi infirmitatum demutationibus libera est dicens: per singulos dies benedicam te. nullum uacuum habet tempus et dies ei nulla est otiosa, quin semper in benedictionum confessione uersetur. accidit autem frequenter, ut de quibus loqui bene possimus, laudare eos non possimus. abstinere a malo benedictione dignum est. sed solum malum 10
non admittere non habet laudem, nisi mali abstinentiam etiam gloria boni operis consequatur. et beneficium quidem in nos benedicere possumus, quia natura exigit, non obtrectare nos illis, quorum beniuolentia confouemur; sed si et aliis uitiiis 15
aspersi sunt, nostro quidem commodo benedicuntur, sed ueri iudicio non prædicantur. perfectio autem dei nihil in se esse patitur pro parte. nam ut benedictus, ita et laudabilis est habens et ex his, quibus beneficentia in nos sua utimur, benedictionis nostræ confessionem et ex perfectarum in se uirtutum 20
admiratione præconium. ob quod benedicturus per dies singulos propheta etiam id adiecit: et laudabo nomen tuum in sæculum et in sæculum sæculi. cum benedicit, cum laudat in sæculum sæculi, in nullo prophetæ officium infirmum est nec benedictione nec laude nec tempore. 25

6. Dehinc sequitur: magnus dominus et laudabilis ualde, et magnitudinis eius non est finis. hæc dei prima et præcipua laudatio est, quod nihil in se mediocre, nihil circumscriptum. nihil emensum et magnitudinis suæ habeat et laudis. uirtus eius opinione non clauditur, locis non continetur, 30
nominibus non enuntiatur, temporibus non subditur: artus ad id sensus noster est, ingenium hebes est, sermo mutus est.

1 quisquam *R* quisquis α quisque ϵ 3 loco *ex* *lucu m. 3 R* 10 bene loqui *E* 12 etiam *om. R* 13 gloriã *R* beneficium *R* beneficium *E* 15 beniuolentia *R* α *cf. Acad. p. 17* beneuolentia ϵ 23 cum benedicit cum laudat *R* cum benedictum laudat et laudat *E* 27 ualde *R* ($\sigma\varphi\delta\delta\varrho\alpha$ LXX) *cf. Sabatier II, 278 adn. nimis E.*

finem magnificentia ipsius nescit, et aliquam emetiendi se opinionem inmensa magnitudo non patitur. extenta ubique, extenta semper est, hanc habens infinitatis suæ laudem, ceterum omnem intellegentiam infinitæ huius in se qualitatis
5 excedens.

7. Et quia hæc uel inmensæ magnitudinis cognitio uel laudatio operum dei non omnium gentium est, quibus a constitutione mundi uita et sensus fuisset futuraque esset, consequenter subiecit: generatio et generatio laudabit
10 opera tua. non utique generationes et generationes, quæ et temporibus et gentibus multæ atque diuersæ sunt, sed generatio, quæ ab Abraham cœpit, quæ per signum circumcisionis deputatur in legem, et generatio, quæ renouatur in Christo, quæ ex doctrinis prophetiis ad fidem euangelicæ iustificationis
15 instruitur. harum igitur generationum proprium est dei opera laudare.

8. Laudari autem opera dei non alia ratio admonet quam quod omnia ab eo potenter effecta sunt, quia præconium habeat non aliquid egisse, sed potenter egisse. et ideo subiecit:
20 et potentiam tuam pronuntiabunt.

9. Sed potentia operum ea demum prædicanda est, quæ magnificentiæ exæquetur operantis, ut potentis magnificentiæ potens intellegatur operatio. ob quod consequitur: et magnificentiam maiestatis tuæ.

10. Sed magnificentia, si quod in se est tantum sibi habeat, habet admirationem, non habet laudem; et otiosa aliis est potentis operatio, nisi per operantis sanctitatem usum aliquem ex se illis, qui laudabunt et admirabuntur, inpertiet. ex quo competenter hoc sequitur: et sanctitatem tuam loquentur.
25 et sanctitas quidem iam bona est neque tantum sibi proficit neque hoc, quod ex se est, intra usum commodi proprii consumit. nam etiam ad prouocandam in se aliorum beneficentiam sanctitatis officiis sese ipsa commendat. sed nihil de se dignum

7 est *om. R* 8 futura. quæ ess & *R* 11 diuersæ *Re* aduersæ *b*
17 laudari autem *Re* laudari *b* 18 quia *Rb* qui *e* 22 magnificentiæ
Rb magnificentiam *e* exæquetur *Rb* exæquatur *e* 23 & magnificentiam
Rα magnificentiam *e* 28 ⁱⁿ ≡ ≡ *pti* & *corr. m. 1 R.*

admiratione præstabit, si sibi sola sit. at uero hoc proprium est et admirabile sanctitatis, cum hoc, quod in se est, in usum aliorum, quibus est sancta, concedat, ipsa aliquo non egens, nisi forte per beniuolentiam eo tantum, ut se alius utatur. ad id ergo, quod dictum est: et sanctitatem tuam loquentur. 5 merito subiecit: et mirabilia tua narrabunt.

11. Et mirabile quidem est sanctitatem nihil sibi proficientem in usum alienæ beatitudinis exuberare; sed mirabilius est sanctitatem plenam esse terroris; ne, si non indiscretam se utentibus aut abundantibus præstet, dum bonis ac malis promiscua est, tamquam ex naturæ necessitate se præbens, admirationem non habeat sanctitatis. et ideo mox subdidit: et uirtutem terribilium tuorum dicent: ut sanctitatem loquentes et mirabilia narrantes dicant quoque terribilium uirtutem, media admiratione inter sanctitatem atque terrorem, 15 dum et terror suauis et terribilis suauitas admirabilem facit et terrorem suauem et terribilem suauitatem.

12. Ob quod ingentem hanc admirandæ temperationis magnitudinem propheta intellegens subiecit: et magnitudinem tuam narrabunt. magnitudinis enim infinitæ est in deo, 20 quod terribile est, suaue esse et, quod suaue est, esse terribile. magnitudo autem non habet modum, ne, si moderata sit, iam magnitudo non sit per id, quod modo non caret. ut ergo propriæ admiratio sanctitatis atque terroris in magnitudinis suæ infinitate consistat, mansura est et semper et abundans nec tempore definita nec copia. et ideo conexusit: memoriam abundantiae suauitatis tuæ eructuabunt: quia nec 25 memoria obliuione intercipitur, nec abundantia per inopiam detrahitur.

13. Tenuit autem ordinem propheta rationis, ut memoriam 30 et abundantiam suauitatis condicione et moderatæ et conseruatæ magnitudinis temperaret dicens: et iustitia tua exultabunt.

4 beniuolentiam *R*α beneuolentiam ε 9 ^{ter} = = = roris *corr. m. 1 R*,
b erroris *e* ne si non *Rb* nisi non *e* 11 tamquam *R* et tamquam *E*
 18 admirande *R* 26 conexusit *R* connexusit *E* 27 habundantiae et
sic in seq. R eructuabunt *R* eructabunt *E* 28 memoriae *R* 30 rationis
*R*α orationis ε memoriam habundantiam *R*.

infinita quidem est memoria et abundantia suauitatis, quia
 nequaquam deus aut obliuiscitur esse suavis aut desinit: sed
 infinitatem memoriæ atque abundantiaē iustitia interiecta mode-
 ratur. moderatur autem non præbendi modo, sed utendi: dum,
 5 quod per abundantiam et memoriam dei semper æquis omnibus
 patet, id ab iniquis utendi indignitate non capitur. sanctitas
 dei iter populo suo diuiso mari præbuit; sed eadem sanctitas
 et terribilis fuit uirtus, cum ingressis in ipsum iter impiis, ubi
 fuerat salus religiosorum, ibi pœna constitit impiorum. circum-
 10 stant alios firmitate muri solidatæ undæ; alios refusæ ipsæ illæ,
 quæ constitierant, absorbent. ad istos pelagus naturam suam
 nescit; hos per naturam suam punit. ad istos ex mari terra
 est; istis, quod erat, mare est. horum salus sanctitas est:
 horum mors terror est. aut cum tribus pueris in camino
 15 cantantibus circumstantes flammis, quas illi non sentiunt, ad-
 uruntur, illis in roris humorem ignis temperatur, hos exæstuous
 ignis conburit. ipsæ intus extraque flammæ sunt, quarum pro
 diuersitate meritorum et deficit a se natura, nec deficit. nam
 quod est, manet erga eos ignis esse, quos urit; et quod non
 20 est, necesse est in his esse, quibus ros est. atque ita magni-
 tudinem memoriæ et sanctitatis dei iustitia sola moderatur, cum
 per iustitiam dei ad iniquos atque iustos et terrorem sanctitas
 et terror temperet sanctitatem.

14. Et iustitia quidem [hominum] recta atque utilis est; sed
 25 tamen eadem ipsa aliquando prædura est, ita ut sibi uti bonitate
 non liceat, dum pro diuersitate iudicii decernendo, quod iustum
 est, fit seuera. sed dei iustitia iustitiæ non coæquatur humanæ.
 neque enim naturæ legi subdita est, per quam est lex statuta
 naturæ: ut necessitatem non habeat bona non esse, cum iusta
 30 sit. habet dei iustitia miserandi uoluntatem; neque tamen per
 miserandi uoluntatem ita a se erit demutata, ne iustitia sit.
 humana autem iustitia solet in id deuenire, ne misericors sit,
 et misericordia ita se præstare, ne iusta sit. misericordia enim

3 iustitiæ R 8 in ipsum = (eras. d) R 11 absorbunt R pelagus
 ex pelagos R 12 puniit R 16 humorem R humore E 17 conburit
 R amburit E ipse R extraquæ R 24 hominum *suppl. Bened., om.*
Re, an humana? cf. lin. 32 27 non quoæquatur R 32 misaericors R.

non erit [iusta], si miserabiliter inope calumniante ius opulentiori
 inuideas, si feminæ lacrimas uiri præferas contumeliæ, si cæci
 conuicia non putes arguenda. at uero e contrario misericordiam
 iustitia non tenebit, si furem unius nummi ut furem ingentis
 thesauri plectes, cum tamen in uno nummo thesaurum habuerit, 5
 qui amisit, uel adolescentem uno tantum et eodem infamis adul-
 terio inretitum pari in morte, ut plurium adulteriorum artificem,
 poenarum quaestione uexabis, cum tamen crimen sit mortis in-
 introque. hæc atque istiusmodi imperfectam faciunt et miseri-
 cordiam et iustitiam humanam; dei autem iustitiam misericor- 10
 dem præstat criminorum poenis indulta patientia. qui, cum
 contra morem humanæ impatientiæ non festinat punire, miseratus
 est: tenens iustitiam in pœna post misericordiam non pro-
 ficiente patientia, habens misericordiam in pœna post patientiam
 exerendo iustitiam. non enim deus rapit humanorum criminum 15
 occasiones neque tamquam infirmitatis nostræ naturæque nescius
 ipsum illud ad pœnam erroris et peccati nostri tempus inuadit:
 sed dissimulat et differt et pœnitentiæ solacium dilatione ultionis
 expectat, suauem se omnibus præstans, dum per misericordiæ
 et iustitiæ modum temperandæ seueritatis indulgentiæ se 20
 reseruat.

15. Hoc in deo præcipuum, hoc in potente laudandum: non
 cælum fecisse, quia potens est; non terram fundasse, quia
 uirtus est; non annum astris temperasse, quia sapiens est;
 non hominem animasse, quia uita est; non mare in accessus 25
 decensus mouisse, quia spiritus est: sed misericordem
 esse, qui iustus est; sed miserantem esse, qui rex est; sed

1 i iusta post enim suppl. Bened in adn., facilius posteriore loco excidere
 potuit ob illud iusta sit in linea anteced., om. Re inope calumniante
 scripsi, quæ horum ablatiuorum forma alibi apud Hilar. optimis codicibus
 traditur (de forma inope substantiuu uice fungente cf. etiam Neue Formenl.
 II, 42) inopi calumnianti RE opulentiori scripsi (cf. Draeger Synt. I,
 404 et interpret. ad Verg. Ecl. VII, 58 de inuidere = „verweigern“)
 opulentioris RE 2 lacrimas Rb lacrimis e contumeliæ Rb contumelias e
 5 plectes R plectas E 6 uel Hartel ut RE uno R in uno E infamis
 (= infamis mulieris) R infami E 8 poenarum quaestione Rb poena
 non quaestione e 17 ipsum = (eras. d) R 18 & dissimulat R
 dilatione ex dilatatione R 26 misaericordem R.

dissimulantem esse, qui deus est. ad id enim, quod dictum est: iustitia tua exultabunt, tamquam necessarium sequitur: miserator et misericors dominus est patiens et multæ misericordiæ. suavis dominus
 5 uniuersis, et miserationes eius super omnia opera eius. quod enim potens est, naturæ suæ uirtus est: qui autem misericors est, salutis nostræ profectus est. et plus se non suis uti, sed aliis præstitisse, quæ sua sunt; atque id præstat ceteris dei operibus misericordia, quia magnifica eius
 10 operatio uirtutis suæ res est, misericordia uero eius usus alienus est.

16. Ob quod tamquam in apice ipso diuinarum ob misericordiam laudum propheta consistens debitum deo honore ueluti publicæ confessionis ostendit dicens: confiteantur
 15 tibi, domine, omnia opera tua, et sancti tui confiteantur tibi. gloriam regni tui dicent et potentiam tuam loquentur. ut notam faciant filiis hominum potentiam tuam et gloriam magnificentiæ regni tui. regnum tuum regnum omnium sæculorum, et
 20 dominatio tua in omni generatione et progenie dignus prophetica magniloquentia ordo dictorum est. opera deum confitentur: quam magnificus enim sit, operum et creaturæ magnificentia confitetur. sed confitentur et sancti, quibus regnum esse dignatur. gloriam regni elocuntur, ne ignorata non desideretur usuris. magnificentiam quoque gloriæ regni dei nuntiant, ne desperetur æterna. dominatus etiam in generatione et generationem ostenditur, ut se dominatui intellegat coæternam
 25 atque ita cognitio dei in operibus est, sanctorum officium in doctrina est, prophetiæ usus in prædicatione est, regni gloria in æternitate dominatus est, dominatus æternitas eos necessarius est habeat, in quos agatur æternus.

17. Atque ad id spebus fidelibus expetendum adhortatur

2 iustitiam tuam *R sed cf. p. 833, 32* 3 miserator et om.
 12 ipso *Re ipse b* 13 laudum *R cf. Neue Formenl. I, 272* laudum
 19 regnum omnium *R cf. Sabatier II, 280* omnium *E* 20 progenie
 24 eloquentur *R* 27 dominatui intelligat coæternam *Rb* dominatus
 subiiciant coæterno *e* 32 spebus *E spem R.*

prophetæ continuo subiecta est: fidelis dominus in uerbis
 suis et sanctus in omnibus operibus suis. uerborum
 fides forte nutaret, nisi sanctitas operibus esset admixta. atque
 ista sanctitas in operibus fidem confirmat in uerbis, ut de sancti-
 tate in promissis non ambigas, cuius sanctitate utaris in rebus. 5
 si enim sanctum esse deum intellegimus per id, quod nascimur,
 uiuimus, alimur et copiis omnibus humanæ naturæ congruis
 abundamus, sanctitas ista esse non potest infidelis in dictis.

18. Scit autem propheta esse et aliud sanctitatis dei opus
 in eo, quod sequitur: suffuleit dominus omnes, qui 10
 ceciderunt, et corrigit omnes elisos. adest omnibus dei
 sanctitas et se humanis auxiliis non subtrahit. sed seruat
 iustitiam nunc iustitiæ et misericordiæ propheta rationem. suffuleit
 enim dominus non conlapsos, sed cadentes, quos, etsi trahat
 onus naturæ lapsus in casum, pænitentia tamen, quæ auctor 15
 est desinendi, ne penitus iam ceciderint, sistet in lapsu. ruere
 enim non ruisse potest in id confirmatum esse, ne ruerit.

19. Sed et eriguntur allisi. differt autem uis exterioris condi-
 tionis et ruisse suo casu. alliditur namque ille, quem per diaboli
 instinctum calens ætas præcipitauit in casum, quem ignoratio 20
 impulit in errorem, quem fraudulentis usa blanditiis naturæ
 infirmitas egit in crimen. hic potius eliditur, quam ille, qui
 uoluntate permanserit, quem hic uitiorum usus oblectet, quem
 non pæniteat admissi. habet enim ueniæ apud deum solacium
 pænituisse de gestis, nec temperamento seueritatis indignum 25
 est, quod per admissi dolorem adfectum ita profitetur inuiti.

20. Et cur cadentes suffulciat et allisos corrigit, consequen-
 tibus docet dicens: oculi omnium in te sperant, et tu
 non deseras illorum in tempore oportuno. aperis
 manum tuam et imple omni animam benedic- 30
 tione. totis itaque in deum allisi et cadentes oculis aspec-
 tant; neque quisquam ita de se confidat, ut non semper cadere,

8 ista R ita E 11 corrigit R cf. Sabatier l. c. erigit E 16 pae-
 nitentia R ceciderint Rb ceciderit e sistet in lapsu R si stet (sistet b)
 in lapsu suffulcit E 21 fraudulenti (sic sic corr. m. 1) R 23 per-
 manserit — serit (eras. en?) R 27 quer R 28 sperant R sperant domine E
 29 deseras ex. ascam m. 1 R oportuno Ra oportuno e 31 aspectant
 Ra aspectent e fort. recte (an aspiciant?)

semper se uereatur allidi. ab illo sperandum est, ne casu
 periclitemur, ne allidamur infirmitate naturæ. omnia autem
 nobis uitæ subsidia ex ipso sunt, cum ex oportunitate fructuum
 indultis cibis uiuimus, cum manum aperiendo animas nostras
 5 donis spiritalibus replet: etenim ex uirtutis suæ fonte copia
 in nos eorum, quæ sibi beneplacita sunt, exuberat. quod
 utrumque in his, quæ consecuntur, discernit ita: iustus
 dominus in omnibus uis suis et sanctus in omni-
 bus operibus suis. iustus in uis est, cum infirmitatem
 10 nostram in æternum regnum suum confirmata donorum spirita-
 lium communiōe deducit: sanctus autem in operibus suis, cum
 uniuersis fructus in temporum oportunitate subpeditat: sancti-
 tatem suam in omnium alimonia docens, iustitiam uero in
 replendis beneplacito animis conseruans.

21. Post quæ sequitur: prope est dominus inuocantibus eum. non longe abest, qui per naturæ suæ uirtutem
 et ipse ubique semper est, et totus semper et ubique est
 secundum illud Apostoli: quia in ipso sumus et in ipso
 uiuimus ac mouemur. prope est ergo inuocantibus, cum
 20 nihil sit, quod sine eo sit. sed quibus inuocantibus prope sit.
 subiectis docet: omnibus inuocantibus eum in ueritate.
 non ex otio inuocantibus neque ex infidelis ambiguitatis incerto.
 sed uerum deum fideli inuocantibus ueritate.

22. Et cum prope adsit, quid in ueritate se inuocantibus
 25 tribuat, demonstrat dicens: uoluntatem timentium se
 faciet; non turpium uoluntates neque uitiosorum cupiditates
 deus faciet, sed timentium se, per metum innocentes, per
 fidem honestas, per reuerentiam uerecundas; et uoluntates non
 otiosas neque sperare aliquid a se quodam contemptu silentii

18 Act. ap. XVII, 28.

3 oportunitate *R*α oportunitate ε et sic *infr.* 5 & enim *R* et cum *E*
 7 consequuntur *R* 10 confirmatam *coni. Bened.* 18 saecundum *R*
 21 subiectis *R* ex subiectis *E* 24 in ueritate se inuocantibus *R* inuocantibus se in ueritate *E* 26 turpium *R*β turbidorum *e* 27 sed ex
 se *corr. m. 1 R* 28 ^{ue} reuerentiam (*R* ex u *corr., m. 1 R*) non otiosas neque
 sperare *R* non otiosas neque mutas neque sperare *E* 29 contemptus *R*.

dedignant, sed quas eloquatur oratio, quas preces contestentur. et ideo subiecit: et orationem eorum exaudiet. uoluntas ergo ea a deo fit, quæ uoce orationis exauditur. sed qua uoluntas fiet orantium? et saluos faciet, inquit, eos. hoc uolunt timentes deum, hoc ut audiantur orant, ut non dominetur 5 eorum æterna mors, non in interitum perpetui iudicii deputentur, sed sub custodia dei tuti sint. sequitur enim: custodit deus diligentes ipsum. saluos ergo faciet eos custodiendo, id est æterni regni participes reseruando: sed eos, qui et timebunt et precabuntur et diligent. dehinc sequitur: et omnes peccatores disperdet, qui nec ut homines timuerint nec ut subditi orauerint nec ut donati uita mundoque dilexerint. 10

23. Conclisit autem propheta honoris debiti confessionem dicens: laudationem domini loquetur os meum. laudatio ei non sufficit, nisi et laudare non desinat. laudabit 15 enim adhuc, cum iam tamen laudet. sed cum ille laudet, omne quoque ad benedictionem dei humanum genus adhortatur: et benedicat omnis caro nomen sanctum eius. per officii sui et fidei constantiam semper quidem ille laudabit; sed prophetae cura, ut omnes deum benedicant, optat. non 20 enim ait: benedicant, tamquam certus sit in futurum, sed ex uoti adfectu ait: benedicant, et illud, potius ut intelligeretur optare, quam confideret sic futurum. deinde benedictionem non temporariam esse postulat, sed æternam, in sæculum et in sæculum sæculi. nobis potius optandum, ut in æternum 25 benedicamus æternum: quia in æternum benedicens æterno illi necesse est maneat coæternus, domino scilicet nostro unigenito et primogenito dei filio Iesu Christo, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

1 eloquatur *ex* eloquetur *m. I R* oratio *ex* oratio oratio *corr. R*
 2 exaudiuit *h. l. R* 4 faci& inquit *R* inquit faciet *E* 14 laudatio e
scripsi laudationem *R* laudasse *E* 19 laudabit *Rb* laudabilis *e* 20 pf&ae
 cura *R* ppheta hec curat *α* propheta et curat *ε* optat *R* et optat *E*
 22 et illud potius ut *coni. Bened.* ut illud potius ut *R* ut illud potius *e*
 23 confideret *Rb* confidere *e* fort. recte 29 qui *ex* que *m. I R* Explicit *psl*
 CXLII In *ps* CXLIII (*sic*) *fin. uers. uacat* et psalmus — Zachariae *om. R.*

PSALMUS CXLV.

Psalmus Dauid. Alleluia. Aggæi et Zachariæ.

Lauda, anima mea, dominum, laudabo dominum in uita mea: psallam deo meo, quamdiu ero.

5 1. Etiam huic psalmo addere aliquid translatoribus uisum est. nam cum Hebræis sola alleluia sit prælata confessio, illis placuit Aggæum et Zachariam in titulo anteferre: hoc eo, ut psalmum esse propheticum nosceremus, quia per hos prophetas, sub quibus ædificata rursus Hierusalem est, ipso illo
10 tum tempore æternæ Hierusalem ædificatio prædicatur, etiam euangelio testante, cum ingressuro templum domino et nummulariorum mensas et ementium ac uendentium negotia subuersuro ita scriptum est: hoc autem factum est, ut impleretur quod dictum est per Zachariam prophetam dicentem: dicite filia
15 Sion: ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, sedens super asinam et pullum nouellum subiugalem.

2. Et, ut arbitrator, huius Hierusalem potius et Sion regem psalmus ostendit, qui ita cœpit: lauda, anima mea, dominum, laudabo dominum in uita mea: psallam deo
20 meo. quamdiu ero. scienter et de prophetæ doctrina dictorum ordinem tenuit. primum enim animam hortatur ad laudem, quæ in hanc est constituta naturam, ut maneat æterna. tum deinde, quia per donum resurrectionis glorificato corpore totum se ei meminerit cœternum, tamquam de futuro confidens
25 ait: laudabo dominum in uita mea. non enim ea uita, quæ nunc est per infirmitates corporis, sua est; ab Adam namque ista cœpit, non cum Adam inchoata est, quam non uitam, sed mortem esse apostolus nouit dicens: miser ego homo, quis me liberabit a corpore mortis huius?
30 in hac ergo uita sua deum, qualis primum in homine est instituta, laudabit. tum tertio. ne in hoc eodem nunc corpore inreligiosus existimaretur, adiecit: psallam deo meo, quam

13 Matth. XXI, 4. 14 Zach. IX, 9. 28 Rom. VII, 24.

5 aliquit R 7 Aggeum R 10 aenae (t̄ *supr. scr. m. 1*) R 18 caepit R 21 animam *coni. Bened. eam RE cf. praef.* 29 a corpore R *cf. p. 609, 26 de corpore E* huius *h. l. om.* R 32 dño deo meo R.

diu ero. in omni autem hoc psalmore libro in psallere religiosas operationes corporis significari meminimus apta et consona corporei motus uarietate placituri.

3. Post quæ stultas hominum opiniones et inanes in regum nominibus religiones, quos sibi deos antiquitas finxit, redarguit 5 dicens: nolite confidere in principibus et in filiis hominum, quibus non est salus. exhibit spiritus eorum et reuertentur in terram suam: in illa die peribunt omnes cogitationes eorum. confidere uetuit in regibus. et quibus regibus? subiecit: et in filiis, 10 10 ominum. et quibus filiis hominum? quibus non est salus. et cur salus non est? ostendit: exhibit spiritus eorum et reuertentur in terram suam. et reuersuris in terram quid erit? in illa die peribunt omnes cogitationes eorum: corruptæ ipsi scilicet originis, quia esse 15 filii hominum perstiterunt nec filii dei esse uoluerunt; nullius quoque salutis. quia exeunte spiritu et in terram corporibus dissolutis cogitationes eorum corporeæ atque terrenæ cum terreno corpore interibunt.

4. Sed uetita in eius modi reges fiducia, in quem sperandum 20 esset, ostendit dicens: beatus, cuius deus Iacob adiutor est: spes eius in domino deo ipsius, qui fecit cælum et terram, mare et omnia, quæ in eis sunt; qui custodit ueritatem in sæculum, facit iudicium his, qui patiuntur iniuriam. non est caduca cogitatio in 25 regem eius modi sperare; et spes illa non interit, quæ in creatorem cæli, terræ, maris et omnis uniuersitatis huius

4 post q'4 (sic; eras. uae) R 6 & in filiis R in filiis E 7 quibus R in quibus E exiuit R 8 illa ex olla (?) corr. m. 1 R 10 et in filiis GE in filiis R inquit G 11 et quibus ex e quibus corr. R et quibus filiis hominum om. G cf. Acad. p. 32 12 quæ R est G sit RE exiuit R 13 et reuertentur in terram suam omisisse uidetur G
i
 16 nullus R 20 sed uetita R sed uetitu (?) G sed ut ita E eius modis (sic) G istiusmodi RE reges GE regis R fiducia R fiduciam G fiduciam non conferas E cf. Abh. IV. 71 21 esse (?) G dicens GR, om. E adiutor est G adiutor eius RE 22 spes eius RE spes G facit R 26 eius modi G istiusmodi RE interit ex interiit R 28 cæli terræ maris G cæli et terræ et maris RE.

extenditur. hic sperandus adiutor est, in quo dolus non est. nam cum secundum prophetiam omnis homo mendax est, ueritatem in sæculo solus ille custodit et custodiens ueritatem iudicium facit ob eos, qui patiuntur iniuriam. beatus ille est, quem
 5 adiuuando ex Iacob faciet Israhel. spes eius æterna est, quia in creatorem cæli, terræ marisque confidit. creator autem horum omnium hic et uerus et iudex est et ueritatem custodiendo et faciendo iudicium.

5 Neque solum iudicium facit, sed etiam id, quod sequitur:
 10 dat escam esurientibus. dominus soluit conpeditos: dominus sapientificat cæcos, dominus erigit elisos, dominus diligit iustos. dominus custodit proselytum, pupillum et uiduam suscipiet et uiam peccatorum exterminabit. hæc quidem et corporaliter
 15 intellegere non otiosum est: sed altius nescio quid et maius sermo complectitur. dat, inquit, escam esurientibus. uideamus quam escam et quibus esurientibus. et hæc quidem esca corporales non tum semper præbentur a deo, cum esuritur a nobis. annuum namque hoc earum munus est: et ideo intra
 20 tempus præbentur, ut intra tempus ne quis esuriat. est igitur alia esuritio et sunt aliter esurientes, quibus esurientibus esca præbetur. scriptum namque est in Amos propheta: ecce induco famem super terram; non famem panis neque sitim aquæ, sed famem, ut audiatur uerbum dei.
 25 hanc igitur escam prædicationis esurientibus dominus impertit. quæ cum in cibum fuerit adsumpta, uincula diaboli resoluuntur. ligauit enim secundum euangelia decem et octo annis Abrahamæ filiam. compedes quoque auaritiæ, libidinis, ebrietatis cibus

22 Amos VIII, 11. 27 cf. Luc. XIII, 16.

2 mendax est *GRα* mendax sit ε 3 sol^us illi *G* 4 ab eo* *G*
 6 terrae *R* (*G*!) et terrae *E* 9 uerba neque solum iudicium, quæ
 ectant in *G*, om. *R* 10 dat *G* dat (at in ras.) *R* uerba dominus soluit
 conpeditos, quæ om. *R*, in *G* (ubi soluet) secuntur post erigit elisos, sed cf.
 ordinem infra et quæ diri *Abh. IV, 89 adn.* 12 dilige* *G* 13 proselytum *G*
 prosylitum *R* 17 hæc (h supr. scr. m. l) *R* 18 tum *R* tam (?) *G* (cf. *Acad.*
p. 14) tamen *e* 19 namque hoc earum *GRα* namque earum ε
 22 scribtum *G* 23 induco *G* induco (co in ras. m. l) *R* 28 aebrietatis *R*.

talis absoluit. et absolutis compedibus cæcis sapientiam præstat. si de corporalibus donis propheta loqueretur, commemorasset potius cæcis lumen indultum. sed quia per cibum esuritione depulsa soluebantur compedes sæculi, etiam cæcitas sæculi sapientiæ inperditione depellitur. alimur enim post ingentem famem diuinæ cognitionis spiritalibus cibis et compedibus, quibus currere ad æterna non sinimur, absolutis, discussa per indultam sapientiam cæcitate creatorem nostrum oculis intelligentiæ contuemur. desinit ergo famis longa, compedes graues, cæcitas stulta et id, quod sequitur, succedit.

6. Adlisi eriguntur, iusti diliguntur, aduenæ siue proselyti custodiuntur, pupillus et uidua suscipitur et uia peccatorum disperditur. quisquis ille est, qui modo dei est. etsi non uniforme, tamen proprium habet munus. ut, adlisis licet, si non esuriat, si non compeditus et stultus sit. tamen erigi possit, ne iaceat in æternum; ut iustus ob iustitiam diligatur, ut aduena, etsi non tamquam iustus diligitur, tamen uel ob hoc, quia aduenerit, reseruetur, ut pupillus, quia patrem sibi diabolus abiurauerat, exemplo apostolorum non orphanus relinquatur, ut uidua suscipiatur in sponsam, posteaquam sibi in Christo confixus hic mundus est. omnem enim credentium fidem, cui per adimpletionem temporum lex tamquam uir primus emortuus sit, uiduam apostolus nuncupauit. sed non solum uidua suscipitur, sed etiam uia peccatorum exterminatur. quibus in interitum demersis Hierusalem sancti illius regis ciuitas incoletur: non ista utique, quæ desolata et subuersa profani parriidii luit pœnas.

7. Conclisit enim ita: regnabit dominus in æternum: deus tuus, Sion, in generationem et generationem. ubi illa Sion est. in qua regnaturus est dominus? nisi forte

3 per cibum esuritione *R(G')* per cibum uerbi esuritione *E* sapientiae inptione depellitur (ntiae — depellitur in *ras. m. 3*) *R* cf. *Paucker suppl. I, 345* 6 cognitionis *RE* cogitatio*** (?) *G* 7 qbs *G* ^{uu} *om. R* non *E* nunc *R* cf. *Acad. p. 24; 67* 9 famis *R* (cf. *Neue Formel. I, 180*) famis *E* 11 prosyliti *R* 12 pupillus *G* (ubi lus ^{mo} etiam nunc legi potest) *E* pupilli *R* 13 quodo *R* 15 ne taceat *R* 17 diligatur *R* 18 qui patrem *R* 19 orphanus *R* 27 conclusit *Rα* *Ed. Basil. 1550* concludit inde ab *Ed. Paris. 1572* 28 in generatione *R*.

in ea, quæ prophetas occidit et lapidat eos, qui ad se missi sunt? hæc utique hodie iam non est et quomodo dominus in æternum regnabit regni sui sede subuersa? sed regnabit in ea, quæ mater cælestis est, quæ uiuis lapidibus exstructa et
 5 sanctis ciuibus plena per generationem legis et per generationem fidei frequentabitur a domesticis dei et domini nostri Iesu Christi, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXLVI.

Alleluia.

10 Laudate dominum, quoniam bonus est psalmus; deo nostro iucunda sit laudatio et reliqua.

1. Post primam Hierusalem subuersionem traductoque in Babyloniam populo captiuo ædificatam rursus eandem ciuitatem fuisse et historia Regnorum et libri Esdræ locuntur. sed
 15 hodie eandem nullam esse rerum fides edocet. et hoc idcirco prædiximus, ne, quia translatoribus uisum est huic et anteriori psalmo in Aggæum et Zachariam titulum præscribere, existimemus in illius temporis homines prophetiæ huius præscientiam conuenire. propheta enim non ignarus mysterii cælestis, cum
 20 in ædificatione dei ciuitatis humanam ædificationem inanem esse dixisset, cum deo ciuitas nisi per ipsum ædificata æterna esse non posset, non nos nunc ad gratulationem ædificatæ a deo rursus Hierusalem hortaretur, quam in uanum ab hominibus ædificari ante prædixerat. quod si quis forte putabit id,

4 uiuis lapidibus *R* uiuis ex lapidibus *E* 5 uerba legis et per generationem *om.* *R*, litterae cod. *G h. l.* euanuerunt, sed nisi spatium fallit, ibi fuerunt hæc uerba, quæ nota illa aberratione in *R* facile interciderere potuerunt; ceterum cf. *Bened. in uin. et quæ dixi Acad. p. 32 sq.*
 6 nostri *om.* *R* Explicit psals CXLV incipit psals CXLVI *G* Explicit psalmus CXLV incipit CXLVI, *R* 13 aedificato *R* 14 hesdrae *G* locuntur *G* loquuntur *R* 15 edocet *GE* docet *R* et hoc *G* hoc *RE*
 16 nequitia (?) *G* hunc anteriori *R* 17 in Aggeum *Ra* tititulum *R*

18 prescientiam *G* 20 ** ædificationem dī ciuitatis *G* 23 hortaretur *R* (de *G h. l.* non constat) adhortaretur *E* quam in uanum scripsi cf. *Abh. IV, 72* quam uan** *G* quam uanum *R* quam uane *E*.

quod in alio psalmo ita dictum est: nisi dominus ædificauerit domum, in uanum laborant, qui ædificant eam; nisi dominus custodierit ciuitatem, in uanum uigilabit, qui custodit eam, idcirco dictum fuisse, quia euersionem eius urbis, in qua templum exædificandum esset, propheta prænosceret, meminisse hæc ita intellegens debet eundem hunc prophetam ædificationem eam, quæ a Zorobabel secundo innouata est, et inanem et caducam futuram fuisse non ignorare potuisse, neque illam, quæ a Salomone cœpta est, non a deo institutam idcirco dixisse, quia per regem Babylonæ esset destruenda, cum post septuaginta deinde annos rursum eadem sit reformata; hanc uero, quæ a Zorobabel gesta est, esse ædificationem dei prædicatam, cum exinde diruta et sine aliqua restauratione sit dissoluta; et eam, dirutam licet renouatio sit consecuta, inanem atque humanam tamen prædicasse, hanc uero, quæ sine spe reformationis acciderit, diuini operis perpetuitate renouari! hæc omnia intellegentiæ genera stulta atque ridicula sunt.

2. Laudat autem propheta dominum ædificantem Hierusalem illam, quæ secundum euangelia sancti regis est ciuitas, in qua per dominum resurgentes sancti demonstrantur, quæ inuectum pullo asinæ dominum sanctorum læta suscepit. corporaliter tum quidem tali uectione illam, quæ occidit prophetas et lapidat apostolos, dominus ingressus est: sed alterius ciuitatis erat illa lætitia. ob illius ergo ædificationem propheta nos aduocat dicens: laudate dominum, quoniam bonus est psalmus: domino nostro sit iucunda laudatio. non leuis gratulationis laus est, cum bonus psalmus est. et psalmus non

1 Ps. CXXVI, 1. 20 Matth. V, 35.

5 exaedicādum *G* aedificandum *RE* 6 meminisse hæc ita intellegens debet *GR* meminisse hæc debet ita intelligens *E* 8 saecundo *R* et inanem *G* inanem *RE* 9 quā a salomone *R* 10 institutam *Ge* constitutam *Rb* 14 et sine aliqua recordatione (?) *G* 18 ⁿszl** *G* 19 hædificantem *R* 21 demonstrantur *GRb* demorantur *e* 22 dñm sanctorum *G* dominum in spe sanctorum *Rb* dominum & spe sanctorum *e* 24 erat *GRb* erit *e* 27 dño ñ sit iocunda *G* dño nostro sit iucunda *R* dño nostro iocūda sit α deo nostro iucunda sit *e* 28 cum bonus psalmus est *G* cuius bonus psalmus est *R* cuius psalmus bonus est *E*.

tam uocis, ut frequenter diximus, quam corporeæ operationis officium significari solet. dominum enim non tam sermone quam re et gestis obœdientiæ laudamus: ut mare et terra et cælum deum non tam uoce quam officiorum suorum uicissitudine atque obseruatione laudant. aduocat igitur nos propheta ad dei laudem, quia bonus psalmus est, et optat, ut huius boni psalmi deo nostro fiat iucunda laudatio, scilicet ut placentia deo opera nostra sint, per quæ a nobis gestorum nostrorum laudatur obsequio.

3. Aedificans Hierusalem dominus et dispersiones Israhel congregans. qui sanat contritos corde et alligat contritiones eorum. numerans multitudinem stellarum et omnibus his nomina uocans. reuersuris de Babylonia in Hierusalem Iudæis sub Dario rege edicto potestas data est reuertendi. neque alibitum quam in regni Babyloniæ finibus detinebantur: ex qua ergo dispersione Israhel congregatur? nempe ea, de qua ait dominus: emittet angelos suos cum tuba et uoce magna et congregabit electos a quattuor angulis uentorum: quorum congregatio cœtum sanctæ ciuitatis efficiet, quæ hodie per spei et fidei opus ædificatur in nobis. et idcirco anterior ædificatio congregatione est. quia nos ad futuræ ciuitatis congregationem dei misericordia per gratiam iustificationis ædificet. ceterum si de terrena ædificatione loqueretur, prior fuerat congregatio prædicanda, quia non nisi congregatus Israhel Hierusalem ædificare posset euersam.

4. Tenet deinde ordinem competentem dicens: qui sanat contritos corde et alligat contritiones eorum. congregato enim Israhel et in unam, quæ ædificatur, ciuitatem

18 Matth. XXIV, 31.

1 qam G 2 significari GR cf. Acad. p. 17 significare E dñm enim G deum enim RE 5 adque G laudent GR 8 post placentia un. litt. eras. R 17 istrachel G israel R nempe ea de qua G nempe de ea de qua (alterum de ex qe corr. R) RE 19 electos om. R 20 coetum G caetum R 22 post anterior un. litt. eras. R congregatione est GRb congregatio non est e^u qia G 26 istrachel G israel R hierusalem G ierusalem R 29 ciuitas (?) G.

collecto omnes humanæ infirmitates et labes corporeæ auferentur. absorpta enim corruptione et omnibus humanæ naturæ uitii deuoratis incorruptio æterna et in nullis anxietatum mortibus conterenda succedet. uenit enim dominus secundum euangelia sanare contritos corde, prædicare captiuis remissionem et cæcis uisum, dimittere contractos in requiem, prædicare annum domini acceptum et diem retributionis. et hæc quidem pro parte iam cœpta sunt, quia per speculum et in ænigmate et in imagine futurorum secundum apostolum demoramur. sed tamen nondum nobis eius temporis fructus est, quo secundum prophetam dicere adepta spei consummatione possimus: conuertere, anima mea, in requiem tuam: quia dominus bene fecit mihi. quia eripuit animam meam de morte, oculos meos a lacrimis, pedes meos a lapsu. placebo domino in regione uiuorum. sanata enim omni cordis contritione et, ne perpetuo rursum subeat, alligata his omnibus humanarum passionum infirmitatibus liberati placebimus deo in regione uiuorum, anima nostra in requiem suam, ex qua per transgressionem primi parentis sui Adæ eiecta est, reuertente.

5. Sed post prædicationem sanati cordis etiam id ad præconium diuinæ bonitatis adiectum est: numerans multitudinem stellarum et omnibus his nomina uocans. si laus deo ob ædificatam corporaliter Hierusalem defertur, quid hic numerus stellarum et nomina tamquam ad præcipuam diuini operis laudationem præferuntur? aut numquid laudabilius deo est numerasse et nuncupasse stellas quam creasse, cum creatio et numerum fecerit et nomina inposuerit et uocabulis nomina numerumque discreuerit? sed numerantur hic stellæ, quas Abraham contuitus in cælo est, quas Isaac accepit in semine, quas Paulus discernit in gloria. quod autem nominibus

5 Luc. IV, 18 seq. 12 Ps. CXIV, 7 sq.

2 **sorb** G 9 in enigmatae R 14 mihi Ge tibi Rb cf. Abh. IV, 76 adn. 18 liberata R 25 et nomina R(G?) et omnibus his nomina E 26 præferuntur R proferuntur E cf. p. 848, 9 31 ***cernit G discreuit RE.

suis uocentur, audiamus eum, qui uocaturus est. dicit in euangelio: nolite mirari ista; quia uenit hora, in qua omnes, qui sunt in monumentis, audient uocem eius et prodient. uocantur ergo et prodient. adeo autem
 5 enumerantur per deum, ut capilli quoque, qui in singulis nobis innumerabiles esse existimantur, in numero sint eodem domino dicente: nonne et capilli capitis uestri numerati sunt? hoc domino potius dignum, hoc in misericordia eius præferendum, ut eos, quos contritos corde sanauerit, quorum
 10 alligauerit contritiones, nominibus uocet, proprietate numeret, cælesti luce clarificet.

6. Ob quæ mirabilia eius prædicauit: magnus dominus noster et magna uirtus eius et sapientiæ eius non est numerus. suscipit enim mansuetos dominus,
 15 humiliat autem peccatores usque ad terram. hoc enim mansuetorum proprium est, quia secundum euangelia mansueti possidebunt terram, ut digni apud deum sint nuncupatione, numero, claritate. magnus est dominus, cum dispar- siones congregat. magna uirtus eius, cum contrita clarificat.
 20 innumerabilis sapientia eius est, cum uniuersa et nominibus discernit et numero. sed qui suscipit mansuetos, humiliat autem peccatores usque ad terram. post meritum sanctitatis impietatis pœna subiecta est, cum susceptis mansuetis in claritate stellarum peccatores usque ad terram humiliati infernæ
 25 legis iudicio destinantur.

2 Ioh. V, 28 sq. 7 Luc. XII, 7. 17 Matth. V, 4.

1 dicit in euangelio *G* dicit enim in euangeliiis *RE* 2 quia *G* quoniam *RE* 3 audiant *G* 4 et prodient *G* et *prodient* *R* et procedent *E*
 5 enumerantur *Ge* & numerantur *R* numerantur *b* 8 eis *G* 12 mirabilia eius prædicauit *scripsi* cf. *Abh. IV, 72* mirabilia eius prædurauit *G* mirabilia eius atque præclara ait *RE* 14 suscipit enī *G* suscipiens *RE*
 15 humiliat autem *GR* humilians autem *E* 17 apu *R* 18 dispar- siones *G* dispersiones *RE* cf. *Georges Wortf. 221* 21 humiliat autem *G* humiliat quoque *RE* 24 usque *RE* quoque *G*.

7. Ob quæ nos, tamquam cunctantes et hæsitantes, propheta cohortatur ad laudem dicens: inchoate domino in confessione, psallite deo nostro in cithara, qui operit cælum nubibus et parat terræ pluuiam, qui producit in montibus fænum, dat iumentis escam ipsorum 5 et pullis coruorum inuocantibus eum. frequenter admonet propheticus sermo, ut eum uniuersitatis huius esse dominum credamus, quem omnis lex deum locuta est, qui se nuncupari deum Israhel uoluerit: ut nunc in eodem psalmo, cum dixisset: ædificans Hierusalem et congregans 10 dispersiones Israhel, et ad laudem eius cohortatus adiecit: qui operit cælum nubibus, qui parat terræ pluuiam, ut non alius atque alius legis latæ et creationis istius deus posset intellegi. ita autem temperata doctrinæ istius ratio est, ut ea creationis enumeratæ et nomina commemorarentur et 15 genera, quæ, cum creatorem deum esse latæ legis ostenderent, significationem tamen in se institutionis typicæ continerent: ut nunc confiteri deo ob id admonemur, quia operit cælum nubibus, quia parat terræ pluuiam, quia producit in montibus fænum, dat iumentis escam ipsorum [et 20 herbam seruituti hominum] et pullis coruorum inuocantibus eum. in his enim omnibus dei et prouidentia significatur et bonitas, ut subtexto nubibus cælo terris pluuias infundat, ut uertices collium fæno uestiat et iumentis pabulum

1 hæsitantes *ex* aēsistantes *m.* 1 *R* 3 psallite dō nō *G* psallite dño nostro *R* in cythara *R* 4 et parat *GR* qui parat *E* 5 dat *R* qui dat *E* *cf. Sabatier II, 283* post ipsorum *R* *add.:* & herbā seruituti hominū, quæ uerba desunt *GE* 6 et pulli *G* 7 profeticus *G* 9 israhel *G* israhel *R* in eodem psalmo *GR* in eodem hoc psalmo *E* 10 congregans *ex* congregas *m.* 1 *R* 13 adque *G* 14 possit *G* temperatae *R* 16 legis *ex* leges *m.* 1 *R* 17 institutionis typicæ continerent *R* institutionis typicæ et propheticæ continerent *E* ut nunc *Ra* et nunc *e* 18 dō *R* deum *E* quia *E* qui *R* et sic ter 20 dat *R* quia dat *E* uerba et herbam seruituti hominum *h. l. in RE leguntur, G nos destituit; si ea respicis, quæ infra p. 851, 24 de hoc uersu „in pluribus codicibus inserto“, qui supr. secundum GE omittendus erat, exponuntur, eum h. l. uncinis includendum esse suspicaris.* 22 dei *om.* *R* 23 subtexto *R* *cf. Forbiger ad Verg. Aen. III, 582* subtexto *E* nubibus cælo (us cælo in *ras. m.* 1) *R* 24 & iumentis *R* ut iumentis *e* iumentis *b.*

præbeat et aibus cibos præstet, quia ab eo alimoniam uniuersa, quæ creauit, expectent. sed hæc omnia diligentius introspecta significationis alterius uirtutem in se habent.

8. Scimus enim esse nubes, quibus deus, ne super uineam
 5 pluant, mandat, sicut per Esaiam dictum est: et nubibus
 mandabo, ne pluant super eam pluuiam; uinea
 enim domini Sabaoth domus Israhel est. nouimus
 nubes, quæ præ fulgore eius in conspectu domini transeunt:
 præ fulgore, inquit, eius in conspectu eius nubes
 10 transierunt. nouimus nubes, quas deus in ascensum suum
 posuit: et posuit nubem ascensum suum. nouimus
 nubes, ad quas usque dei ueritas est: et usque ad nubes
 ueritas tua. et has nubes aliquot locis sanctorum doctrinam
 significari ratio absoluta est, quæ uetitæ infidelibus pluere
 15 eloquia arida impiorum corda non irrigant. quæ, cum dominus
 adsit, esse cessabunt: ut orto sole stellarum lumen hebetatur,
 ita et doctrinæ nubium domino ipso iam per se fulgente præ-
 tereunt. per quas etiam ad dominum conscenditur, dum diuina
 prædicatio iter nobis regni cælestis ostendit: et ideo hæc nubes
 20 nobis positæ sunt in ascensum. ueritas quoque dei usque ad
 nubes eadem est, quia in se ueram dei cognitionem hæc
 doctrina prophetica continet.

9. Hæc ergo ad commemorationem dei laudium creaturarum
 genera electa sunt, quæ, cum præconium in se creatoris osten-
 25 derent, parabolicam tamen, siue, ut apostolus ait, allegorumenam
 nobis doctrinam ita commemorata præberent. cælum ergo
 nubibus subtegitur, id est prophetica doctrina rebus est subiecta
 diuinis. pluuiam terris infunditur, eloquia scilicet harum sub-
 textarum nubium profunduntur, per quæ infructuosi ipsi atque

5 Esai. V, 6. 9 Ps. XVII, 13. 11 Ps. CIII, 3. 12 Ps. LVI, 11.

1 cibos *ex* cibis *m.* 1 R 8 prae fulgoræ R 10 quas *ex* qua R
 13 aliquot *ex* aliquod R 15 aeloquia R (*ita ut accus. cum pluere
 coniungendus sit, cf. Abh. IV, 73*) eloquio E irrigant R rigant E
 16 solae R haebetatur R 17 doctrinae *Ed. Basil. 1550 et Paris. 1572*
 doctrina R praetereunt *e* praetereat R *cf. Abh. IV, 74* 23 laudium
 R *cf. Neue Formeln. I, 272* laudum E 25 allegoruminam R 28 aelo-
 quia R subtextarum R subtectarum E.

aridi ad eliciendos ex nobis fructus dono diuini imbris hūme-
 scimus. et hæc eloquia diuina tamquam imbrem intellegenda
 esse Moyses testatus est dicens: expectetur sicut pluuiā
 eloquium meum et descendant sicut ros uerba
 mea, ut pluuiā super gramen. hæc ergo terræ pluuiā 5
 præparatur, post quam fænum in montibus producit et iumentis
 in escam propriam præbetur. opinor fecundiores esse montibus
 ualles, quæ circumiectorum collium concauo decliui in se humore
 pinguescant; et quid rationis est, ut ad escam iumentorum
 produci fæna laudentur in montibus? et quamquam plures 10
 montes fecundis uerticibus atque herbidis sunt, tamen rerum
 corporalium nominibus spiritalis doctrina conserta est. producunt
 ergo montes iumentis in escam suam fænum: sed montes, qui
 exultauerunt sicut arietes, in quos frequenter propheta
 oculos erexit dicens: leuaui oculos meos in montes. hi 15
 ergo montes, patriarcharum prophetarum apostolorum martyrum
 altitudines, fæna pecoribus producunt. et quibus tandem peco-
 ribus? Esaiam audiamus: agnouit, inquit, bos posses-
 sorem suum et asinus præsepium domini sui;
 Israhel uero me non cognouit. et quia per hebetis 20
 naturæ inreligiosam ignorationem pecora sunt dicta, cibus
 quoque eorum significatus in fæno. hoc ergo fænum et his
 iumentis præbetur in montibus.

10. In pluribus autem codicibus insertum hunc uersum
 deprehendimus: et herbam seruituti hominum, ut ea, 25
 quæ superius dicta sunt, de homine dicta esse per nuncupationem
 ipsius hominis intellegentur. sed nos non egemus hoc sensu.
 nam licet non inpediat adiectus, non tamen eum, tamquam non

3 Deut. XXXII, 2. 14 Ps. CXIII, 4. 15 Ps. CXX, 1. 18 Esai. I, 3.

1 ad eligendos R 2 hymbrem R intellegenda ex intellegendam R
 3 exspectur R 4 aeloquium R 6 post quam R per quam E
 7 opinor sic m. l R 13 qui eras. R 15 hi R 17 faeni R foenum E
 faena scripsi, quia i et a saepius in nostris libris mss. confunduntur cf. præf.
 et supr. lin. 10 19 praesaepium R praesepe E 20 hebetis R 22 & his
 R¹ his R²E 25 depræhendimus R 26 superius dicta om. R 27 nos
 om. R 28 non tamen cum R.

aliis ad huius intelligentiæ confirmationem uti possimus, amplectimur. hic enim ordo dictorum est: qui operit cælum nubibus et parat terræ pluuiam, qui producit in montibus fænum, dat iumentis escam ipsorum et
 5 herbam seruituti hominum et pullis coruorum inuocantibus eum. siue igitur per nubium pluuiam producto iumentis in montibus fæno, ut allegorica doctrina posset intellegi, hæc herba seruituti hominum præbetur, qui pecudea ignoratione deposita deum tandem rationabiliter conperissent;
 10 siue, quod absolutius intellegi potest, in herba fructus humanis cibis præstiti edocentur, quia omnes fructus per herbam confirmantur in messem: deo utrumque laudi est, infirmitati eum nostræ uel corporales in fructus cibos uel spiritalia in prophetis uitæ pabula præbuisse.

15 11. Sed id, quod sequitur, quomodo intellegi oportebit: et pullis coruorum inuocantibus eum? deum inuocare proprium hominis officium est, qui solus ex uniuersis animalibus particeps rationis effectus est. coruorum uero pulli deum quomodo inuocant? et cur pulli coruorum potius quam corui,
 20 quorum natura hebes, improba, inprouida, nulla dei cognitione donata sit? aut quæ esca præbetur? numquid ut fæni iumentis et ut herba hominibus? corruptorum cadauerum fœtidas sordes deus orantibus se coruorum pullis et pecudum mortes ad cibum uitæ præsentis inpertiet? hæc ita intellegere non dicam erroris,
 25 sed inreligiositatis extremæ est. quid ergo intellegi oporteat, prout ipsi dono gratiæ cælestis adepti sumus, loquemur.

12. Coruum in formam peccatoris constitutum esse tum, cum ex arca emissus non redit, meminimus. cum enim consistendi nusquam locus esset aquis in uniuersa diffusis, ipse columba
 30 postea non reperta requie reuertente non rediit. cum enim illic arca ecclesiæ formam habuerit, is, qui ecclesiam, cum numquam alibi posset consistere, derelinquit, peccatoris in eo exemplum est constitutum, qui, cum nullam aliam præterquam

12 laudis *R* infirmitati cum *R* 13 in fructibus *coni. Bened. in adn., sed cf. interpret. ad Corn. Nep. Eum. XI, 2* 19 qur *R* 20 hæbes *R* 21 faeni *R* foenum *E* 22 corruptorum *Rα* sic corruptorum *ε* 28 emissus (*e in ras.*) *R* redit *R* rediit *E* 31 is (*i in ras.*) *R* qui ecclesiae *R*.

ecclesiæ requiem habeat in sæculo, mauult tamen in inanibus
 sæculi demorari. hanc quoque auem legimus in pastum Heliae
 deputatam cibos semper ei fuisse solitam inferre et hoc tum,
 cum impiissime omnis populus et inreligiosissime deuersaretur.
 in famulatum ergo tanti prophetæ hæc auis, quæ in formam 5
 peccatoris erat constituta, delecta est. cum enim anterior
 populus inprobabilis repertus est, tum dei prædicatio, quæ cibus
 et esuritio est prophetarum, per eorum, qui peccatores erant,
 officia expletur. nos enim uel ceteri ante nos ex inpuentibus
 et procacibus et inmundis et cruentis geniti atque nati tam- 10
 quam pulli coruorum deum inuocamus agnitione, confessione,
 famulatu: ut ex iumentis et pecoribus per agnitionem dei
 homines effecti, rationis scilicet participes ex rationis ignaris,
 quibus cotidie a deo producente in prophetis doctrinæ prædi-
 cationem tamquam in montibus fænum cibi cælestis præbetur 15
 alimonia.

13. Ut autem omnia hæc, quæ allegorice commemorata sunt,
 in profectum humanæ salutis geri intellegerentur, psalmum con-
 clusione confirmat. ita enim ait: non in uiribus equi
 uoluntatem habet, nec in tabernaculis uiri bene- 20
 placitum est ei. beneplacitum est domino super
 timentes eum et in omnes, qui sperant super mise-
 ricordiam eius. contraria sibi ista sunt, si corporaliter
 intellegantur. quomodo enim deus iumentis fænum producit
 in montibus, cui non est beneplacitum in equis? necessitatis 25
 namque ministerium, non prouidentia benignitas est alimonia
 præbere non placitis. sed quia omnis dei misericordia curam
 habet humanæ salutis, allegorice superius dicta conclusionis

2 auem (em in ras.) R heliae R 4 impiissimæ R deuersaretur
 R diuersaretur E 6 delectata est R 10 adque G 13 homines
 G homines ex hominis m. 1 R ignaris G ignaris ex ignarus R
 14 p*ædicatione G 17 allegoricae GR 18 psalmum G psalmi RE
 19 equi G aequi R 20 habet Ge habebit Rb 22 et in omnes GRb

et omnes e super misericordia^m G super misericordia E in miseri-
 cordia R 23 sibi ista GR ista sibi E 25 in equis G in aequis R
 26 alimonia G (cf. de forma alimonium plur. alimonia Klotz Lex. I, 289,
 Georges Wortf. 33) alimoniam RE 28 allegoricae R.

absolutione consummat: non pecorum speciem atque uirtutem nec pretiosarum domorum deo ornamenta placuisse — quæ maxima est humanæ opinionis ambitio, habere equos nobiles, domos pulchras — sed placere tantum timentem, sperantem et potestatem dei et misericordiam spe metuque testantem. misericors enim et potens est, qui dixit: qui credit in me, non iudicabitur, sed transiet de morte ad uitam; et potens mortem demutare uita et misericors iudicii amouere terrorem dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXLVII.

Alleluia.

Lauda, Hierusalem, dominum, lauda deum tuum, Sion et reliqua.

15 1. Et huic psalmo, ut ei, qui ante superiorem fuit, Aggæi et Zachariæ, cum in hebraicis non extet, nomen adscribitur: ut et per hunc et per eos, sicut superius ostendi, æternæ Hierusales prophetia posset intellegi.

2. Lauda, Hierusalem, dominum, lauda deum tuum, 20 Sion. non differt Hierusalem a Sion; nam secundum locorum nomina urbis ipsius locus idem est: sed nominum interpretatio geminam hanc eiusdem urbis commemorationem necessario desiderabat. Hierusalem enim est ciuitas pacis. et quia domini nostri regnum in pace et unanimitate sanctorum est — et factus 25 est, inquit, in pace locus eius —, conuentus ille beatorum, qui dei regnum est, Hierusalem tamquam ciuitas pacis est

6 Ioh. V, 24. 24 Ps. LXXV, 3.

2 pretiosarum *R* 3 aequos nobiles *R* nobiles equos *E* domos *ex* domus *R* 4 pulchras *ex* pulcras *m. 1 R* 5 testante *R* 7 transiet *GE* transit *R* ad uitam *G* in uitam *RE* et potens *GRa* est potens *e*
ue
8 iudicii amore *G* iudicia mouere *R* 9 sic *G*, insc̄ta *supr. scr. m. 1 R* in saeculorum *R* Explicit psals CXLVI incipit psals CXLVII *G* Explicit psalmus CXLVI inēp CXLVII *R* 14 in Sion *R* 16 in haebraicis *R* 17 ut per hunc *R* ostendi *Ge* ostendimus *Rb* 18 hierusales *G* ierusalem *R* 20 saecundum *R* 23 desiderabat *R* *esidetrabat (??) *G*.

dictus. ciuitatem uero hanc uiuis, ut apostolus ait, lapidibus
 extractam sanctorum cœtus conformis gloriæ dei ex resurrectione
 consummat, qui se, qualis futurus esset, per fidem in corpore
 domini ante speculatus est et ideo etiam Sion nuncupatur.
 corpus quidem domini secundum interpretationis uirtutem, quia
 in eo spem nostram fide contemplamur, in omnibus scripturis
 Sion nuncupari existimatur, quia Sion speculatio est. sed
 ciuitas illa, quæ Hierusalem est, quæ propter unanimitatem
 ciuitas pacis est, etiam propter conformationem in se corporis
 dei, in quo se ante speculata est, Sion nuncupatur: cuius gloriam
 adeptam est, accepit quoque eius et nomen. ergo et conuentus
 ille pacificus et gloria illa corporum demutatorum in Hieru-
 salem et Sion nomine est, quod utrumque unum est; non saxa
 inania neque ædificationes hebetes, sed rationale animal,
 fundamentorum uiuarumque lapides gemmarum et ciues sancti-
 tatis et dei in domesticos suos dominatus hæc ciuitas est, quæ
 ex sensu beatitudinis suæ et confessionis præconio aduocatur
 ad laudem.

3. Et propheta causam laudationis adiecit: quoniam con-
 fortauit seras portarum tuarum, benedixit filios
 tuos in te. qui posuit fines tuos pacem et adipe
 frumenti satians te. hæc illa est beatæ terræ hereditas,
 quam dominus in euangeliis mansuetis spondit dicens: beati
 mansueti, quoniam ipsi hereditabunt terram.
 plurimis in locis prophetæ beatitudinis huius tempus prædica-
 uerunt et firmitatem ciuitatis huius æternæ: cuius ita portæ et
 serræ confirmatæ sunt, ut aduersariis nobis inimicisque uirtutibus

1 I Petr. 2, 5. 28 Matth. V, 4.

1 ut apostolus ait *R* ut ait apostolus *E* 2 resurrectione ex resur-
 rectione *R*, ubi *h. l.* (*f. 224*) diuersa man. incip. 5 interpraetationes *G*
 6 scripturis *G* 7 sed ciuitas *GR* sed et ciuitas *E* 10 cuius *R* et cuius *E*
 13 nomine est *G* nomine *RE* 14 inania *GR* inanima *E* hebetes *GE* hæ-
 betes *R* 17 confessionis præconio *G* confessione præconii *RE* 19 con-
 fortauit ex confortabit *R* 20 seras ex serras *R* 21 uerba te. qui — tuos
om. R adipē *R* 22 satians te *R* (ἐμπιπλῶν σε) satiat te *E* illa est
R est illa *E* 23 in euangeliis *GRa* in euangelio *ε* 25 profetae *G*
 27 serræ *R*.

inpenetrabilis, inuia, indissolubilis perseueret, nullius egens, quia ad corporis animæque substantiam æternitate firma, benedicta in incolis, uoluntate pacifica, uitæ substantia copiosa.

4. Sed ad hanc dei prædicationem etiam illud adiungitur:
 5 qui emittit eloquium suum terræ; uelociter currit
 sermo eius. prædicationis regni dei non fuit lenta prope-
 ratio, sed in omnem terram indefessa mobilitate et celeri
 transecurrit. ubi enim non statim, cum dominus regni sui
 gloriam in corpore natus ostendit, apostolicæ et propheticæ
 10 doctrinæ cursus egressus est? per hancque uelocem trans-
 cursionem ædificatio beatæ huius ciuitatis est cœpta, quæ auditis
 opulentia suæ copiis cotidie ubique uiuis fidelium lapidibus
 structa usque ad incolatus sui plenitudinem comparatur, cuius
 in congregandis omnibus ex quattuor partibus mundi uelox
 15 sermo percurrit, rursus ad confrequentandam hanc beati regni
 ciuitatem in cœtum consummatæ plenitudinis congregandis.

5. Sed et prædicatio alia conectitur: qui dat niuem sicut
 lanam, nebulam sicut cinerem spargit. mittit
 crystallum suum sicut frusta panis, ante faciem
 20 frigoris eius quis subsistit? emittit uerbum suum,
 et liquefaciet ea; flauit spiritus eius, et fluent
 aquæ. uitæ uia, sicut dominus in euangeliiis ait, angusta et
 tribulata est; neque nisi per maximas difficultates et molestias
 hac ad cælorum regnum uia pergitur. quod quidem de

22 Matth. VII, 14.

1 indissolubilis GR indissolubisque E quia ad temptauit quæ am (?)
 G ad RE 4 prædicationem GE præcautionem R 5 recurrit G
 7 **defessã G 8 transecurrit R transcurrit E 9 profeticæ G pro-
 phæticae R 10 per hancque G per hanc namque RE 15 percurrit G
 præcurrit (cu add. m. 2?) R percurreret e 16 in coetu G consummate R
 17 sed et GE, in R 4—5 litt. (sed &?) eras. prædicatio E præd*****
 G præcatio R alia in G defuisse uidetur? conectitur GR connectitur E
 19 chrySTALLUM G crystallum Rα suum GR suam E sicut frustra
 (sic h. l., cf. Georges Wortf. 290) panis GR sicut buccellas E
 20 subsistit GR sustinebit E emittit GR emittet E 21 ea RE
 (ἀντὰ LXX) eum G flauit R flabit b, cf. p. 858,12 uoces emittit —
 fluent aquæ om. e 22 uitæ uia E lata uia (la in ras. m. 3) R angusta RE
 **gustia (?) G 23 difficultatis G 24 hac E, in R 2 litt. (ac?) eras.
 regnum om. G (?).

molestiis huius sæculi dictum fuisse intellegi oportet; per præ-
 sentes enim uexationes in requiem æternam aditur. et quamuis
 rerum præsentium laboribus quasi quadam uolentia asperrimæ
 hiemis uramur, tamen post harum præsentium acerbitatum
 rigores deo eos resoluente in placidis et tranquillis et serenis
 quiescemus. secundum enim dictum propheticum et allegorumeni
 consuetudinem nunc in niue et nebula et crystallo, quæ omnia
 per naturam suam urunt atque mortificant, sæcularium in nos
 molestiarum et calamitatum et dolorum et nocturnum ignorantia
 frigus significatum esse credendum est. scit hic idem pro-
 pheta beatæ huius ciuitatis participem nequaquam iam frigore
 isto iniuriæ sæcularis urendum, dicens: per diem sol non
 uret te, neque luna per noctem. hæc enim omnia,
 quibus per præsentis calamitates adurimur, rursus dei boni-
 tate resoluta liquuntur. nix namque lanæ mollitudine defluens,
 tegens omnia intra se detinet; pruina quoque nebulæ descen-
 dentis cineris modo sparsa constringit; crystallum etiam ultra
 consuetudinem grandinis duratum et in frusta solidatum habet
 in se et impetum et rigorem. et si hæc perpetuo permanerent,
 numquid non uniuersa horum frigore perusta semper arerent?
 quis enim ferre æternas corporis calamitates indeficientesque
 posset, si series mali nostri sempiterna traheretur?

6. Sed dissolutis infirmitatibus corporis regni beati huius
 tempus æternum est, ubi non flendum, non dolendum, non cor-
 poreæ cupiditatis demutatione labendum est: sed in his
 uiuendum, quæ, inquit, oculus non uidit, et auris non
 audiuit, et in cor hominis non ascendit. cessat in
 bonis futuris intellegentia, auditus, aspectus; nec conspectui

12 Ps. CXX, 6. 26 I Cor. 2, 8.

3 quasi om. R (in G fuisse uidetur) asperrimæ E asperrima R
 5 resoluentæ R 6 allegorumeni R allegoricam e 7 crystallo R
 9 et nocturnum ignorantia frigus G & nocturnum frigus R et nocturnos
 ignorantia frigores α 13 hæc enim omnia GE hæc omnia R 14 per
 om. G 15 licentur R lane R 22 posset ex possed R 24 in G
 h. l. hæc tantum legi possunt: ubi non dolendum nō corpor***fort. uerba
 non flendum ibi nota aberratione exciderant 26 inquit G 28 intelle-
 gentia auditus aspectus R intelligentia auditus et aspectus E.

subicitur nec auditu capitur nec mente percipitur, quicquid illud beatis æternis beatum æternumque promittitur. soluentur igitur hæc omnia niuis, pruinae et crystalli frigora tamquam flatu tepenti tum, cum post sæcularis noctis rigores tempora
 5 illa regni æterni in unam atque indemutabilem tranquillitatem dei spiritus temperabit.

7. Atque ut sub niuis et nebulæ et crystalli frigore intolerabili, si maneret, dei tamen spiritu in deliquium resoluendo significasse illam æterni regni æterno populo beatam temperiem
 10 nosceremus, psalmum propheta tali confessione conclusit: ante faciem frigoris eius quis subsistit? emittit uerbum suum, et liquefaciet ea; flauit spiritus eius. et fluent aquæ. pronuntians uerbum suum in
 Iacob, iustitias et iudicia sua in Israhel. non fecit
 15 taliter omni nationi, et iudicia sua non manifesta-uit eis. peculiaris hæc in Iacob et Israhel dei uoluntas est: non in eum Israhel neque in eum Iacob, qui hoc corporis nomen ad solatium ueluti generosæ in se stirpis amplectitur, sed eum Iacob, qui subplantauit priorem, qui primogenita spe
 20 æternitatis emit, cui Israhel deum uidendo cognomen est, qui ipse Hierusalem et pacis est ciuitas, qui ædificatus super petram fidei confirmatis portarum seris fortiores portas portarum inferi obtinebit, qui in uerbo dei congregatur, qui non inopia eget, non sæcularis rigoris frigore aduretur, sed liquefactis
 25 omnibus et dei spiritu absolutis temperie æternæ serenitatis utetur. huic pronuntiatur hoc uerbum, hic per spiritalem intellegentiam has dei iustitias et iudicia expectat consors

2 soluuntur *Rα* 3 & crystalli *R* ** chrystalli *G* 4 post saecularis *G* post hos secularis (hos *ex os*) *R* 7 intolerabili si *E* **tolerabilis** *G* intolerabilis *R* 11 subsistit *R* sustinebit *E* emittit *R* emittet *E* 12 flauit *R* flabit *E* cf. *Sabatier II, 284* 13 aq *R* pronuntians *GR* qui annuntiat *E* in iacob *G* iacob *RE* 14 in istrahel *G* israel *RE* 15 taliter *ex aliter m. I* *R* aliter *G* manifestabit *R* 16 uerba et Israhel — neque in eum Iacob, quae extant in *G*, om. *R* 18 solatium *G* solacium *R* 19 sed eum iacob *Re* sed in eum iacob *b* 20 dñm uidendo *R* de deo uidendo *E* 21 sup *R* supra *E* 22 seris *ex serris*^u *R* serris *G* portas portarum *GR* portarum portas *E* 23 congregatr *G*, hic *desin. G*.

boni huius nulla gens alia est, neque hanc iudicii gloriam infidelitas inreligiosa cognoscit. in sua enim uenit, et sui eum non receperunt. quotquot receperunt, dedit his potestatem filios dei fieri dominus noster Iesus Christus, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen. 5

PSALMUS CXLVIII.

Laudate dominum de cælis, laudate eum in excelsis et reliqua.

1. Superiores tres psalmi, quibus prophetia nos ad laudem domini aduocat, beatæ illius spei nostræ distributionem ipso 10 conlocutionum suarum ordine sunt secuti. primus enim eorum ob spem æternitatis et cælestis regni expectationem cantatus est. secundus ob ædificationem sanctæ ciuitatis et congregationem sanctorum, qui ad plenitudinem sanctæ huius ciuitatis 15 conuenient, subsecutus est. tertius ille iam ob gratulationem exædificate ciuitatis et æterna pace fundatæ et post sæculi urens arensque frigus cælesti spiritu temperatæ in hunc hymnum est comparatus. doctrinæ ergo idem est ordo, qui rerum. nam secundum propheticam et apostolicam prædicationem beati istius regni et ciuitatis æternæ in his ordo dispositus est: in 20 resurrectionis demutatione, in congregatione sanctorum, in dominicorum ciuium confrequentantium incolatu.

2. Post quæ iam in æterna beatitudine omnibus constitutis ad canendas dei laudes hoc consequenti psalmo chorus cælestium uirtutum potestatumque contrahitur, ut ob depulsam sæculi 25 uanitatem creatura omnis ex magnis officiorum suorum laboribus absoluta et in beato regno æternitatis aliquando respirans deum suum et læta prædicet et quieta et ipsa secundum apostolum

2 Ioh. I, 11.

3 quotquot *ex* quocquod *m. 3 R* receperunt *R* autem receperunt *b* *cf. Sabatier III, 387 adn.* 4 his *Re* eis *b* Explicit psalmus CXXXVIII in c̄p̄ CXXXVIII (*sic*) *R* 11 conlocutionum *R* 12 expectatione *R* 15 conueniet *R* conueniant *E* ille iam α ille iã (*puncto separ. m. 3*) *R* 16 exædificate *R* fundate *R* 17 temperate *R* 22 confrequentantium *Rb* cum frequentatione *e*.

in gloriam beatæ æternitatis adsumpta, cum ait: etenim expectatio ipsius creaturæ reuelationem filiorum dei expectat. uanitati enim creatura subiecta est non uolens, sed propter eum, qui subdidit in spe,
 5 quia et ipsa creatura liberabitur a seruitute corruptionis in libertatem claritatis filiorum dei. hinc ergo hymnus est libertatis indultæ, quod officiorum suorum necessitate absoluta, et antea in usus humani subiecta seruitii, iam conformata tandem filiorum dei gloriæ in æternam beati-
 10 tudinem creationum elementa requiescunt. cuius beatitudinis longo iam diu secundum apostolum Petrum desiderio detinebantur, cum ait: hæc, quæ modo uobis nuntiata sunt per eos, qui uobis spiritu sancto euangelizauerunt, quæ missa sunt a cælo, in qua re concupiscunt
 15 angeli prospicere. expectatio itaque cælestium est beatitudo terrena et corruptionis nostræ demutationem diuinarum creationum orant elementa, prospicere hanc euangelicæ prædicationis spem concupiscentia, gloriam suam ex gloriæ nostræ conformatione sumptura: quam iam secundum prophetiam psalmi
 20 adepta in consonam laudem perceptæ beatitudinis aduocantur.

3. Laudate dominum de cælis, laudate eum in excelsis. laudate eum omnes angeli eius. laudate eum omnes uirtutes eius. laudate eum sol et luna: laudate eum omnes stellæ et lumen. laudate eum
 25 cæli cælorum: et aqua, quæ super cælos est, laudet nomen domini. quia ipse mandauit, et creata sunt; ipse dixit, et facta sunt; et statuit ea in sæculum et in sæculum sæculi: præceptum posuit, et non præteribit. absoluto quidem ad intellegentiam sermone
 30 propheta omnes cælestes uirtutes adhortatur ad laudem, sed non sine perfecta ratione doctrinæ. primum enim errorem

1 Rom. VIII, 19 sq. 12 I Petr. 1, 12.

4 subdidit *R* cf. *Sabatier III, 623 adn.* subiecit *E* in spe *Rb* eam in spe *e* 9 gloriæ *R* cf. *p. 862, 13; 336, 19 sq.* gloria *E* fort. in aeterna beatitudine 14 a *R* e *E* 16 demutationē *R* demutatio *E* 17 orant *R* demoratur *E* 19 sūptura *R* susceptura *E* quā *R* qua *E* 28 seculum et sic in seq. *R*.

hunc humanæ ignorationis auertit, quo fortuitis concursibus hunc mundi habitum in se coisse atque ita ex inordinatione in ordine constitisse quidam ausi sunt opinari; tunc quod alii hunc ipsum mundum deum esse, qui se agat ac moueat et in annuam temperiem cursu demensæ rationis moderetur, existiment; postremo quod quædam sibi ex his ipsis unusquisque legit elementis aut cælum, aut solem, aut aquam, aut æra, quibus dei honorem inani atque impia religione deferrent. omnem igitur errorem ignorationis exclusit dicens: quoniam ipse præcepit, et creata sunt; ipse dixit, et facta sunt. nullus hic fortuitorum concursus, nulla naturæ propriæ uirtus, nulla æternitatis ex semet substantia in his, quæ creata docentur, admittitur.

4. In quo dicto etiam hoc docetur, quod et Genesis distinxit et euangelia testata sunt et apostolus prædicauit: dei iussu facta esse omnia, non per se extitisse, tanquam ipsa illa materia obœdientiæ ui talis existeret, cum esse ac subsistere iuberetur; sed omnia ex mandato creata esse, et dictum fuisse ab eo, qui dicebat, ut fierent. ita enim Genesis est locuta: et dixit deus... et fecit deus. et nunc propheta ait: dixit, et facta sunt. non enim sibi præcepit, ut fierent, sed sunt facta, cum dixit. facta autem sunt per eum, de quo euangelista testatus est: omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil et apostolus ait: qui est imago dei inuisibilis, primogenitus omnis creaturæ, quia in ipso condita sunt omnia in cælis et in terra, uisibilia et inuisibilia; siue sedes, siue dominationes, siue principatus, siue potestates, omnia per ipsum et in ipso condita sunt. et Sapientia ita de se locuta est: ego eram apud illum componens; mihi adgaudebat.

18 Gen. I, 6 sq. 22 Ioh. I, 3. 23 Coloss. I, 15. 29 Prov. VIII, 30.

2 coisse (cois in ras.) R adque R 3 tunc R tum E 4 agat R agit E 5 demense R dimensae E 7 aut solem ex & solem m. I R 8 deferrent R deferret E 9 sic R cf. p. 860, 26 quoniam ipse dixit et facta sunt; ipse præcepit et creata sunt E 10 nullus R nullus igitur E 12 que R 13 hoc R id E 16 ui talis Bened. uitalis RE 18 fierent R fieret e 19 nun^c corr. m. I R 28 ita de se R de se ita E.

cum lætaretur orbe perfecto. cessat itaque ambiguitas intellegentiæ et noui et ueteris testamenti auctoritate conuicta, patri filium ante sæcula manentem in creandi mundi exordio adstitisse.

5. Causam etiam propheta aliam laudis adiecit: quoniam ipse mandauit, et creata sunt; ipse dixit, et facta sunt; et statuit ea in sæculum et in sæculum sæculi. manent enim ex nihilo substituta et gratiam ex eo, quod sunt, creatori suo debent cum sensu uitæ suæ bonitatem eius et uirtutem sentientia, per quem uiuere se sentire cœperunt. uiuunt autem adeo, ut et in sæculum sæculi maneant et secundum apostolum reuelationem filiorum dei expectent a corruptionis seruitio in conformem eorum gloriam liberanda. con-
 10 tuendum autem est, in his creaturis, quæ in sæculum sæculi sunt statuta, neque cælum hoc, quod firmamentum nuncupatur, neque terram, quæ arida dicta est, connumerata fuisse, quia et in prophetis dictum sit: ecce ego facio cælum nouum et terram nouam et dominus in euangelio dixerit: cælum et terra præteribunt; uerba autem mea
 20 non præteribunt; de quibus non huius loci sermo est. tantum illud ad admonitionem commemorandum a nobis fuit, non dissolubiles creationes nunc ad laudem dei fuisse numeratas, sed eas, quæ in æternitatis sunt substantiam constitutæ. ac ne forte, quod in æternum manerent, naturale illis esse ex
 25 substantiæ suæ beatitudine crederetur, subiecit: præceptum posuit, et non præteribit, ut hoc, quod sunt, id est, ut maneant in æternum, non naturæ suæ esse intellegatur, sed præcepti eius sit, qui potens sit rebus ex nihilo substitutis naturam æternitatis adferre. non enim, inquit, præteribit præ-
 30 ceptum, id est mandati eius non erit finis: quia in æternum maneant, quibus æternitatem uirtus æternitatis indulsit.

17 Esai. LXV, 17. 19 Matth. XXIV, 35; Marc. XIII, 31.

5 sic R cf. *supr.* quoniam ipse dixit et facta sunt, ipse mandauit et creata sunt E 7 sic R statuit ea in saeculum saeculi E 9 cum sensu Rb cum sensum e bonitatem Rb bonitate e 10 sentientia Bened. sententiae R et scientiam e 16 connumerata Rb cōnumeratam α 23 substantiam Rb substantia e 25 substantiae suae Re substantiae b 27 intellegatur R intellegant E 30 quin aeterno R.

6. Post quæ rursum terrena cetera aduocantur ad laudem, quæ, etsi non omnia sunt horum cælestium et beatorum bonorum consortia partim per inrationabilem sensum, partim per inanimale naturæ, partim per impietatis offensam, tamen deum per id, quod talia sunt instituta, ipsa institutionis in se habitæ prouidentia prædicant. ait enim ita: laudate dominum de terra dracones et omnes abyssi. ignis, grando, nix, crystallum, spiritus procellæ, quæ faciunt uerbum eius. montes et omnes colles, ligna fructifera et omnes cedri, bestię et uniuersa pecora, serpentes et uolucres pinnatæ, reges terræ et omnes populi, principes et omnes iudices terræ. iuuenes et uirgines, seniores cum iunioribus laudent nomen domini. omnia laudem dei concinunt. licet quædam sensu laudis carentia sint; sed per institutionis ordinem qualitatemque gignendi præconium creatoris ostendunt. detenti in terra dracones eorumque plures in abyssis demersi, ut nos intra metum et religionem, dum ipsi intra abyssum terramque religati impietatis nostræ pœnis præparantur, coercerent. natura ignis. niuis candor, crystalli glacies, procellæ spiritus, montium celsitas, distinctio collium, arborum fructus, bestiarum uarietas, pecorum utilitas, serpentium nisus, uolucrum uolatus, regum potestas, populorum famulatus, principum dignitas, iudicum æquitas, ætatum omnium et sexuum mores, studia, uirtutes, hæc itaque omnia in diuersos ineffabilesque usus formata, distincta, animata, perfecta, creatoris prouidentiam laudant. et eorum, quæ aut inanima aut inrationabilia sunt, qualis laudatio esset. ostendit dicens: quæ faciunt uerbum eius: ut ex eo, quod in hunc officiorum suorum sint ordinem constituta, præconium eius, a quo ita sint instituta, testentur.

7. Regibus uero et ceteris aliis, tanquam rationis consortibus,

1 postq R 3 inanimale naturæ R inanimalem naturam E 7 habissi R 9 uerbū R cf. Sabatier II, 285 uerba b (in e post abyssi legitur et reliqua omissis sequentibus usque ad nomen domini) 11 pinnatæ R¹ pennatæ R³b 17 habissis R et sic in seq. 22 serpentium R serpentem E regum — famulatus om. R sed cf. supr. et Acad. p. 32
^ū 24 sexu R 25 firmata R cf. Acad. p. 46 26 cratoris R.

hæc laudandi causa proposita est: quia exaltatum est nomen eius solius, confessio eius super cælum et terram. et hac quidem deus regum et populorum et principum et iudicum et ætatum omnium constitutione laudabilis est, quod
 5 humanæ uitæ cursum tali diuersorum officiorum temperatione contineat; tamen, quia omnis superior laudatio beati illius regni tempus ostendit, hanc causam laudis adiecit: quia exaltatum est nomen eius solius. tum enim deus unus etiam ab inuitis et intellegitur et uidetur religato diabolo et angelis eius
 10 pœnæ cum eo æterni ignis addictis et omni spiritalium nequitiarum potestate sublata, cum iam non peccatum, non mors, non terrenus hic mundus sit. ait enim: confessio eius super terram et cælum: exaltabit cornum populi sui, id est in illo beatæ ciuitatis illius sæculo, ubi cornum
 15 populi sui dominus exaltat et incorruptionem ei, quæ significatur in cornu, per honorem immortalitatis inpertiet. tum enim cælum nouum et terra noua est, cum his præsentibus dissolutis noua illa et æterna succedent. ideo confessio eius super cælum et terram, quia non in hoc sæculo neque in hoc ære, sed in
 20 superioribus locis sedis beati illius regni est constituta.

8. Et quia illud sanctorum est regnum, per quod regnante domino ad beatum regnum dei patris accedent, psalmum ita propheta conclusit: hymnus omnibus sanctis eius, filiis Israhel, populo aãpropinquanti sibi. sanctorum omnis
 25 hic hymnus est, qui dominum non ut ceteri reges aut principes aut iudices pro uirtutis et confessionis admiratione laudent, sed pro gaudio consummatæ in se beatitudinis et gratulatione cantantium: sancti scilicet, qui Israhel filii sunt, deo propinquantes; non illi utique, de quibus dictum est: plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe est a
 30

29 Matth. XV, 8; Marc. VII, 6.

4 quod scripsi quo R qui e quia b 9 intellegitur et uidetur Rb intelligitur et uidebitur e zabulo R et angelis ex angelis R 13 terrã & caelũ R cf. Sabatier l. c. caelum et terram E exaltabit R et exaltauit E cornũ R cf. Acad. p. 41 cornu E 14 cornũ R cornu E 15 exaltat R exaltabit E q significatur R 16 cū enim R 17 est R erit E 19 et terram quia R et terram reddetur quia E 20 sedis R¹ sedes R³E 22 accedent R ascendent E cf. Acad. p. 20 25 dñm R deum E.

me, sed hi, qui merebuntur audire: prope est dominus omnibus inuocantibus eum. illis ergo proprius hymnus est, qui deo propinquabunt, qui per hoc sanctæ Hierusalem regnum beatum æterno regno proximi post regnum domini Iesu Christi in regnum dei patris domino conregnante transibunt apostolo docente: cum tradet regnum deo patri, cum euacuauerit omnem principatum et omnem potestatem et uirtutem. oportet enim eum regnare. donec ponat omnes inimicos sub pedibus eius. omnibus enim subiectis sub pedibus eius nouissima euacuatur mors. cum dixerit: omnia subiecta sunt præter illum, qui ei subiecit omnia, tunc ipse subiectus erit illi, qui ei subiecit omnia, ut deus sit omnia in omnibus. hic ergo populus est propinquans regno dei patris per regnum filii dei proximus. regnat itaque dominus traditurus deo patri regnum, non regni potestate cariturus, sed nos, qui regnum eius sumus, deo patri traditurus in regnum. regni traditio nostra prouectio est, ut, qui in regno filii erimus, in regno quoque simus et patris, digni per id regno patris, quia digni regno erimus et filii, proximi tum patris regno, cum filii erimus in regno, qui est benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CXLIX.

Cantate domino canticum nouum, laudatio eius in ecclesia sanctorum et reliqua.

1. Superior psalmus omnem creationum diuersitatem ad laudem dei creatoris est adhortatus; et ordo a cælestibus cœptus cuncta

1 Ps. CXLIV, 18. 5 I Cor. 15, 24 sq.

1 his *R* (*sine dubio ortum ex hii*) 2 hymnus *R* *cf. p. 866*, 7 hic hymnus *E* 5 conregnante *R* congregante *E* *cf. infr.* 6 docente *R* dicente *E* 10 om^{nib;} *R* omnes *e* subiecti *R* subiiciet *e* nouissima euacuatur *Rb* nouissima enim euacuabitur *e* 11 subiecta sunt *R* sunt subiecta *E* 13 deus sit *R* sit deus *E* 18 in regnū filii *R* 21 erimus in regno *Rb* erimus regnum *e* in secula seculorum amen *lit. unc. scr. R* Finit psalmus CXXXVIII incipit CXXXVIII (*sic*) *R* 24 laudatio *R* *cf. p. 867*, 7 laus *E* 25 in *ex m m. 1 R* ecclesia *R*.

terræ ac maris et æris animantia percucurrit uniuerso quoque genere ætatum. sexuum. potestatum ad honorem debite confessionis admonito. ut gloriam eius. qui se ad uitam animasset. firmasset. ornasset. pius gratiarum sermo celebraret. postquam. ut dignum fuit. propheta psalmi ipsius fine proprium officii sui munus expleuerat. omnibus quidem ad laudem diuinam adhortatis hymnum tamen esse sanctorum eius ostendit: filiis scilicet Israhel. populo. qui fieret deo proximus. ut. cum uniuersitas omnis deum ex uitæ suæ sensu et gratulatione laudasset. Israhel tamen ei solus adpropians hymnum ex cognitionis ac dignationis diuinæ familiaritate cantaret. post quæ nunc ad cantandum deo nouum canticum incitatur. et forte nihil ultra reliquisse psalmus anterior nouitatis admirationisque credatur. cum. si quid illud in gratulatione nostra sensuque sit. id ipsum in laude oportere esse præscriptum sit. efferre autem se ultra cælestem sedem mens nostra non sufficit; sed laudare deum ea. quæ supra cælos sunt. admonentur. rursum autem se tendere ultra abyssi immensitatem intelligentiæ nostræ opinio non potest; uerum ea. quæ in his sunt. ad laudis officium aduocantur. iam uero ipsa illa natura æris in grandine. niue. crystallo procellæque spiritu concinere gloriam tantæ laudis iubetur. tum porro uniuersitas generis humani in regibus. in principibus. in iudicibus. in omni uel ætatis flore uel senectutis maturitate dei laudem cantare præcepta est; quia hæc omnia sibi inperturbato cursu moderatoque consistant. fluantque uniuersa ita naturæ suæ lege præcepta. ut decedere his ex ea. qua creata sunt. constitutione non liceat.

2. Cum ergo nulla extra hæc rerum diuinarum cælestiumque decreta uideatur homini concessa esse cognitio cognitionisque laudatio. uideamus. ad quod nunc nouum canticum aduocemur.

1 percucurrit *R* percurrit *E* 5 ipsius *R* huius *E* 7 tamen *R* tantum *E* 8 populo qui *R* (*possis* populoque qui *ex usu cod. R.* de quo *cf. Acad. p. 29.* sed *sacro textui et expositioni minus conuenit ac q. h. l. dittographia ortum esse uidetur*) 10 *ex scripsi & R de E* 11 postq *R* 12 *post canticum desin. ed. uet. ante Paris. 1605* (*in α hæc adimeta sunt: Reliqua requiratur actu & fructu Israel uocetur cuius studio caetera adipiscamur*) 14 *quit R* 16 mens nostra *R* mensurā π 18 *habyssi R* 22 *iubetur scripsi iubentur R.*

cum dicitur: cantate domino canticum nouum. est plane nouum canticum. cuius quidem noui cantici gratulationem iam et in superioribus psalmis, in quibus nouum canticum cantatur, ostendimus: cum in gentibus dominus esse regnaturus ostenditur, cum ipsum ad regni gloriam dextera sua saluabit, cum adsumens ex inferno animam suam nos secum adsumpsit in reges. proprium ergo hoc canticum nouum est sanctis eius. id enim sequitur: laudatio eius in ecclesia sanctorum. lætetur Israhel in eo, qui fecit eum, et filii Sion exultent super regem suum: laudent nomen eius in choro, in tympano et psalterio psallant ei; id est in eo, qui secundum nonagesimi et quinti psalmi canticum nouum regnabit in gentibus et quem in sequenti cantico nouo in mirabilibus factis suis dominum saluabit dextera sua. super hoc igitur rege lætatur Israhel et Sion filii, eius scilicet Sion, quæ mater in cælis est, quæ conscriptorum primitiuorum et angelorum frequentantium ciuitas est, et Israhel ille, qui spiritu, non littera et super quem apostoli pax est. hi ergo filii, qui suscipientes confitentesque regem filii dei facti sunt, et hi ergo, qui in corpore deum mentis oculis agnouerunt, lætabuntur in choro, in tympano psalterioque psallentes. hæc autem musa lætitiæ in tabernaculis iustorum est, et in symphoniciæ cantu cantus in reditu filii pœnitentis auditur.

3. Quæ autem nunc proprie post creaturarum laudationem et superiora cantica noua huius cantici noui causa esset, ostendit dicens: quia beneplacitum est domino in populo suo: exaltabit mansuetos in salutem. exultabunt sancti in gloria. omnia quidem deo, cum sunt creata, placuerunt Genesi testante, cum dicit: et uidit deus, quia bona sunt; sed beneplacitum ei in populo suo esse cognoscimus. bona quidem creatio hominis est, quia quæ initium

18 Gal. VI, 16. 29 Gen. I, 31.

8 letetur *R* 11 id est *R* idē π 13 quem *R* quæ π 14 dominum *R* om. π 20 post corpore 14—15 litt. eras. *R* agnouit letabunt *R* in 21 tympano *R* musa *R* musica uel causa con. Bened. 22 et symphoniciæ cantu cantus *R* et symphoniciæ cantus con. Bened. 31 quia quæ *R* ut quæ uel quippe quæ Bened.

creationis secundum originem dei similitudinemque sortita est; sed iudicio se immutabilis dei secundum demutationem humanæ uoluntatis atque arbitrii temperante tum, quia peccassent et agerent pænitenda, pænitere se, quia fecisset hominem, testatus
 5 est. at uero ipsis illis ex peccato in uitam reformatis depulsa pænitentiae querella iam beneplaciti in eos adfectus ostenditur. reconciliati enim sumus per corpus et sanguinem Christi ex inimicis in filios deo, cum nobis æterni sacerdotis placationem
 10 in pænitenti sacramento spondisset propheta dicente: iurauit dominus, non pænitebit eum: tu es sacerdos in æternum secundum ordinem Melchisedech. complacitum ergo est, quod in pænitens esse iuratum est ei, quo regnante secundum ordinem Melchisedech, id est gentium et rege et sacerdote primum mansuetis salus, deinde splendor est
 15 sanctis exultantibus super regem suum.

4. Sed post sanctorum gloriam intellegendum est, quid ad cantici noui plenitudinem consequatur: lætabuntur in cubilibus suis. exultationes dei in gutture eorum, et gladii bis acuti in manibus ipsorum. iam non lacrimis
 20 stratum rigabitur, nec in hoc mortis corpore degentium ob peccati necessitatem ac dolorem noctibus singulis lectus lauabitur. in cubilibus enim iam suis sancti lætabuntur in gloria, et ob id dei exultationes semper in gutture. per significationem gutturis internæ conscientiae protestatur adfectum.
 25 sed neque solum in eorum gutture exultatio dei est, uerum etiam ipsorum manus bis acutis gladiis armabuntur. hæc filiis Sion cognitio regis indulgit, quibus in choris tympanisque psallentibus disposita sit et salus et gloria et lætitia et exultatio et potestas. nam potestatem in gladio significari tum

9 Ps. CIX, 4.

3 adque *R* temperante *Bened.* temperantes *Rπ* tum *Bened.* dum *R* paccassent *R* 6 quaerella *R* 9 in pænitenti *R* in poenitentiae π impenitentiae *b* 10 non *R*¹ nec *corr.* *R*³ et non *b* 11 melchisedech *R* complacitum *ex* compacitum *m.* 1 *R* 12 ei quo regnante *b* cui regnantē *Rπ* 19 gladii *R* 21 noctis *R* 23 exultatione *R* gutturæ *R* 24 constientiae *R* 27 indulgit *R* (*cf. Neue Formenl. II, 427*) tympanisque *R* 29 significari tum (*an cum?*) *Bened.* significantiū *Rπ*.

plurimis locis, tum consequentibus admonemur. cur enim bis
 acuti gladii in manibus eorum essent, edocuit mox propheta
 dicens: ad faciendam uindictam in nationibus,
 obiurgationes in populis; ad alligandos reges
 eorum in compedibus et nobiles eorum in manicis
 ferreis, ut faciant in his iudicium conscriptum: 5
 gloria hæc est omnibus sanctis eius. hoc ergo est
 canticum nouum, cum humiles terræ tribulatiq[ue] corde regibus
 constituentur in reges, cum existimati purgamenta mundi et
 uel abortiua gentium lumen mundi et ultores sint nationum. 10
 gladii enim bis acuti in manibus eorum sunt, quia sancto illi
 in Apocalypsi gladius bis acutus ex ore sit, iudicium undique
 potestatis exercens. nam et gladium uenit dominus mittere in
 terram, et sancti secundum apostolum mundum iudicabunt et
 in illis iudicabitur mundus. dictum est enim: aut nescitis, 15
 quia angelos estis iudicaturi? fit ergo per eos uindicta
 in nationibus; deus enim in nobis est ultionum. obiurgatio
 deinde exeritur in populos; fidelis namque est, qui ait: argua
 me et statuam hæc contra faciem tuam. sed argutionis
 huius hic exitus est, ut reges nationum nobilesque earum 20
 manicis et compede uinciantur. uincti enim manibus et pedi-
 bus secundum euangelia in exteriores tenebras deputantur. et
 quia illic erit fletus et stridor dentium, fiet iudicium conscriptum,
 quod lex scilicet præscripserat, quod prophetæ nuntiauerant,
 quod omnis diuinus fuerat sermo testatus. hoc fides, pietas, 25
 continentia, confessio habet meritum, hoc contemptus sæculi
 muneris sumit: fieri regem regum, quorum odia ob Christi
 nomen excepta sint, uinciri nobiles, quorum nos uincula car-
 ceresque concluderint; conscriptum in eos iudicium habetur.
 quorum et gladii desæuierint et potestas. sic sanctorum gloria 30
 omnis a deo est, cum post has uitæ et corporum passiones

9 cf. I Cor. 4, 13. 12 Apoc. XIX, 15. 13 Matth. X, 34. 15 I Cor. 6, 3.
 18 Ps. XLIX, 21. 22 Matth. XXII, 13.

1 plurimis *R* pluribus πb 8 cum *scripsi* dum *R* π terre *R* 11 quia
Rb qui π 12 apocalypsi *R* 13 potestatis *ex* potestates *m. 3 R* exercens *R*
 exerens *Bened. in adn.* 19 argutionis *R* arguitionis *b* 25 fuerat *R* erat *b*
 28 uinci *R* 30 deseuerint *R* 31 passionis *R* sed *cf. Acad. p. 18.*

exerant potestatem. sic cantici noui hymnus impletur, cum post gentium obprobrium regumque cruciatus iudicium conscriptum in gentes regesque decernant, quibus dominus Iesus Christus et unigenitus deus et dominus et rex est, qui est
 5 benedictus in sæcula sæculorum. amen.

PSALMUS CL.

Laudate dominum in sanctis eius: laudate eum in firmamento uirtutis eius.

1. Magnis psalmorem librum sacramentis rerum cælestium
 10 refertum esse sæpe tractauimus, uel cum dispositio singulorum contra temporis gestorumque rationem ordinem numerumque sortita sit, uel cum superscriptiones nonnullæ aliter, quam Hebræorum libris continentur, adscriptæ sunt, uel cum tituli plures, cum nulli sint, præferantur. cum ergo ultra litteræ
 15 opinionem celsioris intellegentiæ sensu uolumen digestum sit, oportuit idipsum digno fine concludi, ut secundum gloriosam spei nostræ perfectionem liber quoque tanti prophetæ consummatus existeret. primum enim in eum est numerum distributus, qui ex tripartito quinquagesimo numero esset explendus, cum
 20 neque in Hebræis numerus singulis quibusque conexus sit, et plerique apud eos psalmi, quo minus hic triplicis quinquagesimæ numerus conueniret, iuncti sunt. fuit ergo in translatoribus hoc intellegentiæ spiritalis, ut congestam hanc in plurimis continuatamque seriem partirentur in numerum, ut psalmorem
 25 omnium hic et ordo et numerus, qui in his tribus quinquagesimis est, possit expleri, totiusque libri idem hic quasi status existeret. qui fidei, ut in quinquagesimo psalmo centesimoque tractauimus, quorum unus secundum præscripta legis post sabbatorum sabbata confessionem peccati remissionemque complexus est, alius

5 Finit psalmus CXXXVIII (*sic*) incipit CL R; in seq. [fol. 228 et 229] ob humiditatem multa in R euanida sunt 10 sepe R 12 superscriptionis R 13 haebraeorum R adscripte R 16 dignus R 17 tante R 21 quinquagesimæ con. Bened. in adn. cf. supr. instruct. ps. cap. 11 quinquagesimus R 25 tribus quinquagesimis Bened. l. c. (cf. supr. p. 10, 27) **** quinquagesimus (*quid loco pr. fuerit [tuis uel trib' ?], non liquet*) R trisinquagesimus *πb*.

sub eiusdem numeri plenitudine non indulgentiam peccati, sed fructum officiumque iustitiæ comprehendit. post quæ rursum ædificata iam in æternum dei ciuitate et omnibus ad gratulationem eius laudemque commonitis sub eiusdem rursum numeri potestate spes est consummata sanctorum, iam ad spiritalem omnibus gloriam naturamque renouatis, ut gradatim per hoc ad dei consortium ueniretur, cum peccatorum remissio uitæ innocentiam et iudicii constantiam mereretur, uitæ autem innocentis iudicii que constantia spiritalis gloriæ sumeret dignitatem. ac sic omnia, baptismum, resurrectio, demutatio continentur, cum prima nos libri huius quinquagesima regeneret ad innocentiam, sequens ad iudicium innocentie resurrectione perducet, tertia in naturam spiritus et laudem constituat. post uinctos enim compedibus reges ligatosque manicis nobiles et sanctorum iudicium conscriptum, cum in his omnibus gloria constitisset, gloriæ tamen ipsius consummatio hæc secuta est.

2. Superior a proximo psalmus ad laudem nos dei ob creationum magnificentiam aduocauit; sed post cantici noui hymnum deus non adhuc in operibus laudandus, sed laudandus in sanctis est, quos post iudicium conscriptum in æternitatis gloriam collocauerit et indemutabiles iam cælesti honore donauerit: per quod in uirtutis suæ laudandus sit firmamento, quia firmamentum æternæ uirtutis inuexerit absorpta in contentione morte, cum corruptionem incorruptio deuorauerit. et ideo firmamentum uirtutis laus sequitur potestatum, quia mortem immortalitas consumpserit tribuens, quod oculus non uidit, nec cor cogitauit, nec auris audiuit. ***** in sanctis et ad laudem *** suas ***** deus secundum apostolum nos ante mundi constitutionem in cælestibus spiritali benedictione benedixit; ad cuius laudis gloriam omnia et uocis et operum officia incitant diuersitate habitationum et claritate. laudamus ideo in cymbalis bene sonantibus; in cymbalis exultationis

28 Ephes. I, 3.

10 hac sic R continetur R 12 resurrectione π resurrectio b(R?)
 14 et add. Bened. 17 a proximo R proximo πb 22 firmamento
 scripsi firmamentum πb (R?) 26 immortalitatem R 27 fugientibus
 cod. R litteris uersus quinque prorsus fere euanuerunt.

laus ista perficitur. quæ laus omnis in sanctis est, quod ab his corruptionem carnis sanguinisque depulerit, quod ad imaginem creatoris sui sint reformati, quod conformes iam esse gloriæ corporis dei cœperint, quod in omnem dei plenitudinẽ impleantur, quod, cum deus spiritus sit, deum tamen non caro iam sit laudatura, sed spiritus.

APPENDIX.

Exempla

tractatum mutilatorum uel Hilario falso adscriptorum.

10

(cf. praef. et Acad. p. 51 sq., 92, 98.)

Tractatus in Psalmum LXIII. ex codice Veronensi.

In finem psalmus Dauid.

Exaudi, deus, orationem meam, dum deprecor ad te: a timore inimici erue animam meam. scrutati
 15 sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. spiritus enim prophetalis, qui per Dauid loquebatur, audiens omnia et sciens uniuersa hoc in loco non solum Iudæorum malignam con-
 spirationem, uerum etiam philosophorum inanem scientiam et hæreticorum peruersam contumaciam pronuntiat
 20 aliquando deficere; in hoc capitulo ostenditur, cum dicit: perscrutati sunt iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. omnium ergo malorum hominum ingenia defi-
 ciunt, ut ostendit propheta. philosophus enim mundi dominatum impugnat nunc aquis, nunc terræ, nunc cælo dei nomen indul-
 25 gens; hæreticus autem doctrinam fidei mentitur. contra quos omnes peruigili cura et adsidua ad dominum oratione pugnavit.

13 depraecor 16 profetalis 18 filosoform 19 hereticorum 23 profeta et sic semper filosofus 24 aquis ex quisq corr. m. 2 26 pugnavit ex pugrauit m. 2.

ob hoc igitur propheta dixit: exaudi, deus, orationem meam, dum deprecor ad te. uigilandum ergo in oratione dei est, ut, cum fatigari anima in pressuris cœperit, deus semper oratus exaudiat nosque ab his, quæ timemus, eripiat; insequenti enim psalmo ait: a timore inimici eripe animam meam. deus enim non tunc tantum orandus est, cum quæ timentur euenerint. semper itaque indefessis precibus orandus est, ut nos a timore eorum, quorum dominatum timeamus, eripiat. propheta ergo non ignarus, quæ euentura sint, imminentibus semper tribulationibus anxius et ad omnem timorem inimici sollicitus deum orat ob ea, quæ timet, ut, cum in tribulatione fuerit, exaudiatur; neque enim dei misericordiam metus noster, sed fides promeretur. et adiecit: protexisti me a conuentu malignantium, a multitudine operantium iniquitatem, qui exacuerunt ut gladium linguas suas, intenderunt arcum rem amaram, ut sagittent in obscuro immaculatum. sed arcus homicidæ linguæ semper intentus est et acumen gladii linguæ eius præsto est; uolant enim letales eius sagittæ et non dubium est, quid efficiant: hoc enim quærunt, ut sagittent in obscuro immaculatum; hunc enim quærit malignus interficere immaculatum, cui per baptismum facta remissio est ueterum criminum, nondum tamen doctrinis spiritalibus eruditum; sed simplicem et ex nouæ natiuitatis infantia tenerum quærit intento arcu per rerum ignorantiam uulnerare. ait enim: subito sagittabunt eum et non timebunt naturam simplicem et immaculatam. hanc enim fallere quærunt, huic occultos laqueos prætendunt, ut per latentes insidias interficiant innocentem. sequitur enim: firmauerunt sibi uerbum malum; disputauerunt, ut absconderent laqueos; dixerunt: quis uidebit eos? semper enim ex se aduersus fidem præsto sunt. et ideo dictum est: absconderunt laqueos et dixerunt: quis uidebit eos?

2 deprecor 4 quæ add. m. 2 7 euenerit itaque corr. m. 2
 9 euenturam corr. m. 2 11 inimicis orat supr. scr. m. 2 14 malignatum (sic) a multitudine operantium add. m. 2 17 homicidæ corr. m. 1 lingua 18 ex acumē 27 q̄.runt occultos ea occultas m. 2
 31 dictum es.

si hæreticus peruertere fidem temptet, incredibile est quantis
 eam ingeniis subuertere contendat: si spem æternitatis nostræ
 philosophia inpugnet, mirum in modum omne bonum præsentis
 uitæ ponit in corpore, ita ut ingenii sui uirtute cælestis insti-
 tutio subrui possit. uterque ergo scrutantes deficiunt pro eodem
 5 propheta: defecerunt scrutantes scrutinio. sed quid
 ad deum humana peruersitas? quid aduersus opificem operis
 ingenium? licet omnibus argumentis ad euertendam ueritatem
 ingenium suum ostendat, deficiet tamen aduersus ueritatem
 10 adsertio falsitatis: atque ideo subsequitur: perscrutati sunt
 iniquitates, defecerunt scrutantes scrutinio. ex-
 quirant licet omnia naturalium causarum secreta, in ipsa tamen
 operis sui intentione deficiunt doctrinis spiritalibus refutati.
 qui enim sub tantis omnia docent, audient a nobis æternæ
 15 uirtutis deum. iam si fidem hæreticus destruere temptet, dei
 filium semper fuisse cognoscet, nullo a patre interuallo tem-
 poris separatum; cognoscet ipsum esse uirtutem, sapientiam
 dei, hominis conditorem; hunc prima mundi crimina diluui-
 o abluisse, hunc Moyseo legem dedisse, hunc in prophetis fuisse,
 20 hunc per carnis infirmitatem carnis gloriam renouasse. deficient
 igitur aduersum ista scrutantes. post hæc ait: accedet homo
 et cor altum, et exaltabitur deus. per uirtutem enim
 doctrina dei eruditur; et cui in altum cor sit, ad deum hæc
 diuinæ operationis præconia proferentur, ita ut eorum ipsorum,
 25 qui hæc audiant, confessione laudetur. hoc est ergo: accedet
 homo et cor altum, et exaltabitur deus. cognita enim
 scrutantium defectione et accedente homine cordis alti magni-
 ficentia dei agnoscitur; nam quis non magnificabit deum, quem
 mundi huius cognouerit conditorem? quis non metuet, quem

1 hereticus 2 subuertere *ex* suertere *m. 2* postea uerba repetita
 fidem temptet — ingeniis subuertere *del. m. 2* 3 filosofia 6 scrutinio
ex scrutino *m. 1* 7 humana *ex* huma *m. 2* qui aduersus 9 ingenium
 suum ostendat *in marg., infer. add. m. 2* 10 adque 14 sub tantis
h. l. = sub tam uilibus cf. Georges Lex. II, 2713 20 deficiet 21 scrut-
 tantis aⁱτ (*i add. m. 1, τ in ras. m. 2*) 25 audiant *ex* audiunt
corr. m. 2.

iudicem sciet? quis non renasci in innocentiam cupiat, cum peccati remissionem per nouam natiuitatem accipiat? quis iam renatus peccare non desinat et in innocentia paruoli [uelit] permanere, cum talium sciat regnum esse cælorum? hæc professio nostra scrutantium ingenia debilitat, hæc doctrinæ spicula, 5 quæ paruolorum sagittæ sunt, stultas disputationes uulnerant. adnuntiatis enim operibus dei tunc incipient facta eius intellegi, tunc in his lætabitur iustus, tunc eum omnes recti corde laudabunt. in his est lætitia sanctorum, in his spes firmissima. ob hæc deum, qui recto sunt corde, laudabunt scientes esse 10 remissionem peccatorum, mortis peremptorem, zabolii debellatorem, deum et dominum nostrum Iesum Christum, qui est benedictus in sæcula sæculorum.

Tractatus in psalmum CXXXII. ex cod. Veronensi et Vaticano 521.

15

Ecce, quam bonum est et iucundum habitare fratres in unum. bonum et iucundum est in unum fratres habitare, quia, cum in uno habitant, conuentu ecclesiæ congregantur: cum fratres nuncupantur, unice uoluntatis caritate 20 concordantes sunt. ad primam enim apostolorum prædicationem hoc magnum præceptum fuisse legimus, quod dicitur: erat enim omnium credentium cor et anima una. hoc itaque populo dei congruit. sub uno patre fratres esse, sub uno spiritu unum esse, sub una domo unanimes incedere, sub uno corpore unius corporis membra esse. iucundum et bonum est habitare fratres in unum. comparationem uero huius boni iucundique propheta constituit dicens: 25

1 in innocentiam *corr. m. 2* cupiat — et in innocentia^m (sic) in *margin. infer. add. m. 2* 3 uelit *addidi cf. p. 232, 9* 5 specula 8 corde *supr. scr. m. 2* 12 et *add. m. 2* si *add. m. 2* xpm *add. m. 2* Explicit psalmus LXIII incipit psalmus LXIII *postea dō graꝝ a man. rec.* 19 ecclesiæ congraegantur V 26 iucundum I iocundum *r et sic infr.* 27 comparationē V comparisonem *r.*

sicut unguentum de capite, quod descendit in
 barbam Aaron. quod descendit in oram uesti-
 menti eius. Aaron unguentum conpositum fuit ex odoribus,
 unde ungitur in sacerdotem. hanc consecrationem primum
 5 sacerdoti suo deo esse conplacuit; dominum quoque nostrum
 inuisibiliter unctum esse a consortibus suis. unctio ista terrena
 non est; non cornu, ut reges ungebantur, sed oleo lætitiæ
 unctus est. denique post hanc unctionem Aaron secundum
 legem Christus est nuncupatus. ut igitur hoc unguentum im-
 10 mundos cordium spiritus, quocumque infusum fuerit, extinguit,
 ita et per unctionem caritatis, concordiam, deo iam quod est
 suaue spiramus apostolo dicente: Christi bonus odor
 sumus. ut ergo placitum hoc in primo deo est Aaron sacer-
 dote unguentum, ita bonum et iucundum est habitare fratres
 15 in unum. descendit autem unctio a capite in barbam. barba
 autem uirilis ætatis ornatus est. neque enim nos paruulos esse
 in Christo oportet, nisi ad id tantum, quod dictum est, ut simus
 paruuli malitia, non sensu. infideles autem omnes
 apostolus paruulos esse dicit, quod infirmi sint ad cibum firmum,
 20 adhuc lacte egeant apostolo dicente: lacte uos potaui, non
 cibo; nondum enim poteratis, sed nec adhuc
 potestis. de se autem ita dicit: cum factus sum uir,
 dereliqui quæ sunt paruuli. unguentum ergo hoc de-
 scendit a capite in barbam Aaron, in consummatæ fidei uirum.
 25 caput autem uiri secundum apostolum Christus. Moyses un-
 guentum hoc composuit et confudit, sed componendum et
 confundendum deus docuit. de capite ergo, id est de Christo

1 de *V* in *r* in barbam aaron *r* in barba aaron *V* 2 in orā
V in ora *r* 3 conpositū *V* conpositum *r* odorib. *V* hodoribus *ex*
 odoribus *m.* 2 *r* 4 unde *r* unde unde *V* ungueitur *corr. m.* 1 *V*
 ungitur *r* in sacerdotē *ex* in sacerdo *m.* 2 *V* in sacerdotem *ex* sacerdotem
m. 1 *r* hac consecratione *r* 5 suo dō esse conplacuit *V* suo conplacuit *r*
 dōn quoque *V* quoque dominum *r* 6 consortiūbus *corr. m.* 1 *V*
 ista terrena ista non *V* 7 ungebantur *V* ungebantur *r* 8 post *V*
 per *r* unctione^m aro* *hic desin.* *V* 9 christus est nuncupatus est
 10 sordium *cf. p. 687, 12* 11 ũunctionem *ex* unctionem *m.* 13 sacer-
 dotis 14 iocundum.

descendit in barbam. descendit autem etiam in ora uestimenti. ora autem uestimenti ea sunt, quæ ad pedes defluunt, per quod corpus hoc unguenti a capite in barbam et deinde ad uestimenti ora descendit. nam dum ora uestimenti et barba memoratur. omne in his corpus ostenditur. additur etiam et alterius comparationis similitudo, cum dicitur: et sicut ros Hermon descendit in montem Sion. ros ab Hermon descendit, in montem Sion ascendit. multo enim interuallo a se hi duo montes diuisi sunt. neque sane natura hoc fert, ut ros a loco in locum descendere posse uideatur. Sion enim secundum doctrinam cælestem ecclesiam accipimus, uel quæ nunc est, uel quæ erit sanctorum cœtu secundum resurrectionem frequentata. Hermon autem mons est in Phœnice, cuius interpretatio hebraice anathema dicitur propterea, quod angeli, ut fertur, concupiscentes filias hominum, cum de cælo descenderent, in hunc montem excelsum conuenerunt et illic de concupiscentiæ suæ desideriis disposuerunt. sic etiam nescio cuius liber extat; sed hoc nec nosse debemus eo, quod in libro legis non continetur; commemorata autem ob id tantum sunt, propterquam hodie gentes montem hunc profana religione uenerantur. ros uero de cælis est et inter benedictionum munera optari eum meminimus. ergo quia munera et benedictiones dei, cum primum consecrata essent — omnia enim benedixit deus —, postea uero peccata constiterunt, gratum deo est, ea munera rursus in sedem redire. benedictus enim homo fuit; sed post benedictionem istam peccauit. et qui mauult peccatoris pœnitentiam quam mortem, uult benedictionis suæ rorem ab Hermon monte in Sion descendere, id est ex impietatis sede in sanctificationis locum transire. in rore enim omnia reuirescunt, aluntur, augentur, spirant, exerescunt. est ergo bonum atque iucundum, ut a gentili errore, id est a profana Hermon ueneratione, descendens ad Sion, id est ad æternæ beatitudinis domum, transeat: quoniam illic mandauit dominus benedictionem et uitam usque in sæculum sæculorum.

3 corpus hoc hoc unguenti 7 syon et sic semper 9 hii 11 celestem
 aecclesiam 13 phenice 14 hebraicæ propterea ut angeli 20 pro-
 phana uox uero 21 benedictionem optare 24 constituerunt
 26 penitentiam 31 iocundum prophana Explicit ps. CXXXII.

Initium tractatus in psalmum LXVII. ex cod. Parisino 1692.

In finem Dauid psalmus cantici.

Exsurgat deus, et dissipentur inimici eius. et specialiter intellegitur iste psalmus et generaliter. specialiter
 5 ipsum dominum [hortatur], ut resurgat a mortuis et disperdat inimicos suos, hoc est diabolus et exercitum eius aut Iudæos. generaliter autem, quando in tribulatione sumus et angustia et dicimus: exsurge, ut quid dormitas, domine? adiuua nos! quomodo et apostoli in nauicula [ad] exercitum dominum
 10 dormientem dicentes: magister, salua nos, perimus.

Et fugiant, qui oderunt eum, a facie eius. non dixit pereant, sed fugiant, quia peccatores in conspectu dei non possunt stare. prouidens propheta orat, ut eo exurgente diabolicæ dominationes effugiant, quia et nunc indubitanter
 15 credendum est, quod ad inuocationem eius nominis stare non possint. sicut deficit fumus, deficient: non ut in nihilum reducantur, sed ut quiescant a peccatis suis. sicut fluit cera a facie ignis. sicut cera soluitur et non perdit naturam suam, sed mollescit, sic et isti non pereant, sed
 20 deponant malitiam suam; et sic conuertantur ad pœnitentiam et saluentur. sic pereant peccatores a facie dei, quia peccatores non sunt digni uidere deum. et iusti epulentur: qui permanent in sua iustitia, qui uitia non habent, delectentur in domino etc.

25 **Initium explanationis de ps. VI. et VII. ex cod. olim Aquiseinctensi, nunc Duaceno 220.**

Singulis rebus imponuntur nomina, ut ex nominibus et res cognoscantur; sic et psalmi titulis prænотati sunt, ut ex titulis intelligantur et psalmi. quintus psalmus hoc titulo prænотatus
 30 est: in finem pro ea, quæ hereditatem consequitur: sextus psalmus hoc titulo prænотatur: in finem in hymnis pro octaua, psalmus Dauid, qui et ipse sub alleluia

5 dñm hortatur *addidi*, cf. p. 277, 11 9 ad *addidi* 14 diabolicæ
 15 qđ 16 possit ñ ut 18 ñ perdit 19 mollescit 31 in ymnis.

cantatus est: sed quia in alia dominica die lectus est sextus
 psalmus et nos pro ægrotatione interpretari non potuimus. nunc
 autem lectus est septimus psalmus — habet autem titulum istius
 modi: psalmus Dauid, quem cantauit domino pro
 uerbis Chusi filii Iemini. uidete mysteria. non ergo 5
 ista sine causa scripta sunt. in quinto dicitur: pro ea, quæ
 hereditatem consequitur; in sexto dicitur: pro octaua; in septimo
 dicitur: pro uerbis Chusi filii Iemini. uidetis ergo, quanta sint
 contexta mysteria. pro ea, quæ hereditatem conse-
 quitur: quæ in quinto psalmo disputauius interpretahtes, ex 10
 persona ecclesiæ psalmum fuisse cantatum, quæ hereditatem
 Christi consecuta est. sextus uero proprie ad resurrectionem
 pertinet, quæ die octaua est. nos enim et diem primum
 habemus et diem octauam. octaua dies est post sabbatum,
 prima in principio. longum est, si nunc uoluerimus dicere de 15
 octonario numero, quomodo octo beatitudines sint in Matthæo,
 quomodo in centesimo octauo decimo psalmo singulæ litteræ
 octonos uersus habeant, quomodo quindecim psalmi sint graduum,
 quomodo septem et octo sint et quomodo Ecclesiastes dicat:
 date partem septem, date partem octo, quomodo 20
 orientalis porta in Ezechiel habeat septem gradus et octo
 gradus: longum est dicere, quomodo et octauus est de filiis
 Iesse Dauid, qui accepit regnum. hinc est, quod nunc dicitur
 de octaua; in octaua enim nos accepimus regna cælorum, unde
 dicit: domine, ne in furore tuo arguas me neque in 25
 ira tua corripas me. sed quoniam de duobus psalmis
 pariter interpretari non possumus, sufficit nobis de sexti psalmi
 titulo disputasse. nunc ueniamus ad septimi exordium, quod
 ita incipit: psalmus Dauid, quem cantauit domino
 pro uerbis Chusi filii Iemini. multos scio et certe 30
 eruditissimos uiros hunc titulum ita interpretatos fuisse: eo.
 inquit, tempore, quo insurrexit Abessalon contra Dauid patrem
 suum — quæso uos, ut patientius audiatis: scripturas enim

1 dñca 2 egrotatione 5 non g^o 11 ecclē 13 primū 14 octauā
 16 quom matheo 19 ecclastes 23 hic (?) est 33 quæso, in marg.
m. 1 add.: Parenthesis.

interpretari uolumus, non declamare — eo igitur tempore, quo insurrexit Abessalon contra Dauid, unus de amicis Dauid, nomine Chusi, uoluit ire cum Dauid etc.

**Explanatio de psalmo XV. ex codice olim Aquiscinetensi,
nunc Duaceno 220.**

5

1. Tituli inscriptione prænotatur iste psalmus; sed quæ fuerit Dauid tituli inscriptio, in historia non inuenimus. uerumtamen tituli inscriptionem in passione domini factam recognoscimus; et negari non potest secundum interpretationem, quia iste
10 psalmus de passione et resurrectione Christi prophetasse uideatur, quod in illo loco manifestum est, ubi ait: quoniam non derelinques animam meam in inferno nec dabis sanctum tuum uidere corruptionem. Dauid enim mortuus est et sepultus: Christi autem caro sola non uidit
15 corruptionem, nec detineri potuit anima eius in inferno. quam ob rem psalmus, qui et de passione eius et resurrectione et hereditate dicturus esset, merito notatus est tituli inscriptione. quid enim in se habuit scriptura tituli, quam cruci eius Pilatus affixit? Iesus, inquit, rex Iudæorum. quod in se nomen
20 et ipse confessus est interrogante eum Pilato: tu es rex Iudæorum? in hoc, inquit, ueni et in hoc natus sum.

2. Sed numquid carnalium Iudæorum rex Christus, quoniam et alibi scriptum est: ego autem constitutus sum rex ab eo super Sion montem sanctum eius? non utique arbitror in monte
25 hoc terreno, qui est in Iudæa, regnum a patre datum domino, cuius cæleste regnum apostolus docet, sicut et ipsam ciuitatem Hierusalem non hanc Christi esse ostendit, quæ nunc seruit cum filiis suis, sed illam, quæ sursum est, matrem nostram liberam, cælestem Hierusalem. ita nec horum Iudæorum, qui
30 circumcisi sunt circumcisione manu facta, sed sicut apostolus docuit dicens: quia non est hic Iudæus, qui palam uidetur, neque illa circumcisio, quæ in carne sit, sed circumcisio cordis, cuius laus non ex hominibus, sed ex deo est; et non horum Iudæorum rex Iesus,

qui ex operibus apud homines gloriantur, sed quorum gloria apud deum propter spem gratiæ eius est. uide enim apostolum dicentem, quorum sit gloria apud deum. si enim, inquit. Abraham ex operibus iustificatus est, apud homines habens gloriam, ad quid credit in eum, qui iustificare impium potest, et gratuitam misericordiam dei sperat? habet gloriam, sed non apud deum.

3. Iudæorum itaque rex Christus, quorum gloria non ex hominibus, sed ex deo. denique et hic psalmus significanter ait: dominus est portio hereditatis meæ. funes ceciderunt mihi in ipsis potentissimis; etenim hereditas mea perquam maxima est. quæ est ergo hereditas domini, nisi hæc, de qua scriptum est: posce a me et dabo tibi gentes hereditatem tuam? peccatores autem ex gentibus credunt in eum, qui iustificare impium potest. et si gloria eorum non ex hominibus, sed ex deo est, et istorum Iudæorum rex Christus. non enim hic Iudæus, qui palam uidetur, neque illa, quæ in aperto in carne fit. circumcisio. sed quid ait? numquid ex illa circumcisione non plurimi crediderunt? uerum est, quia crediderunt, sed et ipsi ad exemplum gentium reducti, ut prius se confiterentur peccatores et sic misericordiam mererentur, sicut Paulus ad Galatas scribens docet: si tu, inquit, cum Iudæus sis, gentiliter uiuis, quomodo gentes cogis iudaizare? nos natura Iudæi et non ex gentibus peccatores; scientes, quod non iustificatur omnis caro ex lege. itaque uolens lucriferi in Christo inuentus est peccator, quia Christus uenit non iustificatos uocare, sed peccatores. itaque et qui ex circumcisione manu facta crediderunt, ad confessionem peccatricum gentium humiliati crediderunt, ut essent omnes hereditas Christi: non in his, qui ex operibus suis iustificabuntur, sed in his, qui per gratuitam gratiam dei iustificantur. et hæc est tituli inscriptio, quod sit Christus rex Iudæorum. itaque narrat hic psalmus, quorum Iudæorum rex Christus esse uideatur et quam habeat rationem tituli inscriptione; qui non eorum Iudæorum. qui palam uiderentur et quorum esset aperta in

carne circumcisio, sed potius illorum Iudæorum, qui in secreto Iudæi, quibus circumcisio cordis, quorum gloria non ex hominibus, sed ex deo est. uideamus denique psalmi textum, si ad hæc, quæ diximus, attinet.

4. Custodi me, inquit, domine, quoniam in te speravi. qui debitum petit, non sperat; nam si debetur mihi aliquid, iure id reposeo. quod si quis mihi ex uoluntate tribuat, non ex oblatione, de hac consuetudine eius beniuolentiam eius sperabo. itaque hic, qui non ex operibus iustitiam magnificabat, sed gratitiam dei gratiam introducebat: custodi me, dixit, domine, quia in te speravi. dicam domino: deus meus es tu. potestas enim domini in eo est, ut faciat in seruum, quod uult, non quod necesse habet. si autem operibus merces debetur, id mihi retribuet, quod necesse habuerit, non quod uoluerit. si enim operatus fuero, uelit nolit, debetur mihi merces et euacuabitur per hæc gratia dei, sicut apostolus ait: nam qui operatur, merces illi accepta fit per debitum, non per gratiam; sed qui se non ex operibus suis, sed ex gratia dei saluum fieri uult, sicut oportet nos omnes credere, hic sperans in deum constituet sibi bonum, quod uoluerit deus, non quod necesse habuerit; ac per hoc significanter ait: dixi domino: deus meus es tu. neque enim umquam dominus gratias agit seruo, si fecerit, quod iusserit: sed per hæc omnia expectari uolet beniuolentiam suam et gratiam, sicut et dominus docet dicens: quis ex uobis habet seruum arantem aut pascentem? numquid, cum uenerit domum, dicit ei: transi et recumbe? sed dicit: transi et ministra mihi, et tunc manducabis. numquid agit dominus illi gratias seruo, quia sic fecerit? amen dico uobis, quia non agit. sic et uos cum omnia feceritis, quæ iussero uobis, dicite: serui inutiles sumus: quod necesse habuimus, fecimus. igitur qui agnoscit se deum habere, talem exhibere debet seruitutis humilitatem. sed hæc confessio non est operum, sed fidei. itaque noui testamenti bene annuntiator ait: dixi domino: deus meus es tu. et quid post hæc dicit?

29 agit ex ait corr. m. 1 et sic infr. 35 annuntiator.

5. Quoniam bonorum meorum non indiges: sanctis, qui sunt in terra. quid tam consequens erat quam quod ait bona sua necessaria non esse sanctis terræ, neque ea bona domini ad usum esse sanctorum terræ habitatorum? quæ autem sunt bona Christi, quæ bona noui testamenti nisi gratia gratuita, nisi peccatorum remissio? hæc bona sanctis terræ necessaria non sunt. non egent, qui sani sunt, medico, sed qui male habent. et proprie illos, qui se in operibus suis iustificant, sanctos non cæli, sed terræ appellauit; ex hominibus enim laus eorum, non ex deo est: quales fuisse eos dominus notat iustificantes se in conspectu hominum, quibus reprehendentibus, quod cum publicanis conuiuaret: non ueni, inquit, iustos saluos facere, sed peccatores. igitur gratia gratuita et remissio peccatorum iustis necessaria non est. sed utique iustis, qui se iustos putant; nam uere iustus ex fide uiuit. isti itaque sancti non indigent bonorum filii sui. itaque infra ait: non congregabo synagogas eorum de sanguine meo. non est enim talibus redemptio per sanguinem meum necessaria, qui se iustos esse arbitrantur.

6. Sed quare ait: ipsi miras fecerunt uoluntates tuas in se; multiplicatæ sunt infirmitates eorum: post hæc accelerauerunt? tractat hunc locum apostolus plenissime ad Romanos, quod lex introiuit, ut amplificaretur peccatum. ubi amplificatum est peccatum, ibi gratia abundauit. postquam enim repudiantes gratiam dei inuenti sunt in operibus legis, infirmis mira facta est uoluntas dei, qua ad gratiam suam prouocabat eos. quicumque ergo uult saluus esse, oportet ut gratia dei liberari uelit. itaque bene psalmus ait: ipsi miras fecerunt uoluntates tuas in se; multiplicatæ sunt infirmitates eorum: post hæc accelerauerunt. cum enim multiplicatæ sunt infirmitates eorum, qui se in operibus iustificari uolebant, miræ actæ sunt uoluntates dei, quæ ad fidem gratiæ uocabant. horum igitur synagogas, ait, non aggregabo de sanguine meo, id est non redimam eos, qui redemptionem meæ gratiæ non requirunt. nec memorabor, inquit, nomina

5 gr̃a gratuita 11 quib; 22 accerauerunt.

eorum per labia mea. qui enim in operibus suis uult saluus esse, hic beneficium meum non confitetur; et qui non confessus me fuerit coram hominibus, nec ego confitebor illum coram patre meo, qui est in cælis.
 5 quod si hos tales non fuerat congregaturus, supererat, ut ostenderet, quos in hereditate accepturus esset. itaque ordine subiungit:

7. Dominus portio hereditatis meæ et calicis mei: tu es, qui custodisti mihi hereditatem meam.
 10 si enim eos, qui ex operibus iustificantur, repudiabat, eos utique, quos deus per gratiam saluos faciebat, habere malebat. itaque significanter ait: dominus portio hereditatis meæ. cum enim dominus gratia sua saluos fecerit illos, quos ille in hereditatem dedit, uere dominus est portio hereditatis
 15 eius. seruauit autem obsequium filius, ut hereditatem suam non in sanguine suo quæsitam prædicaret, sed per deum donatam sibi diceret a deo, ut et calicis sui, id est passionis dominum portionem esse confiteatur. etenim si passione domini redemptæ sunt gentes de peccato, ipsa tamen passio domini
 20 uoluntas patris fuit, sicut testatur in euangelio dicens — ut homo loquitur, quem suscepit —: pater, transeat calix iste a me: uerum tamen, non quod ego uolo, sed quod tu. igitur si uoluntatem domini consideres, ipse confessus est dicens: si fieri potest, transeat iste calix a me.
 26 unde etiam redemptio gentium non in uoluntate filii, sed in uoluntate patris recipienda est. non enim quod ego uolo, inquit, sed quod tu. igitur hanc ipsam gratiam, qua per mortem eius redemptæ sunt gentes, non sibi filius, sed patri assignat. itaque et hereditatis suæ et calicis portionem dominum
 30 esse asserit.

8. Funiculi, inquit, ceciderunt mihi in ipsis potentissimis: etenim hereditas mea maxima est mihi. fuit enim consuetudo uetus, ut et fines possessionum in funiculo mensurarentur; ideoque hic, cum de hereditatis, suæ portione
 35 loqueretur, funiculi, inquit, ceciderunt mihi in ipsis

10 iustificatur 14 fort. illi 16 quesitam 20 in marg. m. 1 add.: parenthesis.

potentissimis. accipimus autem rei huius testimonium ex
 cantico Moysi, ubi scriptum est: cum dispersit deus
 filios Adæ et statuit fines gentium secundum
 numerum angelorum dei, et facta est portio domini
 populus eius, Iacob funiculus hereditatis eius. et 5
 merito hic, qui portionem hereditatis suæ deum esse dixerat
 funiculos possessionis suæ in ipsis potentissimis cecidisse dicebat.
 quid enim nisi potentissimi sunt, quos dominus iustificat, quos
 dominus honorificat? quis accusabit electos dei? deus,
 qui iustificat. quis damnauit? igitur qui in talibus here- 10
 ditatem suam futuram esse dicebat, merito ait: funiculi
 ceciderunt mihi in ipsis potentissimis. quod autem
 ceciderunt ait, nemo sic accipiat, quasi deteriore factam
 hereditatem suam dicat, quia omne, quod cadit, deterius fiat,
 sed usus est proprio uerbo et necessario. ubi enim quis non 15
 propter meritum eligitur, ibi quasi quædam sors cadit gratiæ:
 sicut et in assumptione apostoli, qui subrogatus est in locum
 Iudæ, scriptum est, quia sors cecidit super Matthiam.
 itaque quia non nisi ex gratia domini talis sibi hereditas sorte
 contigerit, significanter ait: funiculi ceciderunt mihi in 20
 ipsis potentissimis: etenim hereditas mea maxima
 mihi est. hic nouus Adam loquitur.

9. Benedicam dominum, qui intelligere me fecit:
 nihil enim scit filius, nisi quæ uidit et audiuit a patre. itaque
 benedicit eum. qui intelligere se fecit. et uere hic intellectus 25
 non ex homine, sed ex deo est. nam quis hominum duabus
 positis hereditatibus, quarum altera sit in operibus magnifica
 et diues, altera pauper et egens, eligat eam, quæ aliena egeat
 misericordia? uerum filius edoctus a patre mauult in his here-
 ditatem, qui in deum sperent, quam qui in operibus suis iusti- 30
 fificantur. itaque pulchre ait: benedicam dominum, qui
 intelligere fecit me: adhuc autem et sicut in nocte
 crudierunt me renes mei. quid eum erudierunt renes
 sui? scilicet, ait, intelligere eum fecerunt, melius esse sperare
 in domino, quam in suo opere iustificari. nam et ipsum dominum 35
 nonne renes sui quasi in nocte erudierunt sperare in deum?

nam et contristata est anima eius usque ad mortem. didicit sperare in deum; et hoc est, quod ait in hunc se intellectum eruditum esse a renibus quasi in nocte. et sequentia enim ostendunt de passione eum sua dicere, cum subiungit:

- 5 10. Prouidebam dominum in conspectu meo
semper. quia a dextris est mihi, ut non commouear.
propter hoc iocundatum est cor meum, et exultauit
lingua mea, in super et caro mea habitabit in spe:
quia non derelinques animam meam in infernum
10 neque dabis sanctum tuum uidere corruptionem.
et textus quidem hic et ordo manifestus est; sed quod renes
nominauit, et quasi in nocte, ait, erudierunt me, ne obscuriora
uideantur, interrogemus. deus scrutator dicitur renum et cordis,
in quibus quasi duobus locis hominis secreta teneantur. sed
15 in corde quidem secretum animæ, in renibus uero secretum
carnis est; quas subinde inter se diuersitates interioris et exte-
rioris hominis etiam apostolus docet, cum ait: consentio
legi secundum interiorem hominem; sed uideo
aliam legem in membris meis repugnantem legi
20 mentis meæ. et alio loco: igitur ego ipse quidem
mente seruius legi dei; carne autem legi peccati.
talem ergo quandam et dominus noster Iesus sentire se refert
dissensionem, ubi ait: spiritus promptus, caro autem
infirmas: secundum interiorem enim hominem consentiebat
25 legi patris, ut pateretur: secundum exteriorem autem, ut ipse
testatur, in carne trepidabat. itaque quia renes secreta continent
carnis, quæ infirmabatur in tempore passionis, eruditum se
renibus suis ait, ut intelligeret ipse, licet esset filius, sperare
in deum. quod similiter de eo et epistola, quæ scribitur ad
30 Hebræos, sentit. quamquam enim, ait, esset filius dei.
didicit ex his, quæ passus est, obaudientiam: et
perfectus factus est omnibus obaudientibus causa
salutis æternæ. sic enim renes erudierunt eum, ut prouideret
deum a dextris suis semper, ut non moueatur. scilicet
35 de uoluntate spiritus promptus est, sed caro infirma. et proprie

sic eruditum se esse dixit renibus suis quasi in nocte: non dixit in nocte, sed quasi in nocte. non enim penitus contenebrati sunt sensus eius de timore mortis, qui dicebat: uerum non quod ego uolo, sed quod tu. sed tamen non erat sine quadam perturbatione, qui infirmitatem et tristitiam fatebatur. nam si alibi Dauid ait: metus mortis cecidit super me, timor et tremor occupauerunt me et operuit me tenebra, recte hæc tenebra ex timore mortis ueniens, quam minimam fuisse in filio dei conuenit, non nox, sed quasi nox appellatur. itaque significanter dicitur: adhuc autem quasi in nocte erudierunt me renes mei. quid autem erudierunt? scilicet quod sequitur infra, ut prouideret deum in conspectu suo semper, quia a dextris eius est, ut non commoueat.

11. Pro hoc, ait, iucundatum est cor meum, et exsultauit lingua mea, adhuc autem et caro mea habitabit in spe: quoniam non dereliques animam meam in inferno neque dabis sanctum tuum uidere corruptionem. notas fecisti mihi uias uitæ: implebis me lætitia cum uultu tuo: delectationes in dextera tua. ergo et iucunditates in dextera dei, quibus cunctis repletus est filius. in dextris enim habebat deum. prouidebam dominum, inquit, in conspectu meo semper, quia a dextris meis est. ascendens autem in cælum ipse in dextris patris factus est. in dextris eius: quæ sit istius dextræ sinistra, interrogemus. nouit ergo quodam loco apostolus arma iustitiæ dextra et sinistra, gloriam quidem et ignobilitatem. dextra formam iustitiæ puto, ignobilitatem autem et infamiam sinistra. attamen utraque iustitiæ arma sunt. sed ut perueniamus ad dextra arma iustitiæ, in sinistris prius militandum est. suscipienda est uero in hoc mundo ignobilitas, infamia, infirmitas, stultitia et cetera his similia, ut perueniamus ad nobilitatem. ad gloriam, ad uirtutem, ad sapientiam: quæ omnia accipiemus, cum peruenerimus illic. ubi Christus est in parte dextra dei sedens. seminamur autem in ignobilitate, ut resurgamus in gloriam:

seminamur in mortalitate, ut resurgamus in æternitatem. itaque dominus noster passus in tempore passionis flagellorum ludibria atque sputaminum, cum accusaretur quasi blasphemus, cum intra latrones deputaretur, positus in tanta
 5 ignobilitate et infamia, quid nisi in sinistris armis iustitiæ militabat? itaque tunc in sinistra dei positus providebat eum a dextris suis, ut non commoueretur. at uero posteaquam resurrexit et ascendit in cælum, perueniens ad dexteram, ad palmam iustitiæ, ad gloriam, ad nobilitatem impletur lætitiæ
 10 cum uultu dei et habet delectationes in dextris eius. a quibus nos spe cohortatur apostolus dicens: quia non sunt condignæ præsentis temporis passiones ad illa uentura bona, quæ adaperientur in nobis. propter quod et nos libentius in infirmitatibus nostris gloriemur, ut protegat
 15 nos uirtus dei. et nunc quidem sit nobis ipsis pater in dextris, ut non moueamur, translaturus nos postmodum in dextris suis, in diuitias domini nostri Iesu Christi, cui est gloria. amen.

9 lætitiæ 17 Explicit de psalmo XV° explanatio incipit de psalmo XXXI°.

TRENT UNIVERSITY

0 1164 0195591 3

LR

HR60

.C6

v. 22

Corpus scriptorum ecclesiastico-
corum latinorum.

DATE

ISSUED TO

48312

